

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

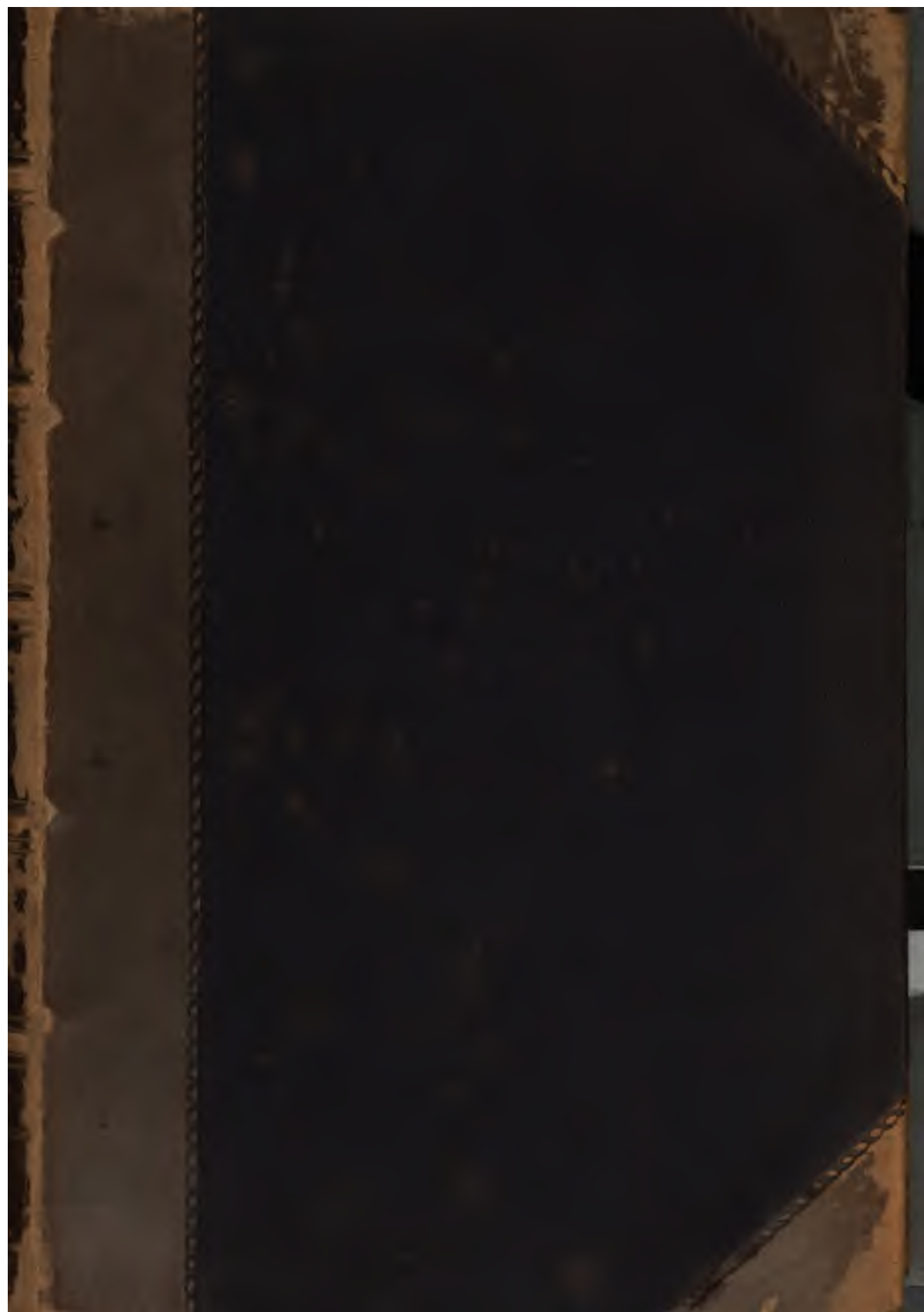
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

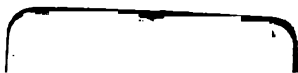
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

600084492X

T. LIVI
AB VRBE CONDITA

LIBRI

A VICESIMO SEXTO AD TRICESIMVM

RECENSUIT

AVGVSTVS LVCHS

BEROLINI
APVD WEIDMANNOS
MDCCCLXXIX

224 e. 25

PROLEGOMENA

Priusquam Henr. Guil. Heerwageni 'commentatio critica de T. Liuii XXVI, 41, 18—44, 1' (Norimbergae 1869) prodiret, inter nostrae aetatis uiros doctos constabat crisin librorum Liuii a uicesimo primo ad tricesimum pendere ab uno codice Puteano siue Paris. 5730, uitiorum autem, quibus is codex deformatus est, emendationes lacunarumque maxime supplementa in recentioribus codicibus ueteribusque editionibus obuia soli librariorum, interpretum, editorum ingenio deberi. Id enim cum iam Gronouius¹⁾ dubitanter, aperte Alschefskius²⁾ professi essent et Weissenbornius³⁾ ad sensu comprobasset, Maduigi in priore Emendationum Liuiianarum editione pp. 199 sqq. ita demonstrasse uidebatur, ut ne Hertzius quidem, qui in ed. Liu. uol. II p. VI 'hic illic lacunas ab optimo libro relictas ex genuino aliquo fonte Puteaneo pleniore in deteriore codicum classe expletas esse' suspicatus erat, sententiam suam postea sustinere conaretur. Atqui non omnes, quorum hodie notitiam habemus, codices ex Puteano ductos esse Heerwagenus commentatione illa critica certissimis argumentis euicit. Nam cum nonnullis locis, ubi Puteanus mendis occupatus est, in codice Spirensi alibi uestigia uerae lectionis certiora quam in Puteano seruari, alibi ea ipsa quae uera essent legi nec ab interpolatorum aut professorum praelectionum ingeniis posse profecta esse ostendisset, suo iure conclusit codicem illum ex antiquiore et diuerso a Puteano codice manasse aut correctum fuisse. Cuius rei omnem exemit dubitationem, cum

1) ad 29, 18, 9 'constat omnia prope, quae nunc habentur, scripta exemplaria, serius citius, ex ipso (i. e. Puteano) aut apographis eius profecta esse.'

2) Nou. annal. philol. XXXX (1844) p. 313 'Es kann nämlich auf das Bestimmteste bewiesen werden, dass alle Handschriften, die wir bis jetzt von der dritten Decade kennen gelernt haben, auf den unter der Nr. 5730. in der königl. Bibliothek zu Paris aufbewahrten Puteanus zurückgehen.'

3) identidem, uelut praef. ed. Teubn. uol. II p. XI, uol. III p. III.

particulam illam libri uicesimi sexti a cap. 41, 18 ad cap. 43, 8, in Puteano deperditam in Spirensi aliisque libris seruata, et rebus et sermone accuratissime examinatis, non ab homine Italo saeculo quinto decimo compositam esse, id quod Alscheffskius ceterique deinceps editores statuerant, sed uere Liuium esse demonstraret. Haec uiri egregii sententia paulo post a Carolo Halmio et Guilelmo Studemundo praeclare confirmata est. Halmius enim in 'Sitzungsberichte der bayer. Akademie der Wissensch.' 1869 II pp. 580—584 singularis cuiusdam folii, quod in bibliotheca Monacensi inuenerat, saeculo undecimo exarati et Liuii uerba ab 28, 39, 16 ad 28, 41, 12 continentis scripturas edidit, quod cum — praeter nonnullas emendationes quam in Puteano traduntur lectiones — et lacunas complures Puteani eisdem atque editio princeps uerbis expletas praeferebat et omnes, quas Rhenanus ex Spirensi sumpsit, scripturas contineat, non solum huic codici summa fides et auctoritas adlata est, sed etiam editionem illam apparebat ex libris descriptam esse, in quibus ex fonte antiquo et a Puteano diuerso lacunarum supplementa et aliae a Puteano discrepantiae propagata erant. Eius rei graue accessit documentum, cum Studemundus in *Analectis Liuianis* pp. 6—31 codicis palimpsesti Taurinensis uetustissimi — consentit enim fere eius scriptura cum ductibus Gaiani libri Veronensis ante Iustiniani aetatem exarati — a Carolo Baudi a Vesme indagati fragmenta ederet eiusque a Puteano discrepantiis idem declarari ostenderet, quod Heerwagenus demonstraauerat et Halmius approbauerat, existisse olim praeter Puteanum alium quendam nec minoris notae nec multo recentioris, ut uideretur, aetatis codicem, ex quo nonnulli eorum librorum, qui praeter P tertiam decadem seruauerunt, ducti esse uiderentur. Hunc in modum re ab omni parte confirmata, maximum fructus inde percipiendi adminiculum suppeditauit Theodorus Mommsenus in *Analectis Liuianis* eo, quod compluribus locis, quibus Spirensis et Taurinensis scriptura prodita est, 82 praeter Puteanum codicum Liuianorum memoriam cum illis libris comparauit et summa cum sagacitate atque, quantum collationum per breuia spatia et ex parte parum diligenter confectarum auxilio fieri potuit, rectissime eos libros selegit, qui Spirensi proxime cognati essent.

Restabat igitur ut libri a Mommseno selecti toti conferrentur et noui, si posset fieri, inuestigarentur, eorumque inter se cognatio definiretur; deinde praecipue quid ad emendanda Liuii uerba proficerent statuendum erat. Atque noui libri, quorum scripturae spe-

cimen in Monmseni Analectis non communicatum est, hi a me examinati sunt:

Vaticanus Basilicanus saec. XV
 Vaticanus 3330 scr. a. 1455
 Bononiensis 2233 saec. XV
 Mutinensis 690 XI F 6 scr. a. 1471
 Caesenas 13,2 scr. a. 1448
 Taurinensis I. II 8 DCXXXV saec. XV
 Veronensis CXXXVI saec. XV
 Neapolitanus IV C 18 saec. XV
 Parisinus 5690 saec. XV
 Parisinus 5740 saec. XIV
 Parisinus 5741 scr. a. 1405
 Parisinus 8953 saec. XV
 Parisinus 14360 saec. XV (= Victorinus Creuerii)
 Parisinus Arsenal. 1001 saec. XIV

qui tamen omnes ad Liuii uerba rectius constituenda nullam utilitatem afferunt. Contra felicissime contigit, ut Harleianum 2684 in libris undetricesimo et tricesimo ex codice descriptum esse appareret, qui omnium, quotquot innotuerunt, proxime Spirensi cognatus nec aut interpolatus aut cum Puteani recognitione permixtus erat. Etenim Harleiani demum auxilio et librorum a Puteano discrepantium propinquitates certius definiri et de uniuersa recognitionis in eis traditae natura rectius atque aequius iudicium fieri poterat, quam si ceteris libris plus minus interpolatis standum fuisset.

Adhibui igitur hos libros

P = Puteanus siue Paris. 5730
 B = Bambergensis M. IV 9
 C = Colbertinus siue Paris. 5731 } inde a 30, 30, 14
 T = Taurinensis
 S = Spirensis scriptura a Rhenano enotata
 G = " " a Gelenio in Froben. 1535 recepta
 M = Folium Monacense
 H = Harleianus 2684
 L = Laurentiani LXIII 21 manus secunda
 λ = " " manus prima
 E = Harleianus 2493
 V = Vaticanus Palatinus 876
 R = consensus codicum αβγδε
 α = Lond. Burney 198

β = Lond. Harl. 2781

γ = Venet. Marc. 364 (Drak. Recanatianus)

δ = Laurent. LXIII 17

ϵ = Laurent. ol. Abb. Flor. 263

F = Florentinus Laurent. LXXXIX inf. 1.

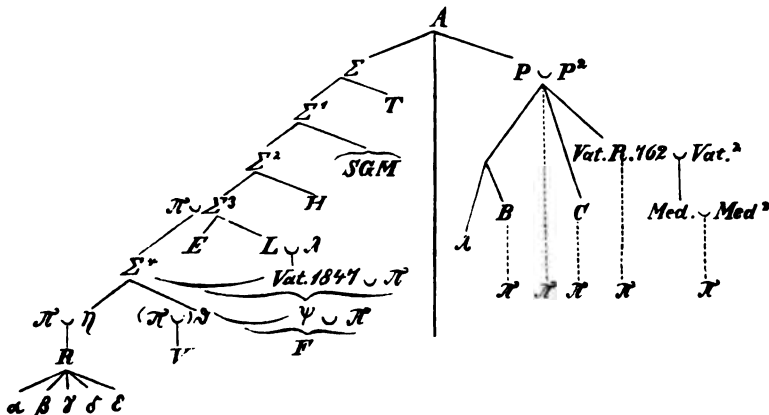
Praeter S, qui periit, et praeter T¹) et M, quorum scripturas Studemundus et Halmius ediderunt (cf. p. III), libros illos quanta potui diligentia omnes ipse contuli, postquam eorum, qui ante me eos excusserant, testimonia in exemplari meo adnotaui, a quibus si meum testimonium differt, illos falsa retulisse scias. Scripturae autem uarietatem non solum primariorum librorum P et S sed etiam recentiorum HVRFL, quippe ex quibus adhuc rarae aut nullae lectiones excerptae erant, omnem in apparatu critico adscribendam duxi, ut, qualibus in libris recognitio a P diuersa tradita esset, plane perspiceretur. Praetermisi tamen notas sollemnes uelut *pr.*, *p.r.*, *cos.*, nisi ob aliam causam librorum scriptura commemoranda erat; $\infty \infty$ autem et $\&$ interdum ex P exscripsi, ubi ex praua earum notarum interpretatione in deterioribus libris F λ corruptelae ortae sunt. — Praeterea ex P non comunicaui, si quae spatia complurium litterarum capacia librarius ibi uacua reliquit, ubi in recentibus codicibus nouus uersus incipi solet, scilicet ubi oratio incidi et ad aliud argumentum conuerti uidebatur; numquam uero eis spatiis hiatus sermonis significantur. Ex eis, quae correctrices manus adscripserunt, praeterii, sicubi P², ut uoces inter se distingueret, lineolas in superiore parte litterarum confinium inseruit; ipse autem, ubi Puteani lectio exscribenda erat, uerba in P continua scriptura exarata separaui, quotienscumque, quomodo librarius ea discerni uellet, non dubium erat. — Ex B et C non enotaui, ubi scriptum est *e* pro *ae* et *oe*, *ae* pro *e* et *oe*, *i* pro *y*, *ci* pro *ti*, *ti* pro *ci*; *h* et *i* om. in *cartaginienses* et *carthaginenses*; *affrica* in C raro, in B inde a 30,43,2 constanter pro *africa* scr., *nichil* in C rarissime, *scicilia* in B inde a 30,38,5; praeterea neglexi, sicubi uoces praeue inter se discerptae et coniunctae sunt; denique omnes posteriorum manuum correctiones praeterii. — In HV $\alpha\beta\gamma\delta\epsilon$ F itemque in E ab 26,41,18 ad 26,43,8 et in LE inde ab 30,41,6

1) Ex T iterum inspecto Studemundus praeter alia minoris momenti etiam duas nouas scripturas elicit easque ut apparatui critico insererem benigne permisit: 27,34,4 *migrarent* T¹ *migrari* T², 27,34,10 *recusare* T¹ *recusasset* T²; quod autem 27,13,1 *peditum* pro *reditum* in Anal. Liu. p. 16 expressum est, id typothetae errori tribuendum est.

omisi haec orthographica in aliis libris magis in aliis minus constantia: *e* scr. pro *ae* et *oe*, *i* pro *y*, *y* pro *i*, *ci* pro *ti*, *ti* pro *ci*, *f* pro *ph*, *ph* pro *f*, *h* post *c* et *t* et *rr* om., *h* post *c* et *t* add., *m* pro *n* in *eandem* sim., *n* pro *m* in *tanquam circumdare* sim., accedunt *affrica*, *actalus athalus atalus*, *athica*, *canensis*, *carthaginenses cartaginenses*, *dedictio productio* sim., *hanibal annibal anibal*, *asdrubal*, *haudquamquam*, *miclere*, *michi*, *nichil*, *nunciare*, *oceanus*, *opidum*, *quatuor*, *scicilia*, *scilentio*, *sylanus*, *termofile*, *traicere* sim., *tyrānus tirānus*; denique quod in H fere semper *numptiare*, in V *maximissa* scriptum est. In β et ε alteram manum recentissimam praeterii, itemque quod in E inde ab 30,41,6 E² supra *p.r.* modo *m* m modo *s s* modo *o o* addidit; denique non commemoravi sicubi in αDf uoces in uersu omissae postea ab ipsa prima manu supra lineam additae sunt.

Adsumpto Spirensi librisque ei cognatis Puteanus plerumque tam feliciter suppletur, ut ad coniecturas confugere raro opus fuerit: illud potius agebatur, ut ex scripturis saepissime inter se discrepantibus eae eligerentur, quae cum sententiae sermonique Liuiano magis conuenire uiderentur, genuinae orationis maiorem speciem prae se ferrent. Itaque uirorum doctorum coniecturas omnes nec commemorauī nec commemorari aequum fuit, quippe quas ab ipsis qui proposuerunt, postquam non ab uno Puteano crisin pendere exploratum est, iam non probari maximam partem ac defendi ueri simile sit.

Priusquam codices singulos enarrare adgrediar, aptum uisum est, stemma eorum depingere, ad quod infra recurram:

PARS I
CODICVM ENARRATIO.

CAPVT I

DE BEATI RHENANI ADNOTATIONIBVS.

Codicis Spirensis hodie deperditi notitia omnis debetur Beato Rhenano et Sigismundo Gelenio. Rhenanus enim, qui primus hunc codicem contulit, eas scripturas, quibus Aldinae uerba Liuiana emendari uiderentur, excerpit et in Annotationibus Frobenianae alteri a. 1535 praeifixis edidit. Vbi cum lectiones, quas commendat, ex S se sumpsisse additis 'ex ueteri libro', 'ex scripto codice', 'ex antiquo uolumine', 'ad exemplar uetus' similibus dictionibus plerumque aperte confiteatur, haud raro nulla codicis mentione facta satis habet emendationibus, quas proponit, 'scripsimus', 'restituimus', 'emendauimus', 'deleuimus', 'addidimus', 'legendum', 'scribendum est' similia praemittere, ut eas ab ipso Rhenano inuentas esse conicias. Sed cum inter eas permultae sint, quae a Rhenano aut omnino non potuerint excogitari aut, quia lectionibus Aldinae non praestant, nisi codicis auctoritate accedente, certe non tanta fiducia prolatae essent, cum porro eadem maximam partem a codicibus Spirensi cognatis exhibeantur, etiam has emendationes si non omnes attamen plerasque ex S sumptas esse, id quod iam Drakenborchius ad 28,46,11 suspicatus erat, Heerwagenus comment. crit. p. 6 perpexit et argumentis confirmauit. Hodie postquam libri cum S consentientes excussi sunt, exploratum est praeter paucissimas, quas statim proferam, omnes lectiones a Rhenano commemoratas, etiamsi Spirenses non nominat, ex hoc codice haustas esse. Nec id Rhenanus ipse dissimulauit, quippe qui ad 27,27,5, postquam complures proposuit emendationes, adscripserit 'Ad fidem omnia uetusti codicis' et ad 28,17,12 'Sequimur enim ubique, quatenus licet, auctoritatem manu scripti codicis'; erat ei uidelicet molestum idem identidem pronuntiare. Accedit quod adnotationes ab ea demum parte incohauit, a qua S incepit, cuius postquam condicionem descripsit 'Vide miram' inquit 'confusionem. Nos in hiis Annotationibus excusorum codicum ordinem sequimur'; deinde codicis mentione non facta primam adnectit emendationem, quam quin in S inuenerit non dubium est: 'Sacra fracta, ac spoliata deum delubra.) Pro sex istis dictionibus, nos tantum quatuor reposuimus, Et refracta deum delubra.' Porro ubi codex deficit, etiam Rhenanus adnotationes suas

intermittit; ad 27, 7, 14 enim 'Hic unam paginam' inquit 'transsilire coacti fuimus ob defectum qui erat in exemplari manu scripto.' Deinde ex ipso sermone Rhenani, quid ex codice quid ex suo ingenio deprompserit facile discernas; nam quas ex S quidem sumpsit emendationes iucunda breuitate simul et magna confidentia profert; sed ubi ipse corruptam Spirensis lectionem emendasse sibi uisus est, ridicula loquacitate inuenta sua praedicare et extollere solet uelut ad 27, 50, 9 'Cæterum nostrae diuinationes magno nobis labore constiterunt, non remittentibus animum donec germanam, ut speramus lectionem reperissemus', ad 28, 14, 12 'Nos tamen bene fortunantibus Musis ex ista deprauata germanam indicabimus', cf. ad 27, 3, 3; 27, 23, 6; 27, 25, 3; 27, 47, 10; 28, 1, 1; 28, 2, 16; 28, 19, 3; 28, 19, 18; 28, 27, 11; 28, 44, 7; 29, 10, 8; quae tamen coniecturae cum fere omnes sententiae et sermoni Liuiano atque Latino repugnent, maximam partem silentio praetereundae erant. At contra ubi codicem S cum Aldina consensisse ueri simile est, Rhenanus, si nihilo minus ab eis recedit, cautissime coniecturas suas proferre solet. Atque equidem ex omnibus, quas non nominato Spirensi commendat, perpaucae has lectiones non ex codice eum hausisse mihi persuasi:

27, 3, 4 'CLXX Campani.) Scribendum Capuani, sicut paulo ante: Ne deesset materia in Capuanos saeuiendi. Non Campanos. Nam Capuae res haec accidit, de qua hic loquitur. Sunt tamen Capuani et Campani, quod in Campania sita sit Capua.'

28, 6, 10 'Subiti ac procellosi deiiciunt.) Opinor scribendum, decidunt.'

28, 34, 8 'Illos quidem merito periisse ipsorum maleficio.) Fortassis, etiam legi posset, illos quidem merito perituros fuisse ipsorum maleficio.'

28, 43, 8 'Nam nihil ambigo, scribendum, in minores, non in minoribus.'

28, 44, 5 'Carthaginensi nihil ciuilis roboris est.) Lego, Carthagine, hoc est, apud Carthaginem.'

29, 2, 8 'Pro permittere uero scribo, immittere. Nam sequitur: Simul equitibus Hispanorum uiam immittendi equos clausurunt.'

29, 11, 8 'Praemissus ab legatis M. Valerius.) Legendum est: Remissus ab legatis M. Val. Nam sequitur infra, M. Valerius unus ex legatis regressus.' Atque *regressus* in S fuisse cum ex consensu codicum HVRF appareat, Rhenanus *praemissus*, quod ut ceteros codices ita etiam Spirenses praebuisset existimo, in *remissus* corrigendum putauit.

29,22,5 'Traicere, et spei conceptae.) Lego, traiceret, et spei conc. . . compotem populum Romanum faceret. Subauditur, ut.' Cum *faceret* in Aldina legeretur, Rhenanus etiam *traiceret* restituendum censebat; nec tamen *faceret*, sed potius *facerent*, quod in HVRFL traditur, in S fuisse ueri simile est.

29,27,3 'Quod uero sequitur, mecum domos reduces sistatis, expendendum num legi debeat, domo.'

30,6,2 'An ex trepidatione nocturna esset confusus.) Opinor scribendum, confusis sensum ueri adimebat dandi casu.'

Huc fortasse etiam pertinet

27,33,10 'Ac feruida ingenia imperatorum fuissent.) Reposuius fuisse.'

29,15,13 'Neque suum delectum.) Lego, delictum. Nam praecedit: Nihil se quare perire merito deberent admisisse. Sed si pereundum etiam foret. Quia uero hic de delectu agitur, facilis lapsus fuit.'

His paucis igitur locis exceptis omnes suas emendationes Rhenanus ex S deprompsisse cum satis constet, tamen adnotationes eius caute adhibendae sunt. Nam si omnino codicis facit mentionem, raro ipsas eius lectiones exscribit, sed plerumque 'ex libro ueteri', 'auctoritatem secutum uoluminis manu scripti' sim. emendasse se profitetur, ut, num ipsa ea, quam restituit, forma uocis in S scripta fuerit, saepe ambiguum sit, uelut 30,10,3, ubi Rhenanus Aldinae lectionem *accessum* in *ascensum* emendans addit 'Sic enim legendum docet archetypum Spirense, non *accessum*', id solum ex his uerbis concludere licet in S *ascendendi* non *accedendi* substantiuum uerbale traditum fuisse, de forma uero uocis minime constat. Nam etsi VR *ascensum* exhibent, tamen quia H cum P consentiens *ascensus* praebet, etiam in S *ascensus*, non *ascensum*, scriptum fuisse ueri simillimum est. — 30,12,16 cum Rhenanus adnotet 'Idem accidit . . in ut particula, me morte ut uindices. Nos item expunximus', in S *ut* abfuisse satis probabile est, sed eum etiam uerborum ordinem *me morte* exhibuisse non sequitur. Immo quia Gelenius uerborum ordinem inuertens edidit *morte me*, et idem ordo in PHVR tradatur, non est dubium, quin *morte me* etiam in S fuerit.¹⁾ Rhenanus ut illic pluratiuum numerum ita hic uer-

1) Similiter Gelenius Rhenanum corrigit

30,13,18 *est productus q perductus est* S, sed *est perductus* G et PHVR
27,17,11 'Debet autem esse . . mox, si tam, non, si tamen'; cum in q

borum ordinem neglexit, quia lectio uulgata ei praestare uidebatur. Idem pertinet ad 27,12,7 'Et quia in animum induxerat.) Addidimus uocabulum ita: Et quia ita in animum induxerat.' Sed quod in VR et P legitur *et quia ita induxerat in animum*, id etiam Spirenses exhibuisse fere certum est.

Ex his exemplis, quae facile augeri poterant, apparet silentio Rhenani prorsus nihil tribuendum esse, sed ut, quid in S fuisse ueri simile sit, cognoscatur, eam semper lectionem comparandam, quae ante Rhenanum uulgata erat, et id ipsum solum, quod Rhenanus nouauit, ad S referendum. Quae comparatio ut commode posset institui, necessarium erat in apparatu critico praeter lectionem, quam Rhenanus proponit (= S), simul eam (= q) exscribere, cui ille nouam substituit.

Spirensis lectiones a Rhenano in Annotationibus commemoratas exscripsi omnes, nisi quod complures ex eis, quas Rhenanum ex sua coniectura protulisse ueri simillimum est (cf. p. VIII), silentio praeterii.

Proprietates quasdam constantes codicis S Rhenanus has commemorat: 28,10,11 'proconsule.) Opinor scribendum propraetore. In ueteri codice mendose est, pro publicare, quas uoces indoctus scriba semper supposuit quoties scriptum repperit, Propr.' — 28,16,14 'Proconsulis Scipionis.) Nos scripsimus, P. Scipionis. Nam ubique librarius pro P. litera praenominis, hoc est pro Publio proconsulem scripsit.' Idem Rhenanus ad 29,13,3 adnotat. — 29,4,6 'sciendum est, quotiescunque in uulgatis æditionibus, ad haec legitur, in ueteri codice esse, Ad hoc. Sicut et urbem Romanam fere semper, ubi uulgo scriptum est urbem Romam.' De *ad hoc* eandem observationem Rhenanus ad 29,26,8 adscripsit. — 28,41,10 'Si alterutra uictoria nobis consulibus relinquenda est.) Reposuimus, nouis consulibus. Siquidem scriba uidetur b pro u posuisse. quod identidem facit.'

Ceterum aut ipsius codicis Spirensis aut plane gemelli esse folium Monacense (= M) saec. XI scriptum et a 28,39,16 *ita uidetur* ad 28,41,12 *quid periculi* pertinens perspexit Halmius, qui primus eius scripturas edidit, cf. p. III.

---

si tam legatur et Gelenius *si tamen* substituerit, Rhenanum q et S inter se permutasse apparet; idem factum est

28,17,9 'Et paulopost, ad Scipionem redit scripsimus, pro rediit.'

His locis lectionem, quam Gelenius edi iussit, pro uera Spirensis lectione in apparatu critico ita enotauit, ut G ad S et q ad q addiderem.

CAPVT II

DE GELENIO FROBENIANAE A. 1535 EDITORE.

Rhenanum ipsum habuisse consilium nouae Liuii editionis adornandae certius etiam quam ex eis dictionibus, quae p. VIII allatae sunt, ex aliis quibusdam licet concludere, uelut ad 26,48,7 'quemadmodum et nos in contextu castigauimus', ad 27,15,17 'Nos locum restituimus in contextu', ad 27,41,10 'Quam lectionem et nos recepimus', cf. ad 27,15,8; 27,23,6; 28,3,14; 28,9,10; 28,18,1; 28,28,11; alibi. Postea abiecto eo consilio ne adnotationes quidem ad finem perduxit, sed, quamquam codex S ad extremum librum tricesimum pertinebat, in 30,16,1 substituit. Frobenianam enim alteram, cui Rhenani adnotationes primum praefixae sunt, non ab Rhenano sed ab Gelenio esse curatam compluribus ex causis apparere Heerwagenus perspexit et sermone mecum communicauit. Ac primum eius rei indicium est praefatio a Gelenio conscripta, in qua haec leguntur: '. . . quanquam uererer ne uel hoc arrogantiae speciem habeat, cum Beato Rhenano homine iuuandis literis nato, quocunque modo conferri aut coniungi, ni parata esset excusatio, quod is ipse in consortium huius prouinciae me ultro ascuerit: sed quandoquidem is, conscientia nimirum meritaee quum in castigando pro parte sua tum in annotando laudis securior, nihil amplius patrocinandum huic negotio obstinate animum induxit, mihi tamen si uellem id permittens: equidem meam certe unius uicem sollicitus, aliud patrocinium a Beato destitutus circumspectare coepi'; et paulo post: (Rhenanus auxilio librorum manuscriptorum) 'bonae partis Liuiiani operis collationem ac castigationem quam accuratissime peregit. Reliquum pari cura, ne dicam religione, atque eorundem exemplarium ope, ipse confeci.' Alterum documentum est, quod haud raro deprauatae ac mutilatae Spirensis lectiones, quas Rhenanus pro emendationibus commendauerat aut coniecturae, quas ex corruptelis extorserat, peruersissimae in alteram Frobenianam non receptae sunt; etenim Rhenanus si eam editionem curasset, aut eas adsciuisset aut, si postea aliter iudicasset, adnotationes recognouisset. Denique in Frobenianam alteram aliquot nouae lectiones inlatae sunt, quarum Rhenanus, siquidem ipse eas in editionem recepisset, ut ceterarum sine dubio rationem reddidisset.

Hae lectiones in Frobenianam alteram tacite inlatae plerumque cae sunt, quae non ex editoris ingenio possint profectae esse,

sed ex codice sumptae uideantur; atque cum eadem fere omnes in eis codicibus inueniantur, qui cum S consentire solent, ex hoc ipso libro haustas eas esse iam Drakenborchius ad 30,10,18 suo iure suspicatus est idemque confirmatur Gelenii uerbis supra exscriptis, quibus eorundem atque Rhenanum exemplarium ope reliquum confecisse se profitetur.

Inuestigandum est igitur, cum qua editione nobis Frobeniana altera conferenda sit, ut lectiones illas a Gelenio e S sumptas recuperemus. Atque cum per se sit ueri simile Gelenium ad nouam editionem adornandam adhibuisse emendatiorem Frobenianam priorem, non recurrisse ad Aldinam, cum qua Rhenanus (cf. ad 27,17,11) Spirenses contulerat, tum certa exstant indicia, quibus omnis de ea re dubitatio tollitur. Tenuit enim Frobeniana altera complures prioris Frobenianae errores, quos eosdem Gelenium in S inuenisse aut, si inuenisset, recepturum fuisse parum credibile est: uelut 29,2,18 *Pulsi castris Hispani aut qui ex proelio effugerant sparsi primo per agros deinde in suas quisque ciuitates redierunt*, ubi omnes libri *agros* exhibent, Frob. I prima edidit *urbes*, idemque in Frobenianam II transiit; 28,8,2 *in concilio autem, dissimulans aegritudinem, elato animo disseruit*, pro *autem*, quod in omnibus libris traditum est, Frob. I supposuit *tamen*, tenuit Frob. II; eiusdem generis sunt 30,25,7 *cum* ante *iam* additum; 30,25,8 *enim* omisum; 28,41,5 *atque Bryce* pro *aut Bryce* suppositum. Aliud est documentum, quod in ea parte libri uicesimi septimi, quam in S de fuisse Rhenanus testatur, eadem ab Aldina discrepantiae in Frob. II repetuntur, quas Frob. I praeiuerat: 27,8,4 *augurari* Aldus, *inaugurari* Frob. I et II; 27,8,4 *decemuirum* Aldus, *decemuir* Frob. I et II; 27,8,5 *inaugurare: inaugurari*; 27,9,4 *hostis abscedat: hostis*; 27,9,7 *Sutrium Minturnae Iuturna Alba Carseoli Suessa Caere Lacates Narnia* Aldus, *Sutrium Circeii Alba Carseoli Suessa Sora Setia Cales Narnia* Frob. I et II. In illa parte Frob. posterior eo solum a Frob. priore consentiente cum Aldina differt, quod 27,7,17 *annum* pro *locum* ex Gelenii coniectura correxit et 27,9,7 pro *conciliis* praeue *consiliis* nouauit, quod tamen errore typothetae factum esse § 2 eiusdem capitis coarguit, ubi *conciliis* recte seruatum est.

Duabus igitur Frobeni editionibus inter se collatis eas lectiones recuperamus, quas, si non omnes, attamen maximam partem Gelenium ex S sumpsisse ueri simile est. Nimirum quod supra de Rhenano monuimus, idem ualet de Gelenio: nam hic quoque et sua coniectura quaedam inuenire poterat et, quae in codice legebantur,

alia comprobare alia respuere alia prorsus negligere. Quamobrem ea quidem, quae in libris Spirensi cognatis eadem traduntur, summa cum probabilitate ad hunc codicem referas, sed quae illis libris non confirmantur, cum cautione tractanda sunt; ante omnia ex silentio ut Rhenani sic etiam Gelenii non licere de codicis scriptura coniecturam facere uno ex multis exemplo illustrabo: 29,32,9 cum in Frob. I legeretur *duobus in praeruptum gurgitem in conspectu hostium haustis*, Gelenius edi iussit *duobus in conspectu hostium in praeruptum gurgitem haustis*; mutauit igitur uerborum ordinem Spirensi scilicet nisus, cum et HVR et P eundem ordinem tradant; sed inde, quod *praeruptum* tenuit, caue concludas idem etiam in S scriptum fuisse; nam cum libri Spirensi cognati HVR et P recte *praerapidum* prodant, eandem uocem etiam Spirenses praebuisse certissimum est. Itaque quae lectiones primum in Frob. II occurrunt (notaui eas littera G) non totae ex S fluxisse putandae sunt, sed comparandae sunt cum lectionibus, quas Frob. I exhibuerat (= φ), et id tantum, quo G et φ inter se differunt, ex S sumptum probabile est.

Atque cetera quidem, quae Gelenius nouauit, omnia ex S eum deprompsisse cum codicum HVRL omnium aut plurium auctoritate confirmetur, paucissima, quae G solus exhibet, aut ab ipso Gelenio, id quod ueri similis est, sua coniectura inuenta aut, si ex S sumpta, in S errore uel consulto deprauata sunt:

27,34,4 *migrarit* T²G, *migraret* PVR φ , *migrarent* T¹; quia *caruerit* insequitur, etiam *migrarit* posuit Gelenius; nam id in S scriptum fuisse parum probabile est, quia Rhenanus *careret* quidem in *caruerit* immutat, sed *migraret* silentio praeterit; itemque a T² *migrarit* ex coniectura non ex codicis auctoritate correctum uidetur.

29,10,3 *et tantam incessisse in ea castra uim morbi* G, *et tanta incesserit in ea castra uis morbi* PHVR φ ; cf. Maduigijs em. L. p. 417 sq.

29,14,10 *traderet* GV, *tradere* PHRF φ ; illud ut codicis V librarius, ita Gelenius ipse nouasse uidetur, quia in praecedentibus *acciperet* pro infinitiuo posuerat, quod eum ex S sumpsisse HV idem exhibentes ostendunt.

29,32,7 Frob. I ediderat *In conspectu erant fugientis alae equitum dispersae lato campo, quibusdam ut occurrerent per obliqua tendentibus, quacunque hostes sequebantur*; Gelenius extremam sententiam ita immutauit: *quacunque hostis flectebat*, uix ex Spirensis auctoritate; nam cum tradant *hostis frequentabatur* HV *quacunque*

uel potius *quinque* omittentes, *quinque hostes sequebantur αβε*, *quinque hostes sequebatur γ*, *quinque hostes sectabatur δ*, in S simile quid ei, quod in HV legitur, exstitisse uidetur.

29,35,8 *nouae* G, *noua* PHVRFϕ; *nouae* Gelenio necessario scribendum erat, quia paulo ante cum Rhenano ex S *missae* pro *missa* receperat.

30,43,3 *uti rogatae omnes tribus erant* G, *uti rogassent omnes tribus ϕ*, uerum autem est quod in C legitur '*uti rogas*' *omnes tribus*; nec satis constat num id, quod Gelenius edidit, ex S haustum sit; nam cum VRFLE hanc sententiam totam omiserint, eandem iacturam etiam S perpersum esse conicias; sed cum B, quem inde a 30,42,21 *ante* ex libro Spirensi cognato ductum esse infra demonstrabitur, paragraphum 30,43,3 seruauerit et *uti rogatae erant omnes tribus* tradat, ueri similis est etiam S integrum fuisse et idem quod in B exstat praeuisse, Gelenium autem uerborum tantum ordinem mutauisse.

Ab his igitur si discesseris, ceterae lectiones, quae in Frobenianam alteram primum inlatae sunt, ex S sumptae mihi uidentur. Eas quoque exscripsi omnes praeter duos uel tres apertos typothetae errores, uelut 28,39,21 *dari* pro *dati*, cf. 27,11,4 *mares* pro *marem*.

CAPVT III

CODICES HVRL NON EX S DESCRIPTOS ESSE
OSTENDITVR.

Nec tamen Rhenanus diligenti Spirensis collatione instituta omnem scripturae uarietatem enotauit, sed eas discrepantias commemorasse satis habuit, quibus Liuii uerba, qualia ab Aldo 1521 edita erant, emendari putabat; ceterarum mentionem ita tantum facere solet, si uestigia ueri indicare et emendandi ansam praebere uidebantur; et quamquam Gelenius multas bonas lectiones, quae Rhenanum fugerant, ex codice iterum inspecto prolatas alteri Frobenianae inseruit: tamen, quoniam uterque uir doctus ea, ad quam hodie peruentum est, cognitione sermonis Liuiani minime poterat imbutus esse, multa eos praeterisse conicias, quae nos hodie praestantia et egregia esse facile agnosceremus. Cum uero codex ipse praeter unum ut uidetur folium perierit, ut Liuii uerba, qualia in S eiusque archetypo tradita erant, tota recuperemus, libri HVRFL adhibendi sunt, quos ex omnibus hodie exstantibus proxime Spirensi cognatos esse exploratum est. Qui cum compluriens ab S discre-

pent, Rhenani autem ex hoc codice adnotationes ab extremo demum libro uicesimo sexto ad medium non amplius librum tricesimum pertineant, inquiramus oportet, utrum libri illi Spirensi cognati ex ipso S fluxerint necne. Nam ita solum poterit statui, quae fides eis debeatur, et utrum in ea tantum parte, quam S continebat, an etiam in cetera tertia decade recognitionem a P diuersam praeferant.

Quodsi Spirensis et recentiorum librorum scripturas inter se comparamus, in ea parte contineamus nos necesse est, quam Harleianus ab 29,3,15 *nec coniungere* ad 30,21,12 prodit: nam quod VR lacunam aliquam in S hiantem recte habent expletam aut locum in S deprauatam tradunt integrum, inde minime sequitur eos non ex S descriptos esse. Cum enim VR ad librum aliquem a P deriuatum correcti sint, fieri potest, ut ex hac demum correctione melior eorum quam Spirensis condicio sit repetenda; at contra H emendationem ex P omnino nullam perpessus est. Itaque ubi HVRL aut HL aut etiam unus H¹⁾ meliores lectiones — nam deteriores describentium negligentia effectae esse possunt — quam S produnt, certa habemus indicia eos libros non ex S deriuatos esse.

Ad quaestionem, quam proposuimus, soluendam plurimum ualeat 29,10,8, ubi HVRFL haec tradunt: (*quo maturius*) *portendentis sese uictoriae compotes fierent, id cogitare atque agitare, quae ratio transportandae romam deae esset*; contra S similitudine syllabarum *portende(ntis)* et (*trans*)*portandae* deceptus, ab altera uoce ad alteram transiliens omisit quae interiacent, unde haec decurtata lectio orta est: *portende romam dee esset*. Libros HVRFL autem non ex P sua sumpsisse inde elucet, quod P cetera quidem eadem tradit, sed uerba *atque agitare* omittit, quae non ueri simile est in HVRFL ditto-graphia aut interpolatione addita esse. Nam quamquam hanc ipsam dictionem *cogitare atque agitare* Liuius altero loco non uidetur adhibuisse, tamen *agitandi* uerbo eam, quam supra exhibet, significationem aut soli aut cum similibus uerbis coniuncto frequenter tribuit, cf. 7,14,6 *omnia circumspicere atque agitare coepit, ut arte aliqua terrorem hostibus incuteret*; 25,36,5 *circumspectare atque agitare dux coepit, si quo modo posset uallum circumicere*; 23,25,4 *de hoste Poeno exercitibusque, per quos id bellum gereretur, consultandum atque agitandum*; (2,55,2 *aliud agendum ac cogitandum, quomodo resistatur patribus*; 24,45,5 *cum illud potius agendum atque cogitandum sit, . . ne qui socii a p. R. desciscant*); 23,38,6 *ex-*

1) Codex F quia diuersae originis est et multifariam permixtus (cf. cap. VII), in hac re nullius momenti est.

templo agigaretur, quemadmodum . . auerterent ab Italia hostem; 35, 34, 2 id agitabant, quonam modo in Graecia res nouarentur; 40, 5, 9 cum eo cogitationes eius rei dies ac noctes agitabat; alibi.

Quod ex uno hoc loco satis probatum est, libros HVRL non esse ex S descriptos, id confirmatur aliis, quibus S deprauatus est, HVR ¹⁾ genuina seruauerunt:

29, 14, 7 *sibi quisque (quisquam αδε) mallet quam ulla imperia HVRF_q*; contra S hic quoque similitudine notarum, quibus *que* et *quam* significantur, in errorem inductus ab una ad alteram transiliens exhibet *sibi quisquam ulla imperia*.

29, 14, 9 *traditum a primis memoriae temporum illorum scriptoribus* HVR, id solum peccantes, quod *primis* pro *proximis* supposuerunt; eadem corruptela in archetypo codicis S inuit causamque attulit interpolandae huius lectionis, quam Rhenanus e S enotat: *proditum memoriae a primis temporum illorum scriptoribus*.

29, 19, 12 *eum* HVRF *etiam* S *etiam* *eum* *q*

29, 25, 1 *paruo numero* HVRF_q *par numero* S

29, 25, 8 *imposuissent* HVRF_q *imposuisset* S

29, 33, 2 *autem* HVRF_q *tum* S

29, 33, 7 *telis* HVRF_q *ceteris* S

29, 35, 12 *inde irritum* HVRF_q *inderito* S

30, 13, 13 *hoc* HVRF_q, om. S.

His igitur inter S et HVR discrepantiis satis declaratur codices HVRL non ex ipso S descriptos esse. At contra ceteris locis permultis cum Spirensis lectionem aut integram aut leuiter differentem exhibeant, illos codices sequitur repetendos esse ex archetypo quodam Spirensis gemello eique simillimo. Praeterea codicum VR cum H consensus, praecipue 29, 10, 8 et 29, 14, 9, ostendit, ubi H non exstat nec L adscriptus est, etiam ex VR solis, quamquam nonnullis locis ad Puteani recensionem eos emendatos esse infra elucebit, codicum HVRL archetypi lectiones plerumque posse recuperari. Itaque in eis partibus, quas H non prodit, codices VR, ubi ab S ita discrepant, ut aut soli emendata praebeant aut cum P in melioribus consentiant, nec L a VR differt, non semper putandum est illa meliora sua coniectura inuenisse aut ex P adsciuisse, sed potius Spirensis ab archetypo communi degenerasse. Cum uero etiam HVRL codicum archetypus compluriens a uero aberrauerit, hoc constat, ubi P et S aut ubi P et HVRL — minus certe

1) Codicis L mentio modo facienda est modo omittenda, prout eius scriptura tradita est aut ignoratur.

ubi P et VR — consentiunt, ab hoc consensu non esse recedendum, nisi alteram lectionem ab hoc consensu diuersam aut propter sententiam aut propter orationem praestare certis argumentis demonstrari potest.

Hac de causa Spirensis lectio, quamquam et ipsa sententiae sermonique sufficit, non erat recipienda his locis:

30,3,7 *spem facere saepius ultro citroque agitantibus rem conueniunturam* PHVRF ϱ . . *conueniunturum* S

30,12,20 *nuptias in eum ipsum diem parari repente iubet, ne quid relinqueret integri* — *relinqueret* PHVRF ϱ , *relinqueretur* S.

E contrario S uerum tenuit, HVRL aberrauerunt

29,15,13 *delictum* PS β *dilectum* HVL *delectum* $\alpha\gamma\delta\epsilon\zeta$ F, si quidem *delictum* ex S depromptum, non ab Rhenano ipso restitutum est, cf. p. X.

Contra Spirensis lectio, etiam dissentientibus P et HVRL, adsumenda erat

29,8,10 *sicut ante regiae naues . . nihil in terram integri praeter sacram pecuniam deae, quam asportauerant, extulerunt, tum quoque . . eadem illa pecunia omnibus contactis ea uiolatione templi furorem obiecit* — *asportauerant* SHV $\alpha\gamma\delta$ *exportauerant* β *asportauerunt* ϵ *asportabat* P *asportabant* FL ϱ ; *extulerunt* S *extulerat* P *extulerant* H $\alpha\beta\gamma\epsilon$ FL ϱ *abstulerant* V δ . — Nam imperfectum de conatu *asportabant* sententiae minus conuenire uidetur, quia, si duas contuleris actiones, eo tempore, quo extulerunt in terram pecuniam, iam non uolebant sed potius uoluerant eam asportare; eaque ipsa re, quod consilium eorum ad irritum cecidisse indicatur, magis plusquamperfectum commendatur quam imperfectum, quod ita tantum aptum esset, si de profectione, non de reuersione et impulsu nauium pecuniaeque restitutione sermo fieret. Quodsi *asportauerant* praetulerimus, mox *extulerunt* probabilius est quam *extulerant*, quia ad describendas duas res ab eisdem hominibus diuersis temporibus factas non uidetur Liuius bis plusquamperfectum ita admisisse, ut alterum (*asportauerant*) sit potius plus quam plusquamperfectum. Accedit quod ad rem praeteritam simpliciter indicandam perfectum aptius est quam plusquamperfectum; nec enim id hoc loco agitur, ut alterum (*extulerunt*) prius, alterum (*obiecit*) posterius, sed ut idem fere in diuersis hominibus factum esse significetur.

Codices VR ad archetypum referendi sunt ab H ea re distantem, quod alia temere deprauauit alia coniectando correxit alia ex Puteani recensione adsumpsit. ex hoc interpolato libro V et R

fluxerunt ita, ut per se uterque et ipse nonnulla aut suo arbitrio novaret aut ex altera recensione adscisceret, pauciora V, multo plura R. Itaque ubi H et V consentiunt, R autem ab ambobus discrepat, illi reddunt archetypum codicum HVR(L) Spirensis gemellum, a quo R propterea differt, quia consulto mutavit. Is igitur archetypus praeter eas, quas supra exscripsi, etiam his lectionibus ab S differebat:

30,12,16 *morte me ut* PR *morte me* S *mortem et* HV *me morte ut* Fq; uocis *ut* in S deperditae partem servarunt HV

30,14,1 *amoris* PRFq *a novis* S *anobis* H *a nobis* V; uidetur B in HV tradita propius, quam V, ad R accedere

29,32,14 *uastaret inde* PRFq *uastaret* S *uasta peti* (petit V) HV

29,17,10 *recuperandos* SαβδεFL *recuperandas* HVγ *recipiendos* Pq

29,25,12 *priusque* PSγF *prius* HVβεL *prius quod ad prius quoque* q

29,27,6 *occepit* Sαβγε et ex *eccepit* P *accepit* HV *concepit* δ *cepit* F *occoeperat* q

29,18,14 *cruciatos* R *cruciando* S *cruciandos* HV *trucidatos cruciando* PFq

29,36,4 *crotoniensi* P⁴Sαβγε *crotonensi* HVδFq *toniensi* P¹

30,9,4 *conuehebat* S *condehebantur* H *conuehebantur* V *conuehebant* R *conuehit* PFq

30,10,5 *comprendit* ε *comprehendit* Sαβγδ *comprehendi* HV *comprendit* P *compressit* Fq

30,14,1 *haec* PSR *hanc* HVFLq

30,14,1 *amatam apud* PSαβδεF *amat amarit* V *amarit* H *armatam apud* γq

29,14,9 *ita meas* PSR *iam eas* HVFL *ita eas* q

30,12,14 *neque me* Pq *neque* SF *nec* R *ne* H, om. V

30,11,7 *uincensibus* PRFq *uigentibus* SL *ingentibus* H *ingerentibus* V.

Fieri tamen potest, ut ex his Rhenanus, cum codex cum HV consentiret, alia (29,18,4; 29,36,4; 30,9,4; 30,10,5) ipse correxerit, alia menda (30,14,1 bis; 29,14,9) silentio praeterierit; 30,12,14 autem uitium in H et V singulis demum ortum uidetur, id quod de 30,11,7 constat.

Itaque cum Rhenani de S testimoniis et codicum HVRL scripturis inter se comparatis nulla resideat dubitatio, quin HVRL non ex S deriuati sint, huius rei minus certa et grauius documenta sunt lectiones, quas Gelenius tacitus in Frob. II intulit: nam ex bonis

nonnullas sua coniectura eum restituisse conicias, malarum partem errori tribuas.

Atque meliora exhibet G, deteriora HVR:

29,7,9 *recipit* PG *recepit* HVRFL φ

29,14,10 *ferendam* G *ferendacum* P *referendam* HVRFL φ

29,17,17 *operae est* PG *opera est* HVRF *opus est* φ

29,18,16 *crotoniensium* G *crotonensium* PHVRFL φ

29,27,3 *auctibus* G *auctoribus* PHVRF *auibis* φ

29,38,4 *tappulus* G *t-appilus* P *tabuleius* H *tapuleius* V *t. apu-leius* $\alpha\beta\epsilon$, om. $\gamma\delta$ *trappius* F *appulus* φ

29,38,7 *tib. sempronius* G *t. (titus* $\text{H}\alpha\gamma\delta\text{F}$) *sempronius* PHVRF φ

30,1,9 *uillius* PG *liuius* HVFL *iulius* R φ

30,1,9 *spurio lucretio* G *lucretio sempronio* HR *sempronio V lucretio spurio* PF φ .

Contra non erunt probanda haec:

29,5,4 *gereretur* G *geratur* PHVRF φ

29,12,13 *macedoni accederent* G *macedonia cederet* (*cederetur* H) HVRFL *macedoniaecederet* P, unde Alschefskius *macedoniae accederet* correxit, *macedoni cederent* φ

29,17,17 *complectar* G *amplectar* PHVRL φ *amplector* F

29,21,11 *natura* G *aut natura* PHVRF φ

29,32,9 *duo* G *ac duo* PHVRF φ

29,33,9 *conscientia egregie* G *conscientia egregia* PRF φ *conscientie grecia* H *conscientia egena* V

30,5,3 *peruentum* G *peruentum et* HVR *peruentum est* PF φ

30,10,1 *carthagine* G *ab* (*a* PVRF φ) *carthagine* PHVRF φ .

Errori tythetae imputanda erunt

29,36,11 *erant praesentes condemnati* G *presentes condemnati erant* (*sunt* V) HVRF *praesentis* (*praesentes* φ) *erant condemnati* P φ

30,8,3 *stationem* G *stationes* PHVRF φ ;

nec magis consulto hae lectiones uidentur ortae, quamquam pauci libri recentiores cum G consentiunt: nam *dein* et *deinde*, *a* et *ab* passim inter se permutantur:

29,6,12 *deinde* GV $\alpha\epsilon$ F *dein* PH $\beta\gamma\delta\varphi$

29,33,5 *a tergo* GV ϵ F *ab tergo* PH $\alpha\beta\gamma\delta\varphi$, cum praesertim paulo ante *ab tergo* Frob. II tenuerit.

HV ab G et R dissentiunt:

29,37,2 *ad ueneris* et G, om. HV *et ad ueneris* PR φ *et edem ueneris* F

30,14,9 *coniunx* PGRF *coniux* HV φ .

CAPVT IV

CODICVM HVRL ARCHETYPVM EADEM ATQVE S
CONTINVISSE DEMONSTRATVR.

De codice Spirensi Rhenanus ad 26,30,9 hoc commemorat: 'Quod nos nacti fuimus e Spira Liuium exemplar, ex fragmentis uetustissimorum codicum saltuim descriptum uidebatur, praesertim in hoc libro Sexto tertiae Decadis. Nam initium uoluminis fecerat librarius a particula, quam nos uix tandem in medio libro reperi-mus, abruptis uerbis. Cum ea cohaerebat aliquot paginis inter-mediis omissis, libri finis. Deinde quum Septimum librum conferre coepissemus, iterum particulam inuenimus quae ad Sextum librum pertinebat.' Itaque cum Beatus primum ad 26,30,9 lectionis uarie-tatem e Spirensi exscribat, etiamsi ab hac ipsa quidem paragrapho codicem incepisse non constat, sed praecedentes quoque paucae paragraphi in eo possunt seruatae fuisse, tamen in statuendo eius initio uix ultra tricesimum caput licebit recedere. Pergit deinde Rhenanus libri scripturas proferre usque ad 26,31,2, ubi 'Ingentem saltum' inquit 'hoc loco fecit librarius, quemadmodum pauloante meminimus.' Transiuit enim librarius ab 26,31,2 uel paucis para-graphis post, mediis omissis, ad 26,46,2 uel paucis paragraphis ante; hinc usque ad 27,7,14 uel paucis paragraphis post codex integer erat. Ad 27,7,14 autem Rhenanus commemorat 'Hic unam paginam transsilire coacti fuimus ob defectum qui erat in exemplari manu scripto, quod ex Spirensi bibliotheca nacti fuimus'; incipiunt deinde rursus eius adnotationes ab 27,9,14 et usque ad 30,16,1 continuantur. Praeterea ex illa parte libri uicesimi sexti, quae in librum uicesimum septimum delata erat, a 26,41,18 ad 26,43,6 emendationes proponit. Ex hoc ipso fragmento, quod re uera a 26,41,18 ad 26,43,8 pertinuisse exploratum est, satis apparet ad uerum initium finemque singularum, quas S seruauerat, partium constituendum licere nobis paucis paragraphis progredi et recedere ultra quam ubi Rhenanus codicem primum postremumue nominat: nec enim eius lectiones enotabat, nisi ubi meliora, quam quae Aldus ediderat, praebere uidebatur. Atque de ceteris quidem codicis la-cunis Rhenanus tam certa et perspicua rettulit ut uix ulla dubitatio possit remanere; illud uero explorandum est, utrum liber in 30, 16,1 desierit necne; ad hunc enim locum emendandum Beatus postremum eum adhibuit nulla addita causa, cur ab incepto de-sisteret. Nec tamen mutilationem sub finem libri tricesimi per-

pessum esse codicem euincitur nouis et emendationibus lectionibus, quas usque ad 30,45,2 Gelenius sine dubio ex Spirensis auctoritate Frobenianae alteri inseruit.

Haec igitur continuit Spirensis: nihilo plus continuit archetypus codicum HVRL, ex quibus tamen H, cum a 29,3,15 demum ad 30,21,12 archetypum cum S consentientem reddat, ad hanc quaestionem soluendam nihil affert.

Primum agendum est de Spirensis ab 27,7,14 ad 27,9,14 lacuna, quae ubi inceptit et desierit accuratius definiamus. Post 27,7,14 enim L haec uitia in P λ commissa corrigit: § 15 emendat *russo* pro *iussus*; § 16 addit *placere* et *leuinum trahicere aut et uellet*, et corrigit *mittere* pro *misere*; § 17 ea quae tradita erant *nisi quod non in annuis scipioni* mutat in *nisi quod in annum scipioni*, ubi *annum* quidem recte restitutum est, sed *non* perperam deletum. Atque illas emendationes, cum etiam in VR inueniantur, ex archetypo Spirensis gemello repetendas esse satis constat; *non* cum in V quoque desit, etiam in eo archetypo omissum fuisse apparet. Contra in eadem paragrapho 17 peruersa lectio *locum* pro *annum* et in VR traditur neque a Rhenano aut ab L emendata est, quod tamen, si omnino hanc partem in codicibus suis seruata habuissent, certe facere non omisissent; nec eandem corruptelam, quam in P, etiam in S et L (et archetypum codicum HVRL) inuasisse credibile est. Itaque quod Gelenius *annum* pro *locum* edidit, id sua coniectura, non Spirensis auctoritate eum emendasse mihi persuasi. Initium igitur lacunae in eo codice, unde L sua sumpsit (et in archetypo codicum HVRL) 27,7,17 inter uerba *Scipioni* et *eum* statuendum est. Idem quin ad S pertineat, non dubium est.

Inde a 27,7,17 *Scipioni* igitur usque ad 27,9,8 intermittit L correctiones; ibi primum *consule* in λ traditum in *consules* emendat, § 9 corrigit *munerei* in *munerum*, § 10 *relocuti* in *re locuti*, § 11 *essent* in *esset*, § 12 *dimastassent* in *diu iactassent*; addit praeterea § 9 *ut*, § 11 *in* in P λ omitta. Haec omnia ex codice hausta esse dilucide demonstratur egregia illa emendatione *diu iactassent*; accedit quod in VR in § 11 pro *urbis* optime scribitur *stirpis*, quam emendationem L exscribere neglexit; *stirpis* enim, quod genuinum esse et Maduigius perspexit et 34,58,13 confirmatur, coniectando inuentum esse nullo modo probabile est. At contra in § 7 ad coloniarum nomina in λ mutilata ac misere deprauata L nihil adscripsit, non ideo uidelicet, quia in codice suo eisdem corruptelis deprauata, sed quia omnino non tradita erant. Codex igitur ille, unde L sua

hausit (et archetypus codicum HVRL) eandem perpressus erat mutilationem quam S; atque ex L huius lacunae fines accuratius ita circumscribere licet, ut inceperit 27,7,14 inter *Scipioni* et *eum*, desierit 27,9,8 in ipso initio octavae paragraphi, id quod infra, ubi de foliorum amplitudine archetypi codicum HVRL exponemus, confirmabitur; in S uero eam lacunam maiorem aut minorem fuisse non probabile est.

Contra VR hanc partem non solum integram servauerunt, sed etiam compluribus locis a P discrepant, ut eos ex alio atque S et L archetypo fluxisse conicias. Sed in VR lacunam illam postea demum suppletam esse ex deprauato atque interpolato alterius familiae (P) exemplari, cui F simillimus sit, statim elucebit, ubi uarias lectiones examinauerimus, in quibus tamen leuissima menda, uelut quod in VR male *Cn.* pro *C.* uel *Manilius Manlius* pro *Mamilius* scriptum est, itemque orthographica praetermittam; nec magis respiciam quae unus liber aut V aut R solus peccauit.

Codex λ sinceram qualis in P traditur recensionem praefert, nisi quod ex corrupto et interpolato exemplari descriptus est. In eo codice multisque aliis recentioribus hi errores Puteani correcti inueniuntur, qui etiam in VRF correcti sunt: 8,5 *fratri* VRFλ *flatri* P; 8,7 *ut in senatum introiret* VRFλ *ut in senatum ut introiret* P; 8,10 *inertia*: *inertias*; 8,10 *pretore*: *praetura*; 8,16 *exercituum*: *exercitu*; 9,1 *paruis*: *parui*; 9,5 *annum*: *annuum*; 9,5 *ultimam*: *ultimum*; 9,6 *profecto*: *profecti*. Alia, quae VRF meliora quam P exhibent, non in ipso λ, sed si ex Drakenborchii silentio coniecturam facere licet, in compluribus recentioribus libris emendata sunt; genuina enim facillime inueniri poterant, uelut in accusatiuis cum inf. 8,9 *usurpasse* VF et 8,13 *accipere* VRF infinitiuos exhibent pro *usurpasset* PR *accepere* P; 8,1 *curas* VRF *curas cum* P, ubi *cum* male repetitum est; 8,10 *plebisque* VRF *plebisuae* P; 8,15 *transfugarum* VRF *transfugatum* P; 8,9 *uolebat* VRF *ualebat* P; 9,4 *cum* VRF *tum* P; 9,4 *hostis* VR *hostis excedat* PF (*excedat* male repetitum); 9,6 *uiuo* VRF *uno* P.

Haec igitur, quae meliora in VRF quam in P leguntur, non ostendunt illos libros ex alia atque P recensione fluxisse; immo a codice ex ipso P exscripto sed multifariam corrupto eos deriuatos esse primum dilucide apparet, quod cum P et recc. libris in his uitiis consentiunt: 8,3 *rem*] om. PVRFL; 8,4 *flaminem*] *flamen*; 8,4 *inaugurari*] *augurari*; 8,5 *inaugurari*] *inaugurare*; deinde maxime, quod cum interpolatis libris a P oriundis has lectiones

partim peruersissimas exhibent: 8,2 *ex plebe petebat* P *fuit ex plebe petens* VRFλ multique alii deterrimi libri Drakenborchii; 8,4 *decemuirum* P *decemuirorum* VRFλ; 8,17 *classe quoque septuaginta <navium> partita* P *classes quoque septuaginta navium parte* V *classes quoque septuaginta parate* RF. Atque *navium*, quod in V legitur, iam in Cantabrig. ex P ducto suppletum est; pro *partita* autem, quod P recte exhibet, ut in Mediceo Cantabr. λ ita etiam in V corruptum est *parte*; sed quia *parte* (= *partae*) non habet quo referatur, Voss. Cantabr. a P oriundi *classe* mutauerunt in *classes*, quod in VRF quoque traditur; quia porro *partus* et *paratus* saepissime inter se permutantur uel quia Liuium non *classes parere* sed *classes parare* dicere cognitum est, RF multique libri Drakenborchii pro *classes* . . *parte* supposuerunt *classes* . . *parate*. — 9,1 *erant* P *erat* VRFλ; 9,5 *perueniant* Παβγδ *perueniat* VεFλ; 9,7 *fuere* P *fuerunt* VRFλ. Ex coloniarum nominibus *alba*, quod in P recte legitur, in VRF et λ in *alta* degenerauit; *nepete sutrium*, in corrupte in P tradita, iam in λ falso discernendo in *nepetes utrum* abierunt, atque id ipsum *nepetes* in VRF exhibetur; ex *utrum* autem, pro quo nomen desiderari facile erat intellectu, VRF *minturna*, *iuturnia*, *uiturnia*, *uiturma* effecerunt; pro *carseoli cora* in Pλ corrupte traditum est *carseolico*, in F *carseo lilico*, VR uero *co*, cum quid eo facerent nescirent, prorsus omiserunt; *cerei setia cales*, quae P pro *cercei setia cales* exhibet, in λ praua distinctione *ceris et iacates* facta sunt; atque *et iacates* etiam in RF legimus, in V aucto errore *et lacates*; *cereis* autem, quod ex lectione Puteani restabat, in VRF ad similitudinem uocis *iacates* in *ceretes* mutatum est.

Haec omnia plane ostendunt hanc partem a 27,7,17 ad 27,9,8 in VR traditam non posse manasse ex archetypo illo cum S consentiente, sed suppletam esse ex deprauato libro a P oriundo. Nec id refellitur ceteris inter P et VRF discrepantiis, cum P genuina, VRF uitiosa exhibent. Ac uix memoratu digna sunt leuiora ut 8,5 *reticuisset* VαβδεF pro *reticuissem*, 8,15 *haberen* Vαγδε pro *haberet*, 9,7 *tunc* VRF pro *tum*, talia enim menda in quouis libro leguntur: grauiora autem sunt 8,1 *sacerdos* PF, om. VR; 8,12 *dedit* P *concedit* VRF peruersissime; 8,13 *conquisitas* PF *exquisitas* VR, quod ex *c̄quisitas* in *ēquisitas* deprauato natum est; 8,14 *specie* P *spe* VRF (pro *spē*, quod uitium frequentissimum); 8,10 *iure eam rem flaminem* P *flaminem* (*flamen* R) *eam rem* VRF, uerba enim *eam rem* propter homoioteleuton interciderant, ut desunt in Corsiniano, et postea falso loco addita sunt; 8,19 *tantum ea cura frumenti* PF

tantum frumenti ea cura VR, quod propterea mutatum uidetur, ut genetius *frumenti* propius ad *tantum* accederet; 8,4 *decemuirum* P et *decemuirorum* VR; 9,2 *stipendiis* P et *stipendiis* VRF: utroque loco et ferri potest, sed minime flagitatur; 8,11 *erat* P *esset* VRF, quod non praestat.

Ex omnibus quibus VRF a P discrepant lectionibus, quae num in libris a P oriundis inueniantur nescimus, hae tantum mihi praeferendae uidebantur: 8,14 *deductae* VR et Pal. 2 *ductae* P *educte* Fl; 8,16 *qua regnum* VRF et Lou. 1 *regnum qua* P; 8,17 *praesidio* VRF Berol. *praesidia* P. Ex tribus his lectionibus Weissenbornius nullam comprobauit; duas postremas Maduigius recepit et in praef. ed. probabilibus argumentis commendauit; mihi praeterea *deductae* Liuiano usu loquendi flagitari uidebatur: cf. 29,1,21 *exercitum quoque inde* (= *ex Hispania*) *ueterem deductum*; 32,33,3 *deducenda ex omnibus Graeciae ciuitatibus regi praesidia esse*; 32,40,2 *deductis ex urbe praesidiis*; 33,30,2 *praesidia ex iis (ciuitatibus) Philippus deduceret*; 34,35,3 *ab Argis ceterisque oppidis . . praesidia omnia deducerentur*; 32,35,13 *nisi tota deduxisset Graecia praesidia*; 32,36,9 *ut regia praesidia Phocide ac Locride extemplo deducerentur*; 34,35,10 *ciuitatibus omnibus . . omnia praesidia deduceret*; cf. M. Mueller adnot. crit. ad 2,13,4. Itaque quamquam hae tres lectiones Puteaneis praestare uidentur, tamen discrepantiae a P tam leues sunt, ut facillime uel coniectura inueniri uel casu oriri potuerint; minime uero eis refellitur, quod supra ex manifestissimis indiciis conclusimus, hanc partem in VR non sumptam esse ex archetypo illo Spirensis gemello sed ex interpolato ac deprauato exemplari a P oriundo.

Eadem igitur lacuna qua S et L etiam archetypus codicum HVRL mutilatus erat; quae cum a 27,7,17 inter *Scipioni* et *eum* usque ad 27,9,8 atque ipsum huius paragraphi initium pertineret, 78 fere uersus huius, quam manu tenes, editionis interciderant.

Prorsus idem spatium occupat particula libri uicesimi sexti a cap. 41,18 ad 43,8 in S et RE seruata, in PVF autem deperdita: continet enim 78 fere uersus, quibus unum uel duos addere licet, quoniam in ipso enuntiatorum initio ac fine folium, in quo fragmentum illud scriptum erat, incepisse et desiisse parum ueri simile est: ea nimirum uerba, quae praecedebant et insequiebantur, quia non habebant quo referrentur, a librariis postea omissa sunt. Hanc spatii aequabilitatem non casu factam esse sed inde repetendam, quod duo folia, quibus 26,41,18 — 26,43,8 et 27,7,17 — 27,9,8 continebantur, eiusdem fuerunt codicis, archetypi scilicet codicum

SHVRL eo confirmatur, quod, quae inter 26.46.2 et 27.7.17 interiacent, certum numerum foliorum eiusdem amplitudinis occupare infra demonstrabitur. Nunc explicandum est, cur praeter S illam partem R quidem seruauerit, sed V omiserit, nec L suppleuerit.

Ex Rhenani uerbis (cf. p. XXI) satis elucet hoc fragmentum, in S in librum uicesimum septimum delatum, non ipsius Spirensis folium integrum occupasse: nam si occupasset, folio illo suo loco reposito facillime genuinus ordo potuisset restitui; nec si particula illa a 26.30.9 ad 26.31.2 in lacerato folio seruata fuisset, dici poterat exemplar Spirense ex fragmentis codicum uetustissimorum saltuatum descriptum uideri. Immo S continua scriptura exaratus erat atque initia finesque illorum fragmentorum in medias paginas codicis inciderunt. Perturbatione igitur foliorum, qua illa pars libri uicesimi sexti in librum uicesimum septimum delata est, iam in libro, unde S exscriptus est, uel in eius parente orta erat. Cum uero lacuna illa in libro uicesimo septimo (27.7.17—27.9.8) eadem sit in S et in archetypo codd. HVRL nec hoc fragmentum (26.41.15—26.43.5 in S aut maior aut minor quam in R, ueri simillimum est praeter hanc laceram conductionem etiam illam perturbationem, ex hac ipsa conductione repetendam, Spirensi et codicum HVRL archetypo communem fuisse. Ita solum explicandum est, cur R illam partem seruauerit, V et L eam omiserint. Atque L cum in libro uicesimo septimo hanc partem inueniret nec tamen in eum quo legeretur locum quadrare perspiceret, nescius quid ea faceret, eam prorsus praetermisit: nam cum in L omnino non tradita sit, etiamsi quaerebat eam reperire non poterat, nec tam acutus uidetur fuisse, ut ex ipso argumento genuinum locum inuestigaret. In codice autem, ex quo VR ducti sunt, cum eadem perturbatio fuerit, etiam V illud fragmentum omisit: contra R, quem qui parabat cum solertia nec sine sagacitate rem gessisse infra apparebit, felicissime sine ipse sua coniectura sine alio libro, in quo genuinus ordo restitutus erat, comparato, illam particulam suo loco inseruit: cf. Heerwagenus *comm. crit.* p. 11.

Vi S ipse usque ad finem libri tricesimi seruatus erat, ita etiam (HVRL usque ad exitum tertiae decadis discrepantes a P et haud raro emendatiores scripturas exhibent, unde etiam archetypum codicum HVRL finem libri tricesimi continuasse apparet.

Ad particulam libri uicesimi sexti a cap. 30.9 ad 31.2, a qua S incipit, L nihil adscripsit: aut igitur non seruata erat in archetypo codicum (HVRL aut, quod ueri similis est, librarius eam quia in L

non reperit, prorsus neglexit. Contra in extrema parte libri uicesimi sexti inde ab ea ipsa paragrapho, ad quam Rhenanus Spirensis scripturas enotare rursus incipit, 26,46,2, etiam L emendationes adscribit et (praeter 27,7,17 ad 27,9,8) usque ad finem libri tricesimi continuat. Is porro liber, ex quo VR descripti sunt, ita adornatus erat, ut, quae in archetypo cum S consentiente non seruata erant, ex altero libro a P oriundo explerentur, nec tamen libri uicesimi sexti particulae, quas archetypus ille Spirensi similis continebat, adsumerentur; unde factum est, ut VR a uicesimi septimi demum libri initio cum S consentiant, at in praecedentibus sex libris easdem a P discrepantias ac corruptelas ostendant, quae in deprauatis atque interpolatis libris a P oriundis inueniuntur — praeter particulam illam a 26,41,18 ad 26,43,8, quae cur in R nihilo minus seruata sit, modo exposuimus.

Itaque si particulam a 26,30,9 ad 26,31,2 neglexeris, liber, ex quo HVRL fluxerunt, prorsus eadem atque S continuit.

Post 26,43,8 non solum in P, sed etiam in S complura desunt. Atque quoniam lacera et perturbata condicione archetypi codd. SHVRL effectum esse uidimus, ut unum eius folium 26,41,18 ad 26,43,8 continens in librum uicesimum septimum deferretur, alterum folium 27,7,17 ad 27,9,8 continens periret, ueri simile est etiam lacunam post 26,43,8 inde esse ortam, quod in eodem archetypo unum uel plura folia interciderunt. Haec suspicio eo confirmatur, quod quae a 26,46,2, ubi SL incipiunt, usque ad 27,7,17, ubi desinunt, leguntur, non plus nec minus uersuum occupant, quam quot certum quendam numerum foliorum expleant, qualia codicem illum archetypum librorum SHVRL habuisse coniecimus: nam cum in eius archetypi folio 78 uel 79 uel 80 uersus huius editionis scripti fuerint, eis, quae a 27,46,2 ad 27,7,17 leguntur, cum 480 fere uersus occupent, 6 folia eiusdem codicis complentur. Itaque uix dubium uidetur, quin lacuna inter 26,43,8 et 26,46,2 unius uel plurium eiusdem codicis foliorum iactura orta sit.

Atque folium ante 26,46,2 proxime praecedens praeter 66 huius editionis uersus, qui inde a 26,44,1 ad 26,46,2 in P seruati sunt, 14 fere uersus hodie deperditos continuit, qui tamen cum non sufficiant ad capienda ea, quae post 26,43,8 a Liuiio commemorata fuisse Heerwagenus comm. crit. pp. 10 et 14 atque Weissenbornius in adnot. ex Polyb. 10,8 sqq. concluderunt, unum praeterea folium periisse ueri simile est. Archetypi igitur codicum SHVRL folia inde ab 26,41,18 haec fere continuerunt:

- 1 f. 26, 41, 18 — 26, 43, 8
- 2 f. periit
- 3 f. 14 uersus deperditi et 26, 44, 1 — 26, 46, 2 (*foret*)
- 4 f. 26, 46, 2 (*nec ulla*) — 26, 48, 12 (*per*)
- 5 f. 26, 48, 12 (*omnis*) — 26, 50, 12 (*dotem*)
- 6 f. 26, 50, 12 (*inquit*) — 27, 1, 15 (*euaserant*)
- 7 f. 27, 1, 15 (*diuersis*) — 27, 4, 10 (*Ptolomaeum*)
- 8 f. 27, 4, 10 (*Cleopatramque*) — 27, 6, 7 (*Flaminius*)
- 9 f. 27, 6, 7 (*alter*) — 27, 7, 17 (*Scipioni*)
- 10 f. 27, 7, 17 (*Silanoque*) — 27, 9, 7. (*Interamna*).

CAPVT V

CODICES HVRL CVM S COMPARANTVR.

Vt plenam notitiam recensitionis in S traditae percipiamus, libri HVRL adhibendi sunt; ex quibus quanta quisque fide communem archetypum reddat, ita explorabimus, ut singulos cum S comparemus. Nam cum HVRL ex eodem fonte atque S manauerint, praeter eas autem Spirensis lectiones, quas codicum HVRL parentem non exhibuisse cap. III demonstrauius, ceterae omnes in uno uel pluribus ex libris HVRL inueniantur, has lectiones in communi codicum HVRL archetypo fuisse elucet, ut, quo quisque liber magis ab S dissentiat, eo longius simul ab eo archetypo aberrauerit. Atque hic quoque in ea parte nos contineamus oportet, quae in H seruata est; intra eam plus 280 lectiones praeter eas, quas cap. III commemorauimus, Rhenanus e S exscripsit.

Comparantibus igitur HVRL cum SG statuendum est Harleianum ex omnibus libris maxima cum fide archetypum reddere. Rarissime enim ab S dissentit idque leuissimis erroribus, ex quibus tamen nonnulli etiam in S fuisse possunt; cf. quae p. X sq. monuimus. Atque uix commemoratu digna sunt 29, 6, 10 *editam* S *edita* H; 29, 10, 2 *exercitum q. caecilii* S *exercitumque cecilii* H; 29, 33, 1 *praefectos* S *prefatos* H; 29, 34, 14 *hannone* S *annæa* H; 29, 37, 6 *ducenti sexaginta* S *ducentis sexaginta* H; 30, 10, 8 *deprehendissent* S *deprehendissent* H; 30, 13, 2 *posset* S *posse* H; 30, 13, 14 *iuuenta* S *inuenta* H. Quattuor praeterea locis H, cum libri quem exscripsit uerba legere non posset, spatium uacuum reliquit: 29, 9, 8 *hexeri* S, 5 litt. sp. H; 29, 29, 8 *iure gentis quam*] 8 litt. sp. H, om. igitur cum S *quam*; 30, 9, 8 *qui tueantur* S, 12 litt. sp. H; 30, 10, 3 *ita adpulsae muris* S, 11 litt. sp. *mixtos* H.

Haec igitur si neglexeris, H paucis his locis prae ab S discedit:

29,10,5	<i>aduecta esset</i> S	<i>aduentasset</i> H
29,12,16	<i>quia uerso</i> S	<i>qui aduerso</i> H
29,14,3	<i>setiae</i> S	<i>sotie</i> H
29,17,15	<i>uirgines</i> S	om. H
29,22,12	<i>ipse eligeret</i> S	<i>ipse liceret</i> H
29,23,6	<i>initae regi societatis</i> S	<i>inite rei societatis</i> H
29,24,9	<i>oram omnem mariti-</i> <i>mam</i> S	<i>horam maritimam omnem</i> H
29,24,12	<i>sed urbibus</i> S	<i>sed turribus</i> H
29,27,2	<i>diui diuaeque</i> S	<i>diueque</i> H
29,30,6	<i>et urbem</i> S	<i>e turba</i> H
29,31,6	<i>in medium regni eun-</i> <i>dum</i> S	<i>in medium habeundum regna</i> H
30,1,2	<i>ac ligures</i> S	<i>aligurei</i> H
30,3,7	<i>uisa</i> S	<i>uisu</i> H
30,10,5	<i>prouium in totum na-</i> <i>uium ordinem</i> S	<i>prouium in totum aut ultra ordi-</i> <i>nem</i> H.

Contra H compluriens unus cum S consentit uelut

29,11,1 *populus romanus*] *populum romanum* SH

29,19,5 *quererentur*] *fererent* S *fererent.*¹⁾ H.

Semel propius quam S ad uerum accedit

30,14,7 *eas temperantia*] *etemperantia* S *ea temperantia* H.

Gelenius plus 110 locis lectiones e S depromptas Frobenianae II inseruit, a quibus et ipsis H rarissime idque leuiter discrepat:

29,12,16	<i>bellis uolebant</i> G	<i>bello uolebant</i> H
29,16,2	<i>inopi aerario</i> G	<i>inopie ratio</i> H
29,19,7	<i>factas uelle</i> G	<i>facta sue uelle</i> H
30,8,1	<i>debellato iam quod ad</i> G	<i>debellato tamquam</i> H
30,19,5	<i>leuiorem</i> G	<i>leuiore</i> H.

Grauius uidetur, quod 29,27,3, cum ante Gelenium *auibus ad-*
sitis legeretur et Gelenius egregiam emendationem *auctibus auxitis* edi
iuberet, in H (et VR) *auctoribus auxitis* traditur; sed si H ab ar-
chetypographi scriptura aberrauit, non longius aberrauit quam ipse P, in
quem eadem corruptela *auctoribus* inrepsit.

1) Vbi utrum ~ur ualeat an ~ interpungendi signum sit, ambiguum
est, cf. 29,4,4 *traicere*] *traiceret.* H; 29,17,13 *exercere*] *exerceret.* H;
29,19,7 *quererentur*] *quererent.* H; 29,19,8 *referretur*] *referret.* H.

Pluribus locis et grauioribus mendis V ab S distat.

Atque non solum V sed etiam R his uitiiis deformati sunt, quibus S (et H) expers erat:

29,4,6	<i>ad hoc</i> S	<i>ad huc</i> Vγ <i>ad hec</i> αβδε
29,26,8	<i>ad hoc</i> S	<i>ad hec</i> Vαβγ <i>ad huc</i> δε
29,27,14	<i>correctum</i> S	<i>correptum</i> VRPF
29,28,5	<i>excursiones</i> S	<i>excursionēs</i> VRF
29,33,3	<i>leni</i> Sβ	<i>leni</i> Vαγδε.

Contra VR meliora quam S (et H) praebent:

29,21,12	<i>ad duos et triginta</i> S	<i>ad duo et triginta</i> VRP
29,34,9	<i>opportune</i> S	<i>peropportune</i> VPF <i>per optime</i> R
29,34,15	<i>prius</i> S	<i>primi</i> VRPF
29,35,3	<i>fuerant</i> S	<i>fuerat</i> VRP
30,3,2	<i>est om.</i> Sαδ	<i>est</i> VβγεPF
30,11,8	<i>utrumque</i> S	<i>utrimque</i> VRPF
30,12,22	<i>ad arbitrium</i> SHL	<i>ut arbitrium</i> VRP
30,14,7	<i>etemperantia</i> S (<i>ea tem-</i> <i>perantia</i> H)	<i>eas temperantia</i> VRPF.

A G (et H) discrepantes VR praua tradunt:

29,27,3	<i>auxilis</i> G	<i>assitis</i> VRF
30,5,1	<i>consilio</i> G	<i>concilio</i> VR
30,8,9	<i>obstinati</i> G	<i>obstricti</i> VR
30,9,12	<i>cum ad urbem</i> G	<i>tum ad urbem</i> VRF.

Vtrumque ferri potest:

29,24,10	<i>conuenissent</i> Gδ	<i>conuenisset</i> VαβγεPF.
----------	------------------------	-----------------------------

V solus, non adsentiente R, his locis ab S recedit: atque leuiora sunt 29,6,10 *editam* S *editas* V; 29,17,18 *in ullo* S *in nullo* V; 29,21,7 *si qui* S *si quid* V; 29,31,8 *persecuti* S *persecute* V; 29,33,8 *eludens* S *cludens* V; 30,3,5 *descitutum* S *descitutus* V; 30,6,5 *dein* S *deinde* V; 30,10,3 *adpulsae muris* S *apud se muris* V; 30,14,5 *qua ego* S *quam ego* V.

Grauiora uitia sunt:

29,9,5	<i>ad arma</i> S	<i>om.</i> V
29,10,5	<i>si mater idaea a pesinunte romam aduecta esset</i> S	<i>si matrem deum a pessimunte romam aduectassent</i> V
29,14,3	<i>setiae</i> S	<i>septies</i> V
29,19,5	<i>fererent</i> S	<i>dicerent</i> V
29,19,7	<i>eas om.</i> S	<i>plura om.</i> V
29,20,2	<i>ducem quem</i> S	<i>ducem quae</i> (= <i>quae</i>) Vαδε

29,22,1	<i>sese parauit S</i>	<i>pro se parauit V</i>
29,22,12	<i>ipse eligeret S</i>	<i>ipse diceret V</i>
29,23,6	<i>initae regi societatis S</i>	<i>inite regie societatis V</i>
29,24,9	<i>omnem S</i>	om. VP
29,27,2	<i>qui S</i>	om. VPF
29,27,2	<i>uerruncent S</i>	<i>uertuntent V</i>
29,27,8	<i>gubernator S</i>	<i>ex his qui gubernabant V</i>
29,32,12	<i>posse uisus S</i>	<i>uisus posse V</i>
29,33,3	<i>cum multitudine S</i>	<i>tum multitudine V_γF</i>
29,34,17	<i>constabat S</i>	<i>constat V</i>
29,35,13	<i>enim S</i>	om. V
29,36,9	<i>abduxit S</i>	<i>adduxit V</i>
30,14,3	<i>uolutanti S</i>	<i>uoluntati VP.</i>

Semel V cum P consentiens meliora praebet quam S

29,6,2 *quia latrociniis S* *latrociniis VP.*

A G porro discrepans V praeter leuiores, quae praetereo, has corruptas lectiones exhibet:

29,6,8	<i>signaque quae G</i>	<i>signa quoque V</i>
29,19,7	<i>iniurias sibi G</i>	lacuna in V
29,19,7	<i>factas uelle G</i>	<i>factis uerbisque V</i>
29,28,4	<i>urbibus uero ipsis G</i>	lacuna in V
29,29,4	<i>aduentus Masinissae fuit G</i>	<i>maximisse aduentus fuit V</i>
29,29,12	<i>iungit G</i>	<i>iunxit V</i>
30,12,2	<i>attrahitur G</i>	<i>trahitur V</i>
30,13,8	<i>cum fortuna G</i>	<i>tum fortuna V_{βγδ}F</i>
30,21,9	<i>post anno G</i>	<i>post annum V.</i>

Vtrumque sermoni sufficit

29,4,4 *aut Italiam GH_{αγδ}* *aut in italiam V_{βε}L_{PF}.*

Quodsi V cum H contuleris, non solum ex deteriore exemplari V exscriptum esse apparet, sed multa menda ipsius librarii negligentia atque interpolatione addita esse.

In codicis R lectionibus examinandis ei loci negligendi sunt, quibus pars librorum ex R descriptorum cum S consentit, pars discrepat; nam quod pars cum S consentit, satis docet Spirensis lectionem etiam in R inuisse, discrepantes autem libros temere aut consulto ab eo discessisse.

Atque uerba in S (et HV) omissa R integra exhibet:

29,6,2 *principio numidis non so-* *principio a (ab P) numidis facto et*
cietate S. *brutiis non societate RP*

29, 19, 7	<i>eas</i> om. S	<i>eas</i> RPF
29, 19, 7	<i>et sacrum piaculare fieri</i> <i>ita</i> om. S	<i>et sacrum piaculare fieri ita</i> RPF
29, 27, 5	<i>est</i> om. S	<i>est</i> RPF
29, 27, 6	<i>conspectu</i> S	<i>e conspectu</i> RPF
29, 32, 14	<i>inde</i> om. S	<i>inde</i> RPF
29, 33, 6	<i>aut capti</i> om. S	<i>aut capti</i> RPF
29, 35, 1	<i>repetendam</i> om. S	<i>repetendam</i> RPF
29, 35, 3	<i>quorum</i> S	<i>prout cuiusque</i> RPF
30, 1, 5	<i>ac dissuadendi</i> om. S	<i>aut (et aut γ ac PF) dissuadendi</i> RPF
30, 1, 10	<i>genuam</i> S	<i>ut genuam</i> RPF
30, 2, 1	<i>quod roboris ea prouin-</i> <i>cia habuerat in afri-</i> <i>cam transuectum fuerat</i> om. S	<i>quod roboris ea prouincia habuera-</i> <i>in africam transuectum fuera-</i> RPF
30, 3, 7	<i>postea</i> om. S	<i>postea</i> RP
30, 6, 5	<i>dein continua incendio</i> <i>hausit</i> S	<i>dein per continua serpens uno re-</i> <i>pente omnia incendio hausit</i> RPF
30, 10, 3	<i>in onerariarum usum</i> <i>uersae aut</i> om. S	<i>in onerariarum usum uersae au-</i> RPF
30, 11, 1	<i>diu</i> om. S	<i>diu</i> RPF
30, 12, 16	<i>morte me</i> S	<i>morte me ut</i> RP
30, 15, 10	<i>temeritate</i> om. S	<i>temeritate</i> RPF.
Deinde his scripturae uitiiis, quibus S (et HV) corrupti sunt R immunis est:		
29, 11, 1	<i>populum romanum</i> S	<i>populus romanus</i> RF (<i>po. ro.</i> 1 p. r. P)
29, 18, 14	<i>cruciando</i> S (<i>crucian-</i> <i>dos</i> HV)	<i>cruciatos</i> R (<i>trucidatos cruciandi</i> PF)
29, 19, 5	<i>fererent</i> S	<i>quererentur</i> RPF
29, 19, 6	<i>decessit</i> S	<i>decessisset</i> RPF
29, 32, 9	<i>interioris</i> S	<i>ulterioris</i> RPF
29, 32, 14	<i>oportuniorum</i> S	<i>opportunorum</i> RPF
29, 34, 10	<i>simulati</i> S	<i>simulatio</i> RP
29, 34, 14	<i>hannone</i> S	<i>hannoni</i> RP
29, 37, 6	<i>ducenti</i> S	<i>ducenta</i> RPF
30, 7, 1	<i>equorum</i> S	<i>asrorum</i> RPF
30, 10, 5	<i>superstrauit</i> S	<i>superinstrauit</i> RPF
30, 11, 7	<i>uigentibus</i> S	<i>uinentibus</i> RPF

30,11,8	<i>omnes</i> S	<i>omnem</i> RP
30,13,14	<i>iam</i> S	<i>etiam</i> RPF
30,14,1	<i>a nouis</i> S	<i>amoris</i> RPF
30,14,7	<i>coeperit</i> S	<i>peperit</i> RPF.
Aliis contra locis R praua exhibet:		
29,6,2	<i>quia latrocinii</i> S	<i>quod latrocinii</i> R
29,12,3	<i>oppugnari</i> S	<i>oppugnare</i> RPF
29,13,7	<i>quos</i> S	<i>quod</i> RF
29,14,8	<i>p. scipionem</i> S	<i>p. c. (p. cor. β) scipionem</i> R
29,17,4	<i>omnium</i> S	<i>quique omnium</i> R (<i>omniumque</i> F)
29,18,19	<i>ut de absente</i> S	<i>de absente</i> R
29,18,19	<i>ut indicta</i> S	<i>indicta</i> R (<i>uindicta</i> P)
29,19,3	<i>e templo</i> S	<i>ex templo</i> RF
29,19,4	<i>prope per seditionem</i> S	<i>prope seditione (seditionem αδ) R</i> <i>(proter seditionem P)</i>
29,20,1	<i>de ceteris maximo</i> S	<i>de maximis</i> R
29,20,9	<i>aut compararent</i> S	<i>ut compararent</i> R
29,21,7	<i>si qui</i> S	<i>si quis</i> RF
29,22,1	<i>sese parauit</i> S	<i>se preparauit</i> RF
29,22,12	<i>ipse eligeret</i> S	<i>ipsi liceret</i> RF
29,25,5	<i>nauibis</i> S	<i>in nauis γ in naues αβδε</i>
29,25,8	<i>iumentisque in</i> S	<i>iumentisque necessariam in</i> RF
29,27,2	<i>uerruncent</i> S	<i>uertunto αδε uertundo βγ</i>
29,29,8	<i>auctoritate</i> S	<i>et auctoritate</i> R
29,30,6	<i>et urbem</i> S	<i>om. R casu</i>
29,30,11	<i>desalces</i> S	<i>et cesalcem</i> R
29,35,13	<i>et iam enim</i> S	<i>iam enim</i> R
30,5,5	<i>diligentia expleant una- que (curaque P) S</i>	<i>diligenti expleant cura et R</i>
30,9,4	<i>sunt ex agris</i> S	<i>necessaria sunt ex agris R (sunt ex agris necessaria F)</i>
30,10,4	<i>contra quam</i> S	<i>ut</i> RF
30,10,5	<i>esset</i> S	<i>faceret</i> R (<i>fecisset</i> P)
30,11,8	<i>equitum S (equitatum P)</i>	<i>exercitum</i> R.

R porro meliora exhibet quam G:

29,14,10	<i>acciperet</i> G	<i>accipere</i> RPF
29,36,10	<i>altera</i> G	<i>in altera</i> RPF
29,37,2	<i>ad ueneris et</i> G	<i>et ad ueneris</i> RP
29,37,13	<i>consulem</i> G	<i>aut consulem</i> RP

Contra R deprauatus est

29, 6, 8	<i>signaque quae</i> G	<i>signa quoque quae</i> R
29, 11, 5	<i>exscendissent</i> G	<i>ascendissent</i> R
29, 17, 2	<i>ope</i> G β	<i>opere αγδε</i>
29, 19, 7	<i>iniurias sibi</i> G	<i>sibi iniurias</i> RF
29, 38, 4; 30, 1, 9; 30, 2, 2	<i>uillius</i> G	<i>iulius</i> R
29, 38, 8	<i>uillio</i> G	<i>iulio</i> R.

Si has inter R et SG discrepantias contuleris cum eis, quibus H et V ab S distant, multo saepius illum et longius, quam H et V, a genuina et fideli archetypi codicum HVR specie recessisse apparet. Grauisimum autem est, quod eae discrepantiae non casu aut neglegentia ortae sunt sed dedita opera effectae: nam maior pars ex libris a P oriundis sumpta est, pars recognitoris ipsius coniectura supposita. Quod cum infra accuratius exponendum sit, tamen ut hic iam perspiceretur, adscripsimus sicubi P et F cum R consentiunt.

Codex L non ipse totus sed scripturae quaedam ex eo excerptae ad nostram aetatem peruenerunt, quod cum idem de S ualeat, raro et L et S eodem loco traditi sunt. Nihilominus facile perspicitur L ex eodem atque HVR fonte fluxisse, qui tamen non tam sincerus fuerit atque integer, quam cum H ex eo deriuatus est. Eius rei documenta in capp. VII et VIII proferemus, ubi etiam de codicis F identidem ex ambabus recensionibus permixti origine exponetur.

CAPVT VI

DE CODICE H.

Quod libris HVR cum S comparatis satis probatum est, H summa cum fide archetypum librorum HVRL reddere, minus fideliter V, longissime ab eo recedere R, id nouis confirmatur argumentis, ubi singulos libros inspexerimus. Inquirendum enim est, quid cuiusque sit proprium et quo affinitatis uinculo inter se coniuncti sint.

Harleianus 2684, saec. XV scriptus, in libris uicesimo septimo et uicesimo octauo et in altera parte libri tricesimi Puteani recensionem ita alterius codicum familiae scripturis et librariorum maxime interpolationibus permixtam exhibet, ut usque ad 29, 3, 15 *mouere tumultus quicquam*, quibus uerbis folium 180^a et quaternio littera S insignitus finitur, nulli omnino usui sit. Quae uero inde ab initio folii 181^r *nec contingere se hannibali* usque ad 30, 21, 12 (medium

folium 204^u) scripta sunt, ex prorsus alio codice, atque ea, quae praecedunt et insequuntur, eundem librarium sumpsisse necesse est: in hac enim parte H Spirensis recensionem tanta cum fide ac sinceritate refert, ut omnium librorum Spirensi cognatorum longe sit praestantissimus.

Atque praecipua Harleiani laus eo continetur, quod nullam uocem ac ne unam quidem litteram ex P librisue a P oriundis adsumpsit. Quae enim cum P communia habet uitia, ea in utroque libro separatim casu orta esse apparet: 29,4,3 *transuectas*] *transuectus* PH; 29,5,8 *populis*] *populi* PH; 29,8,7 *praesidiarii*] *praesidiari* PH; 29,10,2 *exercitum Q.*] *exercitumque* PH; 29,19,6 *iniussu senatus*] *iniussus senatus* PH; 29,22,12 *ipse eligeret*] *ipse liceret* PH; 29,26,8 *legiones*] *legationes* PH; 29,32,1 *regiis*] *regis* PHF; 29,35,11 *Vtica*] *uticam* PH; 30,2,5 *marcio*] *mario* PHαβγF; 30,4,4 *agitata res*] *agilares* PH; 30,4,10 *tolli*] *tolli* PH; 30,4,10 *principium*] *principum* PHα; 30,5,2 *concinuissent*] *continuissent* HV *continuisset* P; 30,5,10 *angustiis*] *angustis* PHF; 30,8,7 *nam neque*] *namque* PH; 30,9,2 *subigit*] *subicit* PH.

Altera uirtute non minus egregia H prae ceteris libris Spirensi cognatis insignis est, quod nec ex interpolato libro descriptus est nec ipse interpolauit, sed archetypi menda plerumque leuissima, quibus ueri indicia manifesta continentur, integra seruauit; quae quantopere in V saepe deprauata sint, cap. VIII exemplis illustrabitur. Rarissime eiusmodi mendum in H causa uitii augendi fuit, uelut 29,33,5 *ea multitudo*] *et multitudo V ex multitudine* H. Notarum maxime interpretationes peruersas ac ridiculas et in S quoque ex parte obuias (cf. p. XI) constanter tenuit ita, ut sententiae et structurae uerborum saepe nullam rationem haberet: *praetor*] *publice rei* 29,25,6; 30,18,1; 30,18,5; 30,21,10; *praetor*] *populus romanus* 29,20,4; 30,17,6; 30,18,2 et 5; *pro praetoribus*] *pro publice rei* 29,13,6; *propraetor*] *pro populo romano* 29,36,1; *populi romani*] *publice rei* 29,27,2; *patres conscripti*] *publicas* uel *publice* uel *publicam* 29,17,9; 29,18,5 et 9 et 10; *p.*] *proconsul* fere semper, raro *praefectus*; *tribuni*] *titus romuleus* 29,6,9; 29,19,6; 29,20,4 et 6 et 11; 30,18,5; 30,19,9; *m.*] *co.* uel *or.* uel *miles*, *c.* et *cn.*] *consul*, *l.*] *lelius*, *q.*] *quartus* saepissime. Cum porro syllabarum *nus* et *mus* notas *n* et *m*, librarius non intellexeret et cum 2 permutaret, hi errores orti sunt: 29,6,9 *matienus*] *matiey*; 29,11,5 *protinus*] *protuy*; 30,4,8 *romanus*] *romanoy*; 30,8,5 *romanus*] *romam*. Quae notae cum mihi quidem in decimi et undecimi non

posteriorum saeculorum codicibus obuiam factae sint, ex huius aetatis libro Harleianum descriptum esse conicias, id quod etiam syllabis litterisque peruerse compluriens seiunctis et adnexis indicari uidetur. Eum Harleiani archetypum nonnullis locis detritum fuisse lectuque difficilem hiatus indicant, quos H in tricesimo maxime libro exhibet, ita tamen, ut spatium uocibus postea aliunde supplendis reliquerit.

Cum H et VR ex eodem fonte manauerint, eis locis, quibus H cum S et G consentit, VR ab utrisque discrepant (cf. p. XXX sq.), apparet Harleianum genuinam archetypi lectionem conseruasse, VR ab eo degenerasse. Sumendus est igitur liber ab H diuersus, in quem primum illae ab HS et HG discrepantiae inlatae sint, ex quo deinde VR fluxerunt. Ad illa exempla accedent compluria, ubi in ceteris quoque partibus, quibus Spirensis ipsius scriptura ignoratur, Harleianum cum VR contulerimus. Atque cum ne H quidem erroribus immunis sit, ubi VR recta, H deprauata tradant, plerumque H degenerasse censebimus, siue corruptela in H ipsum siue in eius parentem aliquem primum inrepsit. Ab his igitur locis abstinemus oportet, quamquam mihi quidem persuasum est eis quoque H saepe archetypi menda tenuisse, VR postea correctos esse. At contra ubi H recta, VR peruersa produnt, non dubium est, quin H archetypi scripturam fideliter seruauerit: nam neque interpolatus est H ex libro a P oriundo et lectiones illae emendatae plerumque eae sunt, quae coniectura inueniri non potuerint. Ad librum igitur ab H diuersum sed ex eodem, quo H, archetypo ductum referenda est origo horum uitiorum in VR traditorum:

29, 4, 7	<i>excitus</i> HPF	<i>excitatus</i> VR
29, 6, 11	<i>oreretur</i> HP	<i>oriretur</i> VRFλ
29, 7, 1	<i>maiore</i> HPF	<i>maiori</i> VR
29, 7, 10	<i>igni</i> HP	<i>igne</i> VRF
29, 9, 8	<i>eiusdem</i> HPF	<i>eodem</i> VR
29, 10, 1	<i>sum</i> HPF	om. VR
29, 16, 1	<i>dixit</i> HPF	om. VR
29, 17, 18	<i>superesse</i> HPF	<i>esse</i> VR
29, 17, 20	<i>quae</i> HPF	<i>queque</i> VR
29, 18, 10	<i>dimicauerunt</i> HPF	<i>dimicauerant</i> VR
29, 18, 17	<i>erant</i> HPF	om. VR
29, 20, 6	<i>qui</i> HPF	om. VR
29, 23, 8	<i>optare</i> PF <i>ortare</i> H	<i>hortari</i> VR

29, 26, 4	<i>cum quod</i> HF	<i>cum quo</i> P	<i>tum quod</i> VR
29, 27, 7	<i>insequentem</i> HPF		<i>sequentem</i> VR
29, 28, 2	<i>dein</i> HP		<i>deinde</i> VRF
29, 28, 6	<i>fors</i> PF	<i>sors</i> H	om. VR
29, 30, 11	<i>fidem</i> HPF		<i>fide</i> VR
29, 31, 4	<i>peruincit</i> HPF		<i>peruicit</i> VR
29, 31, 9	<i>pecori</i> HPF		<i>pecudi</i> VR
29, 32, 4	<i>degressum</i> HPF		<i>digressum</i> VR
29, 35, 5	<i>pecoris</i> HPF		<i>pecorum</i> VR
29, 36, 12	<i>consciscentes</i> Hε		<i>conscientes</i> VαβγδPF
30, 2, 12	<i>frusinone</i> HPF		<i>frusione</i> VR
30, 5, 7	<i>ignis haesit</i> PF	<i>ignis hoste</i> H	<i>ignis est</i> R <i>est ignis</i> V
30, 7, 2	<i>patentibus portis</i> PF	<i>paten-</i> <i>tibus portentis</i> H	<i>patenti porta</i> R <i>porta patenti</i> V
30, 7, 8	<i>inde</i> HPF		<i>deinde</i> VR
30, 7, 8	<i>coeptus et ad</i> HP		<i>ceptus ad</i> VRFλ
30, 7, 10	<i>legati</i> HβPF		<i>legati quod</i> V <i>legati que</i> αγδε
30, 7, 10	<i>olbam</i> HP		<i>olbam</i> VRF
30, 7, 11	<i>etiam</i> HPF		<i>eam</i> VR
30, 8, 7	<i>primo</i> HPF		<i>igitur primo</i> VR
30, 8, 9	<i>praeceperunt</i> HαβPF		<i>perceperunt</i> Vγδε
30, 9, 9	<i>quisque</i> HP		<i>quis</i> VRF
30, 10, 20	<i>sexaginta</i> H	<i>ex</i> P <i>sex</i> F	<i>XL</i> VR
30, 12, 11	<i>tum cetero</i> HPF		<i>cum cetero</i> VR
30, 12, 15	<i>et externi</i> HPF		<i>externi</i> VR
30, 13, 10	<i>sese atque</i> HPF		<i>se atque</i> VR
30, 13, 10	<i>sui furoris</i> HPF		<i>furoris</i> VR
30, 15, 4	<i>nuntiare</i> HPF		<i>nuntiari</i> VR
30, 15, 11	<i>excendit</i> P	<i>excendit</i> H	<i>deccendit</i> V <i>ascendit</i> RFλ
30, 16, 3	<i>consilium</i> HPF		<i>concilium</i> VR
30, 16, 12	<i>pecuniae summam</i> HPF		<i>summam pecuniae</i> VR
30, 16, 12	<i>quantam</i> HPF		<i>quantum</i> Rλ <i>modo quantum</i> V
30, 16, 12	<i>quinque</i> HPF		<i>II</i> VR
30, 17, 12	<i>ad ea</i> HPF		<i>ad hec</i> VR
30, 18, 13	<i>femine</i> HP		<i>femore</i> VRF
30, 18, 15	<i>in restituenda</i> HPF		<i>instituenda</i> VR
30, 18, 15	<i>duo et uiginti</i> HPF		<i>duo uiginti</i> VR
30, 19, 1	<i>silentio noctis</i> HP		<i>silentio</i> V <i>noctis silentio</i> RF
30, 19, 3	<i>id et</i> HP		<i>idem</i> VRF
30, 20, 2	<i>retrahebant</i> H	<i>trahebant</i> PF	<i>retrahunt</i> VR

30, 20, 7 <i>litora et</i> HP	<i>litorā ac</i> VRF
30, 20, 9 <i>se centum</i> HPF	<i>se cum centum</i> VR
30, 21, 9 <i>aduenientem</i> PF <i>adueniente</i> H	<i>uenientem</i> VR.

Ad has 55 discrepantias accedunt 12, quibus Harleiani scriptura ab L. confirmatur. Atque 4 prioribus locis HL emendatiora exhibent; quod contra 8 posterioribus locis VR meliora tradunt, id inde factum est, quod emendationem VR aut coniectando inuenerunt aut ex Puteani aliquo apographo adsciuerunt:

20, 12, 5 <i>oreretur</i> HLF	<i>oriretur</i> VR
20, 10, 8 <i>diis (deis P) quibus</i> HLPF	om. VR
20, 24, 2 <i>propere</i> HLaPF	<i>prope</i> VyδεP
30, 3, 9 <i>iusto terraque(storaeque)PF)</i>	om. Vaβyδ
	<i>pars maxima tectis</i> HLePF
20, 6, 6 <i>quia</i> HLF	<i>qui</i> VRPλ
20, 15, 2 <i>qua ea fabio</i> H <i>qua ea q.</i>	<i>quae q. (que P) fabio</i> VRPλ
	<i>fabio</i> L. <i>que a q. fabio</i> F
20, 15, 6 <i>ex quo</i> H <i>et ex quo</i> L	<i>ex quo</i> VRPFλ
20, 18, 4 <i>classes</i> HL.	<i>classe</i> VRP²Fλ <i>clas</i> P¹
20, 23, 3 <i>hasdrubalis</i> HL.	<i>hasdrubali</i> VRPFλ
20, 31, 10 <i>plus predu</i> HLF	<i>plus prede</i> R <i>plus pende</i> V <i>plus de</i> Pλ
20, 31, 11 <i>excurrere</i> HL.	<i>excurrerent</i> VRPFλ (<i>praeced</i> <i>ne . . .</i>)
30, 12, 22 <i>ad arbitrium</i> SHLF	<i>ut arbitrium</i> VRPϑλ.

Ut his locis L. cum H. consentit, a VR discrepat, ita alibi discedit ab H. emendata praebente et easdem quas VR corruptelas exhibet:

20, 12, 12 <i>colloquio</i> HPFλ	<i>colloquio et</i> VRL
20, 12, 14 <i>nabis</i> Pλ <i>namis</i> H	om. VRLF
20, 17, 13 <i>explemus</i> HPλ	<i>expleret</i> VRLF
20, 17, 17 <i>singuli</i> HPλ	<i>singula</i> VRLF
20, 18, 20 <i>quid homo in homines sentire</i>	<i>quo . . . quod</i> LF) <i>homo in homi-</i>
P <i>quid homo in homines se-</i>	<i>nem (homine</i> LF) <i>sentire</i>
<i>ditur</i> Hλ	VRLF
20, 36, 8 <i>primigenius</i> HPλ	<i>primigenie</i> HRLF
20, 10, 15 <i>et propugnatoribus</i> HPλ	<i>et propugnatoribus</i> VRLF
20, 17, 3 <i>conuenit</i> HPλ	<i>conuenit</i> RLF <i>conuenit</i> V.

Inter has corruptelas cum nonnullae sint, quae non in singulis duorum libris L. et VR ortae esse uideantur, Laurentianum sequitur decreuerunt a codice . . . 2°, in quo pars illarum lectio-

num, quibus H et VR inter se discedunt, infuerit, pars nondum infuerit. Cum porro H complura emendatiora quam VRL seruauerit, H neque ex codicum VRL archetypo (= Σ^3) potest manasse neque ex eo codice (= Σ^4), ex quo VR descripti sunt; neque ex H descriptus est L aut archetypus codicum VR, quippe qui multo ante H exarati sint. At contra L et VR ex eodem codice (= Σ^3) ducti sunt, qui primus illas ab H discrepantias et in VR et in L obuias conceperit.

CAPVT VII

DE CODICIBVS *LEF*.

Codex Laurentianus LXIII 21 (= λ), saec. XIII ex libro a P oriundo descriptus, postea ab altera manu saec. XIII correctus est, cuius scripturas simul cum libro, ex quo depromptae sunt, L littera notauit. Eum autem librum, quem corrector adhibuit, ex eodem fonte atque HVR deriuatum nec cum Puteani recensione permixtum fuisse cum fere quaeuis eius scriptura doceat, tum extrema pars libri tricesimi inde ab cap. 41, 6 euincit, quae in λ deficiens ex L tota suppleta est. Praestantia uero codicis L inde agnoscitur, quod proxime ad Harleianum accedit et compluriens, ubi VR degenerauerunt, communis codicum HVRL archetypi scripturas seruauit, id quod p. XXXVIII demonstratum est; cf. etiam 30, 12, 22 p. XXX. Alia eiusdem rei argumenta his locis continentur, quibus L unus cum S uel G aut cum P consentit:

27, 14, 10	<i>consternatam . . regitur</i>	<i>consternatas . . reguntur</i> VRF
	PSL	(<i>consternatum . . regitur</i> λ)
27, 15, 17	<i>accidebat</i> SLF	<i>accedebat</i> VRP (<i>arcebat</i> λ)
27, 16, 8	<i>sed</i> SL	om. VR (<i>sed et</i> PF λ)
27, 18, 9	<i>hostibus</i> SL	<i>hostes</i> VRPF λ
27, 34, 13	<i>si noxium comperissent</i>	om. VR (<i>noxium</i> [noxio λ] <i>com-</i>
	TSLF	<i>perissent</i> P λ)
27, 50, 11	<i>aliis iam</i> om. SLF	<i>aliis iam</i> VRP λ
28, 8, 3	<i>sed id</i> SL	<i>sed uix</i> VRP λ (<i>sed id uix</i> F)
28, 33, 10	<i>nec se posse</i> SL	<i>nec posse</i> VRF (<i>esse posse</i> P λ)
27, 29, 7	<i>escensione</i> PL <i>exscensione</i> G	<i>excursione</i> VRF (<i>essentione</i> λ)
27, 20, 3	<i>baeculam</i> PL	<i>betulam</i> VRF λ
27, 22, 5	<i>propr.</i> PL λ	<i>pretor</i> VRF
27, 34, 7	<i>fama</i> PLF	<i>de fama</i> VR (<i>in fama</i> λ)
27, 40, 14	<i>electa</i> L <i>electu</i> P <i>electi</i> λ	<i>lecta</i> VRF

28,35,4 *remisso* (*remissos* P *re-* *remissus tertius* VRF
missio λ) *tertio* PLλ

cf. etiam 27,12,3; 27,18,3; 27,18,11; 27,45,3 infra p. XXXXIII.

Inferior tamen Harleiano ea re est, quod a libro descendit, in quem primum nonnulla uitia inuaserint, quibus H immunis est; id praeter 29,4,4 p. XXX et ea, quae p. XXXVIII congesta sunt, ex his exemplis apparet:

29,15,13	<i>iram</i> HRPλ	<i>ira</i> VL
29,17,6	<i>utrum</i> HRP	<i>utrumque</i> λ <i>ut utrum</i> VLF
29,18,10	<i>cessat</i> HR	<i>cesserat</i> Pλ <i>cessit</i> VLF
29,18,19	<i>ut indicta</i> SH	<i>uindicta</i> P <i>ut indicata</i> VL <i>uindictae</i> λ <i>ut indicta</i> R <i>indicata uindictae</i> F
29,30,5	<i>agendo</i> HRPλ	<i>augendo</i> VLF
29,32,7	<i>lato</i> HRF	<i>to</i> Pλ <i>lata</i> VL
30,3,7	<i>probabilis</i> HRPλ	<i>approbabilis</i> VLF.

Praeterea L solus corruptas quasdam scripturas exhibet, quae utrum in solo L an etiam in codicum VR archetypo fuerint, in VR autem postea emendatae sint, non constat, uelut 27,11,10 *principem*] λ *censorem* L; 27,11,13 *notis*] λ *natis* L; 28,32,12 *expetendas*] λ *expectandas* LF; 28,38,7 *celebrata*] λ *ad celebrata* L; 28,38,10 *debellatum*] λ *debellandum* L; 28,38,11 *qui*] λ, om. L; 28,39,4 *cornelii*] *cornelius* λ *cornelium* L; 28,39,11 *esset*] λ *esse* L; 28,39,14 *italia*] om. λ *in italia* LF; 28,42,6 *classi*] *classe* λ *classis* L; 28,45,8 *esse*] λ *posse* L; 28,46,13 *duci*] λ *dici* L; 29,14,4 *esset*] λ *esse* L; 29,15,11 *accitis*] λ *ascitis* L; 29,36,1 *conuectum*] λ *conuentum* L; 29,37,5 *serius*] λ *seruis* L.

Nec tamen omnia, quae L ad λ adscribit aut ex pristina scriptura retinet, in codice illo cum HVR consentiente legebantur: quaedam enim librarius ipse nouauit, compluriens non totam codicis sui lectionem sed partem enotauit, haud raro nouam lectionem adscripsit ita, ut pristinam delere omitteret; uelut

28,43,9 lectionem Aldinae *traicere uelim ut meam* Rhenanus in *traicerem ut meam* emendat, idemque VR exhibent; contra L, cum in λ *traicerem uelim meam* prodatur, ubi *uelim* ex *ut* in u^l deprauato ortum uidetur, *traicere uelim ut meam* corrigit, quamquam in eo libro, ex quo correctiones suas depromere solet, *traicerem ut meam* scriptum fuisse satis constat.

29,14,3 *stellie* λ *stelle* (= *stellae*) L, debuit tamen *setie* (= *Setiae*) restituere, quod in SR (HV) recte traditur.

29,17,8 *manto* Pλ *multo* L, debuit *tanto* cum HVRF.

27,10,3 *ex formula paratos GVR paratos formula Pλ paratos ex formula LFφ* uerborum ordine non simul adsumpto.

27,41,10 Gelenius ex S edidit *toto passim campo se fudisse*, Pφλ autem praebent *toto passim se campo fudisse*, pro quo L *toto passim se campos effudisse* corrigit, debuit tamen simul *se* inducere: in archetypo enim codicum VRL fuit *toto passim campos effudisse*, quod ex eadem quam Gelenius edidit lectione natum est, nisi quod uoces praue hunc in modum discerptae erant: *toto passim campos efudisse*; hinc archetypus codicum VR effecit *toto passim campo effudisse*, quod deinde in V factum est *toto passim campo effulsisse*, in R autem *se* ex altera recensione adscito *toto passim se campo effudisse*.

28,39,12 ubi GVRF recte *non fructu* exhibent, in λ autem *notam fructu* legitur, L *no* in *non* corrigit, sed *tam* expungere omittit.

28,46,6 V tradit *ex sicilia liceret* (*habitare*), ubi *sicilia* ex *s c* interpolatum est; contra L, cum in λ *ex s. c. liceret habitare* legatur, supra *liceret* scripsit: *sicilia*, ut haec uerba ad *habitare* referrentur.

Itaque cum non omnibus locis tota sermonis forma, quae a correctore effecta est, in codice illo cum IIVR consentiente tradita fuerit, sed ea solum, quae noua ad λ adscripta sunt, ex eo plerumque hausta esse ueri simile sit, in his correctionibus exscribendis eadem ratio atque in S et G instituenda erat, ut praeter nouam scripturam L simul pristina λ enotaretur.

Codex Harleianus 2493 saec. XIII (= E) duobus locis a me adhibitus est: primum ab 26,41,18 ad 26,44,1, quod fragmentum in contextu libri uicesimi sexti deficiens saeculo quinto decimo post librum tricesimum (f. 221^r) additum est, ita tamen ut ultima pars inde ab *sed quoniam* ad *Poenorum dux* (26,43,9 — 26,44,1) angustiore scriptura et minoribus litteris sed ab eadem manu exarata sit: haec igitur clausula aliunde uidetur sumpta esse, ut quam non eodem tempore quo cetera scriptam appareat. Fragmentum autem illud, quale in E traditur, ea re insigne est, quod uerba quaedam a Rhenano ex S deprompta seruauit, quae in omnibus ceteris codicibus, quos quidem ego inspexi, desunt: 26,42,5 *scipio ab terra* et 26,42,8 *aut deficit*; idem cum S consentit 26,42,7 in *etenim*, ubi reliqui *ceterum*, et 26,43,6 in *simul et*, ubi ceteri *simul* praebent.

Praeterea ex E uariantes scripturas enotaui ab 30,41,6 *classibus* usque ad finem libri tricesimi. Haec enim pars a prima manu omissa postea a manu saeculi tertii decimi ex eodem codice sup-

pleta est, ex quo L sua hausit: nam in hac quidem parte E et L non solum ceteris rebus fere semper conspirant, sed etiam has prauas notarum interpretationes pariter exhibent: p.] *proconsul*; *populus romanus* et *praetor*] *publice rei*; *patres conscripti*] *proconsule*; *cn.*] *consul*; *m.*] *miles*; cf. p. XI et XXXV.

Ex λ, postquam cum L permixtus est, Vaticanum 1847 saec. XIII descriptum esse, ambobus codicibus accurate examinatis compertum mihi est; Mommsenus enim cum Anal. L. p. 70 aliter statueret, collationibus parum diligenter confectis deceptus est: nam 28, 41, 1 non solum Vat. 1847 sed etiam L *cognoscere* praebet, eidemque paulo post in *proponam* congruunt. Is Vaticanus deinde correctus est modo ex libro, qui cum VR consentiebat, modo ex libro a P oriundo (= π) ita tamen, ut haud raro duplices lectiones λ et L retineret. Ex Vaticano hunc in modum interpolato descriptus est liber hodie ignotus, ex quo, postquam ipse emendatus est et ad π et ad librum ut uidetur eundem, unde V fluxit, postremo Florentinus Laurentianus LXXXIX inf. 1 (= F) saec. XV manauit; quo factum est, ut F multo saepius quam L cum VR consentiat. Et hanc esse Florentini originem certissimis argumentis demonstratur. Nam ex illo Vaticano eum deriuatum esse docent scripturae λ et L coniunctae, quae haud raro in Vat. et F pariter inueniuntur, uelut 29, 18, 19 *ut indicta* SII *ut indicata* VL *uindicta* λ *ut indicata uindicta* Vat. 1847 et F. Nec tamen ex ipso Vaticano Florentinum descriptum esse inde elucet, quod multo saepius, quam Vat. eiusque manus secunda, lectiones cum VR congruentes exhibet, et ex contrario pro compluribus lectionibus ex L in Vaticanum adsumptis alteram (Puteani) recensionem supponit. Ex hac Florentini origine patet, quam caute is liber adhibendus sit; nolui tamen eius scripturas reticere, quia nonnullis locis Harleiani (= H) et Palatini 876 (= V) scripturam confirmat, uelut 29, 28, 6, ubi *raptisque quae* R *raptis quaeq.* P *aptrisque* H *aptrix queque* F *actisque quae* V tradunt, ex F apparet in archetypo codicum HVR fuisse *aptrisque quae*, quod V, ut interpolandi est cupidissimus, in *actisque quae* immutauit. Atque VF ut 29, 2, 13 *omissa* PR *commissa* SF *cum missa* V et 29, 10, 6 *populo romano* R *p. r.* P *populi romani* IIVF, etiam non adsentiente R, archetypi codicum VR lectiones seruauerunt, ita alibi quoque, ubi R ex π correctus est, eos solos illum archetypum reddere ueri simile est. Quamquam VF, ubi a ceteris codicibus discrepant, admodum nihil ad emendanda Liuii uerba proficiunt:

nam in eis partibus, quas H tradit, si et a P et ab H discedunt, eos corruptos esse et necessario concludendum est et re confirmatur; nec quae in ceteris libris a VF solis praebentur propter sermonem aut sententiam Puteano ullo modo praeferenda sunt. Accedit quod consensus codicum VF non ubique eo effectus est, quod F ex Spirensis recensione lectionem adsumpsit, sed quod V ex π correctus est; id, si leuiora neglexeris, quae in utroque codice separatim casu videntur orta esse, his locis factum est:

27, 7, 12	<i>enim</i> SRP	<i>est</i> VF λ
27, 50, 2	<i>nemo enim</i> SR	<i>quia nemo</i> PVF λ
27, 51, 9	<i>omniaque</i> GRL	<i>omnia</i> PVF λ
28, 9, 1	<i>sunt gesta</i> GR	<i>gesta sunt</i> PVF λ
28, 10, 2	<i>q. PR</i>	<i>et q. VF et λ.</i>

CAPVT VIII

DE ARCHETYPŌ CODICVM VR ET DE CODICE V.

Librum, ex quo VR descripti sunt, multis modis corruptum et interpolatum fuisse p. XXX et p. XXXVI sqq. exemplis confirmauimus; in eundem uero etiam ex libro aliquo a P oriundo ($=\pi$) nonnulla adscita esse, id et ex eis apparet, quae de 27, 7, 14 — 27, 9, 14 p. XXIII sqq. disputauius, et pluribus argumentis nunc docere conabimur. Atque quod emendata quidem compluribus locis in VR exstant, ubi in SHL corrupta traduntur (cf. p. XXX), eo codicum VR archetypum cum π permixtum esse non euincitur; fieri enim potest, ut genuinae scripturae in eo archetypo integrae seruatae fuerint, in solis SHL autem eorumue parente degenerauerint. Immo VR etiam peruersa ex alterius recensione libris adsumpsisse atque adeo duplices lectiones exhibere demonstrandum est. Atque duplex scriptura semel deprehenditur:

28, 7, 17, ubi ex Creuerii coniectura *inde Oxeas traiecerant* editur, P λ autem *inde uaeas traiecerant* praebent, L inter *inde* et *uaeas* suprascripsit *ex eo traiecerunt*, ita tamen, ut *traiecerunt*, cum in λ *traiecerant* mox insequi intellexeret, postea rursus deleret. Itaque in archetypo codicis L *inde ex eo traiecerunt* traditum erat, idemque fuit in libro, unde VR descendunt; nam cum V *inde ex eo traiecerunt phoceas traiecerant*, R autem *inde phoceas traiecerant* exhibeat, in archetypo codicum VR supra *ex eo traiecerunt* probabile est *phoceas traiecerant* suprascripta fuisse, quae uerba VR ita receperunt, ut R pristinam scripturam omitteret, contra V nouam ad

pristinam adderet; *phoceas traiecerant* autem ex nescio quo interpolato exemplari a P oriundo sumpta sunt.

Lacunam in VR postea suppletam esse docet

28, 13, 1, ubi in P *se fore parem* traditur; in S *fore* interciderat eaque uox etiam in codicum VR archetypo abfuisse uidetur; nam cum VRF *se parem fore* exhibeant, eundem autem uerborum ordinem Pal. 1 et Voss., quos unam Puteani recensionem continere exploratum est, praebeant, *fore* postea demum ex π ascitum esse ueri simile est.

In peruersis uero scripturis VR cum λ , quem cum Spirensis recensione non permixtum esse constat, his locis consentiunt:

27, 12, 3	<i>iam</i> PL	om. VRF λ
27, 12, 10	<i>adsequitur</i> PS	<i>eum assequitur</i> VRF λ
27, 14, 9	<i>tum</i> P <i>eum</i> S	<i>tam</i> VRF λ
27, 16, 4	<i>praecipitasse</i> PS	<i>precipitatum esse</i> VRF λ
27, 17, 5	<i>a spe</i> S	<i>ea spe</i> PVRF λ
27, 18, 3	<i>ipsis</i> PL	om. VRF λ
27, 18, 11	<i>ictum</i> PL	<i>iactum</i> VRF λ
27, 22, 4	<i>quae t. quinti praetoris</i> PS	<i>qua t. quintius pretor</i> VRF <i>qua</i> τ (= et) <i>quintius pr.</i> λ
27, 23, 7	<i>statam</i> PG	<i>statutam</i> VRF λ
27, 28, 7	<i>peti remisso</i> PS	<i>petere misso</i> VRF λ
27, 33, 11	<i>consulum ipsorum</i> TP	<i>ipsorum consulum</i> VRF λ
27, 45, 3	<i>eo</i> PL	<i>eos</i> VRF λ .

His uitiiis, quae omnia in VR et λ separatim orta esse parum probabile est, et illa duplici lectione in 28, 7, 18 euincitur archetypum codicum VR ex π interpolatum esse. Cum uero corrector eius archetypi etiam praua adsumpserit, eum longe plura emendata recepisse per se patet. Itaque iam non dubium erit, quin meliores scripturae in VR traditae, quae in SHL deprauatae sunt (cf. pp. XXX et XXXVIII), ex π demum adscitae sint.

Alia uitia, quibus S carebat, VR haec exhibent

27, 13, 3	<i>priorem aetatem</i> TS	<i>in priorem estatem</i> VR
27, 15, 16	<i>accidebat</i> S	<i>accedebat</i> PVRF
27, 37, 15	<i>publicium</i> PS	<i>publicum</i> VRF
27, 40, 8	<i>cognosset</i> PS	<i>cognosceret</i> VRF
27, 43, 10	<i>item</i> PSF	<i>inde</i> VR
28, 11, 7	<i>uestae</i> PS	<i>uestam</i> VRF
28, 29, 9	<i>rerum</i> PSF	om. VR
28, 42, 19	<i>ac</i> S et PF	om. VR
28, 44, 14	<i>uexata tam diu]</i> <i>uexata diu</i> S	<i>diu uexata</i> VR.

Atque his quidem locis cum VR ab archetypo codicum HVRL degenerasse demonstrare liceat, alibi quoque, ubi erroris argumenta nobis iam non suppetunt, eos deprauatos esse ueri simile est, unde hos libros caute adhibendos esse elucet.

Vaticanus Palatinus 876 (= V, Gebhardi Pal. tertius) saec. XV 'Per manus Petri de Middelburcij necnon de Zeelandia' scriptus, quamquam communem codicum HVRL archetypum multo fidelius quam R reddit, tamen duobus uitiis laborat:

Primum enim menda libri, ex quo descriptus est, haud raro sua coniectura eaque infelicissima corrigere conatus est: neglectis enim enuntiatorum sententiis sententiarumque conexu ad proxima quaeque uerba deprauatam scripturam accommodabat; saepe uero ne proximis quidem uerbis respectis satis habuit ex corruptis litteris nouum confingere uocabulum, quod num sententiae conueniret minime curauit. Haec corrigendi insania in ea maxime parte agnoscitur, quam H continet, qui quantis uirtutibus ceteros antecedit libros, hinc quoque plane apparet:

29,5,5 *scire sp.*] *scires p.* H *scire p.* V; 29,6,8 *signaque quae]* *signa queque* H *signa quoque* V; 29,12,3 *motas esse]* *mota sese* H *motas sese* V; 29,19,1 *sed eum]* *se deum* H *se tum* V; 29,19,7 *factas uelle]* *facta sue uelle* H *factis uerbisque* V; 29,22,12 *ipse eligeret]* *ipse liceret* H *ipse diceret* V; 29,27,2 *populi romani — p. r.]* *publice rei* H *rem puplicam* V; 29,28,6 *raptisque]* *aptrisque* H *actisque* V; 29,32,14 *finis]* *quines* H *quinos* V; 29,33,7 *altera metu dedita]* *alteram et ut edita* H *altera et ut edita* V; 29,34,2 *circum-sessae]* *circum esse* H *certum esse* V; 29,34,2 *patriae iubent]* *patria ei uiuent* (natum ex *patriae iuuent*) H *patria ei uiuet* V; 29,34,9 *uisum]* *uisu* H *usu* V; 29,34,9 *circa uiae flexus]* *circa uia eflexos* H *circa uiam effusos* V; 29,34,11 *inconditi sine ordine]* *inconditis in eo ordine* H *inconditi eo ordine* V; 29,34,12 *se inuehentis]* *sine inuehentis* H *inuehentis* V; 30,1,5 *ac diues]* *abdiles* H *adolescens* V; 30,12,11 *intranti uestibulum]* *intranribus estibulum* (natum ex *intranrib. estibulum* = *intranti bestibulum*) H *intranribus uestibulum* V; 30,16,2 *ab satis]* *absati* H *ablati* V.¹⁾

Deinde V, ubi uerbum in eius archetypo deerat aut deesse

1) Vtrum haec uitia in V primum inuaserint an iam archetypum codicum VR deformauerint, in R autem postea correctae sint, iam non licet discernere; nec quidquam refert: id enim solum agitur, qua fide V codicum HVRL archetypum reddat.

uidebatur, saepe ipse coniectando hiatum replere conatus est uelut 29,6,6 *esse*] om. H *feri* V; 29,9,7 *naso*] om. HR *naribus* V; 30, 14,3 *forma*] om. HR *amor* V; 30,14,8 *commemoravi*] *commemorari* H *commemorari uolui* V; multisque aliis locis, in quibus diutius immorari non est operae pretium.

Contra V ea laude codicem R longe antecedit, quod ex alterius (Puteani) familiae corruptis et interpolatis codicibus perpauca adsciuit; id enim his tantum locis factum uidetur:

27,24,8 *fraude* RLF *a fraude* PVλ

27,31,5 *maritas* PV *maritū as* S *maritimas* RF

27,36,9 *eidem* L *fidem* PVλ *edem* RF

27,37,14 *constitit et* SR *constitet* P *conspicit et* LF *consistens* Vλ

27,39,13 *ipse se . . oppugnatione* S *ipse . . oppugnatio* P *ipsum*

. . *oppugnatio* Vλ

27,47,9 *intente* SR *inte* P *iter* VFλ

27,48,10 *antesignanos* P¹(R)LF *ante signa romanos* P²Vλ

27,49,2 *regendi spem uicissent* (*uicississent* L) SRLF *regendis*

peruicissent PVλ

28,1,7 *cum* PFλ *quod* RL *quod cum* V coniunctis lectionibus

28,2,4 *ferme* PSR *ferme quod* VFλ

28,3,2 *urbem* PR *urbem quam* VFλ

28,5,6 *portenderentur* SR *portendebantur* PVFλ

28,7,1 *impari maritimis* SR *inparitumuis* P *inparitum* λ *impari tum maritimis* VF

28,7,7 *cursu effuso* SRF *cursu efusu* P¹ *cursu effusus* P²Vλ

28,7,16 *paci facturum*] *pacificaturum* RLF *pacem facturum* PVλ

28,7,18 *ad se iretur* PVλ *in se iretur* R *inseriretur* LF

28,8,5 *spe* RLF *ope* PV *bpe* λ

28,8,11 *a cenchreis* S *a cenchris* R *ab oenotris* P *a beonotris* V

28,8,11 *terram Atticam* PFλ *atticen* S *atticem* R *aticam ter-ram* V

28,9,4 *uno* PSRLF *unoque* V *uno que* λ

28,9,6 *sed contingere pro se quisque* RF *sed pro quisque* P *sed prospicere quisque* λ *sed prospicere pro se quisque* V

28,11,3 *ferebant* PVλ *referebant* GRF

28,11,14 *culta* PVλ *occulta* RLF

28,12,6 *cum duce* RLF *duce* P *ducis* Vλ, *quamobrem mox quo* pro *quibus* in V substitutum est

29,4,8 *perculsis* PVβFλ *periculis* Hαγδε

29,6,14 *arce* PVβFλ *acie* HαγδεL.

Cetera, quibus V ab HRL discrepans cum P librisue a P oriundis consentit, maxime in libris undetricesimo et tricesimo, pleraque casui uidentur tribuenda esse.

CAPVT VIII

DE CODICE R.

R littera notaui consensum codicum $\alpha\beta\gamma\delta\epsilon$ ex communi archetypo, quem et ipsum R nominare licet, descriptorum, ex quibus

α = Londin. Burneianus 198 scr. saec. XV

β = Londin. Harleianus 2781 'Finitus anno domini 1461 die secundo Iunii'

γ = Venetus Marcianus 364 scr. 1389 ¹⁾

δ = Laurentianus LXIII, 17 scr. 'M.CCCC°.XXI° die X octubris';
ex hoc libro Laur. XIX sin. 8 descriptus est

ϵ = Laurentianus olim Abbatiae Florent. 263 scr. 'manu celeri
p Angelū decēbrē 1439'.

Ex eodem archetypo atque $\alpha\beta\gamma\delta\epsilon$ ducti sunt

Caesenas Malatestianus 13, 2 saec. XV

Neapolitanus IV C 18, saec. XV

Bononiensis 2233 saec. XV, Laurentiano LXIII, 17 simillimus.

Hos tres codices postquam ceteris non praestare intellexi, neque totos contuli neque uarias lectiones in hac editione exscripsi, cum praesertim $\alpha\beta\gamma\delta\epsilon$ ad archetypum R restituendum prorsus sufficient.

1) γ hanc habet subscriptionem:

MCCCLXXXVIII. XV° feb'r inceptus fuit
iste liber scribere et ipsum cōpleuit XV°
Marcii sequentis foscharinus de phariçeis
de parma. In ueneciis.

Emptor leteris corepto me potieris
Quod defuit adest quod supabat abest

Titiliui Patauini historiographi omnium longe
clarissimi necnon rectoris et oratoris facundissimi de secundo bello punico liber X°
et ultimus ab urbe condita .XXX°. Explicit.

His uersibus non ab illo Foscharino compositis, sed ex libro sumptis, id quod *corepto* mendum euincit, et fortasse ab ipso codicis R recognitore subscriptis indicari uidetur quod hoc capite demonstrare conabimur, codicem R ex π correctum esse.

Cum discrepantias exscripsimus, quae inter R et S ita intercedunt, ut Spirensis lectionem etiam codicum HVRL archetypus exhibuisse uideatur (cf. p. XXXI sqq.), complures lectiones in R traditas praestare uidimus eis, quas Rhenanus ex S enotauerat, lacunasque aliquot Spirensis in R recte expletas esse. Quod ibi contendimus, has emendatas lectiones maiorem partem ex π sumptas, alias recognitoris ipsius coniectura suppositas esse, et HV, ubi consentiunt, archetypum codicum HVRL reddere, R autem, ubi ab eis discedit, consulto aut temere ab archetypo degenerasse, id nunc argumentis additis demonstrandum est. Ad illas enim discrepantias accedunt permultae eae, quibus R ab HV dissentit ita quidem, ut horum librorum lectionem, licet Rhenanus non diserte testetur, tamen plerumque etiam Spirensis praebuisse ueri simillimum sit. Ac uerborum lacunis scripturaeque uitiiis, quibus R laborat, HV carent, enumerandis fusiusque tractandis supersedebimus: hac enim examinandi ratione nihil proficitur ad fidem codicis recte existimandam, quia R non saepius a genuina sermonis forma recedit quam H aut V. Contra grauissimum est, quod hic quoque R haud raro emendatiora tradit: nam cum R et HV, si leuiores neglexeris, 250 fere locis praeter eos, quibus R etiam ab S discrepat (cf. p. XXXI sqq.), inter se discedant, 200 locis R consentit cum Puteano eiusue apographis emendatiora quam HV exhibentibus, aliis locis solus genuinam lectionem praebet.

Huius inter R et SHV uel HV dissensus tres sunt explicationes:

1. aut R ex eodem fonte fluxit quo SHVL neque quidquam aliunde (ex π) adsciuit, sed archetypus codicum SHVL, diuersus ab archetypo codicis R, complura contraxit uitia, quorum archetypus codicis R atque inde R ipse expers erat;

2. aut R descendit a P, atque ea, quibus cum SHVL consentit, a P dissentit, ex altera recensione (SHVL) sumpta sunt, similiter atque λ cum L permixtus est;

3. aut R ex eodem fonte deriuatus est, quo SHVL, discrepantiae autem ab SHVL et consensus cum P inde repetenda sunt, quod R permixtus est cum recensione quam P tradidit.

Ex his explicationibus eam quam tertio loco posui pro uera amplectendam esse perspexit Mommsenus, cum Anal. L. p. 72 sq. 'Descendere autem' inquit 'uidentur [$\alpha\beta\gamma\delta\epsilon$] ab exemplari descripto ex ipso Spirensi; aliter enim uix explicari poterit, qui factum sit, ut hunc potissimum sequantur non solum ubi errat, sed etiam in uocabulorum omissione et uerborum collocatione similibusque aliis,

quae descriptorem, non recognitorem arguunt . . . Quam ob rem huius familiae ipsum archetypum exemplar contaminatum fuit ex Puteanae recensionis interpolatae aliquo et ex Spirensi ¹⁾, sed ut Spirense describeretur, alterum hic illic inspiceretur. Exemplaria deinde ex hoc archetypo propagata passim immutata sunt ita, ut alterius ordinis lectio Spirensi substitueretur; multis enim locis, ut supra uidimus, in aliis huius ordinis libris Puteana lectio reperitur, in aliis remansit Spirensis.² Et profecto, postquam R totum cognouimus, omnes quas Mommsenus protulit causae confirmatae sunt: nam uerborum ordinem R omnibus locis eundem exhibet atque SHV praeter 29, 19, 2, ubi HV *quanta gratia*, sed RP *gratia quanta* produnt, qui tamen unus locus nullum habet momentum prae magno numero eorum, quibus R cum SHVL in uerborum ordine consentit; praeterea R multas deprauatas lectiones atque lacunas cum SHVL habet communes.

His ipsis causis ea, quam secundo loco commemorauimus, explicatio refelli uidetur: nec enim ueri simile uidetur correctorem ex alio libro adsciuisse errores apertos aut eas lectiones, quae, etsi non sunt uitiosae, tamen certe eis non praestant, quae ante correctionem scriptae erant. Quamquam his argumentis res nondum diiudicata est: nam etiam F sine dubio a P oriundus eundem plerumque, quem SHVR, prodit uerborum ordinem, ex libro scilicet his codicibus cognato repetitum; nec L emendatiora semper ad λ adscripsit, sed haud raro peruersissima, quae deinde in Vatic. 1847 atque in F propagata sunt. Idem igitur ab codicis R recognitore factum esse potest — ne dicam de eis scripturis, quarum neutra aut deterior aut melior quam altera est; uelut 28, 4, 3, ubi *omnis suas copias reduxit* PR *recipit exercitum* SVL exhibent, diuersas rationes secuti sunt correctores codicis R et codicis λ : nam R pristinam scripturam *recipit exercitum* immutasse apparebit in alteram a P traditam; contra L ad lectionem in λ traditam *omnes suas copias reduxit* adscripsit eam quam SV exhibent. Certas igitur rationes rationumque constantiam in his correctoribus ne requiras: ad arbitrium suum saepe temerarium modo hanc modo illam lectionem amplexi sunt neque, cur hoc facerent, causas cum cura ac diligentia ponderauerunt.

Itaque secunda explicatio his argumentis non refellitur; nec

---

1) Non ab ipso Spirensi sed a libro Spirensi simillimo hos codices descendere capite III demonstratum est.

desunt, quibus prima commendari uideatur; nam cum facillime fieri potuerit, ut praeter S et archetypum codicum HVL etiam tertius eiusdem recensiois liber illis multo emendatior, ex quo R fluxisset, seruaretur, re uera R compluribus locis aut solus genuina praebet aut ad ueram lectionem propius accedit quam ceteri libri cum Puteano:

29,8,8 *potentioris* R *potentiores* HVPF

29,14,2 *et ad credenda* R, om. HV *ad crescenda* P *et ad crescenda* F

29,18,9 *expietis* R *expletis* HV *expleatis* LF, om. P

29,18,10 *in ducibus aut* R, om. HV *audacibus aut* P *in audacibus aut* F

29,18,14 *cruciatos* R *cruciandos* HV *cruciando* S *trucidatos cruciando* PF

29,27,5 *exta cesa uictima* R *exta cesam uictimam* HVLF *extramuictimam* P

29,34,12 *se inuehenti* R *sine inuehenti* H *inuehenti* V *seuehenti* P¹ *seuienti* P²F

29,34,16 *ducis* R *duces* HVPF

30,10,16 *arpagones uocant* — *ex punicis* R et Voss.² Lou. quinque Gaertn. Hearnii L 1 *arpagones uocant* (*uocat* F) *miles ex punicis* HVF *harpagones uocat miles punicis* P

30,13,2 *magnitudini* R *magnitudinis* HVF *magnitudine* P.

Leuiores sunt haec:

29,10,6 *populo romano* R *populi romani* HVF $\bar{p}\bar{r}$ P

29,12,13 *ab senatu impetrasset* R *ab senatu impetrasse* GHVLF *ab senatum petrasset* P

29,29,11 *lacumazen* R *iachum mazen* H *iam humnazen* V *itadetmazen* P *ita demazen* F

30,9,4 *conuehebat* S *conuehebant* R *conuehebantur* V *condehebantur* H *conuehit* PF

30,10,5 *comprehendit* SR *comprehendi* HV *cōprehensit* P *compressit* F.

Quod ex his locis suspiceris, R descendere ab exemplari aliquanto emendatiorē quam SHVL atque etiam P, id luculenter confirmari uidetur permultis incorruptis atque integris codicis R scripturis, quae in HV modo leuius modo grauius deprauatae sunt. Nihilominus codicem R fere omnia, quibus libros HV antecedit, aliunde mutuatum esse, pauca sua coniectura correxisse, manifestis ac certissimis argumentis indicatur.

1. Archetypum codicis R easdem habuisse lacunas, quas SHV exhibent, in ipso R autem ex π eas expletas esse inde concludas, quod nonnulla uocabula in SHV omissa in R alio atque in P loco leguntur: uidentur enim supra lineam addita et postea prauo loco inserta esse:

29,15,14 *consules obstinati legatos manere Romae iubent*] cum in HV *consules* desit, in R traditur *obstinati consules legatos m. r. i.*

29,37,9 *quia populi iudicio esset damnatus*] HV om. *esset*; R praebet *q. p. i. damnatus esset*, atque cum F in uerborum ordine cum R consentiat, fieri potest, ut R etiam uerborum ordinem ex π sumpserit, cf. infra 30,19,1 et 30,27,9.

30,12,9 *tum ad spectaculum tam foedum comploratio orta*] in HV *tam foedum* interciderunt; R contra exhibet *tum ad tam fedum spectaculum comploratio orta*, usitatiore uerborum ordine restituto.

29,30,4 *quamquam aliquanto minor spe multitudo nec cum qua tantam rem adgredi satis auderet, conuenerat, ratus . .*] HVLf om. *conuenerat*; P¹ tradit *conuenera*, P² *conuenere*, unde in eius apographis *conueniret* factum est; id ipsum *conueniret* R, quia uerbum deesse perspexit, adsciuit, nec tamen post *auderet* addidit, sed post *multitudo*, ubi melius quam post enuntiatum relatiuum collocari uidebatur; quod uero in R non *conuenerat* sed *conueniret* exstat, luculentissimum est documentum, hanc uocem ex π suppletam esse. Eiusdem rei argumentum est

28,19,16 *ne uanis tot conatibus suorum et hostibus cresceret animus*] in SV propter homoioteleuton uerba *suorum et hostibus* interciderunt; in R contra traditur *ne uanis tot suorum conatibus hostium cresceret animus*: nam cum λ F et omnes libri deteriores a P oriundi *conatibus suorum hostium cresceret animus* exhibeant, R haec ipsa uerba *suorum hostium* adsumpsit sed, ne quis ea peruerse coniungeret et *hostium suorum* intellexeret, *suorum* ante *conatibus* posuit.

30,19,1 *Mago proximae silentio noctis profectus* HP, in V *noctis* omissum est; sed cum RF *mago proxime noctis silentio* praebeant, non solum in V sed in archetypo codicum VR *noctis* uidetur de-fuisse, in R autem postea additum esse; cf. ad 29,37,9.

30,27,9 *uiginti nauibus reliquis* P *uiginti nauibus* (om. *reliquis*) V *uiginti reliquis nauibus* RF; cf. ad 29,37,9.

27,20,3 *hasdrubal gisgonis filius* PF *hasdrubal gisgonis* V *hasdrubal filius gisgonis* R.

28,41,9 *aliena ire oppugnatum* PMF *aliena oppugnatum* (om. *ire*) V *aliena oppugnatum ire* R.

2. R lacunam ex π ita resarcit aut deprauatam scripturam ita corrigit, ut tamen pristinae corruptelae uestigia quaedam delere omiserit:

29,3,7 *militēs sociosque naualis duxit*] In archetypo codicum VRL litteris *a* et *x* inter se permutatis, quo uitio P quoque haud raro laborat, pro *naualis* scriptum erat *nauxlis*, unde librarii in *auxilium* fecerunt, idque ipsum in VF legitur; quod autem R tradit *sociosque nauales in auxilium*, ita ortum est, ut ex π *nauales* adscisceretur, sed etiam in *auxilium* seruaretur. Contrarium factum est in L, ubi ad *nauales* adscriptum est in *auxilium*, sed *nauales* non deletum.

29,17,1 *si probe sciatis, et quo modo proditi Locri Hannibali sint et quo modo pulso Hannibalis praesidio restituti in dicionem uestram*] Hanc sententiam dilucidam omnique suspicione uacuum HV hunc in modum tradunt: *si probe sciatis et quomodo proditi locri hannibalis praesidio et restituti in dicionem uestram*; deceptus enim repetitione uocum *hannibali* et *hannibalis* ab altera, mediis omissis, ad alteram librarius archetypi transiluerat; deinde, ut sententia aliquo modo euaderet, et ante *restituti* inculcatum est. R uero scribit *si probe sciatis et quo modo proditi locri hannibali sint et quo modo pulso hannibalis praesidio et restituti in dicionem uestram*, ubi illud et in R etiam tum retentum, postquam repleta lacuna prorsus superuacaneum fuit, aperte demonstrat archetypum codicis R eodem modo quo HV mutilatum atque interpolatum fuisse.

30,17,12 *et quidquid aliud fecerit, quod cordi foret Masinissae, ea patres comprobare ac laudare*] Pro *ea patres* cum *ea que ad res H, et que ad res V* tradant, in archetypo eorum *ea qatres* uidetur scriptum fuisse, unde male discerptis litteris *ea q at res* atque inde *ea q. ad res* natum est. Eodem mendo librum ex quo R fluxit deformatum fuisse docet peruersa lectio *eaq. patres* uel *eaque patres*, ita nimirum orta, ut ad *eaq. ad res* adscriberetur *patres*, ex pristina autem lectione *que* retineretur.

29,6,8 *cum ordinem agenda rei composuissent signaque, quae procul edita obseruarent*] In H pro *signaque quae* scriptum est *signa queque*, quod V etiam magis in *signa quoque* deprauauit; hoc ipsum exhibuit archetypus codicis R, qui cum *quae* ex altera recensione adsumeret, coniunctis ambabus lectionibus *signa quoque que* effecit.

28,17,6 *grauius ei sanctiusque genuina lectio male distinctis uocibus in archetypo codicum VRL in grauius eis anticiusque deprauata uidetur*, unde in VL *grauius eis antiquiusque* interpolatum

est; idem in codicis R archetypo fuisse indicat lectio in R tradita *gravius eis sanctiusque*, ubi *sanctiusque* ex π adsumptum sed *eis* pro *ei* peruerse retentum est.

30, 17, 6 *praetor*] *populus romanus* H *po. ro.* V *pretor romanus* R.

30, 17, 3 *praetor*] V *p. r.* H *pretor romanus* R.

Fortasse his adnumerandum est

29, 38, 7 in *M. Pomponi*] *titi pomponi* H *t. pomponii* V; quod R tradit et in *m. pomponii* ita uidetur ortum, ut in *m.* ad *t. pomponii* suprascriberetur, *t* autem pro nota uocis et haberetur.

Similiter in lacunis explendis ac corruptelis emendandis R alibi lectionem in π traditam substituit alibi ueterem scripturam seruauit:

29, 32, 9 *cum eo inter uirgulta ulterioris ripae emergerunt* P *cum eo uirgulta interioris ripae tenuerunt* SHV *cum eo uirgulta ulterioris ripe tenuerunt* R.

29, 6, 2 *principio ab Numidis facto et Bruttis non societate magis Punica quam suapte ingenio congruentibus in eum morem* P. In SHVLF desunt uerba *ab et facto et bruttiis*; atque ea quidem R ex π suppleuit; sed infra cum SHVLF *promptis pro congruentibus* tenuit nec alterius recensionis lectionem supposuit.

30, 7, 3 *loco communito consedit* P *loco munito* (om. *consedit*) HV *loco munito consedit* RF.

30, 16, 12 *alibi quinque milia talentum alibi quinque milia pondo* P *alibi quinque* (II V) *milia pondo* HV cet. om. *alibi quinque milia talentum alibi duo milia pondo* R.

Hic commemorare liceat

29, 35, 6 *paruis populationibusque* HVLF *que* P λ , om. R: aut igitur haec uerba ut in P ita etiam in R propter homoioteleuton interciderunt, nec ea R ex P eiusue apographis supplere poterat; aut, id quod minus ueri simile est, R haec uerba dedita opera deleuit, quia ea in illis libris deesse cognouit.

3. In HV nonnumquam eadem uox repetita, cum ab altera ad alteram aberraretur, lacunarum causa fuit. Vbi in R eae lacunae repletae sunt, illa uox, quae causa erroris fuit, priore aut posteriore loco interdum deest: aut enim, cum iam in uersu legeretur, non iterum, ut debebat, supra lineam adscripta est aut, quia locus, ubi uerba suprascripta insererentur, non accurate indicatus erat, a librario omissa est, ne bis eodem loco poneretur, uelut

29, 14, 3 *Anagniae et portam et multis locis murum de caelo tactum*] in HV *portam et* interciderunt, contra R tradit *anagnie*

portam et multis L.: aut igitur, quia *et* iam aderat, una uox *portam* superscripta est, aut *portam et* ita, ut haec uerba deinde a librario non post *et* sed ante *et* insererentur, alterum *et* autem ut superuacaneum omitteretur. Prorsus idem accidit

30,10,3 *portantes et aut in onerariarum usum uersae aut ita adpulsae muris*] propter aut repetitum in errorem inducti SHV haec decurtata exhibent *portantes et aut ita adpulsae muris*; contra R *portantes et in onerariarum usum uersae aut ita adpulsae muris*, priore loco aut omisso.

30,2,1 *sunt scripta, et quia, quod roboris ea provincia habuerat in Africam transuectum fuerat, et quia, ne qua . . .*] propter *et quia* repetita mutilati SHV praebent *sunt scripta et quia ne qua* cet. om.; R autem tradit *sunt scripta et quia quod roboris ea provincia habuerat in africam transuectum fuerat ne qua*, uocibus *et quia* posteriore loco omissis; sollerter tamen egit corrector, quod, cum in π fuerat *et quia antequam* inueniret, deprauatam lectionem *antequam* pro *ne qua* non recepit.

4. Vt 29,30,4 R ex π corruptam uocem *conueniret* adsciuit, ita aliis quoque locis aut uoces in π interpolatas pro genuinis adsumpsit aut deprauatas scripturas emendationibus supposuit, uelut

30,10,4 *itaque Scipio, postquam eo uentum est, contra quam in nauali certamine solet* SHV recte; contra *postquam eo uentum est ut in nau. c. s.* RF; nam cum P uerba *eo uentum est contra quam* prorsus omittat, libri deteriores, ut aliquam sententiam efficerent, *scipio ut in nauali cert. s.* scripserunt, idque *ut pro contra quam* in λ scriptum nec L correxit, quamobrem etiam in F legitur, et R genuinae lectioni supposuit.

30,9,4 *pro se quisque, quae diutinae obsidionis tolerandae sunt, ex agris conuehebat*] R exhibet *obsidioni tolerande necessaria sunt*; uox autem *necessaria* neque in P neque in SHV traditur, sed iu deterioribus demum libris (uelut Pal. 2 Voss. aliis cf. Drak.) et F, postquam *obsidionis* in *obsidioni* corruptum est, ad datiuum gerundii explicandum adscripta et ex eis in R adscita est.

29,25,8 *quaesiuit, si aquam hominibus iumentisque in totidem dies, quot frumentum, imposuissent* PSHV; contra RF λ *iumentisque necessariam in*, idemque exhibent libri a P oriundi nec cum altera familia permixti Pal. 1 Voss. alii Drachenborchii, ex quibus R spuriam uocem *necessariam* adsumpsit.

30,10,5 *tabulasque superinstrauit, ut peruium in totum nauium ordinem esset, ubi esset* SVF cepit H *fecisset* P, quod non aptum

esse cum facile intellexeretur, libri deteriores (cf. Drak.) *faceret* correxerunt; id deinde etiam in R receptum est.

29,7,6 *scorpione icto* PHV *scorpione ictus* RF et omnes libri Drakenborchii praeter Mediceum.

29,20,9 *aut compararent* PSHVLF *ut compararent* Rλ Med.² et ceteri omnes Drakenborchii.

30,12,7 *uictoque* PRF *dictoque* H *ductoque* V; sed debet esse quod Gronovius coniectura restituit *uinctoque*.

30,1,9 *p. uillius* G *uillius* Pλ *consul liuius* H *gn. liuius* VF *c. liuius* L, sed *c. iulius* R; atque *p. iulius* in Lou. 1. 3. 4. 5 Hau. Hearnii D et L 1 legitur, *c. iulius* in Ber. Gaertn.: itaque *iulius* quidem R ex π adsciuit, sed praenomen *c.* tenuit.

29,22,12 *ipse eligeret* P²S, *ipse liceret* (*diceret* V) P¹HV *ipsi liceret* RF Med. alii cf. Drak.

29,19,4 *prope per seditionem* SHVLF *prope seditione* (*seditionem* αδ) R *proter seditionem* P, unde in Voss. et Ber. *prope seditionem*, in Gaertn. *prope seditione* factum est. Aut igitur ex simili libro R suum hausit aut postquam *per* casu intercidit, sua coniectura illud effecit.

29,22,1 *sese parauit* PSH *pro se parauit* V *se preparauit* RFλ Voss. alii Drakenborchii.

His exemplis satis, puto, demonstratum est archetypum codicis R compluria ex libris a P oriundis adsciuisse, neque quidquam obstat, quominus omnibus locis, quibus a SHV discrepet, cum π consentiat, ex π eum lectionem suam sumpsisse existimemus.

Sed quid eis locis faciemus, quibus R solus genuinam atque incorruptam scripturam ita exhibet, ut non possit eam ex P sumpsisse, quia non solum SHV sed etiam P eiusque apographi deprauati sunt? Ad hanc difficultatem expediendam aliud, quod R proprium atque singulare habet, illustremus oportet. Corrector enim ille longe abest ut omnes codicis sui errores ex π correxerit, sed complura melius sua coniectura emendare sibi uisus est, uelut

29,21,2 *alii . . . tradunt, alii ab ipso Scipione legatum cum triginta nobilissimis equitum missum, qui Pleminium in catenas et cum eo seditionis principes conicerent*] HV praebent . . . *missum q. pleminium in catenas et cum eo seditionis principes coirent*; itemque LF *q. pro qui supponunt sed conicerent* retinent. Ex simili codice uidetur R sua sumpsisse: is enim non *q. pleminium* in *qui pleminium* nec *coirent* in *conicerent* correxit, sed, retenta corruptela *q. ple-*

minium, potius *conicerent*, quod in alio libro inuenerat, ipse in *coniectos* immutauit.

29,33,10 *haec paucitas exulis fortunae conueniens est*] in archetypo codicum HVR *conueniēs est* in *conuenisset* abierat, unde *conuenisset* V cum *uenisset* H; at contra R *conuenisset* noluit in *conueniens est* emendare, quod in PF π legitur, sed *conuenit* ei praestare uidebatur.

29,27,14 *Coelius unus, praeterquam quod non mersas fluctibus naues, ceteros omnis caelestis maritimosque terrores, postremo abreptam tempestate ab Africa classem ad insulam Aegimurum, inde aegre correctum cursum exponit.*] in HVR *naues* intercidit; praeterea in HV legitur *abrepta tempestate ab africa classis*. Et R *abrepta . . classis* quidem, quod in archetypo inerat nec ferri posse facile erat intellectu, cum π in *abreptam . . classem* correxit; sed cum nescio qua de causa mentio modo nauium modo classis ei displicere uideretur, non *naues* reposuit, sed ex *mersas* fecit *mersam*, ut huc quoque *classem* referretur.

29,25,5 *Nauticos C. Laelius . . in nauibus ante conscendere coactos continuit*] in HVL π pro *in nauibus* legitur *et nauibus* idemque uidetur in S fuisse, quia Rhenanus *in* deleuit; R non satis habuit *in* pro *et* restituere, sed simul *in nauibus* in *in nauis* uel *in naues* mutauit, quia has uoces melius cum *conscendere* quam cum *continuit* construi opinatus est.

30,11,8 *omnem utrimque postremo equitatum certaminis studium effudit*] *omnes utrumque* (utrimque V) *postremo equitum certaminis studium effudit* SHV; contra R *omnem* quidem ex π adsumpsit, sed ipse *exercitum* pro *equitatum* supposuit: *omnem utrimque postremo exercitum certaminis studium effudit*.

30,5,5 *diligentia expleant curaque; se (. . adgressurum)*] *diligentia expleant unaque se* SHV *diligenti expleant cura et se* R.

30,1,5 *seu causa oranda seu in senatu et apud populum suadendi ac dissuadendi locus esset*] in SHV *ac dissuadendi* interciderunt; R autem maluit *suadendi aut dissuadendi* corrigere.

Alia, quae R temere mutauit, sunt haec

29,4,4 *coeptae* P *cepta* HV π *ceptum* R

29,29,8 *magis iure gentis quam auctoritate inter suos aut uiribus*] *magis iure gentis auctoritate inter suos quam uiribus* SHV *magis iure gentis et auctoritate inter suos quam uiribus* R

29,30,11 *oezalces*] *mezacel* HV et *cesalcem* R

29,37,11 *aeque foedum Gronouius neque foedum* P *neque ibi fedum* HVL π *itaque ibi fedum* R

30,12,19 *promissi* PF *promisit* HV *promisso* R

30,15,4 *fidum e* (a HVF) *seruis uocat* PHVF, contra R sua coniectura supposuit *fido e seruis uno accito*.

R ipse uerba addidit quae deesse ei uidebantur

30,1,1 *cn. seruilius et c. seruilius* HVL *cornelius seruilius cepio et c. seruilius geminus* R.

Qui his locis, quibus alii ex libris uicesimo septimo et uicesimo octauo addi possunt, Liuii uerba interpolauit, eum libenter concedes etiam emendatas illas lectiones, quae R solus exhibet (cf. p. L), indagare potuisse, cum praesertim sententiis diligenter examinatis facillime inueniri potuerint, et partim in aliis quoque libris restitutae esse uideantur.

De Taurinensi, de quo uno ex codicum classe a P diuersa nondum exposuimus, Studemundus in Anal. Liu. p. 6—31 tam accurate et uere disseruit, ut ipse nihil addere possim. Eum autem librum non ex codicum SHVRL archetypo (= Σ^1) ductum esse, inde maxime apparet, quod 27,13,5 *referam* seruauit, quae uox in SVRFL omissa est, et 27,34,5 *prae se ferens* exhibet, ubi in SVRFL *praeferens* traditur; ex ipso uero Taurinensi codicem Σ^1 deriuatum esse non ueri simile uidetur. Itaque in stemmate (cf. p. VII) ex Σ eum fluxisse indicaui. Ceterum Liuiana uerba in eo his locis magis minus plene conspicua fuerunt: 27,11,15; 27,12,5; 27,12,10 — 27,13,11; 27,33,3.4; 27,33,5 — 27,34,14; 29,12,6; 29,13,3; 29,21,6.7; 29,22,2; 29,23,2.

CAPVT X

DE CODICIBVS *PBC*.

De altera codicum classe, qua crisis librorum Liuianorum a uicesimo sexto ad tricesimum nititur, hoc quidem loco paucissimis licebit absolvere. Nam stirpis propagatio cum ab aliis (cf. p. III) tum a Maduigio em. L.² p. 241 sqq. accurate definita est, instrumentum autem criticum ad usum propterea est simplicissimum, quia ipse eius codicum generis auctor, Puteanus, ad nostram aetatem peruenit; de fide uero et proprietatibus eius codicis quae prae ceteris Maduigius l. I. passim exposuit, ea hic repetere et superuacaneum est et molestum: nam praeterquam quod is uiri egregii liber omnium manibus teritur, ipsi in altera huius praefationis parte Puteani na-

turam et indolem declarabimus. Itaque nunc quidem haec commemorare sufficit:

Ab eodem archetypo, ex quo codicum TSHVRL parens (— Σ) fluxit, oriundus est codex Puteanus siue Parisinus 5730, saec. VI uel VII ut uidetur exaratus.¹⁾ Eius scriptura, mendis saepissime deformata, a compluribus manibus correcta est, raro a P¹, cuius emendationes et atramenti colore et ductuum crassitudine et litterarum forma fere semper facile a ceteris dignoscuntur. Deinde saeculo octauo uel nono P² totum codicem idque permultis locis correxit: litterarum ductus tenuiores sunt quam in correctionibus a P¹ factis sed eiusdem fere coloris; subscriptiones a P² in fine librorum additas accurate expressit P. Krueger apud Mommsenum Anal. Liu. p. 3. P³, quae manus admodum raro deprehenditur, eiusdem fere aetatis est atque P²; eius ductus sunt aequae tenues sed obscurioris coloris. P⁴ denique et P⁵ multo inferioris aetatis sunt quam P² et P³; ductus sunt satis lati nec tamen crassi, P⁴ subrubri P⁵ subnigri coloris. Ceterum correctiones manuum P²P³P⁴P⁵, quia non ex libri fide pendent sed ex ipsorum librariorum ingeniis profectae sunt, nullam auctoritatem habent.

Ex P, postquam a P² (et P³) emendatus est, complures libri fluxerunt, quorum uetustissimi sunt

Vaticanus Reg. 762 saec. IX; ex eo descriptus est Mediceus Laurent. LXIII, 20 saec. XI

B = Bambergensis M. IV. 9 saec. XI

C = Parisinus 5731 Colbertinus saec. XI.

Hos libros in eis tantum partibus adhiberi par est, quae in P hodie non exstant, ab 30,30,14 *ceteris* ad 30,37,3 *domitos* et a 30,38,2 *carthaginensibus* usque ad finem libri tricesimi. Cum uero etiam Vat. Reg. 762 et Mediceus sub finem tertiae decadis mutilati sint et ille 30,5,7, hic 30,26,9 desinat, usque ad 30,42,21 *per quos* soli BC, inde ab 30,42,21 *ante ictum* unus C Puteani uices subeunt, et B quidem in illa parte fidelius quam C Puteanum reddit.

Quae post 30,42,21 *per quos* sequuntur, in eo libro a P oriundo, ex quo B descriptus est, deerant et eodem saeculo ex alio libro suppleta sunt, qui Spirensi cognatus erat. Nam si leuiora et eos locos neglexeris, quibus C solus praua exhibet et ipse demum

1) Puteani scripturae effigies expressa est apud Mommsenum Anal. Liu. tab. II cf. p. 3, in Zangemeisteri et Wattenbachi exemplis codicum latinorum tab. 19, in 'The palaeographical society. Facsimiles of ancient manuscripts edited by E. A. Bond and E. M. Thompson' pars III tab. 31 et 32.

uitium contraxisse potest, Bambergensis a Colbertino discrepans in his scripturis cum libris Spirensi cognatis consentit:

30,43,3 *uti rogas omnes tribus* C *uti rogatae erant omnes tribus* B *uti rogatae omnes tribus erant* G; conicias igitur in S idem atque in B fuisse, cf. p. XV. Idem pertinet ad hunc locum

30,43,3 *exercitum* C *exercitus* BG; sed § 2, ubi Gelenius cum *αγδFLE exercitus* edidit, in *BCVβεγ exercitum* traditur; itaque dubium est, fueritne utroque loco in S *exercitus* scriptum, an Gelenius alterum ex altero correxerit.

30,43,9 *his* C, om. BVRFLE

30,43,12 *agerentur* CR *regerentur* BVFLE

30,44,3 *ti.* C et BVLE

30,44,6 *inrepat* C *inrepatas* BVRFLE

30,44,7 *otio* C *odio* BVRFLE

30,44,7 *diu* C, om. BVRFLE

30,44,9 *quam* C, om. BVLE

30,44,10 *uictae* C *uictoriae* BRFLE *uirtute ex uictute* V

30,45,3 *CXXXIII milia* C *CXXIII* B *centum milia uiginti tria* VRFLE

30,45,4 *tamen mors* CδFL *mors tamen* BVαβγεE

30,45,6 *aura* Cε *aurae* BαβγδFLE *ante* V

30,45,7 *familiarum* C *familiae* BVRFLE.

Quod contra CB in prauis consentiunt 30,43,9 *pruos* αFE *primos* VβγεL *prinos* δ *prius* CB et 30,45,7 *uictoria* VRFLE *uictoriae* CB, id casu factum esse apparet.

His satis declarari puto B inde ab 30,42,21 *ante ictum* ex libro Spirensi cognato descriptum esse; atque cum VRFLE totam paragraphum 30,43,3 omiserint, B uero seruauerit, non ex Σ³ demum sed ex antiquiore codice Bambergensem deriuatum esse elucet.

Iam quae de codicum stemmate (cf. p. VII) hucusque disputata sunt, breuiter comprehendam.

Omnes libri, quibus tertia decas Liuii nobis traditur, ab codice oriundi sunt ante sextum saeculum scripto et nonnullis locis uerborum lacunis scripturaeque uitii deformato. Ex eo archetypo codices Σ et P fluxerunt, quorum hic, olim totam decadem continens nunc et initio et sub finem decurtatus, ipse ad nostram aetatem peruenit, illius uaria apographa propius longius ei cognata exstant. Ex Σ enim praeter T manauit liber hodie deperditus Σ¹, parens codicis S, qui sexto decimo saeculo a Rhenano et Gelenio excussus

est, postea uero periit, et codicis Σ^2 , qui et ipse non exstat: atque Σ^1 quidem, cum S et Σ^2 ex eo descripti sunt, ita mutilatus erat, ut haec tantum contineret 26, 30, 9 — 26, 31, 2; 26, 41, 18 — 26, 43, 9; 26, 46, 2 — 27, 7, 17; 27, 9, 8 usque ad finem libri tricesimi; ex Σ^1 etiam B supplementum extremi libri tricesimi inde a cap. 42, 21 sumpsisse uidetur. Ex Σ^2 deinde ducti sunt H et Σ^3 , qui non seruatus est: ex Σ^3 , dum archetypi Σ^2 uerba sincera reddebat, L et E deriuati sunt; postea uero Σ^3 cum libro aliquo a P oriundo ($= \pi$) permixtus est, et tum ex eo fluxit Σ^4 , cuius apographa η et ϑ iterum ex π correcta sunt saepissime η , raro ϑ : ex hoc descriptus est V, ex illo R parens codicum $\alpha\beta\gamma\delta\epsilon$ hodie deperditus. F denique, codici L cognatus, identidem ex ambabus codicum classicis permixtus est.

Hinc facile est intellectu, cui scripturae, ubi codices ab Σ oriundi inter se discedunt, maiorem auctoritatem attribuas: uelut codicis Σ^1 scripturam abiciendam esse apparet, si ab ea discrepat, quam in Σ^3 uel Σ^2 uel Σ^1 uel Σ fuisse scimus. Tenendum tamen semper est codices TSL non ipsos totos sed raras earum scripturas nobis traditas esse atque H in undetricesimo tantum et tricesimo libro ab Σ ductum esse: quamobrem eis locis, quibus codicum TSHL memoriam ignoramus, scripturae a P diuersae propter id ipsum, quod ab Σ^4 demum exhibentur, minime in suspicionem uocandae sunt; nec enim dubito, quin etiam illi codices, si eos inspicere liceret, plerumque cum Σ^4 consensuri sint, eademque scriptura, quam Σ^4 praebet, fere semper etiam in Σ^3 Σ^2 Σ^1 Σ tradita fuerit.

In sequentibus, abiectis quatenus fieri licet singulorum codicum discrepantiis, eas tantum scripturas commemorabo, quae proxime ad Σ accedunt, et Σ^4 aut Σ^3 praetermittam, ubi Σ^3 aut Σ^2 traditus est. Eandem rationem in minore editione librorum Liuii a uicesimo sexto ad tricesimum sequar, quam auctore bibliopola ornatissimo postea parabo.

PARS II

DE ARTE CRITICA FACTITANDA.

Postquam exploratum est, quorum librorum auxilio Liuii uerba, qualia in Spirensis archetypo a P diuerso tradita erant, et quanta cum probabilitate recuperentur, iam eius archetypi scripturis exami-

nandis indagare conabimur, quam fideliter in eo genuina orationis Liuianae forma seruata fuerit. Innumeris enim locis, quibus P deprauatus est, in Σ emendatiores scripturae traduntur, quarum maior pars in ipsas principes editiones recepta est et hodie quoque tenetur. Sed cum haud raro Puteani iactura etiam aliter, atque in Σ factum est, resarciri possit, quaeritur, quo iure illae scripturae pro uere Liuianis habeantur. Accedit quod P et Σ compluriens ita inter se discedunt, ut utraque scriptura cum sermone sententiaque conueniat, ubi utrum P an Σ sequamur, necessario exquirendum est. Itaque grauissima discrepantiarum genera percenseamus.

CAPVT I

DE VOCIBVS SPVRIIS.

Codicem Puteanum saepissime uoces modo singulares modo complures ac tota interdum enuntiata omittere inter omnes constat. Has lacunas Σ integritate longe Puteano superior fere omnes tam felicitur supplet, ut iam oratio Liuiana admodum raro hiare uideatur. Atqui non paucae praeterea uoces in Σ traduntur, quae in P desint nec usu loquendi aut sententiarum nexu flagitentur, sed tamen eis aptae et accommodatae sint: eas tum demum pro spuriis habere licebit, si alibi quoque Σ inculcatum esse demonstratum erit. Verum suppositicia in Σ tam pauca deprehenduntur, ut hac in re Puteano parum inferior sit. Ex omnibus enim uocibus, quibus Σ Puteano auctior est, hae tantum, quas uncinis inclusi, mihi abiiciendae uidebantur:

27, 7, 3 *messallae* [*exposuit*] Σ^3 , ubi *exposuit* ex praecedentibus repetitum est; 27, 10, 1 [*et*] *non* Σ^4 ; 27, 15, 5 *telorum*[*que*] Σ^4 ; 27, 27, 10 *tumultuatum* [*et*] *in castris* Σ^1 ; 27, 30, 4 *adhibitus* [*et*] *ab etholis* Σ^4 ; 27, 42, 8 [*et*] *circa* Σ^1 ; 28, 2, 14 *eam* [*spem*] R *ea* [*spe*] V *ea* [*spe*] LF, ubi *spem* aut ex praecedentibus repetitum aut ex proxime insequenti uoce *ipse* ortum est; 28, 6, 9 [*ut*] *speciem* . . *praeberit* Σ^1 , ubi, si *ut* genuinum esset, *praebeat* expectaremus; 28, 28, 9 *octo milia hominum* [*mille*] *minoris certe omnes pretii* Σ^3 ; 28, 34, 5 *et reliquorum* [*et*] *popularium* Σ^4 ¹⁾; 28, 42, 3 [*et*] *expositos* Σ^3 ; 28, 42, 11 [*et*] *templa* Σ^4 ; 28, 42, 16 *patria* [*tua*] Σ^3 ; 28, 42, 21 *tibi* [*id*] Σ^3 , ubi *id* ex praeced. repet.; 29, 4, 7 *agitabant*

1) 28, 41, 13 *quod* PFL *ut quod* V $\alpha\beta\delta\epsilon$ *ut* γ , om. λ : apparet *ut* in Σ^4 demum praue additum esse.

que [cum] ad laelium Σ^1 ; 29, 6, 2 [quia] latrociniiis Σ^1 ; 29, 6, 16 [et] arcessentes Σ^2 ; 29, 18, 19 interest [p. c.] Σ^2 , ubi p. c. ex praeced. repet.; 29, 32, 8 gurgite [et atque H et VF atque R] in obliquum relati HVRF; 29, 34, 1 alio[que] Σ^2 ; 29, 34, 15 [ut] quibus Σ^1 ; 29, 35, 3 [et] ante omnis Σ^2 (cf. 38, 23, 11); 29, 37, 11 neque [ibi] foedum Σ^2 ; 30, 12, 5 est [et] Σ^2 ; 30, 12, 13 per[que] gentis Σ^2 ; 30, 14, 7 domuit [ut] multo Σ^1 , quamobrem in sequentibus cepit pro peperit substitutum uidetur; 30, 24, 5 cum comaeatu [et] uiginti rostratarum praesidio Σ^1 ; 30, 25, 2 [et] l. fabium Σ^1 ; 30, 25, 5 [et] ex ea Σ^3 .

26, 50, 2 ubi Pl exhibent accepit desponsam eam, L esse post eam addit, quam tamen uocem recipere dubitauit, quia non in S uidetur fuisse; nam cum Rhenanus et paulo ante desponsam et paulo post Allucio¹⁾ restituerit, ueri simile est, si esse in codice suo inuenisset, eum hanc uocem non fuisse praetermissurum: quamquam ex silentio Rhenani nihil certi concludi posse identidem monuimus. Contra 26, 46, 7 et 26, 49, 8 uerba in L tradita usque et enim, etsi Rhenanus et Gelenius de eis tacent, cum sententiae et sermoni congruant nec ulla interpolandi causa appareat, recipere non uertus sum.

28, 44, 17 si, quem ad modum Q. Fabius meas res gestas in Hispania eleuauit, sic [et] ego contra gloriam eius eludere et meam uerbis extollere uelim Σ^1 : ambiguum est, utrum et genuinum sit necne; quamquam enim similiter et atque contra coniunguntur 1, 23, 6 Tullus . . in aciem educit, exeunt contra et Albani; 2, 19, 7 nec fefellit ueniens Tusculanum ducem, contraque et ille concitat equum; 8, 38, 8 dictator . . instruit aciem . . instruunt contra et hostes, tamen hoc de quo agimus loco similitudo rei, quae illis locis et particula exprimitur, aliqua ex parte iam quemadmodum — sic uocibus declaratur. Accedit quod illa similitudo ad prius solum membrum gloriam eius eludere, non item ad alterum meam uerbis extollere pertineret. His igitur de causis et non recipiendum uidebatur.

29, 10, 6 sacrificantibus ipsis Pythio Apollini [omnia] laeta exta fuisse Σ^2 ; Weissenbornius quidem omnia recepit, sed iniuria. Nam

1) Haec nominis forma ei praeferenda uidetur, quae in P traditur 26, 50, 2 aluccio, 26, 50, 12 alucceio: cf. CIL II 737 ALLVOI (= ALLVQI), 2465 ALLVQVIO, ALLVQVI, ALLVQVI, 961 ALVQVII; Dio. Cass. fragm. 57, 44 Ἀλλωνίω; contra Phlegon περὶ μακροβίων p. 87, 21 Keller Ἀλούκιος, p. 88, 1 Ἀλονκίου (cf. I. Kleinius Mus. Rh. XXXIII 136). Quid Frontin. 2, 11, 5 boni codices exhibeant, non constat.

— ut de miro uerborum ordine taceam, quem Weissenbornius prorsus diuerso exemplo frustra confirmare conatur — aut laeta debent esse exta aut non laeta, nihil uero est, si pars laeta pars tristis est; quamobrem *omnia* ita tantum ferri posset, si uariorum sacrificiorum exta significarentur, quorum tamen nulla mentio sit; nec defenditur *omnia* hoc loco 36,1,3 *ea omnia sacrificia laeta fuerunt*, quia de complurium deorum sacrificiis agitur. Mihi potius *apolloni*, quod in P traditur, etiam in Σ uidetur fuisse, et ex huius uocis terminatione aut iterata aut correcta *omnia* natum esse.

30,17,13 *munera [quoque] quae Σ^2* ; si *quoque* comprobas, sermo ita est distinguendus *munera quoque, quae legati ferrent regi, decreuerunt: sagula purpurea cel.*, quae tamen distinctio nullam habet probabilitatem; uidetur *quoque* ex iteratione insequentis uocis *quae* originem duxisse. Aliter enim est 30,21,5 *auro argentoque reddito gratiae legatis actae atque insuper munera data ac naues*, ubi *insuper* ad *auro argentoque reddito* spectat.

Aliis locis corruptae et emendatae scripturae uidentur coniunctae esse, id quod in P haud raro deprehendi Woelflinus L. Krit. p. 11 exemplis illustrauit:

27,26,9 [p. r.] *fremebant* L, quod VR impudenter hunc in modum interpolauerunt: [tribuni militum] *fremebant* V [publice] *fremebant* R

27,32,9 *fuere autem quattuor milia [peditum] hominum pecorumque omnis generis ad uiginti milia Σ^1*

29,10,5 *eum pelli Italia [ducique] uincique posse Σ^2* , ubi V *eiique* pro *ducique* supponit.

30,23,4 *cum . . nemo omnium [rerum] uerius existimare posset Σ^3* , ubi *rerum*, ex *uerius* corruptum, etiam post correctionem retentum est. R interpolauit *nemo omnium rem ueram existimare posset.*¹⁾

Ab hoc uitiorum genere, quod cum soli errori ac negligentiae librariorum debeatur, nullius aut leuioris momenti est, secernenda sunt supplementa ab librariis uel lectoribus consulto addita, ut oratio, quae mutilata uidebatur, repleretur aut sententia dilucidior euaderet.

1) Non huc referendum est

29,1,9 *armisque laeto* P *armis cui leto* V *armisque cui leto* RLF; nam V codicis Σ^3 scripturam seruauit, RLF autem *que* ex altera codicum familia addiderunt.

27, 19, 10 *eo die [se], quo pugnatum cum Romanis esset . . in aciem exisse* Σ³

27, 25, 14 *consules ambo ingenio feroces prope cotidie in aciem exire. — in aciem exire* Gronovius *inacieheare* P *milites in aciem exire* (*exciere* αβε *excire* γδ) Σ³. Mihi non dubium est, quin Gronovius genuinum restituerit; nam cum in P haud raro *x* et *a* inter se permutentur, hic quoque *eare* pro *eaire*, *exire* suppositum suspicor; accedit codicis Σ³ auctoritas, in cuius tamen archetypo cum praue *excire* scriptum fuisse uideatur, postea, quia obiectum deerat, *milites* inculcatum est. Nec enim *milites in aciem excire* alibi dicere Liuium memini, sed usurpat potius (*copias* uel *exercitum* uel *milites*) *in aciem educere*.

27, 26, 4 *ab Tarento [eam] partem exercitus, quae (uerum autem est qui) in praesidio erat, duci eo iusserunt* Σ⁴

27, 27, 6 *non tamen omisere pugnam deserti ab Etruscis Fre-gellani [equites], donec integri consules . . . rem sustinebant* Σ³, ubi *equites* non uidetur genuinum esse; nam *equites* fuisse 27, 26, 11 commemoratum est nec, cur id hic repetatur, perspicitur.

28, 5, 7 *maxime [bellum] Maedos* Σ³, ubi *bellum* additum uidetur, postquam in praecedentibus *motos* in *moturos* corruptum erat.

28, 7, 10 *omissis [Romanis] rebus* Σ¹

28, 24, 14 *neque [iis] uenit in mentem* Σ³, cf. Gron. et Drakenb.

28, 32, 8 *quod ad expeditionem [eam] attineat, quae instet* Σ¹

29, 34, 7 *quod ubi Scipioni relatum est 'aestiuā sub tectis [agere] equitatus!' inquit 'sint uel plures, dum talem ducem habeant'* Σ²; sed si *agere* genuinum esset, accusatiuum *equitatum* exspectares.

30, 4, 6 *Scipio ad comparanda ea, quae in rem [opus] erant, tempus habuit* Σ¹, ubi *opus* spurium esse apparet ex Drakenborchii ad 22, 3, 2 adnotatione; nam diuersum est 25, 20, 1 *Capua . . obsideri coepta est, quaeque in eam rem opus erant, comportabantur para-banturque*.

Contra non archetypus librorum SHVRL, sed unus L interpolatus est uitiumque inde in F et R propagatum 27, 43, 8 *litteris Hasdrubalis Romam ad senatum missis simul et ipse patres conscriptos quid pararet edocet: ut . . legionem a Capua Romam arcessant. — ut PVλ monet ut αβδεFL monet et γ et ut uel et Duker. Ego monet*, quamquam Weissenbornius non improbare uidetur, non recepi, quia nec a codicibus nec sententia commendatur. Nam *eam* uocem cum nec V tradat nec Rhenanus commemoret nec Gelenius receperit, in S non fuisse eo ueri similis est, quia Rhenanus, qui

paulo ante uerba ab *simul et ipse* ad *edocet* ad fidem codicis sui emendare se professus sit, eam si in S inuenisset certe silentio non praeterisset. Nec adsentiendum puto Dukero *et* addenti, cuius uocis receptae Maduigius in praef. ed. hanc rationem reddit: 'Necessario illi *et ipse* subiiciendum est alterum membrum; id fit breuius, ut audiatur idem *edocet*' idemque fere Weissenbornius adnotat. Sed si *et ipse* opponeretur *patribus*, necessario in altero membro contrarium pronomine addito significandum erat, ita ut potius *et illos monet* supplenda essent. Verum *ipse* non *patribus* opponitur, sed *Hasdrubali eiusque fratri*, qui quid acturi sint cum in litteris scriptum fuerit, consul quid ipse contra paret patres edocet; nec *et ipse* sunt coniungenda, sed *simul et*, quae *simul etiam* (cf. uelut 27,46,7) ualent. Enuntiatum denique *ut . . arcessant* eodem modo per se positum est, quo 9,2,2/3, quem locum Duker excrispsit.

Voces interpretandi causa adscriptae genuinas expulerunt:

27,33,3 *regis* P *philippi* SVR *philippi regis* FL; sed *Philippi*, quem significari ex praecedentibus satis elucet, additum uidetur, ne quis Attalum intellegeret, cuius paulo post mentio fit.

27,39,1 *auxerunt Romae tumultum litterae ex Gallia allatae* ab L. Porcio praetore, ubi *allatae* P^λ, *missae* Σ⁴, quod cur adscriptum sit, elucet; *allatae* autem genuinum esse apparet ex eis, quae p. LXXXXV ad 29,10,1 adnotata sunt.

30,14,2 *hostem* P *reginam* Σ².

Ex interpretatione etiam natum uidetur, quod 29,19,8 *quod sacri thesauri moti uiolati essent* post *moti* Σ¹ *aperti* inserit, quam tamen uocem non post *moti* sed ante *moti* aptam fore Weissenbornius recte obseruauit; sed cum uerborum ordinem turbatum aut *aperti* (ex *temerati*, cf. 26,13,13 *temerata ac uiolata*) corruptum esse non ueri simile sit, ea uox potius spuria esse uidetur.

Sed ne Puteanum quidem eo uitio carere ex his locis apparet, quibus uoces superuacaneae non semper temere sed interdum etiam consulto additae sunt:

26,51,8 *quaeque in armamentario [quae] ac naualibus*, ubi *quae* ex praeced. repet. est, cf. Maduigius em. L. p. 377; 27,4,5 *proelia [rex] cum* P; 27,4,12 *auis [et] ad* P; 27,11,10 *is] et ii* P; 27,13,9 *destitui [iussit]* P, ubi *iussit* repet.; 27,14,7 *occultatis [et] partim* P; 27,16,8 *sed [et] maiore* P; 27,24,2 *[cum] qui* P; 27,27,12 *rem [p.]* P; 27,28,5 *nomine [et]* P; 27,29,10 *proximo [anno]* P; 27,30,7 *et [ut]* P; 27,36,14 *creauit [ut] in* P; 27,37,4

fuit [ut] *ex* P; 27, 44, 1 [aut] *audax* P; 27, 45, 8 *iter[que]* P; 27, 49, 8 *delesi[que]* P; 28, 11, 14 *incolumes* [et] *legiones* P; 28, 14, 4 *speciem* [ui] P; 28, 20, 1 *subeuntibus* [s. c. tr.] *qua* P¹⁾; 28, 25, 3 [qui] *ab* P; 28, 27, 8 *esset* [sic] *mea* P; 28, 37, 1 [classe] *ad cimbios* P, ubi *classe* ex insequentibus adscitum est; 28, 39, 12 *non* [tam] *fructu iucundius* P; 28, 40, 5 *non senatorem* [modo] P; 28, 41, 13 [et] *uictor* P; 28, 42, 4 [et] *calamitate* P; 28, 44, 7 *fidei* [ita perfidia] *ita* P; 28, 44, 15 *potius* [quam] *carthaginis* P; 28, 45, 7 *censuerit* [ferri] P; 29, 2, 11 *missum* [esse] P; 29, 4, 6 [et] *septem* P; 29, 4, 8 [tam] *non* P; 29, 17, 15 [fuit] *uirgines* P; 29, 22, 11 *classem* [meam] P; 29, 22, 12 [quos] *praesidio* P; 29, 26, 2 *aestimares et* *estimare* sed si P; 29, 35, 2 *captum* [etiam] P, cf. Weissenbornii adnotatio; 29, 36, 7 [et] *duplatae* P; 29, 37, 1 q. [m.] *fabius* P; 30, 10, 13 [sic] *utpote* P; 30, 12, 11 [et] *regem* P; 30, 14, 6 *non est* [non] *michi crede* P, ubi *non* repet.; 30, 18, 6 *ex* [pr.] *templo* P; 30, 18, 7 [rem] *permixtus* P; 30, 21, 9 *nec esse* [fuit] *qui* P.

30, 19, 6 *Consul C. Seruilius nulla memorabili re in provincia Etruria Galliaque — nam eo quoque processerat — gesta . . Romam rediit. — etruria galliaque nam eo* Σ^2 *etruria et galliaque iam eo* P. Gronovius Puteani scripturam ita correxit: *Etruria et Gallia — quoniam eo quoque cet., quae coniectura ab omnibus post eum editoribus recepta est, nisi quod Weissenbornius nuperrime Etruria et Gallia — nam eo quoque substituit. Sed uno loco, quo quoniam in parenthesi adhibitum inueni, ea particula prorsus diuersam significationem ab ea, quam hoc de quo agitur loco exspectas, praefert: 7, 10, 5 armatum adornatumque aduersus Gallum stolidum laetum et — quoniam id quoque memoria dignum antiquis uisum est — linguam etiam ab inrisu exserentem producant; ueretur uidelicet quodammodo et excusat scriptor, quod barbari illepidum et immodestum factum non silentio praeterierit: sed quoniam antiquis id memoria dignum uisum sit, se quoque posteris traditurum. Contra usitatissimae sunt Liuio particulae nam, namque, nam is quoque in parenthesibus ita positae, ut causa addatur, cur alicuius quem commemorari mireris mentio fiat; 30, 19, 6 autem causa additur, cur praeter prouinciam consulis Seruili etiam Gallia nominetur. Cf. 2, 40, 14*

1) Alscheffskius Maduigius Weissenbornius ediderunt *oppidanis in ea tuenda unde periculum uidebatur uersis, et Romanis subeuntibus contra, qua adire poterant*; sed *contra* ita tantum ferri posset, si post *Romanis* positum esset.

Sicinio Volsci, Aquilio Hernici — nam ii quoque in armis erant — *prouincia euenit*; 30,40,4 *legatis Carthaginiensium et Philippi regis* — nam ii quoque uenerant — *petentibus*; 31,28,3 *Attali legatis* — nam ii quoque per id tempus uenerant — *mandat*; 9,20,9 *Apulia perdomita* — nam Forento quoque ualido oppido Iunius potitus erat — *in Lucanos perrectum*; 29,5,3 *extemplo Gallorum et Ligurum* — namque utriusque gentis ingens ibi multitudo erat — *concilium habuit*; 9,17,12; 22,41,3; 29,15,5; 30,26,10; 30,29,4.

27,11,3 *Romae intus in cella aedis Fortis Fortunae de capite signum . . prolapsum*. Quia alibi aedis ad cella non addi solet, eam uocem cum Σ^4 suadente Handio Turs. III 448 ut spuriam uncinis circumdedi; cf. etiam Weissenbornii adnotatio.

28,17,8 *quia res tum prosperae ubique Romanis, Poenis autem in Italia aduersae in Hispania nullae iam erant*, cum uerba opposita proxime inter se absint, praestare uidebatur autem cum Σ^1 omittere.

28,32,9 *illic . . Punicum praesidium esse, hic latrones latronumque duces esse, quibus cet.* In Σ^4 esse posteriore loco non traditur, quae uox tam breui spatio interiecto bis posita cum satis molesta sit nec sermonem magis perspicuum reddat, in P eam ex praecedentibus repetitam esse existimo.

29,23,4 *ad eam rem consummandam tempusque nuptiis statuendum* — iam enim et nubilis erat uirgo — *profectus Hasdrubal cum Σ^1 et*, quia quo referatur non satis intellegitur, remouendum esse duxi.

29,31,5 *si quis arceat, quod maxime opus sit, acie dimicaturum*. — *quod Σ^2 ut quod P*, Maduigius et Weissenbornius id quod ediderunt; mihi ut prorsus abiciendum uidebatur.

Docti cuiusdam hominis in margine adnotatio postea in P ipsis Liuianis uerbis admixta est

29,22,10 *hunc Pleminium Clodius Licinus in libro tertio rerum Romanarum refert* usque ad *delegatum in Tullianum ex senatus consulto*, quae tota paragraphus in Σ^2 recte deest. Nam eam spuriam esse sermo ab usu Liuiano abhorrens coarguit; primum enim ab eo alienum est illud *hunc* in initio sententiae positum, quasi uero de pluribus Pleminiis ageretur; deinde, ubi uaria memoria refertur, inusitata Liuii est praeter scriptoris nomen etiam inscriptionis ac numeri librorum mentio, quae iam Teuffelio Roem. Lit.³ § 259, 6 p. 563 dubitationem mouit; denique, siquidem ille Clodius Licinus idem esse uidetur atque qui anno 4 p. Chr. consul suffectus fuit (cf. Teuffelius l. l., Peter hist. R. fragm. I p. CCC), non ueri simile

est, ut Liuius aequalem suum auctorem rei attulerit, cum praesertim ipse 34, 44, 6 eam leuiter differentem commemoret.

Paucis locis dubites utrum in P an in Σ peccatum sit:

27, 10, 1 *consules . . dicere alias colonias in fide atque officio pristino fore; eas quoque ipsas, quae officio decesserint, si legati circa eas colonias militantur . . uerecundiam imperi habituras esse.* — In Σ^1 colonias posteriore loco deest, nec in ea uoce offenderem, si post ipsas inserta esset; nunc, cum in secundo demum enuntiato addita, in primario omissa sit, mihi admodum suspecta est.

27, 20, 3 *Hasdrubal Gisgonis filius P*, in Σ^1 *filius* deerat

29, 28, 7 *Hasdrubal Gisgonis filius P*, Σ^2 om. *filius*. — *Hasdrubal Gisgonis* (om. *filius*) habes 27, 20, 4 et 28, 12, 13, ubi Drakenborchium conferas.

28, 7, 17 *cum Heraeam uenisset, audit Machanidam . . refugisse Lacedaemonem, Aegiumque se ad concilium Achaeorum recepit.* — *audit P audita* Σ^1 *audito* Rhenanus; *aegiumque P aegium* Σ^1 . Vtrum *audit . . Aegiumque* an *audito . . Aegium* genuinum sit, uix discernas.

Contra P non inculcatus est sed Σ mutilatus

27, 26, 10 *quin imus ipsi cum equitibus paucis exploratum? subiecta res oculis nostris certius dabit consilium.* — *nostris P*, om. Σ^1 . Weissenbornius dubitat, an praestet *nostris* omittere, coll. 40, 21, 2 *subiecta oculis ea haud parui sibi momenti futura ad cogitationem Romani belli* et 22, 14, 3 *hostes sub oculis erant . . tecta urentes*, quibus locis addo 25, 24, 11 *Marcellus ut . . urbem . . subiectam oculis uidit* et 42, 13, 1 *non incertis tactata rumoribus . . adfero ad uos . . sed comperta et explorata, haud secus quam si speculator missus a uobis subiecta oculis referrem.* Sed hi loci non prorsus similes sunt ei, de quo agimus: nam 27, 26, 10 aperte inter se opponuntur oculi consulum ipsorum et oculi speculatorum, qui ad explorandas regiones emitti solent; atque inusitatam rem et a more militari abhorrentem suscipi etiam eo significatur, quod in enuntiato praecedente *ipsi* additum est, qua uoce aequae ac comparatio *certius* et ipso contrarium indicante etiam *nostris* ad *oculis* additum satis defenditur.

Interdum in P uox praeue repetita postea sententiae, in quam inlata est, accommodata est:

28, 22, 12 *quia nihil minus, quam ne egredi [posset] moenibus auderent, timeri poterat.* Pro *posset*, quod in P traditur, lac. Gronouius *hostes*, Weissenbornius *obsessi* coniecerunt; sed *posset* immutatum est ex *poterat*, quod errore bis positum erat.

30,35,5 *confessione etiam Scipionis omniumque peritorum militiae [omnem] illam laudem adeptus*. Kochius hominum pro omnem, quod a P solo exhibetur, proposuit; ueri similis tamen est omnium ex praecedentibus repetitum et postea in omnem correctum esse, ut cum proximis uerbis *illam laudem* coniungeretur.

30,40,7 *seu bellum foret, facilem uictoriam [fore], seu iam finiretur, finiti tanti belli a se consule gloriam petens*.

Hinc intellegis in P et Σ aequae fere peccatum esse.

Praeter eas igitur uoces, quas paulo ante exscripsi, ceteras quibus Σ Puteano auctior est omnes genuinas esse mihi persuasi. Atque de plerisque, cum ipsae se defendant, disserere superuacaneum est; paucas uero, quas suspectas habeas, causis exemplisque confirmare non alienum uidetur.

26,47,9 *naues onerariae sexaginta tres in portu expugnatae captaeque*. — *expugnatae captaeque* L *expugnataeque* P *expugnatae* uulgo, quia *que* in P priore syllaba insequentis uocis *quaedam* praeiterata ortum putabatur; illud tamen genuinum esse his locis demonstratur 36,44,9 *una duas naues expugnauit cepitque*; 39,31,17 *castra capta et expugnata esse*; 40,14,11 *quattuor gladiis domus tua capi et expugnari potuit*.

26,50,9 *cum adulescens . . deos omnis inuocaret ad gratiam illi pro se referendam . . , parentes inde cognatique uirginis appellati*. — *cum* S, om. P; *inuocaret* PS. Vulgo, ommissa *cum* coniunctione, *adulescens . . inuocare* editur; sed quia etiam in P *inuocaret* traditum est, *cum* recipere non dubitauit; de *inde* autem in apodosi posito cf. Fabrium ad 21,11,8 et hos locos: 4,47,2 *cum dictator equitatu immisso antesignanos hostium turbasset, legionum inde signa inferri propere iussit*; 21,43,1 *cum sic aliquot spectatis paribus adfectos dimisisset, contione inde aduocata ita apud eos locutus fertur*; 39,26,10 *cum fremitus post eam uocem ortus et tandem sedatus esset, Perrhaeborum inde Athamanumque legatis respondit*. Similiter post abl. abs. 22,30,1; 23,23,5; post *postquam* 32,23,5; post partic. perf. depon. 37,21,4.

27,10,6 *senatus . . mandat consulibus ut ad populum quoque eos producerent*. — *quoque* Σ^4 , om. P; cf. 27,7,2 (*Laelius*) *in senatum introductus . . exposuit*. § 4 *productus et in contionem Laelius eadem edisseruit*.

27,10,12 *prompta ad quattuor milia pondo auri . . § 13 additumque Fabio consuli centum pondo auri praecipuum, quod in arcem*

Tarentinam portaretur; cetero auro usi sunt ad uestimenta . . locanda. — auro Σ^3 , om. P; ne auro spurium esse suspiceris cf. 10, 46, 14 *aeris grauis tulit in aerarium trecenta octoginta milia; reliquo aere aedem Fortis Fortunae de manubiis faciendam locauit.*

27, 16, 6 *alii alios passim sine discrimine armatos inermisque caedunt, Carthaginienses Tarentinosque pariter. Bruttii quoque multi passim interfecti.* — multi passim Σ^3 multi P. 'Creuerius uocem *passim*, ut ex praecedenti perperam repetitam, deleuit' adnotat Drakenborchius, eumque ceteri deinceps editores secuti sunt. Mihi illa uox rursus restituenda uidebatur: nam primum in eisdem uocibus iterandis Liuium non offendisse inter omnes constat, cf. uelut M. Mueller progr. schol. Stendal. 1871 p. 5; deinde uero *passim* saepissime ad *multi*, *omnes*, *totus* similia uerba additur: 2, 23, 8 *multis passim agminibus per omnes uias cum clamore in forum curritur*; 30, 35, 2 *multi . . passim interierunt*; 44, 41, 6 *multa passim proelia erant*; 35, 30, 11 *alibi; omnes passim* 2, 45, 11; 40, 32, 6; *totus passim* 2, 23, 7; 26, 46, 10; 30, 5, 7; 40, 33, 7.

27, 31, 7 *neque enim omnia emebat aut eblandiebatur sed uim etiam flagitiis adhibebat.* — etiam Σ^1 , om. P. Quomodo, omissa etiam particula, sana sententia euadat, equidem non uideo: nam quod Philippus uim flagitiis adhibuisse dicitur, ita tantum potest intellegi, ut omnibus flagitiis eum uim adhibuisse putemus; quod tamen a Liuii mente abhorrere ex praecedentibus patet; immo cum dicendum fuerit Philippum alia emisse, alia eblanditum esse, in aliis uim adhibuisse, etiam deesse non potest.

27, 36, 10 *qui (consules) quia iam designati provincias sortiti erant, praetores sortiri iusserunt. C. Hostilio iurisdictio urbana euenit; addita et peregrina.* — iurisdictio Σ^3 , om. P. Quamquam hanc uocem non necessariam esse concedo, tamen non semper a Liuiio omissa est: 25, 41, 12 *praetores deinde creati . . Pisoni iurisdictio urbana, Sulpicio Sicilia . . euenit*; 35, 35, 10 *praetores inde sortiti sunt: M. Claudio urbana, P. Claudio peregrina iurisdictio euenit*; 40, 1, 1 *iurisdictio urbana M. Ogulnio Gallo, inter peregrinos M. Vario euenit*; 42, 10, 14 *C. Licinius Crassus urbanam iurisdictionem, Cn. Sertorius inter peregrinos erat sortitus*; atque addita est ea uox, ubi similiter ac 27, 36, 10 *provinciae praemissum est* 30, 1, 9 *tum praetorum provinciae in sortem coniectae: iurisdictionem urbanam P. Lentulus, Sertorium P. Lentulus . . est sortitus*; 33, 26, 1 *praetores annuae provincias sortiti: L. Apurcius Fullo urbanam iurisdictionem, M. Lentulus Cicerone inter ciues et peregrinos*; 34, 43, 6 *dum*

de provinciis consulum disceptatur, praetores sortiti sunt. Cn. Domitio urbana iurisdictio, T. Iuuentio peregrina euenit. Itaque ut iurisdictionem illo loco praetermitterem, animum inducere non potui.

27,51,8 *eam supplicationem C. Hostilius praetor pro contione edixit, celebrataque a uiris feminisque est; omniaque templa per totum triduum aequalem turbam habuere.* — pro contione Σ^1 , om. P; celebrataque Σ^1 celebrata P; omniaque Σ^1 omnia P. Ac uerba pro contione genuina esse apparet ex 45,2,12 *supplicatio pro contione populo indicta est*, cf. 7,10,14; 21,11,4; 30,17,9; 38,23,11; 43,16,5; de *que* porro euentum rei significante cf. 22,10,8 *supplicatio edicta, supplicatumque iere cum coniugibus ac liberis*, 21,8,5 alibi; de *que* autem in duobus deinceps enuntiatis posito cf. 31,8,2 *supplicatio . . indicta est, obsecratique circa omnia puluinaria dii . . ; consultiue fetiales*. Simili de causa eadem coniunctio adsciscenda erat

27,30,6 *de pace dilata consultatio est in concilium Achaeorum, concilioque ei et locus et dies certa indicta*, ubi concilioque ei Σ^3 concilio P.

28,2,7 *ceterum asperitas locorum et Celtiberis . . uelocitatem inutilem faciebat et haud iniqua eadem erat Romanis stabili pugnae aduētis.* — et celtiberis Σ^1 celtiberis P; sed solet Liuius in eiusmodi sententiis et duplicare: 28,19,16 *ne uanis tot conatibus suorum et hostibus cresceret animus et segnior miles fieret* cf. 7,23,10; 21,50,4; 35,27,12; 37,39,6; 38,26,5.

28,3,15 *Carthaginenses omnes in custodiam dati sunt, oppidanorum quoque trecenti ferme.* — quoque trecenti Σ^3 con P; similiter quoque cum ea quam insequitur uoce post uerbum adicitur 27,15,5 *navis, quas Liuius . . habuerat . . instruit, onerarias quoque, non eas solum, quae remis agerentur.*

28,5,15 *et concilio quidem dimisso iam uenit; segetibus tamen, quae iam prope maturitatem erant . . euastatis Scotussam copias reducit.* — iam prope Σ^3 prope P; ne iam ex praecedentibus repetitum esse suspicere, hi loci prohibent: 25,15,18 *non ad frumenta modo, quae iam in herbis erant, corrumpenda*; 23,48,1 *nec ante uiolauit agrum Campanum, quam iam altae in segetibus herbae pabulum praebere poterant*; 31,2,7 *ad demetenda frumenta (iam enim maturae erant segetes) profectus.*

28,25,11 *tranquillam seditionem iam per se languescentem repentina quies rebellantium Hispanorum fecit.* — iam Σ^3 , om. P; cf. 6,18,5 *his simul inflatus exacerbatusque iam per se accensus incitabat plebis animos*; 6,23,4 *hic per se iam milites incitados insuper instigabat*; 2,39,7; 38,26,8.

25.31.7 *cum viginti milibus peditum, duobus milibus equitum et quingentis* Σ^3 : in P uerba *peditum duobus milibus* interciderunt; ne uerborum ordo suspicionem iniciat. cf. 3.15.5 *ad duo milia hominum et quingenti*.

25.33.14 *ita duo diuersa proelia erant: duae peditum acies, duo equitatus . . pugnabant. — diuersa* Σ^3 . om. P; cf. 4.33.10 *cum duae acies. duo diuersa proelia circumuentos Etruscos et a fronte et ab tergo urgerent*: 23.29.12.

25.40.7 *cunctationis. quam metum pigritiamque homines adulescentes sane oppellent. dum me non paeniteat adhuc aliorum speciosiora primo aspectu consilia semper uisa. mea usu meliora. — dum me non* Σ^1 *dum me* (om. non) P. Maduigius em. L. p. 252 adn. aut *dum ne*. id quod inle a Gronouio edebatur. aut *dum me ne* scribi iubet, Weissenbornius autem et ipse lectioni uulgatae adhaerens adnotat: 'da der Put. *dum me*. der Sp. *dum me non* hat, so ist es möglich. dass L. wenn auch nicht *d. me non*, doch *dum me ne* geschrieben habe.' Sed accusatiuum *me* prorsus necessarium esse, quia Fabius et adulescentes inter se opponuntur, recte obseruauit Halmius Sitzungsber. d. b. Akad. 1869 II p. 584 adn. 4. Accedit quod, si *me non* additur. ad *paeniteat* ineptissime ex praecedentibus *adulescentes* supplendum esset; nam nude *paenitet* ita tantum ponitur. si aut omnes homines, id quod hoc loco fieri Weissenbornius prae opinatur. aut certi quidam, de quibus propter sententiae formam nulla sit dubitatio, intelleguntur. Itaque *me* eo certius retinendum erat, quia non solum in S sed etiam in P traditur. Porro *non*, pro quo *ne* substitui solet, satis defenditur eis, quae Obbarius Zeitschr. f. d. Gymnasialw. IV (1850) p. 543 sqq. diligentissime 'Ueber *non* mit dem Imperativ und Coniunctiv statt des prohibitiven *ne*' disseruit: eum enim *non* negationis usum non solum apud poetas haud raro sed etiam apud Ciceronem interdum, saepius apud argenteae aetatis scriptores deprehendi magno exemplorum numero confirmauit; cf. etiam Liu. 37,35,7 *si Asiae quoque partem aliquam abstrahere uelint, dummodo non dubiis regionibus finiant, uinci suam temperantiam . . regem passurum*; Quintil. 10,3,7 *interim tamen, si feret flatus, danda sunt uela, dum nos indulgentia illa non fallat*.

28,42,10 *ostende Romana arma et exercitum alienigenam: iam uelut ad commune restinguendum incendium concurrent. — iam* Σ^3 , om. P; de *iam* post imperatiuum, qui apodosis condicionalis uice fungitur, posito et euentum statim consequentem indicante cf. Handius Tursell. III p. 115, 6 (coll. p. 113, 2).

28,43,11 *cum quaesitus ad id bellum imperator nemo se ostenderet praeter me, nemo profiteri nomen ausus esset.* — nomen Σ^3 , om. P; cf. quae 26,18,5 de eadem re commemorantur: *primo expectauerant, ut, qui se tanto imperio dignos crederent, nomina profiterentur.*

28,46,13 *Cn. Seruilio praetori negotium datum, ut . . duas urbanas legiones imperio cui uideretur dato ex urbe duci iuberet.* — duas Σ^3 , om. P, et poterat sane duas abesse, quia si urbanae legiones commemorantur, duas fuisse intellegitur; sed alibi quoque, etsi non opus fuit, numerus additus est, uelut 23,14,2 *praeter duas urbanas legiones, quae principio anni a consulibus conscriptae fuerant*; cf. 23,25,9; 23,31,3.

29,18,18 *sed et nunc et tunc et saepe alias dea suam sedem suumque templum aut tutata est aut a uiolatoribus graua piacula exegit.* — et tunc Σ^2 , om. P. Maduigius em. L. p. 419 'scribi' inquit 'debet: sed et tunc et saepe cet. Nunc dea nondum tutata erat templum nec poenas exegerat.' Illud concedo, nunc deam nondum tutatam esse templum, sed certe poenas exegerat, nam § 15 legimus *has dea poenas a templi sui spoliatoribus habet*; et cum § 18 non dictum sit *et tutata est et . . exegit*, sed *aut tutata est aut . . exegit*, uerba *et nunc* non remouenda sunt; *et tunc* autem, quae Weissenbornius omisit, propter ea quae in praecedentibus narrantur, abesse non possunt.

29,20,2 *quem modo ciuitas iuuenem admodum unum recuperandae Hispaniae delegerit ducem.* — unum Σ^2 , om. P; cf. 26,18,2 *et exercitum augeri et imperatorem mitti placebat, nec tam quem mitterent satis constabat quam illud, ubi duo summi imperatores intra dies triginta cecidissent, qui in locum duorum succederet, extraordinaria cura deligendum esse. cum alii alium nominarent cet.*; 26,18,9 *P. Scipioni imperium esse in Hispania iusserunt cet.*; 26,19,10 *et M. Iunius Silanus propraetor adiutor ad res gerendas datus est.*

29,27,9 *Scipio ut in conspectu terra fuit, precatus deos uti bono rei p. suoque Africam uideret.* — deos Σ^2 , om. P; cf. 4,13,14 *precatus tandem deos immortales Cincinnatus, ne senectus sua . . damno dedecoriue rei publicae esset*; 25,1,7 *mulierum turba erat nec sacrificantium nec precantium deos patrio more*; 40,9,5 *si mori tacitum oportet, taceamus, precati tantum deos, ut a me coeptum scelus in me finem habeat*; quod uero lac. Gronouius opponit Scipionem, si obiectum ad *precatus* addidisset, *deos deasque* repetiturum fuisse, id nihil esse apparet.

30,17,6 *praetor extemplo edixit, uti aeditui aedes sacras omnes tota urbe aperirent.* — omnes Σ^2 , om. P; cf. 38,51,13 *Scipio non in Capitolio modo sed per totam urbem omnia templa deum cum p. R. circumiit.*

CAPVT II

DE INTERPOLATIONIBVS ET SYNONYMIS.

Singularium uocum deprauationes, quae a librariis, ut pro distortis litteris uocem latinam supponerent, consulto effectae esse uideantur, omnes enumerare aut adeo explanare eo facilius supersedere potero, quia in hoc quidem genere in P (cf. Maduigius em. L. p. 248 sq.) aeque atque in Σ peccatum est, nec quicquam attinet in eis immorari, de quibus omnes consentiant. Paucae tamen grauiiores orationis corruptae interpolationes, quibus Σ deformatus est, breuiter commemorandae sunt.

29,6,2 *latrociniis magis quam iusto bello in Brutiis gerebantur res, principio ab Numidis facto et Brutiis non societate magis Punica quam suopte ingenio congruentibus in eum morem.* Haec sententia, in P sincere et sermone apto tradita, in Σ^1 ita mutilata est: . . *principio Numidis non societate magis Punica quam suopte ingenio promptis in eum morem.* Nec tamen ueri simile est eodem errore tribus simul locis peccatum esse. Videntur potius primum uerba *facto et Brutiis* propter homoioteleuton intercidisse; deinde, ut uerborum structurae sententiaeque subueniretur, ex eis quae restabant *ab* sublatum est et *promptis* suppositum pro *congruentibus*, quae uox, aptissima ubi Numidarum et Bruttiorum mentio praecedat, non iam conuenit, si uni Numidae commemorantur. Eadem ratione uitium uidetur contractum

30,6,5 *ignibusque in proxima tecta coniectis effusa flamma primo uelut sparsa pluribus locis reluxit, dein per continua serpens uno repente omnia incendio hausit.* Ita P sine dubio recte; contra Σ^1 tradit . . *dein continua incendio hausit.* Cum enim uerba *serpens uno repente omnia* propter homoioteleuton ommissa essent, ut obiectum ad *hausit* referendum recuperaretur, necessario *per tollendum* erat.

29,32,8 *amnis ingens fugientis accepit . . raptique gurgite in obliquum praelati. duobus in conspectu hostium in praerapidum gurgitem haustis ipse perisse creditus ac duo reliqui equites cum eo inter uirgulta ulterioris ripae emergerunt.* Haec, qualia in P leguntur

cum nullam corruptelae aut interpolationis moueant suspicionem, in Σ^1 ita deprauata sunt: . . *duo reliqui equites cum eo uirgulta interioris ripae tenuerunt*; praeterea Σ^2 pro *praelati* tradit *relati*, idemque mendum uidetur in Σ^1 fuisse. Atque *interioris* uitiosum esse elucet, siue casu propter uicinitatem uocis *inter* ortum, siue, id quod Gronouius suspicatur, propter *relati* consulto a librario correctum est. Cetera duo menda, *inter* omissum et *tenuerunt* pro *emerse* substitutum, simul casu orta esse non probabile est, sed postquam alterutrum irrepsit, dedita opera alterum effectum uidetur.

29, 35, 3 *Scipio praefectos equitesque, prout cuiusque opera fuerat, ante omnis Masinissam, insignibus donis donat*. Pro *prout cuiusque*, quae uerba in P recte tradita sunt (cf. 24, 16, 8; 26, 48, 14; 30, 15, 13 cet.), Σ^1 supponit *quorum*, suppletum nimirum, postquam illa propter homoioteleuton interciderunt, et alterum praeterea addit uitium *fuerant*.

29, 24, 12 *neque ullos aequae ueteres milites in exercitu Romano esse* P; contra *neque ullos equites ueteres milites in ex. r. esse* Σ^2 ; postquam enim *eq.* nota praue *equites* perscripta est, librarius *ue* ad *milites* adsuit sententiamque corripit.

Aliud eiusmodi exemplum tam absurdum et peruersum est, ut ab homine uel stultissimo editum esse uix credas

30, 1, 6 *quod in Brutiis prouincia, idem in Etruria ac Liguribus decretum*. Quod in Σ^1 traditur *cui in Br. pr. eidem in E. ac L. decreta*, ex parte ab librario effectum uidetur, qui postquam *quod . . idem in cui . . eidem* corrupta sunt, cum *prouincia* nominatiuus esse uideretur, *decretum* in *decreta* immutauit.

In hoc interpolationum numero recensere non dubito

29, 33, 1 *maiores igitur iam rem Syphax ratus, quam ut per praefectos ageret, cum filio iuene — nomen Vermina erat — parte exercitus missa imperat, ut circumducto agmine in se intentum hostem ab tergo inuadat, ubi imperat ut . . inuadat* P *illum . . inuadere iubet* Σ^1 . Sed *illum* uitiosum est, cum filius, qui significatur, proxime praecedat nec uarii duces a scriptore inter se opponantur; quodsi *illum* interpolatorem arguit, eidem etiam *inuadere iubet* tribuere debemus.

Atque his quidem locis cum tam infeliciter res interpolatoribus cesserit, ut quiuis sano iudicio praeditus uestigia eorum facile deprehendat, tamen interdum, ubi nec tanta peccandi facultas erat et correctio faciliior, fieri potuit ut etiam probabilia excogitarent, quae genuini speciem prae se ferrent. Quod factum est

27, 25, 7 (*Marcellus*) cum . . aedem *Honori et Virtuti* monisset, dedicatio eius a pontificibus impediatur. quod negabant unam cellam duobus diis recte dedicari. quia, si de caelo tacta aut prodigii aliquid in ea factum esset, difficilis procuratio foret, quod utri deo res diuina fieret, sciri non posset: neque enim duobus nisi certis deis rite una hostia fieri. — duobus diis Weissenbornius ex Val. Max. duobus P amplius quam uni deo Σ^1 . Lectio in Σ^1 tradita non tantum propter sinceritatem praestare uidetur, cum Puteanum mutilatum esse constet, sed maxime, quia ea responsi forma, quae in Σ^1 legitur, non ad id solum, quod narratur, sed ad omnia, quae umquam euenirent, exempla pertineret uniuersamque legem in aedibus sacris dedicandis obseruandam redderet, qualis a sacerdotibus constituta et in libris pontificiis memoriae mandata erat. Nihilo minus duobus diis genuina, amplius quam uni deo suppositicia sunt. Nam eius solum, de quo tum agebatur, exempli rationem habuisse sacerdotes ex insequentibus responsi uerbis utri deo et duobus . . deis apparet et Valerii Maximi et Plutarchi auctoritate confirmatur, qui si non ex ipso Liuiio, attamen ex eodem quo Liuius fonte haurientes haec tradunt: Val. Max. I, 1, 8 cum M. Marcellus . . templum *Honori et Virtuti*, Clastidio prius deinde Syracusis potitus, nuncupatis debitum uotis consecrare uellet, a collegio pontificum impeditus est, negante unam cellam duobus diis recte dicari; futurum enim, si quid prodigii in ea accidisset, ne dinosceretur utri rem diuinam fieri oporteret: nec duobus nisi certis diis una sacrificari solere. Plutarch. Marc. 28, 1 ἔπειτα γὰρ ἐκ τῶν Σικελικῶν λαφύρων ὁδοποιούμενον ἐπ' αὐτοῦ Δόξης καὶ Ἀρετῆς καθιερωῖσαι βουλόμενος καὶ κωλυθεὶς ὑπὸ τῶν ἱερέων οὐκ ἄξιόντων ἐνὶ ναῶι δύο θεοὺς περικεσθαι . .

28, 27, 15 sederunt in tribunali P. Scipionis, lictor apparuit, summoto incesserunt, fasces cum securibus praelati sunt P . . fasces et secures praelatae sunt Σ^1 uitiose; nam prorsus diuersum est quod legimus uelut 28, 24, 14 suis tergis suisque ceruicibus uirgas illas securesque imminere, quas ad metum aliorum praeferrent, nec omnino conferri potest uelut 8, 33, 18 nunc ducibus populi Romani . . uirgas et secures . . intentari, nam primum uirgis caeditur deinde securi percutitur, nec uero praeferuntur primum uirgae deinde secures, sed secures uirgis illigatae; cf. 24, 9, 2 admonuit cum securibus sibi fasces praeferri; 3, 36, 4 cum fascibus secures illigatas praeferebant.

Atque his locis Σ deprauata exhibere apparet; compluribus aliis uero P et Σ in uocibus uocumue formis uel dictionibus ita

inter se dissentiunt, ut, si sententiae sermonisque rationem habeas, non discernas, utram scripturam pro uera comprobēs: eis locis Puteani scripturam retinendam esse duxi, quamquam aliquoties fieri potest, ut Σ genuina Liuii uerba seruauerit, P suppositicia tradat. Nec enim omnes, quas infra exscribo, discrepantias consulto effectas esse constat: synonymorum maxime inter se permutatio negligentiae plerumque atque errori librariorum tribuenda est; quae uariatio ut in aliis libris optimis deprehenditur (cf. quae de primae decadis codice Veronensi Mommsenus p. 181 sq. disputat), ita ne Puteanum quidem eo uitio uacare infra nouis exemplis illustrabitur.

Puteanum igitur secutus sum, quamquam lectio in Σ tradita non uitiosa est, his potissimum locis:

27, 4, 6 *regem nec inimiciorem ulli populo quam Carthaginiensi nec amiciorem quam Romano esse adfirmabant* — *romanno* P *romanis* Σ^1 . Puteani lectio ex correctione corruptelae *romam* orta uidetur cf. Woelfflinus L. Krit. p. 11; qua uero auctoritate eiusmodi correctiones nitantur, cum nondum exploratum sit, lectio in Σ tradita non omnino negligenda est.

29, 12, 1 *Aetolos desertos ab Romano cui uni fidebant auxilio* — *romano* P *romanis* Σ^1 .

27, 5, 2 *ubi* P *ibi* Σ^1 recepitque Weissenbornius; ego non uidi, cur a P recederem.

29, 22, 11 et 29, 32, 4 *ubi* P *ibi* Σ^2 (contra 28, 1, 1 *ubi* P *praue*, *ibi* Σ^4 recte; 27, 12, 7 *ibi* P *praue*, *ubi* Σ^4 recte).

27, 5, 4 *in urbes in agros* P *in urbes agrosque* Σ^1 .

27, 19, 5 *regalem animum in se esse . . tacite iudicarent, uocis usurpatione abstinere*. — *tacitae* P *taciti* Σ^3 . De *tacite* Weissenbornius conferri iubet 2, 58, 8 *praesenti uultus demittere, tacite praetereuntem exsecrari* (sc. *militēs*); contra *taciti* et ipsum posse genuinum esse non demonstrat locus a Weissenbornio nominatus 5, 29, 10 *quod . . taciti tulissent* nec ei quos Kuehnastius synt. p. 56sq. commemorat *taciti (tacitus) ferre pati recedere anteire concedere*; immo quaerendus est locus, quo aequae ac 27, 19, 5 *tacitus* cum uerbo sentiendi construatur et contrarium uocis *tacitus* adiungatur; is legitur 24, 1, 8 *cum . . pauci magis taciti probarent constantem fidem, quam propalam* (ita Walchius Madu. *prolatam* P) *tueri audent*; contra *tacite . . palam* opponuntur 24, 14, 3 *qui iam alterum annum libertatem tacite mereri quam postulare palam maluerant* (*meruerant* P).

27,22,13 *Tubulo imperatum, ut inde praecipue caueret, ne qua noua consilia caperentur.* — *caperentur* P *orierentur* Σ³. Admodum uereor, ne *orerentur* praestet, cf. 22,43,2 *nouaque consilia in dies non apud milites solum mixtos ex conluuione omnium gentium sed etiam apud ducem ipsum oriebantur*; 25,24,10 *non tam uim multitudinemque hostium metuens, quam ne qua intestina fraus per occasionem oreretur*; 29,12,5 *ne qui motus . . oreretur*. Nam Puteani librarius ut *caperentur* pro *orerentur* supponeret, eo facilius induci poterat, quia paulo ante *caperet* pro *caueret* in P scriptum est, cf. 24,14,3, quem locum p. LXXVII ad 27,19,5 exscripsi.

27,26,1 *haudquaquam sese parem futurum credebat* P *censebat* Σ³

28,37,5 *ubi commode hibernaturum se . . credebat* P *censebat* Σ¹; sine dubio Puteani lectio retinenda est; nec tamen *censebat* uitiosum esse docent 7,12,13 *deuolaturam . . censeat*; 7,32,3 *inclinatorum censebant*; 38,19,3 *taedio se fatigaturos hostem censebant*; 39,43,5 *ignominiae sua quemquam doliturum censeret*; 35,47,3 *gentem auersam . . censebant*, sed mox 35,47,4 *principem . . infestum credebant*.

27,27,9 *equitum tres et quadraginta . . ceciderunt.* — *equitum* P *equites* Σ¹; praecedit *lictore consulum quinque uiui in hostium potestatem uenerunt, ceteri . . effugerunt*, ubi tamen nominatiuus propter *consulum* genetiuum insequentem et propter *ceteri* praelatus uidetur; alibi in eiusmodi sententiis et genetiuus usurpatur et nominatiuus: 23,44,5 *Poenorum prima eruptione perculsi ceciderunt haud plus quam triginta, Romani quinquaginta*; genet. 10,33,6; 22,41,2; 23,16,15; 28,3,16; 36,19,13; nominat. 21,29,3. Eandem discrepantiam habes

29,31,11 *ut . . pluresque quam iusto saepe in bello Carthaginienses caderent caperenturque*, ubi *Carthaginiensium* Σ¹; quod praeterea Σ² et, si silentio credis Rhenani, S *caederentur* praebent pro *caderent*, id nec praestat et ad insequentis uerbi terminationem accommodatum (cf. ad 27,15,15) uidetur; aliter est 28,6,5 *ita exclusi in medio caeduntur capiunturque*.

27,28,4 *anulis* P *anulo* Σ¹, et mox *anulisque* P *anuloque* Σ³; quia priore loco additur *eius signi errore ne cui dolus neceretur*, nescio an numerus singularis praefendus sit.

27,46,7 *tempus pugnae* P *tempus pugnandi* Σ¹; cum proxime insequatur *differretur*, eodem iure di in Σ¹ praeue additum atque in P falso omissum conicias, cf. 2,45,8 *nondum tempus pugnae esse*; 9,17,15 *tempus pugnae deligeret*; 7,14,3 *ipsos sibi locum ac tempus pugnandi sumpturos*.

27, 48, 16 *uix arma umeris gestabant P gerebant* Σ^1 ; cf. 4, 32, 3 *eosdem animos, easdem corporis uires, eadem arma gerere*; 27, 28, 12 *neglegenter ex itinere suspensa umeris, ut inter pacatos, gerentis arma*; contra 10, 26, 11 *pectoribus equorum suspensa gestantes capita et lanceis infixa*, cf. Kuehnast. p. 343.

27, 49, 1 *ipso in articulo quo P ipsa in compage qua* Σ^3 , quod et ipsum genuinum esse potest, cf. Weissenbornii adnot.

27, 51, 13 *ut . . contraheret P contrahit* (om. ut) Σ^3 , quod non minus probabile est, nec discernas, utrum in P, post *ut* praue additum, *contrahit* in *contraheret* sit mutatum, an in Σ , post *ut* omissum, *contrahit* ex *contraheret* effectum.

28, 3, 16 *haud amplius P haud plus* Σ^1 ; illud legitur uelut 28, 2, 11; 38, 40, 7 cf. Drakenb. ad 21, 29, 3, hoc habes uelut 23, 44, 5; 28, 14, 13; 29, 32, 12 cf. Drakenb. ad 41, 12, 8.

28, 4, 3 *in citeriorem Hispaniam omnis suas copias reduxit P in cit. Hisp. recipit exercitum* Σ^1 , cf. 23, 26, 10 *leuem armaturam equitesque palatos eodem recipit*; 28, 7, 11 *Sulpicius Aeginam classem recepit*; 10, 42, 1 *consul . . intentus recipiendo exercitui esse*.

28, 7, 10 *est profectus P se recepit* Σ^3 ; praecedit proxime § 9 *est profectus* et sequitur paulo post § 11 *classem recepit*, cf. Weissenbornius ad h. l.; et quamquam uerba *est profectus* tam paruum post interuallum repetita molestiora sunt, quam *recepit*, tamen ob hanc solam causam minime a Puteano recedendum est; nam eandem uocem dictionemue saepius deinceps a Liuiο repeti M. Mueller progr. schol. Stendal. 1871 p. 5 compluribus exemplis confirmauit.

30, 26, 2 *profectosque in Macedoniam legatos ad res repetendas non admissos ad Philippum regem — profectoque P missosque* Σ^1 , quod propter *admissos* improbandum uidetur; sed propter id ipsum in P *profectosque* potest suppositum esse.

28, 8, 4 *cum hostibus P cum hoste* Σ^1 ; hoc, ut in uniuersa sententia, fortasse praefendum.

28, 16, 7 *hostis . . conatus esset P hostes . . conati essent* Σ^1 (28, 16, 8 *ad hostem*).

28, 11, 6 *terrui animos hominum ignis in aede Vestae extinctus, caesaque flagro est Vestalis, cuius custodia noctis eius fuerat. — caesaque P ob quam causam caesa* Σ^3 .

28, 44, 14 *uratur euasteturque in uicem Africa. — euasteturque P populeturque* Σ^1 ; de *euastari* cf. Drakenborchius et Ernestius; *populari* cum passiuā significatione habes 3, 3, 10 *uri sua popularique passi*, ubi item ut 28, 44, 14 *uri* adiunctum est; 3, 6, 5 *urbem Ro-*

manam subita deum ira morbo populari: 45.44.1 *agro populato*; 9.36.13 et 10.39.5 et 37.13.9 et 37.21.9 *depopulato agro*; 37.4.6 *omnis ora maritima . . depopulata ab Achacis erat*; 35.43.4 *agros depopulatos*.

25.45.19 *Umbriae populi et praeter hos Nursini et Reatini . . milites polliciti*. — et praeter hos Nursini P Nursinique Σ¹.

25.46.11 *Montanos instituit oppugnare* P *Mont. institit opp.* Σ¹, et hoc quidem Livio usitatus est. cf. 24.46.1 *Fabius . . Arpos primum institit oppugnare* et Drakenb. ad 30.12.15 19; sed etiam illud rectum cf. Gron. et Drakenb. ad 25.46.11.

29.6.5 *qui . . Regium se contulerant* P *qui exulabant Regii* Σ¹; utrum genuinum sit. uix discernas.

29.17.10 *ad recipiendos a Carthaginiensibus Locros* P . . *recuperandos . .* Σ¹. utrumque aequè probabile est. cf. uelut 29.20.2 *quem . . ciuitas . . recuperandae Hispaniae delegerit ducem. quem recepta ab hostibus Hispania . . creauerit consulem*; 7.15.1 *urbs . . a Gallis recuperata*; 22.14.9.

30.12.6 *recuperatum patrum regnum* P *receptum p. r.* Σ².

29.15.6 *nec tamen illi unquam postea prosperi quicquam euenit. — prosperi* P *prosperi* Σ². Vtrumque sermoni Liuiano conuenit, cf. 21.21.9 *si cetera prospera euenissent*; 25.42.15 *omnia quae prospera tibi . . euenere*; 37.47.4 *ut ea res prospera et laeta eueniret*; 42.25.7 *ut . . bellum . . prosperum eueniret*; contra 9.19.10 *etiammi prima prospere euenissent*; 22.35.11 *optare. ut. quae caute ac consulte gesta essent. satis prospere euenirent*; 23.27.12 *cui ut omnia prospere euenirent*; 35.42.10. 5.51.5 *inuenietis omnia prospera euenisse* in Veron. *prospera* traditur. in ceteris libris *prosperare*; 22.40.3 quod in P scriptum est *optare ut omnia prosperaeuenirent*. id et ex *prospera euenirent* et ex *prosperare euenirent* ortum esse potest; cf. Weissenbornius ad illos locos. Fabrius ad 21.21.9. Heerwagenus ad 22.40.3. Kuehnastius synt. p. 56. Alanus em. L. I 15. H. I. Mueller Z. f. d. Gymn. XXIX Jahresb. p. 71 sq. et XXXII Jahresb. p. 65.

29.20.11 *si . . Scipio . . iam in Africam traiecisset* P cf. § 6, . . *transisset* Σ². quod et ipsum sermoni Liuiano conuenit. cf. 29.26.6 *mens ipsa traiciendi. quod . . se transire vulgauerat*; 33.34.4 *ne (ex Asia) in Europam aut ipse transiret aut copias traiceret*; 36.17.7 *qui cum . . ex Asia in Europam transisset*; 36.41.1 *tamquam non transitis in Asiam Romanis*.

30.28.1 *quod incolumi exercitu in Africam transisset* P . . *traiecisset* VF *transmisisset* R; mihi *transisset* eo certius praeferendum

uidetur, quia si *traiecisset* aut *transmisisset* genuinum esset, simul *incolumem exercitum* expectaremus.

29,23,3 *erat Hasdrubali . . non hospitium modo cum rege, de quo ante dictum est, cum ex Hispania forte in idem tempus Scipio atque Hasdrubal conuenerunt.* — de quo P ut Σ^2 . Liuius, ubi factum quoddam se iam antea narrasse commemorat, solet dicere *ut (sicut) ante dictum est*; ubi de homine quodam uel re se iam exposuisse admonet, dicit *de quo ante dictum est*: 7,16,5 *Sex. Tullius, de quo ante dictum est, exclamat*; 23,8,2 *eo Pacuuius Calauius, de quo ante dictum est, princeps factionis eius, quae traxerat rem ad Poenos, filium iuuenem adduxit*; 35,35,4 *in consilio arcano gentis, de quo ante dictum est.* Discernas igitur, utrum Liuium dicturum fuisse existimes se de hospitio exposuisse, an hospitium Hasdrubali cum rege fuisse se ante narrasse; mihi hoc aptius uidetur et *ut ante dictum est* praestare, quia 28,18,2 simpliciter ait *utrumque in hospitium inuitat*; quae adnectit, ea non de hospitio, sed de Scipionis et Hasdrubalis colloquio exponit.

29,23,4 *ad eam rem consummandam* P . . *confermandam* Σ^1 , fortasse recte, cf. Weissenbornii adnot.

29,32,13 *ut intra paucos dies sex milia peditum armatorum, quattuor equitum ad eum conuenirent* P . . *confluerent* Σ^2 , quod fortasse praestat, cf. 24,24,1 *multitudo maior in dies Syracusas confluebat*; 5,46,4 *nec Romanis solum eo conuenientibus, . . sed etiam ex Latia uoluntariis confluentibus*; 28,46,11 *ad famam nominis eius Gallis undique confluentibus*; 24,49,5 *adfluentibus . . undique barbaris*; 29,30,7 *adfluebantque undique . . ueteres milites Galae*; 35,3,1 *adfluente quotidie multitudine*; 36,12,6 *aliis sua uoluntate adfluentibus*; 37,16,10 *postquam plures ex urbe adfluebant*; 37,43,6 *aliam . . adfluentem turbam*; 39,31,12 *copiae adfluebant*; 21,38,4.

29,36,6 *trepide reditum* P *trepidi rediere* Σ^2 .

30,8,9 *opstinate* P *obstinati* Σ^1 ; de *obstinate* cf. ap. Weissenb. 37,32,5 *adeo obstinate restitere oppidani*; nec tamen adiectiuum uitiosum esse constat.

30,9,11 *locus . . tutus* P *locum . . tutum* Σ^1 , quod ita praefendum esse conicias, ut uerba praecedentia *abest ad passuum* cum Rhenano parenthesi includantur; nam si nominatiuus ponatur, expectes *is* pronomen ad *locus* additum, uelut 42,51,5 *Parorea et Parastrymonia — sunt autem ea loca subiecta Thraciae* —. Sed Puteani lectionem defendit 38,13,11 *ad Tabas . . peruentum. in finibus Pisidarum posita urbs est in ea parte quae uergit ad Pamphy-*

lium mare. — In § 12 ubi *possit* P *posset* Σ² tradit. si *locus* . . *tutus* comprobas. imperfectum nullo modo praestat. contra ubi *locum* . . *tutum* praefers. imperfectum aequae ac praesens aptum est.

30.12.14 *quodcumque* P cf. 10.39.6: 33.24.6: 34.7.15; 35.6.4: 39.40.5: *quicquid* Σ² multo frequentius. uelut 5.6.15: 31.1.5: 31.24.15: 31.46.10: 33.49.4: 36.9.5: 37.41.6: 37.41.7 cet.

30.17.12 *cordi* P *honori* Σ². quod non uitiosum sed illo non melius est. cf. Drakenb.

Ab his locis. quibus discrepantias quas indicaui in Σ¹ fuisse satis constat. ne certa cum dubiis permiscerentur. secreui eos. quibus Σ¹ ita a P dissentit. ut nec S nec G nec L eius scripturas confirmant. Nam etsi silentio Rhenani et Gelenii et L. librarii nihil omnino tribuendum est. tamen fieri potest ut eae lectiones in Σ¹ demum inlatae sint. nondum in Σ³ Σ² Σ¹ infuerint. Quamquam equidem non dubito. quin H. si eis locis exstaret. plerumque cum Σ¹ consensurus sit.

27.7.4 *C. Laelium* . . *iussit* P *C. Laelius* . . *iussus* Σ¹.

27.12.16 *cecidere* . . *duo milia et septingenti civium sociorumque.* in iis *quattuor Romani centuriones.* — in iis P¹ *inter quos fuere* VR in iis *fuere* F; in his *qu. rom. cent. fuere* qg. Atque in iis non opus est ut exemplis confirmem: *inter quos uero habes* 34.52.9 *multi nobiles captiui obsidesque.* *inter quos Demetrius* . . *fuit*: 37.3.5 *principes Aetolorum* . . *inter quos Damocritus et frater eius erant*: 30.43.11 *captiuorum quattuor milia tradiderunt.* *inter quos Q. Terentius Culleo senator fuit*: 27.11.12 *alius lectus senatus.* *octo praeteritis.* *inter quos M. Caecilius Metellus erat*: (33.23.5 *multi nobiles Galli ante currum ducti.* *inter quos quidam Hamilcarem* . . *fuisse auctores sunt*): 31.2.9 *ad septem milia hominum* . . *sunt caesa.* *inter quos ipse C. Ampius praefectus (om. fuit)*: 33.36.5 *illustres uiri aliquot* . . *cecidere.* *inter quos praefecti socium* . . (om. *fuere*); 23.1.9 *aliquot* . . *nobiles iuuenes capti caesique.* *inter quos et Hegeas* . . *cecidit*: 36.26.1 *legatos* . . *miserunt.* *inter quos et Thoas* . . *missus est.*

27.16.11 et 27.49.4 *ibi* P *ubi* Σ¹. quod aequae probabile est.

27.17.1 *aestatis eius principio.* *qua haec agebantur* P . . *gerantur* Σ¹. quod defensione non indiget.

27.15.4 *illo quidem die* . . *nocte* . . *postero die* . . — *illo* P *eo* Σ¹. Cf. 34.12.1 sq. et *illo quidem die sic sine responso dimissi.* *consulem nocte.* *quae insecuta est.* *anceps cura agitare* . . *postero die legatis respondit*: 24.23.1 *atque illo quidem die dimissi* . . *postero die* . . ; 5.21.17 *atque ille dies caedo hostium* . . *est consumptus*; po-

stero die . . Contra 21, 59, 2 *atque eo die tria milia passuum inter bina castra fuere; postero die . . pugnatum est; 38, 20, 5 eo die . . posuit castra; postero . . ducere ad hostem pergit.* Sed 27, 18, 4 sine dubio illo etiam propter quidem praefendum est.

27, 21, 5 *postero die praetores creati* P *tum praetores creati* Σ⁴. In libris inde a uicesimo primo praetores post consules dicuntur facti *postero die* 33, 24, 2; 34, 54, 2; 35, 10, 11; 35, 24, 6; 36, 45, 9; 38, 42, 4; 39, 23, 2; 41, 8, 1; 42, 28, 5; 44, 17, 5; *deinde . . postero die* 45, 44, 2; *post diem tertium* 27, 35, 1; 43, 11, 7; *biduo post* 32, 27, 6; *tum* semel legitur 25, 2, 5; saepissime usurpatur *inde* 22, 35, 5; 23, 24, 4; 26, 23, 1; 27, 6, 12; 28, 10, 3; 28, 38, 11; 29, 11, 11; 29, 38, 4; 31, 49, 12; 32, 7, 13; 33, 42, 7; 34, 42, 4; 38, 35, 2; 39, 6, 2; 39, 32, 14; 39, 56, 5; 40, 18, 2; 40, 59, 5; 41, 14, 5; 41, 28, 5; *deinde* 25, 41, 12; *exinde* 31, 4, 4; 37, 47, 8; 40, 35, 2; 42, 9, 8.

27, 27, 1 *cupido* P *cupido* Σ⁴, quam formam altera non minus frequentem habes uelut 6, 35, 6; 10, 25, 1; 24, 13, 5; 33, 38, 11; 34, 4, 9; 38, 16, 4; 40, 21, 2; contra *cupido* 2, 45, 7; 7, 30, 16; 38, 49, 6.

27, 40, 13 *obuius* . . fuit P^l *obuiam* . . fit Σ⁴ *obuius* . . fit φρL. Sed nec *obuiam fieri*, quod apud Ciceronem esset in Verr. act. 17, 18 et pro Mil. 10, 28, usquam alibi apud Liuium inueniri nec *obuiam esse* recte obseruauit Maduigius in praef. ed. ad 4, 58, 1 et em. L. p. 131; dicit Liuius *obuius esse*, cf. quos Maduigius l. l. con-gessit locos et 10, 35, 1; 10, 43, 4; 21, 31, 2; 21, 39, 9; 21, 41, 4; 29, 9, 2; 44, 4, 1, et *obuius fieri* 3, 6, 7; 3, 7, 5; 10, 2, 9; 21, 46, 3. Itaque ut hic *obuius* et *fuit* sunt retinenda, ita etiam

27, 51, 1 *tum enim uero omnis aetas currere obuii, primus quisque oculis auribusque haurire tantum gaudium cupientes uix quisquam cum* Σ¹ *obuiam* praeferebat, quamquam *obuiam ire, obuiam effundi* sim. Liuius usitata sunt; cf. 41, 25, 4 *quibus redeuntibus . . Eupolemus etiam obuius exierat* et Kuehnast. p. 57.

27, 47, 6 *castra conlata* P *castra coniuncta* Σ⁴. Vbi hostium castra significantur, id quod hoc loco fit, cum *castra conferre* (*signa conferre*) Liuius ponere soleat, cf. Ignatius 'de uerborum . . compositorum . . cum datiuo structura' p. 86 sqq., *castra coniungere* bis admisit 3, 69, 9 *insequens dies hostem in conspectum dedit castra-que ad Corbionem castris sunt coniuncta*; 4, 32, 6 *simul castra castris coniunxissent, satis confidere nec sceleratissimis hostibus diuturnum . . gaudium fore et populum Romanum intellecturum cet.*

28, 2, 3 *ab hoste* P *ab hostibus* Σ⁴.

25.5.10 *circum* P *circa* Σ¹, cf. Woelfflinus L. Krit. p. 17.

25.41.16 *in hostium terram* P *in hostium terras* Σ¹ fortasse recte, quia uariae uariorum hostium terrae significantur, cf. in praeced. *reges imperatoresque*.

25.46.15 *in Brutiis nihil ferme anno eo memorabile gestum* P . . . *actum* Σ¹: utrumque uerbum, ubi *memorabile* accedit, aequè usurpatur: 7.16.7 *ab altero consule nihil memorabile gestum*: 7.26.13 *a Camillo nulla memorabilis gesta res*: 32.7.5 *neque ipse consul memorabile quicquam gessit*: 32.9.5 *neque memorabilis rei quicquam gessit*: 32.26.1 *nihil sane memorabile ab . . . consule gestum*: 9.32.11; 35.11.1: 36.17.7: 40.16.10: 45.44.1. Contra 2.19.1 et 7.2.2 *nihil dignum memoria actum*: 5.14.6 *his tribunis ad Veios nihil admodum memorabile actum est*: 8.37.6 *nec tamen res ulla memorabilis acta*: 31.26.13 *nec aliud quicquam dignum memoria in Graecia egit*: 32.6.5 *nihil memorabile a Villio actum*: 39.44.11.

At 29.27.2 *quae in meo imperio gesta sunt geruntur postque gerentur* Σ¹ *acta* pro *gesta* exhibens manifesto deprauatus est.

29.2.5 *equitatum* P *equitem* Σ¹: sequuntur equiti et equitis, deinde bis equites.

CAPVT III

DE PRAEPOSITIONIBVS.

Orationem Liuianam in Σ nec saepius nec grauius quam in P deformatam esse, in uno satis amplo discrepantiarum genere ostendam, in praepositionibus prae additis aut omissis aut cum aliis commutatis.

Puteanus uerbis nominibusque praepositiones particulae prae adiunxit. Σ genuinum seruauit his locis:

26.45.12 [*ap*]paratos P: 27.15.2 caperent] acciperent P: 27.34.5 prae se re]ferens P: 28.7.12 ceperat] decertat P: 28.20.9 de]inde P, quod Weissenbornius non debebat tenere cf. 6.25.6; 27.1.3: 28.3.10: 28.26.9 [e]uenissent P: 28.33.5 [e]missis P: 28.36.12 in]uitarent P: 28.42.3 ad]appulisti P: 29.4.5 in]certum P: 29.22.2 [e]uenerunt P: 29.24.12 in]expertosque P: 29.37.1 di]lectus P.

His exemplis, quibus P corrupta exhibere a Maduigio et Weissenbornio agnoscitur, addenda sunt

30.7.3 Syphax octo milium ferme inde spatio loco munito con-sedit. — munito Σ: communito P. Inter munitus enim et communitus certum quoddam significationis discrimen intercedit, quo

lectionem in Σ traditam praeferre iubemur. Nam cum *munitus* haud raro in adiectiui notionem abierit, ut idem fere atque *firmus*, *tutus* sit, *communitus* participii naturam uerbique significationem numquam abiecit. *Loco communito* igitur ualeret uel *postquam locum communiuit* uel *loco quem communiuerat*, quod utrumque comprobare nequit, quia de loco alto ac situ naturali firmo agitur; contra quod Σ praebet constanti usu Liuii aliorumque commendatur; cf. 7,42,4 *inde ad quartum lapidem profectos loco munito consedis*; 9,44,8 *hostes secutos duo milia inde locis munitis et ipsos consedis*; 22,18,5 *super Allifas loco alto ac munito consedit*; 28,37,9 *egressi nauibus super portum loco munito castra locant*; 2,7,6 *alto atque munito loco arcem inexpugnabilem fore*; 5,39,10 *placuit . . in arcem Capitoliumque concedere . . ex loco inde munito deos . . defendere*; 8,27,10 *coacti a Samnitibus . . praesidia in loca munita accipere*; 10,46,11 *inde quinque castella locis sita munitis expugnauit*; 32,6,2 *loco munito relictis legionibus*; 35,22,8 *Toletum ibi parua urbs erat ad loco munito*; 38,49,1 *cum hostes montem cepissent, loco se munito tenerent*; 40,22,14 *relicta urbe in loca munita et montes refugerunt*. Cum aliis nominibus coniunctum *munitus* adiectiui notionem praefert uelut 4,61,6; 9,41,14; 10,3,5; 10,41,13; 24,3,8; 25,11,12; 31,27,5. Eadem usus constantia inuenitur apud Caesarem, cf. uelut b. g. 2,29,2; 3,23,2; 5,9,4; 5,21,4; 6,5,4; Hirt. b. g. 8,11,1; 8,18,1; 8,32,2. Illo significationis discrimine factum est, ut *munitus* etiam in superlatiuo poneretur, non item *communitus*, cf. Liu. 2,31,6 *relictis castris, quae munitissimis tenuerant locis*; 24,22,7 *pars Insulae uel munitissima*; 31,31,8 *urbe munitissima*; Caes. b. g. 5,57,1 et b. c. 2,31,3 *munitissimis castris* Hirt. b. g. 8,16,4 *loco munitissimo*.

27,1,8 *ut, cum pedestres acies occupassent praesenti certamine oculos animosque, . . pars castra hostium pars terga pugnantium inuaderent*. — *pugnantium* Σ^4 *oppidantium* P. Maduigius et Weissenbornius Gronouii coniecturam *trepidantium* ediderunt, cuius tamen uerbi significationem ab hoc loco abhorreere recte obseruauit Creuerius nec Drakenborchii argumentis refutatum est; multo magis placeret *necopinantium*, quod Sauppius proposuit; sed ne hac quidem coniectura opus erit, cum *pugnantium* optime sententiae conueniat et hoc quem Weissenbornius conferri iubet loco confirmetur 6,12,10 *ubi haerere iam aciem collato pede uideris, tum terrorem equestrem occupatis alio labore infer inuectusque ordines pugnantium dissipa*.

27, 11, 14 *addiderunt acerbitati etiam tempus, ne praeterita stipendia procederent iis, quae equo publico meruerant, sed dena stipendia equis priuatis facerent.* — *meruerant* Σ^4 *emeruerant* P, sed cum alibi *stipendia emeruisse* significet stipendia ita confecisse et absoluisse, ut iam non amplius facienda sint, hanc autem significationem ab hoc loco alienam esse uerbo *procederent* ostendatur, praesferendum erat quod in Σ legitur; cf. 7, 41, 8 *merebant autem triplex* (sc. *stipendium*) *ea tempestate*; 3, 24, 5; 5, 7, 13; 21, 4, 10; 22, 7, 10; 27, 11, 15.

27, 48, 5 *in prima acie ante signa elephantos locat.* — *locat* Σ^4 *conlocat* P. Vbi de instruenda acie exponitur, fere constanter usurpatur *locare* (et *ponere*), uelut 27, 18, 18 *elephantisque ante signa locatis*; compositum *conlocare* in prima decade ter admissum est 1, 27, 5 *Albanos contra legionem Fidenatium conlocat*; 3, 22, 6 *equites . . post principia conlocat*; 9, 37, 8 *cohortes ad portarum exitus conlocantur*; in ceteris libris *conlocare* iam non inuenitur praeter hunc de quo agimus locum et 38, 41, 13, ubi Moguntinus quidem *in medio elephantis conlocatis* uidetur exhibuisse, sed in Bambergensi ceterisque codicibus *in medio elephantis locatis* traditum est, et hoc Maduigijs suo iure edidit. Videbatur igitur etiam 27, 48, 5 *locat* praesferendum.

Contra P genuina, Σ corrupta exhibet:

27, 22, 5 *praetor] propraetor* Σ^4 , et paulo ante *pro praetore] praetor* Σ^4 ; 27, 38, 4 *[ad]uenerunt* Σ^4 ; 28, 11, 3 *[re]ferebant* Σ^4 ; 28, 46, 4 *uersam] egressam* Σ^3 ; 29, 10, 1 *[sub]sisti* Σ^4 , cf. Gronou. ad 4, 12, 6; 29, 14, 10 *tradere [re]ferendam* Σ^2 ; 29, 17, 17 *[ne]sciat* Σ^4 ; 29, 32, 1 *fore [re]cepisset* Σ^2 ; 30, 28, 11 *[in]horrebant* Σ^4 .

Quibus locis addendi uidentur

27, 25, 14 *si duobus exercitibus consularibus iunctis commisisset sese hostis.* — *iunctis* P *coniunctis* Σ^4 . Ego *coniunctis* in suspicionem uocaui, quia, cum et praecedens et insequens uocabulum a *con* incipiat, eo facilius librarii in errorem poterant induci. Ceterum *iungere* et *coniungere* pariter Liuijs usitata sunt: 33, 37, 3 et 34, 25, 3 *iunctis exercitibus*; 23, 28, 7 *iunctis copiis*; 39, 30, 1 *cum . . copias . . iunxissent*; 39, 31, 1 *duo Romanorum agmina . . priusquam se iungere . . possent.* — 22, 3, 8 *ut coniunctis exercitibus communi animo consilioque rem gererent*; 22, 15, 12 *coniunctis exercitibus*; 3, 7, 4 *coniuncto exercitu*; 6, 32, 4 *coniunctis legionibus*; 9, 43, 11 *coniungi utique passi duos consulares exercitus*; 34, 46, 6 *priusquam coniungerentur consulum copiae*; alibi.

Nec certius quidquam statuere ausus sum

30,14,2 *ut quo die captam hostem uidisset, eodem matrimonio iunctam acciperet.* — *iunctam* P *coniunctam* Σ². Cf. 1,46,5 *ne duo uiolenta ingenia matrimonio iungerentur*; 29,29,12 *sororis filiam Hannibalis . . matrimonio sibi iungit*; 1,46,9 *Arruns Tarquinius et Tullia minor . . iunguntur nuptiis*; 24,24,6 *Harmonia . . nuptiis Themisto iuncta*; 6,34,9 *quod iuncta impari esset*; sed 32,38,3 *filias suas regem Nabidis filiis matrimonio coniungere uelle.*

28,11,8 *priusquam proficiscerentur consules ad bellum, moniti ab senatu sunt, ut in agros reducendae plebis curam haberent.* — *moniti* P *admoniti* Σ¹. Insequente coniunctiuo cum *monere* longe sit usitatissimum, tamen etiam *admonere* interdum admissum est: 39,27,2 *admoneant, re non uerbo eos liberos relinquant*; 34,50,4 *gratias se . . agere, quod admoniti essent, ut tam pio tam necessario officio fungerentur*; 3,17,10 *admonere, ut uiderent, in quod crimen rem publicam adducerent*; cf. Hildebrandius specimen lexicum L. p. 20.

30,3,4 *inter haec ne Syphacis quidem reconciliandi curam ex animo miserat.* — *miserat* P *dimiserat* Σ¹. Nec *mittere curam* nec *dimittere curam* alio Liuiano exemplo commendatur; illud habes Verg. Aen. 6,85 *mitte hanc de pectore curam*; Hor. od. 3,8,17 *mitte ciuilis super urbe curas*; (cf. Liu. 40,46,15 *mittere uere ac finire odium*; 6,16,1 et 34,59,1 *mittere ambages*); hoc est apud Ouid. met. 1,209 *ille quidem poenas, curam hanc dimittite, soluit*; met. 13,217 *rex iubet incepti curam dimittere belli.* Wesenbergius Tidskrift for Philologi og Pædagogik IX 287 conicit *omiserat* (cf. 33,20,11 *curam non omiserunt tuendae libertatis*), quod tamen propter *ex animo* uix comprobari poterit; nec magis placet *amiserat*, quod Perizonius proposuit.

Praepositiones a sententiis alienas P inculcauit:

27,24,8 [*a*] *fraude* P; 28,24,10 *ordine*] *in ordinem* P; 28,42,21 [*in*] *italiam* P; 28,42,22 [*in*] *italiae* P; 29,4,9 *scipionem*] *a scipione* P; 29,5,6 *intra*] [*in*] *finis* P; 29,14,10 [*cum*] *matronis* P; 29,24,4 *et*] [*ex*] *carthaginiensibus* P; 29,37,10 [*pro*] *falsum* P; 29,38,1 [*de*] *ui* P; 30,17,11 *et*] [*ad*] *nisi* P; 30,23,5 [*in*] *italia* P.

27,5,6 *honores omnibus ad exsoluendam fidem consulis habiti.* — *consulis* Σ¹ *a consule* P. Cur Maduigius etiam nunc em. L. p. 392 sq. coniecturam suam *fidem a consule* <*datam*> sinceram sine dubio et genuinae Spirensis lectioni praeferat, equidem non uideo.

Weissenbornius, qui *consulis* recte edidit, conferri iubet 3, 19, 1 ut *P. Valeri fidem exsoluerent* et 2, 27, 1 *promissa consulis fidemque senatus expectabat*.

Idem uitium in Σ commissum est

27, 50, 9 *curia*] in *curiam* Σ^3 ; 28, 3, 3 *circa* [in] *mediterraneos* Σ^1 ; 28, 26, 5 *antea* [ad] *Sucronem* Σ^4 ; 28, 30, 1 *Magonis*] a *Magone* Σ^4 ; 28, 42, 15 [in] *imperio* Σ^1 ; 29, 1, 8 [ex] *hinc ex templo* Σ^3 ; 29, 2, 16 [ab] *equitibus* Σ^4 ; 29, 3, 2 *quibus* [cum] *culpam* Σ^4 ; 29, 8, 11 *ducem*] a *duce* Σ^2 ; 29, 29, 8 [a] *sanguine* Σ^2 ; 29, 31, 3 et [in] *Syphacem* Σ^2 ; 30, 24, 4 *italiae*] in *italia* Σ^1 .

Accedent praeterea

29, 25, 5 *militēs ut naues . . conscenderent*. — *naues* P in *naues* Σ^2 . Nam quamquam in *naues conscendere* minime est uitiosum (Cic. fam. 14, 7, 2; ad Att. 14, 16, 1) nec ab ipso Liuiο uitatum, cf. 21, 49, 10 *ad arma conclamatum est et in naues consensum*, tamen alibi Liuius constanter *conscendere nauem* usurpare uidetur, cf. apud Drakenborchium 22, 19, 8; 36, 29, 4; 37, 11, 8; 44, 35, 14; 44, 45, 14, et cur uno illo loco de consuetudine sua deflexerit, facile intellegitur.

30, 21, 9 *dedisse tandem id deos sexto decimo demum anno*. — *anno* P *post anno* Σ^1 . Sed *post* satis molestum uidetur nec omnino defenditur hoc loco 4, 20, 8 *quod tam ueteres annales . . septimo post demum anno . . consulem habeant*.

30, 13, 14 *Masinissam . . esse etiam iuuenta incautiorem*. — *iuuenta* P *ab iuuenta* Σ^1 . Licet *ab* habeat defensionem, tamen melius abesse uidetur; nam cum Σ^1 iam pro *etiam* praebeat, ueri simile est *ab* consulto additum esse.

27, 16, 8 *interroganti scriba, quid fieri signis uellet*. — *signis* P *de signis* Σ^4 . De nudo ablatiuo cf. Draeger I² § 243 p. 561, ubi ex Liuiο exscribuntur 33, 27, 11 *quidnam se futurum esse* et 34, 24, 3 *quid . . futurum nobis est*; de praepositione *de* addita cf. Draeger I² § 286, 4 p. 629, ubi laudantur Liui. 5, 20, 3 *quid de praeda faciendum censerent*; 8, 20, 11 *quid placet de innoxia multitudine fieri*; adde 26, 33, 13 *de iis rebus quid fieri uelitis, uos rogo Quirites*. Vides quod in Σ^4 traditur minime esse uitiosum. Apud Augustinum quidem de ciu. dei I, 6, cuius Weissenbornius commonefecit, cum eadem res narretur, praepositio addita est: *quid de signis deorum . . fieri iuberet*.

27, 17, 17 *isdem deinde castris tendebant*. — *castris* P in *castris* Σ^3 , cf. 44, 13, 12 *quod, ut iisdem castris tenderet, permissum non fuerit*; 27, 25, 13 *consules binis castris consederunt*; 27, 45, 12 *isdem*

an aliis considerare castris; sed cum M. Mueller progr. schol. Stendal. 1871 p. 6 et ad Liu. 2, 45, 8 in append. exeg. doceat alibi quidem *se tenere castris*, semel tamen 36, 23, 8 etiam *in castris tenere* poni, atque *in castris*, non *castris*, addi uerbis *manere remanere continere durare haerere morari quiescere*, etiam illo loco *in castris ferri* posse patet.

27, 34, 7 *cum fama eius ageretur* — *fama* PFL *de fama* VR *in fama* λ. Quia L *in* quidem deleuit sed *de* non adscripsit, hanc praepositionem in Σ³ non infuisse, et in Σ⁴ demum additam esse ueri simillimum est; eam melius ab sermone Liuiano abesse apparet ex eis, quae Gronouius et Drakenborchius adnotauerunt.

Verba composita mutilauit Puteanus praepositionibus particulis praecisis:

27, 6, 2 <e>*dixit* P; 27, 31, 2 *exciuit*] *sciuit* P; 27, 40, 10 *in* <com>*posito* P; 27, 42, 8 <e>*ductis* P; 27, 46, 11 *exeundum*] *aeundum* P, ubi *a* ex *x* corruptum est; 27, 50, 10 *inter* <im>*potentis* P; 28, 2, 4 *in* <sub>*sidiis* P; 28, 8, 14 <in>*ferret* P; 28, 24, 11 <im>*peri* P; 28, 24, 14 <im>*peri* P; 28, 39, 9 *ex* <in>*sperato* P; 28, 42, 15 <de>*legare* P; 29, 2, 6 <in>*struxissent* P; 29, 12, 4 *eo s* <e a>*uerterant* P; 29, 20, 4 <e>*uenisset* P; 29, 32, 6 <a>*misit* P; 29, 34, 12 <in>*uehensis* P; 30, 1, 3 <pro>*rogabatur* P; 30, 10, 8 <op>*pressissent* P; 30, 18, 14 <a>*missi* P; 30, 23, 7 <ex>*spectantis* P; 30, 28, 5 <im>*peratorum* P.

Ad haec exempla accedunt non pauca, quibus uerbum compositum loquendi usu Liuiano uel flagituratur uel commendatur. Nam quamquam nonnullis locis ex eis, quos proponam, uerbum simplex ferri posse concedo, tamen quam amans sit Liuius compositorum, nemo ignorat qui uel mediocriter in sermonem eius inquisierit.

30, 24, 7 *in conspectum ferme Africae prospero cursu euectum primo destituit uentus*. — *euectum* Σ⁴ *uectum* P. Cum ceteris locis, qui similes sententias referant, constanter compositum usurpetur, hic quoque *euectum* praefendum erat; cf. 21, 50, 1 ubi *in altum euecti sunt*; 25, 27, 10 *duae classes* . . , ubi *prima tranquillitas maris in altum euexisset, concursurae*; 28, 30, 3 *freto in oceanum euectus*; 29, 14, 11 *in salum naue euectus*; 37, 15, 9 *placuit* . . *classe tota euehi ad portum Ephesi*; 37, 23, 9 *et ipse in altum euehitur*; 37, 23, 10 *sic in altum euectus erat*; 37, 24, 2 *in altum celeriter euectae naues*; 37, 29, 8 *laeua tantum euecta cornu, ut amplecti et circumire dextrum cornu Romanorum posset*; 44, 28, 16 *Phanas inde progressi sunt et* . . *euecti Aegaeo mari Delum traiecerunt*.

30, 20, 2 *iam non perplexe . . sed palam reuocant, qui uetando supplementum et pecuniam mitti iam pridem retrahebant.* — *retrahebant* Σ^2 *trahebant* P. *Retrahebant*, quod propter *reuocant* necessario comprobandum est, contra Gronouium uindicauit Duker praeter alios locos laudans 21, 63, 11 *reuocandum uniuersi retrahendumque censuerunt*; Puteani lectionem nuper etiam Wesenbergius Tidskrift IX 289 damnavit, qui tamen cum 30, 20, 9 et 30, 30, 14 respiciens *detrahebant* commendaret, neglexit ab Romanis detractum esse Hannibalem, ab Carthaginiensibus retractum, cf. infra p. CI ad 29, 20, 5.

30, 19, 12 *nam ad eum quoque legati ab Carthagine reuocantes in Africam . . uenerunt.* — *reuocantes* Σ^2 *uocantes* P. Compositum, quod simplici praestare per se patet, eo certius praeferes, si contuleris, quomodo alibi de eadem re exponatur: 30, 7, 6 *altera (sententia) Hannibalem ad tuendam ab exitiabili bello patriam reuocabat*; 30, 20, 2 *non iam perplexe . . sed palam reuocant*; 30, 23, 6 *si Hannibal et Mago ex Italia non reuocarentur.*

28, 19, 13 *feminae puerique supra animi corporisque uires adsunt, propugnantibus tela ministrant, saxa in muros munientibus gerunt.* — *propugnantibus* R *oppugnantibus* VFL *pugnantibus* P. Quamquam in Σ non *propugnantibus* sed *oppugnantibus* scriptum fuisse uidetur, tamen ut *propugnantibus* unum genuinum ducere persuasit et ipsa res — nec enim in acie decertant sed defendunt moenia et pugnant pro muro — et quod paulo post § 18 legitur *tum uicta oppidanorum uis deiectisque propugnatoribus occupantur muri*; conferas praeterea locum simillimum 37, 5, 1 *cum uiri propugnarent, feminae tela omnis generis saxaque in muros gererent.* Ex hoc loco similibusque (10, 4, 2 *custodiae in portis, uigiliae uicatim exactae, arma tela in muros congesta*; 24, 1, 3 *reficere muros ac portas telaque in propugnacula congerere cogeantur*) illud simul apparet Wesenbergium Tidskrift IX 282 recte *in muros* cum *gerunt* iungendum censuisse, nec adsentendum Maduigio *in delenti* et *muros munientibus* construendi. Quamquam hoc ipsum *munientibus* mihi admodum suspectum est: nec enim ueri simile uidetur, cum Romani scalis muros pluribus simul partibus scandere conarentur, partem oppidanorum muniendis muris operam nauasse, praesertim cum Romani tormenta machinasque non adhiberent, et non potius scandentes hostes repulisse. Videndum igitur, ne *munientibus* aut spurium aut corruptum sit.

27, 24, 9 *Hostilium intentius monuit, ut in eo spem, non moturos*

quicquam Etruscos, poneret, si ne quid mouere possent praecauisset. — praecauisset Σ^3 cauisset P. Ipsa sententia, maxime uoce possent, praecauisset flagitatur. Nam cum Hostilius ab senatu iussus sit § 7 cauere, ne qua occasio nouare cupientibus res daretur, Terentius eum monuit, ne exspectaret, dum Etrusci aliquid mouerent, et tum demum motum comprimeret, sed ut iam priusquam aliquid mouere conarentur prouideret ac praecaueret, ne omnino quidquam mouere possent. 9,17,15 et 33,7,4 ab insidiis praecaueret; 24,8,20 ad praecauendas similes clades; 24,8,13 prouidendum ac praecauendum; 39,16,4. Praeterea, cum non moturos . . Etruscos praecedat, cum Σ^4 mouere possent praefendum uidebatur ei, quod in P legitur moueri posset.

29,1,5 ubi dies, quae edicta erat, aduenit, arma equosque ostenderunt. — edicta Σ^4 dicta P. Cum § 3 dictum sit diemque iis, quae equis armisque instructi atque ornati adessent, edixit, non dixit, etiam hic edicta praestabat, cum praesertim diem edicere multo sit usitatius quam diem dicere. Weissenbornius quidem cum quae dicta erat ederet, uariationis, qua de eadem re modo edicere modo dicere adhiberetur, exempla laudat 34,8,6; 33,14,11; 22,11,3 et 6. Sed 22,11,3 priore loco dixit ualet pronuntiauit, declarauit, professus est, altero legitur diem edixit, deinde in § 4 habes edicto proposito, § 6 cum dicto paruisset: hic igitur locus nihil omnino ad rem facit, quia non de eadem re uerba uariantur, sed, prout sententia dictioque poscit, aut simplex aut compositum recte adsumitur. Deinde 33,14,11 ad diem edictam legitur, dicere nusquam ibi apparet. 34,8,6 denique, quamquam ne hic quidem de eadem prorsus re agitur, uariatio Weissenbornii demum et Maduigii inconstantia effecta est, cum ederent § 5 edixit ut ad portum Pyrenaei sequerentur, § 6 ad diem, quam dixerat, conuenerunt: nam Bambergensis etiam § 5 dixit, ut § 6 dixerat, tradit. Quodsi cum codicibus quibusdam recentioribus, quos contuli et archetypum Bambergensis gemellum summa cum fide reddere alibi demonstrabo, dixit licuit in edixit mutare, cum eisdem etiam edixerat restituere licebit.

Quodsi Puteanum uerbis compositis praepositiones haud raro prae praecidisse, Σ integras seruasse satis demonstratum est, uerbis simplicibus in P traditis, etsi idonea sunt, tamen composita in Σ seruata substituenda erunt, si modo non minus aut adeo magis, quam simplicia, sententia ac sermone commendantur. Velut

27,10,2 pertemptatis prius aliarum coloniarum animis — pertemptatis Σ^1 temptatis P —, ubi pertemptatis uulgo editur, quia in P

tradi putabatur, tamen postquam P *temptatis* praebere cognitum est, nemo opinor *pertemptatis* remouebit. Nam quamquam *animis temptatis* Liuius dixit 26, 24, 1; 32, 25, 1, tamen etiam *pertemptare* habes 2, 3, 6 *ambientes nobilium adulescentium animos pertemptant*. — Eadem praepositione *uenire* bis erit augendum:

30, 29, 1 iam *Hadrumentum peruenerat Hannibal* — *peruenerat* Σ⁴ *uenerat* P — et 27, 40, 10 *priusquam Claudius consul in prouinciam perueniret, per extremum finem agri . . ducentem . . Hannibalem . . adortus C. Hostilius* — *perueniret* Σ¹ *ueniret* P, ubi *perueniret* uix ex insequente praepositione per praeue iterata originem duxit.

27, 30, 3 *cum Aetoli metu compulsi Lamiae urbis moenibus tenebant sese, Philippus ad Phalara exercitum reduxit* — *reduxit* Σ⁴ *duxit* P, cf. 38, 37, 11 *Apameam exercitum reduxit*.

28, 20, 5 *primi insequentis extrahentes manu* — *insequentis* Σ¹ *sequentis* P, cf. 28, 22, 14 *uetus miles . . caede primorum insequentis suppressit*; 36, 44, 2 *opperitur insequentes naues*; 10, 40, 12 *promouent et Samnites signa, insequitur acies ornata*; 3, 50, 11; 10, 19, 19; 24, 16, 2.

29, 22, 11 *omnes legatique et tribuni classem exercitum ducemque uerbis extollentes effecerunt ut senatus censeret*. — *effecerunt* Σ² *fecerunt* P; cf. uelut 40, 5, 1 *quae dirae . . ut saeuiret ipse in suum sanguinem, effecerunt*; 29, 26, 4; 33, 41, 1.

28, 38, 9 *despondebantque animis, sicut C. Lutatius superius bellum Punicum finisset, ita id quod instaret P. Cornelium finiturum*. — *despondebantque* Σ¹ *spondebantque* P; illud iam Weissenbornius coll. 4, 13, 3 et 26, 37, 5 suspicatus est praefendum esse; cf. etiam quae Rhenanus et Gronouius adnotarunt.

28, 34, 6 *nunc contra nullam in causa, omnem in misericordia uictoris spem repositam habere*. — *repositam* Σ¹ *positam* P. Quamquam Puteani lectionem minime uitiosam esse constat, tamen *repositam* multo aptius est, cum una quodammodo ac praecipua, quae relicta sit, spes significetur, cf. 26, 40, 3 *omnem in Mutinae Numidisque spem repositam habebant*; 27, 45, 7 *in illorum armis dextrisque suam liberorumque suorum salutem ac libertatem repositam esse*; 28, 12, 6 *post Hasdrubalis uero exercitum cum duce, in quibus spes omnis reposita uictoriae fuerat, deletum*; 30, 16, 2 *Syphacis, in quo plus prope quam in Hasdrubale atque exercitu suo spei reposerant*; 1, 49, 4; 2, 39, 1; 3, 53, 3; 8, 30, 4; alibi. Contra *spem ponere* uel *positam habere* sim. habes uelut 2, 39, 8; 27, 24, 9; 30, 23, 6; 30, 35, 6; 34, 14, 4; 36, 27, 6; 40, 10, 8.

29, 3, 3 *exercitum se in agrum Ilergetum Ausetanorumque et deinceps aliorum populorum inducturos*. — *inducturos* Σ^3 *ducturos* P; cf. 1, 37, 5 *pergit porro in agrum Sabinum exercitum inducere*; 6, 12, 1 *in agrum Pomptinum, quo a Volscis exercitum inductum audierat, pergit*; 7, 16, 3 *Marcus exercitum in agrum Priuernatem . . induxit*; 8, 19, 9 *in agrum Fundanum exercitum inducit*; 23, 24, 8 *ut uiginti quinque milia armatorum in agros hostium induxerit*; 31, 47, 5; 35, 4, 1; 36, 37, 6; 40, 37, 9; 41, 12, 5; 43, 9, 1; 21, 5, 3; 40, 41, 1; 45, 11, 8; cf. Ignatius 'de uerborum . . cum datiuo structura' p. 105. Contra 4, 21, 1 *exercitus in agrum Veientem ac Faliscum ducti*; 4, 59, 1 *in Volscum agrum ducere exercitum placuit*; 28, 11, 13 *in Consentinum agrum consules exercitum duxerunt*; 2, 22, 2; 6, 31, 5; 25, 15, 18; 32, 30, 1; 33, 36, 9; 34, 46, 3; 39, 2, 10. Itaque cum utrumque sermoni Liuiano conueniat, tamen ueri similis uidebatur *in* in Puteano omissum quam in Σ additum esse.

Idem uitium totidem fere locis contraxit Σ . Nonnumquam sane etiam uerbum simplex in Σ traditum sententia et usu loquendi admittitur. Sed cum composita, quae in P leguntur, nullam interpolationis suspicionem moueant, potius Σ mutilatum esse censendum est.

27, 3, 9 *<co>emendum* Σ^4 ; 27, 5, 2 *<per>uenisset* Σ^1 ; 27, 5, 5 *<re>coli* Σ^4 ; 27, 5, 13 *<ap>parari* Σ^4 ; 27, 7, 5 *<in>sequenti* Σ^4 ; 27, 11, 3 *<pro>lapsus* Σ^4 ; 27, 12, 9 *<e>ducebat* Σ^4 ; 27, 13, 10 *<ad>erant* Σ^4 ; 27, 15, 12 *<e>missus* Σ^4 ; 27, 16, 5 *cum <com>memoratione* Σ^4 ; 27, 20, 5 *<a>moti* Σ^1 ; 27, 32, 7 *<e>duxit* Σ^4 ; 27, 33, 8 *in <in>sequens* Σ^1 ; 27, 41, 3 *<in>iunctum* Σ^4 ; 27, 41, 8 *<e>duxit* Σ^4 ; 27, 42, 11 ¹⁾ *inlucit* Σ^3 ; 27, 50, 3 *<e>narrarique* Σ^1 ; 28, 22, 7 *<in>certus* Σ^4 ; 28, 28, 12 *<prae>claris* Σ^1 ; 28, 30, 2 *<ef>fugit* Σ^4 ; 28, 43, 21 *<e>narrare* Σ^1 ; 29, 2, 12 *<in>mittendi* Σ^4 ; 29, 6, 9 *<ad>esset* Σ^2 ; 29, 7, 9 *<ad>esse* Σ^2 ; 29, 12, 10 *<ab>horrebat* Σ^2 ; 29, 17, 6 *<dis>crimine* Σ^2 ; 29, 34, 1 *<a>missa* Σ^2 ; 29, 34, 8 *<ob>uenturum* Σ^2 ; 29, 34, 9 *<per>opportune* Σ^1 ; 30, 1, 10 *<de>bellatum* Σ^2 ; 30, 5, 3 *<ef>ferri* Σ^2 ;

1) 27, 42, 11 *ubi inlucit, successit uallo Romana acies, et Numidae ex composito paulisper in portis se ualloque ostentauere*. — *inlucit* P Σ^3 , quod si comprobatur, et ante Numidae delendum est: *ubi luce successit uallo R. acies, Numidae . . se ostentauere*; de luce autem (= luce orta) cf. 25, 35, 7/8 (Cn. Scipio) . . una nocte . . aliquantum emensus est iter. Luce ut senserunt profectos hostes . . sequi coeperunt; 29, 7, 4 *ubi luce coeptam inuenit pugnam*; (35, 4, 5 *lucem expectauit et, cum luce moueret, tamen . . misit*).

30, 10, 20 <abs>tractae Σ^2 ; 30, 18, 5 <e>mittit Σ^2 ; 30, 20, 7 <re>linquentem Σ^2 .

27, 7, 4 *productus et in contionem Laelius eadem edisseruit.* — *aedisseruit* P *disseruit* Σ^4 . *edisserere* duobus praeter hunc locis inueniri docet M. Mueller progr. schol. Stendal. 1871 p. 8: 34, 52, 3 *ad res gerendas edisserendas* et 44, 41, 4 *quemadmodum agatur edisseri oportet*; (22, 54, 8 *edissertare*); contra *disserere* saepissime atque haud raro, ut hoc de quo agimus loco, cum accusatiuo plur. neutr. pronominis uel adiectiui: 1, 50, 7 *haec atque alia . . cum maxime disse- reret*; 10, 7, 2 *qui cum eadem ferme de iure . . disseuissent*; 10, 21, 13 *multa de magnitudine . . disseruit*; 10, 40, 1 *haec comperta perfugarum indiciis cum . . disseuisset*; 26, 35, 9 *ubi cum multa disseuissent*; 35, 33, 4 *pauca de iure ciuitatum . . disseruit*.

27, 12, 3 *hosti . . ne remorandi quidem causam in Italia fore.* — *remorandi* P *morandi* Σ^1 . *morandi* recepit Weissenbornius et commendabat Maduigius em. L. p. 395, quod uno hoc loco apud bonum prosae orationis scriptorem *remorari* pro intransitiuo legeretur. Sed cum *remorari* transitui et ipsum non plus uno loco 2, 45, 7 *Liuius adhibuisse uideatur*, intransitiue autem praeter Plautum etiam Catullus admiserit, illo argumento mihi adeo nihil demonstratum uidetur, ut dubitem an *remorari* intransitiue positum altero loco Liuius uindicandum sit, 30, 27, 6 *in eadem prouincia et C. Seruilio prorogatum imperium, si consulem manere ad urbem senatu placuisset*, ubi *manere* P *remorari* Σ^1 .

28, 14, 7 *equos frenatos instratosque teneret equos.* — *instratosque* P *stratosque* Σ^1 ; cf. 21, 54, 5 *instratis equis*; 34, 7, 3 *equus . . instratus erit*; 21, 27, 9 *(equos) instratos frenatosque*; — 37, 20, 4 *non stratos non infrenatos . . habebant equos*; 37, 20, 12 *(equos) non sternere non infrenare . . poterant*.

28, 17, 12 *plurimum remis, interdum et leni adiuuante uento, in Africam traiecit.* — *adiuuante* P *iuuante* Σ^1 ; cf. 1, 37, 1 *uentoque iuuante accensa ligna*; 38, 21, 4 *Gallos loco adiuuante, Romanos uarietate et copia telorum* (cf. Hildebrandius specimen lexicum L. p. 19); 29, 33, 4 *loco et uirtute militum Masinissam, multitudine . . Syphacem iuuante*.

29, 18, 1 *et exsoluere rem publicam uestram religione.* — *exsoluere* P *soluere* Σ^1 ; cf. 5, 23, 8 *soluendum religione populum*; 36, 1, 4 *solutis religione animis*; contra *exsoluere* 22, 61, 8 *quod . . religione sese exsoluissent*; 3, 20, 4; 5, 23, 10; 5, 25, 4; 8, 9, 13; 9, 8, 6.

30,10,5 *tabulasque superintrauit* P *tabulasque superstrauit* Σ¹,
cf. 10,29,19 *corpus . . obrutum superstratis Gallorum cumulis erat*.

30,28,8 *bellum . . lenta spe in nullum propinquum debellandi finem gerere*. — *debellandi* P *bellandi* Σ¹.

Praepositiones P praue omisit:

27,2,4 <in> *Lucanos* P; 27,4,6 <in> *Hispaniam* P; 27,5,4 <in> *Sicilia* P; 27,6,1 <ad> *exercitum* P; 27,7,9 <per> *provincias* P; 27,9,11 <in> *colonias* P; 27,10,3 <ex> *formula* P; 27,11,3 *in cella* cella P; 27,11,10 <a> *patribus* P; 27,15,4 <in> *Sallentinis* P; 27,16,15 <a> *fraude* P; 27,18,2 <in> *eas* P; 27,24,5 <a> *ceteris* P; 27,30,2 *ab Attalo* altato P; 27,33,2 <cum> *popularibus* P; 27,36,1 <in> *Italiam* P; 27,37,8 <ad> *matronas* P; 27,39,3 <in> *provincias* P; 27,42,4 *intercluderentur* <a> *castris* P cf. M. Mueller ad 1,27,10; 27,46,2 <in> *expeditionem* P; 27,47,11 *a mari* mare P; 27,48,8 <a> *fronte* P; 28,1,3 <in> *orientem* P; 28,12,6 <cum> *duce* P; 28,24,13 <e> *principiis* P; 28,28,10 <a> *nobis* P; 28,30,7 <in> *hostis* P; 28,32,6 <a> *patruo* P; 28,34,10 <ab> *inermi* P; 28,39,3 <ad> *conligendas* P; 28,39,14 <per> *hos annos* P; 28,43,14 <post> *fusos* P; 28,46,4 <a> *fossa* P; 29,11,2 <cum> *Attalo* P; 29,18,10 <cum> *Carthaginiensibus* P; 29,18,20 <in> *nos* P; 29,25,10 *ab laeuo* aeuum P; 29,32,6 <e> *manibus* P; 29,37,15 <inter> *quattuor* P; 30,8,6 <in> *mediam* P; 30,11,4 <in> *cohortis* P; 30,11,6 *dein iaculis* de iaculis P; 30,25,7 <in> *litus* P; 30,28,3 <cum> *Syphace* P.

His exemplis adiungenda sunt

29,10,1 *iam comitiorum adpetebat tempus, cum a P. Licinio consule litterae Romam allatae*. — a Σ², om. P. Vulgo cum Gronouio P. Licinii consulis editur; sed cum etiam in P p *licinio* contraditum sit, ablatius cum a praepositione eo certius recipiendus erat, quod in illa dictione Liuio fere usitatio est quam genetius: cf. 22,56,1 *tum demum litterae a C. Terentio consule adlatae sunt*; 22,56,6 *aliae insuper ex Sicilia litterae adlatae sunt ab T. Otacilio propraetore*; 27,39,1 *auxerunt Romae tumultum litterae ex Gallia allatae* (cf. supra p. LXV) *ab L. Porcio praetore*; 40,43,2 *a C. Maenio praetore . . litterae adlatae se iam tria milia hominum damnasae*; 31,5,5; 32,1,12; 33,44,4; 34,42,1; 44,7,11; genetium habes uelut 10,24,18; 32,31,6; 33,37,9; 34,56,1; 35,6,1; 35,8,4; 37,47,3.

29,18,17 *ad aliquantum iam altitudinis excitata erant moenia*.

— ad Σ^2 , om. P. Weissenbornius et Maduigius in *aliquantum* ediderunt; sed quos conferri iubent locos Liuianos 42, 15, 5 *dextra pars (semitae) labe terrae in aliquantum altitudinis derupta erat* et 21, 33, 7 *multosque turba . . in immensum altitudinis deiecit*, ei nihil omnino demonstrant, quia de deiciendo ibi non de erigendo agitur; contra qui unus aliquam similitudinem habet 29, 25, 3 *Coelius ut abstinet numero ita ad immensum multitudinis speciem auget*, non in sed ad exhibet. Maduigio hic quoque in *immensum* em. L. p. 421 proponenti eo minus adstipulari possum, quia, cur ad *immensum* uitiosum sit, non adsequor. Nam quia Cicero dixit nat. deor. 3, 20, 52 *in immensum serpet* (Curt. 6, 5, 17, 21 *iam <in> aliquantum altitudinis opus creuerat*), inde etiam Liuium in *aliquantum* et in *immensum* dicere debuisse non sequitur. Immo ut locis illis 29, 18, 17 et 29, 25, 3 altero alterum defendentibus ad retineatur, non solum ratio exigit, sed ad in codicibus traditum etiam tum seruandum esset, si alibi, quod tamen non factum est, Liuius in *immensum* et in *aliquantum* de erigendo dixisset. Nam praepositionum *ad* et *in* uariatio apud eum haud rara est, uelut 27, 2, 9 *in multum diei*, 22, 52, 1 *ad multum diei* cf. Drakenh. ad 27, 2, 9; 7, 6, 4 *manus in caelum porrigere*, 30, 21, 7 *manus ad caelum porrigere*; 2, 46, 3 *pugna iam in manus iam ad gladios . . uenerat*.

28, 19, 10 *suus ipsorum ex conscientia culpae metus ad defendendam impigre urbem hortatur*. — ex Σ^1 , om. P. Maduigius cum olim *e conscientia* edidisset, nunc em. L. p. 408 iniuria in *conscientia* mauult, cf. 23, 7, 10 *Decius Magius nec obuiam egressus est nec, quo timorem aliquem ex conscientia significare posset, priuato se tenuit*; 42, 62, 14 *superbiam quippe ex fiducia uirium esse*, et quem Weissenbornius laudat locum 10, 18, 10 *Appium ex conscientia sua credo animum habuisse*; 25, 36, 14 *luctus ex morte . . fuit*. His exemplis demonstratur eandem praepositionem genuinam esse

30, 4, 7 *et ex mentione ac spe pacis negligentia, ut fit, apud Poenos Numidamque orta* — ex Σ^2 , om. P, quamquam eam abesse posse Weissenbornio concedo.

29, 25, 12 *priusque quam ab Carthagine subueniretur* — ab Σ^3 , om. P; at praepositionem non modo optime conuenire sed paene flagitari nemo sermonis Liuiani peritus ignorat.

28, 30, 6 *in quinqueremi e portu Carteiae . . euectus*. — e Σ^1 , om. P; cf. 37, 29, 5 *Aemilius cum praetoria naue primus e portu in altum euectus*.

28, 22, 11 *inde concitato agmine patentibus portis ingenti cum*

tumultu erumpunt. — cum Σ^4 , om. P; cf. *ingenti cum tumultu* 23, 18, 3; *cum ingenti t.* 27, 15, 14; *magno cum t.* 9, 21, 3; 33, 17, 12; 34, 19, 7; *tanto cum t.* 3, 3, 1; *maximo cum t.* 9, 24, 9; *cum magno t.* 23, 44, 4; *cum maiore t.* 22, 17, 6; contra omissa praepositione *magno tumultu* 9, 22, 4; 33, 19, 7; *maximo t.* 42, 7, 6.

29, 19, 3 *iussis excedere e templo legatis.* — e Σ^1 , om. P; cf. 26, 30, 11 *italia conquestos cum excedere ex templo . . Laeuius iussisset*; (37, 52, 9 *Eumenes ex templo excessit*); contra 26, 31, 11 *simul templo excedemus*; 39, 5, 6 *tribunus cum templo excessisset*.

28, 9, 18 *plura carmina militaribus iocis in C. Claudium quam in consulem suum iactata.* — in consulem Σ^4 consulem P. Etsi praepositionem post *quam* a Liuiio interdum omitti laud ignoro, tamen non pro spuria hoc loco habenda uidebatur. Idem pertinet ad

27, 50, 1 *Nero . . die sexto ad statua sua atque ad hostem peruenit.* — ad hostem Σ^3 hostem P; cf. Drakenb. Contra 30, 16, 2 *in quo plus prope quam in Hasdrubale atque exercitu suo spei reposerant* propter artum conexum, qui inter ducem atque exercitum intercedit, cum $\text{H}\alpha\beta\gamma\text{F}$ atque in exercitu recipere nolui.

30, 6, 8 *caesa aut hausta flammis ad quadraginta milia hominum sunt, capta supra quinque milia.* — ad Σ^2 , om. P; non dubitavi praepositionem pro genuina habere, licet etiam in periocha omissa sit: *bina hostium castra expugnauit, in quibus XL hominum ferro ignique consumpta sunt*; nam uideri periochas haustas esse ex eiusdem, cuius P est, familiae codice, ex 29, 37, 6 concludi posse ad hunc locum commemorabitur. Neque quidquam demonstrat Oros. 4, 18 *in utrisque castris quadraginta milia hominum igni ferroque consumpta sunt, capta quinque milia*, quippe ubi etiam *supra* ante quinque omisum sit.

30, 36, 8 *exitu quoque fugae intercluso ab omni parte circumdatis equitibus.* — a parte omni Σ^1 parte omni BC. ab omni parte his locis legitur 2, 25, 3 *iamque ab omni parte munimenta uellebantur*; 2, 50, 7; 4, 10, 4; 4, 18, 8; 5, 45, 2; 7, 37, 8; 10, 43, 5; 22, 48, 3; 23, 44, 3; 24, 13, 7; 26, 4, 3; 26, 16, 11; 27, 18, 19; 27, 48, 2; 28, 15, 1; 32, 11, 6; 32, 24, 2; 35, 27, 6; 35, 28, 2; 36, 9, 9; 36, 18, 5; 36, 22, 4; 37, 30, 1; 38, 21, 7; 40, 22, 8; 44, 8, 5; — *omni parte* 22, 15, 9; 23, 46, 2; 31, 21, 15 (codd. recc. recte, Bamb. minus bene in omni parte); 40, 34, 13. Haec exempla cum praepositionem saepius addi quam omitti ostendant, simul tantam in uerborum ordine constantiam exhibent, ut etiam illo loco *omni parte* restituendum esse putauerim.

Praepositiones in S eiusdemue familiae codicibus interciderunt

27,15,7 <ab> aperto Σ^4 ; 27,15,14 <ab> aperto Σ^1 ; 27,16,1 <ab> arce Σ^4 ; 27,18,14 <cum> caede magna Σ^1 ; 27,28,16 <e> speculis Σ^1 ; 27,29,3 <de> Tarento Σ^4 ; 27,37,10 <a> matronis Σ^4 ; 27,50,2 <prae> gaudio Σ^1 ; 27,50,4 <e> foro Σ^1 ; 28,7,3 inde <de> tertia uigilia Σ^4 ; 28,8,3 <ab> Chalcide Σ^1 ; 28,14,15 ipse <e> dextri cornu Σ^1 ; 28,17,8 <in> Hispania Σ^4 ; 28,17,12 <in> Africam Σ^4 ; 28,19,1 <a> bello Σ^4 ; 28,19,8 <in> omne tempus Σ^4 ; 28,21,1 inde in] dein S deinde V deinde ad R deinde in F; 28,22,12 repente <e> castris . . emissa Σ^4 ; 28,23,7 ex Africa ora] Africae ope & Africae orae Σ^4 ; 28,28,4 nec cum Pyrrho nec <cum> Samnitibus Σ^1 ; 28,31,1 ad inritum] innum S in irritum Σ^4 ; 28,34,3 <in> ad fictis rebus Σ^1 ; 28,37,1 <a> Gadibus Σ^1 ; 28,41,13 <a> Capua Σ^4 ; 28,42,4 iter per] inter Σ^4 ; 28,44,7 tutus <a> perfidia Σ^1 ; 28,44,11 <ab> nostris exercitibus Σ^1 ; 29,1,17 <in> pertinaces Σ^4 ; 29,1,18 <ad> bellum adiunxerunt Σ^1 ; 29,4,9 <a> Carthagine Σ^2 ; 29,6,2 <ab> Numidis Σ^1 ; 29,7,2 <a> Messana Σ^2 ; 29,7,7 <e> nauibus Σ^1 ; 29,8,8 ab duce aut <a> militibus Σ^2 ; 29,13,8 et in ceterorum . exercituum supplementum] et ceterorum . . exercitum suppleuerunt Σ^2 ; 29,18,4 ad eam diem] eadem die Σ^2 ; 29,18,15 <a> templi sui spoliatoribus Σ^2 ; 29,23,4 <a> Carthagine Σ^2 ; 29,24,4 <in> exercitum Σ^2 ; 29,27,6 <e> conspectu Σ^1 ; 29,35,11 <a> Carthagine Σ^2 ; 29,36,10 <in> altera parte Italiae Σ^1 ; 29,37,17 <in> inuidia Σ^2 ; 30,5,9 <ab> Masinissa Σ^2 ; 30,9,9 <in> Italiam Σ^2 ; 30,18,4 <in> prima acie Σ^2 ; 30,25,7 <a> castris Σ^4 .

In P praepositiones uerborum compositorum deprauatae sunt et genuinis corruptae suppositae:

27,5,11 conduci] deduci P; 27,13,2 profecto] praefecto P; 27,16,9 deditionem] seditionem P; 27,20,11 abrogando] obrogando P; 27,20,12 obicerent] decernerent P; 27,22,5 prorogatum] praerogatum P; 27,22,10 prorogatum] praerogatum P; 27,25,14 auerso] aduerso P; 27,27,4 intercluderent] includerent P, sed cf. 25,39,3; 30,36,8; 44,11,4; 27,37,14 incesserunt] intercesserunt P; 27,45,12 percutiarenturque] recunctarenturque P; 28,7,3 delecto] diiecto P; 28,10,15 prorogatum] prerogatum P; 28,10,16 traditiis] praeditis P; 28,11,11 edixerunt] direxerunt P; (28,16,9 audita] indita P); 28,32,7 deducere] diducere P; 28,36,9 auersos] aduersos P; 28,44,3 ingressus] exgressus P; 28,44,8 oblata] ablata P; (28,45,8 decretae] creditae P); 29,6,10 editam] deditam P; 29,25,12 subueniretur] cur-

ueniretur P; 29, 34, 15 *receptus*] *dereptus* P; 29, 36, 1 *aduexit*] *auexit* P; 29, 37, 13 *reliquit*] *deliquit* P; 39, 38, 5 *perfectis*] *prae-fectis* P; 30, 3, 1 *profecti*] *praefecti* P; 30, 5, 5 *seductos*] *deductos* P; 30, 7, 2 *incensis*] *excensis* P; 30, 7, 6 *reuocabat*] *peruocabat* P; 30, 8, 1 *auertit*] *aduertit* P, quod iniuria tenuit Weissenbornius, cf. Hildebrandius 'Beitraege zum Sprachgebrauch des Livius' progr. Dortmund. 1865 p. 21; 30, 9, 12 *prospectum*] *conspectum* P; 30, 10, 7 *delecti*] *dilecti* P; 30, 19, 5 *profectus*] *praefectus* P; 30, 21, 11 *dimisso*] *demisso* P; 30, 29, 3 *prosequerentur*] *praesequerentur* P; 30, 29, 10 *delectus*] *dilectus* P.

27, 22, 12 P. Licinio Varo praetori urbano negotium datum, ut . . uiginti nouas nauis sociis naualibus compleret. — *compleret* Σ^1 *impleret* P. *Compleret* a Gelenio primum Liuius uindicatum ut unum genuinum ducerem persuasit huius compositi, quantum ego perscrutari potui, usus constans, ubi de militibus sociisque naualibus in naues imponendis agitur, cf. 10, 2, 12 *captiua nauigia armatis complent*; 22, 11, 7 *nauibusque, quae ad urbem Romanam aut Ostiae essent, completis milite ac naualibus sociis*; 24, 11, 9 *tum primum est factum, ut classis Romana sociis naualibus priuata impensa paratis compleretur*; 40, 18, 7 *per quos naues uiginti deductae naualibus sociis . . complerentur*; Caes. b. g. 4, 26, 4 *scaphas longarum nauium item speculatoria nauigia militibus compleri iussit*; b. c. 1, 34, 2 *nauibus aduariis septem, quas . . libertis colonis suis compleuerat*; b. c. 1, 56, 3 *certas sibi deposcit naues Domitius atque has colonis pastoribusque . . complet*; b. c. 2, 4, 2 *nauis . . sagittariis tormentisque compleuerunt*; Verg. Aen. 11, 326 *bis denas Italo texamus robore nauis, seu plures complere ualent*; itemque apud Senecam dicit Georges inueniri *classes milite armato complere*.

27, 26, 10/11 *subiecta res oculis nostris certius dabit consilium. Ad-sentienti Crispino . . proficiscuntur*. — *adsentiente* Σ^1 *consentienti* P; illud sine dubio praeferendum est; nam *consentire* apud Liuium ita adhibetur, ut significet aut *inter se consentire*, *conspirare* aut *uno consilio decernere aliquid* cf. Hildebrandius 'Beitraege zum Sprachgebrauch des Livius' progr. Dortmund. 1865 p. 9; contra ubi unus in alterius sententiam abit, *adsentire* usurpatur, cf. 28, 31, 2 *adsentiente Marcio*; 30, 12, 8 *adsentiente Laelio*; 39, 10, 3 *adsentiente uitrico*; 39, 52, 1 *ego neque his neque Valerio adsentior*; 1, 54, 1; 25, 30, 6; 36, 32, 9; 41, 24, 19.

27, 30, 9 *ibi curatione Heraeorum Nemeorumque suffragiis populi ad eum delata . . Heraeis peractis ab ipso ludicro extemplo Aegium*
g*

profectus est. — *peractis* Σ^3 *coactis* P. Puteani lectionem prorsus abiciendam esse cum inter omnes constet, Weissenbornius et Maduigius *actis* ediderunt; genuinum uero est quod in Σ traditur *peractis*, cf. 27,31,9 *sollemni Nemeorum peracto*; 33,32,10 *ludicrum (Isthmiorum) deinde ita raptim peractum est*; 40,6,5 *lustrationis sacro peracto*; 5,46,3; 5,50,8.

30,6,4 *quibus caesis omnibus praeterquam hostili odio etiam ne quis nuntius refugeret extemplo Scipio neglectas ut in tali tumultu portas invadit.* — *refugeret* Σ^2 *efugeret* P. Parum aptum sententiae est *effugeret*, quod uulgo editur: nec enim illud agebatur, ne quis in proxima oppida agrosue nuntium castrorum ab hoste incensorem perferret — quid enim inde immineret Scipioni periculi? — sed ne quis in haec ipsa castra refugiens uulgaret incendium non casu ortum sed ab hoste conflatum esse: tum enim non restinguendo igni operam dedissent, sed eruptione facta propulsare hostes conati essent; cf. 24,1,6.

29,11,6 *cum Romam deam deuexissent, tum curarent, ut eam qui uir optimus Romae esset hospitio acciperet.* — *acciperet* Σ^4 *exciperet* P. Quia ceteris locis, quibus eiusdem rei mentio infertur, *accipere* a Liuiο usurpatur, hic quoque praefendum uidebatur, cf. 29,11,8 *quaerendum uirum optimum in ciuitate esse, qui eam rite hospitio acciperet*; 29,14,5 *de matre Idaea accipienda*; 29,14,10 *ipse eam de naue accipere (iussus)*; 29,18,2 *cum quantā caerimonia non uestros solum colatis deos, sed etiam externos accipiat*; 34,3,8 *matrem Idaeam a Pessinunte ex Phrygia uenientem accepturae sunt*; 34,5,10 *ad matrem Idaeam accipiendam*; 35,10,9 *qui matrem Idaeam Pessinunte uenientem in urbem acciperet*; 36,40,8 *ad accipiendam matrem Idaeam.* Quamquam Puteani lectio defendi potest his locis, ubi ad eandem rem significandam eadem composita uariantur 27,46,1 *ut . . pedes peditem acciperet*, sed 27,46,5 *cum summa omnium laetitia hospitaliter excipiuntur.* (*hospitio accipere* legitur praeterea 9,36,8; 29,22,2; 42,17,3).

30,25,6 *neque rostro ferire celeritate subterlabentem poterant neque transilire armati ex humilioribus in altiore nauem.* — *subterlabentem* Σ^3 *superlabentem* P. Weissenbornius coniecit *praelabentem*, quia *superlabi* rarum et propter significationem 'darueber hingleiten' non magis aptum sit quam *subterlabi*. Videtur tamen eadem significatio in *subterlabi* inesse, quam habet *subterfugere*; 31,10,6 *quae ingentem illam tempestatem Punici belli subterfugissent.*

Eodem mendo Σ deprauatus est:

27, 1, 15 *perfugerunt*] *refugerunt* Σ^4 ; 27, 6, 5 *acciperei*] *exci-
peret* Σ^4 ; 27, 12, 2 *praegressus*] *progressus* Σ^4 ; 27, 13, 11 *inducturum*]
educturum Σ^4 ; 27, 34, 5 *promissa*] *dimissa* Σ^4 ; 27, 38, 1 et alibi haud
raro *dilectum*] *delectum* Σ^4 ; 27, 40, 7 *digredientis*] *ingredientis* Σ^4 ;
27, 41, 6 *auersis*] *aduersis* Σ^3 ; 27, 43, 1 *abscessit*] *accessit* Σ^4 ; 28, 1, 1
declinauerat] *inclauerat* S *inclinauerat* Σ^3 ; 28, 2, 2 *occulta*] *inculta* Σ^4 ;
28, 2, 12 *dilapsi*] *delapsi* Σ^4 ; 28, 3, 11 *coicerentur*] *proicerentur* Σ^4 ;
28, 11, 2 *perlapsi*] *prelapsi* Σ^4 ; 28, 26, 13 *escendit*] *conscondit* Σ^1 ;
28, 29, 9 *offusus*] *effusus* Σ^4 ; 28, 41, 1 *ignoscere*] *cognoscere* Σ^4 ; 28,
41, 8 *accingeris*] *haec ingeris* Σ^4 ; 28, 42, 15 *delegare*] *relegare* Σ^4 ;
29, 2, 13 *omissa*] *commissa* Σ^4 ; 29, 6, 11 *demisissent*] *redemissent* Σ^2 ;
29, 6, 13 *accidisset*] *excidisset* Σ^2 ; 29, 8, 3 *eripere*] *accipere* Σ^2 ; 29,
28, 2 *peruenerat*] *euenerat* Σ^2 ; 29, 30, 10 *perfugit*] *refugit* Σ^2 ; 29,
32, 8 *praelati*] *relati* Σ^2 ; 30, 17, 7 *in senatum introduxit*] *in senatu
produxit* Σ^2 ; 30, 18, 7 *ablatum*] *oblatum* Σ^2 ; 30, 26, 6 *discripserunt*]
descripserunt Σ^4 .

29, 14, 5 *unus ex legatis praegressus* P . . *regressus* Σ^4 ; sed
non potest ut aliquid praecipui de uno commemorari, quod de
omnibus ualet: regrediuntur enim omnes legati, unus ex eis ceteros
praegreditur, cf. 29, 11, 8 *praemissus ab legatis M. Valerius Falto
montiauit deam adportari*.

29, 20, 2 *quem . . spe destinauerit . . Hannibalem ex Italia de-
tracturum* P . . *retracturum* Σ^4 parum recte, cf. quae p. LXXXX
ad 30, 20, 2 adnotata sunt et 29, 26, 6 *quod ad Hannibalem detra-
hendum ex Italia . . se transire uulgauerat*; 30, 20, 9 *haec accusans
querensque ex diutina possessione Italiae est detractus*; 30, 30, 14 *me
nextum decimum iam annum haerentem in possessione Italiae detraxisti*.

30, 10, 8 *Carthaginenses . . si maturassent, omnia permixta turba
trepidantium primo impetu <op>pressissent* P . . *deprendissent* Σ^4 . Noli
Weissenbornio adsentiri, qui *deprehendissent* 'gleichfalls passend'.
dicat: nam cum *Carthaginenses omnia permixta turba deprendissent*
recte dici concedam, tamen postquam *primo impetu* addita sunt,
iam non *deprendissent* sed unum *oppressissent* sententiae conuenit.

29, 21, 13 *ut . . comperta oculis referrent Romam* P . . *per-
ferrent* Σ^4 . Quia legati significantur ab senatu ad res in Sicilia
inspiciendas missi, unum *referrent* comprobandum est, non *per-
ferrent*, cf. 9, 45, 3 *P. Sempronium . . comperta omnia senatui re-
laturum*; 27, 36, 3; nec Spirensis lectioni suffragatur 10, 27, 4 *trans-
fugae Chusini tres . . (a Fabio) dimissi cum donis, ut subinde, ut
quaeque res noua decreta esset, exploratam perferrent*.

30, 18, 5 *escendere in equos* P *ascendere in equos* Σ², quod apud Ciceronem quidem Cato m. 10, 34 editur, sed Liuius non uindicandum erit; *equum escendere* legitur Liu. 23, 14, 2; 37, 20, 12.

28, 15, 3 *peditum signa cornibus incucurrerunt* P . . *concurrerunt* Σ¹; uno qui similis est loco 24, 15, 6 *eques etiam in hostes emissus*; quibus cum *impigre Numidae concurrissent*, *cf.* Maduigius cum codicibus recentibus *occurrissent* edidit cf. H. I. Mueller Z. f. G. XXXIII 1879 Jahresber. p. 144; *incurrere* cum dat. habes uelut 22, 17, 6 *leui quoque armaturae hostium incurrere*.

29, 18, 6 *pecuniam omnem conquisitam* P . . *inquisitam* Σ¹, quod non praefendum est, cf. 29, 19, 7 *pecuniam, quanta ex thesauris Proserpinae sublata esset, conquiri*; 29, 21, 4 *omnem enim sacram pecuniam . . conquisitam . . in thesauris reposuerunt*; 37, 60, 4; 38, 38, 12; 39, 14, 7; 39, 14, 9; 39, 16, 8; 40, 28, 7; contra 30, 37, 11 *placuit naues reddi et homines utique inquiri*.

28, 7, 7 *molientibus ab terra nauis Philippus superuenit* P . . *aduenit* Σ¹, quod cum non uitiosum sit cf. 31, 41, 10 *Philippus opinantibus aduenit*; 37, 38, 6 *metantibus et muniendo occupatis tria milia delecta equitum . . aduenere*, et Ignatius l. l. p. 22, tamen a Puteano nullo modo recedendum est, cf. Ignatius p. 30.

30, 12, 2 *Syphax . . uiuus . . ad Laelium pertrahitur* P . . *attrahitur* Σ¹ non praue, sed illud praestat.

29, 1, 12 *legiones inde cum inspiceret* P . . *aspiceret* Σ¹; illud retinendum est, cf. 29, 24, 13 *singulos milites inspexit*; 25, 5, 6 *omnem copiam ingenuorum inspicerent*; 34, 38, 3 *satis omnia inspexit*; 34, 62, 16 *audita inspectaque re*; uariari tamen *inspicere* et *adspicere* maxime ubi *res* est obiectum, apud Drakenb. ad 42, 5, 8 *expositum* est.

29, 36, 9 *perculsus aduerso proelio Hannibal Crotonem exercitum reduxit* P . . *abduxit* Σ¹. Quia, unde Hannibal primo profectus sit, non commemoratur, non licet discernere, in utro libro genuinum seruatum sit; cf. ad 27, 30, 3 p. LXXXXII.

29, 35, 10 *Hasdrubal intentissima conquisitione cum ad triginta milia peditum, tria equitum confecisset* P . . *effecisset* Σ¹, quod minime uitiosum, nec tamen praefendum est; *efficere* enim maxime tum adhibetur, ubi *res* quaedam addendo ita augentur, ut postremo ad certum numerum perueniant, atque ubi de certo quodam numero explendo agitur, cf. 25, 3, 7 *ad ueteres exercitus duae urbanae legiones a consulibus scriptae, summae trium et uiginti legionum eo anno effecta est*; 26, 39, 4 *primo quinque naues . . traditae erant, postea . .*

tres additae quinqueres, postremo ipse a sociis . . debitas ex foedere exigendo classem viginti navium . . effecit; 24, 29, 2; 31, 8, 8; quamquam haec significatio etiam *conficiendi* uerbo 10, 38, 12 et 23, 40, 2 tribuitur; de certa quadam summa agitur 23, 33, 10 *quam maxima classe* — *ducentas autem naues uidebatur effecturus* — *in Italiam traiceret*; 2, 30, 7; 29, 15, 12; 40, 19, 7. Sed illo loco 29, 35, 10 cum *conficere* idem esse atque *colligere* Drakenborchius recte ad 38, 14, 10 adnotet, a Puteani scriptura non erit recedendum.

Praepositiones in P deprauatae sunt

27, 6, 2 *inter*] in P; 27, 6, 14 *ad*] ab P; 27, 11, 8 *ad*] in P; 27, 25, 12 *a*] ad P; 27, 30, 3 *ad*] a P; 27, 50, 5 *in*] *inter* P; 28, 7, 3 et 28, 11, 8 et 28, 13, 3 *ab*] ad P; 28, 13, 9 *propter*] *praeter* P; 28, 29, 10 *ad*] ab P; 28, 33, 13 *a*] ad P; 28, 35, 4 *ab*] ad P; 28, 36, 5 *interdiu*] *indiu* P; 28, 36, 5 *ab*] ob P; 28, 42, 3 *praeter*] per P; 28, 45, 12 *ex*] et P, quamobrem paulo post *facti* pro *facta* substitutum est; 28, 46, 16 *propter*] pro P; 29, 5, 2 *ad*] ab P; 29, 17, 11 *praeter*] *prae* P; 29, 18, 13 *ab*] ad P; 29, 20, 8 *ad*] de P; 29, 36, 5 *ad*] a P; 30, 1, 4 *ab*] ad P; 30, 24, 1 *in*] et P; 30, 30, 12 *ad*] a P.¹⁾

His locis, quibus P corruptum esse constat, addo

29, 35, 7 *simul et a classe nauales socii, qua ex parte urbs mari adluitur, et terrestres exercitus ab imminente prope ipsis moenibus tumulto est admotus*. — *ab imminente . . tumulto* Σ¹ *ad imminensem* . . *tumulum* P praue: nam *exercitus ad tumultum admotus est* id solum significare potest, exercitum usque ad tumultum et ad eam partem tumuli, quae urbi auersa est, admotum esse, ubi quid uelit, non intellegitur; nec potest significare exercitum in tumulto constitisse, quia sic *in tumultum* dicendum erat. Immo cum exercitum ad ipsam urbem admotum esse appareat ab ea parte, qua tumulus moenibus prope imminabat, cum Σ *ab imminente . . tumulto* scribendum est; cf. quae Gronouius et Drakenb. ad 31, 24, 8 *ab Dipylō accessit* (sc. *ad urbem*) adnotarunt et Hildebrandius spec. lexic. L. p. 10.

30, 30, 13 *patris et patruī persecutus mortem ex calamitate uestrae domus decus insigne uirtutis pietatisque eximiae cepisti*. — *ex* Σ³ *ad* P *ab* uulgo; cf. quae ad 28, 19, 10 et 30, 4, 7 supra p. LXXXXVI adnotata sunt.

27, 5, 8sq. *M. Valerius . . agrum Viticensem . . late depopulatus*

1) 27, 15, 18 et 27, 46, 3 et 28, 29, 8 *et*] *ex* P; 30, 27, 7 *ut*] *ad* P.

. . *ad naues redit atque in Siciliam tramisit, tertio decumo die, quam profectus inde erat, Lilybaeum reuectus.* — *atque in Σ^1 et ad P.* Weissenbornius et Maduigius Puteani lectionem retinuerunt; atque ille dubitans adnotat '*ad Sicil.* wäre nach S. zu, da die Landung noch besonders erwähnt ist', hic em. L. p. 394 '*Quod ad ante Siciliam alii tolli uolunt*' inquit '*alii cum in permutarunt, nescio an neutro opus sit. Videtur enim Liuius primum uniuerse mare circa Siciliam significare, deinde portus nomine (Lilybaeum reuectus) in Siciliam peruentum significare.*' Sed Valerium, priusquam Lilybaeum ueniret, ad Siciliam uersus nauigare et in mare prope Siciliam uenire debuisse, id cum per se intellexeretur, uix a Liuius significatum est. Nec magis placet ea interpretatio, ut Valerium prope Siciliam in alto aliquamdiu moratum esse putemus, ubi quid fecerit et cur fecerit cum minime liceat suspicari, tum ex ipsis Liuii uerbis (*tertio decumo die* cet.) apparet illum celerrime Lilybaeum rediisse. Scribendum est igitur *in Siciliam*, simulque *atque* pro *et* asciscendum; in Puteani archetypo postquam *atque in in ad* deprauatum fuit, et coniectura uidetur additum esse.

30, 1, 5 *facundissimus habebatur seu causa oranda seu in senatu et apud populum suadendi ac dissuadendi locus esset.* — *et apud Σ^1 ad P.* Quoniam P, et omittentem, mutilatum esse constat, non solum et sed simul etiam *apud* ex Σ adsumendum uidebatur, cf. 3, 10, 3 *iactata per aliquot dies cum in senatu res tum apud populum est;* 7, 11, 9 *consulibus in senatu et apud populum magnifice conlaudatis;* 10, 25, 13 *cum in senatu et apud populum . . terrorem belli Etrusci augeret;* 27, 10, 9 *iisque gratiae in senatu et apud populum actae;* 28, 40, 10 *me . . nemo aut in senatu aut apud (ad Σ^1) populum audiuit;* contra *ad populum* habes 30, 40, 11 *multis contentioneibus et in senatu et ad (apud Σ^1) populum acta res;* 37, 51, 3 *et in senatu et ad populum magnis contentioneibus certatum est;* 40, 45, 7 *inimicitiae . . saepe multis et in senatu et ad populum atrocibus celebratae certamineibus.*

27, 31, 2 *palatos passim per agros grauisque praeda . . adortus Romanos compulit ad naues.* — *ad Σ^1 in P.* Quamquam in praepositionem sententiae optime conuenire concedo, tamen *ad* eam ob causam praetuli, quia in his ipsis libris Liuium in illa dictione non tam in quam *ad* adhibuisse ex his exemplis concludas: 21, 61, 2 *nagos palantesque per agros . . cum magna caede maiore fuga ad naues compellit;* 22, 31, 4 *cum multa caede ac foeda fuga retro ad naues compulsi sunt;* 25, 31, 13 *praedamque omnis generis retro ad*

naues egit; 27, 5, 9 *ad naues redit*; 27, 29, 7 *ad naues raptim praedatores recepti*; 29, 25, 13 *redire ad naues iussi* (qui ex ipsis nauibus adsciti erant); 29, 28, 6 *prius recursum semper* (a praedatoribus) *ad naues, quam clamor agrestis conciret*; 37, 13, 10 *redierunt ad naues*; 37, 16, 12 *Romani cum haud incruenta uictoria ad naues redierunt*; (27, 28, 17 et 41, 7, 10 *ad mare ac naues fugere*; 30, 36, 1 et 42, 63, 12 *ad m. ac naues redire*; 37, 13, 9 *ad m. ac n. redigere*; 25, 15, 17 *ad m. ac n. deducere*); contra *in semel* 28, 8, 10 *pecora . . sunt direpta et in naues compulsa*; nam 37, 29, 3 *tribunos in urbem mittit ad cogendos milites nautasque in naues* (sequitur tandem *concursum ad naues est*) necessario in ponendum erat. In prima decade habes *ad*: 9, 38, 3 *quae superfuit caedi trepida multitudo ad naues compulsa est*; 7, 25, 4 *ut . . discesserint in castra Galli, Graeci retro ad naues*; contra *in* legitur 10, 2, 2 *hostem . . proelio uno fugatum compulit in naues*; (7, 32, 9 *qui Gallos tot proeliis caesos postremo in mare ac naues fuga compulerit*).

In Σ praepositiones deprauatae sunt

27, 43, 1 *a]* *ad* Σ^1 ; 27, 48, 13 *e* *dextro cornu* (cf. 28, 14, 15)] *ab dextro cornu* Σ^4 ; 27, 48, 14 *ab latere]* *in latere* Σ^1 ; 28, 7, 18 *ad se* (cf. 30, 8, 2; 34, 8, 5; 42, 49, 2; 44, 3, 10)] *in se* Σ^3 ; 28, 12, 8 *per]* *inter* Σ^1 ; 28, 20, 8 *ex]* *et* Σ^1 ; 28, 33, 12 *in hostis]* *ad hostes* Σ^4 ; 28, 45, 3 *quod e r. p.] quod de r. p.* Σ^3 ; 29, 16, 4 *ad eam diem]* *in eadem die* H *in eam diem* V, ubi *in* additum uidetur, postquam *ad eam* in *eadem* abiit; 29, 25, 5 et 29, 25, 11 *in]* *et* Σ^2 ; 29, 31, 6 *sine]* *in* Σ^2 ; 29, 37, 2 *e]* *et* Σ^2 ; 30, 3, 4 *ex]* *et* Σ^2 ; 30, 4, 4 *ad]* *ab* Σ^1 ; 30, 15, 4 *e]* *a* Σ^2 ; 30, 15, 4 *ad]* *ab* Σ^2 ; 30, 19, 12 *ad]* *ab* uel *a* Σ^2 1).

Compluribus locis praepositio in Σ tradita non minus apta est quam quae a P praebetur:

27, 26, 7 *pars eius (tumuli) quae uergeret ad hostium castra.* — *ad* P in Σ^1 . *uergere ad* habes uelut 27, 42, 10 *quae pars castrorum ad hostis uergebat*; 22, 42, 6; 23, 33, 12; 27, 25, 11; 36, 15, 8; 36, 15, 10; 37, 56, 3; 37, 56, 6; 38, 13, 11; *uergere in* uelut 5, 33, 9; 21, 7, 5; 28, 1, 3; 32, 13, 3; 35, 23, 8; 37, 31, 10; 38, 4, 2; 38, 21, 1; 38, 29, 10; 38, 38, 4.

27, 35, 10 *alteri aduersus Hannibalem Bruttii et Lucani, alteri Gallia aduersus Hasdrubalem . . decreta.* — *aduersus Hasdrubalem* P

1) 27, 18, 6 *et]* *ex* Σ^3 ; 27, 36, 9 *et]* *ex* Σ^1 ; 27, 38, 11 *et]* *ad* Σ^1 ; 29, 14, 3 *et]* *in* Σ^2 ; 30, 12, 22 *ut]* *ad* Σ^1 .

contra *Hasdrubalem* Σ^1 . Si certius sciremus id quod Σ^1 tradit etiam in Σ^1 fuisse, contra non omnino neglegendum esset; nam *aduersus* et *contra* etiam his locis inter se mutantur: 1, 27, 5 *Tullus aduersus Veientem hostem dirigit suos, Albanos contra legionem Fidenatum conlocat*; 4, 18, 5 *dictator dextro cornu aduersus Faliscos, sinistro contra Veientem Capitolinus Quinctius intulit signa*; 5, 8, 9 *ut diuersae legiones aliae aduersus Capenam ac Faliscum, aliae contra eruptionem oppidanorum pugnarent*; 30, 8, 6 *Numidis aduersus Italicum equitatum, Carthaginiensibus contra Masinissam locatis*; contra *aduersus* . . *aduersus* habes 10, 27, 10.

27, 51, 11 *duos etiam ex iis solutos ire ad Hannibalem . . iussit*. — ex P de Σ^1 . Quamquam in his dictionibus unus ex iis, *duo ex legatis* fere constanter ex a Livio usurpatur, de autem cum substantiuis tantum multitudinem quandam militum significantibus coniungi solet uelut 23, 20, 1 *septingentorum militum de exercitu Hannibalis praesidio*; 35, 29, 8 *unum de auxiliaribus specie transfugae mittit ad eum*, item de *legione*, tamen etiam cum pronominiis bis legitur 38, 54, 4 *quem eam rem uelit senatus quaerere de iis, qui praetores nunc sunt*; 22, 59, 9 *sunt etiam de nostris quidam qui ne in acie quidem fuerunt*; cf. Loewius de praepos. de usu ap. Liu. Grimmae 1847 p. 10.

29, 8, 2 *ob egregiam fidem aduersus Romanos*. — *aduersus* P erga Σ^2 . *fides aduersus* legitur uelut 10, 11, 13; 27, 1, 5; 35, 48, 8; 45, 8, 4; *fides erga* 23, 30, 9; 24, 4, 5; 29, 18, 4; 33, 20, 1.

29, 14, 8 *P. Scipionem . . in tota ciuitate uirum bonorum optimum esse*. — in PR e H et V; eiusdem rei mentio fit 29, 11, 8 *quaerendum uirum optimum in ciuitate esse*; 29, 14, 6 *qui uir optimus in ciuitate esset*; contra 35, 10, 9 *quem (= Scipionem) . . uirum e ciuitate optimum iudicatum*.

29, 21, 5 *uocatos ad contionem milites*. — ad P in Σ^1 . *uocare ad contionem* legitur 21, 45, 4; 25, 28, 6; 28, 26, 12; *uocare in contionem* 24, 28, 1; 31, 15, 1; 37, 28, 3.

28, 18, 2 *eos . . contrahere ad conloquium dirimendarum simulationum causa est conatus*. — ad P in Σ^1 ; cf. 24, 1, 5 *euocare principes Locrensiu ad conloquium iussit*; 37, 48, 2 *L. Scipionem et cum eo P. Africanum in conloquium euocatos regis*; (34, 19, 3 *ad Celtiberos in conloquium tribunos militum ire consul . . iubet*).

29, 14, 3 *facem . . ab ortu solis ad occidentem porgi uisam*. — ad P in Σ^1 .

29, 30, 10 *quia sibi aduersus Syphacem haud paulo maiorem*

restare dimicationem cernebat. — aduersus Syphacem P cum Syphace Σ^1 .

30, 17, 11 *id sibi amplum apud populares futurum esse. — apud P ad* Σ^2 . Ex magno exemplorum numero, quae Drakenborchius ad 7, 7, 4 cogessit, satis apparet *ad populares* sermoni Liuiano non minus quam *apud populares* conuenire; cf. praeterea 1, 26, 5; 1, 36, 5; 10, 29, 4; 24, 32, 2; 29, 11, 4; 29, 14, 12; 36, 8, 4; 36, 8, 5.

Quodsi eorum, quae hoc capite exposita sunt, summam subdixeris, in Σ non saepius quam in P genuinam formam sermonis Liuiani degeneratam esse concedes, id quod de ceteris quoque discrepantiarum generibus ualere sincere affirmo.

Huic capiti liceat adiungere paucissima quae de coniunctionibus commemoranda mihi uidentur. Nec enim omnes codicum P et Σ hoc in genere discrepantias persequar, sed omissis scripturis, quas in P aut Σ corruptas esse constat, eos locos breuissime tangere satis habeo, quibus nunc primum a P discessum est.

Pro coniunctionibus in P traditis eas, quas Σ exhibet, substituendas esse existimaui

30, 20, 9 *se centum milibus armatorum ad Trasumennum ad Cannas caesis circa Casilinum Cumasque et Nolam consenuisse. — ad Cannas* Σ^2 *aut Cannas* P; sed *aut* ab huius loci sententia prorsus absonum esse non opus erit fusius exponere; cf. 30, 30, 12 *quod ego fui ad Trasumennum ad Cannas*; 23, 48, 8 *numerum tantis exercituum stragibus [et] ad Trasumennum lacum ad Cannas inminutum*; (27, 40, 3 *cum in Italia ad Trasumennum et Cannas praecipitasset Romana res*).

28, 27, 5 *quid enim uos, nisi quod Ilergetes et Lacetani, aut optastis aliud aut sperastis? — et Lacetani* Σ^4 *aut Lacetani* P; aut iam Maduigijs et Weissenbornius merito damnauerunt.

28, 24, 9 *omnia libidine ac licentia militum, nihil instituto ac disciplina militiae aut imperio eorum, qui praeerant, gerebatur. — ac disciplina* Σ^1 *aut d. P.* Quia militiae etiam ad instituto pertinet, hac ipsa re indicatur *instituto ac disciplina* unam effici notionem traditi moris militaris, quae imperio aequae opponitur atque 28, 27, 12 *nescire uidemini . . quid aduersus morem militiae disciplinamque maiorum, quid aduersus summi imperi maiestatem ausi sitis*.

27, 18, 8 *ostendebat hostem . . loci fiducia, non uirtutis aut armorum stare in conspectu. — aut armorum* Σ^1 *armorumque* P.

Illud praefendum uidebatur, quia Liuius alibi *arma et uirtutem* (*uiros, animos*) inter se discernere solet: 3, 42, 4 *natura loci ac uallo, non uirtute aut armis tutabantur*; 21, 50, 2 *eludere Poenus et arte non ui rem gerere, nauiumque quam uirorum aut armorum malle certamen facere*; 27, 16, 1 *non animo, non armis, non arte belli, non uigore ac uiribus corporis par Romano Tarentinus erat*; 37, 32, 5 *plus in armis et uirtute quam in moenibus auxilii esse*; confer tamen 24, 40, 3 *eamque urbem sitam in plano neque moenibus neque uiris atque armis ualidam primo impetu oppressam esse*.

27, 2, 1 *Marcellus . . litteras Romam ad senatum de duce atque exercitu ad Herdoneam amisso scribit*. — atque Σ^3 et P. Solet Liuius aut *dux* (consul sim.) atque *exercitus* aut *dux exercitusque* dicere, rarissime *dux et exercitus*, cf. 26, 7, 7 *duces atque exercitus Romanos*; 27, 44, 3 *ducem inde atque exercitus partem abisse*; 29, 22, 4 *illo duce atque exercitu*; 30, 1, 11 *duci atque exercitui*; 22, 55, 4 *consulum atque exercituum*; 23, 24, 6 *consulem . . ipsum atque exercitum deletos*; 37, 22, 1 *consuli atque exercitui*; 43, 1, 12 *metus de consule atque exercitu*; 40, 26, 8 *Aemilio atque exercitui eius*; 23, 28, 8 *Hasdrubal dux atque Hispaniensis exercitus*; 30, 16, 2 *in Hasdrubale atque exercitu suo*; 26, 8, 2 *omnes duces exercitusque*, itemque 3, 27, 7; 25, 20, 5; 25, 23, 1; 25, 32, 9; 27, 17, 5; contra *et habes* 32, 28, 5 *regem et exercitum eius*.

27, 45, 7 *per instructa omnia ordinibus uirorum mulierumque undique ex agris effusorum inter uota ac preces et laudes ibant*. — ac Σ^1 et P; ac iure recepit Weissenbornius, quem conferas.

28, 42, 19 *ubi duobus exercitibus aduersus unum tot proeliis et tam diuturna ac graui militia fessum pugnandum sit*. — ac S et P, om. Σ^4 ; ac eadem de causa erat praefendum atque 27, 45, 7: duae sunt notiones per *et* coniunctae *proeliis et militia*; quae alteri earum adduntur adiectiua *diuturna graui*, cum artius inter se cohaereant, aptius per *ac* quam per *et* conectuntur. Contra *et* eandem ob causam erat reponendum 26, 30, 9 *praeter moenia et tecta exhausta urbis et refracta ac spoliata deum delubra . . nihil relictum Syracusis esse*. — *et refracta* S ac *refracta* P.

Pro *et*, quod in P traditur, ac ex Σ praeter 29, 17, 2, de quo p. CXIII conferas, etiam his duobus locis recipiendum existimaui: 30, 10, 14 *impetu ac magnitudine rostratarum obruebantur* — ac Σ^2 et P; 27, 27, 2 *ut . . uasa colligerent ac sequerentur* — ac Σ^4 et P.

Vbi non licet discernere, utra coniunctio genuina sit, Puteanum secutus sum: 27, 4, 10 *Ptolomaeum et Cleopatram* P *Ptolo-*

maeum Cleopatramque Σ^1 (37,3,9 ab *Ptolomaeo et Cleopatra*; 44,19,6 ab *Ptolomaeo* <et *Cleo*>*patra*; 44,19,12 *Ptolomaeum et Cleopatram*; contra 45,13,7 *Ptolomaeo Cleopatraeque*); 27,49,8 *Gallos Cisalpinos Liguresque* — *ligurquo* P et *ligures* Σ^4 ; 28,5,7 *Scerdilaedum Pleuratumque* P *Scerdilaedum et Pleuratum* Σ^3 (27,30,13 *Scerdilaedo et Pleurato*); 28,11,9 *uillisque* P et *uillis* Σ^4 , quod in Σ^4 demum nouatum esse uidetur, quia L *uilliusque*, quod in λ traditur, non in et *uillis* sed in *uillisque* correxit; 29,8,6 *superbe et crudeliter* P *superbe crudeliterque* Σ^1 (3,36,7 *libidinose crudeliterque*; 3,56,7 *superbiae crudelitatisque*; 3,9,12 *crudeli superboque*; 3,44,4 *crudelem superbamque*; 2,45,6 *superbe insolenterque*); 29,30,9 cum *Masinissa nequaquam tantum peditum equitumue habente acie conflixit* — *equitumue* P *equitumque* Σ^1 , quod nescio an praefendum sit; 29,34,2 *Syphacem orant, ut Carthagini ut (ut P et Σ^2) uniuersae Africae subueniat*; 30,17,10 *regium nomen ceteraque (et cetera Σ^2) Scipionis beneficia*.

Ex multis locis, quibus Puteanus coniunctiones omisit, paucos tangam:

29,20,10 *de expiandis quae Locris in templo Proserpinae tacta ac uiolata elataque inde essent*. — *tacta ac uiolata elataque* Σ^2 *tacta uiolataque* P, uulgo editur *tacta uiolata elataque*; sed in P postquam homoioteleuto *elata* interciderat, ex eis, quae relictæ erant *tacta ac uiolataque*, necessario alterutra coniunctio tollenda erat. Simili ratione in P deprauatum uidetur

27,22,8 *ducentis nauibus omnem oram Italiae Siciliaeque ac Sardiniae inpleturos*. — *siciliaeque ac sardiniae* Σ^1 *siciliae sardiniaeque* P. Nam, quod in Σ^1 traditur, et praestare nec casui aut interpolationi deberi cum per se pateat tum eis confirmatur, quae Drakenb. ad 2,31,1 et Weissenb. ad 30,20,1 adnotauerunt; cf. praecipue 24,11,2 (*legionibus*) *binis Galliam Siciliamque ac Sardiniam obtineri*. Videtur autem Puteani scriptura ita orta esse, ut postquam uitio Puteani satis frequenti *italiae siciliae ac sardiniaeque* transpositum erat, *ac* coniunctio auferretur. Idem factum uidetur

27,37,10 *inde donum peluis aurea facta lataque in Auentinum, pureque et caste a matronis sacrificatum*. — *pureque et caste* Σ^1 *pure casteque* P, ubi codicis Σ^1 lectionem meliorem esse non minus constat, cf. ad 27,51,8 p. LXXI.

CAPVT IV

DE VERBORVM ORDINE.

Immutati uerborum ordinis in Puteano permulta esse exempla cum alii tum Maduigijs em. L. p. 284 commemorauit et locis ex libris XXII—XXV congestis confirmauit. Inde a libro uicesimo septimo autem usque ad medium librum tricesimum, ubi P deficit — nam intra hos fines haec disputatio se continet — uoces in P praeue transpositas esse nouem locis agnoscitur; atque septem prioribus iam dudum is ordo restitutus est, quem Σ exhibet; duobus ultimis, qui uulgo aliter corriguntur, item scripturam in Σ traditam supponendam esse apparebit:

27, 11, 11 *se id suo arbitrio facturum lecturumque Q. Fabium Maximum* (sc. principem senatus) Σ^4 *lecturum facturumque* P; 28, 2, 15 *Poenus cum castra tum forte in Baetica ad sociorum animos continendos in fide haberet* Σ^1 *ad sociorum animos in boetica* P; 28, 2, 15 *fugae magis quam itineris modo* Σ^4 *quam magis* P; 28, 14, 5 *hoc . . sermonis erat ita, ut instructi stetissent, pugnatuos* Σ^3 *ita erat* P; 28, 15, 10 *deinde ut* Σ^1 *deutinde* P; 28, 24, 6 *motae autem eorum mentes sunt* Σ^1 *motae eorum autem* P; 30, 10, 3 *adpulsae muris* Σ^1 *pulsae ad muris* P.

29, 25, 4 *uolucres ad terram delapsas clamore militum ait tantamque multitudinem conscendisse naues* Σ^2 *aitque tantam* P, uulgo ex Alscheffskii coniectura *ait atque tantam* scribitur.

30, 20, 5 *oppida . . quae pauca metu magis quam fide continebantur* Σ^2 *pauca magis quam metu fide* P, adhuc *magis metu quam fide* editum est; sed illud sine dubio est genuinum, cf. 26, 12, 6 et 28, 19, 1 *metu magis quam fide*, 8, 7, 20 *metu magis quam modestia*; 6, 16, 5; 6, 18, 11; 6, 26, 3; 6, 26, 5; 6, 27, 3; 6, 27, 7; 6, 27, 11; 6, 38, 9; 6, 38, 10; 6, 40, 2; 6, 42, 4; alibi saepissime.

Sed permultis aliis locis uocum ordinem in P praeue immutatum esse docet comparatio cum Σ instituta, qui saepissime in hac re a P discrepat:

27, 22, 4 *prorogatum in annum imperium est Q. Fuluius Flacco* Σ^4 *prorogatum imperium in annum est* P; sed in illo uerborum ordine Liuius sibi constat: cf. *prorogatum in annum imperium est* 10, 22, 9; 25, 41, 13; 27, 22, 10; 28, 10, 15; 29, 13, 3; 31, 8, 9; 33, 43, 6; 37, 2, 11; 37, 50, 13; 40, 1, 8; *prorogatum in annum imperium* 22, 34, 1; 27, 7, 15; *cui prorogatum in annum imperium erat* 28, 10, 11; *consuli prorogari in annum imperium* 23, 25, 11; *prorogatae namque con-*

culibus iam in annum prouinciae erant 41,6,2. Contra iure ordo inuersus est 28,45,10 *imperiumque in annum prorogaretur*; 30,1,3 *ei quoque enim pro consule imperium in annum prorogabatur*; 38,35,3 *Cn. Manlio imperium in annum prorogatum est*. Nec ille uerborum ordo casui tribuendus est: nam sicut cum alii (de Cicerone cf. Maduigium ad Cic. de fin. 5, 29, 86) tum Liuius (cf. Fabrium ad 21,57,14) subiectum inserere solet inter participium perf. pass. et uerbum substantiuum (*prorogatum imperium est*), ita eas dictiones, quibus sententia amplificatur, melius cum participio quam cum uerbo coniungi atque inter participium et subiectum, non inter subiectum et uerbum poni consentaneum est; cf. praeterea 21,57,14 *inhumanae superbiae editum in miseros exemplum est*; 22,1,5 *redintegrata in C. Flaminium inuidia est*; 39,18,7 *datum deinde consulibus negotium est*; 40,18,6 *in Hispaniis prorogatum ueteribus praetoribus imperium est*. Quamquam Liuius altero uerborum ordine non prorsus abstinuit, uelut 22,6,12 *Punica religione seruata fides ab Hannibale est*; 23,20,7 *renuntiata legatio Petelinis est*; 24,1,10 *seruata fides deditis est*.

27,27,11 *mors Marcelli cum alioqui miserabilis fuit tum quod nec pro aetate — iam enim maior sexaginta annis erat — neque cet.* Σ⁴ *maior iam enim P, qui tamen ordo non uidetur genuinus esse; etenim Liuium, si maior primum locum occupare uoluisset, potius maior enim iam scripturum fuisse probant* 4,16,6 *tot enim iam creari licebat*; 9,42,10 *hi enim iam creati erant*; 26,44,7 *ingens enim iam uis . . telorum e muris uolabat*; accedit quod *iam enim* uocibus parentheses haud raro incohantur: 28,33,15 *iam enim stratae pedestris copiae erant*; 4,34,2; 9,43,2; 21,59,2; 25,37,11; 31,28,5; 31,42,5; 31,45,16; 33,41,9; 37,2,5; 37,6,3; 38,27,9.

27,42,14 *postero die luce prima profectus* Σ⁴ *postero die prima luce pr.* P, idemque uerborum ordo inuenitur 2,25,2 *postero die prima luce Volsci . . uallum inuadunt*; sed cum non solum 9,36,11 et 37,23,6 uerum in tertia potissimum decade semper legatur *postero die luce prima* 24,22,12; 25,9,6; 27,12,11; 27,24,5, etiam illo loco *luce prima* eo confidentius praetuli, quia hic uerborum ordo etiam significationis discrimine commendatur, quod olim inter *prima luce* et *luce prima* intererat (cf. Kuehnastium synt. p. 306) atque, ubi *postero die* praemittitur, seruatum uidetur (cf. 2,51,7 *postero die luce orta*); quamquam alibi a Liuiio *prima luce* et *luce prima* sine ullo discrimine adhiberi Weissenbornius ad 29,7,3 recte

docuit, ueluti statim ubi ordo inuertitur 28,33,7 *prima luce postero die*; (8,38,3 *orta luce postero die*; 9,36,10 *luce orta postero die*).

28,3,2 *ne tamen hostibus eam relinqueret regionem, L. Scipionem . . mittit* Σ¹ *ne hostibus tamen* P; ille ordo, praeterquam quod *tamen*, ubi coniunctionis munere fungitur, fere constanter alterum enuntiati locum occupare solet, his locis commendatur: 25,38,1 *ne tamen subita res . . consilium perturbaret*; 27,16,11 *ne tamen fugientis modo conuertisse agmen uideretur*; 36,15,2 *ne tamen temere coepta segnitia insuper euerteret*; 37,5,4 *ne tamen segnia aestiua essent*; 25,36,7 *ut tamen aliquam imaginem ualli obicerent*; 40,21,9 *ut tamen iter ei tutum . . esset*.

28,28,12 *meo unius funere elata populi Romani esset res publica* Σ¹ *meo unius funere elata res publica esset* P. Simul cum dictione *populi romani res publica*, quam genuinam esse ex 8,9,8, ubi Gronouius eam restituit, et 22,10,2, ubi Drakenborchium conferas, et 22,53,10 apparet, necessario etiam uerborum ordo, quem Σ praebet, recipiendus erat.

28,17,11 *dignam itaque rem Scipio ratus, quae, quoniam aliter non posset, magno periculo peteretur* V *non aliter* PR

28,40,1 *cum . . ad finiendum (bellum) diceret se consulem declaratum esse neque id aliter fieri posse, quam si ipse in Africam exercitum transportasset* Σ¹ *aliter id* P. A uerborum ordine in P tradito ut recederem, persuasit cum optimorum scriptorum tum Liuii ipsius usus loquendi, quippe qui in eiusmodi sententiis negationem non cum *aliter* sed cum uerbo soleant coniungere. Atque de ceteris scriptoribus inspicias praeter Ilandium Turs. I 270 sqq. etiam lexica Merguetii et Nizolii ad Cic., Dietschii ad Sall. cet.; ex Liuio autem haec conferas: 2,56,15 *ut collegam ui, si aliter non possent, de foro abducerent*; 22,42,4 *postremo, cum aliter neque seditionem neque ducem seditionis sustinere posset, Marius Statilius . . exploratum mittit*; 30,20,4 *domum nostram, quando alia re non potuit, ruina Carthaginis oppressit*; 34,49,2 *cum aliter quam ruina grauissima ciuitatis opprimi non posset*; 37,35,10 *id aliter fieri non posse, quam ut . . cedat*; 39,31,3 *quas (legiones) cum aliter moueri loco non posse hostis cerneret, cuneo institit pugnare*. Idem uerborum ordo usitatio est, ubi alius et nullus (nemo) coniunguntur: 3,50,13 *alia uox nulla uiolenta audita est*; 25,6,9 *cum spes alia nulla esset*; 41,2,9 *cum alius armatus iis nemo obuiam isset*; contra 10,35,15 *si nemo alius sequatur*; 37,48,7 *quia neminem alium auctorem habeo*; nec tamen ille uerborum ordo adhiberi uidetur,

ubi contrarium eodem enuntiato continetur, quamobrem 29,22,4 aut illo duce atque exercitu uinci Carthaginensem populum aut nullo alio posse, ubi P alio nullo exhibet, cum Σ^1 nullo alio praefendum duxi.

29,4,4 ita respiratum mittique legationes ad Syphacem aliosque regulos firmandae societatis causa coeptae Σ^2 mittique ad Syphacem legationes aliosque regulos P, qui ordo si genuinus esset, non dubito quin Liuius ad Syphacem legationes ad aliosque regulos scripturus fuerit; nunc cum alterum ad nusquam tradatur, Puteani distorto uerborum ordini supposui eum, qui in Σ^2 traditur.

29,13,1 M. Cornelio P. Sempronio consulibus Σ^1 P. Sempronio M. Cornelio <consulibus> P praeue: nec enim tantum in eis, quae proxime sequuntur prouinciae Cornelio Etruria cum uetere exercitu Sempronio Bruttii, ut nouas scriberet legiones, decretae, priore loco Cornelius, posteriore Sempronius nominatur, sed idem ordo obseruatur etiam 29,11,10 consules facti M. Cornelius Cethegus P. Sempronius Tuditanus atque 36,36,4 et 36,36,6 M. Cornelio P. Sempronio consulibus, itemque apud Cassiodorum; accedit quod eandem in consulum nominum ordine constantiam Liuius etiam alibi tenuit, uelut ex tertia decade conferas 21,6,3; 21,15,4; 21,15,5; 21,17,1. — 21,57,4; 21,15,6. — 24,9,3; 24,9,7; 24,43,1. — 25,2,4; 25,3,1; 26,1,2; 27,23,5. — 25,41,11; 26,1,1. — 27,6,11; 27,7,7; 29,15,2. — 27,21,4 et 5; 27,22,1. — 27,34,15; 27,36,10; 31,12,8. — 28,10,2; 28,10,8. — 28,38,6 et 7; 28,38,12. — 29,38,3; 30,1,1; 30,1,8. — 30,26,1; 30,27,1. Variantem ordinem semel in his libris deprehendi 26,22,13 M. Claudium . . et M. Valerium absentis consules dixerunt, 27,34,5 M. Claudius Marcellus et M. Valerius Laeuinus consules, sed 31,13,2 M. Valerio M. Claudio consulibus, 29,16,1 se (= M. Valerio) ac M. Claudio consulibus, eundemque ordinem Cassiodorus praebet.

29,20,2 quem . . spe destinauerit Hannibalem ex Italia detracturum, Africam subacturum Σ^1 quem . . spe destinauerit Africam subacturum, Hannibalem ex Italia detracturum P; sed cf. 29,26,6 quod ad Hannibalem detrahendum ex Italia transferendumque et finiendum in Africa bellum se transire uulgauerat, Appian. Libyc. 6 ἱξίου πεμφθῆναι στρατηγὸς ἐς Αἰβήν ὡς ἀναστῖσων Ἀννίβαν ἐξ Ἰταλίας καὶ Καρχηδονίοις δόξαν ἐπιθίσων ἐν τῇ πατρίδι, atque ita etiam rerum euentus sese exceperunt.

29,23,4 et sunt ante omnis barbaros Numidae effusi in Venerem Σ^2 ante omnis Numidae barbaros P. Quamquam haud ignoro

quae Fabrius ad 21,32,6 adnotauit, tamen uerborum ordo in Σ^2 traditus propter simplicitatem praeferendus uidebatur; idem pertinet ad 30,8,8 *quem bene meritum de se et gente sua mercennariis armis oppugnatum in Africam uenissent* Σ^2 *armis in Africam oppugnatum uenissent* P.

29,32,3 *prope ut iam debellato* Σ^1 , quod melius esse iudico quam quod P exhibet *prope iam ut debellato*, quia *iam* cum *debellato* coniungendum esse apparet.

30,18,15 *duo et uiginti ferme inlustres equites obtriti ab elephantis . . perierunt* Σ^2 *equites inlustres* P; sed alibi quidem Liuius fere semper *inlustris* substantiuo praemittit: 6,34,5; 8,7,3; 10,13,5; 33,25,9; 33,36,5; 38,33,4; 40,37,1; 45,40,4 *inlustres uiri*; 41,25,4 *inlustres homines*; 42,49,9 *inlustres iuuenes*; 45,5,2 *inlustris adulescens*; admodum raro inuerso ordine 8,24,4 *trecentas familias inlustres*. Similiter *nobilis* praemitti solet 2,3,6; 2,4,2; 6,5,4; 6,36,12; 9,26,10; 9,26,15; 24,6,2; 24,13,1; 32,7,10; 33,23,5; 33,38,11; 37,57,15; 40,5,10; postponitur 36,40,11, 37,46,4; 40,49,4. Ceterum Liuium non eos intellegere equites, qui apud Tacitum maxime *equites inlustres* uocari solent, Weissenbornius recte commemorauit.

29,17,2 *si . . reditum in uestram dicionem appareat non uoluntate solum sed ope etiam ac uirtute nostra* Σ^1 *sed etiam ope et uirtute nostra* P. Ea quae in Σ^1 traditur scriptura duabus de causis praestat: primum enim, ubi similis notionis uerba coniunguntur, ac usitatio est quam et cf. p. CVIII et uelut 22,5,2 et 26,39,11 *ui ac uirtute*; 25,38,10 *uis atque uirtus*; 28,8,12 *fide ac uirtute*; 34,14,11 *in uirtute ac uiribus*; 6,11,8 *neruo ac uinculis*; 6,14,4 *seruitutem ac uincula*; 28,15,12 *labore ac uulneribus*, alibi saepissime; deinde etiam ordo uerborum aptior uidetur, quia non praecedit *non solum uoluntate*, sed *non uoluntate solum*. Simili de causa a Puteano discessi 30,25,10 *etsi non indutiarum modo fides ab Carthaginensibus sed ius etiam gentium in legatis uiolatum esset* Σ^1 *indutiarum fides modo* P.

28,11,3 *agnus mas idem feminaque natus erat* Σ^4 *mas idemque femina* P; cf. 30,37,7 *a multitudine inquieta eadem et inbelli*; 34,25,5 *Pythagoras gener idem tyranni et uxoris eius frater*; 23,2,2 *nobilis idem ac popularis homo*; 30,1,5 *nobilis idem ac diues erat*; itemque construuntur iuxta et pariter, ad quorum significationem idem proxime accedit.

27,5,5 *desertam recoli tandem terram, frugiferam ipsis cul-*

toribus populoque Romano . . annonae subsidium Σ^1 terram tandem P. Maduigius cum intellexeret, si Puteani scriptura probata *tandem cum recoli terram* coniungeretur, mirum esse uerborum ordinem, interpunctionem ita mutauit, ut *tandem cum frugiferam* coniungeret. Sed cum *tandem* sine dubio ad *recoli* referendum sit, eum uocum ordinem, quem Σ^1 exhibet, praestare apparet. Eandem ob causam ordinem in Σ traditum recepi 30, 21, 9 *dedisse tandem id deos sexto decimo demum anno Σ^1 dedisse id deos tandem P.*

27, 32, 9 *fuere autem quattuor milia hominum, pecorumque omnis generis ad uiginti milia Σ^1 ad millia xx P.* Illud praeferendum duxi, ut ad quam proxime ab ipso numero abesset. Idem pertinet ad 30, 35, 3 *caesa eo die supra uiginti milia VdF milia xx BCaße.*

27, 41, 10 *pecorum modo incompositos toto passim campo se fudisse Σ^1 toto passim se campo fudisse P;* illud cum per se magis placeat tum his locis commendatur 37, 20, 5 *sparserant se toto passim campo;* 37, 43, 8 *toto passim campo sequuntur hostem;* 40, 33, 7 *parsi enim toto passim campo se diffuderunt.*

28, 11, 4 *ara Neptuni multo sudore manasse in circo Flaminio dicebatur Σ^1 multo manasse sudore P;* 28, 11, 6 *Vestalis, cuius custodia noctis eius fuerat Σ^1 eius noctis P;* 27, 37, 5 *nuntiatum Frusinone natum esse infantem quadrimo parem Σ^1 <natum> infantem esse P:* his locis uocum ordinem in Σ traditum praetuli, quia in prodigiis rebusque sacris referendis, sicut res quae narrantur sunt simplicissimae breuissimisque enuntiatis comprehensae, ita etiam uerborum ordo et uniuersus sermo omnibus artificiis carere et maxime perspicuus esse solet.

30, 28, 6 *multos occursuros Scipioni in acie, qui . . consules Romanos manu sua occidissent Σ^1 sua manu P;* sed *sua manu* alibi tum solum a Liuiio adhibitum inueni, ubi quis quid facere dicitur, quod eum ipsum facere non expectes, aut ubi contrarium significatur: 23, 22, 7 *consul minatus est, quem Latinum in curia uidisset, eum sua manu se interfectorum;* cf. 32, 22, 7; 37, 10, 7; 39, 37, 4; 40, 4, 7; quamquam sic quoque 37, 10, 8 *manu sua* dictum est. In illo uero enuntiato uim sententiae non in *sua manu* sed in *consules Romanos* positam esse apparet: nec enim id memorabile est, quod milites sua manu hostes aliquos occiderunt, sed quod consules occiderunt; quamobrem *manu sua* praeferendum esse existi-
maui; cf. 30, 37, 8; 31, 24, 15; 39, 13, 5.

28, 26, 3 *uicit sententia lenior, ut, unde orta culpa esset, ibi*

poena consisteret Σ^1 *culpa orta esset* P. Quia non eandem omnium qui in noxa erant militum causam esse Scipio uoluit, sed semina et auctores secessionis secernit ab eis, qui ab illis corrupti sunt, aptior uidetur is uerborum ordo qui in Σ^1 legitur: certe ubi de simili re agitur, Liuius eodem modo uerba composuit 27, 13, 11 *pronuntiatque a quibus orta pridie fuga esset . . se in primam aciem inducturum*.

Alibi quamquam Puteani scriptura non uitiosa est, tamen propterea ab eo discedendum duxi, quia uerborum ordo, quem Σ exhibet, usitator atque sincerior est uel sententia numerisue orationis magis commendatur:

27, 1, 10 *cum . . multi Romanorum cecidissent* Σ^1 *cecidissent romanorum* P; 27, 5, 10 *quo in statu res Africae essent* Σ^1 *africae res* P; 27, 5, 16 *eumque quem populus iussisset dictatorem diceret* Σ^1 *diceret dictatorem* P; 27, 10, 3 *respondit et milites ex formula paratos esse* Σ^1 (cf. 27, 10, 2; 22, 57, 10) *milites paratos formula* P; 27, 13, 6 *corpora tantum atque arma eadem sunt* Σ *arma sut eadem* P; 27, 13, 10 *armati ornatique ad edictum aderant* Σ *ornati armatique* P, cf. Studemundus Anal. L. p. 27 sq. et Woelfflinus Philol. Anz. VII 229; 27, 16, 7 *triginta milia seruilium capitum dicuntur capta* Σ^1 *millia xxx* P; 27, 16, 7 *ingens argenti uis facti signatique* Σ^1 *argenti uis ingens* P; 27, 16, 13 *Fabius quae adferrent uera esse ratus* Σ^1 *uera quae adferrent* P; 27, 18, 8 *hostem praedamnata spe aequo dimicandi campo captantem tumulos* Σ^1 *dimicandi aequo campo* P; 27, 23, 6 *pestilentia . . magis in longos morbos quam in perniciosius easit* Σ^1 *morbos longos* P; 27, 30, 5 *ne Philippus regnumque eius graue libertati futurum rebus Graeciae immisceretur* Σ^1 *rebus graeciae graui libertati futurum* P; 27, 34, 3 *multis ante annis ex consulatu . . damnatus* Σ *multis annis ante* P, cf. Hildebrandius spec. l. L. p. 34; 27, 41, 2 *quingentos passus castra ab hoste locat* Σ^1 (cf. 25, 9, 3) *castra locat ab hoste* P; 27, 43, 1 *duo Numidae cum litteris ad Hannibalem missi* Σ^1 *missi ad hannibalem* P; 27, 49, 8 *si . . mittatur posse omnes deleri* Σ^3 *posse si . . mittatur omnes deleri* P; 28, 1, 9 *ea prius adgredienda Silanus ratus . . iubebat* Σ^1 (cf. 23, 18, 2; 23, 35, 16; 24, 12, 3; 29, 33, 1; 37, 27, 4) *ratus silanus* P (cf. 23, 36, 2; 30, 25, 2; 33, 46, 5); 28, 6, 12 *emporium id est Opuntiorum urbis* Σ^1 (cf. 28, 7, 4) *orbis et pontiorum* P; 28, 14, 19 *quod roboris in hostium acie erat* Σ^1 (cf. 9, 43, 13; 29, 2, 7; 29, 2, 8; 30, 18, 6; 30, 18, 12; 30, 34, 3; 30, 35, 1) *in acie hostium* P; 28, 17, 10 *magnum . . momentum Syphax adfectanti res Africae erat* Σ^1 *res erat africae* P;

28, 18, 3 *aut de re p. se quicquam cum hoste agere . . posse* Σ^1 *quicquam se* P; 28, 21, 7 *Corbis maior aetate erat* Σ^1 *erat aetate* P; 28, 22, 13 *acrior impetu atque animis quam compositor ordine ullo pugna fuit* Σ^1 *ullo ordine* P; 28, 26, 13 *reducti a portis armati inermi se contioni ab tergo circumfuderunt* Σ^1 *reducti armati a portis inermi contioni se* P; 28, 28, 11 *ne istuc Iuppiter o. m. sirit urbem auspicio deis auctoribus in aeternum conditam fragili huic et mortali corpori aequalem esse* Σ^1 *huic fragili* P; 28, 40, 13 *mihi uiuendo iam, non solum rebus gerendis fesso* Σ^1 *iam uiuendo* P; 28, 41, 12 *unde commeatibus praebendis sufficiamus* Σ^1 *sufficiamus praebendis* P; 28, 43, 10 *unde haec repente de me cura exorta* Σ^1 *cura de me* P; 29, 1, 24 *ab omni externo imperio soluta* Σ^1 *imperio externo* P; 29, 11, 10 *comitia per dictatorem habita* Σ^2 *habita per dictatorem* P; 29, 12, 16 *quia uerso in Africam bello omnibus aliis in praesentia leuari bellis uolebant* Σ^1 *leuari uolebant bellis* P; 29, 14, 10 *obuiam ire deae iussus* Σ^1 *ire iussus obuiam deae* P; 29, 24, 5 *Masinissam prius ipsum ad C. Laelium uenisse . . nunc Syphacem mittere legatos* Σ^1 *ipsum prius* P; 29, 31, 5 *non modo uerbis disceptatum sed etiam armis certatum fuerat* Σ^2 *uerbis modo* P; 29, 34, 3 *mille ferme passus* Σ^2 *ferme mille* P; 29, 36, 11 *primo praesentes condemnati erant* Σ^2 (Σ^1 ?) *praesentis erant condemnati* P; 30, 5, 10 *multos in ipsis cubilibus semisomnos flamma hausit* Σ^2 *hausit flamma* P; 30, 14, 4 *aliqua te, Masinissa, existimo intuentem in me bona . . uenisse* Σ^2 *existimo masinissa* P; 30, 14, 8 *cetera te ipsum tecum reputare . . malo* Σ^2 *reputare tecum* P; 30, 22, 5 *senioresque . . alii alia interrogarent* Σ^1 *alia alii* P; 30, 26, 5 *pace omnis Italia aperta erat* Σ^1 *erat aperta* P.

Ceteris locis, quibus P et Σ inter se discrepant, uerborum ordo in Σ aut aperte corruptus est aut certe non praestat ei, qui in P traditur. Vt aliis retractandae huius quaestionis dem facultatem, eos locos breuissime exscribam:

27, 5, 3 *cum . . magnis saepe cladibus bellatum esset* P *saepe (prope)* Σ^1 *magnis cladibus* Σ^1 ; 27, 6, 5 *comitiis se moram non facere* P *moram se* Σ^1 ; 27, 7, 12 *iis quoque enim prorogatum in Sicilia imperium* P *prorogatum imperium in sicilia* S *imperium prorogatum in sicilia* Σ^1 ; 27, 11, 12 *cum diu certatum uerbis esset* P *esset uerbis* Σ^1 ; 27, 12, 12 *non castra ponere pati* P *castra non* Σ^1 ; 27, 15, 6 *machinas scalasque* P (Σ^3 ?) *scalas machinasque* Σ^1 ; 27, 15, 9 *Fabium Tarentum obsidentem* P *fabium obsidentem tarentum* Σ^1 ; 27, 18, 19

in nuda latera hostium pugnabat P *hostium latera* Σ⁴; 27,20,3 *cum Scipio rediens iam Tarraconem saltu Castulonensi excessisset* P *tarr. saltu cast. iam* Σ⁴; 27,20,10 *uagante per Italiam Hannibale* P *peruagante italiam h.* Σ⁴; 27,22,1 *undecimo anno Punici belli* P *belli punici* Σ⁴; 27,26,13 *immolasse eo die quidam prodidere memoriae consulem* P *memoriae prodidere* Σ¹; 27,33,2 *in arborem inlatus impetu equi* P *impetu illatus equi* Σ⁴; 27,42,2 *prima legio* P *legio prima* Σ¹; 27,42,5 *fuga passim fieri coepta est* P *passim fuga* Σ⁴; 27,42,5 *equites enim tergo inhaerebant* P *in tergo habebant* Σ³; 27,42,9 *insequentibus continuis diebus aliquot* P *diebus continuis* Σ⁴; 27,43,12 *quantis maximis itineribus poterat* P *poterat itineribus* Σ¹; 27,47,8 *litteras suas ad eum non peruenisse credere* P *non peruenisse ad eum* Σ⁴; 27,49,7 *octo ferme milia Romanorum* P *milia ferme* Σ⁴; 27,49,8 *si una equitum ala mittatur* P *ala equitum* Σ⁴; 28,2,5 *uixdum in egressos uallo eos Romani pila coniecerunt* P *uixdum egressos uallo in eos* Σ⁴; 28,2,11 *duo haud amplius milia* P *haud amplius tria milia* Σ⁴; 28,5,19 *Romani a mari, regii a terra oppugnarent* P *oppugnarent a terra* Σ⁴; 28,16,3 *itaque ab legionibus Romanis aliquantum interualli fecit* P *aliquantum ab leg. r. interualli* Σ¹; 28,16,8 *postremo dux ipse . . Gadis perfugit* P *ipse dux* Σ¹; 28,17,8 *amicitiam se Romanorum accipere* P *accipere romanorum* Σ⁴; 28,24,5 *octo ibi milia militum erant* P *milia ibi* Σ⁴; 28,24,6 *non tum primum, cum* P *non tum cum primum* Σ⁴; 28,28,2 *interfectis per scelus principibus ciuitatis* P *ciuitatis principibus* Σ⁴; 28,28,13 *tamquam sine duce Hispaniae futurae fuerint* P *futurae h. fuerint* Σ⁴; 28,31,4 *nuntios Carthaginem ad senatum mittit* P *mittit ad senatum* Σ¹; 28,35,10 *in Hispania, aliena atque ignota terra* P *terra aliena atque ignota* Σ¹; 28,37,6 *inter alios omnes Baliares* P *omnes alios* Σ⁴ praue, cf. Gron. et Weissenh.; 28,38,12 *sacrorum cura* P *cura sacrorum* Σ¹; 28,40,4 *quemadmodum certa iam provincia Africa consulis . . sit* P *iam certa* Σ¹; 28,41,14 *domus tibi tua pater patruusque . . documento sint* P *tua tibi* Σ⁴; 28,42,12 *si . . ultro ipsi nouum exercitum . . miserint* P *ipsi ultro* Σ¹; 28,45,13 *cum ut* P *ut cum* Σ⁴ peruerse; 29,2,3 *summisso . . equitatu equestre proelium fuit* P *proelium equestre* Σ¹; 29,4,6 *uiginti quinque longae naues* P (cf. 28,4,6; 28,45,17; 28,46,10; 30,24,6; 30,41,8; 31,14,3) *naues longae* Σ² (cf. 30,41,7; 30,41,9; 31,15,5; 32,1,12; 33,43,3; 34,8,4); 29,11,8 *quaerendum uirum optimum in ciuitate esse* P *optimum uirum* Σ²; 29,17,6 *in discrimine est nunc humanum omne genus* P *nunc est* Σ²;

29,17,19 *cum hostes bello urbem cepere* P *urbem bello* Σ^2 ; 29,19,2 *legati gratia quanta esset . . expertos esse* P *quanta gratia* Σ^2 ; 29,21,13 *disciplina militiae* P *militiae disciplina* Σ^2 ; 29,24,8 *quas potissimum legiones* P *quas legiones potissimum* Σ^1 ; 29,27,6 *uix ut* P *ut uix* Σ^2 ; 29,28,3 *neque enim hominum modo turba . . sed pecora quoque* P *modo hominum* Σ^2 ; 29,29,4 *laetissimus tamen . . aduentus fuit Masinissae* P *masinissae fuit* Σ^1 ; 29,29,12 *quae proxime Oezalci regi nupta fuerat* P *nupta regi* Σ^2 ; 29,33,6 *ceteri pedites equitesque caesi aut capti* P *equites peditesque* Σ^1 ; 29,33,9 *regni paterni* P (cf. 21,3,5; 29,30,10; 30,11,1) *paterni regni* Σ^2 (cf. 28,35,10; 29,29,5; 29,30,7; 29,32,14; 30,17,8; 38,3,2; 40,17,4); 29,34,3 *ad Vticam tum castra Scipio, mille ferme passus ab urbe, habebat* P *habebat ab urbe* Σ^2 ; 29,34,9 *quantum satis temporis praegresso uisum* P *praegresso satis temporis* Σ^2 ; 29,35,8 *t tormenta . . missa cum commeatu erant* P *cum commeatu missa erant* Σ^1 ; 29,37,8 *equitum deinde census agi coeptus est* P *coeptus census est agi* Σ^2 ; 29,37,17 *tribunus pl. diem ad populum utrisque dixit* P *utrique ad populum* Σ^2 ; 29,38,7 *in M. Pomponi . . locum* P *m. pomponi . . in locum* Σ^2 ; 30,3,8 *hibernacula Carthaginensium . . lignea ferme tota erant* P *erant ferme tota* Σ^2 ; 30,4,4 *cum saepius agitata res certiore spem pacis in dies . . faceret* P *spem certiore* Σ^2 ; 30,5,1 *postremo ipse, quid pararet, . . proponit* P *quid ipse* Σ^2 ; 30,6,1 *primo uigiles . . cum conspexissent* P *primo cum uigiles . . conspexissent* Σ^2 ; 30,8,1 *uelut iam debellato* P *uelut debellato iam* Σ^1 ; 30,8,4 *quarto die in aciem utrimque descensum est* P *utrimque in aciem* Σ^1 ; 30,10,2 *signaque raptim ferri sunt coepta* P *ferri raptim* Σ^2 ; 30,12,6 *recuperatum tanto post intervallo patrium inuisere regnum* P *tanto post intervallo inuisere receptum patrium regnum* Σ^1 ; 30,13,5 *habuisse eum uno tempore in potestate duos imperatores* P *tempore uno* Σ^1 ; 30,13,10 *cum arma aduersus p. R. cepisset* P *aduersus p. r. arma* Σ^2 ; 30,14,1 *non hostili modo odio sed amoris etiam stimulis* P *odio modo* Σ^1 ; 30,17,7 *quod P. Scipio prospere res in Africa gessisset* P *res prospere* Σ^2 ; 30,17,13 *haec regi praetor mittere iussus* P *mittere praetor regi* Σ^2 ; 30,18,3 *induratus praeter spem resistendo hostium timor* P *timor hostium* Σ^2 ; 30,18,5 *utram uellet praetor muneris partem proconsule accipiente* P *praetor uellet* Σ^2 ; 30,18,10 *haud magno certamine* P (cf. 6,29,6; 8,1,3; 9,41,4; 24,40,6; 25,30,10; 25,41,6; 27,14,11; 28,7,11; 34,26,3; 39,23,11; 42,65,5) *certamine haud magno* Σ^2 ; 30,19,4 *ne uictor hostis moranti instaret* P *instaret moranti* Σ^2 ; 30,19,12 *nihil certe ultra*

rei in Italia ab Hannibale gestum P *ab hannibale in italia* Σ^2 ; 30,21,2 *omni belli mole* P *omni mole belli* Σ^2 ; 30,25,1 *nondum ab roma reuerterant legati* P *ab roma legati reuerterant* Σ^4 ; 30,25,7 *nulla alia res . . quam propinquitas terrae* P *nulla res alia* Σ^4 ; 30,26,3 *pecuniae aliquantum una missum* P *una aliquantum* Σ^4 ; 30,29,4 *eo ipso forte die* P *eo die ipso forte* V *eo ipso die forte* RF; 30,30,4 *cui tot de Romanis ducibus uictoriam di dedissent* P *de tot* Σ^1 ; 30,30,5 *hoc quoque ludibrium casus ediderit fortuna* P *fortunae casus ediderit* Σ^1 ; 30,30,11 *me . . aduersae res . . erudierunt . . tuam et adulescentiam et perpetuam felicitatem . . metuo* P *et adulescentiam tuam* Σ^1 *et adulescentiam* L; 30,30,13 *quattuor inde Punicis exercitibus pulsus* P *pulsis punicis exercitibus* Σ^4 .

Itaque ut paucis locis a me dissentias, tamen codicem Σ pari fere fide atque P uerborum ordinem seruasse constat.

CAPVT V

DE TEMPORIBVS ET MODIS.

Vbi in altero libro praesens in altero perfectum traditur, plerumque, quia utrumque tempus fere aequae aptum est, Puteani scriptura retinenda erat: 27,6,14 *redit* P *rediit* Σ^4 ; 27,18,5 *recipit* P *recepit* Σ^3 ; 27,21,5 *additur* P *additus* Σ^4 ; 28,7,7 *petit* P *petiit* Σ^3 ; 28,7,16 et 28,16,13 *petit* P *petiit* Σ^1 ; 28,17,9 *redit* P *rediit* Σ^1 ; 29,7,6 *communit* P *communiit* Σ^2 ; 29,30,6 *recipit* P *recepit* Σ^2 ; 27,2,7 *subiit* P *subit* Σ^1 ; 27,2,9 *prodiit* P *prodit* Σ^1 ; 27,19,12 *dimisit* P *dimittit* Σ^4 ; 27,42,8 *uidit* P *uidet* Σ^3 ; 28,7,11 *recepit* P *recipit* Σ^1 ; 29,9,8 et 29,32,10 *rediit* P *redit* Σ^1 ; 29,30,1 *traiecit* P *traicit* Σ^1 ; 29,34,14 *rediit* P *redit* Σ^2 ; quibus locis eos addo, ubi Σ plane corrupta exhibet: 28,39,9 *uidemus* P *uidimus* Σ^1 ; 29,32,9 *creditus* P *creditur* Σ^2 ; 30,13,8 *celebratus* P *celebratur* Σ^2 .

Contra codicis Σ scriptura praeferenda mihi uidebatur 27,34,7 *coegit* Σ *cogit* P; 28,5,15 *recipit* Σ^1 *recepit* P; 28,36,3 *exegit* Σ^4 *exigit* P; 28,45,8 *petiit* Σ^3 *petit* P; 30,7,7 *uicit* Σ^2 *uincit* P; 30,15,14 *mollitus* Σ^2 *mollitur* P; 30,29,4 *audiuit* Σ^4 *audit* P; 30,30,11 *decepit* Σ^3 *decipit* P, quibus locis iam Maduigius eam scripturam, quam Σ praebebat, receperat.

27,24,7 *C. Hostilium cum cetero exercitu placuit totam provinciam peragrarē*. — *placuit* Σ^3 *placet* P. In eiusmodi decretis referendis Liuius fere constanter *placuit* usurpat, cf. 5,25,10; 5,28,6; 5,31,7; 5,38,2; 5,39,9; 5,43,5; 5,46,7; 6,2,5; 6,9,5;

6,10,2; 6,31,5; 6,35,3 alibi saepissime; *placet* et rarissime admisit et plerumque ita, ut in praecedentibus et insequentibus enuntiatis et ipsis praesens historicum positum sit: 3,18,4; 3,50,14; 4,21,10; 4,25,13; 6,38,4; 40,5,6; contra perfectum et imperfectum in uicinitate posita sunt 3,32,6; 29,4,2.

27,25,14 *in eandem regionem et Hannibal redit* Σ^1 . . rediit P.

27,31,3 *classis Romana . . Naupactum redit* Σ^4 . . rediit P.

27,42,16 *Hannibal . . Venusiam retro quibus uenerat itineribus repetit atque inde Canusium procedit.* — repetit Σ^4 repetiit P.

28,19,17/18 *clamor . . sublatus scalaeque . . erigi coeptae; et ex altera parte Laelius institit. tum uicta oppidanorum uis.* — institit tum Σ^1 instatum P.

28,36,4 *haud procul Carthagine Noua expositis in terram militibus proximos depopulatus agros inde ad urbem classem adpulit.* — depopulatus Σ^4 depopulatur P.

29,36,10 *eodem tempore M. Cornelius . . iudiciorum terrore Etruriam continuit . . eas quaestiones ex s. c. minime ambitiose habuit.* — continuit Σ^2 continet P; in continet iam Wesenbergius Tidskrift IX 287 suo iure offendit.

30,11,8 *ita tum a paucis proelio accenso omnem utrimque potestremo equitatum certaminis studium effudit* Σ^2 (Σ^1 ?) . . effudit P.

Perfectum et plusquamperfectum inter se permutata sunt 28,2,11 *aduenerat* P *aduenerunt* Σ^4 ; 28,3,3 *fuerat* P *fuit* Σ^1 ; 27,6,2 *potuerunt* Σ^4 *potuerant* P; 27,25,13 *consederunt* Σ^4 *consederant* P; 27,12,7 *induxerat* Σ^3 *induxerunt* P; 27,29,10 *detulerant* Σ^4 *detulerunt* P; 28,22,4 *interfecerant* Σ^1 *interfecerunt* P; 28,39,8 *fuerant* Σ^4 *fuerunt* P; 29,23,2 *crediderant* Σ *crediderunt* P; 30,16,2 *reposuerant* Σ^2 *reposuerunt* P, quibus locis addo

27,36,1/3 *de Hasdrubalis aduentu in Italiam cura in dies crenebat. Massiliensium primum legati nuntiauerant eum in Galliam transgressum . . missi deinde cum iis legati . . rettulerant misisse se cel.* — nuntiauerant Σ^4 nuntiauerunt P; plusquamperfectum praefendum mihi uidebatur, quia idem tempus (*rettulerant*) in altero membro insequitur.

Vt 27,28,13 *oppugnabat* Σ^4 *oppugnans* P et 30,10,12 *superabant* Σ^2 *superant* P (cf. 30,30,10 *attinet* Σ^3 *attinebat* P) praesens pro imperfecto in P positum esse agnoscitur, ita idem factum esse iudico

30,9,4 *muri reficiebantur propugnaculisque armabantur, et pro se quisque, quae diutinae obsidionis tolerandae sunt, ex agris conuehebat.* — conuehebat Σ^1 conuehit P.

In oratione obliqua quantopere Liuius coniunctiuos praesentis et perfecti praeferat imperfecto et plusquamperfecto, Kuehnastius synt. p. 220 sqq. exposuit. Itaque ubi codices inter se discedunt, praesens uel perfectum maxime tum praeferendum duxi, ubi in ceteris eiusdem orationis obliquae coniunctiuus eadem tempora posita sunt.

27, 2, 2 . . scribit: *ceterum eundem se, qui post Cannensem pugnam ferocem uictoria Hannibalem contuderit, ire aduersus eum; breuem illi laetitiam, qua exultet, facturum.* — *contuderit* Σ^1 *contudisset* P.

27, 10, 1 *consules hortari et consolari senatum et dicere . . : eas quoque ipsas, quae officio decesserint, si legati circa eas colonias militantur, qui castigent non qui precentur, uerecundiam imperi habituras esse.* — *decesserint* Σ^1 *decessissent* P.

27, 45, 4 *auditum modo in acie — nam ne ante audiatur, daturum operam — alterum consulem et alterum exercitum aduenisse haud dubiam uictoriam facturum.* — *audiatur* Σ^1 *audiretur* P; praecedunt *alloquitur negat profectus sit addiderint, sequuntur adiectum sit celebretur*; contra *non ante quam datae copiae fuissent maiores quam si iret plusquamperfectum et imperfectum necessario ponenda erant.*

29, 21, 10 *Scipionem, quamquam parum iniuriis ciuitatis suae doluerit, eum esse uirum, quem amicum sibi quam inimicum malint esse.* — *malint* Σ^1 *mallent* P; illud iam Maduigius et Weissenbornius receperunt.

30, 17, 12 *Scipionem recte atque ordine uideri fecisse, quod eum regem appellauerit, et quidquid aliud fecerit, quod cordi foret Masinissae, ea patres comprobare ac laudare.* — *appellauerit fecerit* P *appellasset fecisset* Σ^1 .

Contra 29, 1, 7 ubi ex iis unus ausus est dicere se *prorsus, si sibi utrum uellet liberum esset, nolle militare, tum Scipio ei . . , ubi uellet* Σ^1 *uelit* P exhibent, *uellet* propter *esset* aptius existimaui, quamquam quae Kuehnastius synt. p. 221 sq. exponit me non fugerant; 27, 17, 14 autem *se id Scipionem orare, ut transitio sibi nec fraudi apud eum nec honori sit; qualis ex ea die experiundo cognorrit, perinde operae eorum pretium faceret*, ubi in Σ^1 *faciat* traditur, *faceret* cum P retinui, quia in eiusmodi adhortationibus Liuius imperfectum ponere solet.

In consecutionibus ubi alter liber imperfecti alter perfecti coniunctiuum exhibet, coniunctiuum perfecti Liuius usitatiorem edidi, cf. Studemundus Anal. L. p. 28 sq.

26,46,4 *adeo intenti omnium non animi solum fuere sed etiam oculi auresque . . , ut nemo ante ab tergo senserit captam urbem, quam tela in auersos inciderunt. — senserit S sentiret P.*

27,34,4 *quam ignominiam adeo aegre tulerat, ut rus migraret et per multos annos et urbe et omni coetu caruerit hominum. — caruerit Σ careret P.*

28,18,6 *tanta autem inerat comitas Scipioni . . , ut non Syphacem modo . . sed hostem etiam infestissimum facunde adloquendo sibi conciliarit. — conciliarit Σ¹ conciliaret P.*

28,19,15 *tanto ardore certamen initum est, ut . . exercitus . . saepe repulsus a muris haud satis decore proelio trepidarit. — trepidarit Σ¹ trepidaret P.*

29,32,6 *Bucar . . ita circumuenit, ut praeter quattuor equites omnes ad unum interfecerit. — interfecerit Σ¹ interficeret P.*

27,16,7 *triginta milia seruilium capitum dicuntur capta . . signa tabulae, prope ut Syracusarum ornamenta aequauerint. — aequauerint P aequarent Σ¹.*

28,15,11 *cepiissetque tanto impetu castra, ni se ex uehementi sole . . tanta uis aquae deiecisset, ut uix in castra sua receperint se uictores. — receperint P reciperent Σ¹ (26,11,2 imber ingens grandine mixtus ita utramque aciem turbauit, ut uix armis retentis in castra sese receperint).*

Pro coniunctiuis imperfecti libri coniunctiuos praesentis exhibent:

28,31,4 *nuntios Carthaginem ad senatum mittit, qui . . defectionem sociorum in maius uerbis extollentes hortarentur, ut auxilia mitterent. — hortarentur Σ³ hortentur P et hoc uulgo editur; ego hortarentur praetuli, quia certum eiusdem uel similis temporum uarietatis (hortentur mitterent) exemplum apud Liuium non inuenitur: eis enim locis, quos Weissenbornius ad 28,33,11 laudat, omnibus posset legitur, posset autem et possit passim inter se permutantur, cf. 27,28,15 et 28,5,16 et 28,32,11 et 30,23,4 posset P possit Σ⁴; 29,11,2 et 29,20,3 posset P possit Σ¹; 30,12,12 posses P possis Σ²; 28,7,17 et 28,43,19 posset Σ⁴ possit P; 29,24,6 possit Σ¹ posset P. Itaque et 28,33,11 imperat Laelio, ut . . circumducatur equites segregetque, quantum posset, equestrem a pedestri pugnam cum Σ⁴ et 26,29,7 ne quis timore frenari eos dicere posset, quominus de eo libere querantur cum I. H. Vossio praeunte Maduigio possit edidi; 43,1,10 Maduigius possint pro possent emendauit, itemque 25,9,12 et 42,7,7 possint pro possent restituendum erit; porro*

3,21,7 illis exemplis a Weissenbornio non debebat admisceri: nec enim oratio est obliqua, nec omnino pro *impenderet*, quod *impendere poterat* uel *impendere uidebatur* ualet, *impendeat* poterat substitui; 5,36,4 denique prorsus diuersum est.

27,43,8 *litteris Hasdrubalis Romam ad senatum missis simul et ipse patres conscriptos quid pararet edocet*, cur *paret*, quod in Saßye traditur, non probandum fuerit, ex Kuehnastio synt. p. 219 sq. cognoscitur. (27,51,3 *essent* P *sint* Σ¹.)

Coniunctiuum imperfecti et perfecti inter se permutati sunt 28, 28,7 *rediretis* Σ³ *redieritis* P; 30,13,12 *induerit* Σ² *induceret* P; 29,14,9 *traderem* P *tradiderim* Σ¹.

27,47,6 *minime id, quod erat, suspicari poterat, tantae rei frustratione Hannibalem elusum, ut, ubi dux ubi exercitus esset, cum quo castra conlata haberet, ignoraret.* — *haberet* Σ¹ *habuerit* P, quod a Creuerio et Weissenbornio non debebat defendi: primum enim, cum oratio non sit obliqua, non intellegitur, qua ratione *habuerit* pro *habuisset* positum excusari possit; deinde uero Puteani scriptura omnis uis sententiae euertitur: quae enim frustratio est, sū Hannibal ignorat, ubi dux atque exercitus sit cum quo castra conlata habuerit, quippe qua sententiae forma concedatur Hannibalem illud quidem scire abiisse Neronem, sed nescire ubi sit? Immo dicendum erat ignorasse Hannibalem, ubi dux atque exercitus *esset*, cum quo castra conlata se habere putabat, quae sententia in *haberet* inest, non potest inesse in *habuerit*.

29,27,9 *Scipio, ut in conspectu terra fuit, precatus deos, uti bono rei publicae suoque Africam uideret, dare uela et alium infra nauibus accessum petere iubet.* — *uideret* Σ² *uiderit* P; uerum a *precatus*, cum nec praesens historicum *iubet* ullam uim habere possit nec oratio sit obliqua, non potest *uiderit* aptum esse, sed aut *uideret* aut *uidisset*.

Pro coniunctiuo praesentis, qui in P traditur, indicatiuus cum Σ³ duce Wesenbergio Tidskrift IX 283 recipiendus erat 28,27,16 *hoc est portentum, quod nullis hostiis nullis supplicationibus sine sanguine eorum, qui tantum ausi facinus sunt, expiari possit*, ubi *sunt* Σ³ *sint* P exhibet. (28,45,7 *placet* Σ¹ *placeat* P; 29,21,1 *attinet* Σ² *attineat* P; 28,40,7 *appellent* Σ¹ *appellant* P; 30,29,7 *sint* Σ¹ *sunt* P; 28,44,4 *sit* P *est* Σ¹; 28,44,13 *certetur* P *certatur* Σ¹; 29,17,8 *patiamur* P *patimur* Σ².)

Indicatiuus imperfecti in P prae pro coniunctiuo positus est 28,42,20 *ille consul profectus in Hispaniam, ut Hannibali ab Alpibus*

descendenti occurreret, in Italiam ex prouincia rediit. — occurreret Σ^3 occurrebat P.

29,1,21 *praeterquam quod nomina tantum ducum in Hispania Romani haberent, exercitum quoque inde ueterem deductum. — haberent Σ^1 habebant P*, uulgo cum Weissenbornio *habeant* edebatur, sed et in praecedentibus et in insequentibus eiusdem orationis obliquae coniunctiuis imperfectum, non praesens, positum est; indicatiuus autem nullo modo ferri potest.

28,5,6 *hi omnes, suis quisque urbibus quae pericula terra marique portenderentur, memorantes auxilia regem orabant. — portenderentur Σ^1 portendebantur P*, cf. Weissenbornii adnotationem.

27,10,11 *cetera expedientibus, quae ad bellum opus erant, conuulibus aurum uicensimarium, quod in sanctiore aerario ad ultimos casus seruabatur, promi placuit. — seruabatur P seruaretur Σ^1* ; uterque modus aequae idoneus est; Rhenanus conferri iubet 27,15,5 *navis . . saxis omnique missilium telorum genere instruit, onerarias quoque, non eas solum, quae remis agerentur*; ego indicatiuum retinui. (30,13,2 *poterat P posset Σ^1 praeue.*)

Ceteros errores a P et Σ in hoc genere commissos, cum de uera scriptura nulla dubitatio sit, enumerare ac digerere omittam; id tamen non reticendum est, in P tempora modosque paulo saepius quam in Σ deprauata esse.

Vbi uariae formae idem significantes in P et Σ exhibentur, Puteanum secutus sum:

27,6,19 *fecerunt P fecere Σ^4* ; 28,33,6 *obiecerunt P obiecere Σ^1* ; 28,39,5 *restituerunt P restituere Σ^4* ; 29,24,1 *conuenerunt P conuenere Σ^2* ; 30,11,11 *tulerunt P tulere Σ^2* (30,29,8 *coire Σ^3 eoierunt P*); 27,16,3 *cecidere P ceciderunt Σ^1* ; 27,37,6 *condidere P condiderunt Σ^4* ; 28,9,5 *accessere P accesserunt Σ^4* ; 29,14,13 *pertulere P pertulerunt Σ^2* ; 30,2,9 *adrosere P adroserunt Σ^1* ; 30,5,8 *incidere P inciderunt Σ^2* ; 29,8,7 *superauerunt P superarunt Σ^2* , de his formis cf. Hildebrandius Beitr. z. Sprachgebr. des L. Dortmund 1865 p. 11 sqq.; 30,7,5 *uocauerunt P uocarunt Σ^2* ; 29,14,9 *iudicariunt P iudicauerunt Σ^2* ; 27,17,14 *cognorit P cognouerit Σ^4* ; 28,27,2 *adsueram P assueueram Σ^1* ; 28,21,5 *nequierant P nequiuuerant Σ^4* ; 29,34,12 *nequiere P nequiuere Σ^2* ; 28,12,15 *considerunt P consederunt Σ^1* ; 29,10,5 *foret P esset Σ^1* ; *forent* cum magis quam *essent* genuinae scripturae speciem prae se ferre uideretur, etiam hoc loco recepi

28,22,10 *amicae ac fideles potius ea quae peritura forent ab-*

sumerent manus quam insultarent superbo ludibrio hostis. — forent Σ¹ *essent* P. — *forent* cum participio futuri coniunctum Liuius haud raro adhibuit: 9, 16, 7 *quam in uiam egressurus hostis foret*; 22, 57, 5 *quaenam futura finis tantis cladibus foret*; 23, 43, 14 *quae captae urbi casura forent*; 25, 24, 8 *haud dubius quin paucos per neglegentiam custodum transgressos murum expulsurus foret*; 26, 26, 11 *qui uel in pace tranquilla bellum excitare possent, nedum in bello respirare ciuitatem forent passuri*; 29, 3, 11 *obsidionem Carthaginis uisuri forent*; 30, 2, 5 *incertum erat, quo missuri classem Carthaginenses forent*; 35, 13, 9 *etiamsi quid aduersi casurum foret*; 37, 10, 10 *naues . . quas, si exire res cogeret, obiecturus certamini foret*; 37, 15, 1 *utrum libera sua classe abscessuri inde forent*; 44, 26, 9 *per quamquam omnium praeparatam cura regis copiam ituri forent*. Accedit quod *forent* propter significationem (cf. Kuehnastii synt. p. 215 sq.) ad huius loci sententiam aptissimum est.

Ad extremum defendam duobus locis librorum scripturam a Maduigio immerito immutatam.

29, 36, 7 *nec mora dimicandi facta est, cum consuli duplicatas uires, Poeno recens uictoria animos faceret. — animos faceret* Σ² *animo esset* P. Maduigius cum em. L. p. 422 Puteani scripturam ferri posse suo iure negasset, 'Scribendum itaque' inquit '*animos fecisset*' (non, ut primi editores ex codd. dett. posuerant, *faceret*), quibus uerbis indicare uidetur uitiosum esse *faceret* imperfectum, quod non in dett. modo codd. sed in optimae fidei libris HVRL traditum esse nunc cognitum est. Sed falsum se esse uir egregius ipse concedet, ubi haec satis multa exempla perlegerit, quibus imperfectum in his dictionibus fere unum usitatum esse demonstratur: 1, 34, 4 *Lucumoni . . cum diuitiae iam animos facerent, auxit ducta in matrimonium Tanaquil*; 25, 23, 17 *ubi sine strepitu ac tumultu primi euaserunt in murum, secuti ordine alii, cum priorum audacia dubiis etiam animum faceret*; 29, 34, 10 *Masinissa . . cedendo, cum timoris simulatio audaciam hosti faceret, ad insequendum temere eliciebat*; 6, 33, 1 *seditio tum inter Antiates Latinosque coorta, cum Antiates . . spectarent, Latinos ex diutina pace noua defectio recentibus adhuc animis ferociore ad perseuerandum in bello faceret*; 31, 14, 4 *eo maxime tempore Abydum oppugnabat, iam cum Rhodiis et Attalo naualibus certaminibus neutro feliciter proelio uires expertus; sed animos ei faciebat praeter ferociam insitam foedus ictum cum Antiocho*; 37, 37, 9 *quamquam LXII milia peditum . . animos interdum ad spem certaminis faciebant, . . tamen . . recepit se*; 6, 18, 4 *iram*

*accenderat ignominia recens in animo ad contumeliam inexperto; spiritus dabat, quod nec ausus esset idem in se dictator; 7, 33, 5 proelium . . cum fiducia sui, sine contemptu hostium commissum est. Samnitibus ferociam augebant nouae res gestae . . , Romanis . . uictoria; utrisque tamen nouus hostis curam addebat; 37, 26, 4 aliquid etiam inflabat animos classis Rhodia . . absumpta; 2, 56, 7 ferocem faciebat belli gloria ingens. Perfectum habes 35, 36, 7 simul indignitas rei, simul contemptus animos Lacedaemoniis ad coeundum fecit; 4, 46, 10; 24, 42, 6; 33, 14, 5; 38, 15, 9; (6, 7, 5; 22, 26, 1). Plusquamperfectum duobus locis positum inueni: 22, 28, 13 *perditum acies inter perculos impauida sola erat uidebaturque, si iusta ac directa pugna esset, haudquaquam impar futura: tantum animorum fecerat prospere ante paucos dies res gesta; sed exorti repente insidiatores; 31, 18, 9 Philippus imposito Abydi praesidio in regnum rediit. cum uelut Sagunti excidium Hannibali, sic Philippo Abydenorum clades ad Romanum bellum animos fecisset, nuntii occurrerunt consulem iam in Epiro esse; sed utroque loco plusquamperfecto significatur animos, quorum mentio fit, olim quidem fuisse, priusquam ea quae statim narratur res fieret, sed eos iam non fuisse, postquam ea res facta est, unde plusquamperfectum merito positum esse elucet; quod cum ad 29, 36, 7 non pertineat, Maduigii coniectura fecisset neglecta cum Σ^2 faceret edendum erat.**

30, 24, 2 *quod ubi Romae uulgatum est, primo censuerant patres, ut praetor scriberet consuli . . dein cum praetor spreto eum litteras suas diceret, dictator . . consulem in Italiam reuocauit.* Maduigius em. L. p. 256 'nec explicare' inquit 'decreui, quam prae in XXX, 24, 2 plusquamperfectum (*censuerant*) ponatur', in editione deinde *censuerunt* substituit idemque Weissenbornius recepit; et quamquam Wesenbergius Tidskrift IX 289 dubitauit an *censuerant* retinendum sit atque p. 35 sq. compluria conguessit exempla illi sane loco 30, 24, 2 parum similia, quibus plusquamperfectum et perfectum in uariis eiusdem sententiae membris sese excipere demonstraret, tamen nec Maduigius in altera emendationum editione illa uerba repetere ueritus est nec Weissenbornius nuper librorum scripturam *censuerant* restituit. Atqui plusquamperfectum non solum non prae sed optime positum esse ex his locis apparet, quibus similiter atque 30, 24, 2 in priore membro (ad *primo*) plusquamperfectum praecedat, in altero (ad *dein* uel *deinde*) perfectum uel praesens historicum subsequitur: 23, 31, 7 *taciti primo exspectauerant homines, uti consul comitia collegae creando haberet; deinde,*

ubi ablegatum uelut de industria *M. Marcellum* uiderunt, . . fremitus in curia ortus; 24, 21, 2 secundum *Hieronymi* caedem primo tumultuatum in *Leontinis* apud milites fuerat . . deinde . . mutauere animos; 26, 18, 5 primo exspectauerant, ut, qui se tanto imperio dignos crederent, nomina profiterentur; quae ut destituta exspectatio est, redintegratus luctus acceptae cladis; 27, 32, 4 primo recipere suos uoluerat (uoluit V uoluerit L) rex; dein . . cum urgeri uideret suos, et ipse rex cum equitatu in cohortem Romanam incurrit; 28, 15, 10 primo constituere signa in radicibus collium ac reuocare in ordines militem coeperant (ceperunt V) . .; deinde, ut inferri impigre signa uiderunt, integrata fuga in castra pauidi compelluntur; 32, 31, 1 *Minucius* consul primo effusis populationibus peragrauerat fines *Boiorum*; deinde, ut relictis *Insubribus* ad sua tuenda receperant sese, castris se tenuit; 35, 12, 2 primo in spe fuerant et *Antiochum* . . uenturum nec *Philippum* aut *Nabim* quieturos; ubi nihil usquam moueri uiderunt . . concilium *Naupactum* indixerunt; 38, 4, 7 primo copiis omnibus . . uenire in animo fuerat; dein, postquam urbem . . saeptam uiderunt . . diuidere copias placuit; 38, 4, 9 primo *Epirotarum* castra nocte adgredi consilium fuerat . . dein periculosum inceptum ratus . . deterritus ab hoc consilio ad depopulandam *Acarnaniam* iter conuertit. Atque haec exempla illud quoque cum 30, 24, 2 commune habent, quod non solum tempore uarias res sese excepisse commemoratur, sed simul significatur, propterea rem, quae posteriore loco narratur, insecutam esse, quia prior ob aliquam causam (cf. uelut 23, 31, 7 ubi . . uiderunt) perfici non potuerit uel ad inritum ceciderit. Quamquam plusquamperfectum etiam tum compluriens positum est, ubi simpliciter unam rem post alteram factam esse narratur: 26, 25, 16 *Aetolorum* impetum tardauerat primo coniurationis fama *Acarnanicae*; deinde auditus *Philippi* aduentus regredi etiam in intimos coegit finis; 26, 39, 4 primo quinque naues . . a *Marcello* ei traditae erant; postea rem impigre saepe gerenti tres additae quinquereemes; postremo . . classem uiginti nauium . . effecit; (29, 36, 11 primo praesentis condemnati erant; postea . . bona tantum . . pigneranda poenae praebebant); cf. etiam 35, 1, 8; 37, 21, 2; 40, 17, 6.

CAPVT VI

DE NVMERIS.

Vbi numeri uariant, his locis licet discernere, uter liber genuinum seruauerit:

26,48,14 *C. Laelium . . triginta bubus donauit* P uiginti S, cf. Sil. Ital. 15, 258 *Laelius . . ter dena boue . . donatur*.

28,46,1 *profectus in Siciliam est triginta nauibus longis uoluntariorum septem ferme milibus in naues impositis*. — *septem* P LIII Σ¹, quod ex VII deprauatum est, cf. Appian. Lib. 8 ἐς ἑπτακισχιλίους μάλιστα.

28,46,14 *eisdem diebus naues onerariae Poenorum ad octoginta circa Sardiniam ab Cn. Octauio, qui prouinciae praeerat, captae*. — *octoginta* P XXX Σ¹, cf. Appian. Hann. 54 ὁ τῆς Σαρδόνοιο στρατηγὸς . . κατέδυσε μὲν αὐτῶν εἴκοσιν, ἐξήκοντα δ' ἔλαβεν.

29,4,6 *missi . . ad Magonem non legati modo, sed . . sex milia peditum, octingenti equites, septem elephanti*. — *octingenti* P quingenti Σ², cf. Appian. Lib. 9 Μάγωνι . . πεζοὺς ἀπέστειλλον ἐς ἑξακισχιλίους καὶ ἑπτάς ὀκτακοσίους καὶ ἑλέφαντας ἑπτὰ.

29,25,2 *alibi sedecim milia peditum, mille et sescentos equites . . in naues imposita inuenio*. — *dc* P quingentos Σ², cf. Appian. Lib. 13 στρατιὰν ἤγε πεζοὺς μὲν ἑξακισχιλίους ἐπὶ μυρίοις, ἑπτάς δὲ χιλίους καὶ ἑξακοσίους.

29,25,6 *quinque et quadraginta dierum cibaria . . imposita* P triginta quinque Σ¹, quod prauum esse ex § 9 apparet.

30,2,7 *uiginti omnino legionibus . . res Romana eo anno gesta*. — *uiginti* P decem Σ² praeue.

27,49,6 *quingenta sex milia hostium occisa* P quingenta septem Σ¹, cf. Periocha Hasdrubal . . cum milibus hominum LVI caesus est; Oros. 4, 18 quingenta et octo millia de exercitu Asdrubalis ibi occisa sunt.

29,37,6 *censa cum iis ducenta decem quattuor milia hominum* P ducenta sexaginta quinque Σ¹, cf. Periocha *censa sunt ciuium capita CCXIII*. Quod Periochae his duobus locis cum P consentiunt, inde sane non sequitur, numeros quos Σ exhibet corruptos esse, sed Periochas ex codice Puteano simili ductas esse.

27,49,7 *ciuium etiam Romanorum, qui capti apud hostes erant, supra quattuor milia capitum recepta*. — *quattuor milia* Σ¹ ∞ ∞ ∞ P, ubi unum ∞ falso omissum esse docent Oros. 4, 18 quattuor millia ciuium Romanorum inter eos reperta atque reuocata sunt et Zonar. 9, 9 Ῥωμαίους αἰχμαλώτους ἐς τετρακισχιλίους ἐν τῇ στρατοπέδῳ εἰρόντες.

Vbi ipsa re aut aliorum scriptorum testimonio diiudicandi facultas non datur, Puteani scripturas retinui:

27,15,4 ∞ ∞ ∞ P quattuor milia Σ³, 27,38,12 et 28,45,16

∞ ∞ ∞ P *quattuor milia* Σ¹, quibus locis item ut 27, 49, 7 in unum ∞ omissum esse potest; 27, 26, 6 ∞ *et* & P *mille et d centi* Σ³; 28, 2, 11 *duo haud amplius millia* P *haud amplius tri milia* Σ¹; 28, 3, 16 LXXX P CXX V CX R; 28, 8, 14 *centum* P L Σ 28, 45, 16 *quingenta* P *quadragesima* Σ¹; 28, 46, 7 *duodecim* XI Σ¹; 29, 2, 17 ∞ DCCC P *mille et quingenti* Σ¹; 29, 12, 5 *quid decim* P XXV Σ²; 29, 32, 12 XXXX P *triginta* Σ¹; 29, 33, 8 *sex ginta* P *decem* Σ¹; 29, 36, 9 XXXX P *quingenta* Σ¹; 30, 24 XXX P XX Σ¹.

Eiusdem numeri uariae formae exhibentur 27, 27, 9 *duode ginti* P *decem et octo* Σ³ (cf. Neuius Formenl. d. lat. Spr. II 151 sqq 28, 38, 5 *decem quattuor* P *quattuordecim* Σ³; 29, 25, 9 *quinque* XXXX P *quadragesima quinque* Σ¹.

Vbi duo deinceps numeri miliarii commemorantur, in Σ intum dum ad utrumque numerum, in P ad solum priorem *milia* additum mihi ea uox posteriore loco omittenda uidebatur, quamquam ei repetitionem non uitiosam esse uelut ex 27, 1, 2 cognoscitur: 27, 26, 5 ∞ ∞ ∞ *equitum duo peditum* P *tria milia peditum duo milia equitum* Σ¹; 29, 1, 26 *triginta milia peditum, quattuor ferme equitum* P . . *quattuor milia* Σ¹; 29, 32, 13 *quattuor* P *quattuor milia* Σ 29, 35, 10 *tria* P *tria milia* Σ²; 29, 35, 11 *decem* P *decem milia* (uel *milia*) Σ².

CAPVT VII

VARIAE ADNOTATIONES CRITICAE.

Si ceteras permultas codicum P et Σ discrepantias eadem quae in praecedentibus capitibus factum est diligentia percenserem, spatium, quod his prolegomenis conceditur, longe egrederer, et planius fieret, quod iam satis apparere puto, in P et Σ paritatem orationem Liuianam modo conseruatam modo deprauatam esse prout cuiusque loci sententia atque loquendi usus suadet, hic Iteani illic codicis Σ scripturam recipiendam esse. Itaque ut satis habeo de selectis quibusdam ex eis quas edendas censcripturis disserere: reliquae pleraeque ipsae se commendabunt

27, 3, 4 *haec noctis una hora omnia (ut) incenderent . . Capani . . coniurauerunt*. Melius duxi cum editionibus ueteribus addere quam *incenderent* in *incendere* mutare, cf. 4, 45, 1 *seru urbem ut incenderent distantibus locis coniurauerunt*; 2, 12, 15 *o iurauimus . . , ut in te hac uia grassaremur*.

27, 6, 8 *exemplaque in eam rem se habere uetus L. Postumi Megelli . . , recens Q. Fabii. — exemplaque Σ¹ exemplumque P.* Spirensis lectionem Liuii usui loquendi optime congruere docemur adnotationibus Fabrii et Heerwageni ad 22, 15, 4 et Drakenborchii ad 29, 2, 5 *cornua dextrum . . laeuum*; 29, 3, 14 *reges Syphacem . . Masinissam*, alibi. Nec tamen post Gronouium quisquam a Puteano recessit, quamquam sententiae huius loci numerum pluratium aptiorem esse facile perspicitur: primum enim uix ueri simile est Fuluium, ut tribunum refelleret, non statim dixisse *exempla* in eam rem se habere sed *exemplum* ita, ut duo fuisse exempla, non unum, ex insequentibus demum uerbis eius appareret; deinde *exemplaque* uerius esse ex Liuii uerbis concluderis, qui, priusquam Fuluii orationem adscriberet, summam eius hunc in modum reddidit § 6 *dictator causam comitiorum auctoritate senatus plebiscito exemplis* (non *exemplo*) *tutabatur*, unde etiam ipsum Fuluium *exemplaque* dixisse admodum probabile est.

27, 13, 7 *an, si eosdem animos habuissetis, . . signa alicui manipulo aut cohorti ademisset?* — *ademisset Σ abstulisset P*; illud pro genuino recipiendum erat, quia Liuius alibi quidem aut *signa capere* aut *signa adimere*, nusquam ut uidetur *signa auferre*, usurpat, cf. quos Studemundus Anal. L. p. 26 et Woelfflinus Philol. Anz. VII 229 et Weissenbornius ad h. l. collegerunt locos 21, 25, 12 *sex signa ademere*; 26, 6, 8 *signaque Carthaginiensibus quindecim adempta*; 27, 42, 7 *signa militaria nouem adempta*; 41, 26, 5 *signa adempta duo et triginta*.

27, 15, 15 *Democrates, qui praefectus antea classis fuerat, forte illi loco praepositus . . traducit. — antea Σ¹, om. P, sed cf. uelut 23, 19, 17; illi Σ¹ illo P, quod Weissenbornius defendit; mihi potius insequentis uocis terminatio in P praue adsumpta uidetur (§ 11 *loci, cui praepositus erat*), quo mendo P etiam his locis deprauatus est: 27, 30, 12 *primum questi sunt . . postremo negarunt. — primum Σ¹ primi P primo uulgo; primum . . postremo habes 4, 14, 4; 7, 11, 8; 23, 37, 3; 32, 36, 3; primum . . deinde (dein) . . postremo 5, 39, 1; 7, 8, 3; 23, 43, 2; 31, 31, 11. — 27, 1, 7 par (pari P) audacid; 28, 7, 17 ad concilium (conciliorum P) Achaeorum; 28, 9, 14 ad continendum (continendis P) castris Hannibalem; 28, 25, 14 atroci poena (poenam P) dignam; 28, 27, 16 insuetos (insuetus P) foetus; 28, 28, 3 in foro (forae P) Romae; 28, 43, 1 inueterata (inueteratae P) prudentiae fama, cf. Maduigijs em. L. p. 413; 29, 2, 2 prima (primo P) neglegendo; 29, 25, 12 omnium (omnia P) copia rerum.**

cf. 22,3,3; 29,32,1 *praemiorumque ingentium (ingenti P) spe*; alibi cf. etiam 27,22,6 *additae (additum P) ei* (cf. 37,22,4, *et P) a praesidium provinciae quinquaginta longae naues*. Praecedenti insequens uox accommodata est 27,18,11 *per aspreta primum (prima F . . iere, deinde . . ; 28,18,8 illi uiro (uiri P); cf. 27,20,2 ipso P 27,20,12 apseno P; 27,21,3 Venusia; 27,40,4 duobus; 27,40,1 electu; 27,41,8 ipsis; 28,2,13 bella; 28,7,2 ponto; 28,7,7 efusu 28,7,17 famam; 28,9,5 multitudini; 28,33,16 capessendae; 28,8 pari; alibi.*

27,16,12 *si Metapontum cum praesidio Punico prodidissent. — cum L iis cum P ei cum Σ⁴*. Praeunte Weissenbornio cum iis uel ei deleui; nam quamquam ei ferri posse apparet, tamen quia in L expunctum est, suspicio oritur, ne in Σ⁴ ei ex π demum postea inlatum sit. Sane qui pertinax Puteano adhaerere uult etiam iis hoc loco ab omni parte simili defendere potest: 25,16, *ad Magonem, qui in Brutiis praeerat, clam in conloquium ueni fideque ab eo accepta, si Romanum iis imperatorem tradidisset, liberum cum suis legibus uenturos in amicitiam Lucanos, deducit Poenum*. Nam si hoc loco, cum *ad Magonem* et *ab eo* praecedat, iis licet intellegere *hostibus* (ita Gronovius, *Carthaginensibus* Creuerius), illi quoque loco, cum *ad Fabium* et *ab consule* praecedat, iis licet intelpretari *hostibus* uel *Romanis*. Sed qui apertam sententiam contorta praefereunt, utroque loco aut iis delebunt aut ei corrigent.

27,19,6 *sensere etiam barbari magnitudinem animi, cuius miraculo nominis alii mortales stuperent, id ex tam alto fastigio asperantis*. — alto Σ⁴ magno P, cf. 6,38,13 *dictaturae semper altius fastigium fuit*; 35,12,10 *erat etiam maior orationi materia, quae ex altiore fastigio rex quam tyrannus detractus erat*; 37,45,18 *regum maiestatem difficilius ab summo fastigio ad medium detrahi quam mediis ad ima praecipitari*; (2,27,6 *cui curatio altior fastigio si data esset*).

27,24,3 *inde portas custodire iussit tribunos militum praefectosque socium et centuriones*. — *tribunos Σ¹ tribuni P, praefecto quae Σ¹ praefectiq. P*, quae Puteani scripturae ex praua interpretatione notarum *tr.* et *praef.* ortae sunt; nam accusatiuos quos exhibet genuinos esse inde elucet, quia non solum in Σ sed etiam in P *iussit*, non *iussi* traditur. Similiter notarum interpretatio in causa uitiorum facta est 27,22,11 *supplementum, quo opus esset, scriberent consulibus permissum* — *consulibus Σ³ consules P et 30 29,2, de quo cf. p. CXXXXIII.*

27,27,3 *Numidis speculator . . signum dat, ut pariter ab suis quisque latebris exorerentur. non ante apparuere quibus obuiis ab iugo ipso consurgendum erat, quam circumiere, qui ab tergo intercluderent uiam. tum undique omnes exorti et clamore sublato impetum fecere.* — ab suis quisque latebris Σ^3 ab utrisque lateribus P, quod ab dextero et ab laeuo ualet; atqui cum in eis quae sequuntur etiam a fronte et ab tergo Numidae Romanos interclusisse dicantur, non ab utrisque tantum lateribus sed ab omnibus partibus exorti sunt, id quod etiam planius enuntiatio *tum undique omnes exorti* significatur. Itaque cum pro *ab utrisque lateribus* dictio eiusdem fere atque *undique* notionis flagitetur, ab (ex?) suis quisque latebris praestare apparet; cf. 25,21,3 *qui signo dato simul omnes e latebris existerent*; 10,4,11 *consurrectum repente ex latebris est*.

27,27,13 ubi in omnibus libris *Coelius triplicem gestae rei ordinem edit, unam cet.* traditum est, Weissenbornius et Wesenbergius *Tidskrift IX 277 rationem pro ordinem coniecerunt*; mihi *memoriam* praefendum uidebatur, cf. Liu. 21,28,5 *elephantorum truciendorum uaria consilia fuisse credo; certe uariat memoria actae rei*; Corn. Nep. 23,8,2 *de Magonis interitu duplex memoria prodita est*, cf. 3,2,2; Gellius 1,19,1 *in antiquis annalibus memoria super libris Sibyllinis haec prodita est*.

27,34,9 *C. Neroni neque Q. Fabium neque M. Valerium Laeuinum dari conlegam posse, quia duos patricios creari non liceret.* — *collegam* Σ^1 *conlegas* P (T?). Quia unus collega, non duo, Neroni addendus erat, *collegam* scribendum esse perspexit I. H. Vossius *Ann. u. Randgl. p. 277*, cf. Wesenbergius *Tidskrift IX 278* et Weissenbornius ad h. l.

27,36,12 *summa legionum trium et uiginti ita per prouincias diuisa: binae consulum essent, cet.* — binae Σ^1 *utunae* P; uulgo ut binae scribitur, uidetur tamen etiam in Puteani scriptura, cum b et u atque i et t haud raro inter se permutentur, nihil aliud latere quam binae; cf. 27,22,9 *in Sicilia ita diuisa res est: Sex. Caesari exercitus Cannensis datus est, M. Valerius . . classem . . obtineret*; 24,44,1 *itaque prouinciae atque exercitus diuisi: bellum cet.*; 27,7,9 *exercitus ita per prouincias diuisi: Fuluius cet.*, 27,22,3 *ceterae prouinciae ita diuisae: praetoribus cet.*; 28,10,10 *exercitus ita diuisi: consulum alteri cet.*

27,39,13 *Hannibalem post famam transitus eius tanto spe sua celeriore iam mouentem ex hibernis continuarat.* Videndum est ne Liuius celerioris scripserit, cf. § 5 *facilem maturumque*

transitum; § 6 omnia celeriora atque expeditiora; § 11 celeritate itineris.

27, 49, 2 magis quam Weissenbornii Kindscherique coniecturae placebat ubi *regendi spem incidissent*, cf. 2, 15, 7 *spe omni reditus incisa*; 3, 58, 6 *spe incisa* . . Appius mortem sibi consciuit; 6, 39, 10 si inter accipiendas . . rogationes spem honoris latoribus earum incidant; 35, 31, 7 ne . . spes incisa Philippum abalienaret; 44, 6, 13 experta difficultas spem omnem incidisset; 44, 13, 3 spemque extemplo inciderunt capi primo impetu posse; cf. etiam 4, 3, 7 si . . non praeciditur spes plebeio quoque . . apiscendi summi honoris; 24, 31, 12; 29, 15, 15; 35, 45, 6; 42, 50, 1.

27, 51, 10 *statum quoque ciuitatis ea uictoria mouit*. — mouit Σ³, om. P, cf. 34, 54, 8 adeo nihil motum ex antiquo probabile est: ueteribus, nisi quae usus euidenter arguit, stari matunt; 25, 16, 4 nulla tamen prouidentia fatum imminens moueri potuit; 25, 26, 7 intoleranda uis aestus . . omnium ferme corpora mouit; 35, 42, 6 hic idem ausus de Hannibale est mouere sententiam prope iam certam regis.

28, 2, 4 erant in Celtiberorum exercitu quattuor milia scutata. — *celtiberorum* Σ¹ *celtibero* P. 29, 5, 8 *commeatus quoque omnis generis occulte ad eum a Gallicis populis mittebantur*. — *gallicis* Σ² *gallis* P. Vtroque loco Puteani scriptura deprauata est, quia alibi apud Liuium neque Celtiber neque Gallus adiectiui uice fungitur, cf. 22, 22, 4 *Celtiberico bello*; 24, 49, 7 *Celtiberum iuuentutem*; 25, 33, 1 in *Celtiberorum auxiliis*; 28, 2, 13 *Celtiberorum gente excita*; 28, 24, 4 *iuuentute Celtiberorum excita*; 40, 47, 4 et 40, 48, 1 *castra Celtiberorum*; 42, 3, 1 *bello Celtiberico*. — 21, 16, 6 *Gallicas gentes*; 21, 55, 4 *Gallica gens*; 27, 39, 6 *aliae Gallicae atque Alpinae gentes*; 27, 44, 7 *concitatis ad arma Gallicis gentibus*; 39, 54, 11 *denuntiant Gallicis populis*; 5, 33, 6 *exercitus Gallici*; 31, 19, 1 *Gallici exercitus*. Quos Weissenbornius, ut Puteani scripturas defenderet, conferri iussit locos 21, 46, 5 *Gallos equites*; 29, 5, 8 *miles Gallos*; 22, 39, 18 *Poenus imperator*; 37, 40, 8 *Mysi sagittarii*; 21, 19, 10 et 29, 2, 5 *Hispani populi*, ei nullam habent similitudinem cum illo *Celtibero exercitu* et *Gallis populis*; nam *Galli equites* et *Poenus imperator* eadem ratione dicta sunt qua *nemo miles* et *nemo imperator*; appositionis enim modo *equites* et *imperator* ad *Galli* et *Poenus* adduntur, id quod ad *exercitum* et *populos* nullo modo pertinet; restant *Hispani populi*, quibus et ipsis nihil demonstratur, quia *Liuius Hispanus* semper etiam pro adiectiuo usurpat, nisi quod *Hispa-*

niensis exercitus dicit, ubi exercitum Romanum in Hispania militantem intellegit.

28, 7, 4 *eodem ferme die ab Attalo rege Opuntiorum urbs capta diripiebatur. concesserat eam regi praedam Sulpicius, quia Oreum paucos ante dies ab Romano milite expertibus regis direptum fuerat. Romana classis Oreum sese receperat, et Attalus ignarus aduentus Philippi pecuniis a principibus exigendis terebat tempus. — Romana classis Oreum sese receperat et Σ^1 cum Romana classis eo se cepisset P. Maduigius em. L. p. 405 orationem ita interpungi iussit, ut uerba cum Romana classis eo se recepisset cum praecedentibus coniungerentur. Sed cum parum ueri simile sit Oreum ab Romanis non statim post captam urbem sed demum post reditum Chalcide direptam esse, tum, quod Opuntiorum urbs paucis diebus post Romanorum Oreum reditum expugnata esse dicitur, pugnat cum § 2 sqq., unde omnes eas res summa celeritate gestas esse apparet. Quod uero Maduigius Romanam classem Opuntem non appulisse contendit, neglexit cap. 6, 12 *classemque inde (Romanus) ad Cynum — emporium id est Opuntiorum urbis . . — traiecit*. Cum praecedentibus igitur illa uerba coniungi non possunt; quodsi cum insequentibus coniungis, nec eo habet, quo referatur, nec, id quod Maduigius recte monuit, intellegitur, quid Romanae classis reditus habeat coniuncti cum Attalo tempus terente. Itaque cum Puteani scriptura nullo modo satisfaciat, ea quam Σ^1 exhibet aptissima est, quippe qua causa grauissima indicetur, cur Philippus tam improviso superuenire atque non regem solum ad naues redigere sed etiam nauibus tumultum praebere potuerit.*

28, 7, 12 *urbe sua capta a Philippo cum in fidem Aetolorum perfugissent, sedem iis Aetoli eam dederant urbis uastae ac desertae priore eiusdem Philippi bello. — uastae Σ^1 uastatat P uastatae V idemque uulgo editur; sed uastae praeferendum esse ex his locis apparet, quibus simul cautum est, ne propter priore bello participium uastatae pro adiectiuo uastae desiderari existimes: 24, 3, 11 ut coloniam Bruttiorum eo deduci antiquamque frequentiam recipere uastam ac desertam bellis urbem paterentur; 5, 53, 1 res ipsa cogit uastam incendiis ruinisque relinquere urbem; 3, 7, 3 in uasto ac deserto agro; 4, 39, 9 ubi cum uasta desertaque omnia . . inuenisset; 28, 11, 10 infrequentis se urbes, agrum uastum ac desertum habere; contra iure uastatus dictum est 31, 45, 12 uastatam urbem direptamque nuper a Philippo.*

28, 8, 2 *testatus deos hominesque se nulli loco nec tempori de-*

fuisse, quin, ubi hostium arma concrepuissent, eo quanta maxima posset celeritate tenderet. — nulli Σ^4 nullo P; tempori P tempore Σ^4 ; uulgo editur se nullo loco nec tempore defuisse. Quamquam me non fugerunt quae Nipperdeius ad Corn. Nep. XIV 1, 1 de nullo loco deesse adnotauit, tamen et librorum discrepantiae et additae nec tempore uoces suadebant ut codicum scripturae hunc in modum coniungerentur: se nulli loco nec tempori defuisse, quin cet.: proficitur igitur Philippus se nullum locum laborantem destituisse nec ullam occasionem rei gerendae praetermisisse, sed, ubicumque hostes se ostendissent, eo celerrime properasse; cf. 21, 27, 7 quod ubi accepit Hannibal, ne tempori deesset, dat signum ad traiciendum; 22, 39, 21; 27, 28, 1; 3, 50, 10; 28, 44, 8; alibi, cf. Ignatius p. 13. De quin autem explicatio aduersatio cf. Weissenbornius ad 28, 8, 2 et Draeger Synt. II¹ § 528, 3 p. 641 sq.

28, 9, 13 cum aduersus duos duces duos exercitus pro aduersus duos duces duos imperatores ederem, non me fugerat — praeter eos quos Weissenbornius laudat locos parum aptos — 35, 42, 9 regem unum ducem, unum imperatorem uideri debere; sed illo loco exercituum mentio necessario flagitari uidebatur.

28, 10, 12 et Q. Mamilio, ut . . Galliam cum exercitu, cui L. Porcius praetor praefuerat, obtineret, decretum est. — Mamilio, pro quo Weissenbornius et Maduigius cum I. H. Vossio Mamilius ediderunt, hoc loco defenditur: 36, 2, 8 L. Aemilio Paulo in ulteriores Hispaniam . . decretum est, ut nouorum militum tria milia duceret.

28, 24, 1 cum ad id quisque quod audierat insita hominibus libidine alendi de industria rumores adiceret aliquid. — hominibus Σ^3 hominum P. Datium ut reciperem et ipsa uis participii suadebat, cui datius accommodatior est quam genetius, et sermo Liuianus ex his locis conspicuus: 1, 54, 7 superbia insita ingenio; 2, 27, 1 insita superbia animo; 2, 49, 12 ab insita animis leuitate; 22, 3, 4 insitam ingenio eius temeritatem; 23, 14, 1 Romanos praeter insitam industriam animis fortuna etiam cunctari prohibebat; 27, 1, 5 negligentiam insitam ingenio ducis augebat spes; 28, 12, 8 mos . . insitus genti per latrocinia militiam exercendi; 28, 21, 3 insitae genti uirtutis; 28, 40, 7 insitae ingenio meo cunctationis; 30, 32, 7 insita animis perfidia; 33, 16, 2 fides insita genti; 33, 32, 1 spectaculi studium insitum genti; 36, 8, 4 insita regibus uanitate; 42, 39, 3 inerat cura insita mortalibus uidendi congregantes nobilem regem et . . legatos; 44, 30, 5 uiolentiam insitam ingenio. Ceteros quoque scrip-

tores eundem loquendi usum observare solitos esse ex lexicis cognoscitur. Contra genetius his duobus locis defendi uidetur quos Weissenbornius aduocauit Liui. 38, 10, 5 *insita gentis tranquillitate quiesse eos aiebat* et Cic. Sest. 46, 99 *qui propter insitum quendam animi furorem discordiis ac seditione pascantur*. Sed Ciceronis loco nihil argui perspicitur ex Halmii adnotatione, cum *animi* nollet *ingenii* uel *mentis* interpretari sed uerteret *Wuth der Leidenschaft* coll. or. de domo sua § 129; apud Liuium autem, praesertim illis quos exscripsi locis examinatis, iam uix quisquam genetium defendet sed cum recentioribus codicibus *genti* restituet. Ceterae denique quas Weissenbornius et Kleinus de genetii usu L. p. 23 conferri iubent dictiones aut omnino nullam habent similitudinem (3, 46, 2; 4, 55, 5 cf. 5, 9, 4 et 30, 30, 18; 27, 20, 11; 44, 8, 7) aut (3, 38, 9) ex Veronensi correctae sunt.

28, 30, 9 Ne cum Σ^3 *uictricibus* Puteani lectioni *uictoribus* praeferes, cauit Iac. Gronouius, qui aut *uictrici* aut *uictoribus* scribendum esse intellexit.

28, 39, 9 *misistis nobis hunc P. Scipionem . . spem opem salutem nostram* Σ^1 *spem omnem salutemque nostram* P. Codicis Σ^1 scriptura progressio (*spes ops salus*) efficitur sententiae huius loci aptissima, nec *opem* in Σ^1 ab interpolatore substitutum aut casu ex *omnem* deprauatum esse ueri simile est, sed potius in P *omnem* ex *opem* ortum et postea *que* ad *salutem* additum est; (5, 40, 2 *digredientibus qui spem omnem atque opem secum ferebant*; Cic. de fin. 2, 35, 118 *cum opem indigentibus salutemque ferres*.)

28, 39, 14 *gratulatum, quod ita res per hos annos . . gessistis, uti Hispaniam non Hiberno amne tenus, sed qua terrarum ultimus finis Oceanus, domitam armis habeatis*. — *terrarum ultimus finis* Σ^1 *terrarum ultimas finit* P peruerse; nam cum de una terra Hispania, non de toto orbe terrarum agatur, non possunt Hiberno amni ultimae terrarum earumque finis opponi, sed aut finis ipsius Hispaniae aut, quia finis Hispaniae partim etiam terrae finis est, finis terrae siue terrarum.

28, 44, 13 *nec hoc credi uulgarique quod Hannibal ausus sit neminem ducem Romanum audere*. — *romanum* Σ^1 *romanorum* P. Non memini *ducem* uel *imperatorem Romanorum* apud Liuium me umquam legere, sed semper *Romanum*, cf. uelut 27, 12, 7 *neminem ducem Romanum*; 9, 18, 12; 22, 30, 9; 28, 17, 8; 28, 18, 10; 30, 30, 4 alibi; *imperator Romanus* 23, 27, 11; 27, 4, 6; 30, 30, 5; 32, 35, 5; 32, 35, 7; 32, 39, 5; 32, 40, 6 alibi; quod uero in aliarum gentium

nominibus etiam genetivus admittitur, id nihil de Romanis demonstrat: 26, 51, 11 et 29, 35, 2 *Carthaginiensium duces*; 33, 23, 5 *duces Poenorum*; (28, 43, 17 *Carthaginienses duces*); cf. tamen 35, 31, 1 *legati Romanorum*; 35, 32, 5 *legatis Romanis*.

29, 8, 9 *Proserpinae etiam intacti omni aeuo thesauri*. — aeuo Σ^2 ae P^1 aetate P^2 ; cf. 28, 43, 6 *ut se non cum praesentibus modo sed cum omnis aevi claris uiris comparent*; 26, 11, 12 *intra tam brevis aevi memoriam*; 28, 35, 11 *perbrevis aevi Carthaginem esse*.

29, 11, 11 *comitiis perfectis dictator sese magistratu abdicavit*. — *perfectis* Σ^1 *peractis* P . Vtrum sequamur codicem dubitatio facile omnis tollitur. *Comitia agere* enim unus dixit, ut uidetur, Seruius ad Aen. 6, 198 *nam Romani moris fuit et in comitiis agendis et in bellis gerendis pullaria captare auguria*; nam quod Gronovius ex Epit. Liu. l. 47 aduocat *peractis comitiis*, haec uerba, a Dodwellio demum suppleta, in cod. Nazariano non exstant. Ceteri scriptores maximeque Liuius praeter *comitia habere* constanter usurpant *comitia facere*, c. *perficere*. Atque *comitiis perfectis* habes apud Liu. 10, 16, 1; 21, 15, 6; 24, 9, 5; 24, 43, 9; 25, 2, 5; 26, 23, 2; 27, 35, 1; 28, 10, 4; 29, 38, 5; 33, 21, 9; 34, 42, 5; 38, 35, 3; 38, 42, 5; 41, 28, 6; *comitiis confectis* 40, 45, 8; accedunt 7, 18, 10 *comitia . . perficiunt*; 22, 34, 3 *quod dictatorem prohibuissent comitia perficere*; 25, 41, 10 *ut Claudius comitia perficeret*; 27, 6, 2 *comitia . . perfici non potuerunt*; 30, 39, 5 *saepe comitia indicta perfici tempestates prohibuerunt*; 44, 17, 3 *comitia . . sunt perfecta*; 5, 1, 1 *comitia utriusque populi longe diuersa ratione facta sunt*; 6, 35, 5 *ne tribunorum militum comitia fierent*; 10, 5, 14 *per interregem ea comitia facta*; Cic. Verr. I 6, 17; II 2, 52, 130; Caes. b. c. 3, 2, 1.

29, 15, 14 *consules obstinati legatos manere Romae iubent, magistratus ire domos ad dilectus habendos*. — *domos* Σ^2 *domum* P , quod cum non uitiosum sit, tamen illud praefendum uidebatur, cf. 2, 7, 1; 3, 5, 15; 5, 41, 1; 6, 8, 8; 8, 26, 5; 27, 35, 4; 27, 51, 7; 29, 27, 3; 32, 30, 7; 34, 16, 5; 34, 19, 5; 39, 16, 4; 44, 45, 13.

29, 18, 16 *noctu audita ex delubro uox est, abstinerent manus: deam sua templa defensuram*. Maduigijs em. L. p. 418 'necessario' inquit 'tollendum est templa'. Vnum erat templum (et praecedit *templum* — *ex delubro*); de bonis templi et deae agitur; qui pronomem substantiue de iis positum non intellexerat, ineptum supplementum adscripsit. Sed quid faciet Maduigijs altero loco, quo et ipso unum significatur templum, et tamen, ut hic a dea, ita ibi a deo ipso *templa* uocantur: 5, 16, 8 *legati ab Delphis uenerunt, sortem oraculi*

afferentes . . 'bello perfecto donum amplum uictor ad mea templa portato'; cf. 5,23,11 *donum aureum, dignum amplitudine templi ac numine dei*, et 42,15,5. Itaque et *templa* satis defensum erit, nec Weissenbornii explicatione opus est propter tempus futurum (*defensuram*) parum apta.

29,22,11 *ut senatus censeret primo quoque tempore in Africam traiciendum Scipionique permitteret, ut ex is exercitibus . . ipse eligeret.* — *permitteret* Σ² *permitteretur* P. Cum senatus ipse permiserit, nec uariandi sermonis ulla causa appareat, actiuam formam praefendam esse existimaui; Puteani scriptura ex repetitione insequentis uocis ut orta est.

29,32,12 *ubi primum ducta cicatrix patique posse uisus iactationem, audacia ingenti pergit ire ad regnum repetendum.* — *uisus* Σ¹ *uisa* P. In Puteano praecedentis participii ducta terminatio adsumpta uidetur; nam etsi *uulnus pati posse uisum iactationem* dici potuisse concedo, de cicatrice hanc dictionem quemquam admisisse non ueri simile est; aliis quidem locis non paucis magis codicis Σ¹ lectio commendatur: Liu. 21,48,7 *Scipio nec uexationem uulneris in uia iactati ultra patiens et collegam . . ratus expectandum*; (cf. Curt. 6,1,5 *in castra referebant iactationem uulnerum haud facile tolerantem*; Curt. 7,9,13 *rex quamquam uexationem inualidi corporis pati non poterat*) Liu. 30,19,1 *quantum pati uiae per uulnus poterat itineribus extentis*; 27,29,2 *ipse cum legionibus suis Capuam profectus, uix lecticae agitationem prae grauitate uulnerum patiens*; 27,29,3 *se comitiorum causa non posse Romam uenire, quia nec uiae laborem passurus uideretur*; 37,45,3 *eo et P. Scipio ab Elaea, cum primum pati laborem uiae potuit, uenit.*

29,37,4 *inde Salinatori Liuius inditum cognomen.* — *salinatori* Σ² *salinator* P, cf. M. Mueller ad 1,1,5.

30,5,7 Gronouius pro *proximis*, quia *proxima* insequitur, *primis* supposuit collato Polyb. 14,4,6 ὥς . . τὸ πῦρ ἐνέβαλλον κατανεμῖν εἰς τὰς πρώτας σηνάς, atque Maduigium et Weissenbornium obsequentes habuit; sed *proximis* his locis defenditur: 30,6,5 *ignibusque in proxima tecta coniectis*; 9,23,14 *respectus ipse . . castrorum, quamquam proximis tantum . . ignis est subditus, haud paruum fuit inritamentum*; 10,42,4 *ingressi proxima, ea parte . . quiescere.*

30,7,13 *is omnis exercitus fuit triginta ferme milium armorum.* — *milium* Σ¹ *millia* P. A Puteano ut discederem his locis adductus sum: 10,38,13 *paulo plus uiginti milium alius exercitus*

fuit; 37, 23, 5 *regia classis septem et triginta maioris formae nauium erat*; 10, 36, 14; 10, 36, 15; 22, 46, 6; 7, 27, 9. Prorsus aliter sunt 42, 51, 3 *summa omnium quadraginta tria milia armata fuere* et 42, 51, 11 *summa totius exercitus triginta nouem milia peditum erant*, qui loci obstarent, si fuit et erat scriptum esset.

30, 10, 5 (*onerarias*) *malis antemnisque de naue in nauem traiectis ac ualidis funibus uelut uno inter se uinculo inligatis comprehendit uidetur duce Weissenbornio inligatis uelut uno inter se uinculo comprehendit uel inter se inligatis uelut uno uinculo comprehendit transponendum esse.*

30, 10, 17 (*Harpagonibus ex Punicis rostratis nauibus in onerarias Romanas iniectis*) *ut quaeque retro inhibita rostrata onerariam haerentem unco traheret, scindi uideres uincula, quibus alia aliis innexa erat, seriemque aliam simul plurium nauium trahi.* Ita edidit Weissenbornius *aliam* idem atque *ceteram* esse adnotans, quae tamen interpretatio, praeterquam quod *plurium* prorsus abundaret et fortasse etiam *nauium*, ita tantum comprobari posset, si naues in series certum quendam numerum comprehendentes diuisas fuisse sciremus. Addidit praeterea uitium sententiae, cum contra *libros seriemque* cum Gronouio pro *seriem* reciperet, ut iam, quae insequuntur, de eadem naue narrentur: nam quomodo scissis uinculis, quibus nauis aliis nauibus innexa erat, ea ipsa naue tracta, series simul plurium nauium trahi poterat? Nec, si cum Creuerio *aliam* eicis, probabilior fit Gronouii coniectura, quia sic quoque uerba *quibus alia aliis innexa erat* obstant. Immo retinendum est *seriem*, ut non unum sed duo facta narrentur haec: quotienscumque rostrata Punica onerariam Romanam unco traxit, tum aut scindebantur uincula, quibus oneraria aliis innexa erat, et ea oneraria sola abstrahatur, aut si non scindebantur, tum non una illa oneraria sed series simul plurium nauium trahatur. Hinc apparet, quoniam de singulis onerariis agitur, *alia* cum Σ^1 eiciendum esse. Praeterea uniuersa sententiae forma satis indicatur alterum illud, ut plures simul naues traherentur, rarius factum quam ut singulae abstraherentur, idque ipsum cum corrupta uoce *aliam* significatum fuisse uideatur, quia meliora non praesto erant, Vssingii coniecturam *etiam* recepi. — His igitur uerbis cum aliquotiens singulas onerarias, interdum etiam plures simul ab Carthaginiensibus abstractas esse narretur, nullo modo probabilis est numerus qui 30, 10, 20 cum P² editur: *sex ferme onerariae puppibus abstractae Carthaginem sunt*; immo Puteani lectionem *EX* corruptam esse apparet

ex eo numero quem Harleianus praebet LX, qui numerus in VR XL exhibentibus leuiter deprauatus est. Quot onerarias Scipio habuerit, docemur 29, 26, 3 *praeter quadraginta longas paues quadringentis ferme onerariis exercitum trauexit.*

30, 12, 1 sqq. *Syphax . . opprimitur capiturque et . . ad Laelium pertrahitur. Cirta caput regni Syphacis erat, eoque se ingens uis hominum ex fuga contulerat* (ita Σ^1 *eoque ingens hominum contulit uis P*). *caedes in eo proelio minor quam uictoria fuit, quia equestri tantummodo proelio certatum fuerat. non plus quinque milia occisa, minus dimidium eius hominum captum est impetu in castra facto, quo perculsa rege amisso multitudo se contulerat. Masinissa sibi quidem dicere cet.* Enuntiatum Cirta — *contulit uis Maduigius* em. L. p. 428 sq. cum peruerse pugnae narrationi insertum esse recte intellexeret, ante *Masinissa* transposuit; multo aptius tamen ea uerba parenthesi inclusa, omisso *Cirta* nomine, in § 7 post *Cirtam* ponerentur, nec eo transponere dubitasset, si hac medela omnes narrationis difficultates tollerentur, quas Weissenbornius ex parte tetigit. Quod is dubium reliquit, utrum hominum uis, quae Cirtam se contulisse dicitur, agrestes in urbem confugientes fuerint an exercitus reliquiae, id iam codicis Σ^1 scriptura diiudicatum est, quae cum et propter tempus (*contulerat*) et uocum ordinem Puteano praestet, etiam uerba *ex fuga* adsciscenda erant. Atqui in § 5 impetus in castra factus esse dicitur, quo perculsa rege amisso multitudo se contulerit; quae multitudo sine dubio reliquus est exercitus praeter eos, qui in pugna ceciderunt; atque cum duo fere haud amplius milia in castris capta sint, ceteri — et restant permulti, cf. 30, 7, 13 et 29, 35, 11 — Cirtam fugisse putandi sunt; uerum Cirtensium principes regis casus ignaros fuisse § 8 narratur, quod fieri non potuit, siquidem multitudo rege amisso perculsa ex castris Cirtam se contulit. Hanc difficultatem transponendo illo enuntiato non expediri elucet: multo probabilius est, quod Weissenbornius suspicatus est, illa uerba suppositicia esse, nisi priorem partem *caput regni Syphacis erat* ita retinere uis, ut eam post *Cirtam* in § 7 inseras.

30, 15, 12 *neque magnificentius quicquam triumpho apud Romanos neque triumphantibus ampliore eo ornatum esse, quo . . dignum Masinissam populus Romanus ducat*, ubi cum PH ornatu uulgo editur, cur ego cum Σ^1 *ornatum* praetulerim exponendum est. De eo genere attractionis, quo substantiuum ex eo casu, quem uel propter structuram grammaticam uel propter sententiam proprie

obtinet, deflectitur in casum adiectiui aliusue nominis proxime praecedentis egerunt Krahius 'specimen grammaticae L.' p. 13, Kleinius de genetiuu usu Liuiano p. 12 sq., Drakenborchius ad 3, 9, 4 qui tamen multa diuersa admiscuit, Weissenbornius ad 24, 4, 4; 28, 33, 11; alibi, Voelkelius Nou. ann. phil. 115, 852 sq., qui paucis nisus exemplis omnia audet accommodare ad regulam, cuius ratio nulla intellegitur. Sed hi uiri docti cum uarios casus inter se non separarent, non perspexerunt attractionem illam non ubique posse locum habere, sed certas quasdam leges in hac re a Liuiio obseruatas esse.

Nam substantiuum in nominatiuo positum numquam in diuersum adiectiui casum abit:

7, 7, 3 *nouus ueteri exercitus iungitur* (non *exercitus*); 9, 19, 9 *in opere quis par Romano miles?* 22, 43, 6 *ut insidiarum par priori metus contineret Romanos*; 22, 61, 3 *cum . . nouusque super ueterem luctus . . adiectus esset*; 23, 26, 11 *nec Numida Hispano eques par fuit*; 28, 1, 1 *renatum ibi subito par priori bellum est*; 27, 49, 5 *reddita aequa Cannensi clades*; 38, 7, 5 *nouus pro diruto murus obiciebatur*; 9, 17, 9 *si Punicum Romano praeuertisset bellum*; 35, 31, 10 *si . . nouus et incognitus pro uetere et experto habendus rex esset*; unde apparet 28, 30, 8 *neque erat nauali pugna similis* recte in Froben. 1531 *pugna* pro librorum memoria *pugnae* emendatum esse.

Hinc consecrarium est in accusatiui cum infinitiui structura accusatiuum, qui subiectum est, non attrahi:

3, 14, 4 *ut . . mille pro uno Caesones exitisse plebes quereretur*; 21, 26, 1 *postquam . . Punicum insuper Gallico bellum auctum patres acceperunt*; 23, 43, 11 *Punicam Romanae societatem atque amicitiam praeoptandam esse*.

Hanc igitur ob causam et 30, 15, 12 *ornatum pro ornatu praetuli*, et 3, 9, 4 *quippe duos pro uno dominos acceptos* cum Paris. *dominos* scribendum apparet, non *domino* cum Mediceo, quem Maduigius secutus est.

Attractionis adhibitae aut neglectae exemplorum eorum tantum rationem habeo, quibus uterque casus aequae conuenire uidetur; exclusi ea quibus alius quam qui traditur casus nullo modo admitti potest, uelut 21, 19, 9 *uti uestram Carthaginiensium amicitiae praeponomamus*; 25, 35, 2 *alteram pro haud dubia parem uictoriam exspectantes*. Attractio igitur his locis inuenitur:

2, 24, 1 *adeo duas ex una ciuitate discordia fecerat*; 7, 5, 9 *secundum in sex locis tenuit*; 22, 15, 4 *quae urbs . . Falernum a Campano*

agro diuidit; 22,38,13 *tuta celeribus consiliis praepositurum*; 25,10,10 *cum titulis notatae fores discrimen pacatae ab hostili domo fecissent*; 27,17,2 *Hispaniam omnem auerterat ad Romanum a Punico imperio*; (1,28,7; 21,50,8; 22,7,14; 33,38,9).

Contra substantiuum in alium casum non abiit:

4,4,10 *qua dirimatis societatem ciuilem duasque ex una ciuitates faciat*, ubi tamen Paris. *ciuitate*; 4,57,3 *quem enim bonum ciuem secernere sua a publicis consilia?* 24,4,4 *liberare animum et conuertere ad publicam a priuata curam*; 33,36,2 *cum una ex duabus legione urbana est missus*; 8,5,3 *colonias quoque uestras Latinum Romano praetulisse imperium*; 21,10,3 *ne Romanum cum Saguntino suscitarent bellum*.

Quae cum ita sint, optimum existimaui duobus locis, quibus libri inter se dissentiunt, eam edere formam, quae non sit attracta; ea enim minus errori librarii uidebatur tribui posse quam altera: 28,33,11 *segregetque quantum possit equestrem a pedestri pugnam* — *pugnam* P *pugna* Σ⁴; 28,39,6 *cum iam prope esset, ut optabilem ex miserrima fortunam haberemus* — *fortunam* Σ³ *fortuna* P. — Qui in hanc rem cum cura inquirat, non dubito quin alias quoque leges indagaturus sit.

30,21,9 *dedisse tandem id deos . . nec esse qui deis grates agendas censeat*: adeo *ne aduenientem quidem gratiam homines benigne accipere*. — *censeat* Σ¹ *censeant* P. Non uideo, quomodo numerus pluratius defendi possit; nam si ex insequentibus pro subiecto *homines* adsumeres, inusitate dictum esset *nec esse homines qui censeant*, cum simpliciter dicendum fuerit *nec censere homines*; sin *aliquos* supples, sententia quae euadit non minus offendit: nam potest sane dici *non sunt qui hoc faciant*, sed ita tantum, ut *sunt* idem significet atque *praesto sunt, in promptu sunt*; at *non sunt qui censeant* eodem sensu quo *nemo censet* uix quisquam admisit; scribendum est igitur *censeat*, cf. 28,25,6 *Ilirugitanos poenam noxae meritam habere, suis recte factis gratiam qui exsoluat non esse*.

30,25,2, ubi P haec nomina legatorum exhibet *l. baebium m. seruilium l. fabium*, Σ⁴ autem *m. bebiu l. sergium et l. fabium*, medium nomen cum Σ¹ edidi, duce Polybio, apud quem 15,1,3 leguntur *πρεσβευτὰς Λεύκιον Σέργιον καὶ Λεύκιον Βαίβιον καὶ Λεύκιον Φάβιον ἐξαπέστειλε*, quamquam codd. FNS *Σερούϊον* exhibent, pro *Βαίβιον* autem quod Schweighaeuser demum restituit, FDG *σείτιον*, N *σιτίον* praebent.

30,28,1 *inter haec simul spes simul cura in dies crescebat, nec*

*satis certum constare apud animos poterat, utrum gaudio dignius esset Hannibalem post sextum decimum annum ex Italia decedentem uacuum possessionem eius reliquisse populo Romano, an magis metuendum, quod incolumi exercitu in Africam transisset. — animos Σ¹ animum P; dignius Σ¹ dignum P. Si dignum cum Gronouio ceterisque post eum editoribus scribitur, sententiam ita intellegendam esse Weissenbornius recte interpretatus est, ut dubitasse Romanos existimes, num omnino gaudio dignum esset Hannibalem ex Italia decessisse: sed de hac quidem re eos non dubitasse cum per se pateat, tum ipsa sententiae forma (*post sextum decimum annum . . uacuum possessionem*) indicatur; deinde uero ne *dignum* pro genuino habeamus, ipsa dictione prohibemur: aut enim dicendum fuit *utrum gaudio dignius esset* aut *essetne gaudio dignum*; sed *utrum gaudio dignum esset* inelegans atque uitiosum est. Quod porro *animos* (cf. uelut 6, 39, 11 et 27, 44, 1) praetuli Puteani scripturae *animum*, non magis puto quemquam oblocuturum, quam quod 29, 18, 1 *de quo . . nos queri religio infixis animis cogat* (*animis Σ² animos P*) coniecturas *animo* et *animi* iam non commemorandas existimaui.*

30, 29, 2 *speculatores cum . . deducti ad Scipionem essent traditos eos tribuno militum . . per castra qua uellent circumduci iussit. — tribuno Σ⁴ tribunis P. Numerum singularem praefendum esse ueri simile fit ex Polyb. 15, 5, 5, quem iam Sigonius conferri iussit: συστήσας αὐτοῖς (sc. τοῖς κατασκόποις) χιλιάρχον ἐπέταξε πάντα καθαρίως ἐποδεῖξαι τὰ κατὰ τὴν παρεμβολήν. γενομένον δὲ τοῦτον προσεπέθετο τῶν ἀνθρώπων, εἰ πάντα φιλοτίμως αὐτοῖς ἐποδέδειχεν ὁ συσταθεὶς.*

30, 33, 13 *tantusque clamor ortus, ut elephant in suos sinistrum maxime cornu uerterentur, Mauros ac Numidas. — sinistris BC sinistro Σ⁴.*

30, 33, 16 *donec undique incidentibus telis exacti ex Romana acie hi quoque in suos dextrum cornu ipsos Carthaginienses equites in fugam uerterunt. — in suos dextrum cornu Σ⁴ in suo dextro cornu BC. Weissenbornius ad § 16 adnotat in ed. tertia 'hi quoq. etc. in Bezug auf § 13. — in fugam uerterunt, s. § 13', in ed. altera planius explicauerat 'quoq. bezieht sich nur auf in fugam uerterunt, s. § 13.' Quod ut uerum sit, in § 13 elephantos, qui ibi commemorantur, aliquos in fugam uertisse narratum esse debet; sed fugae hominum a bestiis effectae nulla ibi est mentio: illud solum narratur elephantos ab hostibus uersos esse in suos. Accedit quod, abiecta artificiosa illa interpretatione, uerba in P tradita ita*

essent intellegenda, quasi iam elephantum in § 13 commemorati Carthaginienses equites in fugam uertissent; sed ibi Mauros ac Numidas inuaserunt. Altera offensio continetur eo, quod elephantum *in suo dextro cornu* aliquem fugasse dicuntur, cum potius *in suorum dextro cornu* expectes cf. 30,18,11 (*elephantos*) *omnes retro in aciem suorum auerterunt*. His causis, collata § 13, satis euincitur etiam in § 16 cum Σ^4 *in suos* scribendum esse; cf. etiam 37,41,5 *falcatae . . quadrigae . . in suos terrorem uerterunt*. Iam uerba *dextro cornu* si ad totam refert sententiam, ut Liuium narrasse existimes elephantos in dextro cornu ipsos Carthaginienses equites in fugam uertisse, necessario oboritur suspicio in dextro cornu praeter hos equites etiam alias copias locatas fuisse, quod tamen § 7 refellitur. Coniungenda igitur *dextro cornu* essent cum *suos*, ea arrepta interpretatione, quam Weissenbornius ad § 13 adscripsit '*sinistro maxime cornu* scheint attributiv zu *suos* zu stehen: *maxime eos, qui — erant*, vgl. § 16, wo *in* hinzugefügt ist,' quae tamen interpretatio in § 13 nullo modo amplectenda est; nam *suos* <in> *sinistro maxime cornu* concedo significare posse *suos, qui in sinistro maxima pars cornu, parua pars etiam alibi positi erant* — quae sententia ab illo loco prorsus discrepat —, minime *eos ex suis qui in sinistro maxime cornu positi erant*, ne dicam de *maxime*, quod ineptissime ad *sinistro cornu* additum, ut aliquo modo sustineri posset, ad *eos ex suis* cum Weissenbornio esset adsciscendum. Nec in § 16 ea interpretatio plus probabilitatis habet, quia, postquam *suo in suos* correctum est, *in* ante *dextro* uix possit abesse. Contra omnes et sententiae et sermonis difficultates tolluntur, si in § 16 cum Σ^4 *dextrum cornu* et in § 13 facillima emendatione *sinistrum maxime cornu* restituis; cf. 30,8,7 *primo impetu simul utraque cornua, et Numidae et Carthaginienses, pulsati*; 42,59,2 *cum ingenti clamore in dextrum cornu, Italicos equites, incurrunt*.

30,35,2 *is demum equitum impetus perculit hostem: multi circumuerti in acie caesi, multi . . fuga sparsi . . passim interierunt*. — *perculit* Σ^1 *fudit* BC, sed hoc eis, quae insequuntur, refellitur: nam postquam fusi sunt hostes, non iam in acie caedi possunt; (2,65,1 *Romanus . . Volscum primo impetu perculit*; 34,15,2 *integri recentibus telis fatigatos adorti hostes primum acri impetu uelut cuneo perculerunt*; cf. 40,40,3).

30,36,6 *ipse ad contemplandum Carthaginis situm non tam noscendi in praesentia quam terrendi hostis causa prouectus*. — *terrendi* Σ^4 *depraemendi* B *deprimendi* C et hoc uulgo editur; sed de-

primendi notio, quam quidem alibi Liuius huic uerbo tribuit, ab huius loci sententia plane abhorret, cf. 3,65,11 *dum aequari uelle simulando ita se quisque extollit, ut deprimat alium*; 34,48,2 *cum suae factionis hominum uires augendo ius ac libertatem aliorum deprimerent*; 37,53,6 *prouidendum uobis erit, ne alios nimium deprimatis ex sociis uestris, alios praeter modum extollatis*; 22,59,10 *nec premendo alium me extulisse uelim*, cf. 2,34,8; 22,12,12. Hinc apparet Scipionem classe ad Carthaginem admota non potuisse hostem deprimere: depresserunt Romani Carthaginienses, cum graues illas pacis condiciones eis imponerent; tum Scipio nihil aliud poterat quam eos terrere, cf. 25,24,4 *ad Epipolas . . peruentum erat terrendique magis hostes erant quam fallendi, sicut territi sunt*; 29,7,5 *cum haud procul muris ad terrorem hostium aciem ostendisset*; 30,36,3 *admouendum igitur undique terrorem percussae Carthagini ratus*; 37,15,9 *placuit tamen Regillum classe tota euehi ad portum Ephesi ad inferendum hostibus terrorem*; 33,38,5; 37,15,1; 39,35,4; alibi.

Quamquam eis quae adhuc disputaui minime omnes Puteani ex Σ emendationes comprehenduntur, tamen plane apparere puto, quam magnam utilitatem ad Liuii uerba rectius constituenda codex Σ adferat; nec defuturos spero qui hanc quaestionem retractantes etiam alias eius codicis scripturas, quae me inuitum fugerunt, Puteaneis praestare cognituri sint.

INDEX CAPITVM

PARS I CODICVM ENARRATIO

Cap. I	De Beati Rhenani adnotationibus	p. VIII
	de folio Monacensi	XI
Cap. II	De Gelenio Frobenianae a. 1535 editore	XII
Cap. III	Codices HVRL non ex S descriptos esse ostenditur	XV
Cap. IIII	Codicum HVRL archetypum eadem atque S continuisse demonstratur	XXI
Cap. V	Codices HVRL cum S comparantur	XXVIII
Cap. VI	De codice H	XXXIII
Cap. VII	De codicibus LEF	XXXVIII
Cap. VIII	De archetypo codicum VR et de codice V . . .	XXXIII
Cap. VIII	De codice R	XXXVII
	de codice T	LVI
Cap. X	De codicibus PBC	LVI
	de codicum stemmate	LVIII

PARS II DE ARTE CRITICA FACITANDA

Cap. I	De uocibus spuriis	LXI
Cap. II	De interpolationibus et synonymis	LXXIII
Cap. III	De praepositionibus	LXXXIII
	de coniunctionibus	CVII
Cap. IIII	De uerborum ordine	CX
Cap. V	De temporibus et modis	CXX
Cap. VI	De numeris	CXXVIII
Cap. VII	Variae adnotationes criticae	CXXX

INDEX LOCORVM DE QVORVM SCRIPTVRA DISPVTATVR

3, 9, 4	p. CXXXXII	27, 16, 8	p. LXXXVIII	27, 32, 9	p. CXV
23, 48, 8	CVII	27, 16, 11	LXXXII	27, 34, 3	CXVI
25, 9, 12	CXXXII	27, 16, 12	CXXXII	27, 34, 4	CXXII
25, 16, 7	CXXXII	27, 17, 1	LXXXII	27, 34, 7	LXXXVIII
26, 29, 7	CXXXII	27, 17, 14	CXXII	27, 34, 9	CXXXIII
26, 30, 9	OVIII	27, 17, 17	LXXXVIII	27, 35, 10	CV
26, 46, 4	CXXXII	27, 18, 4	LXXXII	27, 36, 1	CXXI
26, 47, 9	LXVIII	27, 18, 8	CVII	27, 36, 10	LXX
26, 48, 14	CXXVIII	27, 18, 11	CXXXII	27, 36, 12	CXXXIII
26, 50, 2	LXII	27, 19, 5	LXXVII	27, 37, 5	CXV
26, 50, 9	LXVIII	27, 19, 6	CXXXII	27, 37, 10	CVIII
26, 51, 8	LXV	27, 20, 3	LXVIII	27, 39, 1	LXV
27, 1, 7	CXXXI	27, 21, 5	LXXXIII	27, 39, 13	CXXXIII
27, 1, 8	LXXXV	27, 22, 4	CX	27, 40, 10	LXXXXII
27, 2, 1	CVIII	27, 22, 6	CXXXII	27, 40, 13	LXXXIII
27, 2, 2	CXXII	27, 22, 8	CVIII	27, 41, 10	CXV
27, 3, 4	CXXX	27, 22, 11	CXXXII	27, 42, 11	LXXXXIII
27, 4, 6	LXXVII	27, 22, 12	LXXXVIII	27, 42, 14	CXI
27, 5, 2	LXXVII	27, 22, 13	LXXVIII	27, 43, 8	CXXXIII
27, 5, 4	LXXVII	27, 24, 3	CXXXII	27, 43, 8	LXIII
27, 5, 5	CXIII	27, 24, 7	CXX	27, 45, 4	CXXII
27, 5, 6	LXXXVII	27, 24, 9	LXXXX	27, 45, 7	CVIII
27, 5, 9	CIH	27, 25, 7	LXXVI	27, 46, 7	LXXVIII
27, 6, 8	CXXXI	27, 25, 14	LXIII	27, 47, 6	LXXXIII
27, 7, 4	LXXXXIII	27, 25, 14	LXXXVI	27, 47, 6	CXXXIII
27, 7, 4	LXXXII	27, 26, 1	LXXVIII	27, 48, 5	LXXXVI
27, 8, 14	XXV	27, 26, 7	CV	27, 48, 16	LXXVIII
27, 10, 1	CXXII	27, 26, 10	LXVIII	27, 49, 1	LXXVIII
27, 10, 1	LXVIII	27, 26, 11	LXXXVIII	27, 49, 2	CXXXIII
27, 10, 2	LXXXXI	27, 27, 1	LXXXIII	27, 49, 4	LXXXII
27, 10, 6	LXVIII	27, 27, 2	CVII	27, 49, 6	CXXVIII
27, 10, 11	CXXV	27, 27, 3	CXXXIII	27, 49, 7	CXXVIII
27, 10, 12	LXVIII	27, 27, 9	LXXVIII	27, 50, 1	LXXXVII
27, 11, 3	LXVII	27, 27, 11	CXI	27, 51, 1	LXXXII
27, 11, 14	LXXXVI	27, 27, 13	CXXXIII	27, 51, 8	LXXI
27, 12, 3	LXXXIII	27, 28, 4	LXXVIII	27, 51, 10	CXXXIII
27, 12, 16	LXXXII	27, 30, 3	LXXXII	27, 51, 11	CVI
27, 13, 7	CXXXI	27, 30, 6	LXXI	27, 51, 13	LXXVIII
27, 13, 10	CXVI	27, 30, 9	LXXXVIII	28, 2, 3	LXXXII
27, 15, 15	CXXXI	27, 30, 12	CXXXI	28, 2, 4	CXXXIII
27, 16, 6	LXX	27, 31, 2	CIH	28, 2, 7	LXXI
27, 16, 7	CXXXII	27, 31, 7	LXX	28, 3, 2	CXII

28, 3, 15	p. LXXI	28, 34, 6	p. LXXXXII	29, 16, 18	p. LXXIII
28, 3, 16	LXXVIII	28, 37, 5	LXXVIII	29, 19, 3	LXXXXVII
28, 4, 3	LXXVIII	28, 37, 6	CXVIII	29, 19, 8	LXV
28, 5, 6	CXXV	28, 38, 9	LXXXXII	29, 20, 2	LXXIII
28, 5, 10	LXXXXIII	28, 39, 6	CXXXXIII	29, 20, 2	CI
28, 5, 15	LXXI	28, 39, 9	CXXXVII	29, 20, 2	CXIII
28, 7, 4	CXXXV	28, 39, 14	CXXXVII	29, 20, 10	CVIII
28, 7, 7	CH	28, 40, 1	CXII	29, 20, 11	LXXX
28, 7, 10	LXXVIII	28, 40, 7	LXXII	29, 21, 5	CVI
28, 7, 12	CXXXV	28, 41, 16	LXXXXIII	29, 21, 10	CXXII
28, 7, 17	LXVIII	28, 42, 10	LXXII	29, 21, 13	CI
28, 8, 2	CXXXV	28, 42, 19	CVIII	29, 22, 4	CXIII
28, 8, 4	LXXVIII	28, 43, 1	CXXXI	29, 22, 10	LXVII
28, 9, 13	CXXXVI	28, 43, 11	LXXIII	29, 22, 11	LXXVII
28, 9, 18	LXXXXVII	28, 44, 13	CXXXVII	29, 22, 11	LXXXXII
28, 10, 12	CXXXVI	28, 44, 14	LXXVIII	29, 22, 11	CXXXXVIII
28, 11, 3	CXIII	28, 44, 17	LXII	29, 23, 3	LXXXI
28, 11, 4	CXV	28, 45, 19	LXXX	29, 23, 4	LXXXI
28, 11, 6	LXXVIII	28, 46, 1	CXXVIII	29, 23, 4	LXVII
28, 11, 6	CXV	28, 46, 11	LXXX	29, 23, 4	CXIII
28, 11, 9	LXXXXVII	28, 46, 13	LXXIII	29, 24, 12	LXXV
28, 14, 7	LXXXXIII	28, 46, 14	CXXVIII	29, 25, 2	CXXVIII
28, 14, 19	CVI	28, 46, 15	LXXXXIII	29, 25, 3	LXXXXVI
28, 15, 3	CH	29, 1, 5	LXXXXI	29, 25, 4	CX
28, 15, 11	CXIII	29, 1, 7	CXII	29, 25, 5	LXXXXVIII
28, 16, 7	LXXVIII	29, 1, 12	CH	29, 25, 12	CXXXI
28, 17, 8	LXVII	29, 1, 21	CXXV	29, 25, 12	LXXXXVI
28, 17, 11	CXII	29, 2, 2	CXXXI	29, 27, 2	LXXXXIII
28, 17, 12	LXXXXIII	29, 2, 5	LXXXXIII	29, 27, 9	LXXIII
28, 18, 2	CVI	29, 3, 3	LXXXXIII	29, 27, 9	CXXIII
28, 18, 6	CXIII	29, 4, 4	CXIII	29, 28, 7	LXVIII
28, 19, 10	LXXXXVI	29, 4, 6	CXVIII	29, 30, 9	CVIII
28, 19, 13	LXXXX	29, 4, 6	CXXVIII	29, 30, 10	CVI
28, 19, 15	CXIII	29, 5, 8	CXXXXIII	29, 31, 5	LXVII
28, 20, 1	LXVI	29, 6, 2	LXIII	29, 31, 11	LXXVIII
28, 20, 5	LXXXXII	29, 6, 5	LXXX	29, 32, 1	CXXXII
28, 20, 9	LXXXXIII	29, 8, 2	CVI	29, 32, 3	CXIII
28, 22, 10	CXXV	29, 8, 9	CXXXXVIII	29, 32, 4	LXXVII
28, 22, 11	LXXXXVI	29, 8, 10	XVIII	29, 32, 6	CXXIII
28, 22, 12	LXVIII	29, 10, 1	LXXXXV	29, 32, 8	LXXIII
28, 24, 1	CXXXVI	29, 10, 6	LXII	29, 32, 12	CXXXXVIII
28, 24, 9	CVII	29, 10, 8	XVI	29, 32, 13	LXXXI
28, 25, 11	LXXI	29, 11, 6	C	29, 33, 1	LXXV
28, 26, 3	CXV	29, 11, 11	CXXXXVIII	29, 33, 9	CXVIII
28, 27, 5	CVII	29, 12, 1	LXXVII	29, 34, 7	LXIII
28, 27, 15	LXXVI	29, 13, 1	CXIII	29, 35, 2	LXVI
28, 27, 16	CXXIII	29, 14, 3	CVI	29, 35, 3	LXXV
28, 28, 12	CXII	29, 14, 5	CI	29, 35, 7	CH
28, 30, 6	LXXXXVI	29, 14, 8	CVI	29, 35, 10	CH
28, 30, 8	CXXXXII	29, 15, 14	CXXXXVIII	29, 36, 6	LXXXI
28, 30, 9	CXXXVII	29, 17, 2	CXIII	29, 36, 7	CXVI
28, 31, 4	CXIII	29, 17, 10	LXXX	29, 36, 9	CH
28, 31, 7	LXXII	29, 18, 1	LXXXXIII	29, 36, 10	CXXI
28, 32, 9	LXVII	29, 18, 6	CH	29, 37, 4	CXXXXVIII
28, 33, 11	CXIII	29, 18, 6	LXXX	29, 37, 6	CXXVIII
28, 33, 11	CXXXXIII	29, 18, 16	CXXXXVIII	30, 1, 5	CHII
28, 33, 14	LXXII	29, 18, 17	LXXXXV	30, 1, 6	LXXV

30, 3, 4	p. LXXXVII	30, 12, 14	p. LXXXII	30, 25, 2	p. CXXXXIII
30, 4, 6	LXIII	30, 13, 14	LXXXVIII	30, 25, 6	C
30, 4, 7	LXXXVI	30, 14, 2	LXXXVII	30, 25, 10	CXIII
30, 5, 7	CXXXVIII	30, 14, 6	LXVI	30, 26, 2	LXXVIII
30, 6, 4	C	30, 15, 12	CXXXXI	30, 27, 6	LXXXXIII
30, 6, 5	LXIII	30, 16, 2	LXXXVII	30, 28, 1	CXXXXIII
30, 6, 8	LXXXVII	30, 17, 6	LXIII	30, 28, 1	LXXX
30, 7, 3	LXXXIII	30, 17, 11	CVII	30, 28, 6	CV
30, 7, 13	CXXXVIII	30, 17, 12	CXXII	30, 28, 8	LXXXV
30, 8, 1	LXXXVIII	30, 17, 12	LXXXII	30, 29, 1	LXXXII
30, 8, 8	CXIII	30, 17, 13	LXIII	30, 29, 2	CXXXXIII
30, 8, 9	LXXI	30, 8, 5	CHI	30, 30, 13	CHI
30, 9, 4	CXXI	30, 8, 10	CXVIII	30, 33, 13	CXXXXIII
30, 9, 11	LXXI	30, 18, 15	CXIII	30, 33, 16	CXXXXIII
30, 9, 12	LXXII	30, 9, 6	LXVI	30, 35, 2	CXXXV
30, 10, 5	CXXXX	30, 9, 12	LXXXX	30, 35, 3	CV
30, 10, 5	LXXXXV	30, 20, 2	LXXXX	30, 35, 5	LXVIII
30, 10, 8	CI	30, 20, 5	CX	30, 36, 6	CXXXV
30, 10, 14	CVIII	30, 20, 9	CVII	30, 36, 8	LXXXVII
30, 10, 17	CXXXX	39, 21, 9	CV	31, 21, 15	LXXXVII
30, 10, 20	CXXXX	30, 2, 9	LXXXVIII	34, 8, 6	LXXXXI
30, 12, 2	CHI	30, 21, 9	CXXXXIII	38, 10, 5	CXXXVII
30, 12, 3	CXXXXI	30, 24, 2	CXXVII	42, 7, 7	CXXIII
30, 12, 6	LXXX	30, 24, 7	LXXXVIII	43, 1, 10	CXXIII

CORRIGENDA

in Prolegomenis

p. xvi u. 11 *lege* deprauatum *pro* deprauatam

p. xxvii u. 29 *lege* 26, 46, 2 *pro* 27, 46, 2

p. LXXII u. 3 *lege* protasis *pro* apodosis

in Liuii uerbis

27, 9, 7 et 29, 15, 5 rectius *Sora* quam *Cora* scribi Theodorus Mommsenus data occasione mecum communicauit, postquam eae partes iam typis descriptae erant.

in apparatu critico ad

p. 97, 1 *lege* susces|sus *P pro* succes|sus *P*

p. 194, 17 *lege* maiore *V || pro* maiore *V*

p. 227, 18 *lege* fastidium *MVRFL pro* fastidium *VRFL*

p. 259, 8 *lege* praesidiari *PH pro* praesidari *PH*

p. 263, 15 *post* ascendissent $\beta\delta\alpha$ *adde* descendissent *Fp*

p. 327, 15 *lege* debellato tamquam *H pro* debellato tamquam *P*

p. 331, 2 *lege* aut] haud *V, om. R || pro* aut] haud *V || et dele* quod in-
sequitur aut *om. R ||*

p. 352, 9 *lege* censeat *GHVaßysFL pro* censeat *HVaßysFL*

T. LIVI
AB VRBE CONDITA

LIBRI

A VICESIMO SEXTO AD TRICESIMVM

INDEX NOTARVM

in apparatu critico

- P** = Puteanus siue Paris. 5730 (cf. Proleg. p. LVIII)
B = Bambergensis M. IV 9 (Proleg. p. LVIII)
C = Colbertinus siue Paris. 5731 (Proleg. p. LVIII)
T = Taurinensis (Proleg. p. LVII)
S = Spirensis scriptura a Rhenano enotata (Proleg. p. VIII)
q = scriptura editionis Aldinae a. 1521 (Proleg. p. XI)
G = Spirensis scriptura a Gelenio in Froben. a. 1535 recepta (Proleg. p. XII)
φ = scriptura editionis Froben. a. 1531 (Proleg. p. XIII)
M = folium Monacense (Proleg. p. XI)
H = Harleianus 2684 (Proleg. p. XXXIII)
L = Laurentiani LXIII 21 manus secunda (Proleg. p. XXXVIII)
λ = " " manus prima (Proleg. p. XXXI)
E = Harleianus 2493 (Proleg. p. XXXI)
V = Vaticanus Palat. 876 (Proleg. p. XXXV)
R = consensus codicum $\alpha\beta\gamma\delta\epsilon$ (Proleg. p. XXXVII)
      α = Lond. Burney 198
      β = Lond. Harl. 2781
      γ = Venet. Marc. 364
      δ = Laurent. LXIII 17
      ϵ = Laurent. ol. Abb. Flor. 263
F = Florentinus Laurent. LXXXIX inf. 1 (Proleg. p. XXXII)
ς = codices interpolati uel editiones ueteres

| uersus, ' paginae in Puteano (rarissime in aliis codicibus) finem significat.

eam scripturam quae ante] posita est a ceteris libris exhiberi scias praeter eos qui post] nominantur, uelut p. 270, 11 'clariorem] *L* clamorem *Pλ* clarior est $\alpha\gamma\delta\epsilon$ ' significat 'clariorem' non solum in *L* sed etiam in *HVβF* traditum esse.

in Liuii uerbis

[ ] inclusi quae spuria uidentur.

< > circumdedi eis quae praeter codicum fidem addita sunt.

T. LIVI
AB VRBE CONDITA
LIBER XXVI

Cn. Fulvius Centimalus, P. Sulpicius Galba consules cum idibus 1
Martiis magistratum inissent, senatu in Capitolium uocato de re
publica, de administratione belli, de prouinciis exercitibusque pa-
tres consuluerunt. Q. Fulvio, Ap. Claudio, prioris anni consulibus, 2
3 prorogatum imperium est atque exercitus, quos habebant, decreti,
adiectumque, ne a Capua, quam obsidebant, abscederent prius quam
expugnassent. ea tum cura maxime intentos habebat Romanos, non 3
ab ira tantum, quae in nullam umquam ciuitatem iustior fuit,
quam quod urbs tam nobilis ac potens, sicut defectione sua tra- 4
10 xerat aliquot populos, ita recepta inclinatura rursus animos uide-
batur ad ueteris imperii respectum. et praetoribus prioris anni, 5
M. Iunio in Etruria, P. Sempronio in Gallia, cum binis legionibus,
quas habuerant, prorogatum est imperium; prorogatum et M. Mar- 6
cello, ut pro consule in Sicilia reliqua belli perficeret eo exercitu,
15 quem haberet: si supplemento opus esset, suppleret de legionibus, 7
quibus P. Cornelius propraetor in Sicilia praeesset, dum ne quem 8
militem legeret ex eo numero, quibus senatus missionem reditum-
que in patriam negasset ante belli finem. C. Sulpicio, cui Sicilia 9
cenerat, duae legiones, quas P. Cornelius habuisset, decretae et
20 supplementum de exercitu Cn. Fuluii, qui priore anno in Apulia
foede caesus fugatusque erat. huic generi militum senatus eundem 10
quem Cannensibus finem statuerat militiae. additum etiam utro-
rumque ignominiae est, ne in oppidis hibernarent neue hiberna
propius ullam urbem decem milibus passuum aedificarent. L. Cor- 11

2 mar|tiis P² mar|tis P¹ || 6 abscederent P || 7 oppugnassent P ||
cura P² curam | cura P¹ || 8 ullam P || 10 aliquod P || 11 respectum ex
respectum P || 12 in etruria ε n etruria P¹ etruria P² || in gallia P¹
gallia P² || 15 opus P² pus P¹ || 18 sulpicio ε pulpio P || 21 foedae P ||
23 ignominiaest P

nelio in Sardinia duae legiones datae, quibus Q. Mucius praefuerat; 12 supplementum, si opus esset, consules scribere iussi. T. Otacilio et M. Valerio Siciliae Graeciaeque ora cum legionibus classibusque, quibus praeerant, decretae; quinquaginta Graecia cum legione una, 13 centum Sicilia cum duabus legionibus habebant naues. tribus et 5 uiginti legionibus Romanis eo anno bellum terra marique est gestum.

2 Principio eius anni cum de litteris L. Marcii referretur, res gestae magnificae senatui uisae; titulus honoris, quod imperio non populi iussu, non ex auctoritate patrum dato 'propraetor senatui' 10 2 scripserat, magnam partem hominum offendeat: rem mali exempli esse, imperatores legi ab exercitibus et sollemne auspicandorum comitiorum in castra et prouincias procul ab legibus magistrati- 3 busque ad militarem temeritatem transferri. et cum quidam refe- rendum ad senatum censerent, melius uisum differri eam consul- 15 tationem, donec proficiscerentur equites, qui ab Marcio litteras 4 attulerant. rescribi de frumento et uestimentis exercitus placuit, eam utramque rem curae fore senatui; adscribi autem 'propraetori L. Marcio' non placuit, ne id ipsum, quod consultationi reliquerant, 5 pro praeiudicato ferret. dimissis equitibus de nulla re prius con- 20 sules rettulerunt, omniumque in unum sententiae congruebant, agendum cum tribunis plebis esse, primo quoque tempore ad plebem ferrent, quem cum imperio mitti placeret in Hispaniam ad 6 eum exercitum, cui Cn. Scipio imperator praefuisset. ea res cum tribunis acta promulgataque est. 25

7 Sed aliud certamen occupauerat animos. C. Sempronius Blaesus die dicta Cn. Fuluium ob exercitum in Apulia amissum in contio- nibus uexabat, multos imperatores temeritate atque inscitia exer- 8 citum in locum praecipitem perduxisse dictitans, neminem praeter Cn. Fuluium ante conrupisse omnibus uitiis legiones suas quam 20 proderet: itaque uere dici posse, prius eos perisse, quam uiderent hostem, nec ab Hannibale, sed ab imperatore suo uictos esse. 9 neminem, cum suffragium ineat, satis cernere, cui imperium, cui

4 praerant P || grae|cia P¹ grae|ci P² || 5 sicilia *Alschevskius* sicili P¹ siculi P² || 8 cum P² cū|cum P¹ || 10 pro·p̄r· P || 12 auspicandorum *Maduigius op. ac. alt. p. 361, em. L. p. 370* au|spiciatorum P auspiciis habendorum *conicit Weissenbornius* || 18 pro | p̄r· P || 19 relin|que- rant P || 20 dimissi P || 26 blaesus *Sigonius* plaesus P || 27 exercitu P || 28 multos *Gronovius* multo P || 29 praeduxisse P || 32 annibale *ex annis* P

exercitum permittat. quid interfuisse inter Ti. Sempronium <et 10
 Ca. Fulvium? Ti. Sempronium>, cum ei servorum exercitus datus
 esset, breui effecisse disciplina atque imperio, ut nemo eorum ge-
 neris ac sanguinis sui memor in acie esset, praesidio sociis, hostibus
 5 terrori essent; Cumas, Beneventum aliasque urbes eos uelut e fau-
 cibus Hannibalis ereptas populo Romano restituisse: Cn. Fulvium 11
 Quiritium Romanorum exercitum, honeste genitos, liberaliter edu-
 catos, servilibus utiis imbuisse. ergo effecisse, ut feroces et in-
 quieti inter socios, ignavi et inbelles inter hostis essent nec impetum
 10 modo Poenorum, sed ne clamorem quidem sustinere possent. nec 12
 hercule mirum esse <cessisse> milites in acie, cum primus omnium
 imperator fugeret; magis mirari se aliquos stantis cecidisse, et non 13
 omnes comites Cn. Fulvi fuisse paucis ac fugae. C. Flaminium,
 L. Paulum, L. Postumium, Cn. ac P. Scipiones cadere in acie
 15 maluisse quam deserere circumventos exercitus: Cn. Fulvium prope 14
 unum nuntium deleti exercitus Romam redisse. facinus indignum
 esse, Cannensem exercitum, quod ex acie fugerit, in Siciliam de-
 portatum, ne prius inde dimittatur quam hostis ex Italia decesserit,
 et hoc idem in Cn. Fulvi legionibus nuper decretum: Cn. Fulvio 15
 20 fugam ex proelio ipsius temeritate commisso impunitam esse, et
 cum in ganea lustrisque, ubi iuventam egerit, senectutem acturum,
 milites, qui nihil aliud peccauerint, quam quod imperatoris similes 16
 fuerint, relegatos prope in exilium ignominiosam pati militiam.
 adeo imparem libertatem Romae diti ac pauperi, honorato atque
 25 inhonorato esse. reus ab se culpam in milites transferebat: eos 3
 ferociter pugnam poscentis productos in aciem, non eo quo uo-
 laerint, quia serum diei fuerit, sed postero die, et tempore et loco
 aequo instructos, seu famam seu vim hostium non sustinuisse. cum 2
 effuse omnes fugerent, se quoque turba ablatum, ut Varronem
 30 Cannensi pugna, ut multos alios imperatores. qui autem solum se 3
 restantem prodesse rei publicae, nisi si mors sua remedio publicis
 cladibus futura esset, potuisse? non se inopia commeatus in loca 4
 iniqua incaute deductum, non agmine inexplorato euntem insidiis

1 permittat *ex* permittit *P* || et cn. fulvium? ti. sempronium *add.*
Maduigius em. L. p. 370, om. P || 4 esset *P* set *conicit Maduigius em.*
L. p. 371 || 5 bene|ventum *ras. ex bene|uolentum P* || 8 ut *ε* et *P* || 11 esse
cessisse Alschefskius esse P cessisse Gronovius || 17 <ita> in *Alanus em. L.*
IV p. 31 || 22 imperatores *P* || 27 loco aeq. | instructo *P* || 29 effusae *P* ||
 fuge|runt *P* || 30 cannense *P* || quid *ε Maduigius* || 32 esset potuisse *Gro-*
novius esse potuis|set P || commentus *P* || in *Doeringius* non in *P* || 33 in-
 caute *ε incauta incautae P*

circum<uentum>; ui aperta, armis, acie uictum. nec suorum animos
nec hostium in potestate habuisse: suum cuique ingenium audaciam
5 aut pauorem facere. his est accusatus pecuniaque anquisitum;
tertio, testibus datis, cum, praeterquam quod omnibus probis one-
rabatur, iurati permulti dicerent, fugae pauorisque initium a prae- 5
6 tore ortum, ab eo desertos milites, cum haud uanum timorem
ducis crederent, terga dedisse, tanta ira accensa est, ut capite an-
7 quirendum contio succlamaret. de eo quoque nouum certamen
ortum: nam cum bis pecunia anquisisset, tertio capitis se anqui-
8 rere diceret, tribuni plebis appellati conlegae negarunt se in mora 10
esse, quo minus, quod ei more maiorum permissum esset, seu
legibus seu moribus mallet, anquireret, quoad uel capitis uel pe-
9 cuniae iudicasset priuato. tum Sempronius perduellionis se iudi-
care Cn. Fuluius dixit diemque comitiis ab C. Calpurnio praetore
10 urbano petit. inde alia spes ab reo temptata est, si adesse in 15
iudicio Q. Fuluius frater posset, florens tum et fama rerum gesta-
11 rum et propinqua spe Capuae potiundae. id cum per litteras
miserabiliter pro fratris capite scriptas petisset Fuluius, negassent-
12 que patres e re publica esse abscedi a Capua, postquam dies
comitiorum aderat, Cn. Fuluius exulatum Tarquinius abiit. id ei 20
iustum exilium esse sciuit plebs.

4 Inter haec uis omnis belli uersa in Capuam erat; obsidebatur
tamen acrius quam oppugnabatur; nec aut famem tolerare seruitia
ac plebs poterant aut mittere nuntios ad Hannibalem per custodias
2 tam artas. inuentus est Numida, qui acceptis litteris euasurum se 25
professus praestaret promissum. per media Romana castra nocte
egressus spem accendit Campanis, dum aliquid uirium superesset,
3 ab omni parte eruptionem temptandi. ceterum in multis certami-
nibus equestria proelia ferme prospera faciebant, pedite supera-
bantur. sed nequaquam tam laetum uincere quam triste uinci ulla 30
4 parte erat ab obsesso et prope expugnato hoste. inita tandem

1 circumuentum ϵ cir|cum P || 5 fuge P || 7 ducis Aldus uocis P ||
ira ϵ ita P || 11 quod minus P || more ras. ex morte P || 12 legibus eu |
moribus P || 14 pr. | urb. P || 15 adesse in Gronouius adesse ex ad-
essem P || 16 quintus fulus P || 17 capuaet P || 18 scrib|tas P || negas-
sentquae P || 19 absce|di ex absce|de P || 21 sciuit ϵ squid P || 24 pleps P ||
poterant P² poterant | aut poterant P¹ || 26 profectus P || media P²
midia P¹ || 29 pedite Gronouius pedites P || superabun|tur P¹, corr. P² ||
30 nequaquā ras. ex nequaquā P || uinci ϵ uin ce P¹ uin|cere P², sed
rasura uince restitutum est || 31 opsesso P || et] et et P

ratio est, ut quod uiribus deerat arte aequaretur. ex omnibus legionibus electi sunt iuuenes maxime uigore ac leuitate corporum ueloces; eis parmae breuiores quam equestres et septena iacula quaternos longa pedes data praefixa ferro, quale hastis uelitaribus inest. eos singulos in equos suos accipientes equites adsuefecerunt et uehi post sese et desilire perniciter, ubi datum signum esset. postquam adsuetudine cotidiana satis intrepide fieri uisum est, in campum, qui medius inter castra murumque erat, aduersus instructos Campanorum equites processerunt, et, ubi ad coniectum teli uentum est, signo dato uelites desiliunt. pedestris inde acies ex equitatu repente in hostium equites incurrit, iaculaque cum impetu alia super alia emittunt. quibus plurimis in equos uirosque passim coniectis permultos uolnerauerunt, pauoris tamen plus ex re noua atque inopinata iniectum est, et in perculsum hostem equites inuecti fugam stragemque eorum usque ad portas fecerunt. inde equitatu quoque superior Romana res fuit. institutum, ut uelites in legionibus essent. auctorem peditum equiti inmiscendorum centurionem Q. Nauium ferunt honorique id ei apud imperatorem fuisse.

Cum in hoc statu ad Capuam res essent, Hannibalem diuersum Tarentinae arcis potiundae Capuaeque retinendae trahebant curae. uicit tamen respectus Capuae, in quam omnium sociorum hostiumque conuersos uidebat animos, documento futurae, qualemcumque euentum defectio ab Romanis habuisset. igitur magna parte impedimentorum relicta in Bruttiiis et omni grauiore armatu cum delectis peditum equitumque quam poterat aptissimus ad maturandum iter in Campaniam contendit. secuti tamen tam raptim euntem tres et triginta elephantum. in ualle occulta post Tifata montem imminentem Capuae consedit. adueniens cum castellum Galatiam praesidio ui pulso cepisset, in circumsedentis Capuam se uertit, praemissisque nuntiis Capuam, quo tempore castra Romana adgressurus esset, ut eodem et illi ad eruptionem parati portis omnibus sese effunderent, ingentem praebuit terrorem. nam alia parte ipse adortus est, alia Campani omnes, equites peditesque, et cum iis Punicum praesidium, cui Bostar et Hanno praeerant, erupit. Romani

6 sese ε se ras. ex ses P || desilire P || 15 tragemque P¹, corr. P² ||
16 fuit (et) Ussingius ap. Madu. em. L. p. 372 || 18 q.] q ras. ex quin P ||
imperatores conicit Rupertius || 24 om[ni] ex om[nis] P || 26 seuti P ||
27 pos | tifata P || 29 praemissisque ε Creuerius praemissis nā|que P
praemissis ante Aldus || 30 adgressu|ros P || 31 sese ε esse P¹ se P² ||
32 terrore P

ut in re trepida, ne ad unam concurrente partem aliquid indefensi
 8 relinquerent, ita inter sese copias partiti sunt: Ap. Claudius Cam-
 panis, Fulvius Hannibali est oppositus; C. Nero propraetor cum
 equitibus sex legionum uia quae Suessulam fert, C. Fulvius Flaccus
 legatus cum sociali equitatu constitit e regione Volturni amnis. 5
 9 proelium non solito modo clamore ac tumultu est coeptum, sed
 ad alium uirorum, equorum armorumque sonum disposita in muris
 Campanorum inbellis multitudo tantum cum aeris crepitu, qualis
 in defectu lunae silenti nocte cieri solet, edidit clamorem, ut auer-
 10 teret etiam pugnantium animos. Campanos facile a uallo Appius 10
 11 arcebat; maior uis ab altera parte Fulvium Hannibal et Poeni urge-
 bant. legio ibi sexta loco cessit, qua pulsa cohors Hispanorum
 cum tribus elephantis usque ad uallum peruasit, ruperatque mediam
 aciem Romanorum et in ancipiti spe ac periculo erat, utrum in
 12 castra perrumperet an intercluderetur a suis. quem pauorem legio- 15
 nis periculumque castrorum Fulvius ubi uidit, Q. Nauium primo-
 resque alios centurionum hortatur, ut cohortem hostium sub uallo
 13 pugnantem inuadant: in summo discrimine rem uerti; aut uiam
 dandam iis esse, et minore conatu, quam condensam aciem rupis-
 14 sent, in castra inrupturos, aut conficiendos sub uallo esse. nec 20
 magni certaminis rem fore: paucos esse et ab suis interclusos, et
 quae, dum paueat Romanus, interrupta acies uideatur, eam, si se
 utrimque in hostem uertat, ancipiti pugna medios circumuenturam.
 15 Nauius ubi haec imperatoris dicta accepit, secundi hastati signum
 ademptum signifero in hostis infert, iacturum in medios eos mini- 25
 tans, ni se propere sequantur milites et partem capessant pugnae.
 16 ingens corpus erat, et arma honestabant, et sublatum alte signum
 17 conuerterat ad spectaculum ciues hostesque. ceterum postquam iam
 ad signa peruenerat Hispanorum, tum undique in eum tragulae
 coniectae et prope tota in unum acies uersa; sed neque multitudo 30
 hostium neque telorum uis arcere impetum eius uiri potuerunt.
 6 et M. Atilius legatus primi principis ex eadem legione signum in-
 ferre in cohortem Hispanorum coepit; et qui castris praeerant
 L. Porcius Licinus et T. Popilius legati pro uallo acriter propugnant

1 aliquit P || 3 annibali P || 4 quae ras. ex quae P || 5 equitatu P¹,
 corr. P² || 6 soluto P || 10 pugnatium P || 15 intercluderetur & includere-
 tur P || 16 q.] que P || prioresque P || 19 dan|dam ex dan|dam P || rupis-
 sent Creuerius inrupissent P || 28 spectaculum & speculum P || 30 uera P ||
 32 inferre Rupertius in ferni P¹ in|ferri P² || 33 coepit Rupertius coegit P ||
 prae|rant P

elephantosque transgredientes in ipso uallo conficiunt. quorum cor- 2
poribus cum oppleta fossa esset, uelut aggere aut ponte iniecto
transitum hostibus dedit. ibi super stragem iacentium elephan-
torum atrox edita caedes. altera in parte castrorum iam impulsus 3
erant Campani Punicumque praesidium, et sub ipsa porta Capuae,
quae Vulturum fert, pugnabatur; neque tam armati inrumpentibus 4
Romanis resistebant, quam porta ballistis scorpionibusque instructa
missilibus procul hostis arcebat. et suppressit impetum Romano- 5
rum uulnus imperatoris Ap. Claudii, cui suos ante prima signa
adhortanti sub laeui uero summo pectus gaeso ictum est. magna
uis tamen hostium ante portam est caesa, ceteri trepidi in urbem
compulsi. et Hannibal, postquam cohortis Hispanorum stragem 6
uidit summaque ui castra hostium defendi, omisso oppugnatione
recipere signa et conuertere agmen peditum obiecto ab tergo equi-
tatu, ne hostis instaret, coepit. legionum ardor ingens ad hostem 7
insequendum fuit; Flaccus receptui cani iussit, satis ad utrumque
profectum ratus, ut et Campani, quam haud multum in Hannibale
praesidii esset, et ipse Hannibal sentiret. caesa eo die qui huius 8
pugnae auctores sunt octo milia hominum de Hannibalis exercitu,
tria ex Campanis tradunt, signaque Carthaginiensibus quindecim
adempta, duodeviginti Campanis. apud alios nequaquam tantam 9
molem pugnae inuenio plusque pauoris quam certaminis fuisse,
cum inopinato in castra Romana Numidae Hispanique cum ele-
phantis inrupissent, elephantum per media castra uadentes stragem 10
tabernaculorum ingenti sonitu ac fugam abrumpentium uincula
iumentorum facerent; fraudem quoque super tumultum adiectam 11
iamissis ab Hannibale, qui habitu Italico, gnari Latinae linguae,
iuberent consulum uerbis, quoniam amissa castra essent, pro se
quemque militum in proximos montis fugere; sed eam celeriter 12
cognitam fraudem oppressamque magna caede hostium; elephantos
igni e castris exactos. hoc ultimum — utcumque initum finitum- 13
que est — ante deditionem Capuae proelium fuit.

Medix tuticus, qui summus magistratus apud Campanos est,

3 super *Ussingius ap. Madu. em. L. p. 372* per *P* || 6 tam *ε* iam *P* ||
7 resistabant *P* || quam *Gronovius* quam quo *P* || 9 appi *P* || 10 caeso
ictu *P* || 12 cohortis *spanorum P* || 13 oppugnatione *P* || 14 acmen *P* ||
18 esset *ex* isset *P* || caesa *P*² caes *P*¹ || 19 milia *P* || 21 apud *P* || 22 in-
uenio *ε* inue[ni] *P*¹ inue[niri] *P*² || 25 uincula *ex* uincular *P* || 27 inuis-
is *P* || habitu italico *Weissenbornius* habuitalico *P* || 28 ueruis *P* ||
30 cede *P* || 31 uicumque *P* || initium *P* || 33 medix *Columna, Lipsius*
media *P* || apud *P*

eo anno Seppius Loesius erat, loco obscuro tenuique fortuna ortus.
 14 matrem eius quondam pro pupillo eo procurantem familiare ostentum, cum respondisset haruspex summum quod esset imperium
 15 Capuae peruenturum ad eum puerum, nihil ad eam spem adgnoscentem dixisse ferunt 'ne tu perditas res Campanorum narras, ubi
 16 summus honos ad filium meum perueniet.' ea ludificatio ueri et ipsa in uerum uertit: nam cum fame ferroque urgerentur nec spes ulla superesset sisti <posse, iis, qui nati> in spem honorum erant,
 17 honores detrectantibus, Loesius querendo desertam ac proditam a primoribus Capuam summum magistratum ultimus omnium Cam-
 10 panorum cepit.

7 Ceterum Hannibal ut nec hostis elici amplius ad pugnam uidit
 2 neque per castra eorum perrumpi ad Capuam posse, ne suos quoque commeatus intercluderent noui consules, abscedere inrito in-
 3 cepto et mouere a Capua statuit castra. multa secum, quonam 15 inde ire pergeret, uolenti subiit animum impetus caput ipsum belli Romam petendi, cuius rei semper cupitae praetermissam occasionem post Cannensem pugnam et alii uulgo fremebant et ipse non dissi-
 4 mulabat: necopinato pauore ac tumultu non esse desperandum ali-
 5 quam partem urbis occupari posse; et, si Roma in discrimine 20 esset, Capuam extemplo omissuros aut ambo imperatores Romanos aut alterum ex iis, et, si diuisissent copias, utrumque infirmiore factum aut sibi aut Campanis bene gerendae rei fortunam daturus
 6 esse. una ea cura angebat, ne, ubi abscessisset, extemplo dederentur Campani. Numidam promptum ad omnia audenda <subeun- 25 da>que donis perlicit, ut litteris acceptis specie transfugae castra
 7 Romana ingressus altera parte clam Capuam peruadat. litterae autem erant adhortatione plenae: protectionem suam, quae salutaris illis foret, abstracturam ad defendendam Romam ab oppugnanda Capua
 8 duces atque exercitus Romanos. ne desponderent animos; tolerando 30
 9 paucos dies totam soluturos obsidionem. inde nauis in flumine Vulturno comprehensas subigi ad id quod iam ante praesidii causa fe-

1 lo|esius P laesius conicit Weissenbornius || loc P || opscu|ro ex
 upscu|ro P || 4 ado|noscentem P || 5 ne ε no P || 8 posse Alsche|fskius,
 om. P || iis qui nati ed. Colon. a. 1525, om. P || 10 camporū P || 14 abs-
 cendere P || 15 quonam ε quo iam P || 20 et| ei P || 21 omissurus P ||
 24 ab|scesisset P || 25 subeunda audendaque Weissenbornius (ordinem
 mutauit) auden|daque P agenda audendaque uel adeunda audendaque
 Alsche|fskius audenda ε Madu. || 26 spe|ciae P || 28 plene P || 29 apstrac-
 tura P || 31 paucos ε pacem P || opsidionem P || 32 subigi ad id Grono-
 uius (duci ad id Valla) ubigladio P

cerat castellum iussit. quarum ubi tantam copiam esse, ut una 10 nocte traici posset exercitus, allatum est, cibariis decem dierum praeparatis deductas nocte ad flunium legiones ante lucem traiecit.

Id priusquam fieret, ita futurum conpertum ex transfugis Ful- 8
5 uius Flaccus senatui Romam cum scripsisset, uarie animi hominum pro cuiusque ingenio adfecti sunt. ut in re tam trepida senatu 2 extemplo uocato P. Cornelius, cui Asinae cognomen erat, omnes duces exercitusque ex tota Italia neque Capuae neque ullius alterius rei memor ad urbis praesidium reuocabat; Fabius Maximus 3
10 abscedi a Capua terrerique et circumagi ad nutus comminationesque Hannibalis flagitiosum ducebat: qui ad Cannas uictor ire tamen 4 ad urbem ausus non esset, eum a Capua repulsum spem potiundae urbis Romae cepisse! non ad Romam obsidendam, sed ad Capuae 5 liberandam obsidionem ire. Romam cum eo exercitu, qui ad urbem
15 esset, Iouem foederum ruptorum ab Hannibale testem deosque alios defensuros esse. has diuersas sententias media sententia P. Valerii 6 Flacci uicit, qui utriusque rei memor imperatoribus, qui ad Capuam essent, scribendum censuit, quid ad urbem praesidii esset; quantas autem Hannibal copias duceret aut quanto exercitu ad Capuam ob-
20 sidendam opus esset, ipsos scire. si ita Romam e ducibus alter et 7 exercitus pars mitti posset, ut ab reliquo et duce et exercitu Capua recte obsideretur, inter se compararent Claudius Fuluiusque, utri 8 obsidenda Capua, utri ad prohibendam obsidione patriam Romam ueniundum esset. hoc senatus consulto Capuam perlato Q. Fuluius 9
5 proconsul, cui, collega ex uulnere ae<gro, di>grediundum Romam erat, e tribus exercitibus milite electo, ad quindecim milia peditum, mille equites Vulturum traducit. inde cum Hannibalem Latina uia 10 iturum satis comperisset, ipse per Appiae municipia quaeque propter eam uiam sunt, Setia, Coram, Lauinium praemisit, ut commeatus 11
30 paratos et in urbibus haberent et ex agris deuils in uiam proferrent praesidiaque in urbes contraherent, ut sua cuique res publica in manu esset.

Hannibal quo die Vulturum est transgressus, haud procul a 9

2 nocte et traici P || 5 uariae P || 9 ad ex rad P || 11 ire & yre ras. ex tyre P || 15 rum|torum P || 17 qui ras. ex quiqui P || utrisque P || 18 esset] esse P || 19 hannibal ex hannibale P || 20 ita Alscheffskius et a P || 22 op|sideretur ras. ex op|siderentur P || campararent P || 23 opsidenda P || 24 quintus P || 25 aegro digrediundum Weissenbornius aegreundum ex aegrediundum P aegro eundum Aldus || 26 millia P || 29 setiam Moguntini sed iam P || lanunium Cluuerius || 33 die] de P || transgres|sus P

2 flumine castra posuit; postero die praeter Cales in agrum Sidicinum
peruenit. ibi diem unum populando moratus per Suessanum Alli-
fanumque et Casinatem agrum uia Latina ducit. sub Casino biduo
3 statua habita et passim populationes factae. inde praeter Interam-
nam Aquinumque in Fregellanum agrum ad Lirim fluuium uentum, 5
ubi intercisum pontem a Fregellanis morandi itineris causa inuenit.
4 et Fuluium Vulturum tenuerat amnis nauibus ab Hannibale incensis
rates ad traiciendum exercitum in magna inopia materiae aegre
5 comparantem. traiecto ratibus exercitu relicuum Fuluius expeditum
iter non per urbes modo sed circa uiam expositis benigne commea- 10
tibus erat, alacresque milites alius alium, ut adderet gradum memor
6 ad defendendam iri patriam, hortabantur. Romam Fregellanus nun-
tius diem noctemque itinere continuato ingentem attulit terrorem;
tumultuosius, quam allatum erat * * <dis> cursu hominum adflingen-
7 tium uana auditis totam urbem concitat. ploratus mulierum non 15
ex priuatis solum domibus exaudiebatur, sed undique matronae in
publicum effusae circa deum delubra discurrunt, crinibus passis aras
8 uerrentes, nixae genibus, supinas manus ad caelum ac deos tendentes
orantesque, ut urbem Romanam e manibus hostium eriperent ma-
9 tresque Romanas et liberos paruos inuiolatos seruarent. senatus 20
magistratibus in foro praesto est, si quid consulere uelint. alii acci-
piunt imperia disceduntque ad suas quisque officiorum partes, alii
offerunt se, si quo usus operae sit. praesidia in arce, in Capitolio,
in muris, circa urbem, in monte etiam Albano atque arce Aefulana
10 ponuntur. inter hunc tumultum Q. Fuluius proconsulem profec- 25
tum cum exercitu Capua adfertur; cui ne minueretur imperium, si in
urbem uenisset, decernit senatus, ut Q. Fuluius par cum consulibus
11 imperium esset. Hannibal infestius perpopulato agro Fregellano
propter intercisos pontis, per Frusinatem Ferentinatemque et Ana-

2 suessanum *Cluuerius* suessulam *P* || alifanumq. *P* uenafranum-
que *Cluuerius* || 3 ducit. sub casino *Weissenbornius olim, Ussingius ap.*
Madu. em. L. p. 373 ducit sub casinum *P* ducit sub casinum. (ibi)
Weissenbornius nunc || 4 integramnam, sed *g prorsus pallida, P* || 11 alius
aliam *P* || 12 nuntius *P* || 14 quam <quod> *Weissenbornius* || post erat
interciderunt aliqua, uelut adpropinquare urbi hannibalem, uulgatum uel
sim., propagatum supplet *Maduigius em. L. p. 372 sq.* || discursu *Mad-*
uigius L. l. cursu P cursus *Ascensius 1513 Weissenb.* || 15 concitat
concitat *P* || 16 exaudiebantur & || 17 crinibus *P^a* criminibus *Pⁱ* ||
arcas *Schweighaeuser ad Polyb. IX 6, 3* || 21 praestost si | quit con-
sule *P* || 22 anagninum & coni. *Weissenbornius* || 29 anagninum *P^a* agni-

gninum agrum in Labicanum uenit. inde Algidio Tusculum petiit, 12
nec receptus moenibus infra Tusculum dextrorsus Gabios descendit.
inde in Pupiniam exercitu demisso octo milia passuum ab Roma
posuit castra. quo propius hostis accedebat, eo maior caedes fiebat 13
5 fugientium praecedentibus Numidis, pluresque omnium generum
atque aetatum capiebantur.

In hoc tumultu Fuluius Flaccus porta Capena cum exercitu 10
Romam ingressus media urbe per Carinas Esquilias contendit; inde
egressus inter Esquilinam Collinamque portam posuit castra. aediles 2
10 plebis commeatum eo conportarunt; consules senatusque in castra
uenerunt. ibi de summa re publica consultatum. placuit consules
circa portas Collinam Esquilinamque ponere castra, C. Calpurnium
praetorem urbanum Capitolio atque arci praeesse et senatum fre-
quentem in foro contineri, si quid in tam subitis rebus consulto
15 opus esset.

Inter haec Hannibal ad Anienem fluvium tria milia passuum 3
ab urbe castra admovit. ibi statuis positus ipse cum duobus mili-
bus equitum ad portam Collinam usque ad Herculis templum est
progressus atque, unde proxume poterat, moenia situmque urbis
20 obequitans contemplabatur. id eum tam licenter atque otiose fa- 4
cere Flacco indignum visum est; itaque immisit equites summoneri-
que atque in castra redigi hostium equitatum iussit. cum commis- 5
sum proelium esset, consules transfugas Numidarum, qui tum in
Auentino ad mille et ducenti erant, media urbe transire Esquilias
25 iusserunt, nullos aptiores inter conualles tectaque hortorum et se- 6
pulchra et cauas undique uias ad pugnandum futuros rati. quos cum
ex arce Capitolioque cliuo Publicio in equis decurrentis quidam ui-
dissent, captum Auentinum conclamauerunt. ea res tantum tumul- 7
tum ac fugam praebuit, ut nisi castra Punica extra urbem fuissent,
30 effusura se omnis pauida multitudo fuerit: tunc in domos atque in
tectis refugiebant uagosque in uiis suos <pro> hostibus lapidibus tel-
lisque incessabant. nec comprimi tumultus aperiri error poterat 8
refertis itineribus agrestium turba pecorumque, quae repentinus
pauor in urbem compulerat. equestre proelium secundum fuit, 9

3 millia P || 4 proprius P || 12 ponere ε po|nerent P || 13 praes-
sio P || 14 quit in ta subitis P || 16 annibal P || millia P || 17 milli-
bus P || 18 ad] ac P || a porta collina ε || 24 mille et cc. P || esquilias P ||
25 sepulchra P || 27 publicio ex publico P || uidissent ε uidisse et
ex uidisset P || 29 puni|cam P || 30 effusa P || 31 pro ε, om. P ||
34 urbe P

summotique hostes sunt. et quia multis locis comprimendi tumultus erant, qui temere oriebantur, placuit omnes, qui dictatores, consules censorsue fuissent, cum imperio esse, donec recessisset
 10 a muris hostis. et diei quod reliquum fuit et nocte insequenti multi temere excitati tumultus sunt compressique. 5
 11 Postero die transgressus Anienem Hannibal in aciem omnis
 2 copias eduxit; nec Flaccus consulesque certamen detrectauere. instructis utrimque exercitibus in eius pugnae casum, in qua urbs
 Roma uictori praemium esset, imber ingens grandine mixtus ita
 utramque aciem turbauit, ut uix armis retentis in castra sese rece-
 3 perint nullius rei minore quam hostium metu. et postero die eodem loco acies instructas eadem tempestas diremit. ubi recepissent
 4 se in castra, mira serenitas cum tranquillitate oriebatur. in religionem ea res apud Poenos uersa est, auditaque uox Hannibalis fertur, potiundae sibi urbis Romae modo mentem non dari, modo 15
 5 fortunam. minuere etiam spem eius duae aliae, parua magnaue, res: magna illa, quod, cum ipse ad moenia urbis Romae armatus sederet, milites sub uexillis in supplementum Hispaniae profectos
 6 audiit; parua autem, quod <per> eos dies eum forte agrum, in quo ipse castra haberet, uenisse nihil ob id deminuto pretio cognitum 20
 7 ex quodam captiuo est. id uero adeo superbum atque indignum uisum, eius soli, quod ipse bello captum possideret haberetque, inuentum Romae emptorem, ut extemplo uocato praecone tabernas
 8 argentarias, quae circa forum Romanum essent, iusserit uenire. his motus ad Tutiam fluuium castra rettulit, sex milia passuum ab urbe. 25
 inde ad lucum Feroniae pergit ire, templum ea tempestate inclutum diuitiis. Capenates alique, <qui> accolae eius erant, primitias
 9 frugum eo donaque alia pro copia portantes multo auro argentoque id exornatum habebant. iis omnibus donis tum spoliatum templum. aeris acerui, cum rudera milites religione inducti iacerent, 30
 10 post profectionem Hannibalis magni inuenti. huius populatio templi haud dubia inter scriptores est. Coelius Romam euntem ab Ereto deuertisse eo Hannibalem tradit, iterque eius ab Reate Cutiliisque

2 erat *P* 3 recessisset a muris *P* recessisset a moris *P* 4 nocti *P* noti *P* 5 exercitati *P* 8 utrimque *P* 14 apud *P* 16 spem eius *Valla* per meius *P* 17 duae *Maduigius* cm. L. p. 373 et *P* 18 parua *Gronovius* paruae *P* 19 per s, om. *P* 20 praetio *P* 22 habereque *P* 23 exemplo *P* 25 fuluim *P* 26 millia *P* 26 tempestate *P* inclutum *P* 27 alii-que qui s *Gronovius* alique *P* 28 donaque *P* 32 scribtores *P* ab ereo *Sabellius* ac freto *P* 33 cutiliisque *Glareanus* cupiliisque *P*

et ab Amiterno orditur: ex Campania in Samnium, inde in Paelignos 11
peruenisse praeterque oppidum Sulmonem in Marrucinos transisse,
inde Albensi agro in Marsos, hinc Amiternum Forulosque uicum
uenisse. neque ibi error est, quod tanti <ducis tanti>que exercitus 12
5 uestigia intra tam brevis aevi memoriam potuerint confundi — isse
enim ea constat —, tantum id interest, ueneritne eo itinere ad ur- 13
bem an ab urbe in Campaniam redierit.

Ceterum non quantum Romanis pertinaciae ad premendam ob- 12
sidione Capuam fuit, tantum ad defendendam Hannibali. namque 2
10 <per Samnium Apuliamque> et Lucanos in Bruttium agrum ad fre-
tum ac Regium eo cursu contendit, ut prope repentino aduentu
incautos oppresserit. Capua etsi nihilo segnius obsessa per eos dies 3
fuerat, tamen aduentum Flacci sensit, et admiratio orta est non
simul regressum Hannibalem. inde per conloquia intellexerunt re- 4
15 lictos se desertosque et spem Capuae retinendae deploratam apud
Poenos esse. accessit edictum proconsulum ex senatus consulto pro- 5
positum uulgatumque apud hostis, ut qui ciuis Campanus ante certam
diem transisset, sine fraude esset. nec ulla facta est transitio metu 6
magis eos quam fide continente, quia maiora in defectione delique-
20 rant quam quibus ignosci posset. ceterum quem ad modum nemo 7
priuato consilio ad hostem transibat, ita nihil salutare in medium
consulebatur. nobilitas rem publicam deseruerant neque in sena- 8
tum cogi poterant; in magistratu erat, qui non sibi honorem adie-
cisset, sed indignitate sua uim ac ius magistratui quem gerebat
25 dempsisset; iam ne in foro quidem aut publico loco principum quis- 9
quam apparebat, domibus inclusi patriae occasum cum suo exitio
in dies expectabant; summa curae omnis in Bostarem Hannonem- 10
que, praefectos praesidi Punici, uersa erat, suo, non sociorum pe-
riculo sollicitos. ii conscriptis ad Hannibalem litteris non libere 11
30 modo sed etiam aspere, quibus non Capuam solum traditam in ma-
num hostibus, sed se quoque <et> praesidium in omnis cruciatus

---

2 pre'terque P || 4 tanti ducis tantique *Weissenbornius* tantique P
tanti ε || 5 brevis *ras. ex breuius* P || 7 urbe *P² arbe P¹* || 8 prae-
mendam P || 10 per samnium *suppl. Weissenbornius, addidi apuliamque,*
om. P || 11 regiis P || 12 incautos *ex incautas* P || obsessa (*opsessa*)
Lipsius oppressa P || dies di P || 13 admirati *P¹, corr. P²* || 15 apud P ||
16 proconsulum ε *procōs. P* proconsulis ε || 17 apud P || 19 fine P ||
21 ostem P || 22 constitebatur P || deseruerat ε *Maduigius* || 27 sum-
mae P || omnis im bostha|rem P || 28 praefecto P || 29 conscribtis P ||
30 solum ε solam P || 31 se ε ne P || et ε, *om. P*

12 proditos incusabant: abisse eum in Bruttios uelut auertentem sese,
ne Capua in oculis eius caperetur; at hercule Romanos ne oppu-
gnatione quidem urbis Romanae abstrahi a Capua obsidenda potuisse:
13 tanto constantiorem inimicum Romanum quam amicum Poenum
esse. si redeat Capuam bellumque omne eo uertat, et se et Cam- 5
14 panos paratos eruptioni fore. non cum Reginis neque Tarentinis
bellum gesturos transisse Alpīs; ubi Romanae legiones sint, ibi et
Carthaginensium exercitus debere esse. sic ad Cannas, sic ad Tra-
sumennum rem bene gestam, coeundo conferundoque cum hoste
15 castra, fortunam temptando. in hanc sententiam litterae conscriptae 10
Numidis proposita mercede eam professis operam dantur. ii specie
transfugarum cum ad Flaccum in castra uenissent, ut inde tempore
capto abirent, famesque, quae iam diu Capuae erat, nulli non pro-
16 babilem causam transitionis faceret, mulier repente Campana in
castra uenit, scortum transfugarum unius, indicatque imperatori Ro- 15
mano Numidas fraude composita transisse litterasque ad Hannibalem
17 ferre: id unum ex iis, qui sibi rem aperuisset, arguere sese para-
tam esse. productus primo satis constanter ignorare se mulierem
simulabat; paulatim dein conuictus ueris, cum tormenta posci et
19 parari uideret, fassus id ita esse, litteraeque prolatae, et additum 20
etiam indicio quod celabatur, et alios specie transfugarum Numidas
19 uagari in castris Romanis. ii supra septuaginta comprehensi et cum
transfugis nouis mulcati uirgis manibusque praecisis Capuam redi-
guntur. conspectum tam triste supplicium fregit animos Campa-
21 norum. concursus ad curiam populi factus coegit Loesium sena- 25
tum uocare; et primoribus, qui iam diu publicis consiliis aberant,
propalam minabantur, nisi uenirent in senatum, circa domos eorum
ituros se et in publicum omnis ui extracturos esse. is timor fre-
22 quentem senatum magistratui praebuit. ibi cum ceteri de legatis
mittendis ad imperatores Romanos agerent, Vibius Virrius, qui de- 30
fectionis auctor ab Romanis fuerat, interrogatus sententiam negat
3 eos, qui de legatis et de pace ac deditione loquantur, meminisse,
nec quid facturi fuerint, si Romanos in potestate habuissent, nec

1 bruti os P | 3 ab trahi P | 6 reginis P^a regnis P^a ||
S tarsumennum P | 11 eam Duker iam P | professis ex profess P | 13 fa-
mesquae que P | iam Siyonius tam P | capue P | 16 numidas Froben.
1531 numida P | 17 aperuisse P | 20 fassus est id Maduigius em. L.
p. 373 | litterae quae ras. ex litterae quae P | prolatae et P prolatae Duker ||
23 mulcati Lipsius ad Tac. ann. I 32 mulcati P | manibus quae ras. ex
manibus quae P | 24 triste ex tristes P | 30 ege rent P | uiuius P | 33 ne
quid factu ri P

quid ipsis patiendum sit. 'quid? uos' inquit 'eam deditionem fore 4
censetis, qua quondam, ut aduersus Samnites auxilium impetraremus,
nos nostraque omnia Romanis dedidimus? iam e memoria excessit, 5
quo tempore et in qua fortuna a populo Romano defecerimus? iam,
5 quem ad modum in defectione praesidium, quod poterat emitti, per
cruciatum et ad contumeliam necarimus? quotiens in obsidentis 6
quam inimice eruperimus, castra oppugnarimus, Hannibalem uoca-
uerimus ad opprimendos eos? hoc quod recentissimum est, ad oppu-
guandam Romam hinc eum miserimus? age contra, quae illi infeste 7
10 in nos fecerint, repetite, ut ex eo quid speretis habeatis. cum ho-
stis alienigena <in> Italia esset, et Hannibal hostis, et cuncta bello
arderent, omissis omnibus, omisso ipso Hannibale ambo consules
et duo consulares exercitus ad Capuam oppugnandam miserunt.
alterum annum circumuallatos inclusosque nos fame macerant, et 8
15 ipsi nobiscum ultima pericula et grauissimos labores perpassi, circa
uallum ac fossas saepe trucidati ac prope ad extremum castris exuti.
sed omitto haec: uetus atque usitata res est in oppugnanda ho- 9
stium urbe labores ac pericula pati. illud irae atque odii execra-
bilis <inexpiabilis>que indicium est: Hannibal ingentibus copiis 10
20 peditum equitumque castra oppugnauit et ex parte cepit: tanto pe-
riculo nihil moti sunt ab obsidione; profectus trans Vulturum per-
ussit Calenum agrum: nihil tanta sociorum clade auocati sunt; ad 11
ipsam urbem Romam infesta signa ferri iussit: eam quoque tempe-
statem imminentem spreuerunt; transgressus Anienem amnem tria
25 milia passum ab urbe castra posuit, postremo ad moenia ipsa et
ad portas accessit, Romam se adepturum eis, nisi omitterent Ca-
puam, ostendit: non omiserunt. feras bestias, caeco impetu ac rabie 12
concitatas, si ad cubilia et catulos earum ire pergas, ad opem suis
ferendam auertas: Romanos Roma circumsessa, coniuges, liberi, 13
30 quorum ploratus hinc prope exaudiebantur, arae, foci, deum de-
lubra, sepulcra maiorum temerata ac uiolata a Capua non auerte-
runt: tanta auditas supplicii expetendi, tanta sanguinis nostri hau-
riendi est sitis. nec iniuria forsitan; nos quoque idem fecissemus, 14

3 dedidimus *Modius* dedidimus *P* || 4 a p. r. *P* populi romani *Alanus*
em. L. IV p. 32 || 6 obsidentis *P* || 8 hoc *P* ac *Doeringius* || 9 contra
quae] qua | contraq. *P* || 11 in ε, *om. P* || 15 pericula et *Alschevskius*
periculae *P* || 16 fossa *P* || 18 ac *Alschevskius* ae *P* || 19 inexpiabilis
exsecrabilisque *Alschevskius* (*mutauit ordinem Wesenbergius Tidskrift*
IX 85), *idem uel* implacabilis execrabilisque *Weissenbornius* execrabilis-
que *P* execrabilis ε || 24 spraeuerunt *P* || 25 millia *P* || monia *P*¹ mynia *P*² ||
33 fecissemus *P*¹, *corr. P*²

si data fortuna esset. itaque quoniam aliter dis immortalibus est uisum, cum mortem ne recusare quidem debeam, cruciatus contumeliasque, quas parat hostis, dum liber, dum mei potens sum, effugere morte, praeterquam honesta, etiam leni possum. non uidebo Ap. Claudium et Q. Fulvium uictoria insolenti subnixos, neque uinctus per urbem Romanam triumphi spectaculum trahar, ut deinde in carcerem <condar> aut <ad> palum deligatus lacerato uirgis tergo cervicem securi Romanae subiciam; nec dirui incendique patriam uidebo, nec rapi ad stuprum matres Campanas uirginesque et ingenuos pueros. Albam, unde ipsi oriundi erant, a fundamentis proruerunt, ne stirpis, ne memoria originum suarum extaret: nedum eos Capuae parsuros credam, cui infestiores quam Carthagini sunt. itaque quibus uestrum ante fato cedere, quam haec tot tam acerba uideant, in animo est, iis apud me hodie epulae instructae parataeque sunt. satiatis uino ciboque poculum idem, quod mihi datum fuerit, circumferetur: ea potio corpus a cruciatu, animum a contumeliis, oculos, auris a uidendis audiendisque omnibus acerbis indignisque, quae manent uictos, uindicabit. parati erunt qui magno rogo in propatulo aedium accenso corpora exanima iniciant. haec una uia et honesta et libera ad mortem. et ipsi uirtutem mirabuntur hostes, et Hannibal fortis socios sciet ab se desertos ac proditos esse.

Hanc orationem Virri plures cum adsensu audierunt, quam forti animo id, quod probabant, exsequi potuerunt: maior pars senatus, multis saepe bellis expertam populi Romani clementiam haud diffidentes sibi quoque placabilem fore, legatos ad dedendam Romanis Capuam decreuerunt miseruntque. Vibium Virrium septem et uiginti ferme senatores domum secuti sunt epulatique cum eo et, quantum facere potuerant alienatis mentibus uino ab imminenti sensu mali, uenenum omnes sumpserunt; inde misso conuiuio dextris inter se datis ultimoque complexu conlacrimantes suum patriaeque casum alii, ut eodem rogo cremarentur, manserunt, alii domos digressi sunt. inpletae cibis uinoque uenae minus efficacem in ma-

3 parat ε perat P || 5 et] e P || 6 uinctus ex uictus P || 7 carcerem P || condar *Alschevskius*, om. P *Madu*. || in carcerem <includar> uel in carcere <enecer> *Fabius* || aut ad ε aut P ad *Maduigius em. L. p. 373* || 9 matris P || 13 tot tam ε totam P || 14 aput P || 15 paratae quae P || 16 a cruciatu *ras.* ex acsruaiatu P ab cruciatu ε || 19 iniciant P || 23 uiri P || 24 pars P² paras P¹ || 27 uiuium P || 29 facere delendum conicit *Duker* || mentibus ex memtibus P || 31 complexi *ras.* ex complexii P¹ complexiu P² || 32 ali ut P || 33 inplete | cibis unoque uene P

turanda morte uim ueneni fecerunt: itaque noctem totam plerique eorum et diei insequentis partem cum animam egissent, omnes tamen prius quam aperirentur hostibus portae expirarunt.

Postero die porta Iouis, quae aduersus castra Romana erat, 6
iussu proconsulum aperta est. ea intromissa legio una et duae
alae cum C. Fuluiο legato. is cum omnium primum arma telaque 7
quae Capuae erant ad se conferenda curasset, custodiis ad omnes
portas dispositis, ne quis exire aut emitti posset, praesidium Puni-
cum comprehendit, senatum Campanum ire in castra ad impera-
tores Romanos iussit. quo cum uenissent, extemplo iis omnibus 8
catenae iniectae, iussique ad quaestores deferre quod auri atque ar-
genti haberent. auri pondo duo milia septuaginta fuit, argenti tri-
ginta milia pondo et mille ducenta. senatores quinque et uiginti 9
Cales in custodiam, duodetriginta Teanum missi, quorum de sen-
tentia maxime descendit ab Romanis constabat.

De supplicio Campani senatus haudquaquam inter Fuluium Clau- 15
diumque conueniebat: facilis impetrandae ueniae Claudius, Fului
durior sententia erat. itaque Appius Romam ad senatum arbitrium 2
eius rei totum reiciebat: percunctandi etiam aequum esse potesta- 3
tem fieri patribus, num communicassent consilia cum aliquis so-
ciorum Latini nominis [municipiorum], et num ope eorum in bello
forent adiuti. id uero minime committendum esse Fuluius dicere, 4
ut sollicitarentur criminibus dubiis sociorum fidelium animi et subi-
cerentur indicibus, quis <neque quid dicerent,> neque quid facerent
5 quicquam umquam pensi fuisset: itaque se eam quaestionem oppres-
surum extincturumque. ab hoc sermone cum digressi essent, et 5
Appius quamuis ferociter loquentem collegam non dubitaret tamen
litteras super tanta re ab Roma expectaturum, Fuluius, ne id ipsum 6
impedimentum incepto foret, dimittens praetorium tribunis militum
7 ac praefectis socium imperauit, uti duobus milibus equitum delectis
denuntiarent, ut ad tertiam bucinam praesto essent. cum hoc equi- 7
tatu nocte Teanum profectus prima luce portam intrauit atque in
forum perrexit; concursuque ad primum equitum ingressum facto

2 die P || par|tem is cum P || 4 io|ui P || 5 proconsulum *Rupertius*
procos. P proconsulis ε || 7 capua P || 9 comprae|hendit P || 13 millia P ||
14 missi ε misit P || 17 fuluii ε fuluio P || 21 muni|cipiorum P, del. *Mad-*
rigius op. ac. I p. 239 sq., cm. L. p. 374, <et> municipiorum Gronouius
|| 22 forent ex forenteadmunicipiorum P || 24 neque quid dicerent *hoc loco*
add. Alscheffskius, post facerent add. Ascensius 1513, om. P || 26 essen P
|| 29 tribuni P || 30 duob. ∞ ∞ | equitum P

- magistratum Sidicinum citari iussit imperauitque, ut produceret
 8 Campanos, quos in custodia haberet. producti omnes uirgisque
 caesi ac securi percussi. inde citato equo Cales percurrit: ubi cum
 in tribunali consedisset, productique Campani deligarentur ad pa-
 lum, eques citus ab Roma uenit litterasque a C. Calpurnio prae- 3
 9 tore Fulvio et senatus consultum tradit. murmur ab tribunali to-
 tam contionem peruasit, differri rem integram ad patres de Campania.
 et Fuluius id ita esse ratus acceptas litteras neque resolutas cum
 in gremio reposuisset, praeconi imperauit, ut lictorem lege agere
 iuberet. ita de iis quoque, qui Calibus erant, sumptum supplicium. 10
 10 tum litterae lectae senatusque consultum serum ad impediendam
 rem actam, quae summa ope adproperata erat, ne impediri posset.
 11 consurgentem iam Fuluium Taurea Vibellius Campanus, per mediam
 uadens turbam, nomine inclamauit et, cum mirabundus, quidnam
 12 sese uellet, resedisset Flaccus, 'me quoque' inquit 'iube occidi, ut
 gloriari possis multo fortiore, quam ipse es, uirum abs te occi- 13
 sum esse.' cum Flaccus negaret profecto satis compotem mentis
 esse, modo prohiberi etiam se, si id uellet, senatus consulto diceret,
 14 tum Vibellius 'quando quidem' inquit 'capta patria, propinquis ami-
 cisque amissis, cum ipse manu mea coniugem liberosque interfece- 2
 rim, ne quid indigni paterentur, mihi ne mortis quidem copia
 eadem est, quae his ciuibus meis, petatur a uirtute inuisae huius
 15 uitae uindicta'. atque ita gladio, quem ueste texerat, per aduersum
 pectus transfixus ante pedes imperatoris moribundus procubuit.
 16 Quia et quod ad supplicium attinet Campanorum et pleraque 3
 alia de Flacci unius sententia acta erant, mortuum Ap. Claudium
 2 sub deditionem Capuae quidam tradunt: hunc quoque ipsum Tau-
 ream neque sua sponte uenisse Cales neque sua manu interfectum,
 sed cum inter ceteros ad palum deligatus (quiritaret), quia parum
 inter strepitus exaudiri possent quae uociferabatur, silentium fieri 3
 3 Flaccum iussisse; tum Tauream illa, quae ante memorata sunt,
 dixisse, uirum se fortissimum ab nequaquam pari ad uirtutem oc-
 cidi; sub haec dicta iussu procousulis praeconem ita pronuntiasse
 4 'lictor, uiro forti adde uirgas et in eum primum lege age'. lectum

2 omnes] ones P || 7 perua]sit ras. ex persua'sit P || 11 tum ras. ex
 tuum P || lectae & legatae ras. ex legatae P || 12 ope ex oper P || 13 cam-
 panos P || 14 mirabundus P¹, corr. P² || 16 aps P || 19 in quid P || 24 mo-
 ribundus ex moribusndus P || 25 attinet & attinet | et P || 26 placci P ||
 29 quiritaret add. Weissenbornius quaedam uociferaretur Alschefskius
 omissis infra uerbis quae uociferabatur || 30 uociferatur P || silentium ex
 silntium P || 31 que P

quoque senatus consultum, priusquam securi feriret, quidam auctores sunt; sed quia adscriptum in senatus consulto fuerit, si ei uideretur, integram rem ad senatum reiceret, interpretatum esse, quid magis e re publica duceret, aestimationem sibi permissam.

Capuam a Calibus reditum est, Atellaque et Calatia in dedicationem acceptae. ibi quoque in eos, qui capita rerum erant, animaduersum. ita ad septuaginta principes senatus interfecti, trecenti ferme nobiles Campani in carcerem conditi; alii per sociorum Latini nominis urbes in custodias dati uariis casibus interierunt; multitudo alia ciuium Campanorum uenum data. de urbe agroque reliqua consultatio fuit, quibusdam delendam consentibus urbem praeualidam, propinquam, inimicam. ceterum praesens utilitas uicit; nam propter agrum, quem omni fertilitate terrae satis constabat primum in Italia esse, urbs seruata est, ut esset aliqua aratorum sedes. urbi frequentandae multitudo incolarum libertinorumque institutorum opificumque retenta; ager omnis et tecta publica populi Romani facta. ceterum habitari tantum tamquam urbem frequentarique placuit, corpus nullum ciuitatis nec senatum nec plebis concilium nec magistratus esse: sine consilio publico, sine imperio multitudinem, nullius rei inter se sociam, ad consensum inhabilem fore; praefectum ad iura reddenda ab Roma quotannis minores. ita ad Capuam res compositae consilio ab omni parte laudabili. seuerè et celeriter in maxime noxios animaduersum; multitudo ciuium dissipata in nullam spem reditus; non saeuitum incendiis ruinisque in tecta innoxia murosque, et cum emolumento quaesita etiam apud socios lenitatis species incolumitate urbis nobilissimae opulentissimaeque, cuius ruinis omnis Campania, omnes qui Campaniam circa accolunt populi ingemuissent; confessio expressa hosti, quanta uis in Romanis ad expetendas poenas ab infidelibus sociis et quam nihil in Hannibale auxilii ad receptos in fidem tuendos esset.

Romani patres perfuncti, quod ad Capuam attinebat, cura C. Neroni ex iis duabus legionibus, quas ad Capuam habuerat, sex milia peditum et trecentos equites, quos ipse legisset, et socium Latini nominis peditum numerum parem et octingentos equites decernunt. eum exercitum Puteolis in naues inpositum Nero in Hispaniam transportauit. cum Tarraconem nauibus uenisset expo-

10 cibum *P*³ cium *P*¹ || 11 consentibus & sescentibus *P* || 16 ager *ras*. ex aeger *P* || 18 senatum & *Duker* senatus *P* || 21 quodannis *P* || 30 annibale *P* || auxilia *P* || 31 esse *P*

sitisque ibi copiis et nauibus subductis socios quoque naualis mul-
 3 titudinis augendae causa armasset, profectus ad Hiberum flumen
 exercitum ab Ti. Fonteio et <L.> Marcio accepit. inde pergit ad
 4 hostis ire. Hasdrubal Hamilcaris ad Lapidés atros castra habebat:
 in Ausetanis is locus est inter oppida Ilturgim et Mentissam. 5
 huius saltus fauces Nero <insedit. Hasdrubal cum> in arto res
 esset, caduceatorem misit, qui promitteret, si inde emissus foret,
 6 se omnem exercitum ex Hispania deportaturum. quam rem cum
 laeto animo Romanus accepisset, diem posterum Hasdrubal con-
 loquio petiuit, ut coram leges conscriberentur de tradendis arcibus 10
 urbium dieque statuenda. ad quam praesidia deducerentur, suaque
 7 omnia sine fraude Poeni deportarent. quod ubi impetrauit, ex-
 templo primis tenebris atque inde tota nocte, quod grauissimum
 exercitus erat. Hasdrubal quacumque posset evadere <e> saltu iussit.
 8 data sedulo opera est, ne multi ea nocte exirent, ut ipsa paucitas 15
 cum ad hostem silentio fallendum aptior tum ad euadendum per
 9 artas semitas ac difficilis esset. uentum insequenti die ad conlo-
 quium est; sed loquendo plura scribendoque dedita opera, quae
 10 in rem non essent. die consumpto in posterum dilatum est. ad-
 dita insequens nox spatium dedit et alios emittendi. nec postero 20
 11 die res finem inuenit. ita aliquot dies disceptando palam de legi-
 bus noctesque emittendis clam e castris Carthaginiensibus absum-
 ptae. et postquam pars maior emissae exercitus erat, iam ne iis
 12 quidem, quae ultro dicta erant, stabatur. minusque ac minus cum
 timore simul fide decrescente conueniebat. iam ferme pedestres 25
 omnes copiae euaserant e saltu, cum prima luce densa nebula sal-
 tum omnem camposque circa intexit. quod ubi sensit Hasdrubal,
 mittit ad Neronem, qui in posterum diem conloquium differret:
 illum diem religiosum Carthaginiensibus ad agendum quicquam rei
 13 seriae esse. ne tum quidem suspecta fraus. cum esset data uenia 30
 eius diei, extemplo Hasdrubal cum equitatu elephantisque castris

3 l. 1. c. om. P | 5 ausetanis P cretanis Glareanus | 6 insedit. has-
 drubal cum profectus est p. 1. c. Glareanus. Wassenb. om. P; longe
 plura intercessit ceteri Maduigius p. 1. c. | 7 esset ras. ex essetset P
 emissus Maduigius om. L p. 1. c. | 10 coram Maduigius om. L p. 1. c. | 11 dieque
 L p. 1. c. | 12 tradendis Valla tradendis P | 13 dieque P | 14 at-
 que a ras. ex atq. P | 14 e saltu e saltu P | 15 loquendi P | 19 ad dita
 insequens. sed dita in a ras. P | 21 aliquot P | 22 apsumptae P |
 25 saltum ex saltu P | 27 camposque P | 28 qui delendum coniciunt
 A. Perizonius et Maduigius om. L p. 1. c. | 30 seria P | 31 extemplo e
 extemploque P

egressus, sine ullo tumultu in tutum euasit. hora ferme quarta 14
dispulsa sole nebula aperuit diem, uacuaque hostium castra con-
spexerunt Romani. tum demum Claudius Punicam fraudem ad- 15
gnoscebat, ut se dolo captum sensit, proficiscentem institit sequi
paratus configere acie; sed hostis detrectabat pugnam; leuia tamen 16
proelia inter extremum Punicum agmen praecursoresque Romano-
rum fiebant.

Inter haec Hispaniae populi nec qui post cladem acceptam 18
defecerant redibant ad Romanos, nec ulli noui deficiebant. et Ro- 2
mae senatui populoque post receptam Capuam non Italiae iam maior
quam Hispaniae cura erat. et exercitum augeri et imperatorem
mitti placebat; nec tam, quem mitterent, satis constabat, quam 3
illud, ubi duo summi imperatores intra dies triginta cecidissent,
qui in locum duorum succederet, extraordinaria cura deligendum
esse. cum alii alium nominarent, postremum eo decursum est, 4
ut proconsuli creando in Hispaniam comitia haberentur; diemque
comitiis consules edixerunt. primo expectauerant, ut, qui se tanto 5
imperio dignos crederent, nomina profiterentur. quae ut destituta
expectatio est, redintegratus luctus acceptae cladis desideriumque
imperatorum amissorum. maesta itaque ciuitas, prope inops con- 6
sili, comitiorum die tamen in campum descendit; atque in ma-
gistratus uersi circumspectant ora principum aliorum alios intuen-
tium fremuntque adeo perditas res desperatumque de re publica
esse, ut nemo audeat in Hispaniam imperium accipere, cum subito 7
P. Cornelius, (P. Cornelii,) qui in Hispania ceciderat, filius, quattuor
et uiginti ferme annos natus, professus se petere in superiore,
unde conspici posset, loco constitit. in quem postquam omnium 8
ora conuersa sunt, clamore ac fauore ominati extemplo sunt felix
faustumque imperium. iussi deinde inire suffragium ad unum omnes 9
non centuriae modo sed etiam homines P. Scipioni imperium esse
in Hispania iusserunt. ceterum post rem actam, ut iam resederat 10
impetus animorum ardorque, silentium subito ortum et tacita co-
gitatio, quidnam egissent? nonne fauor plus ualuisset quam ratio?

---

4 institit equi P || 6 praecurso|res quae P || 9 rediebant P || 11 cur erat P
|| 12 tam Gronouius tamen P || 16 ut Maduigijs em. L. p. 375 ut | popu-
lus P || haberentur Maduigijs l. l. haberet P || 17 comitis P || 20 consilij
con|sili P || 24 in hispania Gronouius || 25 p. cornelii Alscheffskius, om.
P; publici Gronouius illius e || 26 professus, sed ss in rasura litterarum
et, P || 30 etia| P || 31 resede|rat ras. ex resede|rat imperat P || 33 nonne
Maduigijs em. L. p. 375 sq. noui P num Gronouius

11 aetatis maxime paenitebat; quidam fortunam etiam domus horrebant nomenque ex funestis duabus familiis in eas provincias, ubi inter sepulcra patris patruisque res gerendae essent, proficiscentis. 19 quam ubi ab re tanto impetu acta sollicitudinem curamque hominum animaduertit, aduocata contione ita de aetate sua imperioque 5 mandato et bello, quod gerendum esset, magno elatoque animo 2 disseruit, ut ardorem eum, qui resederat, excitaret rursus nouaretque (et) impleret homines certioris spei, quam quantam fides pro- 3 missi humani aut ratio ex fiducia rerum subicere solet. fuit enim Scipio non ueris tantum uirtutibus mirabilis, sed arte quoque qua- 10 dam ab iuuenta in ostentationem earum compositus, pleraque apud multitudinem aut (ut) per nocturnas uisa species aut uelut diuinitus mente monita agens, siue et ipse capti quadam superstitione animi siue ut imperia consiliaque uelut sorte oraculi missa sine cuncta- 5 tione exsequerentur. ad hoc iam inde ab initio praeparans animos, 15 ex quo togam uirilem sumpsit, nullo die prius ullam publicam priuatamque rem egit, quam in Capitolium iret ingressusque aedem 6 consideret et plerumque solus in secreto ibi tempus tereret. hic mos, (quem) per omnem uitam seruabat, seu consulto seu temere uulgatae opinioni fidem apud quosdam fecit stirpis eum diuinæ 7 uirum esse, rettulitque famam in Alexandro magno prius uulgatam, et uanitate et fabula parem, anguis immanis concubitu conceptum, et in cubiculo matris eius uisam persaepe prodigi eius speciem interuentuque hominum euolutam repente atque ex oculis elapsam. 8 his miraculis numquam ab ipso elusa fides est; quin potius aucta 5 arte quadam nec abnuendi tale quicquam nec palam adfirmandi. 9 multa alia eiusdem generis, alia uera, alia adsimulata, admirationis humanae in eo iuvene excesserant modum; quibus freta tunc ciuitas aetati haudquaquam maturae tantam rerum molem tantumque imperium permisit.

1 peni tebat P [3 se pulchra P] 4 quam] qua ras. ex quaui P [aet- tam P] 5 animaduertit P animu aduertit Iac. Grononius [5 et s, om. P] 9 rerum ubi ecere P [10 mirabili P¹, corr. P²] 11 apud P [12 ut duce Dukero Weissenbornius, om. P uisas Fabrius] 13 mentem P [14 sine ras. ex sitne P] cunctitati one P¹, corr. P²] 15 exsequerentur Grononius essequerentur P [16 quo ex quao P] 17 re m igit P [17 aedem (iouis) Duker] 18 secretu P [19 quem Weissenbornius, om. P Alsch.] seruatus Alschefskius] 20 apud P [fecit fecit ut P, unde Alschefskius mox scribendum conicit uirum esso (crederent) uel uirum censerent] 23 prodigi P²] 25 huius miraculi Grononius] 25 freta P² frata P¹] tunc s P [29 rerum molem ex molem rerum P

Ad eas copias, quas ex uetere exercitu Hispania habebat quae- 10
 que a Puteolis cum C. Nerone traiectae erant, decem milia militum
 et <mille> equites adduntur; et M. Iunius Silanus proprætor adiutor
 ad res gerendas datus est. ita cum triginta nauium classe — omnes 11
 5 autem quinquereemes erant — <ab> ostiis Tiberinis profectus præter
 oram Tusci maris, Alpes atque Gallicum sinum et deinde Pyrenæi
 circumuectus promunturium, Emporiis urbe Graeca — oriundi et
 ipsi a Phocaea sunt — copias exposuit. inde sequi nauibus iussis 12
 Tarraconem pedibus profectus conuentum omnium sociorum —
 15 etenim legationes ad famam eius ex omni se prouincia effuderant
 — habuit. naues ibi subduci iussit remissis quattuor triremibus 13
 Massiliensium, quae officii causa ab domo prosecutae fuerant. re- 14
 sponsa inde legationibus suspensis uarietate tot casuum dare coepit
 ita elato ab ingenti uirtutum suarum fiducia animo, ut nullum
 15 ferox uerbum excideret, ingensque omnibus quae diceret cum maie-
 stas inesset tum fides. profectus ab Tarracone et ciuitates sociorum 20
 et hiberna exercitus adiit, conlaudauitque milites, quod duabus
 tantis deinceps cladibus icti prouinciam obtinuissent nec fructum 2
 secundarum rerum sentire hostis passi omni cis Hiberum agro eos
 25 arcuissent sociosque cum fide tutati essent. Marcium secum habebat 3
 cum tanto honore, ut facile appareret nihil minus uereri quam ne
 quis obstaret gloriae suae. successit inde Neroni Silanus, et in 4
 hiberna milites noui deducti. Scipio omnibus, quae adeunda agen-
 daque erant, mature aditis peractisque Tarraconem concessit. nihilo 5
 2 minor fama apud hostis Scipionis erat quam apud ciuis sociosque,
 et diuinatio quaedam futuri, quo minus ratio timoris reddi poterat
 oborti temere, maiorem inferens metum. in hiberna diuersi con- 6
 cesserant, Hasdrubal Gisgonis usque ad oceanum et Gadis, Mago
 in mediterranea maxime supra Castulonensem saltum; Hasdrubal
 20 Hamilcaris filius proximus Hiberno circa Saguntum hibernauit.

Aetatis eius extremo, qua capta est Capua et Scipio in Hi- 7

1 quaeque P || 2 traiecta P || millia P || 3 mille ε, om. P || 5 ab *Wesenbergius Tidskrift IX 106*, om. P || 6 atque ε neque P || pyrenæi P || 7 circumuectus P || et ipsi] *propter has uoces et mentionem triremium Massiliensium in § 13 Creuerius suspicatur in narratione nauigationis aliquot uoces intercidiisse, quibus de Massilia actum fuerit* || 8 iussis P || 10 famam P^a fam P^a || 12 que P || 15 cum] que cum P || 16 tarrocone P || 18 obtinuissent P || 20 arcuissent P || 21 tanto ex tantu P || uereri quam ε quā || uereri P || 22 opstaret P || 23 adeunda P^a deunda P^a || 24 maturae P || 25 apud P || 27 oborti *Salmasius* oportet P || 28 gisgonis P || gaudis P || 31 eius P^a aetatis P^a || qua I. Perizonius quo P

ciae urbes Syracusae ornatae fuerant; Punicae quoque uictoriae 9
 signum octo ducti elephantii; et non minimum fuisse spectaculum
 cum coronis aureis praecedentes Sosis Syracusanus et Moericus
 Hispanus, quorum altero duce nocturno Syracusas introitum erat, 10
 5 alter Nassum quodque ibi praesidi erat prodiderat. his ambobus 11
 ciuitas data et quingena iugera agri, Sosidi in agro Syracusano,
 qui aut regius aut hostium populi Romani fuisset, et aedes Syra-
 censis cuius uellet eorum, in quos belli iure animaduersum esset;
 Moerico Hispanisque, qui cum eo transierant, urbs agerque in 12
 10 Sicilia ex his, qui a populo Romano defecerant, iussa dari. id 13
 M. Cornelio mandatum, ut, ubi ei uideretur, urbem agrumque eis
 assignaret. in eodem agro Belligeni, per quem inlectus ad trans-
 itionem Moericus erat, quadringenta iugera agri decreta.

Post defectionem ex Sicilia Marcelli Punica classis octo milia 14
 15 peditum, tria Numidarum equitum exposuit. ad eos Murgentia
 et Ergetum urbes defece-^{re}; secutae defectionem earum Hybla
 et Macella et ignobiliores quaedam aliae. et Numidae praefecto 15
 Mutine uagi per totam Siciliam sociorum populi Romani agros
 urebant. super haec exercitus Romanus iratus, partim quod cum 16
 20 imperatore non deuectus ex prouincia esset, partim quod in oppidis
 hibernare uetiti erant, segni fungebantur militia, magisque eis
 auctor ad seditionem quam animus deerat. inter has difficultates 17
 M. Cornelius praetor et militum animos nunc consolando nunc
 castigando sedauit et ciuitates omnes, quae defecerant, in dicionem
 25 redegit atque ex iis Murgentiam Hispanis, quibus urbs agerque
 debebatur ex senatus consulto, attribuit.

Consules cum ambo Apuliam prouinciam haberent, minusque 22
 iam terroris a Poenis et Hannibale esset, sortiri iussi Apuliam
 Macedoniamque prouincias. Sulpicio Macedonia euenit, isque Lae-

---

3 moerichus P || 4 duce s ducere P duce tempore Kochius em.
 L. I p. 10 || 8 bellij uelli P || 9 moericho P || urps P || 12 inter ad-
 signaret et in eodem P haec inserit < eodem agro syra- > < cusano qui aut
 regius > < aut hostium p r fu- > isset et aedes syracu- > < sis cuius uellet eorum > |
 < in quos belli iure ani- > aduersum esset > | uirgula ante eodem in uocis
 in rasura scripta est || trasionem P || 13 moerichus P || 14 milia P²
 milia marcelli punica | classis octo milia P¹ || 15 murgentia et ergetum
 urbes defecere Weissenbornius murgentiae terre P || 16 defen- > sionem P ||
 17 macella uel magella Sabellicus marcella P || et ignobiliores Weissen-
 bornius st ignobi- > liores ex st ignobi- > liores P sunt et ignobiliores s || 19 ur-
 gebant P¹, corr. P² || 23 consolando non cas- > tigo P || 28 esset] esse
 ex sse P || 29 prouin- > cia P || iisque le- > uino P

2 uino successit. Fuluius Romam comitiorum causa arcessitus cum
 comitia consulibus rogandis haberet, praerogatiua Veturia iuniorum
 T. Manlium Torquatium et T. Otacilium (absentem consules dixit.
 3 cum ad Manlium,) qui praesens erat, gratulandi causa turba coiret,
 nec dubius esset consensus populi, magna circumfusus turba ad 5
 4 tribunal consulis uenit petitque, ut pauca sua uerba audiret cen-
 5 turiamque, quae tulisset suffragium, reuocari iuberet. erectis om-
 nibus expectatione, quidnam postulaturus esset, oculorum ualelu-
 6 dinem excusauit: impudentem et gubernatorem et imperatorem
 esse, qui, cum alienis oculis ei omnia agenda sint, postulet sibi 10
 7 aliorum capita ac fortunas committi. proinde, si uideretur ei,
 redire in suffragium Veturiam iuniorum iuberet et meminisse in
 consulibus creandis belli, quod in Italia sit, temporumque rei pu-
 8 blicae. uixdum requiesse auris a strepitu et tumultu hostili, quo
 paucos ante menses scansa sint prope moenia Romana. post haec 15
 cum centuria frequens succlamasset nihil se mutare sententiae
 9 eosdemque consules dicturos esse, tum Torquatus 'neque ego uestros'
 inquit 'mores consul ferre potero, neque uos imperium meum.
 redite in suffragium et cogitate bellum Punicum (in) Italia et
 10 hostium ducem Hannibalem esse.' tum centuria et auctoritate mota 20
 uiri et admirantium circa fremitu petiit a consule, ut Veturiam
 11 seniorum citaret: uelle sese cum maioribus natu conloqui et ex
 auctoritate eorum consules dicere. citatis Veturiae senioribus datum
 12 secreto in Ouili cum iis conloquendi tempus. seniores de tribus
 consulendum dixerunt esse, duobus pleuibus iam honorum, Q. Fabio 22
 et M. Marcello, et, si utique nouum aliquem aduersus Poenos con-
 sulem creari uellent, M. Valerio Laeuino: egregie aduersus Philip-
 13 pum regem terra marique res gessisse. ita de tribus consultatione
 data senioribus dimissis iuniores suffragium ineunt. M. [Marcellum]
 Claudium fulgentem tum Sicilia domita et M. Valerium absentis 25

2 uoturia *Maduigius* || 3 absentem consules dixit *Fabius*, om. *P* ||
 4 cum ad manlium *Weissenbornius*, om. *P* || 5 turba ad 5 turba at *P* ||
 6 centuriamqueq. | tulisset *P* || 9 impudente *P* || 10 sint ex sit *P* || 11 alio-
 rum 5 post | alium *P* || ei *Maduigius* em. *L. p.* 376 et *P* || 12 uoturiam
Madu. | uniorum *P* || meminisse 5 *Iac. Gronouius* meminisset *P* || 13 in
 talia *P* || publice *P* || 14 requiesse *ras.* ex requiessem *P* || 15 scansa sint
coniecti asserunt *P* concussa sint *Doeringius* quassa sint *Ussingius* ap.
Madu. om. *L. p.* 377 quod . . . conserint dubitanter *Maduigius* l. l. || 19 in 5,
 om. *P* || 24 *his* | *his* *P* || 25 a.] quo *P* || 27 uellent ex uellet *P* || leuino *P* ||
 28 *non* 5
 29 *his* *P* || 29 marcellu *ras.* ex marcellus *P*,
 30 absentis *P*

consules dixerunt. auctoritatem praerogatiuae omnes centuriae secutae sunt. eludant nunc antiqua mirantis: non equidem, si qua sit sapientium ciuitas, quam docti fingunt magis quam norunt, aut principes grauiiores temperantioresque a cupidine imperii aut multitudinem melius moratam censeam fieri posse. centuriam uero iuniorum seniores consulere uoluisse, quibus imperium suffragio mandaret, uix ut ueri simile sit, parentium quoque hoc saeculo uilis leuisque apud liberos auctoritas fecit.

Praetoria inde comitia habita. P. Manlius Vulso et L. Manlius Acidinus et C. Laetorius et L. Cincius Alimentus creati sunt. forte ita incidit, ut comitiis perfectis nuntiaretur T. Otacilium, quem T. Manlio, nisi interpellatus ordo comitiorum esset, conlegam absentem daturus fuisse uidebatur populus, mortuum in Sicilia esse. — Ludi Apollinares et priore anno fuerant et, eo anno ut fierent, referente Calpurnio praetore, senatus decreuit, ut in perpetuum uouerentur. — Eodem anno prodigia aliquot uisa nuntiataque sunt. in aede Concordiae Victoria, quae in culmine erat, fulmine icta decussaque ad Victorias, quae in antefixis erant, haesit neque inde procidit. et Anagninae et Fregellis nuntiatum est murum portasque de caelo tactas, et in foro Subertano sanguinis riuos per diem totum fluxisse, et Ereti lapidibus pluuisse, et Reate mulam peperisse. ea prodigia hostiis maioribus sunt procurata, et obsecratio in unum diem populo indicta et nouemdiale sacrum. — Sacerdotes publici aliquot eo anno demortui sunt, nouique suffecti: in locum M'. Aemili Numidae decemuiri sacrorum M. Aemilius Lepidus, in locum M. Pomponi Mathonis pontificis C. Liuius, in locum Sp. Caruili Maximi auguris M. Seruilius. T. Otacilius Crassus pontifex quia exacto anno mortuus erat, ideo nominatio in locum eius non est facta. C. Claudius flamen Dialis, quod extra perperam dederat, flamonio abiit.

Per idem tempus M. Valerius Laeuinus, temptatis prius per

2 antiqua | mirantis P || 4 aut] ut P || temperantioresque Sigonius temperantioresque P || 5 multitudinem] multitudine imperii primum in multitudine imperii deinde in multitudine corr. P || censeam Gelenius in Froben. 1535 censeant P || 6 consulere ras. ex consulerere P || 5 apud P || 9 uulso Sigonius uolso Aldus ualens P || 10 halimentus P || 12 nisi] nis P || 13 absentem P || 15 referente P. Manutius repetere P || 16 mouerentur P || ut in perpetuum uouerentur del. Bollensternius de reb. scaen. rom. p. 13 sq. || aliquod P || 18 antefixi P || 19 anagninae Aldus anagnia P¹ anagnia P² || flagellis P || 20 tactas P² tacta P¹ || 21 ereti & freti P || 22 ea] a P || hostis P² hostis P¹ || 24 aliquod P || 25 m'. Sigonius in P || acrorum P || 26 laepidus P || 29 c. P q. duce Sigonio Heusinger

secreta colloquia principum animis, ad indictum ante ad id ipsum
 2 concilium Aetolorum classe expedita uenit. ubi cum Syracusas
 Capuamque captam in fidem in Italia (Sicilia)que rerum secun-
 3 darum ostentasset adiecissetque iam inde a maioribus traditum
 morem Romanis colendi socios, ex quibus alios in ciuitatem atque 5
 aequum secum ius acceperant, alios in ea fortuna haberent, ut
 4 socii esse quam ciues mallerent; Aetolos eo in maiore futuros ho-
 nore, quod gentium transmarinarum in amicitiam primi uenissent:
 5 Philippum eis et Macedonas grauis accolae esse, quorum se uim
 ac spiritus et iam fregisse et eo redacturum esse, ut non iis modo 10
 urbibus, quas per uim ademissent Aetolis, excedant, sed ipsam
 6 Macedoniam infestam habeant; et Acarnanas, quos aegre ferrent
 Aetoli a corpore suo diremptos, restitutum se in antiquam for-
 7 mulam iurisque ac ditionis eorum —: haec dicta promissaque a
 Romano imperatore Scopas, qui tum praetor gentis erat, et Dori- 15
 machus princeps Aetolorum adfirmauerunt auctoritate sua, minore
 cum uerecundia et maiore cum fide uim maiestatemque populi
 8 Romani extollentes. maxime tamen spes potiundae mouebat Acar-
 naniae. igitur conscriptae condiciones, quibus in amicitiam socie-
 9 tatemque populi Romani uenirent, additumque, ut si placeret uellent- 2
 que, eodem iure amicitiae Elei Lacedaemoniique et Attalus et
 Pleuratus et Scerdilaedus essent, Asiae Attalus, hi Thracum et
 10 Illyriorum reges: bellum ut extemplo Aetoli cum Philippo terra
 gererent; nauibus ne minus uiginti quinque quinquere mis ad-
 11 iuuaret Romanus; urbium Corcyrae tenus ab Aetolia incipienti 2
 solum tectaue et muri cum agris Aetolorum, alia omnis praeda
 populi Romani esset, darentque operam Romani, ut Acarnaniam
 12 Aetoli haberent; si Aetoli pacem cum Philippo facerent, foederi
 adscriberent ita ratam fore pacem, si Philippus arma ab Romanis
 13 sociisque quique eorum ditionis essent abstinisset; item, si po- 2
 pulus Romanus foedere iungeretur regi, ut caueret, ne ius ei belli
 14 inferendi Aetolis sociisque eorum esset. haec conuenerunt con-

3 italia siciliaque *Alschefski* sicilia italiaque *Gronouius* italiaque *P*
 || 4 adiecisseque *P* || 5 socios *P*² socies *P*¹ || 9 mache/donas *P* || 10 fort.
 et (breui) eo || redacturum *Gronouius* redactum *P* || 11 ademisset *P* ||
 13 aetholi *P* || restitutum *P*¹, corr. *P*² || 14 pro missaque *P* || 16 minor *P*¹,
 corr. *P*² || 17 maiora *P* || 18 acarniae *P* || 20 ut ei *P*¹ iui *P*² || placerent *P* ||
 21 lacedaemoniique *P*¹, corr. *P*² || 22 scerdilaedus ex scernilaedus *P* || hi *P*¹,
 del. *P*², sed *P*¹ || 23 aetholi *P* || 25 aetholia ex
 etholia || 27 essent *P* || 28 aetholi habere-
 rent || 32 etholia res-

scriptaque biennio post Olympiae ab Aetolis, in Capitolio ab Romanis, ut testata sacratis monumentis essent, sunt posita. morae 15 causa fuerant retenti Romae diutius legati Aetolorum. nec tamen impedimento id rebus gerendis fuit: et Aetoli extemplo mouerunt 5 aduersus Philippum bellum, et Laeuinus Zacynthum — parua insula est propinqua Aetoliae, urbem unam eodem quo ipsa est nomine habet —, eam praeter arcem ui cepit et Oeniadas Nassumque Acarnanum captas Aetolis contribuit; Philippumque satis implicatum 16 bello finitimo ratus, ne Italiam Poenosque et pacta cum Hannibale 10 posset respicere, Corcyram ipse se recepit.

Philippo Aetolorum defectio Pellae hibernanti allata est. itaque, 25 quia primo uere moturus exercitum in Graeciam erat, (ut) Illyrios 2 finitimasque eis urbes ab tergo metu quietas Macedonia haberet, expeditionem subitam in Oricinorum atque Apolloniatis fines fecit 15 egressosque Apolloniatas cum magno terrore ac pauore compulit intra muros. uastatis proximis Illyrici in Pelagoniam eadem celeritate uertit iter; inde Dardanorum urbem Sintiam, in Macedoniam transitum Dardanis facturam, cepit. his raptim actis memor Aetoli 4 iunctique cum eo Romani belli per Pelagoniam et Lyncum et 20 Bottiaeam in Thessaliam descendit, ubi ad bellum secum aduersus 5 Aetolos capessendum incitari posse homines credebat, et relicto ad fauces Thessaliae Perseo cum quattuor milibus armatorum ad arcendos aditu Aetolos, ipse, priusquam maioribus occuparetur 6 rebus, in Macedoniam atque inde in Thraciam exercitum ac Maedos 25 duxit. incurrere ea gens in Macedoniam solita erat, ubi regem 7 occupatum externo bello ac sine praesidio esse regnum sensisset. ad frangendas igitur (uires) uastare agros et urbem Iamphorynnam, 8 caput arcemque Maedicae, oppugnare coepit. Scopas ubi profectum 9

ex etholiis P || 1 aetoliis P || 4 et P² aet P¹ || eto- 1, corr. P² || philippumque Weissenbornius philippum | quoq. P || satis ras. ex satiss P || 11 philip'pho P || 12 ut Alschevskius, om. P || 13 eis Froben. 1531 eius P || ab tergo Salmasius, A. Rubenius altergo ras. ex saltergo P¹ alterno P² || 14 oricinorum Sabellicus originorum P || 16 celerite P || 17 sintiam A. Rubenius si|tam P || 19 pelagoniam ex lagoniam P || 20 ubi ad scripti mead P¹ ad P² etenim ad Maduigius em. L. p. 377 sq. quippe ad Kochius em. L. I p. 10 sq. || 22 perseo ras. ex perseeo P || 23 etholos P || 24 maedos P || 25 ma|cedonia P || 27 aut ad frangendas igitur uires aut potius frangendas igitur uires ratus Maduigius em. L. p. 378 ad frangendas igitur P ad frangendos igitur & Fabrius ad frangendam igitur (sc. gentem) Alschevskius || 28 artemq. medicae P || oppugnare cepit P, o et re cepit supra lineam additis, pugna minutis litteris in quattuor litterarum

in Thraciam regem occupatumque ibi bello audiuit, armata omni
 10 iuuentute Aetolorum bellum inferre Acarnaniae parat. aduersus
 quos Acarnanum gens, et uiribus impar et iam Oeniadas Nassumque
 amissa cernens Romanaque insuper arma ingruere, ira magis in-
 11 struit quam consilio bellum. coniugibus liberisque et senioribus 5
 super sexaginta annos in propinquam Epirum missis, ab quindecim
 12 ad sexaginta annos coniurant nisi uictores se non redituros: qui
 uictus acie excessisset, eum ne quis urbe, tecto, mensa, lare reci-
 peret, diram execrationem in popularis, obtestationem quam sanc-
 13 tissimam potuerunt aduersus hospites composuerunt precatique 10
 simul Epirotas sunt, ut, qui suorum in acie cecidissent, eos uno
 14 tumultu contegerent adscriberentque humatis titulum: 'hic siti sunt
 Acarnanes, qui aduersus uim atque iniuriam Aetolorum pro pa-
 15 tria pugnantes mortem occubuerunt'. per haec incitatis animis
 castra in extremis finibus suis obuia hosti posuerunt. nuntiis ad 15
 Philippum missis, quanto res in discrimine esset, omittere Phi-
 lippum id quod in manibus erat coegerunt bellum Iamphoryna
 16 per deditionem recepta et prospero alio successu rerum. Aetolorum
 impetum tardauerat primo coniurationis fama Acarnanicae, deinde
 17 auditus Philippi aduentus regredi etiam in intimos coegit finis. nec 20
 Philippus, quamquam, ne opprimerentur Acarnanes, itineribus magnis
 ierat, ultra Diuum est progressus. inde, cum audisset reditum Aeto-
 lorum ex Acarnania, et ipse Pellam rediit.

26 Laeuinus ueris principio a Corcyra profectus nauibus superato
 Leucata promunturio cum uenisset Naupactum, Anticyram inde 2
 se petiturum edixit, ut praesto ibi Scopas Aetolique essent. sita
 Anticyra est in Locride laeua parte sinum Corinthiacum intranti.
 3 breue terra iter eo, breuis nauigatio ab Naupacto est. tertio ferme
 post die utrimque oppugnari coepta est. grauior a mari oppugnatio
 erat, quia et tormenta machinaeque omnis generis in nauibus erant, 4
 et Romani inde oppugnabant. itaque intra paucos dies recepta
 urbs per deditionem Aetolis traditur, praeda ex pacto Romanis

spatio scriptis || 1 recem *P* || 2 aetholorum *P* || 3 quos *Froben. 1531* quod
 se *P* || arcannanum *P* || oeniadas *Sigonius* moeniadas *P* || 4 amissas *Gronouius* || 5 excessisse *P¹, corr. P²* || 9 optestationem *P* || 10 praecati-
 que *P* || 12 adscriberentque *Gronouius* adliberentq. *P* adhiberentque &
 adicerentque *Weissenbornius*, adfigerentque *Maduigi* olim adderentque
 idem *em. L. p. 378* || 13 acarnes *P* || 18 ditionem *P* || aetholorum *P* ||
 21 arcarnanes *P* || 23 arcannania *P* || 25 antecyram *P* || 26 piturum *P* ||
 praestu *P* || 27 corynthiacum *P* || 29 mare *P* ||
 32 ditior

cessit. litterae Laeuino redditae consulem eum absentem declaratum, 4
et successorem uenire P. Sulpicium. ceterum diuturno ibi morbo
implicatus serius spe omnium Romam uenit.

M. Marcellus cum idibus Martiis consulatum inisset, senatum 5
eo die moris modo causa habuit, professus nihil se absente con-
lega neque de re publica neque de prouinciis acturum: scire se 6
frequentis Siculos prope urbem in uillis obtrectatorum suorum esse;
quibus tantum abesse ut per se non liceat palam Romae crimina
ementita ab inimicis uulgare, ut, ni simularent aliquem sibi timorem 7
absente conlega dicendi de consule esse, ipse eis extemplo daturus
senatum fuerit. ubi quidem conlega uenisset, non passurum quic-
quam prius agi, quam ut Siculi in senatum introducantur. dilectum 8
prope a M. Cornelio per totam Siciliam habitum, ut quam plurimi
questum de se Romam uenirent; eundem litteris falsis urbem in-
plesse, bellum in Sicilia esse, ut suam laudem minuat. moderati 9
animi gloriam eo die adeptus consul senatum dimisit; ac prope
iustitiam omnium rerum futurum uidebatur, donec alter consul
ad urbem uenisset. otium, ut solet, excitauit plebis rumores: belli 10
diuturnitatem et uastatos agros circa urbem, qua infesto agmine
Hannibal, exhaustam dilectibus Italiam et prope quotannis
caesos exercitus querebantur, et consules bellicosos ambo uiros 11
acresque nimis et feroces creatos, qui uel in pace tranquilla bellum
excitare possent, nedum in bello respirare ciuitatem forent passuri.

Interruptit hos sermones nocte, quae pridie Quinquatrus fuit, 27
pluribus simul locis circa forum incendium ortum. eodem tempore 2
septem tabernae, quae postea quinque, et argentariae, quae nunc
nouae appellantur, arsere; comprehensa postea priuata aedificia — 3
neque enim tum basilicae erant —, comprehensae lautumiae fo-
rumque piscatorium et atrium regium. aedis Vestae uix defensa 4
est tredecim maxime seruorum opera, qui in publicum redempti
ac manu missi sunt. nocte ac die continuatum incendium fuit;
nec ulli dubium erat humana id fraude factum esse, quod pluribus 5

1 (interim) litterae conicit Weissenbornius; fort. (ibi) litterae; (ces-
sit' litterae P) || apsentem P || 5 se ex e P || ap|sente P || 7 optrectato|rum
P || 9 ementita conieci editaficta P edita fictaque Sabellicus ficta Ussingius
edita, nisi aliud lateat, Maduigius em. L. p. 379 sq. || 13 corneliu ras. ex
cornelius P || 18 pleuis P || 19 diuturnitatem s Creuerius diuturnitate| P ||
20 prope Gronouius pro|re P || quotannis Gronouius quodannis P¹ quod
cannis P² || 21 cae|sus P || 22 feroces, sed f in rasura litterae a, P ||
26 quinque P ueteres Muretus || 27 conpraehen|sa P || 28 compraehensae P ||
30 est ex esit P

- 6 simul locis, et iis diuersis, ignes coorti essent. itaque consul ex auctoritate senatus pro contione edixit, qui, quorum opera id conflatum incendium, profiteretur, praemium fore libero pecuniam, 7 seruo libertatem. eo praemio inductus Campanorum Calaiorum seruus — Manus ei nomen erat — indicauit dominos et quinque 5 praeterea iuuenes nobiles Campanos, quorum parentes a Q. Fuluio securi percussi erant, id incendium fecisse uulgoque facturos alia, 8 ni comprehendantur. comprehensi ipsi familiaeque eorum. et primo eleuabatur index indiciumque: pridie eum uerberibus castigatum ab dominis discessisse, per iram ac leuitatem ex re fortuita crimen 10 commentum; ceterum ut coram coarguebantur, et quaestio ex ministris facinoris foro medio haberi coepta est, fassi omnes, atque in dominos seruosque conscios animaduersum est. indici libertas data et uiginti milia aeris.
- 10 Consuli Laeuino Capuam praetereunti circumfusa multitudo 12 Campanorum est obsecrantium cum lacrimis, ut sibi Romam ad senatum ire liceret oratum, si qua misericordia tandem flecti possent, ne se ad ultimum perditum irent nomenque Campanorum 11 a Q. Flacco deleri sinerent. Flaccus sibi priuatam simultatem cum Campanis negare ullam esse; publicas inimicitias et esse et 21 futuras, quoad eo animo esse erga populum Romanum sciret; 12 nullam enim in terris gentem esse, nullum infestiores populum nomini Romano: ideo se moenibus inclusos tenere eos, quia, si qui euasissent aliqua, uelut feras bestias per agros uagari et laniare 13 et trucidare quodcumque obuium detur. alios ad Hannibalem trans- 22 fugisse, alios ad Romam incendendam profectos. inuenturum in 14 semusto foro consulem uestigia sceleris Campanorum. Vestae aedem petitam et aeternos ignes et conditum in penetrali fatale pignus imperi Romani. se minime censere tutum esse Campanis potestatem 15 intrandi Romana moenia fieri. Laeuinus Campanos iure iurando 23 a Flacco adactos, quinto die quam ab senatu responsum accepissent 16 Capuam redituros, sequi se Romam iussit. hac circumfusus multitudine, simul Siculis obuiam egressis secutisque Romam, <speciem>

3 incendium <esset> *Maduigi* em. L. p. 380 || 5 manus ei *P* manio *Gronouius* manius ei *Rupertius* marius ei *Hertzius* || 6 q.] que *P* || 7 tacturos *P*¹, corr. *P*² || 15 leuino *P* || circumfusa *P* || 16 obsecrantium *P* || 19 q.] que *P* || 20 inimicitias *Ussingius* ap. *Madu.* em. L. p. 379 inimicitias hostilis *P* || 22 nullum] nullam *P* || 23 quia spurium censet *Maduigi* em. L. p. 380 || 28 ignes] sines *P* || petra] bili *P* || 33 secutisque *Weissenbornius* seculisque *P* || romam speciem *U. Koehler*, qua ratione *T. Liuii annalibus* etc? p. 47 sq. romam *P* formam *Maduigi* em. L. p. 379 sq.

praebuit clarissimarum urbium excidio celeberrimis uiris uictos bello accusatores in urbem adducentis.

De re publica tamen primum ac de prouinciis ambo consules 17
ad senatum rettulere. ibi Laeuinus, quo statu Macedonia et Graecia, 28
5 Aetoli, Acarnanes Locrique essent, quasque ibi res ipse egisset
terra marique, exposuit: Philippum, inferentem bellum Aetolis, in 2^a
Macedoniam retro ab se compulsum ad intuma penitus regni abisse,
legionemque inde deduci posse; classem satis esse ad arcendum
Italia regem. haec de se deque prouincia, cui praefuerat, consul. 3
10 tum de prouinciis communis relatio fuit. decreuere patres, ut
alteri consulum Italia bellumque cum Hannibale prouincia esset,
alter classem, cui T. Otacilius praefuisset, Siciliamque prouinciam
cum L. Cincio praetore obtineret. exercitus eis duo decreti, qui 4
in Etruria Galliaque essent; eae quattuor erant legiones; urbanae
15 duae superioris anni in Etruriam, duae, quibus Sulpicius consul
praefuisset, in Galliam mitterentur; Galliae et legionibus praesset, 5
quem consul, cuius Italia prouincia esset, praefecisset; in Etruriam 6
C. Calpurnius post praeturam (pro)rogato in annum imperio missus.
et Q. Fulvio Capua prouincia decreta prorogatumque in annum
20 imperium; exercitus ciuium sociorumque minui iussus, ut ex duabus 7
legionibus una legio, quinque milia peditum et trecenti equites
essent, dimissis, qui plurima stipendia haberent, et sociorum septem 8
milia peditum et trecenti equites relinquerentur, eadem ratione
stipendiorum habita in ueteribus militibus dimittendis. Cn. Fulvio 9
25 consuli superioris anni nec de prouincia Apulia nec de exercitu,
quem habuerat, quicquam mutatum; tantum in annum prorogatum
imperium est. P. Sulpicius conlega eius omnem exercitum praeter
socios naualis iussus dimittere est. item ex Sicilia exercitus, cui 10
M. Cornelius praesset, ubi consul in prouinciam uenisset, dimitti
30 iussus. L. Cincio praetori ad obtinendam Siciliam Cannenses mili- 11
tes dati duarum instar legionum. totidem legiones in Sardiniam 12
P. Manlio Vulsoni praetori decretae, quibus L. Cornelius in eadem
prouincia priore anno praefuerat. urbanas legiones ita scribere 13

1 excidio *Sabellicus* excidio ac P || celeberrimi nominis uiris *conicit*
Weissenbornius || 5 gessisset *dubitanter Maduigius in praef.* || 7 consulsum
P¹, corr. P² || penitus *ex* renitus P || 9 regem *ex* egem P || 13 optineret P ||
qui in] quin P || 14 ea P || 18 prorogato & rogato P || 19 q.] que P || 21 mil-
lia P || 22 septe millia P || 23 ccc. P cccc *conicit Weissenbornius* || relique-
rentur P || rationes P || 30 cincio & quintio P || optinendam P || 32 cor-
nelius P¹, corr. P²

consules iussi, ne quem militem facerent, qui in exercitu M. Claudii, M. Valerii, Q. Fului fuisset, neue eo anno plures quam una et uiginti Romanae legiones essent.

- 29 His senatus consultis perfectis sortiti prouincias consules. Sicilia et classis Marcello, Italia cum bello aduersus Hannibalem 5
2 Laeuino euenit. quae sors, uelut iterum captis Syracusis, ita examinauit Siculos expectatione sortis in consulum conspectu stantis, ut comploratio eorum flebilesque uoces et extemplo oculos hominum 3 conuerterint et postmodo sermones praebuerint. circumstant enim senatorum (domos) cum ueste sordida adfirmantes se non modo suam 10 quosque patriam sed totam Siciliam relicturos, si eo Marcellus iterum cum imperio redisset. nullo suo merito eum ante inplacabilem in se fuisse: quid iratum, quod Romam de se questum uenisse Siculos sciat, facturum! obrui Aetnae ignibus aut mergi 4 freto satius illi insulae esse quam uelut dedi noxae inimico. haec 12 Siculorum querellae domos primum nobilium circumlatae celebrataeque sermonibus, quos partim misericordia Siculorum partim inuidia Marcelli excitabat, in senatum etiam peruenerunt. postulatam a consulibus est, ut de permutandis prouinciis senatum consulerent. Marcellus, si iam auditi ab senatu Siculi essent, 16 aliam forsitan futuram fuisse sententiam suam dicere: nunc, ne quis timore frenari eos dicere possit, quo minus de eo libere querantur, in cuius potestate mox futuri sint, si conlegae nihil intersit, 8 mutare se prouinciam paratum esse. deprecari senatus praeiudicium: nam cum extra sortem conlegae optionem dari prouinciae inicum 1 fuerit, quanto maiorem iniuriam, immo contumeliam esse, sortem 9 suam ad eum transferri? ita senatus, cum, quid placeret, magis ostendisset quam decreset, dimittitur. inter ipsos consules permutatio prouinciarum, rapiente fato Marcellum ad Hannibalem, 10 facta est, ut, ex quo primus post aduersissimas secundae pugnae 30

2 fuisset & *Maduigi*us fuisset *P* || 4 hisc. perfectis *P* || sortiti & sortitii *P* || 8 comploratio ex comploratio *P* || fleuilesque *P* || 10 senatorum domos *Weissenbornius* senatorum *P* senatum & || sordida *P*¹, corr. *P*² || 11 quosque *Maduigi*us em. *L. p. 381 sq.* quisque *P* quemque *Valla* || sed & et *P* || 14 aetne *P* || mergi ex merui *P* || 16 quaerellae *P* || 17 sermonibus ex seruionibus *P* || 20 senatu in senato mut. *P* || 22 possit *I. H. Vossius* posset *P* || 23 conlege *P* || 24 depræcari *P* || 25 sortem *P*² sortum *P*¹ || conlege *P* || dari *Gronouius* dare *P* || iniquum *P*² inicum | extra sortem conlege optionem dari prouinciae iniquum *P*¹ || 28 decreuisset *P*² || 30 aduersissimas secundae *Weissenbornius* aduersae | *P* tot aduersas secundae *Alschefskius* aduersissimas haud aduersae *Maduigi*us em. *L. p. 382* ad-

gloriam ceperat, in eius laudem postremus Romanorum imperatorum, prosperis tum maxime bellicis rebus, caderet.

Permutatis prouinciis Siculi in senatum introducti multa de **30**
 Hieronis regis fide perpetua erga populum Romanum uerba fecerunt
5 in gratiam publicam auertentes: Hieronymum ac postea Hippocraten **2**
 atque Epicyden tyrannos cum ob alia tum propter defectionem
 ab Romanis ad Hannibalem inuisos fuisse sibi. ob eam causam
 et Hieronymum a principibus iuuentutis prope publico consilio
 interfectum, et in Epicydis Hippocratisque caedem septuaginta **3**
10 nobilissimorum iuuenum coniurationem factam; quos Marcelli mora
 destitutos, quia ad praedictum tempus exercitum ad Syracusas non
 admouisset, indicio facto omnis ab tyrannis interfectos. eam quoque **4**
 Hippocratis et Epicydis tyrannidem Marcellum excitasse Leontinis
 crudeliter direptis. numquam deinde principes Syracusanorum **5**
15 desisse ad Marcellum transire pollicerique se urbem, cum uellet,
 ei tradituros; sed eum primo ui capere maluisse; dein, cum id **6**
 neque terra neque mari omnia expertus potuisset, auctores tradi-
 tarum Syracusarum fabrum aerarium Sosim et Moericum Hispanum
 quam principes Syracusanorum habere, totiens id nequiquam ultro
20 offerentis, praeoptasse, quo scilicet iustiore de causa uetustissimos
 socios populi Romani trucidaret ac diriperet. si non Hieronymus **7**
 ad Hannibalem defecisset, sed populus Syracusanus et senatus, si
 portas Marcello Syracusani publice et non oppressis Syracusanis
 tyranni eorum Hippocrates et Epicydes clausissent, si Carthagi-
25 niensium animis bellum cum populo Romano gessissent, quid ultra **8**
 quam quod fecerit, nisi ut deleret Syracusas, facere hostiliter
 Marcellum potuisse? certe praeter moenia et tecta exhausta urbis **9**
 et refracta ac spoliata deum delubra, dis ipsis ornamentisque eorum
 ablatis, nihil relictum Syracusis esse. bona quoque multis adempta, **10**
30 ita ut ne nudo quidem solo, reliquiis direptae fortunae, alere sese

uersa secundae *Hertzius* || **5** ac] hac *P* || **6** epy/ciden *P* || tyrannos *P* ||
7 in]uisus *P* || **8** prope ε pro *P* || **9** hippocratisquae *P* || *Lxx P*, sed **25**, **23**, **6**
lxxx || **10** marcelli *P*¹, corr. *P*² || **13** hippocrates *P* || **15** desisse ex dedisse *P* ||
24 epycides *P* || **26** quam] qua *P* || **27** monia *P*¹, corr. *P*² || incipiunt *SG* ||
28 et refracta *S* ac re]fracta *P*¹ acra | fracta *P*² sacra fracta *q* || ac spo-
 liata *Pq*, om. *S* || **29** ablatio *P* || **30** ne (in) nudo *Maduigi* em. *L. p.* 382 ||
 reliquiis direptae fortunae *Rhenanus* reliquis | direptae fortuita ut ne |
 nudo quidem solo reliquiis direptae fortu]nae *P*¹, fortuita usque ad direp-
 tae del. *P*², errore etiam fortu deleuerat, sed postea rursus restituit,
 reliis direptae fortunae *S* reliquis direptis *q* || alere *P*¹, priorem e deleuit
 et aio uel simile quid suprascripsit, sed postea alere restituit *P*²

ac suos possent. orare se patres conscriptos, ut, si nequeant omnia, saltem quae compareant cognoscique possint, restitui do-
 11 minis iubeant. talia conquestos cum excedere ex templo, ut de
 12 postulatis eorum patres consuli possent, Laeuinus iussisset, 'maneant
 immo,' inquit Marcellus 'ut coram iis respondeam, quando ea con- 5
 ditione pro uobis, patres conscripti, bella gerimus, ut uictos armis
 accusatores habeamus, duae captae hoc anno urbes, Capua Fuluium
 reum, Marcellum Syracusae habeant'.

31 Reductis in curiam legatis tum consul 'non adeo maiestatis'
 inquit 'populi Romani imperii huius oblitus sum, patres con- 10
 scripti, ut, si de meo crimine ambigeretur, consul dicturus causam
 2 accusantibus Graecis fuerim. sed non quid ego fecerim in disqui-
 sitionem uenit — nam quidquid in hostibus feci ius belli defendit —,
 sed quid isti pati debuerint. qui si non fuerunt hostes, nihil inter-
 3 est, nunc an uiuo Hierone Syracusas uiolauerim. sin autem de- 15
 sciuerunt a populo Romano, legatos nostros ferro atque armis pe-
 tierunt, urbem ac moenia clauserunt exercituque Carthaginiensium
 aduersus nos tutati sunt, quis passos esse hostilia, cum fecerint,
 4 indignatur? tradentis urbem principes Syracusanorum auersatus
 sum; Sosim et Moericum Hispanum, quibus tantam <rem> crederem, 20
 potiores habui. non estis extremi Syracusanorum, quippe qui aliis
 5 humilitatem obiciatis; quis est uestrum, qui se mihi portas aper-
 turum, qui armatos milites meos in urbem accepturum promiserit?
 odistis et exsecramini eos, qui fecerunt, et ne hic quidem contu-
 meliis in eos dicendis parcitis: tantum abest, ut et ipsi tale quic- 25
 6 quam facturi fueritis. ipsa humilitas eorum, patres conscripti, quam
 isti obiciunt, maximo argumento est me neminem, qui nauatam
 7 operam rei publicae nostrae uellet, auersatum esse. et antequam

2 compareant S comparent P_Q || 3 ex P² et P¹, om. G || 5 immo S,
 om. P_Q || corram P || 7 (et) duae Ussingius ap. Madu. em. L. p. 382 sq. ||
 9 reductis ε educ'tis P || 10 inquit P² inquit P¹ || 11 crimini P¹,
 corr. P² || dicturus ε de|uicturus P || 13 nam | quidquid P quem quic-
 quid S, om. q || in hostibus feci ius belli defendendi S (defendit corr-
 Rhenanus), om. P_Q || 14 sed quid ε, om. P || deficiunt SG usque ad cap-
 41, 18 || 15 nunc P² nun P¹ || an] a P || disciuerunt P || 16 a pop. ro-
 Fabrius portas P (a nobis, hostibus nostris aperuerunt) portas Boettcher
 (a populo romano, hostibus aperuerunt) portas Weissenbornius a populo
 romano ac Alscheffskius a p. ro. si Maduigius em. L. p. 384 || 17 classe-
 runt P¹, corr. P² || 18 fecerint P² fecerint P¹ || 20 sum] sim P || moe-
 richum P || rem ε, om. P; rem post crederem add. Boettcher || 24 hic]
 his P || contimeliis P¹, corr. P² || 28 uellet Gronouius uelit et P

obsiderem Syracusas, nunc legatis mittendis nunc ad colloquium eundo temptavi pacem; et posteaquam neque legatos uiolandi uerecundia erat, nec mihi ipsi congresso ad portas cum principibus responsum dabatur, multis terra marique exhaustis laboribus tandem ui atque armis Syracusas cepi. quae captis acciderint, apud Hannibalem et Carthaginienſis uictos iustius quam apud uictoris populi senatum quererentur. ego, patres conscripti, Syracusas spoliatas si negaturus essem, numquam spoliis earum urbem Romam exornarem. quae autem singulis uictor aut ademi aut dedi, cum belli iure tum ex cuiusque merito satis scio me fecisse. ea uos rata habeatis, patres conscripti, necne, magis rei publicae interest quam mea. quippe mea fides exsoluta est: ad rem publicam pertinet, ne acta mea rescindendo alios in posterum segniores duces faciat. et quoniam coram et Siculorum et mea uerba audistis, patres conscripti, simul templo excedemus, ut me absente liberius consuli senatus possit. ita dimissi Siculi, et ipse in Capitolium ad dilectum discessit.

Consul alter de postulatis Siculorum ad patres rettulit. ibi cum diu sententiis certatum esset, et magna pars senatus, principe eius sententiae T. Manlio Torquato, cum tyrannis bellum gerendum fuisse censerent, hostibus et Syracusanorum et populi Romani, et urbem recipi, non capi, et receptam legibus antiquis et libertate stabiliri, non fessam miseranda seruitute bello affligi: inter tyrannorum et ducis Romani certamina praemium uictoris in medio positam urbem pulcherrimam ac nobilissimam perisse, horreum atque aerarium quondam populi Romani, cuius munificentia ac donis multis tempestatibus, hoc denique ipso Punico bello adiuta ornataque res publica esset. si ab inferis existat rex Hiero, fidissimus imperi Romani cultor, quo ore aut Syracusas aut Romam ei ostendi posse, cum, ubi semirutam ac spoliata patriam respexerit, ingrediens Romam in uestibulo urbis, prope in porta, spolia patriae suae uisurus sit? — haec taliaque cum ad inuidiam consulis misionemque Siculorum dicerentur, mitius tamen decreuerunt patres:

1 nun ad P || 2 uiolen|di uerecundi P¹, corr. P² || 4 dabantur P || 5 apud P || 6 uictos & Duilius uictose P || 9 exornarem & exortem P || 10 scio ex socio P || 11 necne & ne P || 15 absente P || 16 dimissi siculi Alschefskius dimissis siculi P dimissis siculis & || 19 diu Gronouius diu | de P diu diuersis Kochius em. L. II p. 12 || 23 stabilire P || 24 certamis P || 29 imperio P || romani P¹ romano P² || 30 incrediens P || 32 taliaquae P

- 6 acta M. Marcelli, quae is gerens bellum uictorque egisset, rata habenda esse; in relicum curae senatui fore rem Syracusanam mandaturosque consuli Laeuino, ut, quod sine iactura rei publicae 7 fieri posset, fortunae eius ciuitatis consuleret. missis duobus senatoribus in Capitolium ad consulem, uti rediret in curiam, et 8 introductis Siculis senatus consultum recitatum est, legatique benigne appellati ac dimissi ad genua se Marcelli consulis proiecerunt <orantes> et obsecrantes, ut, quae deplorandae ac leuandae calamitatis causa dixissent, ueniam eis daret et in fidem clientelamque se urbemque Syracusas acciperet. pollicens hoc consul 10 clementer appellatos eos dimisit.
- 33 Campanis deinde senatus datus est, quorum oratio miserabilior, 2 causa durior erat. neque enim meritis poenas negare poterant, nec tyranni erant, in quos culpam conferrent; sed satis pensum poenarum tot ueneno absumptis, tot securi percussis senatoribus 11 3 credebant: paucos nobilium superesse, quos nec sua conscientia, ut quicquam de se grauius consulerent, impulerit, nec uictoris ira capitis damnauerit; eos libertatem sibi suisque et bonorum aliquam partem orare, ciues Romanos adfinitatibus plerosque et propinquis etiam cognationibus ex conubio uetusto iunctos. sum- 4 motis deinde e templo paulisper dubitatum, an arcessendus a Capua Q. Fuluius esset — mortuus enim post captam Claudius consul erat —, <ut> coram imperatore, qui res gessisset, sicut inter Mar- 5 cellum Siculosque disceptatum fuerat, disceptaretur. dein cum M. Atilium, C. Fuluium fratrem Flacci, legatos eius, et Q. Mi- 6 nucium et L. Veturium Philonem, item Claudii legatos, qui omnibus gerendis rebus adfuerant, in senatu uiderent nec Fuluium 7 auocari a Capua nec differri Campanos uellent, interrogatus sententiam M. Atilius Regulus, cuius ex iis, qui ad Capuam fuerant, 7 maxima auctoritas erat, 'in consilio' inquit 'arbitror me fuisse 30

1 acta m. *Weissenbornius* |ctam *P*¹ tam *P*² || 2 esse] etse *P* || re|licum ex re|lictum *P* || fere *P* || 3 consul *P*¹, corr. *P*² || ut] ui *P*¹, del. *P*² || 8 orantes *Weissenbornius*, om. *P* || opse|crantes *P* || 9 fidem ex fidem | et *P* || 10 pollicens hoc *Boettcher* potens | oc *P*, quod nondum uidetur emendatum, potens sui *Alschefskius* potens irae *Weissenbornius* olim || 13 meritis *Duker* || 15 poenorum *P* || apsumptis *P* || percussi *P*¹, corr. *P*² || 16 superesse *Alschefskius* superior | esse *P*¹ superior|es esse *P*² || 17 nec] ne *P* || 18 bo|nonum *P* || 20 etiam *Maduigi* em. *L. p.* 384 iamiam *P* iam ε iam etiam *Gronouius* || 22 consul erat ε con|suleret *P* || 23 ut ε, om. *P* || impe|tratore *P*¹, corr. *P*² || 25 fratres *P* || 27 anfu|erant *P* || senetu *P* || 28 uellet *P* || 29 reculus *P* || 30 inquit *P*

consulibus Capua capta cum quaereretur, ecqui Campanorum bene
 meritis de re publica nostra esset. duas mulieres conpertum est, 8
 Vestiam Oppiam Atellanam Capuae habitantem et Paculam Cluuiam,
 quae quondam quaestum corpore fecisset, illam cotidie sacrificasse
 5 pro salute et uictoria populi Romani, hanc captiuis egentibus ali-
 menta clam suppeditasse; ceterorum omnium Campanorum eundem 9
 erga nos animum quem Carthaginiensium fuisse, securique per-
 cussos a Q. Fulvio esse magis quorum dignitas inter alios quam
 quorum culpa eminebat. per senatum agi de Campanis, qui ciues 10
 10 Romani sunt, iniussu populi non uideo posse, idque et apud ma-
 iores nostros in Satricanis factum esse, cum defecissent, ut M.
 Antistius tribunus plebis prius rogationem ferret, sciretque plebs,
 uti senatui de Satricanis sententiae dicendae ius esset. itaque cen- 11
 seo cum tribunis plebis agendum esse, ut eorum unus pluresue
 12 rogationem ferant ad plebem, qua nobis statuendi de Campanis
 ius fiat'. L. Atilius tribunus plebis ex auctoritate senatus plebem 12
 in haec uerba rogauit: 'omnes Campani, Atellani, Calatini, Sabatini,
 qui se dediderunt in arbitrium dicionemque populi Romani <Q.>
 Fulvio proconsuli, quosque una secum dedidere, quaeque una se- 13
 20 cum dedidere, agrum urbemque, diuina humanaque, utensiliaque
 siue quid aliud dediderunt, de iis rebus quid fieri uelit, uos rogo,
 Quirites.' plebes sic iussit 'quod senatus iuratus, maxima pars, cen- 14
 seat, qui adsient, id uolumus iubemusque.' ex hoc plebei scito 34
 senatus consultus Oppiae Cluuiaeque primum bona ac libertatem
 25 restituit: si qua alia praemia petere ab senatu uellent, uenire eas
 Romam. Campanis in familias singulas decreta facta, quae non 2
 operae pretium est omnia enumerare. aliorum bona publicanda, 3
 ipsos liberosque eorum et coniuges uendendas extra filias, quae

1 quereretur P || equi P || 3 paculam Mommsenus *Unterit. Dial. p. 284*
 fauculam P (cluuiam facula *Val. Max. V 2, 1*) || 4 quodam P || 7 captha-
 gini|ensium P¹, corr. P² || 8 fuluio esse Gronouius fului|cisse P¹ fuluio |
 cuiisse (uel uicisse) P² || 11 satricanis P || 12 scisceretque Gronouius ||
 13 satricanis P || 14 tribunis] p̄. r̄. P¹ t̄. r̄. P² || 18 q. Maduigius *em. L.*
p. 385, om. P || 19 quosque una secum dedidere] cum & del. Maduigius
em. L. p. 385 || de|didere quaeque una | secum dedidere P¹, dedidere
 usque ad secum de del. P², deleuerat etiam insequentem syllabam di, sed
 rursus restituit || una secum posteriore loco fortasse delendum conicit
 Weissenbornius || 20 deuina P || 21 fieri P || 22 quod] quo P || 23 adsint
 (uel adsint in senatu) Weissenbornius duce Klockio qui adsid (= adsit)
 coniecerat adsient Cobetus *Mnemos. I p. 100* adsidens P || iubemus|que-
 que P || plebeiscito & Gronouius plebe|scito P || 24 appiae cluuiaeque P ||
 27 praetium P || 28 que P

enupsissent, priusquam in populi Romani potestatem uenirent;
 4 alios in uincula condendos, ac de iis posterius consulendum; aliorum Campanorum summam etiam census distinxerunt, publicanda
 5 necne bona essent. pecua captiua praeter equos et mancipia praeter puberes uirile secus et omnia, quae solo non continerentur, 5
 6 restituenda censuerunt dominis. Campanos omnis, Atellanos, Calatinos, Sabatinos, extra quam qui eorum aut ipsi aut parentes eorum
 7 apud hostis essent, liberos esse iusserunt ita, ut nemo eorum ciuis Romanus aut Latini nominis esset, neue quis eorum, qui Capuae
 fuisset, dum portae clausae essent, in urbe agroue Campano intra 10
 certam diem maneret, locus ubi habitarent trans Tiberim, qui non
 8 contingeret Tiberim, daretur; qui nec Capuae nec in urbe Campana, quae a populo Romano defecisset, per bellum fuisset, eos
 9 cis Lirim amnem Romam uersus; qui ad Romanos transissent, priusquam Capuam Hannibal ueniret, cis Vulturum emouendos 1
 censuerunt, ne quis eorum propius mare quindecim milibus passuum
 10 suum agrum aedificiumue haberet. qui eorum trans Tiberim emoti essent, ne ipsi posterius eorum uspiam pararent haberentue nisi
 in Veiente, Sutrimo Nepesino agro, dum ne cui maior quam
 11 quinquaginta iugerum agri modus esset. senatorum omnium quique magistratus Capuae, Atellae, Calatiae gessissent bona uenire
 Capuae iusserunt, libera corpora, quae uenum dari placuerat, Romam
 12 mitti ac Romae uenire. signa, statuas aeneas, quae capta de hostibus dicerentur, quae eorum sacra ac profana essent, ad pontificum
 13 collegium reiecerunt. ob haec decreta maestiores aliquanto, quam 2
 Romam uenerant, Campanos dimiserunt. nec iam Q. Fuluii saeuitiam in sese, sed iniquitatem deum atque execrabilem fortunam suam inculpabant.

35 Dimissis Siculis Campanisque dilectus habitus. scripto deinde
 2 exercitu de remigum supplemento agi coeptum; in quam rem 30
 cum neque hominum satis, nec, ex qua pararentur stipendiumque acciperent, pecuniae quicquam ea tempestate in publico esset,

3 summa Duker || distixerunt P¹, corr. P² || 4 pecua ex pecuu P || praeter P || 5 uirile secus Iac. Gronouius uirilesse; xus P || 6 censuerint dominus P || 9 apud P || 10 clause P || intra P ultra Wesenbergius Tidskrift IX 107 sq. || 12 capuae] captae P || 13 populo romano] populob; P || 14 amnem P || 16 proprius P || 18 posterius & posterius P || 19 ueiente] ueniente | agros P || cui] ui P¹ qui P² || 21 calatiae] galeae P¹ galeae P² || Sabatinorum nomen fort. intercidisse conicit Weissenbornius || uenire ex uenirem P || 29 scribo P || 30 exercitus P || remigum] regimur P || quam P² aquam P¹

edixerunt consules, ut priuati ex censu ordinibusque, sicut antea, 3
 remiges darent cum stipendio cibariisque dierum triginta. ad id 4
 edictum tantus fremitus hominum, tanta indignatio fuit, ut magis
 dux quam materia seditioni deesset: secundum Siculos Campanos-
 5 que plebem Romanam perdendam lacerandamque sibi consules
 sumpsisse. per tot annos tributo exhaustos nihil reliqui praeter 5
 terram nudam ac uastam habere. tecta hostis incendisse, seruos
 agri cultores rem publicam abduxisse nunc ad militiam paruo
 aere emendo nunc remiges imperando; si quid cui argenti aerisue 6
 10 fuerit, stipendio remigum et tributis annuis ablatum. se, ut dent,
 quod non habeant, nulla ui, nullo imperio cogi posse. bona sua
 uenderent, in corpora, quae reliqua essent, saeuirent. ne unde
 redimantur quidem quicquam superesse. haec non in occulto, sed 7
 propalam in foro atque oculis ipsorum consulum ingens turba
 15 circumfusi fremebant, nec eos sedare consules nunc castigando 8
 nunc consolando poterant. spatium deinde iis tridui se dare ad
 cogitandum dixerunt; quo ipsi ad rem inspiciendam <et> expedien-
 dam usi sunt. senatum postero die habuerunt de remigum sup- 9
 plemento; ubi cum multa disseruissent, cur aequa plebis recusatio
 20 esset, uerterunt orationem eo, ut dicerent priuatis id seu aequum
 seu iniquum onus iniungendum esse: nam unde, cum pecunia 10
 in aerario non esset, paraturos naualis socios? quo modo autem
 sine classibus aut Siciliam obtineri aut Italia Philippum arceri
 posse aut tuta Italiae litora esse? cum in hac difficultate rerum 36
 25 consilium haereret, ac prope torpor quidam occupasset hominum
 mentes, tum Laeuinus consul: magistratus senatui et senatum po- 2
 pulo, sicut honore praestent, ita ad omnia, quae dura atque aspera
 essent, subeunda duces debere esse. 'si, quod iniungere inferiori 3
 uelis, id prius in te ac tuos ipse iuris statueris, facilius omnis
 30 oboedientis habeas. nec impensa grauis est, cum <ex> ea plus
 quam pro uirili parte sibi quemque capere principum uident. ita- 4
 que <si> classes habere atque ornare uolumus populum Romanum,

1 consules *P*² consunt | consules *P*¹ || priuati *Froben. 1531* priua-
 tim *P* || 2 cibariisque & dariisque *P* || 3 mage *P* || 9 nun remiges imperā
 si quid *P* || 10 se ut *P*¹ seu *P*² || 13 superesse & superior esse *P*¹ superius
 esse *P*² || 15 eos] eo *P* || 16 consulando *P* || tridui *Sigonius* tribui *P* || 17 et
Alschevskius, om. P || 19 cu|r aequa *P* curaeque & *Salmasius* || 21 pae-
 cunia *P* || 23 optineri *P* || 27 ita ex tita *P* || que *P* || atq. *P*² atq. atq. *P*¹ ||
 28 es]sent *P* sint *I. H. Vossius* || duces & *Gronouius* du|cem *P* || quod
Maduignus em. L. p. 385 quid *P Hertzius* || 29 <si> id *Hertzius*, si post tuos
add. & || in te] ante *P* || 30 ex *Ascensius 1513, om. P* || 32 si classes

priuatos sine recusatione remiges dare, nobismet ipsis primum
 5 imperemus. aurum, argentum, <aes> signatum omne senatores
 crastino die in publicum conferamus, ita ut anulos sibi quisque
 et coniugi et liberis, et filio bullam, et, quibus uxor filiaeue sunt,
 6 singulas uncias pondo auri relinquant; argenti, qui curuli sella
 sederunt, equi ornamenta et libras pondo, ut salinum patellamque
 deorum causa habere possint, ceteri senatores libram argenti tan-
 7 tum; aeris signati quina milia in singulos patres familiae relin-
 8 quamus: ceterum omne aurum, argentum, aes signatum ad trium-
 uiros mensarios extemplo deferamus nullo ante senatus consulto
 9 facti, ut uoluntaria conlatio et certamen adiuuandae rei publicae
 excitet ad aemulandum animos primum equestris ordinis, dein
 10 reliquae plebis. hanc unam uiam multa inter nos conlocuti con-
 sules inuenimus. ingredimini dis bene iuuantibus. res publica
 incolumis et priuatas res facile saluas praestat; publica prodendo
 11 tua nequiquam serues.' in haec tanto animo consensum est, ut
 gratiae ultro consulibus agerentur. senatu inde misso pro se quis-
 que aurum <et> argentum et aes in publicum conferunt tanto
 certamine iniecto, ut prima aut inter primos nomina sua uellent
 in publicis tabulis esse, ut nec triumphari accipiundo nec scribae
 12 referendo sufficerent. hunc consensum senatus equester ordo est
 secutus, equestris ordinis plebs. ita sine edicto, sine coercitione
 magistratus nec remige in supplementum nec stipendio res publica
 eguit; paratisque omnibus ad bellum consules in prouincias pro-
 13 fecti sunt.

37 Neque aliud tempus belli fuit, quo Carthaginienses Romani-
 que pariter uariis casibus immixtis magis in ancipiti spe ac metu
 2 fuerint. nam Romanis et in prouinciis, hinc in Hispania aduersae
 3 res, hinc prosperae in Sicilia luctum et laetitiam miscuerant; et
 in Italia cum Tarentum amissum damno et dolori, tum arx cum 30

Maduigi em. L. p. 380 classes si uel classem si *Aischefskius* classes P ||
 habere *Gronovius* habet P | 1 primum peremus P | 2 aes *Moguntini*,
 em. P | omne *Gronovius* omnes P | 4 filiaeue P filiaeque *Gronovius* ||
 6 salinum *Valla* alinum P^a aligum P^a | 7 ceteris P | 8 quina milia P ||
 13 facite P | 16 consensu P | 18 et argentum : *Weissenbornius* *Maduigi*
 em. L. p. 34 sq. argentum P | 19 aut *Maduigi* em. L. p. 385 ut P^a,
 del. P^a | 20 ta bulis P^a ta bulis tabulis P^a | esse sese P | 21 equestor P ||
 22 plops P | coercitione *Gronovius* coercitatione P | 23 remiges P ||
 26 aliud : *Iac. Gronovius* *A. Fabricius* aliud magis P | 27 immixti c
Maduigi | ag P | 28 hispa niam aduersae P | 29 prospere P | 30 dolo-
 rum P, corr. P^a | arx *Proben.* 536: ara P^a arcem P^a

praesidio retenta praeter spem gaudio fuit; et terrorem subitum 4
 pauoremque urbis Romae obsessae et oppugnatae Capua post dies
 paucos capta in laetitiam uertit. transmarinae quoque res qua- 5
 dam uice pensatae: Philippus hostis tempore haud satis opportuno
 factus, Aetoli noui adsciti socii Attalusque Asiae rex iam uelut
 despondente fortuna Romanis imperium orientis. Carthaginienses 6
 quoque Capuae amissae Tarentum captum aequabant, et ut ad
 moenia urbis Romanae nullo prohibente se peruenisse in gloria
 ponebant, ita pigebat inriti incepti pudebatque adeo se spreto,
 10 ut sedentibus ipsis ad Romana moenia alia porta exercitus Romanus 7
 in Hispaniam duceretur. ipsae quoque Hispaniae, quo propius 8
 spem uenerant tantis duobus ducibus exercitibusque caesis debel-
 latum ibi ac pulsos inde Romanos esse, eo plus ab L. Marcio
 tumultuario duce ad uanum et inritum uictoriam redactam esse
 15 indignationis praebebant. ita aequante fortuna suspensa omnia 9
 utrisque erant integra spe, integro metu, uelut illo tempore pri-
 mum bellum inciperent.

Hannibalem ante omnia angebat, quod Capua pertinacius op- 38
 pugната ab Romanis quam defensa ab se multorum Italiae popu-
 20 lorum animos auerterat, quos neque omnis tenere praesidiis, nisi 2
 uellet in multas paruasque partis carpere exercitum, quod minime
 tum expediebat, poterat nec deductis praesidiis spei liberam uel
 obnoxiam timori sociorum relinquere fidem. praeceps in auaritiam 3
 et crudelitatem animus ad spolianda, quae tueri nequibat, ut uastata
 25 hosti relinquerentur, inclinauit. id foedum consilium cum incepto 4
 tum etiam exitu fuit. neque enim indigna patientium modo aba-
 lienabantur animi, sed ceterorum etiam: quippe ad pluris exem-
 plum quam <calamitas> pertinebat. nec consul Romanus temptan- 5
 dis urbibus, sicunde spes aliqua se ostendisset, deerat. Salapiae 6
 30 principes erant Dasius et Blattius; Dasius Hannibali amicus, Blattius,
 quantum ex tuto poterat, rem Romanam fouebat et per occultos
 nuntios spem prodicionis fecerat Marcello. sed sine adiutore Dasio
 res transigi non poterat. multum ac diu cunctatus, et tum quo- 7

2 oppressae P || capuae P || 5 aetolii P || noui P² noui P¹ || socii P²
 isocii P¹ || uelut ε Froben. 1531 uel P || 7 amissae P¹ amissa et P² ||
 8 monia P¹ meonia P² || 11 ipsa P || 12 spe P || exer|citusquae P ||
 13 plus ε pl-i-bus P || 15 indignationes P || fortuna ex fortunae P¹ et P² ||
 16 utriusque P || integro ex integro P || 28 calamitas ε, om. P perniciēs
 add. Weissenbornius damnum Alschevskius || 32 nun|tios ex nun|tius P ||
 33 et P est Maduigiū em. L. p. 386 cf. p. 262

Reginisque et a Vellia et a Paesto debitas ex foedere exigendo classem uiginti nauium, sicut ante dictum est, effecit. huic ab 6 Regio profectae classi Democrates cum pari nauium Tarentinarum numero quindecim milia ferme ab urbe ad Sapriportem obuius fuit. 5 uelis tum forte inprudus futuri certaminis Romanus ueniebat; 7 sed circa Crotonem Sybarimque suppleuerat remigio nauis, instructamque et armatam egregie pro magnitudine nauium classem habebat. et tum forte sub idem tempus et uenti uis omnis cecidit 8 et hostes in conspectu fuere, ut ad componenda armamenta expedirendumque remigem ac militem ad imminens certamen satis temporis esset. raro alias tantis animis iustae concurrerunt classes, 9 quippe cum in maioris discrimen rei, quam ipsae erant, pugnant: Tarentini, ut recuperata urbe ab Romanis post centesimum 10 prope annum arcem etiam liberarent, spe commeatus quoque hostibus, si nauali proelio possessionem maris ademissent, interclusuros; Romani, ut retenta possessione arcis ostenderent non ui ac 11 uirtute, sed proditione ac furto Tarentum amissum. itaque ex 12 utraque parte signo dato cum rostris concurrissent neque retro nauem inhiberent nec dirimi ab se hostem paterentur, quam quis 20 indeptus nauem erat ferrea iniecta manu, ita conserebant ex propinquo pugnam, ut non missilibus tantum, sed gladiis etiam prope conlato pede gereretur res. prorae inter se iunctae haerebant, 13 puppes alieno remigio circumagebantur. ita in arto stipatae erant naues, ut uix ullum telum in mari uanum intercideret; frontibus 25 uelut pedestris acies urgebant peruiaequae naues pugnantibus erant. insignis tamen inter ceteras pugna fuit duarum, quae primae agminum concurrerant inter se. in Romana naue ipse Quinctius erat, 14 in Tarentina Nico, cui Perconi fuit cognomen, non publico modo sed priuato etiam odio inuisus atque infestus Romanis, quod eius 30 factionis erat, quae Tarentum Hannibali prodiderat. hic Quinctium simul pugnantem hortantemque suos incautum hasta transfigit, at-

1 paesto Gronouius (pesto Sabellicus) pesio P || 2 classem uiginti Moguntini classe xxx P || effecit 5 efficit P || 3 pari Creuerius pari classi P || terentinarum P || 4 milia P || 5 tum forte del. Wesenbergius Tidskrift IX 108 || 6 crotonem ex croconem P || 16 areis P || 17 tarentum P || 21 gladiis P² gradiis P¹ || 22 gereretur Gronouius quere|retur P || res P¹, del. P² || prora P || here|bant P || 24 mari P mare Forchhammer ap. Madu. em. L. p. 387 || 26 agminum Kochius em. L. I p. 11 agminis ex agminis P || 27 quinet|uasserat P || 30 tarentum P¹, sed quia r parum perspicua est, P² alteram r superscripsit || hinc P || quinctium ex quintum P || 31 atque ille 5 Rupertius ille | atque P

17 que ille praeceps cum armis procidit ante proram. uictor Taren-
tinus in turbatam duce amisso nauem inipigre transgressus cum sum-
mouisset hostis, et prora iam Tarentinorum esset, puppim male
conglobati tuerentur Romani, repente et alia a puppe tiremis ho-
18 stium apparuit. ita in medio circumuenta Romana nauis capitur. 5
hinc ceteris terror iniectus, uti praetoriam nauem captam uidere;
fugientesque passim aliae in alto mersae, aliae in terram remis
19 abreptae mox praedae fuere Thurinis Metapontinisque. ex onerariis,
quae cum commeatu sequebantur, perpaucae in potestatem hostium
uenere, aliae ad incertos uentos hinc atque illinc obliqua trans- 10
ferentes uela in altum euectae sunt.

20 Nequaquam pari fortuna per eos dies Tarenti res gesta. nam
ad quattuor milia hominum frumentatum egressa cum in agris
21 passim uagarentur, Liuius, qui arcis praesidioque Romano praeerat,
intentus in omnis occasiones gerendae rei C. Persium inipigrum 15
uirum cum duobus milibus et <quingentis> armatorum ex arce
22 emisit, qui uage effusos per agros palatosque adortus cum diu
passim cecidisset, paucos ex multis trepida fuga incidentis semia-
pertis portarum foribus in urbem compulit, nec <multum afuit
23 quin> urbs eodem impetu caperetur. ita aequatae res ad Taren- 20
tum, Romanis uictoribus <terra, Tarentinis> mari. frumenti spes,
quae in oculis fuerat, utrosque frustrata pariter.

40 Per idem tempus Laeuinus consul, iam magna parte anni
circumacta, in Siciliam ueteribus nouisque sociis expectatus cum
uenisset, primum ac potissimum omnium ratus Syracusis noua 25
2 pace inconditas componere res, Agrigentum inde, quod belli reli-
quum erat tenebaturque a Carthaginiensium ualido praesidio, duxit
3 legiones. et adfuit fortuna incepto. Hanno erat imperator Car-
thaginiensium, sed omnem in Muttine Numidisque spem repositam
4 habebant. per totam Siciliam uagus praedas agebat ex sociis Ro- 30
manorum neque intercludi ab Agrigento ui aut arte ulla nec, quin

2 ducem *P* || trasgressus *P* || 4 cogloba|ti *P*¹, corr. *P*² || 6 uti] utin *P* ||
8 praede *P* || 9 que cum | meatu sequabantur *P* || 13 millia *P* || 14 qui]
aui *P* || pre|erat *P* || 16 duobus *P*, nisi quod pro o fenestra eiusdem for-
mae est || millibus *P* || quingentis *Alschevskius*, om. *P* || 19 nec multum
afuit quin *Alschevskius* ne *P* || 20 urps *P* || aequatae ex quatae *P* || 21 terra
tarentinis ed. *Mediol.* 1505, om. *P* || frumenti ex frumentis *P* || 23 leu]-
nus *P* || 25 syracusis *Gronovius* syracusus *P*¹ syracusanus *P*² || 26 pace *P*²
pece *P*¹ || cumponere *P* || 27 a *P*, aut a delendum aut carthaginiensibus
scribendum suspicatur *Alanus* em. *L.* IV p. 32 || 30 sociis *P*² sociis
ad *P*¹

erumperet ubi uellet, prohiberi poterat. haec eius gloria quia 5
iam imperatoris quoque famae officiebat, postremo in inuidiam
uertit, ut ne bene gestae quidem res iam Hannoni propter aucto-
rem satis laetae essent. postremo praefecturam eius filio suo dedit, 6
5 ratus cum imperio auctoritatem quoque ei inter Numidas erepturum.
quod longe aliter euenit: nam ueterem fauorem eius sua insuper 7
inuidia auxit, neque ille indignitatem iniuriae tulit confestimque
ad Laeuinum occultos nuntios misit de tradendo Agrigento. per 8
quos ut est facta fides compositusque rei gerendae modus, portam
10 ad mare ferentem Numidae cum occupassent pulsus inde custodibus
aut caesis, Romanos ad <id> ipsum missos in urbem acceperunt.
et cum agmine iam in media urbis ac forum magno tumultu iretur, 9
ratus Hanno non aliud quam tumultum ac secessionem, id quod
et ante acciderat, Numidarum esse ad comprimendam seditionem
15 processit. atque ille, cum ei multitudo maior quam Numidarum 10
procul uisa, et clamor Romanus haudquaquam ignotus ad auris
accidisset, priusquam ad ictum teli ueniret, capessit fugam. per 11
auersam portam emissus adsumpto comite Epicyde cum paucis ad
mare peruenit, nactique opportune paruum nauigium, relicta ho-
20 stibus Sicilia, de qua per tot annos certatum erat, in Africam
traiecerunt. alia multitudo Poenorum Siculorumque ne temptato 12
quidem certamine cum caeci in fugam ruerent, clausique exitus
essent, circa portas caesa. oppido recepto Laeuinus, qui capita 13
rerum Agrigenti erant, uirgis caesos securi percussit, ceteros prae-
25 damque uendit; omnem pecuniam Romam misit. fama Agrigen- 14
tinorum cladis Siciliam cum peruasisset, omnia repente ad Romanos
inclinauerunt. prodita breui sunt uiginti oppida, sex ui capta,
uoluntaria deditione in fidem uenerunt ad quadraginta. quarum 15
ciuitatum principibus cum pro cuiusque merito consul pretia poe-
30 nasque exsoluisset coegissetque Siculos positos tandem armis ad
agrum colendum animos conuertere, ut esset non incolarum modo 16
alimentis frugifera insula, sed urbis Romae atque Italiae, id quod
multis saepe tempestatibus fecerat, annonam leuaret, ab Agathyrna
inconditam multitudinem secum in Italiam transuexit. quattuor 17
35 milia hominum erant, mixti ex omni conluuione, exules, obaerati,

1 erumperet *P* || 4 latae *P* || postremo ε propter postremo *P* || 5 ei
Aldus et *P* || 6 euenit ε uenit *P* || 11 id ε, om. *P* || 13 non ε n *P* || 16 uisa
<esset> et *discipulus Siesbyei ap. Madu. em. L. p. 388* || 17 ictum *P* iac-
tum *A. Perizonius* || 18 comitem *P* || 19 nec|tique *P* || 26 cladi *P*² clau-
dis *P*¹ || 27 ui| sui *P* || 29 praetia *P* praemia ε || 33 agathyrna *P*

capitalia ausi plerique cum in ciuitatibus suis ac sub legibus uix-
rant, et, postquam eos ex uariis causis fortuna similis conglo-
18 uerat Agathyrnam, per latrocinia ac rapinam tolerantes uitam. hos
neque relinquere Laeuinus <in> insula tum primum noua pace coa-
lescente uelut materiam nouandis rebus satis tutum ratus est, et 5
Reginis usui futuri erant ad populandum Bruttium agrum adsue-
tam latrociniiis quaerentibus manum. et quod ad Siciliam attinet,
eo anno debellatum est.

41 In Hispania principio ueris P. Scipio nauibus deductis euo-
catisque edicto Tarraconem sociorum auxiliis classem onerariasque 1
2 ostium inde Hiberi fluminis petere iubet. eodem legiones ex hi-
bernis conuenire cum iussisset, ipse cum quinque milibus socio-
rum ab Tarracone profectus ad exercitum est. quo cum uenisset,
adloquendos maxime ueteres milites, qui tantis superfuerunt cladi-
3 bus, ratus contione aduocata ita disseruit: 'nemo ante me nouus
imperator militibus suis, priusquam opera eorum usus esset, gratiam
4 agere iure ac merito potuit; me uobis, priusquam prouinciam aut
castra uiderem, obligauit fortuna, primum quod ea pietate erga
5 patrem patrumque meum uiuos mortuosque fuistis, deinde quod
amissam tanta clade prouinciae possessionem integram et populo 2
6 Romano et successori mihi uirtute uestra obtinuistis. sed cum iam
benignitate deum id paremus atque agamus, non ut ipsi maneamus
in Hispania, sed ne Poeni maneant, nec ut pro ripa Hiberi stantes
arceamus transitu hostis, sed ut ultro transeamus transferamusque
7 bellum, uereor, ne cui uestrum maius id audaciusque consilium quam 5
aut pro memoria cladum nuper acceptarum aut pro aetate mea uidea-
8 tur. aduersae pugnae in Hispania nullius in animo quam meo minus
oblitterari possunt, quippe cui pater et patruus intra triginta dierum
spatium, ut aliud super aliud cumularetur familiae nostrae funus,
9 interfecti sunt; sed ut familiaris paene orbitas ac solitudo frangit 30
animum, ita publica cum fortuna tum uirtus desperare de summa
rerum prohibet. ea fato quodam data nobis sors est, ut magnis
10 omnibus bellis uicti uicerimus. uetera omitto, Porsinam, Gallos,
Samnites; a Punicis bellis incipiam. quot classes, quot duces,

1 cum *Maduigi* em. L. p. 387 sq. et cum P || ciuitatibus ex ciui-
tatebus P || 2 et] etet P || 3 ac] at P || 4 laeuianos P || in ε, om. P ||
5 nouandis P || 12 milib. P || 17 nobis ε nouis P || 19 meum ε eum P ||
21 optinuistis P || 22 parem P || 25 nec cui P || 26 cladium P || 28 obli-
tari P || 32 ea P¹ eo P² || data *Gramm* nata P || 33 belli P || por-
sinam P¹ porsinam P² || 34 quod quod || duces quod exercitus P

quot exercitus priore bello amissi sunt! iam quid hoc bello me- 11
morem? omnibus aut ipse adfui cladibus aut, quibus afui, maxi-
me unus omnium eas sensi. Trebia, Trasumennus, Cannae quid
aliud sunt quam monumenta occisorum exercituum consulumque
5 Romanorum? adde defectionem Italiae, Siciliae maioris partis, 12
Sardiniae; adde ultimum terrorem ac pauorem, castra Punica inter
Anienem ac moenia Romana posita et uisum prope in portis uictorem
Hannibalem: in hac ruina rerum stetit una integra atque immo-
bilis uirtus populi Romani, haec omnia strata humi erexit ac sus-
10 tulit. uos omnium primi, milites, post Cannensem cladem uadenti 13
Hasdrubali ad Alpis Italiamque, qui si se cum fratre coniunxisset,
nullum iam nomen esset populi Romani, ductu auspicioque patris
mei obstitistis; et hae secundae res illas aduersas sustinuerunt.
nunc benignitate deum omnia secunda, prospera, in dies laetiora 14
15 ac meliora in Italia Siciliaque geruntur; in Sicilia Syracusae, Agri-
gentum captum, pulsati tota insula hostes receptaque prouincia in
dicionem populi Romani est; in Italia Arpi recepti, Capua capta; 16
iter omne ab urbe Roma trepida fuga emensus Hannibal, in extre-
mum angulum agri Bruttii compulsus, nihil iam maius precatur
20 deos, quam ut incolumi cedere atque abire ex hostium terra liceat.
quid igitur minus conueniat, milites, quam, cum aliae super alias 17
clades cumularentur, ac di prope ipsi cum Hannibale starent, uos
hic cum parentibus meis — aequentur enim etiam honore nominis
— sustinuisse labantem fortunam populi Romani, nunc eosdem,
25 cum illic omnia secunda laetaque sunt, animis deficere? nuper 18
quoque <quae> acciderunt, utinam tam sine meo luctu quam * * *
nunc dii immortales imperii Romani praesides, qui centuriis
omnibus, ut mihi imperium iuberent dari, fuere auctores, iidem
auguriis auspiciisque et per nocturnos etiam uisus omnia laeta ac

3 tharsume|nus P || 4 exerci|tum P || 5 adde | fectione P || italiae ma-
loris partis, siciliae, sardiniae Forchhammer ap. Madu. em. L. p. 388 sq. ||
7 in portis P¹ impertis P² || 12 esset] set P || 13 mei] ei P || opstitis]tis P ||
17 ditionem Aldus ditione P || arpi ex arpi P || 19 brutti P || 24 nunc P²
nun P¹ || 25 cum ε I. H. Vossius quia P cum iam Maduigijs em. L. p. 388
|| 26 quae ε, om. P || quam P quam uestro transissent ER(VF) || 27 nunc
usque ad cap. 43, 8 imminet africa, quae SER seruauerunt, P(VF) omi-
serunt, genuina esse perspexit et demonstrauit Heervagenus commentatione
critica de T. Liuii XXVI, 41, 18—44, 1; de eis, quae ante hoc fragm. et
post id interciderunt, cf. Heervagenus l. l. p. 10 et Weissenbornii adnn. ||
27 qui om. ER || 28 dari delendum censet Duker || autores δ || 29 auspiciis-
que et SE auspiciis et αβγς et auspiciis et δ auspiciis ac ε || uisus om. δ

- 19 prospera portendunt. animus quoque meus, maximus mihi ad hoc tempus uates, praesagit nostram Hispaniam esse, breui extorre hinc omne Punicum nomen maria terrasque foeda fuga impletu-
 20 rum. quod mens sua sponte diuinat, idem subicit ratio haud fallax. uexati ab iis socii nostram fidem per legatos implorant, tres duces discordantes, prope ut defecerint alii ab aliis, trifariam
 21 exercitum in diuersissimas regiones distraxere: eadem in illos ingruit fortuna, quae nuper nos afflixit; nam et deseruntur ab sociis, ut prius ab Celtiberis nos, et diduxere exercitus, quae patri
 22 patruoque meo causa exitii fuit. nec discordia intestina coire eos in unum sinet, neque singuli nobis resistere poterunt. uos modo, milites, fauete nomini Scipionum, suboli imperatorum uestrorum
 23 uelut accisis recrescenti stirpibus. agite, ueteres milites, nouum exercitum nouumque ducem traducite Hiberum, traducite in terras
 24 cum multis fortibus factis saepe a uobis peragratis. breui faciam ut, quem ad modum nunc noscitis in me patris patrique similitudinem oris uultusque et lineamenta corporis, ita ingenii, fidei uirtutisque effigiem uobis reddam, ut reuixisse aut renatum sibi quisque Scipionem imperatorem dicat.
 42 Hac oratione accensis militum animis, relicto ad praesidium regionis eius M. Silano cum tribus milibus peditum et trecentis equitibus, ceteras omnes copias — erant autem uiginti quinque milia peditum, duo milia quingenti equites — Hiberum traiecit. ibi quibusdam suadentibus, ut, quoniam in tris tam diuersas regiones discessissent Punici exercitus, proximum aggrediretur, periculum esse ratus, ne eo facto in unum omnes contraheret, nec par esset unus tot exercitibus, Carthaginem Nouam interim op-

1 portendum γ || ad hec E || 2 extorre $SE\alpha\beta s$ extorrem δ ex tempore γ tempore ρ || 3 hin γ || implecturum γ || 4 mens] omnes δ || haud] γ^2 aut γ^1 || 5 his $E\delta$ hiis $\alpha\gamma$ || nostram βs nostramque $E^1\alpha\gamma\delta$ opem nostramque E^3 || implorant ras . ex implorauit γ || 6 discordantes $E\alpha\gamma\delta s$ discordantes β || 7 exercitum S exercitus $ER\rho$ || distraxe γ^1 , corr. γ^2 || illos G uiros $ER\varphi$ || 8 uos α || afflixit γ || et om. δ || a sociis s || 9 ab celtiberis α a celtiberis s || et om. $\beta\delta$ || deduxere $\beta\gamma^2 s$ || 10 patruoque] γ^1 patrioque γ^1 || exiti] α , sed e in ras . || 11 uobis γ || poterunt] α in $rasura$ || 12 fauere $\gamma\delta$ || soboli ER || nostrorum $\alpha\gamma\delta s$ || nostrorum imperatorum γ || 15 peragratis s agitatatis β || 17 lineamenta $E\alpha\gamma\delta$ || 18 effigiem $Hertzius$ exemplum effigiem ER || reuixisse α || 21 sillano δs || millibus β || trecentis ER quingentis ex *Polyb.* 10, 6, 7 *Sigonius* || 23 duo milia β || equi γ || 24 in tris $E\gamma\gamma s$ in terris α intus δ || 25 periculo $E^4\delta$ || 26 nec eo δ || omnes in unum γ || 27 esset unus ex unus esset E unus esset s || cartaginem] γ^2 cartaginam γ^1

pugnare statuit, urbem cum ipsam opulentam suis opibus tum 3
 hostium omni bellico apparatu plenam — ibi arma, ibi pecunia,
 ibi totius Hispaniae obsides erant —, sitam praeterea cum oppor- 4
 tune ad traiciendum in Africam tum super portum satis amplum
 5 quantacvis classi et nescio an unum in Hispaniae ora, qua nostro
 adiacet mari. nemo omnium, quo iretur, sciebat praeter C. Laelium. 5
 is classe circummissus ita moderari cursum nauium iussus erat,
 ut eodem tempore Scipio ab terra exercitum ostenderet et classis
 portum intraret. septimo die ab Hiberno Carthaginem uentum est si- 6
 mul terra marique. castra ab regione urbis, qua in septemtrionem
 uersa est, posita; his ab tergo — nam frons natura tuta erat — du-
 plex uallum obiectum. etenim sita Carthago sic est: sinus est maris 7
 media fere Hispaniae ora, maxime Africo uento oppositus, <ad duo mi-
 lia> et quingentos passus introrsus retractus, paulo plus <mille et du-
 15 centos> passus in latitudinem patens. huius in ostio sinus parua 8
 insula obiecta ab alto portum ab omnibus uentis praeterquam Africo
 tutum facit. ab intimo sinu paeninsula excurrit, tumulus is ipse,
 in quo condita urbs est, ab ortu solis et a meridie cincta mari;
 ab occasu stagnum claudit paulum etiam ad septemtrionem fusum,
 20 incertae altitudinis utcumque exaestuatur aut deficit mare. conti- 9
 nenti urbem iugum ducentos fere et quinquaginta passus patens
 coniungit. unde cum tam parui operis munitio esset, non obiecit
 uallum imperator Romanus, seu fiduciam hosti superbe ostentans, 10

1 cum G tum *Eaβδeφ* tamen γ || oppibus γ || 2 bellico] belli eo γ ||
 pecunia *SER* pecuniae ε || 3 cum G tum *ERφ* || oportune *Eas* || 5 nescio δ ||
 an unum S an unam ε an num *E'αβs* annum γδ an omnium *E³* || in hispa-
 niae ora *Sye* hispaniae oram *Eβε* in hispaniae oram αδ || qua *Sβ* quam
E'ayδs quae *E³* in marg. ε || 6 adiectet γ || omnium] *E*, al' autem *E* in marg.
 || 7 cursus β || 8 scipio ab terra *SE*, om. *Rε* || exercitum *S* exercitus *ERε* ||
 ostenderet *Eayδs* se ostenderet β || et *ERε* om. *S* || 9 hyero *as* hiero γδ ||
 10 a *as* || quia γ || 11 hiis γ || a *ads* || natura] nam δ || duplex uallum ob-
 iectum coll. *Polyb.* 10, 9, 7 *ducibus Gronouio et Schelio Weissenbornius*
 nullum uallum obiectum *ER* nullum obiectum *S* nullum obiectum uallum ε ||
 12 etenim *S* et enim *E* ceterum *Rε* || 13 africo] *E³* africe *E¹* || uento africo δ ||
 ad duo milia ex *Polyb.* 10, 10, 1 *Sigonius*, om. *ER(Sε)* || 14 et *GER*,
 om. φ || paulo *ERε* paululo *S* || mille et ducentos passus *scripsi duce Cre-*
uorio coll. Polyb. 10, 10, 1 mille passuum *Duker* passuum *ER(Sε)*, sed *E*
duodecim, *ds* *sex* uel *septem litterarum spatium post passuum reliquerunt* ||
 15 latitudine γs altitudinem α altitudine βδ || hostio *R* || 16 ab omnibus] et
 omnibus δ || 17 tutum om. *ER* || paeninsula ex paeneinsula *E* paene in-
 sulae β || 18 inquo *E* || cinctus β cinta δ || 19 ab ex et ab *E* || stagnum α ||
 20 coniungit γs clauit γ¹ || paulum *S* patulum *ERε* || etiam *SER* et ε || fuscum γ ||
 21 ostentans δ || aut deficit *SE*, om. *Rε* || 21 urbe *E* || ferme γ || 23 ostentans α

42 siue ut subeunti saepe ad moenia urbis recursus pateret. cetera,
 quae munienda erant, cum perfecisset, naues etiam in portu, uelut
 maritimam quoque ostentans obsidionem, instruxit; circumuectus-
 que classem cum monuisset praefectos nauium, ut uigilias noctur-
 nas intenti seruarent, omnia ubique primo obsessum hostem conari, 5
 2 regressus in castra, ut consilii sui rationem, quod ab urbe potis-
 simum oppugnanda bellum orsus esset, militibus ostenderet et spem
 3 potiundae cohortando faceret, contione aduocata ita disseruit: 'ad
 urbem unam oppugnandam si quis uos adductos credit, is magis
 operis uestri quam emolumenti rationem exactam, milites, habet. 10
 oppugnabitis enim uere moenia unius urbis, sed in una urbe uni-
 4 uersam ceperitis Hispaniam. hic sunt obsides omnium nobilium
 regum populorumque; qui simul in potestate uestra erunt, extemplo
 omnia, quae nunc sub Carthaginiensibus sunt, in dicionem tradent;
 5 hic pecunia omnis hostium, sine qua neque illi gerere bellum 15
 possunt, quippe qui mercenarios exercitus alant, et quae nobis
 6 maximo usui ad conciliandos animos barbarorum erit; hic tormenta,
 arma, omnis apparatus belli est, qui simul et uos instruet et hostis
 7 nudabit. potiemur praeterea cum pulcherrima opulentissimaque
 urbe tum opportunissima portu egregio, unde terra marique, quae 20
 belli usus poscunt, suppedientur. quae cum magna ipsi habebi-
 8 mus, tum dempserimus hostibus multo maiora. haec illis arx, hoc
 horreum, aerarium, armamentarium, hoc omnium rerum receptacu-
 lum est; huc rectus ex Africa cursus est; haec una inter Pyre-
 naeum et Gadis statio; hinc omni Hispaniae imminet Africa. * * * 25

1 siue usque ad quoque ostentans om. γ || 3 obstantans α || 4 classem
 SE¹ α classe E³ $\beta\gamma\delta\epsilon\zeta$ || 5 intenti S interim ER ϵ || 6 consilii γ || ab urbe S
 ad urbem ER ϵ || 7 oppugnanda S oppugnandam ER ϵ || bellum SER bello ϵ
 || 8 cohortando S hortando Ea $\beta\delta\epsilon$ ortando γ urbis hortando ϵ || conctione γ
 || diseruit $\gamma\delta$ || 9 oppugnandam ER ϕ oppugnandum G || credit E¹ al' que-
 ritur E³ in margine; querit, *suprascripto* al' credit, δ || is id δ || 10 no-
 stri γ || exactam om. β || 11 urbis unius E || 12 caperitis δ || hic ras. ex
 hinc E || nobilium E¹, del. E³ || 14 omniaque nunc γ || sub in δ || dicio-
 nem $\delta\epsilon$ ditionem SE β dictionem $\alpha\gamma$ ditionem nostram ϵ dicionem populi
 romani Weissenbornius || 16 mercenarios $\beta\gamma\epsilon$ || et quae] que et δ || uobis ER
 || 17 maximo GER maxime ϕ || tormenta ER ϵ tormenta ARmenta S ||
 18 arma omnis] *bis scrips. sed priore loco del. ϵ* || simul et SE simul R ϵ ||
 uos om. δ || hostis E γ hostes $\alpha\beta\delta\epsilon$ || 19 cum Eay tum $\beta\delta\epsilon$ || pulcerima γ
 pulcherrima δ || 20 oportunnissima Ea $\delta\epsilon$ || 21 cum] tum γ || habimus δ || 22 de-
 presserimus $\alpha\epsilon$ depreserimus γ || hoc GER haec ϕ || 23 orreum Ea $\beta\gamma\epsilon$ || hoc
 GE $\beta\gamma\delta$ hec α hic ϵ haec ϕ || 24 huc Aldus hoc E¹ hic E³R || 25 gadis E γ
 gades $\alpha\beta\delta\epsilon$ || omnia R || iminet $\alpha\delta\epsilon$ || post africa in ER(VF) haec sequuntur,

* * armauerat. cum terra marique instrui oppugnationem 44
 uideret, et ipse copias ita disponit: oppidanorum duo milia ab ea 2
 parte, qua castra Romana erant, opponit, quingentis militibus arcem
 insidit, quingentos tumultu urbis in orientem uerso inponit; mul-
 titudinem aliam, quo clamor, quo subita uocasset res, intentam ad
 omnia occurrere iubet. patefacta deinde porta eos, quos in uia 8
 ferente ad castra hostium instruxerat, emittit. Romani duce ipso
 praecipiente parumper cessare, ut propiores subsidiis in certamine
 ipso summittendis essent. et primo haud impares steterunt acies; 4
 10 subsidia deinde identidem summissa e castris non auerterunt solum
 in fugam hostis, sed adeo effusis institerunt, ut, nisi receptui ce-
 cinisset, permixti fugientibus inrupturi fuisse in urbem uiderentur.
 trepidatio uero non in proelio maior quam tota urbe fuit. multae 5
 stationes pauore atque fuga desertae sunt, relictique muri, cum
 15 qua cuique erat proximum desiluissent. quod ubi egressus Scipio 6
 in tumultum, quem Mercuri uocant, animaduertit, multis partibus
 nudata defensoribus moenia esse, omnis e castris excitos ire ad
 oppugnandam urbem et ferre scalas iubet. ipse trium prae se 7
 iuuenum ualidorum scutis oppositis — ingens enim iam uis omnis
 20 generis telorum e muris uolabat — ad urbem succedit, hortatur,
 imperat quae in rem sunt, quod(que) plurimum ad accendendos 8
 militum animos intererat, testis spectatorque uirtutis atque ignauiae
 cuiusque adest. itaque in uulnera ac tela ruunt, neque illos muri 9
 neque superstantes armati arcere queunt, quin certatim ascendant.
 25 et ab nauibus eodem tempore ea, quae mari adluitur, pars urbis 10
 oppugnari coepta est. ceterum tumultus inde maior quam uis (ad)hi-

*quae spuria esse perspexit Heernvagenus: sed quoniam uos instructos et
 ordinatos cognosco, ad carthaginem nouam oppugnandam totis uiribus et
 bono animo transeamus'. cumque omnes una uoce hoc faciendum succla-
 marent, eos carthaginem duxit. tunc terra marique eam oppugnari iubet.
 contra mago poenorum dux (cum terra marique cet.); in E haec angu-
 stiore scriptura et minoribus litteris, quam quae praecedunt, sed ab eadem
 manu scripta sunt || 1 ab armaue|rat incipit rursus P || 2 millia P || 4 in-
 sidit Maduigijs em. L. p. 389 insedit P || 7 emittit uidebatur scribendum
 (cf. Weissenbornii adn.) mittit P || 9 impare P || 11 cecidisset P¹, corr. P² ||
 13 proelio ex proellu P || 14 fuga Gronouius oga P¹ loca P² || m|uiri P ||
 15 ubi egressus Salmasius obuerecessus P¹ obuereassus P² || 16 mercurii
 (mercuri Weissenb.) uocant Rubenius mercuriumcant P || animaduertit
 Salmasius an|tiaduertit P animum aduertit Weissenbornius || 18 oppug-
 nandandam P¹, corr. P² || 21 quodque & quod P || plurimum P² || 23 uulne-
 rata ac P || 24 acce|re P¹, corr. P² || ascendant P || 26 coeptast P || ad-
 hiberi Gronouius |hiberi P fieri Rupertius*

11 beri poterat. dum adplicant, dum raptim exponunt scalas milites-
 que, dum qua cuique proximum est in terram euadere properant,
 45 ipsa festinatione et certamine alii alios inpediunt. inter haec re-
 pleuerat iam Poenus armatis muros, et uis magna ex ingenti copia
 2 congesta telorum suppeditabat. sed neque uiri nec tela nec quic- 5
 quam aliud aequae quam moenia ipsa sese defendebant. rarae enim
 scalae altitudini aequari poterant, et quo quaeque altiores, eo in-
 3 firmiores erant. itaque cum summus quisque euadere non posset,
 subirent tamen alii, onere ipso frangebantur. quidam stantibus
 scalis cum altitudo caliginem oculis offudisset, ad terram delati 11
 4 sunt. et cum passim homines scalaeque ruerent, et ipso successu
 audacia atque alacritas hostium cresceret, signum receptui datum
 5 est; quod spem non praesentis modo ab tanto certamine ac labore
 quietis obsessis, sed etiam in posterum dedit, scalis et corona capim
 urbem non posse, opera et difficilia esse et tempus datura ad feren- 11
 dam opem imperatoribus suis.

6 Vix prior tumultus conticuerat, cum Scipio ab defessis iam
 uulneratisque recentis integrosque alios accipere scalas iubet <et>
 7 ui maiore adgredi urbem. ipse, ut ei nuntiatum est aestum dece-
 dere, quod per piscatores Tarraconenses nunc leuibus cumbis nunc, 20
 ubi eae siderent, uadis peruagatos stagnum conpertum habebat
 facilem pedibus ad murum transitum dari, eo <quingentos> secum
 8 armatos duxit. medium ferme diei erat, et ad id, quod sua sponte
 cedente in mare aestu trahebatur aqua, acer etiam septemtrio ortus
 inclinatum stagnum eodem quo aestus ferebat et adeo nudauerat 25
 uada, ut alibi umbilico tenus aqua esset, alibi genua uix superaret.
 9 hoc cura ac ratione conpertum in prodigium ac deos uertens
 Scipio, qui ad transitum Romanis mare uerterent et stagna au-
 ferrent uiasque ante numquam initas humano uestigio aperirent,
 Neptunum iubebat ducem itineris sequi ac medio stagno euadere
 46 ad moenia. ab terra ingens labor succedentibus erat; nec altitu-
 dine tantum moenium impediabantur, sed quod hostis ad ancipiti-
 utrimque ictus subiectos habebant Romanos, ut latera infestiora

1 raptim *Creuerius* partim *P* || 3 alia alios *P* || 4 et ingenti conia *P*
 5 suppe[d]abat *P* || teli *P* || 6 aequae *P* || 8 erunt *P* || 9 alii *P*¹ alie *P*²
 11 scalae/quae *P* || 15 datura *Ascensius* 1513 daturum *P* datum iri *conie*
Weissenbornius || 18 et *c*, *om.* *P* || 19 adcredi *P* || 21 ea *P* || uagis *P* || 22
 quingentos secum *Creuerius* (eo secum *Gronouius*) eos | eum *P*¹ eos *P*²
 24 aestu] estut *P* || 26 ut alibi *P*² ut libi *P*¹ || 30 itineris equi *P* || 32 hosti
 euntis *P*, quod nondum emendatum, tuentes *Gronouius* superstantes *De*
ringius defendentes *Weissenbornius* || 33 ictus| *P*² ictus | ictus *P*¹

subeuntibus quam aduersa corpora essent. at parte in alia quin- 2
gentis et per stagnum facilis transitus et in murum ascensus inde
fuit: nam neque opere emunitus erat, ut ubi ipsius loci ac stagni
praesidio satis creditum foret, nec ulla armatorum statio aut custo-
dia opposita intentis omnibus ad opem eo ferendam, unde periculum
ostendebatur. ubi urbem sine certamine intrauere, pergunt inde 3
quanto maximo cursu poterant ad eam portam, circa quam omne
contractum certamen erat. in quod adeo intenti omnium non 4
animi solum fuere, sed etiam oculi auresque pugnantium spectan-
tiumque et adhortantium pugnantis, ut nemo ante ab tergo senserit 5
captam urbem, quam tela in auersos inciderunt et utrimque anci-
pitem hostem habebant. tum turbatis defensoribus metu et moenia 6
capta, et porta intus forisque pariter refringi coepta; et mox cae-
lendo confectis ac distractis, ne iter impediretur, foribus armati
impetum fecerunt. magna multitudo et muros transcendebat, sed 7
i passim ad caedem oppidanorum uersi; illa, quae portam ingressa
erat, iusta acies cum ducibus, cum ordinibus media urbe usque
in forum processit. inde cum duobus itineribus fugientis uideret 8
hostis, alios ad tumultum in orientem uersum, qui tenebatur quin-
centorum militum praesidio, alios in arcem, in quam et ipse Mago
cum omnibus fere armatis, qui muris pulsi fuerant, refugerat,
partim copiarum ad tumultum expugnandum mittit, partim ipse ad
arcem ducit. et tumulus primo impetu est captus, et Mago, arcem 9
conatus defendere, cum omnia hostium plena uideret neque spem
illam esse, se arcemque et praesidium dedit. quoad dedita arx 10
est, caedes tota urbe passim factae, nec ulli puberum, qui obuius
fuit, parcebatur; tum signo dato caedibus finis factus; ad praedam
uictores uersi, quae ingens omnis generis fuit.

1 in alia] in spurium esse suspicatur Weissenbornius || 4 incipiunt SGL
|| armatorum PL arma eorum λ || 5 eo ferendam SL offerendā P feren-
dam φλ || 7 polteras P¹, corr. P² || 9 fuere] φ fuerant G || 10 et om. P ||
ante a tergo senserit S ab tergo an (ante P²) sentiret P sentiret ante a
tergo φ || 11 capitam P¹, corr. P² || tela P² teta P¹ || aduersos P || et S,
om. P_φ || 12 tunc uerbatis P || 13 coepta P_φ coepit S || cedendo P || 14 con-
fectis P_φλ contractis GL || ac distractis P_φ, om. G || impediret for-
tibus P || 16 hī G || P¹ ~ P² ipsi φ || illa | que P || 17 usque L, om. P_λ || 20 militum
militum P || alios P_λ alios qui L || in arcem L, om. P_λ || 22 tu[m]ultum P ||
partim P partem φ, om. S || 24 plena P² plera P¹ || spem ullam L in ras.
stipulam P || 25 se P¹ L, del. P², om. λ || 26 cedet P || urbe PL urbem λ
|| 27 fuit P fuisset Siesbyeus ap. Madu. em. L. p. 389, aut hoc aut fuerat
Wamborgius Tidskrift IX 109 || aedibus P || 28 inges P

- 47 Liberorum capitum uirile secus ad decem milia capta. inde
 qui ciues Nouae Carthaginis erant dimisit, urbemque et sua omnia,
 2 quae reliqua eis bellum fecerat, restituit. opifices ad duo milia
 hominum erant: eos publicos fore populi Romani edixit cum spe
 propinqua libertatis, si ad ministeria belli enixe operam nauassent. 5
 3 ceteram multitudinem incolarum iuuenum ac ualidorum seruorum
 in classem ad supplementum remigum dedit; et auxerat nauibus octo
 4 captiuis classem. extra hanc multitudinem Hispanorum obsides erant,
 5 quorum perinde ac si sociorum liberi essent cura habita. captus
 et apparatus ingens belli: catapultae maximae formae centum ui- 10
 6 ginti, minores ducentae octoginta una, ballistae maiores uiginti
 tres, minores quinquaginta duae, scorpionum maiorum minorumque
 et armorum telorumque ingens numerus, signa militaria septua-
 7 ginta quattuor. et auri argentique relata ad imperatorem magna
 uis: paterae aureae fuerunt ducentae septuaginta sex, librae ferme 15
 omnes pondo; argenti infecti signatique decem et octo milia et
 8 trecenta pondo, uasorum argenteorum magnus numerus; haec
 omnia C. Flaminio quaestori adpensa adnumerataque sunt; tritici
 9 quadringenta milia modium, hordei ducenta septuaginta. naues
 onerariae sexaginta tres in portu expugnatae captaeque, quaedam
 cum suis oneribus, frumento, armis, aere praeterea ferroque et
 linteis et sparto et nauali alia materia ad classem aedificandam:
 10 ut minimum omnium inter tantas opes belli captas Carthago ipsa
 fuerit.
- 48 Eo die Scipio, C. Laelio cum sociis naualibus urbem custo- 25
 2 dire iusso, ipse in castra legiones reduxit fessosque milites omni-
 bus uno die belli operibus, quippe qui et acie dimicassent et
 capienda urbe tantum laboris periculique adissent et capta cum

1 secus *PL* sexus λ || 2 karthaginis *P* || 3 milia *P* || 4 publicos *PL*
 publico λ || edixit *PL* edixet, ut uidetur, λ || 5 propinqua *P*² pro|propin-
 qua *P*¹ || enixae *ras.* ex ennixae *P* || 7 remigum ex regmigum *P* || (decem
 et) octo ex *Polyb.* 10, 17, 13 *Sigonius* || 8 opsides *P* || 10 formae *PS*
 ferme φ || 12 maiorum *om.* *P* || 14 ar|genti (*om.* que) *P* || 15 patere *P* ||
 librae φ *Maduigi* *em. L. p. 389 sq.* li|bras *P* librales *S* || 16 infecti *Gro-*
nouius fac|ti *P* || 17 uasorum *P*² uastorum *P*¹ || 18 c *P*¹ $\bar{g}$ *P*² || adnumera-
 taque *P* || 19 hordei *P*² horosi *P*¹ || septaginta ex septeaginta *P* || naues *S*
 ad | naues *P* at naues φ ac naues ϵ || 20 expugnatae λ , sed e posterior a
L in *ras.* || capteque quedam *L* in *ras.* que quaedam *P* || 21 cum *PL* in λ ||
 22 nauali | alia *P*² φ nauali ali | alia *P*¹ naualia *S* nauali (li a *L* in *ras.*)
 alia λ || adificandam *P*¹, *corr.* *P*² || 23 belli captas *SL* belli castas *P*¹
 bellicas *P*² φ λ || 25 sociis] λ , sed extrema s a *L* in *ras.* || 27 operibus *P* φ
 operis *S* || 28 capienda *PS* in capienda φ || et capta cum his qui in arcem

his, qui in arcem confugerant, iniquo etiam loco pugnassent, curare corpora iussit. postero die militibus navalibusque sociis convocatis primum dis immortalibus laudes gratesque egit, qui se non urbis solum opulentissimae omnium in Hispania uno die compotem fecissent, sed ante eo congressissent omnis Africae atque Hispaniae opes, ut neque hostibus quicquam relinqueretur, et sibi ac suis omnia superessent. militum deinde uirtutem conlaudauit, quod eos non eruptio hostium, non altitudo moenium, non inexplorata stagni uada, non castellum in alto tumultu situm, non munitissima arx deterruisset, quo minus transcenderent omnia perumprentque: itaque quamquam omnibus omnia deberet, praecipuum muralis coronae decus eius esse, qui primus murum ascendisset; profiteretur qui se dignum eo duceret dono. duo professi sunt, Q. Tiberilius centurio legionis quartae et Sex. Digitus socius naualis. nec ipsi tam inter se acriter contendebant, quam studia excita- uerant uterque sui corporis hominum. sociis C. Laelius praefectus classis, legionariis M. Sempronius Tuditanus aderat. ea contentio cum prope seditionem ueniret, Scipio tris recuperatores cum se daturum pronuntiasset, qui cognita causa testibusque auditis iudicarent, uter prior in oppidum transcendisset, C. Laelio et M. Sempronio aduocatis partis utriusque P. Cornelium Caudinum de medio adiecit eosque tris recuperatores considerare et causam cognoscere iussit. cum res eo maiore ageretur certamine, quod amoti tantae dignitatis non tam aduocati quam moderatores studiorum fuerant, C. Laelius relicto consilio ad tribunal ad Scipionem accedit eumque docet rem sine modo ac modestia agi, ac prope esse, ut manus inter se conferant; ceterum etiam si uis absit, nihilo minus detestabili exemplo rem agi, quippe ubi fraude ac periurio decus

Confugerant iniquo etiam loco pugnassent in margine addidit L, om. λ || 2 militibus P^a militus Pⁱ || 5 eo PL eum λ || congressissent PL congressis- ment λ || 7 quod] λ, sed d a L in ras., etiam supra lineam post d est ra- tura || 8 inexplorata PL explorata λ || 10 arx] ars P || deterruisset Pⁱ deter- ruiisset P^a || perruperentq; λ, sed litterae n altera pars et tq; a L in ras. || 11 praecipuum PS pretium tamen q || 13 q.] que P || tiberilius P trebel- lius S tyberilius q || 14 sex.] sextus a L in ras.; in marg. L adscripsit praefectus || 16 laelius praefectus classis Rhenanus leliusque tectus classis S laeliusq. classis P laelius classicis q || 17 legionarii P^a legionaris L || 19 testibusque PL testibus λ || 21 p. S, om. Pq || caudinum PS claudium q || 22 adiecit PL a iecit λ || 23 quod amoti PS et in ras. L quod admoti q || 24 dignitatis PS indignitatis q || 25 ad tribunal ε an tribunal P ante tribunal ε || accendit Pⁱ, corr. P^a || eumq. PL eum λ || 27 apsit P

12 petatur uirtutis. stare hinc legionarios milites, hinc classicos, per
 omnis deos paratos iurare magis quae uelint, quam quae sciant
 uera esse, et obstringere periurio non se solum suumque caput,
 13 sed signa militaria et aquilas sacramentique religionem. haec se ad
 eum de sententia P. Cornelii et M. Sempronii deferre. Scipio
 conlaudato Laelio ad contionem aduocauit pronuntiauitque se satis
 compertum habere Q. Tiberilium et Sex. Digitium pariter in murum
 escendisse, seque ambos uirtutis causa coronis muralibus do-
 14 nare. tum reliquos, prout cuiusque meritum uirtusque erat, do-
 nauit; ante omnis C. Laelium praefectum classis et omni genere
 laudis sibimet ipsi aequauit et corona aurea ac triginta bubus
 donauit.

49 Tum obsides ciuitatum Hispaniae uocari iussit; quorum quan-
 tus numerus fuerit piget scribere, quippe cum alibi trecentos ferme,
 2 alibi tria milia septingentos uiginti quattuor fuisse inueniam. aequae
 et alia inter auctores discrepant. praesidium Punicum alius decem,
 alius septem, alius haud plus quam duum milium fuisse scribit. capta
 alibi decem milia capitum, alibi supra quinque et uiginti inuenio.
 3 scorpiones maiores minoresque ad sexaginta captos scripserim, si
 auctorem Graecum sequar Silenum; si Valerium Antiatem, maiorum
 4 scorpionum sex milia, minorum decem et tria milia: adeo nullus
 4 mentiendi modus est. ne de ducibus quidem conuenit. plerique
 Laelium praefuisse classi, sunt qui M. Iunium Silanum dicant;
 5 Arinen praefuisse Punico praesidio deditumque Romanis Antias
 6 Valerius, Magonem alii scriptores tradunt. non de numero nauium
 6 captarum, non de pondere auri atque argenti et redactae pecu-
 niae conuenit. si aliquis adsentiri necesse est, media simillima
 7 ueris sunt. ceterum uocatis obsidibus primum uniuersos bonum

2 paratos *SL* appa[re]tos *Pe* λ quam quae *PL* quamque λ || 3 opstrin-
 gere *P* || 4 se *L*, om. *Pl* || 6 aduocauit *Pe* uocauit *S* || 7 compertum ha-
 bere *Pe* comperisse *S* || q.] que *P* || 8 ambos *L*, om. *Pl* || 9 cuiusque
 cuique *P* || uirtusque *PL* uirtutisque λ || 11 ipsi ϵ *Heller Philol. XII 657*
 ipse *P* || xxx *Pe* uiginti *S* || bubus *PS* bobus ϵ || 13 opsid[es] *P* obsides *L*
 ipsi obsides λ || 14 cum *G* ubi *Pe* || 15 inueniam *PL* inuenia λ || 17 m-
 liliu[m] *P* || 18 alibi decem milia capitum *L*, om. *Pl* || inuenio λ , sed o a *L*
 in ras., inuenias *P* || 20 grecum *P* || maiorum ex maiorum antiatem
 ma; *P* maioru[m] λ , sed ti a *L* in ras. || 21 x. et tria *L* decem | tria *P*
 x. tria λ || millia *P* || 22 de ducibus *PL*, om. λ || 24 antias ualerius *PL*
 antia sualerius λ || 26 pondere ϵ po[n]ere *P* numero *S* || atq. argen[ti] *PS*
 argenti[que] ϵ || redactae pecuniae *Pe* redacta pecunia *S* || 27 aliquis *PS*
 aliquib[us] ϵ || adsentiri *PS* assentiri ϵ || simillima *Pe* similia *S* || 28 ueris ϵ
 ueneris *P* ueri *S*

minum habere iussit: uenisse enim eos in populi Romani pote- 8
 statem, qui beneficio quam metu obligare homines malit exterasque
 gentis fide ac societate iunctas habere quam tristi subiectas seruitio.
 Inde acceptis nominibus ciuitatum recensuit captiuos, quot cuius- 9
 que populi essent, et nuntios domum misit, ut ad suos quisque
 recipiendos ueniret. si quarum forte ciuitatum legati aderant, eis 10
 praesentibus suos restituit; ceterorum curam benigne tuendorum
 C. Flaminio quaestori attribuit. inter haec e media turba obsi- 11
 tum mulier magno natu, Mandoni uxor, qui frater Indibilis Ille-
 getum reguli erat, fletu ad pedes imperatoris procubuit obtestari-
 que coepit, ut curam cultumque feminarum impensius custodibus
 commendaret. cum Scipio nihil defuturum iis profecto diceret, 12
 cum rursus mulier: 'haud magni ista facimus' inquit; 'quid enim
 mihi fortunae non satis est? alia me cura aetatem harum intuen-
 tem — nam ipsa iam extra periculum iniuriae muliebris sum —
 stimulat.' et aetate et forma florentes circa eam Indibilis filiae 13
 rant aliaeque nobilitate pari, quae omnes eam pro parente cole-
 ant. tum Scipio 'meae populiue Romani disciplinae causa fa- 14
 cerem', inquit 'ne quid, quod sanctum usquam esset, apud nos
 iolaretur; nunc ut id curem impensius, uestra quoque uirtus 15
 ignitasque facit, quae ne in malis quidem oblatae decoris matro-
 nis estis.' spectatae deinde integritatis uiro tradidit eas, tuerique 16
 rud secus uerecunde ac modeste quam hospitum coniuges ac
 atres iussit.

1 uenisse P^a uenisses | P¹ || enim L, om. P¹ || 3 tris'ti P_q a tristi S ||
 quod P || 7 benigne PL, om. λ || 8 quiaestori P || e P_q, om. S || obsi'dum PL
 uidium λ || 9 mandonni P mandonil λ, sed ii a L in ras. || uxor qui frater
 idibilis L in ras. in angusto spatio || illegetum P¹ illegetum P^a leerge
 om λ, nisi quod le a L praescriptum est || 10 procubuit PL procidit λ
 xubuit, quod L suprascripserat, nunc erasum est || optesta|rique P ||
 1 defuturum iis (his L) profecto SL defuturum | profecto P¹ profecto
 sfuturum q || 13 rusus P || hau P || 14 alia me | aliam P alia me angit S
 lia mihi q || alia me cura etatem harum intuentem L in ras. || 15 nam PL
 a λ || iam e nam P || muliebris sum stimulat L praeter primas tres lit-
 ras in ras. || sum] cum P || 16 stimulat et P simul S animum stimulat.
 tabant q || filie erant aliaeque nobilitate L praeter fili et litate, quae a λ
 scripta sunt, partim in ras. partim in marg.; erant aliaeque, quae uerba
 primum supra lineam addiderat, nunc erasa sunt (filieque nobilitate λ?)
 17 erant aliaeque SL que P (λ?) || nobilitati P || quae P et in ras. L ||
 am PL, om. λ || 19 quid q quit P, om. S || es|se P || apud P || 21 facit P_q,
 m. S¹ monet S² || obla|tae P || 22 spectate P || 23 uerecundae P || hospi-
 um S et in ras. L hostitu P ciuium q

50 Captiua deinde a militibus adducitur ad eum adulta uirgo
 adeo eximia forma, ut, quacumque incedebat, conuerteret omnium
 2 oculos. Scipio, percunctatus patriam parentesque, inter cetera
 accepit desponsam eam principi Celtiberorum; adulescenti Allucio
 3 nomen erat. extemplo igitur parentibus sponsoque ab domo ac-
 citis, cum interim audiret deperire eum sponsae amore, ubi pri-
 mum uenit, accuratiore eum sermone quam parentis adloquitur:
 4 'iuuenis' inquit 'iuuenem appello, quo minor sit inter nos huius
 sermonis uerecundia. ego, cum sponsa tua capta a militibus no-
 stris ad me ducta esset, audiremque tibi eam cordi esse, et forma 10
 5 faceret fidem, quia ipse, si frui liceret ludo aetatis, praesertim in
 recto et legitimo amore, et non res publica animum nostrum oc-
 cupasset, ueniam mihi dari sponsam impensius amanti uellem, tuo,
 6 cuius possum, amoris faueo. fuit sponsa tua apud me eadem qua
 apud soceros tuos parentisque suos uerecundia; seruata tibi est, 15
 7 ut inuiolatum et dignum me teque dari tibi donum posset. hanc
 mercedem unam pro eo munere paciscor: amicus populo Romano
 sis et, si me uirum bonum credis esse, qualis patrem patruumque
 meum iam ante hae gentes norant, scias multos nostri similes in
 8 ciuitate Romana esse nec ullum in terris hodie populum dici posse, 20
 quem minus tibi hostem tuisque esse uelis aut amicum malis.
 9 cum adulescens simul pudore et gaudio perfusus, dextram Scipio-
 nis tenens, deos omnis inuocaret ad gratiam illi pro se referen-
 dam, quoniam sibi nequaquam satis facultatis pro suo animo atque
 illius erga se merito esset, parentes inde cognatique uirginis appel-
 10 lati; qui, quoniam gratis sibi redderetur uirgo, ad quam redimen-
 11 dam satis magnum attulissent auri pondus, orare Scipionem, ut
 id ab se donum acciperet, coeperunt, haud minorem eius rei apud

2 ut *P¹* aut *P¹* | 4 desponsam *PS* desponsatam *e* | eā, *Pl* eam esse *L*
 allucio *S* aluccio *P* luceio *e* | 5 ab *Pe* a *S* | accipitis *P¹* arciptis *P²* ||
 S quo *S* et in ras. *L*. om. *Pe* | minor *Pe* minus *S* | inter | nos huius *Pe* |
 huius inter nos *SL* | 9 tua capta *PSL* tua uocata *e* uocata *l* | 10 esset |
 esse *P* | 11 praeserti *P* | in recto (uel recto) *S* in lecto et lecto *P* in recto
 et lecto *L* illecto et laeto *e* inlecto et leto *l* | 12 et legitimo *PS* legitimo-
 que *e* | res *p* - *P* res *p¹* *L* *p* *l* | 13 dari *P¹* dari *P²* | 14 possum *P¹SL*
 sponso *P²* sponsa est *e* sponso *l* | amoris *PL* amari *l* | qua | quam *PL*
 quare *l* | 15 tibi est *PSG* est tibi *ey* | 16 patrū que *P* | 22 cum adule-
 scens *S* adulescens *P* adolescens *e* | et gaudio *PS* gaudioque *e* | perfusus *S*
 peritusus *P¹* periculus *P²* percussus *e* | dextram *PL* dextra *l* | 23 inuo-
 caret *PS* inuocare *e* | 24 quā iam *P* | 25 merito *SL*. om. *Pe* | 28 ab
 se *PS* *l* *h* *h* *S²*

gratiam futuram esse affirmantes quam redditae inuiolatae foret
 rginis. Scipio, quando tanto opere peterent accepturum se pol- 12
 itus, poni ante pedes iussit uocatoque ad se Allucio 'super dotem,'
 quit 'quam accepturus a socero es, haec tibi a me dotalia dona
 cedent' aurumque tollere ac sibi habere iussit. his laetus donis 13
 moribusque dimissus domum impleuit popularis laudibus meritis
 ipionis: uenisse dis simillimum iuuenem, uincentem omnia cum
 mis tum benignitate ac beneficiis. itaque dilectu clientium ha- 14
 to cum delectis mille et quadringentis equitibus intra paucos
 es ad Scipionem reuertit.

Scipio retentum secum Laelium, dum captiuos obsidesque et 51
 aedam ex consilio eius disposeret, satis omnibus compositis, data 2
 inquereme (e) captiuis (at)que Magone et quindecim fere sena-
 ribus, qui simul cum eo capti erant, in nauem inpositis nun-
 um uictoriae Romam mittit. ipse paucos dies, quibus morari 3
 rthagine statuerat, exercendis naualibus pedestribusque copiis
 sumpsit. primo die legiones in armis quattuor milium spatio 4
 currerunt; secundo die arma curare et tergere ante tentoria
 mi; tertio die rudibus inter se in modum iustae pugnae con-
 rrerunt praepilatisque missilibus iaculati sunt; quarto die quies
 ta; quinto iterum in armis decursum est. hunc ordinem laboris 5
 ietisque, quoad Carthagine morati sunt, seruauerunt. remigium 6
 asicique milites tranquillo in altum euecti agilitatem nauium si-
 ulacris naualis pugnae experiebantur. haec extra urbem terra 7
 arique corpora simul animosque ad bellum acuebant; urbs ipsa
 repebat apparatus belli fabris omnium generum in publica officina
 clusis. dux cuncta pari cura obibat: nunc in classe ac nauali 8
 rat, nunc cum legionibus decurrebat, nunc operibus aspiciendis

1 futuram esse P futuram G fore φ || 3 allucio S alucceio P luceio q
 | 6 honoribusque L hono|ribus Pλ || do|num P¹, corr. P² || 7 cum Pλ
 ma L || 9 di|lectis P || 11 laelium | dum PL leliundum λ || opsidēs|q. P ||
 12 satis Pqλ rebus SL || data PL da λ || 13 e Maduigius em. L. p. 390,
 em. libri || atque Maduigius l. l. que P cum SL, om. qλ || magno|ne P¹,
 corr. P² || 14 nauem] nauent P || 15 mittit P² amittit P¹ || 16 carthagine Pλ
 carthaginem L || 17 mil|lium P || 19 iussi Gronouius ius|sit P || 20 praepi-
 latisque Pq piatisque S || 22 remigium PS remigio q || 23 classic|q. PSL
 clausi ciues q clausi ciuesque λ || 24 pugna P || 25 urbs ipsa S urp-sipsa P
 repub. ipsa q || 26 belli fa|bris omnium gene|rum in publica offic|na Pq
 bellicam officinam S || 27 dux SL data Pqλ || pari PS quam pari q || ob-
 ibat SL ubibat P¹ subibat P²qλ || nunc in classe ac nauali erat nunc
 cum legionibus decurrebat SL, om. Pλ

tempus dabat, quaeque in officinis quaeque in armamentario ac
 naualibus fabrorum multitudo plurima in singulos dies certamine
 9 ingenti faciebat. his ita incohatis refectisque, quae quassata erant
 muri, dispositisque praesidiis ad custodiam urbis Tarraconem est
 10 profectus, a multis legationibus protinus in uia aditus, quas partim 5
 dato responso ex itinere dimisit, partim distulit Tarraconem, quo
 omnibus nouis ueteribusque sociis edixerat conuentum. et cuncti
 fere qui cis Hiberum incolunt populi, multi etiam ulterioris pro-
 11 uinciae conuenerunt. Carthaginensium duces primo ex industria
 famam captae Carthaginis compresserunt; deinde, ut clarior res 10
 12 erat, quam ut tegi ac dissimulari posset, eleuabant uerbis: neco-
 pinato aduentu ac prope furto unius diei urbem unam Hispaniae
 interceptam, cuius rei tam paruae praemio elatum insolentem
 iuuenem inmodico gaudio speciem magnae uictoriae imposuisse;
 13 at ubi adpropinquare tres duces, tris uictores hostium exercitus 15
 audisset, occurruram ei extemplo domesticorum funerum memo-
 14 riam. haec in uulgus iactabant, haudquaquam ipsi ignari, quantum
 sibi ad omnia uirium Carthagine amissa decessisset.

1 quaeque *P* || in officiis quaeque *L*, om. *λ* || armamentario *L* arma-
 men|tario quae *PL* || 2 fabrorum *PL* sociorum fabrorum *λ* || singulos *L*
 singu|la *PL* || 3 faciebat *PL* faciebant *λ* || quae quassata erant muri *SL*
 qua quas|sauerant muris *P*¹ quas|sauerant murus *P*² quos quassauerant
 muris *q* quassauerant muris *λ* qua quassati erant, muris *Creuerius* || 4 dis-
 positisque *P* || ad custodiam *L* accusatoiam *P* accurato iam *λ* || 5 aditus *PL*
 aditur *λ* || 6 dato *PL*, om. *λ* || 7 nouis *L* insuis *PL* || ediaerat *P* || 9 carthagi-
 niensium *PL* carthaginienum *λ* || 11 possent *P* || 12 unus | diei *P* || 13 cuius
Pq eius *S* || paruae *SL* par|uaet *P* paruo *q* parue et *λ* || elatum *PL* da-
 tum *λ* || insolentem] *λ* insolentemque *L*, sed rursus insolentem restituit ||
 16 exemplo *P* || 18 recognobi post decessisset adscripsit *P*²

titi libii aburbe | condita lib. xxvi | explic. inc. lib. xxvii *P*

T. LIVI

AB VRBE CONDITA

LIBER XXVII

Hic status rerum in Hispania erat. in Italia consul Mar- 1
cellus Salapia per prodicionem recepta Marmoreas et Meles de
Samnitibus ui cepit. ad tria milia militum ibi Hannibalis, quae 2
praesidii causa relictæ erant, oppressa. praeda — et aliquantum
5 eius fuit — militi concessa. tritici quoque ducenta quadraginta
milia modium et centum decem milia hordei inuenta. ceterum 3
nequaquam inde tantum gaudium fuit, quanta clades intra paucos
dies accepta est haud procul Herdonea urbe. castra ibi Cn. Ful- 4
uius proconsul habebat spe recipiundæ Herdoneae, quae post
10 Cannensem cladem ab Romanis defecerat, nec loco satis tuto po-
nita nec praesidiis firmata. negligentiam insitam ingenio ducis 5
augebat spes ea, quod labare iis aduersus Poenum fidem senserat,
postquam Salapia amissa excessisse iis locis in Bruttios Hannibalem
auditus est. ea omnia ab Herdonea per occultos nuntios delata 6
15 Hannibali simul curam sociae retinendæ urbis et spem fecere in-

1 Sic *F* *Ic* δ || rerum *om.* *V* || italia *PSVR* italia autem *Fq* || 2 mar-
moreas *PF* marroneam *V* maronea *RL* || melos *V* || 3 ui] in γ || ad] *L*
at λ || tria] duo *R* || millia βF || militum ibi *P* ibi militum *VR* militum *F* ||
4 causa] γ^2 cam γ^1 || oppresse γ^2 || praeda et *PSRF* prede *Vq* prede et γ^2
|| 5 eius fuit militi *P* eius fuit militum *S* eius fuit militibus *VaysF* fuit
eius militibus $\beta\delta$ eius militi fuit q || concessum γ^2 || tritici *P* || ducenta *F*
|| quadraginta] *Lx* β *L* δ et quadraginta ϵ || 6 millia *PF* mil'is *V* || modio-
rum ϵ || decem] et *xx* β *xx* δ || millia *PF* || orde] *VRF* || 7 gaudium] *S*
gaudii q || quanta clades] quam tam clades γ quam raclades δ || 8 her-
done δ ab herdonea *F* || *cñ* *P* gn. *V* c. *R* g. *F* || 9 recipiundæ *G* reci-
piendæ *PVRFP* || 10 canensem ϵ || a *sF* || positā *V* || 11 praesidiis] *L*
praesidii λ || negligentiam *P* negligentiam *VRFL* || 12 ea] eo $\beta\delta$ || labare
is *aydaFL* libare iis *V* labareis λ || senserat *VRF* sense]rant *P* || 13 am-
missa α || his *V\beta\delta* h'is αF || brutios *VRF* || hannibalem in brucios δ ||
14 auditum] *L* auditus λ || occultos γ || 15 hannibali] *L* hanibali λ || facere δ
|| in cantum *V*

cautum hostem adgrediendi. exercitu expedito, ita ut famam prope
 praeueniret, magnis itineribus ad Herdoneam contendit et, quo plus
 7 terroris hosti obiceret, acie instructa accessit. par audacia Romanus,
 consilio et uiribus impar, copiis raptim eductis confligit. quinta
 8 legio et sinistra ala acriter pugnam inierunt. ceterum Hannibal
 signo equitibus dato, ut, cum pedestres acies occupassent praesenti
 certamine oculos animosque, circumuecti pars castra hostium pars
 9 terga pugnantium inuaderent, ipse in Cn. Fului similitudinem nomi-
 nis, quia Cn. Fuluium praetorem biennio ante in isdem deuicerat
 10 locis, increpans, similem euentum pugnae fore adfirmabat. neque
 ea spes uana fuit; nam cum comminus acie et peditum certamine
 11 multi Romanorum cecidissent, starent tamen ordines signaque, eque-
 stris tumultus a tergo, simul a castris clamor hostilis auditus
 sextam ante legionem, quae in secunda acie posita prior ab Numidis
 turbata est, quintam deinde atque eos, qui ad prima signa erant, 12
 auertit. pars in fugam effusi, pars in medio caesi, ubi et ipse
 13 Cn. Fuluius cum undecim tribunis militum cecidit. Romanorum
 sociorumque quot caesa in eo proelio milia sint, quis pro certo
 adfirmet, cum alibi tredecim milia, alibi haud plus quam septem

1 aggrediendi $V\beta\gamma\delta\epsilon F$ agrediendi α || prope] quoque γ || 3 terroris P
 pauoris β , om. $V\alpha\gamma\delta\epsilon F$ || acie VRF acies P || par $S\alpha\gamma\delta\epsilon$ pa]ri $PV\beta F\epsilon$ ||
 romanus ϵx romanis β romanis $\alpha\gamma\delta\epsilon$ || 4 consilio γ || impar α || raptim
 eductis] L rapti meductis λ || eductis ϵx eductis conflictis V || quinta] $q. \epsilon$ ||
 5 legio om. β || sinistra] ϵ sexta $S?$ || ala acriter] ϵ alacriter $S\delta$ || pugnam
 ϵx pugnum P || inierunt F iniecerunt P ingerunt VR || hannibal] L han-
 niba δ hanibal λ || 6 pedes tres V || acies VRL aues P^1 aequae P^2 acies
 equesque ϵx acies eques F equesque λ || 7 animus]que P || circumuenti $\alpha\gamma\delta\epsilon$
 || 8 terga VRF erga P || pugnantium VR oppidantium P oppugnantium F
 trepidantium $Gronouius$ necopinantium $H. Sauppis$ || in cn. fului V in |
 fuluis P consulem fului $\alpha\gamma\delta\epsilon$ proconsulem fului β in fului F || similitu-
 dine VR || nominis ϵx hominis γ || 9 $\bar{c}n$ P g. VF , om. R || iisdem $V\gamma\delta$
 hisdem $\alpha\beta\epsilon$ hisdem F || deuicerat γ || 10 affirmabat VRF || affirmabat
 fore β || 11 uana] L uanna γ una λ || comminus $P\lambda$ cominus $\beta\alpha L$ et ϵx
 comitius V quo minus $\alpha\gamma\delta F$ || et] multi δ || certamine multi om. δ || 12 roma-
 norum cecidissent VRF cecidissent roma]norum P || equestris] L enestis λ
 || 13 tumultus a tergo] GL a tergo tumultus $F\epsilon\lambda$ || simul ϵx similis γ || a
 castris VRL acris P atque λ || 14 sexta aut legio V || ante legionem] G
 legionem ante φ || a ϵ || 15 quintam] L quinta $P\lambda$ || adque P || 16 ipse] P^2
 ipsi P^1 || 17 $\bar{c}n$ P g. F proconsul $V\beta$ consul $\alpha\gamma\delta\epsilon$ || undecim] unde cum γ
 || cecidit] ceditur L cedit λ || romanorum sociorumque cecidit δ || 18 quod P
 quo F || in om. β || eo] P^2 seo P^1 || millia PF || sint] L sunt $PV\gamma\lambda$ || pro-
 certe V || 19 affirmet VRF || alibi VRF , om. P || tresdecim F || millia PF ||
 hau | plus P || septem] $\bar{v}ii$ β

inueniam? castris praedaeque uictor potitur. Herdoneam quia et 14 defecturam fuisse ad Romanos comperit nec mansuram in fide, si inde abscessisset, multitudine omni Metapontum ac Thurios tracta incendit; occidit principes, qui cum Fulvio conloquia occulta 5 habuisse comperti sunt. Romani, qui ex tanta clade euaserant, 15 diuersis itineribus semerme ad Marcellum consulem in Samnium perfugerunt.

Marcellus nihil admodum tanta clade territus litteras Romam 2 ad senatum de duce atque exercitu ad Herdoneam amisso scribit: 19 ceterum eundem se, qui post Cannensem pugnam ferocem uictoria 2 Hannibalem contuderit, ire aduersus eum, breuem illi laetitiam, qua exultet, facturum. et Romae quidem cum luctus ingens ex 3 praeterito tum timor in futurum erat. consul ex Samnio in Lu- 4 canos transgressus ad Numistrone in conspectu Hannibalis loco 15 plano, cum Poenus collem teneret, posuit castra. addidit et aliam 5 fidentis speciem, quod prior in aciem eduxit; nec detraxit Hannibal, ut signa portis efferri uidit. ita tamen aciem instruxerunt, ut Poenus dextrum cornu in collem erigeret, Romani sinistrum ad oppidum adplicarent. ab hora tertia cum ad noctem pugnam 6 20 extendissent, fessaeque pugnando primae acies essent — ab Romanis prima legio et dextra ala, ab Hannibale Hispani milites et funditores Balaris, elephantique quoque commisso iam certamine in

1 potitus s || quia] que γ || 3 apscēs|sisset P abscesisset ex abscesset V abscesisset γ || omni ras. ex omnis γ || omni metapontum VRF omniummetaponto P1 omni metaponto L || ac thurios] turiosque ex turiosque uictor potitur V || 4 occiditque q concidit α, om. SV || principes] principesque V || principes occidit β || qui VRF, om. P || colloquia VRF con|loqui P || 5 sunt] S1 sunt perempti S2 sunt securi percussit V || euasxrant γ || 6 semerces P1 semersi P2 sed inermes V semiermes Rq emersi F inermes S? || sanium α || 7 refugerunt VR || 8 ad modum V || tanta ras. ex tantae P || territus ex peritus γ || litteras β literas δ litteris PysF literis V licteris α || romam] L romae P1 || 9 atque VRFL et P, om. λ || 10 canensem as || 11 contuderit RF contulerit V con|tudisset P || 12 quam γ || cum Pabsq quam SVF tum γδ || cum luctus] luctus cum λ luctus tum L || ex PR ac V at F || 13 praeterito tum PRLq praeterito tam S? preteritorum VF pretito tum λ || ex amnio P || in VRFL, om. P1 || 14 munistrone V || conspectum V || 15 alia P || 16 detractauit absq || 17 ita usque ad 18 erigeret bis scr. V || aties V || 18 cor|no P || collet P1 colle P2 || romanus V || 19 applicarent RF applicaret V || post adplicarent Creuerius diu — stetit (p. 66, 1), Heusinger ab romanis — stetit (p. 65, 20 — p. 66, 1) transponenda censent || hora] L ora λ || noctem] nonam uel octauam conicit Weissenbornius || 20 a asF || 21 hannibale] L hanibale λ || et funditores RFL et fuditores V effunditor]or P1 effunditor P2 effunditur λ et funditor ε || 22 balaris P balea-

- 7 proelium acti —, diu pugna neutro inclinata stetit. <ut> primae
legioni tertia, dextrae alae sinistra subiit, et apud hostis integri
8 a fessis pugnam accepere, nouum atque atrox proelium ex iam
segni repente exarsit recentibus animis corporibusque; sed nox
9 incerta uictoria diremit pugnantis. postero die Romani ab sole
orto in multum diei stetere in acie; ubi nemo hostium aduersus
prodiit, spolia per otium legere et congestos in unum locum cre-
10 mauere suos. nocte insequenti Hannibal silentio mouit castra et
in Apuliam abiit. Marcellus, ubi lux fugam hostium aperuit, sauciis
cum praesidio modico Numistrone relictis praepositoque iis L. Furio
Purpurione tribuno militum, uestigiis institit sequi. ad Venusiam
11 adeptus eum est. ibi per dies aliquot, cum ab stationibus pro-
cursaretur, mixta equitum peditumque tumultuosa magis proelia
12 quam magna, et ferme omnia Romanis secunda fuere. inde per
Apuliam ducti exercitus sine ullo memorando certamine, cum Han-
nibal nocte signa moueret, locum insidiis quaerens, Marcellus nisi
certa luce et explorato ante non sequeretur.
- 8 Capuae interim Flaccus dum bonis principum uendendis, agro,
qui publicatus erat, locando — locauit autem omnem frumento
— tempus terit, ne deesset materia in Campanos saeuiendi, nouum
2 in occulto gliscens per indicium protractum est facinus. milites
aedificiis emotos, simul ut cum agro tecta urbis fruenda locarentur,
simul metuens, ne suum quoque exercitum sicut Hannibalis nimia
urbis amoenitas emolliret, in portis murisque sibimet ipsos tecta

res *VRF* || ellefanti γ || 1 acti] acri δ || acti —; <ubi> diu .. stetit, .. ac-
cepere. *Weissenbornius* || ut *add. Maduigius em. L. p. 391, om. libri* ||
2 destre δ || subiit *PF* || subit *SVR* || hostes *Va\beta\delta sF* || 3 a fessis integri γ ||
iam *Duker* tam *libri* || 4 recentibus] tutentibus *V* || corporibusque *VRFL*
corpo]ris *Pl* || sed *VRFL* ex *P*¹ et *P*² || 5 pugnantes *VRF* || a *RF* || 6 in
om. \gamma || diei ρ dici *P* diem *SVRF* || aciem *F* || 7 prodiit *P\beta F* || prodit *SVay\delta s*
|| 8 et *VRF*, *om. P* || 9 appuliam γ || fugam hostium lux *V* || hostium *om. \beta* ||
apparuit γ || 10 modico cum presidio *V* || numistrone *RF* numi|nistro *P*
munistrone *V* || hiis *aF* his β , *om. V* || 1.] q. *R* || 11 tribuno *om. V* || in-
stituit *F* || 12 ibi] ibi cum δ || aliquod *P* || a *a\delta sF* || procurarentur *V* ||
13 mista α || tumultuosa *ex* tumultuosa γ || 14 quam magna *usque ad*
p. 67, 12 atellam SVRFL, om. Pl || secunda] secula α || 15 appuliam $\beta\gamma$ ||
memorato *V* || hannibal *ex* hannebal *L* || 16 insigniis *V* || 18 flachus
flachus *F* || principum *L*^b principum *L*_a || 19 omnem *S\beta* omne *Vay\delta sLe*
omni *F* || 20 seuiendi *ras. ex* seruiendi *F* || 21 occulto *corr. ex occultis*
locanit autem omne frumento *V* occulto γ || cliscens *L* || 22 edificiiis γ || loca-
rentue s || 23 annibalis *L* || 24 emoliret *a\beta\gamma sF* || munerisque *V* || ipsos] δ
ipsis ρ

militariter coegerat aedificare. erant autem pleraque ex cratibus 3
ac tabulis facta, alia harundine texta, stramento intecta omnia,
uelut de industria alimentis ignis. haec noctis una hora omnia 4
<ut> incenderent centum septuaginta Campani principibus Blossiis
5 fratribus coniurauerunt. indicio eius rei ex familia Blossiorum 5
facto, portis repente iussu proconsulis clausis, cum ad arma signo
dato milites concurrissent, comprehensi omnes qui in noxa erant
et quaestione acriter habita damnati neatique; indicibus libertas
et aeris dena milia data. Nucerinos et Acerranos, querentis, ubi 6
10 habitarent, non esse, Acerris ex parte incensis, Nuceria deleta,
Romam Fuluius ad senatum misit. Acerranis permissum, ut ae- 7
dificarent, quae incensa erant; Nucerini Atellam, quia id maluerant,
Atellanis Calatiam migrare iussis traducti.

Inter multas magnasque res, quae nunc secundae nunc ad- 8
15 uersae occupabant cogitationes hominum, ne Tarentinae quidem
arcis excidit memoria. M. Ogulnius et P. Aquilius in Etruriam 9
legati ad frumentum coemendum, quod Tarentum portaretur, pro-
fecti, et mille milites de exercitu urbano, par numerus Romanorum
sociorumque eodem in praesidium cum frumento missi.

20 Iam aestas in exitu erat, comitorumque consularium instabat 4
tempus. sed litterae Marcelli negantis e re publica esse uestigium

1 aedificare δ aedificare ex aedificaret L || ex ex es L || 2 ac VaßysFL
atque δ || harundine ex arundine L arundine VysF || testa L || intexta δ ||
omnia Rhenanus omne SVRFL omnibus q || 3 uelud βL || de om. L || abi-
mentis γ || alimenti signis ex alimentis ignis L || omnia non δ || 4 ut ε,
om. libri || incendere β || blossiis Vaßys basiis δ || 5 blossiorum Vβδs || 6 pro
consulis V || armato γ || 7 procurrissent V || comprehensi α || 8 habita ex
habitat L || dampnati ayFL dannati δ || neccatique γ nec utique L ||
9 dona δ || millia βF || et || ac γ || acoreranos δ || querentis VL querentes RF
|| 10 accerris γ a cerris δ || deleta ex deletat L delecta γ || 11 ad] a V ||
permissum] ex promissum F, ex premissum L || permissum acerranis V ||
aedificarent δL || 12 athella V attellani α athellam β attellam δ et attelani ε
attelani F attellam L || attellam quia] attellanique γ quia P || 13 athellanis V
attellanis ay athellanis β attellanis δsF || calatiam aßys gala|tiam PVF cala-
tina δ || inasit P || 14 inter] item δ || nunt secundae P¹, corr. P² || 15 occu-
pabant VRFL oc|cultabant Pλ || quidem om. V || 16 excidit] P¹L excidii P²
excidi ras. ex excidii λ || m. V m P, om. RF || ogulnius P ogolinus Vδs ogu-
linus aßF et ex ogolinus γ || p.] q. V || etruri|am PβsFq aetoliam SVayδ al'
etruriam α in margine || 17 ad ex al ad V || emendum VR || 18 mile γ ||
milites] equites β || urban P¹, corr. P² || pars δ || romanorum sociorumque
RFL sociorum romanorumque V romanorumue P romanorum λ sociorum
Duker || 19 praesidium] L presium λ || missi VRF mis|s P¹ mis|sis P² ||
20 commiciorumque δ || instapat γ¹, corr. γ² || 21 litterae] licere V || uesti-

abscedi ab Hannibale, cui cedenti certamenque abnuenti grauis
 2 ipse instaret, curam iniecerant, ne aut consulem tum maxime res
 3 agentem a bello auocarent, aut in annum consules deessent. op-
 timum uisum est, quamquam extra Italiam esset, Valerium potius
 4 consulem ex Sicilia reuocari. ad eum litterae iussu senatus ab
 L. Manlio praetore urbano missae cum litteris consulis M. Marcelli,
 ut ex iis nosceret, quae causa patribus eum potius quam collegam
 reuocandi ex prouincia esset.
 5 Eo fere tempore legati ab rege Syphace Romam uenerunt,
 quae is prospera proelia cum Carthaginiensibus fecisset memo- 10
 6 rantes. regem nec inimiciorem ulli populo quam Carthaginiensi
 nec amiciorem quam Romano esse affirmabant; misisse eum antea
 legatos in Hispaniam ad Cn. et P. Cornelios imperatores Romanos;
 nunc ab ipso uelut fonte petere Romanam amicitiam uoluisset.
 7 senatus non legatis modo benigne respondit, sed et ipse legatos 15
 cum donis ad regem misit, L. Genucium, P. Poetellium, P. Popillium.
 8 dona tulere togam et tunicam purpuream, sellam eburneam, pateram
 9 ex quinque pondo auri factam. protinus et alios Africae regulos
 iussi adire. iis quoque quae darentur, portata, togae praetextae

bulum *Vaδ* uestibulum γ al' uestigium α in *marginē* || 1 abscedi *Pⁱ* abs-
 cedi *P²VRF* || abscedi uestigium β || annibale *L* anibale λ || cui] cum δ ||
 abnuenti *VβγFL* abe]unti *Pλ* anuenti α annuenti δs || 2 ipse instaret *Pλ*
 instaret ipsi *VF* instaret patribus *R* ipse instaret ipse *L* || ingerant *V*
 iniecerat *F* in iecerat *L* in iecerant λ || consulem *SVR* cos. m̄ *P* consulem
 marcellum *Fq* || 3 aduocarent $\gamma\delta s$ || 4 esset] λ esse *L*, om. δ || potius *L*,
 om. λ || 5 ex om. *F* || reuocari] *GL* reuocare $\phi\lambda$ || litterae] liteus *V* || iusu *P* ||
 a s || 6 l. om. *R* || mallio *Paδ* || praetore urbano *Sigonius* p. r. urbis *P*
 pretore urbis *VRF* || m. om. *VR* || marcelli om. δ || 7 ut om. *VF* || his *Vβδs*
 hiis αF || nosceret] *L* noscere λ || potius om. *V* || colegam β || 9 a βs || a
 siphace rege β || 10 quae is (his δL) *SVRL* quaeq. *Pλ* queque is *F* quae ϕ ||
 proelia] bella β || cum *VRF* rex cū *P* || 11 regem] *L* rege λ || inimiciorem *Vs*
 inimiciorem ex inimiciorem α || cartaginensium *V* || 12 neque $\alpha\beta s$ || ami-
 citiorem *Vs* amiciorem ex amicitorem α || romano *Fq* et ex romano *P*
 romanis *SVR* || esse ad]firmabant *PS* esse affirmabant *VRF* affirmabant
 esse ϕ || 13 in *VRFL*, om. *Pλ* || cū. et p̄ *P*, om. *VRF* || 14 ab ipso] *L*, om. λ
 || fonte ex foite γ || 15 senatu *P*, om. s || et om. *VR* || ipso δ || 16 l.] lu-
 cium *ays*, om. *V* || genutium *S* genitium *V* gemitium *F* geminum ϕ || p.
 petellium *G* poe]tellium *P* petellium *VFφ* petellum $\alpha\beta\delta s$ petelum γ || 1. ge-
 nutium p. petellium] sic *G* l. petellium geminum ϕ || p. popillium *P* p. po-
 pilium *F* m. popilium *V* popilium $\alpha\gamma\delta s$ p. pompilium β || 17 sellam om. s ||
 eburneam γ , om. s || pa]teram *PFq* pateram auream *SVR* || 18 quinque]
 xv β || auri *Pq*, om. *SVRF* || 19 adire] *L* adire γ audire λ || hiis αF his $\beta\delta s$
 || portata *S* porta *P* portare *VF* portate *Rq* || preteste $\alpha\delta$

et terna pondo paterae aureae. et Alexandream ad Ptolomaeum 10
et Cleopatram reges M. Atilius et M'. Acilius legati, ad comme-
morandam renouandamque amicitiam missi, dona tulere, regi togam
et tunicam purpuream cum sella eburnea, reginae pallam pictam
5 cum amiculo purpureo.

Multa ea aestate, qua haec facta sunt, ex propinquis urbibus 11
agrisque nuntiata sunt prodigia: Tusculi agnum cum ubere lactenti
natum, Iouis aedis culmen fulmine ictum ac prope omni tecto
nudatum; isdem ferme diebus Anagniae terram ante portam ictam 12
10 diem ac noctem sine ullo ignis alimento arsisse, et auis ad Com-
pitum Anagninum in luco Dianae nidos in arboribus reliquisse;
Tarracinae in mari haud procul portu angues magnitudinis mirae 13
lasciuientium piscium modo exultasse; Tarquinii porcum cum ore 14
humano genitum, et in agro Capenate ad lucum Feroniae quattuor
15 signa sanguine multo diem ac noctem sudasse. haec prodigia 15
hostiis maioribus procurata decreto pontificum; et supplicatio diem
unum Romae ad omnia puluinaria, alterum in Capenati agro ad
Feroniae lucum indicta.

M. Valerius consul litteris excitus, prouincia exercituque man- 5
20 dato L. Cincio praetori, M. Valerio Messalla praefecto classis cum
parte nauium in Africam praedatum simul speculatumque, quae

1 trina γ terno δ ternæ ϵ terne F || alexandriam VRF || p.tolomaeum P
tolomeum γ || 2 et | cleopatram $P\phi$ cleopatramque $GV\alpha\beta\gamma\epsilon F$ || cleopa-
tram ptholomeumque δ || m.] marcus $\alpha\gamma\delta$ || attilius $V\alpha\delta\epsilon$ || et m'. acilius $Sigo-$
nius et m acilius $Pa\beta\epsilon F$ et maciliusque $\gamma\delta$ g. accilius V || 3 renouandam
commemorandamque V || 4 cum] et F || sella ex sellam P || sellam ebur-
neam F || palam γ || 5 amiculo ex amiculo V amictulo ϵ || 6 ea $PF\epsilon$,
om. SVR || qua haec PRF hac que V || factae P gesta β || urbibus] L
urbibus ex urbibus λ || 7 agris urbibusque V || sunt] rome sunt β || agmon P
agnus F || ubere] urbe F || lactenti γ lactentem δ lactanti F || 8 natus F ||
tecto] L necto λ || 9 iisdem $V\gamma\delta$ hisdem $\beta\epsilon F$ || anagie V anagine β || ter-
ram VRF L ter|nam P termam λ || ante usque ad 10 ignis om. δ || ictam]
ita V || 10 die ac nocte F || auis R aues PF naues V || ad VRF et ad P ||
compicum δ || 11 inagnin]num P anaginum V ad agninum δ || 12 taracine $V\beta$
tarracine $\alpha\gamma\delta\epsilon$ || mari G mare $PVRF\phi$ || portus α || agues γ agnes δ || ma-
nitudinis δ || miræ magnitudinis ϵ || 13 laxiuentium δ || modo] more F || por-
tum γ || ore] capite V hore γ || 15 signa om. V || sanguinem V || die ac
nocte ϵ || 16 hostiis] P^2L hostis $P^1\lambda$ || supplicatione $\alpha\delta\epsilon F$ supplicatio $\bar{\epsilon}$ γ ||
17 unum VRF , om. $P\lambda$ || capenate VRF || 18 foironiae P || lucum]
agrum γ || indigita P || 19 m.] marcus α || literis V || excitus] λ exercitus δ
escitus L || exercituque P || 20 l. V , om. PRF || pretori ex pretorei V ||
m.] marcello $\alpha\gamma\delta\epsilon$ || messale V messala $\alpha\delta\epsilon F$ messana γ || 21 predatum simul
in africam δ || speculatumque VRL speculatum $PF\lambda$

2 populus Carthaginiensis ageret pararetque, misso, ipse decem na-
 uibus Romam profectus cum prospere peruenisset, senatum extem-
 3 plo habuit, ubi de suis rebus gestis commemorauit: cum annos
 prope sexaginta in Sicilia terra marique magnis saepe cladibus
 4 bellatum esset, se eam prouinciam confecisse; neminem Carthagi- 5
 niensem in Sicilia esse; neminem Siculum, qui fugati metu inde
 afuerint, non esse; omnis in urbes, in agros suos reductos arare,
 5 serere; desertam recoli tandem terram, frugiferam ipsis cultoribus,
 populoque Romano pace ac bello fidissimum annonae subsidium.
 6 exim Mutine et si quorum aliorum merita erga populum Roma- 10
 num erant in senatum introductis, honores omnibus ad exsoluen-
 7 dam fidem consulis habiti. Mutines etiam ciuis Romanus factus
 rogatione ab tribuno plebis ex auctoritate patrum ad plebem lata.
 8 Dum haec Romae geruntur, M. Valerius quinquaginta nauibus
 cum ante lucem ad Africam accessisset, in prouiso in agrum Uti- 15
 9 censem escensionem fecit; eumque late depopulatus multis mor-
 talibus cum alia omnis generis praeda captis ad naues redit atque
 in Siciliam transmisit, tertio decimo die, quam profectus inde erat,
 10 Lilybaeum reuectus. ex captiuis quaestione habita haec comperta

1 pareretq. P | pararet ageretque L pararet geretque λ | misse F |
 2 peruenis set PF₂ uenisset SFR | extemplo V | 3 ubi P₂ ibi SVRF |
 annis VR | 4 sesaginta γ | siciliam P | magnis saepe PF₂ saepe magnis G
 prope magnis VR | 6 in L, om. Pλ | esse P² esse neminem | carthagi-
 niensem | sicilia esse P¹ | fugati metu inde S fugati inde metu γ metu
 inde fugati ρ | 7 abfuerint V affuerint αβF aufuerint γ aufugerint δ affir-
 mauit ε | nō esse PSRF esse ρ, om. V | Maduigius em. L. p. 391 sq.
 ita transponendum conicit: neminem siculum non esse; qui fugati metu
 inde afuerint, omnes cet. | omnis P² omnis in urbe omnis P¹ omnes VRF |
 in agros P₂ agrosque GURF | suos P² uos P¹ | reductos L redultos λ,
 om. δ | S serere VRFL, om. Pλ | deserta V deserat αδ .c. desertam α in
 margine desertamque F | recoli P² recoli P¹ coli VR recolere F | tan-
 dem terram GUR ter ram tandem P₂ terram tandem terram F | fruge-
 feram P | ipsi V | cultorum α | 9 populo (om. que) VR | bello ex bellu P |
 fidissimum β fidissimam PFA; βF | 10 ex im P exin Gabyδ ex in V
 exinde γ² F₂ | mutine VRF | 11 senatus δ | introductis δ | esoluendam V
 exoluendam αβ²β₂ exouendam γ¹ | 12 consulis SVRF a consule P₂ | con-
 sulis fidem V | habiti om. γ | mutines VRF | etiam et R | 13 a δs | tri-
 bus F | auctoritate δ auerete γ | lata res. ex latam α | 14 m.] α mar-
 tellus γ et de mery. α | m. valerius | ualerius messala F | quinquaginta
 VR | 15 in prouiso V improuiso Gβ₂β₂F improuisam ρ | uicensem δ
 VR | 16 in prouiso V improuiso Gβ₂β₂F improuisam ρ | uicensem δ
 VR | 17 captos V | rediit β | atque in GURF et ad P₂ | 18 tra-
 misit P² transmisit VRF | decimo VRF | inde erat GVR
 Pλ | 19 reuectas om. R | haec om. VR

consulique Laeuino omnia ordine perscripta, ut sciret, quo in statu
res Africae essent: quinque milia Numidarum cum Masinissa Galae 11
filio, acerrimo iuvene, Carthagine esse, et alios per totam Africam
milites mercede conduci, qui in Hispaniam ad Hasdrubalem trai-
5 cerentur, ut is quam maximo exercitu primo quoque tempore in 12
Italiam transgressus iungeret se Hannibali; in eo positam uictoriam
credere Carthaginenses; classem praeterea ingentem apparari ad 13
Siciliam repetendam, eamque se credere breui traiecturam. haec 14
recitata a consule ita mouere senatum, ut non expectanda comitia
10 consuli censerent, sed dictatore comitiorum habendorum causa dicto
extemplo in prouinciam redeundum. illa disceptatio tenebat, quod 15
consul in Sicilia se M. Valerium Messallam, qui tum classi prae-
esset, dictatorem dicturum esse aiebat, patres extra Romanum agrum
— eum autem in Italia terminari — negabant dictatorem dici
15 posse. M. Lucretius tribunus plebis cum de ea re consuleret, ita 16
decreuit senatus, ut consul, priusquam ab urbe discederet, popu-
lum rogaret, quem dictatorem dici placeret eumque quem populus
iussisset dictatorem diceret; si consul noluisset, praetor populum
rogaret; si ne is quidem uellet, tum tribuni ad plebem ferrent.
20 cum consul se populum rogaturum negasset, quod suae potestatis 17
esset, praetoremque uetuisset rogare, tribuni plebis rogarunt, ple-
besque sciuit, ut Q. Fuluius, qui tum ad Capuam erat, dictator

1 consuli (om. que) *F* || omnia om. *V* || quo in] *S* quo ordine uel in
quo *q* || 2 res africae *SVR* afri|cae res *PFq* || esset *P* || millia *PβF* || ma-
sinissa *ras. ex* masilinissa *P* massinissa *βγδF* massinisa *s* || galle *s*; *Gaiac*
nomen patri uidetur fuisse sec. inscriptionem Herm. Berol. XIII 560 || 4 con-
duci *RF* conducti *V* deduci *P* || astrubalem *V* || traicerentur] ducerentur *δ* ||
6 italiam] hispania italiam *γ* || iungeret *V* || annibali *L* anibali *λ* || 7 ingen-
tem om. *R* || parari *VRFF* || 8 breui traiecturam] *L* breuitra iecturam *λ* || haec]
nec *δ* || 9 reticata *γ* || ab *F* || expretanda *γ* || 10 consuli *q* consulis *PSVRF* ||
censerent *PsFq* censeret *SVaβγδ* || dictatore *SVRF* dictatorem *Pq* || dicto
SVRF dici et *Pq* || 11 extemplo *V* || prouincia *β* || quod *VRFL* quo *Pλ* || 12 m.]
marcellum *ayδ* || ualerium *ex* ualeriu *P* || messalam *ex* messelam *P* messalam
VayδsF || tunc *VRFF* || 13 angebat *ayδs* || 14 eum] cum *α* || in om. *VR* || de-
terminari *γ* || dictatorem] *L*, om. *λ* || 15 m.] marcellus *ayδs* marcus *F* || lucro-
cius *γ* || consuleret *ex* consularet *γ* || 16 discederet *ex* discedere *P* || 17 dic-
tatore] dici placeret eumque quem] *L*, om. *λ* || dici *usque ad* 18 dictatorem
om. *δ* || cumque *V* || 18 dictatorem diceret *GVaβγsF* diceret dictatorem *Pq*
diceret *δ* || si *usque ad* 19 rogaret om. *β* || uoluisset *δ* || praetor urbanus *VF* ||
19 negaret *δ* || tunc *VRFF* || fe|rent *P* || 20 se om. *γ* || necasset *P* || quod *ex*
tribuni quod *V* || 21 rogaret *P* rogari *s* || plebis] plebem *β*, om. *VF* || rogarunt
ex rogarent *s* || rogarunt (rogauerunt *F*) tribuni (om. plebis) *VF* || plebs-
que *βδs* || 22 quintus *ay* || tunc *β* || dictator *usque ad p. 72*, 1 erat om. *V*

18 diceretur. sed quo die id plebis concilium futurum erat, consul
clam nocte in Siciliam abiit; destitutique patres litteras ad M. Clau-
dium mittendas censuerunt, ut desertae ab collega rei publicae
19 subueniret diceretque quem populus iussisset dictatorem. ita a
M. Claudio consule Q. Fuluius dictator dictus, et ex eodem plebis
scito ab Q. Fulvio dictatore P. Licinius Crassus pontifex maximus
magister equitum dictus.

6 Dictator postquam Romam uenit, C. Sempronium Blaesium
legatum, quem ad Capuam habuerat, in Etruriam provinciam ad
exercitum misit in locum C. Calpurni praetoris, quem, ut Capuae 10
2 exercituique suo praeesset, litteris exciuit. ipse comitia in quem
diem primum potuit edixit; quae certamine inter tribunos dicta-
3 toremque iniecto perfici non potuerunt. Galeria iuniorum, quae
sorte praerogatiua erat, Q. Fuluium et Q. Fabium consules dixerat,
eodemque iure uocatae inclinassent, ni se tribuni plebis C. et L. 15
4 Arrenii interposuissent, qui neque magistratum continuari satis
ciuile esse aiebant, et multo foedioris exempli eum ipsum creari,
5 qui comitia haberet: itaque si suum nomen dictator acciperet, se
comitiis intercessuros; si aliorum praeterquam ipsius ratio habe-
6 retur, comitiis se moram non facere. dictator causam comitio- 20
7 rum auctoritate senatus, plebis scito, exemplis tutabatur: namque

1 plebis id β || concilium] λ consilium L || 2 m.] marcellum $\alpha\beta\gamma\delta$ |
3 ab $PF\varphi$ a GVR || collega VRF conlegae P || 4 diceretque quem VRF
dice|ret quemq. P || ita ab m. F italiam P ita a marcello VR || 5 claudio
om. $V\beta$ || consule om. γ || ple|bis scito P plebiscito $\alpha\beta\gamma\delta F$ plebe scito s
scito V || 6 ab q. $\beta\delta$ ab (a s) quinto ays et ab q. P et a q. F et abs-
que V || distatore P^1 , corr. P^2 || p. om. R || 8 c. om. VR || sempronius V ||
plaesum P blessum $a\delta$ || 9 quem ad capuam legatum V || habuerat] L ha-
buerant λ || in eturiam] geturriam V || ad] L , om.; $P\lambda$ || 10 c. $Pa\beta\gamma\delta$ g. $V\delta$
cai s || calpurnii $\alpha\gamma F$ calfurnii $V\delta e$ calphurnii β || 11 literis V || 12 primum
diem ex diem primum δ || potuit om. δ || edixit] L dixit $P\lambda$ et dixit α ||
inter VRF in P || 13 potuerunt $V\alpha\beta\delta e$ potuerant PF poterint γ || gale-
ria] L galearia δ galena λ || iuniorum quae] L iunior que γ iuniorumque $F\lambda$ ||
14 sorte $PGVF$ forte $R\varphi$ || praerogatiua erat] P^2L praeraogatiua erat P^1
prerogatiuerat λ || quintum fuluium $\alpha\gamma$ || q. fabium] fabium RF || dixerat $VRFL$ —
di|xerant $P\lambda$ || 15 iure uocatae] S iure uocatae reliquae e cetera uocate β ||
ni se *Drakenborchius* nisi PRF ni V || c. om. VF || et om. V || 16 *arrenii*—
Alschevskius *arriani* PF *aranii* V *arciani* $a\beta e$ *artiani* $\gamma\delta$ *arenii* *Pighii*—
afrani uel *herennii* *Gronouius* *arrii* *Hertzii* || satis ciuile esse cont-
nuari V || 17 agebant ays || et] ut F || ipsi γ || 18 acciperet $PF\varphi$ exciper-
 SVR || 19 ipsius | ipsius s || ratio] id γ || haberent γ^2 || 20 comicii β || ~~ni~~
ram se VR || causa $\alpha\delta$ || 21 auctoritatem V auctoritate δ || plebis | scito F
plebisciti V plebiscito $\alpha\beta\gamma\delta F$ plebescito s || exemplis] L exempli $P\lambda$ ~~exem-~~

Cn. Seruilio consule, cum C. Flaminius alter consul ad Trasumen-
 num cecidisset, ex auctoritate patrum ad plebem latum, plebemque
 sciuisse, ut, quoad bellum in Italia esset, ex is, qui consules fuis-
 sent, quos et quotiens uellet, reficiendi consules populo ius esset;
 5 exemplaque in eam rem se habere uetus L. Postumi Megelli, qui 8
 interrex iis comitiis, quae ipse habuisset, consul cum C. Iunio
 Bubulco creatus esset, recens Q. Fabii, qui sibi continuari con-
 sulatum, nisi id bono publico fieret, profecto numquam sisset. his 9
 orationibus cum diu certatum esset, postremo ita inter dictatorem
 10 ac tribunos conuenit, ut eo, quod censuisset senatus, staretur.
 patribus id tempus rei publicae uisum est, ut per ueteres et ex- 10
 pertos bellicae peritos imperatores res publica gereretur: itaque
 moram fieri comitiis non placere. concedentibus tribunis comitia 11
 habita; declarati consules Q. Fabius Maximus quintum, Q. Fuluius
 15 Flaccus quartum. praetores inde creati L. Veturius Philo, T. Quinc- 12
 tius Crispinus, C. Hostilius Tubulus, C. Aurunculeius. magistratibus
 in annum creatis Q. Fuluius dictatura se abdicauit.

Extremo aetatis huius classis Punica nauium quadraginta cum 13
 praefecto Hamilcare in Sardiniam traiecta Olbiensem primo, dein, 14

plo V || nanque φ nam G || 1 cn. PV g. F, om. R || seruilio] iulio γ || cum
 c. *Rhenanus* cumo P¹ cum eo P² F cum VRq, ubi *Rhenanus* adnotat „in-
 dicant uestigia scripturae ueteris, tametsi mendosa, deesse hic praenomen
 Flamini, puta C. aut P.” || flaminius a flauius V || trasumennum P² L
 trasumennum P¹ transmedium V transimenum $\alpha\beta\gamma\delta$ F trasimenum s tra-
 sumennum λ || 2 autoritate δ auerete γ || ad plebem om. R || latum] L latum
 plebemque latum λ || 3 sciuisse P λ iussisse SV $\alpha\beta\delta$ L iussisse γ iussisse
 sciuisse F scisse φ || quo ad V α || his V $\beta\delta$ hiis α F iis $\gamma\epsilon$ || 4 quotiens] L
 quoties λ || reficiendi consules om. R || consules ex consules fuissent V ||
 5 exemplaque SVRF exemplumque P φ || in ea re VRF || se habere uetus] G
 uetus se habere φ || 1.] lucii s || postumii VR postumium F || megelli] φ
 megelli G magelli $\gamma\delta$ || 6 interrex] L interesset δ inter rex λ || hiis α F
 his β || quae] quem V || c. P g. VF, om. R || 7 bubulo P bubulcone β ||
 recens q. S recensque PF recens VR recensque q. φ || 8 scisset V $\alpha\gamma\delta$ L
 sciisset F siuisset ex siusset λ || his V $\beta\delta$ F iis P γ hiis α || 10 tribu-
 num γ || 11 id tempus rei publicae] in margine S² adscr. interesse || 12 sperit-
 os P¹, corr. P² || regeretur δ || ita (om. que) V $\alpha\gamma\delta$ || 13 in comitiis V || 14 de-
 clarata δ || q.] quintus $\gamma\epsilon$ quintus α || maximus bis scr. V || quintum β $\bar{u}$. P
 quintus V quinquies $\alpha\gamma\delta$ F || q. V $\beta\epsilon$ F que P quintus $\alpha\gamma$, om. δ || flauius
 flachus δ || 15 quartum β $\bar{u}$ P quater V $\alpha\gamma\delta$ F || inde VRF in P || 1. om. R
 || t. om. R || quintus PVF quintus $\alpha\gamma\delta$ q. $\beta\epsilon$ || 16 c. PF g. V, om. R ||
 tubulus] L tumulus P λ tribulus $\beta\delta$ || c. P $\alpha\beta\gamma\epsilon$ F g. V, om. δ || aurunculeius L
 aurunculeus λ || magistratus V || 17 annum] L annum λ || q. P que F,
 om. VR || dic(t)atura ex dic(t)atur P || abdicauit se R || 18 extremo δ ||
 etatis P || .xxx. F || 19 olbinensem F || de] in PG deinde VRF φ

postquam ibi P. Manlius Volso praetor cum exercitu apparuit, circumacta inde ad alterum insulae latus, Caralitanum agrum uastauit, et cum praeda omnis generis in Africam redit.

- 15 Sacerdotes Romani eo anno mortui aliquot suffectique: C. Seruilius pontifex factus in locum T. Otacilii Crassi; Ti. Sempronius
16 Ti. f. Longus augur factus in locum T. Otacilii Crassi; decemuir item sacris faciundis in locum Ti. Semproni C. f. Longi Ti. Sempronius Ti. f. Longus suffectus. M. Marcius rex sacrorum mortuus est et M. Aemilius Papus maximus curio; neque in eorum locum sacerdotes eo anno suffecti. 10
- 17 Et censores hic annus habuit L. Veturium Philonem et P. Licinium Crassum, maximum pontificem. Crassus Licinius nec consul nec praetor ante fuerat, quam censor est factus; ex aedilitate
18 gradum ad censuram fecit. sed ii censores neque senatum legērunt neque quicquam publicae rei egerunt: mors diremit L. Veturi; 15
19 inde et Licinius censura se abdicauit. aediles curules L. Veturius et P. Licinius Varus ludos Romanos diem unum instaurarunt. aediles plebei Q. Cadius et L. Porcius Licinus ex multatio argento signa

1 ibi om. γ || publius $\alpha\gamma\varsigma$ || malius γ || uolso β colso P uolso *VadaF* uniuerso γ || preter γ || 2 inde] deinde *Vayde*, om. β || ad *VRF* ab P || casalitanum *V* || 3 africa δ || redit *PF* rediit *VR* || 4 aliquod *V* || suffectique γ || c. P g. F, om. *VR* || 5 t. *VβF* t P titi s tullii $\alpha\gamma\delta$ || otacilii *PF* octacilii *Vay* cotacilii β octacillii δ octalicii ϵ || crassi om. δ || ti. sempr. usque ad 6 crassi om. *VRF*; cf. *Mommsenus Roem. Forsch. I p. 83 sq. Bardius 'die Priester etc.' p. 19 sq.* || 6 factus usque ad crassi spuria esse censet *Maduigi* em. L. p. 394 || locutatacilii *P¹* locum taotacilii *P²* || xuii *PVRF* || 7 item] ipse β || faciundis *Vaβγδ* faciendis *PaF* || ti. *Sigonius* t. *PVβF* tullii α tullii $\gamma\delta\epsilon$ || sempronii *VF*, om. R || c. f. *Pighius* ti. f. P t. fului *V* fului R q. fuluius F || ti. P t. βF tullius $\alpha\gamma\delta\epsilon$ || ti. sempr. usque ad suffectus m. om. *V* || 8 ti. f. *Pighius* c. f. P c. fuluius F, om. R || longus om. R || m.] marcus $\alpha\gamma\delta\epsilon$ || mortus P || 9 et] ut ϵ || m.] marcus $\alpha\gamma\delta$ || papus] papus et R || maximus] m. β || 11 l.] lucium $\alpha\gamma\delta\epsilon$ || licinum crassum maximum pontificem crassum L, om. λ ; haec uerba in L falso post philonem et inseri iubentur, debebant post philonem et p. || 12 ponficem *P¹*, corr. *P²* || licinius crassus *V* || 13 praetor] pater ϵ || 14 fecit sed] S fecit set L fecit q fecisset λ || ii $\gamma\epsilon$ hi *PVβδ* hii αF || nec senatum γ || 15 neque] G nec φ || publicae rei] S publice rei P reipub. φ || publice rei quicquam (quicquam γ^1) *Vaβγ²δ^ε* || l.] lucii $\alpha\gamma\delta\epsilon$ lutii F || ueturius P ueturi *VRF* || 16 censura usque ad 17 licinius om. ϵ || censura se] L nensurase λ || curules] L cules λ || l. *VβδF* lucius $\alpha\gamma$, om. P || ueturus ex ueturius *V* uetulus $\alpha\beta\gamma\delta$ || 17 p.] p. ueturius et *Vaβγδ* || uarrus F || diem] L die λ || unum ex unum δ || instaurarunt] L instaurauerunt β instararent λ || 18 plebis *VRF* || q. om. *VR* || cadius] G cantius φ || l.] lucius $\alpha\gamma\delta$ || porgius P || licinius *VRF* || ex ϵ uarus ludos ex *V* || multatio *Vβγ^ε* multatio δ multitatio F

aenea ad Cereris dedere, et ludos pro temporis eius copia magnifici apparatus fecerunt.

Exitu anni huius C. Laelius legatus Scipionis die quarto et 7
tricensimo, quam ab Tarracone profectus erat, Romam uenit; isque
5 cum agmine captiuorum ingressus urbem magnum concursum hominum fecit. postero die in senatum introductus captam Carthaginem, caput Hispaniae, uno die receptasque aliquot urbes, quae defecissent, nouasque in societatem adscitas exposuit. ex captiuis 3
comperta iis fere congruentia, quae in litteris fuerant M. Valerii
10 Messallae. maxime mouit patres Hasdrubalis transitus in Italiam uix Hannibali atque eius armis obsistentem. productus et in con- 4
tentionem Laelius eadem edisseruit. senatus ob res feliciter a P. Scipione gestas supplicationem in unum diem decreuit; C. Laelium
primo quoque tempore cum quibus uenerat nauibus redire in
15 Hispaniam iussit. Carthaginis expugnationem in hunc annum con- 5
tuli multis auctoribus, haud nescius quosdam esse, qui anno insequenti captam tradiderint; sed mihi minus simile ueri uisum est 6
annum integrum Scipionem nihil gerendo in Hispania consump-
sisse.

20 Q. Fabio Maximo quintum, Q. Fulvio Flacco quartum consu- 7
libus idibus Martiis, quo die magistratum inierunt, Italia ambobus

1 cereris $\alpha\gamma\delta$ cete[r]is P ceteros $V\epsilon\lambda$ cereris edem β cererem L || de-
dere RFL debere PVL || ad edem dedere cereris F || temporis L teporis λ ||
eius SVRF huius Pq || magnifici ap[aratus] PFq magnifice apparatus SVR
|| 2 fecere VR || 3 c.) gn. L, om. PVRF λ || laelius legatus scipionis VRFL,
om. Pl || quarta F || 4 xx $\bar{x}$ V tricessimo α trigesimo β uicessimo γ trice-
simo ϵ tricensima F || qua P || ab $V\alpha\beta\gamma F$ a $P\delta\epsilon$ || tarracone $\alpha\gamma\delta L$ tarra-
con $\bar{\epsilon}$ P tarracone $V\beta\delta$ tarrachone F tarragone λ || erat L erat helias λ ||
5 captiuorum VRFB capti P || 6 diei P || 7 ali[quod] P || 8 nouas (om. que) β
|| in] inde in $\alpha\gamma\delta\epsilon$ deinde in β || ascitas VRFB || 9 iis γ his PV $\beta\delta\epsilon$ hiis αF ||
quae VRFL quaequae P queque λ || litteras γ || m.] marci α marcii γ ||
10 messale $\alpha\gamma\delta\epsilon\lambda$ messale exposuit VFL || transitus hasdrubalis γ || 11 han-
nibalem γ || arma γ || obsistentem Ascensius 1513 G subsistentem $P\alpha\beta\delta\epsilon F\phi$
subsistentes V susistentem γ || et in P in VR etiam F || comptionem γ ||
12 ead[em] aedisseruit P ϵ ea | demum disseruit P ϵ eadem disseruit $V\alpha\beta\delta F$
disseruit ex diffiniuit (om. eadem) γ eam disseruit δ || felicitate δ || a p. SF
ab $P\beta\phi$ apud $V\alpha\gamma\delta\epsilon$ || 13 scipionem $V\alpha\gamma\delta\epsilon$ || supplicationem SRFL sup-
plicationes Vq, om. Pl || c. P g. F, om. VR || lelius VR || 15 iussus VR,
om. F || 16 auctoribus δF || nescius VRL segnius PFL || quosdam om. V ||
esse om. V β || sequenti VR || 17 tradiderunt R || sed SVRF quod Pq ||
ueri VRFB leuiri P uero G || 18 gerendo VR gerende F || 20 q. om. VR
|| quintum β uel P quinquies $V\alpha\gamma\delta\epsilon F$ || q. F que P, om. VR || quartum β
u P quater $V\alpha\gamma\delta\epsilon F$ || 21 idus R || martii VR

prouincia decreta, regionibus tamen partitum imperium: Fabius ad
 8 Tarentum, Fuluius in Lucanis ac Brutiis rem gereret. M. Claudio
 prorogatum in annum imperium. praetores sortiti prouincias, C. Ho-
 stilius Tubulus urbanam, L. Veturius Philo peregrinam cum Gallia,
 9 T. Quinctius Crispinus Capuam, C. Aurunculeius Sardiniam. exer- 5
 citus ita per prouincias diuisi: Fuluius duae legiones, quas in Sicilia
 M. Valerius Laeuinus haberet, Q. Fabio, quibus in Etruria C. Cal-
 10 purnius praeuissset; urbanus exercitus ut in Etruria succederet;
 C. Calpurnius eidem praeesset prouinciae exercituique; Capuam
 exercitumque, quem Q. Fuluius habuisset, T. Quinctius obtineret; 10
 11 C. Hostilius ab C. Laetorio propraetore prouinciam exercitumque,
 qui tum Arimini erat, acciperet. M. Marcello, quibus consul rem
 12 gesserat, legiones decretae. M. Valerio cum L. Cincio — iis quo-
 que enim prorogatum in Sicilia imperium — Cannensis exercitus
 datus, eumque supplere ex militibus, qui ex legionibus Cn. Fului 15
 13 superessent, iussi. conquisitos eos consules in Siciliam miserunt;
 additaque eadem militiae ignominia, sub qua Cannenses militabant

1 adj at P || 2 fuluis P || ac VayδeF a P et β || brutiis VRF || m.]
 marco ayδ || 3 imperium est V || praetores] priores δ || c. P g. VF gn. R
 || hostilibus V || 4 tubulus ex tibulus γ tribulus β || urbanam] L urb. λ ||
 l.] lelius ayδe, om. β || peregrinam] P² peregrinam P¹ || gallia] L galliam Pl
 || 5 t.] titus ayδ, om. β || quintius PVayδeF q. β || c. Pβ g. VF gn. as
 cñ. γ gneus δ || arunculeius Ve aurunculeius L aurū culeius λ || exer[citus P
 || 6 per F in VR, om. P || prouincia ayδe || duas δ || 7 m. GVαβδeF mar-
 cus γ, om. Pφ || ualerius om. V || habebat V || q. P que F, om. VR ||
 etroria P¹, corr. P² || etruria usque ad ut in om. s || c. Pay g. VF, om. βδ
 || calpurnius Vδ calphurnius β || 8 praeuissset SVAβγδFL praeesset q,
 om. Pl || urbanus VaβγδFL, om. Pl || ut om. δ || 9 c. Pay g. VF caius s
 om. βδ || calpurnius Vδe calphurnius β || eidem VRFL idē Pl || exercitui-
 que capuam exercitumque (exercituique a) VaβδFL exercitumque Pl exer-
 cituique γs || 10 q. F quintus P, om. VR || capuam exercitumque quem q.
 fuluius habuisset] S quem q. fuluius habuisset capuam exercitumque q]
 t. SVF titus ayδsL, om. Pβρλ || quintius PVδeF quintus ay q. crisp-
 nus β || 11 c. P g. F, om. VR || c. hostilius] debuisse Liuium nominare L.
 Veturium intellexit Pighius || a VRF || c. PF, om. VR || lectorio VR ||
 proconsule R || et exercitum R || 12 qui tum VR quitumam P¹ qui tum
 iam P²Fq, om. S || m.] marco ay || quibus cos. P qui bene VRFL quibus
 consules λ || 13 decerte γ || m.] marco ay || ualerio cum] L ualeriocum λ ||
 l.] lelio ayδe || cincio VRF licinio P || hiis αF his βδe || 14 enim PSR
 est VFq || prorogatum in sicilia imperi]um PFq prorogatum imperium in
 sicilia S imperium prorogatum in sicilia VR || canensis γs || 15 ex om. F ||
 cñ. PV consulis R g. F || fuluii VaβδeF et ex filii fuluii γ || 16 iussit V ||
 17 eadem militiae ignominia VRFL ea Pl || sub qua cannenses] L sub
 quaeannen'ses P¹ sub quae cannenses P² sub qua canenses ays subque

quique ex praetoris Cn. Fului exercitu ob similis iram fugae missi
eo ab senatu fuerant. C. Aurunculeio eadem in Sardinia legiones, 14
quibus P. Manlius Volso eam prouinciam obtinuerat, decretae.
P. Sulpicio eadem legione eademque classe Macedoniam obtinere 15
iusso prorogatum in annum imperium. triginta quinquereimes ex
Sicilia Tarentum ad Q. Fabium consulem mitti iussae; cetera classe 16
placere praedatum in Africam aut ipsum M. Valerium Laeuinum
traicere, aut mittere seu L. Cincium seu M. Valerium Messallam
uellet. nec de Hispania quicquam mutatum, nisi quod non in 17
annum Scipioni Silanoque, sed donec reuocati ab senatu forent,
prorogatum imperium est. ita prouinciae exercituumque in eum
annum partita imperia.

Inter maiorum rerum curas comitia maximi curionis, cum in 8
locum M. Aemili sacerdos crearetur, uetus excitauerunt certamen,
15 patriciis negantibus C. Mamili Atelli, qui unus ex plebe petebat, 2
habendam rationem esse, quia nemo ante eum nisi ex patribus id
sacerdotium habuisset. tribuni appellati ad senatum <rem> reie- 3
cerunt; senatus populi potestatem fecit: ita primus ex plebe creatus
maximus curio C. Mamilius Atellus. et flaminem Dialem inuitum 4

cannenses λ || 1 praetoris] proconsulis R || cū P g. VF, om. R || fului VRF
|| 2 eo || ab PV eo ad α eo a βγδsFL abeo λ || senatum α || c. Pβ g. VF
gu. ays gneo ex gneus δ || aurelio V arunculeio δs auricleio L aurū cu-
leio λ || edem α || sardinia] S sardiniam ε || 3 p. om. V || mallius α malius γ
|| uolsco F wolso qui V uulso ayδs || optinuerat P obtinuerat preerat V
tenuerat β || dere]tae P¹, corr. P² || 4 optinere P || 5 iusso] L iussus Pl ||
7 placere VRFL, om. Pl || aut] et ayδs || m.] marcum γ || laeuinum usque
ad 8 ualerium om. s || laeuinum traicere (trahicere L) aut VαβγδFL mes-
sals Pl || 8 mittere VαβγδFL misere Pl || l.] lelium ayδ || cinclum P cen-
tium γ || m.] marcum ay || mes[salam PVRF || 9 uellet VRFL, om. Pl || in-
uitatum α || non PRλ, om. VFL || 10 annum] L an]nuis Pl animum δ ||
silanoque Vδ syllaneque s || a adsf || a senatu reuocati δ || 11 quae hinc fere
usque ad p. 80, 21 interamna sequuntur interciderant in archetypo codi-
cum SVRL; in VR suppleta sunt ex deprauato atque interpolato alterius
familiae (P) exemplari, cui F simillimus est || exercitumque P exercitusque
VRF || 12 annum Gelenius locum PVRF || 13 curas VRF curas || cum P ||
curioris γ || 14 m.] n. ayδ l. β neuui ex neuui s || emilii VRF || sacerdos
om. VR || crearentur ad || excitauerant α || 15 c. PR g. VF || mamili P et ex
manli F manilii Vγδ mamilii α manlii β mannili s || attelli ay athelli β
atteli δs || ex || plebe petebat P fuit ex plebe petens (potens δ) VRF ||
17 rem Gronouius, om. libri || reicerunt γ || 18 populo RF po. V || prius δ ||
19 maximus] n. ayδs || c. Pαβs g. VF e δ et ex o e γ || manilius Vαδ et
ex malius γ manlius β mannilius s || athellus β attellus γδ attellus s || et]
eum ay cum βδ al' et α in margine || flaminem ε flamē PV flamen RF

(in)augurari coegit P. Licinius pontifex maximus C. Valerium Flac-
cum; decemviri sacris faciundis creati in locum Q. Muci Scae-
5 uolae demortui C. Laetorius. causam inaugurari coacti flaminis
libens reticuissem, ni ex mala fama in bonam uertisset. ob adu-
lescentiam neglegentem luxuriosamque C. Flaccus flamen captus a
P. Licinio pontifice maximo erat, L. Flacco fratri germano cogna-
6 tisque aliis ob eadem uitia inuisus. is, ut animum eius cura sa-
crorum et caerimoniarum cepit, ita repente exiit antiquos mores,
ut nemo tota iuuentute haberetur prior nec probatior primoribus
7 patrum, suis pariter alienisque, esset. huius famae consensu elatus 10
ad iustam fiduciam sui rem intermissam per multos annos ob in-
dignitatem flaminum priorum repetiuit, ut in senatum introiret.
8 ingressum eum curiam cum L. Licinius praetor inde eduxisset,
tribunos plebis appellauit. flamen uetustum ius sacerdotii repe-
tebat: datum id cum toga praetexta et sella curuli ei flamonio 15
9 esse. praetor non exoletis uetustate annalium exemplis stare ius,
sed recentissimae cuiusque consuetudinis usu uolebat: nec patrum
10 nec auorum memoria Dialem quemquam id ius usurpasse. tribuni
rem inertia flaminum obliteratam ipsis, non sacerdotio damno fuisse
cum aequom censuissent, ne ipso quidem contra tendente praetore 20
magno adsensu patrum plebisque flaminem in senatum introduce-
runt, omnibus ita existimantibus, magis sanctitate uitae quam sa-
cerdoti iure eam rem flaminem obtinuisse.

1 inaugurari *ed. Colon. 1525* augurari *PVRF* || lucinius γ || -c. P
cn. $V\delta$ gneum α gn. β ; cū ϵ g. F || flachum δ || flaccum ualerium β ||
2 decemviri P et x-uirorum VR decemviri F decemviri ϵ || facien-
dis VRF || mutii VRF || sce'uolae P || 3 c. $Pa\beta\gamma\delta$ g. VF caius ϵ || lecto-
rius VR || inaugurari *ed. Froben. 1531* inaugurare $PVRF$ || coacti α cre-
ati $\beta\epsilon$ al' creati α in *marginē* || flaminis γ || 4 reticuisset $Va\beta\delta\epsilon F$ || ado-
lescentiam $Va\beta\delta\epsilon F$ adoloscetiam γ || 5 neglegentem P neglegentem VRF ||
c. $Pay\delta F$ g. V gn. β caius ϵ || captus $P^2Vay\delta F$ cap|ptus P^1 creatus $\beta\epsilon$
-c. creatus α in *marginē* || 6 maxime γ || fratri P || 9 nec || ne δ || 10 ellatus γ
|| 12 flaminium F || priorum *om.* δ || introiret VRF ut introiret P || 13 l. p .
duce *Glareano Sigonius* || licinius || liuius V || 14 tribunum ϵ || 15 datum P
datdatum P^1 || pretesta $ay\delta$ || et sella || cum sella R || ei *Maduigius em. L* -
p. 376 et P g. VF c. ϵ gn. β est ay\delta, del. Modius Gronovius || flaminio
 $PV\beta\gamma\delta\epsilon F$ flaminio α || 16 exolutis V exolutis F || stare exemplis β || 17 re-
centissime P || usus uolebat P usui uolebat VRF || 18 memoria F || flamen
diale V || id || ad $\beta\delta\epsilon$ id *res. ex* ad γ || usurpasset $Pay\delta\epsilon$ usurparet β ||
19 inertias P inertia α || flaminum α || obliteratam *libri* || dampno $\alpha\gamma$ ||
fuisset F || 20 aequum VRF || censuisset V || nec γ || pretore VRF praetura P || 21 assensu VRF || plebi suae P || flaminem α || 22 sacerdotii VRF ||
23 flaminem eam rem VF flamen (flammen α) eam rem R || optinuisse P

Consules priusquam in prouincias irent, duas urbanas legiones, 11
in supplementum quantum opus erat ceteris exercitibus militum
scripserunt. urbanum ueterem exercitum Fuluius consul C. Fuluius 12
Flacco legato — frater hic consulis erat — in Etruriam dedit
5 ducendum et legiones, quae in Etruria erant, Romam deducendas.
et Fabius consul reliquias exercitus Fuluiiani conquisitas — fuere 13
autem ad quattuor milia trecenti quadraginta quattuor — Q. Maxi-
mum filium ducere in Siciliam ad M. Valerium proconsulem iussit
atque ab eo duas legiones et triginta quinquereas accipere. nihil 14
10 eae deductae ex insula legiones minuerunt nec uiribus nec specie
eius prouinciae praesidium. nam cum praeter egregie suppletas 15
duas ueteres legiones transfugarum etiam Numidarum equitum pe-
ditumque magnam uim haberet, Siculos quoque, qui in exercitu
Epicydis aut Poenorum fuerant, belli peritos uiros, milites scripsit.
15 ea externa auxilia cum singulis Romanis legionibus adiunxisset, 16
duorum speciem exercituum seruauit: altero L. Cincium partem
insulae, qua regnum Hieronis fuerat, tueri iussit; altero ipse cete- 17
ram insulam tuebatur, diuisam quondam Romani Punicique imperii
finibus, classe quoque septuaginta nauium partita, ut omni ambitu
20 litorum praesidio orae maritimae essent. ipse cum Mutinis equi- 18
tatu prouinciam peragrabat, ut uiseret agros cultaque ab incultis
notaret et perinde dominos laudaret castigaretque. ita tantum ea 19
cura frumenti prouenit, ut et Romam mitteret et Catinam con-
ueheret, unde exercitui, qui ad Tarentum aestiua acturus esset,
25 posset praeberi.

Ceterum transportati milites in Siciliam — et erant maior 9

1 prouinciam βs || 2 erat P esset VRF || 3 scripserunt P || c. P cn. $V\delta$ gn.
 $\alpha\beta\gamma s$ g. F || 4 flacho δ || hic] h' (= haec) V || dedit P concedit VRF || 5 quae] qui s
|| 6 exquisitas VR || 7 autem $om.$ δ || $\infty \infty \infty \infty$ cccxxxix P || III^m -ccc-xxxvii V
cccxxxvi $\alpha\gamma\delta F$ cccxxvi β trecentas triginta sex s || q. VRF que P || 8 filium]
fuluium $\alpha\beta\delta s F$ || 9 xxxure]mes P || accipere P accipere ex accipere γ ||
10 hee as he $\beta\delta$ || deducte VR ductae P educte F || spe VRF || 11 egre-
giae P || 12 transfugatum P || 13 haberent $V\alpha\gamma\delta s$ || 14 epitidis s || fuerant
 $om.$ F || scrib]sit P || 15 externa P^1 , corr. P^2 || adiunxissent γ || 16 exer-
citu P || altero usque ad iussit $om.$ β || partem $om.$ V || 17 qua (quam γ)
regnum $V\alpha\gamma\delta s F$ regnum qua P || pero]nis P , supra p uidetur i scripta
esse || 18 condam V || 19 classes VRF || nauium V , $om.$ PRF || partit]a P
parte V parate RF || ut] et α || 20 litorum βs lictorum γ || presidio VRF
praesidia P || ore P || maritime VRF || mutinis VRF || 21 uisceret γ || 22 ca-
stigare]quo P gastigare]que δ || 23 frumenti ea cura VR || peruenit R ||
carinam α || 24 exercitu V || isset $P\alpha\beta\delta s F$ et ex esset isset γ erat V ||
25 preberi posset V || 26 trasportati P trasportari γ || erat VRF

consules ut in senatu pronuntiarent in animum inducere non possent: non enim detractionem eam munerum militiae sed apertam defectionem a populo Romano esse. redirent itaque prope in colonias et tamquam integra re, locuti magis quam ausi tantum nefas, cum suis consulerent. admonerent non Campanos neque Tarentinos esse eos sed Romanos; inde oriundos, inde in colonias atque in agrum bello captum stirpis augendae causa missos. quae liberi parentibus deberent, ea illos Romanis debere, si ulla pietas, si memoria antiquae patriae esset. consulerent igitur de integro: nam tum quidem quae temere agitassent, ea pro- dendi imperi Romani, tradendae Hannibali uictoriae esse. cum alternis haec consules diu iactassent, nihil moti legati neque se, quod domum renuntiarent, habere dixerunt neque senatum suum, quod noui consuleret, ubi nec miles, qui legeretur, nec pecunia, quae daretur in stipendium, esset. cum obstinatos eos uiderent consules, rem ad senatum detulerunt, ubi tantus pavor animis hominum est iniectus, ut magna pars actum de imperio dicerent: idem alias colonias facturas, idem socios; consensisse omnis ad prodendam Hannibali urbem Romanam. consules hortari et consolari senatum et dicere alias colonias in fide atque officio pristino fore: eas quoque ipsas, quae officio decesserint, si legati circa eas colonias mittantur, qui castigent, non qui precentur, uerecundiam imperi habituras esse. permissum ab senatu iis cum esset, agerent facerentque ut e re publica ducerent, pertemptatis prius aliarum coloniarum animis citauerunt legatos quaesierunt-

1 ut *VRFL*, om. *Pλ* || ani|num] *P²* ani|num in animum *P¹* || 2 detractationem *Vβ* detractationem *δ* || munerum] *L* numerum *F* munere] *λ* || 3 a *p̄* · *r̄* · *P*, om. *VRF* || prope *γ* || 4 integra *VRF* integrā *P* || re *P²VRF* rem *P¹* || re locuti] *L* relocuti *ex* relocuta *λ* || 6 esse eos *P* eos *VR* eos esse *F* || inde in] *L* inde *Pλ* || 7 stirpis *VR* urbis *PF* || 8 que *P* || illo *α* || romanis *ex* romanos *δ* || 9 siue memoria *F* || esset] *L* essent *Vλ* || contulerent *P¹*, corr. *P²* || igitur om. *β* || 11 imperii *VRF* || tradendi *Pδ* tradente *γ* || 12 diu iactassent *RFL* dimastassent *Pλ* diu agitassent *V* || 13 renuntiare *P* || suu *ε* || 14 quod *Maduigius* em. *L. p. 395* quid *libri* || consulerent *VR* || neque pecunia *VRF* || 15 cum] *L* cum | cum *λ* || 16 hominum animis *F* || 17 dicerent *Vαβγ* diceret *PδF* || 18 omnes *VRF* || 19 prebendam *VRF* || romanam urbem *V* || ortari *γδ* || consulari *V* || 21 decesserint *SVR* decessissent *PFq* || 22 colonias *P*, om. *VRF* || non] et non *VRF* || precentum *δ* || 23 uerecundia *Vayδs* || imperii *VRF* || esse om. *R* || a *VR* || hiis *αF* his *ε* || 24 esset] *L* essent *Pλ* || facerentque *VRFL* que *Pλ* || ut e re p. ducerent om. *R* || pertemptatis *αγδL* pertentatis *SVβsF* tempta|tis *Pλ* tentatis *q* || 25 primo *β* || quesieruntque *RF*

3 que ab iis, ecquid milites ex formula paratos haberent. pro duo-
 4 deinginti coloniis M. Sextilius Fregellanus respondit et milites
 5 ex formula paratos esse, et, si pluribus opus esset, pluris daturos
 6 et, quidquid aliud imperaret uelletque populus Romanus, enixe
 7 facturos: ad id sibi neque opes deesse et animum etiam super-
 8 esse. consules parum sibi uideri praefati pro merito eorum sua
 9 uoce conlaudari eos, nisi uniuersi patres is in curia gratias egis-
 10 sent, sequi in senatum eos iusserunt. senatus quam poterat hon-
 11 oratissimo decreto adlocutus eos mandat consulibus, ut ad populum
 12 quoque eos producerent et inter multa alia praeclara, quae ipsis
 13 maioribusque suis praestitissent, recens etiam meritum eorum in
 14 rem publicam commemorarent. ne nunc quidem post tot saecula
 15 sileantur fraudulentur laude sua: Signini fuere et Norbani Saticu-
 16 lanique et Fregellani et Lucerini et Venusini et Brundisini et
 17 Hadriani et Firmani et Ariminenses, et ab altero mari Pontiani
 18 et Paestani et Cosani, et mediterranei Beneuentani et Aesernini
 19 et Spoletini et Placentini et Cremonenses. harum coloniarum
 20 subsidio tum imperium populi Romani stetit, iisque gratiae in se-
 21 natu et apud populum actae. duodecim aliarum coloniarum, quae

1 his *V*3 hiis *aF* equid *P* que *V* qui *RF* | duabus de *xx* *V* | 2 co-
 loniis] *L* co lonis *P*2 | m.1 marcello *ay*3a' fragellanus *P*2 | 3 ex formula
 paratos *GJR* paratos | formula *P*2 paratos ex formula *FL*q | si *VRF*,
om. *P* | plu ris *P* plures *VR*. *om.* *F* | 4 quicquid *Va*33a*F* quicquam *γ* ||
 impetraret *γ* | enixe *ay* | 5 deesse et *Alsche/skius* dees set *P* deesse *VRF*
 de esse *L* de essent *ā* | 6 parum sibi *L* sibi parum *R* sibi *ā* | prefatis *aa*
 profectis *γ* | pro *om.* *δ* | 7 collaudari *VRF* | patres iis *Gronouius* tresis *P*1,
 tre et is *de.* *P*2, patres *VRFL*. *om.* *ā* | egissent *ex* agissent *s* | 8 siqui *γ* ||
 senatu *PF* | eos *PF*q. *om.* *SFR* | quam *ex* p quam *V* | honoratissimos *P*
 honorantissimo *γ* | 9 allocutus *V*33a*F* alloquutus *a* | eos *P*. *om.* *VRFL*
 est eos *ā* | 10 quoque *VR*. *om.* *PF* | ipsi maioribus suis *VR* | 11 eorum
om. *VRF* | 12 nec nunc *R* | 13 sileantur *γ* | signini *Va*33a signini *γ* sic—
 gnini *F* | norbani *SL* norani *P*2 nolani et norbani *q* | satriculanique *V*33a—
 14 et freg. et luc. et uenusini *om.* *V* | fregellani *P*2 fragellani *P*21 fre—
 gelliani *δ* | lucerini *GL* nucerini *PF*q *ā* | et uenusini *SL*. *om.* *P*q *ā* | e—
 brundisini *RL* et brundisini *F*. *om.* *P*2 | 15 adriani *VRF* | 16
 firmani *S* firmiani *q* | ab *om.* *γ* | 16 praestani *PF* pescani *V* | et consan—
 et mediterranei beneuentani et *L*. *om.* *ā* | cosani *P* compsani *V* consan—
 ay3FL cosani *δ* compsani et spoletani *s* | mediterranei beni uentani *P*2
 et *om.* *P* | aesernini *P* sernini *VRF* | 17 et spoletini *S* et spoletani
 Va33a*q*. *om.* *huc loco s* | harum *L* harum *ā* | coloniarum coroliani *δ* |
 18 subsidio] merito *V* | hiisque *aF* hique *33aL* his que *ā* | in] et in *δP* |
 19 apud] *S* ad *q* | populum *om.* *ay*3a | acte et apud po. *V* | aliarum *VRF*
 aliarum *P* | quae] et *δ*

detractauerunt imperium, mentionem fieri patres uetuerunt, neque illos dimitti neque retineri neque appellari a consulibus. ea tacita castigatio maxime ex dignitate populi Romani uisa est.

Cetera expedientibus, quae ad bellum opus erant, consulibus 11
5 aurum uicensimarium, quod in sanctiore aerario ad ultimos casus seruabatur, promi placuit. prompta ad quattuor milia pondo auri. 12
inde quingena pondo data consulibus et M. Marcello et P. Sulpicio proconsulibus et L. Veturio praetori, qui Galliam prouinciam erat sortitus, additumque Fabio consuli centum pondo auri prae- 13
10 cipuum, quod in arcem Tarentinam portaretur; cetero auro usi sunt ad uestimenta praesenti pecunia locanda exercitui, qui in Hispania bellum secunda sua fama ducisque gerebat.

Prodigia quoque, priusquam ab urbe consules proficisceren- 11
tur, procurari placuit. in Albano monte tacta de caelo erant 2
15 signum Iouis arborque templo propinqua, et Ostiae lacus, et Capuae murus Fortunaequae aedis, et Sinuessae murus portaque: haec de caelo tacta. cruentam etiam fluxisse aquam Albanam quidam 3
auctores erant; et Romae intus in cella [aedis] Fortis Fortunaee de capite signum, quod in corona erat, in manum sponte sua
20 prolapsum; et Priuerni satis constabat bouem locutum, uolturium- 4
que frequenti foro in tabernam deuolasse, et Sinuessae natum am-

1 detractauerunt *aeF* || imperium *usque* ad uetuerunt *bis scr. λ, semel del. L* || imperium *ro. V* || mentionem *γ* || uetuerunt *δ* || 2 a *om. Vayδ* || consularibus *ayδF* || al' a consulibus *a in marg.* || tacta *γ* tanta *V* || 3 castigatio *bis scr. s* || 4 expedientibus *que F* expedientibusque *γ* || opus *om. γ* || 5 aurum *om. F* || uicensimarium *L* uicesimarium *P* in censimarium *VRF* uicissimarium *λ* || sanctiore] *L* sanctione *Pδλ* || casus] *cās (= causas) V* || 6 seruabatur *PFελ* seruaretur *SVRL* || ad] *λ, del., ut uidetur, L* || quattuor milia] *L* ∞ ∞ ∞ *P* quattuor millia *F, om. λ* || pondo] *λ, om. FL* || 7 quingena *GL* quinquagena *ex* quingena *V* quin/quagena *PRFL* quingenta *φ* || et m. *usque* ad 8 proconsulibus *om. VRF* || 8 l.] *lelio ayδs* || galiam *γ* || erat prouinciam *R* || 9 sortitus erat *F* || additum (*om. que*) *γ* || praecipuum *P* || 10 portaretur *ex* portarentur *γ* || auro *VRFL, om. Pl* || 11 qui] quod *γ* || 12 bellum *om. VR* || sua *om. γ* || secunda sua] *G* sua secunda *φ* || gerebat] *L* regebat *V* bellum gerebat *β* gerebat *ex* gerebant *λ* || 13 ab urbe] *L, om. λ* || 14 tacta] *V²* tecta *V¹* || 15 ostiae *ε* ostium *P* hostii *V* hostium *RF* || lacus *Pl* locus *VRFL* lacus *Creuerius* || 16 edes *VRF* || sinuessae *P* || haec *om. VRF* || 17 de] *L, om. λ* || tactam *γ* || quidam] *L* quidem *λ* || 18 auctores *δF* || in cella *VRL* in cellam *F* cellā *Pl* || aedis *PF, om. VR* Handius *Turs. III 448 (N. Heinsius ad Vell. Paterc. 2, 25, 4)* || 19 in manu *VayδsF* in manu *L* imanu *λ, om. β* || sua sponte *s* || 20 lapsus *VR* || bouem *VR* bonum *P* bonem esse esse *F* || loquutum *α* locutum *ex* locutum *γ* || uolturium *que Pl* uulturemque *GVFL* uulturiumque *φ* || 21 uolasse *δ*

5 biguo inter marem ac feminam sexu infantem, quos androgynos
uolgens, ut pleraque, faciliore ad duplicanda uerba Graeco sermone,
appellat, et lacte pluuisse, et cum elephantis capite puerum natum.
6 ea prodigia hostiis maioribus procurata, et supplicatio circa omnia
puluinaria et obsecratio in unum diem indicta; et decretum, ut 5
C. Hostilius praetor ludos Apollini, sicut iis annis uoti factique
erant, uoueret faceretque.
7 Per eos dies et censoribus creandis Q. Fuluius consul comitia
habuit. creati censores, ambo qui nondum consules fuerant, M.
8 Cornelius Cethegus, P. Sempronius Tuditanus. ii censores ut 10
agrum Campanum fruendum locarent, ex auctoritate patrum latum
9 ad plebem est, plebesque sciuit. senatus lectionem contentio inter
censores de principe legendo tenuit. Semproni lectio erat; cete-
10 rum Cornelius morem traditum a patribus sequendum aiebat, ut
qui primus censor ex iis, qui uiuerent, fuisset, eum principem 15
11 legerent: is T. Manlius Torquatus erat; Sempronius, cui di sortem
legendi dedissent, ei ius liberum eosdem dedisse deos; se id suo
arbitrio facturum lecturumque Q. Fabium Maximum, quem tum
principem Romanae ciuitatis esse uel Hannibalem iudice uicturus
12 esset. cum diu certatum uerbis esset, concedente conlega lectus 20
a Sempronio princeps in senatu Q. Fabius Maximus consul. inde
alius lectus senatus octo praeteritis, inter quos M. Caecilius Me-
tellus erat, infamis auctor deserendae Italiae post Cannensem cla-

1 marem] *q* mares *G* errore *typothetae* || ac] et *R* || 2 uolgens *VRF* ||
faciliore] *λ* faciliori *L* || sermone greco *V* || 3 appellant *Vaβys* appella-
bant *δ* || pluuisse *εF* || elephantis] *λ* elefante *δ* elephantis *L* || capite] *capite*
ex cipete, ut uidetur, *δ* || 4 procurata *P*¹, corr. *P*² || 5 et obsecratio *VRFL*
obsecratio *Pλ* || 6 *c̄*. *PF* cn. *Vδ* cum *α* gn. *βys* || appollini *α* appolini *γδ* ||
his *Vβ* hiis *αF* || 7 uouerent facerentque *δ* || 8 q. *VRF* que *P* || 9 habuit] *L*
buit *λ* || censore *β* || ambo] *L* amodo *λ* || nundum *βs* et *ex* ambo nundum *γ* ||
marcus *γ* || 10 publicus *αγ* || hi censores *Sigonius* (ii censores *Drakenborchius*)
incensores *P*¹ censores *P*² *qλ* duo censores *SVRFL* || 11 fluendum *P* || 12 ad
VRF in *P* || plebsque *βsF* || plebs quesitum *δ* || legionem *P* || 13 sempronii *VRF*
|| 14 cornelii *P*¹, corr. *P*² || a *VRFL*, om. *Pλ* || agebat *α* || 15 qui *VRFL*,
om. *Pλ* || his *Vβδ* hiis *αF* || qui uiuerent] peruiuerent *γ* || principem] *λ* cen-
sorem *L* || 16 legeret *β* || is t. *S* etiā *P* is l. *VβF* is (is *ex* iis *γ*) lelius *αγδs*
et is lelius *L* et his t. *q* et ibi *λ* || malius *αγδ* || dii *VRF* || 17 dedissent] *P*²
dedissent | et ius liberum eosdem dedissent et | ius liberum eosdē | dedis-
sent *P*¹ || dedissent legendi *β* || ei *SVβFL* et *Pγqλ* eis *αδs* || 18 abitrio *P*¹,
corr. *P*² || lecturum facturum que *P* || q. *VRF* que *P* || tunc *VaβysδF* ||
19 uel] ul *δ* || hannibalis *γ* || indice *s* || uicturus *PG* dicturus *VaβysFq*, om. *δ* ||
20 certatum esset uerbis *VRF* || concedente conlega om. *VR* || collega *F* ||
lectus om. *δ* || 21 ab *F* || 22 m.] marcus *αγδ* l. *Aldus* || 23 erat] *L*, om. *βλ* || auc—

dem. in equestribus quoque notis eadem seruata causa; sed erant 13
perpauci, quos ea infamia attingeret. illis omnibus — et multi 14
erant — adepti equi, qui Cannensium legionum equites in Si-
cilia erant. addiderunt acerbitati etiam tempus, ne praeterita sti-
5 pendia procederent iis, quae equo publico meruerant, sed dena
stipendia equis priuatis facerent. magnum praeterea numerum eorum 15
conquisiuerunt, qui equo merere deberent; atque ex iis, qui prin-
cipio eius belli septemdecim annos nati fuerant neque militauerant,
omnis aerarios fecerunt. locauerunt inde reficienda, quae circa 16
10 forum incendio consumpta erant, septem tabernas, macellum, atrium
regium.

Transactis omnibus, quae Romae agenda erant, consules ad 12
bellum profecti. prior Fuluius praegressus Capuam; post paucos 2
dies consecutus Fabius, qui et conlegam coram obtestatus et per
15 litteras Marcellum, ut quam acerrimo bello detinerent Hannibalem,
dum ipse Tarentum oppugnaret: ea urbe adempta hosti iam undi- 3
que pulso, nec ubi consisteret nec quod fidum respiceret habenti,
ne remorandi quidem causam in Italia fore. Regium etiam nun- 4
tium mittit ad praefectum praesidii, quod ab Laeuino consule ad-
20 uersus Brutios ibi locatum erat, octo milia hominum, pars maxima 5
ab Agathyrna, sicut ante dictum est, ex Sicilia traducta, rapto ui-
uere hominum adsueta; additi erant Bruttiorum indidem per-

tor] *L* autor δF actor λ || cannensaem *P* canensem α || cladem *VRFL*,
om. *Pl* || 1 in *PF* inde *VR* || notis] λ natis *L* || 2 illi *V* || 3 canensium $\alpha\gamma$ ||
4 erat δ || adderunt γ || 5 procederent] *P*² procecerent *P*¹ procederant γ ||
hiis αF || quæ *Pl* qui *VRFL* || publico equo *V* || meruerant *VRFL* eme-
ruerant *P* || dena stipendia *VRFL* denascen|dia *P* de nascendi λ || 6 pri-
uatis om. *VR* || facerent om. β || 7 conquisiuerunt δ || qui equo merere
deberent] om., ut uidetur, *T*¹, add. *T*² || merere *T*²*S* mere|ri *PVRFL* || de-
berent atque *VRFL* defrenatque *P* defrenato λ || ex hiis $\alpha\gamma F$ ex his δ
eos *Rupertius* || qui om. $\alpha\gamma\delta\epsilon$ || 8 eius illius *V* || septemdecim] *L* xvi *V*
septem decem ϵ septem detim λ || 9 omnes *RF* || errarios γ || 10 erat *P* ||
marcellum $\alpha\gamma F$ || 11 regiam *P* || 12 ad bellum] *L*, om. λ || 13 progressus *V* $\alpha\beta\gamma\epsilon$
profectus δ || 14 consequutus α || et om. *VR* || collegam *VRFL* || optestatus *P*
|| 15 litteras *V* || ut] *L*, om. λ || detinerent *VR* detineret *PF* || 16 iam *PL*,
om. *VRFL* || 17 nec ubi *VRFL* ne uiri *Pl* || nec quod *Wesenbergius Tid-*
skrift IX 276 nec quid *PF* $\alpha\beta\gamma\epsilon FL$ ne quid $\delta\lambda$ || fidum *VRFL* fidem *Pl* ||
18 remorandi *P* ϵ morandi *SV* $\alpha\beta\gamma^2\delta\epsilon F$ moranti γ^1 || causa γ || italia] *L* ita-
liam λ || 19 ab *ex* adb *P* α || 20 brutios *VRFL* || otto δ || millia *PF* || ho-
minum delendum conicit *Gronouius* || 21 aga|thyrna ras. *ex* aga|thyrana *P*
agathirna γ agathirna *L* agathirana λ || 22 hominum delendum censet
Cruerius || assuetorum *VRFL* || bruttiorum *PT*² brutiorum *VRFL*, om. ut
uidetur *T* || indidem *Pl* in diem *VRFL* itidem *L* || perfugem λ perfuge *L*

6 fugae, et audacia et audendi omnia necessitatibus pares. hanc
manum ad Bruttium primum agrum depopulandum duci iussit,
inde ad Cauloneam urbem oppugnandam. imperata non in pigre
solum sed etiam auide executi direptis fugatisque cultoribus agri
7 summa ui urbem oppugnabant. Marcellus et consulis litteris ex- 5
citus et quia ita induxerat in animum neminem ducem Romanum
tam parem Hannibali quam se esse, ubi primum in agris pabuli
copia fuit, ex hibernis profectus ad Canusium Hannibali occurrit.
8 sollicitabat ad defectionem Canusinos Poenus; ceterum ut adpro-
pinquare Marcellum audiuit, castra inde mouit. aperta erat regio 10
sine ullis ad insidias latebris; itaque in loca saltuosa cedere inde
9 coepit. Marcellus uestigiis instabat castraque castris conferebat
et opere perfecto extemplo in aciem legiones educebat. Hannibal
turmatim per equites peditumque iaculatores leuia certamina serens
casum uniuersae pugnae non necessarium ducebat. tractus est 15
10 tamen ad id, quod uitabat, certamen. nocte praegressum adse-
quitur locis planis ac patentibus Marcellus; castra inde ponentem
pugnando undique in munitores operibus prohibet. ita signa con-
lata pugnatumque totis copiis et, cum iam nox instaret, Marte
aequo discessum est. castra exiguo distantia spatio raptim ante 20
11 noctem permunita. postero die luce prima Marcellus in aciem
copias eduxit; nec Hannibal detraxit certamen multis uerbis
adhortatus milites, ut memores Trasumenni Cannarumque contun-

1 audaciae *P* || audiendi *V* || 2 brutium *VRF* || primum agrum] *G* agrum
primum *φ* || depostulandum *P* || depopulandum agrum *δ* || 3 cauloneam *L*
cantoneam duci | iussit inde *P*¹ cantoneam *P*²λ cauloniam *VRF* || im-
pigre *VRF* || 4 execeuti *α* || 5 summa ui] summam in *ε* || marcellis *V* || et]
ex *δ* || lictis *γ* || excitus] λ escitus *L* || 6 ita *SL*, om. *PVRFeλ* || induxe-
runt in animum *P* in animum induxerat *FL* in animum induxerunt λ ||
7 qua *P* || ibi *P* || 8 copia] *P*² cupia *P*¹ || profectus] *L* profectis λ || cānu-
sium *δ* || 9 sollicitabat *VβδF* || cānusinos *δ* || appropinquare *VαβεF* apro-
pinquare *γδ* || 10 mouit *ras. ex* mouit castra *P* || 11 itque *F* || 12 con-
serebat *ε* || 13 et] ut *γ* || prefecto *γ* || extimplo *V* || educebat *P* ducebat *VRF*
|| 14 turbatim *P* || lenia *γ* || 15 neccessarium *γ* || tratus *γ* || 16 tamen] tum *ε* ||
nocte] nec te *γ* || pergressum *γ* progressum *ε* || adsequitur *P* assequitur *S*
eum (cum *γ*) assequitur *VRFe* || 17 ac] atque *R* || parentibus *P* || po]ten-
tem *P* || 18 undique] *L* utique λ || munitiores *γ* || operibus om. *γ* || pra-
hibet *P*¹, corr. *P*² || operibus prohibet *ex* prohibet operibus *δ* || conla]ta
ras. ex conloca]ta *P* collata *VRF* || 19 totis] omnibus *β*, om. *αγδs* || co-
piis] *P*² copiis et cum iā | que totis copiis *P*¹ || ab instaret *fere ad p.* 89, 10
pronuntiatque *exstat T* || 20 spatio *ex* spatiao *V* || 21 permunitae *P*¹,
corr. *P*² || prima] pri *ras. ex* pria *δ* || 22 detractauit *αβγsF* || 23 (adhor)-
tatus *T*² (adhor)tatis *T*¹ adortatus *αγ* || trasumenni *P*² tarsumenni *I*ⁿ trans-

derent ferociam hostis: urgere atque instare eum, non iter quietos 12
facere, non castra ponere pati, non respirare aut circumspicere;
cotidie simul orientem solem et Romanam aciem in campis uiden-
dam esse: si uno proelio haud incruentus abeat, quietius deinde 13
5 tranquilliusque eum bellaturum. his inritati adhortationibus simul-
que taedio ferociae hostium cotidie instantium lacessentiumque acri-
ter proelium ineunt. pugnatum amplius duabus horis est. cedere 14
inde ab Romanis dextra ala et extraordinarii coepere. quod ubi
Marcellus uidit, duodeuicensimam legionem in primam aciem in-
10 ducit. dum alii trepide cedunt, alii segniter subeunt, turbata tota 15
acies est, dein prorsus fusa, et uincente pudorem metu terga da-
bant. cecidere in pugna fugaque ad duo milia et septingenti ci- 16
uium sociorumque; in iis quattuor Romani centuriones, duo tribuni
militum, M. Licinius et M. Heluius. signa militaria quattuor de 17
15 ala, prima quae fugit, duo de legione, quae cedentibus sociis suc-
cesserat, amissa.

Marcellus, postquam in castra reditum est, contionem adeo 18
saeuam atque acerbam apud milites habuit, ut proelio per diem
totum infeliciter tolerato tristior iis irati ducis oratio esset. 'dis 2
20 immortalibus, ut in tali re, laudes gratesque' inquit 'ago, quod

meni *V* transimeni $\alpha\beta\gamma\delta F$ trasimeni s || 1 uigere *V* γ || non iter quietos fa-
cere *S* (fort. etiam *T*) inter quietos facere *L*, om. *PVRF* $\phi\lambda$ || 2 non castra
P ϕ castra non *SVRF* || circonspicere *P*¹, corr. *P*² || 3 quotidie *V* $\beta\delta eF$ ||
campis] *P*¹, supra ¹ manus posterior uidetur o scripsisse || 4 haud] γ^2
hauit *P* aut $\gamma^1\delta$ || incruentus] circumuentus δ || ha|beat *P* || 5 tranquilliusqui *P*
tranquilliusque as || eum om. *F* || hiis α iis γ || irritati $\alpha\beta\delta eF$ irritati γ || ador-
tationibus *ras*. ex adportat[onibus *P* adortationibus $\alpha\gamma$ || inr. adh.] ad-
hortacionibus irritacionibus *V* || simulquae *P* simul β || 6 taedio feroniae *P* ||
cotidie *P* quotidie *V* $\beta\delta eF$ || lacessentium]que *PF* lacessentiumque $\alpha\gamma s$ ||
7 ineunt *VRF* ineunt *P* || horis] hominis *V* || est om. β || 8 inde] ind α || $a s$ ||
dextra ex adextra γ sinistra, *suprascripto* dextra, s || ala] *S* alia ϕ || extra-
ordinarii $\beta\gamma F$ et ex extraordinariis *V* extraordina[ri] *Ps* extra ordinarii α ex-
ordinarii δ || 9 duodeuicensimam *T* duo|deuicesimam *P* $\beta\delta eF$ duo de xx. *V*
duodeuicesimam $\alpha\gamma$ cf. ad p. 90, 5 || introducit β || 10 trepide *SVR* trepidi
PF ϕ || segnitus γ || 11 dein *TP* $\alpha\gamma^2\delta$ deinde *V* $\beta\gamma^1 eF$ || prorsus *TVRF* prorsus *P* ||
fusa] λ fuga *L* || 12 fugaque *VRF* L que *P*, om. λ || millia *PF* || et om. *VRF*
1 septingenti *P* viii. *V* septingentos $\alpha\gamma\delta eF$ dcc β || 13 in iis *P* inter quos
fuere *VR* in hiis fuere *F* || 14 m.] marcellus $\alpha\gamma\delta s$ || m. licinius et om. *V* ||
m.] marcus $\alpha\gamma\delta$ || heluius *P* cliuius *V* diuus $\alpha\beta\gamma\delta F$ obliuius s || 15 quae
fugit *PF* quae fuit ut uidetur *T*, om. *VR* || 17 castra ex castram *T* ||
18 apud *TVRF* apud *P* || 19 tollerato $\alpha\gamma$ || iis *V* $\beta\gamma s$ et ut uid. *T* is *P*
hiis α his δL eis *F*, om. λ || ducis] *T*² duces *T*¹ || diis *VRF* || 20 grates
laudesque s || gratesque inquit] gratesquid *T*

victor hostis cum tanto pauore incidentibus uobis in uallum portasque non ipsa castra est adgressus: deseruissetis profecto eodem
 3 terrore castra, quo omisistis pugnam. qui pauor hic, qui terror, quae repente, qui et cum quibus pugnaretis, obliuio animos cepit? nempe idem sunt hi hostes, quos uincendo et uictos sequendo 5
 4 priorem aestatem absumpsistis, quibus dies noctesque fugientibus per hos dies institistis, quos leuibus proeliis fatigastis, quos hesternum die nec iter facere nec castra ponere passi estis. omitto
 5 ea, quibus gloriari potestis; cuius et ipsius pudere ac paenitere uos oportet, referam. nempe aequis manibus hesterno die dimisistis pugnam. quid haec nox, quid hic dies attulit? uestrae is
 6 copiae imminutae sunt an illorum auctae? non equidem mihi cum exercitu meo loqui uideor nec cum Romanis militibus; cor-
 7 pora tantum atque arma eadem sunt. an, si eosdem animos habuissetis, terga uestra uidisset hostis? signa alicui manipulo aut
 8 cohorti ademisset? adhuc caesis legionibus Romanis gloriabatur; uos illi hodierno die primum fugati exercitus dedistis decus. clamor inde ortus, ut ueniam eius diei daret; ubi uellet deinde experiretur militum suorum animos. 'ego uero experiar', inquit 'milites,

1 hostes T | incidentibus ex incendentibus y incedentibus β | uobis P² ubi P¹ | portas (om. que) F | 2 aggressus Vβ; δεF agressus α | praefecto P, om. F | eodem L, om. λ | 3 qui (ante terror) om. ε terror quae] terrorque VayδεF | 4 qui om. R | 5 iidem VβγδF hūdem α hisdem δ | hi λ hii αL ii βγ, om. Vε | hostes L ostes λ | 6 priorem aestatem TS priore aestate PPq in priorem estatem VR | absumpsistis T² adsumpsistis ut uid. T¹ asumpsisistis ad | 7 hos] oshos T¹ hoshos ut uid. T² | quos leu. pr. fatigastis om. V | preliis λ preliis L | fatigastis T²P² fatigatis T¹P¹ fugastis RF | esterno Tay | 8 iter L inter λ | passi P² pasti P¹ | omitto ea T¹ aut in lacuna aut in ras. obmitto ea ay | 9 gloriari potestis ex gloriapotesis T¹ fortasse in ras. | cuius et S et cuius q | pudere L pudore λ | ac paenitere T², om. T¹ | 10 uos L et corr. ex nos λ | oportet βγ | referam TPqλ, om. SVRFL | nempe aequis T, sed n et altera et tertia e a T¹ fortasse in ras. | nauibus ε | esterno ay | diremistis T² d remisti, uid., T¹ | 11 quid haec usque ad attulit om. F, nox quid hic T², om. T¹ nox ex nosx γ | hic] hec γ | uestra P | his VβδεFλ hīs α iis γ, om. L | 12 imminutae P imminutae VRFL et. ut uid. T | 13 exercitu T | meo lacuna qui T²SVRFL me loqui TP meo eloqui q eloqui λ | uideo δ | romanis ex romanis δ | 14 adq. ut uid. T | arma eadem sunt T arma sunt eadem P eadem arma sunt VRFL arma ut eiusdem λ | an si TVβγδFL an ni P¹ ausi ad | eodum P | 15 hostis T² hostes T¹ | alicui λ aliqua, l' cui supra qua scripto. L | aut L, om. λ | 16 cohorti aut manipulo δ | ad-emisset TVRF abstulis set P | adhuc P ad huc V | 17 inde deinde V | ut] et ayδs | diei L die λ | 19 in quid T

et uos crastino die in aciem educam, ut uictores potius quam uicti ueniam impetretis quam petitis.' cohortibus, quae signa amiserant, hordeum dari iussit, centurionesque manipulorum, quorum signa amissa fuerant, destrictis gladiis discinctos destitui; et, ut postero die omnes, equites pedites, armati adessent, edixit. ita contio dimissa fatentium iure ac merito sese increpitos, neque illo die uirum quemquam in acie Romana fuisse praeter unum ducem, cui aut morte satisfaciendum aut egregia uictoria esset. postero die armati ornatique ad edictum aderant. imperator eos conlaudat pronuntiatque, a quibus orta pridie fuga esset, cohortesque, quae signa amisissent, se in primam aciem inducturum; edicere iam sese omnibus pugnandum ac uincendum esse et adnitendum singulis uniuersisque, ne prius hesternae fugae quam hodiernae uictoriae fama Romam perueniat. inde cibo corpora firmare iussi, ut, si longior pugna esset, uiribus sufficerent. ubi omnia dicta factaque sunt, quibus excitarentur animi militum, in aciem procedunt. quod ubi Hannibali nuntiatum est, 'cum eo nimirum' inquit 'hoste res est, qui nec bonam nec malam ferre fortunam possit! seu uicit, ferociter instat uictis; seu uictus est, instaurat

1 nos γ || 2 amiserant $V\beta\gamma^2\delta\alpha FL$ et ut uid. T amiserunt $P\lambda$ amiserant α emiserant γ^1 || 3 ordeum VRF || dari] G dare φ || 4 amissa α || inter signa et (de)strictis 7 fere litteris plus quam amissa fuerant uidetur T continuisse || destrictis $P\alpha\beta\gamma\delta F$ destrinctis S destructis V descinctis α al' descinctis α in marg. districtis φ || dis|cinctos $P\beta\varphi$ descinctos T α cinctos S distinctos VF descintos α distintos γ discinctosque αx discinctisque δ destitui et Gronouius destitui et, ut uid., T destituit (S?)VR destitui ins|sit et $P\lambda$ destituit iussit et FL destituit et (S?) φ || 5 die] dies α || equites | pedites P equites peditesque VRF pedites equites T, ubi utrum armati an que sequatur non liquet || 6 concione α || fatentium SVRL fatendum P fatendo $F\varphi\lambda$ || se V || increpitos] λ increpatos L || ullo die V || 7 quemquam VRFL quemque $P\lambda$ || 8 mortem T || ae|grecia P || inter uictoria et esset L suprascr. alid || 9 armati ornatique TSV βF ornati (ordinati φ) ar|matique Pay $\delta\alpha\varphi$ || erant VR || eos TV $\alpha\beta\gamma\delta F$ es P eo δ || collaudat VRF || 10 pronuntiat (om. que) Vay δ || ab F || orta] cepta V || cohortesque quae Vay $\delta\alpha FL$ cohortes quaeq. $P\lambda$ cohortes que γ || 11 amisissent α amisisset γ || primam aciem] L prima aciem P prima acie λ || educturum Vay $\delta\alpha$ adacturum α || 12 ac] aut V et δ || anitendum V annitendum $\beta\alpha F$ amittendum ay δ || 13 uniuersisque] L uniuersique λ || ne] nee α || esterne α || 14 uictoria P || romam bis scr. δ roma α || ius|si $P\lambda$ iussit VRFL || 15 si Vay $\beta\alpha FL$, om. P $\delta\lambda$ || uiribus] SL uiribus quoque φ uiribusque λ || sufficeret V || 16 factaque VRFL quae P, om. λ || excitarentur VRFL exultarentur P exultarentur λ || procedunt] producant F || 18 inquit om. ay δ || res est Vay $\delta\alpha FL$ resset P α esset P λ res β || hoste res est inquit α || bonam ex est bonam V || fortunam ferre VR || 19 possit $P\lambda$ potest RFL post V || uin-

2 cum uictoribus certamen.' signa inde canere iussit et copias educit.
 pugnatum utrimque aliquanto quam pridie acrius est, Poenis ad
 obtinendum hesternum decus adnitentibus, Romanis ad demendam
 3 ignominiam. sinistra ala ab Romanis et cohortes, quae amiserant
 signa, in prima acie pugnabant, et legio uicensima ab dextro cornu 5
 4 instructa. L. Cornelius Lentulus et C. Claudius Nero legati cor-
 nibus praeerant; Marcellus mediam aciem hortator testisque prae-
 5 sens firmabat. ab Hannibale Hispani primam obtinebant frontem,
 6 et id roboris in omni exercitu erat. cum anceps diu pugna esset,
 Hannibal elephantos in primam aciem induci iussit, si quem ini- 10
 7 cere ea res tumultum ac pauorem posset. et primo turbarunt
 signa ordinesque, et partim occulcatis partim dissipatis terrore,
 8 qui circa erant, nudauerant una parte aciem, latiusque fuga man-
 nasset, ni C. Decimius Flauus tribunus militum signo arrepto primi
 hastati manipulum eius signi sequi se iussisset. duxit ubi maxime 15
 tumultum conglobatae beluae faciebant, pilaque in eas conici iussit.
 9 haesere omnia tela haud difficili ex propinquo in tanta corpora
 ictu et tum conferta turba. sed ut non omnes uulnerati sunt,
 ita in quorum tergis infixae steterae pila, ut est genus anceps, in
 10 fugam uersi etiam integros auertere. tum iam non unus manipulus, 20
 sed pro se quisque miles, qui modo adsequi agmen fugientium
 elephantorum poterat, pila conicere. eo magis ruere in suos

cit *Fy*² || uictis seu uictus *VRFL* uictis *P*¹ uictus *P*² || 1 uictoribus *ex*
 uictoriabus *γ* || iussit *ras. ex* eiussit *P* || et *SVRFL*, *om. P* || *Pe* || educit *R* ||
 3 optinendum *P* || esternum *α* externum *γδ* || annitentibus *VaβysF* amit-
 tentibus *δ* || ad demendam ignominiam sinistra ala ab romanis || *L*, *om. λ* ||
 4 sinistra] dextra scribendum *Perizonius et Duker existimant* || *a* *ε* || ad-
 miserant *ad* || 5 uicesima *VsF* uicessima *ay x̄x* *β* uigesima *δ* duodeuice-
 sima cum *Perizonio* scribendum aut *cap. 12, 14* uicesimam emendandum
censet Duker || *a* *ε* || 6 instructa] instra *δ* || *1.* || *lelius ayδs* || *c. PF* *cn. Vδ*
gn. αβys || *nero om. VR* || 7 aciem *ex* arcem *ε* || hortatur *ε* orator *γ*¹ or-
 tator *γ*² || testisque] *ε* testis *S* || 8 optinebant *P* || 10 educi *F* || 11 ea res]
 ineas *δ* || tumultum *P* || *ac*] aut *V* || 12 occulcatis *S* occulcatis et *P* occul-
 tatis *VR* occulcatis et *F* conculcatis *ε* || dissipatis *VRFL* disputatis *Pλ* ||
 terrore *VRFL* er rore *Pλ* || 13 qui] que *V* || nudauerunt *ex* nudauerant *δ* ||
 14 nisi *VayδsF* || *c. PaδδsF* *g. Vy* || decimius *PG* decius *V* decimus *αβδF*
 decurius *ys* || flauus *PG* flauius *VaδδsF*, *om. γ* || arepto *γ* || 15 manipulum] *λ* —
 manipulo *L* || signi sequi se] *L* signis equise *λ* || se *om. ε* || 16 conglobatae *P* ||
 bellue *Vδs* || 17 haesere] *he fere V* || omia *δ* || tella *γ* || difficile *PVRF* ||
 18 tum *P* eum *S* tam *VRFe* || conferta] *ε* conferat *S* || sed] et *Maduigius*
om. L. p. 386 || ut] *L* ud *λ* || 19 fixa *δ* || 20 etiam] et *R* || tum] cum *δ* ||
 non *ex* uero *δ* nunc *γ* || 21 quisque] *L* quisquis *λ* || assequi *VRF* || 22 con-

beluae tantoque maiorem stragem edere, quam inter hostis ediderant, quanto acrius pauor consternatam agit, quam insidentis magistri imperio regitur. in perturbatam transcursu beluarum aciem 11 signa inferunt Romani pedites et haud magno certamine dissipatos 5 trepidantisque auertunt. tum in fugientes equitatum inmittit Marcellus, nec ante finis sequendi est factus, quam in castra pauentes compulsi sunt. nam super alia, quae terrorem trepidationemque 13 facerent, elephanti forte duo in ipsa porta corruerant, coactique erant milites per fossam uallumque ruere in castra. ibi maxima 10 hostium caedes facta: caesa ad octo milia hominum, quinque elephanti. nec Romanis incruenta uictoria fuit: mille ferme et septingenti de duabus legionibus et sociorum supra mille et trecentos occisi; uulnerati permulti ciuium sociorumque. Hannibal nocte 15 proxima castra mouit; cupientem insequi Marcellum prohibuit multitudo sauciorum. speculatores, qui prosequerentur agmen, missi 16 postero die rettulerunt Bruttios Hannibalem petere.

Isdem ferme diebus et ad Q. Fuluium consulem Hirpini et 2 Lucani et Volcienes traditis praesidiis Hannibalis, quae in urbibus habebant, dederunt sese, clementerque a consule cum uerborum 3 tantum castigatione ob errorem praeteritum accepti; et Brutiis similis spes ueniae facta est, cum ab iis Vibius et Paccius fratres, longe nobilissimi gentis eius, eandem, quae data Lucanis erat, con-

iecare s | eo] eos V || 1 belluae Vβs || dedere βδs || hostes RF || 2 consternatam PSL consternatas VaysFq consternatus β consternatos δ consternatum λ || insidentis V || 3 imperii s || regitur PS reguntur VRFq || belluarum Vβs || 4 dissipatas P dissipatos VαβδsF dissipatos γ || 5 tripedantisque P trepidantesque VαβδsF || auerterunt V || effugientes, in ad ef in marg. adscripto, γ || immittit RF || marcellus mittit V || 6 finis P² finis fulis P¹ || est om. δ || 7 compulsi VadsF || trepidationemquo P¹, corr. P² || 8 fecerant VRF || forte VRFL que Pl quoque s || corruerant P || 9 per] super δ || uallum (om. que V) || uallum fossamque β || ruere] L fuere λ || maxime VR || 10 mililia PF || 11 mille γ || ferme om. V || septingenti PRF viii V || 12 mille] m. L mille γ, om. λ || et VRFL, om. Pl || trecentos sF ccc. PVayδ trecenti β || 13 occisi] cesi δ || 15 sauciorum] γ³ sociorum γ¹ || prosequerentur] q sequerentur S || 16 rettulerunt VR || brutios VRF || 17 iisdem Vy hisdem αβδs Iiisdem F || q. VRF que P || hirpini βγδsF hyrpini α irpini PV || 18 uulneratis P uolscenses V uolscientes αβδs uolscientes γ uulcienes F || hannibalis q. P hannibalisque γ || 19 ab F || 20 tantum] tamen δ || accepti SVR accep[tis P accepti sunt F recepti sunt q || brutiis L brutiis Pl brutiis VαβγδF bruciis s || 21 spes VRFL res Pl || ueniae] L uenire λ || hiis αγ his βδ hiis et F || uiuius PF urbibus γ || paccius VαβF patius γ pacius s || fratre P || 22 longe om. V || nubilissimi P nobilissime F || eius gentis ex eius gentis V || eadem αγ¹δs eadem γ² || da-

- 4 dicionem deditionis petentes uenissent. Q. Fabius consul oppi-
dum in Sallentinis Manduriam ui cepit. ibi ad tria milia hominum
capta et ceterae praedae aliquantum. inde Tarentum profectus in
5 ipsis faucibus portus posuit castra. nauis, quas Liuius tutandis com-
meatibus habuerat, partim machinationibus onerat apparatuque moe- 5
nium oppugnandorum, partim tormentis et saxis omnique missilium
telorum genere instruit, onerarias quoque, non eas solum, quae
6 remis agerentur, ut alii machinas scalasque ad muros ferrent, alii
7 procul ex nauibus uulnerarent moenium propugnatores. hae naues
ut ab aperto mari urbem adgrederentur instructae parataeque sunt. 10
et erat liberum mare classe Punica, cum Philippus oppugnare
8 Aetolos pararet, Corcyram tramissa. in Bruttiiis interim Cauloneae
oppugnatores sub aduentum Hannibalis, ne opprimerentur, in tu-
mulum a praesenti impetu tutum, ad cetera inopem, concessere.
9 Fabium Tarentum obsidentem leue dictu momentum ad rem 15
ingentem potiundam adiuuit. praesidium Bruttiorum datum ab
Hannibale Tarentini habebant. eius praesidii praefectus deperibat
amore mulierculae, cuius frater in exercitu Fabii consulis erat.
10 is certior litteris sororis factus de noua consuetudine aduenae lo-
cupletis atque inter popularis tam honorati, spem nactus per so- 20
rorem quolibet impelli amantem posse, quid speraret ad consulem

ta] data est $\alpha\beta\epsilon$ || erat om. β || conditionem γ || 1 q. $VRFL$ que P || 2 in $VRFL$, om. $P\lambda$ || salentinis $VRFL$ || $\infty\infty$ P quattuor milia VRL quatuor
millia F , om. λ || 3 capta ex ui capta β || 4 naues $\alpha\beta\delta\epsilon F$ || quas] P^2
quasi P^1 || comeatibus $\alpha\gamma$ || 5 partem P || machinatoribus γ || apparatu-
quoque P || 6 oppugnandarum V || partim $VRFL$ parum P || 7 telorum-
que VR || instituit V || quoque non eas $VRFL$, om. $P\lambda$ || solum que γ^2
solumque γ^1 || 8 alii machinas scalasq. PL alii scalas (scallas γ) machinas-
que $VRFL$ alimachinas scalasque λ || ferent γ || 9 uulnerarem F || moni]um P^1
meoni]um P^2 || hee as ee γ || 10 ut VR , om. PF || ab PF , om. VR || mari]
mari ut F || aggrederentur $V\beta\delta\epsilon F$ aggrederentur $\alpha\gamma$ || instructae] ui stracte γ ||
parataeque ras . ex parataequae P || 12 corcyram $\alpha\beta\epsilon F$ corcuram $P\lambda$ cor-
ciram $V\gamma L$ corcyrra δ || tramiss]a $P\lambda$ missa V transmissa RF trāmissa L ||
bruttiiis $VRFL$ || interim] L iterim λ || caulonee $\alpha\gamma\epsilon FL$ cautones $P\lambda$ cau-
lonie $V\beta$ culeonee δ caulonis *Gronouius* || 13 aduentum $V\alpha\beta\gamma$ aduentu $P\delta\epsilon F$ ||
14 inpetu γ || ad cetera (ad cer]ram uel ad cere]ram γ) inopem concessere
 SVR ad cetera inopem se recepere $F\epsilon$ ad cetera se recepere L 'sere P^1
se recepere $P^2\lambda$ || 15 tarentum ex tarenteum V || obsidentem tarentum $VRFL$ ||
ductu V || momentum $VRFL$ ommentum L , om. $P\lambda$ || 16 potiendam VR ||
brutiorum $VRFL$ || 17 de periebat $P\delta$ || 18 mulierale γ || erat] L militabat δ
erant λ || 20 adque P || populares $VRFL$ || tam] S tum ϵ || spem] λ specie L ||
21 impelli $V\beta\gamma\delta\epsilon F$ || amantem impelli β || amantem posse] posse amantem λ
iam ante ante posse *suprascr. sed rursus del.* L

detulit. quae cum haud uana cogitatio uisa esset, pro perfuga 11
iussus Tarentum transire, ac per sororem praefecto conciliatus,
primo occulte temptando animum, dein satis explorata leuitate
blanditiis muliebribus perpulit eum ad prodicionem custodiae loci,
5 cui praepositus erat. ubi et ratio agenda rei et tempus conuenit, 12
miles nocte per interualla stationum clam ex urbe emissus ea, quae
acta erant, quaeque ut agerentur conuenerat, ad consulem refert.
Fabius uigilia prima dato signo iis, qui in arce erant, quique 13
custodiam portus habebant, ipse circumito portu ab regione urbis
10 in orientem uersa occultus consedit. canere inde tubae simul ab 14
arce simul a portu et ab nauibus, quae ab aperto mari adpulsae
erant, clamorque undique cum ingenti tumultu, unde minimum
periculi erat, de industria ortus. consul interim silentio contine-
bat suos. igitur Democrates, qui praefectus antea classis fuerat, 15
15 forte illi loco praepositus, postquam quieta omnia circa se uidit,
alias partis eo tumultu personare, ut captae urbis interdum exci-
taretur clamor, ueritus, ne inter cunctationem suam consul aliquam 16
uim faceret ac signa inferret, praesidium ad arcem, unde maxime
terribilis accidebat sonus, traducit. Fabius cum et ex temporis spatio 17
20 et ex silentio ipso, quod, ubi paulo ante strebebant excitantes uo-
cantesque ad arma, inde nulla accidebat uox, deductas custodias
sensisset, ferri scalas ad eam partem muri, qua Bruttiorum cohors

1 uana *ras. ex uanna* γ || esset] est γ || pro perfuga *VR* proterfuga *P*
profuga *S* pro transfuga est *F* pro transfuga ϵ || 2 tarentum] *L, om.* λ ||
3 occultae *P* || tentando *VβsF* || animum] animum eius *F* || deinde *RF* ||
dein satis] *L* de insatis λ || lenitate *V* || 4 blanditiis *P¹, corr. P²* || per-
pulis] *L* pertulit *ex* perpulit λ || prodicionem γ || 5 erat] etiam *V* || 6 in-
terualla *P* || clam *om.* *F* || missus *VRF* || 7 facta *VRF* || ut *om.* δ || con-
uenerant *F* || consule *P* || defert *R* || 8 dato] *L* datos λ || hiis *αF* his δ ||
quique] *L* qui que λ || 9 circuito *Vαβδ* || a *αδs* || regione *P* || 10 tubae
ras. ex turbae *P* || ab] *L, om.* λ || 11 arce *ex* earce *P* || simul *PFε* et *SVR* ||
a (ab *F*) portu *VδF* a | bortu *P* portu *αβs* et *ex* portau γ || et *om.* *δF* ||
ab *P* a *VR, om.* *F* || nauibus *om.* *F* || ab *Pε, om.* *SVRF* || appulse *VRF* ||
12 clamor (*om.* que) *VR* || undique] inde γ || 13 periculum *F* || 14 demo-
critus δ || antea *SVRFL, om.* *Pελ* || 15 illi *SVRL* illo *PFελ* || circa *ex*
circa *V* || 16 partes *VRF* || excitaretur] *S* excitatur ϵ || 17 ueritas γ ||
cunctationem α cunctationem γ || consul aliquam] *L* consulari quam λ ||
18 ac signa *PSVR* signaque *Fε* || referret γ || 19 accidebat] *S* accedebat
PVRFε || et *PFε, om.* *SVR* || temporis] *L* tempori λ || 20 ipsa *V, om.* γ ||
ibi *V* || excitantes uocantesque] *L* excitantesque λ || 21 inde] *L* unde λ ||
accidebat *SFL* accedebat *PVRε* arcebat λ || 22 deferri δ || scallas γ || quam
αβγδ || brutiorum *VRF* || cohortem *om.* *Sε*

tem praesidium agitare prodicionis conciliator nuntiauerat, iubet.
 18 ea primum captus est murus adiuuantibus recipientibusque Brutiis,
 et transcendens in urbem est; inde et proxima refracta porta, ut
 19 frequenti agmine signa inferrentur. tum clamore sublato sub or-
 tum ferme lucis nullo obuiio armato in forum perueniunt, omnis- 5
 que undique, qui ad arcem portumque pugnabant, in se conuer-
 16 terunt. proelium in aditu fori maiore impetu quam perseverantia
 commissum est: non animo, non armis, non arte belli, non uigore
 2 ac uiribus corporis par Romano Tarentinus erat. igitur pilis tantum
 coniectis, prius paene, quam consererent manus, terga dederunt, 10
 dilapsique per nota urbis itinera in suas amicorumque domos.
 3 duo ex ducibus Nico et Democrates fortiter pugnantes cecidere;
 Philemenus, qui prodicionis ad Hannibalem auctor fuerat, cum
 4 citato equo ex proelio auectus esset, uacuum paulo post equus er-
 rans per urbem cognitus, corpus nusquam inuentum est: creditum 15
 5 uulgo est in puteum apertum ex equo praecipitasse. Carthalonem
 autem, praefectum Punici praesidii, cum commemoratione paterni
 hospitii positis armis uenientem ad consulem miles obuius ob-
 6 truncat. alii alios passim sine discrimine armatos inermisque cae-
 dunt, Carthaginienses Tarentinosque pariter. Brutii quoque multi 20
 passim interfecti, seu per errorem seu uetere in eos insito odio

1 praesidium agitare] praesidium cogitare *S* tenere *β* praesidium esse
 agitatae *ρ* || agitare] *λ* agitare *L* || pronuntiauerat *R* (pron. conc. *γ*¹ conc.
 pron. *γ*²) || 2 recipientibus (*om. que*) *αγδ* et recipientibus *β* || brutii *V*
 brutiis *RF* || 3 urbe *P* || inde *PFρ* deinde *SVαβδς* dein *γ* || et *Fρ* ex *P*,
om. SVR || proxima *VRF* || 4 sequenti *αγδς* || inferrentur] *γ*² inferrerentur
αγ's || sublato *ex* sublato *P* || ortu *VR* || 5 lucis *ex* solis lucis *β* ||
 omnesque *VRF* || 6 arcem *ex* arem *P* || portumque] qui ad portum *V* ||
 conuertunt *δ* || 7 plerum *δ* || auditu *Pλ* additu *γ* aditum *L* || maiore] *L*
 maiorem *λ* || 9 ac] aut *F* || 10 paene] *ρ*, *om. S* || 11 dilapsosque *V* di-
 lapsisque *αγF* || in] *in marg.* *γ* || in suas] *L* isuas *λ* || amicorum (*om. que*) *γ* ||
 12 uico *αδς* nicho *F* || fortiter] ferociter *F* || fortiter pugnantes nico et
 democrates *β* || ceciderunt *Vαβγδ* cadunt *ς* || 13 philemenus *Drakenborchius*
 philemenes *PayF* philomenes *Vβδς* || prodicionis *γ* || autor *δF* || cum citato]
 concitato *β* || 14 e *γ* || auectus] actus *Vαγδς*, *om. β* || esset *om. β* || uacuum *ς*
uagus libri || equus *F* || errans] *γ*² erans *γ*¹ || 15 nusquam *VRP* nūquam *P* ||
 16 praecipitas] *se PS* precipitatum esse *VRFρ* || kartalonem *V* cartalonem *γδ*
 carcalonem *ς* || 17 autem] *λ* tum *L* tantum *δ* || praefectum] *L*, *om. λ* || pa-
 nici] *L* principi *λ* || cum comm.] cum memoracione *Vαβγδ* commemoracione *ς* ||
 patrii *γ* || 19 inermisque *V* inermesque *RFL* inermis *P* inermes *λ* || 20 bruti-
 tii *Pλ* brutii *VRF* brutiis *L* || multi] *λ* multis *L* || 21 passim *VRFL*, *om. Pλ* ||
 interfecti] *λ* interfectis *L* || per errorem seu uetere in eos insito odio seu] *L*,
om. λ || per errorem] *P* || insito odio] *P*² insto odis *P*¹ || odio *ex* d odio *γ*

seu ad proditiōnis famam, ut ui potius atque armis captum Tarentum uideretur, extinguendam. tum ab caede ad diripiendam 7 urbem discursum. triginta milia seruilium capitum dicuntur capta, ingens argenti uis facti signatique, auri octoginta tria milia pondo, 5 signa, tabulae, prope ut Syracusarum ornamenta aequauerint. sed 8 maiore animo generis eius praeda abstinuit Fabius quam Marcellus; qui interroganti scriba, quid fieri signis uellet ingentis magnitudinis — di sunt, suo quisque habitu in modum pugnantium formati —, deos iratos Tarentinis relinqui iussit. murus inde, qui 9 10 urbem ab arce dirimebat, dirutus est ac disiectus.

Dum haec Tarenti aguntur, Hannibal, is, qui Cauloneam obsidebant, in deditionem acceptis, audita oppugnatione Tarenti dies 10 noctesque cursim agmine acto, cum festinans ad opem ferendam captam urbem audisset, 'et Romani suum Hannibalem' inquit 'habent: eadem qua ceperamus arte Tarentum amisimus.' ne tamen 11 fugientis modo conuertisse agmen uideretur, quo constiterat loco, quinque milia ferme ab urbe posuit castra. ibi paucos moratus dies Metapontum sese recepit. inde duos Metapontinos cum litteris principum eius ciuitatis ad Fabium Tarentum mittit, fidem ab 12 consule accepturos inpunita iis priora fore, si Metapontum cum praesidio Punico prodidissent. Fabius quae adferrent uera esse 13

1 tarenentum a || 2 ab *VaβγδFL* a *Peλ* || caedem *P* || 3 xxx mil' *VR* triginta millia *F* millia xxx *P* || seruilium] *L* ueruiliū *λ* || capitum] *L* capita *FL* || dicuntur] *L* indicuntur *λ* || capta *VRFL* capti *Pl* || 4 ingens argenti uis *GVRFL* argenti uis ingens *Pφ* || lxxxiii millia *PF* lxxxiii mil' *Vδ* lxxxiii milia *aβγδ*, iii millia lxxx con. *Maduigiū em. L. p. 396* || 5 signa *VRFL* signata *Pl* || prope *om. R* || aequauerint *Pφ* aequarent *SVRFL* equauerunt *λ* || sed *S* set *L* sed et *PFφ* set et *λ*, *om. VR* || 7 interroganti *VRL*, idem uel interrogante *Drakenborchius* interrogatis *P* interroganti *F* interrogantis *λ* || scriba *Drakenborchius* scribae libri || signis *P* de signis *VRFL* || 8 dei *VRFL* || quisque] *L* quosque *λ* || modum *VRFL* do]mum *Pl* || 9 iratos *ex* iratos deos iratos *s* || inde qui *ex* qui inde *P* et *ex* qui *V* uel *V* || 10 ab *om. Vayδs* || diruptus *ad, om. s* || est ac disiectus] disiectus est *s* || disiectus] *L* diiectus *λ* || 11 tarenti *VRFL*, *om. P* || iis *Vγs* hiis *aF* his *βδ* || cauloneam *VRFL* cauloniam *P* || 12 deditionem *VRFL* seditionē *Pl* || 13 cursim] *S* cursum *φ* || acto *SVRFL* facto *Pφ* || 15 eadem *ex* teadem *P* || amissimus *γ* || tamen] tum *βγ* || 16 conuentisse *V* || uide]tur *P* || constiterat *VRFL* constitue]rat *P* || 17 mil]ia *PβF* || ubi *VRFL* || 18 se *VR* || metapontinos] *L* meta pontinos *λ* || 19 principum] *L* principium *λ* || a *aβδs* || 20 impunita *VRFL* || iis] *φ* hiis *aF* his *βδs*, *om. S* || priore *ex* priora *γ* || si] ni *s* || cum *L* iis cum *P* ei cum *VRFL* his cum *λ* || 21 tradidissent *V* || que afferrent uera *VR* uera *q.* || adferrent *P* uera que afferrent *F* || esse *om. V*

- ratus diem, qua accessurus esset Metapontum, constituit litterasque
 14 ad principes dedit, quae ad Hannibalem delatae sunt. enimvero
 laetus successu fraudis, si ne Fabius quidem dolo inuictus fuisset,
 15 haud procul Metaponto insidias ponit. Fabio auspicanti, prius-
 quam egrederetur ab Tarento, aues semel atque iterum non addi-
 xerunt; hostia quoque caesa consulenti deos haruspex cauendum
 16 a fraude hostili et ab insidiis praedixit. Metapontini, postquam
 ad constitutam non venerat diem, remissi, ut cunctantem horta-
 rentur, ac repente comprehensi metu grauioris quaestionis dete-
 gunt insidias. 10
- 17 Aestatis eius principio, qua haec agebantur, P. Scipio in Hi-
 spania cum hiemem totam reconciliandis barbarorum animis partim
 donis partim remissione obsidum captiuorumque absumpsisset, Edesco
 2 ad eum clarus inter duces Hispanos uenit. erant coniunx liberique
 eius apud Romanos; sed praeter eam causam etiam uelut fortuita 15
 inclinatio animorum, quae Hispaniam omnem auerterat ad Roma-
 num a Punico imperio, traxit eum. eadem causa Indibili Mando-
 nioque fuit, haud dubie omnis Hispaniae principibus, cum omni
 popularium manu relicto Hasdrubale secedendi in imminenti ca-
 stris eius tumultos, unde per continentia iuga tutus receptus ad 20
 4 Romanos esset. Hasdrubal, cum hostium res tantis augescere in-
 crementis cerneret, suas imminui, ac fore ut, nisi audendo aliquid
 moueret, qua coepissent, fluere, dimicare quam primum statuit.

1 erat metapontum *V* metapontum esset *R* || litterasque *V* litterasque-
 que *F* || 2 dedit] misit *F* || 3 ne] *L* nec *F* non *λ* || quidem] quod *V* || fuisset
PF *q* esset *SVR* || 4 petaponto *P*¹, corr. *P*² metapontum *δ* || 5 a *αδ* e *ε* ||
 addixerunt] *L* audixerunt *λ* || 6 ostia *β* || quoque] queque *L* quae *λ* ||
 aruspex *PaδεF* auruspex *Vβγ* || 7 a *VRL* ab *F*, om. *Pλ* || praedixit] pre-
 dit *V* || 8 constitutam *VαβδεF* constitutū *Pγ* || ortarentur ac reprehente *γ* ||
 9 conprae]hensi *P* comprehensi *VαδεF* || 10 insidias *ex* insidiciis *γ* || 11 eius]
ē (= est) *V* || gerebantur *VR* *F* || hispaniam *δ* || 12 quum *P* cum *ex* cum
 e *V* || hiemem] *Lγ*² iemem *γ*¹ hiemen *λ* || conciliandis *V* || 13 partis (parti *P*²)
 remissione *P* partim etiam missione *V* || opsidum *P* obsidum *VRFL* obsi-
 dium *λ* || absumpsisset *P* assumpsisset *αδε* || edestio *V* hedesco *βε* edescho *F* ||
 14 ad eum om. *R* || erat coniunx *V* || 15 uelud fortuna *δ* || 16 animorum
 quae] animorumque *αδε* || hispaniam] *L* hispania *λ* || omnem om. *δ* || 17 ab *F*
 || punico *VRFL* po nic. *P* poni.c. *λ* || imperio *ex* iniperium *δ* || indibili] *L*
 indebili *λ* || mandonisque *α* || 18 dubiae *P* || omnis] omnes *δ* || 19 po]pularium
PVRL populorum *Fλ* || secedendi] *L* secedendi *β* secedenti *γ* se cedendi *λ* ||
 in om. *αγδε* || imminenti] *α* iminentes *V* imminentes *βεF* munimentis *γ*
 munimentis *δ* al' imminentes *α* in marg. || 21 tantis] *q* tacitis *S* tantas *α* ||
 augescere *γ* || 22 in minui *γ* || aliquid *P* aliud *γ* || 23 moueret *VRFL*
 mouerent *Pλ* || fluere] *Pqλ* ruerent *SVRFL*

Scipio audior etiam certaminis erat, cum a spe, quam successus
rerum augebat, tum quod, priusquam iungerentur hostium exer-
citus, cum uno dimicare duce exercituque quam simul cum uni-
uersis malebat. ceterum, etiamsi cum pluribus pariter dimicandum
5 foret, arte quadam copias auxerat. nam cum uideret nullum esse
navium usum, quia uacua omnis Hispaniae ora classibus Punicis
erat, subductis nauibus Tarracone navalis socios terrestribus copiis
addidit. et armorum adfatim erat, <et> captorum Carthagine et 7
quae post captam eam fecerat tanto opificum numero incluso. cum 8
10 iis copiis Scipio ueris principio ab Tarracone egressus — iam enim
et Laelius redierat ab Roma, sine quo nihil maioris rei motum
uolebat — ducere ad hostem pergit. per omnia pacata eunti, ut 9
cuiusque populi finis transiret, prosequentibus excipientibusque
sociis, Indibilis et Mandonius cum suis copiis occurrerunt. Indibi- 10
15 lis pro utroque locutus, haudquaquam <ut> barbarus stolidè incau-
teue, sed potius cum uerecundia <ac> grauitate propiorque excu-
santi transitionem ut necessariam, quam glorianti eam uelut primam
occasionem raptam: scire enim se transfugae nomen execrabile 11
ueteribus sociis, nouis suspectum esse; neque eum se reprehendere
20 morem hominum, si tamen anceps odium causa, non nomen faciat.
merita inde sua in duces Carthaginensis commemorauit, avaritiam 12

1 audior] *L* audius λ || etiam audior δ || cum *P* tum *VRF* || a *S*
ea *PVRF* || succes[sus] *P* successus γ || 2 quo γ || ungerentur *P*¹, corr. *P*²
iungeretur ϵ || 3 exercituque *P* || simul quam ϵ || cum *om.* *V* || 4 malle-
bat $\beta\epsilon$ || etsi β || 5 auxerat copias *V* || 6 hispanie *ex* hispaniae γ || punicis erat
VRFL, *om.* *P* λ || 7 subductis *ex* subditis γ || nauibus *ras.* *ex* nauibus γ ||
taracone *V* $\beta\delta$ tarraconem *F* || nauales *VRF* || 8 affatim *V* $\alpha\beta F$ et *ex* affe-
tim γ aphin ϵ || affati inerat δ || et *Alscheffskius*, *om.* *libri* || captorum
(*om.* δ) carthagine (cartagine *L*) *VRFL*, *om.* *P* λ || 9 quae *om.* *V* || captam
om. γ || tantorum γ || opificum] *L* epificum γ opificium λ || numero incluso
VRFL, *om.* *P* λ numero <officinis> incluso *conicit Weissenbornius* || 10 his
V $\beta\delta$ huius *aF* || copiis] ϵ , *om.* *S* || a ϵ || taracone *V* $\beta\delta$ tarrachone *F* || iam
enim] ϵ , *lacunula uacua relicta om.* *S* || 11 a ϵ || rei] *ret P* || motum
om. *VRF* || 12 uolebat β || paccata β || 13 cuius δ || fines *VRF* || ex-
cipientibus (*om.* *que*) $\alpha\beta\gamma\delta$ || 14 indebilis *P* || et mandonius cum suis copiis
occurrerunt indibilis *VRFL*, *om.* *P* λ || mandonius] γ , *sed us a* γ^2 in *ras.* ||
15 loquutus α || ut ϵ , *om.* *libri* || incaute stolidèue δ || 16 uerecunda *deF* ||
ac Alscheffskius, *om.* *libri* || propiorque *PV* α propior γ propioreque δ ||
excusati *P* excursanti α exanimanti γ || 17 quam] ϵ qua *S* || clorianti *P* ||
eam] ϵ ea *PS* || 18 raptam *PVRF* ϵ rapta *S* ratam λ || 19 neque *P* λ
nec *VRFL* || eum] *GL* enim $\phi\lambda$ || se *VRF* si *P* || 20 morem *ed. Mediol* 1505,
Rhenanus amorem *SVRF* λ nomen *Pe* λ || tamen *SGL* tam *PVRF* $\phi\lambda$ ||
21 carthaginensis *P* λ carthaginenses *VRF* carthaginenses *L* || carthagi-

- contra eorum superbiamque et omnis generis iniurias in se atque
 13 popularis. itaque corpus dumtaxat suum ad id tempus apud eos
 fuisse; animum iam pridem ibi esse, ubi ius ac fas crederent
 coli. ad deos quoque confugere supplices, qui nequeant hominum
 14 uim atque iniurias pati; se id Scipionem orare, ut transitio sibi 5
 nec fraudi apud eum nec honori sit; qualis ex ea die experiundo
 15 cognorit, perinde operae eorum pretium faceret. ita prorsus re-
 spondet facturum Romanus nec pro transfugis habiturum, qui non
 duxerint societatem ratam, ubi nec diuini quicquam nec humani
 16 sanctum esset. productae deinde in conspectum is coniuges liberi- 10
 17 que lacrumantibus gaudio redduntur. atque eo die in hospitium
 abducti; postero die foedere accepta fides, dimissique ad copias
 adducendas. isdem deinde castris tendebant, donec ducibus is ad
 hostem peruentum est.
- 18 Proximus Carthaginiensium exercitus Hasdrubalis prope urbem
 2 Baeculam erat. pro castris equitum stationes habebant. in eas
 uelites antesignanisque et qui primi agminis erant, aduenientis ex
 itinere, priusquam castris locum caperent, adeo contemptim im-
 petum fecerunt, ut facile appareret, quid utrique parti animorum
 3 esset. in castra trepida fuga compulsi equites sunt, signaque Ro-
 4 mana portis prope ipsis inlata. atque illo quidem die irritati-
 5 tantum ad certamen animis castra Romani posuerunt. nocte Has-

nenses duces *V* || 1 superbiam que *γ* superbiam quam *α* || iniurias] *L* in —
 iuria *Pλ* iniuriam *γ* || in se atque *VRFL* instat; que *Pλ* || 2 populares *αβδς* ~~αβδς~~
 || 3 crederet *αβγδ* || 4 ad deos *R* adeos *P* ad eos *VF* || confugere] *L* con —
 fugeret *Pλ* || nequeant] *L* neque aut *α* neque aut *λ* || 5 iniuriam *δ* im —
 iuuares *V* || transitio] *L* tra'sitio *P¹* tra'ditio *P²λ* || 6 ea *SVRFL* hac *Pελ* [:
 experiendo *ε* || 7 cognouerit *VRFL* || operae *P¹VRL* opera *P²λ* ope *F* || prae-
 tium *P* || faceret *Pελ* faciat *SVRFL* || ita prorsus *VRFL* ita prosus *P* pro-
 suis ita *λ* || respondet] *λ* respondit *L* || facturum respondet *β* || 8 trans-
 fugis] *L* transfugi *λ* || 9 duxerunt *γ* || 10 sanctum] *L* sanctus *λ* || conspectu
Vβγδς et ex conspectum *α* || is *P* eius *SVRFL* iis *ρ* his *λ* || liberique ex
 liberiqueue *P* || 11 lacrimantibus *VRFL* || gaudio] *S* prae gaudio *ρ* || die/
 dic *V* || 12 abducti *PSF* adducti *VRρ* || fides] dies *ε* || 13 adducendas *αγς* [
 iisdem *VγδF* hisdem *αβς* || castris *PsFL* in castris *VαβγδL* || tende'bant
 ex tenebant *P* || his *Vβδς* hiis *αF* iis *γ* || 16 baeculam *Sigonius* baecu-
 lam *PFλ* betulam *VR* regulam *L* || habebat *δ* || in *VRFL*, om. *Pλ* || 17 ante-
 signanisque *V* antesignariique *R* || aduenientes *VRFL* || 18 itinere *ras. ex*
 itinere *P* || caperent *VRFL* acciperent *Pλ* || contemptim] *L* contemp-
 tius *V* contempti *λ* || 19 appa-
 raret *P* || quid] *λ* quod *εL* || 20 compulsi
VαδςF || 21 prope] ppe *V* || ipsis *PL*, om. *VRFL* || illata *VRFL* || illo *PF*
 eo *VR* || irritatis *VRFL* || 22 tantum] *ras. ex* tantum | tantum *P* || romani] *L*
 romana *λ*

drubal in tumultum copias recipit plano campo in summo paten-
tem; fluuius ab tergo, ante circaque uelut ripa praeceps oram eius
omnem cingebat. suberat et altera inferior summissa fastigio pla-
nitie; eam quoque altera crepido haud faciliori ascensu ambibat.
5 in hunc inferiorem campum postero die Hasdrubal, postquam stan-
tem pro castris hostium aciem uidit, equites Numidas leuiumque
armorum Baliaris et Afros demisit. Scipio circumuectus ordines 8
signaque ostendebat hostem, praedamnata spe aequo dimicandi
campo captantem tumultos, loci fiducia, non uirtutis aut armo-
10 rum stare in conspectu; sed altiora moenia habuisse Carthaginem,
quae transcendisset miles Romanus; nec tumultos nec arcem, ne 9
mare quidem armis obstitisse suis. ad id fore altitudines, quas
cepissent hostes, ut per praecipitia et praerupta salientes fugerent;
eam quoque se illis fugam clausurum. cohortesque duas alteram 10
15 tenere fauces uallis, per quam deferretur amnis, iubet, alteram
uiam insidere, quae ab urbe per tumuli obliqua in agros ferret.
ipse expeditos, qui pridie stationes hostium pepulerant, ad leuem
armaturam infimo stantem supercilio ducit. per aspreta primum, 11
nihil aliud quam uia impediti, iere. deinde, ut sub ictum uene-
20 runt, telorum primo omnis generis uis ingens effusa in eos est,
ipsi contra saxa, quae locus strata passim, omnia ferme missilia, 12

1 tumultum δ || recipit $P\lambda$ recepit $VRFL$ || patentem $Va\beta\gamma\epsilon FL$ pa-
tente δ patentet P patent et λ || 2 fluuius $SVa\beta\gamma\delta FL$ fuluius Pe et
fluuius ϵ fluuius λ || a $\delta\epsilon F$ || uelud δ || preceps P || 3 et $P\lambda$ ex $VRFL$ || in-
ferior $VRFL$ in|terior $P\lambda$ || summissa L submissa β sumissa λ || 4 altera
Proben. 1531 alteram $PVRFL$ || trepido $Va\beta\epsilon$ turpido γ trepidam δ || faciliori
ascensu *Maduigijs em. L. p. 396* facili|or in ascensum (ascensu $V\beta$) $PVRFL$
facilior adscensu uel facilioris adscensus uel faciliore adscensu *Wesenbergius*
Tidskrift IX 276 sq. || 6 leuiorumque V || 7 armorum βF || baliaris $P\lambda$
balearis V balears RF baliars L || di|misit $PVRFL$ || 8 predamnata α
predam nata γ predam nacta L predam pnata λ || aequo dimicandi campo
 GRF dimicandi aequo | campo $P\phi$ equo campo dimicandi V || 9 fiduci δ ||
uirtutis L uirtus $\delta\lambda$ || aut armorum $SVRFL$ ar|morumque $P\phi\lambda$ || 10 alti|ora
ex alte|riora P || monia P^1 meonia $ras.$ ex meoenia P^2 || 11 ne PG nec
 $VRFL$ || 12 opstitisse P || suis ex adsu|is P || altitudinis L ||
13 hostes $\phi\lambda$ hostibus SL || per $om.$ δ || precipi|tia ex precipi|a P precipi-
ta V || 14 se $om.$ F || clausurus ae || duos δ || 15 deferretur $L\phi$ defertur $S\beta$
deferretur λ || iubet $ras.$ ex iuberet P || 16 ab urbe λ ad urbem L || in λ
per L || 17 stationem ex stationes δ || 18 infimo P in summo $Va\beta\gamma\delta F$ in s ||
stante V || aspreta S aspera $PVRFL$ || primum $VRFL$ prima $P\lambda$ || 19 aliud
ad γ || uia λ uiam L || impediti iere λ impediere L || ictum PL iactum
 $VRFL$ || 20 tellorum γ || primo $om.$ β || in eos effusa V || 21 misilia γ ||
missilia ferme V

praebet, ingerere, non milites solum sed etiam turba calorum in-
 13 mixta armatis. ceterum quamquam ascensus difficilis erat, et prope
 obruebantur telis saxisque, adsuétude tamen succedendi muros
 14 et pertinacia animi subierunt primi. qui simul cepere aliquid
 aequi loci, ubi firmo consisterent gradu, leuem et cursatorem 5
 hostem atque intervallo tutum, cum procul missilibus pugna elu-
 ditur, instabilem eundem ad cominus conserendas manus, expu-
 lerunt loco et cum caede magna in aciem altiori superstantem tu-
 15 mulo inepere. inde Scipio iussis aduersus mediam euadere aciem
 uictoribus ceteras copias cum Laelio diuidit, atque eum parte dextra 10
 tumuli circumire, donec mollioris ascensus uiam inueniret, iubet;
 ipse ab laeua circumitu haud magno in transversos hostis incurrit.
 16 inde primo turbata acies est, dum ad circumsonantem undique
 17 clamorem flectere cornua et obuertere ordines uolunt. hoc tu-
 multu et Laelius subiit, et, dum pedem referunt, ne ab tergo uul-
 nerarentur, laxata prima acies locusque ad euadendum et mediis
 18 datus est, qui per tam iniquum locum stantibus integris ordinibus
 19 elephantisque ante signa locatis numquam euasissent. cum ab
 omni parte caedes fieret, Scipio, qui laeua cornu in dextrum in-
 20 cucurrerat, maxime in nuda latera hostium pugnabat. et iam ne
 fugae quidem patebat locus; nam et stationes utrimque Romana
 dextra laeuaque insederant uias, et porta castrorum ducis princ-
 pumque fuga clausa erat, addita trepidatione elephantorum, quos
 terrosos aequae atque hostis timebant. caesa igitur ad octo milia
 hominum.

1 praebet] *L* praemet *Pl* || turba] λ turba δ turbam *L* || colonum γ^1 ,
 corr. γ^2 || inmixta *Pl* immixta *Va\beta\delta\epsilon F* in mixta γ inmixtam *L* || 2 qua-
 quam] *L* quamquam λ || accensus *P* || 3 adsuétude] (assuetudine *VRFF*)
 tamen *PVRFF* et assuetudine *G* || succedendi] λ succedendi *L* || 5 aequi
 om. *R* || constarent ϵ || et] etiam *V* || 6 intervallo ϵ || rutum δ || missilibus δ ||
 elluditur γ || 7 cominus *VRFF* || expulerant *a\beta\delta\epsilon* compulerunt γ || 8 cum *Pl*
 tunc *F* eum ϵ , om. *SVRL* || magna] mag' *V* || altiori *SFR* altiore *PF\epsilon*
 superstante *a\delta\epsilon* || 9 inepere *P^1* inepere *P^2* imepere *Va\beta\gamma\epsilon F* impigre δ ||
 media γ || atiem euadere *V* || 10 dextera γ || 11 circuire $\delta\epsilon$ || mollioris ϵ ||
 ascensus γ || 12 ipsi *P* || ϵ || circuitu *VRFF* || haut *P* aut γ || hostes *Va\beta\delta\epsilon F*
 || 13 circonsonantem ϵ || 14 flectere] λ flecteret *L* || auertere γ || 15 et *VRFF*
 ei *P* || laelius] *P^2 L* laetius *P^1 \lambda* || ϵ || 16 latata *P* lassata *L* lata λ || et] *S*,
 om. ϵ || 17 in]tebris *P^1*, corr. *P^2* || 19 flectet *PVRFF* fierent *S* || laeua] *L*
 leuio λ || incurrerat *VRFF* || 20 hostium latera *VRFF* || iam om. δ || 21 nam
VRFL, om. *Pl* || romana *a\gamma\delta\epsilon* || 22 dextera *F* || portam castrorum *GVRFF*
 castrorum portam ϕ || principumque] *L* principiumque λ || 23 clauserat
Va\gamma\delta\epsilon F clauserat et β || trepidatio β turpidatione γ || elephantorum *P* ||
 24 atque *VRFL*, om. *Pl* || hostes *a\beta\delta\epsilon F* || timebant] *L* timebat λ || millia *F*

Hasdrubal, iam antequam dimicaret pecunia rapta elephantis- 19
 que praemissis, quam plurimos poterat de fuga excipiens praeter
 Tagum flumen ad Pyrenaeum tendit. Scipio castris hostium po- 2
 titus, cum praeter libera capita omnem praedam militibus conces-
 5 sisset, in recensendis captiuis decem milia peditum, duo milia
 equitum inuenit. ex iis Hispanos sine pretio omnes domum di-
 misit, Afros uendere quaestorem iussit. circumfusa inde multitudo 8
 Hispanorum et ante deditorum et pridie captorum regem eum in-
 genti consensu appellauit. tum Scipio silentio per praeconem facto 4
 10 sibi maximum nomen imperatoris esse dixit, quo se milites sui
 appellassent; regium nomen, alibi magnum, Romae intolerabile
 esse. regalem animum in se esse, si id in hominis ingenio am- 5
 plissimum ducerent, tacite iudicarent, uocis usurpatione abstine-
 rent. sensere etiam barbari magnitudinem animi, cuius miraculo 6
 15 nominis alii mortales stuperent, id ex tam alto fastigio aspernantis.

Dona inde regulis principibusque Hispanorum diuisa, et ex 7
 magna copia captorum equorum trecentos, quos uellet, eligere In-
 dibilem iussit. cum Afros uenderet iussu imperatoris quaestor, 8
 puerum adultum inter eos forma insigni cum audisset regii generis
 20 esse, ad Scipionem misit. quem cum percunctaretur Scipio, quis 9
 et cuius et cur id aetatis in castris fuisset, Numidam esse se ait,
 Massiuam populares uocare; orbum a patre relictum, apud mater-
 num auum Galam, regem Numidarum, educatum, cum auunculo
 Masinissa, qui nuper cum equitatu subsidio Carthaginensibus ve-

1 elephantisque P elephantosque ad elephantisque s || 2 praemissos αβδς
 || plurimos VRF || 3 flamen P || 4 concessisse P || 5 recensendis ex ren-
 censendis γ recensendis s || decem P¹, corr. P² || millia F || duo millia PF
 || 6 ex] et F || iis s his Vβδ hiis ay, om. PF || sine ex sibne P || praetio P ||
 domum omnes RF || misit F || 7 ques|torem P || circumfusa s || inde] S inde
 omnis e || 8 eum] λ cum γδL || ingenti consensu] L, om. λ || 9 praeconem] L
 preconem ex preconum λ || 11 appellasset P || intolerabile Pβδe intollera-
 bile VayF intolerabilem s intolerandum S || 12 se VRFL, om. Pl || id]
 ad γ || in hominis] λ moris V in oris ayδ in homines L al' in horis α
 in marg. || 13 tacite Fl taci|tae P taciti VαβδςL, om. γ || iudicarent om. γ ||
 usurpationem P usurpationis que γ || apsti|nerent P || 14 censere PF || 15 alto
 VR magno PF || fatigio γ¹, corr. γ² || aspernantis F || 16 regibus γ || 17 cap-
 torum] λ captiuorum L || eligere] ras. ex eligeret P elligere γ || 18 uen-
 deret] L uendere λ || 19 regii] L regi λ || 20 quem om. γ || percunctaretur VF
 percunctaretur βδ perconctaretur s || 21 esse se VαβδςFL se esse γ esse Pl
 || 22 massiuam ε massi|um PVayεF masium β massui δ || populares om. s
 || uocari s || aput P || 23 gallam γε || educatum VRF edic|tum P eductum ε
 || 24 massinissa βγδςF

- 10 nisset, in Hispaniam traiecissee. prohibitum propter aetatem a Masinissa numquam ante proelium inisse; eo die, quo pugnatum cum Romanis esset, inscio auunculo, clam armis equoque sumpto in aciem exisse; ibi prolapso equo effusum in praeceps captum ab
- 11 Romanis esse. Scipio cum adseruari Numidam iussisset, quae pro 5 tribunali agenda erant, peragit; inde cum se in praetorium recepisset, uocatum eum interrogat, uelletne ad Masinissam reuerti.
- 12 cum effusis gaudio lacrimis cupere uero diceret, tum puero anulum aureum, tunicam lato clauo cum Hispano sagulo et aurea fibula equumque ornatum donat, iussisque prosequi, quoad uellet, equi- 10 bus dimisit.
- 20 De bello inde consilium habitum. et auctoribus quibusdam, 2 ut confestim Hasdrubalem consequeretur, anceps id ratus, ne Mago atque alter Hasdrubal cum eo iungerent copias, praesidio tantum ad insidendum Pyrenaeum misso ipse relicuum aestatis recipiendis 12 in fidem Hispaniae populis absumpsit.
- 3 Paucis post proelium factum ad Baeculam diebus, cum Scipio rediens iam Tarraconem saltu Castulonensi excessisset, Hasdrubal Gisgonis filius et Mago imperatores ex ulteriore Hispania ad Hasdrubalem uenere, serum post male gestam rem auxilium, consilio 4 in cetera exequenda belli haud parum opportuni. ibi conferentibus, quid in cuiusque prouinciae regione animorum Hispanis esset, unus Hasdrubal Gisgonis ultimam Hispaniae oram, quae ad ocea—

1 in] λ et in L || traiecissee] λ traiecisset L || propter aetatem] L , om. $\bar{\Lambda}$
 ab F || masinissa] ras . ex masinissam P massinissa $\beta\delta\epsilon$ || 2 quo $P\lambda$ se qu
 $Va\beta\gamma\epsilon FL$ quo se δ || cum om. β || cum romanis pugnatum V || 3 esset ca
 esset ci γ || inscio VRF inscipio P || auunculo] L auunculo λ || 4 pro
 lapsso γ || a $\delta\epsilon$ || 5 asseruari VRF || iussisset] uidisset γ || 7 cum] enim s
 interogaret F || uelletne R uellet ne VFL uelle $P\lambda$ || massinissam $\beta\gamma\delta\epsilon F$
 8 cum] tum δ || cuperet V || uero] L uere λ || aureum anulum V || 9 tu
 nica ad || hispano sagulo] L hispanosagulo λ || aurea P^1 , corr. P^2 //
 10 equumque F || quo ad V quo | ac P || 11 dimisit P dimitti VRF //
 12 concilium V || auctoribus δ || 13 confes]ti P , om. V || consequeretur] ϵ ,
 corr. ex consequerentur s persequeretur S || raptus γ || 14 alter $VRFL$,
 om. $P\lambda$ || in]gerent P iungeret δ || 15 pyrenaeo P || ipso P ipe δ || reli
 quum VRF || 16 apsumpsit P assumpsit L assumpsit λ || 17 prelium fac
 tum post diebus transponit V || beculam L betulam $VRFL$ || 18 iam
 om. VR || tarraconem P taraconem $V\beta\gamma\delta$ tarraconem F || castulensi
 iam V castulonensi iam $\alpha\beta\gamma\delta$ castrilonensi iam s || 19 gisgonis (om. filius) V
 filius gisgonis R || imperatoris P || 21 in] inter V || exequenda γ || uelli P ||
 haud $VRFL$ haud P^1 haud P^2 anno λ || opportuni $Va\beta\epsilon F$ optimi γ ||
 conferentibus s || 22 ultimum P || 23 cisgonis P || gisgonis V || hispaniae
 orum P^1 ||

num et Gadis uergit, ignaram adhuc Romanorum esse eoque Carthaginiensibus satis fidam censebat; inter Hasdrubalem alterum et 5 Magonem constabat beneficiis Scipionis occupatos omnium animos publice priuatimque esse, nec transitionibus finem ante fore, quam 5 omnes Hispani milites aut in ultima Hispaniae amoti aut traducti in Galliam forent. itaque, etiam si senatus Carthaginiensium non 6 censuisset, eundum tamen Hasdrubali fuisse in Italiam, ubi belli caput rerumque summa esset, simul ut Hispanos omnis procul ab nomine Scipionis ex Hispania abduceret; exercitum eius cum trans- 7 itionibus tum aduerso proelio imminutum Hispanis repleti militibus, et Magonem, Hasdrubali Gisgonis filio tradito exercitu, ipsum cum grandi pecunia ad conducenda mercede auxilia in Baliaris traicere; Hasdrubalem Gisgonis cum exercitu penitus in Lusitaniam 8 abire nec cum Romano manus conserere; Masinissae ex omni equi- 15 tatu, quod roboris esset, tria milia equitum expleri, eumque uagum per citeriorem Hispaniam sociis opem ferre, hostium oppida atque agros populari. his decretis ad exsequenda quae statuerant duces digressi. haec eo anno in Hispania acta.

Romae fama Scipionis in dies crescere, Fabio Tarentum cap- 9 tum astu magis quam uirtute gloriae tamen esse, Fului senescere fama, Marcellus etiam aduerso rumore esse, super quam quod primo 10 male pugnauerat, quia uagante per Italiam Hannibale media aestate Venusiam in tecta milites abduxisset. inimicus erat ei C. Publicius 11

1 cadis *P* gades *VERF* || ignarus $\gamma\delta\epsilon F$ ingnarus α || eoque] eo quod $\alpha\gamma\delta F$ || cartagi|niensibus *P* || 2 fidam] *L* fida λ || 3 omnium occupatos *V* δ || 4 priuatimque *ex* priuatimque *V* || fore ante finem *F* || 5 milites *om.* *V* || hispaniae] in hispanie ora ϵ || amoti *P* $\epsilon\lambda$ moti *SVRFL* || 6 galiam γ || itaque *PF* ita *VR* || etiam *om.* *VERF* || carthaginiensibus $\alpha\gamma\delta\epsilon$ cartaginensis *ex* cartaginensium β || 7 eundum] eum dum *ad* || italia β || 8 rerumque *VRFL* rerum *P* λ || erat *V* || ut *SVRL* et *PF* $\epsilon\lambda$ || omnes *VERF* || procul *om.* *V* || α $\gamma\epsilon$ || 9 tum *V* $\gamma\delta\epsilon F$ tamen α || transitioni *ex* transitionis *V* || 10 in minutum *F* || repleti *as* repletum δ || 11 magonem] magistrum δ || hasdrubali *ex* hasdrubalei γ || cisgonis *P* gisconis *V* || ipsum *usque ad* 13 exercitu *om.* *V* || 12 pecunia γ || baleares *RF* || 13 traicere $\gamma\delta\epsilon$ || lusitaniam *VRFL* dusitanum *P* λ lusitanum *P* λ || 14 romano (romanis $\gamma\epsilon$) manus *SVRFL* ϵ romanus *P* λ || massinisse $\beta\gamma\delta\epsilon F$ || 15 mil|lia *P* βF || uagum *VRFL* uacuum *P* λ || 16 sociis *om.* ϵ || agros atque oppida ϵ || 17 hiis α iis γ || ad *om.* γ || exequenda *VERF* || duces *VRFL*, *om.* *P* λ || 18 acta *VRFL* accepta *P* λ || 20 astu magis *SV* $\alpha\beta\gamma\epsilon L$ magis astu δ agis *P* λ magis *P* λ ingenio magis *F* $\epsilon\lambda$ || tamen] tum ϵ || fului *VRFL* || scenscere γ || 21 fama *VR* λ fa|mam *PFL* || etiam *om.* *VR* || primo *om.* *VR* || 22 pugnauerant γ impugnauerat δ in apulla pugnauerat β || peruagante italiam (italia $\alpha\gamma\delta\epsilon$) *VR* || hannibalem *P* || 23 tecta] ϵ exta *S* || adduxisset *V* δ || ei *VERF* et *P* λ ei et *L* || c. *PRF*

- Bibulus tribunus plebis. is iam a prima pugna, quae aduersa fuerat, assiduus contionibus infamem inuisumque plebei Claudium fecerat
 12 et iam de imperio abrogando eius agebat, cum tamen necessarii
 13 Claudii obtinuerunt, ut relicto Venusiae legato Marcellus Romam
 14 ueniret ad purganda ea, quae inimici obicerent, nec de imperio
 15 eius abrogando absente ipso ageretur. forte sub idem tempus et
 16 Marcellus ad deprecandam ignominiam et Q. Fuluius consul comi-
 17 tiorum causa Romam uenit. actum de imperio Marcelli in circo
 18 Flaminio est ingenti concursu plebisque et omnium ordinum; accu-
 19 sauitque tribunus plebis non Marcellum modo sed omnem nobili-
 20 tatem: fraude eorum et cunctatione fieri, ut Hannibal decimum
 21 iam annum Italiam prouinciam habeat, diutius ibi quam Carthagine
 22 uixerit. habere fructum imperi prorogati Marcello populum Roma-
 23 num: bis caesum exercitum eius aestiua Venusiae sub tectis agere.
 24 hanc tribuni orationem ita obruit Marcellus commemoratione rerum
 25 suarum, ut non rogatio solum de imperio eius abrogando anti-
 26 quaretur, sed postero die consulem eum ingenti consensu centuriae
 27 omnes crearent. additur conlega T. Quinctius Crispinus, qui tum
 28 praetor erat. postero die praetores creati P. Licinius Crassus Diues
 29 pontifex maximus, P. Licinius Varus, Sex. Iulius Caesar, Q. Clau-
 30 dius Flamen.
 31 Comitiorum ipsorum diebus sollicita ciuitas de Etruriae defec-
 32 tione fuit. principium eius rei ab Arretinis fieri C. Calpurnius

g. V || publius β || 1 ab F || auersa γ^1 , corr. γ^2 || 2 assiduus $Va\beta\gamma\epsilon F$ assi-
 duus δ || plebei $PF\lambda$ plebi VRL || 3 etiam $Va\delta\epsilon F$ et $\beta\gamma$ || ob|rogando P ||
 abrogando eius ex eius abrogando δ eius abrogando β || cum tamen FL
 cum tame P tamen tum V tum tamen R cum tam λ || 4 claudii VRF ||
 optinuerunt P || ut $VRF\lambda$, om. $P\lambda$ || romam $VRF\lambda$ ro|mae $P\lambda$ || 5 ueniret
 $SVRF$ rediret Pq || obicerent $VRF\lambda$ decernerent $P\lambda$ || 6 apseno P || ipso
 PRF se V || ageretur] S agerent q || sub] P^2 ub P^1 per F || 7 deprae|can-
 dam P || fuluis P || 9 concursu ex concursu est γ || plebis (om. que) VRF ||
 omnium] L omni|ui $P\lambda$ || accusauitque] q accusauit S || 10 tribunis α ||
 omnem] L omem λ || 11 decimum] x. V || 12 iam] L, om. λ || diutius] S
 diutiusque q || 13 habere om. V || imperii VRF || marcello] L mar|mar-
 cello λ || 14 bis caesum] L biscessum λ || uenusiae $VRF\lambda$ uenusia $P\lambda$ ||
 15 hanc] L hac λ || comemoratione γ || 16 eius om. β || antiquaretur VRF
 ante|quaeretur P || 18 omnes om. β || crearent]dicerent V || additus VRF ||
 collega VRF || t. $Va\beta\gamma\epsilon F$ titus δ ti ras . ex tum P || quinti|us $PVRF$ ||
 qui tum $VRF\lambda$ quitu] ras . ex quinto] P quintum λ || 19 praetor] λ pre-
 fectus L || die ras . ex diei P || postero die] tum VR || crassus] L arassus
 crassus $P\lambda$ uarus crassus γ || diues RFL di|uerso $P\lambda$, om. V || 20 sex V
 sextus PRF || q. VRF que P || 21 flamen G flaminus φ , om. $PVRF$ ||
 22 sollicita $\beta\delta F$ || cintas γ || 23 ab aretinis $Va\beta\gamma\delta F$ a tarentinis s || fieri]

scripserat, qui eam prouinciam pro praetore obtinebat. itaque con- 7
festim eo missus Marcellus consul designatus, qui rem inspiceret
ac, si digna uideretur, exercitu accito bellum ex Apulia in Etruriam
transferret. eo metu compressi Etrusci quieuerunt. Tarentinorum 8
5 legatis pacem petentibus cum libertate ac legibus suis responsum
ab senatu est, ut redirent, cum Fabius consul Romam uenisset.

Ludi et Romani et plebei eo anno in singulos dies instaurati. 9
aediles curules fuere L. Cornelius Caudinus et Ser. Sulpicius Galba,
plebei C. Seruilius et Q. Caecilius Metellus. Seruilius negabant 10
iure aut tribunum plebis fuisse aut aedilem esse, quod patrem eius,
quem triumuirum agrarium occisum a Bois circa Mutinam esse
opinio per decem annos fuerat, uiuere atque in hostium potestate
esse satis constabat.

Undecimo anno Punici belli consulatum inierunt M. Marcellus 22
15 quintum — ut numeretur consulatus, quem uitio creatus non gessit
— et T. Quinctius Crispinus. utrisque consulibus Italia decreta 2
prouincia est et duo consulum prioris anni exercitus — tertius
Venusiae tum erat, cui Marcellus praefuerat —, ita ut ex tribus
eligerent duo, quos uellent, tertius ei traderetur, cui Tarentum et
20 Sallentini prouincia euenisset. ceterae prouinciae ita diuisae: prae- 3
toribus P. Licinio Varo urbana, P. Licinio Crasso pontifici maximo

filius γ^1 fuit γ^2 || c. PR g. V gaus F || calurnius V ϵ calphurnius $\beta\delta$ ||
1 pro-pr. P propetor V $\alpha\beta\gamma\epsilon$ F pretor δ || optine|bat ras. ex optine|bant P
|| itaque ϵ aque P ita VR atque F || 2 missus eo F || 3 si digna] signa δ ||
exer|citu ras. ex exer|citurum P || appulia $\beta\gamma$ || eruriam P || 4 conferret V ||
compressi V $\alpha\delta\epsilon$ F || 5 libertatem P || 6 ab] L a $\epsilon\lambda$ || cum] λ Cum L, et in
margine L adscripsit principium libri || uenisset ex uenissent P || 7 et
utroque loco om. ϵ || plebei $\alpha\gamma$ || anno ras. ex annos P || in] φ , om. G || in-
staurati V $\alpha\beta\gamma\delta$ FL restaurati ϵ inestaurati P inesta uati λ || 8 curulis V ||
1. V $\alpha\beta\gamma\delta$ F lucius ϵ , om. P || caudinus G gaudinus P claudius V $\alpha\beta\gamma\epsilon$ F φ
caudius δ || ser.] seruius RF || calba P || 9 plebei $\alpha\gamma$ L plebeio λ || c. PR g. V
gaus F || seruilio P || et q. (quintus L) cecilius metellus RFL, om. PV λ ||
seruilius RF, om. V || negabat VRF || 11 triumuirum] L trium uirum λ ||
a bois β abois δ a bolis P λ a (ab F) boiis V $\gamma\epsilon$ F aboiis α a bohiis L ||
circa] contra γ || 12 opinio $\gamma\delta$ || decem VRF nexem P || 13 satis] P ^{2} tatis P ^{1} ,
om. ϵ || 14 belli punici VRF || m.] marcus δ || 15 quintum] λ quinto V $\alpha\gamma\delta\epsilon$
qui natum L || numeretur] L numeraretur λ || consulatus] λ consultus L ||
uitio VRFL uiue P λ || gessit VRFL cessit P λ || 16 t. GV $\beta\epsilon$ titus $\alpha\gamma\delta$ FL,
om. P φ λ || quintus VRF || utrisq. P φ utrique SVRF || consulibus P φ con-
sulum SRF et ex consulatum V || prouincia decreta est F || 17 consulum]
SL consulares φ consules λ || tercius L terentius λ || 19 eligerent] L le-
geret γ eligeret λ || duos VRF || tercius L terentius λ || 20 salentini V $\alpha\beta\gamma$
salenti δ salentina F || obuénisset V || 21 uaro (uaroni ϵ uarro F) urbana p.

peregrina et quo senatus censuisset, Sex. Iulio Caesari Sicilia,
 4 Q. Claudio Flamini Tarentum. prorogatum in annum imperium est
 Q. Fulvio Flacco, ut prouinciam Capuam, quae T. Quincti praetoris
 5 fuerat, cum una legione obtineret. prorogatum et C. Hostilio Tubulo
 est, ut pro praetore in Etruriam ad duas legiones succederet C. Cal-
 purnio. prorogatum et L. Veturio Philoni est, ut pro praetore
 Galliam eandem prouinciam cum isdem duabus legionibus obtineret,
 6 quibus praetor obtinuisset. quod in L. Veturio, idem in C. Aurun-
 culeio decretum ab senatu latumque de prorogando imperio ad
 populum est, qui praetor Sardiniam prouinciam cum duabus legio-
 nibus obtinuerat. additae ei ad praesidium prouinciae quinqu-
 7 ginta longae naues, quas P. Scipio ex Hispania misisset. et P. Scipio
 et M. Silano suae Hispaniae suique exercitus in annum
 decreti; Scipio ex octoginta nauibus, quas aut secum ex Italia
 adductas aut captas Carthagine habebat, quinquaginta in Sardiniam 15
 8 transmittere iussus, quia fama erat magnum naualem apparatus eo
 anno Carthagine esse, ducentis nauibus omnem oram Italiae Sici-
 9 liaeque ac Sardiniae inpleturos. et in Sicilia ita diuisa res est:

(om. $\beta\delta L$) licinio (om. $\beta\delta$) *VRFL*, om. *Pl* || casso *P* || 1 et quo] λ et quod *L*
 et quae φ , ubi *Rhenanus* adnotat 'uidetur ex aequae mendosa codicis
 scripti lectione legendum: ex quo' || sex. *V* sex *P* sexto *RF* || in] *lius P* ||
 2 flamini *PG* flaminio $\beta\gamma\delta\epsilon F\varphi$ flammio α , om. *V* || in annum imperium
VRFL im]perium in annum *P* || 3 q. *VRFL* que *P* || ut] et γ || quae *PS*
 qua *VRFL* in qua et φ || t.] titus $\alpha\gamma\delta$ || quinti *P* quintii *S* quintius *VRFL* ||
 pr. *P* praetoris *S* pretor *VRFL* || 4 opt]neret *P* || c. *PR* g. *V* claudio *F* ||
 tribulo γ || 5 propr. *P* propretor *VRFL* || erur]am *P*¹, corr. *P*² || ad] ac γ ||
 succederet *VRFL* sc.]cederet *P* .sc. cederet λ || c. *PR* g. *V* gaio *F* || cal-
 purnio] *L* calpurnio *V* calphurnio $\beta\delta$ calpur λ || 6 prorogatum] *L* prae-
 rogatum *Pl* || 1.] lucio $\alpha\gamma\delta F$ || ueturio] *L* uenturio λ || pro-pr. *P* prop. λ
 pro .p.r. *L* pretor *VRFL* || 7 galliam] *L* galliam γ talliam λ || eandem] *L*
 tan]dem *PFL* || eandem galliam δ || cum om. δ || hisdem *P\beta\delta\epsilon* iisdem *V\gamma F*
 hiisdem α || duobus γ || optineret *P* || 8 quibus] λ qua *L* || praetor *Pl*
 p.r. *L* propretor *VRFL* || opt]nuisset *P* || 1.] lucio $\alpha\gamma\delta F$ || c. *PR* g. *VF* ||
 arun]culeio *PVL* aruncule io λ || 9 a $\delta\epsilon$ || senatu ex senatum *V* || 10 pre-
 ter δ || 11 optinuerat *P* || additae *VRFL* additum *Pl* *Gron. Madu. Weissenb.*
Koch. || ei ad *VRFL* et ad *P* ei et *Gronovius* et aliud *Maduigius em. L.*
p. 397 etiam *Weissenbornius* et *Kochius em. L. I. p. 4* || quinquaginta *P*¹,
 corr. *P*² || 12 longe *VRFL*, om. *Pl* || ex corr. *e* de γ || 13 m.] marco δ || sillano
V\gamma\delta || hispaniae] prouinciae β || suique] *L* sui λ || anum *V* || 14 decretis *P*¹,
 corr. *P*² || octinginta δ || secum ex secus γ || 16 tra]mittere *P*¹ trans]mittere
P\beta\delta\epsilon F || 17 siciliaeque ac (a δ) sardiniae *SVR* si]ciliae sardiniaeque *PFL* ||
 18 impleturos *Va\beta\epsilon FL* inpleturos γ implentes δ impleturum *L* || sicilia
 ras. ex siciliae *P* || ita diuisa res est] hic uersus in *P* in ras. scriptus
 est; in primo uersu fuit ante ras. sardiniae || ita om. *VR* || diuisa *PFL*

Sex. Caesari exercitus Cannensis datus est; M. Valerius Laeinius — ei quoque enim prorogatum imperium est — classem, quae ad Siciliam erat, nauium septuaginta obtineret, adderet eo triginta naues, quae ad Tarentum priore anno fuerant; cum ea centum
 5 nauium classe, si uideretur ei, praedatum in Africam traiceret. et 10 P. Sulpicio, ut eadem classe Macedoniam Graeciamque prouinciam haberet, prorogatum in annum imperium est. de duabus, quae ad urbem Romam fuerant, legionibus nihil mutatum. supplementum, 11 quo opus esset, ut scriberent consulibus permissum. una et uiginti
 12 legionibus eo anno defensum imperium Romanum est. et P. Licinio Varo praetori urbano negotium datum, ut naus longas triginta ueteres reficeret, quae Ostiae erant, et uiginti nouas naus sociis
 13 nauilibus conpleret, ut quinquaginta nauium classe oram maris uicinam urbi Romanae tueri posset. C. Calpurnius uetitus ab Arretio
 14 mouere exercitum, nisi cum successor uenisset; idem et Tubulo imperatum, ut inde praecipue caueret, ne qua noua consilia cape-
 15 rentur.

Praetores in prouincias profecti; consules religio tenebat, quod 28 prodigiis aliquot nuntiatis non facile litabant. et ex Campania 2
 20 nuntiata erant, Capuae duas aedis, Fortunae et Martis, et sepulchra aliquot de caelo tacta, Cumis — adeo minimis etiam rebus praua religio inserit deos — mures in aede Iouis aurum rosisse, Casini examen apium ingens in foro consedissee, et Ostiae murum portam- 3

dimis *VRL* || est *Pqλ*, om. *SVRFL* || 1 sex. *V* sexto *PRF* || cannesis *γ* || m.]
 marcus *ayδ* || 2 enim om. *δs* || prorogatum enim *β* || imperiumst *P* || 3 erat] est *α* || optineret *P* || 4 centum] g. *V* · c. *λ*, om. *L* || 5 si usque ad 6 classe om. *γ* || ei om. *F* || et] e *F* || 7 praerogatu *P* || 8 romanam *ε* || 9 es]sent *P* || ut *VRFL*, om. *Pl* || consulibus *VRFL* con]sules *Pl* || permissum *P* || 10 est om. *V* || 11 uaroni *αβδs* uarro *F* || praetori] · p·r· *P* || urbano *VRF* urbem *P* || naues *VRF* || 12 ostie *β* ostia *P* hostie *VayδsF* || naues *VRF* || naues nouas *V* || 13 conpleret *GVR* imple]ret *P* imple]ret *Fφ* || ut] aut *V* || maris *VRFL* magis *Pl* || 14 possent *V* || c. *PR* g. *VF* || calpurnius *Vs* calphurnius *βδ* || aretio *VRF* || 15 ni eum *δ* || idem] eidem *I. Perizonius* || et] a *δ* || tubulo *F* || 16 impetratum *ε* || praecipuae *P* || caueret *VRFL* caperet *Pl* cauerent *Duker* || noua om. *δ* || consilia *γ* || caperentur *Pl* orirentur *VRFL* || 18 quod prodigiis aliquot nuntiatis non facile litabant] *L*, om. *λ* || 19 aliquod *P* || et om. *VR* || 20 nuntia *Pl*, corr. *P²* || edes *VRF* || martis ex Iouis martis *β* || sepulchra *Pβs* || 21 aliquod *P* || cumis *Lipsius* cumiis *P* cum iis *Vys* cum hiis *αF* cum his *βδL* cum *λ* || etiam minimis *V* || par]ua *PF* || 22 inserit] *λ* in erat *L* || casini examen apium ingens in foro consedissee] *L*, om. *δλ* || casilini *β* cassini *ε* || 23 apum *Vβ* || ostie *β* ostis *P* hostie *VγδFL* hostiam *α* hostium *s* hostis *λ* || portam murumque *V*

- que de caelo tactam, Caere uulturium uolasse in aedem Iouis, Vul-
 4 siniis sanguine lacum manasse. horum prodigiorum causa diem
 unum supplicatio fuit. per dies aliquot hostiae maiores sine lita-
 tione caesae, diuque non impetrata pax deum. in capita consu-
 lum re publica incolumi exitiabilis prodigiorum euentus uertit. 5
 5 Ludi Apollinares Q. Fuluius Ap. Claudio consulibus a P. Cor-
 nelio Sulla praetore urbano primum facti erant; inde omnes dein-
 cept praetores urbani fecerant; sed in unum annum uoueant
 6 dieque incerta faciebant. eo anno pestilentia grauis incidit in
 urbem agrosque, quae tamen magis in longos morbos quam in 10
 7 pernicialis euasit. eius pestilentiae causa et supplicatum per com-
 pita tota urbe est, et P. Licinius Varus praetor urbanus legem ferre ad
 populum iussus, ut ii ludi in perpetuum in statam diem uouerentur.
 ipse primus ita uouit, fecitque ante diem tertium idus Quin-
 tilis. is dies deinde sollemnis seruatus. 15
 24 De Arretinis et fama in dies grauior et cura crescere patri-
 bus. itaque C. Hostilio scriptum est, ne differret obsides ab Arre-
 tinis accipere, et, cui traderet Romam deducendos, C. Terentius
 2 Varro cum imperio missus. qui ut uenit, extemplo Hostilius legio-
 nem unam, quae ante urbem castra habebat, signa in urbem ferre 20

1 tacta esse *V* || cerre *γ* || uultu[r]ium *Pl* uulturem *VRFL* || uolasse *L*
 uocasse *λ* || ae|de *P* || uulsinis *PF* wlsiniis *V* uulsiniis *ae* uolsiniis *β* uul-
 faniis *γ* uulscinii *δ* || 3 supplicatio *γ* || hostiae *L* ostie *β* hoste *λ* || 4 diuque
 non] *L* et ex litacione diuque non *V* diuquae non *P* diuno *λ* || 5 incolumi] *L*
 in columi *V* incolomi *λ* || exitiabilis *P*¹, inter xi *P*² *suprascr.* at uel st; exitia-
 biles *VαβγδF* exicales *ε* || 6 appollinares *V* appollinares *ay* apollinares *ε* ||
 q.] a q. *β* || ap. *PVγ* a p. *αβδF* aulo p. *ε* || claudio consulibus a p. *V*,
 om. *PRF* || 7 suilla *VR* silla *F* || pretore urbano *VRF* *pr.* | urb. *P* || erant]
 sunt *β* || 8 uomebant *L* uolebant *λ* || 9 incerta *GVαβγs* inceta *δ* incer|to
PFφ || in] *q* per *S* || 10 urbem] *L* urbe *Pl* || longos morbos (*S*) *GVR* mor-
 bos | longos *PFφ* || in per|mitiabilis *P* impernitiales *S* in perniciales *Vβγδε*
 in pernitiales *αF* impernicialibus *L* impernicialibus *λ* || 11 compinta *α* || 12 pre-
 tor urbanus *VayδεF* .p.r. | urb. *P* pretor ur. *β* || 13 ut ii *Vγs* uti *P* ut
 hii *αFL* ut hi *βδ* ut *ras.* ex uti *λ* || in ppetuum *V* || statam *PG* statutam
VαβγsF statutum *δ* statum *φ* || uouerentur] *L* mouerentur *V* nouerentur *λ* ||
 14 ante diem] *q* ad *S* || idus *Merkelius* no[n]as *PVαβγsF* nouas *δ* || quintilis *SF*
 quintiles *PVβq* quintiales *ays* quincilias *δ* || 15 deinde solemnis deinde *δ* ||
 sollempnis *α* solemnis *βδF* solempnis *γ* solennis *ε* || 16 aretinis *VRF* || fama
 ex famea *γ* || grauior (esse) et conicit *Wesenbergius Tidskrift IX 277* ||
 17 itque *γ* || c. *PR* g. *V* claudio *F* || differret ex differret *ε* || opsi]des *P* ||
 aretinis *VRF* || 18 recipere *δ* || et cui] *q* cui *Sαβγs* enim *δ* || c. *PRF* g. *V* ||
 terrentius *Vαβγ* || 19 uarro cum] *L* uarro cum *γs* uarro cum *λ* || qui] *L* cum
 qui *Pl* || ut aduenit *R* || extemplo hostilium *V* || 20 unam quae] *L* unam-
 que *λ* unam qua *R* unam quam *F*

iussit praesidiaque locis idoneis disposuit; tum in forum citatis senatoribus obsides imperavit. cum senatus biduum ad considerandum peteret, aut ipsos extemplo dare aut se postero die senatorum omnis liberos sumpturum edixit. inde portas custodire iussit 3 tribunos militum praefectosque socium et centuriones, ne quis nocte urbe exiret. id segnius negligentiusque factum: septem principes 4 senatus, priusquam custodiae in portis locarentur, ante noctem cum liberis euaserunt. postero die luce prima, cum senatus in 5 forum citari coeptus esset, desiderati, bonaque eorum uenierunt. 10 a ceteris senatoribus centum uiginti obsides, liberi ipsorum, accepti traditique C. Terentio Romam deducendi. is omnia suspectiora, 6 quam ante fuerant, in senatu fecit. itaque tamquam imminente Etrusco tumultu legionem unam, alteram ex urbanis, Arretium ducere iussus ipse C. Terentius, eamque habere in praesidio urbis; 15 C. Hostilium cum cetero exercitu placuit totam prouinciam per-agrare et cavere, ne qua occasio nouare cupientibus res daretur. C. Terentius ut Arretium cum legione uenit, clauas portarum cum 8 magistratus poposcisset, negantibus iis comparere, fraude amotas 19 magis ratus quam negligentia intercidisse, ipse alias clauis omnibus 20 portis imposuit, cauitque cum cura, ut omnia in potestate sua

1 locis idoneis] *L* loci sidoneis *ex* loci sidonis λ || forum *Duker* foro *libri* || 2 biduum] *Se* || 3 peteret *Duker*, qui 'uel bidui cum *Rhenano* legendum uel tempus pro glossa delendum' existimat tem|pus peteret *PyFq* peteret tempus *GV $\alpha\beta\delta\epsilon$* || ex templo *Va* || die] *P²* dies *P¹* || 4 omnes *VRF* || edixit *ex* di|xit *P* || iussit *PSVRFq* iussi *Gronouius* || 5 tribunos *SRF* tribu|ni *P Gron.* tribunis *Vq* || praefectosque *SRFL* praefectiq. *P Gron.* praefectisque *Vq λ* || centuri|ones *PSRFL* centurionibus *Vq λ* || nequis *V* || 6 id segnius] *L*, *om.* λ || negligentiusque *VRF* || 7 portas δ || 8 senatus *ex* senatum β || 9 desiderati bonaque *VRL* desiderati binaq. *P* desiderat ibi namque *F λ* || uenerunt *VF*, *om.* ϵ || 10 a *VRFL*, *om.* *P λ* || liber *P¹* liberis *P²* liberique ϵ || acceptis *P* || 11 c. *PRF* g. *V* || terrentio *Va $\beta\gamma$* || iis *P* his *V* hiis *F* || 12 senatu *PF* || imminente *V* imminentem $\alpha\gamma$ imminentem $\delta\epsilon$ || 13 erusco γ || unam *om.* *VR* || aretium *VRF* || 14 c. *PR* g. *V*, *om.* *F* || terrentius *Va β* || eamque *PFL* eosque *VRL* || 15 c. *PR* g. *V*, *om.* *F* || cu δ || placuit *VRFL* placet *P λ* || 16 ne qua *om.* *F* || nauare γ^1 , *corr.* γ^2 || 17 c. *PR* g. *V*, *om.* *F* || terrentius $\alpha\beta$ || aretium *VRF* || clauas] *P²* clades *P¹* || 18 magistratibus *V* || poposcisset] *L* po|pocissent *Pa*, *sed* in *P* n *pallida*, poscisset γ || his *V $\delta\epsilon$* hiis αF || comparare *PVF* || fraude *RFL* a | fraude *PV λ* || amotos *V* || 19 magis ratus β magis|tratus *Pay $\delta\epsilon$ F* magistratibus *V* || quam magistratus quam δ || negligē|tia *P* negligentia *Va $\beta\delta\epsilon$ F* negligentiam γ || intercidisse *PL* intercidisset *V* intercedisset λ || clauas *VRF* || 20 imponit γ || cauitque] *L* cauetque λ || cum cura *Pe*, *om.* *SVRF* || sua] *L*, *om.* λ

9 essent; Hostilium intentius monuit, ut in eo spem non moturos quicquam Etruscos poneret, si, ne quid mouere possent, prae-
cauisset.

- 25 De Tarentinis inde magna contentione in senatu actum coram Fabio, defendente ipso quos ceperat armis, aliis infensis et pleris-
2 que aequantibus eos Campanorum noxae poenaeque. senatus con-
sultum in sententiam M'. Acili factum est, ut oppidum praesidio
3 custodiretur, Tarentinique omnes intra moenia containerentur, res
4 integra postea referretur, cum tranquillior status Italiae esset. et
de M. Livio praefecto arcis Tarentinae haud minore certamine 10
actum est, aliis senatus consulto notantibus praefectum, quod eius
5 socordia Tarentum proditum hosti esset, aliis praemia decernenti-
bus, quod per quinquennium arcem tutatus esset, maximeque unius
6 eius opera receptum Tarentum foret, mediis ad censores, non ad
senatum notionem de eo pertinere dicentibus. cuius sententiae et 15
Fabius fuit; adiecit tamen fateri se opera Liui Tarentum receptum,
quod amici eius uulgo in senatu iactassent: neque enim recipiun-
dum fuisse, nisi amissum foret.
- 6 Consulum alter T. Quinctius Crispinus ad exercitum, quem
Q. Fulvius Flaccus habuerat, cum supplemento in Lucanos est pro-
7 fectus. Marcellum aliae atque aliae obiectae animo religiones tene-
bant, in quibus quod, cum bello Gallico ad Clastidium aedem Honori

1 intentius; S intensius φ | 2 sine δFL sin λ | mouere possent pre-
cauisset VRF moueri posset precauisset L moueri posset | cauisset P λ |
4 actum] P λ L accu P λ ac tum λ | actum in senatu V | 5 ipsos VRF |
infensis] inuisis R | 6 noxae VRF mosae P λ nosse L | senatus consultum
om. VR | 7 m'. Sigonius m. P λ βF marcelli α ; $\delta \epsilon$ | acili P λ acilii FL attili
V α ; $\delta \epsilon$ attili β | est ut] λ esse ut P est L s.c. tam β , om. α ; $\delta \epsilon$ | 9 taren-
tinique] ras. ex tarentinisque P tarentini (om. que) ϵ | 9 tranquilliore,
sed e satis pallida. P tranquillior V tranquillior ϵ | 10 m.] marcello α ; $\delta \epsilon$ |
haud' γ^2 aut γ^1 | minori δ | 11 actum P λ . corr. P λ | ac. P λ s.c. F. s.c. λ
sociis SV α ; $\delta \epsilon$ L sententiis φ . om. β | noxantibus γ | 12 seccordia V γ F
seccordia β discordia δ | hosti proditum β | 13 quod] L quo P λ | maxime
(om. que) R | 14 opera receptum tarentum opera γ^1 , prius opera del. γ^2 |
tarentum om. β | fore V | mediis RFL medis P λ medii V | ad sensores P
accensores V λ accensores L | 15 senatus α ; β | notionem PR φ notionem
SFF | 16 adiecit ras. ex adiecit P | liui VRF | 17 quod] quam δ |
senat λ V | iactassent] L iactasset λ | enim om. β | recipiendum VRF |
18 fuisse P λ fuisset V α ; $\delta \epsilon$ FL | admissum α ; $\delta \epsilon$ admissum γ | 19 con-
sul VR | t. GF λ titus α ; δ | P. om. F γ | quin tuis PVRF | 20 q. om. V |
flaccus ex fraccus P flachus δ | 21 religione P | legiones animo δ |
22 gallico γ | clastidium ex calastidium P clascidium V

et Virtuti uouisset, dedicatio eius a pontificibus impediabatur, quod 8
negabant unam cellam duobus diis recte dedicari, quia, si de caelo
tacta aut prodigii aliquid in ea factum esset, difficilis procuratio
foret, quod utri deo res diuina fieret, sciri non posset: neque 9
5 enim duobus nisi certis deis rite una hostia fieri. ita addita Vir-
tutis aedes adproperato opere; neque tamen ab ipso aedes eae de-
dicatae sunt. tum demum ad exercitum, quem priore anno Venusiae 10-
reliquerat, cum supplemento proficiscitur.

Locros in Brutiis Crispinus oppugnare conatus, quia magnam 11
10 famam attulisse Fabio Tarentum rebatur, omne genus tormentorum
machinarumque ex Sicilia arcessierat; et naues indidem accitae
erant, quae uergentem ad mare partem urbis oppugnarent. ea 12
omissa oppugnatio est, quia Lacinium Hannibal admouerat copias,
et conlegam eduxisse iam a Venusia exercitum fama erat, cui con-
15 iungii uolebat. itaque in Apuliam ex Brutiis reditum, et inter 13
Venusiam Bantiamque minus trium milium passuum intervallo con-
sules binis castris consederunt. in eandem regionem et Hannibal 14
redit auerso ab Locris bello. ibi consules ambo ingenio feroces
prope cotidie in aciem exire haud dubia spe, si duobus exercitibus
20 consularibus iunctis commisisset sese hostis, debellari posse.

1 nouisset *VaβsFL* uobisset *P²* uobis *P¹* nouisset *γδλ* || impedi-
retur *V* || 2 duobus diis *Weissenbornius* duobus *Peλ* amplius quam uni
deo *SVRFL* || dicari *V* || si] non *δ* || 3 tecta *γ* || prodigii] *P²* prodigit *P¹* ||
aliquit *P* || ea] eo *s* || 4 diuinae *P¹* diuinai *P²* || fieret *P* || scire *P* ||
possit *Vays* || 5 ceteris *δ* || diis *VRF* || ostia *β* || 6 ad properato *V* appropere-
rato *αβsF* aproperato *γδ* || tamen] tum *R* || ab] *L* ad *λ* || hee *α* he *βs*,
om. *V* || 7 cum *α* || anno *ex* anteno *P* || 9 brutiis *RF* brutios *V* || oppugnare
crispinus *V* || famam magnam *V* || 10 tarentum <receptum> rebatur *Wachen-*
dorfus obs. L. p. 18 sq. || ferebatur *VRF* || omne *ex* omnes *s* || 11 ex] *λ*
que *ex* *aysL* que a *δ* || accersierat *Vβγδ* acersierat *α* arcersierat *ex* ar-
cersierat *s* || indidem *PRF* in diem *V* || 12 urgentem *F* || ad] a *δ* || ea] *P¹*
ex *P²* || 13 lacinium *PFL* lacinum *Vβ* lacinium *αγδsL* ad lacinium *conicit*
Wesenbergius Tidskrift IX 277 || admouerant *V* mouerat *β* || 14 collegam
VRF || a *VR* ad *PF* || uenusiam *F* || exercitum *om.* *β* || erat fama *γ* || con-
ingi *P* || 15 apulia *V* appuliam *βγ* || brutiis *VRF* || et] *PSVaβγδ* est et
αFq || 16 batiamque *V* bauciamque *γ* || munus *P* || trium milium *PF* tria
mil' *Vβ* tria milium *α* || 17 consederunt *VaβγδF* consederant *P* in sede-
runt *s* || eadem regione *PV* || 18 redit *SVαβγs* rediit *PδFq* || aduerso *P*
(a uerso *ras. ex* aduerso *λ*) || ab] *λ* a *VδsL* || locis *δ* || consules ambo] *G*
ambo consules *Fq* || 19 quotidie *βδsF* || in aciem exire *ε Gronouius* in-
acieheare *P* milites in aciem (acie *δ*) exire (excire *αβs* excire *γδ*) *VRFL*
iacte ea re *λ* || hand] *γ²* aut *γ¹* || dubia spe] *L* dubie spei *λ* || 20 con-
sularibus *F* || iunctis *P* coniunctis *VRF* || commisisset] *λ* commisissent *FL* ||
hostes *F*

- 26 Hannibal quia cum Marcello bis priore anno congressus uicerat
uictusque erat, ut, cum eodem si dimicandum foret, nec spem nec
metum ex uano haberet, ita duobus consulibus haudquaquam sese
2 parem futurum credebat. itaque totus in suas artis uersus insidiis
3 locum quaerebat. leuia tamen proelia inter bina castra uario 5
euentu fiebant; quibus cum extrahi aestatem posse consules cre-
derent, nihilo minus oppugnari Locros posse rati, L. Cincio, ut
4 ex Sicilia Locros cum classe traiceret, scribunt. et ut ab terra
quoque oppugnari moenia possent, ab Tarento partem exercitus,
5 qui in praesidio erat, duci eo iusserunt. ea ita futura per quos- 10
dam Thurinos conperta Hannibali cum essent, mittit ad insidendam
ab Tarento uiam. ibi sub tumultu Peteliae tria milia equitum, duo
6 peditum in occulto locata; in quae inexplorato euntes Romani
cum incidissent, ad duo milia armatorum caesa, mille et quingenti
ferme uiui capti, alii dissipati fuga per agros saltusque Tarentum 15
rediere.
- 7 Tumulus erat siluestris inter Punica et Romana castra, ab
neutris primo occupatus, quia Romani, qualis pars eius, quae uer-
geret ad hostium castra, esset, ignorabant, Hannibal insidiis quam
8 castris aptiorem eum crediderat. itaque nocte ad id missas aliquot 20
Numidarum turmas medio in saltu condiderat, quorum interdiu
nemo ab statione mouebatur, ne aut arma aut ipsi procul conspi-
9 cerentur. fremebant uulgo in castris Romanis occupandum eum

1 qui VRF || 3 uano] uno RF || habebat conicit Gronouius || duobus
ex duobus ita duobus e || consulibus ex consulibus V || se V || 4 credebat
usque ad uersus om. F || crede|bat Pλ censebat VRL || artes VR || 5 tamen]
tum δ || praelia P¹, corr. P² || uario] L uari λ || 6 conuentu δ || aetatem P¹,
corr. P² || 7 oppugnare VRF || l.] lelio ayδe || 8 locres P || et] etiam V,
om. R || a terra VseF || 9 ab αβγδ a PVseF || partem PF eam (ea δ) partem
(parte ad) VR || exercitus qui Sigonius exercitus quae PVαβδεF exer-
citusque γ exercitus qui ibi Weissenbornius || 10 quodā P || 11 comperta
VdeF || ad ex ab γ || 12 a tarento seF || petellae P petilii V petilie R pe-
tellie F || ∞ ∞ ∞ | equitum duo peditum P tria mil'. peditum duo mil'
(mil' om. β) equitum VR equitum duo peditum tria millia F || 13 quae]
quam R || inexplorato ex inexplorato V || 14 duo milia] L duo millia F,
om. λ || ∞ et δ P mille et ducenti VRFL et λ || 15 uiri capti δ capti
uiui V || ali P || dissipati VβγδεF discipati α || 17 ab] L a adeFL || 18 oc-
cupatus ex occupatis γ || 19 ad Pφ in GVRF || ignorabant] L ignora-
bat Vλ ignorabant α || 20 aptiorem] γ² acciorem γ¹ actiorem α || credi-
derant e || aliquot] L aliquod Pλ, om. V || 21 numidas β || medio] L media λ ||
nemo inter diu V || 22 a seF || statione P¹, corr. P² || procul] proconsul e ||
23 fremebant] λ tribuni militum fremebant V publice fremebant (freme-
bat δ) R p.r. fremebant L || romani ras. ex romanis P || cum V

tumulum esse et castello firmandum, ne, si occupatus ab Hannibale foret, uelut in ceruicibus haberent hostem. mouit ea res Mar- 10 cellum, et conlegae 'quin imus' inquit 'ipsi cum equitibus paucis exploratum? subiecta res oculis nostris certius dabit consilium'.
 5 adsentienti Crispino cum equitibus ducentis uiginti, ex quibus 11 quadraginta Fregellani, ceteri Etrusci erant, profisciscuntur; secuti 12 tribuni militum M. Marcellus consulis filius et A. Manlius, simul et duo praefecti socium L. Arrenius et M'. Aulius. immolasse eo 13 die quidam prodidere memoriae consulem Marcellum, et prima 14 hostia caesa iocur sine capite inuentum, in secunda omnia conparuisse, quae adsolent, auctum etiam uisum in capite; nec id 15 sane haruspici placuisse, quod secundum trunca et turpia exta nimis laeta apparuissent. ceterum consulem Marcellum tanta cu- 27 piditas tenebat dimicandi cum Hannibale, ut numquam satis castra 30 castris conlata crederet. tum quoque uallo egrediens signum dedit, 2 ut ad locum miles esset paratus, ut, si collis, in quem speculatum irent, placuisset, uasa colligerent ac sequerentur. exiguum campi 3 ante castra erat; inde in collem aperta undique et conspecta ferebat uia. Numidis speculator, nequaquam in spem tantae rei positus, 20 sed si quos uagos pabuli aut lignorum causa longius a castris progressos possent excipere, signum dat, ut pariter ab suis quisque late-

1 tumulum] *L* tumultum γ locum λ || ne si *VRF* nisi *P* || 2 haberet *V* || 3 college *VRF* || inquit *om.* *V* || 4 exploratur γ || subiecta *usque ad consilium om.* γ || nostris *PFq*, *om.* *SVR* || certius *ex* erat certius δ || 5 ad-
 sentiente *S* assentiente *VR* consentienti *P* consentiente *Fq* || quibus] qui γ ||
 6 fregelliani *V\delta* || etrusci λ trusci *L* || 7 tribuni militum m. marcellus *Al-
 schefski* m marcellum tr. mil. *P* tri. mil'. *V* marcellum c. fabius *R*
 m. marcellum tribuni militum *F* || a. *P* aulus *F*, *om.* *VR* || manilius *as*
 manilius $\gamma\delta$ || simul] *P*² simus *P*¹ tribuni militum *R* || 8 l. lelius *ay\delta s* ||
 acernius *ex* acernius *V* arenius $\beta\delta$ || m. *PV\beta s F* marcus *ay\delta* || aulius *VRF*
 aulius *P* aulius *I. Perizonius* || imolasse βs || 9 prodidere memoriae *PFq*
 memoriae prodidere *GVR* || 10 ostia β || iocur *P*¹ iecur *P*²*VRF* || caput γ ||
 inuentum] *P*² inuentum | insentum *P*¹ || comparuisse *Vas F* apparuisse $\beta\delta$ ||
 11 assolent *VRF* || ne id *R* || 12 auruspici *V\beta\delta* aruspici $\gamma s F$ || plane-
 cuis] *se P*¹, *corr.* *P*² || crunta *V* || esta *ay* || 13 apperuissent *V* || cupido *VR* ||
 14 tenebat *ras. ex* tenebat γ || 15 collata *Va\beta ys F* collocata δ || crede] *ret Pq*
 diceret *SVRF* || tum] *P*² um *P*¹ || 16 ut *om.* *VR* || esset paratus *ex* pa-
 ratus esset δ || ut *PFq*, *om.* *SVR* || 17 uasa] nomina *ay\delta* al' uasa α in
uarg. al' uasa al' omnia *suprascr.* δ || ac *Va\beta ys F* atque δ et *P* || capi *P*¹ ||
 19 ante *PSVa\beta y\delta* ante ea *Fq* || campi ante] campianum s || collem *VRFL*
 collis *Pl* || et cum specta α || 19 uiam s || numida γ || rei repositus *RF* ||
 20 pro] *gressus P* || 21 possent *SVRL* posset *PFq\lambda* || ab (a *RF*) suis quis-
 que (quoque *V*) latebris *VRFL* ab utrisque | lateribus *P\lambda*

4 bris exorerentur. non ante apparuere, quibus obuiis ab iugo ipso
 consurgendum erat, quam circumiere, qui ab tergo intercluderent
 5 uiam. tum undique omnes exorti et clamore sublato impetum fe-
 cere. cum in ea ualle consules essent, ut neque euadere possent
 in iugum occupatum ab hoste nec receptum ab tergo circumuenti 5
 haberent, extrahi tamen diutius certamen potuisset, ni coepta ab
 6 Etruscis fuga pauorem ceteris iniecisset. non tamen omisere pugnam
 deserti ab Etruscis Fregellani, donec integri consules hortando
 7 ipsique ex parte pugnando rem sustinebant; sed postquam uulne-
 ratos ambo consules, Marcellum etiam transfixum lancea prolaben-
 tem ex equo moribundum uidere, tum et ipsi — perpauci autem
 supererant — cum Crispino consule duobus iaculis icto et Mar-
 8 cello adolescente saucio et ipso effugerunt. interfectus A. Manlius
 tribunus militum, et ex duobus praefectis socium M'. Aulius oc-
 cisus, <L.> Arrenius captus; et lictores consulum quinque uiui in 15
 hostium potestatem uenerunt, ceteri aut interfecti aut cum consule
 9 effugerunt; equitum tres et quadraginta aut in proelio aut in fuga
 10 ceciderunt, duodeuiginti uiui capti. tumultuatum in castris fuerat,
 ut consulibus irent subsidio, cum consulem et filium alterius con-
 sulis saucios exiguasque infelicis expeditionis reliquias ad castra 2
 11 uenientis cernunt. mors Marcelli cum alioqui miserabilis fuit, tum

1 exorerentur $V\alpha\beta\delta\epsilon F$ || a RF || ipso *om.* V || 2 circumiere $\alpha\beta$ cir-
 cū ire PVF circuire $\gamma\epsilon$ circuire δ || a ϵF || intercluderent $SVRF$ inclu-
 derent $P\phi$ || 3 et *del. Maduigius em. L. p. 262 sq.* || facere V || 4 euadere
 pos'sent $PF\phi$ euaderent SVR || 5 a tergo $\delta\epsilon F$ || 6 posuisset P^1V , *corr. P²* ||
 coepta] L recepta λ || 7 etrusus P^1 , *corr. P²* || iniecisset V || obmisere $\alpha\gamma F$
 || 8 hab P || etruscis P^1 , *corr. P²* || fragella'ni $P\lambda$ fregellani (fregelliani V
 fragellani L) equites $V\alpha\beta\gamma\epsilon FL$ fregelliani milites (equites *supra* milites) δ ||
 integri *ex* integros P || ortando γ || 9 ipsi (*om.* que) γ || sustinebant α ||
 uulnerati V || 10 ambos $\beta\gamma\delta\epsilon F$ || 11 perpauci] qui pauci β || 12 superaret P
 superfuerant $\beta\gamma$ superarant δ || 13 adolescente $V\alpha\beta\delta F$ adolescente γ
 eifugerunt P^1 , *corr. P²* || interfectus $SVRF$ interfecti $P\phi$ || a. V aulus PI
om. R || 14 trib. mil. *om. V* || tribunus militum manlius (manilius $\delta\epsilon$) R
 et *om. R* || prefectus V || manius P m. $V\beta$ marcus $\alpha\gamma\delta\epsilon F$ || auxili-
 aus P^2 , *cf. ad p. 113, 8* || 15 l. ϵ , *om. libri* || arēnius V arenius β
 litores V || uiui] uiui capti β || 16 potestate $\beta\gamma\delta$ || ceteri *usque ad* 17 *e*
 gerunt *om. V* ceteri *usque ad* 18 capti *om. \beta* || 17 equitum $P\phi$ equ
 $SV\alpha\gamma\delta\epsilon FL$ || quadraginta] xv γ quindecim ϵ || 18 duodeuiginti $PF\lambda$
 viii V decem et octo $\alpha\gamma\delta\epsilon L$ || uiui capti] L alii uiui capti ϵ captiui
 tumultuatum $P\gamma\lambda$ tumultuatum et $SV\alpha\beta\delta\epsilon FL$ et tumultuatum ϕ ||
 ex ut in V || consulis *om. \gamma* || 20 reliquias P^1 , *corr. P²* || 21 uenien-
 uenientes $P\alpha\beta\delta\epsilon F$ || tum γF || alioquin $V\beta\epsilon$ alio quam γ alio qui
 quin F || tunc P

quod nec pro aetate — iam enim maior sexaginta annis erat — neque pro ueteris prudentia ducis tam inprouide se conlegamque et prope totam rem publicam in praeceps dederat.

Multos circa unam rem ambitus fecerim, si, quae de Marcelli 12 morte uariant auctores, omnia exequi uelim. ut omittam alios, 13 Coelius triplicem gestae rei memoriam edit: unam traditam fama, alteram scriptam laudatione filii, qui rei gestae interfuerit, tertiam, quam ipse pro inquisita ac sibi conperta adfert. ceterum ita fama 14 uariat, ut tamen plerique loci speculandi causa castris egressum, omnes insidiis circumuentum tradant.

Hannibal magnum terrorem hostibus morte consulis unius, 28 uulnere alterius iniectionem esse ratus, ne cui deesset occasione, castra in tumultum, in quo pugnatum erat, extemplo transfert. ibi in- 2 nentum Marcelli corpus sepelit. Crispinus, et morte conlegae et suo uulnere territus, silentio insequentis noctis profectus, quos proximos nactus est montis, in iis loco alto et tuto undique castra posuit. ibi duo duces sagaciter moti sunt, alter ad inferen- 3 dam, alter ad cauendam fraudem. anulis Marcelli simul cum cor- 4 pore Hannibal potitus erat. eius signi errore ne cui dolus nec- teretur a Poeno metuens, Crispinus circa ciuitates proximas miserat nuntios, occisum conlegam esse anulisque eius hostem potitum: ne quibus litteris crederent nomine Marcelli compositis. paulo 5

1 iam enim maior VR maior iam eni P iam enim F || annorum V || 2 ueteris Pl ueteri VRFL || prudentia ras. ex prudentiae P || in pro- uide V improuide βγδςF || se] SL isset ρλ || collegamque VRF || 3 et om. β || in om. R || deerat δ || 4 rem VR rem p̄. PF || rem unam V || 5 auctores δF || uellem s || 6 cloelius P l. celius Vβ lelius cellus αγδς celius lelius F || gestae rei] G rei geste Vφ || memoriam scripsi ordinem libri rationem Weissenbornius narrationem Duiatius seriem I. Perizonius || odit V || 7 scriptam] ρ scribita P scripta S || filii VRFq, deest in Rhenani de S adn. || interfuerit SVαβγF interuerit ex interuenerit P, inter ru suprascripta est r (non f) satis pallida, interfuit δςq || 8 ipsi P || pro] per δ || conferta V comperta αδςF || affert VR afferret F || 9 ueriat P¹, corr. P² || 10 circumuentum insidiis s || tra:dunt PF || 12 iniectionem VRFL et ras. ex infectum P infectum λ || 13 tumultum γ || inueni:entum P¹, corr. P² || 14 sepellit F || cō]lege P college VRF || 15 suo] P² suae P¹ || insequentis] L insequentis sequentis λ || quos] L quosquos Pl || 16 proximos VRF || nactus VRF || montes αβδςF || his Vβδς hiis F, om. α || 17 moti] P² monti P¹ || 18 alter ad cauendam VRFL, om. Pl || anulo VRF || 19 necui Pqλ ne qui S nequis V ne quis RF ne quid L || dolus] λ doli L || necteretur a] L nectiretura λ || 21 nuntios α || occisum om. δ || collegam VRF || anulisque P et cum rasura (litterae o?) supra i λ anuloque VRF (anulloque γ¹, corr. γ²) || hoste δ || 22 literis V || pauco ante P pauleatim V

ante hic nuntius consulis Salapiam uenerat, quam litterae ab Hanni-
 bale allatae sunt Marcelli nomine compositae, se nocte, quae diem
 illum secutura esset, Salapiam uenturum; parati milites essent, qui
 6 in praesidio erant, si quo opera eorum opus esset. sensere Sala-
 pitani fraudem et ab ira non defectionis modo sed etiam equitum 5
 7 interfectorum rati occasionem supplicii peti, remisso retro nuntio
 — perfuga autem Romanus erat —, ut sine arbitro milites quae
 uellent agerent, oppidanos per muros urbisque opportuna loca in
 8 stationibus disponunt, custodias uigiliasque in eam noctem inten-
 tius instruunt, circa portam, qua uenturum hostem rebantur, quod 11
 9 roboris in praesidio erat opponunt. Hannibal quarta uigilia ferme
 ad urbem accessit. primi agminis erant perfugae Romanorum et
 arma Romana habebant. ii, ubi ad portam esse uentum, Latine
 omnes loquentes excitant uigiles aperireque portam iubent: con-
 10 sulem adesse. uigiles uelut ad uocem eorum excitati tumultuari,
 trepidare, moliri portam. cataracta deiecta clausa erat; eam partim
 uectibus leuant, partim funibus subducunt in tantum altitudinis
 11 ut subire recti possent. uixdum satis patebat iter, cum perfuga
 certatim ruunt per portam; et cum sescenti ferme intrassent, re-
 misso fune, quo suspensa erat, cataracta magno sonitu cecidit
 12 Salapitani alii perfugas neglegenter ex itinere suspensa umeris, u
 inter pacatos, gerentis arma inuadunt, alii e turri eius porta

1 nuntius α || quam R qua VFL cum $P\lambda$ || littere P litere V || 2 a late α late δ || nomine VRF nomine et P || nocte βF nocte P nocte $Vay\delta sL$ note λ || quae] que λ , q; *suprascr. L, sed rursus del.* || 3 sequi tura α || esset] erat V || salariam P^1 , *corr.* P^2 || parati $VRFL$, *om.* P^2 || 4 si | quo $PS\lambda$ (*a supra o scr. L, sed rursus del.*) si qua $Va\beta\delta sFq$ signa γ || essent V || 5 non $VRFL$, *om.* $P\lambda$ || equitum *om.* γ || 6 peti remisso PS petere misso $VRFq$ || 7 romanus] L romanos λ || erat ut $Va\beta\delta sFL$ erat et γ , *om.* $P\lambda$ || arbitro βL arbitrio $PVay\delta sFL$ || milites *spurium esse suspicatur Kochius em. L. I 4* || 8 urbisque] λ urbisque $\bar{q}$ (= quae) L || oportuna $Va\delta sF$ || in *om.* β || 9 uigiliasque γ || intentius $VRFL$ intemptius P intemptis λ || 10 intruunt P^1 , *corr.* P^2 || potam P^1 , *corr.* P^2 || rebantur VRF uerebantur *ex* querebantur P uerebantur R querebantur λ || 11 hannibal] L hanibal λ || 13 hii α hi δF || 14 aperireque VRF aperire P aperireque ϵ || 15 uegeles P || uelut] uehat γ || uoces δ || tumultuari *ex* tumultari s tumultuare VF || 16 porta F || cateracta R catheratta F || deiecta *om.* VR || partem P || 18 recti $Va\beta\delta sF$ recte P , *om.* γ || uix dum V || petebat P || 19 $\bar{v}i$ V sexcenti $\alpha\beta\delta sF$ secenti γ δc L de $P\lambda$ || 20 cateracta R catheracta F || 21 negligenter VRF || negligenter perfugas δ || suspensa] suspens δ || humeris VRF || 22 pacatas γ || gerentes $\alpha\beta\delta sF$ || armis γ || inuadunt] L inuadant λ || alii *ex* peti et alii γ || e RF et PV || turri eius $Pq\lambda$ turribus $SVRFL$

murisque saxis, sudibus, pilis absterrent hostem. ita inde Hannibal 13
suamet ipse fraude captus abiit, profectusque ad Locrorum sol-
uendam obsidionem, quam <L.> Cincius summa ui, operibus tor-
mentorumque omni genere ex Sicilia aduecto oppugnabat. Magoni 14
5 iam haud ferme fidenti retenturum defensurumque se urbem prima
spes morte nuntiata Marcelli adfulsit. secutus inde nuntius Hanni- 15
balem Numidarum equitatu praemisso ipsum, quantum adcelerare
posset, cum peditum agmine sequi. itaque ubi primum Numidas 16
edito e speculis signo aduentare sensit, et ipse patefacta repente
10 porta ferox in hostis erumpit. et primo magis quia inproviso id
fecerat, quam quod par uiribus esset, anceps certamen erat; deinde, 17
ut superuenere Numidae, tantus pavor Romanis est iniectus, ut
passim ad mare ac naues fugerent relictis operibus machinisque,
quibus muros quatiebant. ita aduentu Hannibalis soluta Locrorum
15 obsidio est.

Crispinus postquam in Bruttios profectum Hannibalem sensit, 20
exercitum, cui conlega praefuerat, M. Marcellum tribunum militum
Venusiam abducere iussit; ipse cum legionibus suis Capuam pro- 2
fectus, uix lecticae agitationem prae grauitate uulnere patiens,
20 Romam litteras de morte conlegae scripsit, quantoque ipse in dis-
crimine esset: se comitiorum causa non posse Romam uenire, 3
quia nec uiae laborem passurus uideretur et de Tarento sollicitus
esset, ne ex Brutiis Hannibal eo conuerteret agmen; legatos opus

1 saxis] sais V | absterrent RFL apster|rent P absterrent V abster-
nerent λ | inde ita αγδς || 2 suamet GVFL sua | et ras. ex suā | et P sua
et Rφλ | captus om. V || 3 opsidionem P || quam l. cincius Sigonius quam
cincius VRL quamcincius P¹ quamancincius P² quam mancinus F qua man-
cincius λ quam urbem l. cincius Wesenbergius Tidskrift IX 278 || summa
ui] L summa in γ summaui λ || operibus om. δ || 4 aduectis V || oppugnasset P² || 5 haud] aut γ || 6 nuntiata ras. ex nuntiātā P || nun-
ciata morte s || affulsit Vαβδς F afulsit γ || sequutus α || 7 ipsum ex ipsum
qm V || accelerare VRF || 8 possit VR || 9 edicto αγς || e Pφ, om. SVRF ||
10 porta] L, om. λ || hostes VR hostem F || erupit β || primo] quia γ || im-
proviso βγδς F || 11 quam quod par | uiribus Pβ quod cum par uiribus
Vαγδς L quam quod compar uiribus F quam quod paruis rebus λ || cer-
tamen usque ad 12 superuenere om. R || 14 aduen|tu ras. ex aduen|tum P ||
locrorum soluta γ || 15 opsidio P || 16 brutios VF brutium R || 17 cui] P²
cuiui P¹ || conlega VRF || m. om. RF || 18 abducere PSayδς adducere
VβFφ || cum om. β || 19 pregrauitate Vα || 20 romam ex moram romam γ ||
litteras V licteras γ || conlega VRF || 21 romam om. R || 22 ne uiae δ ||
passuros P || de om. VR || sollicitus δ F || 23 esset om. β || brutiis P brutiis
VRF || annibal P || eo om. α || agmen] iter V || le|gatus P

- esse ad se mitti, uiros prudentis, cum quibus quae uellet de re
 4 publica loqueretur. hae litterae recitatae magnum et luctum morte
 alterius consulis et metum de altero fecerunt. itaque et Q. Fabium
 filium ad exercitum Venusiam miserunt, et ad consulem tres legati
 missi, Sex. Iulius Caesar, L. Licinius Pollio, L. Cincius Alimentus, 5
 cum paucis ante diebus ex Sicilia redisset. hi nuntiare consuli
 iussi, ut, si ad comitia ipse uenire Romam non posset, dictatorem
 6 in agro Romano diceret comitiorum causa; si consul Tarentum
 profectus esset, Q. Claudium praetorem placere in eam regionem
 inde abducere legiones, in qua plurimas sociorum urbes tueri posset. 8
 7 Eadem aestate M. Valerius cum classe centum nauium ex
 Sicilia in Africam tramisit et ad Clupeam urbem escensione facta
 agrum late nullo ferme obuio armato uastauit. inde ad naues
 raptim praedatores recepti, quia repente fama accidit classem Puni-
 8 cam aduentare. octoginta erant et tres naues. cum his haud pro- 15
 cul Clupea prospere pugnat Romanus. decem et octo nauibus
 captis, fugatis aliis, cum magna terrestri naualique praeda Lily-
 baeum rediit.
 9 Eadem aestate et Philippus implorantibus Achaeis auxilium
 tulit, quos et Machanidas tyrannus Lacedaemoniorum finitimo bello 20
 urebat, et Aetoli nauibus per fretum, quod Naupactum et Patras
 interfluit — Rhion incolae uocant —, exercitu traiecto depopulati
 10 erant. Attalum quoque regem Asiae, quia Aetoli summum gentis

1 esse] ese P || ad se om. VR || prudentes VRF || quae om. V || 2 hee ay ||
 3 q. VRF que P || fabii V || 4 uenusiam] q uenusianum S || consules ye ||
 5 sex. V sex P sextus RF || 1.] Iulius ayde, om. V || cinus R || pollio VR ||
 1.] lucius ayd || alimentus F halimetus P alimetus V balimetus R || 6 ante] P^a
 te Pⁱ || hii a ii ye || 7 iussi] P^a iussiiussi Pⁱ || ipse VRFL, om. PL ||
 romam uenire d || 8 in agro romano] ut ex cap. 5, 15 huc translatus de-
 lendum suspicatur Duker || gausa P || 9 q. VRF que P || praetorem] po.
 ro. V propretorem ayd propretor e || placere ex prelacere d || 10 addu-
 cere d || 11 m.] GL, om. Rphi || classem P || 12 transmisit VRF || clu-
 peam] l clipeam FL || urbem om. d || escensione PL exscensione G excu-
 sione VRFq essentione l || 13 latae P || late nullo] nullo late l, ante nullo L
 suprascr. late, sed rursus induxit || armato] L, om. l || uastauit q et ex
 uastauit P uastabat GVRF || 14 praedatores] L predatores l || 15 octu-
 ginta F || hii ay || aut y || 16 clupea Rl clipea PFL a clupea V || decem]
 et decem d || 17 nauali terrestrique y || 18 lilyben P || redit V || 20 macha-
 nidas VRFL machinidas Pl || tirannus Vb || lacae] daemoniorum P ||
 21 naupactum] L naupacrum d naupatum e nau pactum l || pataras Vbde
 patras ex pataras ay || 22 rion y thion d || in colle y || uocantes P uocat y
 (uocant ras. ex uocantes l) || 23 etoli summum L etolis ummum l

suae magistratum ad eum proximo concilio detulerant, fama erat
 in Europam traiecturum. ob haec Philippo in Graeciam descen- 30
 denti ad Lamiam urbem Aetoli duce Pyrrhia, qui praetor in eum
 annum cum absente Attalo creatus erat, occurrerunt. habebant et 2
 5 ab Attalo auxilia secum et mille ferme ex Romana classe a P. Sul-
 picio missos. aduersus hunc ducem atque has copias Philippus
 bis prospero euentu pugnavit; mille admodum hostium utraque
 pugna occidit. inde cum Aetoli metu compulsi Lamiae urbis 3
 nibus tenerent sese, Philippus ad Phalara exercitum reduxit. in
 10 Maliaco sinu is locus est, quondam frequenter habitatus propter
 egregium portum tutasque circa stationes et aliam opportunitatem
 maritumam terrestremque. eo legati ab rege Aegypti Ptolomaeo 4
 Rhodiisque et Atheniensibus et Chiis uenerunt ad dirimendum inter
 Philippum atque Aetolos bellum. adhibitus ab Aetolis et ex fini-
 15 timis pacificator Amynander rex Athamanum. omnium autem non 5
 tanta pro Aetolis cura erat, ferociori quam pro ingeniis Graecorum
 gente, quam ne Philippus regnumque eius graue libertati futurum
 rebus Graeciae immisceretur. de pace dilata consultatio est in conci- 6
 lium Achaeorum, concilioque ei et locus et dies certa indicta; interim

1 suae] eius V || proximo VR proximo an|no PF || concilio] γ² consilio γ¹ ||
 detulerant VR detulerunt P detulere F || 2 tracturum P || haec] G hoc φ ||
 transcendentem V || 3 lamiam VR labiamiam P lamiam iam F || aet|toli P ||
 pirrhia V phyrria α phiria β phirria γF phuria δ firria ε || praetor] L prae-
 tor λ || 4 apsepte P || occurrere F || 5 ab VRFL, om. Pλ || attalo] L altato Pλ
 || mille] .m. L, om. λ || mille ferme] G ferme mille φ || p̄. PF prefecto VR ||
 7 ∞. P milites VFL multos R, om. λ || ad modum V || 8 cecidit δ || metu]
 me | metu ε || moe|nibus P¹, sed quia e satis pallida est, P² inter m et o
 suprascr. e || 9 ad VRF a P || phalara Gronouius phalera Pλ falam Vε
 phalaram αβ phalatam γδ phaleram FL || reduxit Vαβγδ duxit PF ad-
 duxit δ || 10 maliaco] L manlico β maliao eo λ || maliaco sinu] maliacosum γ ||
 condam V || 11 circa Pq, om. SVRF || oportunitatem VαδεF || 12 mari-
 timam VRF || a εF || ptolomeo VβδεFL p tolomei Pλ tholomeo α tolo-
 meo γ || 13 atheniensibus] L atheniensibus r|hodiisque et ateniensibus P¹,
 ubi rhodiis erasum est, et ateniensibus del. P², acteniensibus γ atheniensibus
 hrodiisque λ || c.hiis γ cliis F || 14 ab aetholis et ex PF et ab etholis
 ex (ex om. δ) VR || 15 pacificus V || aminandes V || achamanum αγs achar-
 nanum β achamanum δ || omnium autem om. V || 16 pro] omnium V || fero-
 ciori . . genti Gronouius ferocioris . . gentis libri ferocioribus . . gentis
 Ascensius 1513 || 17 quam] quamquam δ quanta Wesenbergius Tidskrift
 IX 278 || regnumque] L regnum que λ regnum queque F || graue libertati
 futurum rebus grece VR reb. ¹ graeciae graui liber|tati futurum P grece
 rebus graue libertati futurum F || 18 concilium acheorum VR conciliam ache-
 rum P concilia acheorum FL concilia macherum λ || 19 concilioque ei et VL
 concilio et Pλ concilioque ei (eius γ ei ex eius ei α) R concilioque et F

7 triginta dierum indutiae impetratae. profectus inde rex per Thessa-
 liam Boeotiamque Chalcidem Euboeae uenit, ut Attalum, quem
 classe Euboeam petiturum audierat, portibus et litorum adpulsu
 8 arceret. inde praesidio relicto aduersus Attalum, si forte interim
 traicisset, profectus ipse cum paucis equitum levisque armaturae
 9 Argos uenit. ibi curatione Heraeorum Nemeorumque suffragiis
 populi ad eum delata, quia se Macedonum reges ex ea ciuitate
 oriundos ferunt, Heraeis peractis ab ipso ludicro extemplo Aegium
 10 profectus est ad indictum multo ante sociorum concilium. ibi de
 Aetolico finiendo bello actum, ne causa aut Romanis aut Attalo
 11 intrandi Graeciam esset. sed ea omnia uixdum indutiarum tem-
 pore circumacto Aetoli turbauere, postquam et Attalum Aeginam
 12 uenisse et Romanam classem stare ad Naupactum audiuere. uocati
 enim in concilium Achaeorum, in quo et eae legationes erant,
 quae ad Phalara egerant de pace, primum questi sunt quaedam
 13 parua contra fidem conuentionis tempore indutiarum facta; postremo
 negarunt dirimi bellum posse, nisi Messeniis Achaei Pylum redde-
 rent, Romanis restitueretur Atintania, Scerdilaedo et Pleurato Ar-
 14 diaei. enimuero indignum ratus Philippus uictos uictori sibi ultro

1 thesaliam $V\beta\gamma$ || 2 boeti|amque $PVRF$ || calchidem P || eu|bueae P
 euboe $V\beta$ eubore δ || 3 euboam β euboram ex euborem δ || audiuerat V ||
 portibus Vs || et $VRFL$ et ut Pl || litorum] L littorum $\beta\epsilon\lambda$ lictorum γ |
 appulsu VRF ab pulsu L ad pulsu λ || 4 arceret ex liceret γ || inde inde,
intermisso quinque litt. spatio, P¹, prius inde del. P² || interim] inde δ ||
 5 paucis equitum] L pauci sequitum λ || equitibus s equitatum F || leuis-
 que $PF\epsilon$ leuis SVR || 6 hereo|rum P || nemorumque $P\delta F$ || 7 macedonium V
 || ciuitate] L ciuitates λ || 8 oriundus P || ferunt A . *Perizonius* re|ferunt
PVRF || haereis P || peractis VFL coac|tis *Paydel* cohactis β || extemplo
 ab ipso ludicro V || aegium *Glareanus* regium PF rhium $V\alpha\beta\gamma\delta$ rium s |
 10 aut attalo aut romanis β || 11 graeciam] L grecia λ || uix dum V || in-
 dutiarum] L induslati|arum P^1 , *ubi s del. P²*, tiis latiarum λ || 12 circa
 acto V circumnacto s || attalum] atholum δ || 13 uenisse] λ uenisset L ||
 naupacrum δ || audiuere $VRFL$ nudiusre Pl || 14 enim] P^2 enim uocati
 enim P^1 || atheorum V acheorum ex aceorum γ athelorum δ || et eae] ee-
 dem R || 15 phalara Pl phaleram $VRFL$ || primum $GVA\beta\gamma\delta FL$ primi Pl
 primo $s\varphi$ || quaesti P || 17 bellum dirimi δ || messeniis R messe|nis PVF ||
 redderent ex rederent γ || 18 romanis] pax romanis φ Sationis G || resti-
 tueretur] L restituerunt λ || atintania *Gronovius* atintan|ta P athamanis
VaydsF acharnanis β athamamis L at intantas λ || cerdileo VRF cerdi
 leo L credi leo λ || et pleurato] G et pleuraco β pleurato et φ || ardyaei
Gronovius (ardiaei *Rupertius*) arrhidai P arridens V archide R archide F
 parthini G archidi φ || 19 enimuero] φ enim uero L id uero G enin
 uero λ

condiciones ferre, ne antea quidem se aut de pace audisse aut indutias pepigisse dixit spem ullam habentem quieturos Aetolos, sed uti omnis socios testis haberet se pacis, illos belli causam quae-
 5 torum relictis ad praesidium Achaeorum et quinque longis nauibus acceptis, quas si adiecisset missae nuper ad se classi Carthaginien- 16
 sium et ex Bithynia ab rege Prusia uenientibus nauibus, statuerat nauali proelio lacessere Romanos iam diu in regione ea potentis maris. ipse ab eo concilio Argos regressus; iam enim Nemeorum 17
 10 adpetebat tempus, quae celebrari uolebat praesentia sua.

Occupato rege apparatu ludorum et per dies festos licentius 31
 quam inter belli tempora remittente animum P. Sulpicius ab Nau-
 pacto profectus classem appulit inter Sicyonem et Corinthum,
 agrumque nobilissimae fertilitatis effuse uastauit. fama eius rei 2
 15 Philippum ab ludis exciuit; raptimque cum equitatu profectus,
 iussis subsequi peditibus, palatos passim per agros grauisque prae-
 da, ut qui nihil tale metuerent, adortus Romanos compulit ad
 naues. classis Romana haudquaquam laeta praeda Naupactum redit. 3
 Philippo ludorum quoque, qui reliqui erant, celebritatem quantae-

1 condiciones $V\beta\delta s$ condiciones γFL con|dicionis P conditionis $\alpha\lambda$ ||
 ferre] sibi ferre s || nec F || antea] anna γ || quidem] quod V || 2 pem-
 gisse P^1 , corr. P^2 pepegisse V || ullam $P\beta\lambda$ nullam $V\alpha\gamma\delta s FL$ || habentem
 om. δ || sed] λ et V set L || 3 uti VRL ut PFL || omnes $V\alpha\beta\delta s F$ || testes VF ||
 haberet] haberet (ret in ras. litt. ntem) quieturos P^1 , ubi quieturos del. P^2 ||
 se om. V || sepacisil in ras. uocis aetolos P || 4 millibus βF || 5 predium γ ||
 atheorum V || 6 quas] si P quas $V\beta$ quasi $\alpha\gamma\delta s F$ || adiecisset VRL ad-
 cepisset $P\lambda$ adiecisse F || missae nuper $VRFL$ misenum] per $P\lambda$ || cartha-
 giniensium et] cartagin siue δ || 7 ex ibi] tynia P ex bithimia V || ab] ex
 et ab V a $\gamma\delta s F$ || pruxia β || uenientibus] L uinientibus λ || 8 lacessere γ ||
 iam] P^2 iiam P^1 || ea regione δ || potentes $\alpha\beta\delta s$ || 9 ab eo VR abo P^1
 abito P^2 habito F || nemeorum $VRFL$ eorum $P\lambda$ || 10 appetebat $VRFL$ ||
 celebrari $VRFL$ celebrare $P\lambda$ || 12 remittente] λ remittentem L || p. PS
 publius F profectus V prefectus RL , om. $\rho\lambda$ || ab (a $P^2\delta s F$) naupacto
 P^2VRL annibalipacto P^1 naupacto λ || 13 profectus om. V || aptulit P
 appullit s abpulit L abstulit λ || inter] L inper $P\lambda$ || silicio]nem P sicio-
 nem L silicionem λ || chorinthum P || 14 agrumque nobilissime $VRFL$,
 om. $P\lambda$ || fertilicatis γ || effuse ex effusse γ || 15 a sF || exciuit VR esci-
 uit FL sciuit $P\lambda$ || raptimque PF partim $V\alpha\gamma\delta s$ raptim β || equitatu] L
 equitate λ || 16 iussis SR]sis P^1]si P^2 iussit se F iussit uel iussit se L
 iussis se ρ se λ || profectus se subsequi peditibus iussis V || grauesque $\alpha\beta\delta s F$
 || 17 ut] aut P || metuerent] S metuerant ρ || ad $SVRFL$ in $P\phi\lambda$ || 18 haut-
 quamquam L autquamquam λ || preda naupactum L pre danau pauctum λ ||
 naupactum] ex neupactum γ naupratum δ || redit $VRFL$ rediit P || 19 phi-
 lippo] L philippum λ || reliqui erant RL reliquerant PFL reliquerat V || cele-

4 cumque, de Romanis tamen, uictoriae partae fama auxerat, laetitia-
que ingenti celebrati festi dies, eo magis etiam, quod populariter
dempto capitis insigni purpuraque atque alio regio habitu aequa-
uerat ceteris se in speciem, quo nihil gratius est ciuitatibus liberis;
5 praeuissetque haud dubiam eo facto spem libertatis, nisi omnia 5
intolleranda libidine foeda ac deformia effecisset. uagabatur enim
6 cum uno aut altero comite per maritas domos dies noctesque, et
summittendo se in priuatum fastigium quo minus conspectus, eo
solitior erat, et libertatem, cum aliis uanam ostendisset, totam in
7 suam licentiam uerterat. neque enim omnia emebat aut eblandie- 10
batur, sed uim etiam flagitiis adhibebat, periculosumque et uiris
et parentibus erat moram incommoda seueritate libidini regiae fe-
8 cisse. uni etiam principi Achaeorum Arato adempta uxor nomine
Polycratia ac spe regiarum nuptiarum in Macedoniam asportata
fuerat. 15

9 Per haec flagitia sollemni Nemeorum peracto paucisque additis
diebus Dymas est profectus ad praesidium Aetolorum, quod ab
10 Eleis additum acceptumque in urbem erat, eiciendum. Cycliadas
— penes eum summa imperi erat — Achaeique ad Dymas regi

britatem *om.* *V* || quantecum que *L* quante cumque *λ* || 1 de roma|nis
tamen *PSayδsF* tamen de romanis *V* de romanis tum *βρ* || parte *V* ||
fama] *L* famam *Vλ* || letitia que *λ* leti itaque *L* || 2 ingenti celebrati] *L*
in genti celebrati *λ* || eo *VRFL* ed *P* et *λ* || populantem *δ* populariter *s* ||
3 purpu|raque *Pρ* purpura *SVRFL* purpura que *λ* || apparatu, *suprascr.*
habitu, *s* || aequauerat] *L* equeuerat *λ* || 4 celeris *P* || se] *L*, *om.* *λ* || spem *γ* ||
quo] quoque *s* || erat|ius *P* || 5 praeuisset | quae *Pλ* preuissetque que *L* ||
dubiam] *L* dubium *λ* || 6 intolleranda *Vα* || deformia *VFL* deformi *PRλ* ||
enim *Pλ* autem *VRFL* || 7 altero *ex* alistero *P* || maritas do|mos *PVρ*
maritu asdomos *S* maritimas domos *RF* || et] in *F* || 8 submittendo *Vαβγ*
sumitendo *δ* || se *del. Gronouius* || impriuatum *V* inpriuatum *L* inpriua-
tū *λ* || quo minus] cominus *s* || 9 uanam] *λ* unam *FL* || totam] romam *s* ||
10 emebat] *λ* metuebat emebat *FL* || blandiebatur *F* || 11 uim] um *δ* || etiam
GRFL, *om.* *PVφλ* || adhibebat] addebat *αβγδ* adolebat *s* || uiris] *L* uiri *λ* ||
12 incomoda *αγs* incommodam *F* || securitate *γ* || regiae] *L* regie regie *λ* ||
13 principiti *V* || ache|orum *P* || arato] *L* erato *Pλ* harato *βF* || adepta *δ* ||
14 pol|lycratia *P* pholicaria *V* policratea *R* polichartia *F* || regiam *F* ||
16 pe *F* || sollemni] *L* solemni *Vβδ* solempni *αγ* solenni *s* sollemni *F* sol-
lemnia *λ* || nemeorum] *L* naemeorum *P* nemcorum *V* emeorum *λ* || per-
acto] *L* paracto *γ* pacto *δs* per acto *λ* || paucis (*om.* que) *R* || additis] *L*,
om. *λ* || 17 climas *V* dymmas *αγ* || profactus *P¹*, *corr.* *P²* || praesidium] *λ*
presidium is *L* || 18 eleis *P* eliis *VR* eleiis *F* || accitum *VRF* || cyclea-
das *PF* || 19 penos *α* || eum] cum *s* || imperii *VRF* || erat *VRF* ebat *P* ||
acheique *P* ache|yque *α* achaique *γ* achei|que *F* || dymmas *γ*

occurrere, et Eliorum accensi odio, quod a ceteris Achaeis dissen-
tirent, et infensi Aetolis, quos Romanum quoque aduersus se
mouisse bellum credebant. profecti ab Dymis coniuncto exercitu 11
transeunt Larisum amnem, qui Elium agrum ab Dymaeo dirimit.
5 primum diem, quo finis hostium ingressi sunt, populando absump- 82
serunt. postero die acie instructa ad urbem accesserunt praemissis
equitibus, qui obequitando portis promptum ad excursionses genus
laccesserent Aetolorum. ignorabant Sulpicium cum quindecim nau- 2
bus ab Naupacto Cyllenen traiecisse et expositis in terram quattuor
10 milibus armatorum silentio noctis, ne conspici agmen posset, in-
trasse Elim. itaque inprovisa res ingentem iniecit terrorem, post- 3
quam inter Aetolos Eliosque Romana signa atque arma cognouere.
et primo recipere suos uoluerat rex; dein contracto iam inter 4
Aetolos et Trallis — Illyriorum id est genus — certamine cum
15 urgeri uideret suos, et ipse rex cum equitatu in cohortem Roma-
nam incurrit. ibi equus pilo traiectus cum prolapsus super caput 5
regem effudisset, atrox pugna utrimque accensa est et ab Romanis
impetu in regem facto et protegentibus regiis. insignis et ipsius 6
pugna fuit, cum pedes inter equites coactus esset proelium inire.
dein, cum iam impar certamen esset, caderentque circa eum multi

1 ascensi δ || acheis P acheis F || 2 auersus F || 3 ab dimis $Va\beta\gamma L$
ardymis P^1 a dymis P^2sF ad dymis δ a dimis λ || exercitu ex exercitum V ||
4 larissum $\gamma\delta s$ larissimum β || amnem] L , om. λ || qui] qui aamnis L quia
amnis λ || elium $Alschefskius$ eleium P eleum V elieum RL elyeum F
eletum λ || ab $GVa\beta\gamma\delta L$ a $PsF\phi\lambda$ || dimeo L et ex dirimeo s dima λ || di-
rimit] L dirimit eo λ || 5 fines βF || assumpserunt α absumppserunt γ ||
6 urbem] hostem δ || 7 portis $VRFL$, om. $P\lambda$ || prumptum s || excur-
sionem $\gamma\delta$ || 8 laccesserent γ || ignorabat s || 9 ab] L a δsFL || cyllenen P
cillenem $V\alpha$ cylenem β cilenem γs cilenen δ cillenem F || et om. R ||
10 millibus βF || posse γ || intrasse] L intrasset λ || 11 elim itaque $\alpha\gamma\delta s$
limitaque P elimitasque V elimitam que F elimitaque L limita que λ ||
improvisa $V\beta\gamma\delta sF$ || helym improvisa itaque β || ingentem] magnum δ ||
12 etholos eliosque $VRFL$ aetolosaeosqua P tholoseos qua λ || adq. P ||
13 uoluerat] λ uoluit V uoluerit L || rex uoluerat s || dein $GV\beta\gamma\delta$ de in αs
deinde $PF\phi$ || contracto] L contractos λ || inter] P^1L , lineola a P^2 per t
dueta et duae uel tres litterae supra n. suprascriptae nunc erasae sunt,
in itinere λ || 14 etholes δ || trallos α tralyos β tralis γ trales δ tralos et s ||
Illyriorum] G ylorum β ilsernorum δ ilyriorum s illyricorum ϕ || id est]
idem γF || 15 urgeri] L urbege]ri $P\lambda$ || 16 incurrit] L , om. λ || equus] P^2
equus P^1 || pillo γ || prolapsus γ || super $Maduigi$ em. L . p. 398 per
 $PSVF$ in $R\phi$ || 17 ab] L a $s\lambda$ || 18 impetum δ || et om. γ || insignis ex in-
signis V || 19 equites ex equiter V || cohactus β || proelium] L pro elium λ ||
20 deinde βsF

et uulnerarentur, raptus ab suis atque alteri equo iniectus fugit.
 7 eo die castra quinque milia passuum ab urbe Eliorum posuit.
 postero die omnis copias ad propinquum Eliorum castellum — Pyr-
 gum uocant — eduxit, quo agrestium multitudinem cum pecoribus
 8 metu populationum compulsam audierat. eam inconditam iner-
 memque multitudinem primo statim terrore adueniens cepit; com-
 pensaueratque ea praeda quod ignominiae ad Elim acceptum fuerat.
 9 diuidenti praedam captiuosque — fuere autem quattuor milia ho-
 minum, pecorumque omnis generis ad uiginti milia — nuntius ex
 Macedonia uenit Eropum quendam corrupto arcis praesidii quae prae-
 10 secto Lychnidum cepisse, tenere et Dassaretiorum quosdam uicos
 et Dardanos etiam concire. omissa igitur Achaico atque Aetolico
 bello, relictis tamen duobus milibus et quingentis omnis generis
 armorum cum Menippo et Polyphanta ducibus ad praesidium so-
 11 ciorum, profectus ab Dymis per Achaia Boeotiamque et Euboeam 15
 33 decumis castris Demetriadem in Thessaliam peruenit. ibi alii maio-
 rem adferentes tumultum nuntii occurrunt: Dardanos in Mace-

1 et] *q*, *om.* *S* || *ab*] *L* a *VR* || altero *αβγς*, *om.* *δ* || fugit] *q* fuit *S*
 effugit *ε* || 2 millia *PF* || ab urbe *om.* *δ* || 3 omnes copias ad propinquum
 eliorum castellum *VR* || omnes copias ad castellum eliorum propinquum *L*
 castellum *P* ad castellum *λ* || pyrgum *SVR* phyrum *P* quod phyrum *FL*
 quod pyrgum *q* quod phyrum *γ* || 4 eduxit *F* copias omnis | eduxit *P*
 duxit *VR* omnes copias eduxit *λ*, neque quidquam mutauit *L* || 5 audie-
 rant *γ* || iner memque, *sed in P r in rasura*, *PRFL* inermemque *Vλ* || 6 com-
 pensaueratque *L* compemsa ueratque *λ* || 7 ignominiae] *L* ingnominie *α*
 ignomine *λ* || elim *ex* elim *m* *P* || acceptum *ras. ex* ageptum *P* || fuerat
 acceptum *β* || 8 fuere *V* fuera *P* fuerunt *RF* || quattuor millia *βF* || *L*,
om. *λ* || ho minum *PRλ* peditum hominum *SVFL* || 9 pecorumque *VR*
 pecoris *Pλ* pecorisque *L* || uiginti milia (millia *GF*) *GVR* milia | .xx. *Pφ* ||
 10 europum *γ* || quidam *α* || praesidii qui *P* presidiis *L* presidiis qui *λ* ||
 pre facto *P* || 11 lychnidum *Sigonius* lychnidum *Pλ* bachide lenchidum *V*
 lichnidum *αγδς* lichnidem *β* luchinidum *FL* || dassaretiorum *Sabellius* dar-
 setiorum *PαβςF* darsenorum *V* darseriorum *δ* || uictos *V* || 12 dardano *δ* ||
 achaico (*ex* acharco *γ*) atque etholico *VRFL* acoico *Pⁱ* achoico *Pλ* ||
 13 tamen] tum *αδ* || duobus milibus] *L* duobus millibus *β* duobus uiginti
 millibus *F* uiginti *λ* || quingentis] *λ* *γ* militibus *V* quingentis milibus *L* ||
 omnis] *L* omnes *λ* || generis *VRFL* conseris *P* cum seris *λ* || 14 arma-
 torum] *L* armorum *Pλ* || armorum omnis generis *F* || menipo *α* || poly-
 phanta *Moguntini* polyphania *P* polifanta *Vβγδς* poliphanta *α* poliphantia *F*
 polihanta (*uel* polihantia) *L* polihantia *λ* || 15 a *αF* || boetiamque *VαβδςF*
 bociamque *γ* || euboram *γ* || 16 decumis *PδL* decimis *VβγςF* de cumis *αλ* ||
 demestriadem *γ* || thesaliam *Vαβδ* tesaliam *γ* Tthessaliam *F* || 17 afferentes
VβγδςF inferentes *α* || nuntio *P* nuntii *α* || occurrerunt *V*

doniam effusos Orestidem iam tenere ac descendisse in Argestaeum
campum, famamque inter barbaros celebrem esse Philippum oc-
cisum. expeditione ea, qua cum populatoribus agri ad Sicyonem 2
pugnauit, in arborem inlatus impetu equi ad eminentem ramum
5 cornu alterum galeae praefregit; id inuentum ab Aetolo quodam 3
perlatumque in Aetoliam ad Scerdilaedum, cui notum erat insigne
galeae, famam interfecti regis uulgauit. post profectionem ex Achaia 4
regis Sulpicius Aeginam classe profectus cum Attalo sese coniunxit.
Achaei cum Aetolis Eleisque haud procul Messene prosperam pu- 5
10 gnā fecerunt. Attalus rex et P. Sulpicius Aeginae hibernarunt.

Exitu huius anni T. Quinctius consul, dictator comitorum 6
ludorumque faciendorum causa dicto T. Manlio Torquato, ex uol-
nere moritur; alii Tarenti, alii in Campania mortuum tradunt. ita 7
quod nullo ante bello acciderat, duo consules sine memorando
5 proelio interfecti uelut orbam rem publicam reliquerant. dictator
Manlius magistrum equitum C. Seruiliū — tum aedilis curulis
erat — dixit. senatus quo die primum est habitus, ludos magnos 8
facere dictatorem iussit, quos M. Aemilius praetor urbanus C. Fla-
minio, Cn. Seruilio consulibus fecerat et in quinquennium uouerat.
1 tum dictator et fecit ludos et in insequens lustrum uouit. ceterum 9
cum duo consulares exercitus tam prope hostem sine ducibus essent,
omnibus aliis omissis una praecipua cura patres populumque in-

1 horestidem *VRF* || ac *om.* *VR* || agrestinum *R* || 2 famaue *δ* || 3 cum
VRF, om. *P* || sironem *δ* || 4 illatus *VRF* || impetu (impetum *δ*) illatus *VR* ||
eminentem] *L* imminentem *ε* eminentem *λ* || 5 prefregit *ayFL* praeflegit *P*
perfregit *Vβδs* pre fregit *λ* || id] ad *R* || 6 scer[dileum *PVayδs* serdileum *βF* ||
notum *ex* nomentum *γ* || insignae *P* || 7 famam *P²Rλ* ramam *P¹* formam
VFL || interfecti regis uulgauit post prof *supra lineam add. T², om. ut*
uid. T¹ || 8 regis *Pελ* philippi *SVR* philippi (ph'i *L*) regis *FL* || se *VR* ||
9 aetholis *P* || aeleis] quae *P* cleisque *V* elisque *ayδ* heliisque *β* eliisque *ε*
eleiisque *F* || me] sene *P* messenem *δ* || 10 p. *PF* proconsul *VR* || ab sul-
picius *usque ad p. 127, 20* argu(entem) *exstat T* || hibernauerunt *F* || 11 t.]
titus *ayδ* || quintius *TPVaeF* quincius *β* quintus *γ* q. *δ* || crispinus post
quinctius *add. R* || consul *om.* *δ* || 12 t. *Vβs* tito *ayδ* .1. *PFL* tito 1. *L* ||
manilio *s* || uulnere *VRF* || 13 molitur *P* || tarenti alii *VRFL, om.* *Pl* ||
campaniam *δ* || ita *Weissenbornius* id *libri* et id *Maduigius em. L. p. 398* ||
15 relinquerant *P* || 16 manilius *s* || equitum] *L* eq. *P* eque *λ* || c. *PR*
g. *VF* || tum] *S* qui tum *q* || 17 edixit *δ* || die *ras. ex diei P* || 18 marcus
emilius *ayδL* meminius *λ* || praetor] prefectus *R* || urbanus *V* urb. *P* urbis *RF*
|| c. *PR* g. *VF* || flaminio *ad* || 19 cñ *PV* c. *ayδ* et c. *ε* g. *F* || consuli-
bus *om.* *s* || quinquennium *α* || 20 ludos fecit *VF* || in insequens *Pφ* in se-
quens *GV* insequens *RF* || uouit] *L* mouit *P* uomit *λ* || 21 essent omnibus
uidetur T omisisse || 22 aliis, ut *uidetur, T* || obmissis *ay*

cessit consules primo quoque tempore creandi, et ut eos crearent
 10 potissimum, quorum uirtus satis tuta a fraude Punica esset: cum
 toto eo bello damnosa praepropera ac feruida ingenia imperatorum
 fuissent, tum eo ipso anno consules nimia cupiditate conserendi
 11 cum hoste manum in necopinatam fraudem lapsos esse; ceterum
 deos immortalis, miseritos nominis Romani, pepercisse innoxiiis
 exercitibus, temeritatem consulum ipsorum capitibus damnassee.
 34 cum circumspicerent patres, quosnam consules facerent, longe ante
 2 alios eminebat C. Claudius Nero; ei conlega quaerebatur. et uirum
 quidem eum egregium ducebant, sed promptiorem acrioremque,
 3 quam tempora belli postulerent aut hostis Hannibal; temperandum
 acre ingenium eius moderato et prudenti uiro adiuncto conlega
 censebant. M. Liuius erat, multis ante annis ex consulatu populi
 4 iudicio damnatus, quam ignominiam adeo aegre tulerat, ut rus
 migraret et per multos annos et urbe et omni coetu caruerit ho-
 15 minum. octauo ferme post damnationem anno M. Claudius Mar-
 cellus et M. Valerius Laeuinus consules redduxerant eum in urbem;
 sed erat ueste obsoleta capilloque et barba promissa, prae se ferens
 6 in uultu habituque insignem memoriam ignominiae acceptae. L. Ve-

1 quoque primo δ || et TGRFL, om. PV φ λ || ut] λ , del. L || 2 potissi-
 mum crearent VF || 3 dampnosa $\alpha\gamma$ || praepropera] L praepropere P propter
 propere V preprepera δ pre propere λ || 4 fuissent] φ (fuiss)ent T fuisse S? ||
 tum] T λ cum RFL || eo] L eo ex eu λ || anno TVRFL, om. P λ || nimia
 TVRF ni nia P¹ nia P² || 5 in nec opinatam (oppinatam $\alpha\gamma$) TV $\alpha\beta\gamma\delta$ FL
 innecopianas tam P¹ sine copia nas tam (natam λ) P² λ nec in opinatam ϵ ||
 6 immortales VRF || misertos VRF || nominis ex nomineis V || pepercisse]
 P²L percisse P¹ perepercis se λ || in noxiis V || 7 post exercitibus L supra-
 scripserat dampnassee, sed rursus deleuit || (consulum ip)sorum T consulup-
 sorum P ipsorum consulum VRF || dampnassee $\alpha\gamma$ || 8 circumpicerent ϵ ||
 9 c. PR g. VF || ei RF et PV λ et ei L || collega VRF || et om. δ || 10 qui-
 dem uirum V || eum TP, om. VRF || egregium] L egregiae P egre ras. ex
 egregia λ || ducebant PR et ras. ex educebant λ dicebant VFL || acriorum-
 que P || 11 an nibal P || 12 ingenium eius P φ et, ut uidetur, T eius in-
 genium GVRF || conlega T collega PVRF || 13 ante annis TGVR an/nis
 ante PF φ || 14 dampnatus $\alpha\gamma$ || egre T || tulerat] corr. T¹ uel T² tulerant T¹ ||
 ut TP β ut et V $\alpha\gamma\delta\epsilon$ F || 15 migraret PVRF φ migrarit T² Gelenius migra-
 rent T || et urbe et] T² et urbe en T¹ urbe ac ϵ || omni] comuni δ || ca-
 ruert TSVR careret PF φ || hominum om. ϵ || hominum careret F || 16 octauo
 ex octoauo T || dampnationem $\alpha\gamma$ || 17 laeuinus] leuius V || redduxerant VR
 reduxerunt F || 18 sed erat] L sederat λ || obsoleta] TL opsoleta P ab-
 soleta γ obsolita λ || barba] P² ban|ba P¹ || dimissa V $\alpha\beta\gamma\delta$ demissa δ F ||
 prae se ferens T prae se | referens P φ λ praeferens SVRFL || 19 adituque
 V $\alpha\beta\gamma\delta$ || ignominiae] L ignomine λ || acceptae] T² accepta T¹ || L] leuius $\alpha\gamma\delta$

turius et P. Licinius censores eum tonderi et squalorem deponere et in senatum uenire fungique aliis publicis muneribus coegerunt. sed tum quoque aut uerbo adsentiebatur aut pedibus in sententiam 7 ibat, donec cognati hominis eum causa M. Liuii Macati, cum fama 5 eius ageretur, stantem coegit in senatu sententiam dicere. tunc 8 ex tanto interuallo auditus conuertit ora hominum in se, causamque sermonibus praeuit, indigno iniuriam a populo factam, magnoque id damno fuisse, quod tam graui bello nec opera nec consilio talis uiri usa res publica esset: C. Neroni neque Q. Fabium neque 9 M. Valerium Laeuinum dari conlegam posse, quia duos patricos creari non liceret; eandem causam in T. Manlio esse, praeterquam 10 quod recusasset delatum consulatum recusaturusque esset. egregium par consulum fore, si M. Liuium C. Claudio conlegam adiunxissent. nec populus mentionem eius rei ortam a patribus est aspernatus. 11 15 unus eam rem in ciuitate is, cui deferebatur honos, abnuebat, leuitatem ciuitatis accusans: sordidati rei non miseritos candidam togam inuito offerre; eodem honores poenasque congeri. si uirum bonum 13 ducerent, quid ita pro malo ac noxio damnassent? si noxium comperissent, quid ita male credito priore consulatu alterum crederent? 20 haec taliaque arguentem et querentem castigabant patres, et 14 M. Furium memorantes reuocatum de exilio patriam pulsam sede

1 lucinius γ || tondere β || squalorem] L esqualorem V sualorem λ || 2 et in senatum uenire] T^2 , om. T^1 || alis T || 3 cum V || aut] haud δ || adsentiebatur] P^1 , corr. P^2 assentiebatur $VRFL$ assentiabatur λ || in sententiam] L in senatum s insentia λ || 4 ibant P || hominis] L homines λ || eum] cum α || m. $VRFL$ marcia P || maccati $\alpha\gamma s$ mactati β maceati δ || fama PFL de fama VR in fama λ || 5 ageretur] L agerentur λ || coegit $TVRFL$ cogit Pl || senatu] L senatus Pl || in senatu coegit V || sententiam] L uel sententiam causam λ || tum $VRFL$ || 7 praeuit $TVRFL$, om. Pl || ab F || 8 dampno $\alpha\gamma$ || graui] P^2 gaui P^1 || bello ex bello factam P || opera] ope β || 9 tali uiro iussa P^2 || $\bar{c}$. $P\beta s$ cl. $V\alpha\gamma\delta$ claudio F || 10 m.] marcum δ , om. V || collegam $VRFL$ conlegas TP || 11 creari] creari consules β || non liceret ex liceret V || t.] tito $\alpha\gamma\delta$ || esse ex esse quam γ || 12 recusasset] T^2 recusare, ut uidetur, T^1 || delatum consulatum] T consulatum delatum V || recuraturusque P || 13 liuium] T^2 lius T^1 || c. T cum PF g. V consuli R || collegam $TVRFL$ || 14 nec] ne δ || ab F || 15 unus] T^2 unum uel simile quid T^1 || ciuitate] ex ciuitatem γ ciuitatem s || 16 ciuitatis ex ciuitatem γ || sordidati $V\delta$ || misertos $VRFL$ || 17 inuito candidam togam V || offerre] ex offerri β offerri $V\alpha\gamma\delta s$, om. T || eosdem F || (uirum) bonum ut uid. T bonum uirum $VRFL$ bonum Pl || 18 malo ac noxio damnassent (dampnassent αL) $TV\alpha\gamma\delta s FL$ noxio damnassent β , om. Pl || si noxium comperissent $TSFL$ noxium (noxio λ) comperissent Pl , om. VRq || 19 consulatu ex consoulatu γ || 20 quaerentem P || 21 m.] marcum γ || furium] L furum λ || nemo]-

sua restituisse; ut parentum saeuitiam, sic patriae patiendo ac
15 ferendo leniendam esse. adnisi omnes cum <C. > Claudio M. Liuium
consulem fecerunt.

85 Post diem tertium eius diei praetorum comitia habita. prae-
tores creati L. Porcius Licinus, C. Mamilius, C. et A. Hostilii
Catones. comitiis perfectis ludisque factis dictator et magister equi-
2 tum magistratu abierunt. C. Terentius Varro in Etruriam pro prae-
tore missus, ut ex ea prouincia C. Hostilius Tarentum ad eum
3 exercitum iret, quem T. Quinctius consul habuerat; et L. Manlius
trans mare legatus iret uiseretque quae res ibi gererentur; simul 10
quod Olympiae ludicrum ea aestate futurum erat, quod maximo
coetu Graeciae celebraretur, ut, si tuto per hostem posset, adiret
4 id concilium, ut, qui Siculi bello ibi profugi aut Tarentini ciues
relegati ab Hannibale essent, domos redirent scirentque sua omnia
iis, quae ante bellum habuissent, reddere populum Romanum. 15

5 Quia periculosissimus annus imminere uidebatur, neque con-
sules in re publica erant, in consules designatos omnes uersi, quam
primum eos sortiri prouincias et praesciscere, quam quisque eorum
6 prouinciam, quem hostem haberet, uolebant. de reconciliatione
etiam gratiae eorum in senatu actum est principio facto a Q. Fabio 20
7 Maximo. inimicitiae autem nobiles inter eos erant et acerbiores

rantes *P* || patriam *PSay* patria *VδF* in patriam *ε*, om. *β* || pulsam *PSy*
pulsam *VαβδεFε* || 1 parentum *VαβδεF* || 2 ferendo] *L* fendo *λ* || adnisi]
at nisi *L* annexi *βδ* an nisi *γλ* annum *ε* || c. *ε*, om. *PVRF* || cum claudio
consule m. liuium fecerunt *F* || 5 l.) lucius *αγ* || licinus *Sigonius* licinius
PayδεF, om. *Vβ* || c. mamilius *Sigonius* m. anilius *P l.* manlius regulus *V*
manilius *αγδ* l. manlius *β* marulius *ε* gaius manilius *F* || c. et a. *Alscheff-*
kins t. et a *P* et *V* et t. et a. (aulus *ε*) *R* et claudius *F* || hostiliis *Pl*
hostilius *VβεFL* et ex hastilius *γ* obstilius *αδ* || 6 cimitiis *P* || perfectis *V* ||
7 c. *PR* g. *V* claudius *F* || terentius] *L* terentius *VαβγF* terentus *λ* ||
uaro *δε* || pro .pl. *Pl* propretor *VRF* prop̄ *β* pro.p.r *L* || s c. *RL* e, quae
littera nunc erasa est. *P* g. *V* claudius *F*, om. *λ* || hostilius ex hosti-
lium *P* || 9 t. *PVβε* titus *αγδF* || quintius consul habuerat et l. (lelius
αγδεF) *VRF* quintus .c. habuerat et lelius *L*, om. *Pl* || 10 legatus trans-
mare *V* || uiseretque] *L* uiseretque *P* uiseret quem *λ* || quae res *SVRFL*
quae *P* quae *ε* que *λ* || ibi om. *F* || gererentur] *L* gerentur *λ* || 11 quod
quam *ε* || olimpie *L* olim pie *λ* || ludicrum ex ludicrum *γ* || erat om. *V* ||
maxime *V* || 12 grece *VRFL*, om. *Pl* || 13 id] ad *V* || consilium *P* || per-
fugi *V* || aut] *L* au *δ* ut *λ* || 15 iis *Pε*, om. *SVRF* || populum romanum
om. *F* || 16 imminere *P* imminere *Vγδε* imminere *αβF* || 17 erant ex esse
erant || designatos *β* || 18 praescire *VRF* || quisque *SVRFL* quis *Peλ* ||
19 habere *VαγδεFL*, om. *λ* || 20 gratiae] grece *δε* || ab q. *F* aq. *λ* aquin *L* ||
21 inter eos nobiles *δ* || acerbiores] *L* acerbi ores *λ*

cas indignioresque Liuius sua calamitas fecerat, quod spretum se in ea fortuna credebatur. itaque is magis implacabilis erat et nihil opus esse reconciliatione aiebat: acrius et intentius omnia gesturos timentis, ne crescendi ex se inimico conlegae potestas fieret. uicit 9 tamen auctoritas senatus, ut positis simultatibus communi animo consilioque administrarent rem publicam. prouinciae iis non per- 10 mixtae regionibus, sicut superioribus annis, sed diuersae extremis Italiae finibus, alteri aduersus Hannibalem Bruttii et Lucani, alteri Gallia aduersus Hasdrubalem, quem iam Alpius adpropinquare 11 fama erat, decreta. exercitum e duobus, qui in Gallia quique in 12 Etruria esset, addito urbano, eligeret, quem mallet, qui Galliam esset sortitus. cui Bruttii prouincia euenisset, nouis legionibus 12 urbanis scriptis, utrius mallet consulum prioris anni exercitum sumeret; relictum a consule exercitum Q. Fuluius proconsul acci- 13 peret, eique in annum imperium esset. et C. Hostilius, cui pro 14 Etruria Tarentum mutauerant prouinciam, pro Tarento Capuam mutauerunt; legio una data est, cui Fuluius proximo anno praefuerat.

De Hasdrubalis aduentu in Italiam cura in dies crescebat. 36 Massiliensium primum legati nuntiauerant eum in Galliam transgressum, erectosque aduentu eius, quia magnum pondus auri attulisse diceretur ad mercede auxilia conducenda, Gallorum animos. missi deinde cum iis legati ab Roma Sex. Antistius et M. Raecius 3

1 indignioresque] *L* in|dienioresque *P* indigni ores que λ || spractum *P* ||
 2 implacabilis *V* β γ δ ϵ *F* || 3 agebat *ex* habebat agebat γ || acrius] aptius *F* ||
 4 timentes *VR**F* || inimico *VR**F**L* inimi *P*¹ minimi *P*² minime λ || college
*VR**F* || 5 auctoritas δ || comuni δ || animo *VR**F**L* mo *P*¹, del. *P*², om. λ ||
 6 consilioque] *L* concilioque *V* consilio λ || publicam *L* publica λ || hiis *a**F*
 his δ || 7 annis om. *F* || 8 brutti *P* brutii *VR**F* || et *V* om. *PR**F* || 9 galia γ
 || aduersus *PF* contra *VR* || quē | iam *P* quem *V* α β δ ϵ *F* qm̄ (= quoniam) γ
 || appropinquare *V* α β δ ϵ *F* appropinquare γ || 10 erat] erat prouincia γ || exer-
 citum ϵ || galia γ || 11 essent *V* || urbato *P* || elligeret α γ || mallet *ex*
 mallet *V* || galiam γ gallia δ || 12 brutti *L* brutti *P* λ brutii *VR**F* || pro-
 uincia] *L* pro uincia λ || 13 malet γ || exercitum sum. rel. a consule *bis*
scr. *V* || 14 sumeret] *L* summeret ad sumer et λ || a] *G* autem a *F* ϕ ||
q. *VR**F* que *ex* sumeret relictumque *P* || 15 et om. *V* || c. *P* α β γ δ g. *V*
caio ϵ claudio *F* || cui] qui *F* || pro *ex* pro ta ϵ || 16 mutauerat *V* δ || pro-
 uinciam om. γ || mutauerunt *P*¹*SVR**F**L*, lineola a *P*² per alteram u ducta
 et a suprascripta rursus deletae, om. ϕ λ || 17 est *PF* ϕ , om. *SVR* || cui]
 tui γ || 18 in italiam *VR**F* italiam *P* || cresebat γ || 19 massiliensium *L*
 massillientium λ || nuntiauerant *VR* nuntiauerunt *PF* || galliam] *ex* galliam
 cura in dies crescebat *V* galiam γ || 20 ereptosque α γ δ ϵ || aduentu] *L* ad
 uentu λ || 21 dicebatur *V* || mercedem α γ δ ϵ || 22 hiis *a**F* his *V* β δ || a ϵ ||
 sextas *RF* || m.] marcus γ δ *F* || rectus *V* rectius *ads* retius β γ *F*

- ad rem inspiciendam rettulerant misisse se cum Massiliensibus ducibus, qui per hospites eorum, principes Gallorum, omnia explorata referrent; pro comperto habere Hasdrubalem ingenti iam coacto exercitu proximo uere Alpibus traieciendum, nec tum eum quicquam aliud morari, nisi quod clausae hieme Alpes essent. 5
- 5 In locum M. Marcelli P. Aelius Paetus augur creatus inauguratusque, et Cn. Cornelius Dolabella rex sacrorum inauguratus est 6 in locum M. Marci, qui biennio ante mortuus erat. hoc eodem anno et lustrum conditum est a censoribus P. Sempronio Tuditano 7 et M. Cornelio Cethego. censa ciuium capita centum triginta septem 8 milia centum octo, minor aliquanto numerus, quam qui ante bellum 9 fuerat. eo anno primum, ex quo Hannibal in Italiam uenisset, comitum tectum esse memoriae proditum est, et ludos Romanos semel instauratos ab aedilibus curulibus Q. Metello et C. Seruilio. 10 et plebei ludi biduum instaurati ab C. Mamilio et M. Caecilio Metello aedilibus plebis; et tria signa ad Cereris eidem dederunt; et Iouis epulum fuit ludorum causa.
- 10 Consulatum inde ineunt C. Claudius Nero et M. Liuius iterum. qui quia iam designati prouincias sortiti erant, praetores sortiri 11 iusserunt. C. Hostilio iurisdictio urbana euenit; addita et peregrina, ut tres in prouincias exire possent; A. Hostilio Sardinia, 12 C. Mamilio Sicilia, L. Porcio Gallia euenit. summa legionum trium

1 retulerant VR qui retulerunt F || se om. R || massiliensium $\alpha\beta\delta\epsilon$ masiliensium γ || ducibus om. V || 3 pro] per α || 4 cohacto β || alpes $\alpha\beta\delta\epsilon$ F || traieciendum γ || tum] tamen R || 5 nisi] ni F || 6 m.] marci $\alpha\gamma\delta$ || p. Sigonius prefectus R l. PVF || aelius Sigonius aquilius PVRF || 7 cñ. PV c. R g. F || conelius V || dolabella Vs || est ex quia et c. est s || 8 m.] marci $\alpha\gamma\delta$ || marci] marcelli $\alpha\beta\delta\epsilon$ || mortus P || fuerat V || 10 m.] marco $\alpha\gamma\delta$ || cethego] ex cethigo V cetegho γ || 11 millia PF || milia septem γ || c et viii V || aliquanto minor V || 13 comitum] L comitum λ || tectum] rectum γ ceptum s || 14 edil' β ede $\alpha\gamma$ ed' δ || curuli α cur. $\beta\gamma$ curul' δ || q. VRF que P || metelo γ || c. PR g. VF || 15 et plebei ludi biduum instaurati Wesenbergius Tidskrift IX 279 et (ex VaydeF) plebeis (plebeiis Gpy) ludis | biduum instauratum (instauratum est φ) PGVRF φ || ab V $\alpha\beta\gamma\delta$ a P ϵ F | c. $\alpha\beta\gamma\delta$ c. P g. VF caio s || manlio V manilio δ mannilio s || m.] marco δ || 16 ede $\alpha\gamma$ ed' β || plebeiis γ || caereris P || eidem L fidem PV λ edem RF || dederunt] L dederunt λ || 17 fuit] L s, quae littera nunc crasa est, λ || 19 c. PVR g. F || m.] marcus $\gamma\delta$ F || 19 qui quia iam V quippe iam R qui paia L qui quia PFL || 20 c. PR g. V claudio F || hostili ad || iurisdictio VR iurisdictio FL, om. P λ || euenit ex uenit δ || 21 ut tres VR ui tres P ut res FL, supra ut L scripsit ui || in om. R || posset β || a. om. VRF || hostilio] licinio V || sardinia] L sarnia λ || 22 c. PVR gaio F || manlio V mannilio s manlio FL manilia λ || sicilia] L scicilia λ || 1. om. R || porrio δ

et uiginti ita per prouincias diuisa: binae consulum essent, quatuor Hispania haberet, binas tres praetores in Sicilia et Sardinia et Gallia, duas C. Terentius in Etruria, duas Q. Fuluius in Brutiis, 13 duas Q. Claudius circa Tarentum et Sallentinos, unam C. Hostilius 5 Tubulus Capuae; duae urbanae ut scriberentur. primis quattuor 14 legionibus populus tribunos creauit, in ceteras consules miserunt.

Priusquam consules proficiscerentur, nouendiale sacrum fuit, 87 quia Veis de caelo lapidauerat. sub unius prodigii, ut fit, men- 2 tionem alia quoque nuntiata, Minturnis aedem Iouis et lucum Ma- 10 ricae, item Atellae murum et portam de caelo tactam; Minturnen- 3 ses, terribilius quod esset, adiciebant sanguinis riuum in porta fluxisse; et Capuae lupus nocte portam ingressus uigilem laniau- uerat. haec procurata hostiis maioribus prodigia, et supplicatio 4 diem unum fuit ex decreto pontificum. inde iterum nouendiale 15 instauratum, quod in Armilustro lapidibus uisum pluere. liberatas 5 religione mentes turbauit rursus nuntiatum Frusinone natum esse infantem quadrimo parem, nec magnitudine tam mirandum, quam quod is quoque, ut Sinuessae biennio ante, incertus, mas an femina esset, natus erat. id uero haruspices ex Etruria adciti foedum ac 6 20 turpe prodigium dicere: extorrem agro Romano, procul terrae con-

1 per prouincias] *L* prouincie λ || diuisa *VR* dimissa *P* diuise *F* di-
nisas *L* dimisse λ || binae *SVRF* utunae *P* ut bene *L* ut binae ρ ut
ime λ || quattuor *P* || 2 ispania *L* inspania λ || tres pretores binas *F* || et
sardinia $\alpha\gamma\delta\epsilon$ in sardinia *PF* sardinia *V\beta* || in sardinia in gallia *coni. Mad-*
uigius em. L. p. 85 || 3 $\bar{c}$. *PR* *g. V* claudius *F* || terrentius $\alpha\beta\gamma F$ || etruria] *L*
etriria *ex* etreria λ || *q. VRF* quintus *P* || fuluius] seruilius ϵ || in brutiis
duas *q.* claudius *VRFL, om. Pl* || 4 circa] contra γ || salientinos *P* salen-
tinos *VRF* || *c. P g. V gn.* $\alpha\beta\gamma\delta$ gneus ϵ claudius *F* || 5 tribulus *V\gamma\delta* ||
capuae] capu δ || 6 populus] *L* populos λ || in *VRFL* ut in *Pl* || 8 uehis
V\alpha\delta\epsilon uehis *PyF* ueys β || uti *VRF* || mentione *F* || 9 minturnis (minu-
turnis ϵ) edem *VRFL* menturni's aedem *P* minturni sedem λ || lucum *ex*
lucrum ϵ || matrice item atelle *L* matricei tematelle λ || 10 tactam *VRFL*
tacta *Pl* || minturnenses *V\alpha\beta\gamma\delta FL* menturnenses *P* miniturnenses ϵ men-
tirnenses λ || 11 addiciebant $\beta\epsilon$ adiciebant *F* || sanguinis] *L* saguinis λ ||
cium *V* || portam γ || 12 fluxisse] *L* fluxise λ || nocte *PF\epsilon, om. SVR* || 13 pro-
curata] λ procuratio *L* || hostiis *ex* hostis *P* || 14 fuit *SVRF* fuit ut *P*
fuit et ρ || inde] *S, om. \rho* || iterum] $\rho, om. ut uidetur S$ || 15 armi]ustro *Pl*
armilustrio *VRFL* || 16 frusinone (frusione *V*) natum *VRFL, om. Pl* || esse
infantem *V\alpha\beta\gamma\epsilon F* infantem $\epsilon\epsilon$ *P* infantem δ || 17 quadrinio *V\epsilon* quadrien-
nio *F* || 18 quod is] *L* pro iis *V* quodis λ || quoque] *L* quque λ || si]nuesse
PVRFL sinuisse λ || mas] *L* masculus λ || 19 auruspices *V\beta* aruspices
 $\gamma\delta\epsilon F$ || adciti *PL* acciti *VRF* ad citi λ || ac turpe] *L* acturbe λ || 20 extorrem
V\alpha\beta\gamma\delta F extorre *P* ex agro α extollere ϵ al' extollere α in marg. || terrae]
tertere δ || contactu] *L* et *ex* contactau γ cum tactu λ

tactu, alto mergendum. uiuum in arcam condidere prouectumque
 7 in mare proiecerunt. decreuere item pontifices, ut uirgines ter
 nouenae per urbem euntes carmen canerent. id cum in Iouis
 Statoris aede discerent conditum ab Liuiο poeta carmen, tacta de
 8 caelo aedis in Auentino Iunonis Reginae; prodigiumque id ad ma-
 tronas pertinere haruspices cum respondissent donoque diuam pla-
 9 candam esse, aedilium curulium edicto in Capitolium conuocatae,
 quibus in urbe Romana intraque decimum lapidem ab urbe domi-
 cilia essent, ipsae inter se quinque et uiginti delegerunt, ad quas
 10 ex dotibus stipem conferrent. inde donum peluis aurea facta lata-
 11 que in Auentinum, pureque et caste a matronis sacrificatum. con-
 festim ad aliud sacrificium eidem diuae ab decemuiris edicta dies,
 cuius ordo talis fuit: ab aede Apollinis boues feminae albae duae
 12 porta Carmentali in urbem ductae; post eas duo signa cupressae
 Iunonis Reginae portabantur; tum septem et uiginti uirgines, longam
 13 indutae uestem, carmen in Iunonem Reginam canentes ibant, illa
 tempestate forsitan laudabile rudibus ingenis, nunc abhorrens et
 inconditum, si referatur; uirginum ordinem sequebantur decemui-
 14 coronati laurea praetextatique. a porta Iugario uico in forum
 uenere. in foro pompa constitit, et per manus reste data uirgines

1 altum $\alpha\gamma\varsigma$ alterum δ || mergendum] G immergendum φ || uiuium
 uinum F || archam $\gamma\delta\varsigma$ || condiderunt VRF || prouectumque] L profectum
 que λ || 2 decreuere] L dec reuere λ || ternouene V ter nouene ex ter-
 noue nene L terno uene λ || 3 carnē P || canerent] L carerent λ || in $om.$ δ ||
 ioui P || 4 statoris iouis ς || discerent V dis|cederent Pl discenderent $\alpha\gamma$
 descenderent $\beta\delta\varsigma$ discernent FL || creditum $\alpha\gamma\delta\varsigma$ editum β || a $adeF$ ||
 porta δ || tacta ex tapta γ || 5 edes VRF || aduentino δ || ad VRF , $om.$ P ||
 6 auruspices $V\beta$ hauruspices γ aruspices δeF || 7 curulium F et ex cu-
 rulum V cur P cure $\alpha\gamma\delta\varsigma$ L cur. β curus λ || dicto L edito λ || conuocatae] L
 conuocato V con uocate λ || 8 intra que L inter que λ || decimum] decu-
 num δ || 9 ipse P , $om.$ β || se] γ^4 sae P , $om.$ γ^1 || delegerunt] L deleger-
 tur λ || quam V || 10 conferent α || peluis] λ pellis L lateraque V || 11 ad
 uentinum δ || pureque et caste $S\overline{V}RF$ pure | casteque Pq || a $om.$ VR ||
 matronis] L motronis λ || sacrificata R || 12 ab] a eF || decemuiris] L dece-
 uiris λ || 13 appollinis γ apollinis ς || feminae $om.$ ς || due albe $I\overline{F}$ || 14 ca-
 mentali] L carmen tale λ || dua γ || cupressae] L cupressaea P cupress-
 ea λ || 16 inducte γ || iunonem, reginam $P\overline{V}F$ reginam iunonem reginam $\alpha\gamma$
 reginam iunonem $\beta\delta\varsigma$ || cantantes V || 17 laudabile] L laudibile λ ||
 horrens V abhorrens γ || 18 in conditum λ in creditum L || ordinum P ||
 19 laurea] λ aurea L || pretestatique $\alpha\gamma^4\delta$ prestatique γ^1 || iugario] L iug-
 ria λ || in] ad V || 20 peruenere V || constitit et RS ? (et in S fuisse testat-
Rhenanus) $cō$ stitit P consistens $V\lambda$ conspicit et FL constitit q || res
 $Pa\beta\gamma eFL$ recte V ueste δ rete λ

sonum uocis pulsu pedum modulantes incesserunt. inde uico Tusco 15
Velabroque per Bouarium forum in cliuum Publicium atque aedem
Iunonis Reginae perrectum. ibi duae hostiae ab decemuiris immo-
latae et simulacra cupressea in aedem inlata.

5 Deis rite placatis dilectum consules habebant acrius intentius- 38
que, quam prioribus annis quisquam meminerat habitum; nam et 2
belli terror duplicatus noui hostis in Italiam aduentu, et minus
iuuentutis erat, unde scriberent milites. itaque colonos etiam mari- 3
timos, qui sacrosanctam uacationem dicebantur habere, dare milites
10 cogeant. quibus recusantibus edixere in diem certam, ut, quo
quisque iure uacationem haberet, ad senatum deferret. ea die ad 4
senatum hi populi uenerunt: Ostiensis, Alsiensis, Antias, Anxur-
nas, Minturnensis, Sinuessanus et ab supero mari Senensis. cum 5
uacationes suas quisque populus recitaret, nullius, cum in Italia
15 hostis esset, praeter Antiatem Ostiensemque uacatio obseruata est,
et earum coloniarum iuniores iure iurando adacti, supra dies tri-
ginta non pernoctaturos se esse extra moenia coloniae suae, donec
hostis in Italia esset.

Cum omnes censerent primo quoque tempore consulibus eun- 6
20 dum ad bellum — nam et Hasdrubali occurrendum esse descen-
denti ab Alpibus, ne Gallos Cisalpinos neue Etruriam erectam in
spem rerum nouarum sollicitaret, et Hannibalem suo proprio occu- 7

1 incesserunt] *L* in[tercesserunt *P*1 || uico tusco] *L* uico trusco *s* uico-
tusco *λ* || 2 uel abroque *α* .c. uelabroque *α* in marg. || boarium *V*δ || publi-
cium *PS* publicum *VR*Fq || 3 reginae *om.* *V* || perectum *γ* || ostie *β* || a *Vs* ||
xuiris] *ras.* ex xuiris] *P* || imolate *s* || 4 cuipressea *P*¹, corr. *P*² || in]
in | in *s* || illata *VR*F || 5 diis *VR* || delectum *VR*F || habebant] habuere *s* ||
acrius] aptius *F* || 6 anno *P* || habitum *om.* *s* || 7 aduentu *om.* *δ* || 8 iuuen-
tutis] *γ*⁴ in *ras.* inuentum *αβδs* et ut uidetur *γ*¹ ante *ras.* || erat] *γ*, sed
er *α* *γ*⁴ in *ras.* || milites] legiones *β* || colonos] *L* colonos *λ* || 9 uacatio-
nem] *L* uagatio[nem] *P* uocationem *λ* || clare *V* || 10 ut *om.* *V* || 11 uaca-
tionem] *L* uocationem *λ* || deferret] *L* de ferret *λ* || 12 hii *α* ii *γs* || uene-
runt] *γ*⁴ aduenerunt *VR* || hostiensis *γδsF* || alsensis *V* altiensis *s*, *om.* *F* ||
anxurnas *P*¹*αβ* anxuras *P*²*F* ansurnas *Vγδs* || 13 minturnensis *VR*F men-
turnen[sis] altiensis *P* || a *sF* || supero] *ras.* ex superbo *γ* superbo *ads* ||
sennensis *F* || cum uacationes] *L* conuocationes *λ* || 14 nullius] *λ* nullis *F*
nullus *L* || in *om.* *s* || 15 hostiensemque *VαγδsF* || 16 et earum *PSR**F*
earumque *Vq* || iuris iurando *γ* || supra *om.* *δ* || 17 se esse *SR* se *PFq* se
esse nisi *V* || 18 hostes *F* || essent *F* || 19 eundem *V*¹ || 20 et
om. *F* || hasdrubali] *γ*² hasdrubal *γ*¹ asdrubali ex asdruba *δ* || descendenti
ex descendendi *s* || 21 alpius] *L* alpius ex alitibus *λ* altib- *P* || cissalpi-
nos *P* || etruriam] *L* utruriam *λ* || erectam] *γ*² ereptam *αγ*¹*δs* || 22 nouarum
rerum *V* || sollicitare *V* sollicitaret *αβδF*

pandum bello, ne emergere ex Brutiis atque obuam ire fratri
posset —, Liuius cunctabatur, parum fidens suarum prouinciarum
8 exercitibus: conlegam ex duobus consularibus egregiis exercitibus
et tertio, cui Q. Claudius Tarenti praeesset, electionem habere; in-
9 tuleratque mentionem de uolonibus reuocandis ad signa. senatus 5
liberam potestatem consulibus fecit et supplendi, unde uellent, et
eligendi de omnibus exercitibus, quos uellent, permutandique (et)
10 ex prouinciis, quo e re publica censerent esse, traducendi. ea omnia
cum summa concordia consulum acta. uolones in undeicensimam
11 et uicensimam legiones scripti. magni roboris auxilia ex Hispania 10
quoque a P. Scipione M. Liuius missa quidam ad id bellum auctores
sunt, octo milia Hispanorum Gallorumque et duo milia de
legione militum, equitum mille, mixtos Numidas Hispanosque,
12 M. Lucretium has copias nauibus aduexisse; et sagittariorum fun-
ditorumque ad tria milia ex Sicilia C. Mamilius misisse. 15
89 Auxerunt Romae tumultum litterae ex Gallia allatae ab L. Porcio
2 praetore: Hasdrubalem mouisse ex hibernis et iam Alpibus transire;
octo milia Ligurum conscripta armataque coniunctura se trans-

1 emer|gere P^l emergeret VRFL || brutiis VRF || fratri ire F || 2 cun-
tabatur ad contabatur γ || prouinciarum suarum V || 3 exercitibus] L exer-
citatibus λ || conlegam usque ad exercitibus om. β || collegam VayδsF ||
4 tertio] suo ε || q. VRFL que P^l || haberet in|tuleratque P || 5 uolonis V ||
senatus] P² setus P¹ || 6 unde uellent om. β || 7 eligendi γ || omnis V ||
et ε, om. libri || 8 quo Maduigijs em. L. p. 398 quos PR qui V que F ||
esse om. F || tradducendi β || ea omnia RFL omnia P^l ea etiam V || 9 summa]
P² sumsumma P¹ || consulum om. R || uolones] P²L uolles P¹ uolens FL || in]
mill'. V || in unde uicissimam L iunam de uicissimam λ || undeicensimam P¹,
am a P² supra de scriptum rursus erasum, undeicesimam V unde uicesi-
mam α (al' in unam de α in marg.) unam de uicesima β unde uice summa
(simam γ²) γ undeicesimam δ unam deicesimam ε unam de uicesimam F
|| 10 et] γ⁴, om. βγ¹ || xx P xx^m V uicessimam α uicesimam δ uicesimam εF
xx^m γ⁴, om. βγ¹ || legione β || scripta F || magni roboris RFL magni | roboris P
magis roboris V ma gnoris λ || 11 quoque ex hispania δ || p.] p. cornelio
(cor. β) R || m P, om. VRF || quidem δ || autores δF || 12 millia PF || yspa-
norum L spanorum λ || galorumque γ || et P²l ad SVRFL || millia PF
mill' V || 13 legione] S legionibus ε || equitum PSVF equitumque R² || ∞ P
·m· L mille (mile γ) decem RF decem λ, om. V || mistos δ || 14 m.] mar-
cum ayδ || aduexisse SRFL adduxisse PV²l || sagittariorum α || fonditorum-
que γ || 15 ∞ ∞ ∞ P IIII^{or} mil' VR ·xxx· F || c. Paβγδ g. VF caium ε ||
manlium V manillium ε || misisse] γ² et ex misisse ab l. porcio pretore
asdrubalem V misisse γ¹ || 16 tumultum] L tu multum λ || litere δ || allatae P
missee VRF || a aeF || 1.] liuius ayδs || porcio VRF populo P || 17 pretere δ ||
alpis γ alpes PVαβδsF || transisse β || 18 millia PF || conscripta P || con-
iunctura] γ²L conuictura γ¹ con iuctura λ || transgresso] L trans gresso λ

gresso in Italiam esse, nisi mitteretur in Ligures, qui eos bello occuparet; se cum inualido exercitu, quoad tutum putaret, progressurum. hae litterae consules raptim confecto dilectu maturius, 3 quam constituerant, exire in provincias coegerunt ea mente, ut 5 uterque hostem in sua provincia contineret neque coniungi aut conferre in unum vires pateretur. plurimum in eam rem adiuit 4 opinio Hannibalis, quod, etsi ea aestate transiturum in Italiam fratrem crediderat, recordando, quae ipse in transitu nunc Rhodani, nunc Alpium cum hominibus locisque pugnando per quinque 10 menses exhausisset, haudquaquam tam facilem maturumque transitum expectabat; ea tardius mouendi ex hibernis causa fuit. ceterum 6 Hasdrubali et sua et aliorum spe omnia celeriora atque expeditiora fuere. non enim receperunt modo Aruerni eum deincepsque aliae Gallicae atque Alpinae gentes, sed etiam secutae sunt 15 ad bellum. et cum per munita pleraque transitu fratris, quae antea 7 inuia fuerant, ducebat, tum etiam duodecim annorum adsuetudine peruiis Alpibus factis inter mitiora iam transibat hominum ingenia. inuisitati namque antea alienigenis nec uidere ipsi aduenam in sua 8 terra aduerti, omni generi humano insociabiles erant. et primo 20 ignari, quo Poenus pergeret, suas rupes suaeque castella et pecorum hominumque praedam peti crediderant; fama deinde Punici belli, 9 quo duodecimum annum Italia urebatur, satis edocuerat uiam tantum Alpibus esse, duas praeualidas urbes, magno inter se maris

1 luge|res *P* || 2 in ualido *V* || quo ad *V* || 3 hee *αγ* || raptim *ras. ex*
raptum *P* || confectae *δ* || delectu *βγςF* || 4 quam] *L* quoniam *λ*, *om. F* ||
exi|ret *P* || in *VRFL*, *om. Pl* || prouincias] *L*, *om. λ* || ea] eaque *F* || ut
VRFL, *om. Pl* || 5 uterque *VRFL* utri|que *P* utrique .*ε*. *λ* || sua pro-
uincia] *L* suam prouinciam *λ* || contineret *εFL* continuerunt *λ* || con-
iungi] *L* coniugi *λ* || aut] neque *β* || 6 conferre *Pl* conferri *VRFL* || vires
corr. ex hostes *ε* || pateretur] *ex* paterentur *V* paterentur *RF* || 7 opinio *αδ*
|| hannibale *γ¹*, *corr. γ²* || et si *VαβF* || 8 que *PRλ* quia *VF* || que *L* || ro-
dani *L* hrodani *λ* || 10 hauquaquam *P* haud quaquam *V* || maturumque] *L*
aturumq. *P* atrum que *λ* || 11 ea] et *V* || 12 spe *ex* spē *V* || celeriora] *L* cle-
riora *λ* || atque] et *δ* || 13 modo] *mo ε* || auerni *γ* et *ex* aluerni *V* || dein-
ceps (*om. que*) *δ* || 14 aliae *PFε*, *om. SVR* || galice *γ* || set *α* || 15 belum *γ* ||
tum *V* || munita] *L* et *ex* minuta *γ* minuta *αδ* minita *λ* || 16 in uia *Vε* ||
fuerat *ε* || ducebat *VαβγςL* ducebant *PδFL* || cum *V* || assuetudine *VRF* ||
17 transibat *αβγς* transiebat *δ* transibant *PVF* || hominum transibant *F* ||
18 inusitati *Vδ* || 19 terra] *P²* tarra *P¹* || assueti *VRF* || genere *VF* || in-
sociabiles] *GL* insocia|les *Pφλ* || 20 poenus] *γ²* potius *αδε* et ut uidetur *γ¹*
|| suaeque] suasque *P* || 21 hominum] quae *P* || fama] *λ* fame *L* || 22 italia
VRFL, *om. Pl* || utebatur *V* || 23 alpes *F* || duas] *L* duas tantum *FL* ||
ualidas *δ* || magno bis *scr. α*

- 10 terrarumque spatio discretas, de imperio et opibus certare. hae
 11 causae aperuerant Alpīs Hasdrubali. ceterum quod celeritate itineris
 profectum erat, id mora ad Placentiam, dum frustra obsidet magis
 12 quam oppugnat, corrupit. crediderat campestris oppidi facilem
 expugnationem esse, et nobilitas coloniae induxerat eum, magnum 5
 13 se excidio eius urbis terrorem ceteris ratum iniecturum. non ipse
 se solum ea oppugnatione inpediit, sed Hannibalem post famam
 transitus eius tanto spe sua celeriore iam mouentem ex hibernis
 14 continuerat, quippe reputantem, non solum quam lenta urbium
 oppugnatione esset, sed etiam quam ipse frustra eandem illam co- 10
 loniam ab Trebia uictor regressus temptasset.
- 40 Consules diuersis itineribus profecti ab urbe uelut in duo
 pariter bella distenderant curas hominum, simul recordantium, quas
 2 primus aduentus Hannibalis intulisset Italiae cladis, simul cum illa
 angeret cura, quos tam propitios urbi atque imperio fore deos, ut 15
 eodem tempore utrobique res publica prospere gereretur? adhuc
 3 aduersa secundis pensando rem ad id tempus extractam esse: cum
 in Italia ad Trasumennum et Cannas praecipitasset Romana res,
 4 prospera bella in Hispania prolapsam eam erexisse; postea, cum
 in Hispania alia super aliam clades duobus egregiis ducibus amissis 20
 duos exercitus ex parte delesset, multa secunda in Italia Siciliaque

1 ter[ra]rumquae P || hæc P hee α || he cause *praeter* h a γ⁴ in ras. ||
 2 aperuerant V²λ aperuerunt V'δ aparuerant γ aperuerat L || alpes VαβδsF
 || itinerit δ || itineris celeritate V || 3 mora] roma αγδ al' mora α in marg.
 et δ supra lineam || opsidet P || 4 corrupit VαβδsF corupit γ || crediderat-
 que γ || 5 oppugnationem Vδs || in duxerat λ indixerat L || 6 ratum Pφ,
 om. GVRF || non PVsF nec αβγδ || ipse se SRFL ipse P ipsum Vελ ||
 7 oppugnatione Sβ oppug[natio] PVελ impugnatione αγδsL in oppugna-
 tione F || inpediit β inpedit P impedit VayδsF || 8 tanta V || celeriora V ||
 9 urbium ex urbius γ || 10 set P || 11 a sF || treuia uictor VRFL treberi
 auictor λ || temptasset V tentasset βδsF || 12 profectis γ, om. δ || 13 bella] L,
 om. λ || discenderant δ || descenderent bella V || simul om. γ || recordan-
 tium] L recordandum λ || 14 italiae] L italia λ || clades VRFL cladies λ ||
 15 angeret] γ² ageret αγ'δs || imperio usque ad 16 publica om. F || ut] L
 et ex urbit P in γ, om. λ || 16 utrum ubique V utrobique R || prospera δ || ad-
 huc P, om. VRF || 17 secundis] seculis α || pensando rem R pensando rum P
 spē candorem V penorum F || id bis scr. α || extractam] γ² extracta γ'F
 exortam δ || 18 trasumennum P² tarsumennum P¹ transmenum V transi-
 menum RF || et cannas] cannasque V || romanas V || res] res publica R ||
 19 prosperas V || prolapsa P¹, corr. P² || erexisse P²β e|rexissepostecumin|
 hispaniaprolapsaeā || erexisse P¹ erexere V rexisse αγδsFL exisse λ || 20 in
 om. γ || ammissis α admissis δ || 21 duos VRFL duobus P duo λ || mul[ta]
 Pφ, om. GVR || siciliaque] et sicilia αβγs sicilia δ

gesta quassatam rem publicam exceperat; et ipsum interuallum 5
 loci, quod in ultimis terrarum oris alterum bellum gereretur, spa-
 tium dedisse ad respirandum; — nunc duo bella in Italiam ac- 6
 cepta, duo celeberrimi nominis duces circumstare urbem Romanam,
 5 et unum in locum totam periculi molem, omne onus incubuisse.
 qui eorum prior uicisset, intra paucos dies castra cum altero iunc-
 turum. terrebat et proximus annus lugubris duorum consulum 7
 funeribus. his anxii curis homines digredientis in provincias con-
 sules prosecuti sunt. memoriae proditum est plenum adhuc irae 8
 10 in ciuis M. Liuium ad bellum proficiscentem monenti Q. Fabio,
 ne, priusquam genus hostium cognosset, temere manum conse-
 reret, respondisse, ubi primum hostium agmen conspexisset, pugna-
 turum. cum quaereretur, quae causa festinandi esset, 'aut ex hoste 9
 egregiam gloriam' inquit 'aut ex ciuibus uictis gaudium meritum
 15 certe, etsi non honestum, capiam.'

Priusquam Claudius consul in prouinciam perueniret, per ex- 10
 tremum finem agri Larinatis ducentem in Sallentinos exercitum
 Hannibalem expeditis cohortibus adortus C. Hostilius Tubulus in-
 composito agmini terribilem tumultum intulit; ad quattuor milia 11
 20 hominum occidit, nouem signa militaria cepit. mouerat ex hibernis
 ad famam hostis Q. Claudius, qui per urbes agri Sallentini castra
 disposita habebat. itaque ne cum duobus exercitibus simul con- 12

1 quassatam rem] *L* quas|sata rem *P* quas satarem λ || interuallum] *L*
 inter uallum λ || 2 locis $\alpha\gamma\delta\epsilon$ || oris *om.* *V* || bellum *om.* *V* || gereretur
 bellum *F* || 3 italiam *PG* λ italia *VRFL* ϕ || 4 duos β || celeberrimi γ || nominis
PRF in his *V* || duces *ex* duces $d\gamma$ || 5 et] ut γ || 6 prior] primo δ || paucos
 dies castra *VRFL*, *om.* *Pl* || 7 terebat δ || 8 huius *adF* iis γ || anxii] *ex* anxius ϵ
 anxii δ || ingredientis *V* ingredientes *RF* degredientis λ , *supra primam*
e, quia est parum perspicua, *L* *suprascr.* alteram *e* || prouinciam *P* ||
 9 proditum] est *P²VRF* proditum] *st P¹* proditum est sed *L* proditum sed λ ||
 ad huc *V* || irae *PSVRL* ira *F* $\phi\lambda$ || 10 ciues *VRF* || monenti *q.* *F* monenti-
 que *PVayde* monenti β || 11 cognos] *set PS* cognosceret *VRF* nosset ϕ ||
 manum *VRF* manu *P* || 12 ubi] ut $\alpha\beta\gamma\delta$ ut quam ϵ || agmen] *L*, *om.* λ ||
 conspexisset *F* || 13 quereretur *ex* queretur β || que *P* || esset festinandi *F* ||
 14 gre] *ciam P¹* egre] *ciam P²* || ciuibus] *L* cibus λ || meritum *om.* *V* || 15 certe
om. β || et si *Va* || honestum] *P²* hono] *restum P¹* || 16 postquam *F* || per-
 ueniret *SVR* ueniret *PF* ϕ || externum γ || 17 larinatis *VRF* et *ex* lari-
 tanis *P* tarentini *Maduigi* *em. L. p. 398 sq.* || sallenti] *nos P* salentinos
VRF || 18 cum expeditis *F* || adhortus *ad* || $\bar{c}$. *PR* *g.* *V* claudius *F* || hosti-
 lius] *L* hostilis λ || incomposito *RFL* in composito *V* in posito *P* im-
 posito λ || 19 agmini *G* agmine *PVRF* ϕ || $\infty \infty \infty$ *P* triginta *F* || 21 ad famam
 hostis *ex* hibernis β || *q.* *VRF* que *P* || per urbes] *L* peurbes λ || sallentini
PL salentini *VRFL*

fligeret, Hannibal nocte castra ex agro Tarentino mouit atque in
 13 Bruttios concessit. Claudius in Sallentinos agmen conuertit, Hosti-
 14 lius Capuam petens obuius ad Venusiam fuit consuli Claudio. ibi
 ex utroque exercitu electa peditum quadraginta milia, duo milia
 et quingenti equites, quibus consul aduersus Hannibalem rem 5
 gereret: reliquas copias Hostilius Capuam ducere iussus, ut Q. Fulvio
 proconsuli traderet.

41 Hannibal undique contracto exercitu, quem in hibernis aut
 in praesidiis agri Bruttii habuerat, in Lucanos ad Grumentum uenit
 spe recipiendi oppida, quae per metum ad Romanos defecissent. 10
 2 eodem a Venusia consul Romanus exploratis itineribus contendit,
 3 et mille fere et quingentos passus castra ab hoste locat. Grumentum
 moenibus prope iniunctum uidebatur Poenorum uallum; quingenti
 4 passus intererant. castra Punica ac Romana interiacebat campus;
 colles imminebant nudi sinistro lateri Carthaginensium, dextro 15
 Romanorum, neutris suspecti, quod nihil siluae neque ad insidias
 5 latebrarum habebant. in medio campo ab stationibus procursantes
 certamina haud satis digna dictu serebant. id modo Romanum
 quaerere apparebat, ne abire hostem pateretur: Hannibal inde eu-
 6 dere cupiens totis uiribus in aciem descendebat. tum consul in- 20
 genio hostis usus, quo minus in tam apertis collibus timeri in-
 sidiae poterant, quinque cohortis additis quinque manipulis nocte

2 brutios *VRFF* || claudius *usque ad* conuertit *om. γ* || salentinos *Vαβδς*
 salentino *F* || 3 petentes *γ* || obuiam *VRFF* || fuit *Pl* fit *VRFL* || 4 ex *om. δ* ||
 electa *L* electu *P* lecta *VαβγςF* leta *δ* electi *λ* || quadraginta] quattuor *R* ||
 quatuor milia peditum *β* quadraginta milia peditum et *F* || duo milia *V*
 duo *RFL*, *om. Pl* || 5 quingenti *VαδςFL* quingenti *γ xx β*, *om. Pl* || rem
VRFL, *om. Pl* || 6 gereret *ε* || hostilius] *L* hostilus *λ* || ius]sus *ex tus]sus P*
 || q. *VRFF* que *P* || 8 in hibernis] *L* hibernis *λ* || 9 in praesidiis] presidii *αγδς*
 praesidiis *β* || brut]ti *P* brutii *VRFF* || 10 oppida quae] oppidaque *γ* || de-
 fecisset *V* || 11 romanus] *L* romanis *λ* || 12 et] ac *ε* || mille *γ .x.* *L* decem *λ* ||
 ferme *V* || ab hoste locat *VβγδςF* ab urbe locat *α lo]cat* ab hoste *P* ||
 13 iunctum *RF* uictum (*uel* iuctum) *V* || 14 ac] et *R* || 15 imminebat *P* imine-
 bant *Vδς* || nudi] undique *δ* || latere *V* || 16 neutris *G* neutri *PVRFF* || 17 lace-
 brarum *V* latebrosus *R* || mē]dio *P* || campo] *L* capo *λ* || a *ε* || statini]bus *Pⁱ*,
corr. P² || procursantes] *λ*, an *supra* *rsa scr. L* || 18 haud] *γ²* aut *γ¹* || dictu
om. V || serebant *ras. ex* ferebant *γ* || romanum] *L* romanus *F* romani *λ* ||
 19 appetebat *Fγ³* || hannibal] *L* et *ras. ex* hanni]bale *P* hannibalem *λ* ||
 euadere *VRFL*, *om. Pl* || 21 quominus *L* cominus *F* idest quanto minus
 quominus *λ* || timeri] *P²* tiberi *Pⁱ* || insidie timeri *V* || 22 cohortis *I. Peri-*
zonius cohortes *Gβ* cohor]tibus *PIαγδςFφ* || additis] *λ* abditis *L* || mani-
 pulis *ex* manibulis *γ*

- iugum superare et in auersis uallibus considerare iubet. tempus 7
 exurgendi ex insidiis et adgrediendi hostem Ti. Claudium Asellum
 tribunum militum et P. Claudium praefectum socium edocet, quos
 cum iis mittebat. ipse luce prima copias omnis peditum equitum- 8
 5 que in aciem eduxit. paulo post et ab Hannibale signum pugnae
 propositum est, clamorque in castris ad arma discurrentium est
 sublatus. inde eques pedesque certatim portis ruere ac palati per
 campum properare ad hostis. quos ubi effusos consul uidet, tri- 9
 buno militum tertiae legionis C. Aurunculeio imperat, ut equites
 10 legionis quanto maximo impetu possit in hostem emittat: ita pe-
 corum modo incompósitos toto passim campo se fudisse, ut sterni
 obterique, priusquam instruantur, possint. nondum Hannibal e 42
 castris exierat, cum pugnantium clamorem audiuit. itaque excitus
 tumultu raptim ad hostem copias agit. iam primos occupauerat 2
 5 equestris terror; peditum etiam prima legio et dextra ala proelium
 inibat; incompósitos hostes, ut quemque aut pediti aut equiti casus
 obtulit, ita conserunt manus. crescit pugna subsidiis et procurren- 3
 tium ad certamen numero augetur; pugnantisque, quod nisi in
 uetere exercitu et duci ueteri haud facile est, inter tumultum ac
 4 terrorem instruxisset Hannibal, ni cohortium ac manipulorum de-

1 in P^1 uel P^2 ex n || a|uersis $P^2\beta F\lambda$ a|uesis P^1 aduersis $V\alpha\gamma\delta L$ ad-
 uersus δ || uallibus $VRF\lambda$ collibus $P\lambda$ || in uallibus auersis F || tempus
 om. V || 2 exurgendi λ esurgendi V exurgenti L || tempus exurgendi G
 exurgendi tempus $F\varphi$ || adgrediendi L aggrediendi $\beta\delta\epsilon F$ agrediendi $\alpha\gamma$ ad-
 gredi P aggredi V agredi λ || ti. P t. $V\beta$ titum $\alpha\gamma\delta\epsilon F$ || asellium V || 3 tri-
 bunum] tribunum et γ || socium om. R || 4 his $V\beta\delta\epsilon$ hiis αF || ipsis P ||
 omnes VRF || 5 duxit VR || paulopost V || et om. β || ab] L , om. λ || signum
 pugnum positum δ || 6 est om. ϵ || clamorque in castris ad arma discur-
 rentium est] L , om. λ || 7 certatim bis scr. α || ruere VRF uere P || 8 cam-
 pum quo preparare V || ab P || hostes $\alpha\beta\delta\epsilon F$ || uidit RF || 9 c. PR g. VF ||
 arunculeio PV || inperat P || 10 legiones δ || posset $V\alpha\beta\gamma\delta$ || poterat im-
 petu ϵ || pecorum] L peccorum λ || 11 incompósitos] L in compósitos V
 incompósito λ || campo se G se campo $PRF\varphi\lambda$ campo V se campos L ||
 fu]disse $P\lambda$ effulsisse V effudisse RFL || ut] et $\alpha\gamma\delta\epsilon$ || sterni] L streni λ ||
 12 opte]rique P obruique V obterique $\alpha\beta\delta\epsilon F\varphi$ obterique γ ||
 instituantur V || nundum ϵ || e] L , om. λ || 13 exierat] L exirat λ || cum
 om. β || excitus] L exercitus $\alpha\delta\lambda$ || 14 tumultum L tu multum λ || hostes $V\delta\epsilon$
 || cop]tas P || 15 equestris $GVR\lambda$ equestres F eques $P\lambda$ equites φ equester
 Salmasius || terror P^1 , s, quam P^2 ex t fecerat, rursus deleta || et iam VF ||
 legio prima VR || de]extra P || 16 inibant $\alpha\beta\delta\epsilon$ iniebat F || incompósitos F ||
 17 optulit P || procurrentium] L procurrentum λ || 18 pugnantisque $V\alpha\beta\delta\epsilon F$
 || 19 duci ueteri $P\varphi\lambda$ duce uetere $GVRFL$ || hau faci]lest P || ac] et $\alpha\beta\gamma\delta$ ||
 20 struxisset ϵ || cohortum V || ac] et β || mani]culorum P^1 , corr. P^2 || de-

currentium per collis clamor ab tergo auditus metum, ne inter-
 5 cluderentur a castris, inieciisset. inde pavor incussus et fuga passim
 fieri coepta est. minorque caedes fuit, quia propinquitas castrorum
 breuiorem fugam percussis fecit. equites enim tergo inhaerebant;
 6 in transversa latera inuaserant cohortes secundis collibus uia nuda 5
 7 ac facili decurrentes. tamen supra octo milia hominum occisa,
 supra septingentos capti, signa militaria nouem adempta; elephant
 etiam, quorum nullus usus in repentina ac tumultuaria pugna fuerat,
 8 quattuor occisi, duo capti. circa quingentos Romanorum sociorum-
 que uictores ceciderunt. postero die Poenus quieuit; Romanus in 1
 aciem copiis eductis postquam neminem signa contra efferre uidit,
 spolia legi caesorum hostium et suorum corpora conlata in unum
 9 sepeliri iussit. inde insequentibus continuis diebus aliquot ita in-
 10 stitit portis, ut prope inferre signa uideretur, donec Hannibal tertia
 uigilia crebris ignibus tabernaculisque, quae pars castrorum ad 1 3
 hostis uergebat, et Numidis paucis, qui in uallo portisque se osten-
 11 derent, relictis profectus Apuliam petere intendit. ubi inluxit, suc-
 cessit uallo Romana acies, et Numidae ex composito paulisper in
 portis se ualloque ostentauere frustratique aliquamdiu hostis citatis
 12 equis agmen suorum adsequuntur. consul ubi silentium in castris 20
 et ne paucos quidem, qui prima luce obambulauerant, parte ulla

currentium *VRFL* decursu *Pλ* || 1 colles *αβδεF* || ab] *ex* ab inieciasset *γ*
 a *εF* || intercluderetur *β* includerentur *δ* || 2 a *VRFL*, om. *Pλ* || inieciissent *V*
 || incussus] *L* incusus *λ* || passim fuga *Vayδs* || 3 est om. *Vs* || fuit om. *δ* ||
 4 enim] *δ* (= est) *V* || tergo inherebant *P* in tergo habebant *VRL* in tergo
 habebant inherebant *F* tergo inerebant *λ* || 5 in om. *β* || transversa] *L* tras-
 uersa *λ* || inuaserunt *δ* || 6 facile *VR* || tamen] tum *α* || millia *F* || occisa]
 cesa *γs* || 7 septingentos *ε* septingenti *PβF* *vii* *V* dcc. *ayδ* septingenta *s* ||
 capta *VR* || 8 quorum *ex* quorum *P* || nullus usus] *L* nul'losusus *P*
 nullos usus *λ* || ac tumultuaria] *L* actu multuaria *λ* || fuerat] *L*, om. *λ* ||
 9 circa *δ* *P* et circa (*Se*) *VRL* (4 litt. spat. post circa reliquit *β*) et tre-
 centi circa *F* circa *λ* || 10 ductores (*Se*) *Vayδ* al' uictores *α* in marg. et *δ*
 supra lineam || occiderunt *γ* || 11 eductis *SVR* ductis *Pq* aductis *F* ||
 afferre *F* || uidit *PFλ* uidet *VRL* || 12 caesorum] *L* et *ex* cesoram *λ* ||
 suorum *ex* sua *s* || corpora] compa *V* || collata *VRF* || 13 sepelli] (*sepelli*
VadF sepelli *γ*) iussit *P²VRFL* sepelli'ruissit *P¹* sepelli *λ* || inde om. *γ* ||
 in sequentibus *V* || diebus continuis (continuo *δ*) *VR* || instittit ita *F* || 15 quae
PSVF qua *Rq* || astrorum *P* || 16 hostes *VRF* || in om. *V* || portis (om. que) *V*
 || se] qui se *δ* || ostenderunt *P* ostendere *F* ostenderet *L* ostenderat *λ* ||
 17 appuliam *βγ* || petere] *L*, om. *λ* || inluxit *P* illuxit *RFL* luce *VL* || 18 ro-
 mano *P¹*, corr. *P²* || 19 obstentauere *α* || aliquam diu *V* || hostis *P¹* ostis *P²*
 hostem *GVR* hostes *Fq* || 20 agmen suorum] sociorum agmen *V* || assecun-
 tur *VF* assequuntur *R* || ubi] *L*, om. *λ* || 21 pau'cos *PRqλ* passus *SVFL* || ob-

- cernebat, duobus equitibus speculatum in castra praemissis postquam satis tuta omnia esse exploratum est, inferri signa iussit; tantumque ibi moratus, dum milites ad praedam discurrunt, re- 13 ceptui deinde cecinit multoque ante noctem copias redduxit. postero 14 die luce prima profectus, magnis itineribus famam et uestigia agminis sequens haud procul Venusia hostem adsequitur. ibi quoque 15 tumultuaria pugna fuit; supra duo milia Poenorum caesa. inde nocturnis montanisque itineribus Poenus, ne locum pugnandi daret, Metapontum petiit. Hanno inde — is enim praesidio eius loci 16 praefuerat — in Bruttios cum paucis ad exercitum nouum comparandum missus; Hannibal copiis eius ad suas additis Venusiam retro quibus uenerat itineribus repetit, atque inde Canusium procedit. numquam Nero uestigiis hostis abstiterat et Q. Fuluium, cum 17 Metapontum ipse proficisceretur, in Lucanos, ne regio ea sine praesidio esset, arcessierat.

- Inter haec ab Hasdrubale, postquam a Placentiae obsidione 43 abcessit, quattuor Galli equites, duo Numidae cum litteris ad Hannibalem missi cum per medios hostes totam ferme longitudinem Italiae emensi essent, dum Metapontum cedentem Hannibalem se- 2 quuntur, incertis itineribus Tarentum delati a uagis per agros pabulatoribus Romanis ad Q. Claudium propraetorem deducuntur. cum primo incertis implicantes responsis, ut metus tormentorum 3 admotus fateri uera coegit, edocuerunt litteras se ab Hasdrubale ad Hannibalem ferre. cum iis litteris sicut erant signatis L. Verginio 4

ambulauerant] *L* ob ambulauerant λ || 2 satis tuta omnia] *G* tuta omnia satis *V* φ || 3 discurrunt] *S* discunt γ discurrent φ || 4 cecinit] *L* cennit λ || multoque] *L* multoq. *ex* multuq. *P*, *om.* λ || redduxit *VRF* || 5 luce prima *VRF* prima luce *P* || profectis γ || magnis] *L* magis *V* λ || 6 haut α || uenusiam] *P* || assequitur *VRF* || 7 ∞ *P* xx mil' *V* tria milia *R* duo millia *F* || caesi *R* || 9 metapontum] *L* meta pontum λ || anno *P* || 10 brutiis *VF* brutios *R* || 12 repetit *VRF* repetiit *P* || 13 uero *R* || q. *VRF* que *P* || 14 ea] ipsa δ || 15 arcessiebat *P* accersierat *VRF* accessierant *L* || 16 a *PF* φ λ ad *SVRL* || obsidione *F* φ opsidione *P* obsidionem *SVR* ossidionem *L* ossidione λ || obsidionem placentiae δ || 17 ab]cessit *PF* φ accessit *SVRL* (*ex* accepit ϵ) ab cessit λ || duo] et duo ϵ || litteris *V* || ad hannibalem missi *VRF* mis, si ad hannibalem *P* || 18 medios hostes *G* *VRF* mediostenm *P* mediostenm *P* medium hostem φ || 19 italiae *om.* δ || emersi α δ || secuntur *VF* sequuntur *R* || 20 incertis] diuersis β || a] e γ || 21 pabulatoribus *P*, *corr.* *P* populatoribus *V* δ ϵ || q.] quintum *P* || propraetorem] proconsulem α γ δ ϵ , *om.* β || deduntur γ || 22 eum] cum β || implicante *P* implicantes *VRF* || 23 ad motus *V* || coegit *ex* cucoegit *P* || 24 an] nibalem *P* || his *V* β δ hiis α *F* || uergilio *V* uirginio β γ δ

5 tribuno militum ducendi ad Claudium consulem traduntur; duae
 simul turmae Samnitium praesidii causa missae. qui ubi ad con-
 sulem peruenerunt, litteraeque lectae per interpretem sunt, et ex
 6 captiuis peruncatio facta, tum Claudius non id tempus esse rei
 publicae ratus, quo consiliis ordinariis prouinciae suae quisque 5
 finibus per exercitus suos cum hoste destinato ab senatu bellum
 7 gereret; audendum ac nouandum aliquid inprouisum, inopinatum,
 quod coeptum non minorem apud ciuis quam hostis terrorem fa-
 ceret, perpetratum in magnam laetitiam ex magno metu uerteret,
 8 litteris Hasdrubalis Romam ad senatum missis simul et ipse patres 10
 conscriptos quid pararet edocet: ut, cum in Vmbria se occursum
 9 Hasdrubal fratri scribat, legionem a Capua Romam arcessant, di-
 lectum Romae habeant, exercitum urbanum ad Narniam hosti oppo-
 10 nant. haec senatu scripta. praemissi item per agrum Larinatem,
 Marrucinum, Frentanum, Praetutianum, qua exercitum ducturus 15
 erat, ut omnes ex agris urbibusque commeatus paratos militi ad
 uescendum in uiam deferrent, equos iumentaue alia producerent,
 11 ut uehiculorum fessis copia esset. ipse de toto exercitu ciuium
 sociorumque quod roboris erat delegit, sex milia peditum, mille
 equites; pronuntiat occupare se in Lucanis proximam urbem Puni- 20

1 tr. ras. ex tri. P || militum om. γ || ducendi L ducenti λ || 2 simul
 uel γ || samnitum VδsF || praesidii ex presidium V || causae P¹, corr. P² ||
 qui quia αδ || 3 litterae|quae P litereque V lictereque F || 4 percontatio
 VaβδF || tunc V || e re p. V re p. F || 5 (in) prouinciae Wesenbergius
 Tidskrift IX 279 || suae om. δ || 6 finibe P || suos VRF uos P || ab) L
 a sFl || senatum P || 7 ac nouandum RFL ac in nouandum V, om. Pl ||
 improuisum VβγδsF || inopinatum G inoppinatum αγ inopinatumque βFφ ||
 8 quod L sed Fl || non L con λ || aput P || ciuis γ ciues PVαβδsF ||
 hostes F || 10 literis δ || ipse S ipsos φ || patres conscriptos patres con-
 scriptos P q. claudium β || 11 pararet φ paret SaβγsF || ut PVλ monet
 ut αβδsFL monet et γ et ut uel et Duker || se occursum GL et ex
 se occursum s occursum se Vφ se occursum λ || 12 accersant VR ||
 delectum αβγsF deletum δ || 13 exercitum γ³ exercitum romanum γ¹ ||
 nardiam P¹, corr. P² || oppunant F || 14 senatu P¹γ senatui P²VαβδsF ||
 item PSF inde VRφ || larinatem L laritatem λ || 15 marrutinum V maru-
 cinum γ et ex maurucinum β manruncinum δ mauricium s maruncinum F
 ferentinum V ferentanum RFL fertanum L || praetutianum Moguntini
 praetutilianum Pl preputianum V preturianum R pretulianum F preta-
 tistianum L || quae P || exercitum L exercitus λ || 16 comeatus αγ meatus F
 ad uescendum ras. ex adsues cendum P ad conuescendum δ || 17 pro-
 duceret P perducerent β || 19 millia PF || mille S mile γ et mille φ
 20 puni camque P

cumque in ea praesidium uelle: ut ad iter parati omnes essent. profectus nocte flexit in Picenum. 12

Et consul quidem quantis maximis itineribus poterat ad con-
legam ducebat relicto Q. Catio legato, qui castris praesesset. Romae 44
5 haud minus terroris ac tumultus erat, quam fuerat biennio ante,
cum castra Punica obiecta Romanis moenibus portisque fuerant.
neque satis constabat animis, tam audax iter consulis laudarent
uituperarentne; apparebat, quo nihil iniquius est, ex euentu famam
habiturum: castra prope Hannibalem hostem relicta sine duce, cum 2
10 exercitu, cui detractum foret omne quod roboris, quod floris fuerit,
et consulem in Lucanos ostendisse iter, cum Picenum et Galliam
peteret, castra relinquentem nulla alia re tutiora quam errore hostis, 3
qui ducem inde atque exercitus partem abisse ignoraret. quid 4
futurum, si id palam fiat, et aut insequi Neronem cum sex milibus
15 armatorum profectum Hannibal toto exercitu uelit aut castra in-
uadere praedae relicta sine uiribus, sine imperio, sine auspicio?
ueteres eius belli clades, duo consules proximo anno interfecti 5
terrebant: et ea omnia accidisse, cum unus imperator, unus exer-
citus hostium in Italia esset; nunc duo bella Punica facta, duos
20 ingentis exercitus, duos prope Hannibales in Italia esse. quippe 6
et Hasdrubalem patre eodem Hamilcare genitum, aequae inipigrum
ducem, per tot annos in Hispania Romano exercitatum bello, gemina
uictoria insignem duobus exercitibus cum clarissimis ducibus de-
letis. nam itineris quidem celeritate ex Hispania et concitatis ad 7
25 arma Gallicis gentibus multo magis quam Hannibalem ipsum glo-

1 uellet δ || essent omnes V || 2 fexit V flexit s || 3 et om. R || it|neribus
poterat $PF\varphi$ poterat itineribus GVR || collegam VR || 4 q. VR que P ||
5 haud] γ^2 haut α aut γ^1 || fuerat] L , om. λ || biennio libri quadriennio
 Glareanus || 6 cum] λ quam $\alpha\gamma\delta sL$ || romanis] rationis V || 7 nec F || audax
iter VR autaudaxter P || 8 uituperarent ne VsF ui imperarentne α uitu-
perarent ne $\beta\delta$ || apparebat om. s || iniquus γ || ex euentu] L ex euen|tum P
exuentu λ || 9 hostem] ducem V || relicta om. F || 10 quod floris | fuerit
 $PSVa\beta\gamma\delta F$ fuerit et floris s quod floris fuerat φ || 11 lucanis R || galiam γ ||
12 relinquentem] L relinquentem λ || 13 inde om. VR || abisse $SVa\beta\delta FL$
abisset γ abisse s abesse φ et ras. ex abisset P ab esse λ || 14 milli-
bus $P\beta F$ || 16 sine imperio bis scr. P || auspicio L aspicio λ || 17 eius]
enim s || duo consules $VRFL$ dilocos. P^1 locos. $P^2\lambda$ || anno] P^2 anno anno P^1
|| 19 punica bella F || duo V || 20 ingentes $Va\beta\delta sF$ || 21 et om. $V\delta$ || hamil-
care] P || gentum P^1 , corr. P^2 || impigrum $V\beta\gamma\delta sF$ || 22 annos $VRFL$,
om. $P\lambda$ || tot in ispania annos V || exercitatum $PF\varphi\gamma^1$ exercitum $Ga\beta\delta s$
exercitu V , om. γ^1 || 23 cum] cum duobus V || duobus duc. clar. cum exerc.
deletis F || 24 et om. VR || 25 gallicis] γ^2 galicis γ^1

8 riari posse: quippe in iis locis hunc coegisse exercitum, quibus
 ille maiorem partem militum fame ac frigore, quae miserrima mortis
 9 genera sint, amisisset. adiciebant etiam periti rerum Hispaniae
 haud cum ignoto eum duce C. Nerone congressurum, sed quem
 in saltu impedito deprensus forte haud secus quam puerum con- 5
 10 scribendis fallacibus condicionibus pacis frustratus elusisset. omnia
 maiora etiam uero praesidia hostium, minora sua, metu interprete
 semper in deteriora inclinato, ducebant.

45 Nero postquam iam tantum interualli ab hoste fecerat, ut
 2 detegi consilium satis tutum esset, paucis milites alloquitur. negat 10
 ullius consilium imperatoris in speciem audacius, re ipsa tutius
 3 fuisse quam suum. ad certam eos se uictoriam ducere: quippe
 ad quod bellum collega non ante, quam ad satietatem ipsius pedi-
 tum atque equitum datae ab senatu copiae fuissent maiores in-
 structioresque, quam si aduersus ipsum Hannibalem iret, profectus 15
 sit, eo ipsi si quantumcumque uirium momentum addiderint, rem
 4 omnem inclinaturos. auditum modo in acie. — nam ne ante audia-
 tur, daturum operam — alterum consulem et alterum exercitum
 5 aduenisse haud dubiam uictoriam facturum. famam bellum con-
 ficere, et parua momenta in spem metumque impellere animos; 20
 gloriae quidem ex re bene gesta partae fructum prope omnem

1 quippe] qui prope δ || his $PV\beta\delta$ hiis αF || 2 miserrima $\alpha\gamma$ || 3 sint $P\alpha\gamma$
 sicut V sunt $\beta\delta\epsilon F$ || admisisset δ || adiciebant $\alpha\beta$ adiciebat δ addiciebant ϵ ||
 etiam $om.$ ϵ || 4 haud] aut $ad\epsilon$ || eum $Creuerius$ cum P eo $VRFL$, $om.$ λ ||
 duce eo β || c. P g. VF consule $ad\epsilon$ et post $ras.$ γ consulem β et ut uidetur
 ante $ras.$ γ || nerone $V\beta$ || quem] que δ || 5 saltu $VRFL$ alio P alio λ ||
 impedito] L im pedito λ || deprehensus $V\beta\gamma\delta\epsilon F$ deprehensus α || forte $om.$ F
 || haut α || 6 fallaciis F || conditionibus γ || frustratus] L frustratur λ ||
 elusisset] L elusisse $P\lambda$ clusisset V eluxisset $\epsilon\gamma^3$ uel γ^4 elluxisset γ^1 || 7 uero]
 nero $ad\epsilon$ || praesidia hostium] L praesidialiostrum P presidiali ostium λ ||
 minora] L hino]ra P inora λ || interpret]e sepe P^1 interpretes ne per P^2 ||
 9 postquam iam GRL et ex postquam F iam postquam V postquam $P\phi\lambda$ ||
 ut] ui P || 10 paucis P^1VR paucos P^2F || militess P^1 , corr. P^2 || 11 in] γ^1
 ad γ^4 || speciem P spem quam V spem quidem R spetiem quidem γ^4 spem F ||
 audacib. P audacius ϵ || totius ex tutius P || 12 certam] certamen ϵ ||
 13 collegam F || antequam V || sacietatem ex societatem ϵ saturitatem β ||
 14 atque] aut V || a ϵF || instructoresque α || 15 si $om.$ V || iret] λ ire VFL ||
 16 eo PL eos $VRFL$ || ipsi si *Maduigius em. L. p. 400* ipsos *libri* || quan-
 tumeumque P || uirium PR uirtus VF || addiderit V || 17 omnem] L ipsam V
 omne λ || nam ne] L namme λ || audiatur SVR audiretur $PF\phi$ || 18 exer-
 citum] consulem V || 19 fama δ || belli V || 20 metumque] ac metum δ ||
 21 gloriae] L grorie λ || gesta $VRFL$ ges]tae $P\lambda$ || partae *Aldus partes* P
 partem VRF

ipsos laturos; semper quod postremum adiectum sit, id rem totam 6
uideri traxisse. cernere ipsos, quo concursu, qua admiratione, quo
fauore hominum iter suum celebretur. et hercule per instructa 7
omnia ordinibus uirorum mulierumque undique ex agris effusorum
inter uota ac preces et laudes ibant: illos praesidia rei publicae,
uindices urbis Romanae imperiique appellabant; in illorum armis
dextrisque suam liberorumque suorum salutem ac libertatem repo-
sitam esse. deos omnis deasque precabantur, ut illis faustum iter, 8
felix pugna, matura ex hostibus uictoria esset, damnarenturque ipsi
uotorum, quae pro iis suscepissent, ut, quem ad modum nunc 9
solliciti prosequerentur eos, ita paucos post dies laeti ouantibus
uictoria obuiam irent. inuitare inde pro se quisque et offerre et 10
fatigare precibus, ut, quae ipsis iumentisque usui essent, ab se
potissimum sumerent; benigne omnia cumulata dare. modestia 11
certare milites, ne quid ultra usum necessarium sumerent; nihil
morari, nec <abscedere> ab signis nec subsistere cibum capientes;
diem ac noctem ire; uix quod satis ad naturale desiderium cor-
porum esset, quieti dare. et ad collegam praemissi erant, qui 12
nuntiarent aduentum percunctarenturque, clam an palam, interdiu
an noctu uenire sese uellet, isdem an aliis considerare castris. nocte
clam ingredi melius uisum est.

2 quo fauore] P^2 qua : fauore P^1 || 3 pauore $Vay\delta s$ || suum] L sum λ ||
eleteretur P^1 , corr. P^2 celebraretur β || celebretur suum δ || hercle s || 5 ac
VR et PFq || praeces P || laudes] P^2 haudes P^1 || 6 romana imperii
om. que) V || in illorum] γ^3 uel γ^4 nullorum $\alpha\gamma^1\delta$ || armis] P^2 armi P^1 ||
dextrisque PGV dexterisque RFq || liberorumque SVR liberorum P et
uororum Fq || 8 omnia P omnes $SVRF$, om. q || praecabantur P || iter VRF
rque P || 9 felix $PSVR$ felixque Fq || maturae P || damnarenturque] S
apnarenturque α et damnarentur q || 10 que P || his $V\beta\delta$ hiis αF || 11 soli-
 δF || ouantibus] L , om. λ || 12 uictoria] L uictoria] $P\lambda$ || immitare α ||
fatigare $Pq\gamma^3$ uel γ^4 et flagitare SVR fatigare F || 13 praecibus P ||
inuitisque δ || a VRF || 14 summerent γ || cumulta V || 15 certare
 F || quit P || sumeret P summerent γ || 16 abscedere ab signis *Wesen-*
ius Tidskrift IX 280 ab (a αF) signis *libri* ab signis absistere *Gros-*
us abire ab signis *Weissenbornius* ab signis discedere *Maduigius em.*
401 || nec $P\lambda$, om. $VRFL$ || subsistere] q absistere G || cibum *ex*
m cibum V (nisi) cibum *Maduigius l. l.* || 17 die ac nocte s || 18 dare] L
 $P\lambda$ || qui] *ex* quieti V || 19 percunctarenturque $\alpha\gamma s$ percontaren-
] $V\beta$ percunctarenturque δ recunctarentur]que P^1 ne cunctarentur]-
2 nec percontarentur quod F || an] G ac $\delta s q$ || 20 noctu an inter-
|| sese $VRFL$ esse P an esse λ || iisdem $V\beta\gamma\delta$ hiisem αs hiis-
21 clam ingredi $VRFL$ cla|minare] P claminare λ || melius] q ,
7

- 46 Tessera per castra ab Liuiο consule data erat, ut tribunus
tribunum, centurio centurionem, eques equitem, pedes peditem
2 acciperet: neque enim dilatari castra opus esse, ne hostis aduentum
alterius consulis sentiret; et coartatio plurium in angusto tenden-
tium facilius futura erat, quod Claudianus exercitus nihil ferme 5
3 praeter arma secum in expeditionem tulerat. ceterum in ipso iti-
nere auctum uoluntariis agmen erat, offerentibus ultro sese et
ueteribus militibus perfunctis iam militia et iuuenibus, quos cer-
tatim nomina dantis, si quorum corporis species roburque uirium
4 aptum militiae uidebatur, conscripserat. ad Senam castra alterius 10
consulis erant, et quingentos ferme inde passus Hasdrubal aberat.
itaque cum iam adpropinquaret, tectus montibus substitit Nero, ne
5 ante noctem castra ingrederetur. silentio ingressi, ab sui quisque
ordinis hominibus in tentoria abducti, cum summa omnium laetitia
hospitaliter excipiuntur. postero die consilium habitum, cui et 11
6 L. Porcius Licinus praetor adfuit. castra iuncta consulum castris
habebat, et ante aduentum eorum per loca alta ducendo exercitum,
cum modo insideret angustos saltus, ut transitum clauderet, modo
ab latere aut ab tergo carperet agmen, ludificatus hostem omnibus
7 artibus belli fuerat; is tum in consilio aderat. multorum eo in-
clinabant sententiae, ut, dum fessum uia ac uigiliis reficeret militem

1 tessera] P^1 , lineola a P^2 per t ducta rursus erasa, tessera δ texera —
a $\alpha\delta\epsilon F$ || per castra a liuiο consule ϵx a liuiο consule per castra δ
tribunum tribunum] ϵ tribunum tribunus S^2 tribuni tribunos VR || 2 eque —
 ϵx eques q γ || equitem] P^2 equitum P^1 || 3 acciperent β || enim] L , om. λ
aduentum ϵ || aduentum alterius consulis ϵx alterius consulis aduentum
alterius consulis aduentum δ || 4 cortatio P^1 coortatio P^2 cohartatio α
cohortatio λ || 5 facilius] S faciliis ϵ || e. rat PIF esset R || quod] quam α ||
ferme $SVRFL$ fe re Pq ferre λ || 6 in $VRFL$. om. $P\lambda$ || expeditione $\alpha\beta\epsilon$ ||
tulerat om. ϵ || 7 auctum $VRFL$ autcum $P\lambda$ || sese ultro F || et $V\alpha\delta\epsilon$ ex $P\lambda$
ut FL , om. $\beta\gamma$ || 8 militibus perfunctis iam militia et iuuenibus] L , om. λ ||
perfunctis ϵx perfunctis γ || 9 dantes $V\alpha\beta\delta\epsilon F$ || corporum γ || roborque P ||
uirium] L uirum λ || 10 aptum] altum $\alpha\delta\epsilon$ et ante ras. γ actum γ post ras. ||
11 et] S , om. ϵ || ferme || inde PVF inde (ui uel in uel ni γ) ferme R ||
12 cum] eum γ || appropinquaret $V\alpha\beta\delta\epsilon F$ appropinquaret γ || rectus $\delta\epsilon$ || sub-
stitit F || 13 noctem] montem V || ab] a sF et $\alpha\delta$ || suis $PV\gamma\epsilon F$ || 14 ab-
ducti $PSay\delta$ adducti V adducti $\beta\epsilon Fq$ || suma γ || 15 recipiantur F || con-
cilium V || 16 l.] lelius $\alpha\gamma\delta\epsilon$ lutius F || licinus *Sigonius* licinius $PVRFL$ ||
adfuit $V\alpha\beta\gamma\delta F$, om. ϵ || pretor affuit ϵx affuit pretor δ || 18 cum $VRFL$,
om. $P\lambda$ || angusto δ || clauderent $\alpha\delta\epsilon$ || 19 a sF || aut] γ^2 haud γ^1 || a $\delta\alpha F$,
om. V || carperet] γ^4 caperet $\alpha\gamma^1\delta\epsilon$ || os tem P || 20 is tum] L istum λ ||
concilio V || inclinabant δ inclinant $PV\alpha\beta\gamma\epsilon F$ || 21 uigiliis] L uigilis λ ||
reficerent V

Nero, simul et ad noscendum hostem paucos sibi sumeret dies, tempus pugnae differretur; Nero non suadere modo, sed summa ope orare institit, ne consilium suum, quod tutum celeritas fecisset, temerarium morando facerent: errore, qui non diuturnus futurus esset, uelut torpentem Hannibalem nec castra sua sine duce relicta adgredi nec ad sequendum se iter intendisse. antequam se moueat, deleri exercitum Hasdrubalis posse redirique in Apuliam. qui prolatando spatium hosti det, eum et illa castra prodere Hannibali et aperire in Galliam iter, ut per otium, ubi uelit, Hasdrubali coniungatur. extemplo signum dandum et exeundum in aciem abutendumque errore hostium absentium praesentiumque, dum neque illi sciant cum paucioribus nec hi cum pluribus et ualidioribus rem esse. consilio dimisso signum pugnae proponitur, confestimque in aciem procedunt.

Iam hostes ante castra instructi stabant. moram pugnae attulit, quod Hasdrubal, proeuctus ante signa cum paucis equitibus, scuta uetera hostium notauit, quae ante non uiderat, et strigosiores equos; multitudo quoque maior solita uisa est. suspicatus enim id, quod 2 erat, receptui propere cecinit ac misit ad flumen, unde aquabantur, ubi et excipi aliqui possent et notari oculis, si qui forte adustioris coloris ut ex recenti uia essent; simul circumuehi procul 3 castra iubet specularique, num auctum aliqua parte sit uallum, et ut attendant, semel bisne signum canat in castris. ea cum ordine 4 omnia relata essent, castra nihil aucta errorem faciebant: bina

1 nero om. β || simul om. s || paucos *VRFL* paruos *P λ* || sibi paucos *V* || summeret $\alpha\delta$ || 2 pugnae *P $\phi\lambda$* pugnandi *SVRFL* || differre γ differeretur s differetur *F* || non ex nam non *V* || 3 ope orare *VRL* operare *P λ* ope in-orare *F* || institit *L* instetit [λ || fecisset] *L* secisset λ || 4 facerent] *L* fecerent λ || 5 esse *P* foret δ || nec] *L* ne $\delta\lambda$ || 6 aggredi *V $\beta\delta sF$* agredi $\alpha\gamma$ || se] ϕ , om. *SV* || 7 deleri *P $\beta\gamma\phi$* delere *SV $\alpha\delta sFL$* || delere exercitum asdrubalis posse redireque *L* delerique λ || exercitum hasdrubalis posse rediri om. *P* || redirique *Gronouius* redireque *VRFL* que *P* || appuliam $\beta\gamma$ || prolatandum δ || 8 det] *L* deti ut uidetur λ || et illa] illa *VR* || et ex coniungatur et *V* || 9 galliam γ || ut] et γ || per otium] *L* peotium λ || 10 exeundum *VRFL* $\alpha eund\dot{u}$ *P* eundum λ || 11 errorem γ || apsentium *P* || praesentiumque *VRFL* que *P λ* || dum] cum *V* || 12 hi] λ hii αL ii γs || 13 concilio *V* || consilium dimissum *F* || 14 acie γ || 16 profectus *V* || 17 uiderat] *L* et ex uidereat *V* ui[debat] *P λ* || 18 multitudoque maior β || solito *F* || suspicatus] *L* suscitatus *Pⁱ* suspitatus *P¹ λ* || enim om. *VRFL* || 19 prope γ || 20 ubi et] *L* et ex et ubi et γ et ubi $\alpha\beta\delta$ ubi λ || oculos *P* || qui *VRFL* quit *P* || 21 simul om. *V* || 22 num] *L* non λ || aliqua parte] parte aliqua s , om. γ || 23 ut] ϕ , om. *SVR* || semel bis ne *V* bisne simul β || 24 omnia ordine $\beta\gamma$ || relata *VRFL*, om. *P λ* || relata omnia *FL*

erant, sicut ante aduentum consulis alterius fuerant, una M. Liuii, altera L. Porci, neutris quicquam, quo latius tenderetur, ad muni-
 5 menta adiectum. illud ueterem ducem adsuetumque Romano hosti mouit, quod semel in praetoriis castris signum, his in consularibus referebant cecinisse. duos profecto consules esse, et quonam modo
 6 alter ab Hannibale abscessisset, cura angebat. minime id, quod erat, suspicari poterat, tantae rei frustratione Hannibalem elusum, ut, ubi dux, ubi exercitus esset, cum quo castra conlata haberet,
 7 ignoraret; profecto haud mediocri clade absteritum insequi non ausum; magno opere uereri, ne perditis rebus serum ipse auxilium 10 uenisset Romanisque eadem iam fortuna in Italia quae in Hispania
 9 esset. interdum litteras suas ad eum non peruenisse credere, interceptisque is consulem ad sese opprimendum adcelerasse. his anxius curis extinctis ignibus uigilia prima dato signo, ut taciti uasa colli-
 9 gerent, signa ferri iussit. in trepidatione et nocturno tumultu 12 duces parum intente adseruati, alter in destinatis iam ante animo latebris subsedit, alter per uada nota Metaurum flumen tranauit. ita desertum ab ducibus agmen primo per agros palatur, fessique aliquot (itinere) ac uigiliis sternunt somno corpora passim atque in-

1 alterius consulis α || m.] SL, om. ρλ || 2 altera] et altera δ || 1.] lucii αδ || porcii VRF || neutris] ex neutris consulis alterius fuerant V naeutri P || tenderentur RF || 3 assuetumque VRF || hoste VRF || 4 semel] γ' simul γ' || pretoriis VR praetoris PF || signum om. γ || 5 referebantur F || duos || profecto (prefecto L) consules esse VRFL, om. Pl || quo nam V || 6 alter] L || om. λ || ab om. F || apscessisset P abscesisset γ || nimime F || 7 tantae] L || antae P et tante δ ante λ || frustrationem ε frustatione F || elusum] γ || usum VR || 8 ut PFl et VRL || collata F coniuncta Vayδs iuncta β' || haberet SVR habuerit PFq || 9 ignorare Vβγδs ignorare α || haud] aut ads || absteritum γ || 10 magnopere VβγδsF || ueteri αδ || perditis] L proditis λ || seruū P¹ seriū P² || ipse ex ipse γ || 11 aduenisset β || romanisque] Z || romanusque λ || quae in hispania] in hispaniaque γ || 12 litteras] L literas V, om. λ || non peruenisse ad eum VR || 13 iis Vγ hiis αF his βδε || opprimendum] ex opprimeredum V oprimendum δ || accelerare V accelerasse RF || hiis α iis γ || 14 curius V || signo dato V || coligerent ε || 15 ferri] S efferri q || trepidatione] L trepedatione λ || tumultu P¹, corr. P² tumulto γ || 16 intente SR inte P iter VF intente iter γ' intenti iter q || adseruati Sads et ut uidetur γ' asseruati Vβ adseruat P asseruant F adseruare γ' asseruare q || destina]ti P || ante] SL inde ante q, om. λ || 17 per uada nota] L par uada nota P parua danota λ || mataurum P¹, corr. P² || transnauit αβγ transnatauit F || 18 a εF || primos VRF || palatur, fessique aliquot itinere ac uigiliis sternunt somno corpora Wesenbergius Tidskrift IX 280 palatur fessique (fessi R) aliquot (ali'quod P) somno (sompno ε) ac uigiliis sternunt corpora passim PVRF palatur aliquot horas, fessique uigiliis somno sternunt corpora Alanus em. L. I 44

frequentia relinquunt signa. Hasdrubal, dum lux uiam ostenderet, 10
 ripa fluminis signa ferri iubet, et per tortuosi amnis sinus flexus-
 que cum errorem uoluens haud multum processisset, ubi prima
 lux transitum opportunum ostendisset, transiturus erat. sed cum, 11
 5 quantum a mari abscedebat, tanto altioribus coercentibus amnem
 ripis non inueniret uada, diem terendo spatium dedit ad insequen-
 dum sese hosti.

Nero primum cum omni equitatu aduenit, Porcius deinde ad- 48
 secutus cum leui armatura. qui cum fessum agmen carperent ab 2
 10 omni parte incursarentque, et iam omissis itineribus, quod fugae simile
 erat, castra metari Poenus in tumultu super fluminis ripam uellet,
 aduenit Liuius peditum omnibus copiis non itineris modo, sed ad 3
 conserendum extemplo proelium instructis armatisque. sed ubi 4
 omnis copias coniunxerunt, directaque acies est, Claudius dextro
 5 in cornu, Liuius ab sinistro pugnam instruit, media acies praetori
 tuenda data. Hasdrubal ommissa munitione castrorum postquam 5
 pugnandum uidit, in prima acie ante signa elephantos locat, circa
 eos laeue in cornu aduersus Claudium Gallos opponit, haud tantum
 iis fidens, quantum ab hoste timeri eos credebat; ipse dextrum 6
 10 cornu aduersus M. Liuium sibi atque Hispanis — et ibi maxime
 in uetere milite spem habebat — sumpsit; Ligures in medio post 7
 elephantos positi. sed longior quam latior acies erat; Gallos pro-

1 hasdru|ba P^1 , corr. P^2 || uiam $VRFL$ iam $P\lambda$ || ostenderet (obsten-
 deret α) ripa (sipa F) fluminis $VRFL(Sq)$ os tendentis P ostentis λ || 2 ferri
 $VRFL$ fer re P || tortuosi] L totuosi λ || sinus amnis fluxusque V || 3 errore
 $VRFL(Sq)$ orbem conicit *Weissenbornius* || ubi] nisi V <substitutit> ubi *Sar-*
torius quaest. L. p. 14 Madu. Weissenb., omittentes 4 erat || 4 oportunum
 $Vad\delta FL$ oportunum λ || erat $VRFL(Sq)$, om. P || tum ϵ || 5 quanto δ || a mari
 $VRFL$ ma|re $P\lambda$ || coherentibus $\alpha\beta\delta F$ || 6 terendo] L ferendo $P\lambda$ terendo α ||
 insequendum] L sequendum λ || 8 porcius] S l. portius q || assecutus $V\beta\gamma\delta\epsilon F$
 assequutus α || 9 ac men P || 10 incursarentque] $P^2 L$ inursa|rentque P^1 in-
 cursarentque λ || obmisso $\alpha\gamma F$ || fugae] L fu|ga $P\lambda$ || 11 castramentari βF ||
 tu|multo P , lineola supra u satis pallida || ripam fluminis FL fluminis λ ||
 12 omnibus copiis peditum F || itineris $PSVF$ itineri $\alpha\beta\gamma\delta\epsilon$ itineris ϵ ||
 ad] L , om. λ || 13 extemplo V || ubi] ut ϵ || 14 omnes $V\beta\delta\epsilon F$ || coniunxerunt]
 coniunxerunt duces F || de|rectaque $P\lambda$ directaque $VRFL$ decertaque L ||
 15 a $VRFL$ || 16 tuenda ex tuendam V || data est V || ommissa] P^2 ommissa P^4
 obmissa γF || 17 ellephantos γ || locat $SVRFL$ conlocat P collocat q ||
 18 ad uersus F || haud] γ^1 aut γ^1 haut δ || tantum | iis P^5 iantum | iis P^1
 tantum eis $VRFL$ iantum λ || 19 fidens] L fidene P fide ne λ || crede-
 bat ipse dextrum (destrum L) $VRFL$ credebatur sed extru P^1 credebatur-
 senistru P^2 credebatur sinistrum λ || 20 adque P || ibi] S ubi q || 21 mili-
 tem P || 22 elefantos α ellefantos γ || post elefantos in medio δ || latiora P^1 ,

8 minens collis tegebat. ea frons, quam Hispani tenebant, cum
 sinistro Romanorum cornu concurrat; dextra omnis acies extra
 proelium eminens cessabat; collis oppositus arcebat, ne aut a
 9 fronte aut ab latere adgrederentur. inter Liuium Hasdrubalemque
 ingens contractum certamen erat, atroxque caedes utrimque ede- 5
 10 batur. ibi duces ambo, ibi pars maior peditum equitumque Roma-
 norum, ibi Hispani, uetus miles peritusque Romanae pugnae, et
 Ligures, durum in armis genus. eodem uersi elephant, qui primo
 11 impetu turbauerant antesignanos et iam signa mouerant loco; deinde
 crescente certamine et clamore inpotentius iam regi et inter duas 10
 acies uersari, uelut incerti, quorum essent, haud dissimiliter nau-
 12 bus sine gubernaculo uagis. Claudius 'quid ergo praecipiti cursu
 tam longum iter emensi sumus?' clamitans militibus, cum in ad-
 uersum collem frustra signa erigere conatus esset, postquam ea
 13 regione penetrari ad hostem non uidebat posse, cohortis aliquot
 subductas e dextro cornu, ubi stationem magis segnem quam pu-
 14 gnā futuram cernebat, post aciem circumducit et non hostibus
 modo sed etiam suis inopinantibus in dextrum hostium latus in-
 currit; tantaque celeritas fuit, ut, cum ostendissent se ab latere,
 15 mox in terga iam pugnarent. ita ex omnibus partibus, ab fronte, 2
 ab latere, ab tergo, trucidantur Hispani Liguresque, et ad Gallos
 16 iam caedes peruenerat. ibi minimum certaminis fuit: nam et pars
 magna ab signis aberant, nocte dilapsi stratique somno passim per

corr. P⁴ || erat aties V || prominens P¹, corr. P¹ || 1 tegebat L agebat λ ||
 ea] et R || 3 oppositus] ex oppoistus V oppositis γ || a fronte RFL fronte
 PVλ || 4 ab latere P a latere RF latere V || aggrederentur Vβδ_εF agre-
 derentur αγ || 5 atroxque cedes P || 6 maior pars V || equitum peditum-
 que δ || romanorum ibi ispani uetus miles peritusque adscr. L, nisi quod
 tres ultimae litterae uocis uetus nunc cum margine abscisae sunt, om. λ ||
 7 uetus] uerus δ || peritusque] pariterque V || et ex 1 et γ || 8 in armis] L
 uel armis in carnis λ || 9 turbauerunt γ || antesignanos P¹FL antesignario
 αβδ_ε ante signarios γ ante | signa romanos P¹Vλ, sed in P roma rursus
 deletum est || et iam] etiam SF et q || 10 inpotentius P inpotentius SVRF
 impotentes q || et inter] SL inter qλ || 11 nauibus ras. ex mauibus γ
 12 glaudius P || 13 tam om. β || longum iter] logum itter P longum cer-
 tamen V || 15 cohortes VRF || aliquod PV || 16 e P ab V a αβδ_εF, om. γ
 segnem] γ¹ signem γ¹ || 17 futuram cernebat ex cernebat futuram δ
 18 inoppinantibus αγ || dextrum Glarcanus sistrum P¹ sinistrum P¹VRF
 19 ostendissent] L ostendissent P ostendisset V ostendissen λ || ab P
 in SVRF || 20 iam pugnarent] pugnarent V 'depugnarent ex uestigiis scrip-
 turae reponendum arbitror' Rhen. || a fronte VRF || 21 a latere ad_εF || ab
 tergo] L a tergo ad_εF ab terge λ || trucidantur PFq trucidarent SV
 trucidabantur R || 23 a εF || aberat γF || sompno α || passim om. VR

agros, et qui aderant, itinere ac uigiliis fessi, intolerantissima laboris corpora, uix arma umeris gestabant; et iam diei medium 17 erat, sitisque et calor hiantis caedendos capiendosque adfatim praebebat. elepbanti plures ab ipsis rectoribus quam ab hoste inter- 49
5 fecti. fabrile scalprum cum malleo habebant; id, ubi saeuire beluae ac ruere in suos coeperant, magister inter aures positum, ipso in articulo, quo iungitur capiti ceruix, quanto maximo poterat ictu adigebat. ea celerrima uia mortis in tantae molis belua inuenta 2 erat, ubi regendi spem incidissent, primusque id Hasdrubal insti-
10 tuerat, dux cum saepe alias memorabilis, tum illa praecipue pugna. ille pugnantis hortando pariterque obeundo pericula sustinuit, ille 3 fessos abnuentisque taedio laborem nunc precando nunc castigando accendit, ille fugientis reuocauit omisamque pugnam aliquot locis restituit; postremo, cum haud dubie fortuna hostium esset, ne 4
15 superstes tanto exercitui suum nomen secuto esset, concitato equo se in cohortem Romanam inmisit. ibi, ut patre Hamilcare et Hannibale fratre dignum erat, pugnans cecidit.

Numquam eo bello una acie tantum hostium interfectum est, 5 redditaque aequa Cannensi clades uel ducis uel exercitus interitu

1 intolerantissima (in toll. *V*) *VaβγF* || 2 humeris *VRF* || gestabant *Pq* gerebant *SVRF* || dici *V* || 3 et calor] calorque *ε* || iantes *V* hyantes *α* hiantes *βδsF* || cupiendosque *F* || adfatim *P¹L*, supra f a *P⁴* *α* est scripta, affatim *Vaβγδ* aphin *ε* effatin *F* ad fatim *λ* || praebebat *P* prebebat *VRF* (corr. ex prebabant *δ*) || 4 rectoribus] *L*, om. *λ* || 5 maleo *s* || id *P* et *VRF* || ueluae *P¹*, corr. *P²* belluae *Vβδ* || 6 suas *V* || magister] *L* magister ex magistr *λ* || ipso in articulo quo *P* ipsa in compage qua *VRF* ipso in articulo *λ* || 8 celerima *Pay* || uiam *P* || mollis *γ* || bellua *Vβγδ* || inuenta] *L* inuenta *Pλ* || 9 regendi spem incidissent uidetur scribendum regendi spem uiciassent (uicisset *β* uicissent *L*) *SRFL* regendisperi, cissent *P* regendis peruicissent *Vλ* regendi spem ui uicisset *q* regentis spreuissent *Weissenbornius* adsentiente *Maduigio* em. *L. p. 402* regendi spem perdidissent *Kindscher* act. gymn. VII 655 || 10 dux *VβF* dua *P* dux qui *αγδs* dux quia *L* quia *λ* || tum *γF* || alias om. *γ* || memorabiles *δ* || precipuæ *P* precipua *α* || pugna ras. ex pugnan *P* || 11 pugnantes *αβδsF* || ortando *γ* || pariter obeundoque *V* || sustinuit *α* sustinuit *δ* || ille usque ad 12 taedio om. *δ* || 12 abnuentis] quae *P* abnuentesque *αβsF* || tedio *P* || laborem *Maduigius* em. *L. p. 402* et labore *PRF* ac labore *V* || praecando *P* || 13 fugientes *VRF* || obmissamque *αγF* || aliquod *PV* || 14 haud] *γ¹* aut *γ¹* || dubie *Pλ* dubia *VRF* || 15 superstes *P¹SVRF*, ex stes *P²* fecerat esset, sed radendo stes restitutum est, superstes esset *L* superesset *q* super esset *λ* || suum] *L* sui *λ* || sequito *α* scuto *F* || esset *P¹SVRF*, expunxerat *P²*, sed radendo esset restitutum est, om. *qλ* || equo om. *V* || 16 inmisit *VRF* || ubi ut *VR* || 17 fratre hanibale (annibale *β*) *Vβ* || erat dignum *R* || cecicit *F* || 19 redditaque *γ* || cannensi ex cannensis *P* cannensis *β* canensi *γs* || clade *P* || in-

6 uidebatur. quinquaginta sex milia hostium occisa, capta quinque
 milia et quadringenti; magna praeda alia cum omnis generis, tum
 7 auri etiam argentique. ciuium etiam Romanorum, qui capti apud
 hostes erant, supra quattuor milia caput recepta. id solacii fuit
 pro amissis eo proelio militibus. nam haudquaquam incruenta uic- 5
 8 toria fuit: octo ferme milia Romanorum sociorumque occisa; adeo-
 que etiam uictores sanguinis caedisque ceperat satietas, ut postero
 die, cum esset nuntiatum Liuio consuli Gallos Cisalpinos Ligures-
 que, qui aut proelio non adfuissent aut inter caedem effugissent,
 uno agmine abire sine certo duce, sine signis, sine ordine ullo 10
 aut imperio; si una equitum ala mittatur, posse omnes deleri:
 9 'supersint' inquit 'aliqui nuntii et hostium cladis et nostrae uirtutis.'
 50 Nero ea nocte, quae secuta est pugnam, <profectus> citatiore
 quam inde uenerat agmine die sexto ad statua sua atque ad hostem
 2 peruenit. iter eius frequentia minore, quia nemo praecesserat nun-
 tius, laetitia uero tanta, uix ut compotes mentium prae gaudio
 3 essent, celebratum est. nam Romae neuter animi habitus satis dici
 enarrarique potest, nec quo incerta expectatione euentus ciuitas
 4 fuerat nec quo uictoriae famam accepit. numquam per omnis dies,

territu *F* || 1 uidebantur *F* || quinquaginta *P*¹, corr. *P*² || sex *PF* VII *V* sep-
 tem *R* || millia *F* || occisa] cesa *β* || 2 millia *PF* || quadringenti *γ* || praeda alia
 magna *G* praeda magna alia *Fφ* || cum] tum *VβγδF* || tum] *L* tu *λ* || 3 etiam]
 et *γ*, om. *Vαβδε* || argentique] *L* arentique *λ* || etiam] et *F* || apud *P* ||
 4 III mil' *V* quattuor (quattuor *ε*) milia *R* ∞ ∞ *P* xxx millia *F* triginta
 m. *L* triginta *λ* || capita *γ* || solatii *Vδ* solatii *F* || 5 ammissis *α* || haud-
 quaquam] *ras. ex* haudquaquam *P* autquaquam *ras. ex* autquaquam *γ*
 haudquaqua *L* haudquaqua *λ* || 6 ferme millia *P* milia (mil' *V* millia *F*)
 ferme *VRF* || 7 satietas *PVRφ* satias *S* sotietas *F* || 8 es]se *P* || consuli
 om. *F* || liguresque *F* ligurquo *P*¹ ligurisque *P*² et ligures *VR* || 9 aut]
 haud *δ* || affuissent *VβδεF* || caedem] eosdem *δ* || 10 uno agmine om. *F* ||
 signo *VR* || ullo aut *PFλ* sine ullo sine *V* ullo sine *R* sine supra ullo
scripsit L || 11 si *αβγδδεF* et ex sine *V* sine *γ*¹ posse si *P* || equitum
 ala *PF* ala equitum *VR* || posse omnes *VRFL* omnes *Pλ* || deleri *VRFL*
 deleri que *P* deleri qui *λ* deleri, 'quin Gronouius || 12 inquit *VRFL*, om. *Pλ*
 || aliqui *RF* et ex aliqui *V* alii] qui *Pλ* alii *L* || nuntii *α* || nostrae] uestre *ay*
 || 13 nocte] *P*² nec]te *P*¹ || profectus *Sartorius quaest. L. p. 15, om. libri*
regressus suppl. Maduigijs em. L. p. 402 sq. || 14 agmine quam inde ue-
 nerat *V* || sexta] *S* sexta *φ* || ad hostem *RFL* hostem *PVλ* || 15 quia nemo
PVFφ nemo enim *SR* || 16 ut uix *VβF* || compotes] *L* com *λ* || prae *PsFφ*
 om. *SVαβγδ* || gaudio] *P*, nisi quod pro i primum e uel o scripserat ||
 17 celebrata *δ* || neutri *V* || 18 enarrarique *PFφ* narrarique *SVR* || po-
 test] *L* post *V* potes *λ* || quam *V* || 19 fuerat *PFφλ* fuerit *SVRL* || uic-
 tore *δ* || acceperit *VR* || omnes *RF*

ex quo Claudium consulem profectum fama attulit, ab orto sole ad occidentem aut senator quisquam a curia atque ab magistratibus abscessit aut populus e foro. matronae, quia nihil in ipsis opis 5 erat, in preces obtestationesque uersae, per omnia delubra uagae 5 supplicii uotisque fatigare deos. tam sollicitae ac suspensae cuius- tati fama incerta primo accidit duos Narnienses equites in castra, quae in faucibus Vmbriae opposita erant, uenisse ex proelio, nuntiantis caesos hostis. et primo magis auribus quam animis id ac- 7 ceptum erat ut maius laetiusque, quam quod mente capere aut satis 10 credere possent, et ipsa celeritas fidem impendebat, quod biduo ante pugnatum dicebatur. litterae deinde ab L. Manlio Acidino missae 8 ex castris adferuntur de Narniensium equitum aduentu. hae litterae 9 per forum ad tribunal praetoris latae senatum curia exciuerunt; tantoque certamine ac tumultu populi ad fores curiae concursum 15 est, ut adire nuntius non posset, sed traheretur a percunctantibus uociferantibusque, ut in rostris prius quam in senatu litterae recitarentur. tandem summoti et coerciti a magistratibus, dispensarique laetitia inter inpotentis eius animos potuit. in senatu pri- 11 mum, deinde in contione litterae recitatae sunt; et pro cuiusque 20 ingenio aliis iam certum gaudium, aliis nulla ante futura fides erat

1 orte *F* || 2 ab *Py* a *VaβF*, om. *δε* || 3 e *PF*, om. *SVR* || matrone- que quia *R* || opis] *γ*, sed p a *γ*⁴ in *ras.*, operis *s* || 4 in *VRF* inter *P* || preces] *L* et *ras.* ex preceps *γ* praeces *P* preceps *λ* || obtestationes que *L* obtestationes que *λ* || 5 supplicii *VRF* supplices *P* || uocisque *V* || fatigare *Pδελ* fatigare *SVaβγsFL* || iam *F* || sollicitae *αδF* || 6 duos] *L* duo *λ* || 7 in om. *β* || nuntiantis *V* nuntiantes *PRF* || 8 hostes *VaβsF*, om. *δ* || et] *Ly*⁴ e *λ*, om. *VR* || id *Py*⁴, om. *VRF* || 9 laetiusque *P* leticius- que *δ* || quod om. *F* || caperet *P* || 10 celeritas] *λ*, b a *L* inter er *supra-* scripta et rursus deleta || fidem] *L* idem *Pλ* || 11 litere *Vδ* || dein *αδ* || a-b. *α* a *sF* || mannlio *s* || acciuno *RL* accidino *γ*⁴ accindio *λ* || 12 affe- runtur *VRF* || de] ad *F* || euentu *γ* || hee *ay* || litere *γδ* || 13 praetoris latae *SVRF* perlatae *q* et corr. ex perlatae *P* || curia *Pλ* in curiam *VRFL* || 14 concursum] *P²L* con|cussum *P¹* concursus *λ* || 15 sed *SVF*, om. *PRq* || traheretur *PF* trahereturque *Rq*, om. *SV* || a percunctantib. *Py* a per- cunctantibus *αβδ* a percunctantibus *F* cunctantibus *SV* || 16 priusquam *V* || litere *δ* || 17 tandem] *S* tandem *α* tandem cum *q* || sumoti *V* submoti *δ* || coer|citio *P¹*, corr. *P²* coerciti *αβδ* || dispensari]que *P* dissertari]que *SF* dispertari]que *V* disserari]que *αδ* diserari]que *β* diserari]que *γ* dispensari]que *s* fuerunt dispensari]que *q* || 18 leticia *L* letitia *λ* || inter impotentis *SVγ* inter impotentis *αβδFq* inter | ponentis *P* interponentis *s* inter potentes *Mad-* uigius em. *L. p. 403* || al' dispensari]que letitia interponentis *α* in marg. || ael|natum *PF* || 19 dein *V* || conctione *γ* || et] *L* e *λ* || 20 aliis iam *Vayδελ* alius iam *P* iam *β*, om. *SFL* || gaudium] *q* gaudio *S* || fides futura *V*

51 quam legatos consulumue litteras audissent. ipsos deinde adpro-
 pinquare legatos allatum est. tum enim uero omnis aetas currere
 obuii, primus quisque oculis auribusque haurire tantum gaudium
 2 cupientes. ad Muluuium usque pontem continens agmen peruenit.
 3 legati — erant L. Veturius Philo, P. Licinius Varus, Q. Caecilius
 Metellus — circumfusi omnis generis hominum frequentia in forum
 peruenierunt, cum alii ipsos, alii comites eorum, quae acta essent,
 4 percunctarentur. et ut quisque audierat exercitum hostium im-
 peratoremque occisum, legiones Romanas incolumis, saluos consules
 5 esse, extemplo aliis porro impertiebant gaudium suum. cum aegre
 in curiam peruentum esset, multo aegrius summota turba, ne patri-
 bus misceretur, litterae in senatu recitatae sunt. inde traducti in
 6 contionem legati. L. Veturius litteris recitatis ipse planius omnia,
 quae acta erant, exposuit cum ingenti adsensu, postremo etiam
 clamore uniuersae contionis, cum uix gaudium animis caperent. 15
 7 discursum inde ab aliis circa templa deum, ut grates agerent, ab
 aliis domos, ut coniugibus liberisque tam laetum nuntium imperti-
 8 rent. senatus, quod M. Liuius et C. Claudius consules incolumi
 exercitu ducem hostium legionesque occidissent, supplicationem in
 triduum decreuit. eam supplicationem C. Hostilius praetor pro

1 consulum uel VRF || appropinquare VβδεF apropinquare αγ || 2 tum γ ||
 tunc PVαβδε || 3 obuii Pq obuiam SVRF || primum VRF || aurire γ ||
 4 monlium V muluiam γ miluium ε miluium uel milluium L moliuium λ ||
 usque] usque ad αγδ || pontem ex potestatem γ || 5 1.] liuius αγδ || phi-
 lus PIRFL philu λ || p. PF 1. Vβ lelius αγδε || uarus] P² uarum ||
 uarrus βγF || q.] L et q. ade que λ || caecilius V, om. PRF || 6 circum-
 fusi γ circumfusi F || circumfusi omnis] L circumfusionis λ || hominu-
 om. V || frequentia ex sequentia γ || 7 perueniunt βγe peruenit ad || alii] L
 et ras. ex aliis P aliis λ || ipsos] L, om. λ || eorum q. P eorum que e-
 eorumque γ || essent Peq sint SVαβγδF || 8 percunctarentur VαβδF || 9 le-
 giones ex regiones ε || incolumis Vγ incolumes PaβδεF || consulis V ||
 10 extemplo V || porro] foro porro γ || impertiebant VγδεF impertiebant α L
 impartiebant β imperti erant P impertierant λ || 11 curiam] P² iuriam ||
 curia F || peruentum] esset Pq peruenissent SRF uenissent V || sumota ||
 submota αγδ || summota turba ne] L sum motatur bane λ || 12 miscere-
 tur γ || recitate sunt in senatu β || inde om. F || traducti PSVayδε tra-
 ducti β introducti Fq producti Sigonius || 13 conctionem γ || 1.] liuius αγδ
 lutius F || ipse planius] q, om. S || omnia quae] γ³ uel γ⁴ omniaque γ⁴ ||
 14 erant] essent ε || exponit F || assensu VRF || 15 clamore] L clamare λ ||
 cunctionis γ || 16 ab aliis] L, om. λ || grates] P² gates P¹ || 17 leberis-
 que β || tam] cam V || letum P || impartirent βs || 18 et om. β || c. PR
 g. VF || consules om. VR || 19 cecidissent ε || supplicationem γ || 20 decreuit
 decreuit eam supplicationem in triduum | decreuit P¹ eam usque ad tri-

contione edixit, celebrataque a uiris feminisque est; omniaque 9
templa per totum triduum aequalem turbam habuere, cum matronae
amplissima ueste cum liberis, perinde ac si debellatum foret, omni
solutae metu deis immortalibus grates agerent. statum quoque 10
5 ciuitatis ea uictoria mouit, ut iam inde haud secus quam in pace
res inter se contrahere uendendo, emendo, mutuum dando argen-
tum creditumque soluendo auderent.

C. Claudius consul cum in castra redisset, caput Hasdrubalis, 11
quod seruatum cum cura attulerat, proici ante hostium stationes
10 captiuosque Afros uinctos, ut erant, ostendi, duos etiam ex iis
solutos ire ad Hannibalem et expromere, quae acta essent, iussit.
Hannibal, tanto simul publico familiarique ictus luctu, agnoscere 12
se fortunam Carthaginis fertur dixisse; castrisque inde motis, ut 13
omnia auxilia, quae diffusa latius tueri non poterat, in extremum
15 Italiae angulum Bruttios contraheret, et Metapontinos, ciuitatem
uniuersam, excitos sedibus suis, et Lucanorum qui suae dicionis
erant in Bruttium agrum traduxit.

duum *del.* *P*⁴ || eam] quam *s* || suplicationem *γ*, *om.* *s* || *c.* *Aldus* *a.* *PVβ*
aulus *αγδςF* || praetor *om.* *R* || pro contione *Vαβδς* pro cunctione *γ*, *om.* *PF*
|| 1 edixit] *L* edixit *λ* || celebrataque *GVRFL* celebra ta *Pφλ* || est *PFφ*,
om. *GVR* || omniaque *GRL* omnia *PVFφλ* || 2 matronae] *L* atrone *λ* ||
3 foret] fores *δ* || 4 salute *F* || deiis *P* diis *VRF* || 5 uictoriam *P* || mouit
ut iam *VRFL*, *om.* *Pλ* || inde *om.* *δ* || haut *P* || 6 contraere *F* || emendo
mutuum dando *VRL* emendo mutuando *F*, *om.* *Pλ* || 7 creditumque *SVαγδςF*
creditum *Pβφ* || 8 *c.* *Payδς* *g.* *V* *q.* *β* *gneus* *F* || redissent *V* || 9 cum cura
seruatum *δ* || stationes] *L* et ex stacionis *δ* stationis *λ* || 10 uinctos *Pφ*,
in *P* inter *n* et *c* una uel duae litterae erasae, uincti *SVRF* || ex *PF*
de *VR* || iis *Vys* his *Pβδ* hiis *αF* || 11 exprimere que *αβγδς* exprimere-
que *γ*¹ || 12 puplico *V* || acnosce|re *P* || 13 refertur *V* || ut *Pλ*, *om.* *VRFL* ||
14 poterat *φ* potuerat *G* || 15 brutios *VRF* || contraheret *Pλ* contrahit
VRFL || 16 sedibus *VRFL* seditionib. *Pλ* || lucanorum] *γ*¹ lucanos *γ*⁴ ||
dicionis *αγ* || 17 bruttium *P*² bruttiam *P*¹ brutium *VRF* || tradduxit *β* ||
recognobi *subscr.* *P*²

titi liuii | ab urbe condita | liber xxvii | explic. incipit | liber. xxviii |
feliciter *P*

T. LIVI

AB VRBE CONDITA

LIBER XXVIII

1 Cum transitu Hasdrubalis, quantum in Italiam declinauerat
belli, tantum leuatae Hispaniae uiderentur, renatum ibi subito par
2 priori bellum est. Hispanias ea tempestate sic habebant Romani
Poenique: Hasdrubal Gisgonis filius ad Oceanum penitus Gadisque
3 concesserat; nostri maris ora omnisque ferme Hispania, qua in
4 orientem uergit, Scipionis ac Romanae dicionis erat. nouus im-
perator Hanno, in locum Barcini Hasdrubalis nouo cum exercitu
ex Africa transgressus Magonique iunctus, cum in Celtiberia, quae
media inter duo maria est, breui magnum hominum numerum ar-
5 masset, Scipio aduersus eum M. Silanum cum decem haud plu-
6 milibus militum, equitibus quingentis misit. Silanus quantis maxi-
mis potuit itineribus — impediabant autem et asperitates uiarum e-
angustiae saltibus crebris, ut pleraque Hispaniae sunt, inclusae —
tamen non solum nuntios sed etiam famam aduentus sui prae-

1 Dum *V* Um δ || hasdrubalis *V*¹, corr. *V*² || italiam *GV* $\alpha\beta\gamma\epsilon$ itali-
P $\delta F\varphi$ || declinauerat *P* $\varphi\lambda$ inclauerat uel indauerat *S* inclinauerat *VRFL*
2 leuare $\beta\epsilon$ || uideretur β || ubi *P* || 3 priori] *L* prio re *P* λ || est *P* et *V*
est et *F* || hispanias] *L* hispa[n]ia *P* λ || sic *VRFL* signa *P* λ || 4 penusque γ
gisconis *V* || gadesque *V* $\alpha\beta\delta\epsilon F$ || 5 nostri] γ^1 num ut uidetur γ^1 || ferm-
om. γ || hispania] *L* hispanie λ || qua] que *V* || in *VRFL*, *om.* *P* λ || 6 dic-
tionis $\alpha\gamma$ || 7 barchini] *PV* $\beta\delta F$ || nouo cum] *G* cum nouo φ || 8 celtiberi-
quae] γ^1 celtiberiaque γ^1 || 9 hominum *VRFL*, *om.* *P* λ || numerum homi-
num *V* || 10 eum] γ^1 cum γ^1 || sillanum *V* $\beta\gamma\delta\epsilon F$ || decem haud plus millibu-
Gronouius de]cemiliauo plus milli]bus *P*¹ de]cemilia seu plus *P*² dece-
millibus (millibus β) *VRL* decem millibus seu plus *F* decem milia se-
plus λ || 11 militum] peditum *R* || equitum β || quingentis] *P*² quingent-
militum equitibus] quingentis *P*¹ || $\frac{1}{2}$ equitibus *V* || sillanus *V* $\beta\epsilon F$ || maxis
|| 12 potuit maximis ϵ || inerib. *P* || impediabant *V* $\alpha\beta\delta\epsilon F$ || et *om.* ϵ || aspe-
ritas δ || 13 angustiae ex angustia *P* || 14 tamen] *ras.* ex tantum γ tan-
tum $\alpha\delta$ cum *V*, *om.* ϵ || etiam] et *V*

gressus, ducibus indidem ex Celtiberia transfugis ad hostem peruenit. eisdem auctoribus conpertum est, cum decem circiter milia 7 ab hoste abessent, bina castra circa uiam, qua irent, esse: laeua Celtiberos, nouum exercitum, supra nouem milia hominum, dextra 5 Punica tenere castra. ea stationibus, uigiliis, omni iusta militari custodia tuta et firma esse, illa altera soluta neglectaque, ut barbarorum et tironum et minus timentium, quod in sua terra essent. ea prius adgredienda Silanus ratus signa quam maxime ad laeuam 9 iubebat ferri, necunde ab stationibus Punicis conspiceretur; ipse 10 praemissis speculatoribus citato agmine ad hostem pergit. tria milia ferme aberat, cum haudum quisquam hostium senserat; confragosa loca et obsiti uirgultis tegebant colles. ibi in caua ualle atque 2 ob id occulta considerare militem et cibum capere iubet. interim speculatores transfugarum dicta adfirmantes uenerunt. tum sarcinis 3 15 in medium coniectis arma Romani capiunt acieque iusta in pugnam uadunt. mille passum aberant, cum ab hoste conspecti sunt, trepidarique repente coeptum; et Mago ex castris citato equo ad primum clamorem et tumultum aduehitur. erant in Celtiberorum 4 exercitu quattuor milia scutata et ducenti equites; hanc iustam 20 legionem — et id ferme roboris erat — in prima acie locat, ce-

1 indidem PR in itidem V itidem F || ex] et V || celtiberia] L celli-
libe|ria P¹ cellitibe|ria P² celtiberiam λ || transfugis] L transfugit P trans-
fugia λ || peruenit] L per uenit λ || 2 eisdem PFL hisdem V^{as} iisdem βγδ
eis dem λ || auctoribus δF || conpertum V^{as}δF || cum PFλ quod cum V
quod RL || millia PβF || 3 abessent] L ab essent λ || qua] γ⁴ que V, om. γ¹ ||
4 celtibero δ, om. V || millia PF || hominum om. VR || 5 punicam γ || ea
om. VR, add. γ¹ || omni iuxta L omni iusta λ || 6 neglectaque] L neclecta-
que P neglecta que λ || barbarorum et tironum] L barborum ettironum λ ||
7 quod] quam s || 8 aggredienda GVβsF agredienda αγ aggrediendi δ aggre-
dienda esse φ || sillanus (silanus α) ratus VR ratus silanus (sillanus F) PF ||
ad laenam] alleuam P, om. δ || 9 nec unde αF nec inde V || a adδF || con-
spiceretur] L conspicerentur λ || 10 citato ras. ex scitato P || acmine P ||
mil|lia PF || 11 haberat P || haud dum V || quicquam γ quisque s || con-
fragosa] γ⁴ confrago γ¹ cofragosa F || 12 opsi|ti P obsita VRF || tegebant
Kreyssigius tenebat Pλ tenebant VRFL || uallo F || adque P || 13 occulta] γ⁴
inculta VR || considera P¹, corr. P² || interim VRFL, om. Pλ || 14 affir-
mantes VRF || 15 medio β || coniectis ex coniectum s || 16 milli F || passuum
VayδsFL passus β passuum λ || cum ras. ex eum P || hoste P hostibus VRF
|| 17 et P, om. VRF || 18 aduehitur V prouehitur s || erant autem in F ||
celtiberorum GVRF celtibero Pφ || 19 quattuor milia] ·iiii· F XL· L XL· λ ||
scutata PRL scuta VFλ || ducenti ex ducenti P ccc β || equite P¹,
corr. P² || 20 ferme PSR ferme quod VFφ || in primam atiem V || ceteros] S,
om. α

5 teros, leuem armaturam, in subsidiis posuit. cum ita instructos
 educeret e castris, uixdum in egressos uallo eos Romani pila con-
 6 iecerunt. subsidunt Hispani aduersus emissa tela ab hoste, inde
 ad mittenda ipsi consurgunt; quae cum Romani conferti, ut solent,
 densatis exceperunt scutis, tum pes cum pede conlatus et gladiis 5
 7 geri res coepta est. ceterum asperitas locorum et Celtiberis, qui-
 bus in proelio concursare mos est, uelocitatem inutilem faciebat
 8 et haud iniqua eadem erat Romanis stabili pugnae aduetis, nisi
 quod angustiae et internata uirgulta ordines dirimebant et singuli
 9 binique uelut cum paribus conserere pugnam cogeantur. quod 10
 ad fugam impedimento hostibus erat, id ad caedem eos uelut uinctos
 10 praebebat. et iam ferme omnibus scutatis Celtiberorum interfectis
 leuis armatura et Carthaginienses, qui ex alteris castris subsidio
 11 uenerant, perculsi caedebantur. duo haud amplius milia peditum
 et equitatus omnis uix inito proelio cum Magone effugerunt; Hanno, 12
 alter imperator, cum eis, qui postremi iam profligato proelio ad-
 12 uenerant, uiuus capitur. Magonem fugientem equitatus ferme omnis
 et quod ueterum peditum erat secuti decimo die in Gaditanam
 prouinciam ad Hasdrubalem peruenerunt; Celtiberi, nouus miles,
 in proximas dilapsi siluas inde domos diffugerunt.
 13 Peroportuna uictoria nequaquam tantum iam conflatum bellum,

1 in subsidiis VRFL insidis P ininsidiis λ || ponit V || cum ex et cum γ ||
 2 e PVφ, om. GRF || ecastris L ecastris λ || egressus P || uixdum egressos
 uallo in eos VRF || eos λ in eos L, om. ε || eos romani γ, sed e corr.—
 ex c, et s romani a γ⁴ in ras. || con iecerunt L con iecetur λ || 3 hi-
 spani] P² hispania P¹ ipsa V || tella αγ || 4 mittenda PRF emittenda V
 romani ras. ex romanis P || conferti romani F || 5 densatis] depressatis γ
 cum om. V || pe dem P || collatus VRF || et] est Pλ est et L || cladiis ex
 cladiis P || 6 geri res] G res geri φ || locorum] P² locorum asperitas | locor P
 et GVR, om. PFφ, del. γ⁴ || 7 in proelio om. γ || mos] γ⁴ mox γ¹ || in-
 utilem] γ³ uatilem, ut uidetur, γ¹ || 8 haud ex haud quibus in V || iniqua
 eadem erat] L inique ademerat λ || romani P || pugna V || assuetis VRF ||
 9 uirgulta P || 10 binique] L et ras. ex libidinique P libinique λ || uelo-
 comparibus s || coserere F || quod] quam δ || 11 id ad] e, om. S lacunula
 uacua relicta || caedem] L decem λ || uelut ad uinctos δ || 13 aliter] γ¹
 alternis L aliis γ⁴ || 14 duo haud (aut F) amplius PF haud amplius
 tria VR || illi] a P¹ milli a P⁴βF || 15 omnes αγδs || inito P²F initio P¹
 mixto VR || magone] L agone λ || 16 iis Vγ hiis αF his βδs || iam] in V,
 om. β || adue]nerat P aduenerunt VαγδsF auenerunt β || 17 magonem-
 que F || fugientes P || 18 die] L, om. λ || gaditaniam V || 19 prouintiam ex
 prouintiam V || ad hasdrubalem in gadithanam prouinciam F || 20 delapsi
 VαβδsF || unde γ || diffugerunt P¹, corr. P² || 21 peroportuna VαsF || iam
 tantum δ

quanta futuri materia belli, si licuisset is Celtiberorum gente ex-
cita et alios ad arma sollicitare populos, oppressa erat. itaque 14
conlaudato benigne Silano Scipio spem debellandi, si nihil eam ipse
cunctando moratus esset, nactus, ad id quod relicuum belli erat
5 in ultimam Hispaniam aduersus Hasdrubalem pergit. Poenus cum 15
castra tum forte in Baetica ad sociorum animos continendos in
fide haberet, signis repente sublatis fugae magis quam itineris modo
penitus ad Oceanum et Gadis ducit. ceterum, quoad continuisset 16
exercitum, propositum bello se fore ratus, antequam freto Gadis
10 traiceret, exercitum omnem passim in ciuitates diuisit, ut et muris
se ipsi et armis muros tutarentur.

Scipio, ubi animaduertit dissipatum passim bellum et circum- 8
ferre ad singulas urbes arma diutini magis quam magni esse operis,
retro uertit iter. ne tamen hostibus eam relinqueret regionem, 2
5 L. Scipionem fratrem cum decem milibus peditum mille equitum
ad oppugnandam opulentissimam in iis locis urbem — Orongin
barbari appellabant — mittit. sita in Maesessum finibus est, Baste- 3
tanae gentis, ager frugifer, argentum etiam incolae fodiunt. ea

1 quanta VRL quantum PFL || futura R || materia belli VR memoria
bella P memoria belli F || iis Vγδs hiis αF his β || 2 alios VRFL alias Pl ||
sollicitare adF || oppressa | erat PVγλ oppresserat GaβδsF oppreserat γ
Oppresse erat L || 3 collaudato VRF || sillano VβδsF sillanno γ || spem
spe β || eam Pl ea spē V eam spem R ea spe FL || ipsae V, om. δ ||
4 cunctando δ bellando β || nactus PVFγ, om. R || reliquum VaβγsF ulti-
mum δ || 6 tum Pql sua SVRFL || fore P || in betica (boetica VL) ad
sociorum animos SVRFL ad sociorum animos | in boetica (betica Pql)
Pql || 7 habuerat F || signi P¹, corr. P² || magis quam VRF quam
magis P || 8 gadis VγL gadiis Pl gades αβδsF || quo ad Va || 9 pro-
positum usque ad 10 exercitum] q, om. S || fore (forte s) se bello R ||
fore] α al' forte α in margine || freto ex se freto s || gadis ex gatis P
gades F || 10 traiceret] ras. ex traigeret P traiecit V || diuisit PFq di-
misit SRL disit V diuisit λ || 11 sese F || ipsi VRFL ipse Pl || et ipsi F ||
12 ubi] P² bi P¹ || dissipatum αγ || et] L, om. λ || circumfe.re P || 13 magni] L
magis V magn λ || 14 tamen (tum δ) hostibus GVR hostibus tamen PFq ||
eam] cā V || religionem PV || 15 l.] liuium αγδs lutium F || fratrem] L
fratre λ || decem] xx δ || millibus PβF || mille VRF, om. P || 16 oppu-
lentissimam γ || his Vβδs hiis αF || urbem] γ¹ urbem quam VFγ¹ || oron-
cin VF orocin αβδs orocim γ¹ orogin γ¹ || 17 appellant βγF || sita in m.
fin. est] S in m. fin. est sita q || maesessum Py mesesum Vaβδs mes-
sessum F || est om. δ || bastetanae coniecit Weissenbornius coll. Zonar.
IX 8 hispanae PayδsF ispanie V hispanie β || 18 fructifer F || etiam
argentum γ || incole ex incolle γ || fodunt γ¹, corr. γ¹ || ea] L in ea F
ineam λ

arx fuerat Hasdrubali ad excursiones circa mediterraneos populos
 4 faciendas. Scipio castris prope urbem positus priusquam circum-
 uallaret urbem, misit ad portas qui ex propinquo alloquio animos
 temptarent suaderentque, ut amicitiam potius quam uim experi-
 5 rentur Romanorum. ubi nihil pacati respondebatur, fossa duplici-
 que uallo circumdata urbe in tris partis exercitum diuidit, ut una
 6 semper pars quietis interim duabus oppugnaret. prima pars cum
 adorta oppugnare est, atrox sane et anceps proelium fuit: non
 subire, non scalas ferre ad muros prae incidentibus telis facile erat;
 7 etiam qui erexerant ad murum scalas, alii furcis ad id ipsum factis
 detrudebantur, in alios lupi superne ferrei iniecti, ut in periculo
 8 essent, ne suspensi in murum extraherentur. quod ubi animadu-
 uertit Scipio, nimia paucitate suorum exaequatum certamen esse,
 et iam eo superare hostem, quod ex muro pugnaret, duabus simul
 9 partibus, prima recepta, urbem est adgressus. quae res tantum
 pauoris iniecit fessis iam cum primis pugnando, ut et oppidani
 moenia repentina fuga desererent, et Punicum praesidium metu,
 ne prodita urbs esset, relictis stationibus in unum locum se colli-
 10 geret. timor inde oppidanos incessit, ne, si hostis urbem intrasset,
 sine discrimine, Poenus an Hispanus esset, obuui passim caede
 11 rentur; itaque patefacta repente porta frequentes ex oppido sese
 eiecerunt, scuta prae se tenentes, ne tela procul coicerentur, dex-

1 arxque *F* || fuerat *Pq* fuit *SVRF* || hasdrubali *PF* asdrubalis *SV*
 hasdrubalis *R* asdrubali *q* || excursiones *ex* excursionem *δ* excursationes *F* ||
 cir'ca *PVFq* circa in *S* in *R* || mediterraneos *γ* | 2 circumuallaret] *ex* cir-
 cumuallo]ret *P* circumualeret *γ* || 3 alloqui *δ* eloquio *ε* colloquio *F* || 4 ten-
 tarent *Vβδε* tentaret *F* || 5 fossa] *L* uossa *λ* || duplicique *α* || 6 circum-
 data | urbe *PFγ'qλ* circumdat urbem *SVRL* || tris *P¹* tribus *P²* tres *VRF* ||
 portis *Pl* partes *VRF* partibus *L* || diuidit] *S* didit *V* diuisit *q* || ut] et *δ* ||
 7 duabus *ras. ex* ducibus *γ* || oppugnaret *ras. ex* oppugnant *γ* || 8 proe-
 lium *om. F* || 10 etiam] *S* et iam *VRq* || muros *δ* || scalas *γ* || furtis *δ* ||
 id *om. βδ* || 11 lupis *P* || superue *δ* || ferret *P* ferri *V* || iniecti ferrei *ε* ||
 13 esse *ex* esset *P* || 14 et iam] *q* etiam *S* || eo] eos *VF* || 15 aggressus
VβδεF aggressus *ay* || 16 fauo]ris *P¹*, *corr. P²* || iam] *λ* a iam *L* || cum]
tum V || oppidani *P¹*, *corr. P²* || 17 monia *P¹* meonia *P²* || desererent *γ* ||
 18 urbs] *γ⁴*, *om. ay¹δε* || locum *SVayδεF*, post colligeret *transpos. β*,
om. Pq || colligeret *ex* colligerent *F* || 19 ne *VRF* ni *P* || intrasse *P¹*,
corr. P² || 20 sine] *P¹* siue *P²* || discrimine *VRFL* di *P¹*, *del. P²*, *om. λ* ||
 obuui] obui *δ* || cederentur *Pa*, sed in *a c* in *rasura* *dunar litt.*, crede-
 rentur *δ* || 21 itaque *VRFL* adque *P* atque *λ* || 22 eiecerunt] *L* proiece-
 runt *β* aiecerunt *λ* || scuta pre se tenentes ne tela procul proicerentur *L*,
om. λ || prae] post *δ* || pro]col *P¹*, *corr. P²* || coicerentur *P¹* conicerentur *P²*
 proicerentur *Vαβγ⁴δεF* proicerent *γ¹*

tras nudas ostentantes, ut gladios abiecisce appareret. id utrum 12
 parum ex intervallo sit conspectum an dolus aliquis suspectus
 fuerit, incompertum est: impetus hostilis in transfugas factus, nec
 secus quam aduersa acies caesa; eademque porta signa infesta urbi 13
 5 inlata. et aliis partibus securibus dolabrisque caedebantur et re-
 fringebantur portae, et ut quisque intrauerat eques, ad forum occu-
 pandum — ita enim praeceptum erat — citato equo pergebat;
 additum erat et triariorum equiti praesidium; legionarii ceteras 14
 partis urbis peruadunt; direptione et caede obuiorum, nisi qui
 10 armis se tuebantur, abstinerunt. Carthaginenses omnes in custo- 15
 diam dati sunt, oppidanorum quoque trecenti ferme, qui clauserant
 portas; ceteris traditum oppidum, suae redditae res. cecidere in 16
 urbis eius oppugnatione hostium duo milia ferme, Romanorum
 haud amplius nonaginta.

15 Laeta et ipsis, qui rem gessere, urbis eius expugnatio fuit et 4
 imperatori ceteroque exercitui; et speciosum aduentum suum in-
 gentem turbam captiuorum prae se agentes fecerunt. Scipio con- 2
 laudato fratre cum, quanto poterat uerborum honore, Carthagini
 ab se captae captam ab eo Orongim aequasset, quia et hiems in- 3
 20 stabat, ut nec temptare Gadis nec disiectum passim per prouinciam
 exercitum Hasdrubalis consectari posset, in citiorem Hispaniam
 omnis suas copias reduxit, dimissisque in hiberna legionibus, L. Sci- 4

1 obstantantes $\alpha\gamma$ || nudas obtestantes destrax dextras, sed destrax
expunct., V || cladios P || adiecisce $\alpha\gamma$ || utrum] P² ultum P¹ || 2 sit con-
 spectum sit β || aliquis] ρ aliqui S || 3 incompertum] in conspectum V ||
 nec] L ne $\delta\lambda$ || 4 caesa P λ est caesa VRFL caesi ϵ || eandemque P ||
 urbi VR urbe P urbem F in urbem Gronouius || 5 illata VRF || securi-
 bus] L securis λ || dolabrisquae cede|bantur P || et refringebantur V $\beta\gamma\delta\epsilon$ FL
 et refrigebantur α , om. P λ || 6 portae om. β || ut ex ust P || 8 triariorum] L
 trianorum $\alpha\gamma$ trianorum δ triariorum λ || equiti V || praesidium] sub-
 sidium ϵ || ceteram partem urbis SVRFL cetera | partis P λ caeteras par-
 teis ρ || 10 sese ϵ || tuer|bantur P¹, corr. P² tutabantur ϵ || abstinerunt F γ^4 ρ
 apstinerunt P, om. SVR || 11 quoque trecenti VRFL con P¹, del. P²,
 om. λ || 13 urbis] urbe γ || millia P γ F || 14 amplius P ρ plus SVRF
 lxxxx P nonaginta F cxx V cx R || 15 lecta γ || oppugnatio $\beta\delta\epsilon$ F || 16 et
 om. $\beta\gamma\delta\epsilon$ (S ρ) || 17 captiuorum om. F || prae] ante F || fecere V || col-
 laudato VRF conlaudat P || 18 cartaginis γ cartaginensem V || 19 a $\alpha\delta\epsilon$ F
 || sae P || captae om. VF || captam] P⁵ calpiam P¹ cum rasura supra
 priorem a (fuit fortasse α) || oronci]m Pa oroncin VF orocim $\beta\epsilon$ orocin γ
 oricon δ || oroncin equasset L oroncima equasset λ || hiemps P hyens γ ||
 20 tentare V $\beta\delta\epsilon$ F || gades $\alpha\beta\delta\epsilon$ F || 21 supra exercitum hasdrubalis L scripsit
 in citiorem hispaniam recipit, sed rursus delcuit || posset] poterat R ||
 22 omnis (omnes R ρ) suas (sua P¹ suas P¹) copias | reduxit PR ρ recipit

pione fratre Romam misso et Hannone hostium imperatore ceterisque nobilibus captiuis ipse Tarraconem concessit.

- 5 Eodem anno classis Romana cum M. Valerio Laeuino proconsule ex Sicilia in Africam transmissa in Uticensi Carthaginiensique agro late populationes fecit. extremis finibus Carthaginiensium 5
6 circa ipsa moenia Uticae praedae actae sunt. repetentibus Siciliam classis Punica — septuaginta erant longae naues — occurrit. decem et septem naues ex iis captae sunt, quattuor in alto mersae,
7 cetera fusa ac fugata classis. terra marique victor Romanus cum magna omnis generis praeda Lilybaeum repetit. tuto inde mari 10 pulsus hostium nauibus magni conmeatus frumenti Romam subuecti.
- 5 Principio aestatis eius, qua haec sunt gesta, P. Sulpicius proconsul et Attalus rex cum Aeginae, sicut ante dictum est, hibernassent, Lemnum inde classe iuncta — Romanae quinque et uiginti 2
3 quinqueremes, regiae quinque et triginta — trans miserunt. et Philippus, ut, seu terra seu mari obuiam eundum hosti foret, paratus ad omnis conatus esset, ipse Demetriadem ad mare descendit, Larisam diem ad conueniendum exercitui edixit. undique ab sociis 4
5 legationes Demetriadem ad famam regis conuenerunt. sustulerant enim animos Aetoli cum ab Romana societate tum post Attali aduentum, finitimosque depopulabantur. nec Acarnanes solum Boeoti-

(recepit *F*) exercitum *SVF(L)* || 1.] liuiο *αγδε* lutio *F* || 1 imperatore *ex* imperatore *P* || 2 captis *F* || ipse *PFq*, *om. SVR* || taraconem *Vβ* || 3 romanam *V* || m.] marco *ε* || 4 in uticensi] muticensi *δ* || 5 populationes fecit] populata est *ε* || 6 prae de *P¹* prae dæ *P⁴* || repetentibus] *L* repetentibus *λ* || 7 erant *om. δ* || naues longe *F* || decem] *S* decemque *q* || 8 et *om. β* || his *Vβδε* hiis *αF* || sunt *om. ε* || alte *ε* || 9 ac] a *V* || 10 magna] *L*, *om. λ* || prada *P* || tuto *Pqλ* toto *SVRFL* || 11 conmeatus *P²β* cismeatus *P⁴* comeatus *VδεF* comeatus *αγ* || 12 sunt gesta] *L* acta sunt *V* sunt *λ* || 13 attalus] *P²L* allatus *P¹* attalus *γ* attatus *λ* || aeginae] *L* reginae *P* regie *λ* || 14 lemnum *Py⁴* leuinum *VR* lempnum *F* || inde] in *ras. ex* inde *γ* || iuncta *om. V* || roma na *P²Vλ* romane *ex* romane et *xx L*, *om. ε* || quinque et uiginti] iuncta et uiginti *V* || 15 quinque et triginta] et triginta *V*, *om. ε* || erant post triginta intercidisse suspicatur *Ussingius ap. Madu. em. L. p. 405* || tramisserunt *γ* || 16 ut *VRFL*, *om. Pλ* || eundem *V* || 17 ad] ac *β* || omnis *P²* onis *P¹* omnes *VαγδεF*, *om. β* || mare *ex* mare *γ* || descendit *ex* conscendit *δ* || larissam *VRFL* || 15 conueniendum] *L* ueniendum *λ* || edixit] *L* dixit *R* edixunt *λ* || ab] a *εF* || 19 regis] *L*, *om. λ* || sustulerant] *ex* sustulerunt *P* sustulerunt *Vδ* substulerant *α* || 20 cum] tum *βγF*, *om. V* || ab *PSVαβγδ* a *εF* ob *q* || romana societate] *S* romanam societatem *q* || cum *V* || attali] *L* atali *λ* || 21 depopulabantur *ras. ex* depopulabantur *γ* || nec *VRFL* ne *Pλ* || car[n]anes *P* anacarnes *ex* acacarnes *V* acarnales *L* carnes *λ* || boeo]tique *PG* boetique *Vαγδ* boetyque *β* boeti-

que et qui Euboeam incolunt in magno metu erant, sed Achaei quoque, quos super Aetolicum bellum Machanidas etiam Lacedaemonius tyrannus haud procul Argiuorum fine positus castris terrebat. hi omnes, suis quisque urbibus quae pericula terra marique por- 5 tenderentur, memorantes auxilia regem orabant. ne ex regno quidem ipsius tranquillae nuntiabantur res: et Scerdilaedum Pleurat- tumque motos esse, et Thracum maxime Maedos, si quod longin- quum bellum regem occupasset, proxima Macedoniae incursuros. Boeoti quidem et interiores Graeciae populi Thermopylarum saltum, 10 ubi angustae fauces coartant iter, fossa ualloeque intercludi ab Aetolis nuntiabant, ne transitum ad sociorum urbes tuendas Philippo darent. uel segnem ducem tot excitare tumultus circumfusi poterant. lega- tiones dimittit pollicitus, prout tempus ac res sineret, omnibus laturum se auxilium; in praesentia, quae maxime urgebat res, Pe- 15 parethum praesidium urbi mittit, unde allatum erat Attalum ab Lemno classe transmissa omnem circum urbem agrum depopulatum. Polyphantam cum modica manu in Boeotiam, Menippum item quen- 11 dam ex regis ducibus cum mille peltatis — pelta caetrae haud dissimilis est — Chalcidem mittit; additi quingenti Agrianum, 12

que s boetique F boeotique φ || 1 eboriam δ || incolant ras. ex incolunt γ || acheii F || 2 machanidas R machanicas F || lacedaemonius F || 3 tiram- nus VF || argiuorum PFq argeorum SVaβδs argorum ras. ex argeorum γ || 4 hii α ii γδ || suis] sunt δ || quique Wesenbergius Tidskrift IX 281 || urbibus] urbus V || quae] λ qua VL eque β, om. F || marique P || porten- derentur Sayδs portendebantur PVFq || portend. usque ad 5 regem om. β || 5 ne] nec aβγδ || 6 ipsius] ipsiut P ipsius ut L ipsi ut λ || tranquille V || serdiledum VaβF et ex sardiledum s serculedum γ serdileoum δ || ple]ura- tumque Pl et pleuratium (pleutatum δ) VRFL || 7 motos PVλ moturos RFL || tharacum P¹ tracum P²Vβγδ trachum αF trhacum s || medos PRλ bellum medos (medios V) VFL || quod RF quo PV || 8 regem VRFL regum Pl || inuasuros V || 9 boeoti G boeti V boe|otii Pq boetii RF || interiores] γ, sed terio a γ¹ in ras. interioris δ || termofilarum V || saltum Vaβys saltus PF saltem δ || 10 coartant] γ³ coartat γ¹ coarctant F || iter] L ter λ || 11 nun- tiabant] q nunciant S || tuendas] L tuenda λ || 12 legiones P || 13 di- mittit] λ dimitti FL || tempus] tpc V || res sineret (sinerent δ) SVRFL resi- de]ret P res se daret qλ || 14 se PFq, om. SVR || auxilia δ || impresentia V || urgebant VRF || res, peparethum Gronovius duce Sigonio, qui de Pepa- retho agi perspexerat, res peraret] lium P¹ respiraret | linnum P²λ res pa- rarent (pararet F) tum VRF(Sq) respiraret tum L || 15 attalum γ || a δsF || 16 lempno F leuino δ lenno s || circum P circa VRF || 17 polypan|tham P poliphanta δ || boetiam VRF || menypum β menphum V || 18 regis P²VRF regis P¹ || mille γ || peltastis ε || cethre VaδF celthre β || 19 dissimilis] P²L dissimis P¹ dissimile λ || calchidam P alhidem V || quingenti] θ P .δ. L, om. λ || agrianum Sigonius aenianum P henianum VaβysF emianum δ

ut omnes insulae partis tueri posset. ipse Scotussam est profectus,
 13 eodemque ab Larisa Macedonum copias traduci iussit. eo nuntiatum
 est concilium Aetolis Heracleam indictum regemque Attalum ad
 14 consultandum de summa belli venturum. hunc conuentum ut tur-
 15 baret subito aduentu, magnis itineribus Heracleam duxit. et con- 5
 cilio quidem dimisso iam uenit; segetibus tamen, quae iam prope
 maturitatem erant, maxime in sinu Aenianum euastatis Scotussam
 copias reducit. ibi exercitu omni relicto cum cohorte regia De-
 16 metriadem sese recipit. inde ut ad omnis hostium motus posset
 occurrere, in Phocidem atque Euboeam et Peparethum mittit qui 1
 17 loca alta eligerent, unde editi ignes apparerent; ipse in Tisaeo
 — mons est in altitudinem ingentem cacuminis editi — speculam
 posuit, ut ignibus procul sublati signum, ubi quid molirentur
 hostes, momento temporis acciperet.

18 Romanus imperator et Attalus rex a Peparetho Nicaeam traie- 13
 cerunt; inde classem in Euboeam ad urbem Oreum tramittant,
 quae ab Demetriaco sinu Chalcidem et Euripum petenti ad lacum
 19 prima urbium Euboeae posita est. ita inter Attalum ac Sulpicium
 6 conuenit, ut Romani a mari, regii a terra oppugnarent. quadriduo
 post quam adpulsa classis est urbem adgressi sunt. id tempus
 occultis cum Platone, qui a Philippo praepositus urbi erat, con-

1 ut *ex* et γ || partes *VRFL* || possent *Vd* || scopys sam *P¹*, *lineola* a *P²*
per y ducta et u suprascripta rursus erasae, scotusam *V* || 2 a *dsF* ||
 larissa *Vβγδε* larixa *F* || larisa macedonum] *L* larississima cedonum *l* ||
 copias] *L* copia *Pλ* || 4 hunc conuentum ut turbaret subito aduentu *VRFL*,
om. Pλ || 5 magnis *P²RF* agnis *P¹* magis *V* || duxit] *L* dixit *λ* || concilio] *L*
 consilio *Pλ* || 6 quide *F* || que iam *VRFL* quae *Pλ* || 7 maxi]mae *P* ||
 sinum *V* || aenianum] *L* emanum *αγδε* aenium *λ* || scotyssam *P* scotusam
Vαγδ scotosam *L* scotissam *λ* || 8 copiam *F* || reducit *PSVαβγδFL* re-
 duxit *ερλ* || exercitu *ex* exercitum *V* || demetriadem *P¹ε*, *corr. P²* demetria-
 den *F* || 9 recipit *Sβγε* recepit *PVαδFε* || inde] tamen *β* || omnes *αβγF*
 omnium *δ* || motus hostium *ε* || possit *VR* || 10 occurrere γ || phociden *PF* ||
 euboam *β* || peparethum *PF* || 11 apparent α || thisseo *F* || 12 in *om. δ* ||
 13 ponit *β* || 14 hostes *om. F* || 15 attalus γ || rex *om. V* || a peparetho
 nicaeam *P* a pepareto niceam *R* a papareto et minicea *V* a pepethe thini-
 ceam *F* a peparthi niceam *L* a pe parthetonicē eam *λ* || traiecerunt] *lece-*
runt V || 16 inde *om. V* || classe *β* || orreum *β* oretum *V* || transmittunt *RF*
 trami]ti *V* || 17 a *αεF* || demetriaco sinu] γ^1 demetriade cosinu *V* demetria-
 consinu (cum sinu α et sinu δ) $\alpha\gamma^1\delta\epsilon$ || euripum] *L* eurippum *ε* eripum *λ* ||
 potenti *F* || 18 primā *V* || euboe *Vβε* || ac] et *F* || 19 romanus γ || mari] *P²*
 marii *P¹* || oppugnarent a terra *VR* || quadriduo *RF* || 20 appulsa *VRFL*
 apulsa *λ* || est classis γ || aggressi *VβδεF* aggressi $\alpha\gamma$ || 21 platone *V* || qui
 que α || philipo γ || urbis $\alpha\gamma\delta\epsilon FL$ ubi *λ* || colloquiis *VRFL*

loquiis absumptum est. duas arces urbs habet, unam imminemtem 2
 mari, altera urbis media est; cuniculo inde uia ad mare ducit,
 quam a mari turris quinque tabulatorum, egregium propugnaculum,
 clauderat. ibi primo atrocissimum contractum est certamen et 3
 5 turre instructa omni genere telorum, et tormentis machinisque ad
 oppugnandam eam ex nauibus expositis. cum omnium animos 4
 oculosque id certamen auertisset, porta maritumae arcis Plator
 Romanos accepit, momentoque arx occupata est. oppidani pulsi
 inde in mediam urbem ad alteram tendere arcem. et ibi positi
 10 erant, qui fores portae obicerent. ita exclusi in medio caeduntur 5
 capiunturque. Macedonum praesidium conglobatum sub arcis muro 6
 stetit nec fuga effuse petita nec pertinaciter proelio inito. eos 7
 Plator uenia ab Sulpicio impetrata in naues impositos ad Deme-
 trium Phthiotidis exposuit, ipse ad Attalum se recepit.
 15 Sulpicius tam facili ad Oreum successu elatus Chalcidem inde 8
 protinus uictrici classe petit; ubi haudquaquam ad spem euentus
 respondit. ex patenti utrimque coactum in angustias mare speciem 9
 intuenti primo gemini portus in ora duo uersi praeberit; sed
 haud facile alia infestior classi statio est. nam et uenti ab utrius- 10
 20 que terrae praealtis montibus subiti ac procellosi <se> deiciunt, et
 fretum ipsum Euripi non septiens die, sicut fama fert, temporibus
 statis reciprocatur, sed temere in modum uenti nunc huc nunc illuc

1 apsumptum P assumptum δ || urps P || iminentem Vs || 2 medio F
 ad mare] amare ex amari δ || 3 quam Paβysλ qua VFL qm (= quoniam) δ ||
 a mari aβys a ma]re P mare VFL amaris δ amare λ || tabularum F ||
 propugnaculum] L pugnaculum λ || 5 turre] λ turre ex turres L terre V
 instructo γ¹, corr. γ¹ || tellorum γ || macinisque P || 6 oppugnanda ea V
 eam om. β || 7 oculos (om. que) δ || oculos animosque V || aduertisset VδF ||
 maritime VRF || 8 romanus δ || accepit ex arcebit s || momentoque] L mo-
 mentaque λ || 9 alteram] altam V || 10 portae] L portas Pλ || 11 muros VR ||
 12 effusae P effugisse γ || petite V || perunaciter P¹ pernciter P² || proelio
 VR(Sq) proelium PF || inito SVR initium, sed postrema i admodum
 pallida, P initum F iterato q || 13 ab P²γ b P¹ a VaβδsF || sulpicio ex
 sulpinio P || impositos ex impositas s || demetrium SR demetria, cum PFq
 demetria V || 14 phthiotidis q phthiotidis P thiotidis S theotidis VR theo-
 tidis F || at P || se] G sese Fq || 15 at oraeum P ad orreum aβδ || ellatus γ ||
 calchidem P cachidem δ || 16 protinus om. V || uictrici] P¹L uicti P¹
 uicta λ || haudquaquam] nequaquam β || 17 coactum] V² coctum V¹ || mare
 PFqλ mare ut SVRL || 18 in ora] mora ad s || praeberit SRFL prae-
 buere PVl praeuit q || 19 infestior alia V || statio est ex est statio F ||
 ab om. γ || 20 prelati δ || subici V || ac] et V || se Gronouius, om. libri ||
 21 euripi non Paβdel eurupi non γ euripinosi VFL || septiens Pλ septies VRL
 species F || 22 statis] γ³ statutis RF || reciplocat δ || huc] P² hoc P¹ || huc

- 11 uerso mari uelut monte praecipiti deuolutus torrens rapitur. ita nec nocte nec die quies nauibus datur. cum classem tam infesta statio accepit, tum et oppidum alia parte clausum mari, alia ab terra egregie munitum praesidioque ualido firmatum et praecipue fide praefectorum principumque, quae fluxa et uana apud Oreum 5
12 fuerat, stabile atque inexpugnabile fuit. id prudenter, ut in temere suscepta re, Romanus fecit, quod circumspectis difficultatibus, ne frustra tempus tereret, celeriter abstinit incepto classemque inde ad Cynum Locridis — emporium id est Opuntiorum urbis mille passuum a mari sitae — traiecit. 14
- 7 Philippum et ignes ab Oreo editi monuerant, sed serius Platoris fraude ex specula elati; et inpari maritimis uiribus haud facilis erat in insulam classi accessus. ita res per cunctationem 2 omissa. ad Chalcidis auxilium, ubi signum accepit, impigre est motus; nam et ipsa Chalcis quamquam eiusdem insulae urbs est, 15 tamen adeo arto interscinditur freto, ut ponte continenti iungatur 3 terraque aditum faciliorem quam mari habeat. igitur Philippus ab

nunc *om.* *V* || 1 uerso *ex* uersi *V* || monti *P* || deuolutus] *L* de uolutus *λ* || 2 nec dies nec noctes *V* || cum] tum *V* || tam] iam *P* tum *γ* || infesta] *L* in festa *λ* || 3 tum] cum *V* || ab] *L* a *V* *αδε* *Fλ* || 4 firmatum] *L* firmatum fuit *λ* || et *delendum censet Gronouius* || 5 fide] *λ* fidem *L* || oraum *P* orreum *αβδ* || 6 fuerat *SVRFL* fuerant *P* *ρλ* || stabile atque] stabili *Gronouius* || prudenter] *L* prudente *λ* || in temere] *L* initemere *λ* || 7 suspecta *P* || romanus] *ex* romanos *P* romanos *Fλ* romanis *L* || quo *P* || 8 tereret] *L* terreret *γ* terret *λ* || apstitit *P* || classem (*om.* que) *γ* || ad] *φ*, *om.* *G* || 9 loc- tidis emporium *δ* locridi semporium *FL* locridi semporibus *λ* || id est *Pλ* inde *VβF* idem *αδε* *L* id *γ* || opuntiorum (opontiorum *F*) urbis *GVF* opun- tiorum (opontiorum *γ*) urbem (urbis *γ²*) *R* orbis | etpontiorum *Pλ* opun- tiorum *ex* urbis opuntiorum *L* urbis opuntiorum *φ* || mile *γ* *mm coll. Strabone* *IX* 4, 2 duce *Wesselingio Drakenborchius* || 10 sitae] *γ²λ* sitam *R* sita *L* || traiecit] *γ³*, *om.* *γ¹* || 11 philipum *γ* || ignos *Pλ* ingens *L* || oraio *P* orreo *β* || editi monuerant *V* editi | minuerant *P* editi mouerant *RF* edicti mouerant *L* editi minuerant *λ* || sed *PRF* sed euripo *V* || platonis *V* pra- toris *γ* || 12 fraudae *P* || ex] et *V* e *R* || specula elati] *L* speculo elati *δ* specule lati *λ* || impari maritimis *SR* in|paritumuis *P* impari tum mari- timis *VFe* inparitum maritimis *L* inparitum *λ* || 13 res *SVFL* re *Re*, *om.* *Pλ* || cunctatio|ne *P* cunctationem *δF* || 14 omissa *P¹*, *corr.* *P²* ob- missa *αγF* emissa *ε* || calchidem *β* || auxilium *δ* || acceperat *β* || 15 et *om.* || 16 arcto *VδF* || ponte] *L* pon|to *Pλ* || iungatur *ex* iungantur *γ* || 17 terra- que] *φ* terra *S* || additum *F* || quam a mari *β* || habeat *ex* habebat *γ* habe- bat *αεF* || ab demetriade usque ad 167, 1 profectus hoc loco posuit *Mad- uigius praeeunte Creuerio*, qui praeter haec uerba etiam 167, 2 cum post 166, 17 philippus collocauit, in libris ante 167, 3 trepidos posita sunt | ab *VRL* a ras. *ex* ad *P* a *Fλ*

Demetriade Scotussam, inde de tertia uigilia profectus deiecto praesidio fuisque Aetolis, qui saltum Thermopylarum insidebant, cum trepidos hostis Heracleam compulisset, ipse uno die Phocidis Elatiam milia amplius sexaginta contendit. eodem ferme die ab Attalo 4
 5 rege Opuntiorum urbs capta diripiebatur. concesserat eam regi praedam Sulpicius, quia Oreum paucos ante dies ab Romano milite expertibus regiis direptum fuerat. Romana classis Oreum sese receperat, et Attalus ignarus aduentus Philippi pecuniis a principibus exigendis terebat tempus, adeoque inprovisa res fuit, ut, nisi 6
 10 Cretensium quidam forte pabulatum ab urbe longius progressi agmen hostium procul conspexissent, opprimi potuerit. Attalus inermis 7 atque incompositus cursu effuso mare ac naues petit, et molientibus ab terra naus Philippus superuenit tumultumque etiam ex terra nauticis praeiuit. inde Opuntem rediit deos hominesque accusans, 8
 15 quod tantae rei fortunam ex oculis prope raptam amisisset. Opuntii 9 quoque ab eadem ira increpiti; quod, cum trahere obsidionem in aduentum suum potuissent, uiso statim hoste prope in uoluntariam deditionem concessissent. compositis circa Opuntem rebus Thronium est profectus. et Attalus primo Oreum est profectus; inde, 10

1 demetridate *F* dentriade *s* || scotussam *βF* scotusam *PVayδs* || de *om. VRF* || diiecto *P* || 2 fuisque *αβδsFq* fuis/quae *P* fusique *V* fuis *S* fuis *γ* || aetoliis *P* || thermofilarum *V* || 3 hostes *αβδsF* || heracleam *om. δ* || compulisset *P¹*, *corr. P²* compulisset *F* || uno *ex* undo *V* || eletiam *P* eletiam *V* || 4 milia] *ras. ex* millia *P* millia *βF* || contedit *P¹*, *corr. P²* || perme *P¹*, *corr. P¹* || attalo *γ* || 6 predam regi *F* || quia] qui *αβδs* || oraum *P* orreum *β* || a *sF* || 7 ex partibus *s* || direptum] *ras. ex* direptum *P* directum *δ* || romana classis oreum (orreum *β*) sese receperat et *SVR* cum romana classis eo se cepisset (recepisset *q*) *Pqλ* cum romana classis oreum sese (sese *om. F*) recepisset *FL* || 8 attalus *PSVR* athalus igitur *Fq* || philipi *γ* || 9 exigendis a principibus *V* || terrebat *ay* || inprovisa *VβγδsF* || 10 populatum *F* || 11 opprui] *P* || potuerit *ex* oportuerit *γ* || 12 cursu] *S* cursus *q* || effuso *SαβsF* efusu *P¹* effusus *P²Vq* efuso *γ* effuse *δ* || petiit et molientibus ab terra naues *L, om. λ* || petit *P* petiit *VRFL* || et *ex* et *p V* || molientibus *Vγ* || 13 a *sF* || naues *VRFL* || superuenit *PFq* aduenit *SVR* || tumultumque *Pqλ* metumque *SRFL* maetumque *V* || etiam *om. V* || ex terra etiam *s* || 14 praeiuit] *P²* praeiuit *P¹* || pontem *P¹* pontem *P²λ* oppuntem *γ* opontem *FL* || rediit] *γ⁴*, *om. γ¹* || 15 tantae rei] *L* tantam rei *δ* tanti regis *λ* || amisisset] *ex* amisissent *γ* amisisse *V* ammisisset *α* || opontii *γF* || 16 cum trahere] *L* contrahere *γλ* || opsidionem *P* || 17 aduentu sui *V* || posuissent *P* || uiso] *L* uisio *λ* || prope] *P²* propo *P¹* || in uoluntariam prope *V* || 18 concessissent *γ* || opō tem *P* opontem *βF* opuncem *δ* || thronium *Glareanus* toronen *PG* toronem *Vq* torronem *ayδs* thronem *βF* || 19 profectus est *s* || oreum] *L* oratum *Pλ* orreum *β* || est profectus *Pλ* se recepit *VRFL*, utrumque spurium censet *Gronouius*

cum fama accidisset Prusian Bithyniae regem in finis regni sui transgressum, omissis rebus atque Aetolico bello in Asiam traiecit. 11 et Sulpicius Aeginam classem recepit, unde initio ueris profectus 12 erat. haud maiore certamine, quam Opuntem Attalus ceperat, Philippus Thronium cepit. incolebant urbem eam profugi ab Thebis 5 Phthioticis; urbe sua capta a Philippo cum in fidem Aetolorum perfugissent, sedem iis Aetoli eam dederant urbis uastae ac desertae 13 priore eiusdem Philippi bello. tum ab Thronio, sicut paulo ante dictum est, recepto profectus Tithronion et Drymias, Doridis parua atque ignobilia oppida, cepit. inde Elatiam, iussis ibi se opperiri 14 Ptolomaei Rhodiorumque legatis, uenit. ubi cum de finiando Aetolico bello ageretur — adfuerant enim legati nuper Heracleae concilio Romanorum Aetolorumque —, nuntius adfertur Machanidam Olym- 15 piorum sollemne ludicrum parantis Elios adgredi statuuisse. praeuertendum id ratus legatis cum benigno responso dimissis, se ne- 16 condicione liceat, paci facturum, cum expedito agmine profectus

1 prysian *P* prusiam *VayδF* pruxiam *β* prussiam *ε* || bithimie *V* bithinie *α* || fines *VF* finem *αβγ* fine *δ* || sui *L* ui uel in *λ* || 2 omissis | rebus *P²λ* omissis | rebus *P¹* omissis romanis rebus *SVRFL* omissis romanis *ε* || 3 recepit *Paβε* recipit *SVγδεF* || 4 opontem *P²F* || attalus *γ* || ceperat *VRFL* decertat *P* decertans *Fλ* || 5 thronium *Glareanus* toronen *PG* turonem *V* torrionem *αγ*ε thronem *βF* toronem *δγ* || cepit *P²* epit *P¹* || urbem eam || eam urbem *Fγ* || *α βεF* || 6 pthioticis *P* phthiotici *Sγ*ε phiotici *V* phiotici *F* (pthiotici *γ⁴*) pthiotici *F* || fide *ras. ex* fide *m* *P* fide *δ* || 7 perfugissent *Pε* || peruenissent *SVRFL* || sedem iis (hiis *α* his *ε*) *R* sedememiis *P¹* sedememis *P²* sed dimis *V* demus *F* || eam etholi *Vβ* || urbes *V* urbs *F* || uastae *SRF* uastatat *P¹* uastata *P²* uastatae *Vε* || ac || atque *δ* || 8 eiusdem *ε* quidem *S* || *α εF* || turone *PV* torone *ad* torrone *γ*ε thorone *βF* || paulo ante *VRFL* ante *Pλ* || 9 dictum *om. F* || recepto *Weissenbornius* recepta libri || tithronion *Rupertius* uthronon *P¹* uturonon *P²* trito non *V* tithronon *αβγ* citronon *δ* tritoron *ε* trithronon *FL* ut choronon *λ* || drumias *PRF* dimias *V* || doridis || *L* dori *Pλ* dorodis *γ* || 10 ignobilia *α* || elateam *Vαβγδ* clateam *ε* || se *om. β* || opperiri *εγ* opperire *P* operiri *GVAβγδF* || 11 ptholomei *L* ptholome *λ* || rodiorum que *L* rilliedio rumq. *P¹* dio rumq. *P²*, etiam *p a P²* ante primam *r* superscripta rursus deleta, diorum que *λ* || aetolico *P* || 12 bello etholico *ε* || affuerant *VRFL* || 13 etholorum romanorumque *V* || affertur *VRFL* || machanidam *Vλ* machaniadam *Vλ* macanidam *γ* macedonia *δ* || 14 sollempne *α* sollempne *βδ* sollempne *γ* sollempne *εF* || parantes *F* || elios *R* olios *V* eleos *PF* || adcredi *P* aggredi *VβδεF* agredi *αγ* || praeuertendum *P¹* prea uertendum *P²* peruertendum *V* || 15 dimissis se *VRFL* dimisse *P¹* dimissis *P²λ* || 16 causam || *γ⁴* causa *αγδ* || fuisse *om. δ* || neque *β* || 17 pacem facturum *PVλ* pacificaturum *RFL* || cum *PFε* quam *SVR*

- per Boeotiam Megara atque inde Corinthum descendit, unde com-
 meatibus sumptis Phliunta Pheneumque petit. et iam cum Heraeam 17
 uenisset, audit Machanidam fama aduentus sui territum refugisse
 Lacedaemonem, Aegiumque se ad concilium Achaeorum recepit,
 5 simul classem Punicam, ut mari quoque aliquid posset, accitam
 ibi ratus se inuenturum. paucis ante diebus inde Oxeas traiecerant
 Poeni; inde portus Acarnanum petierant, cum ab Oreo profectum 18
 Attalum Romanosque audissent, ueriti, ne ad se iretur et intra
 Rhium — fauces eae sunt Corinthii sinus — opprimerentur.
- 10 Philippus maerebat quidem et angebatur, cum ad omnia ipse 8
 raptim isset, nulli tamen se rei in tempore occurrisset, et rapientem
 omnia ex oculis elusisse celeritatem suam fortunam; in concilio 2
 autem dissimulans aegritudinem elato animo disseruit, testatus deos
 hominesque se nulli loco nec tempori defuisse, quin, ubi hostium
 15 arma concrepuissent, eo quanta maxima posset celeritate tenderet;
 sed uix rationem iniri posse, utrum a se audacius an fugacius ab 3

1 boetiam *PVRF* || megaram *VR* || chorinthum *PV* || comeatibus *ay*
 cometibus *δ* commetibus *F* || 2 phliunta pheneumque *Sabellicus* phleiumta |
 pheneumque *P* phelium (pheleium *F*) tapheneumque *VF* phaleum tapheneumque
 (tapneumque *β* rapheneumque *γ* tapheneum *ε*) *R* || petit *P* petiit *VRF* || et cum iam *β* || heraeam *Sigonius* heraeum *P* hereum *R* oreum *V*
 horeum *F* || 3 audit *PRQL* audita *SVFL* audito *Rhenanus* || machiniadam *V*
 machianidam *ayδsL* machiniadem *λ* || famam *P* || effugisse *δ* || 4 lacedemone
 nem *P* lacedemone *δF* || aegiumque *PaβysFq* egrumque *δ* aegium *SV Rhenanus* || concilium |
L conciliorum *P* consiliorum *λ* || achaeorum *ε* ae|tolorum *P* etholorum *VRF* || 5 aliquit *P* || posset *VR* possit *PF* || 6 se inuenturum
 ratus *β* || inde] *φ* in *G* || oxeas *Creuerius* uaeas *Pl* phoceas *R* ex eo echa-
 deas *F* ex eo uaeas *corr.* *ex* ex eo traiecerunt uaeas *L* || oxeas traiecerant]
ex ex eo traiecerunt phoceas traiecerant *V* || 7 portus] *λ* portas *s* pontus *L* ||
 acarnanum] *ras.* *ex* ae|arnanum *P* acarnanum *α* sacarnanum *L* se arna-
 num *λ* || petierant *ex* petierunt *F* || oreo] *ras.* *ex* eoreo *P* orreo *αβ* horreo *F* ||
 8 atallum *γ* || ne] nec *γ* || ad se iretur *PVλ* in se iretur *R* inseriretur *FL*
 ad se (si) iretur *Weissenbornius* || et *VRF*, *om.* *P* *Weissenb.* || intra rhium
Py⁴ in tarcum *V* in tarchium *αβγ's* in thachium *δ* ut thracum *F* inthar-
 chium *L* intrahrium *λ* || 9 eae] *λ* hee *αL* he *βF* || corinthii *G* corinthei *PVRF*
 corinthiaci *φ* || 11 raptus *V* raptius *F* || isset] *γ³* esset *γ¹* || occurrisse *γ* ||
 12 elusisse] *L* eluxisse *as* eluisse *λ* || celeritate sua *ras.* *ex* celeritatem
 suam *γ* || 13 aegritudinem *δ* || disseruit] *L* diseruit *γδ* deseruit *λ* || testatus-
 que deos et homines se *R* || 14 se *om.* *V* || nulli *Vaβγδ* nullo *PsF* || tem-
 pori *PβF* tempore *Vayδs* || 15 arma] *P²* armae *P¹* || posse *P* || celeritate
ex claritate *γ* || tenderet] *P²* tenderet | seduiximapossetce | leritatetenen-
 derei *P¹* || 16 uix *PVRQL* id *SL* id uix *F* || rationem] *λ* orationem *δ*
 ratione *L* || utrum a se *om.* *δ* || an *PQL* quam *SVRFL* || fugatius *L* fu-
 gatio 2

hostibus geratur bellum: sic ab Opunte Attalum, sic Sulpicium ab
 Chalcide, sic eis ipsis diebus Machanidam e manibus suis elapsam.
 4 sed non semper felicem esse fugam, nec pro difficili id bellum
 habendum, in quo si modo congressus cum hostibus sis, uiceris.
 5 quod primum esset, confessionem se hostium habere nequaquam 5
 pares esse sibi; breui et uictoriam haud dubiam habiturum, nec
 meliore euentu eos secum quam spe pugnatuos. laeti regem socii
 6 audierunt. reddidit inde Achaeis Heraeam et Triphyliam, Alipheram
 autem Megalopolitis, quod suorum fuisse finium satis probabant,
 7 restituit. inde nauibus acceptis ab Achaeis — erant autem tres 14
 8 quadriremes et biremes totidem — Anticyram traiecit. inde quin-
 queremibus septem et lembis uiginti amplius, quos ut adiungeret
 Carthaginiensium classi, miserat in Corinthium sinum, profectus ad
 Erythras Aetolorum, quae prope Eupalium sunt, escensionem fecit.
 9 haud fefellit Aetolos: nam hominum quod aut in agris aut in pro- 1
 pinquis castellis Potidaniae atque Apolloniae fuit, in siluas montes-
 10 que refugit; pecora, quae inter festinationem abigi nequierant, sunt
 direpta et in naues compulsa. cum iis ceteraque praeda Nicia prae-
 tore Achaeorum Aegium misso, cum Corinthum petisset, pedestris

1 opōte P oponte F || ab P a Fē, om. SVR || 2 chalcide P || iis Vδ
 hiis α his β, om. γ || machiniadam V machaniadam αγδ || e] est γ, om. δ ||
 3 fuga P¹ fugā P² || 4 modo VRFL mo P¹ nemo P² || hostib. PF
 hoste SVR || sis uiceris] suis sit uicerit F || 5 quod] quam γ || 6 esse sibi
 esibi P esse eos SR et ex esse deos V esse eos sibi Fē || 7 eos] res γ ||
 spe RFL ope PV bpe λ || 8 audierunt V || reddit V redit F || achaeis] ab
 acheis F, om. β || hereum PVR horeum F || triphyllam P triphilam VF
 triphulliam αγδ typhuliam β trifuliam ε || aliphere PVF || 9 autem] haud γ ||
 megalopolitani V megalopolitis γ || fuisse] P⁴L uisse P¹ uix esse λ ||
 10 ab acheis ex a bacheis ε a bacheis α || autem] P² au]ter P¹ aut δ ||
 11 quadriremes F || bisemes δ || antecyram P anticirram δ ante chiram F ||
 12 semptem P || adiungerent PF || 13 corinthium] γ³ chorinthum V corin-
 thum βγ¹ε || sinum ex suum γ || 14 eruthras P erithras Vγ herithras αF
 heritras βε eritras δ || que ex quod γ quod αβδ || euphalium PVF eupallum αδ
 cumpalum β eupalum γ || escē sionem P exscensionem SF descensionem Vē
 excessionem αγs excursionem β ad excessionem δ excesionem L scesio-
 nem λ || 15 atholos P¹ aetholos P² || fefellit etholos L felicitate holos P¹ ||
 quot β || aut] haud ε || agri P || aut] haud γ || in om. R || 16 castellis om. γ ||
 potidania PF potidaniis V post idonie αδε postidonie βγ || atque] φ ac G ||
 appolonie γ apolonie ε || in siluas] insulas Vδ in insulas F || 17 pec-
 cora que P pecora que ras. ex pecoraque que F pecoraque αγδ || abigi ne-
 quierant PL abigi nequierant VR abigi nequierunt F abigne quierant λ ||
 18 directa αγs || naues VRF anes P || compulsa VαδεF || his VβδεF hiis α ||
 nicia PF intra V mitia αγ mytia β micia δε || 19 etholorum F || co]ryn-
 thum P || peciasset V || pedestres VαβδεF

inde copias per Boetiam terra duci iussit. ipse ab Cenchreis 11
 praeter terram Atticam super Sunium nauigans inter medias prope
 hostium classis Chalcidem peruenit; inde conlaudata fide ac uir- 12
 tute, quod neque timor nec spes flexisset eorum animos, hortatus-
 5 que, in posterum ut eadem constantia permanerent in societate, si
 suam quam Oritanorum atque Opuntiorum fortunam mallent, ab 13
 Chalcide Oreum nauigat principumque iis, qui fugere capta urbe
 quam se Romanis tradere maluerant, summa rerum et custodia
 urbis permissa, ipse Demetriadem ab Euboea, unde primum ad
 10 opem ferendam sociis profectus erat, traiecit. Cassandreae deinde 14
 centum nauium longarum carinis positae contractaque ad effectum
 eius operis multitudine fabrorum naualium, quia res in Graecia
 tranquillas et profectio Attali fecerat et in tempore laborantibus
 sociis latum ab se auxilium, retro in regnum concessit, ut Dar-
 15 danis bellum inferret.

Extremo aetatis eius, qua haec in Graecia gesta sunt, cum 9
 Q. Fabius Maximus legatus ab M. Liuius consule Romam ad senatum
 missus nuntiasset consulem satis praesidii Galliae provinciae cre-

---

1 boetiam *PVRF* || terra duci] traduci *βs* || ab cenchreis *Iac. Gronovius* a cenchreis *S* ab oe|notris *P* a beonotris *V* a cenchris (chen-
 cris *as* chenchris *β*) *R* a cenchris *F* a cenchris tris *L* ab oenotriis *q* ab
 oeno tris *λ* || 2 ter|ram atticam *PFq* atticen *S* acticam terram *V* atticem *ay*
 athicem *δ* aticem *s* || terram atticam super] athicensē *β* || super] *q* et
 corr. *ex* duci iussit ipse a beonotris super *V* per *S* || sunium *S* synium *P*
 sinum *Vαβδεq* sininum *γ* sinium *F* || medias *ex* medias ipse *V* || 3 classis *V*
 classes *PRF* || cal|chidem *P* || collaudata *VRF* || 4 nec *P* neque *VRF* ||
 flexisset] *q* flexissent *S* || ortatusque *ay* || 5 in posterum *usque* ad 6 atque
VRFL, om. *Pλ* || permaneret *FL* || 6 orcatenorum *V* || opuntiorum *VRL*
 opontiorum *F* oppugnationum *Pλ* || a *VRF* || 7 cal|cide *P* chalcidem *s* ||
 oraem *P* orcum *V* orreum *β* || nauigauit *F* || principumque] *L* principum-
 que *P* principium *λ* || hiis *αF* his *β* || urbe quam] *L* quam urbe *λ* || 8 ma-
 luerat *δ* || 9 ipsa *P* || ad eubeam *V* || primum *PFq* primo *SVR* || 10 sociis
VRFL copiis *Pλ* || cassandreae] *L* casandree *V* cassandere *λ* || inde *δ* ||
 11 centum] *L* *V* quinquaginta *R* || 12 multitudine] *L* multitudine *λ* || ingrecia *λ*
 ingrauanat *L* || 13 tranquillas et *P¹RL*, inter *as* *P²* *suprascr.* es, sed rursus
deleuit, tranquilla erat et *V* tranquille essent *F* tranquilla esset *λ* || et in]
 quia in *V* || 14 ab *Pβ* a *VγF* ad *αδs* || se om. *δ* || ut] *L* aut *Pλ* || dardanis
VRFL dicionis *P* ditionis *λ* || 15 inferret *VαβδεFL* et *ex* conferret *γ*
 ferret *Pλ* || 16 extremo *δ* || aetatis etus *P¹*, corr. *P²* || gesta sunt *VFq* gesta
 suni *P* sunt gesta *GR* || 17 q. *VRF* que *Pλ* qui *L* || fabius *ex* fabiu *P* ||
 maximus *SVRF* maximip. *P* maximus pr. *q* maximi filius *Gronovius*
 maximus filius *Alanus* em. *L*. *I* 45 || a *VαδsF* || consule] *L* consules *λ* ||
 roma *V* || 18 missus *VRFL*, om. *Pλ* || praesidii om. *β* || galiae *γ*

dere L. Porcium cum suis legionibus esse, decedere se inde ac
 2 deduci exercitum consularem posse, patres non M. Liuium tantum
 redire ad urbem, sed collegam quoque eius C. Claudium iusserunt.
 3 id modo in decreto interfuit, quod M. Liui exercitum reduci, Ne-
 ronis legiones Hannibali oppositas manere in prouincia iusserunt. 5
 4 inter consules ita per litteras conuenit, ut quem ad modum uno
 animo rem publicam gessissent, ita, quamquam ex diuersis re-
 5 gionibus conuenirent, uno tempore ad urbem accederent; Prae-
 neste qui prior uenisset, collegam ibi opperiri iussus. forte ita
 euenit, ut eodem die ambo Praeneste uenirent. inde praemisso 10
 edicto, ut triduo post frequens senatus ad aedem Bellonae adesset,
 6 omni multitudine obuiam effusa ad urbem accessere. non saluta-
 bant modo uniuersi circumfusi, sed contingere pro se quisque vic-
 trices dextras consulum cupientes, alii gratulabantur, alii gratias
 7 agebant, quod eorum opera incolumis res publica esset. in senatu 15
 cum more omnium imperatorum expositis rebus ab se gestis postu-
 lassent, ut pro re publica fortiter feliciterque administrata et deis
 immortalibus haberetur honos et ipsis triumphantibus urbem inire
 8 liceret, se uero ea, quae postularent, decernere patres merito deorum
 9 primum, dein secundum deos consulum responderunt; et suppli- 20
 catione amborum nomine et triumpho utrique decreto, inter ipsos,
 ne, cum bellum communi animo gessissent, triumphum separarent,
 10 ita conuenit, ut, quoniam et in prouincia M. Liuii res gesta esset,

1 l.) liuium $\alpha\gamma\delta\epsilon$ lutium F || decedere] L decere λ || 2 deduci ad
 exercitum γ || patres] ρ , om. S || non] uero ϵ || 3 collegam VRF || c. PF
 g. V consulem R || 4 id usque ad 5 iusserunt om. V || liui P² liuite P¹
 liuii RF || neronis] L neroni λ || 5 hannibali c.r. hannibalis γ || mane F ||
 prouincias PF || 6 inter] inte F || cons L quos λ || per litteras ita γ ||
 7 animo] anno δ || regionibus diuersis R || S uno PSRFL unoque V uno
 quoque ρ uno que λ || praeneste] et penestre δ || 9 uenissent V || ibi om. β ||
 operiri V $\alpha\beta\delta$ FL operire λ || 10 pre neste P penestre β pre neste inde δ ||
 ueniret ϵ || 11 freques P¹, corr. P² || 12 omni L omni λ || multitudini P ||
 accesserunt VRF || 13 circumfusi] η , om. G || contingere RF prospicere V,
 om. P || se VRF, om. P || 14 dextras L dexteris $\alpha\gamma$ dextra λ || 15 opera
 P $\beta\gamma$ ope SVF opere $\alpha\gamma\delta\epsilon$ || in columis V || res p L res pre λ || senatu
 cum] senatuum P¹, inter ui P¹ suprascr. c. P² i mutauit in t || 16 a se
 $\alpha\beta\delta\epsilon$ F || 17 feliciterque P ρ fideliterque SVRF || diis VRF || 19 patris V ||
 20 deinde VRF || secundum c.r. decundum P || de insecundo L de insecun-
 dum λ || deos om. V || respondetur δ || supplicatio nem P || 21 amborum
 uerborum V || utrique δ utique V || decreto L decret λ || decreto utri-
 que β || 22 gessisset V || seperarent ras. c.r. superarent γ || 23 conuenit]
 cum uenit α || ut] ρ , om. S || et PF ρ , om. SVR || prouinciamliuii P pro-
 uinciam m. liuii F

et eo die, quo pugnatum foret, eius forte auspiciū fuisset, et exercitus Liuianus deductus Romam uenisset, Neronis deduci de provincia non potuisset, ut M. Liuium quadrigis urbem ineuntem milites sequerentur, C. Claudius equo sine militibus inueheretur. ita consociatus triumphus cum utrique tum magis ei, qui, quantum merito anteibat, tantum honore conlegae cesserat, gloriam auxit. illum equitem aiebant sex dierum spatio transcurrisse longitudinem Italiae et eo die cum Hasdrubale in Gallia signis conlatis pugnasse, quo eum castra aduersus sese in Apulia posita habere Hannibal credidisset: ita unum consulem pro utraque parte Italiae aduersus duos duces, duos exercitus hinc consilium suum, hinc corpus opposuisse. nomen Neronis satis fuisse ad continendum 14 castris Hannibalem; Hasdrubalem uero qua alia re quam aduentu eius obrutum atque extinctum esse? itaque iret alter consul sublimis curru multiugis, si uellet, equis; uno equo per urbem uerum triumphum uehi, Neronemque, etiam si pedes incedat, uel parta eo bello uel spreta eo triumpho gloria memorabilem fore. hi sermones spectantium Neronem usque in Capitolium prosecuti sunt. pecuniae in aerarium tulerunt sestertium tricrens, octoginta milia 16

1 et eo *PF* eo *SVR* || fuisset et *PF* fuisset *SVR* || 2 roma *as* || deduci de | provincia non potuisset *PSV* de provincia deduci non potuisset *R* deduci non potuisset de provincia *F*, post deduci *L* *suprascr.* de provincia, sed rursus *deleuit* || 3 ut] *S*, om. *q* || 4 c. *P²F* g. *V* consul *R*, om. *P¹* || 5 consociatus] *L* consociatur *λ* || cum] tum *RF* || uterque *δ* || qui] *L*, om. *R* || 6 anteibat] hannibal *γ* || cō|lege *P* college *VRFL* cum lege *λ* || cesserant *γ* || 7 auxit (ausit *γ*) illum *VRFL* auxilium *P* || equitem] *L* equitum *ex* quitum *λ* || agebant *Vadē* || transcurrisse *γ* || 8 collatis *VRFL* || signis collatis in gallia *δ* || 9 quod *P* || eum] cum *s* || sese *VRFL* esse *P* || appulia *βγ* || 10 credidisset] *L* credidis|set ita unum credidis|set *P* || 11 duos duces duos exercitus uel cum *Alano em. L. II* 17 duos imperatores duos exercitus *scribendum uidetur* duos duces duos (duo *adē*) imperatores *libri* duos exercitus duos imperatores (duces) uel duos imperatores (om. duos duces) *Maduigiū em. L. p. 405 sq.* || 12 continendis *P* || 13 qua] *L* que *λ* || quam *ex* quem *s* || 14 obrutum *F* || itaque *VRL* que *P* || ita *F* || 15 uelet *γ* || uno equo *SVRFL* undequo *P* unius equo *q* unus equo *λ* || per urbem] *P²* per urem *P¹*, om. *β* || 16 neronemque *P²SV* neronemque *P¹* neronem qui *R* neronique *q* || neronemque *usque ad* 17 triumpho *om. F* || parta eo *S* par|tem ea *P* parto eo *V* *q* partam eo *R* parte eo *L* eo *λ* || 17 spreta eo *SL* spre|teo *P¹* spreto *P²V* *q* spretam eo *R* || gloria *SF* gloria *PVR* || hii *ay* in *s* || 18 prosequuti *α* || 19 pecuniae *P¹SVRF* pecuniam *P²q* || errarium *α* || sestertium *P* sextertium *VadēF* sex tertium *γ* || tricres *VβγδF* || octoginta *PF(Sq)* *viii V* d.cccc. *αβδ* decem *γ* noningenta *s* || millia *βF*

17 aeris. militibus M. Liuius quinquagenos senos asses diuisit; tan-
tundem C. Claudius absentibus militibus suis est pollicitus, cum
18 ad exercitum redisset. notatum est eo die plura carmina militari-
19 bus iocis in C. Claudium quam in consulem suum iactata, equites
L. Veturium et Q. Caecilium legatos magnis tulisse laudibus hor-
tatosque esse plebem, ut eos consules in proximum annum crea-
20 rent; adiecissem equitum praerogatiuae auctoritatem consules postero
die in contione, quam forti fidelique duorum praecipue legatorum
opera usi essent, commemorantes.

10 Cum comitiorum tempus adpeteret et per dictatorem comitia 10
haberi placuisset, C. Claudius consul M. Liuium conlegam dicta-
2 torem dixit, Liuius Q. Caecilium magistrum equitum. a M. Liuius
dictatore creati consules L. Veturius, Q. Caecilius, is ipse, qui tum
3 erat magister equitum. inde praetorum comitia habita: creati C. Ser-
uilius, M. Caecilius Metellus, Ti. Claudius Asellus, Q. Mamilius 15
4 Turrinus, qui tum aedilis plebis erat. comitiis perfectis dictator
magistratu abdicato dimissoque exercitu in Etruriam prouinciam
5 ex senatus consulto est profectus ad quaestiones habendas, qui
Etruscorum Vmbrorumque populi defectionis ab Romanis ad Has-
drubalem sub aduentum eius consilia agitassent quique eum auxi- 20
6 liis aut comiteatu aut ope aliqua iuuisent. haec eo anno domi-
7 nicaeque gesta. ludi Romani ter toti instaurati ab aedilibus

1 quinquagenos L quinque genes k axes V diuissit γ dimisit a;
2 δ. VF g V consul R, absentib. P est et δ pollicitus a] 3 est VRFL,
c. n. P¹ militibus P², corr. P³, 4 locis P⁴ δ. P g. V consulem RF;
in VRFL, c. n. P¹ suum iactata: liuium R iactata: k iactasse F iacta L;
5 l. liuium a δ. liuium F q. L quintum a quiritum γ que k] ortatos-
que a] 6 proximum VRF 7 auctoritatem γ equitum auctoritatem γ
auctoritatem δ s cunctione γ duorum duo a] praecipuae P, om. δ;
9 committentes a] 10 appeteret VRFL appareret γ] comitia usque ad 11
dictatorem om. V] 11 habere δ] c. g. F m. marcum F collegam RF
dictatorem collegam F] 12 m. marco a F] 13 creati sunt F] 14 liuius
a δ] q. δ. quintus a] que P et q. VF caecilium P¹ qui om. δ] 14 ma-
gister equitum erat V] c. P a δ. g. VF celius δ] 15 ti. Sigonius t. PVpaF
titus a δ] asellus γ] q. L quintus a] que k] mamilius Sigonius mani-
lius P a δ. manlius V s marinus γ manilius a] 16 turinus V δ F et ex tur-
rinus a] 17 magistratus P¹, corr. P² magistrum γ] abdicato P¹, corr. P²
ettruria P¹ ettruria P²] 18 est profectus ad quaestiones habendas qui
etruscorum L, om. k] quaestiones et querimus. et uidetur γ] 19 etri-
scorum P¹, corr. P²] umbrorumque VRFL et eas ex umbrorumque γ]
a romanis a F] 20 aduentum VRFL aduentu VRF] consilia γ] cogi-
tassent δ] cum γ] cum V] cum aut F] 21 comiteatu a] comiteatu aut om. γ;
anno eo γ] domi P¹ m. m. P] 22 gesta VRFL gestae F gesta et Fq] ter

curulibus Cn. Seruilio Caepione Ser. Cornelio Lentulo; item ludi plebei semel toti instaurati ab aedilibus plebis M. Pomponio Mathone et Q. Mamilio Turrino.

Tertio decimo anno Punici belli, L. Veturio Philone et Q. 8 Caecilio Metello consulibus, Bruttii ambobus, ut cum Hannibale bellum gererent, provincia decreta. praetores exinde sortiti sunt, M. 9 Caecilius Metellus urbanam, Q. Mamilius peregrinam, C. Seruilius Siciliam, Ti. Claudius Sardiniam. exercitus ita diuisi: consulum 10 alteri, quem C. Claudius prioris anni consul, alteri, quem Q. Claudius propraetor — eae binae legiones erant — habuissent exercitum; in Etruria duas uolunum legiones a C. Terentio propraetore 11 M. Liuius proconsul, cui prorogatum in annum imperium erat, acciperet; et Q. Mamilio, ut collegae iuris dictione tradita Galliam 12 cum exercitu, cui L. Porcius praetor praefuerat, obtineret, decretum est, iussusque populari agros Gallorum, qui ad Poenos sub aduentum Hasdrubalis defecissent. C. Seruilio cum Cannensibus duabus 13 legionibus, sicut C. Mamilius tenuerat, Sicilia tuenda data. ex 14 Sardinia uetus exercitus, cui A. Hostilius praefuerat, deportatus; nouam legionem, quam Ti. Claudius traiceret secum, consules con-

tibi γ || edilis γ || 1 curul. P curul' $\alpha\gamma$ currulibus βs || $\bar{c}n$. $PVad$ gn. $\beta\gamma s$ $g. F$ || seruilio $om. F$ || ser.] G seruilio $\beta\delta$ serg. φ || cornelio $g. F$, al' cornelio F in marg. || 2 plebei F || aedile pleb. P || ponponio γ || matone $\gamma\delta$ || 3 manlio $V\beta\delta$ mannilio s manilio F || turino $V\delta s F$ || 4 l.] liuius $\alpha\gamma\delta s$ lucio L lucius λ || 5 consulibus L consule λ || brut'tii P^1 brut'ti P^2 brut'ti SRF brutia V , $om. \varphi$ || ambobus VR ambopusi P^1 ambo pulsi $P^2\lambda$ ambo F et $ras. ex$ ambobus L || ut] et γ || 6 exinde] deinde s || 7 caeciliu P^1 , $corr. P^2$ || metellus] λ , $om. RFL$ || urbana L urbis λ || mamilius $Sigonius$ $\bar{m}$. | amilius P^1 m . | aemilius P^2 manlius $Va\beta\gamma\delta$ mannilius s manilius F || peregrinam $VRFL$ peregr. P peregrinus λ || c. PR $g. VF$ || 8 ti. $Sigonius$ t . $PV\beta s F$ titus $\alpha\gamma\delta$ || sardiniam] L sardinam λ || 9 $\bar{c}$. $Pa\beta\delta s$ et ex $.q. c. \gamma$ $g. VF$ || prioris usque ad claudius $om. \delta$ || $q. PsFL$ $g. V$ $q. c. \alpha\gamma$ $c. \beta$ que λ || 10 propraetor] pretor F || eae] λ he $V\beta\delta s F$ hee aL || habuisset $V\beta$ || 11 eturiam δ || a c. RFL ac $P^1\lambda$ a $g. V$ a P^2 || terrentio $Va\beta\gamma$ tarentino F || propraetore] pro publica re S proconsule $V\varphi$ || 12 m.] L , $om. \lambda$ || proconsul cui] L proconsule λ || 13 mamilio $Pay\delta\lambda$ manlio $V\beta L$ mannilio s manilio F mamilius $I. H. Vossius$ || ut $P\lambda$, $om. VRFL$ || college P || iuris dictione γ || galliam] L gallia $P\lambda$ galiam γ || 14 cum] L eum λ || l.] liuius $\alpha\gamma\delta s$ || praetor $Pighius$ pro|pr. P propretor VRF || fuerat $V\delta s$ || optineret P obtinere F || 15 iussusque] que s || aduentum $PGa\beta\gamma e$ aduentu $V\delta F\varphi$ || 16 hasdrubalis] L hasdrubale λ || $\bar{c}$. PR $g. VF$ || duabus] L dubus λ || 17 c. $Glareanus$, $Sigonius$ $p. PRF$ pretor V || manlius $V\beta$ manilius δF mannilius s || ex] a R || 18 a.] a P^1 $\bar{a}$ P^2 || 19 ti. $Sigonius$ $t. PV\beta F$ titus $\alpha\gamma\delta s$ || traiceret ex traicerat δ

15 scripserunt. Q. Claudio, ut Tarentum, C. Hostilio Tubulo, ut Ca-
 16 puam prouinciam haberet, prorogatum in annum imperium est. M.
 Valerius proconsul, qui tuendae circa Siciliam maritumae orae prae-
 fuerat, triginta nauibus C. Seruilio traditis cum cetera omni classe
 redire ad urbem iussus. 5

11 In ciuitate tanto discrimine belli sollicita, cum omnium secun-
 dorum aduersorumque causas in deos uerterent, multa prodigia
 2 nuntiabantur: Tarracinae Iouis aedem, Satrici Matris Matutae de
 caelo tactam; Satricanos haud minus terrebant in aedem Iouis fori-
 bus ipsis duo perlapsi angues; ab Antio nuntiatum est cruentas
 3 spicas metentibus uisas esse; Caere porcus biceps et agnus mas
 idem feminaque natus erat; et Albae duo soles uisos ferebant et
 4 nocte Fregellis lucem abortam. et hos in agro Romano locutus
 et ara Neptuni multo sudore manasse in circo Flaminio dicebatur,
 5 et aedes Cereris, Salutis, Quirini de caelo tactae. prodigia con-
 15 sules hostiis maioribus procurare iussi et supplicationem unum
 6 diem habere. ea ex senatus consulto facta. plus omnibus aut nun-
 tiatis peregre aut uisis domi prodigiis terruit animos hominum
 ignis in aede Vestae extinctus, caesaque flagro est Vestalis, cuius
 7 custodia noctis eius fuerat, iussu P. Licini pontificis. id quam-
 quam nihil portendentibus deis ceterum negligentia humana acci-

1 q.] quinto α || c. PRF g. V || tribulo δ || ut PGF uti φ , om. VR
 2 haberent $\gamma\delta\epsilon$ || prerogatum P || m.] marcus α || 3 proconsul] L pro con-
 sules λ , om. β || circa om. F || maritime VRF || 4 c. PR g. VF || traditus
 VRFL praeditis P pre dictis λ || cetero P || 6 sollicitata β solita δ soli-
 cita F || secundorum] seculorum α sicularum γ || 7 aduersorum (om. que) δ ||
 8 taracine V teracine R || matris matute (mature V $\alpha\beta\gamma\delta$) de celo tac-
 tam satricanos (δ) VRFL matris λ canos P matricanos λ ||
 9 haud] aut γ || 10 perlapsi P prelapsi VR prolapsi F || ancio L anno λ ||
 11 cerre ϵ || portus V || angus F || 12 idem feminaque V $\alpha\beta\delta$ idemque
 femina P γ F feminaque ϵ || na natus P nati ϵ || erant ϵ || albae] L galbe λ ||
 duos VRF || ferebant PV φ referebant GRF || 13 fregellis] L fregilis λ ||
 abortam V $\alpha\beta\delta\epsilon$ FL oportat P abortam γ apertam λ || loquutus α || 14 aram V ||
 neptuni δ || sudore manasse GVR manasse sudore PF φ || flaminio] L flam-
 minio α flaminio λ || 15 aede P || cererisa]lutis P || tacta δ || prodicia P
 prodicia P α || 16 hostiis] P α hostis P α ostiis β || procurare] curare δ || uno
 die V $\alpha\beta\gamma\epsilon$ || 17 aut] autem γ || 18 tenuit γ || 19 caesaq. P ob quam causam
 cesa VRFL cesaque λ || flagro VRL fragro PF frago λ || est uestalis] S
 estu est uestalis L est uestalis uirgo ϵ || cuius VRF uis P || 20 noctis
 eius GVR eius] noctis PF φ || 21 licini P p. licinii V $\alpha\beta\delta\epsilon$ FL pillicinius γ
 p. licinio λ || pontificis VRFL || pontificis p. licinii F || quamquam] L quam λ ||
 21 diis VR || negligentia

derat, tamen et hostiis maioribus procurari et supplicationem ad Vestae haberi placuit.

Prusquam proficiscerentur consules ad bellum, moniti ab senatu sunt, ut in agros redducendae plebis curam haberent: deum benignitate summotum bellum ab urbe Romana et Latio esse, et posse sine metu in agris habitari; minime convenire Siciliae quam Italiae colendae maiorem curam esse. sed res haudquaquam erat populo facilis, et liberis cultoribus bello absumptis et inopia servitiorum et pecore direpto uillisque dirutis aut incensis; magna tamen pars auctoritate consulum compulsa in agros remigravit. mouerant autem huiusce rei mentionem Placentinorum et Cremonensium legati, querentes agrum suum ab accolis Gallis incurari ac uastari, magnamque partem colonorum suorum dilapsam esse, et iam infrequentis se urbes, agrum uastum ac desertum habere. Mamilio praetori mandatum, ut colonias ab hoste tueretur; consules ex senatus consulto edixerunt, ut qui ciues Cremonenses atque Placentini essent, ante certam diem in colonias reuerterentur. principio deinde ueris et ipsi ad bellum profecti sunt.

Q. Caecilius consul exercitum ab C. Nerone, L. Veturius a Q. Claudio propraetore accepit nouisque militibus, quos ipse conscripserat, suppleuit. in Consentinum agrum consules exercitum duxerunt passimque depopulati, cum agmen iam graue praeda esset, in saltu angusto a Brutiis iaculatoribusque Numidis turbati sunt,

1 tamen] tam γ || hostiis] P^2 hostis P^1 ostiis β || 2 uestae P^1 S uesta P^2 uestam $Va\beta\gamma\epsilon F$ uestem δ uestae aram ϵ || 3 moniti $PF\epsilon$ admoniti SVR || ab $Va\beta\gamma$ a $P\delta\epsilon F$ || 4 reducente $VRFL$ || deum ex dei γ || 5 sumotum V || ab] L ad $P\lambda$ || urbe romana] L urbem romanam λ || latio] latro γ || et $SVRFL$, om. $Pq\lambda$ || 6 posse sine] L possessione λ || metu in agris habitari (habitare R abitari L) minime $VRFL$, om. $P\lambda$ || siciliae quam] sicili-
loque α || 7 esse om. ϵ || 8 et liberis VRL liberis PFL || absumptis] λ assumptis δ absumpsisset L || et inopia] inopia V || 9 uillis]que PFL et uillis (uillis γ) VR uilliusque λ || dirutis $\gamma\delta$ || 10 auctoritate δ auerete γ || consulum] L , om. λ || agro P || remigauit F || 11 huiusce F || 12 agrum] P || accolis $VRFL$ aecolis P^1 incolis $P^2\lambda$ || incusari F || 13 ac] et β || 14 etiam VF || infrequentes $VRFL$ || se ex inse γ || uastum $PSVR$ uastatum $F\epsilon$ || ac] at-
que δ || 15 mamilio $\alpha\beta\gamma$ manilio $P\delta F$ manlio V mannilio ϵ || ut] et γ || colonias] L colonicas λ || 16 edixerunt $VRFL$ di]reixerunt P dixerunt λ || ut $VRFL$, om. $P\lambda$ || 17 atque] S aut ϵ || certam] S certum ϵ || diem] γ^2 dies γ^1 || 18 et usque ad sunt om. β || 19 q.] quintus $\alpha\delta$ || ab P a $VRFL$ || c- P g. V consule R claudio F || 1.] linus $\alpha\gamma\delta\epsilon$ || uete]rius P || 20 militi-
bus] P^2 militibus P^1 || 21 suppleuit ex compleuit δ || in] G et in ϕ || cosen-
sentinum F || 22 passim]que] L passim λ || iam agmen δ || 23 an-
 $VRFL$ || iaculatoribus]que $VRFL\epsilon$ iugulato]ribus]que $P\lambda$ iacu-

- 14 ita ut non praeda tantum sed armati quoque in periculo fuerint.
 maior tamen tumultus quam pugna fuit, et praemissa praeda in-
 15 columes legiones in loca culta euasere. inde in Lucanos profecti.
 ea sine certamine tota gens in dicionem populi Romani rediit.
- 12 Cum Hannibale nihil eo anno rei gestum est. nam neque 5
 ipse se obtulit in tam recenti uolnere publico priuatoque neque
 lacessierunt quietum Romani: tantam inesse uim, etsi omnia alia
 2 circa eum ruerent, in uno illo duce censebant. ac nescio an mira-
 3 bilior aduersis quam secundis rebus fuerit, quippe (qui), cum in
 hostium terra per annos tredecim tam procul ab domo uaria for-
 tuna bellum gereret exercitu non suo ciuili, sed mixto ex con-
 4 lutione omnium gentium, quibus non lex, non mos, non lingua
 communis, alius habitus, alia uestis, alia arma, alii ritus, alia sacra,
 5 alii prope dei essent, ita quodam uno uinculo copulauerit eos, ut
 nulla nec inter ipsos nec aduersus ducem seditio extiterit, cum & 15
 pecunia saepe in stipendium et commeatus in hostium agro deessent,
 quorum inopia priore Punico bello multa infanda inter duces mili-
 6 tesque commissa fuerant. post Hasdrubalis uero exercitum cum
 duce, in quibus spes omnis reposita uictoriae fuerat, deletum ceden-
 doque in angulum Bruttium cetera Italia concessum, cui non ui- 20
 7 deatur mirabile nullum motum in castris factum? nam ad cetera
 id quoque accesserat, ut ne alendi quidem exercitus nisi ex Bruttio

latoribus *S* ¶ numidis ¶ *q* mundis *S* ¶ 1 ut) *L* un *λ* ¶ tantum *VRFL* tamen *L*,
 om. *Pλ* ¶ set *P* ¶ 2 maior) magnus *γ* ¶ incolumes *RFL* in columes *V* in-
 columes ¶ et *P* incolones et *λ* ¶ 3 culta *PVλ* et praecedente duarum litt.
 spatia *β* occulta *adFL* occulta *γ* ¶ euasae *Pλ*, corr. *Pλ* ¶ preda in loca oc-
 culta incolumes legiones euasere *F* ¶ inde *VRFL*, om. *Pλ* ¶ 4 dicionem *ay* ¶
 5 nichil eo anno *ex* eo anno nichil *γ* ¶ est om. *δ* ¶ 6 optulit *P* ¶ uolnere
VRFL uoluntate *ex* uoluntate *P* uoluntate *λ* ¶ 7 lacessierunt *VR* la-
 cessteterunt *Pλ* lacesserunt *PλF* lacessiuerunt *Alschevskius* ¶ tantam *VRFL*
 tantu *Pλ* ¶ 8 circa *ex* circum *β* ¶ ruerent) *I^uL* ru eren *Pλ* tuerent *a* re-
 uerenter *λ* ¶ in illo uno *ε* ¶ 9 fuerit *VRFL* tulerit *Pλ* ¶ fuerit rebus *V* ¶
 mirabilior in aduersis quam secundis rebus fuerit *q* mirabilior fuerit ad-
 uersis quam secundis rebus *G* quippe qui cum *ε* *Cruenerius* quippe et *Pλ*
 quippe cum *VFL* quippe eum *R* ¶ 10 annos) *Pλ* anno *Pλ* ¶ *a* *adFL* ¶
 11 gerere *VR* ¶ exercitum *δ* ¶ ciuili *VRFL* ci uile *Pλ* ¶ set *L* et *λ* ¶ collu-
 uione *VRFL* ¶ 12 lex) les *γ* mos) *L* mox *αλ* ¶ 13 comunis *VaF* ¶ non lingua
 communis) non uita communis non lingua *ε* ¶ 14 dii *VRFL* ¶ uinculo *VRFL*
 uinculo *Pλ* uinculo *Pλ* ¶ ut) *L* um *λ* ¶ 15 extiterit sedicio *δ* ¶ 16 saepe)
 se *V* ¶ in) et *R* ¶ comeatus *γ* ¶ deessent *GVR* deesset *PFq* ¶ 18 cum duce
RFL duce *P* ducis *Vλ* ¶ 19 quibus) quo *V* ¶ uictoria *ayδ* ¶ fuerat) fuit *R* ¶
 credendoque *V* ¶ 20 angulum) agrum *β* ¶ brutium *VRFL* ¶ cetera *ex* cetera
 cetera *γ* ¶ concessum) *L* concessum *λ* ¶ 22 brutio *VRFL*

agro spes esset, qui, ut omnis coleretur, exiguus tamen tanto alendo exercitui erat; tum magnam partem iuventutis abstractam a cultu agrorum bellum occupauerat et mos uitio etiam insitus genti per latrocinia militiam exercendi. nec ab domo quicquam mittebatur 9
5 de Hispania retinenda sollicitis, tamquam omnia prospera in Italia essent.

In Hispania res quadam ex parte eandem fortunam, quadam 10 longe disparem habebant: eandem, quod proelio uicti Carthaginienses duce amisso in ultimam Hispaniae oram usque ad oceanum
10 compulsi erant, disparem autem, quod Hispania non quam Italia 11 modo, sed quam ulla pars terrarum bello reparando aptior erat locorum hominumque ingeniis. itaque ergo prima Romanis inita pro- 12 vinciarum, quae quidem continentis sint, postrema omnium, nostra demum aetate, ductu auspicioque Augusti Caesaris perdomita est.
15 ibi tum Hasdrubal Gisgonis, maximus clarissimusque eo bello secundum Barcinos dux, regressus ab Gadibus rebellandi spe adiuvante Magone Hamilcaris filio dilectibus per ulteriorem Hispaniam habitis ad quinquaginta milia peditum, quattuor milia et quingentos equites armauit. de equestribus copiis ferme inter auctores 14
20 conuenit; peditum septuaginta milia quidam adducta ad Silpium

1 coleretur] *L*, ex colleretur *α*, ex coleretur *λ* || exigus *P* || tamen] tum *s* || 2 tum *PSayδsF* cum *Vq* tamen *β* || 3 occupauerat] *G* occupaverit *φ* || mos] *Ly⁴* mox *γ¹λ* || uitio] uitio par *F* uicio *L* uicit *λ* || etiam] et *s* || genti uel generi *α* generi *δ* grecis *β* || per *q* par *Pl*, e in *P* supra a scripta rursus deleta, inter *SVRFL* || 4 neque *γ* || a *sF* || quidquam *δ* || mittebatur *F* || 5 retinenda usque ad 7 hispania *VRFL*, om. *Pl* || sollicitus *δ* || solliciti *F* || 7 ispania *L* || res om. *F* || quadam ex *PRFL* quedam ex *Vλ* || quadā] longe *P¹RFL* quaedā longe *P⁴* quedam longe *Vλ* || 8 eadem *Va* eandem *γ* || uicti ex uicti *P* || 9 ammisso *ay* || 10 autem om. *γ* || quod] quo *V* || non quam *Pβγδλ* nūquam *VasF* nunquam *L* || 11 modo om. *δ* || ulla ex ulta *P* || reparando] *L* reparanda *λ* || abtior *L* actor *λ* || 12 hominum (om. que) *γ* || itaque] *L* ita *λ* || ergo om. *s* || primo *F* prima a *δ* || inita *VRFL* initia *Pl* || prouinciarum *Pl* prouincia *VRFL* || 13 continentis *V* continentis *F* || sit *R* || 15 gisconis *V* gisgonis filius *F* || maximus clarissimusque *VR* maximus clarissimus *F* clarissimus maximusque *L* maximusque *Pl* || 16 barchinos *PVayδsF* brachinos *β* || egressus conicit *Maduigijs* cm. *L* p. 406 || a *VRFL* || rebellandi] *L* repallandi *λ* || spe *PRF* spe *V* || 17 magone ex magonem *P* || dilectibus *V* et ras. ex directibus *P* dilectibus *RFL* directus *λ* || 18 millia *PF* || quattuor milia] ∞ ∞ ∞ ∞ *P* et .xl. *F* || 19 equitum *V* || equestribus] *L* questribus *λ* || auctores *δF* || 20 conuenit *PRFL* conueniat *VL* || milia *PF* || abducta *ayδ* || silpium *PVF* salapiam *αβγδ* salapinam *s* ilipam *Schweighaeuser* ad *Polybii* XI 20, 1

- 15 urbem scribunt. ibi super campos patentis duo duces Poeni ea mente, ne detractarent certamen, considerunt.
- 18 Scipio, cum ad eum fama tanti comparati exercitus perlata esset, neque Romanis legionibus tantae se fore parem multitudinis ratus, ut non in speciem saltem opponerentur barbarorum auxilia, 2 neque in iis tamen tantum uirium ponendum, ut mutando fidem, quae cladis causa fuisset patri patruoque, magnum momentum facerent, praemisso Silano ad Culcham duodetriginta oppidis regnantem, 3 ut equites peditesque ab eo, quos se per hiemem conscripturum 4 pollicitus erat, acciperet, ipse ab Tarracone profectus protinus ab sociis, qui accolunt uiam, modica contrahendo auxilia Castulonem 5 peruenit. eo adducta ab Silano auxilia tria milia peditum et quingenti equites. inde ad Baeculam urbem progressus omni exercitu ciuium sociorum, peditum equitumque quinque et quadraginta milibus. castra ponentis eos Mago et Masinissa cum omni equitatu 6 adgressi sunt, turbassentque munientis, ni abditis post tumultum opportune ad id positum ab Scipione equites inprouiso in effusus 7 incurrissent. ei promptissimum quemque et proxime uallum atque in ipsos munitores primum inuectum uixdum proelio inito

1 patentes $\alpha\beta\delta\epsilon F$ 2 detractarent $\alpha\gamma\epsilon$: certamen] bellum V considerunt $P\gamma$ considerunt $GURF$ 4 romanis P^1 , corr. P^1 legionis F fore parem $PL\epsilon$ parem (*om.* fore) S parem fore URF fore pare λ 5 non *om.* R spem F saltem γ saltim GUR opponuntur P^1 , corr. P^2 auxilia] L auxilla λ 6 neque *om.* R his $V\beta\delta\epsilon$ hiis αF tamen tum ϵ , *om.* V ponendum] L ponedum λ 7 cladis] P^2 claudis P^1 fuisset PR fuisset et VF magnum] non magnum β momentum] L uel monomentum λ 8 sillano $V\beta\delta F$ culcha P^1 sculcha $P^2 F\lambda$, sed s in P^2 admodum pallida, colcham VL scolcam α scoleam $\beta\delta\epsilon$ scolam γ in duodetriginta *Wesenbergius Tidskrift IX 282* oppidis] opido δ 9 ab $P^1 L$ ad $P^1 \lambda$ quos] PL quo $P^1 \lambda$ hiemem] L iemen V himem λ 10 polliciturus δ a ϵF tarracone PF tarracone VS profectus : a $\delta\epsilon F$ 11 qui accolunt] L qui accolunt P qui accolunt : quia colunt λ 12 eo] et δ abducta $\alpha\delta\epsilon$ subducta : a $V\beta F$ sillano $V\beta\delta F$ millia PF et quingenti usque ad 14 peditum *om.* F quingenti equites $GURL$ equites $P\lambda$ equites quingenti γ 13 ad] $\epsilon\gamma$ ab ϵ ab : eculam V betulam $\alpha\delta\epsilon$ bethulam : betuliam δ progressus $PR\gamma$ processum S processum V progressus *lac. Gronovius, del. I. Fr. Gronovius* : omni cum omni R 14 sociorum] G sociorumque $V\beta\gamma$ sociorum cum : peditum UR *om.* P equitumque] equitum $V\epsilon$ et equitum F milibus βF 15 ponentes $\alpha\beta\delta F$ massinissa R 16 aggressi $V\beta\delta F$ aggressi α turbassentque β munientes $\alpha\beta\delta F$ munientis V ni] ui S tumultum] L multum : 17 opportune] P oportune $V\beta\delta F$ ab] a ϵF inprouiso UR in prouiso F ei] $P\lambda$ hiis αL hi β ii] $\gamma\delta$ et hi F , *om.* V promptissimum : 19 proelio] L premio λ inito] i nito V

fuderunt. cum ceteris, qui sub signis atque ordine agminis incesserant, longior et diu ambigua pugna fuit. sed cum ab stationibus primum expeditae cohortes, deinde ex opere deducti milites atque arma capere iussi plures usque et integri fessis subirent, 5 magnumque iam agmen armatorum a castris in proelium rueret, terga haud dubie uertunt Poeni Numidaeque. et primo turmatim 9 abibant nihil propter pauorem festinationemue confusis ordinibus; dein, postquam acrius ultimis incidebat Romanus neque sustineri impetus poterat, nihil iam ordinum memores passim qua cuique 10 proximum fuit in fugam effunduntur. et quamquam eo proelio 10 aliquantum et Romanis aucti et deminuti hostibus animi erant, tamen numquam per aliquot insequentis dies ab excursionibus equitum levisque armaturae cessatum est.

Vbi satis temptatae per haec leuia certamina uires sunt, prior 14
15 Hasdrubal in aciem copias eduxit, deinde et Romani processere. sed utraque acies pro uallo stetit instructa, et cum ab neutris pugna 2 coepta esset, iam die ad occasum inclinante a Poeno prius, deinde ab Romano in castra copiae reductae. hoc idem per dies aliquot 3 factum. prior semper Poenus copias castris educebat, prior fessis 20 stando signum receptui dabat: ab neutra parte procursum telumue missum aut uox ulla orta. mediam aciem hinc Romani illinc 4 Carthaginienses mixti Afris, cornua socii tenebant — erant autem utrimque Hispani —; pro cornibus ante Punicam aciem elephant

1 signo *R* || intercesserant δ || 2 longior *PF* || longe *VRL* || et] ac δ || ambigua] *L* ambigua λ || set α || a ϵF || 4 usque *SR* iisque *V*, om. *PF* || fessis] λ fessis *V* fessi *L* || subirent *VRFL*, om. *Pl* || 5 magnumque] *L* magnum λ || a castris *ex* castris *P* || rueret] *L* reueret λ || 6 numide (om. que) *V* || et] *S*, om. ϵ || 7 propter *V* $\alpha\beta\gamma\epsilon F$ praeter *P* δ || festinationemque *F* festinam ue *V* || 8 dein] *G* deinde *ad* ϵF || incidebat *P* δ *VR* || inci]debat *P* δ || incidebat *F* incidebant λ || nec β || sustineri *ad* || 9 poterat] *L* posterat λ || qua cuique *VRFL* quacum]que *Pl* || 11 et romanis *VRFL* ro]manis *Pl* ; diminuti *V* βF || 12 nunquam *SVRFL*, om. *Pl* || per aliquot insequentis *Rhenanus* praelio quod insequentis *S* praelio quod insequentis *V* praelio quod (quo *L*) insequentis *FL* aliquo]tiensequentis *P* aliquot insequentis (insequentis $\alpha\beta\delta\epsilon\eta$) *R* ϵ aliquoties sequentes λ || incursionibus *V* excursoribus γ || 13 cessatum est] fiebat cessatum est *V* || 14 tentate *V* $\beta\epsilon F$ temptare α || 15 eduxit] ducit *V* || dein *V* || et om. *VR* || 16 a ϵF || 17 capta γ || die] *L* dic *V*, om. λ || ab peno γ || dein *V* || 18 a $\delta\epsilon F$ || deducte δ || aliquid *P* || 19 factum] ceptum *V* || castris copias *V* a castris copias *F* || 20 instando *F* || ab] *L* a ϵF || telumue] tellum ne γ || 21 aciem *ex* 1 aciem γ || 22 tenebat δ || 23 utrimque *VRFL* utrisque *Pl* || ante pro cornibus *distinxit Maduigi* em. *L*. p. 406, olim post haec uerba interpungebatur || elephanti γ

- 5 castellorum procul speciem praebebant. iam hoc in utrisque castris
sermonis erat ita, ut instructi stetissent, pugnatu-
6 Romanum Poenumque, quos inter belli causa esset, pari robore
7 animorum armorumque concursuros. Scipio ubi haec obstinate
8 credi animaduertit, omnia de industria in eum diem, quo pugna-
9 turus erat, mutauit. tesseram uesperis per castra dedit, ut ante
10 lucem uiri equique curati <et> pransi essent, armatus eques frena-
11 tos instratosque teneret equos. uixdum satis certa luce equitatum
12 omnem cum leui armatura in stationes Punicas immisit; inde con-
13 festim ipse cum graui agmine legionum procedit, praeter opinio-
nem destinatam suorum hostiumque Romano milite cornibus fir-
matis, sociis in mediam aciem acceptis.
- 14 Hasdrubal clamore equitum excitatus ut ex tabernaculo prosiluit
tumultumque ante uallum et trepidationem suorum et procul signa
15 legionum fulgentia plenosque hostium campos uidit, equitatum
16 omnem extemplo in equites emittit; ipse cum peditum agmine
17 castris egreditur nec ex ordine solito quicquam acie instruenda
18 mutat. equitum iam diu anceps pugna erat nec ipsa per se decerni
19 poterat, quia pulsus, quod prope in uicem fiebat, in aciem peditum
20 tutus receptus erat; sed ubi iam haud plus quingentos passus
21 acies inter sese aberant, signo receptui dato Scipio patefactisque
22 ordinibus equitatum omnem leuemque armaturam, in medium accep-

1 castellorum *om.* *V* || speciem *SVRFL* speciem | ui *P* speciem uisu *q*
spiciem λ || praebebant] habentes β || iam *VRF* am *P* || hoc *om.* δ || utri-
que *P* || 2 erat ita *VRFL* ita erat *P\lambda* || pugnaturas *V* pugnaturi $\alpha\gamma\delta$
dimicatu-
3 ros β || agies *P* || 3 romanum poenumque] *L* romanumque λ || belli
ex bellum γ || esset] erat *V* || 4 animorum armorumque] *L* animorumque λ ||
arborumque *P^1*, *corr.* *P^2* || concursuros *ex* incursuros δ || haec *PVF* hoc *R* ||
5 credi *VRF* credita *P* || animaduertit *VRFL* animo aduertit *P* animo ad
uertit λ animum aduertit *Gronouius* || omnia] omni ac *V* || industria *P^1*,
corr. *P^2* induxtria γ || 6 texeram ϵ || uesperis *VRFL* uesteri *P^1* ueteri *P^2\lambda* ||
per] λ , *om.* *L* || 7 curati et ϵ *Lipsius* curati *P* cum raptim *q*, *om.* *SVRF* ||
pransi essent] *q* pransissent *SV* || equaes *P*, *om.* δ || frenatos *usque* ad 8
equos *om.* γ || frenatos] terre enatos *V* || 8 instratosque *P^1* istratosque *P^2*
stratosque *V\alpha\beta\delta\epsilon F* || teneret] cerneret *V* || 9 cum] cui *F* || 10 legionum *ex*
pe-
11 gionum *P* || opionem *P^1*, *corr.* *P^2* oppinionem $\alpha\gamma$ || 11 hostium (*om.* *que*) *F*
|| 12 aciem *om.* δ || 14 turpidationem γ || et *om.* δ || 16 extemplo *V* exemplo δ ||
equites] *P^2* emquites *P^1* immisit *V* mittit *F* || 17 nec] λ nec cum *L* || acie
PSV\alpha\beta\gamma\epsilon F in acie δq || instruenda *PSV\alpha\gamma\delta\epsilon F* struenda βq || 15 mutat]
mittat ϵ || erat] *S* fuit *Fq* || neque *V* || ipsa *usque* ad 19 poterat] *q*, *om.* *SV* ||
decerni poterat per se β || 19 quia *om.* *V* || fiebat] *q* fiebant *S* || 21 haud]
aut γ || quingentos] septingentos ϵ cc β , *om.* *F* || 21 sese *PSV\alpha\gamma\delta\epsilon* se β sese
diuisae *Fq* || aberant inter sese *V* || scipio *om.* δ || 22 omnem *usque* ad 153, 1

tam diuisamque in partes duas, in subsidiis post cornua locat. inde, ubi incipiendae iam pugnae tempus erat, Hispanos — ea 14 media acies fuit — presso gradu incedere iubet; ipse e dextro 15 cornu — ibi namque praeerat — nuntium ad Silanum et Marcium mittit, ut cornu extenderent in sinistram partem, quem ad modum se tendentem ad dextram uidissent, et cum expeditis peditum equitumque prius pugnam consererent cum hoste, quam coire inter se mediae acies possent. ita diductis cornibus cum 17 ternis peditum cohortibus ternisque equitum turmis, ad hoc uelitis, citato gradu in hostem ducebant, sequentibus in obliquum aliis. sinus in medio erat, qua segnius Hispanorum signa incedebant. et iam conflixerant cornua, cum, quod roboris in hostium 19 acie erat, Poeni ueterani Afrique nondum ad teli coniectum uenissent neque in cornua, ut adiuuarent pugnantes, discurrere audent, ne aperirent mediam aciem uenienti ex aduerso hosti. cornua ancipiti proelio urgebantur: eques leuisque armatura <ac> uelites, circumductis alis in latera incurrebant, cohortes a fronte urgebant, ut abrumperent cornua a cetera acie. et cum ab omni parte haudquaquam par pugna erat, tum quod turba Balarium tironumque Hispanorum Romano Latinoque militi obiecta erat; et procedente 2 iam die uires etiam deficere Hasdrubalis exercitum coeperant, oppressos matutino tumultu coactosque, priusquam cibo corpora firmarent, raptim in aciem exire; et ad id sedulo diem extraxerat Scipio, ut sera pugna esset: nam ab septima demum hora peditum

post *P* in *ras*. || 2 unde γ || incipiendae *ex* incipiendae *P* || iam *om.* β || spanos *P* || 3 praesso *P* pressu δ || e *PF*, *om.* *SVR* || detro γ || 4 ibi] *P*² bi *P*¹ || preceperat *ayde* || sillanum *V* β γ *eF* || marcium] marcum *a* β γ m. δ || 5 extenderent] *L* exerat λ || sinistram | partem *PRF* || sinistra parte *SV* || quem] *L* quum λ || 6 dexteram *V* α γ *eF* dextram δ || uidisset γ || excepeditis δ || 7 equitum peditumque δ || cum hoste consererent *V* || 8 mediae *om.* *V* || deductis *RF* || 9 ad hec *V* α β γ *e* || uelitis] auxiliaribus *V* || 11 aliis] alis *V* || aliis in obliquum *F* || hispanorum *om.* *F* || signa ispanorum *V* || incidebant *P* || 12 conflexerant *P*¹, *corr.* *P*² || in hostium acie *VR* in acie hostium *PF* || 13 nondum γ non dum *F* || telli γ || 14 discurrere *VRF* discernere *P* || 15 ne aperirent *VRFL*, *om.* *P* λ || cornua] *P*¹*L* cornu *P*² λ || 16 proelio] bello γ || armature δ || ac *Maduigius em. L. p. 407* et ϵ , *om. libri* || uelites] *L* uelitis β λ || 17 alis] alijs *P* α γ *eF* || 18 arrumperent β || cornua] *P*¹ cornu *P*² β || a *om.* *ayde* || cornu actam atiem *V* || cum] eum γ || 19 pugna] *P*² purga *P*¹ || turba *VRF* pugna *P* || balirum *S* balarium *VRF* || 20 romano latinoque *VRFL* romanoque *P* λ || et] *S*, *om.* ϵ || 21 die (diem δ) uires etiam *VRFL*, *om.* *P* λ || exercitui *V* || 23 raptim *om.* γ || et *VL*, *om.* *PRFL* || die δ || extraserat γ extrasserat *F* || 24 esset pugna *V* || a ϵ *F*

4 signa cornibus incucurrerunt, ad medias acies aliquanto serius peruenit pugna, ita ut prius aestus a meridiano sole laborque standi sub armis et simul fames sitisque corpora adficerent, quam manus cum 5 hoste consererent. itaque steterunt scutis innixi. nam super cetera elephanti etiam, tumultuoso genere pugnae equitum ueliturque; et leuis armaturae consternati, e cornibus in mediam aciem sese 6 intulerant. fessi igitur corporibus animisque rettulere pedem, ordines tamen seruantes, haud secus quam si imperio ducis cederent 7 integra acie. sed cum eo ipso acrius, ubi inclinatam sensere rem, uictores se undique inueherent, nec facile impetus sustineri posset, 8 quamquam retinebat obsistebatque cedentibus Hasdrubal, ab tergo esse collis tutumque receptum, si modice se reciperent, clamitans, 9 tamen uincente metu uerecundiam, cum proximus quisque hostem cederet, terga extemplo data, atque in fugam sese omnes effuderunt. 10 ac primo constituere signa in radicibus collium ac reuocare 11 in ordines militem coeperant cunctantibus in aduersum collem erigere aciem Romanis; deinde, ut inferri inipigre signa uiderunt, 12 integrata fuga in castra pauidi compelluntur. nec procul uallo Romanus aberat, cepissetque tanto impetu castra, ni se ex uehementi sole, qualis inter grauis imbre nubes effulget, tanta uis aquae

1 incucurre|runt *P* concurrerunt *SVRF* incurrerunt *q* || 2 pugna ita ut *SVRF* pugnaui *P*¹ pugnavit *P*² pugna ut *q* || sole] *L* solet *P* sol *λ* || latorque *γ* || standique *V* || 3 famis *δ* || afficerent *VR* || quam usque ad 4 steterunt *om.* *γ* || 4 itaque *VαβδεFL* ita *Pλ* || scutis] *P*² sicutis *P*¹ || innixi] inuixi *γ* || nam] iam *Weissenbornius* || 5 elephanti *γ* || etiam] quoque *V* || tumultuose *β* || pugnae *ex* pugnase *P* || ueliturque] peditumque *αβγδ* || 6 e] et *γ* || in *om.* *ε* || sese *P*² *VR* esse *P*¹ || 7 fessi] *P*² fesi *P*¹ || rettulere *R* || 8 cederent integra acie *Weissenbornius* cede|rent integra (integre *F*) acies *PF* cederet integra acies *VR* || 9 agri]us *P* || sensere rem; *Gronovius* sensere *RF* et corr. *ex* senserem *P* censere *V* || 10 uictore *δ* || facile] *L* fragile *P*¹ fragile *P*² fragile facile *λ* || impetus *om.* *R* || substitueri *ad* || possent *β* || 11 a *εF* || 12 colles *εF* || 13 uerecundiam *om.* *δ* || cum] tum *δ* || proximus] *Lq* proximi *S* proximus *α* proximo *λ* || quisque usque ad 15 ac primo] *L*, *om.* *λ* || corruptam sententiam ut emendarent, proximum (sibi add. *Maduigius praef. edit. p. XV sq.*) quisque hostem crederet proposuit *Kindscher act. gymn. VII 656*, proximus quisque hosti primus cederet *conicit Weissenbornius* || 14 extemplo *L* || omnes sese *FL* || effuderunt] *ras.* *ex* effunderunt *P* effunderunt *F* || 15 constituere *Duker* consistere libri || signa] *L* signa *P* signa *λ* || ac] *L* hac *λ* || 16 militem *ex* militem *V* || coeperant *Pβ* ceperunt *V* ceperat *αγδεFL* || cunctantibus *Vδ* cunctantibus *γ* || 17 deinde ut *SVRF* deinde *P*¹ inde *P*² inde ut *q* || inipigre *VβγδεF* || 18 in]tegra *P* || 19 aberant *P*¹, corr. *P*² || cepissetque *VR* cepissent]que *P* || ni se *P*¹ nisi *P*² *VRFL* || 20 inter] inte *δ* || graues *VαβγδεF* graues *ex* grauis *δ* || imbres *P* himbre *β*

deiecisset, ut uix in castra sua receperint se uictores, quosdam
etiam religio ceperit ulterius quicquam eo die conandi. Cartha- 12
ginienses, quamquam fessos labore ac uulneribus nox imberque ad
necessariam quietem uocabat, tamen, quia metus et periculum ces- 13
sandi non dabat tempus, prima luce oppugnaturis hostibus castra,
saxis undique circa ex propinquis uallibus congestis augment uallum,
munimento sese, quando in armis parum praesidi foret, defensuri.
sed transitio sociorum, fuga ut tutior mora uideretur, fecit. prin- 14
cipium defectionis ab Attene regulo Turdetanorum factum est: is 15
cum magna popularium manu transfugit; inde duo munita oppida
cum praesidiis tradita a praefectis Romano. et ne latius inclinatis 16
semel ad defectionem animis serperet res, silentio proximae noctis
Hasdrubal castra mouet.

Scipio, ut prima luce qui in stationibus erant rettulerunt 16
profectos hostis, praemisso equitatu signa ferri iubet; adeoque 2
citato agmine ducti sunt, ut, si uia recta uestigia sequentes issent,
haud dubie adsecuturi fuerint; ducibus est creditum breuius aliud
esse iter ad Baetim fluuium, ut transeuntis adgrederentur. Has- 3
drubal clauso transitu fluminis ad Oceanum flectit, et iam inde
fugientium modo effusi abibant. itaque ab legionibus Romanis ali-
quantum interualli fecit, eques leuisque armatura nunc ab tergo 4
nunc ab lateribus occurrendo fatigabat morabaturque; sed cum ad 5
crebros tumultus signa consisterent et nunc equestria nunc cum
uelitibus auxiliisque peditum proelia consererent, superuenerunt

1 deiecisset *Pl* deiecta esset *VRFL* || receperint *Paydes* recipere
SVBF || 2 ceperit] *q* ceperat *S* cepit *β* || 3 fesso *δ* || imberque *β* || 4 quia]
q: *V* || et] aut *αβδε* ac *γ* || 6 congestis *ex* gestis *V* || 7 munimentis *αβγ*
munientes *δ* || quando] quam *γ* quoniam *ε* || praesidi *P¹* praesidii *P²VRFL* ||
defensuri forent *δ* || 8 set *α* || mora *ex* mara *δ* || facit *F* || 9 ab] a *αδε* || attene
Pl tenne *VR* attenne *FL* || turdetanorum *P¹*, corr. *P²* turditanorum *Vγ²*
tuditanorum *R* || factum] *L* factus *Pl* || 10 popularium] *L* populorum *V*
popularium *λ* || 11 praefectis] *L* perfectis *λ* || inquinatis *VR* || 12 animis
om. *V* || sereretur *V* || noctis] *P²* nectis *P¹* || 14 ut *om.* *R* || rettulerunt *VR* ||
15 hostes *αβδεF* || 16 ducti] *S* educti *q* || hissant *P* || 17 adsequituri *P*
assecuturi *VRFL* || ducibus *PSVR* sed ducibus *Fq* || aliud] *L* illud *δ* alius *λ* ||
18 ad] a *γ* || boetim *V* bathim *β* batim *ε* || transeuntis *VRFL* || adgrederentur
VαβδεF aggrederentur *γ* || 19 plectit *P* || etiam *VaydesF* et (*om.* iam) *β* ||
20 effusi *om.* *γ* || abibant] *L* abbant *λ* || itaque *Pl* idque *VRFL* || ab
legionibus romanis aliquantum *Pq* aliquantum ab (*a adeF*) legionibus ro-
manis *GVRFL* || 21 ab tergo] *L* a tergo *sFL* || 22 a lateribus *adeF* || occu-
rendo *γ* || sed] et *Maduigius em.* *L. p. 407* || 23 crebro *P* || 24 auxiliis-
que *P²VRFL* auxiliisque *P¹*

6 legiones. inde non iam pugna sed trucidatio uelut pecorum fieri,
donec ipse dux fugae auctor in proximos collis cum sex milibus
7 ferme semernium euasit; ceteri caesi captique. castra tumultuaria
raptim Poeni tumulto editissimo communierunt atque inde, cum
hostis nequiquam subire iniquo ascensu conatus esset, haud diffi-
8 culter sese tutati sunt. sed obsidio in loco nudo atque inopi uix
in paucos dies tolerabilis erat; itaque transitiones ad hostem fie-
bant. postremo dux ipse nauibus acceptis — nec procul inde
9 aberat mare — nocte relicto exercitu Gadis perfugit. Scipio fuga
ducis hostium audita decem milia peditum mille equites relinquit 10
Silano ad castrorum obsidionem; ipse cum ceteris copiis septuagen-
simis castris protinus causis regulorum ciuitatumque cognoscendis,
ut praemia ad ueram meritorum aestimationem tribui possent, Tar-
11 raconem rediit. post profectionem eius Masinissa cum Silano clam
congressus, ut ad noua consilia gentem quoque suam oboedientem 11
12 haberet, cum paucis popularibus in Africam traiecit, non tam eui-
denti eo tempore subitae mutationis causa, quam documento post id
tempus constantissimae ad ultimam senectam fidei, ne tum quidem
13 eum sine probabili causa fecisse. Mago inde remissis ab Hasdrubale
nauibus Gadis petit; ceteri deserti ab ducibus, pars transitione,
pars fuga dissipati per proximas ciuitates sunt, nulla numero aut
14 uiribus manus insignis. hoc maxime modo ductu atque auspicio

1 iam *ex* omnia iam *V* || fieri pecorum *γ* || 2 dux *P²VR* dua *P¹* dux
et *F* || autor *δF* || colles *αβεF* et *ex* colles *δ* || milli bus *PβF* || 3 semer-
mium *P¹G* semiermium *P²RFγ* eneruium *V* || euasint *γ* || celeri | caeci *P¹*,
corr. *P²* || captiquae *P* || 4 in tumulto *V* || communierunt *βF* cum munie-
runt *ε* || 5 hostis *Pq* hostes *SVRF* || nequiquam *VR* || accessu *V* as-
sensu *γ* || conatus esset *Pq* conati essent *SVRF* || difficiliter se *δ* || 7 tolle-
rabilis *Vα* || erat] *ex* errat *γ* esset *δ* || hostem *PSVF* hostes *Rq* || 8 postremo
ex postromo *δ* || dux ipse *Pq* ipse dux *GVR* || acceptis *P²VR* acci-
pitis *P¹* accitis *Weissenbornius* || 9 gades *F* || 10 audita] *L* indita *Pα* ||
millia *PF* || mille equites] milites *γ* || relinquit *PSVαβγF* reliquit *δq* ||
11 sillano *VβεF* || septuagesimis *VαβδεF* septuagessimis *γ* || 12 causis] *P¹*,
1 a *P²* supra c addita nunc deleta] ciuitatumque *VR* || 13 ad ueram *PR*
aduersus *V* ad conuersam *F* extimationem *VαβγεF* existimationem *δ* ||
taraconem *Vβδ* terraconem *αε* teraconem *γ* || 14 profactionem *P* || massi-
nissa *αβγδF* || sillano *VβεF* || 16 non tam] *L* non tan *γ* notam *λ* || 17 eo
VRFL. *om.* *Pα* illo conicit *Weissenbornius* || 18 constantissima *Duker* ||
ultima *ad* || senectam *om.* *γ* || fide *Inker* || 20 neuibus *P¹*, *corr.* *P²* ||
gadiis *P* gades *αδεF* || petit *P* petiit *VR* || ceteri *P* a *εF* || pars transi-
tione *ex* transitione pars *F* || 21 pars *VRFL*, *om.* *Pα* || dissipati *VR* ||
nulla] nulla manu *F* || numero] minor *δ* || 22 manus *om.* *F* || insignes *F* ||
hoc] haec *P* || modo *om.* *β*

P. Scipionis pulsi Hispania Carthaginienses sunt, quarto decimo anno post bellum initum, quinto quam P. Scipio provinciam et exercitum accepit. haud multo post Silanus debellatum referens 15 Tarraconem ad Scipionem rediit.

5 L. Scipio cum multis nobilibus captiuis nuntius receptae Hi- 17
spaniae Romam est missus; et cum ceteri laetitia gloriaque ingenti 2
eam rem uulgo ferrent, unus, qui gesserat, inexplibilis uirtutis
ueraeque laudis, paruum instar eorum, quae spe ac magnitudine
animi concepisset, receptas Hispanias ducebat: iam Africam ma- 3
10 gnamque Carthaginem et in suum decus nomenque uelut consum-
matam eius belli gloriam spectabat. itaque praemoliendas sibi ratus 4
iam res conciliandosque regum gentiumque animos, Syphacem
primum regem statuit temptare. Masaesuliorum is rex erat: Ma- 5
saesulii, gens affinis Mauris, in regionem Hispaniae maxime qua
15 sita Noua Carthago est spectant. foedus ea tempestate regi cum 6
Carthaginensibus erat; quod haud grauius ei sanctiusque quam 7
uulgo barbaris, quibus ex fortuna pendet fides, ratus fore, oratorem
ad eum C. Laelium cum donis mittit. quibus barbarus laetus, et 8
quia res tum prosperae ubique Romanis, Poenis in Italia aduersae,
20 in Hispania nullae iam erant, amicitiam se Romanorum accipere

1 p. Fr. P proconsulis SR_q pro consulis V || scipionis om. δ || 2 quinto PRFL_λ quintum VL || quam Pβ postquam ayδsF, om. V || p. scipio F re-
cipio P¹ recipi P²λ proconsul (procon_s L) scipio SRL pro consule scipio V,
om. q || 3 sillanus VβγsF || 4 tarraconem Vβγδ terraconem s || 5 l.] liuius
ayδs || captiuis PβFq captis SVadē et ex capteis γ || receptae ex re-
ceptas P || 6 et] et | et s sed Maduigius cm. L. p. 407 || cum om. γ || lae-
titia] P¹ laetiti P² || gloria (om. que) δ || 7 ferent γ || unus] iunius s || in-
explibilis γ || 8 paruum PαβγsF parum δ haud paruum V || instar] iustam δ ||
ac] L ag Pλ || 9 ducebat] L dicebat Fλ || 10 et om. β || consummatam αβγsF
et ex consummatamque V || 11 sperabat s || praemoliendas VRF prae-mo-
lienda P praemoliendam Gronouius || 12 res VRF re P rem Gronouius ||
iam res ex res iam δ || res conc.] reconciliandosque L reconciliandos λ ||
gentiumque] ac gentium V || 13 primum] L primum λ || temptare] L et ex
tentare δ tentare VβsF temperare λ || masae-suliorum P masessulorum Vαβγ
massessulorum δ masessulorum s massessulorum F || rex erat ex erat rex
erat V || masaesuli PVαβ massesuli γ massessuli δF masessuli s || 14 af-
finis RF afficus V || in om. VR || maximae P || 15 cartagoque est γ || regi
cum Pαβγs regium VFL cum δ res cum λ || 16 haud] aut Vγ || ei (ois
ayδs) sanctiusque PRF eis (ei L) antiquiusque VL ei santiusque λ || 17 fides
pendet V || oratorem VRF L orationem Pλ || 18 c. PR g. V gaium F ||
laelium] L lilium λ || 19 quia] qui ayδs || tuum P || ubiquae P || poenis SVI:
poenis autem PFq || in italia] italie γ || aduersae ex aduersis γ || 20 in om.
Vayδs || nulla V mille α mile γ || iam PFL etiam R tam λ, om. V || erat V ||
accipere romanorum VR

annuit: firmandae eius fidem nec dare nec accipere nisi cum ipso
 9 coram duce Romano. ita Laelius in id modo fide ab rege accepta,
 10 tutum aduentum fore, ad Scipionem redit. magnum in omnia
 momentum Syphax adfectanti res Africae erat, opulentissimus eius
 terrae rex, bello iam expertus ipsos Carthaginiensis, finibus etiam 5
 regni apte ad Hispaniam, quod freto exiguo dirimuntur, positis.
 11 dignam itaque rem Scipio ratus, quae, quoniam aliter non posset,
 magno periculo peteretur, L. Marcio Tarracone, M. Silano Cartha-
 gine Noua, quo pedibus ab Tarracone itineribus magnis ierat, ad
 12 praesidium Hispaniae relictis, ipse cum C. Laelio duabus quinquere- 10
 mibus ab Carthagine profectus tranquillo mari plurimum remis,
 13 interdum et leni adiuuante uento in Africam traiecit. forte ita
 incidit, ut eo ipso tempore Hasdrubal pulsus Hispania, septem
 triremibus portum inuectus, ancoris positus terrae adplicaret naues,
 14 cum conspectae duae quinqueremes, haud cuiquam dubio, quin 15
 hostium essent opprimique a pluribus, priusquam portum intra-
 rent, possent, nihil aliud quam tumultum ac trepidationem simul
 militum ac nautarum nequiquam armaque et naues expedientium
 15 fecerunt. percussa enim ex alto uela paulo acriori uento prius
 in portum intulerunt quinqueremes, quam Poeni ancoras moli- 20
 16 rentur; nec ultra tumultum ciere quisquam in regio portu audebat.

1 firmandae *P⁴RL* firman|das *P¹* firmandam *VFL* || 2 ita usque ad 3
 redit *om. γ* || ita ex posse ita *β* || laelius *L* lilius *λ* || a rege *εF* || 3 re|dit *P²φφ*
 rediit *SGVαβδ_εF* || 4 adfectanti *PL* affectanti *Vβ_εF* affectanti *γ* affientanti *α*
 assentanti *δ* adfectandi *λ* || res *PRλ* rex *VFL* || africae (affrice *Vγδ_ε*) erat
GVR erat africae *PFφ* || opulentissimus *γ* || 5 rex *SVR*, *om. PFφ* || cartha-
 ginensis *V* carthagini|enses *PRF* || etiam] eius *V* || 6 apte] aperte *γδ* ||
 quod] *SL* qua *φ* quo *λ* || dirimitur *V* || 7 dignam] digna ui *δ* || rem] irem *γ* ||
 aliter non *V* non | aliter *PyF* et ex non alter *β* non alter *αδ_ε* || 8 l. *om. γ* ||
 tarracone] ex terracone *ε* taracone *Vβ* || m. *PSVαβγ_ε* marco *δ*, *om. Fφ* ||
 silano *P²αδ* silano cartha|gine silano *P¹* sillano *Vβγ_εF* || 9 pedibus] *L*
 dibus *λ* || a *δ_εF* || tarracone] *L* tha|rachone *P* taracone *Vβγ* tarraco *λ* ||
 magnis itineribus *β* || 10 hispaniae] *L* hspanie *λ* || c. *PR* g. *VF* || 11 a *εF* ||
 plurimum *VRF* || 12 et interdum *β* || leui *αβγ* || adiuuante *PFφ* iuuante
SVR || in *om. VR* || 13 pulsus asdrubal *V* || hispania ex italia hispania *ε* ||
 14 (Sigae) portum coll. *Plin. n. h. V 2, 19 conicit Wesenbergius Tidskrift*
IX 282 || applicarent *V* applicaret *αγδ_εF* appelleret *β* || 15 cum] dum *δ* ||
 conspectae] *L* consectae *P* conseute *λ* || duo *P* || haud cuiquam] *L* huncui-
 quam *P¹* hunc | quam *P²λ* haud quicquam *γ* || haud dubio cuiquam *ε* ||
 16 intrassent *V* || 18 nequiquam *RF* ne quicquam *V* || 19 facerent *δ* || per-
 cusse *V* || uela *αβγδF* uella *ε* ue *P* uel *V* || acriore *VR* || 20 mollirentur *V* ||
 21 ne *P* || tumultum] *φ* tumultum *S* || ciere *ras. ex* clere *P* aegere *S*
 agere *VR* edere *Fφ* clare ciere *L* clere ciere *λ* || quisquam] *φ* quisquis-

ita in terram prior Hasdrubal, mox Scipio et Laelius egressi ad regem pergunt. magnificumque id Syphaci — nec erat aliter — 18 uisum, duorum opulentissimorum ea tempestate duces populorum uno die suam pacem amicitiamque petentis uenisse. utrumque in 2 5 hospitium inuitat; et quoniam fors eos sub uno tecto esse atque ad eosdem penates uoluisset, contrahere ad colloquium dirimendarum simultatum causa est conatus, Scipione abnuente aut priuatum sibi ullum cum Poeno odium esse, quod colloquendo finiret, aut de re publica se quicquam cum hoste agere iniussu senatus 10 posse. illud magno opere tendente rege, ne alter hospitum exclusus mensa uideretur, ut in animum induceret ad easdem uenire epulas, haud abnuuit; cenatumque simul apud regem est, et eodem 5 etiam lecto Scipio atque Hasdrubal, quia ita cordi erat regi, accubuerunt. tanta autem inerat comitas Scipioni atque ad omnia 6 15 naturalis ingeni dexteritas, ut non Syphacem modo, barbarum insuetumque moribus Romanis, sed hostem etiam infestissimum facande adloquendo sibi conciliarit; mirabilioremque sibi eum uirum 7 congresso coram uisum prae se ferebat quam bello rebus gestis, nec dubitare, quin Syphax regnumque eius iam in Romanorum 8 20 esset potestate: eam artem illi uiro ad conciliandos animos esse. itaque non quo modo Hispaniae amissae sint quaerendum magis 9 Carthaginiensibus esse, quam quo modo Africam retineant cogitandum. non peregrinabundum neque circa amoenas oras uagantem 10

quam *S* quicquam *β* || audebant *β* || 1 ita] *S* itaque *q* || in terram (terra *S*) prior *PSVR* prior in terram *Fq* || scipio] *P^a* caepio *P^a* || laelius] *L* lilii *λ* || 2 aliter] *S* alter *γ* alias *q* || 3 oppulentissimorum *γ* || 4 die] diem | diem *γ* || petentes *VαβδεF* || 5 hospitium] *P^a* hostium *P^a* || et *PFq*, om. *SVR* || eos] eo *P* || recto *γ* || atque] ac *β* || 6 ad] in *R* || eodem *δ* || ad *PFqλ* in *SVRL* || colloquium *VRf* || dirimendarum *ex* dirimēdorum *P^a* dirimēdorum *P^a* || 7 simultatum *VRf* || aut *γ* haud *PVαβδεF* || priuatum *VF* || 8 colloquendo *VRf* || 9 se quicquam *GVR* quicquam se *Pq* || se cum hoste agere quicquam *F* || in iussu *V* ni iussu *δ* || 10 illud] *q* illuc *S* 'habere uidetur' || magnopere *VβγδεF* || tendente *PSVRf*, sed in *P* ultima syllaba in *ras.* litterarum ea, contendente *q* || hospitio *F* || 11 uidetur *P* || ad om. *F* || easdem *VRfL* aedem *Pλ* || 12 et *PFq*, om. *SVR* || 14 autem] aut *α* || inerat *ras.* *ex* inierat *P* || adq. *P* || 15 ingenii dexteritas *VRfL* ingenio] exteritas *P* ingenii exteritas *λ* || 17 alloquendo *VRf* || conciliarit *S* conciliauit *V* conciliaret *PRfq* || mirabilioremque *PFq* mirabiliorem *SVR* || uirum *PFq*, om. *SVR* || 18 uisū *ex* uiso *V* || pre *P* || 19 iam *PFq*, om. *SVR* || in] *L*, om. *λ* || 20 esset *VαβδεF* esse *δ*, om. *γ* || uiri *P* || 21 hispaniae amissae sint *PFq* hispania amissa sit *GVR* || amissae] *L* amississe *λ* || <reciperandae> sint *Wachendorfius obs. L. p. 19 sq.* || querendum *P* || 22 esset *γ* || quo om. *V* || 23 non om. *γ* || peregrinabundum *ex* peregrina-

- tantum ducem Romanum relictā prouincia nouae dicionis, relictis exercitibus, duabus nauibus in Africam traiecisſe et commiſſiſſe ſeſe in hoſtilem terram, in poteſtatem regiam, in fidem inexpertam, 11 ſed potiundae Africae ſpem adfectantem. hoc eum iam pridem uolutare in animo, hoc palam fremere, quod non, quem ad modum 12 Hannibal in Italia, ſic Scipio in Africa bellum gereret. Scipio foedere icto cum Syphace profectus ex Africa dubiisque et plerumque ſaeuis in alto iactatus uentis die quarto Nouae Carthaginis portum tenuit.
- 19 Hispaniae ſicut a bello Punico quietae erant, ita quasdam 10 ciuitates propter conſcientiam culpaē metu magis quam fide quietas eſſe apparebat, quarum maxime inſignes et magnitudine et noxa 2 Iliturgi et Caſtulo erant. Caſtulo cum proſperis rebus ſocii fuiſſent, poſt caeſos cum exercitibus Scipiones defecerant ad Poenos; Iliturgitani prodendis, qui ex illa clade ad eos perfugerant, interficien- 13 diſque ſcelus etiam defectioni addiderant. in eos populos primo aduentu, cum dubiae Hispaniae eſſent, merito magis quam utiliter 4 ſaeuitum foret; tunc iam tranquillis rebus quia tempus expetendae poenae uidebatur ueniſſe, accitum ab Tarracone L. Marcium cum tertia parte copiarum ad Caſtulonem oppugnandum mittit; ipſe 20 cum cetero exercitu quintis fere ad Iliturgin caſtris peruenit. 5 clauſae erant portae omniaque inſtructa et parata ad oppugnationem

bundus δ || oras ϵx horas γ horas ϵ || uagantem] L et ϵx uagantum δ uacantem $P\lambda$ || 1 dictionis $\alpha\gamma$ || 2 nauibus VRF , $om.$ $P\lambda$ || et commiſſiſſe ſeſe F et commiſſiſſe (comiſſiſſe V) ſe $V\beta\gamma\delta$ et commiſſiſſiſſe ſeſe $\alpha\epsilon$ ſeſe P || 3 terram] λ terram commiſſiſſe L || in poteſtatem regiam VRF regiam in poteſtatem L regiam $P\lambda$ || 4 ſpem] q ſpe S || adfectantem S affectante V affectantem RFq || 5 uolitare δ || 6 italia] L italiam λ || 7 plerumque] $P^1SV\alpha\beta\delta\epsilon F$ plerum γ plerisque q || 8 ſaeuis] L ſecans $F\lambda$ | uentis] L uento λ || nouae P^1 noue P^2 || 10 ſicutut P || a $om.$ VR || quietae] L quieta $P\lambda$ || 11 ciuitates] L ciuitatis λ || propter] prope γ || metu magis quam fide propter conſcientiam culpe β || 12 quarum] ϵx quarum eſſe γ quam δ || maxime VRF || 13 iliturgi $P^1V\alpha\beta\gamma\delta F$ illiturgi S iliturgia ϵ illiturgum q : caſtulo] S caſtulonenses q || ſocii ϵx ſociis V || 14 poſt $om.$ δ || ceſo δ || defecerant P defecerat $SV\alpha\beta\gamma\delta F$ et ϵx defecerant ϵ || iliturgitani] L iliturgini γ iliturgitani δ illi turgitani λ || 15 prodendis $om.$ δ || interſciendis- que V || 16 ſcelus etiam defectioni] q , $om.$ SV || defectioni] $ras.$ ϵx defectionis γ defectionis $\alpha\delta\epsilon F$ || in] hi δ || eos] V^2 eis F^1 || 17 eſſent] eſſet α || 18 tunc iam Pq tunicam S tu cā (= tum cauſa) V tum iam R et tunc iam F || expectende γ || 19 poene P || uidebatus δ || a $\delta\epsilon F$ || tarracone $V\beta$: 1] lucium L lucius λ || 20 caſtulonem F || oppugnandum] G oppugnandam q || 21 cum $om.$ P^1 || 22 ferro P^2 ferre P^2F , $om.$ β || iliturgin PF illiturgia G illiturgitani λ illiturgum β illiturgum q || 22 et $om.$ F

arcendam: adeo conscientia, quid se meritos scirent, pro indicto
eis bello fuerat. hinc et hortari milites Scipio orsus est: ipsos 6
claudendo portas indicasse Hispanos, quid ut timerent meriti essent.
itaque multo infestioribus animis cum eis quam cum Carthaginien-
sibus bellum gerendum esse; quippe cum illis prope sine ira de 7
imperio et gloria certari, ab his perfidiae et crudelitatis et sceleris
poenas expetendas esse. uenisse tempus, quo et nefandam com- 8
militonum necem et in semet ipsos, si eodem fuga delati forent,
instructam fraudem ulciscerentur, ut in omne tempus graui docu-
mento sancirent, ne quis umquam Romanum ciuem militemue in
ulla fortuna opportunum iniuriae duceret. ab hac cohortatione 9
ducis incitati scalas electis per manipulos uiris diuidunt; partitoque
exercitu ita, ut parti alteri Laelius praeesset legatus, duobus simul
locis ancipiti terrore urbem adgrediuntur. non dux unus aut 10
plures principes oppidanos, sed suus ipsorum ex conscientia culpae
metus ad defendendam impigre urbem hortatur; et meminerant et 11
admonebant alios supplicium ex se, non uictoriam peti; ubi quis-
que mortem oppeteret, id referre, utrum in pugna et in acie, ubi
Mars communis et uictum saepe erigeret et affligeret uictorem,
an postmodo, cremata et diruta urbe, ante ora captarum coniugum 12
liberorumque, inter uerba et uincula, omnia foeda atque indigna

1 conscientia] consciam δ || quod V qui δ || merito δ || 2 iis $V\beta\gamma\delta$
hiis αF his ϵ || ortari $\alpha\gamma$ || est $om.$ F || 3 claudendo VR claudēdos PS
claudendis ρ || quid] L qui λ || meriti es]sent PRF mentis esset V || 4 cum] L ,
 $om.$ λ || iis $V\gamma\delta$ hiis αF his $\beta\epsilon L$, $om.$ λ || 5 sine] L sinc P sin λ || ira] L ,
 $om.$ λ || prope sine ira] S sine ira prope ρ || 6 his $P\beta\delta$ iis $V\gamma\epsilon$ hiis αF ||
7 expectendas γ || esse uenisse] SL seuenisse P^1 euenisse P^2 esse eue-
nisse ρ || 8 necem] L necet λ || in semet ipsos $\alpha\beta\gamma\delta$ insemetinip[sos] P^1 in-
semetiip[sos] P^4 semetipsos $V\epsilon L$ se metipsos F insemet et inip[sos] λ || si]
sic P || forent] essent δ || 9 fraudem VRL tradem P^1 stragem P^2 fraudem
strage F stagem λ || ulciscerentur γ || in $om.$ VR || documento ex dom-
cumento V || 10 sancirent ex sanctirent P || untquam P^1 ūquam P^4 ||
militemue] PL militemque $VRFL$ || in nulla $V\alpha\gamma\delta\epsilon L$ inulla λ || 11 opor-
tunum $V\alpha\gamma\delta\epsilon F$ || hanc P || adhortatione V hortatione $\beta\delta\epsilon F$ ortatione γ
ortatione α || 12 citatis $\gamma\delta$ || scallas γ || uiros V || partitoque $VRFL$ par-
tito] PL || 13 alteri (ipse scipio, alteri) $Alanus$ $em.$ $L.$ I 46 || duobus ex
duobus V || 14 aggrediuntur $V\beta\delta\epsilon F$ agrediuntur $\alpha\gamma$ || 15 plures] duo γ ||
oppidanos P^1 , $corr.$ P^2 || suos] SL suos P sua ρ suo λ || ex $SVRFL$,
 $om.$ P^1 || 16 metus] S metu ρ || impigre $V\beta\gamma\delta\epsilon F$ || hortantur V ortatur γ ||
admonebant $\alpha\gamma$ monebant F || alios $om.$ VR || quisque] L quidque PL ||
ars] P^1 p[er]na P^1 || 19 ars V || communis δ || eligeret V || affligeret VR ||
do V postmodum F || cremata] crebata P^1 crabata P^2 congre-
nata λ || 21 berbera P

13 passi exspirarent. igitur non militaris modo aetas aut uiri tantum,
sed feminae puerique supra animi corporisque uires adsunt, propugnantis
tela ministrant, saxa in muros munientibus gerunt.
14 non libertas solum agebatur, quae uirorum fortium tantum pectora
acuit, sed ultima omnibus supplicia et foeda mors ob oculos erat. 5
accendebantur animi et certamine laboris ac periculi atque ipso
15 inter se conspectu. itaque tanto ardore certamen initum est, ut
domitor ille totius Hispaniae exercitus ab unius oppidi iuuentute
16 saepe repulsus a muris laud satis decore proelio trepidarit. id
ubi uidit Scipio, ueritus, ne uanis tot conatibus suorum et hostibus 10
cresceret animus et segnior miles fieret, sibimet conandum ac par-
tem periculi capessendam esse ratus, increpita ignauia militum
ferri scalas iubet et se ipsum, si ceteri cunctentur, escensurum
17 minatur. iam subierat laud mediocri periculo moenia, cum clamor
undique ab sollicitis uicem imperatoris militibus sublatus scalaeque 15
19 multis simul partibus erigi coeptae; et ex altera parte Laelius in-
stitit. tum uicta oppidanorum uis, deiectisque propugnatoribus
occupantur muri; arx etiam ab ea parte, qua inexpugnabilis uide-
20 batur, inter tumultum capta est. transfugae Afri, qui tum inter
auxilia Romana erant, et oppidanis in ea tuenda, unde periculum 2
2 uidebatur, uersis et Romanis subeuntibus, qua adire poterant, con-

1 expirarent *VRF* || uiri tantum] uiril^{is} δ || 2 supra ε super *VRF* ||
corporis (*om. que*) *V* || assunt *EF* || propugnantis *R* pugnan^{tibus} *Pl* op-
pugnantis *VF* obpugnantis *L* || 3 tella γ || ministrat *P*¹, *corr. P*².
munientibus] iminentibus ε || 4 libertas] φ liberata *S* || solum *P* sola *SVRF*
|| agebatur quae] *Lq* alebatur quae *S* angebat quae *ras. c.c.* angebatur quae β
agebaturque λ || uirorum] uictorum *V* || pectore *P*¹, *corr. P*² || 5 accuit α ||
omnibus *VRF* omnium *P* || ob] ab *V* || 6 accendebantur] *L* accedebantur λ ||
7 conspectu] *P*² conspectu *ca* cunpectu *P*¹ || 8 domitor ille totius hispanie
exercitus *L*, *om. l* || 9 muris] muneris *V* || trepidarit *S β F* trepidaret *Pq*
trepidant *Vad ε* || 10 tot *SVRF*, *om. Pql* || conatib-] suorum et hosti-
bus *P* conatibus *SV* suorum conatibus hostium *R* conatibus suorum
hostium *F* conatibus suorum hostibus φ || 11 ac *SR* ad *Pq* hanc *VF* ||
12 capessendam $\alpha\gamma$ || 13 ferre *VR* || scallas γ || et *PFq*, *om. GVR* || cun-
tentur δ contenant *V* || es'censurum *P* ostensurum *V* ascensurum *ap δ EF*
ascenssurum γ || 14 subierat] *L* sub erat λ || 15 a δ *EF* || sollicitis *pdF* ||
sublatis δ || scalaeque γ || 16 partibus simul *F* || erigi partibus δ || laelius]
1. δ || institit tum (tunc *V*) *SFR* instatum *P* instat tum *Fq* || 17 uicto *V* ||
uis] λ ui *L* || diiectisque *P* || uis deiectisque] φ exercitui *S* exercitu *V* ||
18 occupantur usque ad inexpugnabilis *om. F* || qua φ et *ras. ex* quae *P* quae
SVR || in expugnabilis *V* || 19 cepta δ || inter] *P*² intem *P*¹ || 20 auxilia] *L*
axilia λ || ea tuenda *P*¹ tuenda *P*² || 21 subeuntibus *SVRF* subeuntibus
s.c.tr. *P* subeuntibus] *SV* moenia φ subeuntibus contra *Alsche/skins* ||
qua] *ca* quam *P*

spexerunt editissimam urbis partem, quia rupe praealta tegebatur, neque opere ullo munitam et ab defensoribus uacuam. leuium 3 corporum homines et multa exercitatione pernecium clauos secum ferreos portantis, qua per inaequaliter eminentia rupis poterant, 5 scandunt. sicubi nimis arduum et leue saxum occurrebat, clauos 4 per modica interualla figentes cum uelut gradus fecissent, primi 5 insequentis extrahentis manu, postremi subleuantis eos, qui prae se irent, in summum euadunt; inde decurrunt cum clamore in urbem iam captam ab Romanis. tum uero apparuit ab ira et ab odio 6 10 urbem oppugnatam esse. nemo capiendi uiuos, nemo patentibus ad direptionem omnibus praedae memor est; trucidant inermis iuxta atque armatos, feminas pariter ac uiros; usque ad infantium caedem ira crudelis peruenit. ignem deinde tectis iniciunt ac 7 diruunt quae incendio absumi nequeunt; adeo uestigia quoque 15 urbis extinguere ac delere memoriam hostium sedis cordi est.

Castulonem inde Scipio exercitum ducit, quam urbem non 8 Hispani modo conuenae, sed Punici etiam exercitus ex dissipata passim fuga reliquiae tutabantur. sed aduentum Scipionis prae- 9 uenerat fama cladis Iliturgitanorum, terrorque inde ac desperatio 20 inuaserat; et in diuersis causis cum sibi quisque consultum sine 10 alterius respectu uellet, primo tacita suspicio, deinde aperta discordia secessionem inter Carthaginenses atque Hispanos fecit. his 11 Cerdubelus, propalam deditionis auctor, Himilco Punicis auxiliari- bus praeerat; quos urbemque clam fide accepta Cerdubelus Ro-

1 partis *P* || quia *SV* quae *PRFq* || 2 et *om.* *δ* || a *εF* || 3 pernecium *V* || 4 fereos *γ* || portantes *VRFL* || quia *V* || per *om.* *V* || in equaliter *V* inaequaliter *s* || 5 scandendum *V* || sicubi *P* sic ubi *V* || leue *Vβ* || occurrebat || *L* occurrebat *γ* occurrebant *λ* || 6 figentes *γ* || 7 insequentis *S* insequentes *VRFL* sequentis *P* sequentes *ρλ* || extrahentes *VRFL* || manum *β* || subleuantis *VRFL* || prae se irent *SVRL* praeirent *Pρλ* || 8 in sinum *V* || 9 a *δsF* || tunc *Vβγδs* || aparuit *γ* || ab odio odio *Vδ* || 10 oppugnatam *ex* oppugnam *P* || 11 ad irreptionem *δ* || omnis *F* || praede *P* || memor est || *ρ* memor 'legendum uidetur' *Rhenanus* || trucidanti *P¹* trucidati *P²* || inermes *VRFL* || 12 iuxta] *ex* iam iuxta *γ* uix *V* || ac] ad *P* || 13 caedes *F* || 14 absummi *γ* || 16 quam] qua *δ* || 17 conuenae] *γ²* conuenere *γ¹δ* || punici *ex* punici *V* || *ex* *PFγq* et *SVR* || dissipate *Vβ* || 18 aduen]tu *P* || 19 cladis] *P²* clas *P¹* || Iliturgitanorum] *L* iliturgitanorum *λ* || inde *SVαβγs* deinde *PδFq* || despe]ratia *P¹*, corr. *P⁴* || 20 causis] *P²* causiscausis *P¹* || sine] *P²L* sine alto alio *P⁴* ne *λ* || 22 successionem *γ* || atque hispanos] ispanosque *V* || hiis *α* || *is* *γ* || 23 cerduelus *V* cerdubellus *γ* cerdubalus *δ* || autor *δF* || punicia *om.* *s* || 24 clam fide] *G* classide *V* fide clam *φ* || cerdubelus] *L* cordubellus *γ* cerdubalus *δ* credubelus *λ*, *om.* *F*

12 mano prodiit. mitior ea uictoria fuit; nec tantundem noxae ad-
missum erat, et aliquantum irae lenierat uoluntaria deditio.
21 Marcus inde in barbaros, si qui nondum perdomiti erant, sub
ius dicionemque redigendos missus; Scipio Carthaginem ad uota
soluenda deis munusque gladiatorium, quod mortis causa patris
2 patruisque parauerat, edendum rediit. gladiatorum spectaculum fuit
non ex eo genere hominum, ex quo lanistis comparare mos est,
3 seruorum ** qui uenalem sanguinem habent: uoluntaria omnis
et gratuita opera pugnantium fuit. nam alii missi ab regulis sunt
4 ad specimen insitae genti uirtutis ostendendum, alii ipsi professi
se pugnuros in gratiam ducis, alios aemulatio et certamen, ut
5 prouocarent, prouocatiue haud abnuerent, traxit; quidam quas dis-
ceptando controuersias finire nequierant aut noluerant pacto inter
6 se, ut uictorem res sequeretur, ferro decreuerunt. neque obscuri
generis homines, sed clari inlustresque, Corbis et Orsua patruales
7 fratres, de principatu ciuitatis, quam Ibem uocabant, ambigentes,
ferro se certaturos professi sunt. Corbis maior aetate erat; Or-
suae pater princeps proxime fuerat, a fratre maiore post mortem
8 eius principatu accepto. cum uerbis disceptare Scipio uellet ac
sedare iras, negatum id ambo dicere cognatis communibus, nec
9 alium deorum hominumue quam Martem se iudicem habituros esse.
robore maior, minor flore aetatis ferox, mortem in certamine, quam

1 prodiit δ || tantundem F tantum δ || 2 irae lenierat] L leni erat λ ||
3 martios F || inde in Pq dein S deinde V deinde ad R deinde in F ||
marcius inde] inde marcius L inde λ || si qui] sequi F || nondum $\gamma\epsilon$ || 4 dictionemque $\alpha\gamma$ || redigendos ex dirigendos γ || missus] L missos λ || 5 diis VRF || gladiatorium] $q\lambda$ gladiatorum $SV\epsilon L$ || 6 gladiatorum $PSVF$ gladiatorium Rq || 7 lauistis α || mos] mox α || 8 seruorum qui $P\lambda$ seruorum de causa ac (ab S) liberorum (libertorum $\alpha\delta\epsilon$ libertinorum β) qui $SV\alpha\beta\gamma'\delta\epsilon FL$ seruorum delectu ac liberorum (libertorum ρ) qui $\gamma^2\rho$ seruorum quine Gronouius seruorum ac liberorum qui $Weissenhornius$ || omnis et gratuita ex et gratuita omnis δ || 9 nam] non δ || a ϵF || sunt] suis F || 10 specimen] L specie $P\lambda$ || gentis F || ostendende δ || pofessi F || 12 prouocatiue Pq prouocatiue $SVRF$ || abnuerent] L abnuerant λ || quidam P quidam F , om. VR || 13 nequierant $V\beta\gamma F$ || aut] L eaut P ea ut λ || uoluerant δ || pacto $PSV\alpha\beta\gamma\delta F$ peracto ϵ pacti ρ || 14 decreuerunt] L decruerunt λ || opscuri P || 15 illustresque VRF || corbis et orsua $PRF\lambda$ corruisset ortus F corbis et osua L || 16 quam] L quem FL || ibem $V\alpha\gamma\delta\epsilon L$ iben β idem $P\lambda$ idem F || uocabant ex uocabant γ || ambigentes] L abi.gentes PI || 17 maiore F aetate erat VR erat aetate PF || 18 fratre] patre δ || 20 legatum] V || comunibus $\delta\epsilon F$ || communibus (comunibus F) cognatis FL et ex cognatis comunibus cognatis L || 21 martem] L partem λ || iudidem γ

ut alter alterius imperio subiceretur, praeoptantes, cum dirimi ab tanta rabie nequirent, insigne spectaculum exercitui praebuere documentumque, quantum cupiditas imperi malum inter mortales esset. maior usu armorum et astu facile stolidas vires minoris 10 superavit. huic gladiatorum spectaculo ludi funebres additi pro copia prouinciali et castrensi apparatu.

Res interim nihilo minus ab legatis gerebantur. Marcius 22 superato Baete amni, quem incolae Certim appellant, duas opulentas ciuitates sine certamine in deditionem accepit. Astapa urbs 2 erat, Carthaginensium semper partis; neque id tam dignum ira erat, quam quod extra necessitates belli praecipuum in Romanos gerebant odium. nec urbem aut situ aut munimento tutam habebant, quae ferociores iis animos faceret; sed ingenia incolarum latrocinio laeta, ut excursions in finitimum agrum sociorum populi Romani facerent, impulerant, et uagos milites Romanos lixasque et mercatores exciperent. magnum etiam comitatum, quia paucis 4 parum tutum fuerat, transgredientem fines positus insidiis circumuentum iniquo loco interfecerant. ad hanc urbem oppugnandam cum 5 admotus exercitus esset, oppidani conscientia scelerum, quia nec 20 dedictio tuta ad tam infestos uidebatur, neque spes moenibus aut armis tuendae salutis erat, facinus in se ac suos foedum ac ferum consciscunt. locum in foro destinant, quo pretiosissima rerum 6

1 ut om. δ || imperio] i puis δ || subiceretur SVRF subigere] tur P ϵ || cum R ϕ l eü P quod SVFL || dirimi ex dirimi preoptantes γ || ab] L a δ ϵ F ob λ || 2 rabis P¹, inde rasura rabie uidetur factum || exercitui] L exercitum P¹ exercitu P² λ || 3 imperii VRF || 4 esset] λ esse L || astu] L actu λ || vires PRF aures V || minores δ , om. V || 5 addita γ || 6 prouinciali ϵ Duker et prouinciali libri || apparati coni. Weissenbornius, del. Creuerius || 7 interin γ || a legatis β δ ϵ F allegatis α || 8 baete amni] beteamini VL bethe amne β boetate amni λ || quem] quoniam γ || incolae] L in cole λ || certi P λ circen V cyren α β cirem γ ϵ ciren δ cirthen F cirten L cirtium G cirtim ϕ || appellant] L appellat V appellabant λ || appellant cirthen F || epulenta P¹, corr. P² opulentissimas V || 9 in dediti one P, om. β || accepit] ϵ accipit S || astapa PF ab stada V abstaba α β γ δ astaba ϵ || urps P || 10 erat] L, om. P λ || ira] ita F || 11 extra] ϵ , om. SV || necessitates] ϵ necessitatis S necessitate V || belli] ϵ bella S || praecipuum om. V || ro, romanos γ || 12 gerebat δ || munimento] λ munimentis V muniminet L || habibant P¹, corr. P² || 13 iis PV γ hiis α F his β δ ϵ || iis ferociores V || set γ || 14 latrocinis V || leta ex letu δ || excursionem β || 16 et PF ϵ aut SV α β δ ϵ haud γ || 17 positus P || 18 iniquo] in quo γ || interfecerant S interfece]runt PVRF ϵ || urbem om. VR || 20 dedictio γ || infestos] infestos hostes β || 21 tuendae] L tuenda λ || foedum ac om. β || ferum] ras. ex ferrum γ || 22 consistunt γ || forum F || praetiosissima P pretiosissima F

suarum congererent; super eum cumulum coniuges ac liberos considerare cum iussissent, ligna circa extruunt fascisque uirgultorum
 7 coniciunt. quinquaginta deinde armatis iuuenibus praecipiant, ut, donec incertus euentus pugnae esset, praesidium eo loco forum suarum corporumque, quae cariora fortunis essent, seruarent; 5
 8 si rem inclinam uiderent atque in eo iam esse, ut urbs caperetur, scirent omnis, quos euntis in proelium cernerent, mortem in ipsa
 9 pugna obituros; illos se per deos superos inferosque orare, ut memores libertatis, quae illo die aut morte honesta aut seruitute infami finienda esset, nihil relinquerent, in quod saeuire iratus 10
 10 hostis posset. ferrum ignemque in manibus esse; amicae ac fideles potius ea, quae peritura forent, absumerent manus, quam insultarent superbo ludibrio hostis. his adhortationibus execratio dira adiecta, si quem a proposito spes mollitiae animi flexisset. inde concitato agmine patentibus portis ingenti cum tumultu erumpunt. 15
 12 neque erat ulla satis firma statio opposita, quia nihil minus, quam ne egredi moenibus auderent, timeri poterat. perpaucae equitum turmae leuissimae armatura repente e castris ad id ipsum emissa
 13 occurrit. acrior impetu atque animis quam compositior ordine ullo pugna fuit. itaque pulsus eques, qui primus se hosti obtu-

1 suarum om. VR || congregarent VRF || cu[m]ulum Pl tumultum VαβδεFL tumultum γ || coniuges L coniues λ || conscidere γ || 2 ligna circa ex circa ligna F || extruunt L extrui Pl estuunt V struunt δ || fascisque VayδεF || uirgultorum P || 3 deinde inde δ || armatis iuuenibus G iuuenibus armatis φ || 4 donec certus VR || forum eo loco suarum β || 5 cariora ex fortunis V || 6 atque P, inter q et u casu lineola (non i) addita est || esse L, om. λ || urbs P² urps P¹ || caperetur et scirent R || 7 omnes VRF || euntis αβδεF || morte F || 8 habituros V || supernos F, om. V || 9 libertatis γ || honesta P² honesta aut seruitute honesta P¹ || honesta morte F || 10 infami VRFL in P¹, del. P¹, om. λ || in quod RF id quod PV || 11 in manibus manibus γ || 12 forent GVayδεF essent Pφ fuerant β || absumerent γ || 13 hostes VRF || hiis α iis γ || adhortationibus PyF exhortationibus δ || execratio L exercitatio Pl || dira adiecta ex dura abiecta δ || 14 a PδεF ad V ab αβγ || proposita V || molitiae γ || 15 cum VRF, om. P || erumpunt γ || 16 firma Pφ, om. SVR || nichilominus γ || 17 ne duce Weissenbornio Maduigijs em. L. p. 408 ut libri || egredi VRFL egredi posset P adgredi posset λ egredi hostes Iac. Gronouius egredi obsessi Weissenbornius || audirent P || poterat L poterant Pl || 18 armatura P²L et ex armenibus armatura V armaturæ P¹λ || e om. VR || id om. VR || ipsum φ, om. S? || 19 impetus VayδεF || composita R || ordine ullo GVayδε ullo ordine PβFφ || 20 pugne V || heques P || primus se hosti PRF primum se hosti S se primo hosti V primus hosti se φ || hosti ex hostio γ || optulerat P

lerat, terrorem intulit leui armaturae; pugnatumque sub ipso uallo foret, ni robur legionum perexiguo ad instruendum dato tempore aciem derexisset. ibi quoque trepidatum parumper circa signa est, 14 cum caeci furore in uulnera ac ferrum uecordi audacia ruerent; 5 dein uetus miles, aduersus temerarios impetus pertinax, caede primorum insequentis suppressit. conatus paulo post ultro inferre 15 pedem, ut neminem cedere atque obstinatos mori in uestigio quemque suo uidit, patefacta acie, quod ut facere posset multitudo armatorum facile suppeditabat, cornua hostium amplexus, in orbem 10 pugnantis ad unum omnis occidit. atque haec tamen hostium ira- 23 torum ac tum maxime dimicantium ** iure belli in armatos repugnantisque edebantur; foedior alia in urbe trucidatio erat, cum 2 turbam feminarum puerorumque inbellem inermemque ciues sui caederent et in succensum rogam semianima pleraque inicerent cor- 15 pora, riuique sanguinis flammam orientem restinguerent: postremo ipsi, caede miserranda suorum fatigati, cum armis medio incendio se iniecerunt. iam caedi perpetratae uictores Romani superuenerunt. 3 ac primo conspectu tam foedae rei mirabundi parumper obstupuerunt; dein, cum aurum argentumque cumulo rerum aliarum interfulgens 4

1 intulit] obtulit γ || 2 nisi V in γ || 3 derexisset P direxisset $V\alpha\beta\delta\epsilon F$ direxisset γ || ibi *ex ipse* γ || circa] certa V || 4 cum] ut δ || ac] atque δ || uae- cor]di P || 5 deinde ϵF || uetus] uectis $P\lambda$ uectus L || post caede in $P\lambda$ sequun- tur] conscribitis (28, 37, 9) usque ad omni imperio (29, 1, 24), et post imperio demum ea quae supra leguntur primorum insequentis usque ad auxilium inde (28, 37, 9); P^4 et L adscriptis signis litterisque rectum ordinem restituerunt || 6 insequentes F || suppressit δ || 7 neminem] ϵ nē S || caedere P || obstinatos P || quoque $\alpha\beta\gamma\epsilon F$ quemquam δ || 8 uidit suo V || 10 pugnantes VRF || omnes VRF || ad omnes unum ϵ || atque P || tamen] cum V || 11 tum] tamen $\alpha\gamma\delta$ || post dimicantium (uel post 10 tamen) quid supplendum sit non liquet; uis et impetus add. Weissenbornius, uis et furor Mad- uigius scribentes 12 edebat || iure belli (in rebelli γ) in armatos VRL , om. PFL || repugnantisque γ repugnantesque (que om. δ) $V\alpha\beta\delta\epsilon FL$ pug- nantisque P pugnantesque λ || 12 edebantur $\gamma\delta FL$ edebatur $V\alpha\beta\epsilon$ edebant λ || trucidatio δ || 13 inbel]lum P^1 , corr. P^1 imbellem $V\delta$, om. $\beta\gamma$ || inermemque $PF\epsilon$ inermem $SV\alpha\beta\gamma\delta$ et inermem ϵ || sui ciues F || 14 ce- derent P || in om. α || successum αF || rogo V || semianimi P || incide- rent VR || 15 riuique] γ^4 ruique γ^1 || flammam β || restringerent $\alpha\gamma$ restrin- gerent δ || 16 ipsi] L ipsa λ || incendio om. V || 17 caedis P^2 || uictores romani uictores V || superuenerunt] P^2G superuenerunt P^1 super- uenere φ || 18 foedae rei] L foederi P^1 foede $P^2\lambda$ || obstipuerunt P ob- stupuerunt $V\alpha\beta\delta\epsilon F$ abstupuerunt γ || 19 dein PG deinde $RF\epsilon$ et corr. *ex* ac primo conspectu tam fede rei deinde V || interfulgens $VRFL$ inter- fulgens $P\lambda$

auditate ingeni humani rapere ex igni uellent, correpti alii flamma
sunt, alii ambusti adflatu uaporis, cum receptus primis urgente ab
5 tergo ingenti turba non esset. ita Astapa sine praeda militum ferro
ignique absumpta est. Marcius ceteris eius regionis metu in deditio-
nem acceptis uictorem exercitum Carthaginem ad Scipionem reduxit.
6 Per eos ipsos dies perfugae a Gadibus uenerunt, pollicentes
urbem Punicumque praesidium, quod in ea urbe esset, et impera-
7 torem praesidii cum classe prodituros esse. Mago ibi ex fuga sub-
stiterat nauibusque in Oceano collectis aliquantum auxiliorum et
trans fretum ex Africa ora et ex proximis Hispaniae locis per
8 Hannonom praefectum coegerat. fide accepta dataque perfugis et
Marcius eo cum expeditis cohortibus et Laelius cum septem tri-
remibus, quinquerei una est missus, ut terra marique communi
consilio rem gererent.

24 Scipio ipse graui morbo implicitus, grauiore tamen fama, cum
ad id quisque quod audierat insita hominibus libidine alendi de
industria rumores adiceret aliquid, prouinciam omnem ac maxime
2 longinqua eius turbauit; apparuitque, quantam excitatura molem
uera fuisset clades, cum uanus rumor tantas procellas exciuisset.
3 non socii in fide, non exercitus in officio mansit. Mandonius et
Indibilis, quibus, quia regnum sibi Hispaniae pulsus inde Cartha-
4 giniensibus destinarant animis, nihil pro spe contigerat, concitatis
popularibus — Lacetani autem erant — et iuuentute Celtiberorum

1 ingenii $P^2 VRF$ || rupere γ || ex igne $\alpha\beta\gamma\epsilon F$ exigue δ || correcti adi
correcti γ || flamma] L flama $\beta\gamma$, *om.* λ || 2 sunt] q , *om.* S || combusti ϵ ||
adflatu PS afflatu $V\beta Fq$ ad flatum $\alpha\gamma\delta\epsilon$ || ab tergo ingenti SL ingenti
 RFq , *om.* $PI\lambda$ || 3 astapa PF abstada V astraba $\alpha\gamma$ abstraba β astaba $\delta\epsilon$ ||
astrapa sine L asta pasine λ || igneque $\beta\epsilon FL$ igne λ || absumpta P^1 , *corr.* P^2
assumpta α || 4 eius regionis] G regionis eius φ || metu *om.* F || deditio-
nem γ || 6 eos] P^2 eo P^1 || ipsos *om.* ϵ || pollicentes] P^1 , *lineola* a P^2 per
ducta et littera suprascripta nunc erasae || 7 punicamquae P^1 , *lineola*
qua P^2 posteriorem a delcuerat erasa, punicumquae P^1 || urbe PFq , *om.*
 $S\bar{V}R$ || 8 esse *om.* $\alpha\beta\delta\epsilon$ || ibi] ubi δ || 9 in obceano γ , *om.* δ || 10 ex Pq ,
om. $S\bar{V}RF$ || afri, ca P^1q afri cae $P^2S\bar{V}RF$ || ora Pq ope S ore VRF ||
prossimis F || 11 praefectum] L perfectum λ || dataque] L data λ || per-
iugis P^1 , *corr.* P^2 || 12 expeditis cohortibus et lelius cum (*cum om.* L)
 VRF , *om.* $P\lambda$ || 13 comuni F || 14 consilio γ || 15 fama] L , *om.* λ ||
16 audierat] L et ras. ex audierat P aut erat ex aut erarat λ || hominibus
 VRF hominū $P\lambda$ || 17 addiceret $\beta\epsilon$ || 18 longisqua P^1 , *corr.* P^2 || eius] L
ei β eis λ || apparuitque] que V || quanta V || 19 rumor ex romor δ .
21 quibus quia] quibusque γ || 22 destinarant γ destinarat δ || pro spe P^2
prospere $V\alpha\gamma\delta\epsilon F$ || contigerat P contigebat $V\alpha\beta\gamma\delta$ contigebat ϵF || 23 lacer-
tani] L lacelani P lacerani $\delta\epsilon$ laceni λ || autem erant] et illergetes erant

excita agrum Suessetanum Sedetanumque sociorum populi Romani
 hostiliter depopulati sunt. ciuilis alius furor in castris ad Sucronem 5
 ortus. octo ibi milia militum erant, praesidium gentibus, quae cis
 Hiberum incolunt, inpositum. motae autem eorum mentes sunt 6
 5 non tum primum, cum de uita imperatoris dubii rumores allati
 sunt, sed iam ante licentia ex diutino, ut fit, otio conlecta, et non
 nihil, quod in hostico laxius rapto suetis uiuere artiores in pace
 res erant. ac primo sermones tantum occulti serebantur: si bellum 7
 in prouincia esset, quid sese inter pacatos facere? si debellatum
 10 iam et confecta prouincia esset, cur in Italiam non reuehi? flagi- 8
 tatum quoque stipendium procacius quam ex more et modestia
 militari erat, et ab custodibus probra in circumeuntis uigilias tri-
 bunos iacta, et noctu quidam praedatum in agrum circa pacatum
 ierant; postremo interdiu ac propalam sine commeatu ab signis
 15 abibant. omnia libidine ac licentia militum, nihil instituto ac dis- 9
 ciplina militiae aut imperio eorum, qui praerant, gerebatur. forma 10
 tamen Romanorum castrorum constabat una ea re, quod tribunos,
 ex contagione furoris haud expertis seditionis defectionisque rati
 fore, et iura reddere in principiis sinebant et signum ab eis pete-
 20 bant et in stationes ac uigilias ordine ibant; et ut uim imperi 11

Cruentius autem erant et *ilergetes* *Heusinger* || 1 exci|ta *P* || suesitanū
PVαβδsF suessitanum *γ* || sedetanumque *P* siditanumque *β* sederanum-
 que *γ* || 2 sucrone|m *P*¹ sucronē| *P*⁴ nucronem *s* || 3 ibi mil|lia *Pβ* milia
 (millia *F*) ibi *VαγδsF* || cis| eis *γ* || 4 colunt *F* || impositum *VRF* || autem
 eorum *GVαβδs* eorum autē *PFφ* eorum *γ* || 5 tum] tamen *δ* || primum cum *P*
 cum primum *VR* primum *F* || imperatoris *ras. ex* imperatoris *P* || rumores
VαβγsFL timores *δ*, *om.* *Pλ* || 6 collecta *RF* collata *V* || 7 lapsius *δ* ||
 arctiores *V* || 8 primo sermones *VRFL* primones *P*¹, *lineola per n a P*²
ducta et r suprascripta rursus erasae, primo res *λ* || occulti serebantur] *L*
 occulto serebant *λ* || si] sed *γ* || 9 quid *usque ad* 10 esset *om.* *δ* || pacatas *V*
 paccatos *β* || si *usque ad* 10 esset *om.* *γ* || 10 cur] cum *δ* || italia *δ* || non] *L*,
om. *λ* || reuehi] *L* reuehitur *γ* reuehit *λ* || 12 a *sF* ob *γ* || circueuntis *V*
 circumeuntis *αβδs* circumuentis *γ* circueuntis *F* || tribunos] tribuens *αδ* ||
 13 iactata *F* || predatum *ex* predanum *V* predarum *β* || predatum in agrum
ex in agrum predatum *F* || 14 ierant] erant *P* || comeatu *βγ* comeati *δ* ||
 a *αF* ac *δ* || 15 ac disciplina *GVRF* aut discrimina *Pλ* aut disciplina *Lφ* ||
 16 praerant *P* || gerebatur] *L* gerebantur *λ* || forma] *L* fama *δ* fortuna *λ* ||
 17 tamen] tantum *V* tum *s* || castrorum *F* || ea una *β* || re *Weissenbornius*
spe PVRF specie *Freinsheimius* || 18 contagione] cogitatione *R* || haud]
 aut *γ* || expertes *RF* ex ptes *V* || 19 fore] *S* forent *φ* || et] *L* ut *Pλ* sed *R* ||
 reddere] *P*² redde *P*¹ || signum] *φ*, *om.* *S* || eis *P* iis *Vγs* hiis *αF* his *βδ* ||
 20 stationes *VR* stationem *PF* || ordine *SVRF* in ordinē *Pφ* || ut *om.* *V* ||
 imperii *VRF* peri *P*¹ inperi *P*²

abstulerant, ita speciem dicto parentium, ultro ipsi imperantes,
 12 seruabant. erupit deinde seditio, postquam reprehendere atque in-
 probare tribunos ea, quae fierent, et conari obuiam ire et pro-
 13 palam abnuere furoris eorum se futuros socios senserunt. fugatis
 itaque e principibus ac post paulo e castris tribunis, ad principes 5
 seditionis, gregarios milites, C. Albium Calenum et C. Atrium
 14 Vmbrum, delatum omnium consensu imperium est. qui nequaquam
 tribuniciis contenti ornamentis insignia etiam summi imperi, fasces
 securesque, adtrectare ausi; neque uenit in mentem suis tergis
 suisque ceruicibus uirgas illas securesque imminere, quas ad metum 10
 aliorum praeferrent. mors Scipionis falso credita obcaecabat animos,
 sub cuius uulgatam mox famam non dubitabant totam Hispaniam
 16 arsuram bello; in eo tumultu et sociis pecunias imperari et diripi
 propinquas urbes posse, et turbatis rebus, cum omnia omnes aude-
 rent, minus insignia fore, quae ipsi fecissent. 15

25 Cum alios subinde recentis nuntios non mortis modo, sed
 etiam funeris expectarent, neque superueniret quisquam, euanesce-
 2 retque temere ortus rumor, tum primi auctores requiri coepti. et
 subtrahente se quoque, ut credidisse potius temere quam finxisse
 rem talem uideri posset, destituti duces iam sua ipsi insignia et 20
 pro uana imagine imperi, quod gererent, ueram iustamque mox
 3 in se uersuram potestatem horrebant. stupenti ita seditioni, cum
 uiuere primo, mox etiam ualere Scipionem certi auctores adferrent,

1 speciem] spem ϵ || ultroque F || ipsi $VRFL$ siim P^1 si $P^2\lambda$ sibi ϵ ||
 2 adque P || improbare $V\beta\gamma\delta\epsilon F$ || 3 ea tribunos V || ea quae] eaque F ||
 fierent $PR\lambda$ fieri VFL || 4 furori F || se $om.$ β || socios $om.$ V || 5 e β et
 $V\alpha\gamma\delta\epsilon$, $om.$ PF || paulo post V || principibus P || 6 $\bar{c}$. PR g. V , $om.$ F || ca-
 lenum albiu[m] F || $\bar{c}$. PRF g. V || actiu[m] V || 7 umbrum $SV\alpha\beta\gamma\epsilon F$ brum P
 umbrum $\delta\epsilon$ || omnium] L , $om.$ λ || est] S , $om.$ ϵ || 8 tribuniciis $VRFL$ tri-
 buniciis $P\lambda$ || imperii VRF peri P^1 imperii P^2 || fasces] P^2 faces P^1 || 9 se-
 cures ($om.$ que) γ || attrectare $\alpha\beta\delta\epsilon F$ atrectare γ actectare V^1 actrectare V^2
 || neque $ras.$ ex nequem P neque iis (hiis αF his $\beta\delta L$) $VRFL$ nequem λ ||
 10 suisque] ϵ suis S || uircas P || securesque P^2VRF sque P^1 || iminere $V\epsilon$ ||
 11 perferrent δ || occcebat $V\alpha\beta F$ excecabat $\gamma\epsilon$ || 12 mox $P\lambda$ iam VRL
 iam mox F || dubitabatur ϵ || 13 diripi $VRFL$ diri] P^1 adiri $P^2\lambda$ || 15 fore
 $ras.$ ex forae P || quae] quam δ || ipsi] λ ipsis L || 16 recentes VRF ||
 18 auctores δ || 19 sub]trahente se quoque P subtrantessè quoque S sub-
 trahentes se quoque $V\alpha\beta\gamma\epsilon$ subtrahentes quoque se δF || potius] se potius δ ||
 20 possent VRF || iam iam F || 21 imperii P^2VRF || quod] qui id $V\alpha\beta\delta\epsilon$
 quid id γ || 22 orrebant F || stupenti VRF stupente P stupebati L stupe-
 bant λ || seditioni $VRFL$ seditio]ne $P\lambda$ || 23 uiuere $ras.$ ex uiuerem γ ||
 certi] γ^3 ceteri γ^1 || auctores δ || afferrent $V\alpha\beta\delta\epsilon F$ afferent γ

tribuni militum septem ab ipso Scipione missi superuenerunt. ad 4
 quorum primum aduentum exasperati animi, mox ipsis placido ser-
 mone permulcentibus notos, cum quibus congressi erant, leniti
 sunt. circumeuntis enim tentoria primo, deinde in principiis prae- 5
 torioque, ubi sermones inter se serentium circulos uidissent, ad-
 loquebantur percunctantes magis, quae causa irae consternationis-
 que subitae foret, quam factum accusantes. uulgo stipendium non 6
 datum ad diem iactabatur, et, cum eodem tempore, quo scelus
 Iliturgitanorum exstitisset, post duorum imperatorum duorumque
 10 exercituum stragem sua uirtute defensum nomen Romanum ac re-
 tenta prouincia esset, Iliturgitanos poenam noxae meritam habere,
 suis recte factis gratiam qui exsoluat non esse. talia querentis 7
 aequa orare, seque ea relatuos ad imperatorem respondebant; lae-
 tari quod nihil tristius nec insanabilius esset; et P. Scipionem deum
 15 benignitate et rem publicam esse gratiae referendae.

Scipionem bellis adsuetum, ad seditionum procillas rudem, 8
 sollicitum habebat res, ne aut exercitus peccando aut ipse puniendo
 modum excederet. in praesentia, ut coepisset, leniter agi placuit 9
 et missis circa stipendiarias ciuitates exactoribus stipendii spem pro-
 20 pinquam facere; et edictum subinde <pro>positum, ut ad stipendium 10

1 ab SVR qui ab PFq || missi superuenerunt SVR sunt P sunt missi
 superuenerunt (superuenere L) FLq sunt missi λ || 2 exasperati et aspe-
 ratī γ || animi S animo q || 3 permulcentibus s² et ras. ex permulgenti-
 bus P pollicentibus s¹ || notos ex natos γ || 4 circueuntēs Vy circumeuntēs
 αβδεF || enim VRFL eum Pl || temptoria γδ || in] ac F || pretorioque
 VRFL praetorio Pl || 5 circulum δ || alloquebantur VRF || 6 per-
 cunctantes P percunctantes βF percunctantes δ || ire Py³ iret γ¹ || 8 iactabatur ex
 iactabantur δ || et] quia V || 9 iliturgitanorum PFq iliturgitanum SVαβδε
 et ex iliturgitanum γ || extitisset VR extisset F || duorum imperatorum] q,
 om. S || 10 exercitum P || 11 iliturgitanos γ et ex iliturgitanos s || noxae
 mox V || habere ex habent δ || 12 recte om. β || gratia P¹ gratia P⁴ || esol-
 uat V exoluat RF || quaerentis P querentes VRF || querentis equa orare
 aequae L querenti sequa orares aequae λ || 14 insanabilis V || p. F p̄ P pro
 consulem V proconsulem αβγδ proconsulem s || scipionem ex scipionem P ||
 p. scipionem] G p. scipionem proconsulem φ || deum] L reum P rerum λ ||
 15 benignitate P || et om. δ || rem p. β rei p̄. PF et ex rei V rei publice αγδs
 reipublicae <felicitate> coll. 7, 13, 5 Kochius em. L. 1 12 sq. || 16 scipionem
 bellis] L scipio nonbellis λ || assuetum VRF || seditionum] P⁴ et ex sedi-
 tionem num γ seditionem P¹ || 17 sollicitum ex sollicitum s sollicitum δF ||
 habebat] L haberet λ || res om. α || 18 impresentia V || ut PR autem V
 aut F || coepisse P || leniter] legati γ || 19 ex actoribus F || stipendii RF
 et ex stipendiarii V || 20 facere et VR faceret et FL fecere Pl || edictum] L
 dictum λ || propositum ε positum PVRF

petendum conuenirent Carthaginem, seu carptim partes seu uni-
 11 uersi mallent. tranquillam seditionem iam per se languescentem
 repentina quies rebellantium Hispanorum fecit: redierant enim in
 finis omisso incepto Mandonius et Indibilis, postquam uiuere Sci-
 12 pionem allatum est; nec iam erat aut ciuis aut externus, cum quo
 13 furorem suum consociarent. omnia circumspectantes consilia nihil
 reliqui habebant praeter non tutissimum a malis consiliis receptum,
 ut imperatoris uel iustae irae uel non desperandae clementiae sese
 committerent: etiam hostibus eum ignouisse, cum quibus ferro
 14 dimicasset; suam seditionem sine uulnere, sine sanguine fuisse, nec
 ipsam atrocem nec atroci poena dignam, — ut ingenia humana
 15 sunt ad suam cuique leuandam culpam nimio plus facunda. illa
 dubitatio erat, singulae cohortes an uniuersi ad stipendium pe-
 tendum irent. inclinauit sententia, quod tutius censebant, uni-
 uersos ire.

26 Per eosdem dies, quibus haec illi consultabant, consilium de
 2 is Carthagini erat, certabaturque sententiis, utrum in auctores tantum
 seditionis — erant autem ii numero haud plus quam quinque et
 triginta — animaduerneretur, an plurium supplicio uindicanda tam
 3 foedi exempli defectio magis quam seditio esset. uicit sententia
 lenior, ut, unde orta culpa esset, ibi poena consisteret: ad multi-
 4 tudinem castigationem satis esse. consilio dimisso, ut id actum

1 petendum *om.* β || ⟨per⟩ partes *Gronouius* || seu uniuersi *VRFL* seu-
 niuer *P* || 2 iam *VRFL*, *om.* Pl || 3 quies *ras.* ex quiesce *P* || ispa-
 niorum *V* || redierunt *ε* et ex redierant α || enim *om.* β || 4 fines *VRFL* ||
 omisso α || omisso incepto *om.* γ || mandonius] *L* et *ras.* ex mandonius *P*¹,
 at a *P*² inter do *suprascriptum* rursus *erasum* || 5 nec] na/c *P*¹ nec *P*⁴ ||
 externus *P*¹, *corr.* *P*² || 6 circumspectantes γ || consilia *del.* *Gronouius* ||
 7 praeter ñ autissimum *S* praeter unum tutissimum ρ || malis *ras.* ex
 maliis *P* || 8 non *om.* γ || clementiae] *L* clementia λ || sese *ε* sse *P* se *VRFL* ||
 9 comitterent γ || eum] cum *V*, *om.* γ || ignouisse α || ferro] *L*, *om.* λ ||
 10 sine sanguine sine uulnere *V* || 11 atroci *V* || poena] *L* poenam *Pl* ||
 digna *V* || 12 facunda] *L* faciunda *Pl* foecunda *Duker* || 13 singule ne *L*
 singulane *ras.* ex singulanec *P* singula ne λ || petendum *om.* *V* || 14 incli-
 nauit usque ad 15 ire *om.* γ || 16 illi hec δ || concilium *R* || 17 his *VβδF*
 hii α iis γ || carthagine *VR* || erat *om.* γ || certabatur] quae *P* || autores γδF ||
 18 erant] eant *F* || hii αγF hi βε ·lj· δ || haud *om.* *Vβ* || plus quam *om.* *V* ||
 19 triginta et quinque *ε* || animaduerneretur] aduerteretur β || an] aut *V* ||
 plurimum *V* prelium γ || supplicio αγ || iudicanda δ indicanda *F* || 20 exem-
 plo δ || esset] *P*⁴ esse *P*¹ || 21 unde] *P*⁴ un] dede *P*¹ || orta culpa esset *GVR*
 culpa opta esse *P*¹ culpa orta esset *P*²F culpa esset orta ϕ || 22 satis esse
 castigationem *F* || concilio *R* || ut id] λ ut nihil *V* ut nichil *L* nichil αγδ
 al' ut id actum α *in margine*

uideretur, expeditio aduersus Mandonium Indibilemque edicitur exercitui, qui Carthagine erat, et cibaria dierum aliquot parare iubentur. tribunis septem, qui et antea Sucronem ad leniendam seditionem 5 ierant, obuiam exercitui missis quina nomina principum seditionis edita sunt, ut eos per idoneos homines benigno uultu ac sermone 6 in hospitium inuitatos sopitosque uino uincirent. haud procul iam 7 Carthagine aberant, cum ex obuuiis auditum postero die omnem exercitum cum M. Silano in Lacetanos proficisci non metu modo omni, qui tacitus insidebat animis, liberauit eos, sed laetitiam in- 10 gentem fecit, quod magis habituri solum imperatorem quam ipsi futuri in potestate eius essent. sub occasum solis urbem ingressi 8 sunt exercitumque alterum parantem omnia ad iter uiderunt. ex- 9 cepti sermonibus de industria compositis, laetum opportunumque aduentum eorum imperatori esse, quod sub ipsam profectionem alterius exercitus uenissent, corpora curant. ab tribunis sine ullo 10 tumultu auctores seditionis, per idoneos homines perducti in hospitia, comprehensi ac uincti sunt. uigilia quarta impedimenta exercitus, 11 cuius simulabatur iter, proficisci coepere; sub lucem signa mota et ad portam retentum agmen custodesque circa omnis portas missi, 20 ne quis urbe egrederetur. uocati deinde ad contionem qui pridie 12 uenerant, ferociter in forum ad tribunal imperatoris, ut ultro territuri succlamationibus, concurrunt. simul et imperator in tribunal 13 ascendit et reducti a portis armati inermi se contioni ab tergo cir-

1 mandonum *F* || indibilemque *a* || editur *V* || exercitui *om.* *δ* || 2 carthagine] *λ* et *ex* carthagini *L* carthagini *δF* || et *om.* *VR* || dierum *VRFL* aeorum *P* eorum *λ* || parare *Fλ* parere *P* parari *VRL* || iubetur *V* || 3 septem *om.* *δ* || sucronem *P* ad sucronem *Vαβγ⁴εF* ad sutronem *γ¹δ* || 4 quina] quia *R* || principum seditionis] *L* principum seditionis *P¹* principibus editionis *P²λ* || 5 edicta *αγδε* || 6 inuitatos] *L* inuitantes *δ*, *om.* *λ* || sopitosque *VRFL* que *P*, *om.* *λ* || uino] *L* uinoque *λ* || iam *om.* *VR* || 7 ab carthagine erant *V* || exobuuiis *L* exouibus *λ* || 8 in. *PF* l. *V* lelio *R* || sillano *VF* silanoque *α* sillanoque *βγδε* || proficisci in lacetanos *V* || modo *VRFL*, *om.* *Pλ* || 9 insidebat *om.* *δ* || laetitiam] *S* licentiam *ε* || 10 habitari *δ* || qua *P¹* quā *P⁴* || 12 exceptis *PF* || 13 opportunumque *VαδεF* || 14 ipsam profectionem] *S* ipsa profectione *ε* || 15 uenissent *PF* || curant *PSRFL* eurent *Vελ* || a *VRFL* || 16 auctores *δε* || 17 comprehensi *VβγδεF* || uincti *P* || quarti *P¹*, *corr.* *P²* || 18 cuius] *ε* cui *S* || luce *δ* || mota *ex* mola *P* || 19 agmen] *P²* agnem *P¹* || omnes *VRFL* || 20 urbem *VRFL* || ad] *γ³* a *γ¹* || cunctionem *γ* || 21 inferum *L* inferarum *λ* || territuri] *L* ferrituri *S* ferituros *λ* || 22 succlamationibus *αγ* || concurrunt] *S* concurrerunt *ε* || 23 ascendit *P* consendit *SVαβδεF* consendit *γ* ascendit *ε* || a portis armati *VRFL* ar[m]ati a portas *P* || se contioni (cunctioni *γ*) *VRFL* contioni se *P* || ab] *ex* a *δ* a *εF* || circumfuduntur *F*

14 cumfuderunt. tum omnis ferocia concidit, et, ut postea fatebantur, nihil aequae eos terruit quam praeter spem robur et colos imperatoris, quem adfectum uisuros crediderant, uultusque, qualem ne in 15 acie quidem aiebant meminisse. sedit tacitus paulisper, donec nuntiatum est deductos in forum auctores seditionis et parata omnia esse. 5
27 Tum silentio per praeconem facto ita coepit: 'numquam mihi defuturam orationem, qua exercitum meum adloquerer, credidi, 2 non quo uerba umquam potius quam res exercuerim, sed quia prope a pueritia in castris habitus adsueram militaribus ingeniis; 3 apud uos quem ad modum loquar, nec consilium nec oratio sup- 10 4 peditat, quos ne quo nomine quidem appellare debeam scio. ciues? qui a patria uestra descistis, — an milites? qui imperium auspiciumque abnuistis, sacramenti religionem rupistis, — hostis? corpora, ora, uestitum, habitum ciuium agnosco, facta, dicta, consilia, animos hostium uideo. quid enim uos, nisi quod Hergetes 15 et Lacetani, aut optastis aliud aut sperastis? et illi tamen Mandonium atque Indibilem, regiae nobilitatis uiros, duces furoris secuti sunt; uos auspicium et imperium ad Vmbrum Atrium et Ca- 6 lenum Albium detulistis. negate uos id omnis fecisse aut factum uoluisse, milites; paucorum eum furorem atque amentiam esse; 20 libenter credam negantibus. nec enim ea sunt commissa, quae, uulgata in omnem exercitum, sine piaculis ingentibus expiari possunt. inuitus ea tamquam uulnera attingo, sed nisi tacta tractata- 8 que sanari non possunt. equidem pulsus Hispania Carthaginienisibus nullum locum tota prouincia, nullos homines credebam esse, ubi 25

1 cum *V* [fatebatur *ε*] 2 eos eque *V* [robur et *VRFL* robure *P* robores *λ* [color *URF*] 3 affectum *VRFL* ad sutum *λ* [uisuros *om.* *δ*] in acie] *SL* in aciem *ρ* acie *ex* aciem *λ* [4 paulisper *β* [5 auctores *δF*] esset *P* [7 qua *ex* quam *ε* [adloquerer credidi] *L* adidque rerededi *ex* adidque rereturdedi *P* ad id querere dedi *λ* [alloquerer *URF*] 8 uerbo *δ* [rem *δ*] exercueram *αβε* et ante *ras.* *γ* exercurim *F* 9 peritia *P¹*, *corr.* *P⁴* [adsueram *P* assueueram *GURF* assueram *γ* 10 apud *URF* apud *L* ad *ras.* *ex* ad, ut *P* ad ut ad *λ* [nec consilium] non consilium *δ* [11 ne quo *φ* neque *Pλ* nec quo *GURFL*] 12 qui] quia *αβε* [nostra *δ*] desistitis *ex* desistis *α* desistis *γδ* descuistis *β* desiistis *ε* [auspiciumque] atque auspicium *β* [13 hostes *URF*] 14 agnosco *URF* [acta *UR*] 15 animos hostium *ex* hostium animos *F* [quod] quid *γ* [ilirgetes *F*] 16 et *URF* aut *P* [lacetani *γ* [optastis] *λ* abtastis *L* [tamen] tum *δε* [17 atque] et *β* [indibilem *P* [fororis *P¹*, *corr.* *P²*] 18 umbrum *GURFL* umbrum et imperium ad umbrum *P¹* umbrum *P²* *γ* ubrium *λ* [atrium] actum *V*, *om.* *δ* [19 omnes *URF*] 20 noluisse *V* [21 negabantibus *F*] 23 set *α* [tacta tractaque *α*] 25 nullum locum tota prouincia *VRFL.* *om.* *Pλ* [ubi] *L*, *om.* *λ*

uita inuisa esset mea: sic me non solum aduersus socios gesseram, sed etiam aduersus hostis. in castris en meis — quantum opinio 9
 fefellit! — fama mortis meae non accepta solum, sed etiam ex-
 pectata est. non quod ego uulgari facinus per omnis uelim — equi- 10
 5 dem, si totum exercitum meum mortem mihi optasse crederem,
 hic statim ante oculos uestros morerer, nec me uita iuuaret inuisa
 ciuibus et militibus meis —; sed multitudo omnis sicut natura 11
 maris per se immobilis est; ut uenti et aurae cient, ita aut tran-
 quillum aut procellae in uobis sunt; et causa atque origo omnis
 10 furoris penes auctores est, uos contagione insanistis; qui mihi ne 12
 hodie quidem scire uidemini, quo amentiae progressi sitis, quid
 facinoris in me, quid in patriam parentisque ac liberos uestros,
 quid in deos sacramenti testes, quid aduersus auspicia, sub quibus
 militatis, quid aduersus morem militiae disciplinamque maiorum,
 15 quid aduersus summi imperi maiestatem ausi sitis. de me ipso 13
 taceo — temere potius quam auide credideritis; is denique ego
 sim, cuius imperi tedere exercitum minime mirandum sit —:
 patria quid de uobis meruerat, quam cum Mandonio et Indibili
 consociando consilia prodebatis? quid populus Romanus, cum im- 14
 20 perium ablatum ab tribunis suffragio populi creatis ad homines
 priuatos detulistis, cum eo ipso non contenti, si pro tribunis illos
 haberetis, fascēs imperatoris uestri ad eos, quibus seruus, cui im-

1 inuisa RFL inuita V, om. Pl || esset VRFL esset sic Pl || me ex
 mea γ || socios gesseram sed etiam aduersus] L, om. λ || 2 hostes VRF ||
 en Pl, om. VRFL || oppinio αγ || 3 fama mortis] L famam|ortis P¹ famam
 |sortis P² fama sortis λ || excepta V || expectata] ρλ spectata S exspec-
 tata L || 4 non VaβγδF uero P ut s || omnes VaβδsF omnem γ || 5 meum
 VRFL, om. Pl || 6 hic] h' (= haec) V || statim] L statio Pl || me uita
 VaβγsF multa P me ultra δ || 8 immobilis VaysF mobilis β || ut VRFL
 et P si et λ || uenti] P⁴L ueni P¹λ || ita Pρλ, om. SVRFL || aut ex ut P ||
 tranquillum] L tranquilla in λ || 9 nobis δ || 10 furoris] foris Vs foris,
 suprascr. al' furoris, δ || autores δF || contagione] cunctatione γ || qui Pl
 quin VaβδsFL quoniam γ || 11 quidem om. β || uidemini] uidessu (= uides-
 suni) V uiderim αβγδ et ex uirerim s || quo] quid γ || progressi sitis] pro-
 gressistis δ || 12 parentesque VRF || uestros om. δ || 14 militatis Pρ mili-
 tastis SVRF || more P¹ morē P⁴ || discipli|namquae P¹, corr. P⁴ || 15 quid] L
 qui λ || imperii P²VRFL || 16 taceo ex taceto γ || is VRF his L, om. Pl ||
 17 sim] si αγδs || imperii tedere αβδsFL impe|ritiaedere P tedere im-
 perii V impedii reddere γ imperitia edere λ || 18 patria ex patria d V ||
 mandonio ex mandoniao γ || indibili] P⁴ indebili P¹ || 19 cum] S cuius ρ ||
 20 allatum γ || a αδsF, om. β || supra]gio P || 21 non] cum γ || tribunis] L
 tribunos λ || 22 ha|beretis ex ha|befetis P || fasses γ

15 perarent, numquam fuerat, Romanus exercitus detulistis? in prae-
torio tetenderunt Albius et Atrius, classicum apud eos cecinit,
signum ab iis petatum est, sederunt in tribunali P. Scipionis, lictor
apparuit, summoto incesserunt, fascēs cum securibus praelati sunt.
16 lapides pluere et fulmina iaci de caelo et insuetos fetus animalia
edere uos portenta esse putatis: hoc est portentum, quod nullis
hostiis, nullis supplicationibus sine sanguine eorum, qui tantum
28 ausi facinus sunt, expiari possit. atque ego, quamquam nullum
scelus rationem habet, tamen, ut in re nefaria, quae mens, quod
2 consilium uestrum fuerit, scire uelim. Regium quondam in prae-
sidium missa legio interfectis per scelus principibus ciuitatis urbem
3 opulentam per decem annos tenuit; propter quod facinus tota legio,
4 milia hominum quattuor, in foro Romae securi percussi sunt. sed
illi primum non Atrium Vmbrum semilixam, nominis etiam abomi-
nandi ducem, sed D. Vibellium tribunum militum secuti sunt, nec 15
cum Pyrrho nec cum Samnitibus aut Lucanis, hostibus populi Ro-
5 mani, se coniunxerunt; uos cum Mandonio et Indibili et consilia
6 communicastis et arma consociaturi fuistis. illi, sicut Campani
Capuam Tuscis ueteribus cultoribus ademptam, Mamertini in Sicilia
Messanam, sic Regium habituri perpetuam sedem erant, nec po-
pulum Romanum nec socios populi Romani ultro lacessituri bello:

1 fuerat *ex* fuerant *s* || romanos *P* || 2 tenderunt *β* || albius et actius *V* ||
caecinit *P* || 3 hiis *αF* his *β* || in] pro *γ* || p. *PF* proconsulis *GR* pro con-
sulis *V* proconsulis p. *φ* || lictor *V* || 4 summoti *VαγFL* submoti *βδ* sum-
moto *λ* || ince'caserunt *γ* || cum securibus praelati *Pγλ* et secures prae-
latae *GVRFL* || 5 lapides *libri* lapidibus *Wesenbergius Tidskrift IX 283* ||
pluere] plures *δ* || fulmina] *L* fulmina *λ* || insuetus *P* || animalia *s* ani-
malis *PF* animales *Vαβγδ* || 6 uos *P* uoces *VRF* || 7 ostiis *β* || 8 facinus
ausi *δ* || sunt *VRF* sint *Pλ* || expirari *F* || quamquam nullum] *L* qua-
quam nullam *λ* || 9 ut *om.* *δ* || 10 quondam] *L* condam *V* quoddam *λ* ||
praesidio *γ* || 11 selus *γ* || ciuitatis principibus *VRF* || 12 opulentam *γ* ||
tota legio *om.* *δ* || 13 milia *PβF* || foro] *P²* forae *P¹* || romae *PS* romano
Fq, *om.* *VR* || percussi *ex* percussit *γ* || 14 primum] *S* tamen *q* || actum *V* ||
umbrum *PSVαβγFL* umbrum *δq* brum *λ* || semilixam] *P⁴* se semilixam *P¹*
semilissam *ex* n semilissam *γ* || ab ominandi *V* ab ominandi *α* abhomi-
nandi *βe* || 15 ducem *VRF* uicem *P* || set *α* || d. *R* domitium *F*, *om.* *PV* ||
uibellium *PF* sex. bellum *V* iubellium *α* imbellium *β* iubellum *γδe* || mil. *P*
milit. *V* milites *αβδF* militum *es* *γ* || 16 cum samnitibus *Pq* samnitibus
SVRF || 17 et consilia *SVRF* et consilia *γ* consilia *Pqλ* || 18 comuni-
catis *αβ* consociatur *P¹*, *corr.* *P⁴* || 19 cultorib. *Pq*, *om.* *SVRF* || mamertini
messanam] *L* messe[nam] *P* massenam *δ* esse nam *λ* || sic] *S* sic tum *q* || regium] *L* regiam *λ* || abituri *γ* ||
romani] *L* romanum *RF* ro. *V*, *om.* *P* || socius *P¹*,

— Sucronemne uos domicilium habituri eratis? ubi si uos decedens confecta prouincia imperator relinquerem, deum hominumque fidem implorare debebatis, quod non rediretis ad coniuges liberosque uestros. sed horum quoque memoriam, sicut patriae meique, 5 eieceritis ex animis uestris; uiam consili scelerati, sed non ad ultimum dementis exsequi uolo. mene uiuo et cetero incolumi exercitu, cum quo ego die uno Carthaginem cepi, cum quo quattuor imperatores, quattuor exercitus Carthaginiensium fudi, fugauī, Hispania expulsi, uos octo milia hominum, minoris certe omnes preti, 10 quam Albius et Atrius sunt, quibus uos subiecistis, Hispaniam prouinciam populo Romano erepturi eratis? amolior et amoueo nomen meum; nihil ultra facile creditam mortem meam a uobis uiolatus sim —: quid? si ego morerer, mecum expiratura res publica, 11 mecum casurum imperium populi Romani erat? ne istuc Iuppiter 15 optimus maximus sirit, urbem auspicato deis auctoribus in aeternum conditam fragili huic et mortali corpori aequalem esse. Flaminio, 12 Paulo, Graccho, Postumio Albino, M. Marcello, T. Quinctio Crispino, Cn. Fuluiο, Scipionibus meis, tot tam praeclaris impera-

corr. P⁴ || populi romani om. V || ultro om. δ || lacescitur γ || 1 sucronemne δ || eratis] etatis α || decedens] L discedens λ || 2 imperator ex imperatorem V || relinquerem α relinquere δ || hominemque P¹, corr. P² || 3 debeatis VF deberetis R || rediretis VRFL redieritis Pl || coniuges P¹, corr. P² || 4 horum quorum quoque V || 5 eieceratis R eieceretis F || consilii VRFL selerati γ || 6 exequi VRFL || nolo] nolo β uol γ || me] ne uiuo PaβysF ne uiuo V meue δ || in columi V || 7 uno Pφ una GVRF || caepi P || quo om. αγδs || quattuor imperatores VRFL, om. Pl || 8 fudi] P⁴L fugi ex fusi P¹, om. λ || fugagauī δ || hispania VRFL ispania L, om. Pl || 9 millia F || minoris PSβδs minores αγ mille minores VL mille minores maioris F maioris ρλ || omnes PaβyF omnis δs cāe (= causae) V || praeti P¹ praetii P² pretii RF spti V || 10 et] L ex λ || atrius S actius V umbrius PFq umber R || sunt om. V || 11 populi romani s || etatis αδ || amolior et amoueo] L ameliore tamen moueo λ || amoneo γδs || 12 meum nomen F || facilem V || meam om. V || a VRFL, om. Pl || 13 sim] L sin γ sum δλ || mecum om. γ || expiraturam P expiatura Vδ expiratum γ || 14 erant γ || istuc PSL istud VRFL stuc λ || iupiter VβyF || 15 optimus] omnium s || optime maxime F || si]rit P¹ si]nit P² sierit SL scierit V sinat Rq si erit F sinat λ || dies P¹ die P² diis VayδsF dis β || auctoribus] L ductoribus Pl auctoribus δ || 16 fragili huic GVRF huic fragili Pφ || corpori ex capiti β || flaminio (flaminio s) paulo graccho (graccho Vβs graccho Lδ) SVβδsFL flaminio (flaminio α) pro aulo graccho αγ flaminio, paulo aemilio, graccho e, om. Pl <c> flaminio, <aemilio> paulo, <sempronio> graccho Weissenbornius || 17 m. PF, om. VR || t. sL titο αβyδF p. Pl, om. V || quintio PVRF || 18 cū. PG g. VF c. Rφ || scipionis P || preclaris Pq claris SVRF

toribus uno bello absumptis superstes est populus Romanus erit-
que mille aliis nunc ferro nunc morbo morientibus —: meo unius
13 funere elata populi Romani esset res publica? uos ipsi hic in
Hispania patre et patruo meo, duobus imperatoribus, interfectis
Septimum Marcium ducem uobis aduersus exultantis recenti uictoria 5
Poenos delegistis. et sic loquor, tamquam sine duce Hispaniae
14 futurae fuerint —: M. Silanus eodem iure, eodem imperio mecum
in prouinciam missus, L. Scipio frater meus et C. Laelius legati
15 uindices maiestatis imperi deessent? utrum exercitus exercitui an
duces ducibus an dignitas an causa comparari poterat? quibus si 10
omnibus superiores essetis, arma contra patriam, contra ciues uestros
ferretis? Africam Italiae, Carthaginem urbi Romanae imperare
20 uelletis? quam ob noxam patriae? Coriolanum quondam damnatio
iniusta, miserum et indignum exilium, ut iret ad oppugnandam
patriam, impulit; reuocauit tamen a publico parricidio priuata 15
2 pietas: uos qui dolor, quae ira incitauit? stipendiumne diebus
paucis imperatore aegro serius numeratum satis digna causa fuit,
cur patriae indiceretis bellum, cur ad Hergetes descisceretur a po-
pulo Romano, cur nihil diuinarum humanarumue rerum inuiolatum
3 uobis esset? insanistis profecto, milites, nec maior in corpus meum 20
4 uis morbi quam in uestras mentes inuasit. horret animus referre,
quid crediderint homines, quid sperauerint, quid optauerint: auferat

1 assumptis α || .p̄r. P populus romanus RF res p. V || erit (om. que) γ
|| 2 mile γ || nunc morbo VRFL, om. Pl || meo] in eo δ || 3 elata Pp
elati SV $\alpha\delta\epsilon$ F ellati γ || populi romani SRF po. ro. V, om. Pq || esset
(est V) res p. SVRF res | p. esset Pq || al' elata res .p. esset α in marg. ||
ipsi) λ ipsis VFLL || hic] h' (= haec) V || 5 septimum $\alpha\gamma\delta\epsilon$ F septimum P
l. V β || exultantes $\alpha\beta\delta\epsilon$ F exulteratis γ || 6 sic ex si γ || loquar δ || 7 future
ispanie fuerint (essent γ) VR hispanie fuerint future F || sillanus V $\beta\gamma\epsilon$ F ||
8 prouincia P $\beta\gamma$ || l.] lucius $\alpha\gamma\delta$ || et om. δ || c. PR g. VF || 9 imperii VRF ||
utrum] L uerum λ || exercitui an VRFL ia Pl || 10 comparari] L com-
pari λ || 11 superioribus V || contra patriam VRFL conpinxit patriam P
conpinxit patriam λ cum poenis contra patriam ϵ || uestros om. β ||
12 feretis γ ferreretis ϵ || urbis P || 13 condan V || dampnatio α F danatio γ
|| 14 iniustum γ || miserum] in miserum α || iniusta miserum et bis scr. V ||
iret] P² irat P¹ ire δ || oppugnandum δ || 15 inpulit α || tamen] tum δ ||
paricidio $\gamma\delta$ || 16 uos VRFL, om. Pl || dolor quae V $\alpha\beta\delta\epsilon$ FL dolorque γ
doleraeuitae P dolore uitae λ || stipendium ne V δ || 17 egro P || serius] L
seria λ || 18 incidere] P || descisceretur γ desicentis δ || 19 cur] L cum λ ||
humanarum ne V α huacrumue γ , om. δ || humanarum diuinarumque β ||
rerum om. δ || 21 || referre γ || 22 qui (quid P⁴) sperauerint P
quid parauerint || paragerit γ quid patrauerint δ || quid opta-
uerint Pq, || sperauerint || in ras. litterarum quid

omnia inrita obliuio, si potest, si non, utcumque silentium tegat. non negauerim tristem atrocemque uobis uisam orationem meam: 5 quanto creditis facta uestra atrociora esse quam dicta mea? et me ea, quae fecistis, pati aequum censetis; uos ne dici quidem omnia 6 aequo animo fertis! sed ne ea quidem ipsa ultra exprobrabuntur. 6 utinam tam facile uos obliuiscamini eorum, quam ego obliuiscar! 7 itaque quod ad uniuersos uos attinet, si erroris paenitet, satis superque poenarum habeo. Albius Calenus et Atrius Vmber et 8 ceteri nefariae seditionis auctores sanguine luent quod admiserunt; 10 uobis supplicii eorum spectaculum non modo non acerbum sed laetum etiam, si sana mens rediit, debet esse: de nullis enim quam de uobis infestius aut inimicius consuluerunt.¹

Vix finem dicendi fecerat, cum ex praeparato simul omnium 9 rerum terror oculis auribusque est offusus. exercitus, qui corona 10 contionem circumdederat, gladiis ad scuta concrepuit; praeconis audita uox citantis nomina damnatorum in consilio; nudi in medium 11 protrahebantur, et simul omnis apparatus supplicii expromebatur; deligati ad palum uirgisque caesi et securi percussi, adeo torpenti- 20 bus metu qui aderant, ut non modo ferocior uox aduersus atro- citatem poenae sed ne gemitus quidem exaudiretur. tracti inde de 12 medio omnes, purgatoque loco citati milites nominatim apud tribunos militum in uerba P. Scipionis iurarunt, stipendiumque ad

1 irrita *VaβδeF* irita γ || obliuio *ex* obliuio γ || si potest *RFL* est potest *Pl* si post *V* || si non] siue *F* || ut cumque *aF* utramque γ utrumque δ || 2 atrocemquae *P¹*, corr. *P⁴* || meam *Pe*, om. *SVRF* || 3 quanto] *L* quanta *Pl* || atrociora] *ex* atrociara δ atrocia *V* || 4 ea *PS*, om. *VRFe* || que *P* et *ex* quid γ || egistis *V* || pati aequum censetis *VRFe*, om. *P* || ne] a me β || dicta mea et ea omnia quidem que fecistis uos medici (me dici *L*) equo animo *l*, signo ante et ea addito *L* in margine adscripsit et mee quam scitis patientie cum censetis uos nedici || 5 fertis *Pl* feretis *VaβyδFL* feretis ϵ || quidem] quid *V* || exprobrabunt *V* exprobrabuntur $\gamma\epsilon$ exprobrantur δ || 6 utinam] ut *V* || 7 quod om. *F* || abtinet α || 8 super que *F* || et] *P⁴* ex *P¹* & *ras.* *ex* $\bar{\epsilon}$ (= etiam) *V* || attrius α actius *V* || umber *PSRF* umbrus *V* umbrus ϵ || 9 ceteri *ras.* *ex* cetera γ || autores δF || ammisserunt γ amiserunt δ || 10 supplicii *VRFe* || 11 si] et si *R* || sana] *P²* sanam *P¹* || esse] *ec* *V* || 12 infestitis *P* || aut] atque β || inicius *P* inimicitius *V* immitius $\alpha\beta\gamma\delta$ || 14 rerum *PSF*, om. *VRq* || est om. β || effusus *Vaβδe* effusus γ || 15 ab scuta *P* || 16 citantis] γ^2 ciuitatis γ^1 || dampnatorum *aF* || concilio *VR* || in medium] medio ϵ || 17 supplicii *P²VRFe* || expimebatur *R* || 18 uirsisque] *P* || 19 ferocior *ex* forocior δ || 20 quide exauditur *F* || 21 omnes] exanimis *Alanus* om. *L*. I 48 || purgatoque] γ^3 pugratoque γ^1 || aput *P* || 22 militum] *Pl* milites *VaβδFL* mil' β mi. ϵ || $\bar{p}$. *PF* proconsulis *VR* || iurarunt] *G* et *ex* iurerunt δ iurauerunt φ || stipend. usque ad 210, 1 per-

nomen singulis persolutum est. hunc finem exitumque seditio militum coepta apud Sucronem habuit.

- 30 Per idem tempus ad Baetim fluuium Hanno, praefectus Magonis, missus a Gadibus cum parua manu Afrorum, mercede Hispanos 2 sollicitando ad quattuor milia iuuenum armauit. castris deinde 5 exutus ab L. Marcio, maxima parte militum inter tumultum captorum castrorum, quibusdam etiam in fuga amissis, palatos persequente equite, cum paucis ipse effugit.
- 3 Dum haec ad Baetim fluuium geruntur, Laelius interim freto in Oceanum euectus ad Carteiam classe accessit. urbs ea in ora 10 Oceani sita est, ubi primum e faucibus angustis panditur mare.
- 4 Gadis sine certamine per prodicionem recipiendi, ultro qui eam rem pollicerentur in castra Romana uenientibus, spes, sicut ante dictum est, fuerat. sed patefacta in matura proditio est, comprehensusque omnis Mago Adherbali praetori Carthaginem deuehendus tradit. 15
- 5 Adherbal coniuratis in quinquere[m] inpositis, praemissaque ea, quia tardior quam triremis erat, ipse cum octo triremibus modico 6 interuallo sequitur. iam fretum intrabat quinquere[m], cum Laelius et ipse in quinquere[m] e portu Carteia[?] sequentibus septem triremibus euectus in Adherbalem ac triremes inuehitur, quinquere[m] 20 satis credens deprensam rapido in freto in aduersum aestum recipi 7 procari non posse. Poenus in re subita parumper incertus trepi-

solutum om. β || 1 persolutum] *L* persolutum λ || est *Pq*, om. *GVRF* ||
 2 suctionem δ || 3 anno *P* || praefectus] *L* pfectus *ras. ex pfectus* λ , om. *V* ||
 magonis *P* a magone *VRF* || 4 ab γ || manu om. *VaydeF* || 5 sollicitan-
 dos *P* sollicitando δF || quattuor millia *F* || iuuenum] hominum iuuenum *R* ||
 inde γe || 6 a l. δe a lutio αF || captorum om. *VRF* || 7 etiam] *G* et φ ||
 fugam *ex* pugam *P* || persequentesequite *P* || 8 fugit *VRF* || 10 carteiam
PF caritiam *VL* carcheam $\alpha \delta e$ charcheam $\beta \gamma$ carte iam λ || classem *V* ||
 urps *P* || 11 angustis *Vy* || 12 gades *F* || per prodicionem *Sigonius* per
 ditionem *S* per ditionem *PV\alpha\beta\delta eFq* per dedicionem γ prodicione *Rhe-*
nanus || eam rem] ea *V* || 14 est om. *V* || sed *VRFL*, om. *Pl* || in matura *V*
 immatura *RF* || comprehensusque *VRF* || 15 omnes $\alpha \beta \delta e F$ || adherbali *V* ||
 deuehendus] *L* debehendus λ || deuehendus carthaginem *V* || 16 aderbal *P*
 adherbal *V* || coniurat coniuratis δ || quinquere[m] *PR*, *duae ultimae litterae*
in P lineola inductae, sed rasura restitutae sunt, quinquere[m] *VFL* quin-
 que remibus λ || inpositis *VRF* || 17 quia om. γ || 18 lelius *P* || 19 quin-
 quere[m] $\alpha \delta$ || e *G* ex *VRFq*, om. *P* || carpeiae *Pl* caritiae *VL* carcheie
 $\alpha \beta \delta e$ carcheie γ cartheie *F* || sex δ || 20 erectus δ || aderbalē *P* aerbalem *V* ||
 ac triremes *VRFL*, om. *Pl* || quinquere[m] *P* quinquere[m] *V* || 21 de-
 prehensam *V\alpha\beta\delta eF* deprehensam γ || deprehensam credens *V* || 22 trepi-
 dauit *P* trepidabat *VRF*

dauit, utrum quinqueremem sequeretur, an in hostis rostra conuerteret. ipsa cunctatio facultatem detractandae pugnae ademit; 8 iam enim sub ictu teli erant, et undique instabant hostes; aestus quoque arbitrium moderandi naues ademerat. neque erat nauali
 5 pugna similis, quippe ubi nihil uoluntarium, nihil artis aut consilii esset. una natura freti aestusque totius certaminis potens suis, 9 alienis nauibus nequiquam remigio in contrarium tendentis inuehebat, ut fugientem nauem uideres uertice retro intortam uictoribus inlatam, et sequentem, si in contrarium tractum incidisset maris,
 10 fugientis modo sese auertentem. iam in ipsa pugna haec, cum infesto rostro peteret hostium nauem, obliqua ipsa ictum alterius rostri accipiebat; illa, cum transversa obiceretur hosti, repente intorta in proram circumagebatur. cum inter triremes fortuna re- 11 gente anceps proelium misceretur, quinquemis Romana seu pontente tenacior, seu pluribus remorum ordinibus scindentibus uertices cum facilius regeretur, duas triremes suppressit, unius praelata impetu lateris alterius remos detersit; ceterasque, quas indepta 12 esset, mulcasset, ni cum reliquis quinque nauibus Adherbal uelis in Africam transmisisset.

20 Laelius uictor Carteiam reuectus auditis, quae acta Gadibus 31 erant, patefactam prodicionem coniuratosque missos Carthaginem,

1 utrum] an *V*, *om.* *R* || quinqueremem] *L* et ex quinqueres *s* quinqueren *V* quinqueres *αγδλ* || in] *L*, *om.* *Pl* || hostes *βF* || 2 cunctatio *γ* cunctatio *δ* || detractandae *GV* detractandae *PRFφ* || ademit *VRFL* adiecit *Pl* || 3 teli] *P²* teli] *P¹* || aestum *P¹δ* actum *P²* || 5 pugna *Froben. 1531* pugnae *PVRF* || simul *γδ* || uoluntarius nihil *αγδs* uoluntarium nichil *L*, *om.* *λ* || 6 una *VRF* u *P¹* ut *P²* || freti] *P²* fretia *P¹* || pontens *P* || suis *Pl* uis *VFL* ut *R* || 7 alienis] *G* alienisque *φ* || nequiquam *VRF* || tendentis *Pl* tendentes *VRFL* || 8 ut *VβγδsFL* et *Paλ* || nauem] *φ*, *om.* *G* || uertice retro intortam] uertice inpositum *λ* uertice intortam inpositum *L* || inportam *P* || uictoribus *Pl* uictoribus *VαβδsFL* uictoribus *γ* || 9 illatam *VRF* || sequente *F* || si] non *δ* || 10 aduertentē *P* || iam *om.* *V* || infesto *VRF* infesta *P* || 11 obliqua ex obliquam *P* || ipsa] etiam *γ* || ictam *γ* || alterius] *L* alteris *λ* || 12 transuerso *VRF* || repente *VRFL* repetenti *Pl* || 13 circumagebatur *RF* circa aiebatur *L* circum *Pl* || cum *VRFL*, *om.* *Pl* || 15 ordinibus remorum scindendo *β* || uertices ex uertices *β* || 16 cum] cuius *αγδs* || duas] *L* dus *λ* || triremes *om.* *F* || 17 alterius] *L* alteris *λ* || remes *γ* || detersit *VαγδsF* || quas *om.* *V* || indepta *αγδs* adepta *β* || 18 esset *om.* *V* || multasset *Vγ* mulcasset *αβδsF* || ni] nisi *V* inde *F* || reliquis *V* || nauibus] triremibus *V* || aderbal *P* aerbal *V* || uellis] *P²* uenis *P¹* uellis *s* || 19 transmisisset ex transmisisset *P* transiisset *s* || 20 carteiam *PF* caritiam *V* carcheiam *R* || auditis quae] auditisque *γ* nauibus auditis quae *β* || 21 paterfaciam *P¹*, *corr.* *P²* || prodicionem *γ*

- spem ad inritum redactam, qua uenissent, nuntiis ad L. Marcium
 2 missis, nisi si terere frustra tempus sedendo ad Gadis uellent, red-
 eundum ad imperatorem esse, adsentiente Marcio paucos post dies
 3 ambo Carthaginem rediere. ad quorum discessum non respirauit
 modo Mago, cum terra marique ancipiti metu urgeretur, sed etiam,
 4 audita rebellione Ilergetum spem recuperandae Hispaniae nactus,
 nuntios Carthaginem ad senatum mittit, qui simul seditionem ci-
 uilem in castris Romanis, simul defectionem sociorum in maius
 uerbis extollentes hortarentur, ut auxilia mitterent, quibus traditum
 a patribus imperium Hispaniae repeti posset. 10
- 5 Mandonius et Indibilis in finis regressi paulisper, dum quid-
 nam de seditione statueretur scirent, suspensi quieuerunt, si ciuium
 6 errori ignosceretur, non diffidentes sibi quoque ignosci posse. post-
 quam uulgata est atrocitas supplicii, suam quoque noxam pari
 7 poena aestimatam rati, uocatis rursus ad arma popularibus con-
 tractisque quae ante habuerant auxiliis in Sedetanum agrum, ubi
 principio defectionis statiuā habuerant, cum uiginti milibus peditum,
 duobus milibus equitum et quingentis transcenderunt.
- 32 Scipio, cum fide soluendi pariter omnibus noxiis innoxisque
 stipendiū tum uultu ac sermone in omnis placato facile reconciliatis
 2 militum animis, priusquam castra ab Carthagine moueret, contione
 aduocata multis uerbis in perfidiam rebellantium regulum inuectus,

1 spem *PSol* spe *VRFL* " ad inritum *P* innū *S* in irritum *VRFL* ad irritum *q* " redacta *Pq* redacta *SVRFL* " 2 nisi] ne *β* " si *Pl*, om. *VRFL* " terere] *ras. ex* terre re *P* terrere *γ* " cedendo *V* " cadis *P* gades *αβδςF*, reddendum *γ* " 3 assentiente *VRFL* " 5 cum *VRFL* nū *P* " 6 illergetum *γ* " nactus] *Pl* nactus *VαβδςFL*, om. *γ* " 7 ad senatum | mittit *PFq* mittit (misit *β*) ad senatum *GVR* " 9 uerbis] urbis *s* " extollentes] *γ*² extollentem *γ*¹ extollens *V* " hortarentur *βδςF* hortarentur *ay* hortaretur *V* hortarentur *L* hortentur *Pl* " extollentes hortarentur *ex* hortarentur extollentes *δ* " traditis *V* " 11 fines *VRFL* " 12 scirent] *L*, om. *λ* " qui euerunt *ras. ex* quieuerunt *P* " 13 ignosceretur *α* " non *VRFL* ne *Pl* " ignosci *α* " posse *ras. ex* posset *P* " 14 suplicii *γ* " pari *PRL* maiori *V*, om. *FL* " 15 estimatam *βςF* existimatam *δ* " 16 quae] *S* etiam quae *q* " quae usque ad auxiliis om. *V* " sedetanum *VRFL* setanum *P* se tanum *λ* " ubi om. *V* " 17 habuerat *γ* " milibus *PF* milibus *L* militibus *λ* " peditum duobus milibus (milibus *F*) *VRFL*, om. *Pl* " 18 transcenderunt *VαβδςFL* tran|scenderunt *P* transenderunt *γ* transcenderunt *λ* " 19 fide *VRFL* fidei *Pl* fides *L* " soluendi] *Sl* uoluendi *L* soluendis *q* " pariter pariter *γ* " nosiis *γ* " innoxisque *P* " 20 stipendii tum uultu *S* stipenditu umuultu *ex* stipendita umuultu *P* stipendii tum uultu *P* stipendii tum uultu *VFL* stipendii uultu *R* stipendiis uultu *q* " ac sermone om. *V* " omnes *βδς* " reconciliatis *ex* reconciliato *δ* " 21 a *αδςF* " 22 tertidiam *P*

nequaquam eodem animo se ire professus est ad uindicandum id 3
 scelus, quo civilem errorem nuper sanauerit. tum se, haud secus 4
 quam uiscera secantem sua, cum gemitu et lacrimis triginta ho-
 minum capitibus expiasset octo milium seu imprudentiam seu noxam;
 5 nunc laeto et erecto animo ad caedem Ilergetum ire. non enim
 eos neque natos in eadem terra nec ulla secum societate iunctos
 esse; eam, quae sola fuerit, fidei atque amicitiae, ipsos per scelus
 rupisse. in exercitu suo se, praeterquam quod omnis ciuis aut 6
 socios Latinique nominis uideat, etiam eo moueri, quod nemo fere
 10 sit miles, qui non aut a patruo suo Cn. Scipione, qui primus
 Romani nominis in eam prouinciam uenerit, aut a patre consule
 aut a se sit ex Italia aduectus: Scipionum nomini, auspiciis omnis 7
 aduetos, quos secum in patriam ad meritum triumphum deducere
 uelit, quos consulatum petenti, uelut si omnium communis agatur
 15 honos, adfuturos speret. quod ad expeditionem attineat, quae instet, 8
 immemorem esse rerum suarum gestarum, qui id bellum ducat.
 Magonis hercule sibi, qui extra orbem terrarum in circumfusam
 Oceano insulam cum paucis perfugerit nauibus, maiorem curam
 esse quam Ilergetum; quippe illic et ducem Carthaginiensem et 9
 20 quantumcumque Punicum praesidium esse, hic latrones latronumque
 duces, quibus ut ad populandos finitimorum agros tectaque urenda
 et rapienda pecora aliqua uis sit, ita in acie ac signis conlatis nullam
 esse; magis uelocitate ad fugam quam armis fretos pugnuros esse.

1 nequicquam *V* nequam *P* || profexus *V* || iudicandum δ || 2 quo] *P*,
 d supra o addita nunc erasa est || tum *P* tunc *VRF* || haud] aud *ex* aliud γ ||
 4 millia *P* β *F* || seu] se α || imprudentiam *V* β γ δ *F* || 5 laeto] lecto γ || 6 eos]
 eas δ || nec *P* neque *VRF* || secum *om.* *V* || 7 eam quae] ea que *V* eam-
 que γ || sola] γ^3 solam γ^1 || fuerit] *GL* fuerat $\varphi\lambda$ || fidei *P* λ fidem *VRFL* ||
 amicitiae *P* λ amicitiam *VRFL* || 8 suo *om.* *R* || omnis *P* α γ omnes *V* β δ *F* ||
 ciuis *V* γ ciues *P* α β δ *F* || 9 latini (*om.* que) *V* || 10 non *Aldus* non ex italia
libri || a *VRFL*, *om.* *P* λ || cn. *V* cñ *P* consule *R* g. *F* || 12 a se *PF* a se
 ipso *V* ipso *R* || nomini *ex* nominis γ || auspiciis *PSVR* auspitiisque *F* φ ||
 omnes *VRF* || 13 assuetos *VRF* || di]ducere *P* || 15 affuturos *VRF* || speret
 quod] semper que *V* || expeditionē *P* $\varphi\lambda$ expeditionem eam *SRFL* expe-
 ditionem eius *ex* peditionem eius *V* || adtineat *L* abtineat α abstineat δ ad-
 tinet λ || quae] *L* atque *F* λ || instet (*instent V*) immemorem *VRFL* institim-
 memorem *P* λ instatim]memorem *P* λ || 16 qui id bellum *PGR* λ quid bellum
VFL qui bellum id φ dicat δ || 17 in cir]cumfusam *P* λ in cir]cumfusam *P* λ
 in circumfusa *V* α β δ *F* inter cumfusa γ || 18 oceanum γ || insula *VRF* ||
 cum *P* λ quo *V* α γ δ *F**L*, *om.* β || perfugerit *ex* perfuerit *P* || 19 esse quam]
 esseque α || ilergitum *P* || ille δ || 21 duces *VRF* duces] esse *P* || ut *VRFL*,
om. *P* λ || ad *om.* α γ || 22 ac *om.* β δ || collatis *VRF* || nulla δ || 23 ueloci-
 tatē *F*

10 itaque non quod ullum inde periculum aut semen maioris belli
uideat, ideo se, priusquam prouincia decedat, opprimendos Ilergetes
11 duxisse, sed primum, ne impunita tam scelerata defectio esset, deinde,
ne quis in prouincia simul uirtute tanta et felicitate perdomita re-
12 lictus hostis dici posset. proinde deis bene iuuantibus sequerentur
non tam ad bellum gerendum, neque enim cum pari hoste cer-
tamen esse, quam ad expetendas ab hominibus scelestis poenas.
83 Ab hac oratione dimissos ad iter se comparare in diem posterum
iubet, profectusque decumis castris peruenit ad Hiberum flumen.
inde superato amni die quarto in conspectu hostium posuit castra. 10
2 campus ante montibus circa saeptus erat. in eam uallem Scipio
cum pecora, rapta pleraque ex ipsorum hostium agris, propelli ad
3 irritandam feritatem barbarorum iussisset, uelites subsidio misit, a
quibus ubi per procursationem commissa pugna esset, Laelium cum
4 equitatu impetum ex occulto facere iubet. mons opportune pro- 15
minens equitum insidias texit. nec ulla mora pugnae facta est.
Hispani in conspecta procul pecora, uelites in Hispanos praeda oc-
5 cupatos incurrere. primo missilibus territauere, deinde missis leui-
bus telis, quae irritare magis quam decernere pugnam poterant,
gladios nudant, et conlato pede res coepta geri est, ancepsque pe- 20
6 destre certamen erat, ni equites superuenissent. neque ex aduerso
tantum inlati obuios obtriuere, sed circumuecti etiam quidam per
infima cliui ab tergo se, ut plerosque intercluderent, obiecerunt,

2 prius quod δ || Ilergetanos ϵ | 3 impunita V impu nita PRF | 4 in
prouin ciam P improuincia ϵ | 5 possit $Vay\delta sF$ | diis $VRFL$ || prosequen-
rentur F | 6 tam $VRFL$ iam $P\alpha$ | 7 expetendas | λ expectendas γ expectan-
tandas FL | omnibus γ | scelestibus F sceleratis δ | 8 hac $om.$ R | ora-
tione | concione β | 9 iubet ex diem iubet γ | decumis $P\alpha$ decimis $VRFL$ |
11 ante | autem β | circa s ceptus γ circumseptus δ | ea δ | 12 ipsorum
 $VRFL$. $om.$ $P\alpha$ | 13 irritandam $Va\beta sF$ irritanda δ | feritatem | S fero-
citatem $p.$ $om.$ δ barbarorum feritatem $a\beta s$ | uellites γ | ab a | 14 per
 $om.$ a | esse F | 15 aequitatu P | iubet facere R | opportuna P oportuna
 $Va\delta sF$ | 16 nexit P | pugna δ | 17 conspecta ex conspecta est his | pani P |
peccora γ | 18 occurrere V | missilibus V | territauere γ irritauere δ |
missis $VRFL$ emissis $P\alpha$ | leuibus $VRFL$ legibus P legionibus λ , $om.$ S |
19 telis quae $VRFL$ uel'is quae P^a uel'is quae P^a uel'isque λ | irritare
 $VRFL$ | 20 collato $VRFL$ | pede usque ad ancepsque $VRFL$, $om.$ $P\alpha$ | cepta
geri ex geri cepta β geri cepta ϵ | ancepsque | G anceps γ | predestre V |
21 ni $GVRFL$ et ex nisi P nisi γ | 22 tantum | L tanto λ | illati $VRFL$ |
circumuecti V | quidem V | 23 infima cliui $VRFL$ infimae leui P infima
 et leuia λ | $a\delta sF$ | pleroque γ | includerent F | obiecerunt $P\gamma$ obiecere
 $GVRFL$ obiecere $a\gamma\delta$

maiorque caedes fuit, quam quantam edere leuia per excursiones proelia solent. ira magis accensa aduerso proelio barbaris est, 7 quam imminuti animi. itaque ne perculsi uiderentur, prima luce postero die in aciem processere. non capiebat omnis copias an- 8 5 gusta, sicut ante dictum est, ualles; duae ferme peditum partes et omnis equitatus in aciem descendit, quod relicum peditum erat, obliquo constituerunt colle. Scipio, pro se esse loci angustias 9 ratus, et quod in arto pugna Romano aptior quam Hispano militi futura uidebatur, et quod in eum locum detracta hostium acies 10 esset, qui non omnem multitudinem eorum caperet, nouo etiam consilio adiecit animum: equitem nec se posse circumdare corni- 10 bus in tam angusto spatio, et hosti, quem cum pedito deduxisset, inutilem fore. itaque imperat Laelio, ut per collis quam occul- 11 tissimo itinere circumducat equites segregetque, quantum possit, 15 equestrem a pedestri pugnam; ipse omnia signa peditum in hostis 12 uertit; quattuor cohortis in fronte statuit, quia latius pandere aciem non poterat. moram pugnandi nullam fecit, ut ipso certamine 13 auerteret ab conspectu transeuntium per colles equitum. nec ante circumductos sensere, quam tumultum equestris pugnae ab tergo 20 accepere. ita duo diuersa proelia erant: duae peditum acies, duo 14 equitatus per longitudinem campi, quia misceri ex genere utroque proelium angustiae non patiebantur, pugnabant. Hispanorum cum 15

1 maiorque] *L* maiorque λ || fuit *ex* fuerit γ || quam quan tam *V* || oc-
 cursiones δ || 2 prelia *ex* ederent γ || ira] ita *V* || aduerso] *L* aduersa λ ||
 est] est ira *V* || 3 imminuti] *P*² imim|minuti *P*¹ imminuto γ || animi] amni γ ||
 perculsi *SVRF* pulsi *P*_q || 4 postero] *P*² postepos'tero *P*¹ || omnis *PV*
 omnes *R* omes *F* || angusta post 5 est transponit β || 5 ualles *P* uallis *VRF* ||
 et *VRF*, om. *P* || 6 reliquum *VRF* || 7 oblico γ || constitue|runt *P*_q con-
 stiterunt *SVa* β *sF* constiterant γ constitit δ || colle *ras. ex* colles *P* || esse] *P*⁴
 ese *P*¹ || 8 et quod usque ad 9 uidebatur om. *V* || arcto δ *sF* || ro|mana *P*¹,
 corr. *P*² || 9 uidebatur futura δ || detrec|tata *P* || 11 equitem nec se posse *SL*
 e|quidem esse posse *P* λ equitem (equitum *V*) nec posse *VRF*_q || 12 de-
 duxisset] *G* deduxi|set *P* eduxisset φ || 13 in utilem *V* || ut] *L* ut ut λ ||
 colles *VRF* || 14 secregetq. *P* δ || possit *VRF* posset *P* || 15 a *ras. ex* ad *P*
 ab *Alschevskius* || pugnam *P* pugna *VRF* || in hostis *P* ad hostes *VRF* ||
 16 cohortes *VRF* || qui *V* || 17 poterat *ex* poterant *V* || 18 aduenteret α ||
 ab *Gronovius* ad *P* λ a *VRFL* || conspectu] *L* conspectum λ || equitum *PR* λ
 equitatum *VFL* || nec *GVRFL* ne|que *P* φ || 19 sensere *P*⁴*VRFL* censere *P*¹,
 r a *P*² supra en scripta et lineola, qua s inducta erat, nunc erasae, cer-
 nere λ || quam] et *F* || tumultum] *L* tumultu λ || pugnae] *L*, om. λ || a δ *sF* ||
 20 accepere] *L* acciperet λ || diuersa *VRFL*, om. *P* λ || duae] duc *V* || pe-
 niti] *P*¹, corr. *P*² || acies] hispanorum acies β || 21 misceri] γ ⁴ miseri γ ¹ ||
 utroque genere ϵ || 22 hispanorum om. β

neque pedes equiti nec eques pediti auxilio esset, pedes fiducia
 equitis temere commissus campo caederetur, eques circumuentus
 nec peditem a fronte — iam enim stratae pedestris copiae erant
 — nec ab tergo equitem sustineret, et ipsi, cum diu in orbem
 sese stantibus equis defendissent, ad unum omnes caesi sunt, nec
 quisquam peditum equitumue superfuit, qui in ualle pugnauerunt.
 16 tertia pars, quae in colle ad spectaculum magis tutum quam ad
 partem pugnae capessendam steterat, et locum et tempus ad fugien-
 17 dum habuit. inter eos et reguli ipsi fugerunt, priusquam tota cir-
 84 cumueniretur acies inter tumultum elapsi. castra eodem die Hispa- 10
 norum praeter ceteram praedam cum tribus ferme milibus hominum
 2 capiuntur. Romani sociique ad mille et ducenti eo proelio cecide-
 runt, uulnerata amplius tria milia hominum. minus cruenta uictoria
 fuisset, si patientiore campo et ad fugam capessendam facili foret
 pugnatum. 15
 3 Indibilis abiectis belli consiliis, nihil tutius in afflictis rebus
 experta fide et clementia Scipionis ratus, Mandonium fratrem ad
 4 eum mittit; qui aduolutus genibus fatalem rabiem temporis eius
 accusat, cum uelut contagione quadam pestifera non Ilergetes modo
 5 et Lacetani, sed castra quoque Romana insanierint. suam quidem 20
 et fratris et reliquorum popularium eam condicionem esse, ut aut,
 si ita uideatur, reddant spiritum P. Scipioni ab eodem illo accep-
 tum, aut seruati bis uni debitam uitam pro eo in perpetuum de-

1 pedes *ras. ex* pedites *P* || nec eques *GVR* neque *s P* neque eques
P²Lq neque acies *λ* || auxilio *P* || 2 temere] cum temere *αβδε* || 3 nec *ex*
ne γ || peditem] *P²* praeditem *P¹* || stracte *γ* stare *F* || pedes/tris *Pδ* pe-
 destres *VαβγδF* || 4 a *εF* || sustinere *V* sustineret *αβδ* sustinent *ε*
 5 sese] se *β* || ad] in *αγδ* || 6 equitum peditum ue *V* || pugnauerint *V* ||
 7 ad spectaculum] *L* aspectaculum *λ* || 8 capessendae *P* capessendam *Vβ*
 compescendam *αγδε* || steterat] *L* est et erat *λ* || 9 inter] et *F* || reuli *P* ||
 fugerunt *β* || 10 tumultum] *L* multum *λ* || 11 ceteram *SVαβγδF* cetera *δ*
 am *P¹* reliquaam *P²* reliquam *ρ* || ferme *om. δ* || milli]bus *PβF* || 12 romani
 sociique *ex* socii romanique *F* || et ducenti *VF* et (ad et *δ*) ducentos *R*
 ducenti *ras. ex* ducentii *P* || 13 *xxx* *P* septem milia *ε* tria milia *F* ||
 minus] *P²* minos *P¹* || 14 patienti ore *δ* patientiorae *L* patientiorae *λ* || ca-
 pesendam *Vαβγ* || facile *PF* || foret foret *ε* || 15 pugnatum *VRF* pur-
 gatum *Pλ* || 16 consiliis] *P²* consiliis abiectis belli consiliis *P¹* || in ad-
 flic tis *ex* afflic tis *P* in afflictis *Fαβδε* afflictis *γ* || 18 aduol-
 utum *P* || fatalem] talem *V* || eius] eis *Vαδ* ei *ε* || 19 ilergetos *α* || 20 et
om. V || quocq. *PFρ, om. SVR* || 21 et reliquorum et (etiam *β*) *VR* || eam
 ea *V* || condicionem *γ* || 22 *p. PF* pro consuli *V* proconsuli *R* || scipioni *ex*
 scipionis *δ* || 23 seruati bis uni debitam uitam *FLρ* seruati bis uni de-
 bitam uitam *P¹* seruati de]bitam uitam *P²λ* seruatis uni deuitam *S* ser-

uoueant. antea in causa sua fiduciam sibi fuisse nondum experta 6
 clementia eius; nunc contra nullam in causa, omnem in miseri-
 cordia uictoris spem repositam habere. mos uetustus erat Romanis, 7
 cum quo nec foedere nec aequis legibus iungeretur amicitia, non
 5 prius imperio in eum tamquam pacatum uti, quam omnia diuina
 humanaque dedidisset, obsides accepti, arma adempta, praesidia
 urbibus imposita forent. Scipio multis inuectus in praesentem Man- 8
 donium absentemque Indibilem uerbis, illos quidem merito perisse
 ipsorum maleficio ait, uicturos suo atque populi Romani beneficio.
 10 ceterum se neque arma is adempturum <neque obsides impera- 9
 turum>, quippe ea pignera timentium rebellionem esse; se libera
 arma relinquere, solutos animos; neque se in obsides innoxios sed 10
 in ipsos, si defecerint, saeuiturum, nec ab inermi sed ab armato
 hoste poenas expetiturum: utramque fortunam expertis permittere
 15 sese, utrum propitios an iratos habere Romanos mallent. ita di- 11
 missus Mandonius pecunia tantummodo imperata, ex qua stipen-
 dium militi praestari posset. ipse Marcio in ulteriorem Hispaniam 12
 praemisso, Silano Tarraconem remisso paucos moratus dies, dum
 imperatam pecuniam Ilergetes pernumerarent, cum expeditis Mar-
 20 cium iam adpropinquantem Oceano adsequitur.

uati bis unde uitam *V* seruanti (seruati β) bis uni debitam (debitum β) *R* ||
 imperpetuum *V* || 1 ante *F* || fiducia δ || nundum $\gamma\epsilon$ || 2 eius] cuius *V* ||
 nullam] *L* nulla λ || 3 repositam *SVRFL* positam *Pq* λ || romanus γ || 4 quom
 quo *P* || nec foedere *P⁴VRFL* nec toedere *P¹* nec foederere *L* necto edere λ
 || iunge|retur *PSR* iungerentur *VFq* || amicitia *ex* amicitiam *V* || 5 uti]
 ut *P* || 6 dedidisset *PVRFL* || obsides] *S* opsidem *P* et obsides q || arma] *S*
 armaque q || adempta] *SL* adempta et q adepta λ || 7 urbibus] *P²* urbibus
 imposita praesidia urbib. *P¹* || impositam *V* || 8 apsent|temque *P* || indi-
 bilem] *P⁴* et *ex* indibiles γ indibile *P¹* || meritos *Alanus* *cm. L. I 49* ||
 periisse *V* || 9 (suo) ipsorum *Duker* || uicturos] hic tutos δ || suo atque] *L*
 et *ras. ex* suos atque γ suumque *P¹* suoque *P¹* λ suo ac β || 10 ceterum
ex ceterum *ti* γ || se neque arma his (hiis *aF* iis γ) adempturum *VRFL*,
om. P λ || neque obsides imperaturum *add. Weissenbornius, om. libri* ||
 11 pignora *Vad δ *F** || ti|mentium *P* || esse *om. β* || se] *L* sed β , *om. P λ* || libera
SVRFL tiberim *P λ* libere q || 12 solutos animos *VRFL* solutusenimos *P*
 solutos enim hos λ || opsidem *P* || 13 defecerant *V* || ab inermi *VRFL*
 inermis *P* inermi λ || ab armato *ex* armato *P* || 14 poenas *ex* poeneas *P* ||
 expetiturum utramque fortunam expertis *VRFL* expertis *P* expeti λ || per-
 mitteret *Vay δ *F** || 15 propitios *ex* propitio *P* || dimissus] *L* dimisset λ ||
 16 peccunia γ || tantummodo *F¹* stipendium *VRFL* praesidiu *P λ* || 17 possit δ
 || 18 premissus *ex* premissus *V* || silano (sillano *V β γ *F*) tarraconem (tara-
 conem *V δ* taracone β tarraconem *L*) remisso *VRFL*, *om. P λ* || 19 impe-
 ratam *ex* imperatoam *V* || ilergetes] *L* inilergetes λ || 20 adpropinquantem
*Va β δ *F** apropinquantem γ || assequitur *V β δ *F***

35 Incobata res iam ante de Masinissa aliis atque aliis de causis
dilata erat, quod Numida cum ipso utique congredi Scipione uolebat
atque eius dextra fidem sancire: ea tum itineris tam longi ac tam
2 deuii causa Scipioni fuit. Masinissa cum Gadibus esset, certior
aduentare eum a Marcio factus, causando corrumpi equos inclusos
in insula penuriamque omnium rerum et facere ceteris et ipsos
3 sentire, ad hoc equitem marcescere desidia, <Magonem> perpulit,
ut se traicere in continentem ad depopulandos proximos Hispaniae
4 agros pateretur. transgressus tris principes Numidarum praemittit
ad tempus locumque colloquio statuendum. duos pro obsidibus
retineri ab Scipione iubet; remisso tertio, qui quo iussus erat ad-
5 duceret Masinissam, cum paucis in colloquium uenerunt. ceperat
iam ante Numidam ex fama rerum gestarum admiratio uiri, sub-
stituaturque animo speciem quoque corporis amplam ac magnificam;
6 ceterum maior praesentis ueneratio cepit; et, praeterquam quod
suapte natura multa maiestas inerat, adornabat promissa caesaries
habitusque corporis non cultus munditiis sed uirilil uere ac mili-
7 taris, et aetas erat in medio uirium robore, quod plenius nitidius-
8 que ex morbo uelut renouatus flos iuuentae faciebat. prope atto-
nitus ipso congressu Numida gratias de fratris filio remisso agit. 20
ex eo tempore adfirmat eam se quaesisse occasionem, quam tandem

1 inchoata *VβδsF* inchoata *γ* || iam res *ε* || massinissa *αδ* || 2 conge-
redi *P* || scipione congredi *V* || 3 eius] *S* eiusdem *ρ* || dextera *VαβγsF* ||
ea tum] *L* ea cum *δ* eatum *λ* || tam] tum *γ* tan *F* || longi] *ex* long *P*, *ex*
longii *γ* || ac tam *F* ac tantum *ras*. *ex* ae tantum *P* acta *V* ac *R* || 4 deuii
P²R deui *P¹* deinde *V* diuii *F* || causa *om.* *V* || scipionis *α* || massinissa *αδ* ||
gaudibus *P¹*, *corr.* *P²* || 5 corumpi *α* || inclusos in insula] *G* in insula in-
clusos *ρ* || 6 paenuriamque *P* || eteris *P* || 7 hoc *PSβδsF* huc *V* hec *ae*,
om. *γ* || marcessere *Ps* || descidia *α* || Magonem *ed. Moguntina, om. libri* ||
8 depopulandos *PSRF* populandos *Vρ* || proximos *VRL* primos *ex* pro-
animos *P* proxime *F* primos primos *λ* || 9 pateretur *P* paterentur *VRF* ||
tris *P⁴* *pr-is* *P¹* tres *VRFL* *.p.r.is* *λ* || principes] *L* princeps *λ* || permittit
mittit *F* || 10 tempus] *tῆc* *V* || colloquio *VRF* || duos] quos *Vayδs* quo *F* ||
opsidibus *P* || 11 a *sF* ad *P* || remisso *L* et *ras*. *ex* remis sos *P* remissus
VRF remissio *λ* || tertius *VRF* || quo *VRFL* cum *Pλ* || iussu *P* || addueret *P* ||
12 massinissam *αδ* || colloquium *VαβδsF* colloquio *γ* || 13 substituaturque] *ρ*
sustituera atque *S* || 14 animo] *L* animos *λ* || speciem] *γ¹* peciem *γ¹* *spē*
(= specie) *V* || ac] atque *R* || 15 quod *om.* *γ* || 16 suapte] sua parte *α* ||
permissa *V* || cessaries *γ* || 17 mondiciis *β* || ac] atque *δ* || militaris] *L* mili-
tari *λ* || 18 et *VRFL* ei *P* rei *λ* || erat *VRFL*, *om.* *Pλ* || plenius] *pl'eius* *α*
pulcrius *βγ* || nitidius (*om.* que) *F* || 19 flos] *ρ*, *om.* *S* || iuuentae] *ρ* et *ex*
iuuentae *P* iuuentae *S* et *ex* iuuentute *V* iuuentute *γ* || 20 numidasa *P¹*,
corr. *P²* || gratias] *L* gratia *λ* || 21 tempore] genere *β* || affirmat *VRF* ||
se eam *δ* || quesisse *P* || quam *om.* *VR*

oblatam deum immortalium beneficio non omiserit: cupere se illi 9
populoque Romano operam nauare ita, ut nemo unus externus
magis enixe adiuerit rem Romanam. id se, etiamsi iam pridem 10
uellet, minus praestare in Hispania, aliena atque ignota terra, po-
5 tuisse; in qua autem genitus educatusque in spem paterni regni
esset, facile praestaturum. si quidem eundem Scipionem ducem 11
in Africam Romani mittant, satis sperare perbreuis aevi Cartha-
ginem esse. laetus eum Scipio uidit audiuitque, cum caput rerum 12
in omni hostium equitatu Masinissam fuisse sciret, et ipse iuuenis
10 specimen animi prae se ferret. fide data acceptaque profectus retro
Tarraconem est. Masinissa permissu Romanorum, ne sine causa traie-
cisse in continentem uideretur, populatus proximos agros Gadis rediit.

Magoni desperatis in Hispania rebus, in quarum spem seditio 36
primum militaris, deinde defectio Indibilis animos eius sustulerant,
15 paranti traicere in Africam nuntiatum ab Carthagine est iubere
senatum, ut classem, quam Gadibus haberet, in Italiam traiceret;
conducta ibi Gallorum ac Ligurum quanta maxima posset iuuentute 2
coniuugeret se Hannibali neu senescere bellum maximo impetu,
maiore fortuna coeptum sineret. ad eam rem et a Carthagine 3
20 pecunia Magoni aduecta est, et ipse quantam potuit a Gaditanis
exegit, non aerario modo eorum sed etiam templis spoliatis, et pri-

1 oblatam tandem δ || beneficio γ || beneficio immortalium V || omise-
rit] P^2 miserit P^1 obmiserit $\alpha\gamma$ || 2 romano] $\hat{v}$ V || nauare $\alpha\delta s$ || unus]
minus R || 3 enixe] P^2 unixe P^1 || iuuerit V || id se] ipse γ id si δ || etiam
si iam] ex etiam suam γ etiam si se V etsi iam β || 4 uellet $om.$ δ ||
praestare $om.$ β || alle|na atque ignota ter|ra $P\phi\lambda$ terra aliena atque ignota
(ignota α) $GVRFL$ terra aliena atque ignota terra L || potuisse P^4VRF
posuisse $P^1\lambda$ || 5 autem] haud V || genitus P^4VRF gennitus L generis P^1
generis nitus λ || eductusque F || 6 fa'cele P^1 , corr. P^4 || eundem] eum δ ||
7 spetare γ || per breuis V perbreuius δ || aeu] cui V eius δ || 8 cum]
eum F || capud α || 9 omni hostium ex hostium omni δ || equita]tu $ras.$ ex
equita.tum P || massinissam $\alpha\delta s$ massinisam γ || 10 specimen] speciem δ ||
11 taraconem $V\beta$ || massinissa $\alpha\gamma\delta$ || promissu F || romanorum ex roma-
norum P || traiecisse] treiecis δ || 12 continentem VRF cont'ionemtem P
contio natem λ || uiuide]tur P^1 uide]tur P^2 || gadis VR gadiis P gades F ||
13 spem] P^2 spom P^1 || 14 primo V || dein V || indibilis P || eius ex
esse V || substulerant $\alpha\delta$ || 15 parati F || a sF || iubere] L iure P^1 iuere $P^2\lambda$
|| 16 haberet] teneret V || 17 ac] atque β || posset $om.$ V || iuuentute] multi-
tudine V || 18 coniu]gere P^1 , corr. P^2 coinuergeret α || se $om.$ P || neu]
neo P^1 ne P^2 || senescere s || maximo] maiore γ || 19 a $om.$ $\alpha\delta$ || cartha-
gine] L carthaginem λ || 20 pecunia] L peccunia γ peconia λ || magoni] P^2
mago P^1 || adiecta V || quantum $V\alpha\gamma\delta sF$ || gaditaris δ || 21 exegit $V\alpha\gamma\delta sF$
exigit $P\beta$ || errario $\alpha\gamma$ || priuatim ex priuatis e

uatim omnibus coactis aurum argentumque in publicum conferre.
 4 cum praeterueheretur Hispaniae oram, haud procul Carthagine Noua
 expositis in terram militibus proximos depopulatus agros, inde ad
 5 urbem classem adpulit. ibi cum interdiu milites in nauibus te-
 nuisset, nocte in litus expositos ad partem eam muri, qua capta 5
 Carthago ab Romanis fuerat, ducit, nec praesidio satis ualido urbem
 teneri ratus et aliquos oppidanorum ad spem nouandi res aliquid
 6 moturos. ceterum nuntii ex agris trepidi simul populationem agre-
 7 stiumque fugam et hostium aduentum adtulerant, et uisa interdiu
 classis erat, nec sine causa electam ante urbem stationem appa- 10
 rebat. itaque instructi armatique intra portam ad stagnum ac mare
 8 uersam continebantur. ubi effusi hostes, mixta inter milites naualis
 turba, ad muros tumultu maiore quam ui subierunt, patefacta re-
 9 pente porta Romani cum clamore erumpunt turbatosque hostis et
 ad primum incursum coniectumque telorum auersos usque ad litus 15
 10 cum multa caede persequuntur; nec, nisi naues litori adpulsae tre-
 11 pidos acceperant, superfuisset fugae aut pugnae quisquam. in ipsis
 quoque trepidatum nauibus est, dum, ne hostes cum suis simul
 inrumperent, trahunt scalas, orasque et ancoras, ne in moliendo
 12 mora esset, praecidunt; multique adnantes nauibus, incerto prae 20
 13 tenebris, quid aut peterent aut uitarent, foede interierunt. postero
 die cum classis inde retro ad Oceanum, unde uenerat, fugisset, ad
 octingentos homines caesi inter murum litusque et ad duo milia
 armorum inuenta.

1 argentumque] *L* argentum λ || publicum] λ puplicum *VL* || 2 horā *P* ||
 procul a cartagine ϵ || 3 proximus *P* || depopulatus *VRF* depopula]tur *P* ||
 4 appulit *VRF* || interdiu *VRFL* indiu *P*¹ diu *P*² λ || 5 littus β || qua] *L*
 quam *VL* || capto γ || 6 a *sF* ob *P* || nec] *P*² nec | nec *P*¹ || praesidio *P*¹,
corr. *P*² || uallido ϵ || urbem] *L* rbem λ || 7 aliquos *ex* abliques *V* || nouan-
 dis δ || 8 nun ti *P* || agri δ || 9 et] ad *F* || attulerant *VRF* || 10 causa *ras*.
ex causā *P* || electam *PS* erectam *V* ϕ eiectionem *RF* || 11 ac] et *R* || 12 effusi
 et hostes *VF* || naualis turba *P* nauales turba *VRF* nauali turba ϵ || 13 sub-
 ierunt *PR* subierat *V* obierunt *F* || 14 turbatosque] turbato | sed δ || hostes
VRF || 15 conietumque δ || tellorum γ || auersos *V* β *FL* aduersos *Pay* δ λ ||
 littus β || 16 persequuntur *P* persecuntur *V* δ ϵ || naue δ nauales γ || littori *a* β ϵ
 appulse *VRF* || trepidos *om.* δ || 17 superfuisse δ || aut] *G* ac φ || pugne
 aut fuge *V* || in] que γ || 15 nauibus trepidatum *V* || est *om.* δ || 19 irrum-
 perent *V* α β γ ϵ *F* || scallas γ || hortasque *V* horasque *F* pontesque *R* || ne
VRFL de *P* λ || 20 ad nantes *V* adnantes *a* δ ϵ annantes β annantes *F* ||
 incerti *R* || 21 quis *V* || aut] *P*² au *P*¹ || peterent] *P*² perent *P*¹ || uitarent
VRF in]uitarent *P* || 23 octingentos ϵ octingenti *PF* viii *V* dccc α β γ δ ||
 litusque β || et] *G*, *om.* φ || millia *P* β *F* || 24 armorum *SRL* armato rum
*P*¹*VF* ϕ λ

Mago cum Gadis repetisset, exclusus inde, ad Cimbios — haud 37
 procul a Gadibus is locus abest — classe adpulsa, mittendis legatis
 querendoque, quod portae sibi socio atque amico clausae forent,
 purgantibus iis multitudinis concursu factum, infestae ob directa 2
 5 quaedam ab conscendentibus naues militibus, ad conloquium sufetes
 eorum, qui summus Poenis est magistratus, cum quaestore elicit
 laceratosque uerberibus cruci affligi iussit; inde nauibus ad Pityusam 3
 insulam centum milia ferme a continenti — Poeni tum eam in-
 colebant — traiecit. itaque classis bona cum pace accepta est, 4
 10 nec commeatus modo benigne praebiti, sed in supplementum classis
 iuuentus armaque data. quorum fiducia Poenus in Baliaris insulas
 — quinquaginta inde milia absunt — transmisit. duae sunt Baliares 5
 insulae; maior altera atque opulentior armis uirisque, et portum
 habet, ubi commode hibernaturum se — et iam extremum autumnus
 15 erat — credebat. ceterum haud secus, quam si Romani eam in- 6
 sulam incolerent, hostiliter classi occursum est. fundis ut nunc
 plurimum, ita tum solo eo telo utebantur, nec quisquam alterius
 gentis unus tantum ea arte quantum inter alios omnes Baliares
 excellunt. itaque tanta uis lapidum creberrimae grandinis modo in 7
 20 propinquantem iam terrae classem effusa est, ut intrare portum
 non ausi auerterent in altum naues. in minorem inde Baliarium 8
 insulam traiecerunt, fertilem agro, uiris armis haud aequae ualidam.

1 gadis VR cadis P gades F || repetisset VRFL re|petisset P rece-
 pisset λ || ad VRF classe ad P || cimbios P¹ cimbros P² cimbim αβδF
 et ex cimbium V cimberi γ cimbium s || 2 a Pq, om. SVRF || appulsa VRF ||
 3 quaerendo|quae P || forent VRFL foret P floret λ || 4 pugnantibus VF ||
 flis] q hiis αF, om. S || facto F || infestae] S infeste q || directa αγ || 5 ab
 (a sF) conscendentibus VayδsFL abscondentibus Pl ad conscendendum β ||
 colloquium VRF || sufetes] L superstes Pl suffetes βδ suffeces γ || 6 poenis
 pedis V || 7 affligi VRF || ius|sit ras. ex tus|sit P || nauibus om. F || pityusam
 Sabellius pitysam P pitusam Vayδs pitusque β pytusam F || 8 millia PF ||
 con|tinenti P¹VRFL con|tenti P¹ contiuti λ || 9 traiecit itaque VRFL tre-
 citita|que P¹ precipita|te P²λ || 10 comeatus γ || classis VRF classi ex
 lassi P || 11 baleares VRF || 12 millia PF || transmisit γδsF transmisit α
 transmittit β || baleares VRF || 13 insulae PFq, om. SVR || oppulentior γ ||
 14 comede γ || se] L set λ || etiam F || autumnus α autumni F || 15 cre-
 de|bat Pqλ censebat SVRFL || eam] cā V || 16 inco|lent P¹, corr. P² ||
 hostilia γ || nunc PR tum VF || 17 ita tum PL ita tunc VRF itatum λ ||
 tello γ || quicquam P || 18 unius VayδsF || alios omnes P omnes alios VRF
 alias omnes Gronovius || balieres P baleares VRF || 19 excedunt s || cre-
 brerime γ || 20 propinquantem P²GβγδsF propinquantaem P¹ propinquante V
 propinquitatem α appropinquantem φ || classe V || effusa γ fusa β || est] P²
 est ut intrare | portum non ausi est P¹ || 21 balearum VRF || 22 haud
 aequae] L aut eque γ haudaeque λ || ae|que ualidam PR equandam VF

9 itaque egressi nauibus super portum loco munito castra locant;
ac sine certamine urbe agroque potiti, duobus milibus auxilium
inde conscriptis missisque Carthaginem, ad hibernandum naues sub-
10 duxerunt. post Magonis ab Oceani ora discessum Gaditani Romanis
deduntur.

38 Haec in Hispania P. Scipionis ductu auspicioque gesta. ipse
L. Lentulo et L. Manlio Acidino prouincia tradita decem nauibus
2 Romam rediit et senatu extra urbem dato in aede Bellonae, quas
res in Hispania gessisset, disseruit, quotiens signis conlatis dimi-
casset, quot oppida ex hostibus ui cepisset, quas gentes in dicionem 10
3 populi Romani redelegisset: aduersus quattuor se imperatores, quattuor
uictores exercitus in Hispaniam isse, neminem Carthaginensem in
4 iis terris reliquisse. ob has res gestas magis temptata est triumphi
spes quam petita pertinaciter, quia neminem ad eam diem trium-
5 phasse, qui sine magistratu res gessisset, constabat. senatu misso 15
urbem est ingressus argentique prae se in aerarium tulit decem
quattuor milia pondo trecenta quadraginta duo et signati argenti
6 magnum numerum. comitia inde creandis consulibus habuit L. Ve-
turius Philo, centuriaeque omnes ingenti fauore P. Scipionem con-
7 sulem dixerunt; collega additur ei P. Licinius Crassus pontifex 20

1 itaque] igitur ϵ || locant VRFL, om. Pl || 2 ac] L, om. λ || agro
(om. que) V || agro urbeque F || milibus P β F || auxilium δ || 3 conscriptis
usque ad omni imperio (29, 1, 24) in Pl transposita sunt post caede (28, 22, 14);
P⁴ et L signis adscriptis genuinum ordinem restituerunt || conscriptis P ||
missisque] missis γ missique ad F || 4 ab] ad β || gaditani] L traditani λ .
6 p. PF pro consulis V proconsulis ad ϵ proconsule γ procōss. β || 7 lucio
lentulo ϵ || l. manlio Va β δ l. manilio PF l. manlio γ lucio mannilio ϵ || acci-
dino V δ F || prouincia tradita ras. ex proprouincia] traditam P || decem] G
cum decem F φ || 8 dato om. F || in aede bellonae om. β || aedem V || bello-
nae] L belone γ bello ne λ || 9 disseruit] L diseruit δ || collatis VRF ||
10 quod PV || in dicionem $\alpha\beta\gamma$ indicionem V || 11 reddidisset V || quattuor
uictores] P² quattuor uictore P¹ uictores R || 12 isse] P¹ isso P⁴ misse V
iuisse $\beta\epsilon$ inisse $\alpha\gamma$ || neminem P⁴ VRFL nemini P¹ nemenem λ || in hiis α F
in his $\beta\delta$ L untis λ || 13 terris] L et ras. ex ter[r]oris P terroribus λ ||
gestas om. F || tentata est V $\beta\epsilon$ est tentata F || 14 species δ || petitus
conicit Duker || 15 sine ex sine triumphasse V || magistratu res] L magi-
stratures λ || senatu usque ad 16 ingressus om. β || 16 argenti] P ar-
genti (om. que) γ || prese V || errarium $\alpha\gamma$ || tulit in erarium ϵ F || decem |
quattuor Pl III^{or} x V XIII $\alpha\beta$ δ XIII γ quattuordecim ϵ F quattuor decem L |
17 millia F || pondo VRFL, om. Pl || trecenta ϵ tre]centum PF ccc Va $\beta\gamma$ δ ||
quadraginta duo ϵ quadringēta duo P XL duo VaF XLII δ LXII β XIII γ |
19 philus Va $\beta\gamma$ δ filus ϵ || centurieque L centuria eque λ || ingenti] P¹,
g magis perspicuam fecit P² || p.] p. cornelium R || 20 additur] P²L et ex
additus δ ab]ditur P¹ aditur λ

maximus. ceterum comitia maiore quam ulla per id bellum celebrata frequentia proditum memoriae est: conuenerant undique non 8 suffragandi modo, sed etiam spectandi causa P. Scipionis, concurrebantque et domum frequentes et in Capitolium ad immolantem 5 eum, cum centum bubus uotis in Hispania Ioui sacrificaret, despondebantque animis, sicut C. Lutatius superius bellum Punicum finisset, ita id quod instaret P. Cornelium finitum atque, uti 10 Hispania omni Poenos expulisset, sic Italia pulsura esse, Africamque ei, perinde ac debellatum in Italia foret, prouinciam destinabant. praetoria inde comitia habita. creati duo qui tum aediles 11 plebis erant, Sp. Lucretius et Cn. Octavius, et ex priuatis Cn. Seruilius Caepio et L. Aemilius Papus.

Quarto decimo anno Punici belli P. Cornelius Scipio et P. Licinius 12 Crassus ut consulatum inierunt, nominatae consulibus prouinciae sunt, Sicilia Scipioni extra sortem, concedente collega, quia 15 sacrorum cura pontificem maximum in Italia retinebat, Bruttii Crasso. tum praetoriae prouinciae in sortem coniectae. urbana Cn. Seruilio obtigit, Ariminum — ita Galliam appellabant — Sp. Lucretio, Sicilia L. Aemilio, Cn. Octauio Sardinia.

20 Senatus in Capitolio habitus. ibi referente P. Scipione senatus consultum factum est, ut, quos ludos inter seditionem militarem in Hispania uouisset, ex ea pecunia, quam ipse in aerarium detulisset, faceret. tum Saguntinorum legatos in senatum introduxit. ex eis 39

1 ceterum] λ cetera *VRL* || celebrata] λ ad celebrata *L*, om. γ || 2 conuenerant] cum uenerant $\alpha\delta$ || 3 suffragandi δ || modo] causa δ || causa om. δ || p.] p. cornelii *R* || concurrebantque γ || occurrebantque δ || 4 et domum *VRFL* edomu *ex* idomu *P* domo λ || frequentes *VRFL* frequenter *P* λ || et om. *V* || in om. δ || imolantem $\beta\delta s$ || 5 bubos *P* || in hispania *L*, om. λ || ioui sacrificaret om. *V* || ioui sacrificaret in hispania *F* || despondebantque *SVR* spondebantque *PFq* || 6 animis *SVRFL* animi *P* λ || $\bar{c}$. *PRF* g. *V* || lutatius *V* δ || 7 id om. γ || uti *Alschevski* ut *ras*. *ex* utin *P* ut *RF*, om. *V* || 9 perinde] *L* peinde λ || ac] *L* ac si β ad γ hac λ || debellatum] λ debellandum *L* || 10 qui] λ , om. *L* || edilis *V* aed. *L* ede. λ || 11 plebis om. δ || sp.] spurius $\alpha\gamma\delta F$ $\bar{s}\bar{p}$ *L* $\bar{s}\bar{c}$. λ || et *VRL*, om. *PF* λ || $\bar{c}\bar{n}$. *PV* $\gamma\delta$ gn. $\alpha\beta s$ g. *F* || octauius et ex priuatis cn. (gn. βs) *VRL*, om. *PF* λ || 13 quartu] decimo *ex* quartu] decimu *P* $\chi\iota\iota\iota$ α $\chi\iota\iota\iota$ γ || belli punici *R* || scipio et] *P*, sed scipioe in rasura uocis crassus || p. *VRFL* 1: *P* || 14 ut *Pq* λ , om. *SVRFL* || 15 sicilia *ex* scilia *P* || quia] et quia δ || 16 sacrorum cura *Pq* cura (curam δ) sacrorum *GVRFL* || brutti *P* brutia *V* brutii *RF* || 17 cn. *V* δ $\bar{c}\bar{n}$ || gn. βs g. *F* cum α || 18 optigit *P* || ita om. *R* || sp.] spurio *F* sulphicio $\alpha\gamma\delta s$ || lucretio] *L* lucretia λ || 19 l.] lucio *L* lucius λ m. β || cn. *V* $\alpha\delta$ $\bar{c}\bar{n}$ *P* gn. βs g. *F* || 20 in om. γ || 22 uouisset] *ras*. *ex* uouisset *P* uenisset *V* nouisset γ || peccunia γ || errarium $\alpha\gamma$ || 23 in] ad *F* || ex] et *ex* β

maximus natu: 'etsi nihil ultra malorum est, patres conscripti, quam quod passi sumus, ut ad ultimum fidem uobis praestaremus, tamen ea uestra merita imperatorumque uestrorum erga nos fuerunt, ut nos cladium nostrarum non paeniteat. bellum propter nos suscepistis, susceptum quartum decimum annum tam pertinaciter geritis, ut saepe ad ultimum discrimen et ipsi ueneritis et populum Carthaginiensem adduxeritis. cum in Italia tam atrox bellum et Hannibalem hostem haberetis, consulem cum exercitu in Hispaniam uelut ad conligendas reliquias naufragii nostri misistis. P. et Cn. Cornelii, ex quo in prouinciam uenerunt, nullo tempore destiterunt, quae nobis secunda quaeque aduersa hostibus nostris essent, facere. iam omnium primum oppidum nobis restituerunt, per omnem Hispaniam ciuis nostros uenum datos, dimissis qui conquirerent, ex seruitute in libertatem restituerunt. cum iam prope esset, ut optabilem ex miserrima fortunam haberemus, P. et Cn. Cornelii imperatores uestri luctuosius nobis prope quam uobis perierunt. tum uero ad hoc retracti ex distantibus locis in sedem antiquam uidebamur, ut iterum periremus et alterum excidium patriae uideremus, nec ad perniciem nostram Carthaginiensi utique aut duce aut exercitu opus esse; ab Turdulis nos ueterrimis hostibus, qui prioris quoque excidii causa nobis fuerant, extinguere posse: cum ex insperato repente misistis nobis hunc P. Scipionem, quem

1 et si *Vα* || est] es *P* || 2 ut] *P²* ui *P¹* || 3 tamen] tum *α* || uestra om. *VR* || imperatorum (om. que) *VR* || nostrorum *δ* || erga uos *δF* || 4 ut om. *P* || cladium] ex cladium *γ* gladium *P* || nostrarum ex nostrorum *P* || propter nos bellum *R* || 5 suscep|tum *PSVR* susceptumque *Fq* || quattuordecimum *ε* *XIIII* *γ* || 6 geritis] gentis *α* || 7 tam om. *VR* || 8 et om. *V* || haberitis *γ* || consules *Vαβγδ* et ex consulem *ε* || 9 uelut *PFq* neut *S*, om. *VR* || ad *VRFL*, om. *Pλ* || colligen|das *Pqλ* conciliandas *SVRL* conciliandas colligendasque *F* || in hispania ad conciliandas ex ad conciliandas in hispania *δ* || naufragii *γ* || nostri *ras.* ex nostris *γ* || 10 p.] publici *ε* publicus *F* || cn. *Vδ cñ PL* gn. *αβγ* g. *F* naignum *λ* || cornelii] cornelium *L* cornelius *λ* || prouintia *V* || 11 destiterunt *ras.* ex destituerunt *P* || secunda] scelera *α* || 12 oppidum om. *V* || 13 ciues *VRF* || uenundatos *βγ* *F* || 14 ex] de *R* || restituere *Vαβγ* destituere *δ* || 15 ex] *SL* eam ex *qλ* || miserrima *Vα* et *ras.* ex miseriam *γ* || fortunam *VαβγδFL* fortuna *Pλ* || cn. *Vδ cñ* *P* gn. *αβγ* g. *F* || corneliumperatores *P*, sed u a manu prima *ras.* in i mutata, cor. imperatores *γ* || 16 lutosius *γ* || nobis prope *VRL* nobis quoque *Pλ* quoque nobis *F* || 17 ad hoc] adhuc *β* || 18 uidebamur *P¹VRFL* uidebatur *P¹λ* || 19 aut duce] aut dii ee uel aut dii ce *γ*, om. *V* || 20 ab] a *εF* || turdulis nos *Gronouius* turo|illis nos *Pλ* turdetanis *V* turdelinis *R* turdethanis nos *F* turdelinos *L* || ueterimis *αγ* || 21 fuerant *VR* fuerant *PF* || 22 ex insperato *VR* ex | sperato *P* in experato *F* || nobis] nobilis *P* : hunc om. *δ* || p.] p. cornelium *αγδ* p. cor. *β*

fortunatissimi omnium Saguntinorum uidemur quia consulem declaratum uidemus ac uidisse nos ciuibus nostris renuntiaturi sumus, spem opem salutem nostram. qui cum plurimas hostium uestrorum cepisset in Hispania urbes, ubique ex captorum numero excretos 5 Saguntinos in patriam remisit; postremo Turdetaniam adeo infestam 11 nobis, ut illa gente incolumi stare Saguntum non posset, ita bello adflixit, ut non modo nobis, — absit uerbo inuidia — ne posteris quidem timenda nostris esset. deletam urbem cernimus eorum, 12 quorum in gratiam Saguntum deleuerat Hannibal; uectigal ex agro 10 eorum capimus, quod nobis non fructu iucundius est quam ultione. ob haec, quibus maiora nec sperare nec optare ab dis immortalibus 13 poteramus, gratias actum nos decem legatos Saguntinus senatus populusque ad uos misit, simul gratulatum, quod ita res per hos 14 annos in Hispania atque Italia gessistis, uti Hispaniam non Hiberno 15 amne tenus, sed qua terrarum ultimus finis Oceanus, domitam armis habeatis, Italiae, nisi quatenus uallum castrorum cingit, nihil reliqueritis Poeno. Ioui optimo maximo, praesidi Capitolinae arcis, 15 non grates tantum ob haec agere iussi sumus, sed donum hoc etiam, si uos permitteretis, coronam auream in Capitolium uictoriae 20 ergo ferre. id uti permittatis quaesumus, utique, si uobis ita uide-

2 uidemus *Pq* uidimus *SVRF* || uidisse] *u*duisse *L* duisse *λ* || ciuibus] nuncii *β* || uestris *ε* || 3 opem salutem *SR* omnem salutem] que *Pλ* omnem salutem *V* opem omnem salutem] *FL* opem salutem] *q* || uestrorum] nostrorum *VR* || 4 excretos *Pλ* excerptos *VαβγδFL* et ex excerptos *δ* || 5 turdetanam *P²* tudertaniam *Vγ* tudetaniā *δε* || 6 nob[is] *ras*. ex nob[is] *P* || illa] ex ille *γ* illi *δ* || incolumi] *L* in colomi *λ* || 7 afflixit *VαβδεF* afflixit *γ* || nobis *om*. *V* || nobis, (sed) *Ussingius* || ne] sed ne *βε* non *F* || 8 nostris *om*. *V* || esset] *λ* esse *L* || delectam *γ* || 9 quorum *VRL*, *om*. *PFλ* || ingratiam *L* ingratam *FL* || uectigalia *V* || ex agro *PF* ex agris *R*, *om*. *V* || 10 capimus *VRF* capibus *P* campisque capimus *L* campisque *λ* || uobis *ε* || non *GVRF* non tam *Pq* nontam *L* notam *λ* || iocundius *VRF* || est *om*. *VR* || ultione] ultione est *β* || 11 haec] hoc *δε* || maiora quibus *F* || nec | sperare nec *Pq* neque sperare neque *GVR* sperare nec *F* || ab diis *VαβγδF* a diis *ε* || 12 peteramus *γ* || saguntinus *P¹VRF* saguntinos *P¹λ* || 13 populosque *P* || per *VαγδεFL*, *om*. *Pβλ* || 14 italia *PSVR* in italia *FLq* || gessistis *γ* gessistis *F* || uti *Alschevskius* utin *P* ut *VRF* || atque in italia gessistis ut iberiam *add*. *L*, *om*. *λ* || hyero *F* || 15 anni tenus *F* amnetenus *L* amnetenus *λ* || qua ex qua *V* || ultimus finis *S* ultimas finit *PFq* et ex ultimus finis *δ* ultimus finit *Vβ* non ultimas finit *αγs* || armis ex arinamis *P* || 16 habeamus *γ* || castrorum cingit ex cingit castrorum *δ* || relinqueritis *α* relinquitis *β* reliqueretis *F* || 17 praesidi capitolinae] *L* praesidii capitola ne *λ* || 18 hoc] hec *γ* || 19 permitteretis *αγF* || 20 ergo] causa *F* || ab ita *ad p. 230*, 4 periculi *exstat M* || uidetur *MGVR* uidetur *PFq*

tur, quae nobis imperatores uostri comoda tribuerunt, ea rata
 17 atque perpetua auctoritate uestra faciatis. senatus legatis Sagun-
 tinis respondit et dirutum et restitutum Saguntum fidei socialis
 18 utrimque seruatae documentum omnibus gentibus fore; suos im-
 peratores recte et ordine et ex uoluntate senatus fecisse, quod
 Saguntum restituerint cuiusque Saguntinos seruitio exemerint; quae-
 que alia eis benigne fecerint, ea senatum ita uoluisse fieri; donum
 19 permittere ut in Capitolio ponerent. locus inde lautique legatis
 praebere iussa, et muneris ergo in singulos dari ne minus dena
 20 milia aeris. legationes deinde ceterae in senatum introductae audi-
 21 taque. et petentibus Saguntinis, ut, quatenus tuto possent, Italiam
 spectatum irent, duces dati litteraeque per oppida missae, ut Hispa-
 22 nos comiter acciperent. tum de re publica, de exercitiis scri-
 bendis, de prouinciis relatum.

40 Cum Africam nouam prouinciam extra sortem P. Scipioni de-
 stinari homines fama ferrent, et ipse nulla iam modica gloria con-
 tentus non ad gerendum modo bellum sed ad finiendum diceret se
 2 consulem declaratum esse, neque id aliter fieri posse, quam si ipse
 in Africam exercitum transportasset, et acturum se id per populum
 aperte ferret, si senatus aduersaretur; id consilium haudquaquam
 primoribus patrum cum placeret, ceteri per metum aut ambitionem

1 uobis *P* || uostri *P* uestri *MβF* nostri *V*, om. *αγδε* || comoda *αγ* ||
 2 autoritate *δ* auerte *γ* || uestra] *ras. ex* uestrae *P* nostra *F* || facietis *s* ||
 3 respondit om. *β* || sociali *β* || 4 seruatae utrique *δ* || suo *F* || 5 et ex] *ex F* ||
 6 restituerit *α* || cuiusque *M* ciues]que *PVRF* || seru]tio *P* || quae quae *P* ||
 7 alia eis *PF* alii * aliis *ex* alia iis *M* alii aliis *VR* || ea om. *V* || senatus
 ita *δ* ita senatum *V* || fieri] *γ*³ finis *γ*¹ || 8 ut] et *γ* || capitolia *M* || lauticia-
 que *VRF* || 9 praebere *MVαγδε* || ergo in singulos *MVRL* causa in sin-
 gulos *F*, om. *Pλ* || dari] *L*, om. *λ* || dena milia (millia *F*) *PFλ* decemilia *M*
 decem (x *Vβγ*) milia *VRL* || 10 cetera *ex* petere cetera *γ* || in senatum
 introductae *MVαβδFL* in senatum in senatum introducte *γ* introducte *α*,
 om. *Pλ* || auditaque] *L* audite que *λ* || 11 saguntinis] sanguinis *M* || ut]
 per *γ* || 12 ispanos *M* || 13 comiter *MVRFL* cumiter *P* cum iter *λ* || de re
 publica de *MVRFL* de]ferde *P*¹ de]ferre *P²λ* || scribentis *M* || 15 p.] p.
 cornelio *αγδε* publico cor. *β* || 16 iam nulla *δ* || 17 finiendum] diffini-
 dum *R* || 18 esse *PF*, om. *MVRL* || id aliter *MSVR* aliter id *PFq* || fieri *Pq*
 finiri *MSVRF* || 19 transportasset *SVαγδε* trans]portaret *PβFq* transpor-
 tasse *M*, ubi tamen rupta membrana t post e uidetur periisse || et *MVR*,
 om. *PF* || 20 aferte *M* || autquaquam uel hautquaquam *M* autquaquam
ras. ex autquaquam *γ* || 21 cum place]ret *PR* placeret *S* c^{torum} (con-
 scriptorum *q*) placeret *Vq* cōplaceret *F*, de *M* propter pallorem scrip-
 turae non liquet || ceteri] certi *δ* ceterique *F* <et> ceteri *Maduigi* em.
L. p. 410 || motum *V* || aut] et *β*

mussarent, Q. Fabius Maximus rogatus sententiam: 'scio multis
 uestrum uideri, patres conscripti, rem actam hodierno die agi, et
 frustra habiturum orationem qui tamquam de integra re de Africa
 prouincia sententiam dixerit. ego autem primum illud ignoro, 4
 5 quem ad modum certa iam prouincia Africa consulis uiri fortis ac
 strenui sit, quam nec senatus censuit in hunc annum prouinciam
 esse nec populus iussit; deinde, si est, consulem peccare arbitror, 5
 qui de re transacta simulando se referre senatum ludibrio habet,
 non senatorem, qui de quo consulitur suo loco dicit sententiam.
 10 atque ego certum habeo dissentienti mihi ab ista festinatione in 6
 Africam traiciendi duarum rerum subeundam opinionem esse: unius, 7
 insitae ingenio meo cunctationis, quam metum pigritiamque homines
 adulescentes sane appellent, dum me non paeniteat adhuc aliorum
 speciosiora primo aspectu consilia semper uisa, mea usu meliora;
 15 alterius, obtrECTIONIS atque inuidiae aduersus crescentem in dies 8
 gloriam fortissimi consulis. a qua suspicione si me neque uita 9
 acta et mores mei neque dictatura cum quinque consulatibus tan-
 tumque gloriae belli domique partae uindicat, ut propius fastidium
 eius sim quam desiderium, aetas saltem liberet. quae enim mihi
 20 aemulatio cum eo esse potest, qui ne filio quidem meo aequalis
 sit? me dictatorem, cum uigerem adhuc uiribus et in cursu maxi- 10

1 mussarent *om. V* || q. *om. R* || maximus *om. F* || maximus rogatus
ex rogatus maximus *s* || scio] inquit scio *s* scio inquit *F* || 2 patres con-
 scripti] *p̄c L p̄c λ* || hodierna *VR* || 3 orationem] ordinem *s* || de integra re *λ*
 deintegrare *L* || integra re] integritate *ad .c.* integra re *α in margine* ||
 de *PMRFL, om. VL* || 4 illud primum *γF* || ignoro *α* || 5 certa iam *PFq*
 iam certa *MGVR* || prouinciam, *sed in ex parte erasa, P* || 7 si] est *PMγ²F*
 si *V* sicut *R* || 8 refere *P* referre *γ* || 9 non senatorem qui de quo *MSV*
 non senatorem | modo qui de quo *PFq* nam senator et quidem quo *αβγ*
 nam senator a quidem quo *δ* nam senatum equidem de quo *s* al' n̄c sena-
 torem modo qui de quo consulitur *α in margine* || 10 atqui *β* || ego] *L*
 ergo *γλ* || dissenti *δ* || mihi] *γ³* ni *γ¹* || 11 opinionem] *q* opinationem *MS*
 oppinionem *αγ* || 12 cunctationis *δ* || 13 adulescentes *MVαβδFL* adolo-
 scentes *γ, om. λ* || sane] *L, om. λ* || appellent *MVRFL* appellant *Pl* || non
MRFL, om. PVλ || peniteat *PM* || ad huc *V* || 14 consilia *γ* || mea usu] *L*
 meo usu *δ mā* usu *λ* || 15 obtrECTIONIS *αγ* || crescentes *M* || 16 consulis
MVRFL eos *P* || consulis fortissimi gloriam *V* || 17 cum] *λ* siū *V sū L* ||
 consulatibus *MRFL* consularibus *Pl* consulatus *V* || 18 parte] *γ³* parte
(uel parete) *γ¹* partum *ε cf. Maduigius em. L. p. 410 sq.* || proprius *Vγ* ||
 fastidium *VRFL* fastidius *Pl* || 19 sim] si in *L* si *λ, om. R* || saltem *om. γ* ||
 liberet] *q* liberat *MS* || quae] quem *P* || michi *γ³* nichil *γ¹* || 20 aemulatio] *L*
 aet[melatio *P¹* aet[mearatio *P²* et mea ratio *λ* || eo *om. δ* || potest] post *V* ||
 filio quidem] *ex* consul filio *δ* fabio quidem *F* || 21 cum uigerem] *γ³ et*
ex eum uigerem] *s* cum iungerem *uel* cum uingerem *V* cum uigem *α* cum

marum rerum essem, recusantem nemo aut in senatu aut apud populum audiuit, quo minus insectanti me magistro equitum, quod fando numquam ante auditum erat, imperium mecum aequaretur: 11 rebus quam uerbis adsequi malui, ut qui aliorum iudicio mihi com- 12 paratus erat, sua mox confessione me sibi praeferret; nedum ego 5 perfunctus honoribus certamina mihi atque aemulationes cum adu- 13 lescente florentissimo proponam: uidelicet ut mihi uiuendo iam, non solum rebus gerendis fesso, si huic negata fuerit, Africa pro- uincia decernatur. cum ea gloria, quae parata est, uiuendum atque 14 moriendum est. uincere ego prohibui Hannibalem, ut a uobis, 10 41 quorum uigent nunc uires, etiam uinci posset. illud te mihi igno- scere, P. Corneli, aequum erit, si, cum in me ipso numquam pluris famam hominum quam rem publicam fecerim, ne tuam quidem 2 gloriam bono publico praeponam; quamquam, si aut bellum nullum in Italia aut is hostis esset, ex quo uicto nihil gloriae quaereretur, 15 qui te in Italia retineret, etsi id bono publico faceret, simul cum 3 bello materiam gloriae tuae isse ereptum uideri posset. cum uero Hannibal hostis incolumi exercitu quartum decimum annum Italiam obsideat, paenitebit te, P. Corneli, gloriae tuae, si hostem eum,

uigentibus *ex* cum ingentibus β coniugem γ^1 || ad huc *V* || 1 essem *MRF* esse *PV* || aut] aut audiuit *F* || in] ad γ || senatum $\alpha\beta\gamma\epsilon F$ || apud *e* apud *P* ad *MSVRF*, *om.* λ || 2 audiuit] adiuit δ , *om.* *F* || insectanti ϵ in]spec- tante *PMVF* insectante *R* || quod *MVRFL* quo *P\lambda* || 3 ante *om.* *VR* || auditus *M* || mecum *PMV* meum *RF* || 4 rebus] rebus | rebus ϵ || adsequi *PM* assequi *VRF* || aliorum *P\lambda* aliquorum *MVRFL* || 5 mox] *P^2* max *P^1* || con- fectione δ || me sibi *ex* me sibi me *V* || ne dum *V* || 6 perfuntus γ per- fuctus *F* || emulationes *MGVR* aemulatione *P* aemulationem *F\phi* || ado- lescente *V\alpha\beta\delta F* adolescente γ || 7 uiuendo iam $\alpha\beta\delta\epsilon$ uidendo iam *MV\gamma* iam uiuendo *PF* et *ex* iam uidendo λ iam uidendo *L* || 8 negata *MVRL* nego]tia *P\lambda* negata iam *F* || fuerit] *L* fuerint *F\lambda* || 9 parata *P\beta* et *ex* parata α parata *MV\gamma\delta\epsilon FL* parca λ || que parata est gloria δ || adque *P* et que *V* ac δ || 10 modiendum *P^1*, *corr.* *P^2* || ego] ergo *May\delta\epsilon F* || annibalem *PM* || uobis] *ex* nobis β nobis *ad* || 11 etiam *om.* ϵ || illud] γ^3 illud γ^1 || ignosce]re *P\beta\gamma^3\lambda* cognoscere *MV\alpha\gamma^1\delta\epsilon FL* || 12 cornelii γ || aequum] eum *M* || 13 rem $\bar{p}$. *P* re imperatorum *M* rem imperatorum *RF* et *ex* rem imperatorem *V* | ne] nec γ || tuam *MVRFL* uam *P* uanam λ || quidam *ex* quidem *V* || 14 bono publico praeponam *VRF* bono publico (publico *L*) proponam *ML*, *om.* *P\lambda* || aut *ex* haut α || nullum bellum ϵ || 15 is] his *M\gamma* || uicto *bis* *scr.* *M* || 16 italiam γ || et si *V* sed si *R* || faceret *MVRL* feceres *P* faceres *F\lambda* || simul *om.* δ || 17 isse] ire *R* || ereptam δ || 18 incolumi *P^1MRFL* in co- lumbi *V* incolum] *P^1* incolum λ || exercitu *ex* exercitum *P* || quartum $\cdot x \cdot \beta$ || 19 opsideat *P* possideat β || penitebat *M* || $\bar{p}$. *PF*, *om.* *MVR* || corneli *ras.* *ex* cornelii γ || si *PFL* nisi *MVRL*

qui tot funerum, tot cladium nobis causa fuit, tu consul Italia expuleris et, sicut penes C. Lutatium prioris Punici perpetrati belli titulus fuit, ita penes te huius fuerit? nisi aut Hamilcar Hannibali 4 dux est praeferendus aut illud bellum huic, aut uictoria illa maior 5 clariorque quam haec — modo contingat, ut te consule uincamus — futura est. ab Drepanis aut Eryce detraxisse Hamilcarem quam 5 Italia expulisse Poenos atque Hannibalem malis? ne tu quidem, 6 etsi magis partam quam speratam gloriam amplecteris, Hispania potius quam Italia bello liberata gloriatus fueris. nondum is est 7 10 Hannibal, quem non magis timuisse uideatur quam contempsisse, qui aliud bellum maluerit. quin igitur ad hoc accingeris nec per 8 istos circumitus, ut, cum in Africam traieceris, secuturum te illuc Hannibalem speres potius quam recto hinc itinere, ubi Hannibal est, eo bellum intendas, egregiam istam palmam belli Punici patrati 15 petis? hoc et natura prius est, tua cum defenderis, aliena ire 9 oppugnatum; pax ante in Italia quam bellum in Africa sit, et nobis prius decedat timor quam ultro aliis inferatur. si utrumque tuo 10 ductu auspicioque fieri potest, Hannibale hic uicto illic Carthaginem expugna; si altera utra uictoria nouis consulibus relinquenda est, 20 prior cum maior clariorque, tum causa etiam insequentis fuerit.

1 funerum tot] *L*, om. λ || cladium] *L* gladium *Pl* || fuit] fuerit β || tu] tum δ || Italia *MVRFL* ita]liae *Pl* || expuleris] *L* exposueris λ || 2 c. *PMR* g. *VF* || luctatium *V\beta\delta* || 3 penes te] penes $\alpha\delta$ te penes ϵ || fuerit] fuit δ || amilcar *MV* amilcari δ || hannibali om. δ || 4 praeferendus *MVRF* || 5 haec *PM\gamma* hoc *VRF* || 6 futura est *MVRF* fu]turast *P* || ab *MVa\beta\gamma\delta* a *Pa* ad *F* || fatura est ab drepanis *L* fatur astradre panis λ || eryci *P* erici *M* etice $\gamma\delta$ herice ϵ || hamilcare] *L* hannilcare] λ , om. *V* || 7 ita]lia ras. ex ita]alia *P* || 8 etsi] *ex* eti *P* et si *Va* || partam *MVRF* paratam *P* || amplecteris γ amplectaris ϵ || 9 liberata om. *F* || nundum $\gamma\epsilon$ || is est *PR\lambda* iaset *MVFL* || 10 contempsisse δ || 11 alium *M* || quin] quando δ || hoc *PM\gamma F* hec *Va\beta\delta\epsilon* || ac]cingeris *PR\lambda* haec ingeris *MVL* ingeris *F* || 12 circuitus *MVRF* et ras. ex circumitus *P* || traiceris securum *M* || illuc] *P\delta* illoc *P\lambda* || 13 speres] spes $\gamma\delta$ || 14 intendas ϵ *Creuerius* intendis *libri cum M* intendens *Maduigi* em. *L. p. 411* intendis si *Halmius Sitzungsber. d. Bayer. Acad. 1869 II p. 584 not. 5* || patrati *MS* parati *PVF* peracti *a\beta\gamma\epsilon\zeta* pacti δ || 15 petis] peretis α pereris β || hoc et] hoc ϵ β et hoc *F* || prius] post γ || est om. *F* || tua] γ^3 tuo γ^1 || ire om. *V* || 16 oppugnatum ire *R* || in italia] in ita *M* || quam *MVRFL*, om. *Pl* || nobis prius] a nobis primo β || 18 ductu atque auspicio β || fieri] γ^3 finis γ^1 || potest] post *VF* || hanibalem *V* || hic] h' (= haec) *V* || uictu *P* uince *V* || cartagine δ || 19 altera] *P\lambda*, *lineola a Pa* per posteriorem a ducta et littera quaedam suprascripta *erasae* || utra ras. ex ultra *P* || alterutra *MVRFL* altera ultra λ || nouis *R* nobis *PMSF\phi* uobis *V* uis a *L* supra bis scriptum rursus deletum || consuli *P* || 20 cum] tum $\beta\gamma F$ || tum] cum *V*

11 nam nunc quidem, praeterquam quod et in Italia et in Africa duos
 12 diuersos exercitus alere aerarium non potest, praeterquam quod,
 unde classes tueamur, unde commeatibus praebendis sufficiamus,
 nihil reliqui est, quid? periculi tandem quantum adeatur, quem
 13 fallit? P. Licinius in Italia, P. Scipio bellum in Africa geret: quid? 5
 si — quod omnes dei omen auertant et dicere etiam reformidat
 animus, sed quae acciderunt accidere possunt — uictor Hannibal
 ire ad urbem perget, tum demum te consulem ex Africa, sicut
 14 Q. Fuluium a Capua, arcessemus? quid? quod in Africa quoque
 Mars communis belli erit? domus tibi tua, pater patruusque intra 10
 15 triginta dies cum exercitibus caesi documento sint, ubi per aliquot
 annos maxumis rebus terra marique gerendis amplissimum nomen
 apud exterarum gentium populi Romani uestraeque familiae fecerant.
 16 dies me deficiat, si reges imperatoresque temere in hostium terram
 transgressos cum maximis cladibus suis exercituumque suorum enu- 15
 17 merare uelim. Athenienses, prudentissima ciuitas, bello domi re-
 licto, auctore aeque inpigro ac nobili iuvene magna classe in Sici-
 liam tramissa, una pugna nauali florentem rem publicam suam in
 42 perpetuum adflixerunt. externa et nimis antiqua repeto; Africa
 eadem ista et M. Atilius, insigne utriusque fortunae exemplum, 20
 2 nobis documento sint. ne tibi, P. Corneli, cum ex alto Africam
 3 conspexeris, ludus et iocus fuisse Hispaniae tuae uidebuntur! quid

1 nam nunc] *L* nam num *P* non ante *V* nam tum *ex* natum *uel*
 namtum δ || quod δ || 2 diuersus *P* || alere *ras. ex* alterae *P* ||
 erarium *P* erarius β errarium γ || potest] post δ || 3 comeatibus α || pre-
 bendis sufficiamus *MGVR* sufficiamus praebendis *PFp* || sufficiamus] *L*
 sufficiamur *ex* sufficiamur λ || 4 quid] *MS, om. q* || quantum] quantumue
 $\alpha\beta\delta\epsilon$ quantum ne γ || adeatur] ad ea tū *V* || 5 gerat *R* || 6 quod *PFL* ut
 quod *Va\beta\delta\epsilon* ut γ , *om. \lambda* || dii *RF, om. V* || omen *uel* omne γ omnem δ ||
 7 animus] usus ϵ || set γ || uictor *SV\beta L* et uictor *PFq\lambda* auctor *\alpha\gamma\epsilon* auctor δ ||
 8 tunc $\delta\epsilon$ || $\alpha\epsilon$ *V* || 9 q.] que *P* || a *om. VR* || accersemus *Va\beta\gamma\delta* accersesemus
ex arcessemus *F* || 10 mars *PR* res *V* ars *F* || comunis ϵ || belli erit] sit
 belli *V* || tua tibi *VR* || 11 documenta *V* || per aliquot] *L* per quod aliquid *P*
 per qd λ || 12 maximis *VRF* || 13 aput *V* || uestreque *P* utreque δ || fece-
 rant *VRL* fecerint *PFL* || 14 deficiat *PSV* deficiet *RFq* || terram *PF*
 terras *VR* || 15 transgressuros $\alpha\delta\epsilon$ || exercituumque] γ^1 exercitumque γ^1
 exercituque ϵ || 16 athenienses] γ^3 attenienses γ^1 atheniensis *F* || 17 auctore δ
 || aeque] egre δ || inpigro *V\beta\gamma\delta\epsilon F* || ac] *S* atque q || iuuenem *P^1, corr. P^s*
 || transmissa *VRF* || pugna nauali] *G* nauali pugna *Fp* || imperpetuum *V* ||
 19 afflixerunt *VRF* || antiqua repeto *P* antiqua repeto antiqua λ , ubi
 antiqua posteriore loco del. sed rursus restituit *L* || 20 ista ipsa δ || atti-
 lius *V\alpha\gamma\epsilon* atilius δ || insignem *P* || fortune *P* || exemplum] γ^3 exemplo γ^1 ||
 21 sit δ || ne] *L* nec *F\lambda* || 22 iocus *ras. ex* locus *P* || uidebuntur] *L* uide-

enim simile? pacato mari praeter oram Italiae Galliaeque uectus Emporias in urbem sociorum classem adpulisti; expositos milites per tutissima omnia ad socios et amicos populi Romani Tarraconem duxisti; ab Tarracone deinde iter per praesidia Romana; circa 4
 5 Hiberum exercitus patris patruique tui post amissos imperatores ferociore calamitate ipsa facti, et dux tumultuarius quidem ille 5
 L. Marcius et militari suffragio ad tempus lectus, ceterum, si nobilitas ac iusti honores adornarent, claris imperatoribus qualibet arte belli par; oppugnata per summum otium Carthago nullo triumpho
 10 Punicorum exercituum socios defendente; cetera, neque ea eleuo, 6
 nullo tamen modo Africo bello comparanda, ubi non portus ullus classi nostrae apertus, non ager pacatus, non ciuitas socia, non rex amicus, non consistendi usquam locus, non procedendi; quaque
 7 cumque circumspereris, hostilia omnia atque infesta. an Syphaci
 15 Numidisque credis? satis sit semel creditum: non semper temeritas est felix, et fraus fidem in paruis sibi praestruit, ut, cum operae pretium sit, cum mercede magna fallat. non hostis patrem patrumque
 8 que tuum armis prius quam Celtiberi socii fraude circumuenerunt; nec tibi ipsi a Magone et Hasdrubale, hostium ducibus, quantum
 20 ab Indibili et Mandonio, in fidem acceptis, periculi fuit. Numidis 9
 tu credere potes, defectionem militum tuorum expertus? et Syphax et Masinissa se quam Carthaginensis malunt potentissimos in Africa

bantur λ || 1 simile] sil'ie V || paccato s || preter V per PRF || italie oram V || galieque γ || uetus γ || 2 emporias ed. Mogunt. emporis Pl emporiis VRFL || urbē PRF urbes V || appulisti VRF adappulisti P || expositos Pl et expositos VRFL || 3 omnia VRFL, om. Pl || taraconem Vβ || 4 duxisti γ² dixisti γ¹ || a sF || terracone P taracone Vβ || iter per Pl inter VRF inter per L, sed postea iter per restituit || circa] L cirba λ || 5 hiberum exerci | exercitus s || tui om. γ || 6 calamitate VRL et | calamitate PFL || ipsa] nostra γ || ipsa calamitate δ || facti et GVRFL det P¹, del. P² facti φ, om. λ || 7 ad ex id s || lectus δ || electus G letus δ || 8 qualibus s || 9 pars P || otium Pl odium VRFL || 10 socios] L socio λ || cetera] certa R || neque ea eleuo VaβγδFL neq. aee'leuo P neque ea electio s neque esse leuo λ || 11 tamen] tantum δ || bello om. s || ubi ras. ex urbi γ || 12 clasi P classis L classe λ || nostra]e P¹ nostrae P² || apertus] apertus ullus clasi] nostrae apertus P¹ ullus clasi nostrae del. P², insequentes litteras aper del. P², apparatus γ || 13 consistendi usquam locus non VR consistendus quam locus non L, om. PFL || 14 circumsperis δ || 16 felix] γ² felix γ¹ || in ras. ex im γ || sibi om. β || sibi in paruis fidem δ || perstruit Vs || 17 praetium P || hostis P hostes VRF || patrumquae P || 20 indibili Vaβγδ indibile PeF || mandanio V || in ex indibili γ || fide P || 22 et om. γ || masinissa ad || carthaginenses VβδεF || potentissimos GVR potentis P potentes Fφ || malunt potentis in afri]ca esse carthagini]ensis quam quem]-

10 esse, Carthaginiensis quam quemquam alium. nunc illos aemulatio
inter sese et omnes causae certaminum acuunt, quia procul ex-
ternus metus est; ostende Romana arma et exercitum alienigenam,
11 iam uelut ad commune restinguendum incendium concurrent. aliter
eidem illi Carthaginienses Hispaniam defenderunt, aliter moenia 5
patriae, templa deum, aras et focos defendent, cum euntis in proe-
12 lium pauida prosequetur coniunx et parui liberi occursabunt. quid
porro, si satis confusi Carthaginienses consensu Africae, fide so-
ciorum regum, moenibus suis, cum tuo exercitusque tui praesidio
nudatam Italiam uiderint, ultro ipsi nouum exercitum in Italiam 10
13 aut ex Africa miserint, aut Magonem, quem a Baliaribus classe
transmissa iam praeter oram Ligurum Alpinorum uectari constat,
14 Hannibali se coniungere iusserint? nempe in eodem terrore erimus,
in quo nuper fuimus, cum Hasdrubal in Italiam transcendit, quem
tu, qui non solum Carthaginem sed omnem Africam exercitu tuo 15
15 es clausurus, e manibus tuis in Italiam emisisti. uictum a te dices:
eo quidem minus uellem, et id tua, non rei publicae solum causa,
iter datum uicto in Italiam esse. patere nos omnia, quae prospera
tibi ac populi Romani imperio euenere, tuo consilio assignare, ad-
16 uersa casibus incertis belli et fortunae delegare: quo melior for-

quam *P* potentissimos malunt quam cartaginensis nolunt in affrica esse
quamquam *V* potentissimos malunt (*ex* fallunt ϵ mallunt γ) te (*om.* γ^1 ,
alios *add.* γ^4) quam carthaginenses (cartaginensis γ) nolunt (uolunt *as*) in
affrica (*ex* affricam ϵ africa β) esse quamquam *R* malunt potentes in affrica
esse quamquam *F* || 1 alium] alia *R* || emulatio *P* || 2 sese *VRFL* se *P* ||
causae] causa est γ || accuunt γ || quia] *S* quod ϵ || 3 romanda *P*¹, *corr.* *P*² ||
et] *S*, *om.* ϵ || 4 iam *VRFL*, *om.* *P* || ad] in *F* || comune δ || restringen-
dum $\gamma^2\delta$ refringendum γ^1 || ingenium δ || occurrent *R* || 5 eidē *P* idem *Va*
iidem $\beta\gamma\delta\epsilon F$ || 6 templa *PF* et templa *VR* || euntis *P* euntē *VRFL* || 7 pro-
sequitur *P* prosequuntur δ || coniunx] *G* coniux *Vq* || 8 confixi *P* con-
fissi γ || cum sensu γ || 9 suis menibus *F* || tui *ex* tu γ || exercitu tuique *V* ||
10 uederint *F* || ultro] ipsi *PFq* ipsi ultro *GVR* || exercituum *P*¹, *corr.* *P*² ||
italia *ex* italiam δ || 11 balearibus *Va* $\beta\gamma\epsilon F$ baleribus δ || classe] *P*² crasse *P*¹
|| 12 tramissa *V* || alpinorum *VRFL* al|tinorum *P* || constabat α || 13 inesse-
runt *aye* dixerunt δ || nempe γ || 14 in quo] iniquo α || fuimus] *P*² fumus *P*¹ ||
quem (que δ) tu *VRFL*, *om.* *P* || 15 exercitui $\delta\epsilon$ || 16 es clausurus $\alpha\beta\delta\epsilon FL$
clausurus es *V* γ exclu|surus *P*, a *supra primam* u a manu prima ut
uidetur *suprascripta* nunc *erasa est*, exclausurus λ || 17 uellem *ex* uellent *V*
|| publicae] γ^3 publicae in imperio uenere γ^1 || causa] ϵca (= circa) *V* ||
18 in italia *VR* || 19 tibi] ae p̄r. imperio *P* tibi ac (et *F*) reipublicae in
(in *om.* $\beta\gamma$) imperio *SRF* tibi rei p. imperio *V* tibi et populi ro. im-
perio ϵ || uenere *VR* || assignare *VRF* || 20 casibus] γ^3 canibus γ^1 || for-
tune *P* || delegare *Gronouius* relegare *SVRFL* legare *Pq* λ

tiorque es, eo magis talem praesidem sibi patria atque uniuersa Italia retinet. non potes ne ipse quidem dissimulare, ubi Hannibal sit, ibi caput atque arcem huius belli esse, quippe qui prae te feras eam tibi causam traiciendi in Africam esse, ut Hannibalem
5 eo trahas: siue igitur hic siue illic, cum Hannibale est tibi futura res. utrum tandem ergo firmior eris in Africa solus, an hic tuo conlegaeque tui exercitu coniuncto? ne Claudius quidem et Liuius consules tam recenti exemplo, quantum id intersit, documento sunt? quid? Hannibalem utrum tandem extremus angulus agri Bruttii, 18
10 frustra iam diu poscentem ab domo auxilia, an propinqua Carthago et tota socia Africa potentior armis uirisque faciet? quod istud consilium est, ibi malle decernere, ubi tuae dimidio minores copiae sint, hostium multo maiores, quam ubi duobus exercitibus aduersus unum tot proeliis et tam diuturna ac graui militia fessum pugnan-
15 dum sit? quam compar consilium tuum parentis tui consilio sit, 20 reputa. ille consul profectus in Hispaniam, ut Hannibali ab Alpibus descendenti occurreret, in Italiam ex prouincia rediit: tu, cum Hannibal in Italia sit, relinquere Italiam paras, non quia rei publicae id utile, sed quia tibi amplum et gloriosum censes esse, sicut cum
20 prouincia et exercitu relicto sine lege sine senatus consulto duabus nauibus populi Romani imperator fortunam publicam et maiestatem imperi, quae tum in tuo capite periclitabatur, commisisti. ego 22

1 sibi] tibi *F*, *om.* δ || atque *F* λ adq. *P* tua atque *VRL* || 2 ubi] un (= unde) *V* || 3 ibi *om.* δ || adque *P* || prae te *F* te prae te *P*, *om.* *VR* || 4 eam] cā *V* || traiciendi (trahiciendi *L*) in africam (africa α affrica γ) esse *GVRL* esse trahiciendi in africam φ es|se *PF* λ || 5 trahas] contrahas ϵ || hic] *om.* *P*¹, supra ig litteras uocis igitur suprascr. *P*² || cum] *P*² um *P*¹ || est] est | est ϵ || futura] fortuna δ || 6 tandem *om.* *F* || ergo *om.* *V* || affrica *ex* affricam *V* || hic *SVR* his *P* istic *F* φ || 7 colleagueque *V* $\alpha\beta\delta\epsilon$ *F* et *ras.* *ex* collegetque γ || tui *F* φ tut *P*, *om.* *SVR* || exercitui δ || coniuncto] iuncto β || 8 extemplo γ || id *ras.* *ex* ad γ || 9 agri brutti *P* agri brutii *GVR* brutii agri *F* φ || 10 iam] tam δ || a domo ϵ *F* || 11 africa *VRL*, *om.* *P* λ || potentiores γ || uirisque] utriusque $\alpha\gamma\delta\epsilon$ || istud] φ istuc *S* || 12 malle] γ ³ male γ ¹ δ || minores] *L* minores *P* minores λ || 14 proeliis] *L* preliis λ || et tam *VRL* etiam *P* λ || diu turma γ || ac *S* et *PF* φ , *om.* *VR* || fessim γ || 15 consilium *V* || tuum] *L* tum *P* tu λ || tui $\beta\gamma$ *FL* uti *P* λ tuo *V* $\alpha\delta\epsilon$ || 16 in] *L*, *om.* λ || 17 occurreret *VRL* occur|rebat *P* λ || in italia δ || 18 hannibal *ex* hancibal *P* || sit *VRF* ut *P* || relinquere italiam *R* φ relinquere in italiam *P* alio *SV* || 19 sed sed *F* || quid *V* || tibi *P* λ tibi id *V* $\alpha\beta\delta\epsilon$ *FL* et *ras.* *ex* tibi ad γ || censes esse *VRL* censisse *P* censes *F* censisse λ || cum *P* λ , *om.* *VRL* || 20 exercitu *ex* exercitus *P* || 22 imperii *VRF* || tum *om.* *R* || periclitabatur β || ego *PVF* ego *p.* *c.* *R*

P. Cornelium rei publicae nobisque, non sibi ipsi priuatim creatum consulem existimo, exercitusque ad custodiam urbis atque Italiae scriptos esse, non quos regio more per superbiam consules, quo terrarum uelint, traiciant.¹

- 42 Cum oratione ad tempus parata Fabius tum auctoritate et in-
 5 ueterata prudentiae fama magnam partem senatus et seniores maxime
 <cum> mouisset, pluresque consilium senis quam animum adule-
 2 scentis ferocem laudarent, Scipio ita locutus fertur: 'et ipse Q. Fabius
 principio orationis, patres conscripti, commemorauit in sententia
 3 sua posse obtrectationem suspectam esse; cuius ego rei non tam
 ipse ausim tantum uirum insimulare, quam ea suspicio, uitio ora-
 4 tionis an rei, haud sane purgata est. sic enim honores suos et
 famam rerum gestarum extulit uerbis ad extinguendum inuidiae
 crimen, tamquam mihi ab infimo quoque periculum sit, ne mecum
 aemuletur, et non ab eo, qui quia super ceteros excellat, quo me
 5 quoque niti non dissimulo, me sibi aequari nolit. sic senem se
 perfunctumque et me infra aetatem filii etiam sui posuit, tamquam
 non longius, quam quantum uitae humanae spatium est, cupiditas
 gloriae extendatur maximaque pars eius in memoriam ac posteritatem
 6 promineat. maximo cuique id accidere animo certum habeo, ut
 se non cum praesentibus modo sed cum omnis aevi claris uiris
 7 comparent. equidem haud dissimulo me tuas, Q. Fabi, laudes non
 adsequi solum uelle, sed — bona uenia tua dixerim —, si possim,

1 cornelium] S cornelium p. c. q || uobisque δ || sibiipsi V ipsi (om. sibi) γ || 2 urbis VRFL ubis P¹ nobis ex uobis P² nobis λ || atque in italiae P || 3 superuiam P¹, corr. P² || 4 uelint] uerint F || 5 tum] cum Vαβδλ iam γ tum L suprascr. et rursus del. || auctoritate δ a uerte ex ad uerte γ || inueterata Vαβγδs inueteratae PF inuetera γ¹ || 7 cum Weissenbornius duce Maduigio, qui em. L. p. 412 sq. cum ante 6 magnam add., om. libri || adolescentis ε adulescentiae P adolescentia VαβδsFL adoloscencia γ adolescentie λ || 8 loquutus α || fabius PRF fabius maximus V || 9 principio ras. ex principis γ || orationis ex orationis P || conscribiti P || 10 posse] γ² posset γ¹ || suspecta P¹, corr. P² || ego] L ergo λ || 11 ausi P¹, corr. P² || uirum V || in simulare V || ea PF ei VR || uicio γ¹ in icio γ² || 12 sane] S satis q || 13 rerum gestarum om. β || 14 tam]tamquam P || periculum ex periculum s || 15 quo me VRFL, om. Pλ || 17 perfunctum]que PFλ perfunctum VRL || filii VRF || etiam filii δ || 18 quam om. F || 19 in om. γ || posteritatem PRF ptatem (= potestatem) V || 20 animo certum habeo] L animo certum habeo certū P certum animo habeo FL || 21 non cum] non tum F || eui ras. ex leui γ || claris] sacris δ || 22 comparet VαβγsF et ex comparet P compararet δ || q. VR quintae, sed tae in ras. litterarum qu, P quinte F || 23 assequi VRF || uenia VRFL, om. Pλ || possem γ possum s

etiam expuere. illud nec tibi in me nec mihi in minoribus natu 8
 animi sit, ut nolumus quemquam nostri similem euadere ciuem; id
 enim non eorum modo, quibus inuiderimus, sed rei publicae et
 paene omnis generis humani detrimentum sit. commemorauit, quan- 9
 5 tum essem periculi aditurus, si in Africam traicerem, ut meam quo-
 que, non solum rei publicae et exercitus uicem uideretur solli-
 citus. unde haec repente de me cura exorta? cum pater patruus- 10
 que meus interfecti, cum duo exercitus eorum prope occisione
 occisi essent, cum amissae Hispaniae, cum quattuor exercitus Poe-
 10 norum quattuorque duces omnia metu armisque tenerent, cum quae- 11
 situs ad id bellum imperator nemo se ostenderet praeter me, nemo
 profiteri nomen ausus esset, cum mihi quattuor et uiginti annos
 nato detulisset imperium populus Romanus, quid ita tum nemo 12
 aetatem meam, uim hostium, difficultatem belli, patris patriue
 15 recentem cladem commemorabat? utrum maior aliqua nunc in
 Africa calamitas accepta est, quam tunc in Hispania erat? an 13
 maiores nunc sunt exercitus in Africa et duces plures melioresque,
 quam tunc in Hispania fuerunt? an aetas mea tunc maturior bello
 gerendo fuit, quam nunc est? an cum Carthaginiensi hoste in Hi- 14
 20 spania quam in Africa bellum geri aptius est? facile est post fusos
 fugatosque quattuor exercitus Punicos, post tot urbes ui captas aut
 metu subactas in dicionem, post perdomita omnia usque ad Ocea-

1 expuere PRL e superare V expuere F me expuere λ || illud
 PFq, om. SVR || nec tibi in me nec VRF nec tibi in | me neu P neu tibi
 in me neu Ussingius ap. Madu. em. L. p. 413 sq. || 2 animi Sq omni γ ||
 nolumus e || quamquam V || 3 inuiderimus PFq inuidebimus SVR || 4 ge-
 neris] P^a geris Pⁱ || sit P^aPFq st Pⁱ est SVR || 5 periculum VR || adituros Pⁱ,
 corr. P^a additurus δ || traicerē PSVR traicere uelim FLq traicerem uelim λ
 || ut] L et γ, om. λ || meam] in eam α in ea δ || 6 reip. et PG rei p. V
 rei p. ac R et rei p. sed FL rei p. sed L et rei .p. et φ || sollicitus (soli-
 citus F) unde PF unde sollicitus V ualde (uoce δ) sollicitus (sollicitus γδ) R
 || 7 haec] ac V || de me cura VR cura de | me PF || exorta] exortatur γ ||
 9 occisi] V² occidi V¹ cesi F || penorum ex eorum penorum V || 10 armis-
 quae P || tenerent] P^a tetenerent Pⁱ || quaeustus P || 11 ostenderet] γ³ osten-
 dere αβγ¹δs || 12 profiteri ex profeteri γ || nomen VRFL, om. Pl || est F ||
 cum om. F || mihi] L, om. λ || 13 tunc R || 14 patui (om. que) V || 16 cala-
 mitas in affrica V || tum V || erat] accepta erat β || an] a V || 17 plures
 duces δ || melioresquae P || 18 quam] P^a qua Pⁱ || tunc tunc δ || fuerint Vβδ
 fūnt γ || tunc P tum VRF || 19 fuit om. VR || carthaginiense P || 20 in
 om. F || aptus P atius γ¹ tutius γ³ || facile est P^aVRFL faciest Pⁱ || post
 VRFL, om. Pl || 21 quattuor] minor V || tot VRFL et Pl || captas ui δ ||
 22 metu subactas ex subactas metu δ || in dicionem G indicionem V in
 dicionem αβγ in dedicionem φ

15 num, tot regulos, tot saeuas gentis, post receptam totam Hispaniam ita, ut uestigium belli nullum reliquum sit, eleuare meas res
 16 gestas, tam hercule, quam, si uictor ex Africa redierim, ea ipsa eleuare, quae nunc retinendi mei causa, ut terribilia eadem uide-
 17 antur, uerbis extolluntur. negat aditum esse in Africam, negat 5 ullos patere portus; M. Atilium captum in Africa commemorat, tamquam M. Atilius primo accessu ad Africam offenderit, neque recordatur illi ipsi tam infelici imperatori patuisse tamen portus Africae, et res egregie primo anno gessisse et, quantum ad Cartha-
 18 ginienses duces attinet, inuictum ad ultimum permansisse. nihil 10 igitur me isto exemplo terrueris. si hoc bello, non priore, si nuper et non annis ante quadraginta ista clades accepta foret, qui ego minus in Africam Regulo capto quam Scipionibus occisis in
 19 Hispaniam traicerem? nec felicius Xanthippum Lacedaemonium Carthagini quam me patriae meae sinerem natum esse, cresceretque 15 mihi ex eo ipso fiducia, quod posset in hominis unius uirtute
 20 tantum momenti esse. at etiam Athenienses audiendi sunt, temere
 21 in Siciliam omissa domi bello transgressi: cur ergo, quoniam Graecas fabulas enarrare uacat, non Agathoclem potius Syracusanum regem, cum diu Sicilia Punico bello ureretur, transgressum in 20 hanc eandem Africam auertisse eo bellum, unde uenerat, refert?
 44 sed quid ultro metum inferre hosti et ab se remoto periculo alium in discrimen adducere quale sit, ueteribus externisque exemplis

1 gentis *P* gentes *VR**F* || 2 belli nullum *PVF**φ* nullum belli *GR* || elauare *P*¹ elæuare *P*⁵ || res meas *V**δ* || 3 gestas *om.* *δ* || quam si] quamuis *V* || uictor] *P*² uiuictor *P*¹ || ipsa elaeuare (eleuare *F*) *PF* ipse leuare *V**ads* ipsa leuare *βγ* || 4 eadem] ea *VR* || 5 additum *γ* || affrica *δ* || negat *om.* *R* || 6 m.] marcum *F* || attilium *V**aye* atilium *δ* || 7 attilius *V**ays* attilius *δ* || offenderit *γ* || 8 illi] in de (= inde de) *V* eidem *R* || ipse *V* || tamen] tum *ε* || 9 affrice portus *V* || egregie *VR**F* egregie *P*¹ egregias *P*² || gessisse] *L*, *om.* *λ* || 10 attinet *VR**F* || inuictum] *γ*³ inuitum *γ*¹ et uictum *F* || 11 isto *ex* istota *P* || exemplo] *G* extemplo *φ* || cerrueris *V* || 12 et] *φ*, *om.* *G* || non] non priore si nuper et non *P* || ante *om.* *δ* || quinquaginta *I. Perizonius* || ista *Paßyēl et ras. ex aista ut uidetur δ* ista ita *VFL* || qui *PSVFL* quin *R**φλ* || 14 hispania *F* || traicerem] *P*² traieci traicerem *P*¹ || xanthippum *PVβδs* xantippum *αγ* xantipum *F* || lacaedemonium *P* lacedemonem *αβδs* lacedemonum *γ* lacedomonium *F* || 16 eo *om.* *VR* || posset *VR* possit *PF* || in *om.* *R* || 17 at *P* ac *F*, *om.* *VR* || 18 obmisso *αγF* || transgresso *δ* || ergo] ego *δ* || quoniam] quam *αγ*¹*δ* quando *β* postquam *γ*² || 19 enarra] *PF**φ* narrare *GVR* || agathoclen *V* agathoclem *F* agatolem *γ*¹ agatoclem *γ*³ agathodem *ε* || potius *om.* *β* || syracusarum *β* || 20 bello] *L*, *om.* *λ* || uteretur *γs* || 21 eadem *αF* || bellum *ex* belloum *γ* || 22 qui *V* || ultra *R* || a se *RF* || aliud *Vδ* || 23 in discrimine *δ* || abducere *αδ* || externisque *P*

admonere opus est? maius praesentiusue ullum exemplum esse
 quam Hannibal potest? multum interest, alienos populere finis an 2
 tuos uri et excindi uideas; plus animi est inferenti periculum quam
 propulsanti; ad hoc maior ignotarum rerum est terror; bona mala- 3
 5 que hostium ex propinquo ingressus finis aspicias. non sperauerat 4
 Hannibal fore ut tot in Italia populi ad se deficerent, <quot> defece-
 runt post Cannensem cladem; quanto minus quicquam in Africa
 Carthaginiensibus firmum aut stabile sit, infidis sociis, grauibus ac
 superbis dominis! ad hoc nos, etiam deserti ab sociis, uiribus no- 5
 10 stris, milite Romano stetimus; Carthaginiensi nihil ciuilis roboris
 est, mercede paratos milites habent, Afros Numidasque, leuissima
 fidei mutandae ingenia. hic modo nihil morae sit: una et traie- 6
 cisse me audietis et ardere bello Africam [et molientem hinc Hanni-
 balem] et obsideri Carthaginem. laetiores et frequentiores ex Africa
 15 expectate nuntios quam ex Hispania accipiebatis. has mihi spes 7
 subicit fortuna populi Romani, di foederis ab hoste uiolati testes,
 Syphax et Masinissa reges, quorum ego fidei ita innitar, ut bene
 tutus a perfidia sim. multa, quae nunc ex interuallo non apparent, 8

1 maius usque ad 2 potest VRFL, om. Pl || presentiusue (presencius
 ne γ) ullum R presentius bellum VFL || 2 annibal L || potest ex postest γ
 post V || inter est V || populere Aldus populare P populari VRF || fines
 VRF || 3 et VR, om. PF || excin|di Pδ, sed in P e in ras., escindi V
 excindi αβys scindique F || inferenti ex inferendi V inferenti γ || 4 pro-
 culanti Pⁱ, corr. P² || ad hoc FL adhuc P²λ ad hec Vαβγδ || ingno-
 tarum α || est om. δ || 5 ex propinquo L ex propinquos λ || ingressus L
 exgres|sus P, om. λ || finis PVγ fines αβδεF || 6 populi VRFL, om. Pl ||
 ad se P²VRFL dse P¹ ase λ || deficerent quot defecerunt βq deficerent de-
 fecerunt SVayδsF deficerent P¹ deficerunt P² || 7 canensem γ || quantoq: V ||
 quicquam ex quicquid γ || in africa quicquam ex in africa δ || 8 stabile P ||
 sit P²Fq est GVαβγδ al' sit α in margine || infidiis P || infidis sociis est δ ||
 ac] et β || 9 dominis L domini λ || ad hec Vαβγδ adhuc s || nos om. VR ||
 de|serti PFy⁴ dissentientes V non dissentientes R || a δεF || asterisco ad
 dominis adscripto al' deinde ad nos etiam deserti a sociis α in margine ||
 10 ciuilis γ³ ciuile γ¹ || 11 paratos] parcos V || habeat V || habent afros
 ex afros habent F || 12 mutande VRFL mutantae P mutae λ || sit] λ
 ai VL || unā P || traiecisse me L traiecissime me λ || 13 audieris δε audie-
 ritis β || hic R || et, moliente hinc hannibale, obsideri conicit Maduigi-
 us em. L. p. 414; mihi uerba et molientem hinc hannibalem spuria uidentur ||
 14 lectiores γ || 15 expectate] λ spectate V expectare L || acipiat γ¹ aci-
 pistis γ⁴ || spe P || 16 subiecit s || dii VRFL, id quod λ scripserat nunc
 erasum est || 17 massinissa ad massina γ || ita VRFL itaper|fideita ex ita-
 per|fidiata P ita perfidi ita λ || innitar P¹ innita P² initar F || bene tutus
 beneficiis V || 18 a PRq, om. SVF || perfidia sim multa RF perfidia s|in
 multa P perfidia simulata V perfidiis sim multa L perfidiis imulta λ ||
 multa quae] multaque ex multamque F

bellum aperiet. et id est uiri et ducis, non deesse fortunae praebenti se et oblata casu flectere ad consilium. habeo, Q. Fabi, parem, quem das, Hannibalem; sed illum ego potius traham, quam ille me retineat; in sua terra cogam pugnare eum, et Carthago potius praemium uictoriae erit quam semiruta Bruttiorum castella. 5
 10 ne quid interim, dum traicio, dum expono exercitum in Africa, dum castra ad Carthaginem promoueo, res publica hic detrimenti capiat, quod tu, Q. Fabi, cum uictor tota uolitaret Italia Hannibal, 11
 12 potuisti praestare, hoc uide ne contumeliosum sit concusso iam et paene fracto Hannibale negare posse P. Licinium consulem, uirum 10
 fortissimum, praestare, qui, ne a sacris absit pontifex maximus, ideo in sortem tam longinquae prouinciae non uenit. si hercules 11
 nihilo maturius hoc, quo ego censeo, modo perficeretur bellum, tamen ad dignitatem populi Romani famamque apud reges gentisque 12
 externas pertinebat, non ad defendendam modo Italiam, sed 13
 14 ad inferenda etiam Africae arma uideri nobis animum esse, nec hoc credi uulgarique, quod Hannibal ausus sit, neminem ducem Romanum audere, et priore Punico bello tum, cum de Sicilia certaretur, totiens Africam ab nostris exercitibusque et classibus oppugnata, nunc, cum de Italia certetur, Africam pacatam esse. 20
 14 requiescat aliquando uexata tam diu Italia, uratur euasteturque in

1 et id *VR* id *PF* || uiri] uici δ || id uiri et ducis est *F* || 2 se] γ^2
 sed $\alpha\beta\gamma^1\epsilon$ || oblata] *L* ablata *Pl* || casu *F* || flectere *VRF* plectere *P* con-
 flectere *L* conplectere λ || ad] at *ras. ex* ad γ || concilium *V* || habeo q.] *L*
 habeo q. $\alpha\beta\epsilon$ habeo quinte *F* habeoque λ || 3 illum *ras. ex* ullum γ ||
 potius ego *F* || 4 eum] *L* eam λ || car[tago] *P* || 5 potius *VRFL*, om. *Pl* ||
 nic[toria] *P* || brutiorum *VRF* || 6 ne quid] nequid αF , om. *V* || dum trai-
 cio] *P^2* duc traicio *P^1* || in africanam $\beta\epsilon F$ || 7 promoueo r. p. *L* promo-
 uere $\bar{s}p$. *P* promouere $\bar{p}.\bar{p}$ λ || hic] h' (= haec) *V*, om. β || 8 quod] quam δ ||
 q.] quinte *F* || italia uolitaret βF || h[annibal] *P^1* h[annibali] *P^2* || 9 conti[melio-
 sum] *P^1* || concus[so] *P* contuso *VRF* || 10 paene] *P^2L* pagine *P^1\lambda* || hanni-
 bali *P^2* || p.] publicum *F* || 11 qui ne a] qui nec *V* qui ne $\alpha\beta\gamma\epsilon$ quin δ ||
 12 in om. *V* || longinque *P* || uenit] ϵ ueniat *S* || si] sed δ || hercule *VRF*
 et *ras. ex* hercules *P* || 13 quo] γ^1 quam γ^4 || modo om. *R* || perficeretur]
 proficisceretur $\alpha\gamma\delta\epsilon$ || 14 populi r.] publice rei *V* || apud *RF* apud *P* que
 apud *V* || gentisque γ gentesq. *PV\alpha\beta\delta\epsilon F* || 15 externis *P* exteris *V\beta* ||
 pertinebit β || de]fendendam *ex* de]fendendum *P* || 16 inferenda *ex* inferen-
 dam *V* || uobis $\alpha\gamma\delta\epsilon$ || animus *V* || nec] *S* non ϵ || 17 hoc] hec α || 19 ro-
 manum *VR* romanorum *PF* || tum om. *VR* || certaretur *PF* certabatur *VR* ||
 19 ab *P* a *F\epsilon*, om. *SVR* || exercitibusque *P* exercitibus *VRF* || 20 cum
VRFL, om. *Pl* || certetur *PF\epsilon* certatur *SVR* || africanam om. β || pacatam
RFL paratam *Pl* pacatum *V* || esse] est *V* || 21 aliquando] aliquam β ||
 uexata tam diu *PF* uexata diu *S* diu uexata *VR* tamdiu uexata ϵ || euaste]-
 turque *P\epsilon* populeturque *SV\alpha\beta\epsilon* populetur γF populaturque δ

uicem Africa; castra Romana potius Carthaginis portis immineant, 15
 quam nos iterum uallum hostium ex moenibus nostris uideamus;
 Africa sit reliqui belli sedes, illuc terror fugaque, populatio agro-
 rum, defectio sociorum, ceterae belli clades, quae in nos per quat-
 15 tuordecim annos ingruerunt, uertantur. quae ad rem publicam 16
 pertinent et bellum, quod instat, et prouincias, de quibus agitur,
 dixisse satis est; illa longa oratio nec ad uos pertinens sit, si, 17
 quem ad modum Q. Fabius meas res gestas in Hispania eleuauit,
 sic ego contra gloriam eius eludere et meam uerbis extollere uelim.
 10 neutrum faciam, patres conscripti, et, si nulla alia re, modesta 18
 certe et temperando linguae adulescens senem uicero. ita et uixi
 et gessi res, ut tacitus ea opinione, quam uestra sponte conceptam
 animis haberetis, facile contentus essem.

Minus aequis animis auditus est Scipio, quia uulgatum erat, 45
 15 si apud senatum non obtinisset, ut prouincia Africa sibi decer-
 neretur, ad populum extemplo laturum. itaque Q. Fuluius, qui 2
 consul quater et censor fuerat, postulauit a consule, ut palam in
 senatu diceret, permetteretne patribus, ut de prouinciis decernerent,
 staturusque eo esset, quod censuissent, an ad populum laturus.
 20 cum Scipio respondisset se quod e re publica esset facturum, tum 3
 Fuluius: 'non ego ignarus, quid responsurus facturussue esses, 4
 quaesiui, quippe cum prae te feras temptare te magis quam con-
 sulere senatum et, ni prouinciam tibi, quam uolueris, extemplo
 decernamus, paratam rogationem habeas. itaque a uobis, tribuni 5

1 affrica *ex* affricam *V* || romana castra *F* || potius *VR**F* potius
 quam *P* || immineant *P* imineant *V**ds* || 3 reliqui *PF* reliqua *VR* || illic *s* ||
 4 ceterae *P**β**F* cetera *V**ayds* || clades | que *P**γ*³ cladesque *γ*¹ || 5 uer-
 tantur *VR* uersantur *P* uersentur *F* || 6 pertinent *VR**F* per|tinet *P* || et
 bellum *PF* bellum *VR* || agitur | *L* ag *λ* || 7 sit si *P* sit *V**ayds**F* si *β* ||
 8 eleuauit *γ* || 9 ego *PF* et ego *VR* || elludere *β**γ* || 10 faciam] afficiam *V* ||
 nulla *VR**FL* ulla *P**λ* || modestia] *L* molestia *γ*¹ modesta *γ*²*λ* || 11 et tem-
 perando *P**λ* attemperando *V**α**β**s**FL* atemperando *γ* attemperabo *δ* || ado-
 lescens *VR**F* || et uixi] uixi *γ* || 12 res gessi *F* || ut] *γ*⁴ et *γ*¹ || ea oppi-
 nione *α**γ* eam oppinionem *δ* || conceperam *δ* || 13 contemptus *γ* || 14 minus
ex nimis *F* || 15 apud *P* || optinisset *P* || ut] et ut *F* || 16 ex timplo *V* ||
 laturum usque ad 19 staturusque] laturumque *cet. om.* *V* || q. *β**ds**L* quintus
*α**γ**F*, *om.* *P**λ* || fuluius] fabius *γ* || 17 quater] quartum *α**β**γ**δ* || et censor
*R**FL*, *om.* *P**λ* || 18 senatum *P**δ**F* || 19 laturus] *P*² raturus *P*¹ || 20 quod
se *F* || e *P**β**λ* et *ras.* *ex* de *γ* de *V**α**ds**FL* || esset *P**λ* censuisset *V* credi-
 disset *R**FL* || 21 ego] *G* ego inquit *F**φ* || ingnarus *α* || facturussue *V* fac-
 turusne *α* || 22 quesui *P* || pre *P* || tētare *V**β**s**F* || te *P*, *om.* *VR**F* || 23 ni
*P**α**β**γ**s* in *V**δ**F* || prouincia *α**β**ds* || tibi] *L*, *om.* *λ* || extemplo] *P*¹ exemplo *P*¹
 extimplo *V*, *om.* *γ* || 24 decernatur *β* || tribuni] tribuini *γ* .*ī**f*. *L* .*ī**f*. *λ*

plebis, postulo,' inquit 'ut sententiam mihi ideo non dicenti, quod, si in meam sententiam discedatur, non sit ratum habiturus consul, 6 auxilio sitis.' inde altercatio orta, cum consul negaret aequum esse tribunos intercedere, quo minus suo quisque loco senator 7 rogatus sententiam diceret. tribuni ita decreuerunt: 'si consul 5 senatui de prouinciis permittit, stari eo, quod senatus censuerit, placet, nec de ea re ferri ad populum patiemur; si non permittit, 8 qui de ea re sententiam recusabit dicere, auxilio erimus.' consul diem ad conloquendum cum conlega petiit. postero die permissum senatui est. prouinciae ita decretae: alteri consuli Sicilia et tri- 10 ginta rostratae naues, quas C. Seruilius superiore anno habuisset, permissumque, ut in Africam, si id e re publica esse censeret, 9 traiceret; alteri Bruttii et bellum cum Hannibale cum eo exercitu, quem **. L. Veturius et Q. Caecilius sortirentur inter se com- pararentue, uter in Brutiis duabus legionibus, quas consul reli- 11 quisset, rem gereret, imperiumque in annum prorogaretur cui ea prouincia euenisset. et ceteris praeter consules praetoresque, qui exercitibus prouinciisque praefuturi erant, prorogata imperia. Q. Cae-

1 ideo ϵ de eo $PVRF$ || dicenti $VRFL$ dicendo $P\lambda$ || 2 si $VRFL$ est $P\lambda$ etsi *Gronovius* || al' dicendo quod est in eam α in *marginē* || sen- tiam V || ratus α || 3 sitis] satis α || 4 esse VRF esset P || tribuno VR || senator $VRFL$, *om.* $P\lambda$ || 6 senatui $VRFL$ atui P atui λ || permissit γ || censuerit $V\gamma F$ censuerit] ferri $P\alpha\beta\delta\epsilon$ || 7 placet VF placeat PR || ferri] P , sed i in *ras. litterae* e || de ea referri $V\alpha\delta\epsilon$ || 8 qui] L quid $\epsilon\lambda$ || re ϵx referri ad re V || reicisauit PVF || 9 colloquendum VRF || collega VRF || petiit $VRFL$ petit $P\lambda$ || 10 decretae $VRFL$ cre]ditae $P\lambda$ || consu]lae P consu]lie P^a || siciliam $\alpha\delta\epsilon$ || 11 c. P cn. V g. F consul R || seruilius] L seruiliis λ || 12 permissumque γ || in] L , *om.* λ || si id e r. $\bar{p}$ L sidere. $\bar{p}$. λ , id e $P\beta$ de VF id de $\alpha\gamma\delta\epsilon$ || esse $PF\lambda$ posse L , *om.* VR || 13 brutii $V\alpha\beta\delta\epsilon F$ buci] γ || eo *om.* β || 14 quem *libri* quem (*uel* utrum) mallet ex duobus, qui ibi essent *uel* quem (*uel* utrum) mallet ex duobus, quos consules habuissent *suppl. Weissenbornius*; *cf.* 36, 1, 2 || 1.] lelius $\alpha\gamma\epsilon$ || uetu- rius] L ueturis λ || et] aut δ || q.] quartus $\alpha\gamma\delta\epsilon$ || compararentue F com- pararentut P compararent VR || 15 brutiis VRF || duabus *om.* F || 16 im- piumque γ || in annumque imperium V || prorogaretur] λ prorogeretur γ ei prorogatum F ei prorogaretur L || 17 praeter consules praetoresque] γ praetoribus consulibusque G praeter consules praetoribus V propraetoribus proconsulibusque *Pighius* || qui] *iiii^{or}* V || 18 prouinciis] quae P || profuturi δ || *Maduigius em. L. p. 414 sq. uerba corrupta ita emendanda conicit:* et ceteris, praeter quibus consules praetoresque exercitibus prouinciisque praefuturi erant, prorogata imperia, quae tamen sententia potius ita fere exprimenda erat: qui ceteris, praeter quibus consules praetoresque praefuturi erant, praefuerant exercitibus prouinciisque, prorogata imperia *uel sim.* || q. cecilio $V\beta F$ quarto cecilio $\alpha\gamma\delta\epsilon$ quecilio P

cilio sorti euenit, ut cum consule in Brutiis aduersus Hannibalem bellum gereret.

Ludi deinde Scipionis magna frequentia et fauore spectantium 12 celebrati. legati Delphos ad donum ex praeda Hasdrubalis portandum 5 missi M. Pomponius Matho et Q. Cadius. tulerunt coronam auream ducentum pondo et simulacra spoliolum ex mille pondo argenti facta.

Scipio cum, ut dilectum haberet, neque impetrasset neque 13 magnopere tetendisset, ut uoluntarios ducere sibi milites liceret, tenuit et, quia impensae negauerat rei publicae futuram classem, 14 ut quae ab sociis darentur ad nouas fabricandas naues acciperet. Etruriae primum populi pro suis quisque facultatibus consulem adiuturos polliciti: Caerites frumentum sociis naualibus commeatum- 15 que omnis generis, Populonienses ferrum, Tarquinienses lintea in uela, Volaterrani interamenta nauium et frumentum, Arretini tria 16 milia scutorum, galeas totidem, pila gaesa hastas longas, milium quinquaginta summam pari cuiusque generis numero expleturos, securis rutra falces alueolos molas, quantum in quadraginta longas 17 naues opus esset, tritici centum et uiginti milia modium, et in uaticum decurionibus remigibusque conlaturos; Perusini, Clusini, 18 Russellani abietem in fabricandas naues et frumenti magnum nume-

1 sorte *F* || bruttiis *P* brutiis *VRF* || aduersus hannibalem *om. s* ||
2 bellū *PRF* rem *V* || 3 pauore *V* || 4 celebrati] γ^3 celebrat γ^1 || donum
ex domum γ || ex praeda] *L* expredra λ || 5 mis[sis] *P* || ponponius γ || et
ex at *P* || q. *VβF* que *P* quartus $\alpha\gamma\delta\epsilon$ || cadius *P* catulius *Vαδs* catulus $\beta\gamma$
tadius *F* || tulerunt] sustulerunt *V* || 6 simulacra] ex simulata *V* simulla-
cra γ || spoliolum] *L* spolia]rum *P* spolarum λ || ex mille *S* et ∞ *P* ex
quibus mill' *V* et $\cdot x$. *RFq* || facta *SVαF* facti *Pβγδs*q || 7 ut cum *Vαγδs* ||
delectum $\alpha\beta\gamma\epsilon F$ deletum δ || neque magnopere impetrasset neque reten-
disset δ || 8 sibi ducere *V* || 9 quia] *L*, *om. λ* || impense *Vαβδs* || negarat *R*
negauerant *F* || 10 ut quae] *L* ui quae *Pλ* utque γ || ab] a ϵF || 11 quisquam δ
quosque *L. H. Fossius* || 12 adiuturos] *L* adituros *Pλ* || polliciti] *L* pollicite *P*
et ex pollicitos λ || noua]libus *P* || comeatumque $\alpha\gamma$ || 13 popu]lonenses *PVRF*
|| tarquinenses δ || in *PSVαβδ* et *F* ad ϵ , *om. γs* || 14 uella $\beta\gamma\epsilon$ || uola-
terrani *Pλ* uolternani *V* uolternani $\beta\gamma\delta\epsilon$ uolternani αF uolternani *L* || in-
texamenta γs inceramenta ϵ *Gronouius* || arre]tini *P* aretini *VRF* || $\infty \infty \infty$ *P*
III^{or} mil' *Vαβγδ* quattuor (*om. milia*) $s \cdot xxx \cdot$ millia *F* || 15 gaesa *Pβγλ*
cesa *VαδsFL* .c. gesa α in margine || hastas longas *om. δ* || millium *Pβ* ||
miliū usque ad 18 naues *om. F* || 16 quinquagin]ta *Pq* quadraginta *S*
 $\cdot xl \cdot$ *VR* || summam *Pλ* summa *VRL* || 17 secures β || rutra *VRL* rubra *Pλ* ||
alteolos *V* || 18 et *PFq*, *om. SVR* || uiginti] $xxx \beta$ || millia *PF* || modio-
rum *Vs* mod' $\alpha\beta$ modia $\gamma\delta$ || 19 collaturos *VRF* || clusini russellani] *L*
clusincrus sellani λ || 20 rusellani $\alpha\beta$ ruselani $\gamma\delta$ russellani s || abietem
SVαβγe abietes *PFq* abientem δ || fabricam das *V*

19 rum. abiete ex publicis siluis est usus. Vmbriae populi et praeter
 hos Nursini et Reatini et Amiternini Sabinusque omnis ager milites
 polliciti; Marsi, Paeligni Marrucinique multi uoluntarii nomina in
 20 classem dederunt. Camertes cum aequo foedere cum Romanis es-
 21 sent, cohortem armatam sescentorum hominum miserunt. triginta 5
 nauium carinae, uiginti quinqueres, decem quadriremes, cum
 essent positae, ipse ita institit operi, ut die quadragesimo quinto,
 quam ex siluis detracta materia erat, naues instructae armataeque
 46 in aquam deductae sint. profectus in Siciliam est triginta nauibus
 longis uoluntariorum septem ferme milibus in naues impositis. 10
 2 et P. Licinius in Bruttios ad duos exercitus consulares uenit. ex
 3 iis eum sibi sumpsit, quem L. Veturius consul habuerat; Metello,
 ut, quibus praefuisset legionibus, iis praeesset, facilius cum aduetis
 4 imperio rem gesturum ratus, permisit. et praetores diuersi in
 prouincias profecti. et quia pecunia ad bellum deerat, agri Cam- 15
 pani regionem a fossa Graeca ad mare uersam uendere quaestores
 5 iussi, indicio quoque permissio, qui ager ciuis Campani fuisset, uti
 is publicus populi Romani esset; indici praemium constitutum
 6 quantae pecuniae ager indicatus esset pars decuma. et Cn. Seruilio
 praetori urbano negotium datum, ut Campani ciues, ubi cuique ex 20

1 abiete] allate *F* || et praeter | hos nursini *PFQ* nursinique *SVR* ||
 2 et reatini] reatini δ || amitertini *P*¹, corr. *P*² anuternini ε || omnis | ager
PGVR ager omnis *Fq* || 3 peligni *PaβδεF* pelignique *V* pellogni γ || mar-
 runtinique *V* marucinique $\beta\gamma\delta\varepsilon$ || multi *om.* δ || uoluntarii *Vaβγ\varepsilon* uo lan-
 tarii *P*¹ uo|untarii *P*² uoluntaria *F*, *om.* δ || nomina] omnia γ || 4 camertes *V*
 cameris *Pλ* camerates *RF* camerites *L* || aequo] equo animo uel *F* ||
 5 sexcentorum *αβδεF* secenorum γ || misserunt γ || 7 positae] portem γ ||
 institit] *P*¹, lineola per postremam i a *P*² ducta et u suprascripta rursus
erasae || quadragesimo] *XL αγδ* || quinto] quarto ε || 9 quam *Vaβγ\varepsilonFL*
 cum *Pλ*, *om.* δ || ex siluis *om.* δ || erat] *S* esset ϱ || 9 deductae] *P*² de-
 ductae armatae] que in aquam deducitae *P*¹ || sint] sunt *P*¹ γ , del. *P*² || in]
 est in *V* || sicilia *αγδεF* || 10 uo|umptariorum *P* || septem *PF LIII V* quin-
 quaginta tribus *R* || millibus *PβF* || nauess *P*¹, corr. *P*² || 11 brutios *VRF* ||
 consulares exercitus *F* || 12 hiis α his $\beta\delta\varepsilon$ eis *F* || sumpsit] suppressit γ ||
 1.] Ielius *αγδε* || ueturius] *L* uecturius γ ueturis λ || metellus δ || 13 ut]
 et *F* || praefuisset legionibus iis (hiis *αγF* his $\beta\delta$ is *L*) preesset *VRFL* prae-
 fuisse *Pλ* || assuetis *VRF* || 14 permissit γ || petores *F* || iprouincias δ ||
 15 pecuniam *P* || 16 a *VR* ac *FL*, *om.* *Pλ* || fessa γ || greca *PVβλ* grecia
αγδεL greciam *F* || uersa *Pλ* egressam *VRFL* || 17 indicio $\beta\gamma$ iudicio *PVad\varepsilon*
 iudio *F* || fuisset] esset *V* || uti *P* ut *VRF* || 18 is] *L* his λ || 19 indicatus] *L*
 iudicatus *Vγ* indictus λ || esset] *P*² esse *P*¹ || decuma *P* ξ *V* decima *RF* ||
 et] etiam $\delta\varepsilon$ || cñ. *PV* g. *F* p. *R* || 20 praetori urbano *Rhenanus* p̄r-
 urb. *P* pr. urbs *S* pretori urbis *VαγδεFq* pretori ur. β || ubi cuique *Pqλ*
 ubicunque *S* ubicunque *VRFL* || ex sc̄. *PR* ex sicilia *V* ex senatus con-

senatus consulto liceret habitare, ibi habitarent, animaduerneretque in eos, qui alibi habitarent.

Eadem aestate Mago Hamilcaris filius ex minore Balarium 7 insula, ubi hibernarat, iuuentute lecta in classem imposita, in Italiam triginta ferme rostratis nauibus et multis onerariis duodecim milia peditum, duo ferme equitum traiecit Genuamque nullis praesidiis maritumam oram tutantibus repentino aduentu cepit. inde ad oram Ligurum Alpinorum, si quos ibi motus facere posset, classem appulit. Ingauni — Ligurum ea gens est — bellum ea 9 tempestate gerebant cum Epanteriis Montanis. igitur Poenus Sallustius 10 uone, oppido Alpino, praeda deposita et decem longis nauibus in statione ad praesidium relictis, ceteris Carthaginem missis ad tuendam maritumam oram, quia fama erat Scipionem traiecturum esse, ipse societate cum Ingaunis, quorum gratiam malebat, composita 11 15 Montanos instituit oppugnare. et crescebat exercitus in dies, ad famam nominis eius Gallis undique confluentibus. ea (res) litteris 12 cognita Sp. Lucretii, ne frustra Hasdrubale cum exercitu deleto biennio ante forent laetati, si par aliud inde bellum, duce tantum mutato, oreretur, curam ingentem accendit patribus. itaque et 13 20 M. Liuium proconsulem ex Etruria uolontium exercitum adiuuare Ariminum iusserunt, et Cn. Seruilio praetori negotium datum, ut, si e re publica censeret esse, duas urbanas legiones, imperio cui

sulto in sicilia F || 1 liceret] λ 1 sicilia *suprascr.* L || ha|bitare ibi PF_e,
om. SVR || habitarent ex habitarent auer γ || 2 alibi P²VR_F alibet P¹ ||
animaduerneretque in eos qui alibi habitarent] L, om. λ || 3 balarium P
balearium V balearum RF || 4 hibernarat] G hibernauerat δ₈φ || italia γ ||
5 onerariis Vαβ₈F onerariis P honerariis γδ || duodecim PF x1 V un-
decim R || 6 millia PF milibus V || duo] et duo F || duo ferme equitum
om. VR || ianuamque βδ || 7 maritū|am P maritimam VRF || aduentu ex
aduentu P || accepit R || 8 quos] quis γ || 9 classem appulit γ appulit
classem β || ingauni] L ingaunis Pλ ingaumi δ || 10 epan|teriis P panteris
VRF || sauone R et ex sauone V auone PF || 11 longis x V || 12 sta-
tione] S stationem φ || carthaginensem V || 13 maritimam VRF || traiec-
turum esse SVRFL traiecturum Pλ eo traiecturum esse φ || 14 societatem
αγδ₈ || malebant γ mallebat δ₈ || 15 montano P || insti|tuit P_e institit SVRF ||
exercitus in dies] G in dies exercitus φ || 16 res *Rhenanus*, om. libri cum S ||
litteris V || 17 sp. P spurii F p. VR || lucretii VRF || p. lucretii cognita β ||
hasdru|bali P hasdrubalem γ || 18 forent ex fores δ || aliud] aud γ || 19 ore-
re|tur P¹γ orire|tur P⁴Vαβδ₈F || accendit PSRF accende| V accende-
runt φ || 20 liuium] liui P || uollonum γ uolontium δ || amouere δ || 21 cn. V
cñ P c. R g. F || 22 e re p.] L c re p. V ere .p̄.p̄. λ || duas VRFL,
om. Pλ || imperio cui R cui imperio PVF

uideretur dato, ex urbe duci iuberet. M. Valerius Laevinus Arretium eas legiones duxit.

- 14 Eisdem diebus naues onerariae Poenorum ad octoginta circa Sardiniam ab Cn. Octauio, qui prouinciae praeerat, captae. eas Coelius frumento misso ad Hannibalem commeatuque onustas, Vale- 5 rius praedam Etruscam Ligurumque Montanorum captiuos Cartha- 15 ginem portantis captas tradit. in Brutiis nihil ferme anno eo memorabile gestum. pestilentia incesserat pari clade in Romanos Poenosque, nisi quod Punicum exercitum super morbum etiam 16 fames adfecit. propter Iunonis Laciniae templum aestatem Han- 10 nibal egit, ibique aram condidit dedicauitque cum ingenti rerum ab se gestarum titulo, Punicis Graecisque litteris insculpto.

1 duci] λ dici L || m.] martius α marcius $\gamma\delta\epsilon$ || aretium VRF || 3 hisdem $V\beta\epsilon$ hisdem α iisdem $\gamma\delta F$ || octoginta PF xxx VR || 4 a $\beta\epsilon F$ || cn. Sigonius c. PR g. VF || captae $VRFL$ captas $P\lambda$ || 5 comeatuque $\alpha\gamma\delta$ || 6 montanorum G et montanorum $PVRF\phi$ || 7 portantes $VRFL$ porportantis P^1 perportantis P^2 perportantes λ || captas $SV\alpha\beta\delta\epsilon FL$, om. $P\gamma\epsilon\lambda$ || brutiis RF brutios V || anno eo] G eo anno $\epsilon F\phi$ || eo memorabile] commemorabile $\alpha\gamma\delta$ || 8 gestum P actum VRF || pari] G eo anno pari ϕ || 9 quod] L quo $P\lambda$ || super] S supra ϵ || etiam] et γ || 10 fames] frones γ || adfaecit P affecit VRF || propter $\alpha\beta\gamma\delta L$ pro $P\lambda$ preter $V\epsilon$ prope F || iunonis ex iononis γ || lacinia P licinie ϵ || aestate P || 11 haram β arma V || 12 ab se $V\alpha\beta\gamma\delta L$ a se ϵ ase F , om. $P\lambda$ || literis $V\delta$ || insculpto $\alpha\beta\epsilon F$ et ex insculpto γ inculip]to P^1 inculip]to P^2 insculpto V inscripto δ || recognobi *post* inculipto *adscr.* P^2

titi lini | aburbecondita | liber xxviii | explicit incipit | liber xxxiiii
feliciter P

T. LIVI

AB VRBE CONDITA

LIBER XXVIII

Scipio postquam in Siciliam uenit, uoluntarios milites ordinauit 1
centuriavitque. ex iis trecentos iuuenes, florentis aetate et uirum 2
robore, inermis circa se habebat, ignorantis, quem ad usum neque
centuriati neque armati seruarentur. tum ex totius Siciliae iuniorum 3
5 numero principes genere et fortuna trecentos equites, qui secum
in Africam traicerent, legit, diemque iis, qua equis armisque in-
structi atque ornati adessent, edixit. grauis ea militia procul domo 4
terra marique multos labores magna pericula allatura uidebatur;
neque ipsos modo sed parentis cognatosque eorum ea cura angebat.
10 ubi dies, quae edicta erat, aduenit, arma equosque ostenderunt. 5
tum Scipio renuntiare sibi dixit quosdam equites Siculorum tam-
quam grauem et duram horrere eam militiam; si qui ita animati 6
essent, malle eos sibi iam tum fateri, quam postmodo querentis
segnes atque inutiles milites rei publicae esse: expromerent, quid 7
15 sentirent; cum bona uenia se auditurum. ubi ex iis unus ausus
est dicere se prosumus, si sibi, utrum uellet, liberum esset, nolle

1 uoluntarios *VRFL* uoluptarios *Pλ* || 2 centurauitque *F* || his *Vβδ*
hiis *αF* || florentes *VRF* || et *om. VR* || 3 inermis *P* insignes *SαβδsFL* in-
signis *Vγ* inermes *ρ* inhermis *λ* || ignorantes quem *βδsF* ignorantes quem *α*
ignorantisque *γ* || 4 ex totius *om. F* || 5 trecenti *s* || equites] iuuenes equites *F* ||
6 legit *om. V* || hiis *α* his *βδ* || armis (*om. que*) *αγδs* || 7 grauis] *γ²* gauis *γ¹* ||
malitia *γ* || 8 allatum *γ* || 9 parentes *VRF* || angebat] *P²* agebat *P¹* auge-
bat *γ* || 10 edicta *VRF* dicta *P* || arma] *S* et arma *ρ* || 11 tum *P* tunc *VRF* ||
dixit *om. VR* || 12 horrere *γ* || ita *VRF* ta *P¹*, *del. P²* || 13 male *γδ* || sibi
VRF si *P* se sibi *L* se *λ* || iam *PSVF*, *om. Rρ* || tum *P* tunc *VRF* ||
fate]ri *PFγ³* pateri *Vay¹δs* patere *β* || querentes *VRF* || 14 milites *om. δ* ||
esse] *eδ* *V* || quid] quam *V* quos *s* || 15 iis *Vγs* its *P¹* is *P²* hiis *αF* his *βδ* ||
16 prosumus *P* || uellet *SVRF* uelit *Pρ* || liberum] liberum diceret (*dicere γ*)
αγδs || esse *δ*

8 militare, tum Scipio ei: 'quoniam igitur, adulescens, quid sentires,
non dissimulasti, uicarium tibi expdiam, cui tu arma equumque
et cetera instrumenta militiae tradas et tecum hinc extemplo domum
9 ducas, exerceas, docendum cures equo armisque.' laeto condicionem
accipienti unum ex trecentis, quos inermis habebat, tradit. ubi 5
hoc modo exauctoratum equitem cum gratia imperatoris ceteri uide-
10 runt, se quisque excusare et uicarium accipere. ita trecentis Siculis
Romani equites substituti sine publica impensa. docendorum atque
exercendorum curam Siculi habuerunt, quia edictum imperatoris
11 erat, ipsum militaturum, qui ita non fecisset. egregiam hanc alam 10
equitum euasisse ferunt multisque proeliis rem publicam adiuisse.
12 legiones inde cum inspiceret, plurimorum stipendiorum ex iis milites
13 delegit, maxime qui sub duce Marcello militauerant, quos cum
optima disciplina institutos credebat, tum etiam ab longa Syra-
cusarum obsidione peritissimos esse urbium oppugnandarum: nihil 15
14 enim paruum, sed Carthaginis iam excidia agitabat animo. inde
exercitum per oppida dispertit; frumentum Siculorum ciuitatibus
imperat, ex Italia aduecto parcit; ueteres naues reficit et cum is
C. Laelium in Africam praedatum mittit, nouas Panhormi subducit,
quia ex uiridi materia raptim factae erant, ut in sicco hibernarent. 20
15 Praeparatis omnibus ad bellum, Syracusas nondum ex magnis
16 belli motibus satis tranquillas uenit. Graeci res a quibusdam Italici
generis, eadem ui, qua per bellum ceperant, retinentibus, con-
17 cessas sibi ab senatu repeteabant. omnium primum ratus tueri

1 ei] *L* et *P* λ || adulescens *RF* es adulescens *V* || 2 expdiam] *L* et
ras. ex expeditiam *P* expedit iam λ || equumque *F* || 3 hinc extemplo *P* λ
hinc exemplo *P* λ extemplo ex hinc *V* ex hinc extemplo *FL* || 4 reducas *V* ||
armisque *P* λ armis cui *V* armisque cui *RFL* || condicionem γ || 5 inermis *V* γ
inermes *Pa* β *eF* et ex inermes δ || 6 exauctoratum] *L* exauctoratum δ ex-
auctora tum λ || equitem] militem β || ceteri] certi α δ || 7 excursare *F* ||
et uicarium] inuicarium δ || trecentis] *L* trecenti λ || siculis] *L* siculi *P* λ ||
8 substituti α || substituti equites δ || impensa *V* α γ δ *eF* || atque exercen-
dorum *VRFL*, om. *P* λ || 10 egraeiam *P* egraeiam *L* egraeia λ || 11 multis-
que preliis rem publicam *VRFL*, om. *P* λ || 12 inspiceret *P* aspiceret *VRFL*
|| hiis α *F* his β δ || 13 militauerant γ || quos *RF* quod *PV* || 14 instructos δ ||
credebat *P* λ *RF* credebant *P* λ *V* || tum *VRFL* tu *P* || a ϵ *F* || longa] *L* longua λ ||
siracusanorum α γ δ *eF* || 15 opsidione *P* || paratissimos *V* || 16 paruum] *L*
rerum λ || cartagis *V* || excidium *Wesenbergius Tidskrift IX 284* || cogi-
tabat *V* || in animo γ || 17 exercitu *V* || dispertito *V* dispertit β ϵ *F* || 18 in-
perat γ || aduectum β aucto γ || partit α β γ δ || iis *V* γ hiis α *F* his β δ ϵ ||
19 c. *PR* g. *VF* || panhor'mi *P* panormi *V* β ϵ panormis α γ δ panchormi *F* ||
subduxit *V* || 20 uirili *V* || raptim] rapte γ || 21 nundum γ ϵ || 23 ui] in α γ δ ϵ ||
per] par γ , om. β || bello β || concessa α γ δ ϵ || 24 a *RF*

publicam fidem, partim edicto partim iudiciis etiam in pertinaces ad obtinendam iniuriam redditis suas res Syracusanis restituit. non 18
ipsis tantum ea res, sed omnibus Siciliae populis grata fuit, eoque enixius ad bellum adiuuerunt.

- 5 Eadem aestate in Hispania coortum ingens bellum conciente 19
Ilergete Indibili, nulla alia de causa quam per admirationem Scipionis contemptu imperatorum aliorum orto. eum superesse unum 20
ducem Romanis ceteris ab Hannibale interfectis rebatur: eo nec in Hispaniam caesis Scipionibus alium quem mitterent habuisse,
10 et postquam in Italia grauius bellum urgueret, aduersus Hannibalem eum arcessitum. praeterquam quod nomina tantum ducum in 21
Hispania Romani haberent, exercitum quoque inde ueterem deduc-
tum; trepida omnia et inconditam turbam tironum esse. numquam 22
talem occasionem liberandae Hispaniae fore. seruitum ad eam diem 23
15 aut Carthaginienisibus aut Romanis, nec in uicem his aut illis, sed interdum utrisque simul. pulsos ab Romanis Carthaginensis; ab 24
Hispanis, si consentirent, pelli Romanos posse, ut ab omni externo imperio soluta in perpetuum Hispania in patrios rediret mores
ritusque. haec taliaque dicendo non popularis modo, sed Ause- 25
20 tanos quoque, uicinam gentem, concitat et alios finitimos sibi atque

1 partim] raptim *V* || edicto *R* eo dicto *PF*, *om.* *V* || partim *om.* *V* ||
iudiciis *βδς* || in *om.* *VR* || 2 op'tinendam *PVF* || redditus *om.* *VR* || siracusanas *δ* || non usque ad 4 adiuuerunt *om.* *δ* || 3 rata *V* || 4 ad bellum *Pφ* ||
bellum *GVαβγςFL*, *om.* *λ* || adiuuarunt *P* adiuuetur *α* adiuuatur *β* ||
5 aestate] *P²* aetate *P¹* tempestate *δ* || cohortum *αγF* || continente *R* ||
6 ilergete *SVαβδςFL* ilergete *γ* ilergetes *φ*, *om.* *Pl* || indibili *om.* *V* ||
7 contemptum *R* || aliorum imperatorum *δ* || ortum *R* || eum *PRλ* et *VFL* ||
8 interfectis rebatur *ς Gronouius* in'terfectis rebantur *PVRFL* inter-
ficiebantur *λ* || neque *VRF* || 9 hispaniam *VR* hispania *PF* || quem *ex*
quam *V* || 10 et] prestantiorem et *ς* || urgeret *VβγδςF* urget *α* || 11 accer-
situm *VαβγδF* || 12 romani] *P²* et *ex* romaniam *V* romani|aromani *P¹* ||
haberent *SVR* habebant *PFφ* || 13 trapida *P¹*, *corr.* *P²* || et *VRF* ut *P*
ut apud *Kochius* *em. L. II 13* || ut in incondita turba *coni. Maduigius*
praef. ed. || inconditam] *S* in conditam *V* inconditam inde *φ* || 14 occan-
sionem *P* occaxionem *ς* || foret *δ* || eam] ea *P* || 15 nec] *P²* nec in uicem |
has aut nec *P¹* || his *VβδςF* his *α* iis *γ* has *P* || 16 utrisque *VβγδςF* utri-
que *P* utrumque *α* || a *δς* || carthaginenses *VRF* || 17 hypanis *α* || consen-
tiren *P* || romanos] *L* romano *λ* || ab] *L* ad *λ* || externo imperio *GVRF*
imperio externo *Pφ* || in *Pl* post imperio *inculcantur* primorum (28, 22, 14)
usque ad auxiliarum inde (28, 37, 9); *P⁴* et *L* signis *adscriptis genuinum*
ordinem restituerunt || 18 soluta] solum *γ* || imperpetuum *V* || redire *P¹*,
corr. *P⁴* || 19 taliaque *VRF* aliaquae *P* || populares *βδF* || ansetanos *V* ausi-
thanos *F*.

26 illis populos. itaque intra paucos dies triginta milia peditum, quattuor ferme equitum in Sedetanum agrum, quo edictum erat, conuenerunt.

2 Romani quoque imperatores L. Lentulus et L. Manlius Acidinus, ne glisceret prima neglegendo bellum, iunctis et ipsi exercitibus per agrum Ausetanum hostico tamquam pacato clementer ductis militibus ad sedem hostium peruenire et trium milium spatio 3 procul a castris eorum posuerunt castra. primo per legatos nequiquam temptatum, ut discederetur ab armis; dein, cum in pabulatores Romanos impetus repente ab equitibus Hispanis factus 10 esset, summisso ab statione Romana equitatu equestre proelium 4 fuit haud sane memorando in partem ullam euentu. sole oriente postero die armati instructique omnes mille ferme passus procul 5 a castris Romanis aciem ostendere. medii Ausetani erant; cornua dextrum Ilergetes, laeuum ignobiles tenebant Hispani populi; inter 15 cornua et mediam aciem interualla patentia satis late fecerant, qua 6 equitatum, ubi tempus esset, emitterent. et Romani more suo exercitum cum instruxissent, id modo hostium imitati sunt, ut 7 inter legiones et ipsi patentis equiti relinquerent uias. ceterum Lentulus ei parti usum equitis fore ratus, quae prior in dehi- 20 scentem interuallis hostium aciem equites emisisset, Ser. Cornelio tribuno militum imperat, equites per patentis in hostium acie uias

1 illis] illos *V* || populis *α* || itaque intra paucos] *L* inter paucos *λ* || millia *F* || 2 quattuor] quattuor milia *VR* || 4 accidinus *R* || 5 clisceret *P* || prima *SVαβγδ* primo *PεFφ* || neclegendo *P* negligendo *VRF* || iunctis] inuictis *γ* || et *VRFL*, om. *Pλ* || exercitibus] *L* exercitus *Pλ* || 6 ausitanum *δ* || tamque *δ* || 7 cedem *V* || peruenire et *Weissenbornius* perueniret *P* peruenere *VRFL* perueniret *λ* || trium om. *β* || millium *PβF* || 8 posuerunt *Pδε* posuerant *Vαβγ* postuerunt *F* || per legatos *P⁴VRFL* perlato *P¹λ* || nequiquam *VRF* || 9 tetatum *VβδεF* || disceretur *V* || deinde *VβεF* || in om. *γ* || 10 inpetus *γ* || 11 submisso *γδ* || a *VγsF* || romana *P¹VR* romano *P²F* || equestre proelium *Pβφ* proelium equestre *GVayδεF* || 12 haut *P* || sane] *L* sine *λ* || partem] *L* parte *λ* || 13 omne *P* || procul *VRFL* prosua *Pλ* || 14 aciem *ex* acies *δ* || ausetani *P* ansetani *V* || cornua] *S* cornu *φ* || 15 dextrum *P* || laeuum] leuium *γ* || ignobiles *α* || inter mediam aciem et cornua *ε* || 16 satis patentia *s* || late om. *ε* || fecerant *Gronouius* fecerunt *libri* || qua] quia *V* || 17 equitatum *PF* equitem *VR* || ubi] *P²* ubiubi *P¹* || esset *Pαβγδ* essent *Vε* esse *F* || 18 cum om. *δ* || instruxissent *RF* struxissent *PV* || ut om. *V* || 19 patentes *VRF* || equiti equi *δ* || 20 equitis] equiti *γ* || fore om. *V* || deiscentem *Vαβ* derscentem *γ* || 21 interuallis] *L* interualli *Pλ* inter uallum *V* interuallum *β* || ser.] *G* seruiο *ayδεF* sex. *φ* || 22 imperant *γ* || patentes *VRF* || acie (acies *F*) uias *SVRF* aciesui *P* aciem uias *φ*

permittere equos iubeat. ipse coepta parum prospere pedestri 9
 pugna, tantum moratus, dum cedenti duodecimae legioni, quae in
 laeuo cornu aduersus Ilergetes locata erat, tertiam decumam legio-
 nem ex subsidiis in primam aciem firmamentum ducit, postquam 10
 5 aequata ibi pugna est, ad L. Manlium inter prima signa hortantem
 ac subsidia quibus res postulabat locis inducentem uenit; indicat
 tuta ab laeuo cornu esse; iam missum ab se Ser. Cornelium pro- 11
 cella equestri hostis circumfusurum. uix haec dicta dederat, cum 12
 Romani equites in medios inuecti hostes simul pedestris acies tur-
 10 barunt, simul equitibus Hispanorum uiam immittendi equos clause-
 runt. itaque omissa pugna equestri ad pedes Hispani descenderunt. 13
 Romani imperatores ut turbatos hostium ordines et trepidationem
 pauoremque et fluctuantia uiderunt signa, hortantur, orant milites,
 ut percussos inuadant neu restitui aciem patiantur. non sustinu- 14
 15 issent tam infestum impetum barbari, ni regulus ipse Indibilis cum
 equitibus ad pedes degressis ante prima signa peditum se obieci-
 set. ibi aliquamdiu atrox pugna stetit; tandem, postquam ii, qui 15
 circa regem seminecem restantem, deinde pilo terrae adfixum pugna-
 bant, obruti telis occubuerunt, tum fuga passim coepta. plures 16
 20 caesi, quia equos conscendendi equitibus spatium non fuerat, et

1 permittere] *q* immittere *Rhenanus*, non *S* || parum pro|spere *P*₁
 parumper prospere *VRL* perprospere *F* || 2 moratus] *λ* moratur *βL* || xii *V*
 xii *ayδ* xii *β* || 3 leuo *P* || locata erat *SVRFL* rogaerat *P*¹ prona erat *P*²*λ*
 locata prona erat *q* || tertiam decimam *ayδeF* xii^m *Vβ* || 4 ex subsidiis *Pq*
 et subsidiis *F*, om. *SVR* || aciem om. *β* || 5 l.] lelium *ayδe* || ortantem *ay* ||
 6 locis] *L* locus *Pλ* || indicat] *S* indicatque *q* || 7 a leuo *adF*. leuo a *e* ||
 esset *γ* || iam usque ad 8 circumfusurum om. *β* || iam missum *VayδeFL*
 iam missum esse *P*, om. *λ* || a se *Vasλ* ad se *FL* || ser. (sex. *q*) corne-
 lium *Vq* corne|lium seruium *PSayδeF* cornelium *Maduigius* || 8 equestri] *L*
 equestris *λ*, om. *γ* || hostis *Pλ* hostes *VayδeFL* || circumfusurum usque
 ad 9 hostes om. *V* || 9 pedestres *βF* || turbarunt *GL* turbauit *Pλ* turbare *VR*
 turbauerunt *Fq* || 10 mittendi *VR* || 11 ita (om. que) *α* || omissa *Paβδaq*
 obmissa *γ* commissa *SF* cum missa *V* || pedes *SVRL* pedes|trem *PFqλ* ||
 hispani descenderunt] *q* hispanie iescenderunt *S* || 12 et om. *F* || 13 fruc-
 tuantia *γ*, corr. *P*² fluctuatia *γ* || ortantur *γδ* || orantque *βe* || 14 inua-
 dant *VRFL*, om. *Pλ* || neu *Pλ* nec *VRFL* || restitui] *P²L* resutui *P*¹ res
 ut in *λ* || acie *P¹λ* acie *P²L* || substinuissent *ad* || 15 tam] tamen *P* tan-
 tum *γ* || ni] in *α* || regulis *R* || indebilis *P* || 16 degressis *PSλ* digressus *Vγ*
 digressi *αβδeL* digressis *Fq* || obiecissent *δ* || 17 ibi] id *L*, om. *λ* || aliquam-
 diu atrox pugna stetit] *L*, om. *λ* || pugna atrox *V* || hii *aF* hi *β* || 18 stan-
 tem *V* || affixum *VαβγeF* affixum, l' o. supra um scriptis, *δ* || 19 tellis *γ* ||
 tunc *VR* || plures] *G* pluresque *Fq* || 20 caesi] *P²* caei *P*¹ || quia *VRF*
 qui *P* || eques *δ* || conscendi *R* || ab equitibus *VRF*

omnibus pacis modo incuriose agentibus magna clades inlata; nuntii- 8
 que trepidi Carthaginem terrore ingenti compleuere, classem Ro-
 manam Scipionemque imperatorem — et fama fuerat iam in Siciliam
 transgressum — aduenisse. nec quot naues uidissent, nec quanta 9
 5 manus agros popularetur, satis gnari omnia in maius metu augente
 accipiebant. itaque primo terror pauorque, dein maestitia animos
 incessit: tantum fortunam mutasse, ut, qui modo ipsi exercitum 10
 ante moenia Romana habuissent uictores stratisque tot hostium
 exercitibus omnis Italiae populos aut ui aut uoluntate in deditionem
 10 accepissent, ii uerso Marte Africae populationes et obsidionem Car- 11
 thaginis uisuri forent, nequaquam pari ad patiendam ea robore ac
 Romani fuissent. illis Romanam plebem, illis Latium iuuentutem 12
 praeuisse maiorem semper frequentioreque pro tot caesis exer-
 citibus subolescentem; suam plebem inbellem in urbe, inbellem in 13
 15 agris esse; mercede parari auxilia ex Afris, gente ad omnem auram
 spei mobili atque infida. iam reges Syphacem post conloquium 14
 cum Scipione alienatum, Masinissam aperta defectione infestissimum
 hostem. nihil usquam spei, nihil auxilii esse. nec Magonem ex 15
 Gallia mouere tumultus quicquam nec coniungere sese Hannibali,
 20 et Hannibalem ipsum iam et fama senescere et uiribus. in haec 4

1 incuriose] *L* incurius'e *P* incuria se λ || illata *VRF* || 2 turpidi γ ||
 karthagi|nem *P* || compleuere *Vds* impleuere *F* || 3 fuerat iam] *G* iam
 fuerat *Fq* || 4 transgressum] *L* transgressa λ || nec quot *VRF* ne | quod *P* ||
 uidissent] uenissent s || 5 maius *PR* malis *VF* || augente *ex* accipiente
 augente γ || 6 dein φ daein *P* deinde *GVRF* || maestitia] menstruati *V* ||
 7 qui modo] *L* quo modo λ || 8 mo|niam *P*¹ meo|niam *P*² meo|nia *P*⁴ ||
 romana *om. V* || stratisque tot *P*⁴ φ stratisque tot *P*¹ stratis tot *GVR* tot-
 que stratis *F* || hostium exercitibus *ex* exercitibus hostium δ || 9 omnes
*P*⁴ δ *F* || aut ui *P*⁴ aut uia *P*¹ ui *VRF* || 10 hii *aF*, *om. V* || uerso marte
PRFq uersos arte *S* uersum ad *V* || op|sidionem *P* || 11 uisuri *VRF* u|ri *P* ||
 nequiquam *P* || patiendam] *L* pariendam *P* λ || ea] *L* ex λ , *om. \gamma* || 12 illis latium]
 latium *F* || 13 frequentioreq. *P* || pro] per *F* || 14 subolescentem *SVRL*
 subolescentū *ex* subulescentū *P* subalescentem *F* sobolescentem φ suboles
 ceterum λ || sua *P*¹ suā *P*⁴ || inbellem *aeFL* inbellum *P* λ i bellem *V*
 ibellem $\beta\gamma\delta$ || in urbe inbellem] *L* urbe inbellem λ , *om. VR* || in agris *VRFL*,
om. P λ || 15 esse *om. F* || mercede *ex* mercedem *P* || parare *R* || afris] *L*
 agris *PF* λ || gente] λ gentem *Va\beta\delta sL* || 16 mobili *P* λ et ras. *ex* immobili γ
 mobilem *VFL* mobilis *a\beta\delta s* || in|fida *Pay\delta\lambda* infidam *V\beta sFL* || reges *SVay\delta sF*
 rege *P*¹ regū *P*⁴ $\beta\varphi$ || colloquium *VRF* || 17 alienatum] *S* alienatum et φ ||
 massinissam *\gamma\delta s* masinissa *F* || apertem *V*¹, *corr. V*² || 19 hostem *ex* b ho-
 stem *V* || unquam δ || ex galia α , *om. \delta* || 19 quicquam] *L* quisquam λ || ab
 nec coniungere *incipit H* || sese *PFq* se *GHVR* || 20 et *om. HVRF* ||
 senescere s || et *om. R* || in haec] nichil δ

deflenda prolapsos ab recenti nuntio animos rursus terror instans
reuocauit ad consultandum, quonam modo obuiam praesentibus
2 periculis iretur. dilectus raptim in urbe agrisque haberi placet,
mittere ad conducenda Afrorum auxilia, munire urbem, frumentum
conuehere, tela, arma parare, instruere naues ac mittere ad Hippo- 5
3 nem aduersus Romanam classem. iam haec agentibus nuntius tan-
dem uenit Laelium, non Scipionem, copiasque, quantae ad in-
cursionem agrorum satis sint, transuectas; summae belli molem
4 adhuc in Sicilia esse. ita respiratum, mittique legationes ad Sypha-
cem aliosque regulos firmandae societatis causa coeptae. ad Phi- 10
lippum quoque missi, qui ducenta argenti talenta pollicerentur, ut
5 in Siciliam aut in Italiam traiceret. missi et ad suos imperatores
6 in Italiam, ut omni terrore Scipionem retinerent; ad Magonem non
legati modo, sed uiginti quinque longae naues, sex milia peditum,
octingenti equites, septem elephanti, ad hoc magna pecunia ad 15
conducenda auxilia, quibus fretus propius urbem Romanam exer-
7 citum admoueret coniungeretque se Hannibali. haec Carthagini
parabant agitabantque. ad Laelium praedas ingentis ex agro inermi
ac nudo praesidiis agentem Masinissa, fama Romanae classis ex-
8 citus, cum equitibus paucis uenit. is segniter rem agi ab Scipione 20
questus, quod non iam exercitum in Africam traiecisset, perculsis

1 a recenti *per* arecentio *F* nuncio *ras.* ex nuncios *γ* " animo *H* |
2 quoniam *I* quo *V* | 3 delectus *HRF* raptim statim *ε* | 4 munire *P²λ*
munere *P¹* muniri *HVRFL* 5 tela *ex* tala *δ* | pararent *HV* || instrue-
rent *V* instarent *H* naues *om.* *H* | ac *GHVR* a *P* et *q.* *om.* *F* | mitte-
rent *V* | 7 uenit! *P²* ueni! *P¹* uelut *α* | copias que *PRλ* copias que *HVFL*
8 transuectas! *P²* trans uectus *P¹H* summae *P¹* summam *P²F* summi *HVR*
molem! *P²* molum *P¹* mollem *γ* | 9 ad hec *V* | esse *om.* *δ* | respiratum! *L*
respirari *λ* | legationes (per legationes *δ*) ad syphacem *HURF* ad sypha-
cem legationes *P²* 10 cepta *HVF* ceptum *R* | 11 qui *ex* que *γ* | talenta! *P²*
taleta *P¹* talenta ad philippum | | 12 in italiam *PV3εFLq* italiam *GHα;δλ* |
misi *P¹*, *corr.* *P²* | et *om.* *R* | suos! *P²L* uos *P¹* duos *λ* | 13 in *om.* *P* |
magonem! *G* magonem etiam *ε* | 14 quinque *supra lineam add.* *H* | longe
naues *P* naues longe *HURF* | millia *PF* | 15 octingenti *PF* quingenti
HVα;ε et quingenti *δ* | septem *SHVR* et septem *PFq* | elephanti! *P*,
sed prius e in ras. | ad hoc *PSHF* ad hoc *V* *γ* ad hec *αδδε* | peccunia *γ* |
ad! *L.* *om.* *λ* | 16 proprius *V* | exercitus *F* | 17 carthagini *HRFL* car-
thagine *P²VL* | i a *P¹* *per e ducta rursus crasa* | 18 ad *qλ* at *P* cum ad
SHURFL | ingentes *αδδ;F* | 19 agentem! *L* agentes *λ* | masinissam *P*,
corr. *P²* masinissa *H;δ* | romanae! ne *Hδδ* ne *ε* *γ* | excitatus *VR* |
20 rem *ex* regem | | ab scipione *α* | ad scipione *P* ad scipionem *H* | a sci-
pione *Vαλ;P* | 21 questus *P* questus est *Madrigis om.* *L.* *p.* 416 | non
HURFL tamen *P¹* | iam exercitum *ex* exercitum iam *P* | in africam
exercitum *H* | perculsis! periculis *Hα;δ*

Carthaginensibus, Syphace impedito finitumis bellis, quem certum habere, si spatium ad sua, ut uelit, componenda detur, nihil sin-
cera fide cum Romanis acturum. hortaretur, stimulare Scipionem, 9
ne cessaret; se, quamquam regno pulsus esset, cum haud con-
5 temnendis copiis adfuturum peditum equitumque. nec ipsi Laelio
morandum in Africa esse; classem credere profectam a Carthagine,
cum qua absente Scipione non satis tutum esse contrahi certamen.
ab hoc sermone dimisso Masinissa Laelius postero die naus praeda 5
onustas ab Hippone soluit reuectusque in Siciliam mandata Masi-
10 nissae Scipioni exposuit.

Eisdem ferme diebus naues, quae ab Carthagine ad Magonem 2
missae erant, inter Albingaunos Ligures Genuamque accesserunt.
in iis locis tum forte Mago tenebat classem; qui legatorum auditis 3
uerbis iubentium exercitus quam maximos comparare, extemplo
15 Gallorum et Ligurum — namque utriusque gentis ingens ibi multi-
tudo erat — concilium habuit, et missum se ad eos uindicandos 4
in libertatem ait, et, ut ipsi cernant, mitti sibi ab domo praesidia;
sed quantis uiribus, quanto exercitu id bellum geratur in eorum
potestate esse. duos exercitus Romanos, unum in Gallia, alterum 5

1 sy|pace P || finiti|umis P¹ finiti|mumis P² finitimis HVRF || cer-
tum HVRF incertum PF || 2 habere Pλ haberet HVαβγδFL haberent δ ||
3 hortaretur] ex ortaretur H ortaretur γ || stimulare HVβ et ex simu-
laret γ etimula|ret P¹ estimula|ret P² stimulare|retque αδs ac stimulare F ||
scipionem HVRF ascipione P || 4 necessaret H nec cessare αγδs || quam-
quam] L quaquam P quam λ || regno] P²L regina P¹ rognō λ || contem-
nendis βδs et ex contemnendus V contennendis P²λ contempnendis HαF
continendis γ¹ contepnendis L || 5 affuturum HVRF || equitum peditum-
que δ || nec] ne αβδs || ipso V || 6 africa ex affrica H || perfectam αδ
profectum γ || a om. HVR || 7 qua] quo γ || apsen|te P || esse PFL esset
HVRL || 8 massinissa Hyδ || nauis HVγ naues PaβδsF || 9 onustas Hyδ ||
ip|pone P || reuersusque VF || mandata masinissae] G mandata massi-
nisse Hyδ masinisse mandata Lφ masinisse uerba λ || 10 scipioni] ad sci-
pionem V || exponit β || 11 eisdem P² eidem P¹ isdem H iisdem VγδF
hiisdem α hisdem β his s || naues quae] nauesq. P nauesque γ naues δ
que β || ab] a sF || cartagine ex cartaginem δ || ad] ab P || 12 missae]
naues misse β || albingaunos HVL albi|noaunos P¹ albi|nocaunos P²λ albi-
gaunos SR alpingaunos F || ligures genuamque] S ligures ianuamque βδ
liguresque alpinos genuam φ || 13 his HVβδsF hiis αγ || 14 iuuentium P ||
15 et ligurum HVRF, om. Pλ || utriusque gentis] L utrisque genti λ ||
ibi ingens V || 16 habuit om. δ || missus H || se om. HVR || eos] eosos F ||
17 et ut] G ut et φ || a αδsF || presidias H || 18 quanto] G quantoque φ ||
id P ad λ, om. HVRF || geratur] φ gereretur G || 19 galia γ || alterum
ex altenumet P

in Etruria esse; satis scire Sp. Lucretium se cum M. Liuius iuncturum; multa milia armanda esse, ut duobus ducibus, duobus exercitibus Romanis resistatur. Galli summam ad id suam uoluntatem esse dicere; sed cum una castra Romana intra finis, altera in finitima terra Etruria prope in conspectu habeant, si palam fiat auxiliis adiutum ab se esse Poenum, extemplo infestos utrimque exercitus in agrum suum incursuros; ea ab Gallis desideraret, quibus occulte adiuari posset. Liguribus, quod procul agro urbibusque eorum castra Romana sint, libera consilia esse; illos armare iuuentutem et capessere pro parte bellum aequum esse. Ligures haud abnuere, tempus modo duorum mensum petere ad dilectus habendos. interim Mago milites Gallos dimissis clam per agros eorum mercede conducere; commeatus quoque omnis generis occulte ad eum a Gallicis populis mittebantur. M. Liuius exercitum uolunum ex Etruria in Galliam traducit iunctusque Lucretio, si se Mago ex Liguribus propius urbem moueat, obuiam ire parat, si Poenus sub angulo Alpium quietus se contineat, et ipse in eadem regione circa Ariminum Italiae praesidio futurus.

6 Post reditum ex Africa C. Laeli et Scipione stimulo Massinissae adhortationibus et militibus, praedam ex hostium terra cernentibus tota classe efferri, accensis ad traiciendum quam primum, interuenit maiori minor cogitatio Locros urbem recipiendi, quae

1 scire sp. *Pβa* scire spurium *αγδ* scires .p. *H* scire p. *VF* || secum *H* || m.) co. *H* || libro *H* || 2 millia *PβF* || armandā *P¹*, corr. *P²* || duobus exercitibus *HVRFL* exercitibus *P* exercitibusque *λ* || 3 sua *H* || uoluntatem *HVRFL* uolum *P* uolū mī *λ* || 4 romana intra om. *F* || finis *P²* infinis *P¹* fines *HVRFL* infines *λ* || 5 tererra *F* || eturie *ε* || habebant *αγδε* || 6 adiunctum *F* || a (ab *γL*) se esse (esse om. *δ*) penum *HRFL* ab sese poenum *P* a se penum esse *V* abse se penum *λ* || extemplo *V* || 7 agros *V* || ab *PVβγ* a *HαδεF* || desiderari *δ* || S posse *H*, om. *αγδε* || 9 consilia *PRλ* concilia *HVFL* || iuuentute *H* || 10 et] ac *V* || capessere *VαγεF* || 11 mensium *HVRF* || delectus *HRF* || habendo *P* || 12 interim] iterum *αγδε* || gallos *PHVR* gallis *F* || dimissio *γ* dimissos *αβδε* || 13 comeatus quoque *γ* commeatusque *β* || 14 a om. *V* || gallicis *HVRFL* gallis *Pλ* || populi *PH* || mittebatur *β* || m.) miles *H* || libius *H* || exercitus *ε* || bolonum *P* || 15 galliam *γ* || traducit *Pλ* traiecit *HVRFL* || se om. *R* || 16 proprius *V* || ad-moueat *V* || paratus *β* || 17 regione *Pγλ* statione *GHVRFL* || circa ariminum] arimini *V* || 19 c. *PR* consuli *H* g. *V* gatii *F* || lelii *VRF* || et scipione] ut scipionis *P* || stimulo *ε* r stipulato *V* || massinisse *Hγδ* || 20 adortationibus *Hαγ* || adhortationibus maximisse *V* || praedam *PHR* presidium *VF* || ex] et *V* || terram *V* || cernentium *ε* || 22 maiori *P²HR* maior *P¹V* maiore *F* || minor om. *V* || recipiendi *ε* r recipiebdi *γ*

sub defectionem Italiae descuerat et ipsa ad Poenos. spes autem 2
 adfectandae eius rei ex minima re adfuit. latrocinii magis quam
 iusto bello in Brutiis gerebantur res, principio ab Numidis facto
 et Brutiis non societate magis Punica quam suoapte ingenio con- 3
 5 gruentibus in eum morem; postremo Romani quoque milites con-
 tagione quadam rapti gaudentes, quantum per duces licebat, ex-
 cursiones in hostium agros facere. ab iis egressi quidam urbe 4
 Locrenses circumuenti Regiumque abstracti fuerant. in eo capti-
 uorum numero fabri quidam fuere, adsueta forte apud Poenos mer- 5
 cede opus in arce Locrorum facere. hi cogniti ab Locrensi- 6
 principibus, qui pulsati ab aduersa factione, quae Hannibali Locros
 tradiderat, Regium se contulerant, cum cetera percunctantibus, ut 6
 mos est, qui diu absunt, quae domi agerentur exposuissent, spem
 fecerunt, si redempti ac remissi forent, arcem se iis tradituros:
 15 ibi se habitare, fidemque sibi rerum omnium inter Carthaginienses
 esse. itaque, ut qui simul desiderio patriae angerentur, simul cupi- 7
 ditate inimicos ulciscendi arderent, redemptis extemplo iis remissis-
 que, cum ordinem agenda rei composuissent signaque, quae procul 8

1 sub *ex* sub defecerat *H* || defectiora *γ* || descuerat *γ* || 2 affectande
HβγδςF affectate *V* affectande *α* || eius *PRF* enim *H* cuius *V* || affulsit
HVRF || latrocinii *PVλ* quia latrocinii *SHFL* quod latrocinii *R* quod
 latrocinii *ρ* || 3 bello *om. F* || brutiis *H* brutiis *VRF* || gerebatur *HVRF* ||
 principio] *L* principia *λ* || ab *Pρ* a *Rλ*, *om. SHVFL* || facto et bruti-
 tiis (brutiis *Rρλ*) *PRρλ*, *om. SHVFL* || 4 punica] puni uel pium *γ* ||
 suoapte] *L* suapte *δλ* || ingenuo *Pⁱ*, *corr. P²* || congruentibus *Pρλ* promptis
SHVαβγδFL prumptis *ε* || 5 quoque romani *F* || milites *HVRF* iam *Pλ*
 milites iam *L* || 6 quadam] iam quadam *F* || gaudentes quantum] uiuentes
 quas tum *V* || 7 in agrum hostium *V* || fecere *β* || hiis *αF* his *βδ* || qui-
 dam] *L* quidem *λ* || urbe *HVαβγςFL* urbem *Pλ* ex urbe *δ* || 8 locresses *P*
 loquentes *H* || abstracti] *L* abstrati *F* abstracti *λ* || fuerant *ex* fuerunt *H* ||
 9 quidam] *L* qui dudum *λ* || assueti *HVRF* || forte *HVRFL*, *om. Pλ* ||
 apud *P* || poenas *P* || 10 arte *H* || loglo]rum *Pⁱ* loglo]rum *P²* lucrorum *H* ||
 ii *γδς* duo *α* al' ii *α* in marg. hii *F* || cognati *HV* || a *adsF* || 11 qui *Pρ*
 qui exulabant (exolabant *L*) regii *SHVRFL*, *om. λ* || diuersa *β* || factione *ex*
 regione factione *H* || locros] *γ³* locos *γ¹* || 12 tradiderat] *λ* tradiderant *L* ||
 regium se contulerant *PFρ*, *om. SHVR* || percunctationibus *γ* percun-
 tantibus *δ* percontantibus *F* || 13 mos] *L* mors *λ* || qui *PVRλ* quia *HFL* ||
 apud *P* || 14 faecerunt *P* || redempti *δ* || iis *HVγς* ii *P* hiis *αF* his *βδ* ||
 se his arcem *β* || 16 esse *PRF* fieri *V*, *om. H* || desiderio usque ad simul
om. HVF || agerentur *R* || 17 redemptis] *ex* de redemptis *γ* redempti *is* *H* ||
 extemplo *V* || hiis *αF* his *β* || 18 composuissent *ras. ex* composuissent *γ* ||
 signaque quae *G* signa queque *H* signaque *PF* signa quoque *V* signa quo-
 que *Rρ*

edita obseruarent, ipsi ad Scipionem Syracusas profecti, apud quem
 pars exulum erat, referentes ibi promissa captiuorum cum spem
 9 ab effectu haud abhorrentem consuli fecissent, tribuni militum cum
 iis M. Sergius et P. Matienus missi iussique ab Regio tria milia
 militum Locros ducere; et Q. Pleminio propraetori scriptum, ut
 10 rei agenda adesset. profecti ab Regio, scalas ad editam altitudinem
 arcis fabricatas portantes, media ferme nocte ex eo loco,
 11 unde conuenerat, signum dedere proditoribus arcis; qui parati in-
 tentique et ipsi scalas ad id ipsum factas cum demississent pluribus-
 que simul locis scandentis accepissent, priusquam clamor oreretur,
 12 in uigiles Poenorum, ut in nullo tali metu sopitos, impetus est
 factus. quorum gemitus primo morientium exauditus, dein subita
 consternatio ex somno et tumultus, cum causa ignoraretur, po-
 13 stre mo certior res aliis excitantibus alios. iamque ad arma pro
 se quisque uocabat: hostis in arce esse et caedi uigiles; oppressi-
 14 que forent Romani nequaquam numero pares, ni clamor ab iis,
 qui extra arcem erant, sublatus incertum, unde accidisset, omnia
 15 uana augente nocturno tumultu, fecisset. itaque uelut plena iam
 hostium arce territi Poeni omisso certamine in alteram arcem
 — duae sunt, haud multum inter se distantes — confugiunt. oppi-
 dani urbem habebant uictoribus praemium in medio positam; ex

1 edicta γ || siracusas ϵx ad siracusas γ || apud] aqd' F || 2 referen-tes
 ibi $PGVF$ referente sibi $Had\epsilon$ referentes sibi $\beta\gamma\varphi$ || 3 haud] aut $H\gamma$ ||
 abhorrentem] ϵx abhorrentem H abhorrentem α || consilii $H\gamma$ || tribuni] titus
 romuleus H || 4 hiis αF his $\beta\delta$ || m.] or H || matieu H || iussi ($om.$ que) HVR ||
 a $\alpha\delta\epsilon F$ || millia PF , $om.$ H || 5 locres P || et] at F || q. (quinto $\alpha\gamma$) pleminio R
 que pleminio P q. plemenio H p. leuino V p. leminio F || pro.p.r. H ||
 6 adesset] esset H etiam V || ab] a $\alpha\delta\epsilon F$ || scallas γ || ad] ab V || editam
 $Sa\beta\gamma\epsilon FL$ deditam Pl edita $H\delta$ editas V dictam φ || altitudine arces V ||
 7 ferme ϵx ferme loco γ || 8 conuenerant $HVRRF$ || dedere] P^4 dere P^1 ||
 9 scalas] $\varsigma\alpha\lambda\lambda\iota\varsigma$ H scallas γ || id $om.$ δ || factas] scallas factas H || demisis-
 sent PF redemissent $HV\alpha\beta\gamma\delta$ redemissent ϵ || pluribus que H pluribus V ||
 10 scandentis $HV\gamma$ scanden]tes $Pa\beta\delta\epsilon F$ || oreretur P^1H oriretur P^4VRRF ||
 11 tali P || motu RF || 12 exauditus $om.$ β || dein] φ deinde $GVasF$ ||
 dubita P || 13 sompno Ha || ignoraretur α || 14 certior res $SHVRL$ cer-
 tiores $PF\varphi\lambda$ || excitatibus γ || iamque] S iam $\gamma\varphi$ || ad $om.$ H || ad arma pro
 se quisque] S pro se quisque ad arma φ || 15 hostes $HVRRF$ || caedi] ceci δ ||
 16 ab hiis α ab his β ab aliis F || 17 incertum ϵx incertum erat H || ex-
 cidisset HV || 18 uanna γ || nocturno $om.$ R || fecisset] accidisset δ || iam
 $HVRRFL$ nam P^1 , $del.$ P^2 , $om.$ λ || iam plena δ || 19 arce] λ acie $Hay\delta\epsilon L$ ||
 territa H || obmisso $\alpha\gamma$ || arcem] L urbem λ , $om.$ β || 20 haud] aut γ ||
 diffugiunt β || 21 habebantur P || praemium] premio ϵx premio posit H ||
 posita $PR\lambda$ positum VFL habito H in contextu posito H in marg.

arcibus duabus proeliis cotidie leuibis certabatur. Q. Pleminius 16 Romano, Hamilcar Punico praesidio praeerat; arcessentes ex propinquis locis subsidia copias augebant. ipse postremo ueniebat 17 Hannibal; nec sustinuissent Romani, nisi Locrensiū multitudo, 5 exacerbata superbia atque auaritia Poenorum, ad Romanos inclinasset.

Scipio, ut nuntiatum est in maiore discrimine Locris rem 7 uerti ipsumque Hannibalem aduentare, ne praesidio etiam periclitaretur, haud facili inde receptu, et ipse a Messana L. Scipione 10 fratre in praesidio ibi relicto, cum primum aestu fretum inclinatum est, naues mari secundo misit. et Hannibal a Buloto amni — haud 3 procul is ab urbe Locris abest — nuntio praemisso, ut sui luce prima summa ui proelium cum Romanis ac Locrensiū consere-
rent, dum ipse auersis omnibus in eum tumultum ab tergo urbem 15 incautam adgrederetur, ubi luce coeptam inuenit pugnam, ipse nec 4 in arcem se includere, turba locum artum inpediturus, uoluit neque scalas, quibus scanderet muros, attulerat. sarcinis in acruum 5 coniectis cum haud procul muris ad terrorem hostium aciem ostendisset, cum equitibus Numidis circumequitabat urbem, dum scalae 20 quaeque alia ad oppugnandum opus erant parantur, ad uisendum,

1 duabus *ex* duobus *H* || proeliis *L* || pleliis *λ* || cotidie *αγ* cottidie *P* quotidie *HVβδsF* || lenibus *γ* || q. (quintus *αγ*) pleminius *R* que | pleminius *P* q. plemenius *H* p. leuius *V* q. p. leminius *F* || 2 bomilcar *H* || praeerat *P* praeerat et *HVRF* || arcescentes *VF* accerscentes *α* accersentes *βγδs* || 3 ueniebat *P²* uenis|bat *P¹* || 4 sustinuissent *Haδ* || nisi *PRF* si *H* ni *V* || 5 inclinassent *HV* || 7 scipio *HVR* scipioni *PF* || maiori *VR* || 8 ipsuque *P¹*, corr. *P²* || presidium *R* || 9 haud | aut *γ* || facili | *ex* facili *V* fa | *γ* || a *Pl*, om. *HVRFL* || messana *L* mesana *λ*, om. *δ* || *L* | lelius *H* lelio *αγδ* .δ. lucio *α* in marg. || 10 ibi om. *F* || fraetum *P²* praetum *P¹* || inclinat | tum est *P²HVRF* inclinat | tumst *P¹* || 11 nabes *P²* nalles *P¹* || numerum nauium intercidisse suspicatur *Weissenbornius* || secundo | seculo *δ* || missit *γ* transmisit *Sigonius* demisit *Otto diu. L. p. 60* || et *HVR*, om. *PF* || a buloto *Pl* a buthroto *H* a brutoto *V* buthroto *γ* et *ex* buthroto *α* buteotro *β* butroto *δs* ab utrotho *F* buthotro *L* || amni | canni *H* || 12 procul is | *ex* procul his *δ* procul *H* proculis *ras. ex* proculas *γ* || abest | est *F* || sui *PRF* sin *H* sub *V* || 13 summa | *P⁴* summo *P¹* || ac | et *V* || 14 aduersis *δF* || tumultu *H* || a *F* || 15 aggrederetur *HVaβsF* aggrederetur *γ* aggrederentur *δ* || captam *V* || 16 includere se *H* || arcum *HVδF* || inpetiturus *P* impediturus *HVRFL* impetiturus *λ* || noluit *αδ* || 17 scallas *γ* || scanderet *P²Fφ* seanderet *P¹* scanderent *GHVR* || attulerat *PβFφ* attulerant *GHVαγδs* || acerbum *P* acceruum *γ* || 18 haud | aut *γ* || murus *ε* || ad terrorem hostium om. *V* || ostendissent *HV* || 19 circumequitabat *HVR* circumequit | at *P¹* circumequit | at *P²F* || scalae *γ* || 20 quaeque (= quaequae) *γF* || expugnandum *H* || erant | erat *FL* || uiscendum *γ*

edita obseruar
pars exulum
9 ab effectu t
iis M. Ser
militum
10 rei age
dinem
11 unde
tent
qu
ir
12
1
LIBER XVIII. 6
progressus ad murum, scorpione
territus inde tam periculoso
castra procul ab ictu teli com-
misana Locros aliquot horis die supe-
e nauibus et ante occasum solis 5
postero die coepta ex arce a Poenis pugna,
omnibus ad oppugnationem paratis
porta erumpunt Romani. ad ducentos
occidunt; ceteros Hannibal, ut con- 10
in castra recipit, nuntioque misso ad eos, qui
motis castris abiit.
ut sibi met ipsi consulerent, nocte motis castris abiit.
in arce erant, igni iniecto tectis, quae tenebant, ut is tu-
moraretur, agmen suorum fugae simili cursu ante
adsecuti sunt.
Scipio ut et arcem relictam ab hostibus et uacua uidit castra.
ad contionem Locrensis grauiter ob defectionem incusauit:
de auctoribus supplicium sumpsit bonaque eorum alterius factionis
principibus ob egregiam fidem aduersus Romanos concessit. publice
nec dare nec eripere se quicquam Locrensis dixit: Romam mitte- 20
rent legatos; quam senatus aequum censuisset, eam fortunam habi-
turos. illud satis scire, etsi male de populo Romano meriti essent, in
meliore statu sub iratis Romanis futuros, quam sub amicis Cartha-

1 quam *P* || aggredereetur *HVαβδεF* agredereetur *γ* scorpione *ex*
scorpionem *V* || 2 ictus *RF* || proximos *P* proximum *δ* || eum forte] *G* forte
eum *q* || 3 ictu *ex* ictu *α* || communit *PFλ* communit *HVRL* || 4 ab *Vαδγ*
a *PδεF* ad *H* || aliquot horis dici (diei *P*¹) *P* multa die *HRF* multa die
ex multa locros die *V* multo die *con.* *Weissenbornius* || 5 expositi] *L*
expositis *λ* || e *PFγ*, *om.* *GHVR* || nauibus *δ* || 7 an nibal *P* hanniba *δ* ||
oppugnationem *H* || oppugnationem paratis] *L* oppugnationib-empa-
ratis *P*¹, ubi e *del.* et in *suprascr.* *P*², oppugnationibus imparatis *λ* || 8 ni-
chilominus *γδ* || 9 eruperunt *γ* || 10 improvidos *HVβγδεF* || ut] cum *F* ||
11 esse *HVR* || recipit *PGλ* recepit *HVRFLγ* || nuntio (*om.* que) *V* || misso
om. *V* || 12 arce *ex* arcesensit *P* || ut usque ad 13 erant *om.* *V* || sibi
metipsi *F* || ipsi *ex* ipsis *H* || consulerent] *P*² contulerent *P*¹ || 13 igne
VRF || que *P* || is *PRF* iste *H* isti *V* || 14 hoste *H* || morarentur *V* ||
cursu] *L* curu *Pλ* || 15 noctem] *L* nocte *λ* || assecuti *Vβγδε* assequuti *α*
secuti *F* || 16 ab hostibus] *P*, sed *bh* in *ras.* || 17 ad] a *γδ* || cunctionem *γ* ||
locrensis *Vγ* locresses *P* locrenses *HαβδεF* || 18 auctoribus *δF* || bona (*om.*
que) *F* || alternis *γ* || 19 principiis *HV* || egregiam] *γ*² gregiam *γ*¹ || ad-
uersus *P* erga *HVRF* || 20 eripere *PR* accipere *HVF* || quicquam *om.* *V* ||
21 quam] quoniam *δ* || aequum] *P*² aequum *P*¹ aequum *αδ* || censuerit *β* ||
22 et si *H* || populo *r.*] re *p.* *V* || 23 meliori *γ* || status *H*

giniensibus fuerint. ipse Pleminio legato praesidioque, quod arcem 5
ceperat, ad tuendam urbem relicto, cum quibus uenerat copiis
Messanam traiecit.

Ita superbe et crudeliter habiti Locrenses ab Carthaginiensibus 6
5 post defectionem ab Romanis fuerant, ut modicas iniurias non
aequo modo animo pati sed prope lubenti possent; uerum enim 7
uero tantum Pleminius Hamilcarem praesidii praefectum, tantum
praesidiarii milites Romani Poenos scelere atque auaritia supera-
uerunt, ut non armis sed uitis uideretur certari. nihil omnium, 8
10 quae inopi inuisas opes potentioris faciunt, praetermissum in oppi-
danos est ab duce aut a militibus; in corpora ipsorum, in liberos,
in coniuges infandae contumeliae editae. iam auaritia ne sacrorum 9
quidem spoliatione abstinuit, nec alia modo templa uiolata sed
Proserpinae etiam intacti omni aevo thesauri, praeterquam quod
15 a Pyrrho, qui cum magno piaculo sacrilegi sui manubias rettulit,
spoliati dicebantur. ergo sicut ante regiae naues laceratae nau- 10
fragiis nihil in terram integri praeter sacram pecuniam deae, quam
asportauerant, extulerunt, tum quoque alio genere cladis eadem 11
illa pecunia omnibus contactis ea uiolatione templi furorem obiecit
20 atque inter se ducem in ducem, militem in militem rabie hostili
uertit.

1 p. leuino V p. leminio F || praesidioquae P || 2 acceperat H || 4 et
crudeliter PFq crudeliterque GHVR || a sF || 5 a sF || modicas iniurias
om. s || non modo equo ex modo non equo s || 6 ani|mi P || libenti SHVRF
libenti uideri q || 7 uero om. s || tantum om. γ || pleminius R plenius P
plomenius H p. leuinus V p. leminius F || 8 praesidiarii RF praesidarii PH
praesidii V || scelere om. H || atque ex asque P || superarunt HVR || 9 sed
uitis PaβγδF sed diuitiis H se diuitias V sed auaricia s || uiderentur s ||
omniumque inopi PV || 10 potentioris R potentiores PHVF || peter-
missum F || oppidanos L oppidānos λ || 11 a sF || ab duce aut] abduce-
bant H || a om. HVR || ipsorum ex insorum P || 12 contumeliae P² conti-
meliae P¹ || ae|ditae P edicte δ || iam SHVR nam PFq || nec sacrorum δ
nec agrorum HV || 13 apstinu|it P || 14 intacti etiam H || euo HVRFL
ae P¹ aetate P²λ || thesauri P thesauri HRF thesaurari V || 15 sacri-
legi | sui PVRF scarri legis ui H || rettulit HVR || 16 naufragiis γ ||
17 nihil] que nichil F || interram H || peccuniam γ || deae V || quam
ex quam e H || 18 asportauerant SHay absportauerant Vδ asportauerunt s
exportauerant β asportabat Pl asportabant FLq || extulerunt S extulerant
HaβγsFLq extulerat Pl abstulerant Vδ || tunc s || queque H || 19 illa | illa
peccunia γ || contractis H || ea uiolatione] L et ras. ex ea utolatione P
adulationem λ || obiecit S iniecit q || 20 atque] at ay ac βδs || se dulcem
PRF se a duce HV || militem] milite H || in militem om. V || hostili HVRFL
hoste Pl

9 Summae rei Pleminius praeerat; militum pars sub eo, quam
 2 ipse ab Regio adduxerat, pars sub tribunis erat. rapto poculo
 argenteo ex oppidani domo Plemini miles fugiens sequentibus, quo-
 3 rum erat, obuius forte Sergio et Matieno tribunis militum fuit; cui
 cum iussu tribunorum ademptum poculum esset, iurgium inde et 5
 clamor, pugna postremo orta inter Plemini milites tribunorumque,
 ut suis quisque opportunus aduenerat, multitudine simul ac tumultu
 4 crescente. uicti Plemini milites cum ad Pleminium, cruorem ac
 uulnera ostentantes, non sine uociferatione atque indignatione con-
 currissent, probra in eum ipsum iactata in iurgiis referentes, ac- 10
 census ira domo sese proripuit uocatosque tribunos nudari ac uirgas
 5 expediri iubet. dum spoliandis iis — repugnabant enim militum-
 que fidem implorabant — tempus teritur, repente milites feroces
 recenti uictoria ex omnibus locis, uelut aduersus hostis ad arma
 6 conclamatum esset, concurrerunt; et cum uiolata iam uirgis cor- 15
 pora tribunorum uidissent, tum uero in multo impotentiore subito
 rabiem accensi, sine respectu non maiestatis modo sed etiam huma-
 nitatis, in legatum impetum lictoribus prius indignum in modum
 7 mulcatis faciunt; tum ipsum ab suis interceptum et seclusum hosti-
 liter lacerant et prope exsanguem naso auribusque mutilatis relin- 20

1 pleminius R plaeminius P plemenius H p. leuius V p. leminius F
 praeerat P || 2 ab] a F sub H || adduxerat $\beta\gamma\epsilon$ abduxerat PSHV $\alpha\delta$ F sub-
 duxerat s || poculo] P² populo P¹ || 3 ex corr. ex o ex γ || oppidanis H
 domo] modo H || plemini P plemeni H p. leuini V pleminii R p. leminii F ||
 milites H || fugiens] P² fgyiens P¹ fugientes ex fugiens H || 4 obuiam γ
 serui V || matieno V $\alpha\beta\delta\epsilon$ metieno PF matiene H marcieno γ || fuit] L.
 om. λ || cui] cum F || 5 populum P || poculum esset] G esset poculum F φ ||
 iurgium inde et clamor] S primo iurgium deinde clamor quoque ϵ || 6 po-
 stremo pugna V || plemi]ni P pliminii H p. leuini V pleminii R p. leminii F ||
 milites] γ^3 milites cum ad pleminium γ^1 || tribun. usque ad 8 milites om. H ||
 7 oportuno VF opportunis γ oportuno $\alpha\delta\epsilon$ || 8 p. leuini V pleminii R
 p. leminii F || milites VRF lites P || plemenium H p. leuinum V p. lemi-
 nium F || ac] et $\gamma\delta$ || 9 ostentassent δ || occurrissent $\alpha\gamma\delta\epsilon$ || 10 eum bis
 scr. V || ipsa γ || 11 domo] in domo γ e domo coni. Wesenbergius Tid-
 skri/I IX 284 || se V || uirgas] L uirgis λ || 12 hiis αF his β || repugna-
 bant] P² reipugnant P¹ || 13 fidem implorabant SHVRF implorabant P
 implorabant auxilium ϵ || repente] S repente frequentes ϵ || 14 hostes $\alpha\beta\delta\epsilon F$
 || ad] S cum ad ϵ || ad arma om. V || 15 cum clamatum β || esset] est δ ,
 om. H || concurreret cum H || uiolata iam] G iam uiolata F φ || 16 multo
 ex multum V || impotentiore R potentiore VF || solito V || 17 sine re-
 spectu om. δ || set P || 18 impetum] L imputum P imperatum λ || litori-
 bus V δ || in om. H || 19 mulcatis H mulgatis P λ multatis V γ L multctatis
 V² $\alpha\beta\epsilon F$ uulneratis δ || tunc PHV $\alpha\beta\gamma\epsilon F$ tuc δ || a suis V ϵF || 20 exanguem
 HVRF || naso PF naribus V, om. HR || mutilatis P mulctatis F || relin-

quunt. his Messanam nuntiatis Scipio post paucos dies Locros 8
 hexeri aduectus cum causam Plemini et tribunorum audisset, Ple-
 minio noxa liberato relictoque in eiusdem loci praesidio, tribunis
 sontibus iudicatis et in uincla coniectis, ut Romam ad senatum
 5 mitterentur, Messanam atque inde Syracusas rediit. Pleminius im- 9
 potens irae, neglectam ab Scipione et nimis leuiter latam suam
 iniuriam ratus, nec quemquam aestimare alium eam litem posse, 10
 nisi qui atrocitatem eius patiando sensisset, tribunos adtrahi ad
 sese iussit laceratosque omnibus, quae pati corpus ullum potest,
 10 suppliciis interfecit nec satius uiuorum poena insepultos proiecit.
 simili crudelitate et in Locrensiu[m] principes est usus, quos ad 11
 conquerendas iniurias ad P. Scipionem profectos audiuit; et quae 12
 antea per lubidinem atque auaritiam foeda exempla in socios edi-
 derat, tunc ab ira multiplicia edere, infamiae atque inuidiae non
 15 sibi modo sed etiam imperatori esse.

Iam comitiorum adpetebat tempus, cum a P. Licinio consule 10
 litterae Romam allatae, se exercitumque suum graui morbo ad-
 flictari, nec sisti potuisse, ni eadem uis mali aut grauior etiam in
 hostis ingruisset; itaque, quoniam ipse uenire ad comitia non 2
 20 posset, si ita patribus uideretur, se Q. Caecilium Metellum dicta-

cuunt *P* || 1 hiis *aF* iis *γ* || 2 hexeri *S* hexerce *P* exheri *V* exeri *αδε*
 exercitum *F*, om. *Hβε*, sed *H* quinque litterarum spatium reliquit ||
 causam] *L* causa *HL* || plemini *P* plemini *HR* p. leuini *V* p. leminii *F*
 || audisset *ex* audissent *γ* || p. leuino *V* p. leminio *F* || 3 liberato relicto-
 que *ex* relicto liberatoque *F* || eodem *VR* || 4 et] ac *V* || uincla *HVRF* ||
 5 atque] ac *R* || inde om. *HVR* || rediit *PδεFφ* redit *GHVαβγ* || pleminius *H*
 p. leuius *V* p. leminius *F* || 6 neglectam *P* nec lectam *V* || a *HVRF* ||
 leniter *Vβ* || suam] sententiam *αδε*, om. *β* || 7 iniuriam] pro iniuria *s* ||
 quicquam *HVL* quamquam *α* quenquam *λ* || extimare *HRF* || alium eam
 litē *Pβλ* alium ea (eam *F*) militem *HαγeFL* ea alium militem *V* alium
 militem *δ* || posse nisi qui (qui in *γ*) atrocitatem *HVRFL*, om. *Pλ* || 8 pa-
 tiendos *P* || sen]isset *ex* sen]issent *P* || atrahi *H* atrahi *VβδεF* atrahi *γ* ||
 9 sese *HRF* se *PV* || omnibus quae] omnibusque *γ* || corpus ullum] *ex*
 ullum corpus *δ* ullum corpus *β* || post *V* || 10 suppliciis *HVRFL* s *P¹*,
del. P², om. *λ* || in sepultos *V* || 12 conquiren]das *P* || *ῑ. PFφ*, om. *GHVR* ||
 profectus *H* || quae] *S* qui *ε* || 13 ante *δF* || libidinem *HVRF* || atque per
 auaritiam *H* || 14 tuc *δ* || ira *HVRFL* iba *P* illa *λ* || in famie *V* || 15 set *α*
 sed] sed *F* || etiam om. *R* || esse] *L* esset *λ* || 16 adpetebat *Pλ* appetebat
VRFL et *ex* apparebat *H* || a *HVRFL*, om. *Pλ* || 17 lictere *H* litere *V* ||
 romam om. *H* || ablate *α* late *δ* allate sunt *F* || suum om. *VR* || afflic-
 tari *L* affictari *HVRF* adfectari *Pλ* || 18 sisti *Pελ* subsisti *SHVRFL* ||
 ni] *L* nisi *δλ*, om. *F* || eadem *HVRFL* adeam *Pλ* || 19 hostes *αβδεF* ||
 ad comitia uenire *δ* || 20 posset] *L* potuisset *λ* || q. *HVβεF* que *P* quin-
 tum *αγδ*

to rem comitiorum causa dicturum: exercitum Q. Caecili dimitti e
 8 re publica esse; nam neque usum eius ullum in praesentia esse,
 cum Hannibal iam in hiberna suos receperit, et tanta incesserit in
 ea castra uis morbi, ut, nisi mature dimittantur, nemo omnium
 superfuturus uideatur. ea consuli a patribus facienda, ut e re publica 5
 fideque sua duceret, permissa.

4 Ciuitatem eo tempore repens religio inuaserat inuento carmine
 in libris Sibyllinis propter crebrius eo anno de caelo lapidatum
 5 inspectis, quandoque hostis alienigena terrae Italiae bellum intu-
 lisset, cum pelli Italia uincique posse, si Mater Idaea a Pessinunte 10
 6 Romam aduecta foret. id carmen ab decemuiris inuentum eo magis
 patres mouit, quod et legati, qui donum Delphos portauerant, re-
 ferebant et sacrificantibus ipsis Pythio Apolloni laeta exta fuisse et
 responsum oraculo editum, maiorem multo uictoriam, quam cuius
 7 ex spoliis dona portarent, adesse populo Romano. in eiusdem spei 15
 sumnam conferebant P. Scipionis uelut praesagientem animum de
 8 fine belli, quod depoposcisset prouinciam Africam. itaque, quo

1 exercitum q. *SVβδeFL* exercitūque *PHλ* exercitum quinti *ay* exer-
 citumque q. *q* || caecili *Pλ* cecili *HVRFL* || dimicti *Hy* || e re] ere *H*
 c. re *V* || 2 esse cum] est cum *F* || 3 suos *om. F* || recepit *ayδe* || tanta *ex*
 tamnta *P* || incesserat *δ* || tanta incesserit . . uis] *q* tantam incessisse . .
 uim *G* || 4 nisi] ubi *δ* || dimitantur *γ* || 5 uideatur *L* uidentur *λ* || ea] *L*
 et *λ* || consuli a *R* cos-a *Pλ* consilia *HVL* consilia a *F* || uti *γ* || 6 duceret
RFL et *ex* diceret *H* deret *P¹* daret *P²λ* faceret *V* || permissum *γ* || 7 re-
 pens *HVRFL* gens *P* ingens *λ* || inuento *P* || 8 sybillinis *Pe* sibillinis *γδ* ||
 sibillinis libris *V* || crebrius] *L* crebrios *P* rcerebrios *λ* || de *F* e *PHVR* ||
 lapidatum e caelo *H* || 9 terra *F* || 10 eum] tum *R* || pelli] *P²* pelliit *P¹*
 pelli *γ* || uincique *PRλ* ducique (eiicique *V*) uincique *HVFL* || mater idaea
 pissinunt]e romanam aduecta foret *P¹*, ubi *P²* ante p *suprascr.* aaci one,
del. alteram s, inter in suprascr. g, del. nt et suprascr. m; sed ci one et g
et m rursus del., mater idaea a pesinunte romanam aduecta esset 'ex uestigiis
ueteris sententiae exculpsimus' Rhenan. materida ea apes sinunt & romam
aduentasset H mater ida ea apes sinunt e romam aduectasset L matrem
deum a pessimunte romam aduectassent V mater idea a pessinunte (pesi-
monte β) romam aduecta esset αβγδF mater idea a pessimunte aduecta
esset romam e matris idae pesimunte numen romam aduectum foret q
matris pessinuntis auri romam aduectum foret λ || 11 ab *P* a *HVaβδeF*
ad γ || decemuiris] *L* duceuiris *P* decem uiris *H* ducentis *λ* || 12 qui *om. γ* ||
 13 et] ut *R*, sed *β* ut *deleuit* || phicio *V* phytio *F* || apolloni *Pλ* apollini
 (appollini *HβF* appollini *γ* apolloni *L*) omnia *HVRFL* || exta] *L* extra *δ*,
om. Pλ || 14 oraculo *PRλ* oraculum *HVFL* || oraculum responsum *V* ||
 edictum *PVayεF* || 15 ex poliis *γ* || adesse *ex* esse adesse *H* || populi ro-
 mani *HVF* || 16 sumam *δ* || conferebant *om. F* || *p̄. PF* proconsulis *HVR* ||
 17 depoposisset *γ* deposcisset *β* poposcisset *δ* || quo] *S* quoniam *q*

maturius fatis, omnibus oraculisque portendentis sese uictoriae com-
 potes fierent, id cogitare atque agitare, quae ratio transportandae
 Romam deae esset. nullas dum in Asia socias ciuitates habebat po- 11
 pulus Romanus; tamen memores Aesculapium quoque ex Graecia
 5 quondam haud dum ullo foedere sociata ualetudinis populi causa
 arcessitum, tunc iam cum Attalo rege propter commune aduersus 2
 Philippum bellum coeptam amicitiam esse, facturum eum, quae
 posset, populi Romani causa, legatos ad eum decernunt, M. Vale- 3
 rium Laeuinum, qui bis consul fuerat ac res in Graecia gesserat,
 10 M. Caecilium Metellum praetorium, Ser. Sulpicium Galbam aedi-
 licium, duos quaestorios, Cn. Tremellium Flaccum et M. Valerium
 Faltonem. iis quinque naues quinquere, ut ex dignitate populi 4
 Romani adirent eas terras, ad quas concilianda maiestas nomini
 Romano esset, decernunt. legati Asiam petentes protinus Delphos 5
 15 cum escendissent, oraculum adierunt consulentes, ad quod nego-
 tium domo missi essent, perficiendi eius quam sibi spem populoque
 Romano portenderet. responsum esse ferunt per Attalum regem 6
 compotes eius fore, quod peterent; cum Romam deam deuexissent,

1 fatis *PHadēpā* factis *SVβγFL* || omnibus *Rhenanus* om[n]ibus *PSHVRF*
 oraculisque *om.* δ || portendenti (*sed denti P in ras.*) *PHVaye* poten-
 dendis *F* portendi δ || oraculis portendentique β || portendentis *usque ad 2*
 transportandae] *q* portende (*ceteris om.*) *S* || sese] *P*, *sed prior s in ras.* ||
 uictorie *ex* uictorem *V* || 2 fierent *ex* ferent *P* || cogitare *V* || atque agi-
 tare *HVRFL*, *om.* *Pl* || trasportande δ || 3 deae] *q* de e *S* || dee romam β ||
 nullas dum *F* nullas dum *SHVL* nulladum *Pl* nullas tum *βγδēq* nullas
 tamen α || habebat socias ciuitates δ || populus romanus] *q* populum ro-
 manum *SH* || 4 aesculapium *P* hosculapium *H* exculapium γ || queque *H* ||
 e δ || gre[c]cia *P* || 5 condam *V* || haud dum *V* nundum s || fudere *P* || ullo
 federe *ex* federe ullo δ || ualitudinis *HVRF* || causa *om.* *H* || 6 arcessitum
HVR || tunc] tum *F* || cum *HVRF*, *om.* *P* || attalo *H* attalo *V* attallo γ at
 athalo *F* || comune *Had* || 7 coeptam] *L* coeptum *Pyλ* || amicitiam *F* || esse]
 est δ || facturum *ex* facturumque *H* || 8 posset *PδFq* possit *GHVaβys* ||
 decernunt] decernui *H* || m.] *co.* *H* || 9 qui uis *P* quibus *H* || 10 m.] *L*
co. *H*, *om.* *Pl* || metellum praetorium ser. (seruium α -sci- γ sergium δ
 -s-e-r *L*) sulpicium *HVRFL*, *om.* *Pl* || aedilicium *RFL* *et ex* aedilicium |
 galbam *P* edicilium *H* edilium *V*, *om.* λ || 11 quaestorios *GHVas* quae-
 sto[re]s *PβγδFq* || cō- *P* consules *H* g. *V* c. *R* gn. *F* || tremellium *Pyε* ||
 falcum δ || m.] militem *H* || 12 faltonem *Sigonius* falconem *PRFL* falcionem
HVL || his βδs hiis α*F* || ut] *ras.* *ex* et ut *P* et γ || 14 asiam *om.* *F* || pro-
 tinus] protuq *H* || 15 escendissent *PV* escendissent *G* essendissent *H*
 adscendissent α*γ* ascendissent βδs || adierunt s || consulentes] *L* consu-
 lente *Pl* || 16 domo missi] *G* missi domo *Fq* || proficiendi enim quam *H* ||
 populo (*om.* que) *R* || 17 portenderent s || esse *ex* esset γ || atalum *V* || regem
ex regem esse *H* || 18 eius] enim *H* || romani *V* || deam] *L* dcā *V* eam λ || de-

tum curarent, ut eam, qui uir optimus Romae esset, hospitio ac-
 7 ciperet. Pergamum ad regem uenerunt. is legatos comiter acceptos
 Pessinuntem in Phrygiam deduxit sacrumque iis lapidem, quam
 matrem deum esse incolae dicebant, tradidit ac deportare Romam
 8 iussit. praemissus ab legatis M. Valerius Falto nuntiauit deam ad-
 5 portari; quaerendum uirum optimum in ciuitate esse, qui eam rite
 hospitio acciperet.

9 Q. Caecilius Metellus dictator ab consule in Brutiis comitiorum
 causa dictus, exercitusque eius dimissus, magister equitum L. Ve-
 10 turius Philo. comitia per dictatorem habita. consules facti M. Cor-
 nelius Cethegus, P. Sempronius Tuditanus absens, cum prouinciam
 11 Graeciam haberet. praetores inde creati Ti. Claudius Nero, M. Mar-
 cius Ralla, L. Scribonius Libo, M. Pomponius Matho. comitiis
 perfectis dictator sese magistratu abdicauit.

12 Ludi Romani ter, plebei septiens instaurati. curules erant 15
 aediles Cn. et L. Cornelii Lentuli; Lucius Hispaniam prouinciam
 13 habebat; absens creatus absens eum honorem gessit. Ti. Claudius
 Asellus et M. Iunius Pennus plebei aediles fuerunt. aedem Virtutis
 eo anno ad portam Capenam M. Marcellus dedicauit septimo de-
 cimo anno, postquam a patre eius primo consulatu uota in Gallia 20

uesissent γ || 1 tunc *HVR* || romae] *L* ro ma *P* rama λ || acciperet *VR*
 ex|ciperet *PF*, om. *H* || 2 regem ex regam *H* || 3 pessinontem *H* pessim-
 untem *V* δ pesimontem β || hiis $\alpha\gamma F$ his β || quam] *L* quem $\beta\gamma\delta\lambda$ || 4 deum
 esse om. β || 5 praemissus] *q* et ex premissis *V* premissis *H* remissus
Rhenanus (non *S*) || a ϵF || m.] co. *H* || falco *PRF* falcto *H* falcio *V* |
 deam] *dcā* *V* || apportari *VaβγF* aportari δ || 6 optimum uirum *HVR* ||
 6 q. *HVRF* que *P* || celius δ || metellus cecilius *H* || a ϵF || brutis *H*
 brutiis *VRF* || 9 exercitusque] *L* exercitus λ || 1.] lelius *Hayδ* || 10 per
 dictatorem habita *HVRF* habita | per dictatorem *P* || consules] eos *H* ||
 m.] co. *H* || 11 ruditanus *H* || apsens *P* || 12 pretorem *H* || ti. β *Sigonius*
 titus *HayδFL* t. *Ve*, om. *Pl* || m.] co. *H* || 13 ralla *F* rella *Pl* raia *HVaβL*
 taia $\gamma\delta$ || 1.] lelius *Hayδ* || m.] co. *H* || marcus α || 14 perfectis *GHVR*
 peractis *PFq* || dictator om. *H* || sese magistratu] ex magistratu sese δ
 magistratu se *V* || 15 plebei $\alpha\beta\gamma F$ || septiens *P* septies βF vii *HVγ* sep-
 tem $\alpha\delta\epsilon$ || instaurati] *L* instaurari λ || 16 aediles] ed. *H* || edilis curules
 erant *V* || gn. $\beta\gamma F$ || 1.] lelius $\alpha\gamma\delta\epsilon$ || corneli *H* || lentulus *R*, om. *V* ||
 lucius *GHVRF* .1. *Pq* || 17 habebant ϵ || apsens *P* absensens *H* || creatus
 absens om. *HVR* || apsens *P* || eum] cum *PV* || ti. *Sigonius* .t. *P* 1. *HVβγδ*
 lutius αF || 18 asellus *V* asilus *P* asellius *HaδF* assellius γ assellus β ||
 et om. *HVRF* || m.] co. *H* || pennus *VaγF* penus *Pβδ* pennius *H* || ple-
 beii $\alpha\beta\gamma$ pleb' *F* || edilis pl'. *V* || 19 capenas *H* || m.] miles *H*, om. *P* ||
 septimo *HVRF* || decimo *HβF* x' *V* .x. $\alpha\gamma\delta$ || 20 in gallia] *L* incalli *Pl*,
 om. *F*

ad Clastidium fuerat. et flamen Martialis eo anno est mortuus 14
M. Aemilius Regillus.

Neglectae eo biennio res in Graecia erant. itaque Philippus 12
Aetolos desertos ab Romano, cui uni fidebant auxilio, quibus uoluit
5 condicionibus ad petendam et paciscendam subegit pacem. quod 2
nisi omni ui perficere maturasset, bellantem eum cum Aetolis .
P. Sempronius proconsul, successor imperii missus Sulpicio cum
decem milibus peditum et mille equitibus et triginta quinque ro-
stratis nauibus, haud paruum momentum ad opem ferendam sociis,
10 oppressisset. uixdum pace facta nuntius regi uenit Romanos Dyr- 3
rachium uenisse, Parthinosque et propinquas gentis alias motas esse
ad spem nouandi res, Dimallumque oppugnari. eo se auerterant 4
Romani ab Aetolorum, quo missi erant, auxilio, irati, quod sine
auctoritate sua aduersus foedus cum rege pacem fecissent. ea cum 5
15 audisset Philippus, ne qui motus maior in finitimis gentibus populis-
que oreretur, magnis itineribus Apolloniam contendit, quo Sem-
pronius se receperat, misso Laetorio legato cum parte copiarum
et quindecim nauibus in Aetoliam ad uisendas res pacemque, si
posset, turbendam. Philippus agros Apolloniatum uastauit et ad 6
20 urbem admotis copiis potestatem pugnae Romano fecit; quem post- 7

1 fuerant α || mortus P || mortuus est V || 2 m.] or. H || regillus] G
regulus $\gamma\phi$ || 3 neglectae P nec lecte H nec lete V || 4 a $\delta s F$ || romano $PF\phi$
romanis $SHVR$ || uno HVR || fiebant δ || 5 conditionibus γ || paciscenda P ||
subiecit HVR || 6 perficere *om.* γ || bellantem δ || eum *om.* HVR || 7 pro-
consul] propretor V consul s || a sulpitio V || 8 decem] dem P || milibus]
ex militibus P millibus F || peditum et mille equitibus $HVRFL$, *om.* Pl ||
et $PF\phi$, *om.* $GHVR$ || 10 oppressisset γ || uox dum V || patefacta H facta
pace s || regi *om.* δ || dyrrhaci]um P durrachium H durachium VF dir-
rachium γ dirachium as dyrachium $\beta\delta$ || 11 parthinos]que $PSHV$ parchi-
nosque $\alpha\gamma\delta$ barchinosque βs parthenosque ϕ || propinquos γ || gentes HVR
|| alias] P^2 alias motis alias P^1 || alias gentes F || motas esse PRF mota
sese H motas sese V || 12 dimalumque Vs dimaliumque β || oppugnari $SHVL$
oppugnare $PRF\phi\lambda$ || eo se auerterant romani ab etholorum (ethorum F eto-
lorum L) quo missi erant (erat V) auxilio $HVRFL$ eos | uerterant auxilio Pl
|| 13 irati] *ex* mirati γ , *om.* *sed 5 litt. spat. rel.* H || sine *ras.* *ex* fine γ ||
14 auctoritate δ auerete γ^1 auerete γ^2 || ea] eo H || 15 philippum P || quis F ||
gentibus] L gentibus esset λ || populisque oreretur (oriretur $V\alpha\gamma\delta s$ fieret β)
magnis itineribus $HVRFL$, *om.* Pl || 16 appolloniam $H\gamma$ appoloniā F
apoloniam s || 17 receperat] L reperat λ || lectorio VR || 18 et] *ex* δ || quin-
decim $PF\lambda$ xxv $HVRL$ || uiscendas γ || 19 turbendam λ et *ex* turbam-
dam P seruandam $HVRFL$ || seruandam si posset δ || apolliniatium P
appolloniātium $H\gamma$ apolloniātium $V\delta$ apoloniārium s appoliniātium F ||
20 urbem] L ubem λ || uerba (ur)bem usque ad romano extant in T || ad-
motiis P || copiis] P^2 copis P^1 || postquam] L postea quam λ

quam quietum muros tantummodo tueri uidit, nec satis fidens uiribus, ut urbem oppugnaret, et cum Romanis quoque, sicut cum Aetolis, cupiens pacem, si posset, si minus, indutias facere, nihil
 8 ultra iritatis nouo certamine odiis in regnum se recepit. per idem tempus taedio diutini belli Epirotae temptata prius Romanorum
 9 uoluntate legatos de pace communi ad Philippum misere, satis confidere conuenturam eam adfirmantes, si ad conloquium cum P. Sempronio imperatore Romano uenisset. facile impetratum — neque enim ne ipsius quidem regis abhorrebat animus —, ut in Epirum
 11 transiret. Phoenice urbs est Epiri; ibi prius conlocutus rex cum 10 Aeropos et Derda et Philippo Epirotarum praetoribus, postea cum 12 P. Sempronio congregitur. adfuit conloquio Amynander Athamanum rex et magistratus alii Epirotarum et Acarnanum. primus Philippus praetor uerba fecit et petit simul ab rege et ab imperatore Romano, ut finem belli facerent darentque eam Epirotis ueniam. 15
 13 P. Sempronius condiciones pacis dixit, ut Parthini et Dimallum et Bargillum et Eugenium Romanorum essent, Atintania, si missis 14 Romam legatis ab senatu impetrasset, ut Macedonia accederet. in

1 quietum *H* || fides *H* || 2 et *SHVR*, *om.* *PFq* || sicut *ex* sicut et *H* || cum *om.* *α* || 3 si minus *PRFq* sin minus *S* in minus *HV* || faceret *δ* || nihil *om.* *δ* || 4 iritatis *HVRF* || 5 epirotae] *L* epiroae *P* epikoe *λ* || tentata *VβεF* || 6 comuni *Ha* || missere *V* || 7 eam] *cā* *V* || affirmantes *HVRF* || colloquium *HVRF* || 8 uenissent *αβε* || 9 ne] *S*, *om.* *δε* || abhorrebat *F* adhorrebat *P* horrebat *HVR* || animum *H* || epirum] *ex* epicurum *V* epirum *γδ* || 10 poeni] *ce* *P* phenice *L* phinice *δ* phonice *ε* penice *λ* || urps *P* || est *HVRFL*, *om.* *Pλ* || epiri] *ex* epicuri *V* epirri *δ* || ubi *V* || collocatus *HVβγδεF* colloquutus *α* || rex *ex* res *δ* || 11 eropo *L* afro *P* afro .po. *λ* || derda *SHVαβεFL* darda *Pελ* deroa *γδ* || praetoribus] *L* praetore *Pλ* || 12 adfuit *ras.* *ex* adfuit *P* affuit *HVRF* || conloquio *Pλ* colloquio *HF* conloquio et *L* colloquio et *VR* || animander *γ* || aminande rathamanum *H* || 13 rex *ex* res *δ* || alii] alir *H* || anacarnum *V* || attamanum rex et epyrotarum alii magistratus ac aruanum *ε* || primum *H* || 14 petiit *ε* || a rege *εF* || 15 eam *om.* *Hγ* || 16 p.] publius *α* || condiciones *γ* conditionem *β* || parthini] *S* parchine *H* parthinum *β* parchini *ε* partheni *ρ* || dimalum *Vε* || dimalum *β* dymalum *δ* || 17 bargillum *Pλ* bargillum *HVRFL* || et *om.* *HVR* || eugeniumque *β* eugeniam *F* || esset *V* || atintania si *P* ad intantias *HVL* aduitasi *ex* aduitasis *α* adiuta si *βδ* addito si *γ* a tintamasi *ε* adinthanias *F* atintani asi *λ* || 18 legatis *ex* missis legatis *H* || ab (*a* *ε*) senatu impetrasset (impetrasset *γδ*) *R* ab senatum petrasset *P¹* ab senatum patrasset *Pλ* ab (*a* *F*) senatu impetrasse *GHVFL* ad senatum impetrasse *φ* || ut *del.* Gronouius || macedoniae accederet Alschevskius macedoniae accederet *Pλ* macedoni accederent *G* macedonia cederetur *H* macedonia cederet *VRFL* macedoni cederent *φ* macedoni accederet Gronouius

has condiciones cum pax conueniret, ab rege foederi adscripti Prusia Bithyniae rex, Achaei, Boeoti, Thessali, Acarnanes, Epirotae, ab Romanis Ilienses, Attalus rex, Pleuratus, Nabis Lacedaemoniorum tyrannus, Elei, Messenii, Athenienses. haec conscripta consignata- 15 que sunt, et in duos menses indutiae factae, donec Romam mitterentur legati, ut populus in has condiciones pacem iuberet. iussu- 16 runtque omnes tribus, quia uerso in Africam bello omnibus aliis in praesentia leuari bellis uolebant. P. Sempronius pace facta ad consulatum Romam decessit.

- 10 M. Cornelio, P. Sempronio consulibus — quintus decimus is 13 annus belli Punici erat — prouinciae Cornelio Etruria cum uetere exercitu, Sempronio Brutii, ut nouas scriberet legiones, decretae; praetoribus M. Marcio urbana, L. Scribonio Liboni peregrina et 2 eidem Gallia, M. Pomponio Mathoni Sicilia, Ti. Claudio Neroni Sardinia euenit. P. Scipioni cum eo exercitu, cum ea classe, quam 3 habebat, prorogatum in annum imperium est; item P. Licinio, ut Brutios duabus legionibus obtineret, quoad eum in prouincia cum

1 has HVR eas PF || conditiones γ || pax ras. ex pars V || a s || foederi Pl federe HVRFL || adscripti αβγ³ adscrib|ti P ascripti HVs abscripti γδF || prusia] ras. ex prusia P pru α || 2 bithimie Vs || prusi abythinie H || rex] L, om. λ || acheii F || boeoti G baeo P boeti HVδL boetii αβγsF boeotii φ beo λ || thessali (thesali β tesali γδ) acarnanes RF thessali anacarnes V in thessalia carnanes H ithessali acharnanes L, om. Pl || epiro|te P || a sF || 3 ilienses] ex elienses λ ylienses L || nabis Pl naus H, om. VRFL || lacedaemoniorum P lacedaemoniorum F || 4 tiramni H tirannus V tyrannus a tiramprus γ || elei messe P elimes senii H clei messenii V elii messenii (messanii β) R elimessenii F eli messenii L eleim esse λ || haec] L hoc Pl || conscripta] SL conscripta modo ελ || consignataque α signataque F || 5 et] ut V || romam] L romae Pl romani δ || 6 in] sub s || has] P² hos P¹ hac δ || conditiones γ || pacem] ex lega pacem H pacis V || iuberet VR iuberent HF, om. P || iuberet iusseruntque] iusserunt que λ iuberent que L || 7 quia] uerso PSVRF qui aduerso H quia auerso ε || 8 impresentia V || bellis (bello H) uolebant GHVR uolebant | bellis PFφ || p.] S publius α, om. ε || 10 m. (marco α) cornelio p. sempronio GHVaβγF m. cornelio pretori p. sempronio δs p̄. sempronio m. | cornelio Pφ || consulibus] consule H cō L, om. Pl || quintus decimus] xv⁷ V || is om. V || 11 punici belli HsF || erat] ex erant γ erant ad fuerat ε || prouincie ex prouincioe γ || etruria om. F || 12 bruti] P brutii HRF brutia V || ut] et γ || nouas] nos δ || scriberent F || 13 a pretoribus γ || l.] lucio α || libonii α || peregrinae] et P per regna et γ || 14 eidem] L idem λ || gallia m.] L galliam λ || ti.] ti Pl tito HayδF t. Vβs titi L || 15 p. scipioni PF proconsuli scipioni SHVR p. scipioni proconsuli ε || cum ea] S cumque ea ε || 16 habebat ex habebat V || in annum om. H || imperium est] add. T², om. ut uid. T¹ || p.] prefecto H || ut] in α || 17 brutios HVRF || duabus PSHVR cum duabus Fε || optineret PH || quo ad Vα || prouinciam HV

- 4 imperio morari consuli e re publica uisum esset; et M. Liuius et
 Sp. Lucretius cum binis legionibus, quibus aduersus Magonem Galliae
 5 praesidio fuissent, prorogatum imperium est, et Cn. Octavius, ut
 cum Sardiniam legionemque Ti. Claudio tradidisset, ipse nauibus
 longis quadraginta maritimam oram, quibus finibus senatus cen-
 6 suisset, tutaretur. M. Pomponius praetor in Sicilia Cannensis exer-
 citus, duae legiones decretae; T. Quinctius Tarentum, C. Hostilius
 Tubulus Capuam pro praetoribus, sicut priore anno, cum uetere
 7 uterque praesidio obtinerent. de Hispaniae imperio, quos in eam
 provinciam duos pro consulibus mitti placeret, latum ad populum 10
 est. omnes tribus eosdem, L. Cornelium Lentulum et L. Manlium
 Acidinum, pro consulibus, sicut priore anno tenuissent, obtinere
 8 eas provincias iusserunt. consules dilectum habere instituerunt et
 ad nouas scribendas in Bruttios legiones et in ceterorum — ita
 enim iussi ab senatu erant — exercituum supplementum. 15
- 14 Quamquam nondum aperte Africa provincia decreta erat, oc-
 cultantibus id, credo, patribus, ne praesciscerent Carthaginenses,
 tamen in eam spem erecta ciuitas erat, in Africa eo anno bellatum

1 e re p.] e·r·p̄ L ·ē·p̄. λ || consul iere .p. H || liuius] libro H .l. L,
 om. λ || 2 sp.] spurio αδF sulpitio H si. γ || lucretio V || binis] duabus β ||
 galie γ || 3 et om. F || cn. V cn P consule H c. R gaio F || ut] et F,
 om. V || 4 cū sardiniam ex cū saridiniā H || ti. P titio HayδF t. Vβε ||
 nauis P || 5 horam H || senatus finibus censuisset s finibus censuisset
 senatus β || 6 m.] marco F || pomponio] ex pomponius H ponponio γ ||
 praetori] populo romano H || in sicilia om. γ || canensis γε || 7 legione F ||
 decreta] et quintius P¹ decreta¹ et quintius P² decreta² t. (titus Hayδ et
 titus FL) quintius (quintus L) HVRF decrete et quintus λ || c̄. PR consul H
 cn. V gaus F || 8 tubulus] L tibulus δε, om. λ || capuam om. V || prop̄.
 Paβδ propretor V propretor γε pro publice rei H || cum] L tum Pl ||
 9 uterque HVRF, om. Pl || optine]rent PH || quos PSHV quod RFq ||
 eam PF eandem HVβγδε eandem α || 10 provincia H provincias δ || pro-
 consules mitti HVαβγεF pro] mitti P procō premitte L proconsules δ
 premitte λ || mitti usque ad 12 pro consulibus om. δ || iatum H || 11 l.]
 lium H liuium aye || et om. V || l.] lelium Hys lellium α || 12 acidinum] L
 acidium Pl accidinum αβγε || procos. P proconsules HVαγsF procoñ. β
 procoñ L proquos λ || sicut] sic V || optinere PH || 13 eas prouintias ob-
 tinere V || delectum HRF || 14 brutios VRF brutio H || in Pφλ inde F,
 om. GHVRL || 15 ab] ex a H a δεF || ab senatu om. V || exercituum R
 exercitum PHVF || supplementum Rλ et ex sup]plemētum P supple-
 uerunt VFL et ex suppleuere H || 16 nondum s || aperte bis scr. H ||
 erat] esset V || 17 presciscerent HVβFL praescribe]rent Pl prescisace-
 rent α prescisserent γε prescirent δ || 15 tamen] tum Vade || eam] γ² ea γ¹ ||
 erat om. V || africanam R

iri finemque bello Punico adesse. impleuerat ea res superstitionum 2
 animos, pronique et ad nuntianda et ad credenda prodigia erant.
 eo plura uulgabantur: duos soles uisos, et nocte interluxisse, et 3
 facem Setiai ab ortu solis ad occidentem porgi uisam; Tarracinae
 5 portam, Anagninae et portam et multis locis murum de caelo tactum;
 in aede Iunonis Sospitae Lanuui cum horrendo fragore strepitum
 editum. eorum procurandorum causa diem unum supplicatio fuit, 4
 et nouendiale sacrum, quod de caelo lapidatum esset, factum. eo 5
 accessit consultatio de matre Idaea accipienda, quam praeterquam
 10 quod M. Valerius, unus ex legatis, praegressus actutum in Italia
 fore nuntiauerat, recens nuntius aderat Tarracinae iam esse. haud 6
 paruae rei iudicium senatum tenebat, qui uir optimus in ciuitate
 esset; ueram certe uictoriam eius rei sibi quisque mallet quam ulla 7
 imperia honoresue suffragio seu patrum seu plebis delatos. P. Sci- 8
 15 pionem Cn. f. eius, qui in Hispania ceciderat, adulescentem non-

1 iri] *L* ire *P*λ || su|perstitionum *P*λ superstitionem *Ha*δ*s**L* super-
 stitione *V*β*F* et *ras.* ex superstitionem *γ* || 2 proinque *V* || et *PHV**F*.
om. *R* || ad nuntianda *PRF* annuntianda *H* annuntiata *V* || et *RF*, *om.*
PHV || ad credenda *R* ad credenda *PF*, *om.* *HV* || prodigia ex presidia
 prodigia *H* || 3 eo *P*λ ea *HVRFL* || uagabantur *V* || solles uissos *γ* || et |
 nocte *P* et noctem *R* in noctem *HV* in nocte *F* || interluxisse *V* inter-
 fluxisse δ || 4 facem] facis *s* || setiae *S* setie *α* secie β*γ*δ stellae *P* sotie *H*
 septies *V* species *s* stelle *FL* stellae septies *q* stellie λ || ad *PF* *q* in *SHVR* ||
 porgiuissam *H* porrigi uisam *P*β porrigi uisa *V*αδ*s* porrigi uissam *γ* uisam *F* ||
 terracine *Hays* taracine *V* teracine βδ || 5 anagninae] *L* anecni]ae *P*¹ ana-
 cni]ae *P*² et anagine β anagne *γ* anagne δ ananie λ || et portam *P*λ por-
 tam *R*, *om.* *HVFL* || multis] insitis *V* || tactum] *P*² actum *P*¹ || 6 sospitae
 la'nuuii cum *P* sospita elanii uicum *H* sospita elauui cum *V* sospite
 elanum (elarum β clauum *s*) *R* sospite lauuii cum *F* sospita elanuuii
 cum *L* sospite tanuuii cum λ || frigore δ || 7 editum] *L* edictum *Pay*δ et
 dictum λ || pro|curandorum *ras.* ex pro|cursandorum *P* || unum supplicatio
 ex supplicatio unum *F* || fuerit *α* || 8 nouem uiale *H* || quod *L* quos *P*λ ||
inter celo et lapidatum *s* repetit 5 tactum usque ad 6 strepitum, sed
adscripto ua cat *deleuit* || esset] λ esse *L* || 9 consultatio *P* || idaea *P* idea
RFL id ea *H*λ deum *V* || qua *P*λ, *om.* *HVRFL* || 10 praegressus *P*q re-
 gressus *SHVRF* || ac tutum *V*αδ*s**F* || 11 recens *HVRFL* reiges *P*λ || ad-
 erat] aderat *V* nunciauerat *γ* || taracine *V* terracine *ays* teracine βδ ||
 12 senatus β || tenebat] petebat β || 13 certe] certam *γ* || quisque mallet
 quam] *q* quisqua *S* quisquam mallet quam *α*δ*s* || 14 honoresue *RFL* hono-
 reue *P*λ honores ue *H* honores ne *V* || suffragiis *F* || seu patrum] *L* set
 patrum *P* et patrum λ || delato *HVays* et ex delatum δ || p.] *S* procon-
 sulem *H* p. c. *ay*δ*s* p. cor. β patres conscripti p. *q* || 15 cñ. *PV* consul *H*,
om. *RF* || f. *P* filium *RF*, *om.* *HV* || eius] enim *H* || occiderat *γ* || adole-
 scentem *HV*αβδ*s**F* adulescentem *γ* || nundum *s* nodum *F*

dum quaestorium, iudicauerunt in tota ciuitate uirum bonorum
 9 optimum esse. id quibus uirtutibus inducti ita iudicarint, sicut tra-
 ditum a proximis memoriae temporum illorum scriptoribus libens
 posteris traderem, ita meas opiniones coniectando rem uetustate ob-
 10 rutam non interponam. P. Cornelius cum omnibus matronis Ostiam 5
 obuam ire deae iussus, isque eam de naue accipere et in terram
 11 elatam tradere ferendam matronis. postquam nauis ad ostium amnis
 Tiberini accessit, sicut erat iussus, in salum naue euectus ab sacer-
 12 dotibus deam accepit extulitque in terram. matronae primores ciui-
 tatis, inter quas unius Claudiae Quintae insigne est nomen, acce- 10
 pere; cui dubia, ut traditur, antea fama clariorem ad posteros tam
 13 religioso ministerio pudicitiam fecit. eae per manus succedentes
 deinde aliae aliis, omni obuam effusa ciuitate, turibulis ante ianuas
 positis, qua praeferebatur, atque accenso ture, precantes, ut uolens
 propitiaque urbem Romanam iniret, in aedem Victoriae, quae est 15
 in Palatio, pertulere deam pr. non. Apr., isque dies festus fuit.
 14 populus frequens dona deae in Palatium tulit, lectisterniumque et
 ludi fuere, Megalensia appellata.
 15 Cum de supplemento legionum, quae in prouinciis erant, age-
 retur, tempus esse a quibusdam senatoribus subiectum est, quae 20

1 questorem HV || iudicauerant H || in PRF e H et V || bonorum Gronouius bonū Pl, om. HVRFL || 2 iudicauerint HVR iudicarunt F || sicut PSVq sicuti HRF || traditum] q proditum S || 3 proximis PFq primis SHVR || a proximis memoriae] q memoriae a primis S || scribtoribus P || libens] liberum ayde || 4 traderem Pl tradiderim SHVRFLq || ita meas PSRl iam eas HVFL ita eas q || oppiniones ay || 5 p.] proconsul H || hostiam PVaydeF, om. Hβ || 6 obuam ex obuam obuam a || obuam ire deae iussus GHVR ire iussus obuam deae PFq || accipere] q acciperet GHV || 7 elatam γ || tradere] P²q tradere et in terram | elatam tradere P¹ traderet GV || ferendam G fere] dacum P referendam HVRFLq ferendam cum λ || hostium PHVaydeF || 8 tiberis ε || accessit PFq accessisset GHVR || sicuti β || saltum aβγ saltu δ altum ε || a HaδeF || 9 excepit V || matres δ || priores aβγδ || 10 quas om. F || quintie V || insignae P || accipere] L accipere al || 11 antea PFq ante GHVR || clariorem] L clamorem Pl clari-
 12 religiosos H religiose γ || pudiciam δ || eae] λ eaeque H hee ayL he βδeF || 14 de]inde PF, om. HVR deinceps ε Wescenbergius Tidskrift IX 285 || turribulis a || ianuas Pl ianuam HVRFL || 14 ad-
 que P || precantes Ussingius ap. Madu. em. L. p. 418 praecantibus P pre-
 cantibus HVRF || 15 romanam PHVR romam F || ede δ || 16 pertulerunt HVR || p̄r. Pl pridie HVRFL || non. P. Manutius, Pighius idus libri ||
 apr. Pl aprilis VRFL aprilis H || 17 in palatium GHVRF in palacium L
 in palatio q, om. Pl || 18 megalensia Haβδ megalensia P megalensis V
 megalensia γs megalensi F megalensi L megale si iam λ || appellati V ||
 19 ageretur] ex agerentur γ agerentur ε || 20 esse om. H

dubiis in rebus utcumque tolerata essent, ea dempto iam tandem deum benignitate metu non ultra pati. erectis expectatione patribus 2 subiecerunt colonias Latinas duodecim, quae Q. Fabio et Q. Fulvio consulibus abnuissent milites dare, eas annum iam ferme sextum 5 uacationem militiae quasi honoris et beneficii causa habere, cum interim boni oboedientesque socii pro fide atque obsequio in populum Romanum continuis omnium annorum dilectibus exhausti essent. sub hanc uocem non memoria magis patribus renouata rei 4 prope iam oblitteratae, quam ira irritata est. itaque nihil prius re- 5 10 ferre consules passi decreuerunt, ut consules magistratus denosque principes Nepete, Sutrio, Ardea, Calibus, Alba, Carseolis, Cora, Suessa, Setia, Cerceis, Narnia, Interamna — hae namque coloniae in ea causa erant — Romam excirent; iis imperarent, quantum 6 quaeque earum coloniarum militum plurimum dedisset populo Romano, ex quo hostes in Italia essent, duplicatum eius summae numerum peditum daret et equites centenos uicenos; si qua eum 7 numerum equitum explere non posset, pro equite uno tris pedites liceret dare; pedites equitesque quam locupletissimi legerentur mitterenturque, ubicumque extra Italiam supplemento opus esset; si qui 8

1 ut cumque *F* utrumque δ ut cum *H* || tollerata *ay* extolerata *H* || iantandem ϵ || 2 pati erectis] *L* et ex pati erectis γ pati e|reutis *P* pati ereutis λ || spectatione *HV* espectatione *L* expectatione deum λ || 3 quae q. fabio *VR* λ quae que fa|bio *P* qua ea fabio *H* qua ea q. fabio *L* quae a q. fabio *F* || q. fuluio] quarto fuluio *H* || 4 consules *H* || eas om. β || 5 uacationem] *L* uaca|tione *P* uocatione λ || quasi] *P*²*L* quas *P*¹ λ quae in γ || beneficio *HV* || causa habere] *L* causam habere *P* causam habere λ || cum] *P*² cum | cum *P*¹ || 6 fite *P* || in p̄f. *P* imperio romano *HVF* imperii (imperi *L*) romani *RL* im̄r λ || 7 delectibus *HRF* || 8 magis patribus] *L* magistratibus λ || rei prope om. δ || 9 iam om. *HVR* || oblitteratae (oblitterate *H* oblitteratae *GHV* $\beta\gamma\delta\epsilon$ *L*) quam ira irritata est *GHVRL* oblitteratae est quam ira irritata *F* ϕ obli|terataest *P* λ || nil δ || referre γ || 10 decreuere *F* || magistratus δ || 11 nepete] λ et ex rep nepete γ nepetesnepete *P*¹, ubi snepete del. *P*² (s et ete nunc erasa sunt) nepetes *L* || sutrio *P* λ , s in *P* expuncta sed rasura restituta est, sutro *HVa* $\beta\delta$ *FL* suero γ sutio ϵ || ardea ex ardea *V* || colibus *V* || cora ϵ , cf. ad p. 80, 21 sora *HVRL*, om. *P* λ || 12 suessa] *L* suessae *P* λ suesa ϵ || seria δ || cerceis β cerei *P* circis *H* cercis *VF* cerceis $\alpha\gamma\delta\epsilon$ || setia cercis narnia *L* set iacere inarnia λ || interana γ interrana $\delta\epsilon$ || hee α ee γ hec ϵ || nam/quae *P* || 13 in eam causam γ || excirent *H* excitarent γ || hiis αF his $\beta\epsilon$ || iis imperarent] usim parent *V* || 14 plurimum *HVRF* || dedissent *H* || 15 ex] λ ec ex *H* et ex *L* || hostis β || esset β || duplicatum] *P*² dublica|tum ex dublica|tum daret *P*¹ duplicatum α || 16 daret] λ dare *HVRL* || centos *F* || biconos *V* || 17 tres *HVRF* || 18 locuplectissimi legerentur α locupletis simile geruntur *H* locupletes simul legerentur *V* || legerenturque (om. mitterent) γ

ex iis recusarent, retineri eius coloniae magistratus legatosque placere, neque, si postularent, senatum dari, priusquam imperata fecissent; stipendium praeterea iis coloniis in milia aeris asses singulos imperari exigique quotannis, censumque in iis coloniis agi ex formula ab Romanis censoribus data — dari autem placere eandem quam populo Romano — deferrique Romam ab iuratis censoribus coloniarum, priusquam magistratu abirent. ex hoc senatus consulto accitis Romam magistratibus primoribusque earum coloniarum consules cum milites stipendiumque imperassent, alii aliis magis recusare ac reclamare; negare tantum militum effici posse; uix, si simplum ex formula imperetur, enisuros; orare atque obsecrare, ut sibi senatum adire ac deprecari liceret. nihil se, quare perire merito deberent, admisisse; sed si pereundum etiam foret, neque suum delictum neque iram populi Romani, ut plus militum darent, quam haberent, posse efficere. consules obstinati legatos manere Romae iubent, magistratus ire domos ad dilectus habendos: nisi summa militum, quae imperata esset, Romam adducta, neminem iis senatum daturum. ita praecisa spe senatum adeundi deprecandique dilectus in iis duodecim coloniis, per longam uacationem numero iuniorum aucto, haud difficulter est perfectus.

Altera item res, prope aequo longo neglecta silentio, relata a

1 his $V\beta\delta$ hiis αF || retineri $HVRF$ retinerent P || magistratus F ||
 3 hiis αF his $\beta\delta$ || millia $P\beta F$ || asse P osse γ || singulos L sigulos α in
 gulos λ || 4 imperari λ imperare $HVFL$ inperari γ || exigique L exigi-
 que λ || quod | annis PH quot annis VF || in usque ad 5 formula $om.$ R ||
 his F || 5 a $H\alpha F$ || consoribus F || data L dada λ || 6 eandem quam] ean-
 demque γ || populo romano RF pr. P populi romani HV || defectique V
 defferrique γ || a F || 7 colonias H || priusquam usque ad 9 coloniarum
 $om.$ δ || ex] et V || senatus consulto $\alpha\beta\gamma\epsilon F$ $\bar{\alpha}\bar{\epsilon}$. $P\lambda$ sociis HVL || accitis] λ
 ascitis L || 9 cum] L tum $P\lambda$ || milites $HVRF$ militē P || imperassent] L
 et ex imperantes H im'petrassent $PF\lambda$ || 10 aliis $HVRF$ alis P || clamare
 HVR || negare PRF ne cogitare H negari V || 11 simplum] P^2 sim|mo-
 plum P^1 || imperaretur β raperetur δ || enixuros $HV\alpha\beta$ euixuros F || orare] P^2
 orate P^1 ora ora δ || 12 ad ire V || deprecari] L depraecare $P\lambda$ || liceret]
 in marg. add. H || se quare] $L\gamma^2$ sequare H se quam γ^1 quare λ || 13 per-
 eundem $P\gamma$ || 14 delictum $PS\beta\lambda$ dilectum HVL delectum $\alpha\gamma\delta\epsilon F\eta$ || iram] λ
 ira VL || 15 consules $om.$ HV || opstinati P ostinati V || obstinati con-
 sules R || 16 rome manere γ || magistratuus P || domos $HVRF$ do|mum P ||
 delectus HRF || 17 summam $V\alpha\delta\epsilon$ || aducta α || 18 hiis αF his $\beta\delta\epsilon$ || sena-
 tum daturum ex senatus daturum γ || senatum spe H || 19 de|praecandi-
 que P deprecandi H || delectus HRF || hiis αF his $\beta\delta\epsilon$, $om.$ V || colonias V ||
 20 uagationem HL uocationem $\gamma\lambda$ || aucto] λ auctorum HVL || perfectus] L
 profectus λ || 21 aequo lō|ge PF || neclecta P nec lecta H nec leta V ||
 prope neglecta silencio longo ($om.$ aequo) δ

M. Valerio Laeuino est, qui priuatis conlatas pecunias se ac M. Claudio consulibus reddi tandem aequum esse dixit; nec mirari quemquam 2 debere in publica obligata fide suam praecipuam curam esse; nam praeterquam quod aliquid proprie ad consulem eius anni, quo con-
5 latae pecuniae essent, pertineret, etiam se auctorem ita conferendi fuisse inopi aerario nec plebe ad tributum sufficiente. grata ea 3 patribus admonitio fuit, iussisque referre consulibus decreuerunt, ut tribus pensionibus ea pecunia solueretur; primam praesentem ii, qui tum essent, duas tertii et quinti consules numerarent.

10 Omnis deinde alias curas una occupauit, postquam Locrensi-um 4 clades, quae ignoratae ad eam diem fuerant, legatorum aduentu uulgatae sunt. nec tam Plemini scelus quam Scipionis in eo aut 5 ambitio aut neglegentia iras hominum irritauit. decem legati Lo-6 crensi-um, obsiti squalore et sordibus, in comitio sedentibus con-
15 sulibus uelamenta supplicum, ramos oleae, ut Graecis mos est, porgentes, ante tribunal cum flebili uociferatione humi procubue-
runt. quaerentibus consulibus Locrensis se dixerunt esse, ea passos 7 a Q. Pleminio legato Romanisque militibus, quae pati ne Cartha-
giniensis quidem uelit populus Romanus; orare, uti sibi patres
20 adeundi deplorandique aerumnas suas potestatem facerent.

1 est om. H || collatas HRF cum latas V || peccunias γ || se ac P a HVRF || m.] milite H || 2 consule HVRF || tandem] tamen HV || aequum] L aemoequum P emo equum λ || dixit om. VR || quemquam] γ² quamquam γ¹ || 3 puplica V || curam] λ cura L || 4 propriae P || collate HVRF || 5 se] si F || autorem δ || ita om. HVR || 6 inopi aerario (errario γ) GVR inopiae] rariae P inopie ratio H inopie erarii F in inopia aerarii φ || suffici-
ente] L sufficien]tae P sufficient hec λ || grata ea patribus] L gratis apatri-
bus λ || 7 admonitio] γ² admomento γ¹ || iussique V || refferre γ || 8 ut tri-
bus ex tribus P || ea] L et λ || prima δ || 9 hii αF hi β || qui] quam F ||
terti] L terti P testi λ || quincti P || 10 omnes RF || 11 ignoratae P ignote
HVβδsFL, ubi a supra e scripsit sed rursus deleuit L, ingnote α || ad
PRF in HV || eam diem] eadem die H || 12 plemini Pl pleminy ex ple-
minius H p. leuinii V pleminii RL p. leminii F || aut ambitio] autem
ambitio V || 13 neclegentia P negligentia HVRF || irritauit HVRF in-
uita] uit P mutauit λ || decem om. V || 14 opsiti P || squalore ex squalo-
ribus H || opsiti squalore L opsitis calore λ squalore obsiti s || comitio] L
colomitio λ || 15 uelamenta usque ad 17 consulibus om. V || supplicum
HβsFL supplicium Payδλ || graecis] L greci H crecis λ || 16 porrigentes RF ||
ante tribunal om. β || fleuili P || procubuerunt ex procubuerunt H || 17 lo-
crenais HVγ locrenses αβδsF et ex locreses P || se ras. ex esse H || esse
om. β || esse dixerunt V || passos a q. PR passa HV passos ea a F ||
18 pleminio R plenio P plemenio H p. leuino V p. leminio F || quae] q.¹ P ||
carthaginienses Hβ cartaginensibus γ || 19 queidem P || populi romani H
po. ro. V || orare GHVRFRL ro]gare Pφλ || uti PF ut HR et V || 20 adeundi]

- 17 Senatu dato maximus natu ex iis: 'scio, quanti aestimentur nostrae apud uos querellae, patres conscripti, plurimum in eo momenti esse, si probe sciatis, et quo modo prodiți Locri Hannibali sint et quo modo pulso Hannibalis praesidio restituti in dicionem 2 uestram; quippe si et culpa defectionis procul a publico consilio absit, et reditum in uestram dicionem appareat non uoluntate solum sed ope etiam ac uirtute nostra, magis indignemini bonis ac fidelibus sociis tam indignas iniurias ab legato uestro militibusque fieri. 3 sed ego causam utriusque defectionis nostrae in aliud tempus differendam arbitror esse duarum rerum gratia, unius, ut coram P. Scipione, qui Locros recepit (et) omnium nobis recte perperamque factorum est testis, agatur, alterius, quod, qualescumque sumus, 5 tamen ea, quae passi sumus, pati non debuimus. non possumus dissimulare, patres conscripti, nos, cum praesidium Punicum in arce nostra haberemus, multa foeda et indigna et a praefecto praesidii Hamilcare et ab Numidis Afrisque passos esse; sed quid illa 6 sunt conlata cum iis, quae hodie patimur! cum bona uenia, quaeso, audiat, patres conscripti, id, quod inuitus dicam. in discrimine est nunc humanum omne genus, utrum uos an Carthaginenses

ali eundi *H* || deplorandiquae *P* plorandique *e* || erumpnas *adF* || faceret *HV* || 1 natu] γ^3 nato γ^1 || hiis *af* his $\beta\delta$ || natu ex iis] naturis *H* || scio] scio inquit *e* scio ait *F* || quantum *V* || extimantur *H* existimentur *V\delta* extimentur *a* extimentur $\beta\gamma eF$ || 2 nostrae *om.* *H* || uos] nos *H* || quae-
rellae *P* querele *HVRF* || in eo plurimum *H* || 3 quomodo *HV* || hanni-
balis *P* || hannibali usque ad 4 pulso *om.* *HV* || 4 presidio *ex* presilio γ ||
restituti] et restituti *HVays* et quomodo restituti δ || dicionem *Ha\beta\gamma* ||
5 quippe si et *HVRFL* quippets *P^1* quippe si $P^2\lambda$ || 6 absit] *L* apsit *P*
desit λ || redditum $\gamma\delta$ || dicionem] traditionem *H* dicionem $a\beta\gamma$ || uolun-
tati *H* || 7 ope etiam ac *GHVF* etiam ope | et *P* opere etiam ac $a\gamma\delta e$
etiam ope ac $\beta\varphi$ || uirtute *ex* uirtute etiam *H* || nostra] *L* nostram $P\lambda$ ||
indignemini] γ^3 indignimini γ^1 || 8 indignas $P\lambda$ atroces *SHVRFL* atroces
atque indignas e || a *asF* || fieri] γ^3 filius γ^1 fieri *F* || 10 esse duarum
HVRFL sedaurum *P* set harum λ || gratia] *L* gra|tiam $P\lambda$ || ut] *L* et $P\lambda$ ||
p.] proconsule *VR* consule *H* || 11 locros] P^2 locres P^1 || res cepit *H*
cepit δ || et omnium *Alschevski* omnium *PSHV* quique omnium *R\epsilon*
omniumque *F* || 12 testis agatur] *L* testiga|tur $P\lambda$ || agatur *om.* *e* || 13 tamen
hec que passi sumus *HVRFL*, *om.* $P\lambda$ || 14 nos *ex* id quidem inuitus elo-
quar nos *e* || punicum *ex* publicum *H* || 15 et indigna et *P* indigna et
SHVR et indigna $F\epsilon$ || 16 a numidis $a\delta eF$ || esse sed (set γ) *HVRF*
essed *P* || quid] que *H* || illa] nulla $a\gamma\delta$ nonnulla *e* || 17 collata *HVRF* ||
his $V\beta\delta e$ hiis *af* || 18 patres conscripti] p. c. *L*, *om.* λ || quod] quidem $a\delta e$ ||
dicam $P\lambda$ eloquar *HVa\beta\delta eFL* elloquar γ || discrimine $PR\lambda$ crimine *HVFL* ||
19 est nunc $P\lambda$ nunc est $V\beta FL$ hoc est *H* non est $a\gamma\delta e$ || omne] *SL*,
om. $\beta e\lambda$ || utrum] ut utrum *VFL* utrumque λ || an] in *H*

principes orbis terrarum uideat. si ex is, quae Locrenses aut ab 7
illis passi sumus aut a uestro praesidio nunc cum maxime patimur,
aestimandum Romanum ac Punicum imperium sit, nemo non illos
sibi quam uos dominos praeoptet. et tamen uidete, quemadmodum 8
5 in uos Locrenses animati sint. cum a Carthaginiensibus iniurias
tanto minores acciperemus, ad uestrum imperatorem confugimus;
cum a uestro praesidio plus quam hostilia patiamur, nusquam alio
quam ad uos querellas detulimus. aut uos respicietis perditas res 9
nostras, patres conscripti, aut ne ab diis quidem immortalibus,
10 quod precemur, quicquam superest. Q. Pleminius legatus missus 10
est cum praesidio ad recipiendos a Carthaginiensibus Locros et cum
eodem ibi relictus est praesidio. in hoc legato uestro — dant enim 11
animum ad loquendum libere ultimae miseriae — nec hominis
quicquam est, patres conscripti, praeter figuram et speciem neque
15 Romani cuius praeter habitum uestitumque et sonum Latinae lin-
guae: pestis ac belua inmanis, qualis fretum quondam, quo ab 12
Sicilia diuidimur, ad perniciem nauigantium circumsedis fabulae
ferunt. ac si scelus libidinemque et auaritiam solus ipse exercere 13
in socios uestros satis haberet, unam profundam quidem uoraginem
20 tamen patientia nostra expleremus; nunc omnis centuriones milites- 14

1 orbis *HVRFL*, om. *Pl* || uideat *PRλ* uideant *HFL* uideantur *V* ||
al] sed *ys* || his *HVβs* hiis *αF* iis *γδ* || 2 illi *P* || presidio uestro *V* || cum
maxime patimur] *S* cum patimur maxime *V* quam maxime patimur *q* ||
3 extimandum *HaβysF* existimandum *δ* || 4 dominos uos *H* || et om. *HVR* ||
uidere *H* || 5 in uos om. *F* || sunt *Hβγ* || ab *γ* || cathaginiensibus *H* ||
iurias λ iurias *L* || 6 tanto *HVRF* manto *Pl* multo *L* || acceperimus s ||
uestrum] nostrum *δ* || 7 patiamur *PRFL* patimur *HVL* || 8 querellas *HVRF*
|| respicietis β respicietis *P* respicitis *HVayδsFL* recipietis λ || 9 nostras
(uestras *as*) p̄c. *PRF* nostras publicas *V* publicas nostras *H* || ab *Py*
a *HVaβδsF* || 1 mortalibus *F* || 10 precemur] *L* prae]mur *P¹* prae]mimur *P²*
pre]mimur λ || q. *VβsF* que *P* quintus *ayδ* quartus *H* || pleminius *H*
p. leminius *V* p. leminius *F* || 11 recipien]dos *Pqλ* recuperandos *SaβδsFL*
recuperandas *HVγ* || a carthaginiensibus ad recuperandas *H* || 12 ibi *HRFL*
ire *Pl*, om. *V* || relictus] *L* relictum *Pl* || hoc] hec *α* || 13 ad colloquen-
dum β || liberae *P*, om. *F* || nec *Pβλ* ne *HVayδsFL* || 14 quicquam] *ex*
quisquam *HV* quicquam *γ* || p. c. *ex* p. c. conscripti *H* || praeter *HVRFL*
prae *Pl* || speciem] *P²* speciem neque | romani cuius praeter | figuram et
speciem *P¹* || 15 praeter om. *F* || uestitumque *PFq*, om. *SHVR* || sonum]
sonitum β || latine *P* || 16 bellua *HVβδ* || imanis *HVR* i manis *F* || quales
HVR || condam *V* || quod *H* || a *αδsF* || 17 diuidimus *H* || 18 ferunt] fue-
runt *F* || scelus solus β || libidinem]que *PFq* libidinem *SVR* libidine-
dinem *H* || et] ac *V* || auaritiam] *L* auaritia λ || ipse om. s || exerceret
HVRF || 19 unum δ || profundam *γ* || uoraginem quidem *γ* || 20 nostra]
uestra α || expleremus *PHλ* expleret *VayδsFL* expleretur β || omnes *HVRF*

que uostros — adeo in promiscuo licentiam atque improbitatem
 15 esse uoluit — Pleminius fecit; omnes rapiunt, spoliant, uerberant,
 uolnerant, occidunt, constuprant matronas, uirgines, ingenuos raptos
 16 ex complexu parentum; cotidie capitur urbs nostra, cotidie diri-
 pitur; dies noctesque omnia passim mulierum puerorumque, qui 5
 17 rapiuntur atque asportantur, ploratibus sonant. miretur, qui sciat,
 quo modo aut nos ad patiendum sufficiamus, aut illos, qui faciunt,
 nondum tantarum iniuriarum satietas ceperit. neque ego exequi
 possum nec uobis operae est audire, singuli quae passi sumus;
 18 communiter omnia amplectar. nego domum ullam Locris, nego 10
 quemquam hominem expertem iniuriae esse, nego ullum genus sce-
 leris, libidinis, auaritiae superesse, quod in ullo, qui pati potuerit,
 19 praetermissum sit. uix ratio iniri potest, uter casus ciuitati sit de-
 testabilior, cum hostes bello urbem cepere, an cum exitiabilis ty-
 20 rannus ui atque armis oppressit. omnia, quae captae urbes pa- 15
 tiuntur, passi sumus et cum maxime patimur, patres conscripti;
 omnia, quae crudelissimi atque inportunissimi tyranni scelera in
 oppressos ciuis edunt, Pleminius in nos liberosque nostros et con-
 18 iuges edidit. unum est, de quo nominatim et nos queri religio

1 uostros P^1 uestros P^2HVRF || 2 esse] $e\delta$ V || pleminius] λ pleminius
 $H\delta L$ pleuius V p. leminius F || fecit] L serit λ || rapuit δ || 3 uulnerant
 $HVRF$ || construpant $HV\alpha\gamma$ construprant β || uirgines $SVRFL$ fuit uir-
 gines P fiunt in uirgines φ fiunt uirgines λ , *om.* H || ingenuos $SHVRFL$
 incen]suos $P\lambda$ ingenuas φ || raptos] S raptus φ || 4 complexu $HV\alpha\gamma\delta\epsilon F$ ||
 parentum Pay parentum $SHV\delta\epsilon F$ parentum pueros β parentum pueros-
 que φ || cotidie $PSay$ quotidie $HV\beta\delta\epsilon F\varphi$ || capitur] L carpitur λ || urps P ||
 cotidie $P\alpha\gamma$ quotidie $HV\beta\delta\epsilon F$ || 6 asportantur P exportantur R || sciat $P\varphi\lambda$
 nesciat $SHV\alpha\beta\delta\epsilon FL$ nesciant γ || 7 quomodo *ex* quomodo H || 8 nundum ϵ ||
 essequi γ || 9 possumus H || neque $V\delta F$ || operae PG opera $HVRF$ opus φ ||
 singuli $PH\lambda$ singula $VRFL$ || 10 com]muniter $Pa\beta\delta\epsilon F$ comuniter γ co-
 munia HV || amplectar] $L\varphi$ amplector FL complectar G || 11 expertem
 $HVRF$ expem P^1 expertem P^2 || iniuriae P^2RF iniuria P^1V || iniuria
 (*corr. ex* iniurie) expertem H || 12 libidinis $SHVR$ libidinis ac $F\varphi$ || super-
 esse] esse VR || ullo] S nullo V eorum ullo φ || pati] perpati *ex* per-
 peti H || potuerit] S potuerint φ || 13 uix iratio H || uter *ex* utrum ϵ ||
 ciuitati *Forckhammer ap. Madu. em. L. p. 418 ciuitatis libri* || 14 urbem
 bello $Ha\beta\delta\epsilon$ urbem (*om. bello*) γ || exitiabilis] S exitialis φ || tyrannus Ha
 tirannus V tirampnus γ || 15 armis] L amissis $P\lambda$ || capte urbis α urbes
 capte δ || 16 cum $PSHV\alpha\gamma\delta\epsilon F$ tum $\beta\gamma^2$ quam φ || patimur] *ex* patimur et
 cum P , *om.* H || 17 que P queque VR || atque *om.* F || importunissimi $HVRF$
 || tyranni] *ex* atq. tyranni P tiramni H tyramni α tirampni γ || scelera] L
 scele]rat P scelerata que λ || 18 oppressa V || ciuis HV ciues RF uiuis P^1
 ui P^2 || ciues edunt L uidentur λ || plenimius P p. leuius V p. leminius F ||
 et coniuges] S coniugesque φ || 19 nominatim] L nominatum λ || quaeri P

infixa animis cogat et uos audire et exsoluere rem publicam uestram
 religione, si ita uobis uidebitur, uelimus, patres conscripti; uidimus 2
 enim, cum quanta caerimonia non uestros solum colatis deos, sed
 etiam externos accipiat. fanum est apud nos Proserpinae, de 3
 5 cuius sanctitate templi credo aliquam famam ad uos peruenisse
 Pyrrhi bello, qui, cum ex Sicilia rediens Locros classe praeter 4
 ueheretur, inter alia foeda, quae propter fidem erga uos in ciui-
 tatem nostram facinora edidit, thesauros quoque Proserpinae in-
 tactos ad eam diem spoliauit; atque ita, pecunia in naues impo-
 10 sita, ipse terra est profectus. quid ergo euenit, patres conscripti? 5
 classis postero die foedissima tempestate lacerata, omnesque naues,
 quae sacram pecuniam habuerunt, in litora nostra eiectae sunt.
 qua tanta clade edoctus tandem deos esse superbissimus rex pe- 6
 cuniam omnem conquisitam in thesauros Proserpinae referri iussit.
 15 nec tamen illi umquam postea prosperi quicquam euenit, pulsus-
 que Italia ignobili atque inhonesta morte temere nocte ingressus
 Argos occubuit. haec cum audisset legatus uester tribunusque militum 7
 et mille alia, quae non augendae religionis causa sed praesenti
 deae numine saepe comperta nobis maioribusque nostris refere-
 20 bantur, ausi sunt nihilo minus sacrilegas admouere manus intactis 8
 illis thesauris et nefanda praeda se ipsos ac domos contaminare

1 animis *HVRFL* animos *Pλ* || exsoluere *P* exoluere *Fq* soluere *SHVR*
 || nostram *δ* || 2 uidebimur *V* || uidimus *libri* uidemus *Maduigius em. L.*
p. 419 || 3 colatis *ex* collatis *γs* || 4 etiam *om. β* || externos etiam *s* ||
 nos] uos *α* || de] dee *HV* || 6 classe] *P²λ* clas *P¹* classes *HL* || preteruehe-
 rent *H* || 7 inter] *P²* in]ter alia rediens locros | clas praeteruehere]tur
 inter *P¹* || erga *ras. ex* ergas *γ* || 8 facinora *om. F* || dedit *β* || thesauros
HVRFL || 9 ad eam diem *PRλ* eadem die *HVFL* || 10 ipse] *ex* ipsa *γ*
 ipsae *P* || ergo *om. H* || uenit *δ* || patres conscripti] publice *H* publice *V* ||
 11 classi *H* || 12 habuerant *δ* || littora *αβs* lictora *γ* || eiectae] *P²* etectae *P¹* ||
 13 qua *PRλ* qui *HVFL* || tanta] *S et ex* tante *H, ex* tantea *γ* tandem *q* ||
 rex *PSHVγ³* rerum *αγ¹δs* regum *β* agnouit rex *Fq* || pecuniam *PSHVR*
 pecuniamque *Fq* || 14 conquisitam *PFq* inquisitam *SHVR* || proserpine *P* ||
 referri *γ* || 15 tamen] tum *α* || ulli *V* || usquam *δ* || post ea *γ, om. δ* ||
 prosperi *Pλ* prospere *HVRFL* || 16 ignobili] *P²* ignobi *P¹* ingnobi *α* ||
 nocte] *ex* noctem *γ* noctes *V* || 17 argos *Vβ* argus *P* agros *HaγδsF* ||
 agros ingressus *γ* || haec] et *HV* || tribuimque *γ* || 18 praesenti *Pλ* pre-
 sentis] *HVRFL* || 19 numine] *L* numini *Pλ* || sepe comperta *HVaβδsFL*
 saecon]ferta *P* semper comperta *γ* se conferta *λ* saepe comperto a *Kochius*
em. L. II 13 || uobis *s* || maioribusque *HVRFL* que *Pλ* || referebantur] *λ*
 referebant *HVL* || 20 nichilominus *H* || admonere *γ* || inintactis *ex* in in-
 intactis *γ* || 21 thesauris *HVRFL* || praeda se ipsos] *G* se ipsos praeda *q*

9 suas et milites uestros. quibus, per uos fidem uestram, patres conscripti, priusquam eorum scelus expietis, neque in Italia neque in Africa quicquam rei gesseritis, ne, quod piaculi commiserunt, non
 10 suo solum sanguine sed etiam publica clade luant. quamquam ne nunc quidem, patres conscripti, aut in ducibus aut in militibus uestris cessat ira deae: aliquotiens iam inter se signis conlatis concucurrerunt; dux alterius partis Pleminius, alterius duo tribuni militum erant. non acrius cum Carthaginiensibus quam inter se
 11 ipsi ferro dimicauerunt, praeuissentque occasionem furore suo Locros recipiendi Hannibali, ni accitus ab nobis Scipio interuenisset. 12
 12 at hercule milites contactos sacrilegio furor agitat; in ducibus ipsis
 13 puniendis nullum deae numen apparuit. immo ibi praesens maxime fuit: uirgis caesi tribuni ab legato sunt; legatus deinde insidiis tribunorum interceptus, praeterquam quod toto corpore laceratus,
 14 naso quoque auribusque decisis exsanguis est relictus; recreatus 15
 dein legatus ex uulneribus tribunos militum in uincla coniectos, dein uerberatos seruilibusque omnibus suppliciis cruciatos occidit,
 15 mortuos deinde prohibuit sepeliri. has dea poenas a templi sui spoliatoribus habet, nec ante desinet omnibus eos agitare furiis,

1 suas] *V*² suos *V*¹ || fidem *Gronouius* fidemque *libri* || patres conscripti *P²RF* patres conscripsi *P*¹ publicam *HV* || 2 eorum scelus expietis (expletis *HV* expleatis *FL*) neque in italia neque in africa quicquam rei *HVRFL* eo (*cet. om.*) *P*¹ || 3 quot *P* || piaculi] *ras. ex* piaculis *γ* piaculis *Haβδe* || commiserunt *γ* || 4 suo solum] *G* solum suo *φ* || 5 patres conscripti] publicam *H* publica *V* || in ducibus aut *R* auda[cibus aut *P* in audacibus aut *F*, *om.* *HV* || mitilibus *ex* milibus *H* || 6 cessat *HR* cesserat *P*¹ cessit *VFL* || iam *om.* *R* || collatis *HVRF* || concurrerunt *HVRF* || 7 ple[n]ius *P* p. leuinus *V* p. leminius *F* || 8 cum *HVRFL* a *λ*, *om.* *P* || 9 ipsi] *P*² ipsius *P*¹ || dimicauerant *Vayδe* dimicarant *β* || occasionem] *ex* occassionem *P*, et *ex* occassionem *γ* || 10 locres *P* || hannibali *om.* *V* || ni *V* nisi *PHRF* || accitus] actius *H* || a *HVRF* || scipio *ex* scipio s *H* || interuenisset] *P²L* interuenisse *P*¹ *λ* || 11 at] *L* ab *H* ad *λ* || hercule *ex* hercules *H* || contactos] *L* con[tractos *PV* contra tactos *λ* || furor] *L* furoris *λ* || exagitat *H* || 12 numen] *γ*, sed men a *γ*³ in *ras.*, lumen *HV* || imo *Vδ* ymo *sF* || praesens *om.* *δ* || 13 ab] ad *P* a *e* || legato *ras. ex* legatos *P* || sunt] sibi *δ* || 14 quod *om.* *δ* || 15 naso quoque auribusque] naso quoque et auribusque *H* nasoque auribus *β* || exanguis *VRF* || 16 deinde *HVayδeF* inde *β* || militum *om.* *F* || uincla *HRF* || coniectos] *L* coniectis *λ* || 17 dein (deinde *aβδe*) uerberatos *PSHVR* deinde (dein *e*) uerberibus affectos *Fq* || seruilibusque] aut seruilibus aut infra cruciatos pro cruciando scribendum intellexit *Rhenanus* || cruciatos *R* cruciando *S* cruciandos *HV* trucidatos cruciando *PFq* || 18 sepeliri *HVadF* || a *om.* *HV* || suis *H* || 19 habet] exegit *β*, *om.* *ay'δe* habuit in marg. adscr. *γ*⁴ || nec ante *HVRFL*, *om.* *P*¹ || omnibus bis scr. s || eos *HVRF* eo *P* || furor *V*

quam reposita sacra pecunia in thesauris fuerit. maiores quondam 16
 nostri graui Crotoniensium bello, quia extra urbem templum est,
 transferre in urbem eam pecuniam uoluerunt. noctu audita ex
 delubro uox est, abstinerent manus: deam sua templa defensuram.
 5 quia mouendi inde thesauros religio incussa erat, muro circum- 17
 dare templum uoluerunt. ad aliquantum iam altitudinis excitata
 erant moenia, cum subito conlapsa ruina sunt. sed et nunc et 18
 tunc et saepe alias dea suam sedem suumque templum aut tutata
 est aut a uiolatoribus grauia piacula exegit; nostras iniurias nec
 10 potest nec possit alius ulcisci quam uos, patres conscripti; ad uos 19
 uestramque fidem supplices confugimus. nihil nostra interest, utrum
 sub illo legato, sub illo praesidio Locros esse sinatis, an irato
 Hannibali et Poenis ad supplicium dedatis. non postulamus, ut
 extemplo nobis, ut de absente, ut indicta causa credatis; ueniat, 20
 15 coram ipse audiat, ipse diluat. si quicquam sceleris, quod homo
 in homines edere potest, in nos praetermisit, non recusamus, quin
 et nos omnia eadem iterum, si pati possumus, patiamur, et ille
 omni diuino humanoque liberetur scelere.⁷

Haec cum ab legatis dicta essent, quaesissetque ab iis 19
 20 Q. Fabius, detulissentne eas querellas ad P. Scipionem, respon-

1 pecunia in thesauris (thesauros s) *HVRFL* inpe|cuniasitesauris *P*
 inpecunia sithesauris λ || maioris *V* || condam *Va* || 2 nostri *om.* γ || cro-
 toniensium *G* croto|nensium *PHVRFL* ϕ cortonensium λ || 3 transferre δ
 deferre γ || urbe *a\beta* || noctu *P* nocte *HVRFL* nocte *ex* nocta λ || 4 est
HVRFL, *om.* *Pl* || 5 thesauros *HVRFL* (in γ a γ^3 in *ras.*) pensau|ros *P*¹
 tensauros *P*² *rasura* || incursa *HV* incusa γ || incussa erat religio *F* ||
 circumdare *a\beta\gamma\delta* circumdare *HVs* circū|dari *PF* || 6 ad *HVRFL*, *om.* *Pl*
 in *Maduigius em. L. p. 418 sq.* || altitudinis iam *V* || excitata *ex* excitea γ ||
 7 erant *om.* *VR* || cum *om.* *V* || subita *V* || collapsa *HVRFL* || ruina col-
 lapsa *V* || et | nunc *PF* || etiam nunc *HVL* nunc *R* || et tunc *HVRFL*,
om. *Pl* || 8 dea *ex* dee *H* || tuta *H\delta* || 10 potest] *P*² *et ex* post non *V*
 potest nec potest *P*¹ || 11 uestrumque *V* || nostra interest] *L* nunc inter
 est λ || utrum *PF* p. c. utrum *HVR* || 12 legato] legatos *P*² legatosubillo-
 le|gatos *P*¹ legato aut *ex* legato δ || an] cum *V* || 13 delatis *V* || 14 ex-
 timplo *V* || ut *PSHVFL*, *om.* *Rq* || apsepte *P* || ut indicta *SH* uindicta *P*
 ut indicata *VL* indicta *Rq* ut indicata uindicta *F* uindicta λ || 15 audiat]
 aneliat *H* || deluat γ || quicquam] quid δ || quod] quo *VR* || 16 homines
 edere *P* homine sedere *H\lambda* hominem (homine *FL*) seuire *VRFL* || potes *P*
 post *V* || in nos] *P*² nos *P*¹ || traetermisit *P*¹, *corr.* *P*² || 17 eadem] ea
 eadem s || iterum eadem *V* || patiamur] *P*² patiamur et ille | omnia eadem
 iterū | si pati possumus pati|amur *P*¹ || 18 humano diuinoque s || liberetur]
 libenter *V* || 19 a *a\delta sF* || quaesisset] quae *P* || hiis *aF* his $\beta\delta$ || 20 q. *V\beta sF*
 que *P* quintus *a\gamma\delta* quam *H* || fablis *V* || detulissent *V* detulisset *H* || que-
 relas *HV\beta\gamma\delta sF* || querelas eas *H* || p.] proconsulem *HVR*

derunt missos legatos esse, sed eum belli apparatu occupatum esse
et in Africam aut iam traiecisse aut intra paucos dies traiecturum;
2 et legati gratia quanta esset apud imperatorem expertos esse, cum
inter eum et tribunos cognita causa tribunos in uincla coniecerit,
legatum aequae sententiae aut magis etiam in ea potestate reliquerit. 5
3 iussis excedere e templo legatis, non Pleminius modo sed etiam
Scipio principum orationibus lacerari. ante omnis Q. Fabius natum
4 eum ad corrumpendam disciplinam militarem arguere; sic et in
Hispania plus prope per seditionem militum quam bello amissum;
externo et regio more et indulgere licentiae militum et saeuire in 10
5 eos. sententiam deinde aequae truci orationi adiecit: Pleminium
legatum uinctum Romam deportari placere et ex uinculis causam
dicere ac, si uera forent, quae Locrenses quererentur, in carcere
6 necari bonaque eius publicari; P. Scipionem, quod de provincia
decessisset iniussu senatus, reuocari, agique cum tribunis plebis, 15
7 ut de imperio eius abrogando ferrent ad populum; Locrensis
coram senatum respondere, quas iniurias sibi factas quererentur,
eas neque senatum neque populum <Romanum> factas uelle, uiros
bonos sociosque et amicos eos appellari, liberos, coniuges quaeque

1 legatos *ex* legatos *V* || legatos missos *R* || sed | eum *PRF* se deum *H*
se tum *V* || apparatus | *P*¹, *corr.* *P*¹ || esse et *HVαβγδF* esset *P*¹ esse *P*²
et (*om.* esse) *ε* || 2 iam *om.* *V* || intra | *S* post *ε* || 3 quanta gratia *HV* ||
apud *PH* || imperatorem *om.* *V* || 4 eum | eos *Hγ* || cognita causa tribunos
HVRFL, *om.* *Pλ* || tribunos | eo *δ* || uincla *HR* || coniecerit | *L* congerit *H*
coniecerint *λ* || 5 etiam | et *F* || reliquerit | *L* relinquerit *Pλ* liquerit *H* |
6 iussis *ras.* *ex* iussus *γ* || e *SHV* *ex* *RFε*, *om.* *P* || p. leuinum *V* p. lemi-
nius *F* || etiam *ex* etiam potestate reliquerit *V* || 7 scipionum *V* || orationi-
bus *ex* orationibus *γ* || lacerati *R* || omnes *HaβδεF* || q. *HVβδεF* que *P*
quintus *αγ* || natui *δ* || s eum *PFε*, *om.* *SHVR* || corrumpendam *HVRF* ||
9 prope per *SHVFL* propter *P* prope *Rε* propter *λ* || seditionem | *L* sedi-
tione *βγεε* || amissum | amissum *γ* amissum exercitum *ε* || 10 et regio |
regio *V* || indulgeri *PF* || seuire *P* || 11 eos *ex* esus *γ* || aequae *PFε*, *om.*
SHVR || pleminium *HR* p. leminium *PF* p. leuinum *V* || 12 deportari
ex deportari debere *H* || ex | in *ε* || 13 forent quae | *γ*² forentque *γ*¹ || que-
rerentur *RFε* quae | rerentur *P* fererent *S* fererent. (= fererent. uel fere-
rentur.) *H* dicerent *V* || carcerem *V* || 14 publicari *HVRFL* publicari *P*¹
publicare *P*² || p.] proconsulem *HVR* || quod de provincia decessisset
om. *δ* || 15 decessisset | *ε* decessit *SHV* || iniussu | *L* et *ex* iniussu *V*
iniussus *PH* in iuss; *λ* || tribunis plebis | tito romuleo .p.l. *H* || 16 ad po-
pulum ferrent *V* || 17 coram usque ad 18 populum *om.* *V* || senatu *αβγδF* ||
responderi *R* || quam *P* || iniurias sibi | *G* sibi iniurias *RFε* || 18 eas | *ε*.
om. *SH* || romanum *ε*, *om.* libri || factas | uelle *PGRF* facta sue uelle *H*
factis uerbisque *V* uelle factas *φ* || 19 eos *om.* *V* || liberos *HVRFL*, *om.* *Pλ*
|| quaeque *P* quaeque (= quaequae) *F*

alia erepta essent restitui; pecuniam, quanta ex thesauris Proserpinae sublata esset, conquiri, duplamque pecuniam in thesauros reponi, et sacrum piacularare fieri, ita ut prius ad collegium pontificum referretur, quod sacri thesauro moti uiolati essent, quae
 5 piacula quibus deis quibus hostiis fieri placeret; milites, qui Locris 9 essent, omnis in Siciliam transportari; quattuor cohortes sociorum Latini nominis in praesidium Locros adduci. perrogari eo die sententiae accensis studiis pro Scipione et aduersus Scipionem non potuere. praeter Plemini facinus Locrensiisque cladem ipsius
 10 etiam imperatoris non Romanus modo sed ne militaris quidem cultus iactabatur: cum pallio crepidisque inambulare in gymnasio, 12 libellis eum palaestraeque operam dare; aequae segniter, molliter cohortem totam Syracusarum amoenitate frui; Carthaginem atque 13 Hannibalem excidisse de memoria; exercitum omnem licentia corruptum, qualis Sucrone in Hispania fuerit, qualis nunc Locris, sociis magis quam hosti metuendum.

Haec quamquam partim uera partim mixta eoque similia ueris 20 iactabantur, tamen uicit Q. Metelli sententia, qui de ceteris Maximo adsensus de Scipionis causa dissensit: qui enim conuenire, quem 2 modo ciuitas iuuenem admodum unum recuperandae Hispaniae delegerit ducem, quem recepta ab hostibus Hispania ad imponendum Punico bello finem creauerit consulem, spe destinauerit Hannibalem

1 pecunia *H* || thesauris *HVRF* || proseruinae *P* || 2 ablata *V* || thesauros *HVR* thesauris *F* || 3 et sacrum piacularare fieri ita] *q*, *om.* *SHV* || ut prius *HVRF* utrius *P* || collegium *HVRF* || pontifum *H* || 4 referretur *γ* referretur *s* || thesauri *PHVRF* || moti *P* moti aperti (aperte *V*) *SHVRFLq* || uiolati *PSHVRL* uiolatique *FLq* || 5 diis *HFL* dehis *λ* || deis quibus *om.* *VR* || ostiis *β* || qui] *P* quique *P* || 6 omnis *V* omnes *PHRF* || sicilia *F* || transportari *δ* || quattuor *om.* *HVR* || 7 latini *ex* latinorum *H* || locris *δ* || adduci *ras. ex* adducit *γ* || prorogari *ads* || sentie *H* || 8 et aduersus scipionem *PFq*, *om.* *SHVR* || 9 potuerunt *H* || propter *ex* preter *s* || plemini *P* pleminii *HR* p. leminii *V* p. leminii *F* || locronensium que *H* || 10 militaris *P*, *corr.* *P* || 11 cultus] electus *α* || palliis *δ* || in ambulare *H* et *ex* in ambulare *V* inambulante *Gronouius* || in *om.* *Vδs* || gymnasio *s* || 12 libellis *ex* sibellis *α* || eum] etiam *S* etiam eum *q* || molliter *PHVF* molliterque *R* || 13 syracusarum] *P* syracurum *P* || 14 memorta *P*, *corr.* *P* || corruptum *ex* corruptum *om/nem* *P* || 16 sociis] *P* sociis *P* || magis *om.* *δ* || metuendum *P* *Hαβγs* metuendus *H* *VδF* || 18 tamen] tum *ads* || uicit tamen *F* || *q*. *HVRF* que *P* || ceteris *om.* *R* || maximo *PSHVFL* maximis *R* maxime *q* || 19 adsensus *P* adsensu *H* assensu *VRFL* (assensit *γ*) || qui] quid *γ* || 20 modo *ex* uolo modo *γ* || unum *HVRFL*, *om.* *P* || delegerit *HVR* delegarit *P* delegerint *F* || 21 ducē] quem *PSHβγF* ducem que *Vads* ducemque *q* || 22 bello *HVRFL*, *om.* *P* || hannibalem *ex* italia

3 ex Italia detracturum, Africam subacturum, eum repente, tamquam
 Q. Pleminium, indicta causa prope damnatum, ex prouincia re-
 uocari, cum ea, quae in se nefarie facta Locrenses quererentur,
 ne praesente quidem Scipione facta dicerent, neque aliud quam
 patientia aut pudor, quod legato pepercisset, insimulari posset? 5
 4 sibi placere M. Pomponium praetorem, cui Sicilia prouincia sorti
 euenisset, triduo proximo in prouinciam proficisci; consules decem
 legatos, quos iis uideretur, ex senatu legere, quos cum praetore
 mitterent, et duos tribunos plebei atque aedilem; cum eo consilio
 5 praetorem cognoscere; si ea, quae Locrenses facta quererentur, 10
 iussu aut uoluntate P. Scipionis facta essent, ut eum de prouincia
 6 decedere iuberent; si P. Scipio iam in Africam traiecisset, tribuni
 plebis atque aedilis cum duobus legatis, quos maxime idoneos praetor
 censuisset, in Africam proficiscerentur, tribuni atque aedilis, qui
 7 reducerent inde Scipionem, legati, qui exercitui praessent, donec 15
 8 nouus imperator ad eum exercitum uenisset; si M. Pomponius et
 decem legati comperissent neque iussu neque uoluntate P. Sci-
 pionis ea facta esse, ut ad exercitum Scipio maneret bellumque, ut
 9 proposuisset, gereret. hoc facto senatus consulto cum tribunis

retracturum africam subacturum *SHR* afri|cam subacturum | hannibalem
 ex itala | detracturum *PF* ex italia hanibalem retracturum affricam sub-
 acturum *V* || 1 detracturum] *L* detractum *λ* || eum *HVRFL*, *om.* *Pl* ||
 2 q. *HRF* que *P*, *om.* *V* || plemenium *H* p. leuinum *V* p. leminium *F* ||
 damnatum] *L* dampnatum *Ha* damnaturum *λ* et *ras.* ex damnatorum *P* ||
 prouincia] *L* prouinciaque *λ* || 3 que *P* || nefarie *βysF* nefariae *P* ne-
 pharie *Ha* nefari et *V*, *om.* *δ* || facta] facta in se *H* || quererentur] *ex*
 loquerentur *F* quaerentur *P* querentur *α* || 4 ne] nec *γ* || 5 quod] pro *γ* ||
 posset *PF* possit *GHVR* || 6 sibi] si *H* || m.] *om.* *Vλ*, q. *supra lineam*
add. *L* et in *marg. adscr.* lib' nitiū || ponponium *γ* || praetorem] populo
 romano *H* || sicilia *om.* *β* || sorti *om.* *H* || 7 euenisset *HVR* ue'nisset *PF* ||
 consules] *λ* consul *HFL* || 8 eis (eo *F*) uideretur *VRF* euideretur *H* ||
 quos *om.* *β* || 9 mittere *β* mitteret *F* || et *om.* *HVR* || tribunos pl' *Vβδ*
 tribus plebei *P* tribunos plebis *αysF* titum romuleum .p.l. *H* trib' bleb' *L*
 tribus blebei *λ* || concilio *V* || 10 praetorem cognoscere] *G* cognoscere prae-
 torem *φ* || quaerentur *P* || 11 aut] ac *F* || p.] proconsulis *HR* pro con-
 sulis *V* || esset *V* || 12 iuberet *V* || p.] proconsul *VR* procul *H* || tribunos
 pl' *V* tribunos plebis *γ* titum romuleum .p.l. *H* || 13 edilis *RF* aedilem *P*
 ediles *HV* || idoneos praetore *P¹*, *corr.* *P²*, pretor ydoneos *F* || 14 cen-
 suisset] sciuisset *V* || tribuni] *L* tribū *Pl* || aedilis] *λ* ediles *HVL* || qui
om. *VR* || 15 legati qui *Pl* legatique *HVRFL* || praessent *ex* praesent *V* ||
 16 si m.] *L* sin *λ* || 17 p.] proconsulis *HVR* || scipionis *om.* *V* || 18 esse
ex esset *H* || ad] de *Pl* in *FL* || exercitu *F* || maneret] ueniret *H* ||
 bellum (*om.* que) *γδ* || ut] quod *V* || 19 proposuisset] *γ³* posuisset *γ¹* ||
 facto] facto esse *γ* || senatus consultum *δF* p. c. *V* || cum] cu *H* || tribunis

- plebis actum est, aut compararent inter se aut sorte legerent, qui duo cum praetore ac legatis irent; ad conlegium pontificum re- 10 latum est de expiandis, quae Locris in templo Proserpinae tacta ac uiolata elataque inde essent. tribuni plebis cum praetore et 11
5 decem legatis profecti M. Claudius Marcellus et M. Cincius Alimentus; aedilis plebis datus est, quem, si aut in Sicilia praetori dicto audiens non esset Scipio aut iam in Africam traiecisset, prendere tribuni iuberent, ac iure sacrosanctae potestatis reducerent. prius Locros ire quam Messanam consilium erat.
- 10 Ceterum duplex fama est, quod ad Pleminium attinet. alii, 21 auditis, quae Romae acta essent, in exilium Neapolim euntem forte in Q. Metellum, unum ex legatis, incidisse et ab eo Regium ui retractum tradunt; alii ab ipso Scipione legatum cum triginta 2 nobilissimis equitum missum, qui Pleminium in catenas et cum eo
15 seditionis principes conicerent. ii omnes, seu ante Scipionis seu 3 tum praetoris iussu, traditi in custodiam Reginis sunt. praetor 4 legatique Locros profecti primam, sicuti mandatum erat, religionis

plebis] tr. ex tr. | pl. P || 1 actum est HVR factum esset Pl factum est FL || aut PSHVFL ut Rpl || compararent HVaβδe compararent γF || inter se aut sorte legerent (legerent sorte V) HVRFL, om. Pl || qui] cu per γ' per γ³ || 2 irent] essent γ || collegium HVRFL concilium Pl || re- latum om. δ || 3 est ε Alsche/skius et P, om. HVRF || expiandisque locris H || tacta] L tacta ex tanta λ || 4 ac uiolata elataque (ellataque γ) HVRFL uiolataque Pl || inde essent] indecenter H || tribuni plebis] titum romu- leum .p.l. H || et decem] a decem δ || 5 claudius marcellus et m. om. H || cincius] mucius β || alimetus VRF halimetus H || 6 aedilis] L ede. λ || est quem HVRFL que Pl || siciliam HF || praetori] L pretoris λ || pre- toris edicto adiens V || 7 scipio] P^a spicio Pⁱ || iam om. β || traie]cisset PF transisset HVR ||prehendere H || 8 iuberent] iusserunt iuberent H || re- ducerent] G reducere φ || 9 locros HVR locrens Pl locris FL || quam] quod δ || messanam] ras. ex meffanam γ massanam δ messanam contem- dere V || consilium erat] fama est γ || 10 p. leuinum V p. leminium F || attinet] L actinet Hδ attineat Pl || 11 auditi γ || qua δ || romae] L roma Pl ratione δ rōe (= rome uel ratione) γ || euntem] errantem δ || forte] L forte incidisse β fortem λ || 12 q. HVRFL que ras. ex quē P qm λ || incidisse om. β || regium] L regio λ || ui retractum] iure tractum HF || 13 tradant V || cum om. F || 14 qui Pl q. HVRFL || pleminium R et ex plenimum P plemenium H publicum leuinum V p. leminium F || 15 conicerent PF col- rent HV coniectos R || hii α hi βF || 16 traditi] tradit. i H tradit L, om. λ || reginis] L regionis λ || sunt HVRF, om. P || praetor Pl pretores HRFL pretoris V || 17 locros] L locres Pl || primam] p^r.primam P primum HVRF || sicuti mandatum PβF sicut inmandatum H sicut mandatum V^s sicut immandatum α sicut in mandatum γ sicut immandatum δ

curam habuere: omnem enim sacram pecuniam, quaeque apud Pleminium quaeque apud milites erat, conquisitam cum ea, quam ipsi secum attulerant, in thesauris reposuerunt ac piacularare sacrum
 5 fecerunt. tum uocatos ad contionem milites praetor signa extra urbem efferre iubet castraque in campo locat cum graui edicto, si quis miles aut in urbe restitisset aut secum extulisset, quod suum non esset; Locrensibus se permittere, ut, quod sui quisque cognos-
 6 set, prenderet, si quid non compareret, repeteret; ante omnia libera corpora placere sine mora Locrensibus restitui; non leui defunc-
 7 turum poena, qui non restituisset. Locrensiū deinde contionem 10 habuit atque iis libertatem legesque suas populum Romanum senatumque restituere dixit; si qui Pleminium aliumue quem accusare 8 uellet, Regium se sequeretur; si de P. Scipione publice queri uellent ea, quae Locris nefarie in deos hominesque facta essent, iussu aut uoluntate P. Scipionis facta esse, legatos mitterent Messanam: ibi 13
 9 se cum consilio cogniturum. Locrenses praetori legatisque et se-

1 habuerunt *V* || peccuniam *γ* || quaeque || que *β* || apud || aut *δ* || pleminium (plemenium *H* leuinum *V* p. leminium *F*) quaeque apud *HVRFL*, om. *Pl* || 2 erat *ex* erant *H* || cum ea quam *HVRFL*, om. *Pl* || 3 attulerant *H* attulerunt *γ* || attulerant secum *δ* || thesau[r]is *P* thesauris *HVaydeF* thesauris proserpine *β* || reposuerunt || *P*² repositierint *P*¹, quod *ex* reposiuerunt *deprauatum coni. Weissenbornius* || piacula rem *H* || sagrum *P* || 4 tunc *V* || ad *PFq* in *SHVR* || conctionem *γ* || praetor || *P*² praeto || *P*¹ || extra urbem signa *β* || 5 efferre || *ex* ef ferretur *P* efferre *s* || si quis usque ad 6 restitisset om. *V* || 6 miles om. *R* || extitisset *δ* || aut || haud *V* || secum om. *H* || extulissent *V* || quod suum non esset (est *H*) *HVαβδsFL* quod suum *γ*, om. *Pl* || 7 non usque ad sui om. *γ* || permittere *Paβs* permicteret *H* permetteret *VF* promittere *δ* || sui quisque *P* suum quisque *VαβsF* et *ex* suum quisque pro *δ* quisque suum *H* quisque *γ* || cognosset *Pl* cognosceret *HVRFL* || 8 prehenderet *H* || si quid non conpraehenderet repeter(et) in marg. add. *T*², om. ut uid. *T*¹ || quit *P* || compareret *HaβysFL* conpraehenderet *T* compararet *P* compararet *Vδl* || repeteret *T*²*HVRFL* unde *Pl* || 9 corpora || *L*, om. *Pl* || placere sine || *L* pace res sine *λ* || mora *SHVRF* omora *P* omni mora *q* || locresibus *V* || restitui (non) leui defun(ctu)rū poen(a qui) non resti(tuiss)et lucren(sium) in marg. add. *T*², om. ut uid. *T*¹ (quae uncis inclusi, nunc desecta sunt) || non om. *F* || defunctum *δ* || 10 qui || que *V* || conctionem *γ* || 11 hiis *αF* his *βs* et *ex* hic *δ* || suas om. *HVR* || populus romanus *H* || senatum populumque romanum *R* || 12 restitui *H* restituereque *α* || qui *PSH* quid *V* quis *RFq* || p. leuinum *V* p. leminium *F* || aliumue quem *SHVαβδs* aliumque aliumue *Pl* aliumue *γFLq* || 13 regium se *Pq* regiumque *H* regium *GVR* se regium *F* || p.] proconsule *HVR* || 14 ea quae || eaque *γ* || nefarie om. *γ* || esset *V* || 15 p.] proconsulis *HVR* || esse || *L* essent *Pl* || mitteret *V* || 16 se cum *H* secum *γδ* || concilio *δ* || legatisque *ras. ex* legatusque *P* || et *HRF* ac *V*, om. *P*

natui ac populo Romano gratias egerunt; se ad Pleminium accusandum ituros; Scipionem, quamquam parum iniuriis ciuitatis suae doluerit, eum esse uirum, quem amicum sibi quam inimicum malint esse; pro certo se habere neque iussu neque uoluntate P. Scipionis
 5 tot tam nefanda commissa; sed aut Pleminio nimium sibi parum 11 creditum, aut natura insitum quibusdam esse, ut magis peccari nolint, quam satis animi ad uindicanda peccata habeant. et praetori et consilio haud mediocre onus demptum erat de Scipione cognoscendi; Pleminium et ad duo et triginta homines cum eo 12
 10 damnauerunt atque in catenis Romam miserunt. ipsi ad Scipionem 18 profecti sunt, ut ea quoque, quae uulgata sermonibus erant de cultu ac desidia imperatoris solutaeque disciplina militiae, comperta oculis referrent Romam.

Venientibus iis Syracusas Scipio res, non uerba ad purgandum 22
 15 sese parauit. exercitum omnem eo conuenire, classem expediri iussit, tamquam dimicandum eo die terra marique cum Carthaginiensibus esset. quo die uenerunt hospitio comiter acceptis, postero die 2
 restrem naualemque exercitum, non instructos modo, sed hos decurrentis, classem in portu simulacrum et ipsam edentem naualis

1 ac populo] populoque V || se] sed H || pleminium H p. leuinum V
 p. leminium F || accusando H || 2 ituros] sūmituros H sumituros V || scipionem ex spionem P || iniurias β || iniuriis ciuitatis parum sue H || 3 uoluerit P doluerunt αδs || malint SHVαβγ²δsL mallent PFqλ maluit γ¹ ||
 4 p.] proconsulis HVR || 5 tot tam] L tottam λ || sed] P² sedacommis-
 sed P¹ || aut] haud Pl quia HVRFL || p. leuino V p. leminio F || mini-
 mum F || sibi Forchhammer ap. Madu. em. L. p. 420 aut sibi libri || 6 aut
 natura] φ natura G || ut] aut H haud V || peccari] ex peccare H peccare γ
 pecari δ peccare ε || 7 satis animi om. V || uindicanda] γ² iudicanda Hay¹δs ||
 peccata] pēca γ || habeant] P²L abeant ras. ex liabeant P¹ libeant λ ||
 8 concilio V consilio γ || honus Hyδ || 9 p. leuinum V p. leminium F ||
 ad duo et PVR ad duos et SHF alios q || eo om. δ || 10 damnauerunt V
 dampnauerunt αγ || 11 sunt ut] L sunt δ, om. Pl || 12 solutaeque P solita-
 que H || disciplinā] militiae P disciplina militie F militie disciplina HVR ||
 13 referrent PFq perferrent SHVβγ² preferrent αγ¹δs || 14 iis] ras. ex
 silis P his VβL hiis αF is λ || siraculis HV || purgandum PRF pugnand-
 um V oppugnandum H || 15 sese] parauit P²SH sese] paruit P¹ pro se
 parauit V se preparauit αβδsFq se preperauit γ || 16 ad dimicandum δ ||
 ea die δ || 17 quo die] eo die quo F || eue]nerunt P || comiter] L co-
 miter λ || comiter hospitio V || acceptis Pl accepti HVRFL || comiter
 accēptis add. T², om. ut uid. T¹ || die om. δ || terrestrem naualemque] S
 terrestrem naualem H terrestres naualesque q || 18 excitum α (exer-
 citus Sq) || modo] L do]mo Pl || decurrentes αβδsF || 19 naualis] L na-
 uales λ

3 pugnae, ostendit; tum circa armamentaria et horrea bellicae alium
 4 apparatus uisendum praetor legatque ducti; tantaque admiratio
 singularum uniuersarumque rerum incussa, ut satis crederent aut
 illo duce atque exercitu uinci Carthaginensem populum aut nullo
 5 alio posse, iuberentque, quod di bene uerterent, traicere et spei
 conceptae, quo die illum omnes centuriae priorem consulem dixis-
 sent, primo quoque tempore compotem populum Romanum facere;
 6 adeoque laetis inde animis profecti sunt, tamquam uictoriam, non
 belli magnificum apparatus nuntiaturi Romam essent.
 7 Pleminius quique in eadem causa erant, postquam Romam est
 uentum, extemplo in carcerem conditi. ac primo producti ad po-
 pulum ab tribunis apud praeoccupatos Locrensiu clade animos
 8 nullum misericordiae locum habuerunt; postea cum saepius pro-
 ducerentur, iam senescente inuidia moliebantur irae, et ipsa de-
 formitas Plemini memoriae absentis Scipionis fauorem ad uulgu
 15 conciliabat. mortuus tamen prius in uinculis est, quam iudicium de
 9 eo populi perficeretur. [hunc Pleminium Clodius Licinus in libro
 10 tertio rerum Romanarum refert ludis uotiuis, quos Romae Afri-
 canus iterum consul faciebat, conatum per quosdam, quos pretio

1 ostendit tum] *L* ostenditum λ || armamentaria λ armentaaria *P* arma-
 menta *HV β FL* ornamenta *ays* ornamentaria δ || horrea (orrea *ays* oreia δ)
 bellicae alium apparatus *HVay δ sFL* alia horrea bellicae apparatus β
 horratum *P* hostea λ horrea ad belli apparatus *Maduigi* *em. L. p. 420*
 horrea ad • aliumque belli apparatus *coni. Weissenbornius* || 3 singu-
 larium γ || uniuersarumque *HVRFL* que *P*, *om. \lambda* || crede|ren *P* || 4 atque|
 illoque s || cartaginem γ cartaginefi δ || nullo alio *GHVRF* alio nullo *Pq* ||
 5 iuberentque *H* uiuerentque *V* || dii *VRF* et ex diu *H* || uerterent bene *V* ||
 traicere] q trahicere *H* traiceret *Rhenanus* || 6 conceptae *P¹*, *corr. P²* ||
 consulem] con *L* quos λ || 7 facere β *Gronouius* faceret *P λ* facerent
HVay δ sFL || 9 belli non s || nuntiari *P¹*, *corr. P²* || roma *P¹*, *corr. P²* ||
 10 pleminius usque ad est *om. V* || p. leminius *F* || quoque *H* || erat γ ||
 11 uentum est δ || extemplo *om. V β* || 12 ab] a *VRF* || preoccupatos γ ||
 clade animos ex animos clade δ || 13 misericordiae] nunc δ || 14 sene-
 scente] ex senescentem *V* senescentem *H* senesente γ senescente s || in-
 uidia] ex inuidiam *H* inuidiam] *P* || moliebantur *PFq* moliebatur *SV β δ*
 moliebatur *Hay* || irae *PFq* ira *SHVR* || 15 ple|mini *P λ* pleminii *HRL*
 p. leuinii *V* p. leminii *F* || memoriamque δ || ap|sentis *P* || scipionis *om. R* ||
 fauorem *HVRFL* faborem *S* fatio|rem *P¹*, *supra o prima manu u uidetur*
scripta fuisse, facilio|rem *P²* facilius eos q facillionis λ || ad] aput *V* ||
 uulgu] ex uulgu *H* uulgu *V* || 16 tamen] *S* tum s est tamen q || uin-
 culis *HVR* || est] *S*, *om. q* || 17 populi *PFq*, *om. SHVR* || hunc usque
 ad 287, 3 consulto *PRF*, *om. HV* || plebinus γ p. leminium *F* || licinus
A. Augustinus, I. Perizonius licinius *PRF* || 18 romanarum] humanarum s ||
 uotiuis] quod *P* uotiuisque quos *F*

corruperat, aliquot locis urbem incendere, ut effringendi carceris fugiendique haberet occasionem; patefacto dein scelere delegatum in Tullianum ex senatus consulto.] de Scipione nusquam nisi in 11 senatu actum, ubi omnes legatique et tribuni, classem, exercitum 5 ducemque uerbis extollentes, effecerunt, ut senatus censeret primo quoque tempore in Africam traiciendum Scipionique permetteret, 12 ut ex is exercitibus, qui in Sicilia essent, ipse eligeret, quos in Africam secum traiceret, quos prouinciae relinqueret praesidio.

Dum haec apud Romanos geruntur, Carthaginenses quoque, 23 10 cum speculis per omnia promunturia positos percunctantes pauentesque ad singulos nuntios sollicitam hiemem egissent, haud paruum 2 et ipsi tuendae Africae momentum adiecerunt societatem Syphacis regis, cuius maxime fiducia traieciendum in Africam Romanum crediderant. erat Hasdrubali Gisgonis filio non hospitium modo cum 3 15 rege, de quo ante dictum est, cum ex Hispania forte in idem tempus Scipio atque Hasdrubal conuenerunt, sed mentio quoque incohata affinitatis, ut rex duceret filiam Hasdrubalis. ad eam rem consum- 4 mandam tempusque nuptiis statuendum — iam enim nubilis erat uirgo — profectus Hasdrubal ut accensum cupiditate — et sunt 20 ante omnis barbaros Numidae effusi in Venerem — sensit, uirginem a Carthagine arcessit maturatque nuptias; et inter aliam gratu- 5

1 effringendi *Weissenbornius* fringen|di *P*¹ frangen|di *P²RF* || 2 deinde *RF* || selere *γ* || delegatum *PF* deligatum *R* delectum *Maduigius em. L. p. 420 sq.* || 3 tullianum *γ* || senatum *P* || 4 ubi *Pλ* ibi *HVRFL* || ac tribuni *H* tribunique *ε* || classem *SHVRF* classem|meam *P¹* classem|eam *P²qλ* || excitum *P* || 5 excellentes *V* || effecerunt *HVR* fecerunt *PF* || censeret *om. F* || 6 quoquo *P* || permetteret *VR* permicteret *ex* permittit *H* permetteretur *PF* || 7 ut *corr. ex* africam secum traiceret ut *H* || is *P* his *Hβδ* iis *Vγs* hiis *αF* || ipse|eligeret *P²S* ipse|liceret *P¹H* ipse diceret *V* ipsi liceret *RF* ipse legeret *q* || 8 praesidio] *L* quos praesidio] *Pλ* || 9 geruntur *SHVR* geren|tur *P* gererentur *Fq* || quoque] *λ* que *L* || 10 promuntoria *Ha* permuntoria *V* promontoria *βδεF* promuntoria *γ* || percontantes *F* per ciuitates *βδ* || parentesque *H* patentesque *V* || 11 nuntios *α* || sollicitam *HVδF* || iemen *V* || 13 fiducia *om. V* || (roma)num crediderant *add. T², om. ut uid. T¹* || crediderant *T²HR* crediderunt *PF* crediderat *V* || 14 hasdrubalis *HL* has drubali *λ* || cisgo|nis *P* gisconis *HV* || non *om. H* || hospitium] *P²γ³* hospitio] *P¹* hospium *γ¹* || 15 de|quo *PF* ut *HVR* || in] per *β* || idem] id *V* || 16 incohata *β* inchoata *Pλ* incohate *Hae* inchoate *VγδFL* || 17 affinitatis *HVRF* || consum|mandam *Pq* consumandam *F* confirmandam *SHVR* || 18 nuptiis] *L* nuntiis *λ* || enim *SHVR* enim et *PFq* || nubilis] *L* uobis *H* nobilis *λ* || 19 uirgo] *P²* urgo *P¹* || et sunt] et sunt *uel* et adsunt *L* ut sunt *β* adsunt *λ* || 20 omnis *PV* omnes *HRF* || barbaros numide *HVRF* numidae barba|ros *P* || uenerem] *L* ueterem *Pλ* || 21 a *om. HVR* || carthaginem *αγδε* || accessit *Pλ* accersit *HVRFL* || maturas-

lationem, ut publicum quoque foedus priuato adiceretur, societas
inter populum Carthaginiensem regemque, data ultro citroque fide
eosdem amicos inimicosque habituros, iure iurando affirmatur.
6 ceterum Hasdrubal, memor et cum Scipione initae regi societatis
et quam uana et mutabilia barbarorum ingenia essent, ueritus, ne, 5
si traiecisset in Africam Scipio, paruum uinculum eae nuptiae
7 essent, dum accensus recenti amore Numidam habet, perpellit
blanditiis quoque puellae adhibitis, ut legatos in Siciliam ad Sci-
pionem mittat, per quos moneat eum, ne prioribus suis promissis
8 fretus in Africam traiciat: se et nuptiis ciuis Carthaginiensis, filiae 10
Hasdrubalis, quem uiderit apud se in hospitio, et publico etiam
9 foedere cum populo Carthaginiensi iunctum optare primum, ut
procul ab Africa, sicut adhuc fecerint, bellum Romani cum Cartha-
ginienisibus gerant, ne sibi interesse certaminibus eorum armaque
aut haec aut illa, abnuentem alteram societatem, sequi necesse sit; 15
10 si non abstineat Africa Scipio et Carthagini exercitum admoueat,
sibi necessarium fore et pro terra Africa, in qua et ipse sit genitus,
et pro patria coniugis suae proque parente ac penatibus dimicare.
24 Cum iis mandatis ab rege legati ad Scipionem missi Syracusis
2 eum conuenerunt. Scipio quamquam magno momento rerum in 20
Africa gerendarum magnaue spe destitutus erat, legatis propere,
priusquam res uulgaretur, remissis in Africam litteras dat ad regem,

que V || inter ex inater γ || alia δ || 1 punicum V per publicum δ || ad-
diiceretur s || 2 carthaginiensem HVRF carthaginiensium P || ultra P ||
fidem δ || 3 affirmatur HRF affirmant V || 4 ceterum ex ceterum hannibal
memor H || inita P, sed ta in ras. || regi PSRF rei H regiae Vq || 5 essent]
eent H esset γ || ueritus] γ³ uentus γ¹ || 6 si ras. ex sit P || traiceret F ||
paruum PFq paruulum SHVR || uinculum ex numptum uinculum H ||
eae PHλ he V et R hee FL || nuptie ex nūptie V || 7 recenti ras. ex
regenti P || numidā ex numidarū P || 8 blanditis P || adhibitis ras. ex
adhanbitis P || legatos ex legato δ || ad usque ad 9 suis bis scr. H ||
10 fretus ex fretum δ || et] ex δ || 11 apud] ex apud H, om. F || 12 po-
pulo] hospitio HV || ortare H hortari Vβs ortari ayδ || 13 ad hec V ||
fecerint] L fecerunt λ || 14 eorum] ipsorum H || armaque ex armaque ad
huc H || 15 haud hec haud illa γ || alteram] actamen H || 16 si ex sed s ||
apst]neat P || exercitum] L et ex scipio exercitum V execitum λ || admoueat]
ex moueat γ admoneat V || 17 pro terra africa Pλ propter africanam HVRF ||
qua ras. ex quae P || et om. F || ipse om. V || 18 patria] ras. ex patriam] P
patria ac V || patria usque ad 19 cum iis om. H || 19 iis Py his VβδsF
hiis α || a s || rege ras. ex reget γ || syracusis eum om. δ || 20 conuenere HVF
|| scipio quamquam HVRF scipionisam]quam P¹ scipio tam]quam P²λ ||
21 africanam F || propere] L prope PVγδελ || 22 licteras H litteras V || dat]
darent H

quibus etiam atque etiam monet eum, ne iura hospitii secum neu 3
 cum populo Romano inita societatis neu fas, fidem, dexteras, deos
 testis atque arbitros conuentorum fallat. ceterum quando neque 4
 celari aduentus Numidarum poterat — uagati enim in urbe obuier-
 5 satique praetorio erant — et, si sileretur, quid petentes uenissent,
 periculum erat, ne uera eo ipso, quod celarentur, sua sponte magis
 emanarent, timorque in exercitum incideret, ne simul cum rege et
 Carthaginiensibus foret bellandum, auertit a uero falsis praeoccu-
 pando mentes hominum et uocatis ad contionem militibus non ultra 5
 10 esse cunctandum ait: instare, ut in Africam quam primum traiciat,
 socios reges; Masinissam prius ipsum ad C. Laelium uenisse que-
 rentem, quod cunctando tempus tereretur; nunc Syphacem mittere 6
 legatos idem admirantem, quae tam diuturnae morae sit causa,
 postulantesque, ut aut traiciatur tandem in Africam exercitus aut,
 15 si mutata consilia sint, certior fiat, ut et ipse sibi ac regno suo
 possit consulere. itaque satis iam omnibus instructis paratisque, et 7
 re iam non ultra recipiente cunctationem in animo sibi esse, Lily-
 baeum classe traducta eodemque omnibus peditum equitumque copiis
 contractis, quae prima dies cursum nauibus daret, deis bene iuuanti-
 20 bus in Africam traicere. litteras ad M. Pomponium mittit, ut, si 8

1 atque etiam *om. HVR* || hospitii *H* hospiti *V* || 2 populum ro-
 manum *H* || in[ita *P* || neu] *P¹L* ne *P²λ* || fas *Pλ*, *om. HVRFL* || dexteras
HVR || 3 testes *HVRFL* || arbitrios *P¹*, *corr. P²* || 4 uagati] *P²L* uacati *P¹λ* ||
 obuersatque] *L* obuersatiquae *P* obseruatque *F* obser uatque *λ* || 5 prae-
 torio] *L* pre[tio *Pλ* || sile[etur *P* || 6 quod ε quo *PHVRF* || sua sponte
om. V || 7 timorque] qui timor quod *H* interiorque δ || in exercitum inci-
 deret ε in exercitu incederet *P¹F* in exercitu incideret *P⁴* exercitum inci-
 deret *HVR* in exercitu insideret *Maduigi* *em. L. p. 421* || et] *P²* et |
 ex *P¹* || 8 uero *ex* uerso *P* || falsis] *S* falsis elicitas ε || preoccupando *F* ||
 9 conctionem γ || 10 ait] *P²L* apt *P¹* ad λ || 11 massinissam *Hyδ* massi-
 nisam ε || prius (primus *V*) ipsum *GHVRFL* ipsum prius *Pφ* ipsius prius λ ||
 c. β consulem *Hayδ* *en. V g. F. om. P* || quaerentem *P* || 12 cunctando ad ||
 terretur αγ teretur ε || 13 admirantem que (*ex* admirantem quam δ admi-
 rantemque *VL*) tam diuturne (diutine β diuturne γ⁴, *corr. γ⁴*) more sit
 causa postulantiemque *HVRFL* admirantē]que *Pλ* || 14 aut *om. HVR* ||
 tandem *ex* ta tandem γ || tandem traiciatur ε || aut] au *P* || 15 ut et] et
 ut *H* || ipse *HVRFL*, *om. Pλ* || ac] *S* et ε || regio *H* || suo *PFε*, *om. SHVR* ||
 16 possit *P²SHVR* posset *P¹Fε* || instructis paratisque *Weissenbornius* in-
 structis apparatisque *HVRFL* instructisque *Pλ* || 17 re] *L* rei *Pλ* || iam]
 his β || cunctationem γ cunctationem δ*F* || lilybeum *P* || 19 contractis] tra-
 ductis β || que *P* || prima] *P²* primaa *P¹* || daret *P²F* darex *P¹* paret
HVaβye pararet δ || diis *HVRFL* || 20 traicere] cursum traicere ε || lic-
 teras *H* litteras δ || m.] militem *H* || ponponium γ

ei uideretur, Lilybaeum ueniret, ut communiter consulereant, quas
 potissimum legiones et quantum militum numerum in Africam trai-
 9 ceret. item circum oram omnem maritimam misit, ut naues one-
 rariae compressae Lilybaeum omnes contraherentur. quidquid mili-
 tum nauiumque in Sicilia erat, cum Lilybaeum conuenisset, et nec 5
 11 urbs multitudinem hominum neque portus naues caperet, tantus
 omnibus ardor erat in Africam traiciendi, ut non ad bellum duci
 uiderentur, sed ad certa uictoriae praemia. praecipue qui supera-
 bant ex Cannensi exercitu milites illo, non alio duce credebant
 nauata rei publicae opera finire se militiam ignominiosam posse. 10
 12 et Scipio minime id genus militum aspernabatur, ut qui neque ad
 Cannas ignauia eorum cladem acceptam sciret neque ullos aequae
 ueteres milites in exercitu Romano esse, expertosque non uariis
 13 proeliis modo sed urbibus etiam oppugnandis. quinta et sexta
 Cannenses erant legiones; eas se traiecturum in Africam cum dixis- 15
 set, singulos milites inspexit, relictisque, quos non idoneos credebat,
 14 in locum eorum subiecit, quos secum ex Italia adduxerat, suppleuit-
 que ita eas legiones, ut singulae sena milia et ducenos pedites,
 trecentos haberent equites. sociorum item Latini nominis pedites
 equitesque de exercitu Cannensi legit. 20

1 ei] et P lilybaeum] lilybeum P² lilybeum mittit ut | si ei uideretur
 lilybeum P¹ || communiter H || quam H || 2 potissimum legiones PFLq
 legiones potissimum SHVR potissimum legiones λ || et PFq, om. SHVR ||
 quantum ue β || numerum militum R || 3 oram (horam γ) omnem mari-
 timam SaydsF horam maritimam omnem H omnem maritimam oram β
 oram maritimam PVq || honerarie γ || 4 compressae Pl comprehense
 HVRFL || lilybeum P || contraherentur γ || quicquid HVαβs quicquam F ||
 5 nauiumque HVβδsFL nauium quia γ nauium α quae P¹, del. P², om. λ ||
 lilybeum P || conuenisset] q conuenissent GHδ || 6 urbs] P² urs P¹ ||
 hominum om. δ || nec β || 7 africa α affrica γ || 8 uideretur δ uidebantur F
 certe δ || uictoria] P¹, corr. P² || praecipuae P || superarant V supererant β ||
 9 camnensi H canensi γs || credebant ex redebant P || 10 nauata] γ² nauta H
 nouata ay¹ds || ingnomiosam α || 11 genus] gnus V generis γ || militum]
 hominum V || 12 ignauia] L ignauiae Pl || clade ε || ullos] ullo Duker ||
 aequae PRλ equites HVFL || 13 milites PRλ militesue VL et ex milites-
 que H, om. F || equites ueteres militesue L milites eque ueteres λ || expertos-
 que] L inexper]tosque Pl || 14 proeliis] bellis ε, om. ayδ || modo preliis β ||
 sed HVRF et P || urbi]bus PSVR turribus H in urbibus Fq || oppugnandis]
 L et ex oppugnandos ε expugnandis V oppugnam λ || 15 canenses γs ||
 erat P || se om. β || traiecturum V || 16 credebat idoneos β || 17 ex italia
 secum δ || adduxerat] adduxit at V || suppleuit itaque H || 18 has HVR ||
 millia βF || du]cenos PadεF cctos H cc V ducentos βγ || pedites] milites V ||
 19 tricenos P¹F trecentos P²s cbc H ccc Vαβγδ || item] P² itemitem P¹ ||
 latini] P² lati] P¹ || equites (om. que) H || 20 equites peditesque δ || canensi γs

Quantum militum in Africam transportatum sit, non paruo 25
 numero inter auctores discrepat. alibi decem milia peditum, duo 2
 milia et ducentos equites, alibi sedecim milia peditum, mille et
 sescentos equites, alibi parte plus dimidia rem auctam, quinque et
 5 triginta milia peditum equitumque in naues imposita <inuenio>.
 quidam non adiecere numerum, inter quos me ipse in re dubia 3
 poni malim. Coelius ut abstinere numero, ita ad inmensum multi-
 tudinis speciem auget: uolucres ad terram delapsas clamore militum 4
 ait, tantamque multitudinem conscendisse naues, ut nemo mortalium
 10 aut in Italia aut in Sicilia relinqui uideretur.

Milites ut naues ordine ac sine tumultu conscenderent, ipse 5
 eam sibi curam sumpsit; nauticos C. Laelius, qui classis praefectus
 erat, in nauibus, ante conscendere coactos, continuit; commeatus 6
 imponendi M. Pomponio praetori cura data: quinque et quadra-
 15 ginta dierum cibaria, e quibus quindecim dierum cocta, imposita.
 ut omnes iam in nauibus erant, scaphas circummisit, ut ex omnibus 7
 nauibus gubernatoresque et magistri nauium et bini milites in forum
 conuenirent ad imperia accipienda. postquam conuenerunt, primum 8
 ab iis quaesiuit, si aquam hominibus iumentisque in totidem dies,
 20 quot frumentum, imposuissent. ubi responderunt aquam dierum 9

1 affrica α africa δ || paruo] ε par S || 2 auctores δ || alibi] λ alii HVL ||
 millia PF || peditu duo γ peditum et duo β || 3 millia PF || ducenti Hayδs ||
 sedecim P²SHβys sedecim | alibi sedecim P¹ xvi V sexdecim adF quin-
 decim ε || millia P, om. V || mille] et mille β || 4 δc. P quingenti Hayδs
 ½ V quingentos βF || alibi PVRF alii H || parte plus dimidia] S parum
 plus dimidio ε || aucta V || 5 millia PF || equitumque om. V || inuenio ed.
 Mogunt., om. libri || 6 adiacere H || ipsum s || in om. F || 7 malim] S
 malui Fε || ad] in Maduigijs em. L. p. 421 || inmensum H km|mensum PRF
 intensum V || 8 speciem] ex speciem poni malim H spem δ || terra P¹,
 corr. P² || 9 ait (agit α) tantamque HVR aitque tantam P ait atque tan-
 tam FL atque tantam λ || con|scenditse P || mortualium P¹, corr. P² ||
 10 relinqui α || 11 naues Pδ in naues HVαβysF || conscenderunt HVayδsF
 || 12 eam] etiam δ, om. H || curam sibi δ || sumpsit] suppressit γ || nauti-
 cos] L nauticis λ || c. PR consul H cn. V gais F || qui om. R || 13 erat
 om. β || in PRελ et HVFL, om. S || nauibus] S nauis γ naues αβδεε ||
 conscenderunt V || coattos δ || comeatus Hay || 14 m.] militi H || pom-
 ponius γ || praetori] publice rei H || cura] S curam Fε || data] P²S dat
 P¹Fε || quinque et quadra|ginta PFε triginta quinque SHVR || 15 dierum
 om. F || ex α || coacta H || 16 iam om. HVR || in om. δ || scapli|as P ||
 omnibus HVRFL, om. Pl || 17 gubernatores (om. que) βδ || 18 conueni-
 rent] L conue|nerunt Pl conueniret s || 19 his Hβδ hiis αF || aquam] ali-
 quam P || in PSHV necessariam in RFε || 20 quod PHV quo δ || impo-
 suissent] ε imposuisset S || responderunt] responsum est F || aquarum γ

quinque et quadraginta in nauibus esse, tum edixit militibus, ut
 silentium quieti nautis sine certamine ad ministeria exsequenda
 10 bene oboedientes praestarent. cum uiginti rostratis se ac L. Sci-
 pionem ab dextro cornu, ab laeuo totidem rostratas et C. Laelium
 praefectum classis cum M. Porcio Catone — quaestor is tum erat — 5
 11 onerariis futurum praesidio. lumina in nauibus singula rostratae,
 bina onerariae haberent; in praetoria naue insigne nocturnum trium
 12 luminum fore. Emporia ut peterent, gubernatoribus edixit. ferti-
 lissimus ager eoque abundans omnium copia rerum est regio, et
 inbelles, quod plerumque in uberi agro euenit, barbari sunt, prius- 10
 que, quam ab Carthagine subueniretur, opprimi uidebantur posse.
 13 iis editis imperiis redire ad naues iussi et postero die deis bene
 iuuantibus signo dato soluere naues.

26 Multae classes Romanae e Sicilia atque ipso illo portu pro-
 fectae erant; ceterum non eo bello solum — nec id mirum, prae- 15
 datum enim tantummodo pleraeque classes ierant —, sed ne priore
 2 quidem ulla profectio tanti spectaculi fuit; quamquam, si magni-
 tudine classis aestimares, et bini consules cum binis exercitibus
 ante traiecerant et prope totidem rostratae in illis classibus fue-

1 quinque et xxxx PFq quadraginta quinque SHVR || naues δ ||
 2 silentium] L scilentium γ silentii λ || quieti] L quietem λ || exequenda
 HVRF || 3 perstarent δ || rostris HV || ac] L ab Pl || l.] lelius H || 4 a εF ||
 detro β || ab (a εF) leuo HVRF L aeuum P¹ laeuum P² || rostras H
 rostra V rostratis γδ || c. PR consulem H cn. V g. F || 5 m.] marcio H
 martio ay || catane V || quaestor is] L questoris λ || is tum] P² istuam P¹
 istum H || 6 honerariis H || praesi]dio Pl presidium HVRF || numina δ ||
 7 onera]tae P honerarie H || haberent] L habent Pl || in PRλ et HVFL
 praetoria] L pretorie λ || naues P¹ gnaues P² || insignae P in signae V ||
 naue insigne nocturnum] insigne naues nocturnum λ insigne naue noctur-
 num L || 8 luminum trium H || emporia ut PRF tempori aut HL tem-
 poria ut V eporia ut λ || dixit H || 9 habundans HaβγδF || omnium SHVR
 omnia P omni Fq || 10 in belles Paye imbelles βδλ imbellis HVL, sed L
 postea imbelles restituit || inbellesque plerumque F || priusque PSγFλ prius
 HVβeL prius quod ad prius quoque q || 11 ab H a VRFL, om. Pl
 subueniretur HVRF curueniretur, sed prior t satis pallida, P con-
 ueniretur λ || uidebantur HVRF uideantur Pl || 12 iis Py his HVβδeF
 hiis α || editis] L ediseditis P edictis βγ ditis ex dieis δ edictis editis λ ||
 iussit δ || diis HR, om. V || bene] L, om. λ || 13 signu P¹, corr. P² ||
 14 ex γ || ipso ullo H illo ipso βe || 16 enim] est V || ple]raeque P || iue-
 rant βδe inerant α || ne om. δ || priore Pl prior HVRF || 17 quidem
 prior δ || profecto V || quamquam] L quam quasi λ || 18 classis Pq classes
 SHVRF || aestimares et SL estimaret sed si Pl extimares et HVβγeF ex-
 stimares et α existimares et δ aestimaretur et q || exercitibus] classibus V ||
 19 traicerant H || rostratae] P² nostratae P¹ rostre HV

rant, quot onerariis Scipio tum traiciebat; nam praeter quadra- 3
 ginta longas naues quadringentis ferme onerariis exercitum trauxit.
 sed et bellum bello secundum priori ut atrocius Romanis uideretur, 4
 cum quod in Italia bellabatur, tum ingentes strages tot exercituum
 5 simul caesis ducibus effecerant, et Scipio dux partim factis for- 5
 tibus partim suapte fortuna quadam ingenti ad incrementa gloriae
 celebratus conuerterat animos, simul et mens ipsa traiciendi nulli 6
 ante eo bello duci temptata, quod ad Hannibalem detrahendum
 ex Italia transferendumque et finiendum in Africa bellum se transire
 10 uulgauerat. concurrerat ad spectaculum ip portum omnis turba 7
 non habitantium modo Lilybaei, sed legationum omnium ex Sicilia,
 quae et ad prosequendum Scipionem officii causa conuenerant et
 praetorem prouinciae M. Pomponium secutae fuerant; ad hoc legio- 8
 nes, quae in Sicilia relinquebantur, ad prosequendos commilitones
 15 processerant; nec classis modo prospectantibus e terra, sed terra
 etiam omnis circa referta turba spectaculo nauigantibus erat.

Vbi illuxit, Scipio e praetoria naue silentio per praeconem 27
 facto 'diui diuaeque,' inquit 'qui maria terrasque colitis, uos precor 2

1 quod PH || tunc V || 2 longas naues] G naues longas φ || qua|drin-
 gentis PHβδsF quadringentis ay ccc. V || fere V || transuexit R || 3 se-
 cundo H || secundum bello β || priore HVR || 4 cum quo P tum quod VR ||
 bellabantur F || tum PVλ cum HFL tum quod R || 5 caesis] P² caecis P¹ ||
 effecerant] L efferant λ || partim factis ex partis factis δ || 6 partim suapte]
 suapte HVR || ingenti ad] S ingentis ad q indulgenti ad con. Heernwagenus
 Nou. ann. phil. LXXI 195 sq. in ingentia Maduigijs em. L. p. 421 ingens
 iam ad con. Weissenbornius ingenita ad Giersius obs. L. I 20 sq. || 7 trai-
 ciendi] L traicienda λ || 8 duci] duo V || temptata (tentata βsF) quod ad
 hannibalem (annibalem L) HVRFL, om. Pλ || detrahendum HVRFL tra-
 hendum Pλ || 9 italia] L sicilia Pλ || transferendum (om. que) F || fini-
 dum ex finiendus γ || transisse F || 10 uulgauerat HVayδs uulgarat β
 uulgatera P¹ uulgata erat P² uulgatum erat F || concusserat H occurrerat
 αβδs occurrerat γ || portum] S portu q || omnis turba in portum H. || 11 ha-
 bibitantium γ || modo] P, o a P¹ ante m suprascripta rursus deleta ||
 lilybei P || set γ || legationum] lationum P || exiciliaque P exsicilia que L
 exsiciliaque λ || 12 et SHVRF, om. Pq || 13 m.] militem H || saecula P¹
 saeculae P² || fuerant] tum erant β || ad hoc] Sq ad hec Vayγ ad huc δs ||
 legiones PVRFFL leigionis quae in hoc | legationes Pλ legationes H || 14 re-
 linquaeban]tur P || militones s || 15 processerant om. δ || e terra sed terra F
 et corr. ex e terra sed tamen | terra P e terras H et terras V sed terra R
 e terra sed ora con. Maduigijs em. L. p. 422 || 16 etiam] et ayδs || re-
 fercta H || nauigantibus usque ad 17 silentio HVRFL, om. Pλ || 17 e om. δ ||
 silentio] ex selentio s silentio Vy || preconem P || 18 diui diuaeque SVR
 diuidaeque P diueque H dii deeque Fq || inquit] L inquit λ || qui SHR,
 om. PVFq || terras que V || colitis] S qui colitis Fq || praecor P

quaesoque, uti quae in meo imperio gesta sunt geruntur postque
gerentur, ea mihi, populo plebique Romanae, sociis nominique
Latino, qui populi Romani quique meam sectam, imperium auspi-
ciumque terra mari [amnibus]que secuntur, bene uerruncent, eaque
3 uos omnia bene iuuetis, bonis auctibus auxitis; saluos incolumes- 5
que uictis perduellibus uictores, spoliis decoratos, praeda onustos
triumphantesque mecum domos reduces sistatis; inimicorum ho-
4 stiumque ulciscendorum copiam faxitis; quaeque populus Cartha-
giniensis in ciuitatem nostram facere molitus est, ea ut mihi po-
puloque Romano in ciuitatem Carthaginensium exempla edendi 10
5 facultatem detis.⁷ secundum has preces cruda exta caesa uictima,
uti mos est, in mare proiecit tubaque signum dedit proficiscendi.
6 uento secundo uehementi satis profecti celeriter e conspectu terrae
ablatis sunt; et a meridie nebula excepit ita, uix ut concursus
7 nauium inter se uitarent; lenior uentus in alto factus. noctem inse- 15

1 uti quae *FL* quaeque *PL* quae *SHVR* || in *om.* *H* || gesta *PF* acta
SHVR || sunt] *G* sunt et *F* || postque geruntur (geruntur *H*) *HVR*,
om. *PF* || 2 populo] *SL*, ex populoque *H*, ex populo pe γ populoque $\epsilon\lambda$ ||
plebique] *SL* et plebi $\epsilon\lambda$ || romanae *P¹RF*, lineola a *P²* per ae ducta et o
supra a scripta rursus erasae, romano *HV* || nomini (*om.* quae) γ || 3 po-
puli r.] publice rei *H* rem publicam *V* || meam] in eam $\alpha\gamma\delta\epsilon$ || imperium
ex imperius γ || auspiti iumque *F* || 4 mari amnibusque *libri* marique *scripsit*,
amnibusque autem in omnibusque mutauit et post 3 latino inseruit *Heldius*
obseru. in diff. quosd. uet. script. locos Suidnic. a. 1849, idem hoc pro-
ponit uel amnibusque in omnibus mutandum et post 4 secuntur transpo-
nendum Maduigius em. L. p. 422 || sequuntur *H\beta\delta\epsilon* || uerruncent *PH*
uerruncent bene uerruncent *S* uertuntent *V* uertunto $\alpha\delta\epsilon$ uertundo $\beta\gamma$
uertant *F* || uerruncent eaque] *P¹*, centea *del.* *P²* || eaque] *L* ea quae *H*
quae λ || 5 iubetis *H* || auctibus *G* auctoribus *PHV\alpha\beta\gamma\epsilon F* auctoribus δ aui-
bus φ || auxitis *PGH* assitis *V\alpha\gamma\epsilon F* adsitis $\beta\delta\varphi$ || 6 spoliis] *P²* spolis *P¹* ||
praeda onustos *PF*, *om.* *SHVR* || 7 reduce *P¹*, corr. *P²* || 8 flaxitis *V* ||
quaeque] quem α || populis *H* || 9 mollitus γ || est *om.* *V\delta* || ea ut *HVRFL*
aut *P* ut λ || mihi *om.* *H* || 10 ciuitate *H\alpha\beta\gamma\epsilon* || cartaginensem *V* || exempla]
extemplo *F*, *om.* δ || edenda *HV* || 11 praeces *P* || cruda] *L* crudam λ ||
exta (esta $\alpha\gamma$) cesa uictima *R* exta cesam uictimam *HVFL* extramuicti-
mam *P¹* extamuictimam *P²\lambda* || 12 uti mos] uictimos *V* || est] *e*, *om.* *SHF* ||
proiecit *PSHVRF* porricit *Ascensius 1513* ϵ || 13 uento] *P²* ueto *P¹* ||
satis] *H* in marg. magis *H* in contextu || uehementi satis] *G* satis uehe-
menti *F* || proeecti *con. Weissenhornius* || *e*] *e*, *om.* *SHV* || 14 sunt corr.
ex sunt uentus lenior in alto factus *H* || nebula] *L* nebule λ , *om.* *H* ||
excepit ϵ *Alscheffskius* ocepit $\alpha\beta\gamma\epsilon$ et ex excepit *S* accepit *HV*
concepit δ cepit *F* occooperat ϵ exstitit, omittens ita, *Gronouius* || uix
ut *PL* ut uix *HV\beta\gamma* uix $\alpha\delta\epsilon FL$ || occursus $\alpha\beta\gamma\epsilon$ cursus δ || 15 lenior γ ||
sequentem *V\alpha\gamma\delta\epsilon*

quentem eadem caligo obtinuit; sole orto est discussa, et addita-
uis uento. iam terram cernebant. haud ita multo post gubernator 8
Scipioni ait non plus quinque milia passuum Africam abesse, Mer-
curi promunturium se cernere; si iubeat eo dirigi, iam in portu
5 fore omnem classem. Scipio, ut in conspectu terra fuit, precatus 9
deos, uti bono rei publicae suoque Africam uideret, dare uela et
alium infra nauibus accessum petere iubet. uento eodem fereban- 10
tur; ceterum nebula sub idem ferme tempus, quo pridie, exorta
conspectum terrae ademit, et uentus premente nebula cecidit. nox 11
deinde incertiora omnia fecit. itaque ancoras, ne aut inter se con-
currerent naues aut terrae inferrentur, iecere. ubi inluxit, uentus 12
idem coortus nebula disiecta aperuit omnia Africae litora. Scipio,
quod esset proximum promunturium, percunctatus cum Pulchri
promunturium id uocari audisset, 'placet omen,' inquit 'huc diri-
15 gite nauis.' eo classis decurrit, copiaeque omnes in terram ex- 13
positae sunt.

Prosperam navigationem sine terrore ac tumultu fuisse per-
multis Graecis Latinisque auctoribus credidi. Coelius unus, prae- 14

1 calige, sed g in litterae s ras., P || optinuit PH tenuit δ || orto] L
ort; λ || discussa P¹ diesfussa P² dis scussa L dies ussa λ || est discussa] G
discussa est φ || et] L, om. Hλ || 2 uentorum R || iam] ita δ || haud ita]
audita V haut ita δ || multo post] multam titus post λ multo post titus L ||
gubernator PSHR ex his qui gubernabant V titus gubernator F t. posthu-
mius gubernator φ || 3 ait PHRF uox V || millia PyF || affrica V || mer-
curii HRF || 4 promuntorium Ha promontorium VβδsF promuntorium γ ||
iam in om. V || portum HVαβγ fortu s || 5 omni classi V || terre V || prae-
catus P || 6 deos HVRF, om. Pl || uideret HVR uide[rit PF || uella s ||
7 alium PRλ altum HVFL || accessum ex acceissum F || petere iubet] G
iubet petere Fφ || uento] SL et uento φ, om. λ || 8 sub idem] subinde H ||
fere HF || 9 ademit] PL aduenit P¹λ || uento F || praemente P || nebula
bis scr. H || cedit VF || 10 incertiora] miciora δ || inter se concurrerent
(concuterent δ concurrent F) naues aut terre HVRF, interrae P¹ in
terra P² interra hee λ || 11 inferentur γ || illuxit HVRF || 12 idem PF
ibi HVαβγs ubi δ || cohortus HayδF || apparuit γ || omnia] omnibus coni.
Maduigius em. L. p. 422 || lictora Hy littora βs || africae litora] G litora
africae Fφ || 13 promuntorium H promontorium VβδsF promuntorium αγ ||
percunctatus H percunctatur γ percontatus δF || pulchri HVR || 14 pro-
munturium ex promunturium P promuntorium Ha promontorium VβδsF
promuntorium γ || pulchri promontorium G promontorium pulchri Fφ ||
id HVRF ad Pl || omen] omem uel omnem γ || inquit omen H || huc βδ
hoc PHVαβsF || 15 nauis γ naues PHVαβδsF || copiae]que PFLφ copiae
GHVR copie que λ || 17 sine] P² sinemsine P¹ || ac ex actum ac H ||
19 auctoribus δ || celius HVRF caecilius Pl || unus HVRF, om. Pl

terquam quod non mersas fluctibus naues, ceteros omnis caelestis maritimosque terrores, postremo abreptam tempestate ab Africa classem ad insulam Aegimurum, inde aegre correctum cursum exponit, et prope obrutis nauibus iniussu imperatoris scaphis, haud secus quam naufragos, milites sine armis cum ingenti tumultu in 5 terram euasisse.

28   Expositis copiis Romani castra in proximis tumulis metantur. 2 iam non in maritimos modo agros conspectu primum classis, dein tumultu egredientium in terram paor terrorque peruenerat, sed 3 in ipsas urbes. neque enim hominum modo turba, mulierum puerorumque agminibus immixta, omnis passim compleuerat uias, sed pecora quoque prae se agrestes agebant, ut relinqui subito Africam 4 diceres. urbibus uero ipsis maiorem, quam quem secum attulerant, terrorem inferebant; praecipue Carthagini prope ut captae 5 tumultus fuit. nam post M. Atilium Regulum et L. Manlium consules, annis prope quinquaginta, nullum Romanum exercitum uiderant praeter praedatorias classes, quibus escensiones in agros maritimos factae erant, raptisque, quae obuia fors fecerat, prius recursum semper ad naues, quam clamor agrestis conciret, fuerat; eo

1 non *HVRFL*, *om.* *Pl* || mersam *R* || fructibus *P*¹, *corr.* *P*² || naues *om.* *HVR* || ceteras *H* || omnes *αβδεF* || celestes *αβεF* || 2 abrepta *HV* arreptam *δε* || 3 classis *HV* || ad] in *V* || egi murum *H* || correctum *SH* correptum *PVRFe* || correptum egre *V* || cursum *om.* *V* || exposuit *V* || 4 iniussu *P* || scaphis *om.* *H* || aut *γ* || 5 secus] *P*¹, *c* in *g* mutauit et ante *c* quaedam *suprascr.* *P*², *nunc utraque sunt erasa* || naufragos *γ* || 6 euasisse] *ex* euasisset *H* euaxisse *γ* || 7 metantur *HVRL* metantu *P* locant *F* metun, *λ* || 8 iam] *L* et *ex* in iam *H* viam *λ* || non] *nōs* *H* || conspecta *V* || deinde *VRF* || 9 egredientium] *L*, *om.* *λ* || terror paorque *Hδ* || euenerat *HVR* || set *α* || 10 ipsa *P* || modo hominum *HVR* || 11 omnes *HRF* || compleuerant *VF* || 12 quoque <quae> *coni. Weissenbornius* || prae se *om.* *V* || agebant usque ad 13 quam quem] age *cet. om.* *V* || agebant ut] *L* aiebant ut *H* agebantur *λ* || relinqui] *L* reliqui *Pl* || africam] *L* africa *λ* || 13 dicere *P* uideres *F* disceres *L* discedere *λ* || uero] *GL*, *om.* *φλ* || 14 praecipuae *P* || carthagini *HVRFL* carthaginis *Pl* || ut] et *V* || captae *libri* capta *coni. Duker* || 15 m.] militem *H* || atilium *H* attilium *VαβδεF* attilium *γ* || regulum et l. (lelium *L*) manlium] *L*, *om.* *Pl* || regulum *om.* *V* || l. manlium] lelium anlium *H* lelium manlium *αγδεL* || consules] *P*¹ consule *P*¹ || 16 nullu *P*¹, *corr.* *P*² || uiderat *F* || 17 escensio nes *P* exscensiones *S* excensiones *H* excursionses *VαβγεF* excursionses *δ* descensiones *ε* || agros] *L* agro *λ* || maritimos *HVRFL*, *om.* *Pl* || 18 erant] essent *γ* || raptisque que *αβδε* raptisque *P* aptris que *H* actisque que *V* raptisque *γ* aptris que *F* || sors *H*, *om.* *VR* || fecerat] fuerant *Vβ* || precursum *V* || 19 ad naues semper *H* || agrestis *Pδφ* agrestes *GHVαβγεF* || concitaret *R* || fueratque *V* || eo eimaor *ex* eimaor *γ*

maior tum fuga pauorque in urbe fuit. et hercule neque exercitus 7
domi ualidus neque dux, quem opponerent, erat. Hasdrubal Gis-
gonis filius genere, fama, diuitiis, regia tum etiam adfinitate longe
primus ciuitatis erat; sed eum ab ipso illo Scipione aliquot proe- 8
5 liis fusum pulsumque in Hispania meminerant, nec magis ducem
duci parem quam tumultuarium exercitum suum Romano exercitui
esse. itaque uelut si urbem extemplo adgressurus Scipio foret, ita 9
conclamatum ad arma est, portaeque raptim clausae et armati in
muris uigiliaeque et stationes dispositae, ac nocte insequenti uigi-
10 latum est. postero die quingenti equites, speculatum ad mare tur- 10
bandosque egredientis ex nauibus missi, in stationes Romanorum
inciderunt. iam enim Scipio classe Vticam missa ipse haud ita 11
multum progressus a mari tumulos proximos ceperat; equites et
in stationibus locis idoneis posuerat et per agros miserat praeda-
15 tum. ii cum Carthaginensi equitatu proelium cum commisissent, 20
paucos in ipso certamine, plerosque fugientes persecuti, in quibus
praefectum quoque Hannonem, nobilem iuuenem, occiderunt. Scipio 2
non agros modo circa uastauit, sed urbem etiam proximam Afro-
rum satis opulentam cepit; ubi praeter cetera, quae extemplo in 3
20 nauis onerarias imposita missaque in Siciliam erant, octo milia
liberorum seruorumque capitum sunt capta. laetissimus tamen Ro- 4

1 maior cum *V* tum maior β || fuit *om.* *V* β || et *PF* quod β , *om.*
HVayds || 2 erant *s* || gisgonis] *L* gisconis *HV* gigonis λ || 3 filius *om.*
HVR || genere] gener *e* *H* genera et *V* || diuitis *P* || cum *V* || affinitate
HVRF || 4 eum *Paβal* tum *HFL* tamen *V* cum $\gamma\delta$ || ipso illo *HaβγδFL*
illo ipso *Vs* illo *Pl* || aliquid *PV* || 5 pulsum (*om.* que) δ || in *om.* *V* ||
meminerat γs || ducem *bis scr.* *H* || 6 duci] *L*, *om.* *Pl*; duci (credebant)
Maduigijs em. L. p. 422 || parem] *L* pari *Pl* || suum] suum quam *H* ||
exercitui *ex* exercitu γ || 7 uelut] ueluti *ex* ueluti et *H* || extemplo *om.* β ||
aggressurus *HVRF* || foret] esset *Va* || 8 conclamatum *ex* condonatum
conclamatum *H* || est *om.* *F* || raptim] parti *Pl* rartim *L* || 9 sequenti *V* ||
uigilatum *bis scr. sed priore loco del.* *H* || 10 die *om.* *V* || quingenti
HVRFL, *om.* *Pl* || 11 egredientes $\beta\gamma F$ egredientibus *ad* egredientibus *s* ||
nauibus] trabibus *H* || 12 iam enim *HVRF* ta]menim *P¹* ta]men *P²* || 13 a
mari] *P¹L* ari *P¹* ari λ || tumolos δ || 14 stationes *V* || 15 ii *HVγds* hi
PβF hii *a* || comisissent *H* || 16 paucos *om.* *F* || ipso *om.* *HVR* || pleros-
que] *L* penosque λ || persecutum δ || 18 afrorum (salaecam) *coni. Alanus*
em. L. II 19 || 19 satis opulentam] *L* satis opulenteam λ opulentissimam
satis δ || cepit *om.* *s* || quae *om.* *H* || 20 nauis *H* naues *PVRF* || hone-
rarias *H* || siciliam] *L* sicilia *Pyλ* || millia *PF* || 21 seruorum liberorum-
que *V* || capitum *PFc*, *om.* *SHVR* || tamen] tandem *V* tum *R* || romanis
HVRFL omnis *Pl* omnibus ϵ *Gronouius*, qui idem dubitanter laetissimi
tamen omnis proponit

dicionem imperiumque Mazaetulli concessit. regio tamen nomine 11
abstinuit contentusque nomine modico tutoris puerum Lacumazen,
qui stirpis regiae supererat, regem appellat. Carthaginiensem no- 12
bilem feminam, sororis filiam Hannibalis, quae proxime Oezalci
5 regi nupta fuerat, matrimonio sibi iungit spe Carthaginiensium
societatis et cum Syphace hospitium uetustum legatis missis reno- 13
uat, omnia ea auxilia praeparans aduersus Masinissam.

Et Masinissa, audita morte patruī, dein nece fratris patruelis, 30
ex Hispania in Mauretanium — Baga ea tempestate rex Maurorum
10 erat — traiecit. ab eo supplex infimis precibus auxilium itineri, 2
quoniam bello non poterat, quattuor milia Maurorum impetravit.
cum iis, praemisso nuntio ad paternos suosque amicos, cum ad 3
finis regni peruenisset, quingenti ferme Numidae ad eum con-
uenerunt. igitur Mauris inde, sicut conuenerat, retro ad regem 4
15 remissis, quamquam aliquanto minor spe multitudo nec cum qua
tantam rem adgredi satis auderet, conuenerat, ratus agendo ac 5
moliendo uires quoque ad agendum aliquid conlecturum, profi-
ciscenti ad Syphacem Lacumazae regulo ad Thapsum occurrit. tre- 6

1 mazaetuli *P* me insequente 8 litt. spatio *H* mezetelii *V* mezetuli ad
mezetulli β mezeculi γ mezetulii s messetuli *F* || concessit] consensit s ||
2 abstinuit *V**R**F**L* et ex obtinuit, ut uidetur, *H* apsumit *P* absumpto λ ||
contensque *H* contentus (om. que) *R* || tutoris ex tutoribus *P* || lacumazen
αγδs lacumacen β itadetmazen *P* iachum mazen *H* iam humnazen *V* ita
demazen *F* || 3 qui] *L* quis λ, om. *H* || stirpi s || supererat] ex superaret,
ut uidetur, *H* superfuerat *V* || appellat] appopulat γ || 4 proxime] *P*¹
proxim *P*² || oeza]cri *P* oezaleci *H* cazaleti *V* cezaleci ad zecalici β ce-
caleci γ cessaleci s ezacli *F* || 5 nupta regi *H**V**R* || in matrimonio αγδs ||
iungit] *G* iunxit *V* coniungit φ || iungit sibi *H* || 6 uetustum] λ uetus tum
*H**V**L* || 7 ea] ei *R* || massinissam *H*γδ || 8 massinissa *H*γδ || deinde s *F* ||
necem *H* || fratris] *P*¹, del. *P*⁴ || patruellis s || 9 maurentianiam *H* mauri-
tanium *R**F* || бага *P**F* uaca *H* bacca *V* bocar αβγ bochar δ bocchar s ||
rex om. δ || 10 traiecit *P*δs *F*φ traiecit *G**V*β traiecit *H*α talcit γ || suplex *P* ||
infimis γ || praecibus *P* || 11 millia *P**F* || 12 his *H**V*β *F* hīs α || 13 fines
*H**V*αγδs *F* finem β || quingenta *H* || 14 ad eum usque ad 15 remissis]
sis cet. om. *V* || perueniunt β || 14 mauris om. *R* || sicut om. *H* || 15 re-
missis] ras. ex remissus γ remissis mauris β || minor om. *H* || spem *H**V* ||
nec] conueniret nec *R* || cum qua] eum qua *H* unquam *F* || 16 tan]ta *P* ||
aggredi *H**V*βδs *F* agredi αγ || conuenerat *Alsche/skius* conuenera *P*¹ con-
uenere *P*² conuenire λ, om. *H**V**R**F**L* || agendo] λ augendo *V**F**L* || 17 mol-
liendo *V* || augendum *H**V**R**F* || aliquid *P* || conlecturum *L* collecturum
*H**V**R**F* coniecturum *P*λ || proficiscendo *H**V* proficiscendi *F* || 18 laucu-
mazae *P* achumaze *H* lacumazi *V* lacumaze αγδs lacumace β leuchu-
maze *F* || egulo *H* || thasum *H**R* cassum *V* || occurrit *H*

pidum agmen cum in urbem refugisset, et urbem Masinissa primo impetu capit et ex regiis alios tradentis se recipit, alios uim parantis occidit; pars maxima cum ipso puero inter tumultum ad
 7 Syphacem, quo primum intenderant iter, peruenerunt. fama huius modicae rei in principio rerum prospere actae conuertit ad Masi-
 8 nissam Numidas, adfluebantque undique ex agris uicisque ueteres milites Galae et incitabant iuuenem ad recipiendum paternum
 9 regnum. numero militum aliquantum Mazaetullus superabat; nam et ipse eum exercitum, quo Capussam uicerat, et ex receptis post
 caedem regis aliquot habebat, et puer Lacumazes ab Syphace auxilia
 10 ingentia adduxerat. quindecim milia peditum Mazaetullo, decem
 9 milia equitum erant, quibus cum Masinissa nequaquam tantum peditum equitumue habente acie conflixit. uicit tamen et ueterum militum uirtus et prudentia inter Romana et Punica arma exer-
 10 citati ducis; regulus cum tutore et exigua Masaesuliorum manu in 15 Carthaginensem agrum perfugit. ita recuperato regno paterno Masinissa, quia sibi aduersus Syphacem haud paulo maiorem restare dimicationem cernebat, optimum ratus cum fratre patruuele gra-

1 et urbem *SVF* e turba *H* urbem *Pq*, om. *R* || massinissa *Hδ* massinisa *ε* || 2 et ex *SHVRF* ex *Pq* || aliquos *β* || tradentes *αδsF* dedentes *β* || se om. *ε* || recepit *HVR* || parantes *HVRF* || 3 maxima *δ* || tumultu *H* || 4 sympacem *Pⁱ* sympacem *P^a* || primum] *S* primo *q* || intenderant *SHVR* intenderat *PFq* || huius modicae] huiuscemodi *F* || 5 prospere usque ad masinissam om. *V* || prosperae *P* || acte *HR* acmae *Pⁱ* acmen *P^a* acmte *P^a* agmen *F* || massinissam *Hγδ* || 6 numida] *F* || affluebantque *HVRF* || affluebantque usque ad 7 iuuenem in *H* post 8 superabat scripta sunt, sed signis additis genuinus ordo restitutus || 7 gade *H* galle *γ* || et incitabant *SHVRFL* et inuitabant *P* incitabantque *q* inuitabantque *λ* || recipe]randum *Pⁱ* recuperandum *P^aHVRF* || 8 numero] ero *P* || aliquantu *δ* || mazaetullus *P* mazetulus *Hayδε* mezetulus *V* mezetullius *β* messetulus *F* || 9 eum] *S* cum *δq* || exercitum] *S* exercitu *q* || quod *H* || capusam *P* || 10 ali]quod *PH* || habebat] *L* habebant *λ* || lacumazes *αε* lacumaces *βγ* lacum aces *δ* leuchumazes *PF* iachumazes *H* lachimazes *V* || a syphace *R* ad syphacem *F* || 11 ingentia auxilia *V* || abduxerat *αγδs* || xv ex xvi *V* || millia *PF* milium *ε* || peditu *Pⁱ*, corr. *P^a* || mazaetullio *P* mazetulo *HVaδ* mezetullo *β* mezetulo *γ* mazetulo *ε* messetulo *F* || 12 millia *PF* || quibu *Pⁱ*, corr. *P^a* || maxinissa *H* massinissa *γδ* || 13 equitumue *PFq* equitumque *SHVaδs* equitum *γ* || habente *Pλ* habens (*Sq*) *HVRFL* || aciem *H* in atie *V* || 14 militum] *L*, om. *Pλ* || exercitati] *P^a* exercitati *Pⁱ* excitati *γ* || 15 et exigua *PF* assidua *HR* assidu *V* || mezaesuliorum *P* mazesulorum *HVγs* mzesulorum *a* macesulorum *β* macesulorum *δ* messuliorum *F* || in om. *αβγs* || 16 refugit *HVR* || massinissa *Hγδ* || 17 aduersus *P^aFq* aduersiad]uersus *Pⁱ* cum *SHVR* || syphacem *PFq* syphace *SHVR* || aut *γ* || 18 ratus ex raptus *γ* || patruuele *F* patroele *Pⁱ* patroeli *P^a* patrueli *HVaβγδ* patruelli *ε*

tiam reconciliare, missis qui et puero spem facerent, si in fidem 11
Masinissae sese permisisset, futurum eum in eodem honore, quo
apud Galam Oezalces quondam fuisset, et [qui] Mazaetullo praeter 12
inpunitatem sua omnia cum fide restitui sponderent, ambo prae-
5 optantis exilio modicam domi fortunam, omnia, ne id fieret, Car-
thaginiensibus de industria agentibus, ad sese perduxit.

Hasdrubal tum forte, cum haec gerebantur, apud Syphacem 81
erat; qui Numidae, haud sane multum ad se pertinere credenti,
utrum penes Lacumazen an Masinissam regnum Maesuliorum esset,
10 falli eum magnopere ait, si Masinissam eisdem contentum fore 2
quibus patrem Galam aut patruum eius Oezalcen credat: multo
maiores indolem in eo animi ingeniique esse, quam in ullo gentis
eius umquam fuisset; saepe eum in Hispania rarae inter homines 3
uirtutis specimen dedisse sociis pariter hostibusque. et Syphacem
15 et Carthaginensis, nisi orientem illum ignem oppressissent, ingenti
mox incendio, cum iam nullam opem ferre possent, aruros; ad- 4
huc teneras et fragiles vires eius esse, uix dum coalescens fouentis
regnum. instando stimulandoque peruincit, ut exercitum ad finis

1 missis qui] missisque H || et] ex γ || fide VR || 2 masinissae] ex
masinissam P massinisse Hyδ || sese PaβδsF, lineola in P per priorem s
ducta rursus deleta, se HV et ras. ex sepe γ || permisisset] P, a supra
priorem i scripta rursus deleta, misisset V || eum PFq, om. SHVR ||
3 gala H gallam γ || oezalces PF desalces S mezacel HV et cesalcem αβys
et gasalcem δ et desalcem q || condam V || qui libri, del. Gronovius ||
mazaetullo P mazetulio H mazetulo Vad mezetullo β mezetulio γs messe-
tulo F || propter H || 4 impunitatem HVβγδsF || suam F || sponderent] L
sponderet PVλ || praeoptantis Pl preoptantes HVRFL || 5 domi modi-
cam s || 6 se δ || 7 tum] dum V cum s || cum om. Vs || 8 numid] H ||
aut H erat haud γ || sanne γ || pertineret γ || 9 tauchymazen an P lauchum
azenan H lachimazen an V lacumazen aut as lacumacem aut βγ lacum
azet aut δ leuchumazenam F || massinissam Hyδ || regnum]um H || messu-
liorum HVβδsF mesiliorum γ || esse HV || 10 magno opere V || agit ays ||
masinissam Hyδ || isdem H isdem VyδF hisdem αβs || contemptum H ||
11 patre H || gallam Hys || patruum] fratrum H || oezalcem P dezalcem
HVF cesalcem ays cesalcem β gesalcem δ || credet H || 12 maiore Had ||
nullo sF uno γ || gentis om. V || 13 umquam] L usquam Pl || 14 uir-
tutum F || speciemem P¹, corr. P² || hostibus (om. que) δ || et syphacem
PRλ et in siphacem HVF in syphacem L || 15 et] et in V || carthaginenses
αβδsF cartaginensis ex cartaginensibus γ || nisi] non δ || igne H || 16 in-
cendio] P²L ingenio P¹ insenio λ || opem] L moram λ || ad hec V || 17 ge-
neras P || eius] enim H, om. δ || eius vires γ || uix dum V || coalescens] L
coalescent λ || fouentis Pl fouent H fouenti VRFL || 18 simulandoque H ||
peruicit VR || exercitum F || fines HVRF

5 Maesuliorum admoueat atque in agro, de quo saepe cum Gala non
modo uerbis disceptatum, sed etiam armis certatum fuerat, tam-
quam haud dubie iuris sui, castra locet: si quis arceat, quod
6 maxime opus sit, acie dimicaturum; sin per metum agro cedatur,
in medium regnum eundum; aut sine certamine concessuros in 5
7 dicionem eius Maesulios aut nequaquam pares futuros armis. his
uocibus incitatus Syphax Masinissae bellum infert, et primo cer-
tamine Maesulios fundit fugatque. Masinissa cum paucis equitibus
8 ex acie in montem — Bellum incolae uocant — perfugit. familiae
aliquot cum mapalibus pecoribusque suis — ea pecunia illis est — 10
persecuti sunt regem; cetera Maesuliorum multitudo in dicionem
9 Syphacis concessit. quem ceperant exules montem herbidus aquo-
susque est; et quia pecori bonus alendo erat, hominum quoque
10 carne ac lacte uescentium abunde sufficebat alimentis. inde noc-
turnis primo ac furtiuis incursionibus, deinde aperto latrocinio 15
infesta omnia circa esse; maxime uri Carthaginiensis ager, quia et
plus praedae, quam inter Numidas, et latrocinium tutius erat.
11 iamque adeo licenter eludebant, ut ad mare deuectam praedam
uenderent mercatoribus appellentibus naues ad id ipsum, pluresque
quam iusto saepe in bello Carthaginienses caderent caperenturque. 20

1 mesuliorum *H* messuliorum *VaβδF* messulorum *ε* || galla *γ* || non
HVRF num *P* || 2 modo uerbis *HVR* uerbis | modo *PF* || 3 haud (hau *ad*
aut *γ*) dubie *HVRF* hau dubii *P* || quod *HVRFL* ut quod *Pl* id quod *ε*
Creuerius || 4 sint *H* || acie] *L* atie *ex* in atie *V* aciem *λ* || sin par metum *P*
si impar metu *F* || acro credatur *H* || 5 regnum *Poλ* regni *SVRFL* regna *H*
|| regni eundi *γ* habundum regna *H* || sine] in *HV* || 6 dicionem *Haβγ* ||
mezulos *H* *mezetulos* *V* *mezulios* *αγδε* *messulios* *βF* || haud *γ* || facturos *γ* ||
hiis *αF* iis *γδ* || 7 incitatis *H* || *massinisse* *Hγδ* || 8 *maes:ulios* *PHβγδεF*
mezulos *V* || fundit *om.* *δ* || fugatusque *V* || *massinissa* *Hγδ* || aequitibus *P* ||
9 bellum *P* balbum *HVRF* || perfugit *om.* *H* || 10 ali|quod *P* || mappali-
bus *PβF* || suis ea *HVRFL* uisa *P* uisarum *λ* || 11 perse|cuti *PSHaγδε*
persecute *Vβ* prosequi *Fq* || *mezuliorum* *V* *messuliorum* *βγδεF* || dictio-
nem *αβγ* || 12 quem *om.* *H* || montem] *γ*¹ *montēs* *H* *mons* est *γ*⁴ || quos us-
que *P*¹, *corr.* *P*² || 13 pecudi *VR* || alundo *V*, *om.* *H* || alendo bonus *ε* ||
quoquo *P* || 14 ac] atque *H* || habunde *HβγF* || sufficebat] *ex* suffice-
bant *γ* sufficebat *δ* || alimentis *om.* *H* || 15 deiinde *P*¹, *corr.* *P*² || 16 esse
om. *V* || uri] ut *H* || et *om.* *δ* || 17 prede *R* de *Pl* preda *HFL* pende *V* ||
quam] *L* qua *Pl* || latrocinum *γ* || tutius *HRF* titius *P* tius *V* || 18 iam-
quae *P* || adeo] a de *δ* || licenter eludebat *V* hec interludebant *H* || mare] *P*¹,
r del. *P*², *littera superscripta nunc erasa* || deuectam *HVRFL* delectam *Pl*
|| 19 appellentibus] *L* appel|lantibus *P*¹λ appel|lantibus *P*⁴ || naues] *L* navi-
bus *λ* || id *om.* *V* || plures *F* || 20 in] *L*, *om.* *λ* || bello] *S* praelio *ε* || quam
in iusto sepe bello *V* || carthaginienses *PFq* carthaginiensium *SHVR* ||
ca|derent *PF* cederentur *HVR*

deplorabant ea apud Syphacem Carthaginienses infensumque et 12
 ipsum ad reliquias belli persequendas instigabant. sed uix regium
 uidebatur latronem uagum in montibus consecrari; Bucar ex prae- 32
 sectis regiis, uir acer et inpiger, ad id delectus. ei data quattuor
 5 milia peditum, duo equitum; praemiorumque ingentium spe one-
 ratus, si caput Masinissae rettulisset aut uiuum — id uero inaesti-
 mabile gaudium fore — cepisset. palatos incurioseque agentis 2
 improuiso adortus, pecorum hominumque ingenti multitudine a
 praesidio armatorum exclusa, Masinissam ipsum cum paucis in uer-
 10 ticem montis compellit. inde prope ut iam debellato, nec praeda 3
 modo pecorum hominumque captorum missa ad regem, sed copiis
 etiam, ut aliquanto maioribus quam pro reliquiis belli, remissis,
 cum quingentis haud amplius peditibus ducentisque equitibus de- 4
 gressum iugis Masinissam persecutus in ualle arta faucibus utrim-
 15 que obsessis inclusit, ubi ingens caedes Maesuliorum facta. Masi- 5
 nissa cum quinquaginta haud amplius equitibus per anfractus montis
 ignotos sequentibus se eripuit; tenuit tamen uestigia Bucar adeptus- 6
 que eum patentibus prope Clupeam urbem campis ita circumuenit,

1 ea om. γ || apud P || karthaginenses V || infensumque HVRF in-
 tensumque P¹λ, e supra t scr. P² || et] quia et e || 2 prosequendas δ ||
 uix] uir P || 3 bucar HV et ex busar P boccar α γ bocar β bochar δ
 bocchar s buchar F || 4 regiis VR regis PHF || impiger HVFβ γ δe || ad
 id om. HVR || ei HVRF et P || 5 millia F || data quattuor millia peditum
 G quattuor millia peditum data φ || duo] duo millia F || ingentium
 SHVR ingenti PFφ || honoratus δF || 6 capud α || massinisse γ δ || retulisset
 HVR || inestimabile P⁴Vad instimabile P¹ inextimabile Hβ γ sF || 7 foret V ||
 fore gaudium H || cepisset] P¹ caepis]set P⁴ recepis]set HV || palatos] S
 pallatos s is palatos φ || incurioseque HVαβ γ sF incuriosque δ in]curio-
 sesi P incurioseque se L incuriose se λ || agentes HαβδeF || 8 improuiso
 HVβ γ δeF || peccorum hominum (om. que) γ || a] L et ras. ex ea P ea λ ||
 9 exclusa ex exclusa iam V || massinissam γ δ || ipsum om. F || 10 ut iam
 GHVR iam ut PFφ || prda δ || 12 etiam HVR, om. PF || ut] S, om. Fφ ||
 pro reliquiis R pro reliquis PF prope liberis HV || 13 quingentis R quin-
 gentibus H $\frac{5}{4}$ V .δ. L, om. PFλ || aut H || peditibus mille ducentosque
 equites F || degressum] P² degressu P¹ digressum VR || 14 massinissam γ δ ||
 persequutus α prosecutus γ || arcta HVδ || 15 obsessis HVR oppositis
 ras. ex oppositis P abesis F || inclusit P²HVR inclusi ex inlusi P¹ con-
 clusit F || ibi HVR || mezuliorum HVayδ messuliorum βsF || maximissa
 ex maximissam V massinissa δ || 16 an]factus P¹, corr. P² || 17 ignotos α ||
 se SHVR sese Fφ, om. P || eripuit] S abripuit φ || tamen] tum s || boccar α
 bocar β bochar γ δ bocchar s buchar F || 18 prope om. δ || clupeam P¹VRF
 clypeam P² clipeam H || urbem campis ex campis urbem β || campis prope
 clupeam urbem F || circumue]nit Pφ circumdedit SHVayδeF circumsedit β

ut praeter quattuor equites omnes ad unum interfecerit. cum is
 ipsum quoque Masinissam saucium prope e manibus inter tumul-
 7 tum amisit. in conspectu erant fugientes; ala equitum dispersa
 lato campo, quibusdam, ut occurrerent, per obliqua tendentibus,
 8 quinque hostes sequebatur. amnis ingens fugientis accepit — ne-
 que enim cunctanter, ut quos maior metus urgeret, immiserant
 9 equos — raptique gurgite in obliquum praelati. duobus in con-
 spectu hostium in praerapidum gurgitem haustis ipse, perisse cre-
 ditus, ac duo reliqui equites cum eo inter uirgulta ulterioris ripae
 emerсерunt. is finis Bucari sequendi fuit nec ingredi flumen auso 10
 nec habere credenti se iam, quem sequeretur. inde uanus auctor
 absumpti Masinissae ad regem rediit, missique qui Carthaginem
 gaudium ingens nuntiarent; totaque Africa fama mortis Masinissae
 uulgata uarie animos adfecit.

11 Masinissa in spelunca occulta cum herbis curaret uulnus, duo- 15
 12 rum equitum latrocinio per dies aliquot uixit. ubi primum ducta
 cicatrix, patique posse uisus iactationem, audacia ingenti pergit
 ire ad regnum repetendum; atque in ipso itinere haud plus qua-

1 interfecerit *SHVR* interficeret *PFq* || tum *V* || is *P¹* iis *P²Vγδe*
 hi *H* hiis *α* his *βF* || 2 massinissam *γδ* || e *om.* *P* || prope emanibus *L*,
om. *λ* || 3 amisit *HVRF* isit *P* || erat *F* || fugien tes *PRλ* fugientis *HVFL* ||
 ala] *L* ale *R* alae *λ* || disperse *R* || 4 lato *HRF* lata *VL* to *Pλ* toto *ε* ||
 occurreret *βF* || aliqua *V* || tententibus *V* tendetibus *β*, || 5 quinque *PR*,
om. *HVF* (quacunque *Gφ*) || hostes *PRφ* hostis *GHVF* || sequebatur *Pγλ*
 frequentabatur *HVF* sequebantur *αβεLφ* sectabatur *δ* flectebat *G* || fu-
 gientes *VαβδεF* || 6 cunctanter *δF* amictanter *γ* || quo *H* || urgeretur *H*
 urgerent *γ* || in miserant equos *γ* immiserante quos *H* || 7 gurgite *P* gur-
 gite (gurgites *γ*) atque *R* et ex gurgite et atque *H* gurgite et *VF* || obli-
 quum *P* || praelati *Pλ* relati *HVayδεFL* delati *β* || conspectum *H* || in
 conspectu hostium in praeruptum gurgitem *G* in praeruptum gurgitem in
 conspectu hostium *φ* || 8 ipse peperisse *P¹*, *corr.* *P²* || creditur *HVF* ||
 9 ac] *φ*, *om.* *G* || inter *PFq*, *om.* *SHVR* || ulterioris *PRFq* interioris
SHV || 10 emerсерunt *Pqλ* tenuerunt *SHVRFL* || his *H* || bucaris *P* boc-
 cari *α* bocari *βγ* bochari *δ* bocchari *ε* buchari *F* || sequendi fuit] *G* fuit
 sequendi *φ* || 11 credenti se iam *PF* credentis (credentes *H* credenti *βe*)
 etiam *HR* credenti *V* || uannus *γ* uarius *α* || autor *δ* || 12 apsumpti] *P¹*
 apsumpti *P²* || massinisse *γδ* || rediit *PFq* redit *SHVR* || cartaginem qui *V* ||
 13 ingens gaudium *γ* || nuntiarent *α* || massinisse *γδ* || 14 uulgata *scripsi*
 repleta *libri* perlata *Alanus em. L. I 51, del. Creuerius* || uariae *P* || affecit
HVRF || 15 massinissa *γδ* || masinissam spelunca *H* || herbis] herba *δ*,
om. *V* || 16 dies aliquod *PF* aliquot dies *ε* || 17 patique posse uisus *SHR*
 patique uisus posse *V* patique posse uisa *PL* pati quoque posse uisa *F*
 patique posse est uisa *φ* pati quo posset uisa *λ* || 18 aut *γ* || plus *PHVR*
 amplius *F* || xxxx *Pq* triginta *SHVRF*

dragiuta equitibus conlectis cum in Maesulios palam iam, quis 13
 esset, ferens uenisset, tantum motum cum fauore pristino tum
 gaudio insperato, quod, quem perisse crediderant, incolumem cer-
 nebant, fecit, ut intra paucos dies sex milia peditum armatorum,
 5 quattuor equitum ad eum conuenirent, iamque non in possessione 14
 modo paterni regni esset, sed etiam socios Carthaginiensium populos
 Masaesuliorumque fines — id Syphacis regnum erat — uastaret.
 inde irritato ad bellum Syphace, inter Cirtam Hipponemque in
 iugis opportunorum ad omnia montium consedit. maiorem igitur 33
 10 iam rem Syphax ratus, quam ut per praefectos ageret, cum filio
 iuvene — nomen Vermina erat — parte exercitus missa imperat,
 ut circumducto agmine in se intentum hostem ab tergo inuadat.
 nocte profectus Vermina, qui ex occulto adgressurus erat; Syphax 2
 autem interdiu aperto itinere, ut qui signis conlatis acie dimicaturus
 15 esset, mouit castra. ubi tempus uisum est, quo peruenisse iam 3
 circummissi uideri poterant, et ipse leni cliuo ferente ad hostem,
 cum multitudine fretus tum praeparatis ab tergo insidiis, per ad-
 uersum montem erectam aciem ducit. Masinissa fiducia maxime 4
 loci, quo multo aequiore pugnaturus erat, et ipse derigit suos.
 20 atrox proelium et diu anceps fuit, loco et uirtute militum Masi-

1 conlectis *S* collectis *PRF* coniectis *HV* || maesulios *ex* maesulis *P*
 mezulios *HVayds* messulios *βF* || 2 cum] tum *Vβγ* || 3 insperato] *L* im-
 perato *Pl* || periisse *V* || incolumen *V* || 4 inter *γ* || millia *PF* || peditum
om. H || 5 quattuor *PF* ~~inter~~ milia *H* quattuor milia *VR* || conuenirent
P confluerent *HVRF* || iamque *P* etque *SHVRF* || possessionem *HVaδs*
po'em β ponent *γ* || 6 patui *α* || esset] iret *s* || carthaginiensi *HV* || 7 mesu-
 liorumque *Had* messuliorumque *VβysF* || fines *PRF* quines *H* quinos *V* ||
 syphagis *P* || uastaret] inde *PRF* uastaret *S* uasta peti *H* uasta petit *V* ||
 8 irritato *HVRF* || cirram *γδ* || 9 opportunorum] *ε* oportuniorum *SHV*
 oportunorum *asF* || maiorem] *P²* iaiorem *P¹* || 10 iam rem *ε* iam rex *Pl*
 eam rem *SHRFL* cā rem *V* eam rem iam *ε* || syphax] *S* syphax rex *ε* ||
 praefectos *SVR* praefec]to *P* prefatos *H* prefectum *F* || aieret *H* || 11 iu-
 uene] *L* iuuenem *γ* iuue *λ* || nomen *om. F* || uermina (uerminia *β*) erat
VRF uermina erat *HL* uermi]nerat *P* uermine erat *λ* || parte *PRF* arte *H*,
om. V || exercitus missa] *G* exercitu misso *V* missa exercitus *φ* || imperat
 ut *PF* illum *SHVR* || 12 a *αδsF* || inuadat *PF* inuadere iubet *SHVR* ||
 13 uerminia *β* || aggressurus *SHVβδsF* aggressurus *ay* aggressurus eum *ε* ||
 siphax *γ* || 14 autem] *ε* tum *S* haud *δ* || collatis *HVRF* || 15 ubi] *S* ubi
 primo *F* || 16 circummissi *γ* || leni] *S* leui *Vayds* || 17 cum] *S* tum *VyF* ||
 tum] cum *s* || a *sF* || auersum *β* || 18 atie *V* || duxit *β* || masinissam *P*
 maxinissa *H* massinissa *γδ* || fiducia *HVRFL*, *om. Pl* || maximeque *γ* ||
 19 aequiore] *L* aequore *λ* || erat] erat loco *V* || et *om. δ* || dirigit *HVRF* ||
 20 diu] *P²* duo *P¹* || militum *om. F* || masinissa *HF* massinissam *γ* massi-

5 nissam, multitudine, quae nimio maior erat, Syphacem iuuante. ea
 multitudo diuisa, cum pars a fronte urgeret, pars ab tergo se cir-
 cumfudisset, uictoriam haud dubiam Syphaci dedit, et ne effugium
 6 quidem patebat hinc a fronte, hinc ab tergo inclusis. itaque ceteri
 pedites equitesque caesi aut capti; ducentos ferme equites Masinissa 5
 circa se conglobatos diuisosque turmatim in tris partis erumpere
 7 iubet, loco praedicto, in quem ex dissipata conuenirent fuga. ipse,
 qua intenderat, inter media tela hostium euasit; duae turmae hae-
 sere: altera metu dedita hosti, pertinacior in repugnando telis
 8 obruta et confixa est. Verminam prope uestigiis instantem in alia 10
 atque alia flectendo itinera eludens, taedio et desperatione tandem
 fessum absistere sequendo coegit; ipse cum sexaginta equitibus ad
 9 minorem Syrtim peruenit. ibi cum conscientia egregia saepe re-
 petiti regni paterni inter Punica Emporia gentemque Garamantum
 omne tempus usque ad C. Laeli classisque Romanae aduentum in 15
 10 Africam consumpsit. haec animum inclinant, ut cum modico potius
 quam cum magno praesidio equitum ad Scipionem quoque postea
 uenisse Masinissam credam; quippe illa regnanti multitudo, haec
 paucitas exulis fortunae conueniens est.

nissa δ , om. V || 1 multitudineque nimio γ || syphacem] P^4 syphacum P^1 2
 siphace F syphace L || ea $Pa\beta\delta sF$ et ex ea d γ ex H et V || 2 multi-
 tudine H || diuissa γ || pars] pars diuisa δ || a tergo $H\delta sF$ || 3 haud] γ^3
 aut γ^1 || syphaci ras . ex syphagi P || et ne] acre H || efugium α || 4 qui-
 dem om. β || petebat H || ab fronte H || hinc] illinc β || ab] φ a $GVsF$ ||
 5 pedites | equitesque $PRF\varphi$ equites peditesque $SHVR$ || cessi γ || aut | capti
 $PRF\varphi$, om. SHV || ducenti $\alpha\gamma\delta$ || massinissa $\gamma\delta$ || 6 tris partis $P\lambda$ tres
 partes $HVRFL$ || 7 conuenirent] est uenirent H || 8 inter] iter in H || media
 ex mediam V || tella γ || euasit γ || turmae] L turbae $P\lambda$ || 9 altera metu
 de]dita PRF alteram (altera V) et ut edita HV || hosti ex hostium H ||
 pertinaci]or in PSF pertinaciou H pertinaciori in V pertinacior (om. in) R
 altera pertinacior in φ || repugnando pertinacior s || telis] φ ceteris S tellis γ
 altera telis β || 10 obrutae P^1 , corr. P^2 || uerminiam β || in alia VRL in |
 aliena $PF\lambda$ in aliam H || 11 flectenda γ || itinera] P^4L itiner P^1 itinere λ ||
 eludens $PSHa\beta\delta s$ elludens γ cludens V ludens $F\varphi$ || 12 absistere $P\beta$ assi-
 stere $Hay\delta s$ alsistere V obsistere F || sequendo] S a sequendo φ || sexa-
 ginta PF decem $SHVR$ LXX φ || 13 conscientia egregia $Pa\beta\gamma sF\varphi$ con-
 scientia egregie G conscientie grecia H conscientia egena V consciam
 egregiam δ || 14 regni pater]ni P paterni regni $HVRF$ || em]poria $P\lambda$ im-
 peria $HVRFL$ || garamantum (garamantium H) omne tempus usque $HVRFL$,
 om. $P\lambda$ || 15 c. PR consulem H cn. V gali F || lelii VRF || classisque P ||
 16 africa HVR || animam γ || cum] P^s com P^1 || 17 magno PRF longo HV ||
 18 uenisse] ex uenieres H , ras . ex euenisse γ || uenisse postea R || massi-
 nissam $Hy\delta$ || credam om. δ || illa regnantis V illargnanti H || 19 fortunae]
 forte γ || conueni]ens est PF cum uenisset H conuenisset V conuenit R

Carthaginienses ala equitum cum praefecto amissa, alio equi- 84
tatu per nouum dilectum comparato, Hannonem Hamilcaris filium
praeficiunt. Hasdrubalem subinde ac Syphacem per litteras nuntios- 2
que, postremo etiam per legatos arcessunt; Hasdrubalem opem ferre
5 prope circumsessae patriae iubent; Syphacem orant, ut Carthagini,
ut uniuersae Africae subueniat. ad Vticam tum castra Scipio, mille 3
ferme passus ab urbe, habebat, tralata a mari, ubi paucos dies
statua coniuncta classi fuerant. Hanno, nequaquam satis ualido 4
non modo ad lacessendum hostem sed ne ad tuendos quidem a
10 populationibus agros equitatu accepto, id omnium primum egit, ut
per conquisitionem numerum equitum augeret; nec aliarum gen- 5
tium aspernatus, maxime tamen Numidas — id longe primum equi-
tum in Africa est genus — conducit. iam ad quattuor milia equitum 6
habebat, cum Salaecam nomine urbem occupauit quindecim ferme
15 milia ab Romanis castris. quod ubi Scipioni relatum est, 'aestiuu 7
sub tectis equitatus!' inquit 'sint uel plures, dum talem ducem
habeant.' eo minus sibi cessandum ratus, quo illi segnius rem 8
agerent, Masinissam cum equitatu praemissum portis obequitare
atque hostem ad pugnam elicere iubet; ubi omnis multitudo se
20 effudisset grauiorque iam in certamine esset, quam ut facile susti-
neri posset, cederet paulatim; se in tempore pugnae obuenturum.
tantum moratus, quantum satis temporis praegresso uisum ad eli- 9

1 carthaginienses *PVRFL* carthaginiensis *H* carthaginiensi *L* || missa
HVR || alio *P* alioque *HVRF* || 2 dilectum *P¹V* dilectu *P¹* directum *H*
delectum *RF* || 3 presitiunt *δ* || licteras *H* || 4 accersunt *HVαβδs* accersa-
sunt *γ* || 5 prope] proprie *ads*, *om.* *HV* || circum]sessae *PaβδsF* circum
esse *H* certum esse *V* circumssesse *γ* || patriae iubent *PRFL* patria ei
uiuent *H* patria ei uiuet *V* patrie ei iubent *L* || 6 ut uniuer]sae *Pλ* et
uniuerse *HVRFL* || mille ferme *HVRF* ferme 'mille *P* || 7 habebat ab
urbe *HVR* || translata *P²HVRF* || mari] *L* mare *Pλ* || 8 naequaquam *P* ||
9 lacessendum *ay* || hostem] *P¹G*, *m a P²* *inducta rasura restituta est*,
hostes *Fφ* || tuendum *H* || a *om.* *β* || 10 populatoribus *δ* || egit ut (et *γ*) per
conquisitionem numerum *HVRFL* erum *P¹* numerum *P²λ* || 12 aspernatus]
aspernatus auxilia *V* || 13 est in africa *β* || ad *om.* *F* || millia *PF* || 14 sa-
lae]ca *PF* saleganno *H* salégan *V* salegam *αβys* salogam *δ* || occupauerit *γ* ||
15 millia *PβF* || a *sF* || ubi *om.* *HV* || 16 tectis *Pλ* tectis agere *HVRFL* ||
sint] *L* sunt *H* sit *λ* || 18 augerent *H* || massinissam *Hγδ* || equitatum *γ* ||
19 ad pugnam] *L*, *om.* *λ* || 20 iam *om.* *V* || in *om.* *s* || facile *om.* *β* || susti-
nere *H* subatineri *α* || 21 cede]ret *Pφλ* cedere *SHVαβδsFL* cedem *γ* ||
uenturum *HVRF* || 22 tantum *ex* tantum *P* || moratus *om.* *δ* || pregresso
(progresso *γδ*) satis temporis *HVR* || uisu *H* usu *V* || eliciendos *HVαβysF*
aliciendos *δ* cliendos *P¹* ciendos *P²*

ciendos hostis, cum Romano equitatu secutus, tegentibus tumulis, qui peropportune circa uiae flexus oppositi erant, occultus processit. Masinissa ex composito nunc terrentis nunc timentis modo aut ipsis obequitabat portis aut cedendo, cum timoris simulatio audaciam hosti faceret, ad insequendum temere eliciebat. nondum omnes egressi erant, uarieque dux fatigabatur alios uino et somno grauis arma capere et frenare equos cogendo, aliis, ne sparsi et inconditi sine ordine, sine signis omnibus portis excurrerent, ob sistendo. primo incaute se inuehenti Masinissa excipiebat; mox plures simul conferti porta effusi aequauerant certamen; postremo, iam omnis equitatus proelio cum adesset, sustineri ultra nequiere. non tamen effusa fuga Masinissa, sed cedendo sensim impetus eorum excipiebat, donec ad tumulos tegentis Romanum equitatum pertraxit. inde exorti equites et ipsi integris uiribus et recentibus equis Hannoni Afrisque pugnando ac sequendo fessis se circumfudere; et Masinissa flexis subito equis in pugnam rediit. mille ferme, qui primi agminis fuerant, quibus haud facilis receptus fuit, cum ipso duce Hannone interclusi atque interfecti sunt; ceteros, ducis praecipue territores caede, effuse fugientis per triginta milia

1 hostes *HaβδεF* || equitatu *om.* δ || secutus] *P²* secutusecutus *P¹* sequutus α || 2 peropportune *Pq* peropportune *VF* opportune *S* oportune *H* per optime *R* || uiae flexus oppositi *SR* uiaeflexusuppositi *P¹* uiaeflexūsuppositi *P⁴* uiaeflexos oppositi *H* uiam effusos oppositi *V* uiae flexus suppositi *Fq* || precessit *H* || 3 massinissa γδ || ex *om.* *R* || composito] *P⁴* eumposito *P¹* || terrentis modo nunc timentis modo aut δ, *sed posteriore loco modo deletum* || 4 simulatio *Paβδε* et ex stimulatio γ simulati *SVF* et ex simulatu *H* simulati specie q || 5 insequētem *P* || temere *bis scr.* *H* || nondum γs || 6 et uino *V* || sompno α || 7 graues αβδεF || frenatos δ || alii *P* || ne] ue δ || 8 inconditi sine ordine *F* inconditis in eo ordine *H* inconditi eo ordine *V* || excurrerent *PVRFλ* excurrere *HL* || opsistendo *P* || 9 primos *I. Perizonius* || se inuehenti γ se inuehentes αβs se inuehementes δ seuehenti *P¹* seuienti *P²* sine inuehenti *H* inuehenti *V* seuientes *F* || massinissa γδ || 10 simul plures δ || effusi γ || equauerunt δ || 11 omnis ex omnes *H* || cum prelio *V* || sustinere *PδF* substinere α || nequiere *HVRF* || 12 effusa γ || fuga] signa *V* || masinisse *H* massinissa δ || 13 excipiebat *Vβ* accipiebat *PHayδεF* || tegentes *HaβδεF* et ex tegentem δ || romanum equitatum ex romanos equitatus *H* || 14 exhorti *Hδ* || et] ut γ || ipsi *PRλ* ipse *HVFL* || recentibus *ras.* ex recentibus *P* || 15 hannoni *PRq* hannone *SH²VF* annea *H¹* || circumfundere δ || 16 massinissa δ || flexis] ex fessis flexis γ fessis *F* || rediit *PF* redit *HVR* || 17 ferme *HVRF* fere *P* || primi *PVRFq* prius *SH* || quibus *PFq* ut quibus *SHVR* || aut γ || receptus *HVRFλ* dereptus *Pλ* || fui α || 19 ducis *R* duces *PHVF* || praecipuae *P* || fugientes αβδεF || triginta] x tria ε || millia *F*

passuum uictores secuti ad duo praeterea milia equitum aut cepe-
runt aut occiderunt. inter eos satis constabat non minus ducentos 17
Carthaginiensium equites fuisse, et diuitiis quosdam et genere in-
lustres. eodem forte, quo haec gesta sunt, die naues, quae prae- 35
dam in Siciliam uexerant, cum commeatu rediere, uelut ominatae
ad praedam alteram repetendam sese uenisse. duos eodem nomine 2
Carthaginiensium duces duobus equestribus proeliis interfectos non
omnes auctores sunt, ueriti, credo, ne falleret bis relata eadem
res; Coelius quidem et Valerius captum Hannonem tradunt.

10 Scipio praefectos equitesque, prout cuiusque opera fuerat, ante 3
omnis Masinissam, insignibus donis donat; et firmo praesidio Sa- 4
laecae imposito ipse cum cetero exercitu profectus, non agris modo,
quacumque incedebat, populatis, sed urbibus etiam quibusdam uicis-
que expugnatis, late fuso terrore belli, septimo die, quam profectus 5
15 erat, magnam uim hominum et pecoris et omnis generis praedae
trahens in castra redit grauesque iterum hostilibus spoliis naues
dimittit. inde omissis expeditionibus paruis populationibusque ad 6
oppugnandam Vticam omnis belli uires conuertit, eam deinde, si
cepisset, sedem ad cetera exequenda habiturus. simul et a classe 7
20 nauales socii, qua ex parte urbs mari adluitur, [simul] et terrestres

1 passim *V* || sequuti *a* || millia *PβF* || 2 constabat] *S* constat *V* con-
stabant *q* || 3 illustres *HVαβγδεF* illustre *γ*¹ || 5 uexerant *P*¹ uexerant *P*¹
uehexterant *H* nexerant *δ* || comeatu *Hαγ* || redire *αε* || ominatae] omnia
insequente 3 litt. spatio *H* || 6 alteram *om.* *HV* || repetendam] *q.* *om.* *SHV* ||
alteram repetendam *ex* repetendam alteram *ε* || uenisse] uenisse relatum
est *ε* || eodem] *L* enim *Pλ* || 7 eque]tribus *ex* eque]tibus *P* || 8 autores *δ* ||
fallere *δ* || 9 caeli]us *P* || captum *GHVR* captum etiam *PRF* || 10 pro-
fectos *P* || prout cuius]que *PRF* *q* quorum *SHV* || fuerat] *q* fuerant *SHF* ||
ante *Pλ* et ante *HVRFL* || 11 omnes *RF* || masinissa *H* massinissam *γδ* ||
firmo *PRF* primo *HV* || salacae *P* salecie *Hβ* salatie *V* salacie *αγδ* salege *ε*
salece *F* || 12 exercitu cetero *δ* || profectus *om.* *ε* || 13 quacumque *RFL*
et *ex* quocumque *H* quaecum]que *Pλ* quocumque *V* || incedebat] *ex* in-
cedebat *δ* cedebat *H* incedebat *F* || populatis] *L* populat] *Pλ* || qui-
bus *H* || uicis]quae *P* || 14 fuso *ex* effuso *γ* || quam] quo *ε* || 15 uim] *ū* *P*
(lineola per u casu ducta) || pecorum *Vαβδε* peccorum *γ* || 16 in castra
redit grauesque (graues quae *L*) *HVRFL* que *P* quae *λ* || hostilibus *P*
hostium *HVRFL* || spoliis hostium *δ* || 17 obmissis *αγ* || expugnationibus *δ* ||
paruis populationibusque *HFL* paruis populacionibusque (c *ex* r) *V* que
Pλ, *om.* *R* || 18 expugnandam *H* || om nis *P* omnes *HVRFL* || belli *om.* *δ* ||
conuertit] uertit *ex* uertis *δ* || 19 et a] ac *V* || 20 nauali *HV* || urbs] *P*²
urps *P*¹ urbis *V* || abluitur *VF* alluitur *αβγδ* aluitur *ε* || simul (similis *γ*)
libri, del. Maduigius *em.* *L.* p. 422 || terrestres *αδε*

exercitus ab imminente prope ipsis moenibus tumulto est admotus.
 8 tormenta machinasque et aduexerat secum et ex Sicilia missa cum
 commeatu erant et noua in armamentario, multis talium operum
 9 artificibus de industria inclusis, fiebant. Vticensibus tanta undique
 mole circumsessis in Carthaginiensi populo, Carthaginiensibus in 5
 Hasdrubale ita, si is mouisset Syphacem, spes omnis erat; sed de-
 siderio indigentium auxili tardius cuncta mouebantur. Hasdrubal
 intentissima conquisitione cum ad triginta milia peditum, tria equi-
 tum confecisset, non tamen ante aduentum Syphacis castra propius
 11 hostem mouere est ausus. Syphax cum quinquaginta milibus pe- 10
 ditum, decem equitum aduenit, confestimque motis a Carthagine
 12 castris haud procul Vtica munitionibusque Romanis consedit. quo-
 rum aduentus hoc tamen momenti fecit, ut Scipio, cum quadra-
 ginta ferme dies nequiquam omnia experiens obsedisset Vticam,
 13 abscederet inde inrito incepto. et — iam enim hiems instabat — 15
 castra hiberna in promunturio, quod tenui iugo continenti ad-
 haerens in aliquantum maris spatium extenditur, communit; uno
 14 uallo et naualia castra amplectitur. iugo medio legionum castris

1 ab imminente (imminente *HVδ* imminente *γ*) *SHVRF* ad imminen-
 tem *Pq* || meibus *β* || tumulto *SHVRF* tumultum *Pq* || 2 et *PSHVR* etiam *Fq*
 || aduexerat *L* aduehaxerat *H* adduxerat *β* aduescerat *λ* || cum commeatu
 (comeatu *αγ*) missa (missae *S*) *SqHVRF* || 3 noua] *φ* nouae *G* || 4 inclusis
 fiebat *δ* inclusi erant *H* inclusis erant *V* || ut incensibus *H* || undi (*om.*
que) *γ* || 5 molle *γ* || carthaginiensibus *om. ε* || 6 is] id *αγδε* || si is mouisset]
 sumouisset *V* || sypocem *P¹* sypacem *P²* || spes *ras. ex* species *γ* || 7 in-
 dindigentium *P¹*, *corr. P²* || auxili *P* auxilii *VRFL* ausilii *H* auxilia *λ* ||
 cuncta *δ* || 8 inquisitione *Hδ* || ad] a *H* || millia *PF* milium *δ* || peditum *ex*
 equitum peditum *H* || tria usque ad 10 peditum *H* in marg. || tria *P* tria
 milia *HVR* tria milia *F* || 9 confecisset *Pqλ* effecisset *SHVRFL* || sy-
 phacis] *P²* siphacis *P¹* || proprius *V* || 10 hostem *om. δ* || millibus *PF*
 milia *δ* || peditum] *P⁴* et *ex* equitum peditum *H* fe|citum *P¹* || 11 decem *P¹*,
 u supra posteriorem e a *P²* scripta rursus deleta, decem milia *H* decem
 milibus (millibus *βF*) *VRF* || peditum decem milia equitum *L* fecit unde
 cum equitatu multo *λ* || motis] *P⁵* montis *P¹* || a *om. HVR* || 12 uticam *PH* ||
 consedit *γ* || 13 tamen] tantum *VβF* || 14 nequiquam *HVRF* || expediens
HVayδεF || op sedisset *P* || 15 absce|deret *ras. ex* absce|deret *P* || inde
 (*ex* indem *H*) irrito *HVRFq* inderito *S* || incepto] se|pto *δ* || et iam enim *PS*
 etiam enim *HF* et iam *V* iam enim *R* etenim *φ* || hi|emps *PH* || 16 in
om. V || promuntorio *H* promuntoria *αγ* promontorio *βδεF* || quod pro-
 montorii *V* || continenti *om. V* || 17 spatium *om. V* || communit *ex* com-
 munuit *H* communitur *V* communiit *F* communiuit *L* communi *λ* || 18 na-
 ualia *SHVαβγε* naua|lium *PFq* noualia *δ* naualia et *ε* *Gronouius* || am-
 plecticior *γ* || medie *αε*

inpositis latus ad septentrionem uersum subductae naues naualesque socii tenebant, meridianam uallem ad alterum litus deuexam equitatus. haec in Africa usque ad extremum autumnii gesta. 15

Praeter conuectum undique ex populatis circa agris frumentum commeatusque ex Sicilia atque Italia aduectos, Cn. Octauius propraetor ex Sardinia ab Ti. Claudio praetore, cuius ea prouincia erat, ingentem uim frumenti aduexit; horreaque non solum ea, quae iam facta erant, repleta, sed noua aedificata. uestimenta exercitui deerant: id mandatum Octauio, ut cum praetore ageret, si quid ex ea prouincia comparari ac mitti posset. ea quoque haud segniter curata res: mille ducentae togae breui spatio et duodecim milia tunicarum missa. 3

Aestate ea, qua haec in Africa gesta sunt, P. Sempronius 4 consul, cui Bruttii prouincia erat, in agro Crotoniensi cum Hannibale in ipso itinere tumultuario proelio conflixit. agminibus magis quam acie pugnatum est. Romani pulsi, et tumultu uerius quam pugna ad mille et ducenti de exercitu consulis interfecti; in castra trepide reditum, neque oppugnare tamen ea hostes ausi. ceterum silentio proximae noctis profectus inde consul, praemisso nuntio ad P. Licinium proconsulem, ut suas legiones admoueret, copias coniunxit. ita duo duces, duo exercitus ad Hannibalem redierunt; nec mora dimicandi facta est, cum consuli duplicatae uires, Poeno 7

1 impositis *HVRF* || latus] litus *S*? in litus *q* || septentrionem *VaF* || subdicte *V* || 2 meridianam] *q* meridiam *S*? || littus *βγ* latus *F* || deuexam equitatus *SHVRFL* deuexam *q*, om. *Pλ* || 3 autupmni *H* autumpni *α* || 4 connectum] *λ* connectam *δ* conuentum *L* || undique] *ex* unque *P* utique *H* || circa om. *β* || 5 commeatumque *H* comeatusque *α* || *cñ*. *PV* consul *H* c. *R* gneus *F* || optauus *β* || 6 propraetor] pro populo romano *H* || ex] *e* *H* || ab] *a* *HRF* || ti *P* titi *HayδsF* t. *Vβ* || 7 auexit *P* || horrea que *α* orreaque *βs* oreaque *γ* horeaque *δ* || 8 ea que *HVaβδsF* eaque *γ* q. *P* || set *α* || hedificata *δ* || 9 exercituiui *P¹*, corr. *P²* || deerat *P¹*, corr. *P²* || optauio *β* || 10 quit *P* || ex ea] exa *δ* ex *F* || ac] *S* aut *Fq* || 11 aut signiter *γ* || milleducenti *H* || perbreui *V* || 12 et *PFq*, om. *SHVR* || duodecem *s* || millia *PF* || 13 qua] que *V* || p. *PRF* prefectus *H* profectus *V* || 14 bruttii *H* brutii *RF* brutia *V* || crotoniensi *P⁴Saβys* toniensi *P¹* crotonensi *HVδFq* || hannibalem ipso *H* || 16 et om. *F* || 17 ad] *a* *P¹*, del. *P²* || et om. *V* || ducentos *αβδs* ducentis *γ* || de] et de *H* || consulis] *P²* consusi *P¹* || interfectis *αβγ* et *ex* interfectos *s* interfectos *δ* || in] *L*, om. *λ* || 18 trepide *P* trepidi *HVaβδsF* turpidi *γ* || reditū *Pλ* rediere *HVRFL* || tamen ea] tum ea *s* ea tum *V* || 19 scilento *γ* || 20 p. *PVRF* prefecum *H* || proconsulem] consules *H* || 21 rediere *H* || 22 et *HVaβγδFL*, om. *Psλ* || duplicate *HVβγδsF* duplicate *α* et duplicatae *P*

- 8 recens uictoria animos faceret. in primam aciem suas legiones Sempronius induxit, in subsidiis locatae P. Licinii legiones. consul principio pugnae aedem Fortunae Primigeniae uouit, si eo die hostis 9 fudisset; composque eius uoti fuit. fusi ac fugati Poeni, supra quattuor milia armatorum caesa, paulo minus trecenti uiui capti et 5 equi quadraginta et undecim militaria signa. percussus aduerso proelio Hannibal Crotonem exercitum reduxit.
- 10 Eodem tempore M. Cornelius consul in altera parte Italiae non tam armis quam iudiciorum terrore Etruriam continuit, totam 11 ferme ad Magonem ac per eum ad spem nouandi res uersam. eas 10 quaestiones ex senatus consulto minime ambiciose habuit; multique nobiles Etrusci, qui aut ipsi ierant aut miserant ad Magonem de populorum suorum defectione, primo praesentis condemnati erant; 12 postea conscientia sibi ipsi exilium consciscientes, cum absentis damnati essent, corporibus subtractis bona tantum, quae publicari 15 poterant, pigneranda poenae praebebant.
- 37 Dum haec consules diuersis regionibus agunt, censores interim Romae M. Liuius et C. Claudius senatum recitauerunt. princeps iterum lectus Q. Fabius Maximus; notati septem, nemo tamen, qui 2 sella curuli sedisset. sarta tecta acriter et cum summa fide exege- 20

1 animos faceret *HVRFL* animo esset *Pλ* || 2 in subsidiis] insidiis *β* || *p*. *PF* proconsuli *H* proconsulis *VR* || licinii legiones *om.* *s* || 3 primigeniae *λ* et ex primigeniae *P* primigenie uel primigeme *H* primogenie *VRF* || uobis ex uobis *P* || si usque ad 4 fudisset *om.* *HVR* || hostes *F* || 4 camposque *γ* || ac] atque *R* || 5 ∞ ∞ ∞ ∞ *P* quatuor milia *H* *III* or mil' *Vayδ* *XL^M* *β* milia praecedente 4 litt. spatio *s* · *XL* · millia *F* al' · *XL* · mil' *α* in marg. || armatorum] manatorum *γ* || trecentis *ayδs* ccc *β* || et *PF*, *om.* *SHVR* || 6 xxx *PF* quinquaginta *SHVR* || militaria] milia tria *αδs* · *ē* et · *xi* · militaria signa *α* in marg. || percussus] procul ut *δ* || 7 reduxit *PF* abduxit *SHR* adduxit *V* || 8 m. *VR* miles *H*, *om.* *PF* || proconsul *s* || in *PRF*, *om.* *GHV* || 9 tam] tan *γ* || iudiciorum ex iudicioreum *γ* || continuit *HVRF* continet *P* || 11 ex sc. *PRF* ex socio *H* ex otio *V* || multi- que nobilesque nobiles etrusci *V* || 12 ip si erant *Py* ipsis erant *H* || mis- erunt *P* || 13 presentes condemnati (condemnati *βysF* condemnati *δ*) erant *HRF* praesentis (praesentes *φ*) erant cō]demnati *Pφ* presentes condemnati sunt *V* erant praesentes condemnati *G* || 14 sibi metipsis *V* sibi metipsi *F* || ex ciliū *H* || consciscientes *He* conscien'tes *PVαβγδF* || apsentis *P* ab- sentes *HVRF* || 15 dampnati *α* dannati *δ* || essent] sunt *V* || tantum quae] tamen tum que *H* ea que cum *V* || 16 pignerandum *HV* || poene *P* || prae- bebant] poterant *V* || 18 m.] miles *H* || libius *H* || *ē* · *Paβγδ* consul *H* cn. *V* gn. *F* caius *s* || citauerunt *R* || 19 lectus *SHVR* di]lectus *P* de- lectus *F* || q.] *P^s* q. *m*. *Pⁱ* quartus *H* || 20 curruli sedisset *γ* curulis edi- disset *H* || sarta] sacra *V* || exegerunt *HVRFL* exercebant *Pλ*

runt; uiam e foro bouario [et] ad Veneris circa foros publicos et aedem Matris Magnae in Palatio faciendam locauerunt. uectigal 3 etiam nouum ex salaria annona statuerunt. sextante sal et Romae et per totam Italiam erat. Romae pretio eodem, pluris in foris et 5 conciliabulis, et alio alibi pretio praebendum locauerunt. id uectigal 4 commentum alterum ex censoribus satis credebant, populo iratum, quod iniquo iudicio quondam damnatus esset; et in pretio salis maxime oneratas tribus, quarum opera damnatus erat, credebant. inde Salinatori Liui inditum cognomen. lustrum conditum serius, 5 10 quia per prouincias dimiserunt censores, ut ciuium Romanorum in exercitibus quantus ubique esset referretur numerus. censa 6 cum iis ducenta decem quattuor milia hominum. condidit lustrum C. Claudius Nero. duodecim deinde coloniarum, quod numquam 7 antea factum erat, deferentibus ipsarum coloniarum censoribus, 15 censum acceperunt, ut, quantum numero militum, quantum pecunia ualerent, in publicis tabulis monumenta extarent. equitum deinde 8 census agi coeptus est; et ambo forte censores equum publicum habebant. cum ad tribum Polliam uentum est, in qua M. Liui

1 e PRF et HV || foro usque ad circa om. HV || boario $\delta s F$ || et ad ueneris P $\beta y \delta s \varphi$ et ad ad ueneris α et edem ueneris F ad ueneris et G ad ueneris Maduigius em. L. p. 423 || fores $\beta \delta$ || 2 matris] martis $\alpha \beta$ || magnam R || locauerant V. || 3 sextantem R || sal PF salus H salis VR || romae] L roma] P λ || 4 praetio P || plures H || 5 conciliabilis V || aliquo alibi β alibi alio H || praetio P || dedendum s || 6 comentum $\beta \delta$ conuenc-tum F || iratumque quod $\alpha \beta y \delta$ iratumque et quod s || 7 iniquo] P λ L in-quo P λ || quondam] P s quon] P λ condam V, om. F || dampnatus α || et om. P || satis maxime P maxime salus H || 8 dampnatus α || erant δ || credebant libri, spurium esse suspicatur Maduigius em. L. p. 423 || 9 salin-atori Va $\beta \delta s FL$ et ex salinatoris H salinator P λ salinatori γ || liui sali-natori s || indictum δs || serius] λ seruis L || 10 diuiserunt R || 11 ubique] et ubi β || refertur γ inferretur δ || censa] P λ n a P λ inducta radendo restituta || 12 hiis αF his $\beta \delta$ || ducenta usque ad milia om. F || ducenti S cc. V φ ducentis H, a supra is scripta rursus erasa || decem quattuor P λ sexaginta quinque SHVRL xv φ || millia P || condidit lustrum] lustrauit V || 13 c. R consul H g. V gneus F, om. P || inde s || 14 antea GHVa $\beta y \delta s F$ ante P φ anam γ^1 || erat] fuerat δ || ipsarum coloniarum om. HVRF || 15 censum HVRL, om. PFL || acceptum β || ut om. HV || quantum pec-unia] tantum pecunia VR pecunia H || 16 ualeret β || monumenta β || estarent δ || equitum] eius tum V || deinde om. δ || 17 census agi coeptus est P ceptus census est agi HR ceptus est agi census V census ceptus est (om. agi) F || ambo censores secum forte secum publicum H || 18 cum usque ad 314, 1 erat om. H || polliam δs || est libri esset Siesbycus ap. Madu. em. L. p. 423 || liuii VRF

nomen erat. et praeco cunctaretur citare ipsum censorem, 'cita'
 2 inquit Nero 'M. Liuium'; et siue ex residua uetere similitudine siue
 intempestiua iactatione seueritatis inflatus M. Liuius, quia populi
 10 iudicio esset damnatus, equum uendere iussit. item M. Liuius, cum
 ad tribum Arniensem et nomen conlegae uentum est, uendere 5
 equum C. Claudium iussit duarum rerum causa, unius, quod falsum
 aduersus se testimonium dixisset, alterius, quod non sincera fide
 11 secum in gratiam redisset. aequae foedum certamen inquinandi
 famam alterius cum suae famae damno factum est exitu censurae.
 12 cum in leges iurasset C. Claudius et in aerarium escendisset, inter 10
 nomina eorum, quos aerarios relinquebat, dedit conlegae nomen.
 13 deinde M. Liuius in aerarium uenit et praeter Maecium tribum,
 quae se neque condemnasset neque condemnatum aut consulem
 aut censorem fecisset, populum Romanum omnem, quattuor et tri-
 14 ginta tribus, aerarios reliquit, quod et innocentem se condemnasset 15
 et condemnatum consulem et censorem fecissent, neque intitari
 possent aut iudicio semel aut comitiis bis ab se peccatum esse:
 15 inter quattuor et triginta tribus et C. Claudium aerarium fore: quod

1 nomen m. liuii VR 1 et usque ad 2 et om. β | cunctaretur δ con-
 taretur γ | ipsum ex cum δ 2 nero' ex nemro P ueto δ | m.] militem H
 ex om. β uetere' uetere uetere H et uetere F 3 intempestiua HRL
 intentiua P in tempesta V intentiua Fz | seueritatis ex seueritates H
 inflatum HV m.] militem H 4 esset damnatus P damnatus HV dam-
 natus (damnatus a) esset HF m.] miles ex milites miles H 5 nar-
 niensem P-HVVF college HVVF 6 c. PR consulem H g. V gn. F
 claudium I* claudiunum P rerum P re rum c. claudium est uen-
 dere equum c. claudium iussit duarum rerum I* unus H falsum
 profalsum P 7 aduersus HVVF aduersum P alterius ex neque ibi
 fedum alterius H 8 redisset V aequae Gronovius neque Pz neque ibi
 HVFL itaque ibi R inquinando R 9 dampno a | 10 legem R | iurasset
 uidisset γ | c. PR consul H g. V gn. F et ut F escendisset VaF
 escendisset P descendisset H es iecisset Syd. al' es iecisset a in marg.
 exendisset L excecisset L 11 erario a dedit libri edidit Maduignus em.
 L. p. 42 sq. college HVVF 12 dein V m.] miles H et HVFL
 om. Pz | metiam ex metiam H tribum ex tribunum H | 13 se neque
 om. F condemnasset a neque et V condemnatum ay aut con-
 sulem PR consullem GHVF | 14 aut censorem et censorem V fecis-
 sent V omnes V xxx ras. ex xxxx P | 15 tribus om V aerarios ex
 erarios dimi H erarias S erarios omnes γ deliquit P reliquid a et
 om. δ | condemnassent a condemnasset V | 16 condemnatum ay et
 in F fecissent I* fecissem P fecisset δ | 17 semel HFL simul P
 semel V a VR | peccatum a | 18 inter γ in HVVF om. P | c. PR con-
 sulem H g. V gn. F | aerarium usque ad 315. 1 claudium om. H

si exemplum haberet bis eundem aerarium relinquendi, C. Claudium nominatim se inter aerarios fuisse relicturum. prauum certamen 16 notarum inter censores; castigatio inconstantiae populi censoria et grauitate temporum illorum digna. in inuidia censores cum essent, 17
5 crescendi ex iis ratus esse occasionem Cn. Baebius tribunus plebis diem ad populum utrisque dixit. ea res consensu patrum discussa est, ne postea obnoxia populari aurae censura esset.

Eadem aestate in Brutiis Clampetia a consule ui capta, Con- 38 sentia et Pandosia et ignobiles aliae ciuitates uoluntate in dicionem 10 uenerunt. et cum comitiorum iam adpeteret tempus, Cornelium 2 potius ex Etruria, ubi nihil belli erat, Romam acciri placuit. is 3 consules Cn. Seruilius Caepionem et C. Seruilius Geminum creauit. inde praetoria comitia habita. creati P. Cornelius Lentulus, P. Quinc- 4 tilius Varus, P. Aelius Paetus, P. Villius Tappulus: hi duo cum 5 15 aediles plebis essent, praetores creati sunt. consul comitiis perfectis ad exercitum in Etruriam redit.

Sacerdotes eo anno mortui atque in locum eorum suffecti: 6 Ti. Veturius Philo flamen Martialis in locum M. Aemili Regilli, qui

1 .c. PR g. V gn. F || 2 nomi|natim PVRL nominatum HFL || se] si δ || erarios ex errarios H || prauum Paβye paruum HVδF || 3 notatum βδ noranum α || castigatio H castigatio fuisse δ || inconstantis γ || populi romani β || censoria] incensaria H || et grauitate PF et grauitatem HV grauitate et αβδs grauitate γ || 4 in om. HVF || inuidiam δs || censorem δ || 5 his Vβ hiis αF || esse] L, om. λ || occasione H occasiones F occasionem populi δ || cñ. PV consul H c. R gneus F || lelius V belius δ || 6 diem utrique ad populum HVRF || cum sensu γ || discussa γ || 7 popularia HF || aurae] uestre H, om. F || censura] γ³ censum γ¹ || 8 in om. s || brut]tis P brutiis HVRF || clampetia P¹ clampetilia P² iam petelia H iam petilia VR iam petellia F clam petelia L clam peti λ || a om. H || consule ui capta GHVRFL cosde|uicasta P¹ cosdeuicta P² consule deuicta φ cosa deuicta λ consule de poenis ui capta Kochius em. L. I 13 || consensia V cussentia β conscentia γ cosencia δ || 9 pandosia γ || ignouiles P ignobiles α || dicionem αβγ || 10 iam om. s || appeteret HVRF || cornelius H || 11 potius] potium αδ potitum β potissimum γ portium s || utruria P || 12 cñ. PV consulem H c. R gn. F || consules cn.] consules consulem ex consulem consules H || cepionem et c. (c. R consulem H g. V gn. F cñ L) seruilius HVRF, om. Pl || 13 letulus P¹, corr. P² || p. HVR .1. PF || quintilius P²HRF quinulius P¹ quintius V || 14 uarrus F || aelius PRF emilius HV || petus F papius P petulu H peculius V, om. R || uillius G iulius Rφ || tappulus G t-appilus P tabuleius H tapuleius V t. apuleius αβs trappius F appulus φ, om. γδ || hi HVβδF i P hii α ii γs || duo ex duo ca V || 15 creati] praeti P facti δ || praefectis P || 17 locum ex locorum s || 18 ti. P titus HayδF t. Vβs || philus β || flamem H || in] et in F || m.] marci δ, om. P || emilii HVαβsF egilii δ || reguli H

7 priore anno mortuus erat, creatus inauguratusque; in M. Pomponi Mathonis auguris et decemuiri locum creati decemuir M. Aurelius Cotta, augur Ti. Sempronius Gracchus admodum adulescens, quod
8 tum perrarum in mandandis sacerdotiis erat. quadrigae aureae eo anno in Capitolio positae ab aedilibus curulibus C. Liuius et M. Ser-
uilio Gemino, et ludi Romani biduum instaurati, item per biduum plebei ab aedilibus P. Aelio, P. Villio; et Iouis epulum fuit ludorum causa.

1 priore] *P*² priprior *P*¹ | mortuos *P* | fuerat *β* | in *PF* et in *αβγ*
et *δ*, *om.* *HV* | *m.* *PaβγδF* marci *s* titi *H* t. *V* | pomponii *VαβδF* pon-
ponii *γ* | 2 mathonis *om.* *V* | auguris] auguriis *δ*, *om.* *P* | et] *ex F* |
decem uiri *H* | locum] in locum *HV* | decemuiri *HVF* | 3 cocta *Vays* |
augur *om.* *HVayδs* | tib. *G* t. *PVβesq* titus *HayδF* | gracchus *P* graccus
HVays grachus *βδ* | ammodum *α* | adolescens *HVaβγδF* | 4 tunc *HVRF* |
perrarum] *L* pererratum *λ* | mandantis *F* | 5 c. *PR* consule *H* cn. *V*
gn. *F* | liuo *P* | 6 cremino *H* geminio *s* | romani biduum] *L* romanibus
duum *λ* | item *δ* idem *Pl* iterum *HVaβγsFL* | 7 pebeii *ayF* | ab] *at γ* |
p. uillio] *GL* p. iulio *ayδesq* p. uilli *λ*, *om.* *β* | aepulum *P* | recognobi
subscr. *P*²

titii liuii | aburbecondita | liber xxviii | explic. incipit | liber xxx *P*

T. LIVI

AB VRBE CONDITA

LIBER XXX

Cn. Seruilius et C. Seruilius consules — sextus decimus is 1
 annus belli Punici erat — cum de re publica belloque et pro-
 uinciis ad senatum rettulissent, censuerunt patres, ut consules inter 2
 se compararent sortirenturue, uter Bruttios aduersus Hannibalem,
 5 uter Etruriam ac Ligures prouinciam haberet; cui Bruttii eue- 3
 nissent, exercitum a P. Sempronio acciperet; P. Sempronius — ei
 quoque enim pro consule imperium in annum prorogabatur —
 P. Licinio succederet; is Romam reuenteretur, bello quoque bonus 4
 habitus ad cetera, quibus nemo ea tempestate instructor ciuis
 10 habebatur, congestis omnibus humanis ab natura fortunaque bonis.
 nobilis idem ac diues erat; forma uiribusque corporis excellebat; 5
 facundissimus habebatur seu causa oranda seu in senatu et apud
 populum suadendi ac dissuadendi locus esset; iuris pontificii peri-

1 cñ *P* consul *H* gn. *V* cornelius *ays* ornelius *δ* aius *β* gneus *F* ||
 seruilius] seruilius cepio *R* || et c. (cl. *H* g. *V* gn. *F* cn *L*) seruilius *HVFL*
 et c. seruilius geminus *R*, om. *Pλ* || xvi. *V* || is *PRFL*, om. *HVL* || 2 annus
 is *F* || ponici *P¹*, corr. *P²* || prouinciis] *P²* prouincis *P¹* || 3 retulissent
HVαβγδL retulissent *δ* retulisset *λ* || ut] et *γ* || 4 sortirenturque *HVR* ||
 uter] ut *H* || brutios *HVR* in brutios *F* || 5 uter] ut *H* || eturia *H* || ac
 ligures *PSVR* aligurei *H* in ligures *F* ac liguriam *ρ* || brutti *P* brutii
VRF || brucii euenisset *δ* brutie innuissent *H* || 6 p. *PF* proconsule *HVR* ||
 simpronio *H* scipione sempronio *δ* || p. *PF* proconsul *HVR* || 7 enim
 om. *V* || proconsule *H* procon[suli] *PeF* proconsulis *Vδ* proconsul *ay*, om. *β*
 || rogabatur *P¹* progabatur *P²* || 8 p. *PF* proconsuli *HVR* || romam] rom-
 dem *H* || quoque] quidem *β* || 9 habitus] abilis *F* || 10 congesti *H* || hu-
 mani *H* || ab *HVβ* ad *P* a *ayδδF* || 11 ac diues *PRF* abiles *H* adole-
 scens *V* || 12 seu causa] se causa *P* seu cum *γ* || orandi *F* || et apud *SHVR*
 ad *Pλ* et ad *FLρ* aut ad *coni*. *Weissenbornius* || 13 suadendi] *γ³* succe-
 dendi *γ¹* || ac dissuadendi *PFρ* aut dissuadendi *αβδδ* et aut dissuadendi *γ*,
 om. *SHV* || esset om. *β* || pontifici *F* peni fieri *H*

- 6 tissimus; super haec bellicae quoque laudis consulatus compotem
fecerat. quod in Brutiis prouincia, idem in Etruria ac Liguribus
7 decretum: M. Cornelius nouo consuli tradere exercitum iussus;
ipse prorogato imperio Galliam prouinciam obtineret cum legioni-
8 bus iis, quas L. Scribonius priore anno habuisset. sortiti deinde 5
prouincias: Caepioni Bruttii, Seruilio Gemino Etruria euenit. tum
9 praetorum prouinciae in sortem coniectae: iuris dictionem urbanam
Paetus Aelius, Sardiniam P. Lentulus, Siciliam P. Villius, Ariminum
cum duabus legionibus — sub Sp. Lucretio eae fuerant — Quincti-
10 lius Varus est sortitus. et Lucretio prorogatum imperium, ut Genuam 10
oppidum a Magone Poeno dirutum exaedificaret. P. Scipioni non
temporis sed rei gerendae fine, donec debellatum in Africa foret,
11 prorogatum imperium est, decretumque, ut supplicatio fieret, quod
is in Africam prouinciam traiecisset, ut ea res salutaris populo Ro-
mano ipsique duci atque exercitui esset. 15
- 2 In Siciliam tria milia militum sunt scripta, et quia, quod
roboris ea prouincia habuerat, in Africam transiectum fuerat, et
quia, ne qua classis ex Africa traiceret, quadraginta nauibus custo-

1 hec *ex* hec fieri *H* || quoque *om.* *H* || laudes *HVRF* || laudes quo-
que *δ* || consula*r* *H* || 2 fecerunt *Hyδ* fecerant *VaβeF* || quod *Poλ* cui
SHVRF || brutiis *H* brutiis *VRF* || idem *Poλ* eidem *SHVaβeFL* eidem
et *γ* eadem *δ* || ac] et *HR* et in *V* || 3 de]cretum *Poλ* decreta *SHVaβδeFL*
decerta *γ* || m.] miles *H* || 4 obtineret *SVRF* optineret *H* optinere *P*
obtineret *ϕλ* || 5 hiis *aeF* his *βδ* || qua *α* || 1. *Alschevskius* (praetor l. *ed.*
Mogunt.) p. *PF* proconsul *HVR* || habuisset *om.* *H* || 6 brutii *P* brutii
VaβγδeF brutie *H* bruciis *γ'* || seruilio *om.* *V* || gemino etruria] gemino
6 *litt. spatium uacuum* habuisset: etruria *H* || 7 praetorum *P* || iuris di-
tionem *γ* iurisdictionem *•* iurisdictionem *F* || 8 paetus aelius] petusdus *H*
petilius *V* p. elius *βe* || lentulus siciliam *HVRF*, *om.* *Pλ* || p. uillius *G*
uillius *Pλ* c. (c. *L* consul *H* gn. *VF*) liuius *HVFL* c. iulius *R* p. iulius *φ* ||
eriminum *H* || 9 cum *usque ad* sub *om.* *V* || duobus *γ* || spurio lucretio *G*
lucretio spurio *PFφ* lucretio sempronio *HR* sempronio *V* || eae] *λ* hee *α*
he *βe* hee *L* || fuerant] *ex* fuerunt *δ* fuerunt *H* || quintilius *P* quintilius
HVRF || 10 est sortitus *om.* *V* || ut *PRF* est ut *ϕ*, *om.* *SHV* || genuam]
ex geuiam *H* ienuam *β* ianuam *δ* || 11 oppidum] *P²* oppidumam *P¹* ||
poeno] pene *F* || p. *PF* proconsuli *HVR* || 12 rei] *om.* *sed* 2 *litt. spat.*
rel. *H* || finem *P* || bellatum *HVR* || 13 supplicio *H* suplicatio *γ* || 14 is]
si is *F* || populi romani *H* || 15 ipsique] *L* sique *P* sicque *λ* || atque] ac *β* ||
esset] foret *β* || 16 sicilia *HVRF* || tria milia *VRL* tria millia *PF* tria-
milia *H* triginta milia *λ* || militum] *L* et *ex* peditum militum *V* peditum *γ*,
om. *λ* || quod *usque ad* 17 fuerat] *ϕ*, *om.* *SHV* || quod] quam *δ* || 17 ea
prouincia] prouincia illa *δ* || et quia ne qua *Creuerius* etquiantequa *P¹*
etquiantequam *P²* et quia antequam *F* ne qua (*om.* et quia) *SHVR*

diri placuerat Siciliae maritumam oram. tredecim nouas naues 2
 Villius secum in Siciliam duxit; ceterae in Sicilia ueteres refectae.
 huic classi M. Pomponius, prioris anni praetor, prorogato imperio 3
 praepositus nouos milites ex Italia aduectos in naues imposuit.
 5 parem nauium numerum Cn. Octauio, praetori item prioris anni, 4
 cum pari iure imperi ad tuendam Sardiniae oram patres decre-
 uerunt; Lentulus praetor duo milia militum dare in naues iussus.
 et Italiae ora, quia incertum erat, quo missuri classem Cartha- 5
 ginienses forent — uidebantur autem, quidquid nudatum praesidiis
 10 esset, petitori — M. Marcio, praetori prioris anni, cum totidem
 nauibus tuenda data est. tria milia militum in eam classem ex 6
 decreto patrum consules scripserunt et duas legiones urbanas ad
 incerta belli. Hispaniae cum exercitibus imperioque ueteribus im- 7
 peratoribus, L. Lentulo et L. Manlio Acidino, decretae. uiginti
 15 omnino legionibus et centum sexaginta nauibus longis res Romana
 eo anno gesta.

Praetores in prouincias ire iussi. consulibus imperatum, ut, 8
 priusquam ab urbe proficiscerentur, ludos magnos facerent, quos
 T. Manlius Torquatus dictator in quintum annum uouisset, si eodem
 20 statu res publica staret. et nouas religiones excitabant in animis 9

1 placuit β || maritimam HVRF || tresdecim F XIII R || 2 uillius] G
 fullius α iulius $\beta\gamma\delta\varphi$ || sicilia F || cetera γ || in] et in F || refecere H ||
 3 classi m.] classi P¹ classi P⁴ classi miles H || pro'rogatio P¹, corr. P² ||
 4 propositus H || nouos ras. ex nouas γ || inposuit α || 5 parem] eum H ||
 cñ. PV consuli H c. $\alpha\beta\gamma\delta$ caio s gneo F || optauio β || praetori] *erra-*
uisse Lium perspexit I. Perizonius coll. 28, 38, 11 et 29, 36, 1 || 6 im-
 perii HVRF || sardiniae] P² sardiae P¹ sardiniam H δ || oram] om. sed 4
 litt. spat. rel. H || patres] P² patrem P¹V || 7 millia PF || 8 et om. δ ||
 erat] etiam V || 9 autem] aut H || quidquid P¹ quicquid P⁴H¹RF quic-
 quic V || nudatum] ras. ex nudatum γ datum praecedente 2 litt. spatio H ||
 presidii esset HF presidii foret V presidio esset β esset presidii γ || 10 m.]
 militi H || marcio s martio V mario PH $\alpha\beta\gamma$ F et ras. ex marcio δ || pre-
 tori P || prioris] pretoris V || cum om. δ || 11 tuenda] om. sed 5 litt. spat.
 rel. H || trimilia H tria millia F || eam P eadem HVF eandem R || classe
 VF || 12 scripserunt] G scribserunt P conscripserunt φ || 13 cum ras. ex
 eum P || imperio] quae P || 14 l. lentulo] lino lentulo $\alpha\gamma\delta$ lentulo praec-
 edente 4 litt. spatio H || l. manlio V β s et ex l. mansilio P lelio manlio
 Hay δ l. manilio F || ac idino ex ac c idino H accidino $\alpha\beta$ s accidono γ
 occidino δ || uiginti] decem HVR || 15 longis om. β || res romana libri
 respublica romana uel respublica Gronouius || 17 iussi ras. ex iussu P ||
 ut HVRF, om. P || 18 ludos] L ludo λ || 19 t. P β s titus Hay δ F m. V ||
 manlius ex mannilius s || anum α || uobiset P¹ uobisset P⁴ nouisset ras.
 ex nouisset α || eo]dem Pa $\beta\gamma$ sF eddem H in eodem V δ || 20 religiones
 om. γ || excitabat V || animis] omnis γ

- hominum prodigia ex pluribus locis nuntiata. aurum in Capitolio corui non lacerasse tantum rostris crediti sed etiam edisse; mures
- 10 Antii coronam auream adrosere; circa Capuam omnem agrum lucustarum uis ingens, ita ut, unde aduenissent, parum constaret, com-
- 11 pleuit; eculus Reate cum quinque pedibus natus; Anagniae sparsi 5
- 12 primum ignes in caelo, dein fax ingens arsit; Frusinone arcus solem tenui linea amplexus est, circulum deinde ipsum maior solis orbis extrinsecus inclusit; Arpini terra campestri agro in ingentem
- 13 sinum conседit; consulum alteri primam hostiam immolanti caput iocineris defuit. ea prodigia maioribus hostiis procurata; editi a 10 collegio pontificum dei, quibus sacrificaretur.
- 8 His transactis consules praetoresque in prouincias profecti. omnibus tamen, uelut eam sortitis, Africae cura erat, seu quia ibi summam rerum bellicae uerti cernebant seu ut Scipioni gratifica-
- 2 rentur, in quem tum omnis uersa ciuitas erat. itaque non ex Sar- 15 dinia tantum, sicut ante dictum est, sed ex Sicilia quoque et Hispania uestimenta frumentumque, et arma etiam ex Sicilia et omne
- 3 genus commeatus eo portabantur. nec Scipio ullo tempore hiemis belli opera remiserat, quae multa simul undique eum circumstabant:
- 4 Uticam obsidebat; castra in conspectu Hasdrubalis erant; Cartha- 20

1 prodigia] cura prodigia γ et prodigia F || locis] P^2 locislocis P^1 capitolium H campitolio α || 2 corui] P , sed ui a P^1 in extremo uersu postea additum || non ex nun P || odisse H || 3 antii PR autem HVF || adrosuerunt H arrosuerunt $GVay\delta\epsilon$ arrosuerant β arrosere $F\phi$ || agrum omnem R || locustarum $HVRF$ || 4 ita] compleuerat ita β || constarent H || compleuit $om.$ β || 5 eculus βF || reate $Pa\beta\delta\epsilon$ beati γ rome HV reates F || anagnie P ananie H anagnine β anagne δ || sparsi ex sparsus γ || 6 inges F || in] de V || deinde $V\beta\epsilon F$ || arsit ex exarsit H || frisinone P^2 frusione $Vay\delta$ fusione ϵ || 7 linea ras. ex lineam P || est $PF\phi$, $om.$ $SHVR$ || circulum V || 8 extrinsecus] P^2 ex]trisecus P^1 intrinsecus β || inclusi tarpini H inclusi trapini V || agro] S in agro $F\phi$ || ingente V || 9 ostiam β || imolanti $\beta\epsilon$ || caput iocineris $PF\lambda$ caputio cineri H caputio cineris L caput iocineri (iocinori $V\delta\epsilon$ iocineri β) VR || 10 ea usque ad procurata $om.$ δ || ea] et V hostiis] ex hostiis proconsules pretoresque in prouincias profecti H ostiis β || edicti $Va\beta\gamma^1\delta\epsilon F$ aditi γ^4 || 11 dii HVR || sacrificauerunt H || 12 hiis α iis $\gamma\delta$ || prouintiis V || prae]fecti P^1 , $corr.$ P^2 || 13 tamen] tum $ad\epsilon$ || uelud H || ea sortis β || seu quia] seuque α || 14 summa δ || berti α || gratificarent V || 15 ciuitas uersa $\beta\gamma$ || e H || 16 est] ϕ , $om.$ $SHad$ || 17 frumentumque usque ad sicilia $om.$ F || et arma] S armaque ϕ || etia] ex sicilia $PSHVay\delta\epsilon$, $om.$ $\beta\phi$ || 18 comeatus F || portabatur $HVa\beta\gamma\epsilon$ et ras. ex portabantur δ || nec] ne P || ullo VRF illo P eo H || 19 remiserat ex remiserant V || circumstabat γ instabant V || 20 uticam ex uti eam H utica δ || optidebat P^1 obsidebet P^2

ginienses deduxerant naues, classem paratam instructamque ad com-
meatus intercipiendos habebant. inter haec ne Syphacis quidem
reconciliandi curam ex animo miserat, si forte iam satias amoris
in uxore ex multa copia eum cepisset. ab Syphace magis pacis 5
cum Carthaginiensibus condiciones, ut Romani Africa, Poeni Italia
excederent, quam, si bellaretur, spes ulla desciturum adferebatur.
haec per nuntios acta magis equidem crediderim — et ita pars 6
maior auctores sunt — quam ipsum Syphacem, ut Antias Valerius
prodit, in castra Romana ad colloquium uenisse. primo eas con- 7
dicionem imperator Romanus uix auribus admisit; postea, ut causa
probabilis suis commeandi foret in castra hostium, mollius eadem
illa abnuere ac spem facere saepius ultro citroque agitantibus rem
conuenturam.

Hibernacula Carthaginiensium, congesta temere ex agris materia 8
15 exaedificata, lignea ferme tota erant. Numidae praecipue harundine 9
textis storeaque pars maxima tectis passim nullo ordine, quidam,
ut sine imperio occupatis locis, extra fossam etiam uallumque habi-
tabant. haec relata Scipioni spem fecerant castra hostium per oc- 10
casionem incendendi.

20 Cum legatis, quos mitteret ad Syphacem, calonum loco primos 4
ordines spectatae uirtutis atque prudentiae seruili habitu mittebat,

1 deduxerunt *H* || comeatus *ay* || 2 quidem *ex* quidam *V* || 3 curam
reconciliandi *HVR* || miserat *Pq* dimiserat *SHVRF* || satias *ed. Mogunt.*
satias libri || amoris in uxore] amore *V* amoris in uxorem *R* || 4 ex] et
HVF || cum cepisset *HF* eum excepisset *V* cepisset *Paβ* concepisset *γδs* ||
a ad sF || 5 condiciones] *ex* condicionem *δ* conditiones *γ* || 6 ex] cederen *P¹*,
corr. P⁴ || si *om. γ* || spes] spe *H* quam spes *ayδs* || desciturum] *S* descit-
urus *V* desiturum *q* || afferebatur *HVRF* || 7 per] pro *V* || nuntios] *P²*
nuntios *P¹* nuntios *a* || acta magis quidem *δ* magis equidem acta *F* ||
8 auctores] *P⁴* et *ex* auctores *H* auctores *P¹* auctores *δF* || antias ualerius] *S*
ualerius antias *q* || 9 prodit *ex* prodest prodit *H* || colloquium *HVRF* ||
eas *PF* has *HVR* || condiciones *γ* || 10 inperator *γ* || uix] *ex* uis *H*, *ex*
uix i *V* || admisit] non admisit *γ* || postea *PRqλ*, *om. SHVFL* || ut *HVRFL*
aut *P* haud *λ* || causta *H* || 11 probabilis *PHRλ* approbabilis *VFL* || suis
Rhenanus sui *Pλ* uisa *SVRFLq* uisu *H* || fore *δ* || molius *γ* || 12 annuere *β* ||
sepius *P* || cogitantibus *H* || 13 conuenturam] *q* conuenturum *S* || 14 car-
thaginiensium *PβFq* carthaginiensibus *SHVayδs* || 15 exaedificata *a* || erant
ferme tota *HVR* || praecipuae *P* || arundine *HVysF* || 16 testis *ayδ* al'
textis *suprascr. δ²* || storeaque pars maxima tectis *om. Vayδ* || storeaque]
iusto terraque *HL* store aque *λ* || maxime *F* || tectis *ex* textis *H* || passim
om. γ || quidem *H* || 17 etiam *om. R* || 18 scipioni *ras. ex* scipionis] *P* ||
facerent *F* || 19 incendi *P* || 20 micterent *H* || 21 ordine *HVF*, *om. β* ||
spectate *P¹* spectatae *P⁴* spectare *γ* || uirtutis *ex* salutis uirtutis *H*

2 qui, dum in conloquio legati essent, uagi per castra, alius alia
aditus exitusque omnes, situm formamque et uniuersorum castrorum
et partium, qua Poeni, qua Numidae haberent, quantum interualli
3 inter Hasdrubalis ac regia castra esset, specularentur moremque
simul noscerent stationum uigiliarumque, nocte an interdiu oppor- 5
tuniores insidiantibus essent; et inter crebra conloquia alii atque
4 alii de industria, quo pluribus omnia nota essent, mittebantur. cum
saepius agitata res certiore spem pacis in dies et Syphaci et Car-
thaginiensibus per eum faceret, legati Romani uetitos se reuerti ad
5 imperatorem aiunt, nisi certum responsum detur: proinde, seu ipsi 10
staret iam sententia, (eam promeret), seu consulendus Hasdrubal et
Carthaginienses essent, consuleret; tempus esse aut pacem componi
6 aut bellum nauiter geri. dum consulitur Hasdrubal ab Syphace,
ab Hasdrubale Carthaginienses, et speculatores omnia uisendi et
7 Scipio ad comparanda ea, quae in rem erant, tempus habuit. et 15
ex mentione ac spe pacis neglegentia, ut fit, apud Poenos Numi-
8 damque orta cauendi, ne quid hostile interim paterentur. tandem
relatum responsum quibusdam, quia nimis cupere Romanus pacem
uidebatur, iniquis per occasionem adiectis; quae peropportune cu-

1 qui dum] quidam *H* || colloquio *HVRF* || 2 editus *V* || situs *HVR* ||
3 qua poeni | qua *PHVF Gron. Ern.* quam peni quam *R* quas poeni quas *ε* ||
haberent *libri ε* tenderent *Gronouius* habitarent *Ernestius* || 4 ac] δ^2 et $\gamma\delta^1$ ||
essent *H* || moremque *usque ad* 5 uigiliarumque *om. F* || moreque *ae* ||
5 noctu *H* || oportuniores *HVaysFL* oportuno res λ || 6 insidiantibus *HVRFL*
insidiant *Pl* || colloquia *HVRF* || 7 de] dem *P^1*, in a *P^2 supra m scriptum*
rursus deletum || initiebantur *V* || 8 agitata res] *P^1* agitates *P^1H* || cer-
tior] *L* artior] λ || spem certior] *HR* spem certior] *V* || 9 uetitos]
ex ueritos γ ueritos δε || ad imperato] rem *Pq* ab imperatore *SHVRF* ||
10 aiunt] γ^3 aiant γ^1 || poinde *F* || ipsi *P* ipse *HVRL* ipsa *Fl* || 11 in-
staret β || eam promeret *add. Maduigius em. L. p. 424 sq., om. libri; hanc*
sermonem primus obseruauit Stoecker Arch. phil. II (1833) 71 sq., qui
pronuntiaret *suppl.* || consulendum *Vadε* consuleudus *F* || et] etenim *ut V* ||
12 essent *om. V* || consuleret] *ex* consulerent *Pe* consulerent *H* || tempus] *P^2*
tem] pus essent consuleret | tempus *P^1* tpe *V* || esse *om. V* || pace *R* ||
13 nauiter *HVλ et ras. ex in] nauiter P nouiter R gnauiter F ngauiter L* ||
hasdrubal ab (a *RF*) syphace ab *HVRF, om. P* || 14 hasdrubale] *P^1 has-*
druba] et *P^4* || carthaginienses *P* || uiscendi γ || 15 comparanda *ayδε* ||
ea *Pq, om. SHVRF* || erant *Pl* opus erant (*Sq*) *HRFL* erant opus *V* ||
16 ex *HVR, om. PF* || spe *ex spe (= specie) V* || neglegentia *P* negli-
gentia *HVRF* || numida] que *P* numidasque *HVRF* || 17 nequid *H* || 18 quia
nimis *PSVR* qui animis *H* quia animis *F* quod nimis ϵ || romano] *H* ||
pacem *om. δ* || 19 uidebantur *H* || peropportunae *P* peroportune *HF* oportu-
tune *V* per optime *R*

pienti tollere indutias Scipioni causam praebuere. ac nuntio regis, 9
cum relaturum se ad consilium dixisset, postero die respondit se
uno frustra tendente nulli alii pacem placuisse; renuntiaret igitur
nullam aliam spem pacis quam relictis Carthaginiensibus Syphaci
5 cum Romanis esse. ita tollit indutias, ut libera fide incepta exse- 10
queretur; deductisque nauibus — et iam ueris principium erat —
machinas tormentaue, uelut a mari adgressurus Vticam, imponit,
et duo milia militum ad capiendum quem antea tenuerat tumulum 11
super Vticam mittit, simul ut ab eo, quod parabat, in alterius rei
10 curam conuerteret hostium animos, simul ne qua, cum ipse ad 12
Syphacem Hasdrubalemque profectus esset, eruptio ex urbe et im-
petus in castra sua relictis cum leui praesidio fieret.

His praeparatis aduocatoque consilio et dicere exploratoribus 5
iussis, quae conperta adferrent, Masinissaeque, cui omnia hostium
15 nota erant, postremo ipse, quid pararet in proximam noctem, pro-
ponit; tribunus edicit, ut, ubi praetorio dimisso signa concinuissent, 2
extemplo educerent castris legiones. ita ut imperauerat signa sub 3
occasum solis efferri sunt coepta. ad primam ferme uigiliam agmen
explicauerunt; media nocte — septem enim milia itineris erant
20 — modico gradu ad castra hostium peruentum est. ibi Scipio 4
partem copiarum Laelio Masinissamque ac Numidas adtribuit et

1 indutias *H* || causam] *L* causa *λ* || nuntio *HVRF* nun|ti *P* nuntios *L*
nuntii *λ* || 2 relaturum *HVRF* relatum *Pλ* || consilium] *G* concilium *Vφ* ||
disisset *γ* || se *HVRF*, *om.* *Pλ* || 3 alii] *L* ali *P* aliam *λ* || pacem] *γ*³
placem *γ*¹ || 4 pacis quam *HVRF*, *om.* *Pλ* || siface *V* siphaci *L* si paci *λ* ||
5 esse *HVRF* essent *Pλ* || tolli *PH* || exequeretur *HVRF* || 6 deductis
(*om.* *que*) *s* || etiam *HF* || ueris] *γ*³ ueteris *γ*¹ || principium *P²VβγδsL* prin-
cipum *P¹Ha* principium *F* principibus *λ* || 7 aggressurus *VβδsF* et ex
cgressurus *H* aggressurus *γ* || 8 et *P*, *om.* *HVRF* || millia *βF* || capiendum
quem] capiendumque *γ*¹ capiendum que *γ*³ || tenuerant *Vδ* || cumulum *as* ||
9 mictet *H* || ut *HVRF*, *om.* *Pλ* || quod] quod' *V* || 10 conuerteret] *δ*²
uerteret *δ*¹ || animus *P¹*, *corr.* *P¹* || ne qua] ut ab eo nequa *H* || ipse *om.*
HVR || 11 essent *γ* || 12 in] *P²* incasin *P¹* || cum *ras. ex* eum *P* || 13 hiis *a*
iis *δ* ipais *γ* || consilio] *G* concilio *VRφ* || et] dicere *Pλ* edicere *HVRF* ||
14 iussis quae] iussisque *H* iussis qui *αβγs* || comperta *HVaβγsF* et ex
comparata *δ* || adferrent *HaβδsF* adferent *γ* essent *V* || masinissaeque *as*
masinissaeque *γδ*² masinisse *δ*¹ || 15 quid ipse *HVRF* || parare *HV* parat
et *ad* || proponi *P* || 16 edicit] *L* et edicit *λ* || pre'torio *P* pretori *F* || di-
missa *V* || concinuissent *δFL* continuisset *Pλ* continuissent *HV* occinu-
issent *as* cecinuissent *βγ* || 17 exem]plo *P* extimplo *V* || 18 effer]ri *P* ferri
HVRF || agmen] *P²* agnen *P¹* || 19 milia] *P²* milli *P¹* millia *βF* || 20 mo-
dicu *P* || est *PFφ* et *HVR*, *om.* *G* || 21 laelio] lenio *H* || masinissam-
que *γδ* || adtribuit *P* attribuit *HVRF* || et *P*, *om.* *HVRF*

5 castra Syphacis inuadere ignesque conicere iubet. singulos deinde
 separatim Laelium ac Masinissam seductos obtestatur, ut, quantum
 nox prouidentiae adimat, tantum diligentia expleant curaque; se
 6 Hasdrubalem Punicaque castra adgressurum; ceterum non ante
 7 coepturum, quam ignem in regis castris conspexisset. neque ea
 res morata diu est: nam ut proximis casis iniectus ignis haesit,
 extemplo proxima quaeque et deinceps continua amplexus totis se
 8 passim dissipauit castris. et trepidatio quidem, quantam necesse
 erat in nocturno effuso tam late incendio, orta est; ceterum for-
 tuitum, non hostilem ac bellicum ignem rati esse, sine armis ad
 9 restinguendum incendium effusi in armatos incidere hostis, maxime
 Numidas ab Masinissa notitia regionum castrorum ad exitus itinerum
 10 idoneis locis dispositos. multos in ipsis cubilibus semisomnos
 flamma hausit; multi in praecipiti fuga ruentes super alios alii in
 angustiis portarum obtriti sunt. 15

6 Relucentem flammam primo uigiles Carthaginiensium, deinde
 excitati alii nocturno tumultu cum conspexissent, ab eodem errore
 2 credere et ipsi sua sponte incendium ortum, et clamor inter cae-
 dem et uulnera sublatus an ex trepidatione nocturna esset con-

1 conicere *VRFL* coicere *H* collegere *P*¹ colligere *P*² 2 saepe ra-
 tim *P* || massinissam *Hγδ* || seductos *HVRF* deductos *P* || optestatur *P* ||
 3 nox] *γ*⁴ nos *γ*⁴ uox *H* || diligentia *PSHVF* diligenti *Rq* || expleteret *V* ||
 curaque *P* unaque *SHVF* cura et *Rq* || se *om.* *V* || 4 punicaque] ac punica *V* ||
 aggressurum *HVβδεF* agressurum *ay* || non] nū *P* || ante *ex* tante *H* ||
 5 ingnem *α* || regis castris *H* castris regis *V* || conspexissent *Py* || 6 ut] *L*
 et *FL* || proximis *libri* primis *Gronouius coll. Polyb. 14, 4, 6* || casis *P* castris
HVRF || ignis hae sit *PF* ignis hoste *H* est ignis *V* ignis est *R* || 7 ex-
 timplo *V* || et *P*, *om.* *HVRF* || contigua *F* || 8 quantam *Gronouius* quanta
libri || 9 in *om.* *βδ* || effusio *γ* || tamen *δ* || 10 ac] sed *H* || belli cum *H* ||
 rati] *P⁴L* rari *P¹* paci *λ* || armis] carnis *H* || 11 extingendum *β* restrin-
 guendum *γ* refringendum *δ* || armatos] *δ*² armato *δ*¹ || inciderunt *HVR* ||
 hostes *αδεF*, *om.* *β* || maxime numidas *om.* *V* || 12 ab *P* a *RF*, *om.* *HV* ||
 massinissa *γδ* || noctitia *H* || regionum] *λ* regionum *FL* || itinerum] in-
 numerum *γ* || 13 multos *VRFL* multis *H*, *om.* *P* || cubilibus] *S* cubiculis *ρ* ||
 semisomnos] somnos *praecedente 4 litt. spatio H* semisompnes *α* semi-
 somnes *βγδε* || 14 flamma (flama *Vβye*) hausit (ausit *ex* adausit *H* hauxit *δ*)
HVRF hausit] flamma *P* || in *libri*, *om.* *ε* *Alschefskius* || ruentes super]
 superruentes *R* || alios alii *ε* alii alios *libri* || 15 angustiis *VR* angustis
PHF || op]triti *P* || 16 relucentē *ras. ex* relugentē *P* || flamam *β* || primo]
 primo cum *HVR* || 17 cum *om.* *HVR* || ab *ex* ob *γ* || errore *HVRFL*
 terrore *Pλ* || 18 credere et *HVRFL* crederet *P* credere *λ* || sponta *γ* ||
 19 sublatus] illatus *V* || trepidatio *H* || esset *om.* *R* || confusus *PVαβδ.εF(S?ρ)*
 confusū *H* confusus *γ* confusus *coni. Rhenanus*

fusus sensum ueri adimebat. igitur pro se quisque inermes, ut 3
 quibus nihil hostile suspectum esset, omnibus portis, qua cuique
 proximum erat, ea modo, quae restinguendo igni forent, portantes,
 in agmen Romanum ruebant. quibus caesis omnibus praeterquam 4
 5 hostili odio, etiam ne quis nuntius refugeret, extemplo Scipio ne-
 glectas ut in tali tumultu portas inuadit; ignibusque in proxima 5
 tecta coniectis effusa flamma primo uelut sparsa pluribus locis re-
 luxit, dein per continua serpens uno repente omnia incendio hausit.
 ambusti homines iumentaue foeda primum fuga, dein strage ob- 6
 10 struebant itinera portarum; quos non oppresserat ignis, ferro ab-
 sumpti; binaque castra clade una deleta. duces tamen ambo et 7
 ex tot milibus armatorum duo milia peditum et quingenti equites
 semermes, magna pars saucii adflatique incendio effugerunt. caesa 8
 aut hausta flammis ad quadraginta milia hominum sunt, capta supra
 15 quinque milia, multi Carthaginensium nobiles, undecim senatores;
 signa militaria centum septuaginta quattuor, equi Numidici supra 9
 duo milia septingenti; elephanti sex capti, octo ferro flammaque
 absumpti. magna uis armorum capta; ea omnia imperator Vol-
 cano sacrata incendit.
 20 Hasdrubal ex fuga cum paucis Afrorum urbem proximam 7
 petierat, eoque omnes, qui supererant, uestigia ducis sequentes se

1 sensum] *L* isensum *H* sensus $\bar{m}$ λ || ut quibus] in quibus ut *V* ||
 2 nihil] *L*, om. *P* λ || esset] esset hostibus *H* || 3 restringendo γ restituendo *ad*
 .c. restinguendo *a* in *margin*. || 4 agmen] agrum *H* || 5 hodie *H* δ || nequis *Ha*
 e quis *V* || refugeret *HV* $\alpha\beta\gamma\epsilon$ efugeret *P* effugeret δF || neglectas *RFL*
 neelecta *P* λ nec lectas *ex* nec electas *H* nec letas *V* || 6 portas *HVRFL*
 postas *P*¹ potestas *P*² λ || 7 collectis *H* || flama $\beta\gamma$ || sparsa *HVRFL* sparso *P* λ
 sparso semine *Maduigius* em. *L.* p. 425 || reduxit *V* || 8 dein] *S* ϵ deinde *V* ϵ
 de in γ inde *F* || per] ϵ , om. *SHV* || serpens uno repente omnia] ϵ , om.
SHV || ausit *H* ϵ hauxit δ || 9 combusti ϵ || deinde ϵF || obstruebant *Mad-*
uigius em. *L.* p. 425 obruebant *P* ϵ obruerant *SHVRF* || 10 oppresserat γ ||
 absumpti sunt δ || 11 bina (om. que) β || castra] *P*² astra *P*¹ || clade *SHVRFL*
 de *P*¹ die *P*² $\epsilon\lambda$ || tamen] tum ϵ || et *HVF*, om. *PR* || 12 millibus *P* βF ||
 duo millia *S* xx millia *F* ϵ || & *P* . δ . *L*, om. λ || 13 semiermes *P*²*VF* se
 inermes $\alpha\gamma\delta\epsilon$ sed inermes β || sauci δ || afflatique *HV* $\alpha\gamma\delta\epsilon F$ afflictique β ||
 efugerunt ϵ || 14 exausta *H* usta *R* || flammis $\beta\gamma$ || ad *HVR*, om. *PF* || millia
PF || sunt] est *V*, om. ϵ || capta] *P*² apta *P*¹ || 15 millia *PF* || multi] capita
HV || undecim] xii $\alpha\beta\delta\epsilon$ xiii γ || 17 duo milia] xx. *L* xx millia *F* uiginti λ ||
 septingenti *H* βF dcc. *P* vii *V* septingentos $\alpha\gamma\delta\epsilon$ || capti *ras.* *ex* scapti *P* ||
 flammaq. *ex* flammamq. *P* flamaque $\beta\delta$ || 18 absumpti sunt *V* || magnaue *F* ||
 armatorum γ || uolcano *H* uulcano *PVRF* || 20 afrorum *Pa* $\beta\gamma\delta F$ *et ex*
 armorum ϵ equorum *SHV* || 21 patierat *P*¹, corr. *P*² || eoque] *e* $\bar{q}$ (= aequae) *V*
 || qui *ex* que γ || superfuerant β || uestigia usque ad 326, 1 contulerant om. *R*

contulerant; metu deinde, ne dederetur Scipioni, urbe excessit.
 2 mox eodem patentibus portis Romani accepti; nec quicquam hostile,
 quia uoluntate concesserant in dicionem, factum. duae subinde
 urbes captae direptaeque: ea praeda et quae castris incensis ex
 3 igne rapta erat militi concessa est. Syphax octo milium ferme 5
 inde spatio loco munito consedit; Hasdrubal Carthaginem contendit,
 4 ne quid per metum ex recenti clade mollius consuleretur. quo
 tantus primo terror est adlatus, ut ommissa Vtica Carthaginem cre-
 5 derent extemplo Scipionem obsessurum. senatum itaque sufetes,
 6 quod uelut consulare imperium apud eos erat, uocauerunt. ibi 10
 tribus ** una de pace legatos ad Scipionem decernebat, altera
 Hannibalem ad tuendam ab exitiabili bello patriam reuocabat, tertia
 7 Romanae in aduersis rebus constantiae erat: reparandum exercitum
 Syphacemque hortandum, ne bello absisteret, censebat. haec sen-
 tentia, quia Hasdrubal praesens Barcinaeque omnes factionis bellum 15
 8 malebant, uicit. inde dilectus in urbe agrisque haberi coeptus, et
 ad Syphacem legati missi, summa ope et ipsum reparantem bellum,
 cum uxor non iam ut ante blanditiis, satis potentibus ad animum

1 metu *ex* metu *n* γ || deinde ne *P²RF* dein| *P¹* ne *HV* || deretur *H* ||
 2 eodem patentibus portentis *H* eadem porta patenti *V* eodem patenti
 porta *R* || romanis acceptis *H* || 3 dicionem *Ha β γ* || factum *ex* factam *V* ||
 4 urbes *om.* γ || directaeque α diruteque β diruptaeque δ || excensis *P* || *ex*||
 et *VF* || 5 igni *HVay ϵ F* || erat *ras.* *ex* erant δ || est *om.* ϵ || mil'lium *P β* ||
 6 inde *om.* γ || munito *SHVRF* communito *P η* || consedit *PRF*, *qm.* *HV* ||
 7 nequid *H* || clade ex recenti per metum δ || consideretur *H* || 8 est *om.* *R* ||
 allatus *P²HVay δ ϵ F* attalus *P¹* illatus β || terror est adlatus| *L* terrore
 status λ || obmissa *ay* || 9 extemplo *V* || obsessurum *HVRL* opsessurū *P*
 oppressurum *F λ* || ita (*om.* que) γ || usu|fetes *P¹a β δ ϵ* usufetos γ ut suf-
 fectus *P² λ* usipatres *ex* usipatum *H* usipetes *VFL* || 10 consulare| *P²*
 con'sula *P¹* || uocarunt *HVa β γ ϵ* || 11 tribus libri tribus sententiis certatum
Maduigi *em.* *L.* p. 425 tribus dictis sententiis ϵ , quod si comprobas,
 uerba una ad 14 censebat cum *Creuerio* *parenthesi* includenda sunt || cer-
 nebant ϵ || altero *H* || 12 hannibalem *om.* *V* || exitiabili| *ex* exitiabile *H*, *ex*
 exitiali γ exitia|li *ras.* *ex* exitiabilem|li *P* || patria *H* || reuocabat *HVa β γ δ FL*
 reuocabant ϵ per|uocabat *P λ* || 13 aduersis *ex* aduersus γ || erat reparan-
 dum| exemplo ad recuperandum *V* erat ad reparandum ϵ || 14 hortandum|
 ortandum syphacē|que ortandum *P¹* ortandum *P²ay δ* orandum *F* || absi-
 steret| *P²* absistere *P¹* assisteret *Ha δ* || censebat *HVRFL* cen|sebat haec
 sensebat *P¹* censebant *P² λ* || haec| at *V* || 15 quia| qua *V* || barchinaeque
PHRF barchimieque *V* || omnes| *ex* omnis *H* omnis *Va δ ϵ* || factiones *P* ||
 16 alebant *HV* mallebant *a ϵ* || uicit *RF* uincit *P* uicti *HV* || deinde *VR* ||
 delectus *RF* || et *om.* *VRF* || 17 et| et| et *V* || reparen|tem *P* || 18 noniam *H*
 || ut ante| *L* ut tante *H* utante λ || blanditiis δ || ad| in *V*

amantis, sed precibus et misericordia ualuisset, plena lacrimarum
 obtestans, ne patrem suum patriamque proderet isdemque flammis 9
 Carthaginem, quibus castra conflagrassent, absumi sineret. spem 10
 quoque opportune oblatam adferebant legati: quattuor milia Celti-
 5 berorum circa urbem nomine Obbam, ab conquisitoribus suis con-
 ducta in Hispania, egregiae iuuentutis, sibi occurrisset, et Hasdru-
 balem prope diem adfore cum manu haudquaquam contemnenda.
 igitur non benigne modo legatis respondit, sed ostendit etiam 11
 multitudinem agrestium Numidarum, quibus per eosdem dies arma
 10 equosque dedisset, et omnem iuuentutem adfirmat ex regno ex-
 citurum; scire incendio, non proelio cladem acceptam; eum bello 12
 inferiorem esse, qui armis uincatur. haec legatis responsa; et post 13
 dies paucos rursus Hasdrubal et Syphax copias iunxerunt. is omnis
 exercitus fuit triginta ferme milium armatorum.

15 Scipionem uelut iam debellato, quod ad Syphacem Cartha- 8
 giniensesque attineret, Uticae oppugnandae intentum iamque machi-
 nas admoventem muris auertit fama redintegrati belli; modicisque 2
 praesidiis ad speciem modo obsidionis terra marique relictis ipse
 cum robore exercitus ire ad hostis pergit. primo in tumultu quat- 3
 20 tuor milia ferme distante ab castris regiis consedit; postero die
 cum equitatu in magnos — ita uocant — campos subiectos ei

1 praecibus *P* || et misericordia *V* || 2 obtestans *P* || ne] *P*⁴ de *P*¹ ||
 patrum *V* || perderet *H* || iisdemque *V*γδ*F* hisdemque αβ*ε* || flammis β ||
 3 conflagrassent *H* || absummi *H*γδ || sineret *H* || absummi sineret *ex*
 sineret absummi δ || 4 opportuna*e* *P* oportuna *H*αγδ*ε**F* opertus *V* || obla-
 tum *H* allatam *V* || adferebant *H*γ*ε**F* || legati] legati quod *V* legati que
 αδ*ε* legatique γ || mil]ia *P**F* || 5 nomine *libri*, *del. Duker* || oblam *V*γ*ε**F* ||
 a *H*ε*F* || suis *om. ε* || 6 ispaniam *V* || sibi *om. γ* || occurrisset *H* occur-
 rissent *V* occurrisset *ε* || 7 diem *ex* diem c *V* || adfore *H*γ*ε**F* || manu
ras. ex manum *P* || haudquaquam *V* || contemnenda *H*γ*F* || 8 etiam]
 eam *V*γ || 9 eosdem *P* eos *H*γ*ε**F* || arma equosque] *P*² arma equoque *P*¹
 arine quoque *H* || 10 dedissent *H* || affirmat *V*γ*F* affirmarent *H* || affirmat
 ex regno *ex* ex regno affirmat δ || exiturum *H* exerciturum α || 11 scire] *L*
 exire λ || prelia *H* || cladem] *P*, *sed* clad in *ras. litt.* non || 12 hoc legatis
 responso *V* || 13 rursus *H*γ*ε**F* usus *P*¹ reuersus *P*²*F* || copias] *P*² copiae *P*¹ ||
 iunxerunt] contraxerunt *H* || his *H*γδ || his α his *ε* || 14 ferme *ex* ferme γ ||
 milium *H*γαγδ*ε* millium *G*β*F* millia *P*φ || 15 iam debellato quod ad *P**F*φ
 debellato iam quod ad *G*γ*ε**F* debellato tamquam *P* || cartaginensesque *ex*
 cartaginensensemque *V* cartaginenses *F* || 17 auertit *H*γ*ε**F* aduertit *P* ||
 reintegrati *V* || modicis] quae *P* || 18 praesidiis] *P*² praesidis *P*¹ || opsidio-
 nis *P* || ipse *om. δ* || 19 hostes *H*γαβγ*ε**F* hostem δ || intumulo *H* || 20 millia
*P*β*F* || ferme millia *F* || distante] distinere *H* || a δ*ε**F* || 21 magios *V* || ab-
 iectos *H* || ei *om. H*

tumulo degressus succedendo ad stationes hostium lacescendoque
 4 leuibus proeliis diem absumpsit. et per insequens biduum tumultu-
 osus hinc atque illinc excursionibus in uicem nihil dictu satis
 dignum fecerunt; quarto die in aciem utrimque descensum est.
 5 Romanus principes post hastatorum prima signa, in subsidiis tria-
 rios constituit; equitatum Italicum ab dextro cornu, ab laeuo Nu-
 6 midas Masinissamque opposuit. Syphax Hasdrubalque Numidis ad-
 uersus Italicum equitatum, Carthaginiensibus contra Masinissam
 locatis Celtiberos in mediam aciem aduersus signa legionum ac-
 7 cepere. ita instructi concurrunt. primo impetu simul utraque 10
 cornua, et Numidae et Carthaginienses, pulsī; nam neque Numi-
 dae, maxima pars agrestes, Romanum equitatum neque Carthaginien-
 ses, et ipse nouus miles, Masinissam recenti super cetera uictoria
 8 terribilem sustinere. nudata utrimque cornibus Celtiberum acies
 stabat, quod nec in fuga salus ulla ostendebatur locis ignotis ne- 15
 que spes ueniae ab Scipione erat, quem bene meritum de se et
 gente sua mercennariis armis oppugnatum in Africam uenissent.
 9 igitur circumfusus undique hostibus alii super alios cadentes ob-

1 tumulo] *L* tumulos λ || degressu *P*¹, corr. *P*⁴ digressus $\alpha\delta\epsilon$ || sta-
 tionem] φ stationem *G* errore *typhothetae* || lacescendoque $\alpha\gamma$ lacescendo *V* ||
 2 leuibus] *P*²*L* leuius *P*¹ λ || proeliis] plus *H* || absumpsit *P* || biduum] habi-
 turum *H* || tumultuosus *F* || 3 uicem] *I*² uicem nihil dictu satis | dignum
 in uicem *P*¹ || inuicem *ex* uirtutem inuicem *H* || satius *V* || 4 dictū *P* ||
 dignum satis dictu δ || fecerunt *om.* *H* || in aciem utrimq. *P* φ utrimque
 (utrumque *H*) in aciem *GHVRF* || descensum] δ^2 discensum $\delta^1 F$ descensum γ
 || 5 romam *H* || principes post *Victorius*, *Sigonius* post principi pes *PHVa\beta\delta\epsilon F*
 post princeps γ || hastatorum *HVRFL* hastorum *P*¹ hastarum *P*² λ || 6 consti-
 tuit equitatum italicum] constante equitum militum *H* || a dextro ϵF ||
 a leuo ϵF || 7 massinissamque $\delta\epsilon$ massinissam *Hy* || opposuit γ || numidis
HVRFL numidicis *P* λ || aduersum *R* || 8 carthaginiensibus] *L* carthaginien-
 sium *P* λ || massinissam $\gamma\delta$ || 9 in *HVRF*, *om.* *P* || mediam] italicam *H* ||
 aduersus *Rupertius* in aduersa *PHVa\beta\gamma\delta F* inter aduersa ϵ || accipere] *L*
 accipere λ || 10 ita] *ex* ist ita *V* itaque *F* || primo *PHF* igitur primo *VR* ||
 utraque *P*¹*SHVRF* utroque *P*² φ || 11 cornua *SHVRFL* cornu *P* φ λ || et
 carth.] ad carth. *H* || nam neque] nam que *P* namque *H* || 12 agrestis
HVRFL || neque] atque *H* || carthaginienses] *L* carthaginiense *P* λ || 13 masi-
 nis]sa *P* massinissam $\gamma\delta$ || 14 sustinere α sustinere $\gamma\delta$ abstinere *H* || celti-
 berum] *P*² ueltiberum *P*¹ celtiberorum *RF* || 15 stabat quod] stabantque *H* ||
 suga *H* || ignotis] ignotis α , *om.* sed 7 litt. spat. rel. *H* || 16 uenie ras.
ex uenire *P* uenie *H* uenie *L* uenire λ || a $\delta\epsilon F$ || 17 gentem *V* genere γ ||
 mercenariis $\beta\gamma\epsilon$ || oppugnatum (oppugnaturum δ) in africanam *HVR* in a fri-
 cam oppugnatum *PF* || 18 alii] alii *P* || opstina]te *P* obstinati *GH* obstricti
Va\beta\delta\epsilon\varphi abstricti γ obstricti *F*

stinatē moriebantur; omnibusque in eos uersis aliquantum ad fugam temporis Syphax et Hasdrubal praeceperunt. fatigatos caede diutius quam pugna uictores nox oppressit.

Postero die Scipio Laelium Masinissamque cum omni Romano 9
5 et Numidico equitatu expeditisque militum ad persequendos Syphacem atque Hasdrubalem mittit; ipse cum robore exercitus urbes 2
circa, quae omnes Carthaginiensium ditionis erant, partim spe, partim metu, partim ui subigit. Carthagini erat quidem ingens 3
terror, et circumferentem arma Scipionem omnibus finitimis raptim
10 perdomitis ipsam Carthaginem repente adgressurum credebant. itaque et muri reficiebantur propugnaculisque armabantur, et pro 4
se quisque, quae diutinae obsidionis tolerandae sunt, ex agris conuehebat. rara mentio est pacis, frequentior legatorum ad Hanni- 5
balem arcessendum mittendorum; pars maxima classem, quae ad 6
15 commeatus excipiendos parata erat, mittere iubent ad opprimendam stationem nauium ad Uticam incaute agentem: forsitan etiam naualia castra, relicta cum leui praesidio, oppressuros. in hoc 7
consilium maxime inclinant; legatos tamen ad Hannibalem mitten-

1 moriebantur] moriebantur a proconsule scipione uicti hasdrubal H ||
2 syphax] et syphax H || perceperunt Vγδs || fatigato H || cede P || diutius] pocius γ || 3 pugna uictores] P²L pugna uictores P¹ pugna β pugnatores λ ||
4 die] L, om. λ || massinissamque γδ || romano ex romani H || 5 et numidico] ex et numidi H numidicoque δ numidico F || expeditisque PFq expeditissimisque GHVR || prosequendos αγ prosequendum δs || 7 circaq̄ (= circa quae) ex circaq̄. H || quae omnes] omnis que ae et ex omnis γ omnes que βδ || ditionis Haβγ || spe partim P speratim λ, om. HVRFL ||
8 subigit VaysF subicit PH subegit βδ || cartagini ex cartaginem γ cartagine δ || erat quidam H quidem erat F || 9 et ex de H || circumferente arma scipione HVR || scipione omnibus bis scr. V || finitimis] P²L finitionis ex finitionibus P¹ finitionibus λ || raptim PF his partim H partim VR ||
10 aggressurum HVaβδsF aggressurum γ || 11 et muri] interim ex itineri H || propugnaculisque ex propugnatisque H || pro] per δ || 12 sequisque in ras. uocis pugnaculis P || quae om. PV || obsidionis P obsidioni (Sq)HVRF ||
toleranda PF tolleranda HVay || sunt PSHF sumptis V necessaria sunt R sunt necessaria q̄ || ex agris PVR(Sq) indignis H ex agris necessaria F || conuehebat S conuehit PFq conuehebantur H conuehebantur V conuehebant R || 13 rara] om. sed 5 litt. spat. rel. H || mentio] mentio belli V ||
14 accersendum VβγδF accersendum α || pars] ut pars H || classem que P et ex classemq̄. H classemque γ || 15 commeatus αγ || erat ex erant s || mittere om. sed 10 litt. spat. rel. H || opprimendum P¹, corr. P² || 16 incautae P || ad uticam incaute agentem om. sed 15 litt. spat. rel. H || forsitan s || etiam] eadem H || 17 castra naualia H || prelio αγδs || 18 consilium γ || inclinavit δ

dos censent: quippe classi ut felicissime gerantur res, parte aliqua
 8 leuari Vticae obsidionem; Carthaginem ipsam qui tueatur, neque
 imperatorem alium quam Hannibalem neque exercitum alium quam
 9 Hannibalis superesse. deductae ergo postero die naues, simul et
 legati in Italiam profecti; raptimque omnia stimulante fortuna age-
 5 lantur; et in quo quisque cessasset, prodi ab se salutem omnium
 rebatur.

10 Scipio gravem iam spoliis multarum urbium exercitum trahens,
 captiuis aliaque praeda in uetera castra ad Vticam missis, iam in
 11 Carthaginem intentus occupat relictum fuga custodum Tyneta. abest 10
 ab Carthagine quindecim milia ferme passuum locus cum operibus
 12 tum suapte natura tutus et qui et ab Carthagine conspici et prae-
 bere ipse prospectum cum ad urbem tum ad circumfusum mare
 10 urbi possit. inde, cum maxime uallum Romani iacerent, conspecta
 2 classis hostium est Vticam ab Carthagine petens. igitur omissa 15
 opere pronuntiatum iter, signaque raptim ferri sunt coepta, ne
 naues in terram et obsidionem uersae ac minime nauali proelio
 3 aptae opprimerentur. qui enim restitissent agili et nautico in-

1 classe *VRF* classem *H* || ut] in *γ* || felicissime *ex* felicissime *γ* ||
 gerantur *PF* geratur *SHVR* || res parte *om.* *H* || aliqua leuari] aliqua
 leua]re *P* alique leuari 18 litt. *spat.* alique leuari *H* || 2 opsionē *P* ||
 qui tueatur *PβFλ* qui tueantur *SVayδeL*, *om.* sed 12 litt. *spat. rel.* *H* ||
 3 neque exercitum] aut exercitum *V* || alium *om.* *V* || 4 deductae] *L* du-
 ducto *praecedente* 2 litt. *spatio* *H* de duce *λ* || ergo] igitur *V*, *om.* *H* || et
om. *HVR* || 5 legatigue *H* || in *om.* *HRF* || stimulante] mediante *praeced.*
 2 litt. *spat.* *H* || 6 quisque] quis *VRF* || proddi *γ* || a *s* || salutem] se littere *H* ||
 7 rebatur *om.* sed 9 litt. *spat. rel.* *H* || 8 iam *om.* *γ* || exercitum] per exer-
 citum *H* exercituum *δ* || 9 aliaque] *I⁴L* alique *P¹* aliqua *λ* || prede *H* ||
 missis *ex* missus *γ* || tam *H* || 10 fineta *H* tunecta *V* finet *ad* finet *β*
 funec *γ* finet *s* || 11 ab *HVaβγF* a *Pδs* || quindecim *P¹*, *corr.* *P²* || quin-
 decim usque ad 12 carthagine *om.* *V* || millia *PF* || ferme] *q*, *om.* *β* et ut
uid. *S* || locus] *q* locum *SHR* || cū *PSHaβs* tum *γδFq* || opibus *β* || 12 tum
om. sed 8 litt. *spat. rel.* *H* || suapte] *L* sequente *H* sua apte *λ* || tutus] *q*
 tutum *SHR* || et qui] eo qui *H* || et *om.* *HRF* || a *HsF* || prestare *H* ||
 13 prospectum (conspectum *VβL*) cum (tum *VRF*) ad urbem tum ad circum-
 fusum *VRL* prospectum cum ad urbem mineque confusam *H* conspectum
 cumfusum *Pλ* || cum ad urbem] *G* tum ad urbem *φ* || mare] curam *H* ||
 14 urbi mare *γ* || posset *HVR* || romanum *H* || conspectu *γ* || 15 classis]
 clusium *ex* clusium *H* || ab *H* a *PVRFφ*, *om.* *G* || cartagine *ex* carta-
 ginem *γ* || obmisso *Hay* || 16 pronuntiatum iter *P* pronuntiatum iter *VRF*
 propinquitatem iter *H* pronuntiatum *L* pronuntiatum ter *λ* || ferri raptim
HVR || coepta ne] *L* coeptum *λ* || 17 in terram *om.* sed 7 litt. *spat. rel.* *H* ||
 et] *S* ad *q* || opsionem *P* || praelio *P* || 18 opprimerentur usque ad 331, 1
 aptae *om.* *H* || qui] que *βs* || restitissent *VRL* restituissent *Pλ*

strumento aptae et armatae classi naues tormenta machinasque
portantes et aut in onerariarum usum uersae aut ita adpulsae
muris, ut pro aggere ac pontibus praebere ascensus possent? itaque 4
Scipio, postquam eo uentum est, contra quam in nauali certamine
5 solet, rostratis, quae praesidio aliis esse poterant, in postremam aciem
receptis prope terram, onerariarum quadruplicem ordinem pro muro 5
aduersus hostem opposuit, easque ipsas, ne in tumultu pugnae tur-
bari ordines possent, malis antemnisque de naue in nauem traiectis
ac ualidis funibus uelut uno inter se uinculo inligatis comprehendit
10 tabulasque superinstrauit, ut peruium in totum nauium ordinem
esset, et sub ipsis pontibus interualla fecit, qua procurrere specu- 6
latoriae naues in hostem ac tuto recipi possent. his raptim pro 7
tempore instructis mille ferme delecti propugnatores onerariis im-
ponuntur, telorum maxime missilium, ut quamuis longo certamini
15 sufficerent, uis ingens congeritur. ita parati atque intenti hostium 8
aduentum opperiebantur. Carthaginienses, qui, si maturassent, om-
nia permixta turba trepidantium primo impetu oppressissent, per- 9

1 aptae] aperte γ || armatae] inter H || classis P classium H || 2 et
usque ad adpulsae om. sed 16 litt. spat. rel. H || aut] haud V || in usque
ad aut] ϵ , om. SHV || onerariarum ex onerariarum et in onerariarum ϵ ||
aut om. R || adpulsae S pul[s]ae ad PF apud se V appulse R appulsae
ad ϵ || 3 muris $PSVR$ mixtos H muros $F\epsilon$ || agere $V\gamma$ || prebere ex pre-
hibere γ || ascensus PHF ascensum $SVa\beta\delta$ assensus γ accessum $\epsilon\epsilon$ ||
4 postquam eo uentum est contra quam SHV postquam eo uentum est
ut $RFL\epsilon$ postquam ut λ postquā P || nauali] P^2 uali P^1 || 5 solent H ||
rostratis que $PVa\beta\delta\epsilon F$ rostratisque Hy || in presidio β || poterant libri non
poterant con. *Weissenbornius* potuerant con. *Maduigius* em. *L. p. 427* ||
in postremam] ipsoestremam P || 6 receptas H || prope terram om. sed 8
litt. spat. rel. H || quadruplicem $HVRF$ quadriplcem P || 7 ipsas ex
ipsasque H || 8 antennisque β || nauis $H\beta$ || nauim $H\beta$ naues γ || iniectionis H ||
9 finibus V || uno inter] imoniter H || inligatis VRF , om. sed 8 litt. spat.
rel. H || comprehendit ϵ cō]prehsit P comprehendit $Sa\beta\gamma\delta$ comprehendi HV
compressit $F\epsilon$ || 10 tabulisque R || superinstrauit] ϵ superstrauit SHV ||
peruium in totum nauium ordinem $SVa\beta\gamma\delta FL$ peruium in totum ordinem
nauium δ prouium in totum aut ultra ordinem H peruium ordinem Pl
peruium nauium ordinem ϵ || 11 esset SVF fecis]set P cepit H faceret
 $\alpha\gamma\delta\epsilon$ facerent β || procurrere] produci *insequ. 3 litt. spat.* H procun-
tere δ || 12 hiis αF iis γ || pro tempore] propere H || 13 dilecti P || impo-
nunt H || 14 celorum γ || maxime $HVRFL$, om. Pl || missilium γ || quam
uix α || longa H || certamini β *Maduigius* em. *L. p. 427* certamine $PHVa\gamma\delta\epsilon F$
|| 15 congeretur V cogeritur ϵ || intenti] S instructi $\beta\epsilon$ || 16 aduentam γ ||
operiebantur libri || cartaginensens V || si maturassent] L simili]taturaessent Pl
|| 17 permixta] S permista $\alpha\epsilon$ || turbata] L turbata Pl || primo] proximo H ||
inpetu γ || oppressissent $P^2\epsilon\lambda$ pressissent P^1 deprendissent $SV\beta\gamma\delta$ depre-

culsi terrestribus cladibus atque inde ne mari quidem, ubi ipsi plus poterant, satis fidentes, die segni nauigatione absumpto sub occasum solis in portum — Rusucmona Afri uocant — classem 10 adpulere; postero die sub ortum solis instruxere ab alto naues uelut ad iustum proelium nauale et tamquam exituris contra Ro- 5 11 manis. cum diu stetissent, postquam nihil moueri ab hostibus uide- 12 runt, tum demum onerarias adgrediuntur. erat res minime certamini nauali similis, proxime speciem muros oppugnantium nauium. 13 altitudine aliquantum onerariae superabant; ex rostratis Poeni uana pleraque, utpote supino iactu, tela in locum superiorem mittebant; 10 grauior ac pondere ipso librator superne ex onerariis ictus erat. 14 speculatoriae naues ac leuia alia nauigia, quae sub constratis pontium per interualla excurrerant, primo ipsae tantum impetu ac 15 magnitudine rostratarum obruebantur; deinde [et] propugnatoribus quoque incommoda erant, quod permixtae cum hostium nauibus 15 inhibere saepe tela cogebant metu, ne ambiguo ictu suis inciderent. 16 postremo asseres ferreo unco praefixi — harpagones uocant — 17 ex Punicis nauibus inici in Romanas coepti. quos cum neque ipsos neque catenas, quibus suspensi inciebantur, incidere possent, ut quaeque retro inhibita rostrata onerariam haerentem unco tra-

hendissent *HasFL* || 1 ne *Alschevski* in *PVFL* ne in *RL* || ne mari *om. sed 6 litt. spat. rel. H* || 2 die] dic *V* || segni] *L* signi *H* signa *λ* || absumto *δ* || 3 occasu *γ* || rusucmo]ua *Pay* rusuomona *H* ruismona *V* rusuchumona *β* rusuomona *δε* rusucinona *F* ruspina *uel* ruspina *Stiehl* *Philol. XI 187* || mo]naafriuocantclas *P* in *ras*. || classem *HVRF* classe *P* || 4 appulere *HRF* apulerunt *V* || 6 diu *om. γ* || stetissent] fecissent *V* || 7 aggrediuntur *HVαδsF* agrediuntur *γ* || res *HVRF*, *om. Pλ* || 8 nauali certamini *ε* || 9 aliquantulum *H* aliquam tum *V* || superabant *HVRF* superant *P*, *om. λ* || peni *ex* pene *H* || uana] arma *V* || 10 ut pote *HVRF* sicutpote *P* sicutpote *Pλ* || supino *αγδ* || iactu tela] *L* actu tela *P* iactu tella *α* iactu tello *γ* ictu tela *ε* ac tute la *λ* || mitebant *γ* || 11 grauiora *δ* || ex onerariis] *L* exoneratus *λ* || 12 speculatorie *HVRF* spectatoriae *P* spectarie *λ* || alia *HVFL* ipsa *Pλ*, *om. R* || uerba ac leuia alia nauigia *aut spuria aut corrupta esse suspicatur Weissenbornius, del. Maduigi* || constratis *H* constrictis *V* || 13 ipso *R* ipsa *F* || tantum *HVRF* tantum *P* || ac *HVRF* et *P* || 14 et *PHβλ* ex *VaydsFL, del. Maduigi em. L. p. 428* || 15 incommoda *Pβδλ* incommode *αγs* || erat *γ* || permiste *αγ* || 16 ictus *δ* || inciderent *HV* incenderent *F* || 17 asseres *V* || uncho *γ* || praefixi *α* praefissi *γ* || arpagones *HVR* || uocant *HVR* uocat *PF* || 18 ex *R* miles *Pλ* miles ex *HVFL* || inici] illici *P* unci *H* || romanos *δ* || cepit *HV* || 20 inhibita *Pλ* inhibitam *VRFL* inhibi tam *H* || rostrata *om. HV* || onerariam *H* || haerentem] *GL* haerentē *ex* habentē *P* haerente *φ* habentem *λ* || uno *δ* || trahere *γ*

heret, scindi uideres uincula, quibus aliis innexa erat, seriem etiam 18
 simul plurium nauium trahi. hoc maxime modo lacerati quidem 19
 omnes pontes, et uix transiliendi in secundum ordinem nauium
 spatium propugnatoribus datum est. sexaginta ferme onerariae 20
 5 puppibus abstractae Carthaginem sunt: maior quam pro re laetitia,
 sed eo gratior, quod inter adsiduas clades ac lacrimas unum quan-
 tumcumque ex insperato gaudium adfulserat cum eo, ut appareret 21
 haud procul exitio fuisse Romanam classem, ni cessatum a prae-
 fectis suarum nauium foret et Scipio in tempore subuenisset.
 10 Per eosdem forte dies cum Laelius et Masinissa quinto de- 11
 cumo ferme die in Numidiam peruenissent, Maesulii, regnum pater-
 num Masinissae, laeti ut ad regem diu desideratum concessere.
 Syphax pulsus inde praefectis praesidiisque suis uetere se continebat 2
 regno, neutiquam quieturus. stimulabat aegrum amore uxor so- 3
 15 cerque, et ita uiris equisque abundabat, ut subiectae oculis regni
 per multos florentis annos uires etiam minus barbaro atque in-
 potenti animo spiritus possent facere. igitur omnibus, qui bello 4
 apti erant, in unum coactis equos, arma, tela diuidit; equites

1 aliis GHVR alia aliis PF aliae aliis φ || innexa] G innixa V in-
 nexae φ || erat] G erant F φ || etiam Ussingius ap. Madu. em. L. p. 428
 aliam PR alium HF aliarum V || 2 plurimum H, om. V || quidem libri
 tandem coni. Maduigius em. L. p. 427 sq. || 3 omnes pontes et] omnes
 sponte se H omni ex ponte se V || ordine P || nauium ordinem V || 4 spa-
 tium om. s || sexaginta H XL VR ex P¹ sex P²F se x (= sedecim) coni.
 Alscheffskius || 5 pupibus Va β s || tracte HVR || karthaginem P || pro
 om. F || re om. HV || 6 sed] fuit, et coni. Maduigius em. L. p. 428 || gratior
 SHRF grauior Pl gratior uictoria V maior φ || adsiduas P⁴ adsidua P¹
 assiduas HVRF || unum] L non λ || 7 adfulserat H adfulserant P afful-
 serat Va β γ δ F affluxerat s || apparet HV || 8 fuisset H || ni cessatum] ex
 ni cessatis γ incessatum H || 9 suarum om. β || aduenisset V || 10 massi-
 nissa Hy δ || quinto] P² quito P¹ || decumo P¹, i a P² supra u scripta
 rursus deleta decimo Ha β γ eF || vx^o V xv^o δ || 11 ferme] P² per] me P¹ ||
 numidam H || maesulii Weissenbornius (massylii Sigonius) masae]suli Pa
 mesuli H mezuli V masessuli β e massessuli γ δ messuli F || 12 massi-
 nisse γ δ || ad om. F || diu] φ , om. SHV || concesserae P || 13 sypax P ||
 praefectis praesidiisque] δ^2 L prefectis presidiiis δ^1 prefectusque presidiiis λ ||
 uetere se] L ueteres λ || 14 neutiquam δ neutiquam P ne utiquam H ne
 utique V β ne uti quam α s netiquam γ ne uticam F || quieturu P || sti-
 mulabat P φ λ stimulabant SHVRFL || 15 uiris equisque F uiri se quis-
 que H || habundabat Ha β γ δ F || ut om. HV || oculis] celeris δ || 16 flo-
 rentis SHV β γ flores Pl florentes ad ϵ FL φ || etiam om. H || minus PH β F
 unius V nimis α γ δ s || barbaros HV barbato δ || impotenti V β γ δ eF || 17 spi-
 ritus] spem RF || posset δ || 18 apti] capti V ϵ || coacti P || tella γ || uidit H ||
 equitem β

in turmas, pedites in cohortis, sicut quondam ab Romanis centu-
 5 rionibus didicerat, distribuit. exercitu haud minore, quam quem
 prius habuerat, ceterum omni prope nouo atque incondito, ire ad
 6 hostis pergit. et castris in propinquo positis primo pauci equi-
 tes ex tuto speculantes ab stationibus progredi, dein iaculis sum-
 7 moti recurrere ad suos; inde excursionses in uicem fieri et, cum
 pulsos indignatio accenderet, plures subire, quod inritamentum cer-
 8 taminum equestrium est, cum aut uincens spes aut pulsus ira
 adgregat suos. ita tum a paucis proelio accenso omnem utrimque
 postremo equitatum certaminis studium effudit. ac dum sincerum
 10 equestre proelium erat, multitudo Masaesuliorum, ingentia agmina
 9 Syphace emittente, sustineri uix poterat; deinde, ut pedes Ro-
 manus repentino per turmas suas uiam dantis intercurso stabilem
 aciem fecit absterruitque effuse inuehementem sese hostem, primo
 10 barbari segnius permittere equos, dein stare ac pauere turbati nouo
 genere pugnae, postremo non pediti solum cedere, sed ne equitem
 11 quidem sustinere peditis praesidio audentem. iam signa quoque
 legionum adpropinquabant. tum uero Masaesulii non modo primum

1 in turmas] *L* interuias *P*1 || peditem *β* || in *HVRFL*, *om.* *P*1 || co-
 hortis *HVαβδεF* et *ex* cohortibus *γ* || sicut] distribuit sicut *F*, *om.* *R* ||
 condam *V* quod *β* || a *αδε* || 2 distribuit *om.* *F* || 3 omni] omi *δ* || 4 hostes
HVαβδεF || pergit] percit *P* pergit *ire* *H* || impropinquo *H* || 5 speculaculantes
*P*1, *corr.* *P*2 || a *αδεF* || dein *HVγ* de] *P* deinde *αβδε* inde *F* ||
 sumoti *V* || 6 ad suos recurrere *β* || 7 quod] quam *βδ* || irritamentum *HVRF*
 || 8 est *om.* *H* || haud *δ* || uincens *PRFελ* uigentibus *SL* ingentibus *H*
 ingentibus *V* || 9 aggregat *HVβδεF* aggregat *αγ* || ita tum] iactum *H* ||
 omnem *PRε* omnes *SHVF* || utrimque postremo] utrumque (*utrumque* *H*)
 postremo *SH* postremo utrimque *ε* || 10 equitatum *PFε* equitum *SHV*
 exercitum *R* || effudit (*Sε*) *HVRF* effundit *P* || sincerum *P* sincere etiam *F*,
om. *HVR* || 11 equestre *ex* equestrem *V* || masesulorum *Vα* masessulo-
 rum *βε* masessulorum *γδ* massesuliorum *F* || 12 enitente *H* || sustinere
HVγδεF substinere *αβ* || pedes] per dies *HV* || 13 suas *HVRF* suam *P*
 suis *ε* || dantes *F* dans *β* || intercurso] *δ*2 intercurrit *H* incursu *δ*1 || 14 facie-
 bat *V* || absterruitque *α* absternitque *ex* absterni atque *γ* absternitque *δ*
 consternitque *ε* || effusse *γ* || inuehementem *γ* || sese] esse *P* || 15 permictere
 segnius *ex* se spermictere segnius *H* || deinstare *H* dein instare *V* deinde
 stare *αβεF* || pauere turbati *coneci* propere turbati *PF* propere (*ex* pro-
 spere) turbat in *H* prope turbati *V* propere turbare *αδε* prope turbare *γ*
 prope turbati *β* prope turbati *ε* perturbati uel torpere turbati *coni.*
Weissenbornius ed. 2 *Weidm.* prope perturbati *coni.* *idem* ed. 3 trepidare
 turbati *Kochius* *em.* *L.* II 13 || 16 pugne genere *Hayδε* || solum *ex* solum
 non *γ* || credere *V* || 17 substinere *δ* || peditis *ex* pedites *V* || 18 appropin-
 quabant *HaβεF* apropinquabant *Vγδ* || masaesuli *PHVα* masessuli *β* mas-
 sessuli *γδ* massesuli *εF*

impetum sed ne conspectum quidem signorum atque armorum
tulerunt: tantum seu memoria priorum cladum seu praesens terror
ualuit. ibi Syphax, dum obequitat hostium turmis, si pudore, si 12
periculo suo fugam sistere posset, equo grauiter icto effusus op-
5 primitur capiturque et uiuus, laetum ante omnis Masinissae prac- 2
biturus spectaculum, ad Laelium pertrahitur. Circa caput regni 3
Syphacis erat, eoque se ingens uis hominum ex fuga contulerat.
caedes in eo proelio minor quam uictoria fuit, quia equestri tan- 4
tummodo proelio certatum fuerat. non plus quinque milia occisa, 5
10 minus dimidium eius hominum captum est impetu in castra facto,
quo perculsa rege amisso multitudo se contulerat.

Masinissa sibi quidem dicere nihil esse in praesentia pulchrius 6
quam uictorem recuperatum tanto post interuallo patrium inuisere
regnum; sed tam secundis quam aduersis rebus non dari spatium
15 ad cessandum. si se Laelius cum equitatu uinctoque Syphace 7
Cirtam praecedere sinat, trepida omnia metu se oppressurum; Lae-
lium cum peditibus subsequi modicis itineribus posse. adsentiente 8
Laelio praegressus Cirtam euocari ad conloquium principes Cir-
tensium iubet. sed apud ignaros regis casus nec, quae acta essent,
20 promendo nec minis nec suadendo ante ualuit, quam rex uinctus
in conspectum datus est. tum ad spectaculum tam foedum com- 9
ploratio orta, et partim pauore moenia sunt deserta, partim re-

2 tulere *HVR* || tantum seu memoria *om.* δ || seu] *L* eu *P* tunc λ ||
primarum *as* || cladium *P*¹, *corr.* *P*² || terror] *P*⁴ error *P*¹ || 3 obaequitat *P* ||
si periculo *om.* *V* || 4 ictu *H* || 5 et uiuus] *L* et uisus *P* uiuus γ ut uisus λ ,
om. sed 6 *litt. spat. rel.* *H* || omnes *RF* || massinisse δ || 6 per|trahitur *Pp*
adtrahitur *H* attrahitur *GRF* trahitur *V* || circa *Py* || 7 eoque] eo quod *H* ||
se *HVRFL*, *om.* *P* λ || uis hominum (hostium δ) ex fuga contulerat *GHVRF*
hominum | contulit uis *P* hominum uis ex fuga contulit *L* hominum uis ex
fuga contulerat φ hominum uis contulit λ || *Maduigius em. L. p. 428 sq.*
uerba 6 circa usque ad 7 hominum contulit uis ante 12 masinissa transponit,
sed cf. *Prolegomena* || 8 uictoria *ras. ex* uictoria *P* || 9 millia *PF* || 10 est *PF*
est et *HVR* || castra] δ ² castris δ ¹ || 11 ammisso *ad* || 12 massinissa $\gamma\delta$ ||
est impresentia *V* || pulchrius *Pe* pulcrius *HVa $\beta\gamma\delta F$* || 13 uictorem] uic-
torie *V* uictores *insequente* 2 *litt. spat.* *H* || recuperatum *om.* *HVRF* ||
patrium inuisere *Pp* inuisere receptum patrium *GHVRF* || 14 tam se|cundis
ex tamen|cundis *P* || rebus] *L*, *om.* λ || dari spacium *L* auspa|tium *P* auspi-
cium λ || 15 uinctoque *Gronovius* uictoquo *PRF* dictoque *H* ductoque *V* ||
16 motu *HVa $\gamma\delta s$* || 17 paeditibus *P* || subsequi] *L* sub λ || assentiente
HVRF || 18 progressus γ || euocari *P* || colloquium *HVRF* || pincipes *V* ||
19 ingnaros α || regi *P* || quae] quam *H* || 20 nec minis] γ ³ ne minis γ ¹ ||
ualuit] uallum *H* || res δ || 21 conspectu *V\delta* || est *GHVa $\beta\gamma s F$* esset *P\varphi*,
om. δ || tam foedum *om.* *HV* || ad tam fedum spectaculum *R*

penitino consensu gratiam apud uictorem quaerentium patefactae
10 portae. et Masinissa praesidio circa portas opportunaque moenium
dimisso. ne cui fugae pateret exitus. ad regiam occupandam citato
uadit equo.

- 11 Intranti uestibulum in ipso limine Sophoniba, uxor Syphacis, 5
filia Hasdrubalis Poeni. occurrit; et cum in medio agmine arma-
torum Masinissam insignem cum armis tum cetero habitu con-
spexisset. regem esse. id quod erat. rata. genibus aduoluta eius
12 'omnia quidem ut posses' inquit 'in nobis. di dederunt uirtusque
et felicitas tua: sed si captivae apud dominum uitae necisque suae 10
13 uocem supplicem mittere licet. si genua. si uicticem attingere dex-
teram. precor quaesoque per maiestatem regiam. in qua paulo ante
nos quoque fuimus. per gentis Numidarum nomen. quod tibi cum
Syphace commune fuit. per huiusce regiae deos. qui te melioribus
14 ominibus accipiant. quam Syphacem hinc miserunt. hanc ueniam 15
supplici des. ut ipse. quodcumque fert animus. de captiua tua
statuas neque me in cuiusquam Romani superbum et crudelem ar-
15 bitrium uenire sinas. si nihil aliud quam Syphacis uxor fuisssem.
tamen Numidae atque in eadem mecum Africa geniti quam alienige-
16 nae et externi fidem experiri mallet; quid Carthaginiensi ab Ro- 20
mano. quid filiae Hasdrubalis timendum sit. uides. si nulla re
alia potes. morte me ut iudices ab Romanorum arbitrio. oro ob-

1 uictores *H* 12 et *om.* *HVR* || massinissa δ || oportunaque *HVadeF* ||
moenium] *lelio HV* || 3 ne cui] *necui H* ne qui *coni. Wesenbergius Tid-*
skrift IX 288 || fuga *ras. ex* fugam δ || poteret *P¹*, *corr.* *P²* || citato] *L*
cito λ || 5 intrantibus *HV* || uestibulo *P¹* estibulum *H. om. L* || ipso *ex*
epso H || limine] *S* uestibuli limine ρ || sophoniba *P²* sophonibusa *P¹*
sophonis sua *H* sophonisba *VRF* || 6 filia] et filia β || 7 massinissam $\gamma\delta$
masinissam *F* || cum] tum *F* || tum] cum *V $\gamma\delta\epsilon$* || certo *P* || conspexisset γ ||
5 regem] et regem *PF* || rata *om. V γ* || 9 possis *HVR* || inquit *HVRFL*.
om. P¹ || in nobis *P¹* in nos *HVRFL* || inquit in nos *ex* in nos inquit δ ||
di dederunt *P²* di derunt *P¹* diuiderunt *H* dii dederunt *VRF* || 10 et
om. V || tua] etiam *V* || sed *om. V* || captivae] cap γ^1 capte γ^2 || 11 supli-
cem γ || licet *ex* iubet licet *H* || si uicticem *H* si uectricem *V* || dexteram
ex dextram *P* dextram *HVRF* || 12 praecor *P* || quexoque γ || queso precor-
que ϵ || 13 quoque *om. H* || perque *HVR* || 14 sypha'cem *P¹*, *corr.* *P²* ||
comune α || fuit *om. \beta* || per] et γ || 15 omi nibus *P²\alpha\beta\delta\epsilon* om[ni]bus *P¹V γ F*
hominibus *H* || hinc] huic] *HF* || misere *F* || 16 quodcumque *P* quicquid
HVRF || feret *H\alpha\beta\delta\epsilon F* ferret *V γ* || tua *HVRFL*, *om. P¹* || 17 ne que
me *P¹* neque *SF* ne *H* nec *R. om. V* || cuiusque γ || crudelem *H* || 20 et
om. VR || quid] sit *H* || carthaginiensis *H* || *a ad\epsilon F* || 21 uidebis *HV* || 22 alia
re *V\delta\epsilon* || morte me ut *PR* morte me *SG* mortem et *H* mortemet *V* me
morte ut *F\epsilon\phi* || iudices *V* || ab *HV\beta\gamma* et *ex* a *P* a *a\delta\epsilon F* || ordo *H* || op-

- testorque.⁷ forma erat insignis et florentissima aetas; itaque cum 17
modo <genua modo> dextram amplectens in id, ne cui Romano
traderetur, fidem exposceret, propiusque blanditias iam oratio esset
quam preces, non in misericordiam modo prolapsus est animus 18
5 uictoris, sed, ut est genus Numidarum in Venerem praeceps, amore
captivae uictor captus. data dextra in id, quod petebatur, obli-
gandae fidei in regiam concedit. institit deinde reputare secum 19
ipse, quem ad modum promissi fidem praestaret. quod cum ex-
pedire non posset, ab amore temerarium atque impudens mutuatur
10 consilium: nuptias in eum ipsum diem parari repente iubet, ne 20
quid relinqueret integri aut Laelio aut ipsi Scipioni consulendi
uelut in captivam, quae Masinissae iam nupta foret. factis nuptiis 21
superuenit Laelius, et adeo non dissimulavit improbare se factum,
ut primo etiam cum Syphace et ceteris captivis detractam eam
15 <lecto> geniali mittere ad Scipionem conatus sit. uictus deinde 22
precibus Masinissae orantis, ut arbitrium, utrius regum duorum
fortuna accessio Sophoniba esset, ad Scipionem reiceret, misso
Syphace et captivis ceteras urbes Numidiae, quae praesidiis regiis
tenebantur, adiuvante Masinissa recipit.
- 20 Syphacem in castra adduci cum esset nuntiatum, omnis uelut 18
ad spectaculum triumphi multitudo effusa est. praecedebat ipse 2

testorque *P* || 2 modo] *L* domo *P*1 || genua modo *add. Gronovius*, *om. libri* || necui *HV* || 3 exposceret *ex* exponeret *γ* || propiusque *V* || blanditias *F* || iam *HVR* et *F*, *om. P* || 4 praeces *P* || 5 ut] ui *H* || praecipis] *γ*³ preces *γ*¹ || 6 dextra *P²HeF* || et obligande *γ* || 7 concedit institit deinde reputare *HVRFL* concedit¹ re *P*¹ concumue^{re} *P*² concumbere *λ* || 8 quem] quoniam *γ* || promisit *HV* promisso *R* || cum] cum ipse *δ* || expediri *HVF* || 9 ab] *L* ob *λ* || impudens *α* || mutuatur *ex* uulnus mutuatur *H* mutuaturum *ad* imitatur *β* mutuarum *γ* || 10 nuptias *ex* nuptiarum *γ* || in eum] meum *H* || 11 relinqueret] *ρ* relinqueretur *S* || integri *PF_ρ* integrum *SHVR* || ipsi *om. HVRF* || consulendum *δ* || 12 massinisse *δ* || 13 lelium *H* || adeo non] ad eum *H* primo *V* || dissimulare *V* || improbare se *Gronovius* im|proearese *P*¹ improue (improbe *Fl*) a rege *P²Fl* improbare *HVRL* || 14 captis *δ* || eam] cā *V* || 15 lecto geniali *Maduigius* (geniali lecto *Otto*) geniali *PVaβysF* gemali *Hδ* toro geniali uel geniali toro *ε* || 16 praecib. *P* || massinisse *γδ* || ornatis *Vad_ε* ortantis *γ* || ut *PVR_{ρλ}* ad *SHFL* || utrius] *L* utrumvis *H*, *om. λ* || 17 fortunae] *L* fortuna *P_λ* || accessio *γ* || sophonisba esset *Vaβyδ* esset sofonisba *ex* sofonisba esset *ε* sophonisba iacet *H* esset sophonisbam *F* || reiceret] teneret *H* || 18 urbis *V* || numidiae quae] *L* numideque *H* mimidiæ que *λ* || regis] *P²* legis *P*¹ regis *HV* || 19 tenebantur regis *β* || massinissa *Hγδ* || recipit] *S* recepit *δF_ρ* || 20 in *ex* ad *γ* || in castra *om. δ* || abduci *α* || uelut *δ* || 21 effusa *γ* || praecedebat *om. V*

uinctus, sequebatur grex nobilium Numidarum. tum, quantum
 quisque plurimum poterat, magnitudini Syphacis famaeque gentis
 3 uictoriam suam augendo addebat: illum esse regem, cuius tantum
 maiestati duo potentissimi in terris tribuerint populi, Romanus
 4 Carthaginiensisque, ut Scipio imperator suus ad amicitiam eius
 petendam, relicta prouincia Hispania exercituque, duabus quin-
 5 queremibus in Africam nauigauerit, Hasdrubal Poenorum imperator
 non ipse modo ad eum in regnum uenerit, sed etiam filiam ei
 nuptum dederit. habuisse eum uno tempore in potestate duos
 6 imperatores, Poenum Romanumque. sicut ab dis immortalibus pars 10
 utraque hostiis mactandis pacem petisset, ita ab eo utrimque pariter
 7 amicitiam petitam. iam tantas habuisse opes, ut Masinissam regno
 pulsum eo redegerit, ut uita eius fama mortis et latebris, ferarum
 8 modo in siluis raptu uiuentis, tegeretur. his sermonibus circum-
 stantium celebratus rex in praetorium ad Scipionem est perductus. 15
 mouit et Scipionem cum fortuna pristina uiri praesenti fortunae
 conlata tum recordatio hospitii dextraeque datae et foederis pu-
 9 blice ac priuatim iuncti. eadem haec et Syphaci animum dederunt
 in adloquendo uictore. nam cum Scipio, quid sibi uoluisset, quae-
 reret, qui non societatem solum abnuisset Romanam, sed ultro 20
 10 bellum intulisset, tum ille peccasse quidem sese atque insanisse
 fatebatur, sed non tum demum, cum arma aduersus populum Ro-
 manum cepisset; exitum sui furoris eum fuisse, non principium;

1 grex] rex *HV* || nobilium *ex* nombilium *V* || 2 poterat *Pq* posset
SVRF posse *H* || magnitudine *P* magnitudinis *HVF* || famaeque *SHVR*
 famae *PFq* || 3 addebant *HVαβδε* || 4 maiestati] potestati *ε* || tribuerunt *V* ||
 populus *H* po. *V* || romanus] *L*, om. *λ* || 5 eius] *P²* eis *P¹* c' *V* || 7 nauig-
 arit *F* || 9 nuptam *Hδ* || habuisse cum *P* habens secum *H* habuisse enim *δ* ||
 uno tem pore *PFq* tempore uno *GHVαβγε* tempore *δ* || 10 a *ε* || diis *HVRF* ||
 11 ab eo utrumque *H* || 12 tanta *δ* || massinissam *γδ* || regno *ex* regno esse *H*
 || 13 eo] *L* fe *Pλ* || redigerit *γ* || et] et in *ε* || 14 in siluis om. *δ* || uiuens *V*
 iuuentutis *F* || regeretur *H* || hiis *αF* iis *γδ* || 15 celebratur *HV* || est per-
 ductus] *SG* perductus est *ε* est productus *qφ* || 16 cum *PGHαε* tum
VβγδFq || 17 collata *HVRF* || datae om. *H* || federe *δ* || 18 haec om. *HVR* ||
 et *P³VRF* est *P¹* est et *P²* ex *H* || siphaci *ex* siphacem *δ* || 19 alloquendo
HVRF || uictore *SHVαβγε* uictorem *PδFq* || 20 solum societatem *ε* || ab-
 nuisset] *δ²* habuisset *H* abnuissem *δ¹* || 21 peccasse] *ex* peccassæ *γ*, *ex*
 pecasse *ε* || quidem om. *δ* || se *Vαβδε*, om. *γ* || 22 uidebatur *V* || non *Pλ*,
 om. *HVRF* || tum *P²F* dum *P¹* tunc *HVR* || populum om. *F* || aduersus
 po. ro. arma *VR* aduersus populum romanus arma *H* || 23 cepisset] *S* re-
 cepisset *q* || sui om. *VR* || furoris *L* foris *λ*, om. *γ* || eum *HR* cum *V*,
 om. *PF* || eum exitum furoris (om. sui) *ε* || fuisse] extitisse *ε* || principum *P¹*
 i post u suprascr. *P¹* et magis perspicuam fecit *P²*

tum se insanisse, tum hospitia priuata et publica foedera omnia 11
ex animo eiecisse, cum Carthaginiensem matronam domum acce-
perit. illis nuptialibus facibus regiam conflagrasse suam, illam 12
furiam pestemque omnibus delinimentis animum suum auertisse
5 atque alienasse nec conquiesse, donec ipsa manibus suis nefaria
sibi arma aduersus hospitem atque amicum induerit. perditio tamen 13
atque afflictio sibi hoc in miseriis solaci esse, quod in omnium
hominum inimicissimi sibi domum ac penates eandem pestem ac
furiam transisse uideat. neque prudentiorem neque constantiorem 14
10 Masinissam quam Syphacem esse, etiam iuuenta incautiorem; certe
stultius illum atque intemperantius eam quam se duxisse.

Haec non hostili modo odio sed amoris etiam stimulis ama- 14
tam apud aemulum cernens cum dixisset, non mediocri cura Sci-
pionis animum pepulit. et fidem criminibus raptae prope inter 2
15 arma nuptiae neque consulto neque expectato Laelio faciebant tam-
que praeceps festinatio, ut, quo die captam hostem uidisset, eo-
dem matrimonio iunctam acciperet et ad penates hostis sui nuptiale
sacrum conficeret; et eo foediora haec uidebantur Scipioni, quod 3

1 tum *F* tunc *PHVR* || insanisse *HVRFL* inuasisse *Pl* || tum *Pl*
cum *HVRFL* || 2 animo *ex* animis *γ* || eiecisset *HVRFL* || machronam *H* ||
domo *F*, om. *HV* || 3 illis] uel *δ* || facibus] *ex* fascibus *s* fati *V*, om. *H* ||
conflagrassem *P¹*, corr. *P³* || illam *ex* ullam *P* || 4 furam *P¹*, corr. *P³* ||
delinimentis *δsF* || 5 alinas] *se P* || alienasse atque auertisse *V* || nec con-
quiesse *δ* nec conquiescere *PF* nec conquiesse *αβs* nec conquiesce *γ*,
om. *HV* || 6 induerit *VRF* induce] *ret P* induerit *H* || tamen] tum *s* || 7 ad-
que *P* || afflictio *P³* afflictos *P¹* afflictio *HVRFL* || sibi] *L* ibi *λ* || hoc] *q*,
om. *S* || solaci *S* solacii *PHRF* sollatii *V* solatii *q* || 8 inimicissimi] *L* inimi-
cissimis] *is Pl* || sibi] sunt *α* || donum *P¹*, corr. *P³* || 9 furiam ac pestem *V* ||
prudentio] *rem* neque *PFq*, om. *SHVR* || 10 massinissam *γδ* || syphacem] *P²*
siphacem *P¹* || esse] fore *V* || etiam] *PRFq* iam *SHV* || iuuenta *PF* ab (*a s*)
iuuenta *SVRq* ab inuenta *H* .c. ab inuenta *α* in marg. || certe usque ad 11
duxisse om. *β* || 11 illum atque intemperantius (intemperatius *q*) *PFq*,
om. *SHVR* || seduxisse *V* || 12 haec *PSRλ* hanc *HVFLq* || modo] odio *PFq*
odio modo *SHVR* || amoris *PRFq* a nouis *S* a nobis *H* a nobis *V* || ama-
tam] apud (apud *δ*) *PSαβδsF* amarit *H* amat amarit *V* armatam apud *γq* ||
13 cernens] *S* cernere se *q* || 14 perpulit *s* || fidem] *lisdem V* || raptae *Pl*
facere *H* facit *VRL* || prope] *L*, om. *λ* || inter arma *HVRFL* inter-
amna *P¹* integram nam *P²λ* || 15 neque ex consulto *s* || exceptato *P¹*,
corr. *P²* || faciebantur *P⁴* faciebat *V* || tamquam *γF* || 16 captam *HRFL*
captum *Pl* raptam *V* || hostem *Pl* reginam *HVRFL* || 17 matrimonio]
ex matromonio *γ* matrimoniam *V* || iunctam *Pl* coniunctam *HVRFL* ||
nuciale *γ* || 19 conficeret] *L* conficerent *λ* || et *SHVR* etiam *q*, om. *PF* ||
haec] ac *HV*

ipsum in Hispania iuuenem nullius forma pepulerat captivae. haec
 secum uolutanti Laelius ac Masinissa superuenerunt. quos cum
 pariter ambo et benigno uultu exceperat et egregiis laudibus fre-
 4 quenti praetorio celebrasset, abductum in secretum Masinissam sic
 adloquitur: 'aliqua te, Masinissa, existimo intuentem in me bona 5
 et principio in Hispania ad iungendam mecum amicitiam uenisse
 et postea in Africa te ipsum spesque omnis tuas in fidem meam
 5 commisisse. atqui nulla earum uirtus est, propter quas tibi ad-
 petendus uisus sim, qua ego aequae ac temperantiae et continentiae
 6 libidinum gloriatus fuerim. hanc te quoque ad ceteras tuas exi- 10
 mias uirtutes, Masinissa, adiecisse uelim. non est — mihi crede
 — tantum ab hostibus armatis aetati nostrae periculi, quantum ab
 7 circumfusiis undique uoluptatibus. qui eas temperantia sua frenauit
 ac domuit, multo maius decus maioremque uictoriam sibi peperit,
 8 quam nos Syphace uicto habemus. quae me absente strenue ac 15
 fortiter fecisti, libenter et commemorari et meminisse; cetera te ipsum
 tecum reputare quam me dicente erubescere malo. Syphax populi
 9 Romani auspiciis uictus captusque est. itaque ipse, coniunx, re-
 gnum, ager, oppida, homines qui incolunt, quicquid denique Sy-

1 ipsum in] in ipsum in *H* || hispaniam *P* || forma *om.* *HVR* || pepulerat
 forma *F* || captivae] captivae amor *V* || 2 uolutanti *SHaβy²δeF* uoluntati
P¹V uoluntanti *P²γ¹* uoluenti *q* || .1.aelius *P* || ac] et *F* || masinissa] *ex*
massinissa *s* massinissa *Hy* maxissa *ex* maxissā *V* || superuenerunt *P¹*,
corr. *P²* || 3 ambos *VβysF* || et] *SL*, *om.* *ql* || accepisset *R* || exceperat
 uultu *V* || egregiis] *P²* et *ex* egregiis *γ* egregis *P¹* || 4 adductum *β* || in-
 secretum *H* || massinissam *Hyδ* || 5 alloquitur *HVRF* || masinissa (*massi-*
nissa *δ*) existimo *HVR* existimo masinissa *PF* || 6 hispaniam *R* || 7 et
om. *HVRF* || affricam *s* || te] item *V*, *om.* *sed* 6 *litt. spat. rel.* *H* || spes
(om. que) *HVR* || omnes *αβδeF* || tuas *HVRF* tuastu *P¹* tuaste *P⁴* || 8 comi-
 sisse *H* || nulla] nullarum *δ* || eorum *γ* || quas] *S* quam sim *F* quam *q* ||
 sibi *P* || appetendus *HVRF* || 9 uisus *ex* sis uisus *H* || sim] in *PF* || qua] *S*
 quam *V* in qua *q* || ac *om.* *HVRF* || continentia et temperantia *β* || 10 tuas
om. *γ* || eximias tuas *β* || 11 massinissa *γδ* || non est *HVR* non est non *P*
 nam non est *F* || crede] credere *ex* cure credere *H* || 12 hostilibus armis *V* ||
 aetati] *P²* et *ras.* *ex* etate *γ* aetatis *P¹V* || nostra *P¹*, *corr.* *P⁴* || periculi
SHVR periculum *PFq* || a *HyF* || 13 circumfusiis *γ* || eas temperantia
 sua] etemperantia sua *S* ea temperantia sua *H* eas sua temperantia *q* ||
 14 multo *PFq* ut multo *SHVR* || peperit *PRFq* coeperit *S* ceperit *HV* ||
 15 habeamus *V* || apsepte *P* || 16 commemorari] *ras.* *ex* commemorariuit *γ*
 commemorari *H* commemorari uolui *V* || cetera te] *L* certe *λ* || 17 tecum
 reputare (repertare *V*) *HVR* reputare tecū *PF* || quam] quo *H* || malo
ex uolo *δ* || populum romanum *H* po. ro. *V* || 18 coniunx *PGRF* coniux
HVφ || 19 ager] *P²SL* agere *P¹* agri *q* aggere *λ* || colunt *s* || quicquid *HVRF*

phacis fuit praeda populi Romani est, et regem coniugemque eius, 10
etiamsi non ciuis Carthaginiensis esset, etiamsi non patrem eius
imperatorem hostium uideremus, Romam oporteret mitti, ac se-
natus populi que Romani de ea iudicium atque arbitrium esse, quae
5 regem socium nobis alienasse atque in arma egisse praecipitem di-
catur. uince animum; caue deformes multa bona uno uitio et tot 11
meritorum gratiam maiore culpa, quam causa culpa est, con-
rumpas.

Masinissae haec audienti non rubor solum suffusus, sed lacri- 15
mae etiam obortae; et cum se quidem in potestate futurum im-
peratoris dixisset orassetque eum, ut, quantum res sineret, fidei
suae temere obstrictae consularet — promississe enim sese in nullius 2
potestatem eam traditurum —, ex praetorio in tabernaculum suum
confusus concessit. ibi arbitris remotis cum crebro suspiritu et 3
15 gemitu, quod facile ab circumstantibus tabernaculum exaudiri pos-
set, aliquantum temporis consumpsisset, ingenti ad postremum edito 4
gemitu fidum e seruis uocat, sub cuius custodia regio more ad
incerta fortunae uenenum erat, et mixtum in poculo ferre ad So-
phonibam iubet ac simul nuntiare Masinissam libenter primam ei 5
20 fidem praestaturum fuisse, quam uir uxori debuerit; quoniam eius
arbitrium, qui possint, adimant, secundam fidem praestare, ne uiua
in potestatem Romanorum ueniat. memor patris imperatoris pa- 6

1 et om. HVR || coniugesque V et coniugem F || 3 oporteret γ
oportet δ || 4 populusque ras. ex populusque γ || 5 nobis socium F || 6 uin-
cere H || caue] G caue ne βφ || multa PVRλ multa H ne multa FL ||
7 meritorum ex meritorum causa H || gratiam αβγδL gratia PHVδFL ||
culpa] una culpa β || causa] ex gratia causa Vγ cause H || culpa est
P²HRF culpa est P¹ culpa est V || corrumpas HVRF || 9 massinisse δ
masinissa F || rubor] G rubor est φ || 10 obortae] γ³ et ex aborte V ab-
orte γ¹δ || quidem om. V || potestatem δ || futuram β || imperatoris futurum δ ||
11 dixisset] reginam dixisset β || 12 enim sese VF enim se Pβ sese enim H
eum sese αγδς || 13 eam] romani s || 14 crebro ex crebros P || suspiritu P¹
suspirio P⁴αβδς et ex suspicio γ spiritu H sinu V suspiro F || crebrosu
spiritu λ crebroso spiritu L || 15 quod] S quo Fφ || a HVRF || extudiri H ||
16 in genti V || edito om. H || 17 fidum PHVF fido R fidissimum coni.
Weissenbornius || e PR a HVF || uocat] uno accito αβδς et ex uno c
accito γ || custodia HVRF, om. Pλ || regio] L regio fide λ || ad] ab HV ||
18 fortuna V || et P ei HαβγδFL eum V, om. sλ || populo P¹H, corr. P² ||
sophonibam P¹, b del. et alteram b suprascr. P², sophonibam HVRF ||
19 nuntiarī Vγδς nuntiarī α || massinissam δ || ei primam V || 20 fidem
om. V || fuisse] esse β || quam uir] ex quamuis β quamuis Hyδς quam
uix Va || debuerit ex fuerit debuerit H || eius] ei H, om. F || 21 possunt β ||
secundum PVF || uiua] γ³ uel γ³ uina γ¹ || 22 potestatem] γ³ potestate γ¹

triaeque et duorum regum, quibus nupta fuisset, sibi ipsa con-
 suleret. hunc nuntium ac simul uenenum ferens minister cum ad
 7 Sophonibam uenisset, 'accipio' inquit 'nuptiale munus, nec ingra-
 tum, si nihil maius uir uxori praestare potuit. hoc tamen nuntia,
 melius me morituram fuisse, si non in funere meo nupsissem.' 5
 8 non locuta est ferocius quam acceptum poculum nullo trepidationis
 9 signo dato inpauide hausit. quod ubi nuntiatum est Scipioni, ne
 quid aeger animi ferox iuuenis grauius consularet, accitum eum ex-
 10 templo nunc solatur nunc, quod temeritatem temeritate alia luerit
 tristiolemque rem, quam necesse fuerit, fecerit, leniter castigat. 10
 11 postero die, ut a praesenti motu auerteret animum eius, in tribunal
 escendit et contionem aduocari iussit. ibi Masinissam, primum regem
 appellatum eximisque ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera,
 sella curuli et scipione eburneo, toga picta et palmata tunica donat.
 12 addit uerbis honorem: neque magnificentius quicquam triumpho 15
 apud Romanos neque triumphantibus ampliorem eo ornatum esse,
 quo unum omnium externorum dignum Masinissam populus Ro-
 13 manus ducat. Laelium deinde et ipsum conlaudatum aurea corona
 donat; et alii militares uiri, prout a quoque nauata opera erat,
 14 donati. his honoribus mollitus regis animus erectusque in spem 20
 propinquam sublato Syphace omnis Numidiae potiundae.
 16 Scipio C. Laelio cum Syphace aliisque captiuis Romam misso,

1 sibi] sub *I'* || 2 hunc] hoc *e in ras.* || 3 sophonibam *P¹*, b *del. et*
alteram b suprascr. P², sophonisbam *HVRF* || uenisset] uenisset sopho-
 nisba intrepida recepto ueneno mortua *H* || nuptiale] hoc nuptiale *β* || nec
SHVαβγδF neque *Pq* non *δ* || gratum *F* || 4 si] *L*, om. *λ* || hec *αβδ* ||
 nuntia] om. sed 5 *litt. spat. rel. H* renuncia *ε* || 5 morituram] *γ²* mori-
 tura *V* morturam *γ¹* || funerem eo *H* || 6 loquuta *α* || 7 inpauide *HVβγδεF* ||
 ausit *α* hauxit *δ* || nequid *H* || 8 eger *P* || animo *HVRF* || 9 nunc quod *PR*
 nunque *H* ne *V* quod nunc *F* || temeritate] *q*, om. *SHV* || aliam *V* ||
 lueret *H* || 10 fuerit] *S* fuit *q* || fecerit om. *ε* || 12 excendit *H* accendit *V*
 ascendit *RF* || cunctionem *γ* || masinissa *H* massinissam *δ* || 13 patera
 aurea *R* || 14 curuli] *S* curuli eburnea *q* || cepione *ε* || eburneo *P⁴HVαβδF*
 et ex oburneo *γ* eburno *P¹* eburnea *δ* || 16 triumphantibus *PFq* trium-
 phantis *SHVγ* triumphanti *αβδε* || ornatum *VRF* ornatu *PH* || 17 unum *β*
 uno *PVαγδεF*, om. *H* || extremorum *H* || masinissa *H* massinissam *δ* ||
 populo romano *HF* || 18 deinde et ipsum] et inde *H* || collaudatum *VRF* ||
 19 nauata] *γ²* nouata *αγ¹ε* || 20 donati] donati sunt *ε* || hiis *αF* iis *γ* || mollitus
HVRF mollitur *Pλ* || animum *H* || ereptusque *Pαγ* || 21 siphace *ex* siphace
 aliisque captiuis *H* || numide *H* || potiende *Hαγδ* || 22 c. *PFq*, om. *SHVR* ||
hic desinunt Rhenani de S adnotationes || aliisque *P⁴HV¹F* aliisque *P¹* et
 aliis *R*

cum quibus et Masinissae legati profecti sunt, ipse ad Tyneta rur-
sus castra refert et quae munimenta incohauerat permunit. Car- 2
thaginienses non breui solum sed prope uano gaudio ab satis pro-
spera in praesens oppugnatione classis perfusi, post famam capti
5 Syphacis, in quo plus prope quam in Hasdrubale atque exercitu
suo spei reposuerant, perculsi, iam nullo auctore belli ultra audito 3
oratores ad pacem petendam mittunt triginta seniorum principes;
id erat sanctius apud illos consilium maximaque ad ipsum sena-
tum regendum uis. qui ubi in castra Romana et in praetorium 4
10 peruenerunt, more adulantium — accepto, credo, ritu ex ea re-
gione, ex qua oriundi erant — procubuerunt. conueniens oratio 5
tam humili adulationi fuit, non culpam purgantium, sed transferen-
tium initium culpae in Hannibalem potentiaeque eius fautores. ue- 6
niam ciuitati petebant ciuium temeritate bis iam euersae, incolumi
15 futurae iterum hostium beneficio; imperium ex uictis hostibus po- 7
pulum Romanum, non perniciem petere; paratis oboedienter ser-
uire imperaret, quae uellet. Scipio et uenisse ea spe in Africam 8
se ait et spem suam prospero belli euentu auctam, uictoriam se,
non pacem domum reportaturum esse; tamen, cum uictoriam prope 9
20 in manibus habeat, pacem non abnuere, ut omnes gentes sciant
populum Romanum et suscipere iuste bella et finire. leges pacis 10
se has dicere: captiuos et perfugas et fugitiuos restituant; exer-
citus ex Italia et Gallia deducant; Hispania abstineant; insulis omni-

1 masinissae] *P⁴L* masinissa | *P¹Δ* massinisse δ || profecti] missi *H* ||
tinetem *H* tunetem *V* finectem *R* || 2 inchoauerat (*h ex o V*) *Vαβ* in-
coauerat δ || permunire *H* permuniit *Vβ* permuniuit *αγδς* || 3 ab satis *Py*
absati *H* ablati *V* a satis *αβδςF* || 4 in praesens *om. βς* || oppugnationes *P* ||
perfussi γ || post *ex* post factan *H* || 5 syphacis] sypacis *P* regis *V* || in
exercitu *HaβγF* || 6 suo spei *ex* spei suo *H* || reposuerant *HVRF* repo-
suerunt *P* || percussi *H* || nulli *H* || auctore δ || ultro δ || 7 mictunt *bis*
scr. H || seniorum] γ³ seniore γ¹ iuniorum *s* || 8 santius *V* sancius δ ||
illos] eos *Vβ* || concilium *VR* || ipsum *om. β* || 9 uis] *P¹γ³* missi *P²* uix γ¹ ||
ubi *om. δ* || praetoria *P¹*, *corr. P⁴* || 10 credito ritu *V* credo ritus γ ||
12 adulationi] *ex* adolationi *s* adulationis *P¹*, *s erasa et posterior i a P²*
inducta, supplicationi *V* || 13 petentiaeque *P¹* patentiaeque *P²* impatientie-
que *F* || eius *om. β* || fautores] *L* factores λ || 14 iam euerse *HVaβγδ* iam-
tenersae *P* iam ante uerse *ελ* iam ante euerse *FL* || incolumi] γ¹ incolum γ¹ ||
15 iterum] *P²* te]rum *P¹* || beneficio γ || populi *r. F* || 17 imperaret quae] γ³
imperaretque γ¹ imperatorumque α, al' ret *post a suprascr.* || que uellet
imperet *F* || ea *ex* se ea β || 18 euentum *P¹*, *corr. P⁴* || uictoriam] *L*
uicto λ || 19 domum *om. β* || cum] eam δ || 20 gentes *om. V* || 21 iusta *HV* ||
22 et fugitiuos] *P⁴* uel *P⁵G* et] fugitius *P¹* et] fugitibus *P²*, *om. φ* || 23 et
galia γ ac gallia *V* || apatineant *P*

- 11 bus, quae inter Italiam atque Africam sint, decedant; naues longas
 praeter uiginti omnis tradant, tritici quingenta, hordei trecenta milia
 12 modium. pecuniae summam quantam imperauerit, parum conuenit;
 alibi quinque milia talentum, alibi quinque milia pondo argenti, alibi
 13 duplex stipendium militibus imperatum inuenio. 'his condicionibus' 5
 inquit 'placeatne pax, triduum ad consultandum dabitur. si placuerit,
 14 mecum indutias facite, Romam ad senatum mittite legatos.' ita dimissi
 Carthaginienses nullas recusandas condiciones pacis cum consuisent,
 quippe qui moram temporis quaererent, dum Hannibal in Africam
 15 traiceret, legatos alios ad Scipionem, ut indutias facerent, alios Ro- 10
 mam ad pacem petendam mittunt, ducentis paucos in speciem capti-
 uos perfugasque et fugitiuos, quo impetrabilior pax esset.
- 17 Multis ante diebus Laelius cum Syphace primoribusque Numi-
 darum captiuus Romam uenit quaeque in Africa gesta essent omnia
 ordine exposuit patribus, ingenti hominum et in praesens laetitia 15
 2 et in futurum spe. consulti inde patres regem in custodiam Albam
 mittendum censuerunt, Laelium retinendum, donec legati Cartha-
 3 ginienses uenirent. supplicatio in quadriduum decreta est. P. Aelius
 praetor senatu misso et contione inde aduocata cum C. Laelio in
 4 rostra ascendit. ibi uero audientes fusos Carthaginiensium exercitus, 20
 deuictum et captum ingentis nominis regem, Numidiam omnem

1 atque] et βF || essent V sunt F || decedant ex decedent δ || 2 xxx
 coni. Sigonius coll. Appian. Lib. 32 et Eutrop. III 21 || omnis H om[n]es
 PVR, om. F || tritici P || quinquaginta R || ordeï $HV\beta\gamma\delta\epsilon F$ || millia PF ||
 3 modia H modiorum ϵ , om. V || sumam H || summam pecuniae VR ||
 quantum $\alpha\gamma\delta\epsilon$ modo quantum V || 4 alibi] alii $\alpha\epsilon$, om. γ || quinque milia
 (millia PF) talentum alibi $P\gamma\delta\epsilon F$ et in marg. α , om. $HV\beta$ || quinque]
 11 V duo R || milia PF || pondo] primo $H\alpha\delta$ .c. pondo α in marg. ||
 5 duplex] L duplex λ || imperatum om. ϵ || inuenio] γ^3 uenio γ^1 || hiis α
 iis $\gamma\delta$ || conditionibus γ || 6 placeat ne H si placet F si placet L si pla-
 ceant λ || ad] a P^1 at P^2 || 7 indutis facile P || ita] ita ut H || 8 cathagi-
 nenses H || nullas recusandas] nulla (nullas V) secundas HV || condi-
 tionis P condiciones γ || 9 quaererent] γ^3 querentur γ^1 || hannibali H ||
 10 legato δ || faceret V || 11 ad romam pacem H || ducentis P^1 ducentes
 $P^4H\alpha\beta\gamma^4\delta F$ ducentos $V\gamma^1\epsilon$ || 12 quo] L , om. λ || 14 omnia om. HVR ||
 15 hominum] omnium β || impresens V || letitiam H || 16 spem H || custo-
 diendam λ , corr. λ uel L || 17 mittendum] ex mittendam δ mictendum $H\gamma$ ||
 censuerunt laelium retinendum om. R || retinendum] P^2 retin'dum P^1 ||
 18 supplicatio V || quadriduum RF || decerta γ || p.] p. et 2 litt. spat. H
 publius α || aelius] lelius V || 19 praetor] p. r. H pretor romanus R || et]
 in F || cunctione γ || c. lelio HRF cn. lelio V .l. caelio P || 20 rostra] L
 rostræ λ || ascendit $PH\lambda$ conscendit V ascendit $\beta\gamma\delta\epsilon FL$ abscondit α || audien-
 tes ex audientes H || carthaginiensium ex carthaginensesium H || 21 in-

egregia uictoria peragratam, tacitum continere gaudium non pot-
 erant, quin clamoribus quibusque aliis multitudo solet laetitiam in-
 modicam significarent. itaque praetor extemplo edixit, uti aeditui 6
 aedes sacras omnes tota urbe aperirent, circumeundi salutandique
 5 deos agendique grates per totum diem populo potestas fieret. po-
 stero die legatos Masinissae in senatum introduxit. gratulati primum
 senatui sunt, quod P. Scipio prospere res in Africa gessisset; deinde 8
 gratias egerunt, quod Masinissam non appellasset modo regem sed
 fecisset restituendo in paternum regnum, in quo post Syphacem
 10 sublatum, si ita patribus uisum esset, sine metu et certamine esset
 regnaturus, dein conlaudatum pro contione amplissimis decorasset 9
 donis, quibus ne indignus esset et dedisse operam Masinissam et
 porro daturum esse. petere, ut regium nomen ceteraque Scipionis 10
 beneficia et munera senatus decreto confirmaret; et, nisi molestum 11
 15 esset, illud quoque petere Masinissam, ut Numidas captiuos, qui
 Romae in custodia essent, remitterent: id sibi amplum apud popu-
 lares futurum esse. ad ea responsum legatis: rerum gestarum 12
 prospere in Africa communem sibi cum rege gratulationem esse;
 Scipionem recte atque ordine uideri fecisse, quod eum regem appel-
 20 lauerit, et quidquid aliud fecerit, quod cordi foret Masinissae, ea
 patres comprobare ac laudare. munera, quae legati ferrent regi, 13

gentis] magni H || 1 egregiam γ || 2 clamo|ribus ex clamo|ribus P || aliis] alijis P alia αγδs ut β || immodicam HVαβγδF || 3 praetor] populus roma-
 nus H po. ro. V pretor romanus R || extemplo V || ut HVR || editui PRF
 editus H aditus V || 4 ede sacra HV || omnes HVR, om. PF || totas H || cir-
 cueundi V || saltandique H saltandi V salutantique s || 5 totam H || 6 massi-
 nisse δ || senatu HVαγδs || produxit HVαγδs perduxit β || 7 p. PF pro-
 consul HVR || res prospere HVRF || africanam δ || gessisset] ex gessissent s
 gessisset αγ || 8 massinissam δ || 9 in paternum] G paternum φ || sypacem P ||
 10 metu] γ⁴ meta γ¹ || esset om. F || 11 deinde HVRF || conlauda'tum P
 collaudatum H post ras. quod laudatum VR et ante ras. H cum lauda-
 tum F || conditione H cunctione γ || decorauit H || 12 donis quibus ne in-
 dignus esset et dedisse HVRF, om. Pl || operam] L operibus λ || massi-
 nissam δ || 13 porro daturum] L porto daturum δ proredituro λ || esse PRλ
 et HVF esse et L || ut] et V, om. F || ceteraque P et cetera HVRF ||
 14 senatos P¹, corr. P⁴ || confirmarent R || et HVRF et ad P || 15 quo-
 que] quo H quod Vδ || peteret HV || maxissa V massinissam δ || numidas
 ex numidam δ || 16 mitterent δ || apud PF ad HVR || 17 esse om. s || ea]
 hec Vβs hec legata αγδ || legatis responsum s || 18 africanam Hγ || comu-
 nem Hδ || 19 adq. P ac δ || ap|pellauerit Pφ appellasset GHVRF || 20 quic-
 quid HVαβδsF || alii] P || fecerit Pφ fecisset GHVRF || cor|di P honori
 HVRF || foret] fore γ fuisset F || massinisse γδ || maxisse foret V || ea H
 eis P et V eaque R ei F id s Alschevskius || 21 patres] que ad res H et
 ex_que res res V || comprobare] confirmare δ || ac] atque β et γ || mu-

decreuerunt sagula purpurea duo cum fibulis aureis singulis et lato clauo tunicis, equos duo phaleratos, bina equestria arma cum loriceis, et tabernacula militaremque suppellectilem, qualem praebere
 14 consuli mos esset. haec regi praetor mittere iussus. legatis in singulos dona ne minus quinum milium, comitibus eorum milium 5 aeris, et uestimenta bina legatis, singula comitibus Numidisque, qui ex custodia emissi redderentur regi; ad hoc aedes liberae, loca, lautia legatis decreta.

18 Eadem aestate, qua haec decreta Romae et in Africa gesta sunt, P. Quinctilius Varus praetor et M. Cornelius proconsul in agro Insubrum Gallorum cum Magone Poeno signis conlatis pugna-
 2 runt. praetoris legiones in prima acie fuerunt; Cornelius suas in subsidiis tenuit, ipse ad prima signa equo aduectus; proque duobus cornibus praetor ac proconsul milites ad inferenda in hostis signa
 3 summa ui hortabantur. postquam nihil commouebant, tum Quinc- 15 tilius Cornelio: 'lentior, ut uides, fit pugna, et induratus praeter spem resistendo hostium timor [ac] ne uertat in audaciam periculum est. equestrem procellam excitemus oportet, si turbare ac statu mouere uolumus. itaque uel tu ad prima signa proelium sustine, ego inducam in pugnam equites; uel ego hic in prima 20

ne,ra P munera quoque HVRF || 1 fibulis] ras. ex fabulis γ figulis H aureis HVRF, om. Pl || 2 clauo γ || duos HVRF || 3 suppellectilem V superlectilem ad suppeletilem γ || prebere HVR || 4 est HVF || regi praetor mittere P mittere pretor regi (regis s) HVR mittere regi pretor F || iussit s || 5 quinum] numū V || milium (post quinum) L et ex militum s millium FβFL milium militibus γs || milium (post eorum) P millibus Gβ milibus HVayδsL mille Fφ milli λ || 6 et om. β || 7 custodia emissi] L custodiae missi λ || redderent F || regi] regias F || hec Vβδ, om. H || li beras PF || loca lautia] loca lautie H locata V loca laucitiae α loca lauticie βγδs || 9 et] etiam γ || in om. δ || 10 quinctilius libri || uarus om. HV || praetor] publice rei H || m.] marcus Hay || proconsules H || 11 agro ex agrum H || insubrium sF || gallorum om. H || conlatis P⁴ conlatis P¹ collatis HVRF || pugnaverunt γ || 12 pretorio γ || fuerunt] uerunt ex puerunt H || suas in] λ suas im in L || 13 equo] L et ras. ex etquot P et quod λ || pro qua H || 14 cornubus H || praetor] populi romani H po. ro. V || ac] ad ayδs, om. β || proconsules H proconsulis VR || inferenda ex inferendas H || hostes HVRF || 15 hortabatur Vαβe ortabatur γ ortabantur δ || commouebat V quintilius HRF quintillus P quintius V || 16 uides] uide' (= uidemus) V || fit] sit V || 17 timor (minor H) hostium HVRF || ac PHRF at V, del. Gronouius || uertat] G uertatur Fφ || audatia V || 18 oportet] ex oportet P oportet γ || si uolumus turbare ac statu moueri itaque F || 19 mouere] P⁴ moueri P¹F || uel tu] uultu Vs || 20 sustine βδ || equites] P² e'quites uel ego hic inducam in pugnam equites P¹ || hinc H || in om. HV || primam F

acie rem geram, tu quattuor legionum equites in hostem emitte.²
 utram uellet praetor muneris partem proconsule accipiente, Quinc- 5
 tilius praetor cum filio, cui Marco praenomen erat, inpigro iuvene
 ad equites pergit iussosque escendere in equos repente in hostem
 5 emittit. tumultum equestrem auxit clamor ab legionibus additus. 6
 nec stetit hostium acies, ni Mago ad primum equitum motum
 paratos elephantos extemplo in proelium induxisset. ad quorum 7
 stridorem odoremque et aspectum territi equi uanum equestre auxi-
 lium fecerunt. et ut permixtus, ubi cuspede uti et comminus gladio
 10 posset, roboris maioris Romanus eques erat, ita in ablatum pauen-
 tibus procul equis melius ex interuallo Numidae iaculabantur. simul 8
 et peditum legio duodecima, magna ex parte caesa, pudore magis
 quam uiribus tenebat locum; nec diutius tenuisset, ni ex subsidiis 9
 tertia decuma legio in primam aciem inducta proelium dubium ex-
 15 cepisset. Mago quoque ex subsidiis Gallos integrae legionis oppo-
 suit. quibus haud magno certamine fuis hastati legionis undecimae 10
 conglobant sese atque elephantos iam etiam peditum aciem tur-
 bantis inuadunt. in quos cum pila confertos coniecissent, nullo 11
 ferme frustra emissio omnis retro in aciem suorum auerterunt;

1 aciem PF || emittito H emittito VRF || 2 utrum HV || uel|let p̄r. PF
 pretor uellet VR populi romani uellet H || proconsulis H || quintilius libri ||
 3 praetor] publice rei H || marco] m. V || pronomen β || cui marco prae-
 nomen erat spuria uidentur Dukero || impigro HVβyδsF || 4 pergit ex
 pergit] P || iussusque HV iussos γ || ascendere HRF || in om. β || aequos P ||
 5 mittit H mittit VR || tumultum γ || hausit γ duxit δ || a αδsF || auditus H ||
 6 ne V || acies ni] aci|emeni P¹ aci|eai P² || equitem δ || motum] P² motum-
 mo|tum P¹ || 7 extemplo] P⁴ exp̄r-templo P¹ extimpro V || 8 odorem (om.
 que) R || aspectu V || teriti γ || equi om. β || 9 permixtus GHVayF rem |
 permixtus PL permixtus δ in rem peritus βs in rem permixtus φ rem per-
 mitus λ intermixtus Iac. Gronouius inter permixtos Maduigijs em. L.
 p. 430 sq. turbae permixtus M. Mueller Nou. ann. phil. IC 340 || al' et
 ut in rem peritus uti α in marg. || ubi HVFL uti PRλ || cuspede F ||
 uti] ut β, om. δs || et HVRL, om. PFλ || comminus] λ cominus HVβsFL
 quo minus γ comunis δ || cla|dio P || 10 abla|tum Pβλ oblatum HVaysFL
 obliquum δ || 11 milius V || 12 duodecima] P² duo|duodecima P¹ x̄r β x̄r
 a αyδ duodecima a s || ex magna parte H || parte cesa (cessa γ) HVRF
 parcaea P¹ partae P² parte P⁴ || 13 nisi H || subsidis P || 14 tertia decima
 HsF x̄r Vaβyδ || inducta ex inductam γ || excepisset HVRF expe-
 tisset Pλ || 15 mago quoque HVRF magoque Pλ || inte|gre P || 16 certa-
 mine hand magno HVR || un|decime P²βsF un|desime P¹ xi αyδ, om. HV ||
 17 sese] P² esse P¹ || iam] L et ras. ex tam P tam λ || etiam HVR et
 in marg. F, om. P || aciem] ex acies H aties V agmen β || turbantes
 αβδsFL turbatis λ || 18 pilla γ || 19 emissio] essusso V || omnes HVRF ||
 acies H || auertunt δ

12 quattuor grauati uulneribus conruerunt. tum primum commota
hostium acies, simul omnibus equitibus, ut auersos uidere ele-
phantos, ad augendum pauorem ac tumultum effusis. sed donec
stetit ante signa Mago, gradum sensim referentes ordines et teno-
13 rem pugnae seruabant; postquam femine transfixo cadentem auferri-
que ex proelio prope exsanguem uidere, extemplo in fugam omnes
uersi. ad quinque milia hostium eo die caesa et signa militaria
14 duo et uiginti capta. nec Romanis incruenta uictoria fuit: duo
milia et trecenti de exercitu praetoris, pars multo maxima ex le-
15 gione duodecima, amissi; inde et tribuni militum duo, M. Cosco-
ninus et M. Maeuius; tertiae decimae quoque legionis, quae postremo
proelio adfuerat, C. Heluius tribunus militum in restituenda pugna
cecidit, et duo et uiginti ferme inlustres equites obriti ab ele-
phantis cum centurionibus aliquot perierunt. et longius certamen
fuisset, ni uulnere ducis concessa uictoria esset. 15

19 Mago proximae silentio noctis profectus, quantum pati uiuae
per uulnus poterat itineribus extentis, ad mare in Ligures Ingaunos
2 peruenit. ibi eum legati ab Carthagine paucis ante diebus in si-
num Gallicum adpulsis nauibus adierunt iubentes primo quoque
3 tempore in Africam traicere; id et fratrem eius Hannibalem —
nam ad eum quoque isse legatos eadem iubentis — facturum;

1 corruerunt HVRF || primum ε Duker prima PHVRF || comota H ||
2 equitibus Alschevski peditibus libri || aduersos γδ || uidere VRFL
ode/re P uideret H odore λ || elefantos β || 3 augendum ex augendos H ||
tumultu H tumultum F || set α || 4 gradum L, om. λ || et om. HVRF ||
5 femine P⁴H feminae P¹ femore VRF || cadentem ex cadente γ ||
cadentem eum ε || auferrique γ || 6 exanguem HVRF || extemplo om. δ ||
omnes in fugam H || 7 milia ras. ex milia P millia F || 8 uictoria bis
scr. H || duo milia ∞ ∞ P uiginti F || 9 multo om. β || 10 xii γ || amissi P⁴
missi P¹ amissa HVβδεF amissa α γ || et t, quae littera nunc crasa
est, P || m.] marcus Hay || cos. conius P || 11 et m.] et marcus Hy, om. α ||
medius H meduus V menius γ || xiii V || legionis P, sed s in ras. litt.
bus || 12 affuerat HVRF || c. PR consul H cn. V gneus F || heluius
lelius R || tribunus militum titus romuleus .m. il. H || in restituenda in-
stituenda VR || 13 duo uiginti VR || illustres equites (militas β) HVR
equites inlustres ras. ex equites inlustres P equites illustres F || ab
ob H || elephantis αδ || 14 aliquod V || periire H || 15 ni L in γλ || ducis
P⁴L duces P¹ siducibus λ || fuisset δ || 16 noctis om. V || noctis silentio
(scilento γ) RF || uiae ex die ε die HVαβγδ || 17 itineris δ || extensis β ||
ad mare timore V || 18 eum enim δ || a HVαβεF || 19 appulsis VRF ||
20 traicere VRF traiceret P traicere H || id et idem VRF || 21 eum
eum H || isse ex ipse isse H ipse α γ δ ε || eadem P² adem P¹ || iubentes
HVRF

non in eo esse Carthaginiensium res, ut Galliam atque Italiam armis obtineant. Mago non imperio modo senatus periculoque patriae 4 motus, sed metuens etiam, ne uictor hostis moranti instaret, Liguresque ipsi, relinqui Italiam a Poenis cernentes, ad eos, quorum 5 mox in potestate futuri essent, deflcerent, simul sperans leniorem 5 in nauigatione quam in uia iactationem uulneris fore et curationi omnia commodiora, impositis copiis in naues profectus, uixdum superata Sardinia ex uulnere moritur. naues quoque aliquot Poenorum disiectae in alto ab classe Romana, quae circa Sardiniam 10 erat, capiuntur. haec terra marique in parte Italiae, quae iacet 6 ad Alpis, gesta.

Consul C. Seruilius nulla memorabili re in prouincia Etruria Galliaque — nam eo quoque processerat — gesta, patre C. Seruilio et C. Lutatio ex seruitute post sextum decimum annum re- 15 ceptis, qui ad uicum Tannetum a Bois capti fuerant, hinc patre, 8 hinc Catulo lateri circumdatis priuato magis quam publico decore insignis Romam rediit. latum ad populum est, ne C. Seruilio 9 fraudi esset, quod patre, qui sella curuli sedisset, uiuo, cum id ignoraret, tribunus plebis atque aedilis plebis fuisset, contra quam 20 sanctum legibus erat. hac rogatione perlata in prouinciam rediit.

Ad Cn. Seruilium consulem, qui in Brutiis erat, Consentia, 10

¹ galliam γ || atque italiam *om.* *HVR* || 2 optineant *P* || patriae] patere *V* || 3 instaret moranti *HVR* || 4 ipsi] ipsius δs , *om.* γ || reliqui *H*, *om.* γ || italiam a poenis] a penis italiam a penis italiam *V* || 5 potestati *H* || defecerunt *V* || et simul *H* || leniorem *Pq* leuiorem *GVRF* leuiore *H* || 6 fore] esse *V* || curationis *HV* curatione γ || 7 comodiora *Ha* || praefectus *P*¹, *corr.* *P*² || uix dum *H* uir dum α || 8 sardinia] sar]nia *V* || ali- que *H* aliquod *V* || 9 ab *H\beta\gamma* a *PVadsF* || romana quae] γ ³ romanaque γ ¹ || 10 erant *PV\delta* || que *HVRF* qua *P* || 11 alpes $\alpha\beta\delta sF$ || gesta *ex* gesta prae] γ || 12 consul *om.* *HV* || $\tilde{c}$. *P* consul *H* gais *V* gn. *F*, *om.* *R* || 13 galliaque *HVRF* et galliaque *P* || nam *HVa\beta\delta sF* iam *P* non γ || cesta *P* || patres *F* || $\tilde{c}$. *PR* consule *H* cn. *V* gn. *F* || 14 et *om.* *HVa\beta\gamma\delta F* || $\tilde{c}$. *PRF* consule *H* cn. *V* || luctacio *V\gamma\delta s* luttacio β || ser]uitute *ras.* *ex* ser]uitutem *P* || vi x^m *ex* vii^m x^m *V* || annum *om.* γ || 15 tanetum *G\delta* ta- metum *V* canetum $\beta\varphi$ tanentum γ tamnetum s || a (ab β) bois $\beta\delta s$ a boiis *Vay* et *ras.* *ex* a bolis *P* ab omnis *H* ab etholis *F* || fuerant] sunt *F* || 16 catulo *P\lambda* patruo *HVRFL* || latera *V* latere β , *om.* γ || circūdantibus *V* circumdatus *R* circumdantes *F* || 17 ne] nec $\alpha\gamma\delta s$ || c. $\alpha\beta\gamma\delta$ c *P*¹ $\tilde{c}$ *P*² consule *H* g. *V* caio s gn. *F* || 18 curruli γ || dedisset *V* || id *ex* ig id *V* || 19 tribunus pl.] titum romuleum .p.l. *H* tpr (= tempore) plebis γ || atque] *L*, *om.* λ || aedilis pl.] edes plebi *H* edilis populi *F* edilis cur *L*, *om.* λ || fuisse *H* || 20 sanctum] *L* secundum *F* si non λ || hac] hanc *H*, *om.* *R* || 21 cn. *V* $\tilde{c}$ *P* consulem *H* c. *R* gn. *F* || consulem] consul *om.* || brutiis *H* || *VRF* || consentia] *L* et *ex* conscientia *P* casentia *H* cosentia *V\beta\delta* con-

- Aufugum, Bergae, Besidiae, Ocriculum, Lymphaeum, Argentanum, Clampetia multique alii ignobiles populi, senescere Punicum bellum
 11 cernentes, defecere. idem consul cum Hannibale in agro Crotoniensi acie conflixit. obscura eius pugnae fama est. Valerius Antias quinque milia hostium caesa ait; quae tanta res est, ut aut im-
 12 pudenter ficta sit aut negligenter praetermissa. nihil certe ultra rei in Italia ab Hannibale gestum; nam ad eum quoque legati ab Carthagine reuocantes in Africam iis forte diebus, quibus ad Magonem, uenerunt.
- 20 Friendens gemensque ac uix lacrimis temperans dicitur lega-
 2 torum uerba audisse. postquam edita sunt mandata, 'iam non perplexe' inquit 'sed palam reuocant, qui uetando supplementum
 3 et pecuniam mitti iam pridem retrahebant. uicit ergo Hannibalem non populus Romanus, totiens caesus fugatusque, sed se-
 4 natus Carthaginienensis obrectatione atque inuidia. neque hac de-
 15 formitate reditus mei tam P. Scipio exultabit atque efferet sese quam Hanno, qui domum nostram, quando alia re non potuit,
 5 ruina Carthaginis oppressit.' iam hoc ipsum praesagiens animo praeparauerat ante naues. itaque inutili militum turba praesidii specie in oppida Bruttii agri, quae pauca metu magis quam fide
 20 continebantur, dimissa, quod roboris in exercitu erat in Africam transuexit, multis Italici generis, qui in Africam secuturos abnuentes concesserant in Iunonis Lacinae delubrum inuiolatum ad

scientia λ || 1 aufugum $P\lambda$ ufugum $HVRFL$ || borge H uerge F || uesidie δ
 otriculum V cociculum γ caiculum δ coticulum s || lyncreum H lincrum
 $V\alpha\delta\epsilon$ lincum β linerum γ || 2 clampetia P impetia $HV\alpha\delta\epsilon$ mipectia β in-
 petia γ dampetia F || ignobiles α || senescere ϵ || 3 cernentes δ || de-
 fecere] P^a deficere $P^i\gamma$ || crotonensi $HV\alpha\beta\gamma\delta$ || 4 conflixit H confluit δ ||
 5 millia PF || imprudenter α imprudenter $\beta\gamma\delta\epsilon$ || 6 sit ficta δ || negligenter
 $HVRF$ || 7 rei in] P^aL rein P^i re in λ || ab hannibale in italia $HVRF$ ||
 a $HVRF$ || 8 reuocantes HVR uocantes PF || in] in F || his $V\beta\epsilon$ hiis αF ||
 ab (a H) magone HV || 10 fremens gemensque H || dicitur $om.$ V || 11 audi-
 uisse s || edicta $\alpha\gamma\delta\epsilon$ || 12 sed] si δ || reuocant] γ^3 reuocauit γ^1 || uetant
 HVR || 13 peccuniam γ || mittit P || retrahebant H trahebant PF retra-
 hunt VR || hannibale P^i , corr. P^a || 14 fuzatusque V || 15 obrectatio $coni.$
Maduigius em. L. p. 431 || nec V || hac] γ^3 ac $H\gamma^1$ || 16 redditus γ || $\bar{p}$. PF
 proconsul HVR || exultauit H || efferret PHF eferet α || 17 alia] P^i aliena P^a ||
 19 itaque] atque V || 20 specie] spem $V\epsilon$ || brutti P bructii H brutii VRF ||
 metu magis quam $HVRF$ magis quā | metu P || fide ex metu fede H ||
 21 tenebantur s || dimissa quod] dimissaque H || erat] uenerat H || 22 ita-
 lici P || qui *Maduigius em. L. p. 431* quia *libri* || africa δ || seruituros V ||
 23 concesserat $H\alpha\gamma$ || immolatum H

eam diem, in templo ipso foede interfectis. raro quemquam alium 7
patriam exilii causa relinquentem tam maestum abisse ferunt quam
Hannibalem hostium terra excedentem. respexisse saepe Italiae
litora et, deos hominesque accusantem, in se quoque ac suum
5 ipsius caput execratum, quod non cruentum ab Cannensi uictoria 8
militem Romam duxisset. Scipionem ire ad Carthaginem ausum,
qui consul hostem Poenum in Italia non uidisset; se centum mili- 9
bus armatorum ad Trasumennum ad Cannas caesis circa Casilinum
Cumasque et Nola consenuisse. haec accusans querensque ex
10 diutina possessione Italiae est detractus.

Romam per eosdem dies et Magonem et Hannibalem profectos 21
adlatum est. cuius duplicis gratulationis minuit laetitiam, et quod
parum duces in retinendis iis, cum id mandatum ab senatu esset,
aut animi aut uirium habuisse uidebantur, et quod solliciti erant,
15 omni belli mole in unum exercitum ducemque inclinata quo eua- 2
sura esset res.

Per eosdem dies legati Saguntini uenerunt comprehensos cum 3
pecunia adducentes Carthaginiensis, qui ad conducenda auxilia in
Hispaniam traiecissent. ducenta et quinquaginta auri, octingenta 4
20 pondo argenti in uestibulo curiae posuerunt. hominibus acceptis 5
et in carcerem conditis, auro argentoque reddito gratiae legatis
actae atque insuper munera data ac naues, quibus in Hispaniam
reuerterentur.

1 ipso] *P*² ipse *P*¹ || quemque *δ* || aliam *P* || 2 linquentem *HVβγδsF*
liquentem *α* || tam *om. P* || abisse *HVαβγδF* abliis *P* abliisse *s* || fecerunt *H* ||
3 saepe *om. H* || 4 littora *βs* lictora *γ* || et] ac *VRF* || accusantem *ex* accu-
santes *δ* || suum] *L* si ium *λ* || 5 capud *δ* || execratum *om. γ* || a *HVRF* ||
canensi *γs* || 6 militem] *γ*² milites *γ*¹ || 7 se cen'tum *PF* secentum *H* se
cum *c. VR* || millibus *PβF* || 8 tarsumennum *H* transmenum *V* transime-
num *αβγδF* trasimenum *s* || ad *HVRF* aut *P* || circa] *P*² cir *P*¹ || 9 cū] as-
que *P*¹ cū] masque *P*² cumas (*om. que*) *R* || accurans *γ* || quaerensque *P* ||
10 diutina *H* || retractus *V* || 11 profectos] in africanam profectos *β* || 12 ad-
latum *H* allatum *PVRF* || gratulationis] *G* gratulationis relatio *Fφ* || minuit
laetitiam] *om. sed 22 litt. spat. rel. s* || 13 patrum *F* || duces *PRFλ* ducem
HL ducum *V* || his *Vβδs* hīs *αF* || id] *L* ad id *λ* || a *δsF* || esset] *L*
esse *Pλ* || 14 habuisse] *L* abuisse *λ* || uidebatur *δ* || solliciti *δF* soliti *H* ||
15 mole (molle *γ*) belli *HVR* || 16 esset res] res erat *V* res esset *β* ||
17 comprehensos *HVRF* || 18 carthaginienses *HVRF* || 19 ducenta *ed.*
Moguntina ducentum *PHaysF* cc *Vβδ* || et *om. β* || octingenta *αβ ed.*
Mog. dccc. *P* octingentos *H* viii *Vδ* octinginta *γ* octoaginta *s* octigen-
tum *F* || 20 inuestibulo *H* || 21 et *HVRF, om. P* || carcere *H* || arcen'to-
que *P* || gratia] *P*¹, *corr. P*² || 23 reueren'tur *P*

- 6 Mentio deinde ab senioribus facta est segnius homines bona
quam mala sentire: transitu in Italiam Hannibalis quantum terroris
pauorisque esse meminisse! quas deinde clades, quos luctus inci-
7 disse! uisa castra hostium e muris urbis: quae uota singulorum
uniuersorumque fuisse! quotiens in conciliis uoces manus ad cae-
8 lum porgentium auditas, en umquam ille dies futurus esset, quo
9 uacuum hostibus Italiam bona pace florentem uisuri essent! de-
disse tandem id deos sexto decimo demum anno, nec esse, qui
deis grates agendas censeat; adeo ne aduenientem quidem gratiam
homines benigne accipere, nedum ut praeteritae satis memores sint. 10
10 conclamatum deinde ex omni parte curiae est, uti referret P. Aelius
praetor; decretumque, ut quinque dies circa omnia puluinaria sup-
plicaretur, uictumaeque maiores immolarentur centum uiginti.
11 Iam dimisso Laelio legatisque Masinissae cum Carthaginiensium
legatos de pace ad senatum uenientis Puteolis uisos, inde terra 15
uenturos allatum esset, reuocari C. Laelium placuit, ut coram eo
12 de pace ageretur. Q. Fuluius Gillo, legatus Scipionis, Carthagi-
nienses Romam adduxit. quibus uetitis ingredi urbem hospitium
in uilla publica, senatus ad aedem Bellonae datus est.

1 a $\alpha\delta\epsilon F$ || senioribus $P\lambda$ senatoribus $HVRFL$ || segnius] L segninus λ ||
homines segnius δ || 2 male ϵ || sentirent V || transitu $P\lambda$ transitum $HVRFL$ ||
italiam] γ^3 italia γ^1 || hannibalis in italiam VF || 3 pauoris terrorisque δ ||
esse PF sese $GHV\alpha\gamma\delta\epsilon$ intulerit sese β se semper φ || luctus] L luctu λ ||
4 uisa] γ^3 uissa γ^1 uisa et V || urbis $om.$ H || que P || uota] tota in H
cura V || 5 fuisset V || quotiens] L cociens γ quoties λ || ad celum porri-
gentium ad celum H || 6 porgentium P porrigentium $HV\alpha\beta\gamma\delta F$ porigen-
tium ϵ || au/ditas $PF\lambda$ audite $HVRL$ || en umquam $P^1\alpha\beta\delta\epsilon F$ numquam
 P^2H et nunquam V ea unquam γ ne numquam L umquam λ || illa γ ||
futuris γ || esse P || 7 italiam $om.$ δ || uisuri] γ^3 uissuri γ^1 || 8 tandem
(tamen β) id (ad ϵ) deos $GHVR$ id deos tandem PF id deos φ || sexto
decimo] vix^m V || demum] deinde V || anno $PF\varphi$ post anno GHR post
annum V || nec esse ϵ necesse $HVRFL$ necesse fuit $P\lambda$ || qui deis PL qui
diis $HVRF$ quid eis λ || 9 crates $ras.$ ex acrates P gratias $HVRFL$ sa-
cratas λ || agenda V || censeat $HV\alpha\beta\gamma\epsilon FL$ censeant $P\delta\varphi\lambda$ || ne ex non
ne V || adueniente H uenientem VR || 10 homines] L hominis λ || ut $om.$ β ||
satis $P\lambda$ salutis $HVRFL$ || 11 conclamatum ex conclamantium H || uti re-
ferret] L uti referrent P uti referet γ ut ire ferrent λ || $\bar{p}.$ $PV\beta F$ pre-
fectus $Hay\delta\epsilon$ || lelius $Hay\delta\epsilon$ || 12 praetor] publice rei H || circa] certa H ||
supplicarentur P^3 || 13 uictimeque $HVRF$ || imolarentur $\beta\delta\epsilon$ || 14 de-
misso P || massinisse γ || 15 uenientes $HVRF$ || puteolis $PRF\lambda$ puteolos
 HVL || 16 esse H est F || c. $P\beta$ consulem $Hay\delta\epsilon$ $cn.$ V $g\alpha ium F$ || 17 q.]
quintus α || gilo $H\gamma F$ philo V || spi pionis P^1 , $corr.$ P^2 || hic fere finitur
ea pars Harleiani, quae cum Spirensi consentiebat || 18 hostium VF ||
19 publica V || datum ϵ

Orationem eandem ferme quam apud Scipionem habuerunt, 22
 culpam omnem belli a publico consilio in Hannibalem uertentes:
 eum iniussu senatus non Alpibus modo sed Hiberum quoque trans- 2
 gressum, nec Romanis solum sed ante etiam Saguntinis priuato con-
 silio bellum intulisse; senatui ac populo Carthaginiensi, si quis uere 3
 aestimet, foedus ad eam diem inuiolatum esse cum Romanis. itaque 4
 nihil aliud sibi mandatum esse uti peterent, quam ut in ea pace,
 quae postremo cum C. Lutatio facta esset, manereliceret. cum 5
 more tradito [a] patribus potestatem interrogandi, si quis quid
 10 uellet, legatos praetor fecisset, senioresque, qui foederibus inter-
 fuerant, alii alia interrogarent, nec meminisse se per aetatem — et-
 enim omnes ferme iuuenes erant — dicerent legati, conclamatum 6
 ex omni parte curiae est Punica fraude electos, qui ueterem pa-
 cem repeterent, cuius ipsi non meminissent.

15 Emotis deinde curia legis sententiae interrogari coeptae. 23
 M. Liuius C. Seruilius consul, qui propior esset, arcessendum,
 ut coram eo de pace ageretur, censebat: cum de re maiore, quam 2
 quanta ea esset, consultatio incidere non posset, non uideri sibi
 absente consulum altero ambobusue eam rem agi satis ex digni-
 20 tate populi Romani esse; Q. Metellus, qui triennio ante consul 3
 dictatorque fuerat: cum P. Scipio caedendo exercitus, agros popu-
 lando in eam necessitatem hostis compulisset, ut supplices pacem
 peterent, et nemo omnium uerius existimare posset, qua mente 4

1 eandem] *ras. ex eundem γ eadem P* || apud] ad δ || scipionem] *P²*
 scipionē | eadem ferme quam | apud scipionem *P¹* senatum *s* || habuerant *V* ||
 2 concilio *V* consilio *γ* || uertentem *ex uertentem V* || 3 eum] *L* cum *λ* ||
 in iussu *VF* || alpes *αβδςF* || hiberum *γ* || quoque transgressum] *trans-*
 isse δ || 4 romanis *ex romanus δ* || priuato consilio *om. V* || 5 incidisse *V* ||
 senatu *Vayds* || populo δ || carthaginiensi *ex carthaginiensi P* || uere *Pφλ*
 uera *GVRFL* || 6 aestimet *PGL* existimet *Vδφ* extimet *α* extimet *βγςF*
 estiment *λ* || ad *ras. ex* addi *γ* || esse *ras. ex* esset *α* || 7 uti *P* ut *VaydsF*,
om. β || peterent *om. β* || 8 quae] quam *γ* || c. *P g. V* consule *RF* || luc-
 tatio *Vβγδς* || facta | facta *s* || 9 a libri, *del. Freinshemius* || interrogandi *F* ||
 quid] *GL* qui *λ, om. φ* || 10 legatos *om. γ* || praetor] quod populus *ro. V* ||
 interfuerunt *F* || 11 alii alia *VγF* alia alii *Paβδς* || interrogarent *F* || se
VRF, om. P || 12 ferme omnes *V* || 14 non] *γ³, om. γ¹* || 15 emissis *VR* ||
 inde *F* || interrogari *F* || 16 c. *PR g. V gn. F* || propior] *P¹* propior *P²*,
sed radendo propior restitutum, propior *Vay* || accersendum *VRF* || 17 age-
 retur] *γ³* agentur *γ¹* || maiora *P* || 18 ea *om. VRF* || 19 ambobusue] *P¹*
 ue a *P²* expunctum postea radendo restitutum, ambobus ut δ || 20 q.]
 quintus *s* marcus *F* || consul] cos *ras. ex* eos *P* || 21 dictatorq. *P¹VRF*
 dictator *P²* || cedendo *P* || 22 hostes *αβδςF* || compulisset hostes *F* || sup-
 plicem δ || 23 uerius *PFL* rerum uerius *VL* rem ueram *R* || existimare

ea pax peteretur, quam qui ante portas Carthagini bellum gereret, nullius alterius consilio quam Scipionis accipiendam abnuendamue
 5 pacem esse. M. Valerius Laeuinus, qui his consul fuerat, speculatores, non legatos uenisse arguebat iubendosque Italia excedere et custodes cum iis usque ad naues mittendos Scipionique scri-
 6 bendum, ne bellum remitteret. Laelius Fuluiusque adiecerunt, et Scipionem in eo positam habuisse spem pacis, si Hannibal et Mago
 7 ex Italia non reuocarentur; ceterum omnia simulaturos Carthaginienses duces eos exercitusque expectantis; deinde quamuis re-
 8 centum foederum et deorum omnium oblitos bellum gesturos. eo 10 magis in Laeuini sententiam discessum. legati pace infecta ac prope sine responso dimissi.

24 Per eos dies Cn. Seruilius consul, haud dubius, quin pacatae Italiae penes se gloria esset, uelut pulsum ab se Hannibalem per-
 2 sequens in Siciliam, inde in Africam transiturus, traiecit. quod ubi 15 Romae uulgatum est, primo censuerant patres, ut praetor scriberet
 3 consuli senatum aequum censere in Italiam reuerti eum; dein cum praetor spreturum eum litteras suas diceret, dictator ad id ipsum creatus P. Sulpicius pro iure maioris imperi consulem in Italiam
 4 reuocauit. reliquum anni cum M. Seruilio magistro equitum cir- 20 cumeundis Italiae urbibus, quae bello alienatae fuerant, noscendis-
 que singularum causis consumpsit.

VayδeF extimare β || possit *VRF* || 1 quam] λ qua *L* || qui *Alschevskius* eum qui *PVayδe* is qui β cum qui *F* || ante ante *F* || 2 nullius] nullius itaque *VF* || abnuendamque *VRF* || 3 m.] marcus αγ || ualerius laeuinus] leuinus leuinus *V* || 4 uenisse om. δε || arguebat om. ε || iubendos (om. que) *R* || italia ras. ex initialia *P* || 5 custodes ex custodia γ || his *Vβδ* hiis α eis *F* || 7 in ex po in γ || habuisse] *L*, om. λ || habuisse in eo positam δ || 8 non] *L*, om. *Pλ* || ceterum *VRFL*, om. *Pλ* || simulaturos] λ simulant *V* simulatores β*F* simul laturos *L* || 9 expectantes *VRF* spectantis *P* || quam uix α || recentum *V* || 10 gestu|rus *P* || 11 laeuini] *GL* leuini *V* m. leuini φ leuim λ || discessum] *L* discesum γ discensum *F* discessu λ || 12 respō|su *P*¹, corr. *P*⁴ || 13 eos] eosdem ε || cn. *Vαδ* cñ *P* gn. γ*sF* c. β || consul om. *V* || pacatae] *L* pacealae *P*¹ pace *P*²λ pacis *P*⁴ || 14 gloria esset] *P*⁴*L* gloriasset *P*¹λ || ab se *P* a se *F*, om. *VR* || prosequens *R* || 15 inde in αβγ*eF* inde et *P* etiam inde in *V* inde δ || transiturus *P*¹, corr. *P*² et *P*³ transiturum ε transituris γ || transiecit αβγδ || 16 est om. δ || censuerunt *F* || 17 senatum ex legatum senatum *V* || dein *P* deinde *VRF* || 18 spreturum] *L* spre tum *P*λ || eum spreturum βγ eum spretum αδ*e* || literas *V* || id] *L*, om. λ || 19 sulpicius] γ⁴, om. γ¹ || imperii *VRF* || 20 reliquum *VRFφ* reliquum *G* || anni cum] *L* annicum λ || circumeundis] *L* circueundis *V* circum eundem λ || 21 italiae *PFφ* in italia *GR* in italiam *V*

Per indutiarum tempus [et] ex Sardinia a P. Lentulo praetore 5.
centum onerariae naues cum commeatu uiginti rostratarum prae-
sidio et ab hoste et ab tempestatibus mari tuto in Africam trans-
miserunt. Cn. Octauio ducentis onerariis, triginta longis nauibus 6
5 ex Sicilia traicienti non eadem fortuna fuit. in conspectum ferme 7
Africae prospero cursu euectum primo destituit uentus, dein uer-
sus in Africum turbauit ac passim naues disiecit. ipse cum ro- 8
stratis per aduersos fluctus ingenti remigum labore enisus Apol-
linis promunturium tenuit; onerariae pars maxima ad Aegimurum 9
10 — insula ea sinum ab alto claudit, in quo sita Carthago est, tri-
ginta ferme milia ab urbe —, aliae aduersus urbem ipsam ad Ca-
lidas Aquas delatae sunt. omnia in conspectu Carthaginis erant. 10
itaque ex tota urbe in forum concursus est; magistratus senatum
uocare; populus in curiae uestibulo fremere, ne tanta ex oculis
15 manibusque amitteretur praeda. cum quidam pacis petitae, alii 11
indutiarum — necdum enim dies exierat — fidem opponerent,
permixto paene senatus populique concilio consensus est, ut clas-
sem quinquaginta nauium Hasdrubal Aegimurum traiceret, inde per
litora portusque dispersas Romanas naues colligeret. desertae fuga 12
20 nautarum primum ab Aegimuro, deinde ab Aquis onerariae Cartha-
ginem puppibus tractae sunt.

1 et libri, del. Maduigijs em. L. p. 432 || a p. VR ab P a F || 2 co-
meatu ay || xx. Pp et uiginti GVRFF || rostrarum V || praesidio] G prae-
sidio actae φ || 3 hoste VRL hocte P¹ hacte P² λ acte F || et P¹, del. P² ||
a sF || tempestatibus mari] maritimis tempestatibus V || transmissere γ ||
4 cn. V cū P c. αβγδ caio s gneo F || onerariis F || xxx PF xx VR ||
logis P¹, corr. P² || 5 errorem in uoce sicilia esse suspicatur Duker || con-
spectu VR || 6 prospero ex pprospero γ || euectum VαβγδsF uectum P
euentum γ¹ || dein VayδL dieinde P deinde βs diei deinde F die inde λ ||
7 in om. s || africam VayδsF || rostratis] L prostratis λ || 8 aduersos ex
aduersus δ || fluctus] P² fructus P¹, om. β || enixus δs || appollinis γ apo-
linis s || 9 promontorium VβδsF promuntorium ay || aegimurum L adegimurum λ || 10 insula] λ insulam VδsFL || eam V || sinus V || est carthago V ||
triginta] xx β || 11 millia PβF || 13 ex tota] extorta α || concursus P ||
senatum ex senatus δ || senatum magistratus V || 14 prouocare F || populus
ex populum δ || curiae] ciuem V || oculis γ || 15 amitteretur] γ² emitte-
retur γ¹ || pacis] L, om. λ || 16 fidem] L finem λ || 17 permixto] postremo
permixto V permistus δ || populi (om. que) β || populi senatusque δ || con-
sensu P || classe VRF || 18 inde] G indeque φ || 19 littora αβs litora γ ||
dispersos γ || deserte fuga nautarum primum abegimuro deinde ab aquis
onerarie cartaginem puppibus tractae (ex traiecte) sunt add. L, om. λ ||
20 nauia]rum P¹ nauia]um P² || primo s || aquis] G calidis aquis φ || one-
rariae om. V || 21 pupibus Vae

- 25 Nondum ab Roma reuerterant legati, neque sciebatur, quae
senatus Romani de bello aut pace sententia esset, necdum indu-
2 tiarum dies exierat; eo indigniorem iniuriam ratus Scipio, ab iis,
qui petissent pacem et indutias, et spem pacis et fidem indutia-
rum uiolatam esse, legatos Carthaginem L. Baebium, L. Sergium, 5
3 L. Fabium extemplo misit. qui cum multitudinis concursu prope
uiolati essent nec reditum tutiorem futurum cernerent, petie-
runt a magistratibus, quorum auxilio uis prohibita erat, ut naues
4 mitterent, quae se prosequerentur. datae triremis duae cum ad
Bagradam flumen peruenissent, unde castra Romana conspiciebantur, 10
5 Carthaginem redire. classis Punica ad Vticam stationem habebat.
ex ea tres quadriremes — seu clam misso a Carthagine nuntio,
ut id fieret, seu Hasdrubale, qui classi praeerat, sine publica fraude
6 auso facinus — quinqueremem Romanam superantem pronuntiu-
rium ex alto repente adgressae sunt. sed neque rostro ferire 15
celeritate subterlabentem poterant neque transilire armati ex hu-
7 milioribus in altiore nauem, et defendebatur egregie, quoad tela
suppeditarunt. quis deficientibus iam nulla alia res eam quam pro-
pinquitas terrae multitudoque a castris in litus effusa tueri potuit.
8 concitatam enim remis quanto maximo impetu poterant in terram 20

1 nundum ε || ab roma re uerterant legati P ab (a ε) roma legati re-
uerterant VR reuerterant a roma legati F || sciebatur $PGRF$ sciebant Vq
2 pace] de pace R || indutiarum] P^2 in[duarum P^1 || uerba necdum indu-
tiarum dies exierat ut ex cap. 24, 11 repetita del. Naber *Mnemos. I* (1852)
p. 100 sq. || 3 scipio] P^2 scipio | indigniorem iniuri am ratus scipio P^1 ||
his $V\beta$ hiis αF || 4 et spem] spem F || spem pacis et fidem] L fides λ ||
5 uiolatam esse] L uiolata esset λ || 1. baebium P m. bebiu VRF || 1. (et
1. β) sergium VR m. seruilium PF || 6 T. P et 1. VRF || extemplo V ||
7 futurum cernerent] G et ex cernerent futurum δ cernerent futurum Fq ||
petierunt om. δ || 8 erat] esset β || 9 que P || se $PF\lambda$, om. $VR\lambda$ || triremes
 VRF || du'ae PF due que $\alpha\beta\gamma^3\delta\varepsilon$ duo que γ^1 , om. V || 10 bagradam] G
bragadam Vsq bagadram γ || fluuium γ || romanā P || 12 ex $P\lambda$ et ex
 $VRFL$ || a] ab γ , om. V || carthaginem V || 13 ut id $VRFL$ uti $P\lambda$ || has-
dru|bale ex hasdru|balem P || publica] punica F || 14 promontorium $V\beta\delta\varepsilon F$
promuntorium α promuntorium γ || 15 adgresse P aggresse $V\beta\delta\varepsilon F$ agresse α
egresse γ || set α || ferire] ras. ex feri|ret P feriere δ || 16 celeritate] L
celebritate λ || subterlabentem $V\alpha\beta\delta\varepsilon FL$ super|labentem $P\lambda$ sub tri laben-
tem γ sua praelabentem *Weissenbornius* || transilire] ex transire P transi-
milliter V || armati] L , om. λ || 17 defendebant β || tella γ || 18 quis P
quibus $VRFL$ quid λ || res alia VR || propinquant V || 19 a om. VR ||
castris ex in castris γ || in $VRFL$, om. $P\lambda$ || littus β || efussa γ || potuit
Drakenborchius poterat *Creuerius* potuisset libri || 20 quanto] $P^4 G$ quanto P^1
quinto P^2 quanta q || maximo impetu] GL maxima ui q maxime uim λ

cum immisissent, navis tantum iactura facta, incolumes ipsi euaserunt. ita alio super aliud scelere cum haud dubie indutiae ruptae 9 essent, Laelius Fulviusque ab Roma cum legatis Carthaginiensibus superuenerunt. quibus Scipio, etsi non indutiarum modo fides ab 10 Carthaginiensibus sed ius etiam gentium in legatis uiolatum esset, tamen se nihil nec institutis populi Romani nec suis moribus indignum in iis facturum esse cum dixisset, dimissis legatis bellum parabat.

Hannibali iam terrae adpropinquant iussus e nauticis unus 11 descendere in malum, ut specularetur, quam tenerent regionem, cum dixisset sepulcrum dirutum proram spectare, abominatus praeter- 12 uehi iusso gubernatore ad Leptim adpulit classem atque ibi copias exposuit.

Haec eo anno in Africa gesta; insequentia excedunt in eum 26 15 annum, quo M. Seruilius Geminus, qui tum magister equitum erat, et Ti. Claudius Nero consules facti sunt. ceterum exitu superioris 2 anni cum legati sociarum urbium ex Graecia questi essent uastatos agros ab regiis praesidiis profectosque in Macedoniam legatos ad res repetendas non admissos ad Philippum regem, simul nuntiassent 3 20 quattuor milia militum cum Sopatro duce traiecta in Africam dici, ut essent Carthaginiensibus praesidio, et pecuniae aliquantum una

1 misissent δ imminissent F || actura δ || euasserunt γ || 2 aliud super alio R || dubiae P dubio γ || 3 fulviusque] fulvius quoque V || ab roma] L a roma sF ab romam λ , om. γ || 4 etsi non P^1 eisi nō P^1 etiam si ne VFL etiam sine $\alpha\gamma\delta s$ etsi ne β et si non λ || modo fides GVR fides | modo $PF\phi$ || ab V a PRF || 6 tamen] tum $\alpha\gamma\delta s$ || nihil nec] nichil ut F || indignus V || 7 his $V\beta\delta$ hiis αF || legatis dimissis F || 9 terram s || adpropinquant $V\alpha\beta\delta s F$ adpropinquant γ || e nauticis unus $Cruenerius$ (e nauticis $Gronovius$) enuti|cusunus P^1 enuti|cosinus P^2 e nautis unus (unum δ) VRF enautico sinu λ || 10 ascendere RF || malum ut VRF maluus P malum unus λ || teneret VR || 11 di|xisset $ras.$ ex du|xisset P || sepulchrum P se pulchrum s || proram] V , sed ra in $ras.$, proinde δ || abominatus] G abhominatus $\alpha\delta s$ locum abominatus ϕ || 12 leptin γ leptam s || adpulit P appulit F applicuit VR || adque P || 14 hec ex nec V hoc γ || in sequentia V || in eum annum excedunt V || 15 m.] mi P^1 m P^2 marcus $\alpha\gamma$ || geminus VRF , om. P || 16 ti. P t. $V\beta F$ titus $\alpha\gamma\delta s$ || exitu] ex exitus s exi|tus $Py\delta$ et ex excitus α || 17 questi essent] L quaeti essent P quesissent λ || uastos γ uastari β || 18 a sF || regis $V\alpha\beta\gamma\delta$ || profectosque $F\phi$ profectoque $P\beta$ missosque $G\alpha\gamma\delta s$ al' profectoque in macedoniam legato ad res ad in $mar\gamma$. || 19 admissus α et ex admissos δ || nuntiasset $\alpha\gamma$ et ex nuntiassent δ || 20 quattuor milia] ex quattuor milia milia δ $\infty \infty \infty P$ quatuor millia F || L cx-cx-cx-cx. λ || soprato V sopatre $\alpha\beta\delta s$ sopatre γ || duce traiecta] L cletraiecta λ || dici ut] L duci λ || 21 et usque ad 358, 1 missum om. β || una aliquantum $V\alpha\gamma\delta s$ aliquantum (om. una) F

- 4 missum, legatos ad regem, qui haec aduersus foedus facta uideri
 patribus nuntiarent, mittendos censuit senatus. missi C. Terentius
 Varro, C. Mamilius, M. Aurelius. iis tres quinqueremes datae.
- 5 Annus insignis incendio ingenti, quo clius Publicius ad solum
 exustus est, et aquarum magnitudine et annonae uilitate fuit, prae- 5
 6 terquam quod pace omnis Italia aperta erat, etiam quod magnam
 uim frumenti ex Hispania missam M. Valerius Falto et M. Fabius
 Butco aediles curules quaternis aeris uicatim populo discripserunt.
- 7 Eodem anno Q. Fabius Maximus moritur exactae aetatis, si
 quidem uerum est augurem duos et sexaginta annos fuisse, quod 10
 8 quidam auctores sunt. uir certe fuit dignus tanto cognomine, uel si
 nouum ab eo inciperet. superauit paternos honores, auitos aequauit.
 pluribus uictoriis et maioribus proeliis auus insignis Rullus; sed
 9 omnia aequare unus hostis Hannibal potest. cautior tamen quam
 promptior hic habitus; et sicut dubites, utrum ingenio cunctator 15
 fuerit an quia ita bello proprie, quod tum gerebatur, aptum erat,
 sic nihil certius est quam unum hominem nobis cunctando rem
 10 restituisse, sicut Ennius ait. augur in locum eius inauguratus
 Q. Fabius Maximus filius; in eiusdem locum pontifex — nam duo
 sacerdotia habuit — Ser. Sulpicius Galba. 20
- 11 Ludi Romani diem unum, plebei ter toti instaurati ab aedi-
 libus M. Sextio Sabino et Cn. Tremellio Flacco. ii ambo prae-
- 1 qui *om.* $\alpha\gamma\delta$ || foedus *om.* ϵ || 2 missus *V* || $\tilde{c}$ · *PR* g. *V* gn. *F* || ter-
 rentius *Va\beta* || 3 uaro $\gamma\delta\epsilon$ || c. *PR* g. *V* gn. *F* || manlius *V* mannilius ϵ ||
 m.] marcus $\alpha\gamma$ || his *V\beta\delta\epsilon F* hiis α || tres *P*¹ tribus *P*², sed nunc radendo
 tres restitutum, tribus *F* || 4 ingenti *om.* δ || publicus *VRF* || 5 est *VRF*,
om. *P* || magnitudinem *P* multitudine *V* || et *GVRF* si *P* sed et φ sed ϵ ||
 6 quod *om.* ϵ || aperta erat *VRF* erat | aperta *P* || quod *om.* β || 7 flu-
 menti *F* || missa *V* || m.] marcus $\alpha\gamma$ || falso *Sigonius* falso *P* falcio *V*
 falco *RF* || m.] marcus γ || 5 edilis *cū* *V* || quaternus *V* || descripserunt
VRF || 9 q. *VRF* quintus *P* || aetatis *om.* *V* || 10 augurem *ex* augures ϵ ||
Lx *ex* *xx* α *xl* *V\beta* || annus *P* || quod *om.* β || 11 autores δF || fuit] post
 cognomine transponit *V*, *om.* γ || 12 nouum] nomen β || inriperet *P*
 auitos] *L* auctos λ || equa uit *P* || 13 pluribus *VRFL*, *om.* *P\lambda* || uictoris *P*
 rullus *Pa* tulit *V* uillus γ iulus δ^1 al' nullus *suprascr.* δ^2 et in marg. *adscr.* α
 nullus ϵF , *om.* β || 14 aequare] *L* equate λ || potest] post *V* || 15 hic] h'
 (= haec) *V* || habitus] habitus fuit *F* || sicut] sit ut γ || cunctator *PGa\beta*
 cunctator *V\gamma\delta\epsilon F\varphi* || 16 propiore *F* || quod tum] quod tunc δ quantum α
 quam tum ϵ || gerebatur *ex* gerabatur γ || actum $\alpha\beta\gamma\epsilon$ || 17 sic] sed *VR* ||
 hominum *P* || cuntando δ || 18 restitisse *P*¹, *corr.* *P*² || emnius *V\gamma* || 19 q.
Va\beta\gamma\epsilon F quintus *P\delta* || filius] *G* filius eius *F\varphi* || in] que γ || nam] *L* na λ
 20 ser.] seruius $\alpha\gamma\delta\epsilon F$ || 21 plebei $\alpha\gamma F$ || inestaura]ti *P* || 22 m.] marco $\alpha\gamma$ ||
 sestio ϵ || cn. *V* cn *P* c. *R* gn. *F* || tremelio $\delta\epsilon$ trebelio β armelio *V* ||
 flacca *PF* || ii γ ti *P\lambda* hi *V\beta\delta\epsilon* hii αFL

tores facti et cum iis C. Liuius Salinator et C. Aurelius Cotta. comitia eius anni utrum C. Seruilius consul habuerit an, quia eum 12 res in Etruria tenuerint quaestiones ex senatus consulto de coniurationibus principum habentem, dictator ab eo dictus P. Sulpicius, incertum ut sit diuersi auctores faciunt.

Principio insequentis anni M. Seruilius et Ti. Claudius senatu 27 in Capitolium uocato de prouinciis rettulerunt. Italiam atque Africam in sortem coici, Africam ambo cupientes, uolebant. ceterum Q. Metello maxime adnitente neque negata neque data est Africa; 10 consules iussi cum tribunis plebis agere, ut, si is uideretur, populum rogarent, quem uellent in Africa bellum gerere. omnes tribus P. Scipionem iusserunt. nihilo minus consules prouinciam Africam — ita enim senatus decreuerat — in sortem coniecerunt. Ti. Claudio Africa euenit, ut quinquaginta nauium classem, omnes 15 quinqueremes, in Africam traiceret parique imperio cum P. Scipione imperatore esset; M. Seruilius Etruriam sortitus. in eadem prouincia et C. Seruilio prorogatum imperium, si consulem manere ad urbem senatu placuisset. praetores M. Sextius Galliam est sortitus, ut duas legiones prouinciamque traderet ei P. Quinctilius 20 Varus; C. Liuius Bruttios cum duabus legionibus, quibus P. Sempronius proconsul priore anno praefuerat; Cn. Tremellius Siciliam, 8

1 his $V\beta\delta F$ hiis α || c. P cn. V gn. F, om. R || c. aurelius R m. | ualerius P m. aurelius VF || cocta $V\alpha F$ || 2 utrum ex utrus V || c. PR cn. V gn. F || consul RF c. P, om. V || 3 res VRFL s P, om. λ Gronouius || in eturia] eturie V || tenuerint] V¹ tenuerit V¹ tenuerunt s || ques]tiones P questionem R || senatus consulto] s. c. Sigonius se Pl sociis VRF osocios L || coniurationibus] L comparisonibus λ || 4 principum] L principium λ || habentem libri habendae Gronouius || 5 incertum ut sit P incertum sit VFL sit incertum $\alpha\gamma\delta$ et ex dictus sit incertum s incertum β incertum ut si λ || autores δF || 6 m.] marcus γ || et PF φ , om. GVR || ti. P t. V $\beta\alpha F$ titus $\alpha\gamma\delta$ || 7 retulerunt VR || 8 conici VRF || cupientes africam ambo β || 9 ad]nitentes P annitente β || data] dicta V || data neque negata F || 10 consules] L quos λ || consulibus iussis V || plebis om. V || agere ex agerem γ || eis VRF || uideretur] P² uide]ro P¹ || 11 rogarent] ex negarent s negarent α || uellent P $\delta F\varphi$ uellet G $\alpha\beta\gamma\epsilon$ et ex uellent V || africam P || 12 p. PRF proconsulem V || 13 in om. $\alpha\gamma\delta\epsilon$ || 14 ti. P t. V $\beta\alpha$ tito $\alpha\gamma\delta F$ || classe V || 15 p. RF proconsule V, om. P || 16 imperatore VF imperator PR, del. Creuerius || m.] marcus $\alpha\gamma$ || in eandem prouintiam VR || 17 c. P β cn. V δ gn. $\alpha\gamma\alpha F$ || si consulem GVRFL sicut Pl si consules φ || mane]re P $\varphi\lambda$ remorari GVRFL || 18 senatu Alscheffskius senatum] P $\alpha\lambda$ senatui V $\alpha\beta\gamma\delta FFL$ || m.] marcus γ || sextus $\alpha\gamma\delta$ sextus s || 19 ut VFL ad P et R ac λ || ei RFL et P ci V, om. λ || quintilius libri || 20 c. PR cn. V gn. F || brutios V $\beta\gamma F$ brutius $\alpha\delta\epsilon$ || p. ex p. os P || 21 priore anno GVR prioris anni PF $\varphi\lambda$ priori anni L || cn. V cn P c. R gn. F || tremelius P $\delta\alpha$ trebelius β

ut a P. Villio Tappulo praetore prioris anni prouinciam et duas le-
giones acciperet; Villius pro praetore uiginti nauibus longis et mili-
9 tibus mille oram Siciliae tutaretur; M. Pomponius uiginti nauibus
reliquis mille et quingentos milites Romam deportaret; C. Aurelio
Cottae urbana euenit. ceteris ita, uti quisque obtinebant prouin- 5
10 cias exercitusque, prorogata imperia. sedecim non amplius eo anno
11 legionibus defensum imperium est. et ut placatis dis omnia inci-
perent agerentque, ludos, quos M. Claudio Marcello, T. Quinctio
consulibus T. Manlius dictator, quasque hostias maiores uouerat,
si per quinquennium res publica eodem statu fuisset, ut eos ludos 10
12 consules, priusquam ad bellum proficiscerentur, facerent. ludi in
circo per quadriduum facti, hostiaeque quibus uotae erant dis
caesae.

28 Inter haec simul spes simul cura in dies crescebat, nec satis
certum constare apud animos poterat, utrum gaudio dignius esset 15
Hannibalem post sextum decimum annum ex Italia decedentem
uacuam possessionem eius reliquisse populo Romano, an magis me-
2 tuendum, quod incolumi exercitu in Africam transisset: locum ni-
mirum, non periculum mutatum; cuius tantae dimicationis uatem,
qui nuper decessisset, Q. Fabium haud frustra canere solitum gra- 20
uiorem in sua terra futurum hostem Hannibalem, quam in aliena
3 fuisset. nec Scipioni aut cum Syphace, inconditae barbariae rege,
cui Satorius semilixa docere exercitus solitus sit, aut cum socero

1 a p. uillio | t:appulo P ab p. uillio tappulo G a p. tappulo V a p.
apulo ayde a p. apuleio β a p. uillio apulo F appio tappulo L ab p. iulio
appulo φ ap. uilliot appulo λ || pretores V, om. F || prouintias prouintias V ||
2 acciperent δ || uillius] G iullius α iulius βγφ || propr. Paβ propretor
VγδeF || cum uiginti R || et VRF si P¹, del. P² || 3 mile γ || mille militi-
bus V* || nauibus reliquis P nauibus V reliquis nauibus RF || 4 ∞ et δ P ||
deportauit V || c. PR cn. V m. F || 5 cocte VγδeF || quique δ || optine-
bant P obtinebat β || 6 sedecim β xvi PV sexdecim aydeF || 7 placatis] GL
a placandis φ ad placatis λ || diis VRF || 8 quos post 9 consulibus trans-
ponit V || t.] tito δF || quin tio PVRF || 9 t. VβF titus ayde 1. P || maiores
om. V || uouerat om. δ || 10 quinquennium illud res p. F || 11 ludi VRFL
liui P qui λ || 12 quadriduum RF || quibus] P, sed qu in ras. litterarum
sir || uota P note γ || erant om. V || dis Pl diis VRFL || 14 inter] item δ ||
in dies om. V || 15 aput P || animos GVRF animum Pφ || dignius GV
dignū PRFφ || esse P || 16 xvi V || italiam P || 17 populum r. P || 18 trans-
isset P² transisse] P¹ traiecisset VF transmisisset aβe transmisisset γδ ||
20 haud] γ³ aut Pγ¹ || 21 terra futurum] transfuturum α || hostem ex
hostem futurum γ || alena γ || 22 nec] L nec cum λ || aut om. V || cum
VaβγeFL cum de δ, om. Pl || 23 cui] qui RF || satorius Pl statarius
VaβγeFL staturus δ || semilixa VRFL eimilix a P ei miles λ || docere

eius Hasdrubale, fugacissimo duce, rem futuram aut tumultuariis
exercitibus ex agrestium semerum turba subito conlectis, sed cum 4
Hannibale, prope nato in praetorio patris, fortissimi ducis, alito
atque educato inter arma, puero quondam milite, uixdum iuene
5 imperatore, qui senex uincendo factus Hispanias, Gallias, Italiam 5
ab Alpihus ad fretum monumentis ingentium rerum complexset.
ducere exercitum aequalem stipendiis suis, duratum omnium rerum
patientia, quas uix fides fiat homines passos, perfusum miliens cruore
Romano, exuuias non militum tantum sed etiam imperatorum por-
10 tantem. multos occursuros Scipioni in acie, qui praetores, qui im- 6
peratores, qui consules Romanos manu sua occidissent, muralibus
uallaribusque insignes coronis, peruagatos capta castra, captas urbes
Romanas. non esse hodie tot fasces magistratibus populi Romani, 7
quot captos ex caede imperatorum prae se ferre posset Hannibal.
15 has formidines agitando animis ipsi curas et metus augebant, etiam 8
quod, cum aduissent per aliquot annos bellum ante oculos aliis
atque aliis in Italiae partibus lenta spe in nullum propinquum de-
bellandi finem gerere, erexerant omnium animos Scipio et Hannibal,
uelut ad supremum certamen comparati duces. eis quoque, quibus 9
20 erat ingens in Scipione fiducia et uictoriae spes, quo magis in pro-
pinquam eam imminabant animis, eo curae intentiores erant. haud 10

Putschius ducere libri || sit *VRFL* ut *P*, om. λ || 1 sagacissimo *VF* || duce
rem futuram *VRFL* duce[refutura *P* ducere futura λ || aut] ut *Vayds* ||
tumultuariis *VRFL* tumultuaris *P* || 2 exercitibus *L* exercitus λ || se-
mermi *GL* semeruit *P* semiermi *VRFP* enerui λ || conlectis *F* coniectis *PL*
collectis *VR* coniectus λ || 3 hannibali *P* || alto *Vays et ex* alito δ || 4 edu-
cato *PRFP* educto *GV* || iter *V* || condam *V* || 5 uincendo incendio *V* ||
hispaniam galliam *VRFP* || 6 ab om. *V* || monumentis *VF* || 7 ducere libri
duceret *Gronouius* ducente *Alanus em. L. I 51* || omni omnium *V* || 8 quas
uix & quafix *P* qua *P* qua uix *VFL* quamuis α quamuis *βγδ* || homi-
nes omnes *VF* || passus *V* || perfusos *V* perfuso β perfussum γ || miliens *P*
in illis *VF* milles *ays* milles $\beta\lambda$ miles δ mille *L* || 9 romano cruore *V* ||
exuuias γ || tantum modo *F* || peratorum *P* imperatorum *P* || por-
tantes *V* || 10 in acie om. γ || cui praetores *P* || qui imperatores *PF*,
om. *GVR* || 11 manu sua *VRFP* sua manu *P* || occidisset *P* cecidissent β ||
12 uallaribusque *L* que *P* || 14 quod *PV* || capto β || cede *P* || pre se
ferre *VRFL* praefere *P* || 15 augebant] agebat *V* etiam] et β || 16 as-
suescat *V* assuescent $\alpha\beta\gamma$ *F* assuesceret δ assuescent ϵ || aliquid *PV* || ante
usque ad 17 nullum om. *R* || 17 in om. *V* || bellandi *VR* || 18 erexerant] *P*
erexe]rant *P* erant *V* erexerat γ *F* || animis *V* || 19 supremum *Py* || his *V*
ei *P* & *Weissenb.* hii α *FL* hi β ii γ || 20 ingens] δ *L*, om. δ || in] ad *F* ||
scipione] *ras.* ex scipionem γ scipionem *Vaβδ* *F* || spes] λ spe *V* spem *L* ||
21 imminabant] *L* iminebant *V* imminet δ imminet λ || eo *P* et *VRFP*
et uel et eo *L* || curae intentiores erant *VRFL* curas intentioris *P* curae

dispar habitus animorum Carthaginensibus erat, quos modo petisse pacem, intuentis Hannibalem ac rerum gestarum eius magnitudinem, paenitebat, modo, cum respicerent his sese acie uictos, Syphacem captum, pulsos se Hispania, pulsos Italia, atque ea omnia unius uirtute et consilio Scipionis facta, uelut fatalem eum ducem in exitium suum natum horrebant.

- 29 Iam Hadrumentum peruenerat Hannibal, unde, ad reficiendum ex iactatione maritima militem paucis diebus sumptis, excitus pauidis nuntiis omnia circa Carthaginem obtineri armis adferentium, 2 magnis itineribus Zamam contendit. Zama quinque dierum iter ab 10 Carthagine abest. inde praemissi speculatores cum excepti ab custodibus Romanis deducti ad Scipionem essent, traditos eos tribuno militum iussosque omisso metu uisere omnia per castra, qua uellent, 3 circumduci iussit, percunctatusque, satin per commodum omnia explorassent, datis, qui prosequerentur, retro ad Hannibalem dimisit. 15 4 Hannibal nihil quidem eorum, quae nuntiabantur — nam et Massinissam cum sex milibus peditum, quattuor equitum uenisse eo ipso forte die adferebant — laeto animo audiuit, maxime hostis fiducia (audacia)que, non de nihilo profecto concepta, percussus est. ita-

intentionis erant ε curas intentiones uoluebant (uel agebant uel habebant) *Weissenbornius* || 2 intuentes *VRF* || annibalem *L*, om. λ || eius om. $\delta\varepsilon$ || magnitudinem] *G* magnitudines φ || 3 cum] *L* eum λ || respiceret γ || 4 se om. *VRF* || hispania] *P*² hispania pulsos se hispania *P*¹ || hispania pulsos om. *VR* || 5 et] *ex* con et γ atque δ || consilio γ || eum] *L*, om. λ || 6 exitum γ || inhorrebant *VR* || 7 iam] item *F* || ad rumentum *V* adrumentum $\alpha\delta\varepsilon F$ || ad rumentam γ || peruenerat *VRF* uenerat *P* || 8 maritimam *P* || militem] *L*, om. λ || absumptis diebus *V* || pauidus *V* || 9 omnia] *L*, om. λ || optineri *P* || afferentium *V* $\alpha\beta\gamma\delta$ afferentibus *F* et *ex* afferentium ε || 10 magnis *ex* magnis *P* || zamam] zaman *V* zammam *F* || zamma *F* || ab *V* $\alpha\beta\gamma\delta$ a *P* εF || 11 premissi *P* || ab *V* $\alpha\beta\gamma$ a *P* $\delta\varepsilon F$ || 12 tribuno *VR* tribunis *PF* || 13 iussusque *P* || omisso] *ex* amisso ε omisso α obmisso γ obmissos *F* || uissere uel iussere *V* || 14 percunctatusque *G* percunctatosque *P* $\beta\gamma\varepsilon\varphi$ percunctatosque $\alpha\delta$ percontatos *V* percontatosque *F* || satin $\alpha\beta\delta\varepsilon$ sat an γ || stati *P* λ satin si *VF* statim si *L* || per comode $\alpha\gamma$ percommode $\beta\delta\varepsilon$ per comode *F* percomode *L* percomodum λ || omnia percommode β || 15 praeseque-rentur *P* || 16 eorum] *P*² eorum *P*¹ || massinissam δ || 17 millibus *P* βF militibus *V* || eo die ipso forte *V* eo ipso die forte *RF* || 18 adferebant *VRF* || audiuit *VRF* au dit *P* || maxime *VR Gron. Weissenb.* maxime si *PF* set maxime *Alschefskius* ceterum maxime *coni. Maduigius em. L. p. 435* || fiducia audaciaque *Weissenbornius Madu.* fiduciaque *P* fiducia que (= quae) *VRF Gron. Alsch.* || 19 de nihilo *ex* de nihilo *P* denichilo *L* dei. io. λ || concepta percussus est *P Alsch. Weissenb. Madu.* concepta est (erat) *V* percussus *VRF* concepta esset, percussus *Gronovius*

que quamquam et ipse causa belli erat et aduentu suo turba- 5
uerat et pactas indutias et spem foederum, tamen, si integer quam
si uictus peteret pacem, aequiora impetrari posse ratus, nuntium
ad Scipionem misit, ut colloquendi secum potestatem faceret. id 6
5 utrum sua sponte fecerit an publico consilio, neutrum cur ad-
firmem habeo. Valerius Antias primo proelio uictum eum ab Sci- 7
pione, quo duodecim milia armatorum in acie sint caesa, mille et
septingenti capti, legatum cum aliis decem legatis tradit in castra
ad Scipionem uenisse. ceterum Scipio cum colloquium haud ab- 8
10 nuisset, ambo ex composito duces castra protulerunt, ut coire ex
propinquo possent. Scipio haud procul Naraggara urbe, cum ad 9
cetera loco opportuno tum quod aquatio intra teli coniectum erat,
consedit. Hannibal tumultum a quattuor milibus inde, tutum com- 10
modumque alioqui, nisi quod longinquae aquationis erat, cepit.
15 ibi in medio locus conspectus undique, ne quid insidiarum esset,
delectus.

Summotis pari spatio armatis cum singulis interpretibus con- 20
gressi sunt, non suae modo aetatis maximi duces, sed omnis ante
se memoriae, omnium gentium cuilibet regum imperatorumue pares.
20 paulisper alter alterius conspectu, admiratione mutua prope atto- 2
niti, conticuere. tum Hannibal prior: 'si hoc ita fato datum erat, 3
ut qui primus bellum intuli populo Romano quique totiens prope
in manibus uictoriam habui, is ultro ad pacem petendam uenirem,
laetor te mihi sorte potissimum datum, a quo peterem. tibi quo- 4

1 ipse] *L* ipsa 2 || belli causa *Vβ* || aduentu *δ* || 2 pactas *Pβλ* pacatas
VayδsFL || 3 si uictus] uictus *V* || equiora *Pφ* aequiorem *GVRF* || impe-
trari *om.* *V* || 4 scipionem *ex* spionem *P* || ut] et *γ*¹ et ut *γ*³ || colloquendi
VRF || 5 an] *P*¹ in *P*¹ || adfirmem *P* affirmem *VαβδsF* affirmem *γ* || 6 ab
Vβγ a *PαδsF* || 7 quod *R* || millia *PF* || sunt *PF* || 9 colloquium *RF*,
om. *V* || 10 coire] *L* eoierunt *P* coiri 2 || 11 scipio aut *γ*, *om.* *V* || na-
raggara *Pλ* nargara *Vαβs* nargare *γ* uarcara *δ* nargara *F* naggara *L* ||
urbem *P* || cum *P* tum *F*, *om.* *VR* || ad] ab *V* || 12 oportano *V* oportuno
αδsF || quo *V* || aquatio *VRL* aqualio *Pλ* equatio *F* || celi coniectum *δ*
coniectum teli *V* || 13 millibus *PβF* || tutum inde *F* || commodum (*om.* que)
VαβδsF comodum *γ* || 14 alioquin *VRF* || longinge *P*¹ longinqe *P*² || aqua-
tiones erant *VR* || 15 conspectus *R* || 16 dilec[tus] *P* || 17 sumotis *V* sub-
motis *δ* || pari *VR* parin *P* par in *F* || spatium *F* || interpretaetib. *P* interpreci-
bus *γ* || 18 omnis] omnium *VR* || 19 omnium *om.* *β* || cuilibus *γ* ciuilibus *δ* ||
21 conticuere] concurrere *V* || tum] tandem *s* || 22 bellum <in italia> in-
tuli *coni.* *Duker* || prope *om.* *VR* || 23 manu *β* || habut *P* || 24 sorte *PF*
forte *φ*, *om.* *GVR* || pe'tissimum *P*¹, *corr.* *P*² || peterem] *G* pacem pe-
terem *φ*

que inter multa egregia non in ultimis laudum hoc fuerit, Hanni-
 balem, cui tot de Romanis ducibus uictoriam di dedissent, tibi
 cessisse, teque huic bello, uestris prius quam nostris cladibus in-
 5 signi, finem imposuisse. hoc quoque ludibrium casus ediderit for-
 tuna, ut, cum patre tuo consule ceperim arma, cum eodem pri-
 mum Romano imperatore signa contulerim, ad filium eius inermis
 6 ad pacem petendam ueniam. optimum quidem fuerat eam patribus
 nostris mentem datam ab dis esse, ut et uos Italiae et nos Africae
 7 imperio contenti essemus; neque enim ne uobis quidem Sicilia ac
 Sardinia satis digna pretia sunt pro tot classibus, tot exercitibus, 10
 tot tam egregiis amissis ducibus. sed praeterita magis reprehendi
 8 possunt quam corrigi. ita aliena adpetiuimus, ut de nostris dimi-
 caremus, nec in Italia solum nobis bellum, uobis in Africa esset,
 sed et uos in portis uestris prope ac moenibus signa armaque
 hostium uidistis et nos ab Carthagine fremitum castrorum Roma- 15
 norum exaudimus. quod igitur nos maxime abominaremur, uos
 ante omnia optaretis, in meliore uestra fortuna de pace agitur.
 agimus ei, quorum et maxime interest pacem esse, et qui quod-
 cumque egerimus, ratum ciuitates nostrae habiturae sunt. animo
 10 tantum nobis opus est non abhorrente a quietis consiliis. quod 20

1 græ gia P¹ egræ gia P² || laudum] γ³ laudium αγ¹ε || hoc] t' (= ter) V ||
 hannibal γ || 2 tot | de Pφλ de tot GVRFL || uictoriam] G uictorias φ ||
 dii VRF || 3 cessisse] L cessisset λ || prius GVR plus PFφ || 4 casus edi-
 derit for|tuna P fortunae casus ediderit GVRL fortune casus an fortuna
 ediderit F fortuna an casus ediderit φ casus dederit an fortuna λ || 5 con-
 sule VR, om. PF || 6 in armis V || 7 quidam V || 8 uestris α || a Vε et
 ras. ex ab F || diis VRF || et om. VRF || italiae] itahacetrnos'itahac P¹
 italia P² || et om. VR || apricae P¹, corr. P² || 9 uobis] ex nobis ε nobis
 Vβδ || enim nobis ne uobis ex enim ne uobis F || quidem om. δ || ac
 at V || 10 praetia P || pro] per V || 11 tamē] graegiis P¹ tamē egraegiis P²
 iam egregiis α || ammissis α amicis ε || praeteritā agris P¹ praeteritā magis P²
 || 12 ita] ita enim β || appetiuimus Vαβγδ²εF adpetimus P appetuimus δ¹ ||
 13 neque δ || nec in italia] L ne italie λ || nobis bellum uobis Elsperger
 obseru. ad al. Liuii locos p. 8 sq. (cf. Wesenbergius Tidskrift IX 289;
 aut post bellum add. Maduigijs em. L. p. 432) uobis bellum nobis GVayδεFL
 uobis fuit bellum nobis β uobis bellum nobisque φ uobis Pλ || in! ne in
 ex in F || africa ras. ex african γ || esset Pλ est VRFL || 14 moenibus]
 incenibus α .c. meniis α in marg. || 15 a εF || romanorum castrorum β ||
 16 abominaremur VβγδFL abhominaremur αε auominamur P abomina-
 mur λ || uos] G uos autem φ || 17 optare debetis Maduigijs em. L. p. 433
 nostra fortuna V fortuna uestra δ || 18 hi Vβ ii αγ et ras. ex hii F
 duo δε || et VαβδεF, om. Pγ || esse et VRFL esset P esse λ || 19 sunt
 VRF sint P || 20 tantum om. β || abhorrente α abhorente γ || consiliis γ

ad me attinet, iam aetas senem in patriam reuertentem, unde puer
 profectus sum, iam secundae, iam aduersae res ita erudierunt, ut
 rationem sequi quam fortunam malim; tuam et adulescentiam et 11
 perpetuam felicitatem, ferociora utraque quam quietis opus est con-
 5 siliis, metuo. non temere incerta casuum reputat, quem fortuna
 numquam decepit. quod ego fui ad Trasumennum ad Cannas, id 12
 tu hodie es. uixdum militari aetate imperio accepto omnia auda-
 cissime incipientem numquam fefellit fortuna. patris et patruī 13
 persecutus mortem ex calamitate uestrae domus decus insigne uir-
 10 tutis pietatisque eximiae cepisti; amissas Hispanias reciperasi quat-
 tuor inde Punicis exercitibus pulsus; consul creatus, cum ceteris 14
 ad tutandam Italiam parum animi esset, transgressus in Africam,
 duobus hic exercitibus caesis, binis eadem hora captis simul in-
 censisque castris, Syphace potentissimo rege capto, tot urbibus
 15 regni eius, tot nostri imperii ereptis, me sextum decimum iam
 annum haerentem in possessione Italiae detraxisti. potest uictoriam 15
 malle quam pacem animus. noui spiritus magnos magis quam
 utiles; et mihi talis aliquando fortuna adfulsit. quodsi in secundis 16
 rebus bonam quoque mentem darent dei, non ea solum, quae eue-

1 attinet VRFL attinebat Pl || iam VRFL, om. Pl || senem P² VRF
 sine P¹ || patria β || 2 sum ras. ex sumt γ || iam aduersae om. V || eru-
 dierunt VRFL frau|daerunt P¹ frau|dauerunt P² λ || 3 sequicquam P¹,
 corr. P² et P⁶ || tuam et adulescentiam (adolescētiā λ) Pl et adolescen-
 tiā (adolescētiā γ) tuam VRF et adolescētiā L || 4 opus om. δ ||
 est] L et λ || consiliis γ || 5 metuo] γ³ metu γ¹ || non] α .c. nam α in
 marg. iam V nam β et ex non δ || temere] λ timere L || reputat VRF
 repugnat P || quam V || fortuna ras. ex fortunam γ || 6 decepit VRL de-
 cipit PFλ || fui ras. ex defui γ || ad VRF a P || transmenum V transi-
 menum αβγδF trasimenum α || ad P et ad VRF || canas V || 7 es VRFL,
 om. Pl || dum uix γ || omnia om. V || audacissime me δ || 8 nūquam VRFL
 nusquam Pl || fortuna] L et ex sua fortuna P sunt fortuna λ || patruī] P²
 patribi P¹ || 9 persequutus α || ex VRL ad PFλ ac F² ab ε Gronouius ||
 calamitate] L calamitatem Fλ || domus ex domui P || 10 ammissas γ || re-
 ciperasti P¹ recuperasti P² VRF || 11 punicis | exercitibus pulsus P pulsus
 punicis exercitibus VRF || a ceteris usque ad 30, 37, 3 domitos periit P,
 in eius locum subeunt BC || 12 tuendam F || 13 hic om. C || hora] L ora λ ||
 simul] sim olim λ || simolim censisque B || incensis captisque (om. simul) V ||
 15 nostrum imperii B nostrum imperium C || imperii ex imperii est γ ||
 ereptis] L ereptus BCλ || xvi V || iam om. R || 16 erentem B || distraxisti β ||
 uictoriam] G uictoriam inquam RFφ || 17 malle] B || noui BCF nobis Vays
 nobilis β uobis δ || spiritus BCβγδF spe V spē α || magnos magis BCG
 magnus magis VR magis magnos Fφ || 18 utiles CF utile B utilis VR ||
 et] L, om. BCλ || aliquanto α || affulsit CVRF || 19 rebus | rebus B || da-
 rent] G donarent φ || dii VRF || ea ex eam V

nissent, sed etiam ea, quae euenire possent, reputaremus. ut om-
nium obliuiscaris aliorum, satis ego documenti in omnis casus sum,
17 quem, modo castris inter Anienem atque urbem uestram positis
signa inferentem ac iam prope scandentem moenia Romana, hic
cernas duobus fratribus, fortissimis uiris, clarissimis imperatoribus
orbatum ante moenia prope obsessae patriae, quibus terrui ue-
18 stram urbem, ea pro mea deprecantem. maximae cuique fortunae
minime credendum est. in bonis tuis rebus, nostris dubiis, tibi
ampla ac speciosa danti est pax, nobis petentibus magis necessaria
19 quam honesta. melior tutiorque est certa pax quam sperata uic-
toria; haec in tua, illa in deorum manu est. ne tot annorum
20 felicitatem in unius horae dederis discrimen; cum tuas uires tum
uim fortunae Martemque belli communem propone animo. utrim-
que ferrum, utrumque corpora humana erunt; nusquam minus quam
21 in bello euentus respondent. non tantum ad id, quod data pace
iam habere potes, si proelio uincas, gloriae adieceris, quantum
(demeris), si quid aduersi eueniat. simul parta ac sperata decora
22 unius horae fortuna euertere potest. omnia in pace iungenda tuae
potestatis sunt, P. Corneli; tunc ea habenda fortuna erit, quam
23 di dederint. inter pauca felicitatis uirtutisque exempla M. Atilius 20

1 ea om. F | uenire B | 2 docu menti C documentum δ | omnis BV
omnes CRF | sum, quem Putschius ap. Weissenb. in altera ed. Weidm.
sum. quem uulgo | 3 quem L quæ B qui λ | amenem α .ē. anienem α in
marg. | atque urbem L et urbem β urbem atque λ | uestram G romam φ |
4 signa inferentem BC signa inferentem ad φ, om. GVRF | ac iam prope
scandentem GVF acie prope scandentem R, om. BCφ | hic L hi Bλ
uideras hic (hunc β) R | 5 fortissimis fratribus (om. uiris) F | 6 orba-
tum L ornatum BCλ | moenia omnia moenia B | 7 urbem uestram V | ea
(eam adē) pro BVRF, om. C | mea RL me BCFλ mei V | cuique cui V |
8 in bonis VRL omnibus BCλ in omnibus bonis F | tibi VRF iam BC |
9 ampla VRFL apta BCλ | speciosa ex spaciosa δ spaciosa F | danti λ
dantis L | est om. γ | pax est ε | magis maxime β | 10 honesta VRF
hostia B hosti C | pax VαβγδδFL pars γ¹ re BCλ | 11 ne BCλ nec
VRFL | 12 hore unius F | discrimen¹ discrimen C | cum BCae tum VβγδF |
13 martemque ex artemque ε artemque Vαβγδ | comunem δ | propone
prope B | utrimque L utrumque λ | 14 ferrum utrumque C ferrum VRFL,
om. Bλ | minus (ad spem) quam Alanus em. L. III 15 | 15 respondet ae |
16 iam pace V | uincas ε uincens BCλ uincis VRFL | 17 demeris Woelf-
linus L. Krit. p. 23 ademeris ε detraxeris Wesenbergius Tidskrift IX 290,
om. libri | aduersi eueniat adueniat β | parta ex parcta δ parcta V |
18 hore unius F | uertere VR | 19 potestates B potestati C | cornelii γ |
fortuna habenda V | 20 di B dii CVRF | inter pauca VαγδδFL intenta Bλ
intanta C inter β | m.] marcus δ | attilius CVayδ actilius δ

quondam in hac eadem terra fuisset, si uictor pacem petentibus dedisset patribus nostris; sed non statuendo felicitati modum nec cohibendo efferentem se fortunam, quanto altius elatus erat, eo foedius conruit. est quidem eius, qui dat, non qui petit, condicio-
 5 ciones dicere pacis; sed forsitan non indigni simus, qui nobismet ipsi multam inrogemus. non recusamus, quin omnia, propter quae
 ad bellum itum est, uestra sint, Sicilia, Sardinia, Hispania, quidquid insularum toto inter Africam Italiamque continetur mari. Cartha-
 20 ginienses inclusi Africae litoribus uos, quando ita dis placuit, ex-terna etiam terra marique uideamus regentis imperio. haud nega-
 27 uerim propter non nimis sincere petitam aut expectatam nuper pacem suspectam esse uobis Punicam fidem. multum, per quos petita sit, ad fidem tuendae pacis pertinet, Scipio. uestri quoque, 28 ut audio, patres non nihil etiam ob hoc, quia parum dignitatis in
 15 legatione erat, negauerunt pacem: Hannibal peto pacem, qui neque peterem, nisi utilem crederem, et propter eandem utilitatem tuebor eam, propter quam petii. et quem ad modum, quia a me bellum 30 coeptum est, ne quem eius paeniteret, quoad ipsi inuidere dei, praestiti, ita adnitar, ne quem pacis per me partae paeniteat.
 20 Aduersus haec imperator Romanus in hanc fere sententiam 31 respondit: 'non me fallebat, Hannibal, aduentus tui spe Carthagi-

1 condam *Vβ* || eadem terrae *B* terra eadem *ε* || fuisset si *GVR* fuisset et si (siui *B*) *BC* fuisset fertur qui si (sic *φ*) *Fφ* || potentibus *B* || 2 dedisset patribus nostris] *GL* patribus nostris dedisset *β* patribus nostris abnuit *φ* abnuit *λ* || sed *VRFL*, *om.* *BCλ* || statuendo] *L* statuendo tamen *λ* || modum] *γ²* modo *γ¹* || 3 efferentem se fortunam *VRF* efferente se fortuna *B* efferentes efortuna *C* || elatus *BCαβδςF* datus *V* ellatum *γ¹* ellatus *γ²* || erat elatus *β* || 4 corruit *CVRF* || conditiones *γ* || 5 forsitan *γ* || indigni simus] *L* in dignissimis *B* indignissimis *γ* in indignissimis *λ* || simus] *εα* sumus *α* sumus *Vδ* || uobismet *γ* || 6 ipsis *VRF* || multam *αγ¹L* multa *BCβλ* multam *Vγ²δF* multum *ε* || irrogemus *VβγςF* || non *GVR* qui non *BCFφ* || 7 ad *VRFL* ea *BC*, *om.* *λ* || est] sit *V* || hispanie *ε* || quicquid *BCVRF* || 9 litoribus *Caβς* lictoribus *γ* || suos *BC* || diis *VRF* || dis placuit] *L* displicuit *λ* || 10 etiam] enim *R* || terra *om.* *B* || regentes *αβδςF* || imperio *Maduigius em. L. p. 434* imperia *libri* || haut *B* || 11 non] *δ²*, *om.* *δ¹* || petita *V* || aut] haud *γ* || 12 uobis punicam (pecuniam *γ*) esse *VR* || fidem *BCλ* fidem tuende pacis *VRFL* || multum *VRFL* multos *BCλ* || 13 petita *BCλ* repetita *VRFL* || pertine *δ* || 14 nihil] nisi *β* || etiam] et *B* || 15 peto *εα* peto *B* || 16 utile] *L* utile *Bλ* || et *om.* *R* || eandem *om.* *V* || 17 petii *βςF* peti *BCVαδ* peto *γ* || quem ammodum *C* || a *supra lineam add. B* || 18 ne quem *BVRF* neque me *C* || eius *om.* *VR* || quod ad *B* quo ad *V* || ipsi *GVR* id ipsi *BCF* ipsi non *φ* || dii *VRF* || 19 annitar *R* || partae] per te *B* || 20 aduersus] *G* ad *φ* || ferre *γ* || 21 respondit *om.* *β* || aduentus *VRFL* auere (habere *Cλ*) aduentus *BCλ* ab aduentus *Alscheff-*

nienses et praesentem indutiarum fidem et spem pacis turbasse;
 2 neque tu id sane dissimulas, qui de condicionibus superioribus
 pacis omnia subtrahas praeter ea, quae iam pridem in nostra po-
 3 testate sunt. ceterum ut tibi curae est sentire ciues tuos, quanto
 per te onere leuentur, sic mihi laborandum est, ne, [si] quae tunc 5
 pepigerunt, hodie subtracta ex condicionibus pacis praemia perfidiae
 4 habeant. indigni, quibus eadem pateat condicio, etiam ut prosit
 uobis fraus petitis. neque patres nostri priores de Sicilia neque
 nos de Hispania fecimus bellum; et tunc Mamertinorum sociorum
 periculum et nunc Sagunti excidium nobis pia ac iusta induerunt 10
 5 arma: uos lacessisse et tu ipse fateris et dei testes sunt, qui et
 illius belli exitum secundum ius fasque dederunt et huius dant et
 6 dabunt. quod ad me attinet, et humanae infirmitatis memini et
 uim fortunae reputo et omnia, quaecumque agimus, subiecta esse
 7 mille casibus scio; ceterum, quem ad modum superbe et uiolenter 15
 me faterer facere, si, priusquam in Africam traiecissem, te tua uo-
 luntate cedentem Italia et inposito in naues exercitu ipsum uenien-
 8 tem ad pacem petendam aspernarer, sic nunc, cum prope manu
 consertum restitantiem ac tergiuersantiem in Africam adtraxerim,
 9 nulla sum tibi uerecundia obstrictus. proinde si quid ad ea, in 20
 quae tum pax conuentura uidebatur, quasi multa nauium cum

skius aura aduentus (*om. spe*) *Maduigi* *em. L. pp. 435 et 756* [*spe*
VRĒ et *ras. ex spē λ spem BC* || 1 *spem*] *L spe λ* || 2 neque tu id] ne-
 quie tui ad *B* || conditionibus *γ* || superioribus *BCλ* superioris *VRFL* ||
 3 praeter ea] *L praeterea BCVλ* || uestra *α* || 4 ut *BCVR* sicut *F* || sentie-
 re] *L sentires δ, om. λ* || 5 per te *om. δ* || est *om. C* || si quae *CVRF*
 et *ex* si qui *B* quae *ε* || tunc *VRFL* tum *BCλ* || 6 pepigerant *γ* || sub-
 recta *V* || 7 habeant] *G* habeantur *Vφ* || conditio *γ* || 8 petitis *BCFλ* pe-
 tistis *VRL* || patres nostri priores de sicilia neque] *L, om. λ* || nostri]
 uestri *δ* || 9 fecimus] *L facimus BCλ* || tunc *GVRFL* tum *BCφλ* || mamer-
 tinorum *ay* || 11 lacessisse *VβyδεF* lacessisse *α* lacessere *BC* || ipse *om. β* ||
 dei *B* de in *C* dii *VRF* || sunt *VRFL* ut *BCλ* || 12 ius fasque] *L iustas-*
 que *B* iustum meritum *λ* || 13 infirmitates *B* fragilitatis *β* || 14 quaecum-
 que *BCεF* que *Vαβyδ* || esse] *L, om. λ* || 15 quem ammodum *C* quem-
 admodum *L* quem admodum *λ* || superue *B* || 16 faterer facere *GVRFL*
 fatere *BCλ* facere faterer *φ* || si priquam *B* sic prius quam *C* si prius
 (*om. quam*) *ε* || te *om. Vαβyδ* || 17 cedentem] *λ* cedentes *L* || italia *VαβyF*
 italiae *BCε* italiam *δ* || inposito *CVRF* || ipsum] ipsum te *R* || 18 cum]
 eum *C* || 19 consertum libri conserta *ε* *Creuerius, Maduigi* *em. L. p. 435*
 || restitantiem *B* resistantem *γ* resistantem *ε* et *ex* restitantiem *L* resitan-
 tem *ex* resitantiem *λ* || adtraxerim *BCλ* traduxerim *GVRFL* attraxerim *φ* ||
 20 obstrictus] *ex* obstrictis *γ* astrictus *β* || in *VayδF, om. BCβε* || 21 tunc *δ*
 || conuentura pax *β* || quasi *ε* *Gronouius* quaesi *B* quae si *Cλ* que sunt *VRF*
 que *L* quae sit *Alschevskius* || multa] *L multas λ* || cum commeatu *C* cum-

commeatu per indutias expugnatarum legatorumque uiolatorum, adicitur, est quod referam ad consilium; sin illa quoque graui uidentur, bellum parate, quoniam pacem pati non potuistis.

Ita infecta pace ex conloquio ad suos cum se recepissent, 10
5 frustra uerba iactata renuntiant: armis decernendum esse habendamque eam fortunam, quam dei dedissent.

In castra ut est uentum, pronuntiant ambo, arma expedirent 22
milites animosque ad supremum certamen, non in unum diem sed in perpetuum, si felicitas adesset, uictores. Roma an Carthago iura 2
10 gentibus daret, ante crastinam noctem scituros; neque enim Africam aut Italiam, sed orbem terrarum uictoriae praemium fore; par periculum praemio, quibus aduersa pugnae fortuna fuisset. nam neque 3
Romanis effugium ullum patebat in aliena ignotaque terra et Carthagini supremo auxilio effuso adesse uidebatur praesens excidium.

15 Ad hoc discrimen procedunt postero die duorum opulentissimorum populorum duo longe clarissimi duces, duo fortissimi exercitus, multa ante parta decora aut cumulaturi eo die aut euersuri. anceps igitur spes et metus miscebant animos; contemplantibusque 5
modo suam modo hostium aciem, cum (non) oculis magis quam
20 ratione pensarent uires, simul laeta simul tristitia obuersabantur. quae ipsis sua sponte non succurrebant, ea duces admonendo atque hortando subiciebant. Poenus sedecim annorum in terra Italia res 6

meatu *B* commeatus *VβδaF* comeatus *ay* || 1 expugnatarum *B* expugnatarum *C* oppugnatarum *VαβγδaF* oppugnatarum *γ¹* || 2 addicitur *ay* addicitur *β* || quod] quidem *V* || ad concilium referam *V* || sin *BC* si nihil *VF* si *R* || 3 uidentur *VRFL* uiderunt *BCλ* || parate *BCF* prepare *VR* || 4 ita *ex* ita in *C* || pace infecta *C* || colloquio *VRFL* || se *om.* *V* || 5 uerba] tum uerba *F* || iactata *Gronouius* praecata *B* precata *Cλ* pacata *VRFL* temptata *ε* peracta *ε* facta *coni.* *Weissenbornius* || 6 dii *VRFL* || 7 expedire *β* ut expediant *δ* || 8 animos quæ *BC* || supremum *ayδ* || 9 impetuum *CV* || uicturos *RF* || romani an karthago *V* || 10 daret *R* darent *BCVF* || 11 fore] fere *B* || par] *L* per *Bλ* || 12 aduersa *β* *I.* *Perizonius* aduersae *BCVayδaF* || pugne fortuna *ex* fortuna pugne *δ* || 13 ignotaque (ignotaque *α*) terra et (et *om.* *β*) carthagini (carthaginensibus *V* carthaginis *F* cartagin *L*) supremo (supremo *ayδL*) *VRFL* ignota *BCλ* || 15 duorum] duo *V* || opulentissimorum *γ* || 16 *ex* | exercitus *B* || 17 ante *BCF* antea *VR* || parata *V* || cumulari *BC* || effusuri *V* || 18 spes et *VRFL* spes *Bλ*, *om.* *C* || contemplantibus quæ *C* || 19 acie *C* || cui *B* || non *Weissenbornius*, *om. libri* || 20 tristitia *B* || obseruabantur *B* || 21 ipsis] *L* ipsi *Cλ* || succubant *γ* || ammonendo *C* || 22 hortando] *L* horrendo *B* ortando *γ* horrebant *λ* || atq, horrendo in *marg. add.* *B* || subiciebant] *L* subicient *B* subitiant *C* subiciunt *λ* || xvi *Vβ* sexdecim *ayδF* || terra *om.* *ε* || itala *ex* italia *δ* italie *F*

gestas. tot duces Romanos. tot exercitus occidione occisos et sua
 cuique decora. ubi ad insignem alicuius pugnae memoria militem
 7 uenerat, referebat; Scipio Hispanias et recentia in Africa proelia et
 confessionem hostium, quod neque non petere pacem propter metum
 8 neque manere in ea prae insita animis perfidia potuissent. ad hoc 5
 colloquium Hannibalis, in secreto habitum ac liberum fingenti, qua
 9 uult, flectit; ominatur, quibus quondam auspiciis patres eorum ad
 Aegatis pugnauerint insulas, ea illis exeuntibus in aciem portendisse
 10 deos: adesse finem belli ac laboris; in manibus esse praedam Cartha-
 ginis, reditum domum in patriam ad parentes, liberos, coniuges 10
 11 penatesque deos. celsus haec corpore uultuque ita laeto, ut uicisse
 iam crederes, dicebat. instruit deinde primos hastatos, post eos
 33 principes, triariis postremam aciem clausit. non confertas autem
 cohortes ante sua quamque signa instruebat, sed manipulos aliquan-
 tum inter se distant, ut esset spatium, qua elephantum hostium acti 15
 2 nihil ordines turbarent. Laelium, cuius ante legati, eo anno quae-
 storis extra sortem ex senatus consulto opera utebatur, cum Italico
 equitatu ab sinistro cornu, Masinissam Numidasque ab dextro op-
 3 posuit. uias patentis inter manipulos antesignanorum uelitibus — ea

1 tot exercitus tot δ || occisione $C\delta$, om. β || sui C || 2 ad om. F ||
 memoriam V || militem om. V || 3 uenerat ex uenerit δ || hispaniae sed re-
 centia B || proelia] bella V || 5 in ea] ibi V || pre insita $VRFL$ praesita B
 prescita C pre insitis, ut uidetur, λ || ad hec $V\beta\gamma$ || 6 colloquium $VRFL$ ||
 in om. $\gamma\delta$ || secretum F || ac] et C || qua $V\alpha\beta\epsilon L$ quae $BC\gamma\delta\lambda$, om. F ||
 7 uelit V || flectit ominatur R flectito minatur BF flectit minatur C flecti
 ominatur V || quondam B condam $V\beta\gamma$ || ad aegatis] L ad egates ϵF ac
 legatis λ || 8 pugnarint V pugnauerunt $\beta\gamma\delta F$ || ea] L eo λ || portendisset
 eos B portendis se deos L portendis set eos λ || 9 finem] L fidem $BC\lambda$
 ac] λ , om. V , lineola qua L ac induxerat nunc erasa || 10 redditum γ ||
 parentes $BCFL$ penates VR penates a L suprascriptum nunc erasum est ||
 liberosque β || coniuges penatesque deos $BC\lambda$ coniugesque adeo $F\alpha\gamma\delta\epsilon$ et
 coniuges adeo β coniuges penatesque deos adeo FL || 11 laeto ita C ||
 12 primo δ || astatos γ || post eos] postea C || 13 triariis] L triarius λ ||
 postremam BR post tremam C primam VF || confortas B || autem] etiam $\gamma\delta$ ||
 14 choor tes B || sua] signa V || quamque $BC\gamma\lambda$ quam que $\alpha\delta$ queque VFL
 quenque ϵ , om. β || aliquantum BCL aliquanto $VRFL$ ut aliquantum λ ||
 15 distantes $\alpha\beta\delta\epsilon F$ || ut $VRFL$, om. $BC\lambda$ || qua] L quo βFL || acti] λ
 rapti V accepti R capti L || 17 extra] esse γ || utebatur senatus consulto
 opera (om. ex) V || cum] cum in $\gamma\delta$ || 18 a $\alpha\delta\epsilon F$ || massinissam δ || numidae-
 que B numidas γ || a ϵF || 19 patentis B patentes $CV\alpha\beta\delta\epsilon F$ parentes γ ||
 ante signanorum BL ante signatorum C ante signariorum V antesigna-
 riorum RF ante signorum λ || uellitibus F || ea tunc RF ea tu no B eat
 uno C et ad hec V eatunc λ ea tunc L & ad **, quae L supra tunc
 scripserat, rursus erasa sunt

tunc levis armatura erat — compleuit, dato praecepto, ut ad impetum elephantorum aut post directos refugerent ordines aut in dextram laeuamque discursu adplicantes se antesignanis uiam, qua iruerent in ancipitia tela, beluis darent. Hannibal ad terrorem 4
 5 primos elephantos — octoginta autem erant, quot nulla umquam in acie ante habuerat — instruxit, deinde auxilia Ligurum Gallorumque 5 Balaribus Maurisque admixtis; in secunda acie Carthaginiensis Afrosque et Macedonum legionem; modico deinde interuallo relicto subsidiariam aciem Italicorum militum — Bruttii plerique erant, ui ac
 10 necessitate plures quam sua uoluntate decedentem ex Italia secuti — instruxit. equitatum et ipse circumdedit cornibus; dextrum Carthaginienses, sinistrum Numidae tenuerunt. uaria adhortatio erat in 8 exercitu inter tot homines, quibus non lingua, non mos, non lex, non arma, non uestitus habitusque, non causa militandi eadem
 15 esset. auxiliaribus et praesens et multiplicata ex praeda merces 9 ostentatur; Galli proprio atque insito in Romanos odio accenduntur; Liguribus campi uberes Italiae deductis ex asperrimis montibus in spem uictoriae ostentantur; Mauros Numidasque inpotenti Masinissae futuro dominatu terret; aliis aliae spes ac metus iactantur.
 20 Carthaginiensibus moenia patriae, dii penates, sepulcra maiorum, 11

1 lebis *B* || complebit *B* || dicto *V* || impetum] *L* imptetum λ || 2 elephantorum *B* et ex elafantorum ϵ || directos *Alschevski* in rectos libri || refugerunt *BC* || 3 dexteram *CL* dextera λ || applicantes *VRFL* adplicante *B* applicante *CL* || se antesignanis (antesignariis $\beta\gamma\delta\epsilon$) uiam *RF* se ante signa nisu iam (iam *om. V*) *VL* signis uiam *BC\lambda* || quam *BC* || 4 iruerent *CV\alpha\beta\gamma\epsilon F* || in ancipitia $\alpha\beta\epsilon$ in antipitia γ in ancipia *BC* in atiem *V* mancipia δF || tella γ || belluis $\beta\gamma$ || 5 primos *BC* primum *VRF* || elephantos] ex elephantos *C* elefantos *B* || quod *BCF* || nullam *BC* nulla ul *V* || umquam *om. F* || in *om. V* || 6 ante in acie *RF* || habuerat] *L* habuerant *V\lambda* || auxilii aligurum *C* || 7 ualiaribus *B* ualearibus *C* balearibus *VRF* || mauris (*om. que*) *C* || admistis δ || carthaginienses *CVRF* || affros (*om. que*) *V* || 8 sub sidiamam *C* || 9 brutii *VRF* || ui] ut γ || 10 secuti] γ^2 sicuti γ^1 sequuti α || 11 instruxit] *G* instruit φ || ipse *BC\lambda* ipsum *VRFL*, in *L\lambda* ipse *rasura restitutum est* || carthaginiensis *B* || 12 sisinistrum *B* || adortatio *BC\gamma* || 13 inter tot *BF* inter *VR*, *om. C* || mors *B* || non lex *om. VR* || 14 militandi ex militanti *B* || 15 et praesens] presens β || et multiplicata] multiplicata *VR* || merces ex preda δ || 16 ostentabatur *C* || atque] ac β || romano *B* || 17 uberae si talie *B* || deducti *V* || ex asperum his *B* ex asperimis *Cay* ex asperimis $\beta\delta\epsilon F$ ex appennini *V* || 18 ostentatur γ || numidas (*om. que*) *C* || inpotenti (in inpotenti α in potenti β in inpotenti $\gamma\delta\epsilon$) masinissae *GVRF* masinisse inpotenti *B* masinissae inpotenti *C* in masinissae inpotenti φ || 19 futuro *GI* futuros *BCRF\varphi* || terret *VR* terrent *BCF* || aliis alie *VRF* alii alie *B* aliae alii *C* || 20 patria *B* || dii *B* dii *CF* et (ac δ) dii *VR* || sepulcra *C\epsilon*

liberi cum parentibus coniugesque pauidae, aut excidium seruitium-
que aut imperium orbis terrarum, nihil aut in metum aut in spem
medium, ostentatur.

- 12 Cum maxime haec imperator apud Carthaginienses, duces sua-
rum gentium inter populares, pleraque per interpretes inter im- 5
mistos alienigenas agerent, tubae cornuaque ab Romanis cecinerunt,
13 tantusque clamor ortus, ut elephantī in suos, sinistrum maxime
cornu, uerterentur, Mauros ac Numidas. addidit facile Masinissa
perculsis terrorem nudauitque ab ea parte aciem equestri auxilio.
14 paucae tamen bestiarum intrepidae in hostem actae inter uellitum 10
15 ordines cum multis suis uulneribus ingentem stragem edebant. res-
ilientes enim ad manipulos uelites, cum uiam elephantis, ne ob-
tererentur, fecissent, in ancipitis ad ictum utrimque coniciebant
16 hastas, nec pila ab antesignanis cessabant, donec undique incidenti-
bus telis exacti ex Romana acie hi quoque in suos dextrum cornu, 15
ipsos Carthaginienses equites, in fugam uerterunt. Laelius ut tur-
batos uidit hostis, addidit perculsis terrorem.
- 34 Vtrisque nudata equite erat Punica acies, cum pedes con-
currit, nec spe nec uiribus iam par. ad hoc dictu parua, sed magna

1 coniugesque] *G* coniuges *F* ϕ || aut] et aut *VR* || 2 orbis *ex* urbis γ ||
metu *BC* metus *VRF* || 3 medium *om.* δ || ostentantur *B* || 4 cum] tum *F* ||
ducesque *V* || 5 inter *om.* *V* || plerique *Freinshemius* || interim mistos *B* ||
interim mixtos *CVF* intermixtos $\alpha\beta\gamma\epsilon$ intermistos δ || 6 alienigenas *Freins-*
hemius alienigenis *BCV\gamma F* alieni generis $\alpha\beta\delta\epsilon$ || agerent β *Freinshemius*
ageret *BCV\alpha\gamma\delta\epsilon F* || tubae *ex* turbæ *C* || cornua quae *BC* cornua (*om.* que) *R*
|| a $\alpha\epsilon F$ || cecinerunt] *ras.* *ex* ceciderunt δ ceciderunt *V* concinerunt β ||
7 elephanti α || sinistrum *scripsi* sinistris *BC* sinistro *VRF* || 8 uerterent *G*
coruerentur *V* conuerterentur $\alpha\beta\gamma\delta F\phi$ || mauros] δ^2 mauro δ^1 || adliit *V* ||
facile] λ facili *VRL* || massinissa $\gamma\delta$ || 9 perculosos *V\gamma* || terrore *VR* || nu-
dauit (*om.* que) *B* || parter *B* || 10 intrepidæ *BCG* trepide *VRF* intre-
pide ϕ || actae] hac te *B* uecte *V* || uellitum γ || 11 stragem ingentem *RF* ||
medebant *B* egebant γ || resiliētes *B* || 12 maniplos *C* || uiam *BCR* iam *VF* ||
ne] no *B*, *om.* *F* || obtererentur *B\beta* opterentur *C* obterentur uiam *V* ob-
treterentur $\alpha\gamma$ obtrectarentur $\delta\epsilon$ obterrerentur *F* || 13 ancipites *V\alpha\beta\gamma\epsilon F*
ancipitem δ || ad *om.* *F* || ictum γ iocum δ || 14 hastas (astas *L*) nec
pila (pilla γ) ab antesignanis (antesignariis *V\beta\gamma\delta\epsilon*) *VRLF* tesignanīs *B* te
signanis *C\lambda* || 15 enacti *V* || hii α ii $\beta\gamma\epsilon$ || quoque *om.* *C* || suos dextrum
cornu *R* suos dextrum *V* suo dextro (dextero *B*) cornu *BC* suos dextro
cornu *F* || 16 ipsorum *R* || carthaginienses *CV* carthaginiensium *BRF* ||
in *om.* *BC* || turbantes α || 17 hostis *B\gamma* hostes *CV\alpha\beta\delta\epsilon F* || ter torem *C* ||
18 erat equite γ || concurrat *BVRF* cucurrit *C* || 19 nec] λ ut *L* || spem *BC* ||
iam par *om.* *V* || ad hec $\alpha\beta\gamma\delta$ || ad hoc dictu] λ at occiditur *VF* ad acci-
dunt *L* || magni β magna *F*

eadem in re gerenda momenta: congruens clamor ab Romanis eoque maior et terribilior, dissonae illis, ut gentium multarum discrepantibus linguis, uoces; pugna Romana stabilis et suo et armorum 2 pondere incumbentium in hostem, concursatio et uelocitas illinc 5 maior quam uis. igitur primo impetu extemplo mouere loco hostium 3 aciem Romani. ala deinde et umbonibus pulsantes, in summos gradu inlato, aliquantum spati uelut nullo resistente incessere, ur- 4 gentibus et nouissimis primos, ut semel motam aciem sentire, quod ipsum uim magnam ad pellendum hostem addebat. apud hostis 5 10 auxiliaris cedentis secunda acies, Afri et Carthaginienses, adeo non sustinebant, ut contra etiam, ne resistentis pertinaciter primos caedendo ad se perueniret hostis, pedem referrent. igitur auxiliares 6 terga dant repente, et in suos uersi partim refugere in secundam aciem, partim non recipientis caedere, ut et paulo ante non adiuti 15 et tunc exclusi; et prope duo iam permixta proelia erant, cum 7 Carthaginienses simul cum hostibus, simul cum suis cogerentur manus conserere. non tamen ita perculsos iratosque in aciem accepere, sed densatis ordinibus in cornua uacuumque circa campum 8 extra proelium eiecere, ne pauido fuga et uulneribus milite sin- 20 ceram et integram aciem miscerent. ceterum tanta strages homi- 9

1 in re gerenda β in rege reddam BC in regenda $V\alpha\gamma\delta sF$ || momenta] momenta res $\alpha\gamma\delta s$ momenti res β || ab $V\alpha\beta\gamma\delta$ a $BCsF$ || eaque BC || 2 maiore terribilior V maior terribiliorque F || dispone γ || illis] λ illius VL || discrepantium γ || 3 et suo] suo δ , om. s || 4 incumbentium V || et $BVRF$ ac C || uelocitas γ uelocis δ || illic V || 5 quam uis] L quamuis λ , om. V || extemplo] G exemplo φ , om. F || mouere om. C || mouere loco hostium *bis* *scr.* γ || 6 romani] L romana λ || alia δ || umbonibus VRF umboni BC || summos VF submos δ || 7 gradu] gladiis V || illato VRF in loco C || spatii $BVRF$ || uelut BC || ingessere VF || 8 motam *usque ad* 9 ad] δ^2 , om. δ^1 || censere V || 9 ad pellendum] apellandum B appellandum C || apud] et apud V at apud R || hostes $CVRF$ || 10 auxiliaris cedentis (cedentes C) BC auxiliarescedentes V auxiliares cedentes $\alpha\beta\gamma\delta F$ auxiliares secunda cedentes s || acie VRF || 11 sustinebant $\alpha\beta\delta$ || ne] non β || resistentes $CVRF$ || primo BCF || cedendos V || 12 ad] priusquam ad β || 13 reuersi B || refugerunt VRF || 14 partim om. V || recipientis γ recipientes $BCV\alpha\beta\delta sF$ || caedere] cedem V || ut et BC et V uti et R uti F || non om. VF || 15 tunc $BVRF$ nunc C || iam duo C || permista $\alpha\delta$ || 16 hostibus et simul $\alpha\beta\delta s$ || cogerent V || 17 perculsus B || in $VRFL$, om. $BC\lambda$ || aciem] L , om. λ || accepere CRF accipere BV || 18 densatis $VRFL$ datis $BC\lambda$ || ordinibus] cornibus s || in] et in V || 19 extra proelium om. β || proelium] in prelium V || eiecere $VRFL$ eicere $BC\lambda$ || ne $BC\lambda$, om. $VRFL$ || pauidos VRF || et uulneribus VR uulneribus BC uulneribusque *ex* uulneribus F || milite sinceram (a *ex* e C) BC milites ne certam VRF || 20 et] L , om. λ || miscerent] γ^3 miserent γ^1 || strages] GL strage $BC\varphi\lambda$

num armorumque locum, in quo steterant paulo ante auxiliares, compleuerat, ut prope difficilior transitus esset, quam per confertos 10 hostis fuerat. itaque, qui primi erant, hastati per cumulos corporum armorumque et tabem sanguinis, qua quisque poterat, sequentes hostem et signa et ordines confuderunt. principum quoque signa 5 11 fluctuari coeperant uagam ante se cernendo aciem. quod Scipio ubi uidit, receptui propere canere hastatis iussit et sauciis in postremam aciem subductis principes triariosque in cornua inducit, 12 quo tutior firmiorque media hastatorum acies esset. ita nouum de integro proelium ortum est; quippe ad ueros hostis peruentum erat, 10 et armorum genere et usu militiae et fama rerum gestarum et 13 magnitudine uel spei uel periculi pares. sed et numero superior Romanus erat et animo, quod iam equites, iam elephantos fuderat, 35 iam prima acie pulsa in secundam pugnabat. in tempore Laelius ac Masinissa, pulsos per aliquantum spatii secuti equites, reuer- 15 2 tentes in auersam hostium aciem incurrere. is demum equitum impetus perculit hostem. multi circumuenti in acie caesi; multi per patentem circa campum fuga sparsi tenente omnia equitatu passim 3 interierunt. Carthaginensium sociorumque caesa eo die supra uiginti milia; par ferme numerus captus cum signis militaribus centum 20 triginta duobus, elephantis undecim. uictores ad mille et quingentos cecidere.

2 compleuerat *BGVIR* compleuerant *CF* φ $\parallel$ difficilior *B* $\parallel$ confertos *BCGVIR* confertissimos *F* φ $\parallel$ 3 hostis *V* γ hostes *BCa β δ ϵ F* $\parallel$ erant) *G* fuerunt φ $\parallel$ hastati) δ^2 astati *B δ ϵ* $\parallel$ 4 tabem φ tabes *BF* tabe *C* labem *Ga β δ ϵ* labem γ luem *V* $\parallel$ quisque *om.* *F* $\parallel$ 5 et signa et) ad signa *V* et signa *a γ δ ϵ* confuderunt) λ confugerunt *VFL* $\parallel$ principum) *L* principium λ $\parallel$ 6 fluctuare *R* $\parallel$ coeperant) poterant β $\parallel$ uagamente secernendo *V* $\parallel$ quod ubi uidit scipio ϵ $\parallel$ 7 propere) *L* prope $\gamma\lambda$ $\parallel$ hastatis *B* $\parallel$ hastatis canere *VRF* iussit et *VRF* iussisset *B* iussit *C* $\parallel$ sauciis) δ^1 al^{us} saucii *suprascr.* δ^2 saucii *a ϵ* , *om.* *V* $\parallel$ 8 subductis (deductis *V*) aciem *VRF* $\parallel$ inducit *BVRF* ducit *C* $\parallel$ 9 mediaque *B* $\parallel$ de *om.* *C* $\parallel$ 10 praelium *B* bellum *V* $\parallel$ uerus *B* uersus *V* $\parallel$ hostes *CVRF* $\parallel$ 12 et *om.* ϵ $\parallel$ 13 erat) *L* era λ $\parallel$ elephantes *B* elephantos α $\parallel$ 14 pulsa) fusa *V* $\parallel$ 15 massinissa δ $\parallel$ pulsos *BC λ* fustos *Va β δ ϵ FL* fussos γ $\parallel$ sequuti α , *om.* *C* $\parallel$ equites) *L* milites λ $\parallel$ 16 aduersam *CVRF* $\parallel$ his demus *B* $\parallel$ equitum) φ , *om.* *G* $\parallel$ 17 perculit *GRFL* pertulit *V* fudit *BC γ λ* $\parallel$ hostes *VRF* $\parallel$ circumuenti in acie caesi *om.* *VR* $\parallel$ circumuenti in acie *CG* circumuentu naue *B* circumuenti una ue (unaue φ) *F φ* multi *G*, *om.* *BCVRF φ* $\parallel$ 18 campum *ex* campum γ $\parallel$ omnia *bis* *scr.* ϵ 19 interiere *VR* $\parallel$ sociorum quae *B* $\parallel$ xx milia (millia *F*) *V δ F* milia $\cdot$ xx $\cdot$ *BCa ϵ* et *ex* milia $\cdot$ xx $\cdot$ γ millia $\cdot$ xx $\cdot$ β $\parallel$ 20 cum *om.* *V* $\parallel$ signis) singulis *B* $\parallel$ $\cdot$ cx $\cdot$ xx $\cdot$ *BCF* duobus $\cdot$ xxx $\cdot$ *V* triginta duobus *R* $\parallel$ 21 elephantes $\cdot$ xi $\cdot$ *B* elephanti $\cdot$ xi $\cdot$ *C* xi $\cdot$ elefantis *V β γ* xi elephantes α xi elefantos δ undecim elephanti ϵ *F* ad) α δ $\parallel$ $\cdot$ xx $\cdot$ et $\cdot$ δ $\cdot$ *C* x $\cdot$ & *B* mille et c *V* decem milia (millia *F*) *RF* $\parallel$ 22 ce-

Hannibal cum paucis equitibus inter tumultum clapsus Hadru- 4
 metum perfugit, omnia et ante aciem et in proelio, priusquam ex-
 cederet pugna, expertus et confessione etiam Scipionis omniumque 5
 peritorum militiae illam laudem adeptus, singulari arte aciem eo die
 5 instruxisse: elephantos in prima fronte, quorum fortuitus impetus 6
 atque intolerabilis uis signa sequi et seruare ordines, in quo pluri-
 mum spei ponerent, Romanos prohiberent; deinde auxiliares ante 7
 Carthaginiensium aciem, ne homines mixti ex conluuione omnium
 gentium, quos non fides teneret sed merces, liberum receptum
 10 fugae haberent, simul primum ardorem atque impetum hostium ex- 8
 cipientes fatigarent ac, si nihil aliud, uulneribus suis ferrum hostile
 hebetarent; tum, ubi omnis spes esset, milites Carthaginienses Afros- 9
 que, ut omnibus rebus aliis pares, eo, quod integri cum fessis ac
 sauciis pugnarent, superiores essent; Italicos interuallo quoque di-
 15 remptos incertos, socii an hostes essent, in postremam aciem sum-
 motos. hoc edito uelut ultimo uirtutis opere Hannibal cum Hadru- 10
 metum refugisset accitusque inde Carthaginem sexto ac tricesimo
 post anno, quam puer inde profectus erat, redisset, fassus in curia 11

ciderunt *VRFL* || 1 tumultum *V* || adrumetum *Cβ* ad rumentum *V* adrumen-
 tum *αγδςF* || 2 et ante aciem et in proelio *Drakenborchius duce Dukero*
 (et ante proelium et in acie *Weidner Philol. XXXVI 128*) et in proello
 et (et *om. Bλ, add. L*) ante aciem *BCVRFLλ* et in proelio nutante acie
Seyffertus Nou. annal. phil. LXXXIII 80 et in proello et labante acie
uel sim. Maduigijs em. L. p. 436 sq.; idem olim et ante aciem sustulerat ||
 3 confessionem *γ* || omnium (*om. que*) *VR* || 4 peritorum militiae] *L* pre-
 teritorum militum et *λ* || illam *VRFL* omnem illam *BCλ* hominum illam
Kochius em. L. I 13 || laude *BC* || acie *C* || eo die aciem *β* || 5 elephantos *α* ||
 6 intolerabilis *CVay* || seruare *BVαβγςF* stare seruareq. *C* seruari *δ* ||
 ordines *ex* ordinem *δ* || 7 ponerent spei *V* || prohiberet *β* || 8 ex *VRFLφ*
 et *BCλ*, *om. G* || conluuione *BCL* colluione *VRFL* conluione *λ* || 10 ha-
 beret *δ* || atque impetum *BCφ*, *om. GVRFL* || 11 fatigarent] *L*, *om. λ* || ac]
 at *γ* || ac si nihil (*nichil L*) aliud] *GL* asinissil aliud *B* ac si nihil aliud
 alii missilibus alii *φ* alii missilibus alii *λ* || hostile *GVRFL* hostium *BCφ* ||
 12 ubi] *L* ub *B* ibi *V* ut *s*, *om. λ* || omnes *F* || esset *R* erat *V* essent *FL*,
om. BCλ || 13 rebus aliis *BC* aliis rebus *VRFL* || eo quod] eoque *V* || ac]
 et *R* || 14 sauciis *δ* || pugnarent] *ex* pugnarunt *V*, *om. δ* || pugnarent supe-
 riores essent] *L* superiores essent (*superiores sese C*) pugnarent *BCλ* ||
italico adς || interuallo (*ex* interuallos *V*) quoque diremptos (*direptos αγδς*)
VRFL, *om. BCλ* || 15 socii an hostes] *L* socia inhostes *Bλ* || sumotos *V*
 submotos *αβγδ* || 16 edito] *γ*³ edicto *αγδς* || uelud *B* || cum] cum d. *C* ||
 ad rumentum *Vγ* adrumetum *αδςF* || 17 refugisset *BCG* fugisset *VRFL*
 perfugisset *φ* || accinctusque *ex* accintusque *B* || tricesimo *αγ* trigesimo *δ* ||
 18 post anno] *G et ex* anno post *δ* anno *F* anno post *φ* || rediret *F*

est non proelio modo se sed bello uictum, nec spem salutis alibi quam in pace inpetranda esse.

- 36 Scipio confestim a proelio expugnatis hostium castris direptis-
 2 que cum ingenti praeda ad mare ac naues rediit nuntio allato
 P. Lentulum cum quinquaginta rostratis, centum onerariis, cum 5
 3 omni genere commeatus ad Vticam accessisse. admouendum igitur
 undique terrorem percussae Carthagini ratus, misso Laelio Romam
 cum uictoriae nuntio Cn. Octauium terrestri itinere ducere legiones
 Carthaginem iubet; ipse ad suam ueterem noua Lentuli classe ad-
 4 iuncta profectus ab Vtica portum Carthaginis petit. haud procul 10
 aberat, cum uelata infulis ramisque oleae Carthaginiensium occurrit
 nauis. decem legati erant, principes ciuitatis, auctore Hannibale
 5 missi ad petendam pacem. qui cum ad puppim praetoriae nauis
 accessissent uelamenta supplicum porrigentes, orantes implorantes-
 6 que fidem ac misericordiam Scipionis, nullum iis aliud responsum 15
 datum, quam ut Tynetem uenirent: eo se moturum castra. ipse
 ad contemplandum Carthaginis situm non tam noscendi in praesentia
 quam terrendi hostis causa (prouectus) Vticam, eodem et Octauio
 7 reuocato, rediit. inde procedentibus ad Tynetem nuntius allatus
 Verminam Syphacis filium cum equitibus pluribus quam peditibus 20
 8 uenire Carthaginiensibus auxilio. pars exercitus cum omni equitatu
 Saturnalibus primis agmen adgressa Numidarum leui certamine

1 modo se (si α) sed GVR modos esse B modo sese .d. C modo se
 esse sed Fφ || bello om. B || 2 in ex alibi in s || inpetranda CFL impetrande B
 impetrata GR perpetrata V impetranda φ inpetrandae λ || esse om. B ||
 3 a proelio expugnatis] G expugnatis a praelio φ || castris VRF atris B
 agris C || 4 cun β || ingentique γ || mare ac om. C || nuntio B || 5 onerariis
 cum BC onerariis GVF onerariis nauibus R onerariis nauibus cum φ ||
 6 comeatus ay || ad om. VRF || igitur om. β || 7 terrorem] L terroremq. C
 terrore λ || percussae] L percussus BC percusse V percussos λ || ratus ras.
 ex iratus B || 8 cum del. lac. Gronouius || cn. V c. R gn. F consulem L,
 om. BCλ || 9 carthaginem] L carthagine BCλ || cartaginem legiones V || len-
 tuli] L lentulii Bλ || adiuctam uel aduictam γ || 10 carthagin B || petit] G
 petit Bφ || 11 habet B || insulis V || 12 autore δF || 13 cum om. C ||
 pupim Vβs || naues ex naes B || 14 accessissent] issent V || uelamento C
 uellamenta γ || subplicum B || 15 his aliud BC aliud his (his αF iis γs)
 VRF || 16 tynetem C tinc tem B tunetem V finectem R tinneten F || 17 im-
 presentia V || 18 terrendi VβγδsF terendi α depræmendi B deprimendi C ||
 prouectus Alscheffskius, om. libri || et om. VRF || 19 ad tynetem C atti-
 netem B ad tunetem V ad finectem βγδs ad finecten α ad tinneten F ||
 allatus VRF altus B alius C || 20 uerminiam β || cum] tum γ || plurimis C ||
 21 pras B || equitatu BCλ equitatu missa (missus γ) VRFL || 22 satur-
 nalibus primis libri, quae uerba corrupta nondum emendata sunt (iter con-

fudit. exitu quoque fugae intercluso ab omni parte circumdatis
 equitibus quindecim milia hominum caesa, mille et ducenti uiui
 capti, et equi Numidici mille et quingenti, signa militaria duo et
 septuaginta. regulus ipse inter tumultum cum paucis effugit. tum 9
 5 ad Tynetem eodem quo antea loco castra posita, legatique triginta
 ab Carthagine ad Scipionem uenerunt. et illi quidem multo misera-
 bilius quam antea, quo magis cogebat fortuna, egerunt; sed ali-
 quanto minore cum misericordia ab recenti memoria perfidiae auditi
 sunt. in consilio quamquam iusta ira omnis ad delendam stimulabat 10
 10 Carthaginem, tamen cum et quanta res esset et quam longi tem-
 poris obsidio tam munitae et tam ualidae urbis reputarent et ipsum 11
 Scipionem expectatio successoris uenturi ad paratam alterius labore
 ac periculo finiti belli famam sollicitaret, ad pacem omnium animi
 uersi sunt. postero die reuocatis legatis et cum multa castigatione 37
 15 perfidiae monitis, ut tot cladibus edocti tandem deos et ius iuran-
 dum esse crederent, condiciones pacis dictae, ut liberi legibus suis 2
 uiuerent; quas urbis quosque agros quibusque finibus ante bellum
 tenuissent, tenerent, populandique finem eo die Romanus faceret;

tinuantibus primis uel maturantibus primis *coni. Maduigi* em. L. p. 437 sq.
 sauciis et inualidis praemissis *Alanus* em. L. IV 41) || agmen BCRφ in
 agmine GVF || aggressa VRF || numidarum BCφ numidas GVR

1 fundit V || exitu V || ictu V || ab omni parte *scripsi* a parte omni GVβyeL
 apte omni adF parte omni BCφλ || circumdatis] trucidantibus V || 2 millia F
 || cesa ex cessa γ cessa α || mille] .x. B M L, om. λ || 3 capti CVR captis B
 sunt capti F || et om. β || m. et d L .x. et B mille quingenti s decem λ ||
 signa] et signa β || duo et LX β || 4 regulos B || tum] tum hi B || 5 tyn-
 tem C tinetem B tunetem V finetem R tinnetem F || antea VRF ante BC ||
 6 ab V a RFL, om. BCλ || carthagine ras. ex carthagene B || uenerant C ||
 7 antea C ante BVRF || quo GVRFL quam Bλ quia φ, om. C || niagis B ||
 fortuna egerunt] L fortunae gerunt BCλ || 8 cum] L cum eum Bλ || ab
 BGVAβyδ eum ab C a sF ob φ || recenti memoria] G recentis memoriam φ ||
 9 in consilio BCGF in concilio VR, om. φ || ira om. V || omnia V omnes βF ||
 delendam] dendam C || stimulabat] ex stimulabant s simulabat V || 10 car-
 taginem stimulabat γ || tamen] tum γ || et quanta BCRλ equata VL quanta F
 || et VRFL, om. BCλ || longi] L longe Bλ || 11 et tam Fφ et iam B etiam C
 et GVR || urbi B || 12 expectatio BVRF spectatio C || ad paratam BCαβs
 ad paratum γλ apparatus (ad paratum F) mouere fructum VFL || alte-
 rius] L alteris λ || labore] robore R || 13 periculo] L periculi Bλ || finiri V ||
 sollicitaret VδF sollicitarent γ || 14 legatis] L, om. BCλ || 15 munitis ut B
 moniti sunt C || tandem] tandem crederent (credentes V) VRF || deos
 om. C || in iurandum C || 16 crederent om. VRF || conditionis C condic-
 tiones γ conditionis s || paci uincte V || suis legibus V || 17 uiuerent] uene-
 runt BC || quas] L qua BCλ || urbes VRF || quosque] L quoque BCλ
 quibus (om. que) V

3 perfugas fugitiosque et captiuos omnis redderent Romanis et naues
 4 rostratas praeter decem triremes traderent elefantosque, quos habe-
 5 rent domitos, neque domarent alios; bellum neue in Africa neue
 6 extra Africam iniussu populi Romani gererent; Masinissae res red-
 7 derent foedusque cum eo facerent; frumentum stipendiumque auxi-
 8 liis, donec ab Roma legati redissent, praestarent; decem milia ta-
 9 lentum argenti, discripta pensionibus aequis in annos quinquaginta,
 10 soluerent; obsides centum arbitrato Scipionis darent, ne minores
 11 quattuordecim annis neu triginta maiores. indutias ita se daturum,
 12 si per priores indutias naues onerariae captae, quaeque fuissent in
 13 nauibus, restituerentur; aliter nec indutias nec spem pacis ullam esse.
 14
 15 Has condiciones legati cum domum referre iussi in contione
 16 ederent, et Gisgo ad dissuadendam pacem processisset audireturque
 17 a multitudine inquieta eadem et inbelli, indignatus Hannibal dici
 18 ea in tali tempore audirique, arreptum Gisgonem manu sua ex
 19 superiore loco detraxit. quae insueta liberae ciuitati species cum
 20 fremitu populi mouisset, perturbatus militaris uir urbana libertate
 21 'nouem' inquit 'annorum a uobis profectus post sextum et tricesi-
 22 mum annum redii. militaris artes, quas me a puero fortuna nunc

1 omnis *By* omnes *CVαβδεF* || redderent romanis *BCFφ*, *om. GVR* ||
 2 decem] *G*, *om. φ* || traderent] darent *V* || elefantos quoque quos *V* ||
 3 a neque usque ad 379, 16 carthagi exstat *P* || domaret *PBC* || bellum
 4 ne extra africanam neue in africa *coll. Polyb. 15, 18, 4 Weidner Philol. XXXVI 128* || 4 iniussu] *L* in iussu *C* ni iussu *δ* in iussu *λ* || massinisse *δ* ||
 5 stipendium quae *PB* || 6 ab (a εF) roma *VRFL* ab roma nis *PBCλ* ||
 7 legati ab roma *β* || redissent] *G* uenissent *Fφ* || praestarent reddissent pre-
 8 starent *γ* || millia *PF* || 7 argenti] *L* argenti argenti *λ* || discripta *Buecheler Mus. Rhen. XIII 602* descripta *P* descripta *BCVRF* || quinquaginta] *L. L. om. Bλ* || 8 ne] *G* nec *φ* || 9 neue *δ* ne *β* || indutias] *q*, utras *γ* || daturum
 10 se *C* || 10 captae] aptae *C*, *om. V* || quaeque *Cγ* || fuis]set *PBC* || || 11 re-
 12 stituerent *γ* || 12 conditiones *γ* ditiones *α* || referre *PBCFφ* ferre *GVR* ||
 13 iussi] *ex* iussit *P* iussit *B* || domum referre iussi cum *transponendum coni. Maduigi* *em. L. p. 438* || contione] *G* contionem *α* conctionem *γ* con-
 14 cionem *δεφ* || 13 gisco *V* gysga *F* || dissuadendam] *GL* dissuadendum *BVεφλ*
 15 dissuadendam *γ* || processisset] *Lδ²* et *ex* processeisset *P* et *ex* processis-
 16 sent *V* accessisset *δ¹* processet *λ* || 14 multitudine *B* || eadem] *GL*, *om. εφλ* ||
 17 imbelli *Vβ* || indinatus *P¹*, *corr. P²* || 15 ea] eam *δ* || [tempore] *L* temere
 18 *PBC* tempe *λ* || auditique *α* || abreptum *VαβγF* || gisconem *V* || 16 supe-
 19 riori *C* || ciuitatis *CVαγδε* || 17 fremitum] frumentum *F* || mouisset] *γ¹* mo-
 20 uissent *γ¹* || perturbatus *VR* et perturbatus *PBF* et perturbatos *C* || uir
 21 militaris *V* || 18 nouem] nonne *β* || inquit *B* quidem *γ* || post annorum *β*
 22 6 *lit. spat. rel.* || vi *CV* || xxx *V* tricesimum *αγ* trigesimum *δ* || 19 mili-
 23 tares *VRF*

priuata nunc publica docuit, probe uideor scire; urbis ac fori iura, 10
 leges, mores uos me oportet doceatis.' excusata imprudentia de pace
 multis uerbis disseruit, quam nec iniqua et necessaria esset. id 11
 omnium maxime difficile erat, quod ex nauibus per indutias captis
 5 nihil praeter ipsas comparebat naues; nec inquisitio erat facilis, ad-
 uersantibus paci qui arguerentur. placuit naues reddi et homines 12
 utique inquiri; cetera, quae abessent, aestimanda Scipioni permitti,
 atque ita pecunia luere Carthaginienses. sunt qui Hannibalem ex 13
 acie ad mare peruenisse, inde praeparata naue ad regem Antiochum
 10 extemplo profectum tradant, postulantique ante omnia Scipioni, ut
 Hannibal sibi traderetur, responsum esse Hannibalem in Africa
 non esse.

Postquam redierunt ad Scipionem legati, quae publica in naui- 38
 bus fuerant, ex publicis descripta rationibus quaestores, quae pri-
 15 uata, profiteri domini iussi; pro ea summa pecuniae uiginti quin- 2
 que milia pondo argenti praesentia exacta; indutiaeque Carthagi-
 niensibus datae in tres menses. additum, ne per indutiarum tempus 3
 alio usquam quam Romam mitterent legatos, et quicumque legati
 Carthaginem uenissent, ne ante dimitterent eos, quam Romanum
 20 imperatorem, qui et quae petentes uenissent, certiores facerent.
 cum legatis Carthaginiensibus Romam missi L. Veturius Philo et 4
 M. Marcius Ralla et L. Scipio imperatoris frater. per eos dies com- 5

1 prope γ || uideor scire uideor C || 2 oportet $\gamma\delta$ || imprudentia CV $\beta\gamma\delta\epsilon$ F ||
 de pace multis uerbis VRFL, om. PBC λ || 3 disseruit $\gamma\delta$ || quam] qua F ||
 iniqua] P² inqua P¹B || esset] erat V || 5 per]ter B || comparebat] L cō-
 parabat PC δ FL || comparabat naues] compara B spatio uacuo pro bat
 naues relicto; in sequentibus id sic notabo: compara(bat naues) B || erat]
 ipsa erat δ || facilis] γ^3 faciles γ^1 || aduersantibus] paci qui PBC cum aduer-
 santes paci VRF aduersantes paci L aduersantibus paci λ || 6 argueren-
 tur] L argueretur PC (argueretur) B, om. λ || 7 utique] G undique φ ||
 extimanda V $\beta\gamma\epsilon$ F existimanda δ || 8 atque ita] ac publica Gronouius || pe-
 cuniā P pecuniam B peccuniam C peccunia γ || 9 naui δ || anthiocum
 PBV $\beta\epsilon$ F anthiochum Cay δ || 10 extemplo V || postulanti que γ || 11 anni-
 bal P || sibi usque ad hannibalem om. γ || affrica C et ras. ex affricam γ
 africam α || 13 quae] G quaeque φ || 14 descripta P || quaestor Forchhammer
 ap. Madu. em. L. p. 438 || quae] qui C || 15 iussi] ex iussu V iussu δ ||
 summæ C || peccuniae C pecunia V peccunia γ || uiginti quinque] xv VR ||
 16 millia F || pondo ex pondo anti p V || indutiae quae PBC inducie
 (om. que) $\gamma\delta$ || in carthagi desinit P || 17 ne om. V || tempus] tēp V ||
 18 aliosus quam quam B alios usquam quam C alios quoque V || 19 quam] L
 quam ad λ || 20 imperatorem om. β || qui et que VRFL qui ita BC λ ||
 21 cum] tum C || l.] lelius $\alpha\gamma\delta\epsilon$ || ueturius] L uetorios λ || 22 m.] marcus $\alpha\gamma$ ||
 ralla et l. ϵ rallae ti B ralla et lucius C raia et l. V β rala et liuius $\alpha\gamma\delta$ rala

meatus ex Sicilia Sardiniaque tantam uilitatem annonae effecerunt, ut pro uectura frumentum nautis mercator relinqueret.

- 6 Romae ad nuntium primum rebellionis Carthaginiensium trepidatum fuerat, iussusque erat Ti. Claudius mature classem in Siciliam ducere atque inde in Africam traicere, et alter consul M. Seruilius 5 ad urbem morari, donec, quo statu res in Africa essent, sciretur. 7 segniter omnia in comparanda deducendaque classe ab Ti. Claudio consule facta erant, quod patres de pace P. Scipionis potius arbi- 8 trium esse, quibus legibus daretur, quam consulis censuerant. prodigia quoque nuntiata sub ipsam famam rebellionis terrorem ad- 10 tulerant: Cumis solis orbis minui uisus et pluit lapideo imbrī, et in Veliterno agro terra ingentibus cauernis consedit, arboresque in 9 profundum haustae; Ariciae forum et circa tabernae, Frusinone murus aliquot locis et porta de caelo tacta; et in Palatio lapidibus pluit. id prodigium more patrio nouendiali sacro, cetera hostiis 15 10 maioribus expiata. inter quae etiam aquarum insolita magnitudo in religionem uersa; nam ita abundauit Tiberis, ut ludi Apollinares circo inundato extra portam Collinam ad aedem Erycinae Veneris 11 parati sint. ceterum ludorum ipso die subita serenitate orta pompa duci coepta ad portam Collinam reuocata deductaque in circum 20

et l. *FL* ralleti λ || 1 sardiaque *B* || annonae] hannone γ a δ o δ || effecerunt *G* ν α β γ ϵ *F* fecerunt *BC* δ φ || 2 pro uectura frumentum] *L* pro uectura mentum *B* proueturamentum λ || nautis mercator *C* et ex nautis *B* mercator nautis *G* ν ν ν ν *F* nautis mercatores φ || relinqueret] *G* reliqueret α relinquerent φ || 4 fuerat iussusque *om.* *VR* || erat *om.* *F* || ti ϵ t. *BC* ν β ϵ *F* titus α γ δ ϵ || claudius] *L* claudiu *V* claudio λ || 5 et] iussus et *R* || alterum consulem seruiliu *V* || m. *om.* *R* || 6 essent] λ esset δ *L* || 7 omnia] rome *V* || a ϵ *F* || ti. *BC* t. *V* β ϵ titu α γ δ *F* || 8 p. *VR* *F*, *om.* *BC* || potius ex potius tionis *V* || 9 daretur *om.* *V* || quam] *L* (quam) *B*, *om.* λ || consules *V* || 10 quoque] *G*, in marg. add. γ ergo φ || pronunciata δ || ipsa fama *VR* || famam] *L* (famam) *B*, *om.* λ || adtulerant *B* attulerant *C* ν ν ν ν *F* attulerant terrorem *VR* || 11 cumis *F* cu his *BC* ν currus α β γ δ circus ϵ || orbis solis ϵ || minui uisus] *L* (minui uisus) *B*, *om.* λ || pluit] *G* plutum *V* pluuit α γ δ φ || et *om.* *R* || 12 in *om.* *V* || 13 austhae riciae *B* auste ariciae *L* austre ariciae λ || tabernae *C* haberne *F* || frusione *V* β δ frusinone ϵ || 14 aliquod *B* ν || decælo *C* del&o *B* || tecta *V* || 15 pluuit α γ || id] in *V* || prodigiam *V* || nouendiali *BC* γ ϵ *F* || 16 maioribus hostiis *V* || interq; etiam *B* || 17 regionem *V* religione *F* || uersanam *V* uersa nan γ || habundauit *B* α β γ || ludi] *L* ludi *B* λ || appollinares α γ apollinares δ ϵ || 18 extra] circa *R* || collina *V* colinam ϵ || ad aedem usque ad 20 collinam in marg. add. δ || erycinae *B* erucine *C* ericine *VR* *F* ericinæ ras. ex erucinæ λ || 19 serenitate subita (subito γ δ ϵ) *VR* *F* || 20 colinam ϵ || deductaque *VR* *F* ductaque *BC* || in circum] incertum *V*

est, cum decessisse inde aquam nuntiatum esset; laetitiamque populo et ludis celebritatem addidit sedes sua sollempni spectaculo reddita.

Claudium consulem, profectum tandem ab urbe, inter portus
 5 Cosanum Loretanumque atrox uis tempestatis adorta in metum ingentem adduxit. Populonium inde cum peruenisset stetitque ibi, dum reliquum tempestatis exsaeuaret, Iluam insulam et ab Ilua Corsicam, a Corsica in Sardiniam traiecit. ibi superantem Insanos montis multo et saeuior et infestioribus locis tempestas adorta dis-
 10 iecit classem. multae quassatae armamentisque spoliatae naues, quaedam fractae. ita uexata ac lacerata classis Caralis tenuit. ubi dum subductae reficiuntur naues, hiems oppressit, circumactumque anni tempus, et nullo prorogante imperium priuatus Ti. Claudius classem Romam reduxit. M. Seruilius, ne comitiorum causa ad urbem re-
 15 uocaretur, dictatore dicto C. Seruilio Gemino in prouinciam est profectus. dictator magistrum equitum P. Aelium Paetum dixit. saepe 5 comitia indicta perfici tempestates prohibuerunt; itaque cum pridie idus Martias ueteres magistratus abissent, noui suffecti non essent, res publica sine curulibus magistratibus erat.

1 decessisse VRFL cecessisse B cessisse Cl || inde om. VR || aquam] L aqua λ || letitiam (om. que) s || populo] L populū Bλ || 2 suas BC || sollempni Ba solempni γ solenni sF et ras. ex sollempni δ || spectaculo solenni δ || 3 redita γ, om. C || 4 claudium om. C || consulem] procōs. BC || pontus C portum V || 5 cusanum B casanum C consanum V cossanum s et ex cassanum δ || loretanumque δ || uis] L et ex uix γ ius B uix FL || ad orta CL ad ora λ || in usque ad 7 tempestatis om. δ || ingentem in metum Vαβγ in metum (om. ingentem) s || 6 populonium inde Alscheffskius populonio inde Bλ populoni | onde C populonios (populonius γ) inde VαβγsFL || 7 dum] cum V || tempestatis] L tis Bλ || exsaeuaret BL eam saeuiret C eseuire V exemeret αβδ eximeret γs exeuiret F ex se uir et λ || iluam] L siluam BCλ || insulam] insuam C || et ab] G ex φ || ilua] L silua Cl illua γ || 8 a] et a F || in om. s || 9 montes CαβδsF || multo ras. ex multos C || et] G, om. φ || seuior ex seui|nior V || festioribus B infestior s || disiecti V || 10 armamentisque spoliatae BC armamentis spoliatae R armamentis F, om. V || naues om. δ || quadam F || 11 ac] atque R || carales G karalis β curulis γ calarim F calares φ || ibi R || 12 subductae V || reficiuntur γ || naues om. δ || hiemps B hiens γ || 13 priuatus om. V || ti. C t. BVβsF titus αγδ || 14 romam classem γ || 15 dictatore ex dictare V || dicto om. VRFL || c. BCR cn. V gn. F || gemino] gemino (geminio γ) dicto VR || 16 mag equitum L magnæ que B magnæque λ || p. elium petum βF paelium paetum B pactum pæltum C p. emillium petum Vαγδs || 17 indicta] L inducta B intacta Cl || perfici om. Vγ || pr. BC pretores VF preter R || 18 idibus martiis V || ueteres om. CV || magestratus B magistratu V || abissent] λ abessent VFL abissent s

- 6 T. Manlius Torquatus pontifex eo anno mortuus; in locum
eius suffectus C. Sulpicius Galba. ab L. Licinio Lucullo et Q. Fulvio
7 aedilibus curulibus ludi Romani ter toti instaurati. pecuniam ex
aerario scribae uiatoresque aedilicii clam egressisse per indicem
8 <comperti> damnati sunt, non sine infamia Luculli aedilis. P. Aelius 5
Tubero et L. Laetorius aediles plebis uitio creati magistratu se ab-
dicauerunt, cum ludos ludorumque causa epulum Ioui fecissent et
signa tria ex multatio argento facta in Capitolio posuissent. Cerialia
ludos dictator et magister equitum ex senatus consulto fecerunt.
40 Legati ex Africa Romani simul Carthaginiensesque cum uenis- 10
2 sent Romam, senatus ad aedem Bellonae habitus est. ubi cum
L. Veturius Philo pugnatum cum Hannibale esse suprema Cartha-
giniensibus pugna finemque tandem lugubri bello inpositum ingenti
3 laetitia patrum exposuisset, adiecit Verminam etiam Syphacis filium,
quae parua bene gestae rei accessio erat, deuictum. in contionem 15
4 inde prodire iussus gaudiumque id populo impertire. tum patefacta
gratulationi omnia in urbe templa, supplicationesque in triduum

1 t.] l. B titus $\alpha\gamma\delta$ litius F || pontifex eo anno mortuus om. V || eo] et eo U || mortuos B || 2 suffectum c. sulpicium galbam γ || suffect(us) B || c. CGR cn. VL gn. F (c.) B, om. $\varphi\lambda$ || galisa B || a sF || 1.] lelio $\alpha\gamma\delta\epsilon$ lutio F || lucinio BF linnio uel lirinio γ , om. δ || luculo a lucillo β lutulo γ lucilio ras. ex lucillo ϵ || 3 curulibus] curie R || cur edilibus V || ter toti BCR λ tertio GVA $\gamma\delta\epsilon$ FL ter β || peccuniam C pecunie δ || 4 scribae om. β uictioresque V || aedilicii clam BCR λ edilitiam VF edilicium L, sed ras. edilicii clam restitutum est || egisse BCL egesisse a egissem λ , om. V || indicem V $\gamma\delta$ || 5 comperti Ascensius 1513, om. libri || dampnati Ba dapnati γ || luculi V lucilli $\alpha\beta\gamma$ lucilli ϵ , om. F || 6 et om. F || 1.] a. δ lucius ϵ || lectorius BV δ F || se] sea B || abdicauerunt BCF φ abdicarunt GVR || 7 cum] G qui cum φ || ludos ex d ludos γ || ludorum quae causae pulum B || epulum ioui] L epulumio ui λ || iouis VRF || fecisset ras. ex fecissent γ fuisset β || 8 signa tria ϵ signaria B λ signa aerea C signataria VFL signa militaria R || multatio C multatio C V $\beta\gamma\epsilon$ F || facto γ || cerialia BCL ce- realia GVF cereales R φ cedrilla λ || 9 magister equitum] mageq; B || ex senatus consulto RF & sc. B ex sc C exotios V || 10 carthaginienses (om. que) BCV || 11 romam] romani a, om. V || belone γ || habitus est] L habit. λ || bellonae habitus est] G est bellonae habitus φ || ibi VR || 12 l.] lelius $\alpha\gamma\delta\epsilon$ || ueturius] L ueturius λ || esse om. C || suprema] G suprema B suprema $\alpha\gamma$ suprema cum φ || 13 impositum CV $\beta\gamma\delta\epsilon$ FL imposita λ || 14 uerminiam β || etiam uerminam γ || 15 parue B || bene] L, om. λ || cunctio- nem γ || 16 inde VRFL, om. BCL || impertire B impertire C in | partiri V impertire a impertiri β impartire $\gamma\delta\epsilon$ F || patefacta GVRL pater facta BC patuere facta F $\varphi\lambda$ (in L λ patuere facta rasura restitutum est) || 17 gratu- lationi Gronouius, Alschevskius gratulatione libri || urbem γ || suppliciones- que a supplicationesque γ || in triduum decretae] G decretae in triduum φ

decretae. legatis Carthaginiensium et Philippi regis — nam ii quo-
que uenerant — petentibus, ut senatus sibi daretur, responsum
iussu patrum ab dictatore est consules novos iis senatum duros
esse. comitia inde habita. creati consules Cn. Cornelius Lentulus, 5
P. Aelius Paetus; praetores M. Iunius Pennus, cui sors urbana
euenit, M. Valerius Falto Bruttios, M. Fabius Buteo Sardiniam,
P. Aelius Tubero Siciliam est sortitus. de prouinciis consulum nihil 6
ante placebat agi, quam legati Philippi regis et Carthaginiensium
auditi essent; belli finem alterius, alterius principium prospiciebant
10 animis. Cn. Lentulus consul cupiditate flagrabat prouinciae Africae, 7
seu bellum foret, facilem uictoriam, seu iam finiretur, finiti tanti
belli <a> se consule gloriam petens. negare itaque prius quicquam 8
agi passurum, quam sibi prouincia Africa decreta esset, concedente
conlega, moderato uiro et prudenti, qui gloriae eius certamen cum
15 Scipione, praeterquam quod iniquum esset, etiam impar futurum
cernebat. Q. Minucius Thermus et M'. Acilius Glabrio tribuni plebis 9
rem priore anno nequiquam temptatam ab Ti. Claudio consule Cn.
Cornelium temptare aiebant; ex auctoritate patrum latum ad po- 10
pulum esse, cuius uellent imperium in Africa esse; omnes quinque
20 et triginta tribus P. Scipioni id imperium decresce. multis con- 11
tentionibus et in senatu et ad populum acta res postremo eo de-

1 regis] r. s || hi BVδF hii Cay || 3 a sF ad α || est] eē B || novos
usque ad 4 consules om. s || iis φ his BC eis GVaβγδ hii F || 4 habita] γ³
habite γ¹ || cn. BCV c. R gn. F || 5 petus VRF, om. BC || m.] in ex m C
marcus α || iulius F || penus β || 6 m.] marcus αγδ || falco VRF || brutios
VRF || m.] marcus αγδ || buto C || 7 tuero BC, om. F || de] G tum uero
de Fφ || 9 finem belli C || finem alterius] finem alacribus V finem F ||
alterius principium *Alschevskius* alterius principum alterius B principum
alterius C principium alterius RF, om. V || prospiciebat C || 10 cn. BCV
c. R gn. F || lentulum BC || consul om. C || cupiditate] L, om. λ || fragla-
bat B || 11 facile] L facile λ || uictoriam GVRL uictoriam fore BCFφλ ||
12 a I. Perizonius, om. libri || itaque VRL ita BCλ itque F || prius quic-
quam] priusquam V || 13 prouincia] L prouinciā C, om. Bλ, sed in B 15
litt. spat. relictum || africa prouincia δ || esse BC || 14 collega CVRF con-
legam B || gloriosæ C || 15 iniquū B cū iniquum C || etiam] L et iam λ ||
impar CVRF || 16 q.] L que Bλ quintus δ m. β || minucius] m. nucus C ||
ermus B hermus C || m'. *Sigonius* m. BCVβsF marcus αγδ || acilius BCG
atilius Vφ agilis R atilius F || galabrio V || 17 priore anno VRL anno C,
om. Bλ || nequiquam BCVRV || temptatam] L tentatam VβsF temptata λ ||
a δsF || ti. ε t. BCVβsF titō αγδF || consuli C || cn. usque ad 18 populum
esse om. F || cn. BV cō C consulem R || 18 tentare Vβs || autoritate δ
auerete γ || 19 esse in africa VR || 20 p.] proconsuli V || decreuisse C de-
creuere V decretum L decrēsse λ || contemcionibus C contemtionibus α ||
21 senatum δ || ad BCF apud VR || res acta V || eo] hoc V

12 ducta est, ut senatui permetterent. patres igitur iurati — ita enim
 conuenerat — censuerunt, uti consules prouincias inter se con-
 pararent sortirenturue, uter Italiam, uter classem nauium quinqu-
 13 ginta haberet; cui classis obuenerisset, in Siciliam nauigaret; si pax
 cum Carthaginiensibus componi nequisset, in Africam traiceret; 5
 consul mari, Scipio eodem quo adhuc iure imperii terra rem ge-
 14 reret; si condiciones conuenirent pacis, tribuni plebis populum ro-
 garent, utrum consulem an P. Scipionem iuberent pacem dare, et
 quem, si deportandus exercitus uictor ex Africa esset, deportare;
 15 si pacem per P. Scipionem dari atque ab eodem exercitum depor- 10
 16 tari iussissent, ne consul ex Sicilia in Africam traiceret. alter
 consul, cui Italia euenisset, duas legiones a M. Sextio praetore ac-
 41 ciperet. P. Scipioni cum exercitibus, quos haberet, in prouincia
 Africa prorogatum imperium. praetoribus M. Valerio Faltoni duae
 legiones in Brutiis, quibus C. Liuius priore anno praefuerat, de- 15
 2 cretae; P. Aelius praetor duas legiones in Sicilia ab Cn. Tremellio
 acciperet; legio una M. Fabio in Sardiniam, quam P. Lentulus pro
 3 praetore habuisset, decernitur. M. Seruilio prioris anni consuli cum
 suis duabus item legionibus in Etruria prorogatum imperium est.
 4 quod ad Hispanias attineret, aliquot annos iam ibi L. Cornelium 20
 Lentulum et L. Manlium Acidinum esse; uti consules cum tribunis

1 patre B || iurati ita] iurauit B iura uita C || 2 conuenerant BCF^γF
 conuenerant esse γ¹ || inter se prouincias βδ || compararent CaβδεF com-
 pararent γ occuparent V || 3 sortirentur neuter Cayδε || 4 sicilia F || nauig-
 are V || nauigaret in siciliam β || 6 eodem] eddem C || quo ex traiceret
 quo s || ad hec V || imperio BCV || terra rem] L terram BCλ || 7 con-
 dictiones γ || 8 consulem] λ consules VL || an] L, om. BCλ || p.] procon-
 sulem V, om. s || dare pacem VR || et quem si] G quem si et φ || 9 si
 om. δ || adportandus C deportandum aye || uictus in africa δ || doportare δ ||
 10 p. om. VR || dari R, om. BCVF || 11 nec VayδεF || 12 obuenerisset δ ||
 legione F || a m.] a marco ayF, om. BC || sextilio VayδεF || propretore V ||
 13 p.] proconsuli V || 14 praetoribus BVF pretorio C pretori R || m.]
 marco ay || phaltoni C falcioni V falconi RF || duas C || 15 bruttis B
 brutis C brutis VRF || c. BCayδεF cn. V m. β || 16 p.] publius a || praetor]
 petus V || a RF || cn. BCV c. R gn. F || tremelio BCβyδε || 17 una m.] G
 unā BC una marco ay una φ || in om. ayδε || sardinia βF || pro praetore
 Sigonius pro pr. BC propretor VRF || 18 habuisset] tenuisset β || m.]
 marco δ c. β || seruilio] L seruilius λ || post cōs. B 9 litt. spat. reliquit ||
 19 in etruriam aβyδ inetrā C || prorogatum imperium] L pro λ || inter
 prorogatum et imperium B 7 litt. spat. rel. || est om. V || 20 obtineret ay ||
 aliquod B || aliquot annos] L aliquod λ || iam annos F || (annos iam ibi) B ||
 l. cornelium] liuium cornelium ayδε || 21 l. manlium] l. & manlium B lelium
 manlium ayδ || acidinum CGV accidinū Rφ acidinium F || acidinum esse
 ut hii consules L, om. λ acc(idinum esse uti con)sule B || esset C || uti C ut

agerent, ut, si is uideretur, plebem rogarent, cui iuberent in Hispania imperium esse; is ex duobus exercitibus in unam legionem 5 conscriberet Romanos milites et in quindecim cohortes socios Latini nominis, quibus prouinciam obtineret; ueteres milites L. Cornelius 6 et L. Manlius in Italiam deportarent. consuli quinquaginta nauium 6 classis ex duabus classibus, Cn. Octaui, quae in Africa esset, et P. Villi, quae Siciliae oram tuebatur, decreta, ut quas uellet naues deligeret. P. Scipio quadraginta naues longas, quas habuisset, habe- 7 ret; quibus si Cn. Octauium, sicut praeuisset, praeesse uellet, Oc- 10 tauio pro praetore in eum annum imperium esset; si Laelium prae- 8 ficeret, Octauius Romam decederet reduceretque naues, quibus consuli usus non esset. et M. Fabio in Sardiniam decem longae naues decretae. et consules duas urbanas legiones scribere iussi, ut quat- 9 tuordecim legionibus eo anno, centum nauibus longis res publica 15 administraretur.

Tum de legatis Philippi et Carthaginiensium actum. priores 42 Macedonas introduci placuit; quorum uaria oratio fuit, partim pur- 2 gantium, quae questi erant missi ad regem ab Roma legati de

hi *VδF* ut hii *αγ* ut ii *s* ut *β* || 1 agerent] *L* essent *β*, *om.* *BCλ* || ut usque ad rogarent *om.* *s* || ut post uideretur transponunt *Vαβγδ* || his *BC* eis *VαβγδF* || hii uideretur ut plebem rogarent cui iuberent *L*, *om.* *λ* || pleb(em) roga- rent cui iuberent *B* || 2 ex duobus exercitibus] *L*, *om.* *λ* (ex duobus exer- citibus) *B* || in *om.* *F* || 3 conscriberent *δ* || in *om.* *VR* || socios] sotius *B* et socios *VR* || 4 optineret *C* || milites *om.* *δ* || 1. cornelius] liuius corne- lius *αγδs* || 5 l. manlius] lelius manlius *αγδs* || consuli quinquaginta (*l. Cay*) *CR* consuli *B* cn. lelio *V* gaio lelio *F* || 6 a classibus incipit *E* et ea pars *Laurentiani* quae a *L* uno tenore scripta, a *λ* omissa est || cn. *BCV* c. *R* gn. *F* consuli *LE*¹ consulis *E*² || octaui *BE*¹ octauio *CVFL* octauii *RE*² || et *Cs*, *om.* *BVαβγδFLE* || 7 p.] publii *s* p. insequente 8 litt. spatio *L* || uilli quae *BC* uillii quae *GαE*² uillio qui *V* iulii quae *βγδsφ* uillio que *F* uillique *L* uili et trium litt. *ras.* *E*¹ || sicile *β* scicille ex scicillie *E* || uelet *γ* || 8 delegeret *B* || p.] *E*² proconsul *VE*¹ || .xxx. *C* || longas naues *β* || haberet quas habuisset *VRFL* || 9 quibus] qui *a*, *om.* *β* || si] sed *γ* || cn. *BCV* c. *RE*² gneus *F* consul *LE*¹ || octauius *VRFL* || praeuisset] *E*² predefuisset *VE*¹ prede fuisset *L* || praeesse] *E*² et *ras.* ex preasset *δ* prae- esset *B* prede esse *VLE*¹ || 10 pro praetore *Sigonius* pro pr. *BC* propre- tori *VRFE*² puplice rei *L* p. rei *E*¹ || 11 (octauius) *B* || cōs. *B* cōs *C* consulibus *VRE* consul *F* et *ras.* ex consulibus *L* || 12 (non) *B* || m.] marco *LE* || sardinia *VF* || x naues longe in sardinia *V* || 13 legiones ur- banas *VRFL* || quatuor (*om.* decim) *B* || 14 legiones *C* || rei puplice *L* res pu^{ca} *ras.* ex rei pu^{ca} *E* || 15 administraretur *CLE* || 16 de] *V*², *om.* *V*¹ || auctum *B* || 17 macedonias *V* || placuit macedonas introduci *β* || hor- tatio *s* || 18 que questi erant *RFLE* quæque (quæquæ *C*) petierant *BC* que essent questi *V* || ab regem ab roma *B* ab rege ad romam *C* ad regem a

populatione sociorum, partim ultro accusantium quidem et socios
 3 populi Romani, sed multo infestius M. Aurelium, quem ex tribus
 ad se missis legatis dilectu habito substituisse et se bello lacessisse
 contra foedus et saepe cum praefectis suis signis conlatis pugnasse,
 4 <partim> postulantium, ut Macedones duxque eorum Sopater, qui 5
 apud Hannibalem mercede militassent, tum capti in uinculis essent,
 5 sibi restituerentur. aduersus ea M. Furius, missus ad id ipsum ab
 Aurelio ex Macedonia, disseruit Aurelium relictum, ne socii populi
 Romani fessi populationibus ui atque iniuria ad regem deficerent;
 6 finibus sociorum non excessisse, dedisse operam, ne impune in 10
 agros eorum populatores transcenderent. Sopatrum ex purpuratis
 et propinquis regis esse; cum cum quattuor milibus Macedonum
 et pecunia missum nuper in Africam esse Hannibali et Carthagi-
 7 niensibus auxilio. de his rebus interrogati Macedones cum perplexe
 responderent, ipsi haud perplexum responsum tulerunt, bellum 15
 8 quaerere regem et, si pergat, propediem inuenturum. dupliciter
 ab eo foedus uiolatum, et quod sociis populi Romani iniurias fecerit
 ac bello armisque lacessierit, et quod hostis auxiliis et pecunia
 9 iuuerit. et P. Scipionem recte atque ordine uideri fecisse et facere,

roma *aeFE* ab roma ad regem δ || 1 accusantium] *E*² accusantium *E*¹ ||
 2 m.] marcum *ay* δ *LE* || 3 dilectu *BCE*¹ delectu *VRFE*² dilecto *L* || habitu
CL || substitisset se *C* || 4 saepe] spe δ || suis *om.* *C* || collatis *VRF* ||
 5 partim *Froben.* 1531, *om. libri* || duxque *ex* dux δ || sopaber γ || 6 hanni-
 balem] *E*² annibalem *E*¹ || tum *BC*, *om. VRFLE* || captique β || uinculis *B*
 uinculis *CVRFLE* || 7 ibi *C* || ea m.] eam *BC* ea marcus γ δ *L* ea marchus *E*
 || *om.* δ || 8 ex macedonia ab aurelio *V* || disseruit γ δ || relictum *C* || ne
 no *B* || populi romani] puplice rei *L* puce rei *E*¹ p. r. *E*² || 9 ui *BC*, *om.*
VRFLE || 10 non] ne δ || (ne impune in) *B* || 11 transcenderent (trascen-
 derent δ transcenderent *LE*) populatores *VRFLE* || sopatrem β δ || (ex pur-
 puratis) *B* || 12 regi *V* || quattuor] xl *B* || milibus] *ex* militibus *L* milli-
 bus β *F*, *om.* *B* || 13 et *om.* β || peccuniam *C* peccunia *E* || (et pecunia
 missum) *B* || et cartiginensibus *C* carthaginensibusque *VRFLE* || et cartha-
 ginien(sibus auxilio de his rebus) *B* || 14 auxilio] presidio *F* || hiis *ae* iis γ *e*
 || interrogatis γ interrogati *F* et *ex* interroganti *E* || macedonies *V* || 15 ipsi
 haud perplexum] *hoc uel* ipsi haud ambiguum *uel* ipsi haud anceps *scri-*
bendum uidetur (ipsi non anceps *Maduigi* *em.* *L.* p. 439 ipsi apertum
Weissenbornius) neq. ipsi mite *C* ipsi ante *VRFLE* || perplexe respon 15
litt. spat. uacuum responsum *B* || tulerant γ || 16 perga δ || (et si pergat
 propediem) *B* || propediem] ante diem β || duppliciter *L* || 17 quo *BC* |
 sotii *B* socii *C* || populi romani] publice rei *L* puce rei *E*¹ p. r. *E*² || fece-
 rint *L* || 18 ac *BC*, *om. VRFLE* || armisque *B* || lacessierit *V* δ lacessi-
 uerit γ || *inter* lacessierit *et* et *B* 7 *litt. spat. rel.* || hostis *B* hostes *CVRFLE*
 || peccunia *CE* || 19 p.] *E*² publicum *s* pro consulem *V* proconsulem *LE*¹ ||
 ac δ , 7 *litt. spat. post* atque *rel.* *B* || uideri (uidere *E*) fecisse *VRLE* fecisse

quod eos, qui arma contra populum Romanum ferentes capti sint, hostium numero in uinculis habeat, et M. Aurelium e re publica 10 facere, gratumque id senatui esse, quod socios populi Romani, quando iure foederis non possit, armis tueatur.

- 5 Cum hoc tam tristi responso dimissis Macedonibus legati Carthaginienses uocati; quorum aetatibus dignitatibusque conspectis — nam longe primi ciuitatis erant — tum pro se quisque dicere uere de pace agi. insignis tamen inter ceteros Hasdrubal erat — 12 Haedum populares cognomine appellabant — pacis semper auctor 10 aduersusque factioni Barcinae. eo tum plus illi auctoritatis fuit 13 belli culpam in paucorum cupiditatem ab re publica transferenti. qui cum uaria oratione usus esset nunc purgando crimina nunc 14 quaedam fatendo, ne impudenter certa negantibus difficilior uenia esset, nunc monendo etiam patres conscriptos, ut rebus secundis 15 modeste ac moderate uterentur; si se atque Hannonem audissent 15 Carthaginienses et tempore uti uoluissent, daturos fuisse pacis condiciones, quas tunc peterent. raro simul hominibus bonam fortunam bonamque mentem dari; populum Romanum eo inuictum 16 esse, quod in secundis rebus sapere et consulere meminerit. et 20 hercule mirandum fuisse, si aliter faceret. ex insolentia, quibus 17 noua bona fortuna sit, inpotentis laetitiae insanire; populo Romano usitata ac prope iam obsoleta ex uictoria gaudia esse, ac plus paene

uideri *BC et ex uideri fecisse F* || 1 contra populum romanum arma *βδ* || sint *B* sunt *CVRFLE* || 2 uinculis *VRFE et ex* inuinculis *L* || m.] marcum *ayLE* || e re p.] & rē p. *B* aere .p. *C* || 3 facere] fecisse *V* || sotius *B* || 4 posset *VayδFLE* posita *B* || 5 hoc om. *β* || 7 tum] tam *B* || dicere *ex* ducere *γ* || 8 (agi in)signis *B* || 9 haedum *BC* edum *V* || populares] *ras. ex* populatores *L* populatores *δ* || appellabant *ex* appellebant *E* || autor *δ* || 10 factioni *RFE²* factionibus *VLE¹*, om. *BC* || barchinae *CayδsFE²* brachine *Bβ* barchinis *V* archine *LE¹* || autoritatis *δ* || auctoritatis illi *FL* || 11 in *supra lineam add. C* || a re *VayδsFE²* are *LE¹* || ab re p. om. *β* || post publica 3 *litt. spat. rel. L* || 12 uaria] uana *δ* || usus] orsus *β* || 13 ne om. *BC* || impudenter *a* || difficilior *BG et ex* difficilior *C* difficilis *VRFLEφ* || 14 mouendo *V* || etiam] et *s* || patres conscriptos] patres *VβE³* proconsules *ayδsFE¹* proconsule *L* || ut] *E²* in *E¹* || 15 modeste *ex* medeste *δ* || ac moderate] ac temperate *Vβ*, om. *s* || atque hannonem] *E²* atque atque annonem *E¹* || 16 et] *G* et ipsi *φ* || conditiones *γE* || 17 tunc] tūec *B* || 18 mentem *bis scr. B* || inuictam *B* || 19 esse om. *β* || rebus om. *B* || sapere *BC* facere sapere *VRFE et ras. ex* faceret sapere *L* || meminerint *C* || 20 mirandus fuisses *BC* || facerent *VRFLE* || in sollentia *E* || 21 noua bona] *E²* bona *F* noua *LE¹*, om. *V* || impotentes *VRFLE²* impotens *E¹* || insanite *γ* || 22 probe *δ* || iam om. *δ* || obsoleta *VadδsFE²* adsoleta *β* absoleta *γ* opsoleta *LE¹* exopsolēta *B* ex ipsa lēta *C* || ac] at *γ*

19 parcendo uictis quam uincendo imperium auxisse, — ceterorum miserabilior oratio fuit commemorantium, ex quantis opibus quo reccidissent Carthaginiensium res: nihil is, qui modo orbem prope terrarum obtinuerint armis, superesse praeter Carthaginis moenia; 19 his inclusos non terra, non mari quicquam sui iuris cernere; urbem 5 quoque ipsam ac penates ita habituros, si non in ea quoque, quo 20 nihil ulterius sit, saeuire populus Romanus uelit. cum flecti misericordia patres appareret, senatorum unum infestum perfidiae Carthaginiensium succlamasse ferunt, per quos deos foedus icturi essent, cum eos, per quos ante ictum esset, fefellissent; 'per eosdem,' in- 10 quit Hasdrubal 'quoniam tam infesti sunt foedera uiolantibus.'

48 Inclinatorum omnium ad pacem animis Cn. Lentulus consul, cui 2 classis prouincia erat, senatus consulto intercessit. tum M'. Acilius et Q. Minucius tribuni plebis ad populum tulerunt, uellent iuberentne senatum decernere, ut cum Carthaginiensibus pax fieret; et 15 quem eam pacem dare, quemque ex Africa exercitum deportare 3 iuberent. de pace 'uti rogas' omnes tribus iusserunt; pacem dare 4 P. Scipionem, eundem exercitum deportare. ex hac rogatione senatus decreuit, ut P. Scipio ex decem legatorum sententia pacem cum populo Carthaginiensi, quibus legibus ei uideretur, faceret. 20

1 parcendo *ex* pacendo *C* || uictis quam uincendo *om. C* || 2 oratio] *E*² oratio *E*¹ || commemoratio *BC* || operibus *δε* || 3 reccidissent *BCVF* recidisset *L* reccidisset *E* retroisset *R* || his *BC* eis *VRFLE* || orbem prope] *G* prope orbem *φ* || 4 optinuerint *C* obtinuerunt *B* obtinuissent *VαβγFE* obtinuisset *ex* obtinuissent *δ* optinuissent *L* || cartaginenses *γ* || meniis *LE* || 5 his] *ex* hic *δ* hiis *α* iis *γ*, *om. VFLE* || inclusos] *E*¹ his clusos *E*³ || sui] su *B* || 6 habituros *VαγFE* || si] sed *γ* || non] *E*² modo *β*, *om. VFE*¹, in *om. γ* || ea] *E*¹ ea moenia *CE*³ || quoque] *G* quoque moenia *φ* || quo *BVFLE*¹ quibus *E*³, *om. CR* || 7 sit *BCE*³, *om. VRFLE*¹ || saeuire] *E*² seruire *VFE*¹ || populo romano *V* || uelit *VRFLE* uellet *BC* || 7 appareret *B* || senatorum *BCE*³ senatorem *VRFLE*¹ || 9 succlamasse *αγE*¹ || 10 quae ab ante usque ad 390, 12 finiret leguntur, in *B* ab alia manu, atque praecedentia, scripta sunt || ante *om. β* || ictum] *γ*³ itum *γ*¹ || fefellissent] *E*³ fefelissent *E*¹ || inquit *BLE* || 12 cn. *BV* c. *CRE*³ gn. *F* consul *LE*¹ || 13 senatus consulto *E*² sc *C* senatus consultum *V* senatui consulto *BRFLE*¹ || m'. *Sigonius* m. *CBVRFE*² miles *LE*¹ || acilius *Sigonius* atilius *CBβFLE* attilius *Vαγδε* || 14 et *om. β* || q.] *E*² in *ras.* quartus *L* || tribuni plebis] praeter *ti* *E*² in *ras.* || uellent *γ* || iuberent ne *γLE*¹ iuberent ue *αβδεE*³ || 15 et *om. B* || 16 dare] *γ*³ date *V* daret *γ*¹ || quoque *α* || exercitum] *E*³ *φ* exercitus *GayδFLE*¹ || exercitus ex africa *δ* || 17 iuberent] *E*² iuerent *E*¹ || de pace usque ad 18 deportare *om. VRFLE*¹, in *margin.* *add. E*³ || rogas *C* rogatae erant *B* rogasset *E*³ || rogassent omnes tribus *φ* rogatae omnes tribus erant *G* || pace *C* || 18 exercitū *CE*³ *φ* exercitus *GB* || ex] in *C* || 20 carthaginiensium *B*

gratias deinde patribus egere Carthaginienses et petierunt, ut sibi 5
in urbem introire et colloqui cum ciuibus suis liceret, qui capti in
publica custodia essent: esse in iis partim propinquos amicosque 6
suos, nobiles homines, partim ad quos mandata a propinquis habe-
rent. quibus conuentis cum rursus peterent, ut sibi quos uellent 7
ex iis redimendi potestas fieret, iussi nomina edere; et cum du-
centos ferme ederent, senatus consultum factum est, ut legati Ro- 8
mani ducentos ex captiuis, quos Carthaginienses uellent, ad P. Cor-
nelium in Africam deportarent nuntiarentque ei, ut, si pax con-
10 uenisset, sine pretio eos Carthaginiensibus redderet. fetiales cum 9
in Africam ad foedus feriendum ire iuberentur, ipsis postulantibus
senatus consultum in haec uerba factum est, ut priuos lapides
silices priuasque uerbenas secum ferrent: ut ubi praetor Romanus
iis imperaret, ut foedus ferirent, illi praetorem sagmina poscerent.
15 herbae id genus ex arce sumptum fetialibus dari solet.

Ita dimissi ab Roma Carthaginienses cum in Africam uenissent 10
ad Scipionem, quibus ante dictum est legibus pacem fecerunt. naues 11
longas, elephantos, perfugas, fugitiuos, captiuorum quattuor milia
tradiderunt, inter quos Q. Terentius Culleo senator fuit. naues pro- 12

1 gatas *V* || deinde] inde *F* || patribus *om. s* || egere] *E*² esse egere *E*¹ ||
patribus egere carthaginienses] *G* egere patribus carthaginienses *β* cartha-
ginenses egere patribus *φ* || et *om. C* || 3 custodia publica *L* || essent *om. F*
|| esse *om. C* || his *CVβsL* hiis *aFE* || 5 conuentis] *E*¹ coniectis *C* con-
cessis *E*² || cum] ut *δ* || ut *om. B* || uelent *γ* || 6 his *CVβδF* hiis *aLE* ||
ex iis redimendi] *G* redimendi ex his (iis *φ*) *Cφ* || iussi nomina edere] *E*²,
*om. E*¹ || cum] *E*², *om. E*¹ || ducentos *RF²E²* .cc. *CBVF²E¹* cc. et 5
litt. spat. L ducenta *Hertzius* || 8 post .cc. 4 *litt. spat. rel. L* || carthagi-
nienses ex carthaginienses *B* || uelent *γ* || post p. 4 *litt. spat. rel. L* || corne-
lium] *E*¹ corneliu[m] scipionem *RE²* || 9 africa *β* || ut *om. δ* || conuenisset] ex
conuenissent *C* conueniret *β* || 11 africa *δ* africa *F* || ad] *E*² in *E*¹ || feriu-
dum *FLE¹* feriendum *CBVayδsE²* faciendum *β* || iuberetur *ayδs* || 12 sc *E*¹
actus *E*², post sc 4 *litt. spat. rel. L* || s̄ c. factum est in haec uerba *B* || priuos
aFE¹ prius *CB* priuos *VβysLE²* priuos *δ* al' priuos *α* in marg. et *δ supra*
lin. || 13 silices] *E*¹ siliquos *C* silices *s* silicos *L* siliceos *E*² || priuasque *F*
primasque *CBRL* primas *V* || uerbenas secum ex uerberasse cum *L* ||
ferrent] *L*² ferent *γL¹* || ut ubi *Maduigius* et uti *C* uti *BVRFL* || praetor
populus *C* || 14 his *C*, *om. BVRFL* || ferrent *L* || illi] *G* sibi illi *φ* || sag-
mina *CaβyF* et ex sagmina *δ* et ras. ex sagminam *E* sagminā *BV* sagmi-
nam *L* sanguina *s* al' sanguina *α* in marg. al' sanguina *δ* in marg. || posce-
rent *om. R* || 15 ex] in *F* || arte *L* || sumptus *δ* sumtum *L* || fecialibus ex
fecialibus *γ* || dari fetialibus *C* || 16 a *sFE* || carthaginienses ex carthagi-
nienses *B* || 17 est] et *C*, *om. δ* || 18 elēphantos *α* || fñi milia *B* quattuor milia *F*
|| 19 inter] iter ex item a ite ras. ex iter *δ* || q.] *om. C*, 5 *litt. spat. post q.*
rel. L || terrentius *aβyFE* || culeo *Vβyδ* || naues prouectas? incendi? in altum

- uectas in altum incendi iussit. quingentas fuisse omnis generis,
 quae remis agerentur, quidam tradunt; quarum conspectum repente
 incendium tam lugubre fuisse Poenis, quam si ipsa Carthago ar-
 13 deret. de perfugis grauius ** quam de fugitiuis consultum; nominis
 Latini qui erant, securi percussi, Romani in crucem sublati. 5
 44 Annis ante quadraginta pax cum Carthaginensibus postremo
 2 facta erat Q. Lutatio, A. Manlio consulibus. bellum initum annis
 post tribus et uiginti P. Cornelio, Ti. Sempronio consulibus, finitum
 est septimo decimo anno Cn. Cornelio, P. Aelio Paeto consulibus.
 3 saepe postea ferunt Scipionem dixisse Ti. Claudi primum cupidi- 10
 tatem, dein Cn. Corneliū fuisse in mora, quo minus id bellum exitio
 Carthaginis finiret.
 4 Carthagini cum prima conlatio pecuniae diutino bello exhaustis
 difficilis uideretur, maestitiaque et fletus in curia esset, ridentem
 5 Hannibalem ferunt conspectum. cuius cum Hasdrubal Haedus risum 15
 6 increparet in publico fletu, cum ipse lacrimarum causa esset, 'si
 quem ad modum oris habitus cernitur oculis,' inquit 'sic et animus

iussit C || 2 quae] qui et 5 litt. spat. L || agerentur CRE³ regerentur BVFLE¹
 || 3 si] G et ex si tū C si tum φ || 4 perfugis ex pergis B || sermonem hiare
 coll. Val. Max. II 7, 12 demonstrauit U. Koehler 'qua ratione T. Liuii
 annalibus etc.' p. 68 sqq., ubi de perfugis <grauiter ac de romanis quidem
 etiam> grauius <tam>quam de f. c. uel de perfugis grauius <ac de romanis
 adeo tam>quam de f. c. conicit || 5 qui erant om. β || securi] E² secure E¹ |
 cruce ε || 7 lutati C lutatio Vβδε || a. manlio GBβE cum alio C m. manlio
 VF a. manilio αγδ a. mannilio εL a. posthumio φ || initum] corr. E¹ uel E³
 initum ante VFE¹ || 8 uiginti] xx et 4 litt. spat. L || ti B t. CVβε titō
 αγδFLE || 9 est om. C || septimo .x. anno B anno septimo decimo F |
 cn. BV c. RE² gn. F consule LE¹, in C cn. lacuna haustum est, quod in
 sequentibus sic notabo: (cn.) C || cornelio] ex cornelio scip. ε, om. B || aelio]
 emilio BayδεLE clio V || paeto] G, om. Cφ || consuli C || 10 scipionem fe-
 runt B || ti. C t. RFE² et VLE¹ & B || claudi] L¹ claudii VL² claudium
 RFE || cupiditate BRFLE || 11 deinde CVβεFL || cn. CBV c. RE² gn. F
 consulem ex consul L consul' E¹ || corneli] E¹ corneliū VRFE² et ex
 corneli L || id ex ad id δ || exitiū C, om. δ || 12 finiret] GL¹ finiretur BβL²φ ||
 13 quae ab carthagini usque ad finem libri tricesimi leguntur, in B iterum
 ab alia manu scripta sunt; cf. ad 388, 10 || carthagini] E¹ carthagine C car-
 thaginensibus VRE² || primo RLE || collatio VRFE || pecuniae C || bello
 om. δ || exhaustis ex exaustis B exaustis αL || 14 difficilis] E, sed s a E²
 in ras. || mesticiaque ex mesticieque B mestitia que L || curia] iuria C ||
 15 anibalem E¹ hanibalem E² || hastrubal B || heduus C edus V hedus E¹
 fedus E¹ || 16 publico ex bublico B || fletu ex fe fletu γ || lacrimarum]
 corr. E¹ uel E³ caesarum lacrimarum E¹ || 17 oris ex ori C || inquit] E²
 inquit LE¹

intus cerni posset, facile uobis appareret non laeti, sed prope
amentis malis cordis hunc, quem increpatis, risum esse; qui tamen
nequaquam adeo est intemptuius, quam uestrae istae absurdae
atque abhorrentes lacrimae sunt. tunc flesse decuit, cum adempta 7
5 sunt nobis arma, incensae naues, interdictum externis bellis; illo
enim uulnere concidimus. nec est cur uos otio uestro consultum
ab Romanis credatis. nulla magna ciuitas diu quiescere potest; si 8
foris hostem non habet, domi inuenit, ut praeualida corpora ab
externis causis tuta uidentur, sed suis ipsa uiribus onerantur. tan- 9
10 tum nimirum ex publicis malis sentimus, quantum ad priuatas res
pertinet; nec in iis quicquam acrius quam pecuniae damnum sti-
mulat. itaque cum spolia uictae Carthagini detrahebantur, cum 10
inermem iam ac nudam destitui inter tot armatas gentes Africae
cerneretis, nemo ingemuit; nunc, quia tributum ex priuato con- 11
15 ferendum est, tamquam in publico funere comploratis. quam uereor,
ne prope diem sentiatissimo in malo uos hodie lacrimasse.⁷
haec Hannibal apud Carthaginenses. 12

Scipio contione aduocata Masinissam ad regnum patrum Cirta
oppido et ceteris urbibus agrisque, quae ex regno Syphacis in
20 populi Romani potestatem uenissent, adiectis donauit. Cn. Octa- 13

1 intus] γ^2 inquit γ^1 || posset *CGBV* potuisset *RFLE* || appareret γ ||
laeti *ex* laetis *B* || 2 amentis] γ^2 amantis *C* amenti γ^1 || quem] quidem *V* ||
increpatis *C* increpitas *BVaßysFLE* increpas δ || 3 adeo] *E*² ideo *V*
deo *E*¹ || intemptuius *V* intemptuius *L* || quam *om.* *C* || intemptuius
quam] *E*² intemptuius inquam *E*¹ || nostre $\alpha\gamma\delta$ || 4 abhorrentes α aborrentes
 γE horrentes *L* || tū *C* || flesse] *E*² fles se *E*¹ || adepta *L* || 5 uobis γ ,
om. *B* || extenis *B* || bellis] *ex* bellum δ bellum γF || 6 nec est cur *Mad-*
uigius em. L. p. 440 sq., quod recepi quia meliora non praesto erant ne-
cesse est ne CB necesse VLE nec esse $\alpha\beta\delta\epsilon F$ non esse γ nec causa est
cur Weissenbornius || uos *CB* in nos *V\gamma* in uos $\alpha\beta\delta\epsilon FLE$ || otio *C* odio
BVaß\delta\epsilon FLE hodie γ || nostro *V\gamma* || 7 ab] *L*² a ϵFE ado *L*¹ || diu *C*, *om.*
BVRFLE || quiescere] quæ sciri *B* sciri *ras. ex* $\bar{e}$ sciri, 2 *lit. spatio*
post $\bar{e}$ *relicto, L* || si] *L*¹ que si *L*² || 8 ab] *cū* ab *C*, *om.* δ || ab externis] *E*²
a terrenis *E*¹ || 9 tuta *ex* tuto *L* || suis ipsa uiribus onerantur *om.* *C* || ipsa
om. VR || 10 publicis *ex* publicis *B* || 11 in *om.* *C* || his *CV* eis *R* hiis
FLE || quam] *L*² *E*², *om. BVL*¹ *E*¹ || pecuniae *CE*² pecunia *E*¹ || dampnum
 $\alpha\gamma LE$ || 12 uictae *C* uictoriae *BRFLE* uirtute *ex* uictute *V* || 13 inermem *C*
inermem *E* || iam *om.* *C* || armatos *C* || gentes *ex* ingentes ϵ || 14 cerne-
retis] *E*² cernatis *C* cernentis *FE*¹ || ingenuit γ || quia] quam *L* || 15 in]
ex F, *om.* β || 16 ne] γ^2 nec γ^1 || nos γ || hodie *om.* *C* || lacrimasse *ras. ex*
lacrimassæ *B* || 17 anibal *E* || apud carthagines hannibal *C* || 18 cunctione γ
conditione *L* || massinissam $\gamma\delta$ || cirta] *ex* certa γ circa *LE* || 19 opido *B* ||
regnis *L* || 20 potestatem] dicionem ϵ || *cn. CBV c. R gn. F* consulem *LE*

uium classem in Siciliam ductam Cn. Cornelio consuli tradere iussit, legatos Carthaginiensium Romam proficisci, ut, quae ab se ex decem legatorum sententia acta essent, ea patrum auctoritate populi-
 45 iussu confirmarentur. pace terra marique parta, exercitu in naues
 2 inposito, in Siciliam Lilybaeum traiecit. inde magna parte militum
 nauibus missa ipse per laetam pace non minus quam uictoria Italiam,
 effusis non urbibus modo ad habendos honores, sed agrestium etiam
 turba obsidente uias, Romam peruenit triumphoque omnium cla-
 3 rissimo urbem est inuectus. argenti tulit in aerarium pondo cen-
 tum triginta tria milia. militibus ex praeda quadringenos aeris di- 10
 4 uisit. morte subtractus spectaculo magis hominum quam trium-
 phantis gloriae Syphax est, Tiburi haud ita multo ante mortuus,
 quo ab Alba traductus fuerat. conspecta tamen mors eius fuit,
 5 quia publico funere est elatus. hunc regem in triumpho ductum
 Polybius, haudquaquam spernendus auctor, tradit. secutus Scipio- 15
 nem triumphantem est pilleo capiti inposito Q. Terentius Culleo,
 omnique deinde uita, ut dignum erat, libertatis auctorem coluit.
 6 Africani cognomen militaris prius fauor an popularis aura celebra-

1 sicilia *F* || cn. *CBV* c. *αβγδE²* caio s. gn. *F* consule *LE¹* || consuli] eos *B* consul' *L* || 2 legatis *C* || carthaginiensium *ex* cathaginiensium *B* proficisci *ex* proficisci *δ* || ab se *βγ* ab *C* ase *B* ad se *V* a se *αδEFL* || ex] et *δ* || 3 auctoritate *ras.* *ex* auctoritatem *γ* || 4 parcta *V* pacta *L* || exercitu *ras.* *ex* exercitus *L* || 5 imposito *VRFL* || traiecit *ex* traiectus *B* || militum *usque* ad 6 per *om.* *C* || 6 nauibus *B* in nauibus *VαδEFL* in naues *βγ* || ipse] scipio *β* || pace] *ras.* *ex* pacem *γL* pacē *C* || non *ex* ma non *γ* || minus] *E²* minis *E¹* || u(ic)toria *C* || 7 ad hibendos *C* || agrestium] *E²* agrestum *E¹* || s(ed agre)stium *C* || 8 obsidente] *E²* obsidende *F* opsidente *LE¹* || tri(trumpho)que *C* triumphoque *B* || omnium] eius *δ* || classimo *F* || triumphoque omnium clarissimo] *G* clarissimoque omnium triumpho *φ* || 9 er- rarium *E* || pondo] *E²* pondera *FLE¹*, *om.* *B* || .c.xxx.iii. milia *C* *CCXIII* *B* c. mil' xxiii *V* centum milia (millia *βF*) uiginti tria *RF* .c.m.xx.iii. *L* c. milia xx.iii. *E* || 10 .cccc *C* quadragenos *BRFL* quadrigenos *V* || 11 ho- minum *om.* *F* || hominum magis *γ* || 12 sifas *L* || tiburī *C* tibur *FL* et *ras.* *ex* tiburē *B* tibre *VR* tybur *E¹* tybure *E²* || haud ita] *E²* audita *BFLE¹* || 13 quo *CBαβδE* et *ex* equo *γ* quam *VF* || quo ab alba] *E²* qui balba *LE* || traductus *ex* traductos *V* || fuit *γ* || tamen mors *CδFL* mors tamen *BVαβγE* || 14 quia] quam *L* || est *om.* *V* || elatus] *E*, sed e in *ras.*, flatus *L* || ductum] *L²* dictum *L¹* || 15 haudquaquam] *E²* haut quaquam *B* haudquaquam *αγ²* autquaquam *γ¹* haud quaquam *LE¹* || acutor *B* autor *δF* || 16 triumphante *L* || pileo *γδE* || inposito *B* impositoq. *C* imposito *VRFL* || q.] quater *L* q *E²* in *ras.* || terrentius *VαβF* || culeo *βγδE* || 17 libertatis] *E²* libertas, ut uidetur, *E¹* || autorem *δF* || coluit *ex* colluit *E* || 18 cognomen] co's nomen *C* || aura *Cs* auræ *BαβγδFLE* ante *V*

uerit an, sicuti Felicis Syllae Magnique Pompei patrum memoria,
 coeptum ab adsentatione familiari sit, parum compertum habeo.
 primus certe hic imperator nomine uictae ab se gentis est nobili- 7
 tatus; exemplo deinde huius nequaquam uictoria pares insignis
 5 imaginum titulos claraque cognomina familiarum ceperunt.

1 sicut C || syllae] ille L || pompeii Vayδ || 2 ab adsentatione] ex ab
 adsentatione B ab assentatore V ab assentatione αβγαE² absentatione δ
 ab assentione F ab se natione L ab ad senatione E¹ || 3 ab se C ase
 BLE a se VRF || est om. β || 4 extemplo δ || huius] hoc C || uictoriae CB ||
 patres C || insignes BVRFLE || 5 nomina B || familiarū C familiæ B familie
 VRFLE, sed in E e ut uid. in ras. || ceperunt Maduigijs em. L. p. 441 sq.
 fecerunt C liquerunt B fecere RE² sunt V, om. FLE¹

titi liuii aburbe condita liber | .xxx. explicit feliciter . amen C titi liuii
 | ab urbe condita | liber xxx | explicit feliciter B

Lipsiae, typis I. B. Hirschfeldii.

